

Lemming Rootsmäe

Ilse Rootsmäe

Võnnu kihelkonna kohanimed ja minevik

Lemming Rootsmäe

Ilse Rootsmäe

Võnnu kihelkonna kohanimed ja minevik

Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus

Võru Instituut

Tartu–Võru 2016

Toimetaja: Urmas Kalla
Keeletoimetaja: Kanni Labi
Konsultant: Mall Hiimäe
Arhiivitöö: Valdo Valper
Retsenseerimine ja korrektuur: Marje Joalaid
Kujundus: Pille Niin
Kaardid: Evar Saar (kohanimede täiendused Maa-ameti Eesti põhikaardile 1:20 000)
Fotod: Mariko Faster, Evar Saar; lk. 10 ja tagakaanel: Rootsmäede perearhiiv
Trükk: Greif

Sarja peatoimetaja: Risto Järv
Toimetuskolleegium: Irma-Riitta Järvinen (Soome Kirjanduse Selts),
Eda Kalmre (Eesti Kirjandusmuuseum), Aado Lintrop (Eesti Kirjandusmuuseum),
Raimo Raag (Uppsala Ülikool), Jonathan Roper (Tartu Ülikool), Pille Runnel
(Eesti Rahva Muuseum), Mari Sarv (Eesti Kirjandusmuuseum), Taive Särg
(Eesti Kirjandusmuuseum), Ergo-Hart Västriik (Tartu Ülikool)

Sarja kodulehekül: <http://www.folklore.ee/kirjastus/?sari=7>

Indekseeritud: Internationale Volkskundliche Bibliographie / International Folklore Bibliography

Raamatu ettevalmistamist ja väljaandmist on toetanud riiklik programm “Lõuna-eesti keel ja kultuur 2005–2009”, HTM institutsionaalne uurimisprojekt “Folkloor kultuurilise kommunikatsiooni protsessis: ideoloogiad ja kogukonnad” (IUT 22-4) ning Eesti Kultuurkapital.

EESTI KULTUURKAPITAL

ISBN 978-9949-544-63-9
ISSN 1406-636X

Sisukord

Saateks	7
Võnnu murrakust	15
Sõnastikud	18
Lühendid	20
<i>Lugõjile</i>	21
Võnnu kihelkonna kohanimed ja minevik	23
Haaslava	28
Kriimani	72
Poka	100
Kaagvere	116
Sarakuste	142
Mäksa	155
Kastre	187
Pirissaar	274
Kurista	284
Vastse-Kuuste	375
Kiidjärve	428
Ahja	467
Noorits-Metsküla	602
Pedaspää	611
Rasina	622
<i>Summary</i>	675

Lisad

Teatmeandjad	678
Kirjandus	685
Käsitkirjalised allikad	688
Illustratsioonid	689
Kaardid	690
Kohanimeregister	692
Isikunimeregister	740

Saateks

Ilse ja Lemming Rootsmäe käsikiri “Võnnu kihelkonna kohanimed ja minevik” (2 köidet, kokku 631 lehekülge masinakirjas) jõudis Eesti Rahvaluule Arhiivi 1990. aastal (RKM, Rootsmäe 1–2) ja pälvis järgnevatel aastatel Võnnu kihelkonna uurijate elavat tähelepanu. 2008. aastal otsustati, et käsikiri antakse trükkis välja Eesti Rahvaluule Arhiivi ja Võru Instituudi ühistööna.

Lemming Rootsmäe (1921–1997) sündis Tartu Ülikooli astronoomia-professori Taavet Rootsmäe perekonnas, kes oli pärit Võnnu kihelkonnast Rookse külast. Rohkete annetega noormees tegeles koolipõlves klaverimängu ja joonistamisega, unistas kirjanikuametist, huvitus koduloost, geograafiast ja genealoogiast. Huvide paljusus tegi keerukaks ka tulevase elukutse valimise. Ilse on ta öelnud: “Keskkoolis avastasin enda jaoks antropoloogia, mille üks-vahe kavatsesin koguni valida kutsealaks. Pärast keskkooli lõpetamist astusin ometi õe eeskujul arstiteaduskonda, kuigi tõmbas ka konservatoorium.” Arstielukutse kõrval jõudis Lemming Rootsmäe aga harrastajana äärmiselt tulemusrikkalt tegeleda ka lindude vaatlemise, kodu-uurimise ja ajalooaga. Ilse Rootsmäe (1925–2006) oli pärit Tapalt ning lõpetas samuti Tartu ülikooli arstiteaduskonna. 1968–1982 töötas ta Kiidjärve tuberkuloosisanatooriumi juhatajana. Koos abikaasaga pühendus ka Ilse Rootsmäe harrastusornitoloogiale ning kodu-uurimisele. Mõlema elus oli tähtis osa nende kuulumisel baptistikogudusse.

Käsikirja napis eessõnas on märgitud, et Rootsmäede uurimisalaks oli kogu Võnnu kihelkond. On teada, et see tähendas toponüümika ja kohapärimuse kogumist kõigis tollastes selle ala taludes. Raamatu suurimaks väärtuseks võibki pidada neid kohanimesid (eriti loodus- ja viljelusnimesid) ja nendega seotud pärimust, mida autorid on üles kirjutanud otse rahvasuust ja mis on sattunud hävimisohtu või juba käibest kadunud seoses asustuse ja maastiku muutumisega. Inimesi, kellelt huvipakkuvat teavet saadi, kogunes kokku 546. Rootsmäed on teatmeandjad nummerdanud ning viidanud tekstis neile nurksulgudesse paigutatud järjekorranumbriga. Selle taga peituvat inimese nime, sünniaasta ja elukoha leiab raamatu lõpus asuvast nimekirjast. Märkus lisaandmete hankimise kohta arhiividokumentidest ja teistest allikatest tähendab aga, et Rootsmäed on otsinud Võnnu kihelkonda puudutavat kohapärimuslikku materjali ajalooarhiivist, rahvaluulearhiivist, Eesti Keele Instituudist, koguni Läti ajalooarhiivist, lisaks paljudest selleks ajaks ilmunud raamatutest ja ajakirjaartiklitest (ka viited nendele allikatele on nurksulgudes).

Ilse ja Lemming Rootsmäe 1967. aastal

Nii koondab see mahukas ja põhjalik töö ühe kihelkonna suulist kohapärimust ja ajaloo teadmist, olles ainulaadseks näiteks Eestis ja ehk laiemaltki ning andes tunnistust koostajate imekspandavast teotahtest ja kodupaigaarmastusest.

Käsikirja toimetamisel on võetud eesmärgiks keskenduda Võnnu kohanimedele ja pärimuse keelelisele küljele ning arhiiviviidete kontrollimisele. Esimene ülesanne langes mulle kui Võru Instituudi töötajale. Arhiivitöö jäi Valdo Valperi õlule. Nõuandjaks toimetamispõhimõtete väljatöötamisel oli ka keeleteoimetaja Kanni Labi. Raamatut täiendavad kaardid, mille ettevalmistamine jäi Võru Instituudi teaduri Evar Saare hooleks. Projekti töid koordineerisid Mariko Faster ja Külli Eichenbaum (Võru Instituut) ning Ergo-Hart Västrik ja Risto Järv (Eesti Kirjandusmuuseum).

Esimese tööna sisestasin käsikirja teksti arvutisse, seejärel tuli muuta käsikiri kompaktsemaks ja ühtlustada andmete esitusviisi. Märksõnaartiklite arvu kahandasin nii, et eemaldasid kõik sellised, mis sisaldasid ainult mõne kohanime sünonüümi koos viitega põhilisele nimekujule. Raamatu lugeja saab vastavaid nimesid otsida registri kaudu.

Iga peatüki juures sai jälgitud, et märksõnaartiklid (edaspidi: artiklid) oleks antud tähestiku järjekorras – esmalt esikomponentide järgi, nende kokkulangemisel aga determinandi (liigi- ehk põhisõna) järgi. Ühesuguse kirjapildiga nimede puhul on säilitatud käsikirjale omane järjekord.

Käsikirjas on hulk kohanimedele loetelusid: külade loetelud iga peatüki alguses, talude loetelud külade ja külaosade artiklites. Toimetamise käigus selgus, et kõik olemasolevate külade loetelud ei saanud ametlikult kehtida ühel ja samal ajamomendil. Selguse toomiseks kasutasin Liivi Uueti raamatut “Eesti haldusjaotus 20. sajandil” ning täpsustasin märkustes iga küla administratiivset ajalugu. Ka talude loetelud olid sageli puudulikud: tekstis leidis artikleid selliste talude kohta, mida polnud vastava küla või külaosa juures märgitud. Ma ei hakanud käsikirja teksti täiendama, vaid lisasin puuduvad nimed joonealustes märkustes. Pidasin sellega silmas, et loetelusse jäänud lünkadel võib olla oma tähendus, mida saaksid arvesse võtta tulevased uurijad.

Kui käsikirja mingis artiklis viidati mõnes teises peatükis asuvale artiklile, siis oli viitamisega sageli antud ka vastava peatüki nimi, kasutades suurtähti. Toimetamise käigus sai selline süsteem muudetud reegliks. Erand on tehtud vaid väikese Kiidjärve valla puhul, mille artiklites sageli viidatakse naaber-vallas Vastse-Kuustes asuvatele kohtadele, ilma et valda ennast mainitaks.

Võnnu kihelkonna asustusalaseid kohanimesid on põhjalikult uurinud Jaak Simm, kelle kandidaativäitekiri “Võnnu kihelkonna asustusalane toponüümika” valmis 1973. a. Selles sisalduvat materjali on Simm avaldanud mitmetes teadusväljaannetes. Võrdlesin Rootsmäede andmeid Simmu omadega, sest näis, et Simmul on olnud kasutada rohkem allikmaterjali. Selguski, et asulanimede ajaloolised loetelud Simmu publikatsioonides sisaldasid ka teisi nimekujusid ja aastaarve kui Rootsmäedel. Lisasin sellekohaseid märkusi (aastaarv eespool, nimi selle järel) neil juhtudel, kui Simmu esitatud materjal Rootsmäede väiteid täpsustas või kahtluse alla seadis. Järjekindlalt olen nõnda toiminud külanimede osas, vahel siiski ka talunimede puhul, kuigi paljude sarnaste ning aja jooksul vahelduvate talunimede hulgas oli raske orienteeruda. Ka on Rootsmäedel sageli esitatud vanade talunimede arvatav häälduspärane nimekuju, mitte allikast pärinev originaalkuju. Vanematest allikatest pärit nimesid polnud käsikirjas ka kirjastiili poolest eristatud. Raamatus olen sellised nimed andnud kaldkirjas, kuid mõnelgi talunime puhul on eristus olnud oletuslik (pole kindel, kas vana nimekuju kirjaviis oli just selline). Eesti Keele Instituudi kohanimekartoteegist nähtub ka, et põlistalusid on rahva seas kutsutud veelgi suurema hulga eri nimedega, kui Rootsmäedel antud. Igatahes on selge, et käesolevat raamatut kasutav asustusnimede uurija peaks nimede algallikad üle kontrollima. Olgu siinkohal mainitud, et ka Jaak Simmu kandidaativäitekiri on nüüdseks trükivalmis seatud ja teeb kättesaadavaks kogu vanema nimematerjali, mis on Võnnu kihelkonna kohta säilinud.

Käsikirjas tuli ette veel seda, et sama kohanime leidis eri artiklites erineval kujul. Neil juhtudel lisasin paralleelse nimekuju põhiartiklisse, rasvases kirjas esitatud nime juurde sulgudesse (nagu seda olid paralleelnimede puhul teinud ka Rootsmäed), ning teistes artiklites panin selle asemele põhiartikli esmase nimekuju. Erandi tegin juhtudel, kus ühekordne erinev kirjutusviis võis tuleneda küll trükiveast või autori mäluviperusest, kuid samavõrd ka kohanime individuaalsest tarvitusest. Sellised nimevariandid tõin ära ainult joonealustes märkustes.

Rootsmäede käsikiri on oma aja laps selles mõttes, et ta kajastab põhiliselt 1960. aastate olusid. Näiteks on kolhooside nimed antud tolleaegse seisuga. Siiski on käsikirja hiljem täiendatud, nagu näitavad mõned uuemad tekstis sisalduvad aastaarvud ja andmed. Toimetamisel olen vaid tolleaegseid majandeid käsitlevates artiklites asendanud olevikule viitavad väljendid dateerimisega 1960. aastasse. Näiteks metsakvartalite numeratsioon on jäetud endiseks. Võimalikke muudatusi selles saab tuvastada, kui võrdlevalt uurida topograafilisi kaarte, mis on leitavad internetis Maa-ameti geoportaalis.

Nüüdisaega puudutava teabe süstemaatiline lisamine ei olnud toimetamisel omaette eesmärgiks. Seepärast kajastavad käsikirja valmimisele järgnevat aega puudutavad märkused enamasti vaid mõnede tuntumate objektidega toimunud muutusi. Siinkohal väärib mainimist, et raamatus nimetatud looduslikke pühapaiku on viimasel ajal hoolega inventeeritud. Nende praeguse seisundi kohta leiab teavet internetist pühapaikade andmekogust. Samuti on mõnigi käsikirjas oletamisi esitatud arheoloogiline leiukoht nüüd tunnustust leidnud ning kultuurimälestisete riiklikus registris arheoloogiamälestisena arvele võetud. Käsikiri on olnud abiks ka Maa-ameti geoportaali pärandkultuuri objektide kaardistamisel. Seega on Rootsmäede ette võetud töö Võnnu kihelkonna mälestiste tutvustamisel juba vilja kandnud.

Aastail 2000–2002 avaldas Haaslava valla infoleht Teataja kodu-uuri ja Ilmar Voltri vahendusel Rootsmäede käsikirja Haaslava-osa. Sinna lisatud märkusi on I. Voltriga kooskõlastatult ja tema nimetähtedega tähistatult võetud ka siinsesse väljaandesse.

Arhiivikogusid on vahepeal ümber nimetatud ja ümber nummerdatud. Raamatus on toodud allikate praegused viited, nii nagu neid õnnestus leida. Kohati on Rootsmäede antud ekslik viide asendatud õigega. Arhiiviviiteid puudutavad märkused raamatus on Valdo Valperilt, kirjandusallikate viiteid on kontrollinud, vormistanud ja kommenteerinud Kanni Labi, ülejäänud nimetähtedeta märkused on toimetaja Urmas Kallalt.

Käsikirjas oli mõnele teatmeandjatele viidatud nurksulgudes nimede, mitte numbritega. Valdo Valper asendas need nimed viidetes numbritega ja lisas nad teatmeandjate nimekirja lõppu. Pole teada, millised olid Rootsmäede põhimõtted teatmeandjate järjestamisel ühe viite sees, kuid seal esinev järjekord on säilitatud.

Lugejale hakkab kindlasti silma kohanimed erinev keeleline taust. Vajadus seda seletada ja rahvasuust pärit tsitaatide rohkus viisid mõttele kasutada raamatut ka huvi äratamiseks Võnnu kihelkonna keele omapära ja rikkuse vastu. Õnneks leidus selle ülesande tarvis materjali nii murdesõnaraamatuis kui ka Hella Keema raamatus “Tartu murde tekstid”. Osa sealsest ülevaatest Võnnu murraku kohta olen ära toonud ka siinse väljaande sissejuhatavate osade hulgas. Ülevaates esitatud keelenäidete foneetilist transkriptsiooni olen lugemise hõlbustamiseks lihtsustanud.

Loodus- ja viljelusnimede puhul (metsad, veekogud, põllud jne) oli Rootsmäedel endil märksõnaartiklites peaaegu alati antud esmalt kirjakeelne ja selle järel sulgudes rahvakeelne nimekuju; raamatus on seda põhimõtet järgides muudetud ka need üksikud kohad, kus käsikirjas oli paigutus vastu-

pidine. Asustusnimede (külad, talud) paigutuses pole läbivat süsteemi märgata: kohati on sulgudes ametlikus kirjaviisis nimi, kohati häälduspärane vorm, vahel aga võivad kõrvuti olla lihtsalt eri hääldusvariandid. Seetõttu pole siin käsikirjaga võrreldes muudatusi tehtud (v.a. sama objekti mitmel pool esinevate nimekujude koondamine ühte artiklisse).

Rahvakeelsete nimekujude edasiandmine käsikirjas pole siiski olnud järjekindel. Võimalik, et autorid on lähtunud teatmeandjatest: kui nood on öelnud ainult kirjakeelseid nimekujusid, siis nii on see läinud ka käsikirja. Toimeta misel aga võtsin aluseks selle, et kogu vanem toponüümika on olnud lõuna-eestikeelne, ja seetõttu on kirjakeelest selgesti erinevaid häälduspäraseid nimekujusid näidatud ka seal, kus need Rootsmäedel puudusid (kui samas peatükis on järjest mitu artiklit, mis algavad sama sõnatüvega, siis on selle tüve hääldus antud ainult esimeses neist artiklistest). Lisatud hääldusjuhised on paigutatud nurksulgudesse; kohaliku nimekuju kirja pildi saab lihtsalt tuletada hääldusest, kui kirjutada see suure tähega ja jätta ära täiendavad märgid. Viimased näitavad palatalisatsiooni ehk peenendust (') ja larüngaalklusiili ehk kõrisulghäälikut (?), samuti III vältet (˘), mis vahel on ainsaks tuntavaks erinevuseks kirjakeelse ja rahvakeelse häälduse vahel. Tuleb tähele panna, et peenendusmärgita ja III vältel märgita kirja pilt kattub küll kirjakeelse vormiga, kuid annab märku murdepärasest palatalisatsioonita või II vältel hääldusest.

Kirjakeelsetena loodud nimedele (näiteks asunikutalude nimed) pole hääldust toimetamisel lisatud, kuid tasub silmas pidada, et kohalik rahvas võis ka need nimed endale suupäraseks muuta, näiteks hääldades Kase ja Männa talude nimesid *kasõ* ja *männä*.

Kohanimeses sagedamini korduvate loodusobjektide nimetuste (liigi- ehk põhisõnade) murdepärase häälduse näitamiseks on loodud sissejuhatavas osas eraldi peatükk. See võimaldas piirata hääldusjuhiste hulka põhitekstis. Samuti on omaette peatükina antud vähemtuntud paigasõnavara seletusi. Sealjuures on toetutud "Eesti murrete sõnaraamatule", Mariko Fasteri magistritööle (Faster 2005) ja Rootsmäede endi kogutud andmetele raamatu käsikirjas.

Märksõnaartiklitesse lisatud hääldusjuhistes on ida- ja lõunapoolsete mõisavaldade (Kastre, Kiidjärve, Ahja, Rasina) puhul näidatud täieliku vokaalharmooniat, arvestades võru murde mõjuga selles piirkonnas. Kihelkonna keskosas asuvate Kurista ja Vastse-Kuuste valla puhul on mööndud nii vokaalharmoonia olemasolu kui ka puudumist ning näidatud võimalikke variante, kasutades ~-märgi. Raamatusse paigutatud kaartidele lisatud kohanimedes on kasutatud häälduspärast kirjaviisi, sealjuures ka uuemate talunimede puhul. Tegelikult jääb lugejale vabadus oma keeletunde järgi otsustada

kohanimele eri hääldusvariantide kasuks kogu kihelkonna ulatuses. Näiteks on võrupoolsema kõneleja jaoks loomulik kasutada järgsilbis *e* ja *õ* vahepealset häälikut igal pool, kus täielik vokaalharmonia seda nõuab. Sarnane lugu on ka sõnaalguse *h*-häälikuga. Võnnu rahvas seda üldiselt ei hääldanud (sestap pole raamatus selle kohta ka eraldi hääldusjuhiseid), välja arvatud osa inimesi Rasina vallas, kuhu oli elama asunud arvestatav hulk sisseerändajaid vanalt Võrumaalt. Võibki eeldada, et oma kihelkonna piires liikudes tarvitas Võnnu rahvas kohanimesid vastavalt oma kodukoha hääldusele. Küll aga oleks häälduse täpsem järgimine abiks kohanimetekstide edaspidisel kirjalikul fikseerimisel. Enamiku hääldusjuhiseid olen loonud, toetudes enda kogemusele, Võnnu murraku kirjeldusele (vt. peatükk “Võnnu murrak”) ning Võnnu kihelkonna alalt kirja pandud murdetekstidele. Kasutatud on ka J. Simmu uurimusi ning Eesti Keele Instituudi kohanimetekartoteeki. Kahest viimati nimetatud allikast pärinevad nimekujud on varustatud viitega.

Käsitluses on osa nimesid vanas kirjaviisis, mis on toimetamisel jäetud parandamata. Vanas kirjaviisis märgiti täishääliku lühidust järgneva kaashääliku kahekordistamisega. Kui kaashäälik oli ühekordne loeti eelnevat vokaali pikalt. Nii on tekstis näiteks *Kokke, Lokko, Utte, Lillo* (loe: *Koke, Loko, Ute, Lilo*) ja *Ulika* (loe: *Uulika*).

Raamatus toodud tsitaadid paistavad samuti silma keelelise kirevusega. Osa vanematest tsitaatidest on tolleaegses eesti kirjakeeles, teine osa aga sellises segakeeles, mida kohalik rahvas võis kõnelda rahvaluulekogujaga või mida koguja ise üleskirjutamise käigus moonutas. Uuemat aega esindav kõnekeel aga on ise juba mõjutatud põhjaeestilisest ühiskeelest. Kõike seda arvestades on kohalikku keelepruuki sisaldavatele tsitaatidele lisatud märkused Võnnu murraku kohta, selleks et lugeja näeks erinevaid võimalusi, mida Võnnu keelekeskkond on pakkunud nii kõnelemisel kui ka kohanimede tarvitamisel. Peale kirjalike materjalide oli toimetaja Urmas Kallale selle töö juures abiks tema enda isapoolset suguvõsast Sikakurmu külast päritud keel. See küla jääb praegu Meeksi valda, nagu ka toimetaja ning tema ema koduküla Mehikoorma. Viimane kuulub küll Räpina kihelkonda, aga eristub keele poolest selgesti Räpina valla küladest ja on mitmeti lähedasem Võnnule. Käsitlitava piirkonna keelelist mitmekesisust silmas pidades on kirjutatud ka pöördumine “Lugõjile”, mis järgib Võnnu lõunaosa – Rasina ja Ahja valdade – keelepruuki.

Käsitluses on antud kohanimedele seletusi, mis pärinevad rahvasuust või varasemast kirjandusest või on autorite endi välja pakutud. Toimetamisel on neile märkustes lisatud uuemaid seletusi. Rohkem teavet asulanime kohta võib lugeja saada peagi ilmuvast “Eesti kohanimeraamatust”. Rootsmäedel on siiski jäänud seletuseta küllalt palju kohanimede komponente, mis võik-

sid lugejale huvi pakkuda. Need pärinevad enamasti lõunaestikeelsetest sõnadest või vanadest isikunimedest. Esitasin selliste nimeosade võimalikud tähendused joonealuste märkustena. “Võimalikud” on need selles mõttes, et juba nimekuju ise võib olla moondunud tänu rahvaetümoloogiale, kuid vähemalt annab seletus aimu sellest, millist tähendust kuuleks nimes kohalik inime.

Võnnu kihelkonna kohanime ja mineviku talletamine ei lõppenud Lemming ja Ilse Rootsmäe hiigeltööga. 1986. aastal toimus rahvaluulearhiivi ekspeditsioon Võnnu kihelkonda, kogutud materjal on talletatud arhiivis nii kirjalikult kui ka helilintidel. 2013. aastal korraldas SA Hiite Maja Võnnu kihelkonnas looduslike pühapaikade uuringu, mille materjalide koopiad jõudsid rahvaluulearhiivi raamatu toimetamise ajal. See-ega ootab Võnnu kihelkonnast kogutud rikkalik pärimus Rootsmäedele väärilisi järeltulijaid, kes uutel alustel kogu selle materjali võiksid ühte koondada.

Täna siinkohal kõiki, kes raamatu toimetamise juures abiks olid, sealhulgas Mariko Fasterit, kes tõstatas käsikirja avaldamise mõtte ning oli abiks sõnaseletustega; Mall Hiimäed, kes andis käsikirja toimetamisel nõu; Marje Joalaidu, kelle toetus mind töö käigus korduvalt julgustas ja kes oli raamatule ka asjatundlikuks retsensendiks-korrektoriks; Ülle Öövelit, kelle valduses olev käsikirja eksemplar aitas täita mõnegi lünga ning kes vahendas ka fotosid Ilse ja Lemming Rootsmäest; juba nimetatud Ilmar Voltrit, kes jagas selgitusi Haaslava valla osas; Vaike Hangu, Olav Rennot, Vilju Lillelehte ning Eesti Ornitoloogiaühingut Lemming ja Ilse Rootsmäe elulooliste andmete eest; Vahur Kuulbergi kaanepildil oleva postkaardi eest; Rahvusarhiivi, Läti Riikliku Ajalooarhiivi ja Eesti Keele Instituudi töötajaid, kes olid lahkesti abiks viidete kontrollimisel.

Toimetaja

Võnnu murrakust

Hella Keem

Praegune Võnnu paistab olevat tartu-võru segaala, mis keele poolest jaguneb kaheks erinevaks osaks. Lääne- ja loodeosa keelepruuk näikse tekkinud olevat tartu murde baasil. Selle väite õigsust püüavad tõestada mitmed tartulikud häälikunähtused, eelkõige samalaadne palatalisatsioon, nagu sõnades *pleⁱkk*, *toⁱkk*, *kaⁱmm*, *suⁱpp*, *küⁱlg*, *laⁱmp*, *‘kõⁱnma*, *‘saⁱkkunu* ‘pulstunud’, *vaⁱga* ‘vai, varn’, *laⁱga* ‘lai’, *‘laⁱkka* ‘laiali’, *maⁱkka* ‘maiad’. Sellele võib vastandada Võnnu kagu- ja lõunaosas domineeriva võrupärase palatalisatsiooni: *tükk*, *reññ*, *kaññ*, *kumñ*, *trull*, *rätt*, *nokk*, *ko^v*, *va^sk* ‘vasikas’, *va^sk* ‘metall’, *ko^sk*, *pañg*, *rañt*, *pal^k*, *lom^p*, *va^ga* ‘vai’, *la^ga* ‘lai’, *‘lak^ka* ‘laiali’, *ma^kass* ‘maias’. Esitatule lisaks veel sellised foneetilised arengud, nagu sõnades *täkk* ‘täkk’, *kakk* ‘kakk’, *ñago* ‘nägu’, *kägo* ‘kägu’, *ñatsutama* ‘nätsutama’, *šukk* ~ *šuku* ‘hobu (lastekeeles)’ (vrd. Lääne- ja Loode-Võnnus *täkk*, *käkk*, *nägo* ~ *nägu*, *kägo* ~ *kägu*, *nätsütämä*). [---] Üsna harilik on vanemas kõnepruugis muutus *kri-* > *kry-*: *‘kryngli* ‘kringel’, *‘krystjan* ‘Kristjan’.

Kindlat murdepiiri nende kahe osa vahel pole. Mida lähemale Räpinale ja Põlvale, seda võrulikum on keeletarvitus: võib kuulda võru murdele tunnuslikku sõnaalgulist *h-*d; nõrga astme vormides on *l-*ile järgnenud palataalspirandi kadu järjekindel: *külest* ‘küljest’, *sälä* ‘daadõ’ ‘seljataha’, *peläti* ‘peljati’; samuti *l-*, *r-*, *h-* ja *s-*järgse *j-*i kadu nõrgas astmes: *välähh* ‘väljas’, *viläga* ‘viljaga’, *karusõ* ‘karjused’, *ahohh* ‘ahjus’, *pyhäst* ‘põhjaks’, *kuha mann* ‘kuhja juures’, *asä peräst* ‘asja pärast’, *koša* ‘kosjad’; hilistekkinud *hr-*ühendis *h* püsi, näit. *kahr* ‘karu’, *vahr* ‘sitkest vitsast keeratud võru’, *nühr* ‘nüri’, *tahr* ‘taraga piiratud suveaed loomadele’; *e* > *i* *m-*i ja *n-*i ees: *imä* ‘ema’, *timä* ‘tema’, *immiss* ‘emis’, *pini* ‘peni’, *inämp* ~ *inäp* ‘enam’, *‘hindä* ‘enda’, *hinnäst* ‘ennast’; korrektne larüngaalklusiili tarvitamine kõigis selle avaldusvormes, näit. Võnnu Rasinas *‘pihtel omma^p* *‘pikä^s* *seere* ja *mokka[?]*; *puijega^p* *‘paari* *köödetü lehmä[?]*; *tulliva^t* *‘töösõ^k* *kah*, *ostiva suurõ^k* *karja^k* *kokko*.

Kuid ka Võnnu lääne- ja loodeosas võib tartupärase keelenähtuste hulgas tabada rohkesti võru murde jooni. Tartulike *p-*lõpuliste preesensivormide (*saap*, *tuup*, *võip*, *tulõp*, *panõp*, *võtap*, *parandap*) kõrval äratavad tähelepanu ühesilbilistest tüvedest **ksen* ~ **ksõn*-lõpu varal moodustatud räpinapärased singulari 3. pöörde vormid, nagu *veese* ‘viib’, *saasõ* ‘saab’, *joosõ* ‘joob’, *jääse*

'jääb', *lööse* 'lööb', *sööse* 'söüb', *mööse* 'müüb', *kääse* 'käib', *aaše* 'ajab', samuti **ksen* ~ **ksõn*-, **ksek* ~ **ksõk*-lõpust arenenud lõunaeestilised pöörded: 'ütless' 'ütleb', 'korjass' 'korjab', 'kõrvõtass' 'kõrvetab', 'kuijuss' 'kuivab', 'küsius' 'küsiab', 'nakass' 'hakkab', 'palass' 'põleb'; pluuralis vastavalt 'ütlese', 'korjasõ', 'kõrvõtassõ', 'kuijussõ', 'küsiusse', 'nakassõ', koguni tükkisest, 'palassõva', 'aiaisõva', niisama lõuna-eestile omased lühivormid, näit. *pand* 'paneab', *aud* 'haudub', 'kõüt' 'kõidab', 'võtt' 'võtab'. Tartupärane *i*-imperfekt jääb paiguti võru murde idarühmale tunnusliku *e*-imperfekti varju. Eriti hoogsalt on võsunud sg. 3. pöördel vormid, näit. 'mõije' 'müüs', 'kaije' 'vaatas', 'aije' 'ajas', 'ol'le' 'oli', 'tul'le' 'tuli', 'a'nde 'andis', 'pa'nde 'pani', 'sõite' 'sõitis', 'lätse' 'läks', 'tahte' 'tahtis', 'ikke' 'nuttis', 'võtte' 'võttis'; mitmuses esinemas tagasihoidlikum: 'ol'leva' 'olid', 'kerev' 'kerrä' 'kerisid kerra', 'pessev' 'peksid', 'kõr'neva' 'kõndisid', 'topeva' 'toppisid', 'tapeva' 'tapsid'.

Võndu ei ulatu tartu murde *de*-illatiiv, *de*-lõppu kohtab vaid vähestes adverbides (*vastatside* 'vastamisi', *ütsiberätside* 'järjestikku', *tassõmbidõ* 'tasemini'). Siin on tarvitusel võrupärane *he*-illatiiv. Õeldakse nagu Räpina ja Põlva murakus: 'mõisahe' 'mõisasse', 'kerikohe' 'kirikusse', 'tõrduhe' 'tõrresse', 'vennehe' 'venesse', 'kuurmahe' 'koormasse', 'korssnahe' 'korstnasse'. Et aga intervokaalne *h* on suhteliselt nõrk häälik, mis eriti järgsilpides kipub kaduma (*aid* 'saiba_e', 'uhmrõ_e'), on Võnnus üsna sageli illatiivi funktsioonis kasutusel allatiiv ('*karmanilõ* 'taskusse', '*länikulõ* 'lännikusse', '*kefkolõ* 'kirikusse', '*uhmrõlõ* 'uhmrisse', '*keldrele* 'keldrisse'). Ka inessiivilõpud on mitmesugused. Paralleelselt tartupärase *n*-lõpuga (nagu vormides *meelen*, *tarõn*, *väl'län* 'väljas', *kü'l'len* 'küljes', *karjan*, *koolin*, 'tõrdun' 'tõrres') leiab pruukimist võrulik *-h*, ühesilbilistes sõnades ka *-hn* (*meeleh*, *tarõh*, *väläh*, *küleleh*, *ka'rah*, *koolih*, 'tõrduh', *luuhn*).

Tunnuslikku kahepoolsust võib täheldada ka pluurali partitiivi vormides. Ühe ja sama keelejuhi jutus on võimalik tabada tartulikke pikenenud klusiiliga partitiive (*anomit*, *rassõmbit*, *särätsit*, *valusit* 'päivi'), aga ka selliseid vanapäraseid, milles järgsilpide pikk vokaal ja ootuspärane meedia on säilinud ('*kapstiid*, *seeregõütiid* 'säärepaelu', *pal'mikiid*, '*luitsiid* 'lusikaid', *obõsiid*, *raamatiid*). Üldse on järgsilpide pikad vokaalid ja diftongid vanimate keelejuhtide jutus üsna harilikud (*inemiisi*, *tsirgukõisilõ*, *väikkeist*, 'kärbläist', *lavva* 'kõisi'). Üldtarvitatavad on *ga*-lõpulised komitatiivivormid ('*viiga*, *obõsõga*, *näedega*, *tsirppõga*, 'õlgiga', '*pirdõga*'), märksa harvem kuulduv seesuguseid, nagu *näpuka* ~ *napuka*, *noodeka* 'nondega', *naesteka* *üten* 'naistega ühes', *vigaste* *käteka* 'v. kätega'. Mida rohkem Räpina poole, seda järjekindlam geminaadiline esinemas.

[---]

Tähelepanu paelub Võnnus nõrga astme diftongide rohke assimileerumine (*kõõvo puhm* 'kasepõõsas, väike kask', *koorastik* 'koerustükk', *käänü*[?] 'käinud', *köödeti* 'köideti', *ma lõõgi* 'lõikusin', *sa sõõdit* 'sõitsid', *aadan* 'aidas', *kuuväst* 'kuivaks', *suudsutama* 'suitsutama', *väädsega* 'noaga'), mis omane põhja-eesti idamurdele, aga esineb ka Räpinas ja Setus. Teistest idamurdega ühistest joontest võiks nimetada rohket järgsilpide *o* tarvitamist (*anoma*, *kodo*, *ah'o suu* 'ahjusuu', *ilosa* 'ilusad', *palotõdi* 'põletati', *linno* 'linu', *kaarost* 'kaertest', *ommogu* 'hommikul', *'atro* 'atru', *'viklo* 'hange') ja *st*-lõpulist translatiivi (*'mõsti* 'puhtast' 'pesti puhtaks', *jäänü* 'aigõst' 'jäänud haigeks', *sai* 'tervest' 'sai terveks', *tambiti* 'pehmest' 'tambiti pehmeks').

Keem, Hella 1970. Tartu murde tekstid. Eesti murded III. Tallinn: Valgus, lk. 24–27 (esitatud lihtsustatult).

Sõnastikud

Kohanimedes sagedamini esinevad liigisõnad Võnnu murrakus

allik(as) – läte(?)	mõis – `mõisa
auk : augud – mulk : mulgu(?), aud : avva(?)	mäed – mäe(?)
auk – mulk, aud	mänd – petäi
heinamaa – aahamaa	niidud – niidi(?) ~ niidü(?)
kabel (kapel) – kapel' ~ kapõl'	niit : niidu – niit : niidi ~ niidü
kael – kaal	nina – nõna
kaevand – kaav'and'	nurmed – nurme ~ nurmõ?
kants – kands (kui tegu on hoone aseme või varemega)	org : oru – org : oru ~ oro
karjamõis – karja`mõisa	palu – palu ~ palo
kask – kõiv	pedajas – petäi
kink – kink ~ kenk	pool (puul) – puul'
kirik (kerik) – kerik ~ keřk	popsid – popsi(?)
koda : koja (koa) – koda : kua	põllud – põllu(?)
koobas – kuup	pära – perä
kool – kuul'	saar : saare – saar' : saare ~ saarõ
küla – külä	soo – suu
laan – laań	talu – talu ~ talo
laane – laane ~ laanõ	tare – tare ~ tarõ
mets : metsa – mõts : mõtsa	tared – tare ~ tarõ?
	tee – tii
	äär – viiř

Vähemtuntud paigasõnavara seletusi

joom [*juum*] – leetseljakutevaheline
sügavam koht järves; voolav vesi jõe
keskel

kants (*kantsu*) [*kands (kandsu)*] –
varemed; alusmüür; hoone ase

klomm ~ klamm [*klom̃m ~ klam̃m*] –
madalaveeline lahesopp

kont [*koñt*] – kink, kungas

kurm – sopp, nurk, kuru, eriti sageli
omaette maanurk või külaosa;
lamminiit jõekäärus; maa- või
veekitsus

käänd ~ käärd – käänukoht jões,
laiemas mõttes kogu kõver jõelõik

lamm [*lam̃m*] – üleujutatav kaldaala,
sageli ka seal asuv heinamaa
(lamminiit); madal laht, järve-
või jõesopp (tähenduse poolest
segunenud sõnadega: klomm,
klamm)

loit – lomp, madal pehme koht
(põhiliselt läänemurde sõna, Lõuna-
Eesti murretes erandlik)

loomus – noodaveo koht

loosik ~ loosk ~ looss [*~ luusk ~ luuss*] –
madal vesine koht, loim; lamminiit

nukk – nurk (otsetõlkes); eraldi asetsev
külaosa; neem; (harvem) mõni muu
esiletungiv maastikuelement

oit – nõgu, kus pisut vett; vesine
heinamaa

oos [*uus*] – õõs, koobas

pae – (liivakivi)paljand

palo – kuiv männimets

pera [*perä*] – tagumine osa; -tagune;
(harvem) jäänuk

praks [*prak̃s*] – rägestik; noor mets

põnts – kõrgem koht

rae – raiesmik (ka endise raiesmiku
asukoht)

roogalmu, roogand(u) – võsast puhtaks
roogitud ala

tsihk [*tsihk*] – siht

tsoll [*tsol̃l*] – lühike jõeharu; kraav

tsori – oja, kraav; niiske heinamaariba

ussaid – õu

vang – jõekäär, sageli ka seal asuv
heinamaa

vars [*vãrs*] – sirge jõelõik; (harvem)
käänukoht jões

Lühendid

eL – lõunaeesti murderühm	Pil – Pilistvere
Emm – Emmaste	Plv – Põlva
Hls – Halliste	Puh – Puhja
Hää – Häädemeeste	Ran – Rannu
K – keskmurre	Rei – Reigi
Kam – Kambja	Räp – Räpina
Khk – Kihelkonna	S – saarte murre
Krl – Karula	Saa – Saarde
Käi – Käina	San – Sangaste
L – läänemurre	SJn – Suure-Jaani
Mus – Mustjala	T – Tartu murre
Nõo – Nõo	V – Võru murre
Ote – Otepää	Vas – Vastseliina
Phl – Pühalepa	Vig – Vigala
	Võn – Võnnu

as. – asundus
end. – endine, endised
gen. – genitiiv (omastav kääne)
khk. – kihelkond
k. – küla
kv. – kvartal
rk. n. – rahvakeelne nimi
t. – talu
v. – vald
vk. – vahtkond

Lugõjile

Ää? lugõja?, Võnnu kihkonna perrä küsüjä?!

Selle raamatu käsikirä oma? kokko pannu kats inemist, kelle elo ol' tihtsäde köödetü Võnnu kihkonnaga. Lemming Rootsmäe suguselts ol' siist peri, Ilse Rootsmäe tüüt' siin pikkä aigo. Katõköisi ütenkuun oma? nä kihkonna läbi käänü ja kirja pannu kõik kotussõnime?, mis nä rahva käest teedä? saiva?, üten seletüisi ja kotussõjuttõga. Sinnä? mano tul' viil suur arhiivitüü, et noist kotussist inämbät teedä? saada?. Käsikiri sai valmist mitmakümne aasta iist, a siski om tä Võnnu kihkonna uurjide siän väega nõvvõtu ja peräkörd sis tetti täst raamat – Rahvaluulõarhiivi ja Võro Instituudi ütitse nõvvu ja jõvvuga.

Võnnu kihkond om Estin üts suurõmbit – küünüs Tarto liina küle alt Peipsini, Emäjäöst Taavasskuani. Üteliisi om tä piiripäälne: amõtlukult pikkä aigo Tarto-maa, põrõla osalt Põlva maakonnan, a keele poolõst Tarto ja Võro vahepääl. Nii et ku keele “puhtust” takan aia?, sis ei pruugi? tast pal' lo löüädä? “õigõt” tarto ega võro pruuki. Ummõtõ elässe? ka tan iks õigõ? inemise?. Aost aigo omava? nä taa keelega toomõndanu ja toimõ tullu?. A nä tunva? ärä?, et ütte asja saat siinkandin üteldä? mitond muudo sõnnoka. Nä kuulva? ärä? ka keelevahe? kihkonna sisen. Keele rikkus om nääle teedä? asi nimelt teno keelepiirile. Ja või olla?, et sääl, kos kattõ muudo kiil kokko putuss, sünnüss nigu esi?hindäst midägi vahtsõt. Ku mitte muud, sis peenemb keeletunmine. Mõtlõmõ? suurõ päätii pääle, mis juusk läbi Ahja ja Kurista, Võnnust ligidält müüädä. Nimelt tuu tii lähkesen om piirimaa, kost õdagu puul saava? ülekaalu tarto ja ommogu puul võro keele joonõ?. Säältsamast omava? peri kats nuur-estläst, mi keele ja meele piire nihutajat: Suits ja Tuglas. A sinnä? jääse ka vana tandsovava oitja Kristjan Toropi kodo. Ja sinnä? küünüsse? ka Lemming Rootsmäe endä juurõ?.

Kotussõnimmi man näeme? nii püsümist ku muutumist. Inemise? jo liigussõ?, tollõperäst om muutumine loomulik. Inämb om imeväärt tuu, kuis tõõnekõrd ka väikse? kotussõ? oitva? alalõ ommi põlitsit nimmi. Tähendäss, et läbi muutuisi om kõik aig midägi püsüjä jäänü. Ka vahtsit nimmi tulõ vanno kõrvalõ mano. Nuu? oma? mi aoluu tunistaja?. Esti Vabariigi sündümist märkvä? Vabaduse ja Tasuja talo, a sammamuudo ka Kase, Männi ja tõõsõpõhaesti kiräkeelen pantu talonime?. Nuu? nigu näütäsi mi rahva ütist aoluku, mis om

tähtsämb ku egä kotussõ oma lugu ja kiil. Viil suurõmbat rahvide üttekäümist tahtva[?] kuulutada[?] nõukogudõaigse[?] kolhoosinime[?]. Ja selle ilma aigo pandas vahtsit talonimmi ka üleilma muudõ perrä.

Nuu[?] mito kihti nimmi oma[?] maastikun olõman ütäl aol, ütekõrraga. Vana aig ei olõ[?] periselt kaonu, tä om lännü kāküssihe, a mõnt nimme pite saasõ tedä iks viil ligembäle kutsu[?]. Nime perän om sakõstõ ka mõni lugu. Kaoss nimi, kaoss ka lugu. Vai kaoss lugu, a nimi jääse, ja sõs mõtõldass vasnõ lugu mano. Ilma nimetä ei sünnüssi toda kah. Luu[?] rändäse[?] müüidä ilma ja jäävä[?] kinni mõnõ silmänakaja kotussõ külge. Roodsi kuning om egält puult läbi lännü ja lahingit lõönü. Mõisaerrä[?] käävä[?] suurõn ilman sõdiman ja reismän, a perän koolõssõ[?] iks kodomail, nigu Kurista kindral. Ammu inne internetti võõsiva[?] mi inemise[?] tuta[?], et nä oma[?] ütte kõõdetü terve maailmaga. Ku esi[?] ei päse[?] maailma minemä, sõs lasõt maailmal kodo kätte tulla[?]. Ka meil, nigu muial, oma[?] olõman maa ala kaonu liina[?] ja vette uptõdu[?] keřkokellä[?]. Taavass om egäl puul ütekorgõl, a maa sisse minejä[?] kooba[?] veevä[?] oma külä alt vällä Kiio-vahe vai Moskovahe.

Särne mõtlõmine kääse äste kokko ka vahtsõ ao arvosaamisega, et egä kotuss maailman om ütevõrra tähtsä. Kõik oma[?] ütevõrra ää[?] tollõ poolõst, et egäüts om esi[?]muudo. Ei olõ[?] sis ime[?], et tahetass sartsit raamatit nigu sii. Selle et särtse[?] mi pörõla olõmö[?], et olõ[?] sa põline vai sissetulnu inemine – iks ihkat inämb teedä[?] saada[?] tost kotussõst, kos sa elät ja liigut. Tahat üles löüidä[?] tollõ paaga oma näo.

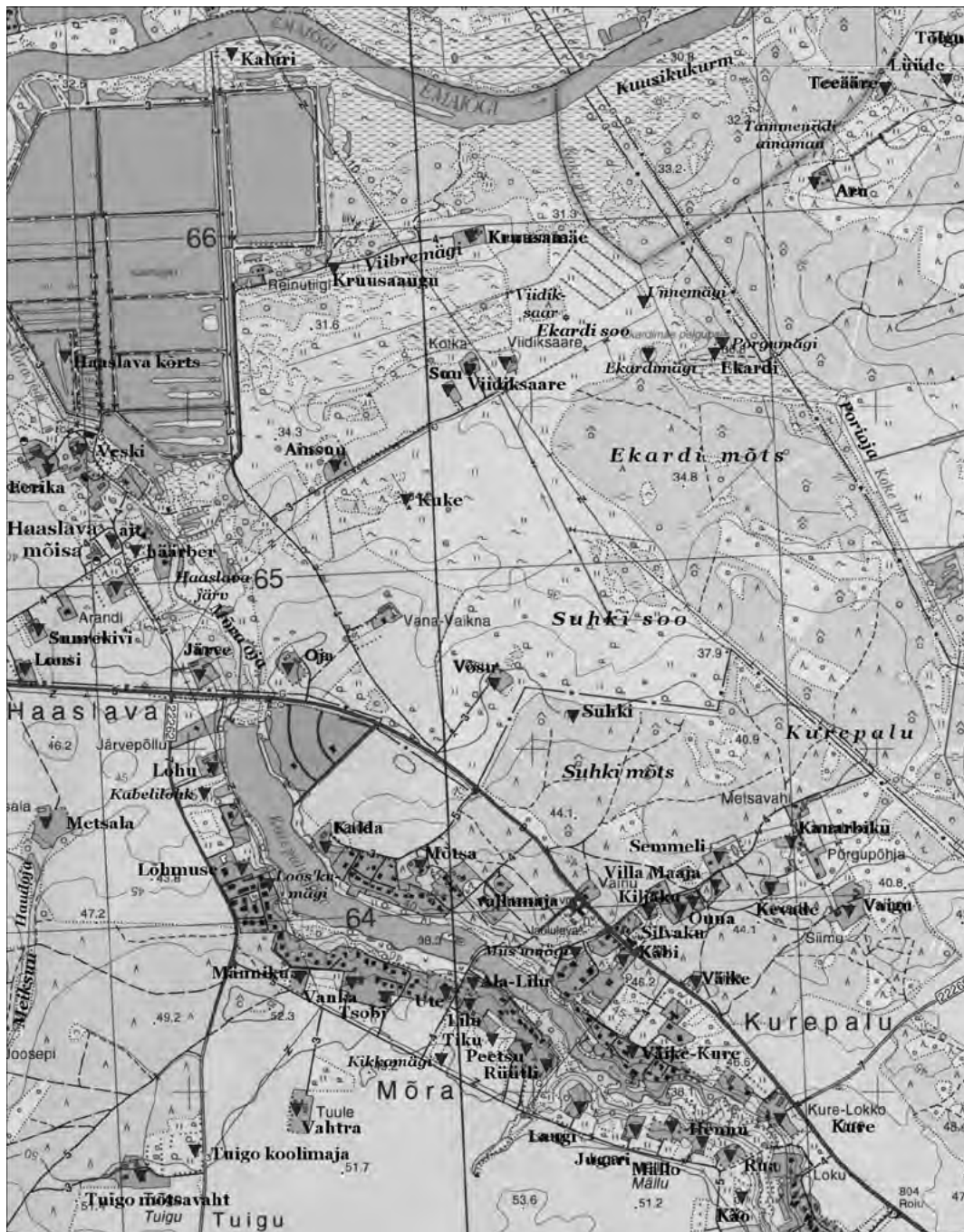
Rootsmäede raamat and tõtõstõ säräst tiidmist, midä selle ilma aigo inämb rahvasuust ei kuulõ[?] vai midä om säält rassõ kätte saada[?]. Ja tõistpite: tä õkva ärgütäs mano ořsma ja üle kaema. Olku tä sis tiitähüssest, kost egäüts saasõ oma luuga edesi minnä[?].

Kalla Urmas

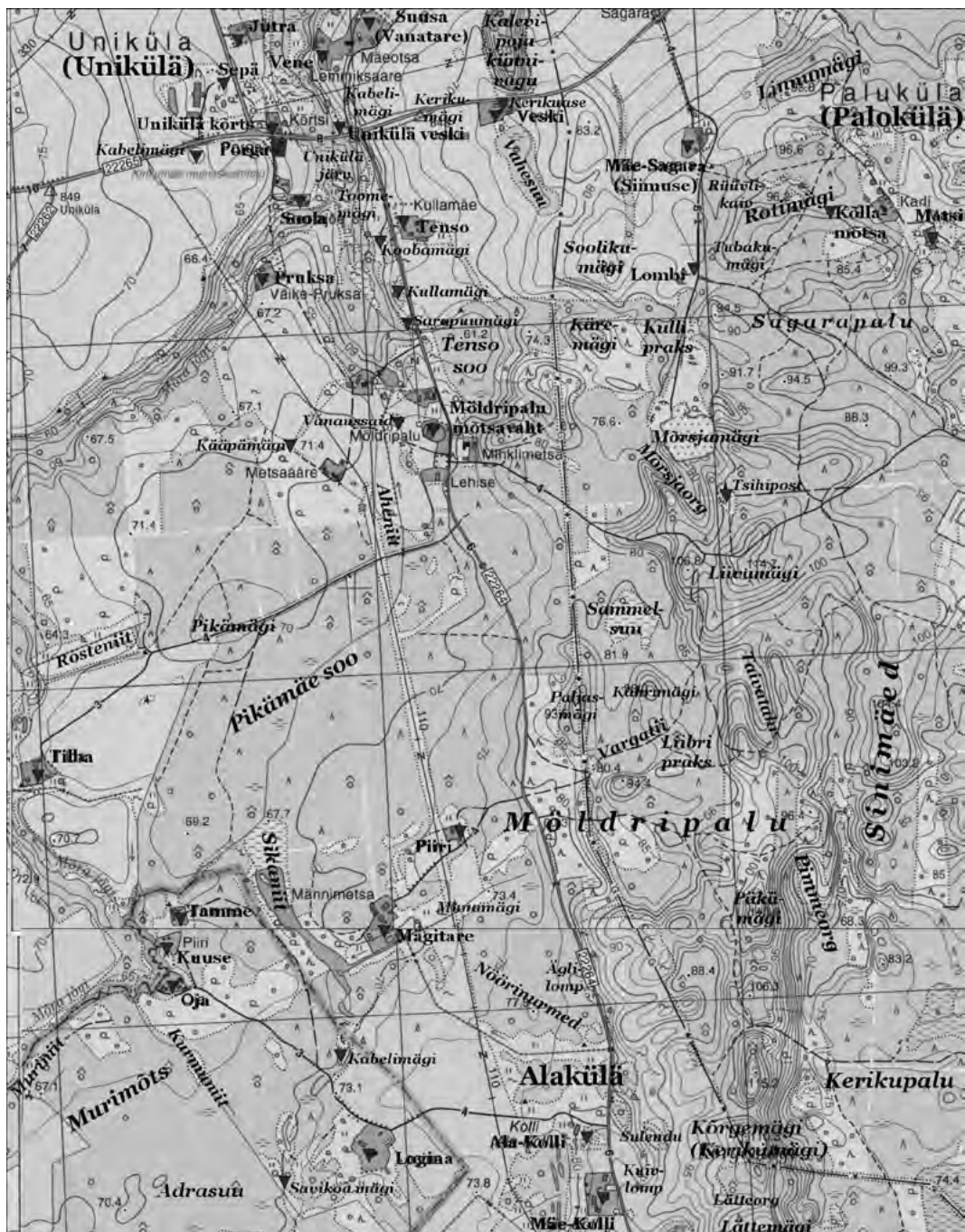
VÕNNU KIHELKONNA KOHANIMED JA MINEVIK

Käesoleva töö materjalid on kogutud aastatel 1961–1963. Uurimisalaks oli tervenisti kogu Võnnu kihelkond, lisaks veel mõned Kambja kihelkonna äärekülad, mis omal ajal kuulusid Võnnu kihelkonnas asuvatele mõisatele (Haaslava, Kriimani, Vastse-Kuuste). Kirjutati üles kõik kohanimed, mida sai kokku 5960, samuti nendega seotud pärimused. Osalt on hangitud lisaandmeid arhiividokumentidest ja teistest allikatest.

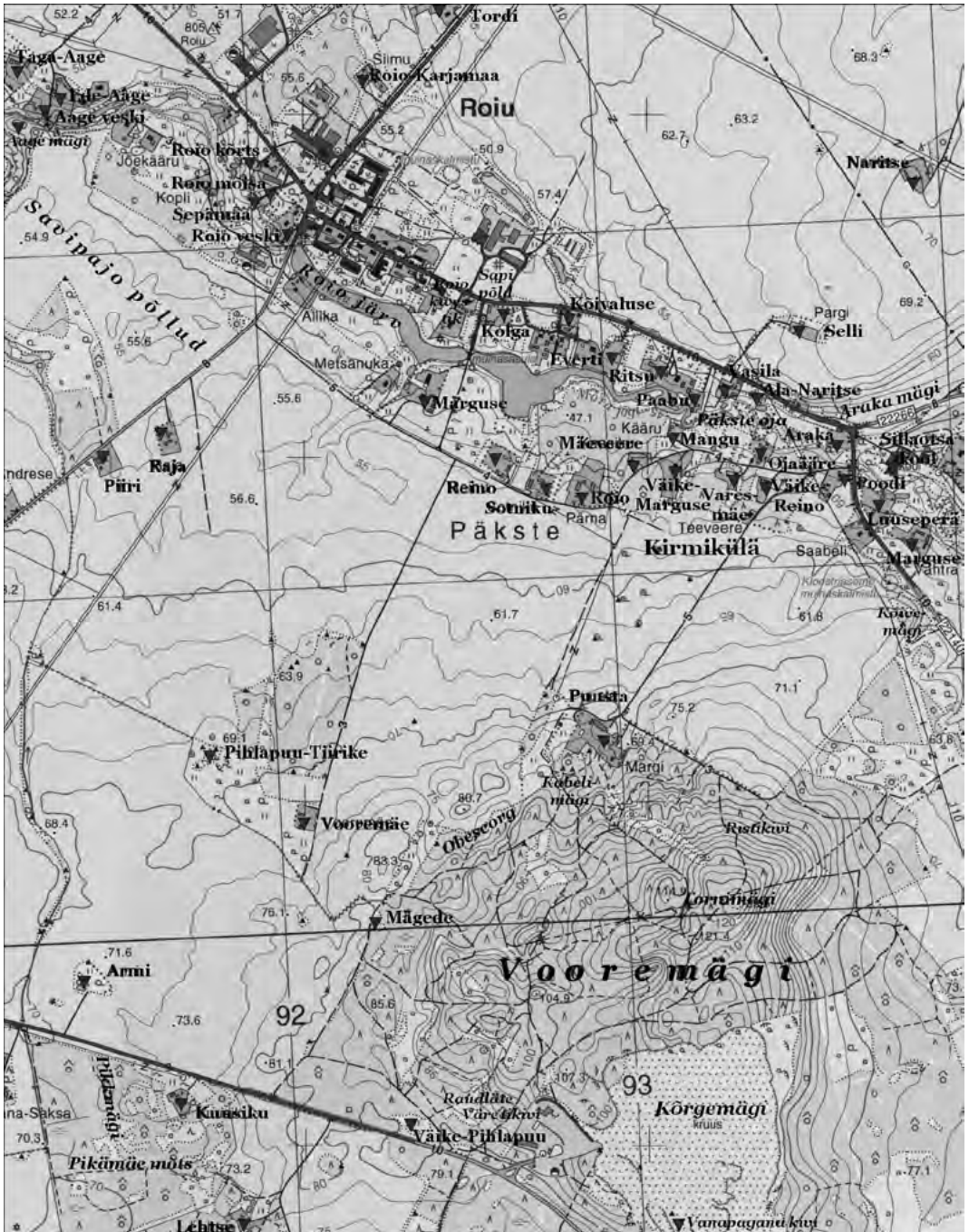
Tekstis on kohanimed reastatud alfabeetilises järjestuses mõisavalduste lõikes. Teatmeandjate nimekiri on esitatud väljaande lõpus.

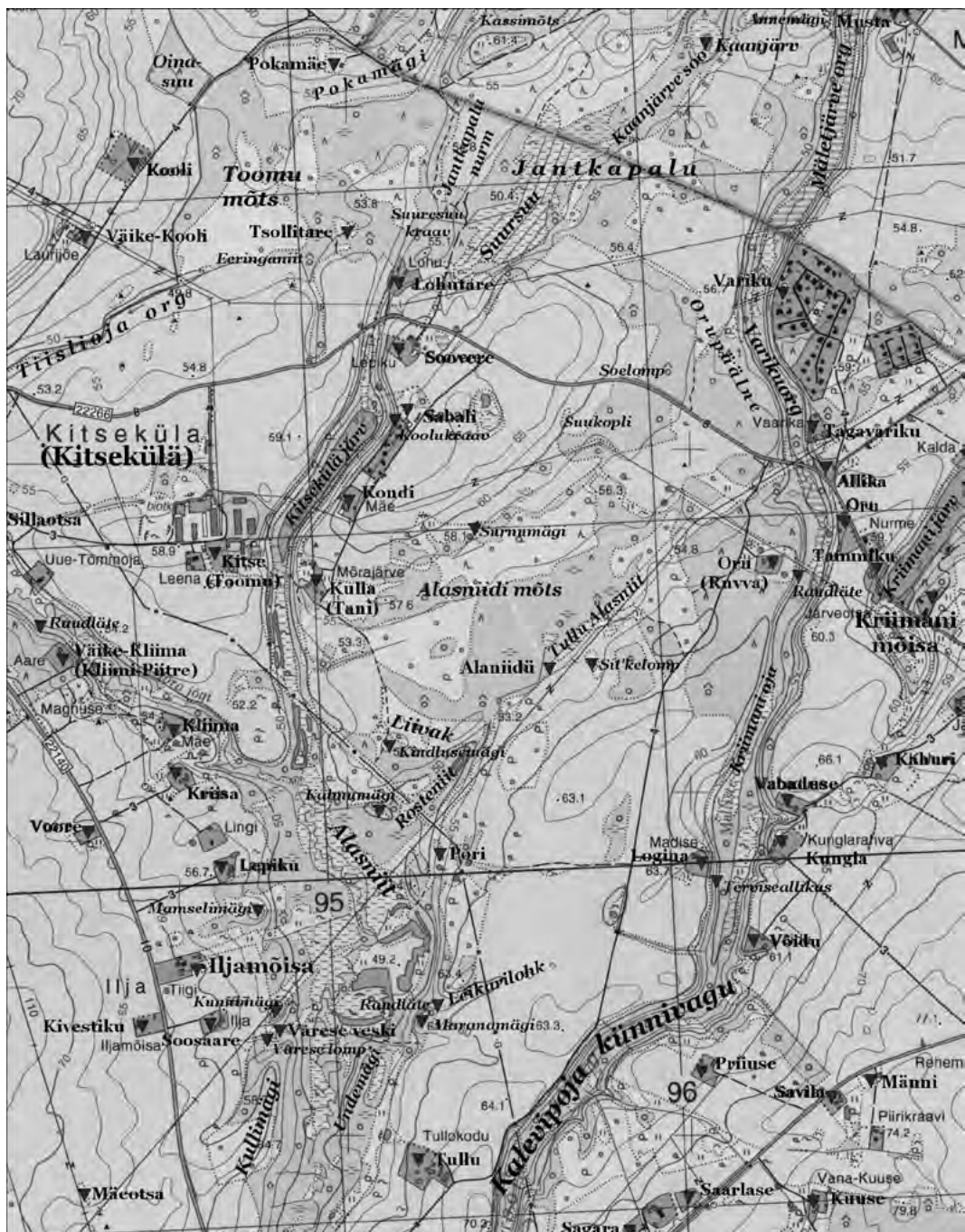

Kaart 1. Haaslava mõis, Mõra küla ja Kriimani mõisa Kurepalu küla.

Kaart 2. Uniküla kesk- ja lõunaosa, Mõldripalu, Kriimani Paloküla edelaosa ja Vastse-Kuuste Alaküla põhjaosa.

Kaart 4. Eelmise kaardi idapoolne jätk. Haaslava mõisa Kitseküla ja Iljamõisa ning Uniküla põhjaosa. Idaservas Kriimani mõisa lääneosa.

Haaslava

Mõis:	Haaslava.
Karjamõisad:	Ilja, Peetri ja Tuigo.
Vahtkonnad:	Möldripalu, Tuigo ja Vooremäe.¹
Külad:	Aardla, Aardlapalu, Haaslava, Igevere, Kitse, Kokke, Mõra, Tuigo ja Uniküla.²
Kaardid	1–4.

Küladest Kitse ja Kokke kuulusid Võnnu kihelkonda, Aardla, Aardlapalu, Igevere, Mõra ja Tuigo – Kambja kihelkonda, Haaslava ja Uniküla aga poolitas mõlema kihelkonna piir (viimastes külades leiduvate talude kihelkondlik kuuluvus on antud vastava küla kirjelduses).

Aardla järv – järv Haaslava valla läänepiiril, pindala 16,3 ha, mõõtmed 0,74 × 0,33 km, suurim sügavus 4 m; soiste mudakallaste ja mudase põhjaga, ainult järve idaosas on põhi kohati kruusane. Järve suubub Reola jõgi, veed viib Emajõkke Savijõgi. Järve pinda on Eesti Vabariigi ajal alandatud.

Aardla küla³ – selle nime all (1627 *Arlla*, 1638 *Arle*) tuntud juba 17. sajandil, mil kuulus Ilja ehk Haaslava mõisale. Talusid oli külas 1627. a. 5, 1638. a. 6, 1688. a. 15, 1758. a. 13, 1782.–1816. a. 21, 1834.–1858. a. 18. Viimane arv talusid jäi külla ka pärast talude kruntiajamist 1873.–1874. a., need olid: Ansi, Ersu, Harju, Karu, Lepiku, Lingi, Loku, Papa, Piirilombi, Roodna, Saage, Siimo, Sisaski, Taari, Tenu, Treiali, Tsiirma ja Vangi. 19. ja 20. sajandi vahetusel lõhuti Ansi ja Ersu talu, Eesti Vabariigi ajal aga liideti Igevere küla külge Karu ja Piirilombi talu, nii et Aardla külla jäi 14 vanatalu.

¹ Vt. ka vahtkonnad: Kiipuse ja Tõlgu (KAAGVERE).

² Vastab 1945. a. asulate nimistule, ainult et Tuigo on seal kirjas kui as.; samas nimistus esineb ka Lange k., millega hiljem on liidetud osa Aardla k.-st, ja Kärevere k., millega liideti Uniküla maid; samuti Ignase k., mille piire Kärevere k. suhtes on hiljem muudetud, nii et osa varasemast Unikülast kuulub nüüd Ignase k. koosseisu; endine Kärevere k. ise kannab vähemalt 1977. a. alates Aadami k. nime (EH).

³ Olemas kõigis asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

Peale nende kuulusid külla veel endine metsavahitalu Kadaja, Aianurme ja Rätsepa asundustalud,⁴ Kalmistu, Liiva, Luite, Lätte, Mätku, Palu, Palvela, Pühamäe ja Rätsepa⁵ endised popsikohad.

Enne kruntiajamist asunud küla rohkem koos. Lingi, Karu, Taari, Papa ja Vangi talud paiknenud sõorikujuliselt Lingi ja Treiali talude koplis (taludest läänes) ümber karjaaia, kuhu ööseks aetud külakari (siin on praegu heinamaa) [521; 522].

Aardla soo – Aardla k. soised heinamaad Aardla järve ääres.

Aardlapalu – Aardlapalu k. nõmmemets küla keskel.

Aardlapalu küla⁶ – rajatud 1880. aastatel popsikülana Aardla ja Igevere k. senistele karjamaadele, Aardlapallu ja selle äärde [521; 481]. Varem oli külas 19 maja, millest praegu (1966. a.) on alles 12. Talud on järgmised: Jalaka (lõhutud), Jõeääre (lõhutud), Kaigu, Kase (lõhutud), Kruusa, Kuuse (lõhutud), Kõrbe, Lembitu, Liivamäe, Luhari (tühi), Mätliku, Niiduserva, Ojaääre (lõhutud), Pajuste (tühi), Rajala, Remmelga, Saaremaa, Saariku ja Tuule.

Küla nimet. ka Palukülaks [523].

Aheniit⁷ – Uniküla Pruksa t. heinamaa Möldripalu metsavahikohast 0,25 km edelas [318].

Aianurme talu – Aardla k. asundustalu.

Alalepik – Kokke k. Kortsu t. ja endise Peetri karjamõisa vahel 19. sajandil kasvanud suur mets; praegu põldude all [116].

Ala-Lilo talu – Mõra k. Lilo t. endine popsikoht Mõraoja kaldal.

Alaniidu talu – Uniküla Tullu t. endine popsikoht Alasniidu ääres; lõhutud 1964. a.

Alasniidi mets – Uniküla kirdepiiril Kitseküla vastas, Alasniidu taga olev mets.

Alasniit – Uniküla Tullu ja Pori t. heinamaa Kitse k. piiril, Pori talust 0,5 km põhjakirdes. Vanasti käinud siia kokku külade karjad [205; 363].

⁴ Vt. ka Robi t.

⁵ Talu kohta pole artiklit.

⁶ Asulate nimistutes: puudub 1923. a., on olemas 1945. a., puudub 1977. a.; ennistatud 1997. a.-ks (EH).

⁷ Võib-olla pärineb sõnast *aheniit* 'võsast puhastatud heinamaa' (EMS).

Alasniit – Uniküla Mõraoja-äärsed heinamaad mõlemal pool oja Undemäe ja Kliima t. vahel [427].

Alatiigi talu – Igevere k. Sirgaste t. endine popsikoht.

Anikoa mets – Haaslava k. kahe Anikoa ja Raamatu t. kohal varem kasvanud mets, mis raiutud 19. sajandi lõpul. Veel sajandivahetusel olnud siin sara-puuvõsa.

Anikoa talu nr. A-12 (vanades kirjades Anikiva) – Haaslava k. endine kandi-koht, mille rajas 19. sajandi lõpupoolel Anikoa metsa ja kännistikku Johan Pruks. Talu eest tulnud teha teopäevi Tuigo metsahärrale. Uudismaa andnud algul saaki rohkem kui Aardla k. põlispõllud (odrapead olnud nii kanged, et neid tulnud põimata sirbiga), kuid aastatega kulunud huumus ära ja maa jäänud vaeseks [481].

Anikoa talu nr. A-13 (vanades kirjades Anikva) – Haaslava k. endine kandi-koht, mille rajas 19. sajandi lõpupoolel (üheaegselt eelmisega) keegi Eimann [481].

Ansi talu nr. 54 – Aardla k. vanatalu, mis enne kruntiajamist asunud Harju t. juures, sellest lõunas, vastamisi Siimo taluga. Talu ostis 1881. a. päriseks Lillo Hansen⁸ ja lõhkus 1900. a. paiku Siimo t. peremees, kellele vahepeal Ansi talu oli edasi müüdud [521; 524]. Rahvasuus oli tuntud Küla-Loku taluna. Lokko taluna esineski ta 18. ja 19. sajandi revisjonikirjades.⁹ Ansi nime sai talu arvatavasti juba 17. sajandil (1638. a. peremees *Weharasz Hansz*).

Eerika talu nr. A-46 – Haaslava k. asundustalu endise mõisa aednikumaja asemel. Nime pani talule selle omanik 2-aastaselt surnud tütre Erika mälestuseks.

Ekardi soo – Ekardimäe ümbruses, sellest põhiliselt põhja pool paiknev soo, mis olnud varem väga tüma ja täis “mülkeid”, nii et pole kurge ega varestki peal kandnud [76; 210]. Soos leidub väga palju rästikuid. Nimet. ka Ikardi sooks [207], Põrgusooks [207; 210].

Ekardimägi¹⁰ – Haaslava k. Ekardi- ehk Põrgusoo, Põrgumäest 0,2 km lõunas, Viidiksaare talust 0,2 km kagus, 300 m pikkune kagu-loode sihiskulgev seljandik, kaetud metsaga [76; 437]. On arvatavasti muistne pelgupaik või linnamägi [EKLA, f 200, m 13:2, l 21]. Vanasti olevat mäel olnud kindlus, kust tulistatud Emajõe sõitnud Rootsi laevu [402]. Kuna mäe pin-

⁸ Oli Haaslava valla esimene vallavanem. – I. V.

⁹ Vt. Loku t.

¹⁰ Isikunimest Eckhardt.

nas koosneb mustast mullast, liivast, kruusast ja ka savist, siis arvatakse, et mägi on siia kokku veetud [436]. Mägi asub Emajõeest 0,8 km ja endisest Haaslava mõisast 1,6 km kaugusel, on täis rebaseurge. Nimet. ka Ikardi-mäeks [210; 402], Kährimäeks¹¹ [481].

Ersu talu nr. 49 – Aardla k. vanatalu, mis vanasti asunud Lingi talu lähedal, tollest 0,25 km lõunas. Talu ostis päriseks 1881. a. Johan Hers, lõhkus aga 1890. a. paiku Lingi talu peremees Johan Link, kes vahepeal oli Ersu talu omandanud; talu rehi olnud alles veel 1905. a. [524]. Talu maal olnud suuri kive, mille alla arvatud olevat maetud rahakatel; hiljem veetud kivid ära ja neist laotud Lingi talu karjalauda müürid [521].

Ersu nimi on üks põlisemaid Aardla külas: juba 1627. a. elas siin talupoeg *Hersa Hannuss* (1638. a. *Herse Hansz*), kelle järgi talu ka järgnevatel sajanditel kutsutud.

Haaslava järv – Mõraoja paisjärv Haaslava endise mõisa juures, pindala 2,9 ha, mõõtmed 0,22 × 0,18 km.

Haaslava kõrts – Haaslava endine mõisakõrts Emajõe lähedal, Mõraoja vasa-kul kaldal, lõhutud Eesti Vabariigi ajal.¹² Kõrtsi pöranda alt olevat leitud inimese luukere.

Haaslava küla¹³ – rajatud 1920. aastatel endise Haaslava mõisa põldudele. Taludest paiknevad Võnnu kihelkonnas Hainsoo (endine kandikoht), Järve, Kalda, Kaluri, Kruusaaugu (lõhutud), Kruusamäe, Kuke (lõhutud), Oja, Soo, Vaikna, Viidiksaare ja Vösu; Kambja kihelkonnas – kaks Anikoa talu (endised kandikohad), Eerika, Haaslava vanadekodu, Jõe, Järve, Kaasiku, Laane, Lohu, Loosi, Luha, Lõhmuse, Metsala, Nõmme, Paju, Raamatu (endine kandikoht), Suurekivi, Sūdame ja Veski.

Haaslava mõis (saksa k. Haselau) [KN: *aaslavva*]¹⁴ – mainitud esmakordselt *Hazelouwe* nime all 1417. a., mil kuulus sellenimelisele perekonnale (1582. a. *Hazliow*, *Hazlow*, 1638. a. *Haszelow*). 1533. a. oli mõisa omanikuks Joh. Dückeri lesk, 1558. a. sai selleks bojaar Juschka Jurjew. Stephan Bathory ajal asustati tühjaks jäänud mõis talupoegadega. 1627. a. tehti Haaslava kuninglikuks mõisaks, mille valdajaks sai varsti pärast seda Johann Skytte, 1648. a. kuulus aga mõis riigivarameister Gabriel Bengtson Oxenstiernale.

¹¹ Sõnast *kähr* 'mäger' (EMS).

¹² Eesti Vabariigi algusaastail. – I. V.

¹³ Asulate nimistutes: 1923. a. Haaslava as., alates 1945. a. küla (EH).

¹⁴ Rk. n. Aaslavva (Simm 1975: 180).

17. sajandi lõpul langes mõis reduktsiooni teel riigile. 1704. a. kinkis Peeter Suur mõisa feldmarssal Boris Šeremetjevile, kelle meessoost järglaste käes see püsis kuni 1926. aastani, mil ta kreposteeriti Eesti Vabariigi nimele.

Mõis paikneb Võnnu ja Kambja kihelkonna piiril, Mõraoja vasakul kaldal, kus on märgitud juba 1630. a. kaardil. Mõisa maa-ala hõlmas koos Iljamõisaga 1627. a. 62 adramaad (sellest 50 asustamata); 1641. a. 23,75; 1688. a. – 22,25; 1725. a. – 11,25; 1734. a. – 13,75; 1757. a. – 18,62; 1823. a. ja hiljem – 16,35 adramaad ehk 14448 vakamaad. Enamik mõisa valdustest kuulus Kambja kihelkonda (1858. a. 53 talu), väiksem osa Võnnu (16 talu) ja Tartu-Maarja (8 talu) kihelkonda. Elanike arv oli 1758. a. 455, 1816. a. 1009, 1834. a. 1151, 1858. a. 1342. 1814.–1823. a. aruande järgi olid mõisapõllud keskmise kvaliteediga, heinamaid oli piisavalt, kuid karjamaad olid halvad; ehituspuid mõisametsades ei leidunud, põletuspuid jätkus vaid hädapäraselt.

Talumaad mõõdeti 1873.–1874. a., peaaegu kõik talud müüdi talupoegadele 1881. a. suhteliselt odava hinna eest (120–170 rubla taaler).

Haaslava mõisa pargis kasvavad Põhjasõja-eelsed pärnad. Endistest mõisahoonetest oli 1960. aastail alles veel kuivati, sõiduhobuste tall ja magasiait.

Haaslava vanadekodu nr. A-74 – Haaslava k. endises mõisahoones¹⁵ Eesti Vabariigi ajal asunud vanadekodu.

Hainsoo talu nr. A-24 – Haaslava k. endine kandikoht (ainus Võnnu kihelkonna poolel).

Hanso talu nr. 23 – Uniküla vanatalu, saanud nime 18. sajandi algupoolel peremees Mikko Hansu järgi. 1782.–1858. a. revisjonikirjades esineb *Mikko* nime all ja veel praegugi kutsutakse teda Miku ehk Miku-Antsu taluks. Praegusse kohta on talu välja veetud 1880. aastatel Uniküla kõrtsi kõrvalt, praeguse bussipeatuse tagant [55; 512]. Talu ostis päriseks 1881. a. Johan Jantsen.

Harju talu nr. 56 – Aardla k. vanatalu. Aardla külas mainib Kambja kiriku-raamat sellenimelist isikut (*Arjo Hantso Jürri*) esmakordselt 1725. a., talu esineb *Harjo* nime all juba 1782. a. revisjonikirjades. Rahvasuus tuntud ka Labi taluna. Talu ostis 1881. a. päriseks Anna Türk.

Haudoja (Audoja) – Aardla k. Sisaski ja Saage talu vahel soine oruke, mis ulatub talude vahelt 0,25 km ulatuses ida suunas [521; 522; 524].

¹⁵ Ka: Haaslava vaestemaja, nüüd: Suure-Südame elamu. – I. V.

Haukamägi¹⁶ (Aukamägi) – Uniküla Kõrtsi talu maal, talust 0,3–0,4 km edelas, madal seljandik, mida mööda varem kulgenud maantee [512].

Heeringaniit (Eeringaniit) – Kitseküla Kitse t. heinamaa Toomu metsa ääres, Tiislioja ja Tsolli tare vahel [427].

Hennu talu nr. 75 – Mõra k. vanatalu, mis oli sama nime all tuntud arvata-vasti juba 18. sajandi algul (1726. a. *Enno Jan*, 1758. a. talus peremees *Henno Marcus*). Talu ostis 1881. a. päriks Jaan Soo.

Hundipea (Undipää) – Möldripalu vk. mägi [ERA II 150, 24 (11)].

Hõbearu talu nr. A-57 – Kärevere (varem Uniküla)¹⁷ k. asundustalu Vana-Kuuste valla piiril.

Igevere kool – Igevere külas 19. sajandil ja 20. sajandi algul töötanud küla-kool, mis 1921. a. viidi üle Tuigole. Koolihoone põles 1922. a., misjärel rajati siia Kooli talu.

Igevere küla¹⁸ – selle nime all olemas juba 16. sajandil (1588. a. *Hiaffer*, *Hiofer*, 1627. a. *Hyawerre*, 1638. a. *Kiwer kyll*, *Hiewer*), kuuludes tollal Ilja mõisale. 1627. a. oli külas 2 talu, 1638. a. 3, 1688. a. 11, 1758. a. 8, 1782.–1858. a. 9. Pärast talude kruntiajamist 1873.–1874. a. kujunes talude arvuks 11: Juhani, Kangru, Kesa, Kirbu, Klaose, Labi, Laksi, Pruuli, Sirgaste, Tani ja Toomu (neist Kangru, Klaose ja Laksi veeti hiljem külast välja). Praegu kuuluvad külla veel endine metsatöölise maja – Kebe talu, endised popsikohad Ala-tiigi ja Toomiste, vanataludest Eesti Vabariigi ajal eraldatud Luige ja Väike-Kesa talu, samuti Aardla küla endised talud Piirilombi, Karu, Väike-Karu ja Robi asundustalu.^{19 20}

Ikardi mets²¹ – Kurepalu metsa (1963. a. Tõlgu vk.) piirkond Ekardi- ehk Ikardimäe ümbruses [207]. Nimet. ka Suhki metsaks.

Ikardi talu – endine metsatöölise maja Ekardi- ehk Ikardimäe lähedal, tollest 0,2 km põhjas, Põrgumäel; lõhuti 1930. aastatel.

¹⁶ Sõnast *haugas* : *hauka* ‘kull’ (VES).

¹⁷ Nüüd: Ignase. – I. V.

¹⁸ Asulate nimistutes: 1923. a. Igevere, 1945. a. Igavere, 1977. a. Igevere k. (EH).

¹⁹ Loetelust puudub Kooli asundustalu.

²⁰ 1997 liideti Igevere külge vallavolikogu otsusel rahvaküsitluse tulemusena osa Ignase küla talusid, millel olid kujunenud lähemad sidemed Igevere külaga: Kõrge-mäe, Metsküla, Väike-Ignatsi jmt. – I. V.

²¹ Isikunimest Eckhardt.

Ilja talu nr. A-53 – Uniküla endise Iljamõisa alusele rajatud asundustalu. Muistse mõisa häärberi ase on praegu tunda teisel pool maanteed, viimase ääres, kivise kohana põllus [356]. Viimane mõisahäärber asunud talu juures maantee ääres, viimase talupoolisel küljel, lõhuti 1963. a. Talu õues kasvab põline pärn.

Iljamõis (saksa k. Hiljamois, Iljamois) – endine Haaslava mõisa karjamõis. Oli iseseisva mõisana Uniküla (*Unniküll, Unnenkul*) nime all olemas juba 14. sajandi esimesel poolel. 1431. a. müüs Till Lode selle mõisa koos Uniküla, Päkste ja Mõrajärve külaga H. Sawegerwe'le, kellelt see 1452. a. edasi läks Kersten ja Heinrich Buxhöiwenile. Hiljem kuulus mõis arvatavasti piiskopile, kes andis 1536. a. selle lääniks Reinhold Taubele. Poola valitsuse ajal allutati Uniküla mõisale kuulunud külad Haaslava mõisale, mõis ise aga sattus Tartu bürgermeister Elias Mengershauseni kätte, kelle eesnimest ongi tuletatud mõisa hilisem nimetus – Iljamõis (1627. a. *Hüllenmoysa*, 1638. a. *Hillenmoise*). Varem, 16. sajandil, oli mõisale kuulunud ka Koke-mõis (*Kokemoise*) ja Vanamõis (*Wannamoise*), kumbki ühe adramaaga. 1627. a. oli Iljamõis juba ühendatud Haaslava mõisaga, mille karjamõisana ta esines kuni 1919. aastani. Iljamõisa kohale rajati Eesti Vabariigi ajal Ilja talu²².

Iljamõisa küla – endine küla 17.–19. sajandil praeguses Unikülas Luusepera, Marguse ja Kliima taluga.

Jalaka talu – Aardlapalu k. talu, 1950. aastatel lõhutud.

Jantkapalu – Kitseküla Sooveere t. ja osalt Kägari t. mets Sooveere talust 0,5 km kirdes, mis nüüd suurelt osalt maha raiutud. Metsa nimi tulenevat sõnast *jantima*²³: liivase maa tõttu polevat metsas ja selle ääres tööst suurt midagi välja tulnud, mispärast siin niisama janditud, tuld tehtud jne. [427].

Jantkapalu nurm – Kitseküla Sooveere t. põld Jantkapalu ääres [427].

Jugari talu nr. 73 – Mõra k. vanatalu, mis selle nime all oli tuntud juba 17. sajandil (1688. a. peremees *Juggara Jürgen*). Talu ostis 1881. a. päriseks Jaan Klauts.

²² 1923. a. asulate nimistus Hilja as. (EH).

²³ *jañt* : *jandi* I 1. 'vigurdamine, hullamine; sekeldus, õiendamine; tüli, pahandus'; 2. 'kelm, vigurimees' (ka eL); II 'jändrik, okslik puu; oksakoht puul' (ka V) (EMS). Nagu näha, pakub võru keel ka teist seletusvõimalust – jändrike või okslike puude kaudu. ` *jañtka* võiks olla ka iseseisev nimisõna, täh. näit. jantimist, pikemat janti.

Juhani talu nr. 40 – Igevere k. vanatalu, mis nime saanud 18. sajandi teisel poolel peremehelt Ivani Johanilt (Tootsi Jüri poeg, u. 1720–1798). 1782.–1858. a. revisjoniraamatutes esineb talu Ivani nime all (1688. a. peremees *Logina Iwan*). Juhani talu ostis (koos Pruuli taluga) 1881. a. päriseks Johan Klausen. Praegu asub talus jaoskonnahaigla.²⁴

Jutra talu nr. 26 [*ˈjutra*] – Uniküla vanatalu. Oli selle nime all olemas tõenäoliselt juba 18. sajandi algul (Unikülas elas sellenimeline pere²⁵), kuigi 1782.–1858. a. revisjonikirjades esineb Naruski (*Narruski*, *Narruske*) taluna. (1627. a. Unikülas peremees *Naruschk Jürgen*, märgitud venelasena). Talu ostis 1881. a. päriseks Jaan Pöder.

Juudaliin – Igevere k. Laksi t. metsas, talust 0,3 km lääneedelas, raiesmiku serval kõrgem koht, kus rohkesti suuremaid kive ja kaks kaevatud auku. 19. sajandi lõpul tulnud siit liiva võtmisel päevavalgele rohkesti inimeste luid, samuti sõrmuseid jm., mispärast siin kaevamine keelatud [525; 526; 527]. Rahva arvates on siin tegemist vana sõjaaegse matusekohaga, võib aga olla ka muistne kivikalme.

Juudalomp – Igevere k. Toomu t. maal, Sirgaste talust 0,2 km kagus, lohk, endisaegne lomp, kuhu kord talu pörsas ära uppunud. Lombis arvatud elavat Vanapagan ehk Juudas [527].

Jõe talu – asundustalu Haaslava k. Savipajos Mõraoja lähedal.

Jõeääre talu – talu Aardlapalu k. lääneotsas Savijõe lähedal, nõukogude ajal lõhutud.

Järve talu nr. A-9 – Haaslava k. asundustalu mõisa paisjärve ääres. Nimet. ka Järvepera [*-perä*] taluks.

Kaarna tare – Uniküla Hanso t. endine popsikoht Mõraoja kaldal, Kärevere k. piiril, lõhutud 1960. a. paiku.

Kaasiku talu nr. A-11 – Haaslava k. asundustalu.

Kabelilohk – lohukoht Haaslava k. Lohu ja Lõhmuse t. vahel Mõraoja ääres. Selles arvatakse olevat muistne küla matusepaik, teiste arvates Rootsi sõja aegne matusekoht, kuid leitud ei ole siit midagi [76; 528]. Varem on lohus nähtud kummitusi: kord nähtud, kuidas vankrit vedav must hobune käänanud teelt Kabelilohku ning sinna kadunud [526]. Nimet. ka Kabelioruks.

²⁴ Nõukogude ajal asus talus jaoskonnahaigla. – I. V.

²⁵ Sõna *judōr* : *judra* (*ˈjutra*) ise tähendab lõunaeesti keeles ‘tuder’ (linas kasvav umbrohi) (EMS).

Kabelimägi – Uniküla Porga t. maal, talust 0,15 km läänes, Reola uue maantee ääres asuv mäekallak, kus muistsel ajal olnud “kabel” ehk külakalmistu²⁶ [149; 512]. Vanade inimeste mälestuse järgi olnud siin nende noorpõlves veel kääpadki tunda [513]. Viimane siia maetu olnud (arvatavasti 18. sajandi lõpul) üks rändmustlaste laps [512; 513]. Maanteekraav ja põld sel kohal (maanteest lõunas) olevat luid täis, osa toruluid olevat väga pikad [149]. Kord varisenud maanteekraav ühest kohast sisse ja nähtavale tulnud kirstukujuline õõnsus männilaudadest tehtud kirstu tükkidega [149; 513]. Siit on leitud veel kirikulühter, vanu rahasid (osa neist Rootsi omad), ehtesju jm. [56; 149]. 1957. a. leitud siit kolm Rootsi münti, kaks sõrmust ja üks klaashelmes. Kõneldakse ka, et selles kohas toimunud Rootsi sõja ajal lahing [318]. Nimet. ka Porga kabeliks.

Kabelimägi – Uniküla Uniküla veski t. maal Kirikumäe põhjapoolne osa. Mäekallakul Vene t. tee ääres, Hammaste maanteest u. 40 m kaugusel on päevavalgele tulnud väga palju luid ja vakatäis vaskrahasid [427; 513]. Siia tahtnud veskitalu omanik Eesti Vabariigi ajal kaevata keldrit, kuid rohke luuklibu tõttu jäänud see töö tegemata. Rahva arvates seisnud siin vanasti “kabel” ehk kirik, millest mägi ka nime saanud [512]. Võib olla muistne kivikalme.

Kadaja talu – endine Tuigo metsavahikoht Aardla k. Tuigo metsa ääres.²⁷

Kaigu talu nr. 118 – Aardlapalu k. talu.

Kalda talu nr. A-28 – Haaslava k. asundustalu Mõraoja paremal kaldal. 1870. a. paiku tulnud Haaslavale kaks rootslast ja palunud endile Kurepalu metsa ääres näidata vana tamme, mida aga rahvas enam ei teadnud, kuna too olnud ammu maha raiutud. Rootslased jäänud kohale kaheks nädalaks ja pärast nende lahkumist leitud praeguse Kalda talu lähedalt (sellest 0,1 km põhja pool) Mõraoja kõrge devoni liivakivikalju kohalt põllust neli-nurkne auk, kust rahva arvates rootslased peidetud kulla kätte saanud [76]. Hiljem, kui talulähedane heinamaa põlluks küntud, tulnud maa seest välja potisuurune vaskkatel [76].

Kalevipoja künnivagu ehk **adravagu** – org Haaslava ja Kriimani mõisamaade piiril, mis järsult lõpeb Unikülas Uniküla veski t. juures Hammaste maantee ääres, Mõraojast 0,3 km kaugusel. Üldiselt levinud rahvajutu järgi tahtnud Kalevipoeg jõge künda, kuid Unikülas murdunud ader ja töö jää-

²⁶ *kapel* : *kabeli* (Võn ka *kapõl'* : *kabõli*) 1. ‘abikirik, palvemaja’; 2. ‘surnuaed’ (T) (EMS).

²⁷ Nüüdseks lagunenud. – I. V.

nud pooleli [E 25352 (16); E 48182/3; ERA II 35, 326/7 (9); ERA II 245, 121/2 (1)]. Adra murdumise põhjuseks olnud suur kivi, mis veel praegu oru otsa kohal maa sees peitub [330; ERA II 35, 326/7 (9); ERA II 245, 121/2 (1)]. Adraots olnud kullast ja ulatunud välja kuni Kullamäeni, mille kergitanud maa seest üles [427]. Adra murdumisel kukkunud Kalevipoja hobune põlvili, millest on tänini orust tükk maad eemal (Unikülaveski t. taga, tolle lähedal) säilinud põllus tema põlvede lohud [ERA II 245, 121/2 (1)]; muld aga paiskunud hooga ette ja sünnitanud Möldripalu mäed [281]. Oru otsa läänepoolne kallas on umbes 100 m ulatuses otsekui lohku vajutatud, meenutades voodi aset – siin olevat Kalevipoeg pärast küнди puhunud [330; ERA II 239, 548/9 (7)]. Magamise ajal murdnud hundid Kalevipoja hobuse, mahamurdumise kohta nimet. Soolikumäeks [330]. Kalevipoja magamisest saanudki Uniküla endale nime [427; 434].

Nimet. ka Kriimani oruks.

Kalliku talu nr. A-2 – Tuigo k.²⁸ asundustalu; nime saanud sellest, et asub kallakul pinnal [529].

Kalliku talu – Kärevere²⁹ k. (varem Uniküla) asundustalu (Möldripalu metsavahikoha ja Hõbearu t. vahel). Talu lähedal, sellest 120 m lõunas, asub põllus suur kivi, milles varem olnud kirjad (arv 1080) peal [427].

Kalmistu talu – Aardla k. Taari t. endine popsikoht, praegu tühi. Talust 0,2 km põhjakirdes metsas on Taari t. endise peremehe Ilja matusepaik.

Kalmumägi – Kitseküla Sabali t. heinamaal, Uniküla Pori talust 0,1 km läänes, väike kungas, mis pidavat olema Rootsi sõja aegne matusekoht [427].

Kaluri talu – Haaslava k. asundustalu Haaslava parve lähedal.

Kangru (Kangro) talu nr. 38 – Igevere k. vanatalu. Nimi on tuletatud tõenäoliselt sellenimeliselt perelt, kes elas külas 18. sajandi lõpupoolel. Talu ostis päriseks 1881. a. Karl Hango ja toodi praegusse kohta pärast tulekahju 1900. a. Pruuli talu lähedalt (tollest põhjas), kus ta vundament on veel tunda [93; 527]. 1944. a. augustis põletasid taganevad sakslased talu (koos Pruuli ja Sepa taluga) maha, nüüd on osaliselt taastatud.

Karu talu nr. 63 – Igevere (varem Aardla) k. vanatalu, mis asunud vanasti Aardla k. Harju ja Siimo t. vahel, kust 1880. aastatel praegusse kohta toodud [530]. Talu ostis 1881. a. päriseks Jaan Silm. Talu nimetus on vana, kuid 1816.–1858. a. revisjonikirjades esineb ta *Herso* taluna.

²⁸ Nüüd Möra k. – I. V.

²⁹ Praeguse nimega Aadami. – I. V.

Kase talu – Aardlapalu k. talu, nõukogude ajal lõhutatud.

Kebe talu – Igevere k. mõisaaegne Tuigo metsatöölise maja, nn. Kebe koht [526].

Kesa talu nr. 36 [*kesä*] – Igevere k. vanatalu, mis sama nime all oli tõenäoliselt olemas juba 18. sajandi algupoolel, kindlasti aga juba 1782. a. revisjoni ajal. Talu ostis 1881. a. päriseks Johan Soobel.

Kevad – kolhoos keskusega Uniküla Suusa talus; haaras enda alla Uniküla ja Kitseküla, samuti osa Kriimani ja Palu külast.³⁰

Kiipuse mets, vahtkond – endine Haaslava mõisa mets Kaagvere valla piiril, pindala 203 tiinu ehk 609 Riia vakamaad (u. 211,8 ha).

Kiipuse metsavahikoht – Kiipuse vk. metsavahitalu.

Kikkamägi – kõrgendik Mõra k. Lilo (Lilu) t. maal, kus vanasti elanud pime Kikka-nimeline vanamees. Nn. Pime-Kikka tare ase on veel tunda.

Kindlusemägi – Kitseküla Kulla t. maal, Uniküla Pori talust 0,3 km loodes asuv metsaga kaetud u. 100 m pikkune ja 20–30 m laiune mäeseljak, millel leidub kääpataolisi moodustisi, rohkesti kive ja kaevatud auke. Vanasti olevat rootslased sõja ajal mäge kasutanud kindlustusena [427].

Kirbu järv – Igevere k. Kirbu t. juures, talu ja Reola maantee vahel olnud järv, mis veel 20. sajandi algul ulatunud maanteeni, nüüd aga on suurelt osalt kinni kasvanud [526].

Kirbu talu nr. 41 – Igevere k. vanatalu; võis kanda sama nime rahvasuus juba 18. sajandil (1790. a. *Kirpo Johhan*), kuid 1782.–1858. a. revisjonikirjades ja ka 1758. a. vakuraamatus esineb Kevendi (*Kewendi*) taluna. Talu ostis päriseks 1881. a. Jaan Rosenthal.

Kiriku (Keriku) ase – kõrgem kividega tihedalt täidetud koht Uniküla Raudsepa t. põllus, talust 0,2 km kagus, kus üldlevinud rahvajutu järgi vanal ajal olnud kabel ehk kirik [281] – ühe teate järgi vene [149], teise järgi rootsi kirik [55; 356]. Ühe kivi alt olevat leitud sütt ja luupuru [513]. Tõenäoliselt muistne kivikalme. Nimet. ka Raudsepa [*-sepä*] kivistikuks.

Kiriku ase – Uniküla Unikülaveski t. lauda taga, selle idapoolse otsa kohal, varem olnud kivihunnik, millest praegu on säilinud maantee ja talu lauda vahel veel vaid üksikuid kive. Võib olla muistne kivikalme.

³⁰ Hiljem ühendati Kuuste sovhoosiga. – I. V.

Kirikumägi (Kerikumägi) – Uniküla endise veski juures asuv mäekallak, millest Hammaste maantee üle läheb [427; 512; 513]. Mäe jalamil on maantee kohalt varem leitud luid (nagu lähedal olevalt Kabelimäeltki). Mägi olevat saanud nime kabeli ehk kiriku järgi, mis siin vanasti seisnud [512], teiste arvates aga sellest, et siin kirikutee märke tõuseb [175; 427; 513].

Kitse talu nr. 9 – Kitseküla vanatalu, olemas selle nime all arvatavasti juba 17. sajandi algupoolel (1638. a. peremees *Kitze Rein*), nii märgitud ka 1782.–1858. a. revisjonikirjades (*Kitse, Kitze*). Vanasti koosnenud talu kolmest – Kitse, Toomu ja Kulli – tarest [427], praegu tuntakse teda rahva hulgas ühtlasi ka Toomu taluna. Talu ostis 1881. a. päriks Rein Ankro koos venna Märdiga.

Kitseküla³¹ – kuni 18. sajandini tuntud Mõrajärve (1431. a. *Morajerwe*, 1536. a. *Moragerwe*, 18. saj. algupoolel *Merräjerwe, Merrejerwe*, 1688. ja 1758. a. ekslikult *Werrejerwe*) ja arvatavasti ka Ojaküla (1582. a. *Haye*, 1638. a. *Hayokylle*, 1713. a. *Ojakühla*) nime all. Praegune nimi läks ametlikult käibele tõenäoliselt alles 18. sajandi keskpaiku, olles alguse saanud nähtavasti sellenimeliselt perelt, keda märgitakse 1638. a. revisjonikirjades. 1627. a. elas külas üks talupoeg (*Sobol Pap*), 1638. a. 3 talupoega (neist üks poolakas). Ka 1684. a. kaardil on külas 3 talu (praeguste Kitse, Sabali ja Kulla t. piirkonnas), 1758. a. aga juba 6 (Kitse- ja Sabali-nimelised). 1782.–1858. a. revisjonides esineb külas 5, 1858. a. revisjoni ajal aga 4 talu: praegused Kitse, Kulla, Sabali ja Sooveere. Neile lisanduvad nähtavasti 19. sajandi teisel poolel rajatud Kondi ja Sillaotsa talud ning nõukogude ajal külaga liidetud senine Päkste k. Kooli talu, samuti endised popsikohad Lohu, Pokamäe ja Tsolli ning Sillaotsa kool.³²

Kitseküla järv – Kitseküla allikaterikas umbjärv, pindala 2,0 ha, mõõtmed 0,47 × 0,06 km. Kuna varem ulatunud järve ots välja peaaegu Mõraojani, on järve 17. ja arvatavasti ka 18. sajandil nimetatud Mõrajärveks (1627. a. *Merru Jerw*, 1638. a. *Merre Jerwe*), millist nime kasutatud rahva hulgas ka veel 19. sajandi teisel poolel [427]. Nimet. ka Kitse järveks.

Kivistiku (Kivistiku) **tal**u nr. A-38 – Uniküla asundustalu endise Iljamõisa lähedal (tollest 0,1 km lõunas).

³¹ Asulate nimistutes 1923. ja 1945. a. Kitse k., 1977. a. Kitseküla (EH).

³² Viimane kuulub praegu Päkste külla. – I. V.

Klaose talu nr. 37 [*'klaosse*] – Igevere k. vanatalu, sama nime all (*Klause, Klausse*) märgitud juba 1782.–1858. a. revisjonikirjades. Nime on talu saanud 18. sajandi keskpaiku peremehelt Adra ehk Ausa Klauselt (1758. a. *Andre Claus*). Talu ostis 1881. a. päriseks Jaan Savik ja see toodi 1887. a. pärast mahapõlemist praegusse kohta, varem asunud ta Pruuli talust 0,25 km põhjas, Haaslava maantee ääres (sellest läänes) [93; 527].

Klaosniit – Haaslava k. Anikoa nr. 13 talu juurest (sellest lõunas) algav ja Emajõe poole laienev endine mõisa heinamaa [481; 531].

Kliima talu nr. 28 – Uniküla (varem Iljamõisa k.) vanatalu, selle nime all (*Klima*) olemas juba 18. sajandil. Nime on talu saanud 18. sajandi algupoolel sellenimeliselt peremehelt (1725. a. *Jekkime Klima*, 1758. a. *Jekim Klim*). Talu ostis 1886. a. päriseks Jüri Kliim. 1684. a. kaardil asus see talu (*Waro Lauri* talu) Iljamõisast 0,35 km Luusepera pool. Rahvasuus tuntud ka Suur-Kliima taluna.

Kokamägi – Kokke k. Molliku t. metsas, talust 0,4 km kirdes asuv 25 m läbimõõduga ja 3 m kõrgune ümmargune küngas paljude kaevatud aukudega, mis tähistavad küla kartulikoopaid 19. sajandist [436]. Mäe nimetus olevat tuletatud kellestki mõisakokast, kes vanasti mäe juures ühel jahilkäigul surma saanud [482]. Siin asunud 19. sajandil ka mingi hoone [436]. Kokamäest 40 m läänes asub väike 3 m läbimõõduga kääbas, mille kohta ei teata seletust anda.

Kokke (Koke) **küla**³³ – rajatud Kokemõisa (Iljamõisa karjamõisa) asemele 16. või 17. sajandil, nimetusena oli kuni 18. sajandi teise pooleni käibel Kokemõisa ja ka Kokamõisa³⁴, kuulus 1550. a. Hans Kockile. Nime aluseks võib olla kas sõna *kokk* või eesti keelest kadunud maastikutermin **kokka* – 'küngas, mägi, maapinnast esiletõusev koht' [Norvik 1962: 85]. Kokke küla kujunes nähtavasti välja 17. sajandi jooksul. 1688. a. elas külas 7 talupoega, sama aja (1684. a.) kaardil aga on külas märgitud 4 talu (2 ligistikku praeguse Kortsu, üks umbes Miku ja üks Molliku t. kohal). 1758. a. oli külas talusid 5, 1782.–1858. a. revisjonide ajal aga 6. Praegu on külas 5 vanatalu: Kortsu, Miku, Molliku, Musta ja Sika, peale nende 3 endist popsikohta – Kunnimäe, Nurme ja Salu; ning 5 asundustalu – Liivaku, Lombi, Mäe, Oru ja Tiigi (2 viimast rajatud endise Peetri karjamõisa asemele). Kokke külaga on liidetud ka Päkste k. Metsataguse ja Tagametsa (nr. 63) talud.

³³ Olemas kõigis asulate nimistutes (alates 1923. a.) Koke k. nimega (EH).

³⁴ 1731: Kokka Moisa k. (Simm 1975: 186).

Kondi talu nr. 12 – Kitseküla vanatalu, olemas juba 18. sajandil, arvatavasti aga veelgi varem. 1782.–1811. a. revisjonikirjades esineb Peetri Märdi (*Petri Mardi*), 1816.–1858. a. revisjonikirjades Kitse Marguse nime all. Praeguse nime sai talu kruntiajamise ajal 1870. aastatel, kuna asub “kondi” peal, s.o. kõrgemal kohal [387; 427]. Talu ostis 1881. a. päriseks Jakob Saks.

Kooli talu – Igevere k. asundustalu, rajatud endise koolimaja asemele, mis siin töötas kuni 1921. aastani; seejärel muudeti vaestemajaks, mis põles maha 1922. a. jõulude aegu.

Koolukraav – Kitseküla Sabali t. juurest Kitseküla järve suunas kulgev kraav, kuhu varem maetud talu loomi [427].

Koopamägi [*kooba*] – Uniküla Tenso t. maal, talust 0,1 km läänes (Kullamäest põhjas) asuv küngas, milles varem olnud talu kartulikoopad [469].

Kordsoo (Kortsuu) – Kokke k. Kortsu talust idas oleva soo varasem nimetus, millest ka talu endale nime saanud [372].

Kortsu talu nr. 35 – Kokke k. vanatalu, mis oli olemas juba vähemalt 17. sajandi lõpul ja 1782.–1858. a. revisjonikirjades märgitud Pori (*Porri*) taluna (lähedal on Porioja). Praegune nimi pärineb lähedal olevast Kordsoost. Esmakordselt mainitakse *Kortso* talu 1869. a. Haaslava vallakohtu protokollis, kuid *Kortzo*-nimeline vabadik on kirjas juba 1782. a. revisjoni-raamatus. Talu oli omal ajal suurim vallas (60 taalrit, Eesti Vabariigi ajal 99 ha). Haaslava mõis kasutanud talu rendimõisana, kuhu Kitseküla rahvas käinud orjaajal tegu tegemas [427]. 1881. a. ostis talu endale senine rentnik Johan Black.

Kriisa talu nr. 27 – Uniküla (varem Iljamõisa k.) vanatalu, mis on mõisa kvootemaa taluna märgitud 1866. a. kaardil ja osteti mõisalt 1888. a.

Kruusa talu – Aardlapalu k. talu.

Kruusaaugu talu nr. A-51 – Haaslava k. asundustalu, hävis 1944. a. sõjategevuses.

Kruusamäe talu nr. A-52 – Haaslava k. vanatalu.

Kuke talu nr. B-115 – Haaslava k. endine popsikoht, nõukogude ajal lõhutatud.

Kulla talu nr. 13 – Kitseküla vanatalu. 1782.–1858. a. revisjonikirjades esineb Sabali taluna, praeguse nime aga on omandanud nähtavasti Jaan Goldilt, kes tuli tallu peremeheks 1840. aastatel ja selle ka 1881. a. päriks ostis. Rahva hulgas tuntud Tani taluna, see nimi on arvatavasti pärit 19. sajandi algupoolelt, mil siin oli peremeheks Tenso Tani Jüri.

Kullamägi – Uniküla Tenso t. maal, talust 0,1 km edelas, teisel pool Lootvina teed asuv väike seljandik, kuhu Rootsi kuningas olevat oma kulla matnud [512]. Kõneldakse ka, et mäe kuhjanud üles Kalevipoja kullast adraots hetkel, kui ader murdunud (vt. Kalevipoja künnivagu); kuld olevat veel praegu maa sees [427]. Liivgi mäes olevat kullasegune ning sätendavat päikese käes [469]. Kohalik elanik Leena Priikko (Kulla Leena), kelle tare seisnud mäel 1920. aastate lõpuni, leidnud 1912. a. paiku mäest kasetohukastikeses 9 naela Rootsi rahasid, mille müünud edasi kellelegi juudile [42; 288; 469]. Leena Priikko vanaisa olevat varem samuti mäest leidnud väikesi õhukesi kuldrahasid [469]. Siit on leitud ka ehteasju. Mäe lõunakallakul asub suurem (u. 1,5 m läbimõõduga ja 1 m kõrgune) kivi, mis pealt laudtasane ja mille ühes küljes on kõrgem rant. Rahva arvates on kivil kaas peal ja kivi ise seest õõnes, sest väiksema kiviga koputamisel tekkivat eriline hele kõla. Kulla otsingul on varem tahetud kivi mitmel korral lõhkuda [288; 469]. Kord tulnud linnast kolm meest ja kaevanud kivi alla suure augu, kuid on teadmata, kas nad ka midagi leidsid. Kullamäel olevat vanasti tantsitud ja pidusid peetud, kuna lähedal asunud külavainu [513].

Kulli praks – Uniküla Tenso t. mets (praegu noor kasemets) talust 0,75 km idakagus, Käremäest 0,25 km idas, mis saanud nime arvatavasti lähedal asuvalt Kulli- ehk Rotimäelt, kus varem elanud Kulli-nimeline metsavaht.

Kullimägi – Uniküla Jutra t. maal, talust 0,5 km põhjas, Mõraoja vasakul kaldal asuv seljandik, mis ulatub Kunnimäe lähedale. Mäel kasvanud metsatukas pesitsenud varem rohkesti kulle ja seal elanud pops Kulli Jaan [427]. Mäge nimet. ka Pikamäeks [*pikä-*], Pikkmäeks [356].

Kunnimägi – Uniküla Soosaare t. maal, talust 0,15 km idas, kõrge ja järsk piklik kungas, kus varem külanoorsugu laupäevaõhtuti käinud pillerkaari löömas ja kus olnud kiik, kus tehtud ka mai- ja jaanituld [175; 281; 512]. Ühe rahvajutu järgi saanud mägi nime sellest, et siin olnud sõja ajal peidus Rootsi kuningas Karl XII; kui tagaajajad ligidale jõudnud, peidetud ta lähe-

dal (0,3 km läänes) asuva Iljamõisa korstnasse [ERA II 150, 98]. Teise jutu järgi olevat vanasti mäel keegi Kunni tantsinud ja mänginud [427].³⁵ Mäge nimet. ka Munamäeks [356].

Kunnimägi – Kokke k. edelapiiril Kunnimäe t. kohal (Päkste k. Tordi t. lähedal) asuv väike kõrgendik, mis nüüd osalt maha kaevatud. Nimi olevat tuletatud sellest, et Haaslava valla maa ulatunud “kuni selle mäeni” [436].³⁵

Kuuse talu – Aardlapalu k. talu, nõukogude ajal lõhutud.

Kuusiku talu nr. A-4 – Tuigo k. asundustalu.

Kõivemägi [‘kõive-] – Uniküla Luusepera t. maal, Marguse talust 0,15 km lõunaedelas, teisel pool maanteed asuv kõrgem küngas, mille läänepoolne ots on maha kaevatud. Praegu kasvab künkal männivõsa, aga veel 20. sajandi algul kasvanud siin kaks kaske (kõivu), millest mägi ka nime saanud [178]. Varem olevad sead mäest välja tuhninud rohkesti luid, mispärast ühtede arvates asub mäel Rootsi sõja aegne matusekoht [178; 331; 511], teiste arvates muistne külakalmistu [281]. Mäge nimet. ka Kõivala [427], Kõivealutse [449], Luusepera mäeks.

Kõrbe talu – Aardlapalu k. asundustalu (“Villa Hortensia”).

Kõrgemägi [‘korge-] – Vooremäe lõunapoolsem kõrgendik [512].

Kõrtsi talu nr. A-40 [‘kõrdsi] – Uniküla endine kõrtsitalu.

Kährimägi³⁶ – küngas Möldripalu vk. Sammelsoo kandis [154].

Käo talu nr. 77 – Mõra k. vanatalu, mille nimi on arvatavasti pärit talude kruntiajamise ajast, 1870. aastatest. Talu ostis 1881. a. päriseks Jaan Opmann.

Käremägi – kõrgendik Uniküla Tenso t. metsas (selle serval), talust 0,5 km kagus, kus muistsel ajal peetud külakonna nõupidamisi, nn. kärajaid; seetõttu kutsutud vanasti mäge ka Kärajate mäeks [RKM I 5, 504 (2)], kuna siin tehtud palju kära [512]. Ühe teate järgi käinud siia suure kivi juurde kokku nõu ja kohut pidama kahe (Võnnu ja Kambja) kihelkonna rahvanemad, kuna mägi asub mõlema kihelkonna piiril [513].³⁷ Kärajatega võib olla seotud ka lähedal asuv Kärevere küla.³⁸

³⁵ Vt. märkust 9 lk. 123.

³⁶ Sõnast *kähr* ‘mäger’ (EMS).

³⁷ Vrd. ka *kärg*: *käre* ‘musträhn’ (ka Vön San V) (EMS).

³⁸ Praegu kannab küla Aadami nime. – I. V.

Kääpamägi [‘kääpä-] – Möldripalu vk. serval, Uniküla Pruksa t. lähedal metsas (talust 0,4 km lõunas) asuv väike kõrgendik, kus varem olevat olnud kääpaid, mis nüüd on küll madalaks vajunud ja osalt ka kadunud. Lähedal väljal olnud vanasti lahing rootslaste ja venelaste vahel, langenud sõjamehed maetud mägge [318; 512]. Ühe teate kohaselt olnud siin ka muistsete eestlaste võitluspaik ja siia käinud kokku rahvavanemad [427].

Kääpamäest paarsada meetrit läänes (Pruksa talust 0,5 km edelas) asub riigimetsas väike kõrgendik, kus peal rohkesti kive ja kus vanasti pidanud olema Rootsi sõdalaste sepipada [427].

Laane talu nr. A-15 – Haaslava k. asundustalu.

Labi talu nr. 42 – Igevere k. vanatalu, sama nime all olemas tõenäoliselt juba 18. sajandi algupoolel (1723. a. külas *Labbi*-nimeline pere).

Lagime – Aardla k. mäda heinamaa Aardla järve kirdekaldal, jõe väljumiskoha piirkonnas [523]. Nimet. ka Lagemuks [481], Lagimuks.

Laksi talu nr. 43 – Igevere k. vanatalu, veetud praegusse kohta arvatavasti 1880. aastatel Labi talu juurest (tollest veidi põhjas) [93; 527]. Nime on talu saanud arvatavasti talude kruntiajamisel 1870. aastatel, kuna 1782.–1858. a. revisjoniraamatutes kannab talu *Titriki* e. *Titriko* nime – ilmselt Kitse Tidriki järgi, kes 1688. a. oli talus peremeheks. 1840. a. 15. veebruaril põles tallu sisse kogu Toomide 7-liikmeline perekond. Talu ostis 1881. a. päriseks Jaan Klaus.

Lambasoo (-suu) – metsaga kaetud soo Igevere k. Klaose t. maal, talust põhja pool [526].

Laugi talu nr. 72 – Mõra k. vanatalu; sama nimega tuntud arvatavasti juba 17. sajandil (1688. a. peremees *Laugo Jürri*), kuigi 18. ja 19. sajandi revisjonikirjades esineb teiste nimedega (*Kiwite* või *Henno*). Talu ostis 1881. a. päriseks Peeter Ivan.

Lehtla talu – Uniküla Tenso t. endine popsikoht Kullamäest lõunas.

Leikari lohk – Uniküla Tullu ja Pori t. vahel neid ühendava tee ääres (sellest läänes) Maranamäe kõrval olev lohk, kus vanasti külanoorus “leikarit löönud”, s.o. pillerkaari pidanud³⁹ [427].

Lembitu talu – Aardlapalu k. talu.

³⁹ Vrd. *leker, Krl *lekör* : -i, Plv *lekor* : *lekori* ‘vallatus; rahvamäng’; San *sul midägi amõtit ei olõ, käüt omma lekerit lüvvven*; Vas ‘*leigor* : -i, Plv *leigor* : -i ‘tantsulugu; laul’; Vas *tandsu tükke mängit, lüü no tah* ‘leigorit (EMS).

Lepiku talu nr. A-35 – Uniküla asundustalu.

Lepiku talu nr. 59 – Aardla k. vanatalu, mille 1881. a. ostis päriseks Märt Toom. Varem asunud talu kusagil Saage ja Sisaski talu vahel [522], on nüüd juba ammu lõhutud.

Lepistu talu [*lepistü*] – Uniküla endine sepakoht (Möldripalu metsavahikoha ja Tenso t. vahel), lõhutud 1950. aastatel.

Liibri praks [*liibri*] – Möldripalu vk. metsalõik Taivatahra lähedal, tollest läänes, kust vanasti saadud liipripuid [154].

Liiva talu – Aardla k. endine popsikoht Tuigopalus, nn. Liivakul.

Liivak – Uniküla Pori t. ja Kitseküla Kulla t. liivased põllud ja võsa ning männimetsaga kaetud künkakesed nende talude vahel [363; 427; 449].

Liivak – Tuigopalu põhjaosas, Aardla k. Taari t. lähedal (tollest 0,5 km lõunas lage liivane ala, kus asuvad endised popsikohad, nn. Liivaku popsid [527].

Liivaku popsid – Aardla k. endised popsikohad Tuigopalu põhjaosas: Kalmistu, Liiva, Luite, Lätte, Palu (lõhutud), Palvela (lõhutud) ja Pühamäe.

Liivaku talu nr. A-30 – Kokke k. asundustalu.

Liivamäe talu nr. 124 – Aardlapalu k. talu.⁴⁰

Liivamägi – Möldripalu vk. metsavahikohast 1 km idakagus, Taivatahrast kirdes asuv kõrgendik, millel praegu raiesmik [42; 385].

Lilo (Lilu) talu nr. 68 – Mõra k. vanatalu, saanud nime ilmselt Ute Lilolt (*Utte Lillo*), kes 17. sajandi lõpul oli talus peremeheks.

Talu juures voolab Mõraoja oru vasakust liivakivikaldast⁴¹ välja allikas, kus on vanasti käidud neljapäevaõhtuti silmi pesemas ning arstimas, milleks ohverdatud allikasse raha [EKLA, f 200, m 13:2, l 23].

Lingi talu nr. 50 – Aardla k. vanatalu, mille rajas pärimuse järgi 17. sajandil keegi Rootsi soldat [318]. Praeguse nime on talu saanud arvatavasti Lingi Hansult, kes oli siin peremeheks 1730.–1750. aastatel. Talu ostis 1881. a. päriseks Johan Link.

Logina talu nr. 17 – Uniküla vanatalu, mille nimi ulatub tõenäoliselt tagasi 18. sajandisse (1744. a. peremees *Loggina Johan*) või veelgi kaugemale, ehkki revisjonikirjades märgitakse Logina (*Loggina*) talu esmakordselt

⁴⁰ Endine popsitalu Aardlapalu külas Lepiku talu maal. – I. V.

⁴¹ Nüüd paisjärve ääres. – I. V.

alles 1811. a. Ühe teate järgi olevat talu 19. sajandi teisel poolel külast välja toodud [512], kuid 1866. a. kaardil esineb ta igatahes praeguses kohas. Talu ostis päriseks 1881. a. Johan Priko.

Lohu talu – Kitseküla Sooveere t. endine popsikoht, nn. Lohu tare [427].

Lohu talu nr. A-8 – Haaslava k. asundustalu Kabelilohu põhjakaldal.

Loku (Lokku) **tal** nr. 60 – Aardla k. vanatalu, saanud praeguse nime arvatavasti 18. sajandi algupoolel, ehkki Lokko-nimelist peremeest külas mainib juba 1627. a. revisjoniraamat. Kuna varem asus külas kaks Loku talu, nimet. seda teisest eristamiseks Mets- (Mõts)-Loku nimega.⁴² Talu ostis 1881. a. päriseks Jaan Grosberg.

Talu õues kasvab põline pärn, mille all on varem peetud külakirmeseid ja tehtud jaanituld [524].

Lombi talu nr. A-34 – Kokke k. asundustalu.

Loosi talu nr. A-50 – Haaslava k. asundustalu, mis saanud nime sellest, et talukrunt omandatud loosiga.

Looskumägi [*luusku*-] – Haaslava k. Lõhmuse t. maal, talust 0,1 km kagus asuv küngas Mõraoja oru pervel, kus olevat Rootsi sõja aegne matusekoht; ka olevat vanasti rootslased matnud selle mäe sisse kulda [RKM I 4, 21/2 (1)].⁴³ Varem olevat siin kõik ümbruskonna talupojad käinud varandust otsimas, kuid kaevamistöo tulemuste kohta ei ole midagi teada [528]. Haaslava suvitajad ristinud mäe Lossimäeks [76].

Luha talu nr. 92 – Haaslava k. asundustalu Emajõe luha ääres.

Luhari talu – Aardlapalu k. talu, praegu tühi.

Luige talu nr. 44-a – Igevere k. talu, mille eraldas Eesti Vabariigi ajal Toomu talust selle peremees oma õele [527].

Luite talu – Aardla k. endine popsikoht Tuigopalus, nn. Liivakul, liivaluidete juures.

⁴² Teine oli Küla-Loku. – I. V. Vt. Ansi talu.

⁴³ Viidatud allikas on juttu Roodna-Kusta ehk Kooba-Kusta mäest informandi kodu lähedal, kuid elukohaandmeid toodud pole.

Luusepera talu nr. 30 – Uniküla (varem Iljamõisa k.) vanatalu, olemas selle nime all juba hiljemalt 18. sajandi keskel (1744. a. peremees *Lusiper Diedrich*). Võib-olla on nime aluseks sõna *luus* e. *loos*, om. *loosu* e. *loosi*, mis tähendab väikest, kõrgema maaga ümbritsetud aasa.⁴⁴ 1881. a. ostis talu päriseks Johan Saabel. Nimet. ka Ala-Luusepera taluks.

Lõhmuse talu nr. A-7 – Haaslava k. asundustalu.

Lätte talu – Aardla k. endine popsikoht Tuigopalus, nn. Liivakul.

Mamselimägi [*mamseli*] – kõrgendik Uniküla Lepiku t. juures, sellest lõunas [356].

Maranamägi – Uniküla Tullu t. maal, talust 0,3 km põhjaloodes, Pori t. piiril, teest 150 m kaugusel olev kungas, millel mets peal. Mäest on kruusa võtmisel leitud luid. Siin on ka jaanituld tehtud [449].

Marguse talu nr. 29 [*margusse*] – Uniküla (varem Iljamõisa k.) vanatalu, 18. sajandil ja ka veel 1858. a. revisjoni ajal tuntud Luusepera taluna. Praeguse nime on talu saanud Margus Henn'ult, kes tuli siia peremeheks Mõraküläst 1830. aastatel. Nimet. ka Ennu ja Mäe-Luusepera talu. 1884. a. ostsid talu päriseks Jaan ja Johan Henn.

Taluhoonetest 50 m kagus, oja kaldal asub ebakindlatel andmetel vana matusekoht, kust on leitud luid. Talu maal, talust 0,5 km Iljamõisa poole, maanteest paarkümmend meetrit läänes, leidub suuri kive. Suurimal kivil on varem sageli nähtud naisterahvast pead kammimas, kes lähenemisel äkitselt kadunud. See naisterahvas arvatud olevat Vooremäe (Voore linna) kuningatütar, kes käinud end Mõraoja ääres Raudlätte juures pesemas [281]. See kivi lõhuti 1965. a.

Meiksoo (-suu) – soo Aardla k. Taari t. ja riigimetsa vahel, talust 0,5 km edelas. Kevadel pääsenud vesi siit välja Haudoja ja Klaosniidu kaudu, Kabelilohuga ühendanud mõis soo kraavi kaudu [481].

Metsala talu nr. A-10 – Haaslava k. asundustalu Tuigo metsa lähedal.

Metsavahi saar [*mõtsa*] – Aardla järves asuv saar, mis varem kuulunud Tuigo (Kadaja) metsavahile.

⁴⁴ *luus* : *loosu* (Võn ka *luuss*, *luusk*) 'madal vesine koht, loim' (EMS). Sellise etümoloo korral peaks algupärane hääldus olema III vältes (mitmuse osastav kääne): *'luusse*-.

Miku talu nr. 33 – Kokke k. vanatalu, mille nimi võib tagasi ulatuda 18. sajandisse (1744. a. peremees *Micko Hans*). 1782.–1850. a. revisjonikirjades esineb tõenäoliselt Soo (*Sooh*) ja 1858. a. revisjoniraamatus Soola (*Sola*) taluna. Päriseks ostis selle 1881. a. Johan Opmann. 1963. a. asus talus Mitšurini-nimelise kolhoosi keskus.

Mitšurini-nimeline kolhoos – hõlmas Kokke küla endisest Haaslava vallast, keskus Miku talus.⁴⁵

Molliku talu nr. 34 – Kokke k. vanatalu, mis 1782.–1858. a. revisjonikirjades esineb Pori (*Porri* nr. 62) taluna. Molliku nimi esineb esmakordselt 1843. a. Võnnu kirikuraamatu sünniregistris. Talu asus kvootemaal ja osteti mõisalt 1888. a.

Musta talu nr. 31 – Kokke k. vanatalu, olemas samanimelisena juba 17. sajandi lõpul (peremees *Musta Johan*). Varem asus talu Molliku t. lähedal, kuid talumaade kruntiajamisel (1870. aastatel) pahandanud Musta talu peremees maamõõtjat sellega, et tolle piibust paar mahvi tõmmanud, ja too mõõtnud talu külast välja [436]. Talu asus kvootemaal ja osteti mõisalt 1888. a.

Mustsoo (-suu) – Kokke k. Musta t. ja Mandli t. vahel Kikkamäe ääres asuv soo.

Mõra küla⁴⁶ – esines selle nime all juba 16. sajandil (1582. a. *Mera*, 1588. a. *Meraküll*), kuuludes 1582. a. Reola ja 1588. a. Kriimani mõisale (külas 5 talupoega ja mõlder). 1638. a. on Mõra küla juba Haaslava mõisa valduses, siin elab 2 taluperemeest ja üks elanik. Edaspidi oli külas talusid 1688. a. 13–14, 1758. a. 14, 1782.–1816. a. 17, 1834.–1858. a. 16. Pärast talumaade kruntiajamist 1870. aastatel jäi külla 13 talu: Henu, Jugari, Kāo, Laugi, Lilo, Mālo, Peetsu, Roa, Rūutli, Tiku, Tsobi, Ute ja Vanka; kolm viimast ühendati nõukogude ajal Tuigo külaga. Küla alla kuulub veel endine popsi-koht Ala-Lilo.

Mõraküla luht – Haaslava k. Laane, Paju ja Nõmme t. kohal Emajõe ääres olevad heinamaad, mis varem kuulunud Mõra küla taludele.

Mõraoja⁴⁷ (1536. a. *Mellechtoja*, 1627. a. *Meroya*, 1638. a. *Merrisch bāche*) – oja Võnnu ja Kambja kihelkonna piiril, suubub Emajõkke Haaslava mõisa kohal. Nimet. ka Mõra jõeks, Uniküla kohal Uniküla ojaks, Piiriojaks.

⁴⁵ Hõlmas põhiliselt Koke küla maid, keskus asus Miku talus, hiljem Kurepalu külas Kure talus. Pärast likvideerimist ühendati riigimajandi – Kuuste sovhoosiga. – I. V.

⁴⁶ Olemas kõigis asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

⁴⁷ Nüüd ametlikult Mõra jõgi. – I. V.

Varem olnud oja väga vährikas. 20. sajandi algul püüdnud Uniküla Hanso t. rahvas ojust ühe ööga 1900 vähki, neist mõned 40 cm pikad.

Mõrsjamägi – Möldripalu vk. mäeseljandik Mõrsjaorust põhjas, metsavahikohast 0,5 km idas [213].

Mõrsjaorg – Möldripalu vk. metsavahikohast 0,5 km idas olev sügav lohk, mille kaguveerul leidub kive ja on tunda endine põld ning lomp. “Sääl ollu üts tüdruk⁴⁸ lubanu katele mehele minnä, sis viidu sinna orgu, seotu kummagi jala külge üts ärg ja tõmmatu lahki” [334]. Sel jutul on hulk teiseid. Nii tõmmatud Mõrsjamäel keegi mõrsja, kes end kahele mehele lubanud, lõhki hobuste vahel [42; 288; ERA II 150, 24 (11)]; teisendi järgi tõmmatud ta hulga rahva juuresolekul hobuste vahel lõhki seepärast, et keeldunud abiellumast rikka noormehega, kuna armastanud vaest [RKM I 5, 151/2 (2), RKM I 5, 216/7 (2)]. Ühe jutu järgi aga tõmmanud mäel lõhki ilusa, rikka neiu tema austajad, kes siin tema pärast omavahel riidu läinud [RKM I 5, 258 (2)]. Kõneldakse ka mõrsjast, kes peiule truudust vandunud, kui see sõtta läinud, mida aga pole suutnud pidada; sõjast tagasi tulnud peig surmanud siin algul oma mõrsja ja seejärel ka enda. Veel räägib vana jutt kahest mõisnikust, kes mõlemad üht ja sama tüdrukut ihaldanud, lepituseks aga otsustanud siin tüdruku pooleks tõmmata, nii et kumbki mõisnik saanud endale pool tüdrukut. Teisendi järgi ihaldanud sama neidu mõisnik ja talupoeg, ja et neiu armastus kuulunud viimasele, lasknud mõisnik meelepahas neiu kahe härja vahel pooleks tõmmata [518]. Vähem levinud variandi järgi sattunud siin vastamisi kaks pulmarongi, tekkinud löömingus saanud mõrsja surma [363]. Kõneldakse ka neiu, kes siin jalgupidi kahe mahapainutatud puuladva külge seotud ning niiviisi lõhki tõmmatud.

Nimet. ka Mõrsjamäe oruks.

Mäe talu nr. A-29 – Kokke k. asundustalu endise Peetri karjamõisa rehe kohal, teisel pool maanteed.

Mäeotsa talu nr. A-39 – Uniküla asundustalu.

Mällo talu nr. 74 – Mõra k. vanatalu, saanud praeguse nime peremees Henno Mällult 18. ja 19. sajandi vahetusel. Varem oli arvatavasti Hennu taluga üks talu.

⁴⁸ Võnnu murrakule iseloomulik on *‘tütrik*.

Männiku talu nr. 72 – Tuigo k. endine kandikoht.⁴⁹ Talust 0,1–0,2 km lääne pool olevas männikus leidub rohkesti kääpa- ja vallitaolisi moodustisi ning kaevatud auke (osa neist II maailmasõja ajal kaevatud), kus olevat Rootsi sõja aegne matusepaik [530].

Mätku talu – Aardla k. Treiali t. endine popsikoht, nn. Kaku tare.

Mätliku talu – Aardlapalu k. talu.

Möldripalu, praegune Möldripalu vahtkond – suur metsamassiiv Uniküla, Palu k. ja Lootvina k. vahel (1890. a. 313,36 tiinu, millest metsa 271,47 tiinu). Nime saanud mets ühe jutu järgi: Vanasti olnud praeguse metsavahitalu kohal talu, mille peremees teinud endale “teraõõrmise kivi”⁵⁰ (käsikivi) ning saanud seeläbi endale möldri nimetuse; tema järgi hakatud ki metsa kutsuma Möldripaluks [399]. Varem olnud mets paljude röövlite tõttu väga kardetud. Metsast (Mõrsjaoru ja Taivatahra vahel jm.) on leitud majade vundamente, mida arvatakse olevat varem kuulunud röövlitele.

Möldripalu metsavahitalu – Uniküla piiril.

Neeruti lomp – Igevere k. Toomu t. maal, talust 0,4 km idas, tee ääres (sellest läänes) asuv kinnikasvav lomp, mille lähedal elanud 19. ja 20. sajandi vahetusel Klaose talu pops Neerot [527].

Niiduserva talu nr. 120 – Aardlapalu k. talu.

Nurme talu – Kokke k. Miku t. endine popsikoht, nn. Sagara tare.

Nõmme talu nr. A-17 – Haaslava k. asundustalu.

Oja talu nr. A-25 – Haaslava k. asundustalu Mõraoja ääres.

Ojaääre talu – Aardlapalu k. talu, nõukogude ajal lõhutud.

Oksisoo (-suu) – Aardla k. Roodna t. heinamaa Haaslava k. Raamatu t. lähedal, kaetud metsaga [523].

Oru talu – Uniküla Vene t. küljest 1895. a. paiku eraldatud talu Kriimani oru kaldal endisel karjamaal. Tolleaegse peremehe (Roog) järgi nimet. ka Ruvva taluks [38; 427].

Oru talu nr. A-31 – Kokke k. asundustalu endise Peetri karjamõisa keskses.

Oru talu nr. A-79 – Kärevere k. (varem Uniküla) Soola t. mõisaaegne popsikoht Voltri ja Käärtsi t. vahel.

⁴⁹ Endine kandikoht ja asundustalu Mõra (Tuigo) külas. – I. V.

⁵⁰ Võnnu murrakus *tera`õõrmise kivi*.

Orupäälne [~ oro-] – Kitseküla Sabali t. endine põld talust 1 km idas Kriimani oru ääres, kus praegu kruusaauk. 20. sajandi algul on siit leitud vanaaegseid ümmargusi rauast kahurikuule [427].

Paju talu nr. A-16 – Haaslava k. asundustalu Savipajo ääres, millest ka nimi.

Pajuste talu – Aardlapalu k. talu, praegu tühi.

Paljasmägi – kõrgendik Sammelsoo ja Liibri praksi vahel Möldripalu vk. [154].

Palu talu – Aardla k. endine popsikoht Tuigopalus, nn. Liivakul, nõukogude ajal lõhutud.

Palvela talu – Aardla k. endine popsikoht Tuigopalus, nn. Liivakul, mille omanik Sope pidas siin Eesti Vabariigi ajal baptisti palvemaja; nõukogude ajal lõhutud.

Papa kabel – kõrgem kivine koht Aardla k. Papa t. juures, viimase ja maantee vahel, muistne kivikalme, kust on liiva vedamisel päevavalgele tulnud palju inimeste luid [521; 523]. Kalme lõunaotsast, maanteest 15 m kauguselt, kündis omal ajal Eduard Ärs põllust välja suure mehe luukere [524]. Nimet. ka Papa kabelipäälseks [522].

Papa talu nr. 48 – Aardla k. vanatalu, mis praegusse kohta veetud arvatavasti 1880. aastatel Lingi ja Treiali talu koplast, kus varem paiknenud hulk teisiigi talusid [521; 522]. 1782.–1858. a. revisjonikirjades esineb *Hanso* taluna (1688. a. peremees *Karja Hans*). Praeguse nime saanud talu kellegi katoliku papi järgi, kelle tare asunud vanasti Papa kabelist 50 m idakirdes põllul, kus veel praegu leidub kive [524]. Talu ostis 1881. a. päriseks Johan Ling.

Pedaku talu nr. A-3 – Tuigo⁵¹ k. asundustalu, mille lähedal kasvanud varem põline mänd [529].

Peetri karjamõis (saksa k. Peterhoff, Kokkemois)⁵² [*ˈpiidre*] – endine Haaslava mõisa karjamõis praeguses Kokke külas, rajatud nähtavasti 16. sajandil eksisteerinud Kokkemõisa alusele (vt. Iljamõis). Esines Peetri nime all juba 18. sajandi lõpul, likvideeriti koos mõisaga.

Rahva hulgas tuntud veel praegu Sooru mõisana. Esimest korda esinevad *Soro kantnikud* paberil 1875. a. vallakohtu protokollis. Sooru nime tekkimise kohta jutustatakse: karjamõisa rehepapp pannud sageli liha reheahju suitsu kätte seisma, kust aga rehelised selle ära näpanud. Seepärast otsus-

⁵¹ Mõra – I. V.

⁵² Rücker 1839: Peterhof (Simm 1975: 193).

tanud rehepapp rehelistele vingerpussi mängida: ta võtnud lõpnud ruuna kusemisriista, nn. tsoori⁵³, ja pannud selle ahju suitsema. Olnud parajasti rukkirabamise aeg ja rehes viibinud palju reheliisi. Kui rehepapp hiljem rehte astunud ja liha leidnud ahjus jälle puudu olevat, hakanud ta rehelistega tõrelema: “Mehed, mis te nüüd tegite: olete mu ruuna tsoori ära söönud!” Pärast seda hakatudki mõisat kutsuma algul Tsoori, hiljem Tsooru ehk Sooru nimega [436].

Peetsu talu nr. 70 [*peedsu*] – Mõra k. vanatalu, olemas selle nimega nähtavasti juba 17. sajandi lõpul (1688. a. peremees *Jaco Peetz*).

Persekurm – Aardla järve väljavoolukohas kiire vooluga koht, kus inimesed talvel sageli läbi jää vette kukkunud [481; 523].

Piirilombi talu nr. 64 – Igevere (varem Aardla) k. vanatalu, mis 19. sajandi lõpupoolel Aardla külast välja toodi ja Eesti Vabariigi ajal liideti Igevere küla külge. Talu juures on lomp, millelt talu ka nime saanud. Päriseks ostis talu 1881. a. Jaan Hagel.

Pikamäe soo (suu) [*pikä-*] – Uniküla lõunaosas mõlemal pool Pikamäge olev soo [356].

Pikamägi – Uniküla Möldripalu metsavahikohast Tilba talu suunas kulgev seljandik [356; 512].

Pokamäe talu – Kitseküla Sabali t. endine popsikoht Pokamäel, endise Poka valla piiril, rajatud 19. sajandi lõpul, iseseisvaks talundiks saanud 1928. a. [427].

Pokamägi – kõrgendik Kitseküla Pokamäe t. kohal, nime saanud sellest, et asus varem Poka valla piiril [427].

Porga talu nr. 22 – Uniküla vanatalu, olemas juba 18. sajandil, kuid arvata-vasti mitte praeguses kohas (puudub 1866. a. kaardil; võis asuda teisel pool oja, Tenso talu naabruses) ja oli ametlikult tuntud Tenso taluna. Võimalik, et rahvasuus oli siiski juba varem kasutusel Porga nimi, kuna Unikülas elas 18. sajandi algul peremees *Porka Märt* (hiljem seda nime enam ei esine). Porgasaareks kutsuti vanasti Piirissaart. Talu ostis 1881. a. päriseks Jüri Kern.

⁵³ *tsuut* : *tsoori* ‘soor (soora), isaslooma, eriti täku või härja suguliige (kuivatatult kasutati piitsana)’ (VES), Tartu murdes *tsoor* : *tsoori* (Keem 1970: 445).

Pori talu nr. 14 – Uniküla vanatalu, esineb esmakordselt selle nime all 1869. a. vallakohtu protokollis, kuna varem, ka veel 1858. a. revisjoniraamatus, oli ametlikult Tullu taluga üks talu (tõenäoliselt tolle kodapoolikukoht). Pärimuse kohaselt olevatki talu omal ajal külast (nähtavasti Tullu talu juurest) välja toodud [512]. Pori-nimelisi peresid elas Unikülas küll juba 18. sajandi algupoolel, isegi varem (1627. a. Haaslava külas peremees *Porri Jack*). Talu ostis 1881. a. päriseks Johan Koort ja see hävis sõjategevuses 1944. aastal.⁵⁴

Porijõgi – Aardla järvest lähtuv ja Emajõkke suubuv jõgi, Savijõest läänes.⁵⁵ Nimet. ka Lagime jõeks.

Porioja⁵⁶ – Päkste k.⁵⁷ Tordi t. lähedalt algav ja Haaslava valdusi (Kurepalu, Ekardi sood) läbiv, nüüd kraavitatud oja, mis Kabina all suubub Emajõkke. Varem olnud see suur oja, millel võinud lootsikuga sõita. Nimet. ka Konnaojaks [372].

Potimägi – Aardlapalu k. idaosas, praeguse Lembitu t. juures olev kungas, kus 19. sajandil ja ka veel 20. sajandi algul olnud mõisa savikoda [481]. Nimet. ka Savimäeks [523].

Pruksa talu nr. 20 – Uniküla vanatalu, mis oli selle nime all olemas juba 17. sajandi lõpul (1688. a. peremees *Pruska Wassil*), rajaja oli pärimuse järgi Rootsi soldat [318]. Talu asunud algul praeguse Möldripalu metsavahikoha lähedal (vt. Vanaussaid), kust toodud hundirohkuse tõttu külale ligemale. Praegune asukoht olevat talul juba kolmas [318], tema rahvas käinud kuni viimase ajani Võnnu kirikusse, hoolimata sellest, et naabertalud kuulusid Kambja kihelkonna alla. Pruksa talu nurmedel olnud huntide kogunemiskoht, kuhu nad käinud hulgana ulumas [175]. Talu ostis 1881. a. päriseks Jaan Pruks.

Pruksa talu asub põhja-lõunasuunalise mäeseljandiku põhjakaldal. Sellel seljandikul, talust lõunas, toimunud Põhjasõja ajal Rootsi ja Vene vägede vahel lahing; võideldud ägedasti, lõpuks antud lõunakell, kõik jäänud lõunat pidama, langenud maetud hiljem Kääpamäkke [318].

⁵⁴ Pori talu hooned olevat hävinud siiski kümmekond aastat hiljem (Teataja 2001).

⁵⁵ Maaparanduse käigus seoses Aardla poldri ehitamisega on jõesängi muudetud. – I. V.

⁵⁶ Maaparandussüsteemis kannab nime Koke peakraav. – I. V.

⁵⁷ Praeguse jaotuse järgi Koke k. – I. V.

Pruuli talu nr. 39 – Igevere k. vanatalu, mis oli olemas tõenäoliselt juba 17. sajandi lõpul, ehkki ametlikult teise nime all (1782.–1858. a. revisjonikirjades arvatavasti *Reino* taluna). Talu ees kasvab põline lehis (tüve ümbermõõt 2,5 m⁵⁸). 1881. a. ostis talu päriseks Johan Klausen, 1944. a. sõjategevuses põles see maha.

Pörgumägi – Haaslava k. lähedal Kurepalu metsas, Ekardimäest 0,2 km põhjas, Ekardi- ehk Pörgusoos olev kungas, millel 20. sajandi algupoolal elanud Juhan Virolas, keda rahvas hüüdnud Pörguvürstiks (vt. Ikardi talu) [437].

Põrguorg – sügav org Möldripalu vk.

Pühamäe talu – Aardla k. endine popsikoht Tuigopalus, nn. Liivakul, endise palvemaja (Palvela talu) naabruses, mille järgi saanud ka nime.

Raamatu talu nr. A-14 – Haaslava k. endine kandikoht, rajatud 19. sajandi lõpupoolal, samaaegselt Anikoa taludega. Rajaja oli Raamatu-nimeline kandimees.

Rahaaugu nurm – Aardla k. Vangi t. põld talust 0,25 km edelas, Lange k. Mäela t. lähedal, milles arvatud varandus peituvat (vt. Rahahaud) [523; 524].

Rahahaud (-aud) – Aardla k. Vangi t. Rahaaugu nurmel (Lange k. Mäela talust 50 m loodes) varem olnud väike lohk (väljakaevatud koht), kus vanasti käidud kaevamas ja varandust otsimas; nüüd tasaseks küntud [523; 524].

Rajala talu nr. 123 – Aardlapalu k. talu.

Raudläte – Uniküla Marguse t. maal, Väike-Kliima talust 0,1 km allpool, Mõraoja oru vasakpoolsest liivakivikaldast väljavoolav allikas, kuhu käidud veel 20. sajandi algul silmi arstimas [511; 513]. Siia käinud ka Voore linna (Vooremäe) kuningatütar end pesemas (vt. Marguse talu) [281]. Marguse talu peretütar näinud kord allika põhjas inimese kätt ega ole enam kaua pärast seda julgenud allikale minna [511]. Nimet. ka Raudallikuks [281], Paelättteks.⁵⁹

Raudläte – Uniküla Tullu t. Maranamäe juures liivakivipaljandist välja voolav allikas. Varem nimet. ka Kuradilättteks [427].

⁵⁸ 2001. aasta juuli alguses mõõtes sai perekond Lotta lehise ümbermõõduks rinnakõrguselt juba 3,4 m. – I. V.

⁵⁹ Ei ole selge, millist siin toodud Raudlätet on nimetatud ka “kard hallikaks” [E 29921/3]. Vt. Vooremägi.

Raudläte – Uniküla Oru t. juures Kriimani oru kaldas leiduv allikas rauaroostese veega [457].

Raudläte – endine allikas Vooremäe vk. metsas, Vooremäe läänejalamil, Päkste k. Väike-Pihlapuu talust 0,2 km idas, viimast korda vett andnud 1922. a. ja lõplikult kuivanud 1960. aastate algul [513]; ainult vihmasel ajal leiduvat allika põhjas veel vähe vett. Allika juures õitsenud vanasti jaaniööl sõnajalaõis ja samas olnud ohvrikivi (vt. Väratikivi), mis nüüd allikale peale vajunud, kuna omal ajal otsinud Päkste k. Puusta t. peremees labida abil lättest kuldset härjaiket [427; 531]. Nimelt olevat ennemuiste sõdade ajal Raudlättesse peidetud kuldne härjaike, teisendi järgi ka vaskne härjaike [ERA II 63, 237/8 (3)] või Voore linna kuldvöti [281]. Kuldikke kättesaamiseks on palju võimalusi: tuleb jaaniööl minna otseteed ja kõrvale vaatamata allikale, siis tõusvat ike lätte põhjast üles [ERA II 36, 318/9 (5)]; tuleb allikal asuv kivi jaaniööl veeretada teise auku, mis umbes 30 m kaugel [RKM I 5, 167 (5)]⁶⁰; tuleb vana-aastaööl kell 12 üksinda minna allikale, siis pidavat kuldne härjaike seal olema ja ka pääs Voore linna vaba [532]; kuldiket võivat aga kätte saada ainult see, kes ilma patuta ja oskab peale selle veel tarvilikke sõnu [Olevik 1893, 22, 477]. Igal aastal (teisendi järgi iga 25 või koguni 500 aasta järel) tulevat allikast välja naine, Voore linna kuningatütar, istuvat kivil ja pesevat allikas silmi [160; 486]; kui keegi juhtuks selle lühikese aja jooksul (10 minuti jooksul) allikale ja annaks talle lauluraamatu või laulatussõrmuse, siis saaks kuningatütar vabaks ja linn kerkiks maa peale [RKM I 5, 167 (5)]. Kord kõndinud keegi mees Raudlättest mööda ja märganud selles lauda, millel kuldasjad peal. Mees pole esimese ehmatusega julenud neid puutuda ja läinud edasi, pärast aga hakanud kahetsema ja pöördunud tagasi, pole aga enam näinud ei lauda ega kuldasju [203]. Jaaniööl kuivatanud vanasti ka vanatondid Raudlätte juures raha [ERA II 63, 218 (19)]. 1910. a. paiku läinud kolm meest öhtusel ajal metsavargile ja näinud lätte lähedal kummalist helendust, mis edasi liikunud; mehed (nende hulgas ka Ed. Klink) ehmunud ning pöördunud koju tagasi [531]. Kord kohanud jälle metsavaht Undrits lätte lähedal metsas meest, kel kuldrõivad seljas [531]. Allika vesi olnud väga külm ja teinud haigeks, mispärast lapsi hoiatatud sealt joomast: allikasse olevat uppunud kolm härga ja külm vesi tulevat nende sarvedest [427].

⁶⁰ Viidatud allikas ei maini augu kaugust kivist.

Raudsepa talu nr. 24 [-sepä] – Uniküla vanatalu, oli selle nime all olemas juba 18. sajandi algupoolel (1714. a. peremees *Rautsepä Hans*). Praegusse kohta on talu 1880. aastatel välja toodud Sepa talu kõrvalt (tollest lõunas) [512]. Talu ostis 1881. a. päriseks Peeter Soo.⁶¹

Rebasemägi [rebäse-] – Vooremäe vk. (kv. 37), Vooremäe lõunapoolses osas, Uniküla Tamme talust 0,4 km põhjas asuv kõrgem kungas (Kõrgemäe lõunapoolne osa), kus leidub rohkesti rebaseurget. (Rebasemäega seotud muistendit vt. Vooremägi).

Remmelga talu nr. 116 – Aardlapalu k. talu.

Reola jõgi – Aardla järve lõunast voolav jõgi, mis Aardla küla juures ühtlasi tähistab üldjoontes valla endist läänepiiri.

Ristikivi – Vooremäe vk. Tornimäe lähedal suur ristiga kivi, mis tähistab arvatavasti endist mõisa- ja talumaade piiri [427].

Ristikivi – Haaslava, Kriimani ja Vana-Kuuste valdade piiril metsaheinamaa serval, Kärevere (varem Uniküla) Ristikivi talust 1 km läänes asuv suur, pealt lame kivi (mõõtmed $2,9 \times 1,8 \times 0,6$ m), millesse raiutud Rootsi rist ja karikas, mõök, võtmed, arv 97 jm. (praegu on selgesti näha veel ainult rist). Pärimuse kohaselt olevat sellel kivil Rootsi kuningas lõunat söönud [532]. Teiste arvates on see lihtne piirikivi. Nimet. ka Laikiviks.

Ristikivi mets – Vooremäe vk. osa Ristikivi ümbruses [481].

Ristikivi talu – Kärevere (varem Uniküla) k. Porga t. endine popsikoht, rajatud 1912. a. [512].

Roa talu nr. 76 [KN: *rua*] – Mõra k. vanatalu, oli tõenäoliselt olemas juba 18. sajandil, kuid teise nime all. Talu ostis päriseks 1881. a. Jaan Märtn.

Robi talu nr. A-60 – Igevere k. asundustalu.⁶²

Roodna talu nr. 61 [*ruudna*] – Aardla k. vanatalu, veel 1858. a. revisjonikirjades ametlikult Loku taluga üks talu (tolle kodapoolikukoht?). Talu ostis 1881. a. päriseks Johan Grosberg.

Rooga tiik – Aardla k. Saage t. heinamaal, Aardla järve lähedal varem olnud kaladega tiik, mida praegu tähistab veel lohk [522].

⁶¹ Hooned on hävinud. – I. V.

⁶² Igevere k. artiklis on väidetud, et talu kuulus varem Aardla külla; Aardla k. artiklist ta siiski puudub.

Rosteniit⁶³ [ˈroste-] – Uniküla Tilba t. heinamaa talust 0,2 km kirdes.

Rosteniit – Uniküla Pori t. ja Kitseküla Kulla t. vahel olev heinamaasiil roostese veega, talusid ühendavast teest läänes [363]. Vanasti olnud selles soos väga palju hunte [363].

Rätsepa talu – Aardla k. asundustalu (rajatud nõukogude ajal) endise Papa t. maal.

Rüütli talu nr. 71 – Mõra k. vanatalu, mis oli sama nime all olemas tõenäoliselt juba 17. sajandi lõpul (1688. a. peremees *Reuter Andres Berend*, 1782. a. *Rütle Jahn*). Talu ostis 1881. a. päriseks Johan Pala (Palla).

Saage talu nr. 52 – Aardla k. vanatalu, selle nime all olemas tõenäoliselt juba 17. sajandi lõpul (1688. a. peremehed *Saiga Märt* ja *Saiga Peter*, 1782. a. *Saje Jahnn*). Rahvasuus tuntud kui Tenu talu. Talu ostis 1881. a. päriseks Jaan Viro (Wirro).

Saaremaa talu – Aardlapalu k. talu.

Saariku talu – Aardlapalu k. talu.

Sabali talu nr. 11 – Kitseküla vanatalu, olemas samanimelisena tõenäoliselt juba 17. sajandi algupoolel (1627. a. peremees *Sobol Pap*), kindlasti aga 17. sajandi lõpul (1688. a. peremehed *Sabbali Peep* ja *Sabbali Peter*). Nimi on arvatavasti tuletatud vene isikunimest Sobol. Talu ostis 1881. a. päriseks Hindrik Zobel.

Salu talu – Kokke k. Musta t. endine popsikoht (Nurme t. kõrval).

Sammelsoo (-suu) – Möldripalu vk. metsavahikohast ligi 0,5 km kagus, Mõrsja-orust 0,3–0,4 km lõunas 1 ha suurune raba [42]. Nimet. ka Samblasooks.

Sammelsoo (-suu) – kuremarjasoo Möldripalu vk. Kährimäe ja Paljasmäe vahel [154].

Sarapuulepik – Aardla k. Roodna t. võsastik Raamatu talu lähedal [523].

Sarapuumägi – Kullamäe lõunapoolne osa Uniküla Tenso t. maal, kus kasvab palju sarapuid [154].

Savijõgi – Aardla järvest lähtuv ja Emajõkke suubuv jõgi, Porijõe idas; nime saanud praeguses Aardlapalu külas ja selle lähedal varematel aegadel töötanud mõisa savikojast (vt. Potimägi) [484]. Jõgi muudeti Eesti Vabariigi ajal kanaliks. Nimet. ka Valgma jõeeks.⁶⁴

⁶³ Vrd. *roste* 'rooste' (EM).

⁶⁴ Vt. märkust 59 lk. 178.

Savipajo – Haaslava k. Paju talust loodes, põhjas ja kirdes olev endine mõisa heinamaa; Klaosniidu jätkuna ulatub välja kuni Mõraojani [481; 523].

Sepa talu nr. 25 [*sepä*] – Uniküla vanatalu, olemas juba 18. sajandil, kuid tollal, ka veel 1858. a. revisjoni ajal, ametlikult Raudsepa taluna. Vanasti olnud talu juures sepikoda: mitmes kohas taluõue piirides on maa seest leitud sepasütt [512] ja rauavalamise jäätmeid [513]. Talu ostis 1881. a. päri-seks Jüri Voltre.

Sihiposti raiesmik [*tsihi-*] – Möldripalu vk. Mõrsjaoru lähedal varem olnud metsalõik [154].

Siimo talu nr. 55 – Aardla k. vanatalu, saanud nime tõenäoliselt 18. sajandi algupoolel (1758. a. peremees *Siemon Laur Paap*). Talu ostis 1881. a. päri-seks Johan Hansen. Rahva seas tuntud Tsirgasse taluna [530].

Sika talu nr. 32 – Kokke k. vanatalu; olemas hiljemalt juba 18. sajandil, kuid siis ja ka veel 1858. a. revisjoni ajal tõenäoliselt Käsperi (*Kesper*) (või Pori?) taluna. Sika nimi on arvatavasti saadud 18. ja 19. sajandi vahetusel Utte Kitse Jaanilt, kes tollal siin elas. 1881. a. ostis talu päri-seks Jaan Kroomann.

Talu maal, talust 0,3 km idakagus asub põllus vana pihlaka all endine ohvrikivi (lähimõõt 2 m, pealt laudtasane, keskelt vähe lohus), kuhu vanasti ohverdamas käidud [116] (praegu on siia rohkesti teisi suuremaid kive juurde veetud). Kivi juures on öösiti sageli nähtud tuld [116]. Talust 0,2 km põhjakirdes, Musta talu tee ääres (sellest 20 m põhjas) metsa serval on lina-leolomp, mille lähedal käinud vanasti Musta talu peremees koos sulasega neljapäeva öösiti varandust otsimas ja kaevamas, leidnudki kord sealt õige väikesi (kopikalisest väiksemaid) õhukesi rahasid. Ühel ööl aga tulnud mehed kaevamiselt tagasi, näod kahvatud, ja seletanud, et näinud vai-me, mispeale jätnud kaevamised katki [116]. Linaleolombi lähedal on tihe kivihunnik (vana kivikalme?).

Sillaotsa kool – endine Haaslava valla kool Kitsekülas Mõraoja kaldal, Uniküla ja Päkste k. piiril, selles kohas töötanud arvatavasti juba 1781. aastast (varem paiknes Unikülas), kindlasti aga 1863. aastast. Kool on korduvalt maha põlenud (1821, 1903, 1925). Töötas 19. sajandil ja 20. sajandi algul külakoolina, kus hakati jumalasõna ja lugemise kõrval õpetama kirjutamist 1850. a., rehkendamist 1853. a. ja noodist laulmist 1854. a. 1903. a. toodi Sillaotsale üle ka Kriimani (Päkste) kool, kustpeale kool hakkas töötama 4-klassilisena ja 2 õpetajaga. Eesti Vabariigi ajal töötas kool 6-klassilise algkoolina, nõukogude ajal muudeti ta 8-klassiliseks.

Kooliõpetajad: ?–1782–1786 Tootsi Johani Jaak, hiljem Kangro Adam, ?–1809–1817 Kliima Jaan, 1817–1822 Adra Jaak, 1822–1823 Aardla Jüri, 1823–1841 Pedaja Märt Stamberg, 1842–1843 Jüri Tens, 1843–1845 Jüri Tull, 1845–1853 Peeter Luha, 1853–1857 Jaan Kerge, 1857–1863 Peeter Gnadenteich, 1865–1885 Peeter Marken, 1885–? Ado Lomp, ?–1893 Jüri Reier, 1893–1903 Juhan Rootsi, 1903–1908 Aleksander Koch (teine õpetaja Ferdinand Parson 1903–1914), 1908–1910 Gustav Reial, 1910–1915 Johannes Aunapuu (teine õpetaja 1914–1915 Helmi Opman), 1915–1922 Aksel Herman Rütli (teine õpetaja 1915–1917 August Käppa, 1917–1918 Elisabeth Sternfeldt), 1922–1950 Ferdinand Parson (Parisalu).

Sillaotsa talu⁶⁵ nr. A-42 – Kitseküla endine rendikoht Sillaotsa koolimaja juures.

Sirgaste talu nr. 46 – Igevere k. vanatalu, mis 19. sajandi revisjoniraamatutes küll puudub, kuid tõenäoliselt esines siiski tarena mõne teise talu koosseisus. Igeveres on *Zirkasse*-nimeline pere elanud 1720.–1730. aastatel, hiljem seda nime enam ei kohta. Rahvasuus esineb Tsirgaste, varem on esinenud ka Tsirgasse taluna [525].

Sisaski⁶⁶ talu nr. 53 – Aardla k. vanatalu, oli olemas mõne teise nime all tõenäoliselt juba 18. sajandil.⁶⁷ Talu ostis 1881. a. päriseks Jaan Klausen.

Sitke⁶⁸ lomp [*ˈsitˈke*] – Uniküla Tullu t. endise Alaniidu popsitare juures põllus (Alaniidu serval) olev lomp [449].

Soelomp – Kitseküla Sabali t. maal, talust 0,5 km kirdes, teisel pool Kriimani teed olev lomp, mille juures olnud vanasti soe (hundi) pesad [427].

Soo talu nr. A-22 – Haaslava k. asundustalu.

Sookopli (Suu-) – Kitseküla Sabali t. endine koppel talust 0,5 km idas, mis nüüd juba ammu põlluks küntud [427].

Soola talu nr. 21 – Uniküla vanatalu, olemas sama nimega juba vähemalt 17. sajandi lõpul (1688. a. peremees *Salla Johan*). Talu ostis 1881. a. päriseks Jaan Rosenthal (viimane olnud koos oma poja Eduardiga kuulus hobusevaras, röövel ja külaelanike nuhtlus – vt. Vastse-Soola talu).

⁶⁵ 1923. a. asulate nimistus leidub ka Sillaotsa as. (EH).

⁶⁶ Sõnast *sisask* ‘ööbik’ (Keem 1970: 442).

⁶⁷ Kolhoosiajal hüüti maja Noortemajaks. – I. V.

⁶⁸ Sõnast *sitik* ‘must sõstar’ (Keem 1970: 442).

Soolikumägi – Uniküla kõrgendiku kõrgeim koht Tenso talust 0,5 km idas. Rahvajutu järgi murdnud hundid siin mäel Kalevipoja hobuse; unest ärgates leidnud Kalevipoeg siit eest ainult hobuse soolikad [281] (vt. Kalevipoja künnivagu).

Sooru asundus – endise Peetri ehk Sooru karjamõisa maadele Eesti Vabariigi ajal rajatud 5 asundustalu (Liivaku, Lombi, Mäe, Oru ja Tiigi), mis nüüd arvatud Kokke küla alla.

Soosaare talu nr. A-37 – Uniküla asundustalu endise Ilja karjamõisa lähedal, tollest 0,15 km kagus.

Sooveere talu nr. 10 [suu-] – Kitseküla vanatalu; 19. sajandi revisjonides eraldi tarena arvatud Sabali talu alla. Praeguse nime pani talule maamõõtja 1870. aastatel talu asukoha järgi Suursoo ääres [427]. Talu ostis 1881. a. päriseks Johan Valtre.

Suhki mets (mõts) [ˈsuhki] – Tõlgu vk. osa (varem iseseisev vahtkond) Suhki talu piirkonnas, Kriimani valla piiril [207]. 1900. a. anti sellest metsast mitmetele inimestele maatükke suvilate ehitamiseks.

Suhki soo (suu) – soo Tõlgu vk. endise Suhki t. piirkonnas, ühineb Ekardi sooga [207].

Suhki talu nr. A-61 – endine metsavahikoht endisest Ekardi talust 0,4 km põhjas, Metsanurga k. Aru talust 0,3 km lääneedelas (Suure-Kabina mõisast 1,0 km lõunas); nüüd hävinud.

Surnumägi – Kitseküla Kondi t. metsas, talust 0,4 km idas asuv kõrgem koht (“põnts”), mida läbib talutee [385; 387]. Mäest on kruusa veetud ja siin leidub rohkesti suuremaid kive (on tõenäoliselt muistne kalme).

Suurekivi talu nr. A-49 – Haaslava k. asundustalu, mille põllul asub suur kivi (nüüd osalt lõhutud).

Suursoo (-suu) – Kitseküla Sooveere t. juurest kirde suunas kuni Jantkapalu ni laiuv raba, kus praegu raiesmik [385; 427]. Nimet. ka Jantkapalu sooks [385].

Suursoo (-suu) **kraav** – Kitseküla Tsolli ja Lombi t. vahelt Suursohu kulgev kraav [427].

Suusa talu nr. 16 – Uniküla vanatalu, sama nime all olemas juba 18. sajandi algupoolel (1725. a. peremees *Zusa Thoma*) või isegi 17. sajandi lõpul (1688. a. *Susska Maddis*). Rahva seas on talu tuntud rohkem Vanatare nime all. Talu ostis 1881. a. pärieks Jaan Soobel. Praegu asub siin kolhoosi Kevad keskus.

Südame talu nr. A-18 – Haaslava k. asundustalu endise mõisa südames (mõisa-aidas).

Sügäorg – Aardla k. Papa t. maal, talust ligi 0,5 km idas Vangi talu suunas kulgev 0,5 km pikkune sulgorg [521; 524]. Kuna vete väljavool orust on suletud, seisnud selles vanasti vesi aasta ringi [521].

Taari talu nr. 62 – Aardla k. vanatalu, mis oli sama nime all olemas juba 17. sajandi lõpul (1688. a. peremees *Tori Jürri*), asudes aga siis küla keskses, praeguses Lingi ja Treiali t. koplis (vt. Aardla küla). 1881. a. ostis talu pärieks Jüri Taar. Hiljem oli peremeheks endine Vooremäe metsavaht Ilja, kes suri I maailmasõja ajal ja laskis enda maha matta talu metsa, talust 0,5 km idakagus (praegusest Kalmistu talust 0,2 km põhjakirdes). Hiljem maeti sinna ka ta naine, nii et praegu asub seal kaks raudaiaiga piiratud kääbast.

Taivatahr⁶⁹ [*taiva-*] – Möldripalu vk. metsavahikohast 1 km idakagus mägede vahel asuv sügav lohk [42; 213], endisaegne pelgupaik [513]. Lohu läänekaldas leidub kinnivajunud koopaase, mille põhjast on leitud sütt. Taivatahrast paarsada m lõunas (sihist läänes) paksus metsas on ahjuase.

Tamme talu – Uniküla endise mõisa metsavahikoht Vooremäe lõunajalamil Reola maantee ääres, kus elanud 1910.–1920. a. Vooremäe metsavaht [175]. Talu juures kasvab kolm põlist tamme.

Tani talu nr. 45 – Igevere k. vanatalu, nime saanud peremehelt Adra Tanilt 18. sajandi keskpaiku, 1688. a. ja 1782.–1858. a. revisjonikirjades aga esineb *Ausa* taluna. Talu ostis 1881. a. pärieks Johan Toom.

Tee Kommunismile – kolhoos keskusega Aardla k. Tsiirma talus.⁷⁰

Tenso soo (suu) – Uniküla Tenso t. metsaga kaetud soo Möldripalu vk. serval, Möldripalu metsavahikoha ja Käremäe vahel.

⁶⁹ *tahr* 'taraga piiratud suveaed loomade jaoks' (Keem 1970: 35).

⁷⁰ Hiljem ühendati Ülenurme sovhoosiga. – I. V.

Tenso talu nr. 19 – Uniküla vanatalu, olemas sellenimelisena juba 17. sajandil (1688. a. Unikülas mitu *Tönse*-nimelist peret, 1627. a. peremees *Tessagk Tentz*). 1684. a. kaardil asub talu praegusest asukohast paarsada m põhja pool, Vönnu ja Lootvina teede lahkmel. 1881. a. ostis talu päriseks Jaan Roiland.

Talu juures asub Kullamägi (vt.). Viimase lähedalt Tenso t. põllust on 1900. a. paiku leitud tinapotis Rootsi rahasid 17. sajandist [42]. Sealtsamast on talu peremees kunagi välja kündnud sangaga poti, mille sisu aga ei ole teistele näidanud [288]; samuti olevat kündnud ta välja adraotsa, hõbesõle ja muid hõbeasju [449]. Talu lauda tagant on leitud kuljusetoolised kaelaehetud jm. 1902.–1903. a. paiku on talu lähedalt kraavist leitud kasetohust torbik, milles olnud riiderullid, mitmesugused tarbeesemed ja vanad rahad, osa neist Poola omad [513].

Tenu talu nr. 58 – Aardla k. vanatalu; esineb 1782.–1858. a. revisjonilehtedel *Hopmanni* ehk *Opmanni* taluna, mis 19. sajandi teisel ja kolmandal veerandil oli Tenn'ude perekonna käes. 1881. a. ostis talu päriseks Märt Laaber. Rahvasuus tuntud ka Sepa [*sepä*] taluna, kuna tema juures asunud hiljuti sepikoda.

Terviseallikas [*'tervise-*] – Uniküla Logina t. juures, talust 0,1 km kagus, Kriimani oru kaldas asuv allikas, mille juures on vanasti käidud arstiabi otsimas [449]. Allikaveega pesemisest saanud haiged silmad terveks [434].

Terviseallikas – Kitseküla Kulla t. maal, talust 1,5 km kirdes, Kriimani oru kaldas (Kriimani k. Tagavariku t. kohal) devoni liivakivipaljandi alt väljavoolav allikas, mille juures vanasti käidud arstiabi otsimas [427].

Tiigi talu – Kokke k. asundustalu endise Peetri karjamõisa keskuses (kõrvuti Oru taluga, tollest lõunas).

Tiislioja – Kitseküla ja Päkste k. piiril Sillaotsa kooli juures Mõra oja suubuv ojake, mis ülevaalt pool tiislikujuliselt hargneb [149; 205; 427]: üks haru tuleb Kitseküla Sooveere talu alt, teine aga Sonnimetsast, Mandli talu juurest.

Koolimaja juures on vanasti kahe kooli (Haaslava ja Kriimani valla) poisid oja jääl tritsutanud ning vahel ka lahinguid lõonud [149].

Tiislioja org – Kitseküla ja Päkste k. piiril asuv org, milles voolab Tiislioja.

Tiku talu nr. 69 – Mõra k. vanatalu, olemas juba 17. sajandil, kuid teise nime all. 1782.–1858. a. revisjonikirjades esineb Kübarsepa (*Kübbarseppa*) taluna.

Tilba talu nr. 78 – Kärevere⁷¹ k. (varem Uniküla) vanatalu (hajatalu), rajatud tõenäoliselt 19. sajandi teisel poolel. Kuna talu asus kvootemaal, müüdi ta alles 1894. a. paiku.

Toomemägi – Uniküla Tenso t. maal, Mõraoja-äärsel heinamaal asuv künka-ke, millel kasvavad toomingad [469].

Toomiste talu – Igevere k. Toomu t. endine popsikoht.

Toomu mets (mõts) – Kitseküla Kitse (Toomu) t. mets Sooveere talust põhjas, ulatub põhja suunas kuni Süvaoru (vt. POKA) alguseni.

Toomu talu nr. 44 – Igevere k. vanatalu, olemas juba 17. sajandi lõpul (1688. a. peremees *Wina Hans*). Praeguse nime saanud 1720.–1730. aastatel peremehelt *Tirike Tomo*’lt; 1782.–1858. a. revisjonikirjades esineb *Titriki Thoma* ehk *Tidriki Tomo* taluna. 1881. a. ostis talu pärioseks Jaan Toom.

Tornimägi – Vooremäe kõrgeim tipp, 123 m üle merepinna, kus Eesti Vabariigi ajal asus ja 1964. a. rajati uuesti vaatetorn⁷².

Treiali talu nr. 51 – Aardla k. vanatalu, saanud nime 19. sajandi teisel poolel sellenimeliselt peremehelt. 1881. a. ostis talu pärioseks Mari Toom.

Tsiirma talu nr. 57 [*tsiirma*] – Aardla k. vanatalu, mille nimi pärineb 19. sajandi teisest poolest. Talu ostis 1881. a. pärioseks Lilo Meier (*Lillo Meijer*). Praegu asub talus kolhoosi Tee Kommunismile keskus. Nimet. ka Tseerma taluks.

Tsobi talu nr. 66 – Tuigo (varem Mõra) k. vanatalu. 1782.–1858. a. revisjoni-raamatutes sellenimelist talu ei esine, küll on *Zobbi*-nimelisi peresid elanud Mõra külas juba 18. sajandil (1738. a. *Zobbi Hinrike Toma*, 1758. a. *Zobbi Jürri*).

Tsolli⁷³ **tal**u – Kitseküla Sooveere t. endine popsikoht (talust 0,5 km põhjaloodes), nn. Tsolli tare [427].

Tuigo kool – 1921. a. Igevere külast endisse Tuigo mõisa üle toodud algkool.

⁷¹ Hiljem Aadami k.; a.-st 1997 on talu Alaküla koosseisus. – I. V.

⁷² Praegu enam torni pole.

⁷³ *tso/l* ‘kraav; lomp’ (EM).

Tuigo küla⁷⁴ – Tuigo endise metsavalitsuse mõisa maadele 1921. a. rajatud küla (asundus), mis koosneb järgmistest taludest: Kalliku, Kuusiku, Männiku, Pedaku, Tuigo kool, Tuigo metsavahikoht, Vahtra ja Vanatare.⁷⁵ Nõukogude ajal liideti Tuigo külaga senised Mõra küla vanatalud Tsobi, Utte ja Vanka.⁷⁶

Tuigo metsavahikoht nr. 47 – Tuigo k. metsavahikoht, toodud siia tsaariaja lõpul või Eesti Vabariigi algaastatel Aardla külast Kadajalt [529].

Tuigo mõis – endisele Haaslava mõisale allunud metsavalitsuse mõis, mille häärber anti 1921. a. kooli kasutusse ja mille maadele rajati samal ajal Tuigo küla (asundus).

Tuigo vahtkond [KN: *tuigu*] – Aardla ja Igevere k. vahel olev metsamassiiv, rahva seas tuntud kui Tuigopalu.

Tullu talu nr. 15 – Uniküla vanatalu, mis asunud enne talumaade kruntiajamist 1870. aastateni Suusa t. külje all [512] ja mida 1782.–1858. a. revisjoni-raamatutes märgitakse Suusa (*Susa*, *Sussa*) taluna. Praeguse nime on talu saanud Märt Tull'ult, kes pidas seda talu 19. sajandi teisel veerandil. Talu ostis 1881. a. päriseks Kusta Adamson.

Tuule talu nr. 99 – Aardlapalu k. talu.

Tõlgu vahtkond – endise Kaagvere riigimetsa põhjapoolne osa. Vt. ka KAAGVERE.

Undemägi – Uniküla Tullu t. maal, talust 0,2 km läänes põhja-lõuna-suuna-line u. 300 m pikkune metsaga kaetud seljandik Mõraoja paremal kaldal. Mägi olevat nime saanud huntide “undamisest”⁷⁷ (ulumisest), keda vanasti leidunud ümbruskonnas (Vooremäel, Rostesoos jm.) tohutult palju ja kelle rada läinud üle Undemäe, kuhu neid hulgana kokku käinud [356; 363; 427]. Tollal (19. sajandil) olnud kogu ümbrus (Iljamõis, Pori talu piirkond) kaetud metsaga [427]. Teiselt poolt kõneldakse, et kord vanal ajal olnud inimesed mäel sõja eest peidus; vaenlane avastanud pelgukoha, tapnud inimesed maha ning matnud märke; mõned neist olevat pooleldi elusana veel “unnanud”, s.o. oianud, millest ka mägi nime saanud. Hiljem olevat vagase

⁷⁴ Olemas 1923. a. asulate nimistus Tuigo as. nimega (EH).

⁷⁵ Loetelust puudub Vabaduse t.

⁷⁶ Kõigepealt liideti senised Mõra küla vanatalud Tsobi, Utte ja Vanka, misjärel kasutati küla nime Mõra-Tuigo; praegu kuuluvad ka ülejäänud talud Mõra k. koosseisu. – I. V.

⁷⁷ ‘undama’ ‘ulguma; undama’ (VES).

ilmaga mäest pidanud undamist kuulma, mispärast siin kardetud viibida [205]. Ühe teate järgi pidavat mägi olema Rootsi sõja aegne kindlustus [427]. Vanasti pidanud karjapoiss Vidrik Kroll Undemäe haralise männi otsast esmaspäeviti eelmisel päeval Võnnu kirikus kuulnud õpetaja Varese jutlust, nii et kogu küla kajanud [427].

Uniküla⁷⁸ – põlise asustusega küla, mida tunnistavad mitmed kivikalmed. Praeguse nimega oli olemas juba hiljemalt 15. sajandil (1431. a. *Unnenkul*, 1452. a. *Unküll*, 1536. a. *Uniküll*, 1582. a. *Unikiel*⁷⁹). Enne Vene-Liivi sõda oli küla kasutada 12 adramaad, millest 1582. a. olid kasutusel 2, 1588. a. 3,5. 1582. a. kuulus küla Tähtvere ja 1588. a. Kriimani mõisale, 1627. a. aga juba Iljamõisale (Haaslavale). Talusid oli külas 1582. a. 7, 1588. a. 8 (neist üks möldri käes), 1627. a. 7, 1638. a. 6 ja 1688. a. 11. 1684. a. kaardil paiknesid talud praeguste Jutra, Kõrtsi, Sepa, Soola, Suusa, Vene ja Möldripalu metsavahitalu juures, peale selle Hammaste-Lootvina teelahkmele; olid olemas ka Iljamõis, Kliima ja Luusepera talud. Hiljem oli külas talusid 1758.–1850. a. 12, 1858. a. 11, pärast talude kruntiajamist 1870. aastatel aga 14, neist Võnnu kihelkonnas Logina, Pori, Suusa, Tenso, Tilba (praegu Kärevere k.⁸⁰), Tullu ja Vene; Kambja kihelkonnas – Hanso, Jutra, Kliima, Kriisa, Luusepera, Marguse, Porga, Pruksa, Raudsepa, Sepa, Soola. Külla kuuluvad veel asundustalud Ilja (endine Iljamõis), Kivistiku, Kõrtsi (endine Uniküla kõrts), Lepiku, Mäeotsa ja Unikülaveski, 19. sajandi lõpul vanataludest eraldatud Oru ja Vastse-Soola talud, Möldripalu ja Vooremäe metsavahitalu (viimane Kärevere k.⁸¹), endised popsikohad Alaniidu, Kaarna tare (lõhutud), Väike-Kliima, Lehtla, Lepistu (endine sepamaja), Oru, Ristikivi (kaks viimast praegu ühendatud Kärevere⁸² külaga) ja Vallimäe.

Muistendi järgi on Uniküla oma nime saanud sellest, et siin maganud kunagi Kalevipoeg (vt. Kalevipoja künnivagu) [55; 434].

Selgeks kihelkondade piiriks oli Mõraoja, mis voolab läbi küla vahelt. Viimane jagas küla kaheks pooleks, mille elanikud omavahel peaaegu ei suhelnudki [512]. (Võnnu osas oli igal talul “perenaine”⁸³, nt. Vanatare perenaine jne., Kambja osas aga nimetatud perenaisi eesnime järgi, nt. Jutra Anna, Sepa Anna jne. [512]).

⁷⁸ Olemas kõigis asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

⁷⁹ *Vnikielmoiza*, *Vnikiel wies* (Simm 1975: 199).

⁸⁰ Kärevere k. muudeti Aadami k.-ks; Tilba t. viidi sealt 1997. a. üle Alakülla. – I. V.

⁸¹ Vt. eelmist märkust.

⁸² Aadami – I. V.

⁸³ Kohalikus keelepruugis (vähemalt lähedases Palukülas) siiski *pernaane*.

Rahvapärимuse kohaselt olnud Unikülas vanasti üksainus aus peremees; paljud olnud vargad, millega ka rikkaks saanud. Rahvalaul kõlanud: “Unikülä vargapesä, arva, kes om nende⁸⁴ esä” [511].

Uniküla järv – Uniküla veski endine paisjärv Mõraojal Porga ja Soola t. kohal, mis 1916. a. paiku alla lasti [511]. Selle järve kohta räägib muistend: Uniküla möldri imeilus tütar armastanud naabermõisniku poega, mispärast pole ühtki kosilast vastu võtnud. Mõisniku poeg aga viinud neiu eksiteele ja jätnud siis maha, mispärast too enda järve uputanud, olles enne seda hiies palunud petjale kättemaksu. Nüüd nähtud igal suvel ilusal õhtul kivi peal näkki pead sugemas ning nutmas. Iga aasta samal päeval, mil möldri tütar enda uputas, uppunud järve üks inimene.⁸⁵ Kord pühapäeval läinud mõisniku poeg, kes vahepeal härraks saanud, oma naise keelust hoolimata järve suplema. Siis kuulnud häält: “Tund on tulnud, mil ma oma kätte saan!”⁸⁶ Härra kadunud vee alla ja ta kehagi ei leitud. Ka näkki pole siitpeale järves enam nähtud [E 30561/2 (11)].

Uniküla kõrts – Uniküla endine kõrts Porga t. juures, teisel pool maanteed. Kõrts oli olemas juba 18. sajandil, suleti 1880. aastatel; viimasel ajal müüdnud siin ainult õlut [281], viimaseks kõrtsmikuks olnud Tenno [512]. Kõrtsi alusele rajati Kõrtsi talu.

Uniküla veski – Uniküla Mõraojal juba 15. sajandil töötanud vesiveski. Veskihooned asunud Mõraoja paremal kaldal maanteeasulal juures, vastamisi kõrtsiga, lõhutatud 1905. a. paiku.

Uniküla veski talu nr. A-41 – Uniküla asundustalu Hammaste maantee ääres, Kalevipoja künnivao otsa juures.

Unnemägi – Haaslava k. Viidiksaare t. lähedal, sellest 0,3 km idas, Ekardimäe ja Põrgumäe vahel Ekardi soos u. 100 m läbimõõduga kõngas, mis keskelt lohus ja nime saanud Kokke k. Miku talu peremehelt Unnelt, kelle maa peal mägi asunud.

Ute talu nr. 67 – Tuigo (varem Mõra) k. vanatalu, olemas juba 17. sajandi lõpul, mil sai nime toleaeagselt peremehelt Ute Lillolt või koguni tolle eel-laselt.

Vabaduse talu nr. A-54 – Tuigo k. asundustalu.

⁸⁴ Murrakupärane oleks *näade* (sõnast *nä* ‘nemad’).

⁸⁵ Viidatud allikas: “Nüüd hakanud sest ajast sell päeval mill näkk järve tekkinud inimesi uppuma”.

⁸⁶ Viidatud allikas: “tund on jõudnud mill ma oma saan”.

Vahemets (-mõts) – Igevere k. Kangru (Kangro) t. mets talust kagus, talu ja Roiu-Ignatsi [Ignase] maantee vahel [526].

Vahesoo (-suu) – Uniküla Tenso t. kahe vakamaa suurune soine heinamaa-riba põldude vahel, talust 0,5 km idas [512].

Vahtra talu nr. 73 – Tuigo k. asundustalu.

Vaikna talu nr. A-26 – Haaslava k. asundustalu.

Vallimäe talu – Uniküla Porga t. endine popsikoht Vooremäe jalamil, kus nõukogude ajal elas Vooremäe vk. metsavaht.

Vanapagana kivi – suur kivi Vooremäe Kõrgemäel (kv. 137), Reola-Hammaste maanteest 0,4 km, mõõtmetega 2,85 × 2,80 × 2 m, übermõõduga 9,05 m. Pikne oli sellest 1916. või 1917. a. killu küljest ära lõõnud [513]. Muistend räägib: Vanapaganale ei ole meeldinud Tartu Toomkiriku ehitamine, mis-pärast ta võtnud nõuks selle hävitada. Üks Vooremäelt visatud kivi sattunud Emajõkke Ihaste all, teine, kõnesolev, aga jäänud viskamata läheneva äikese tõttu [513].

Vanatare talu nr. A-1 – Tuigo k. asundustalu. Siia tahetud mõisa ajal väljavahi maja ehitada, ehitus aga jäänud pooleli; asundustalu ehitatud vana tare ase-mele [529].

Vanaussaid⁸⁷ [-ussaid] – Uniküla Möldripalu metsavahimaja juures, sellest 0,1 km läänes asuv väike kungas, millel 18. sajandil asunud Pruksa talu [318].

Vangi kuusistik – Aardla k. Vangi t. juures Vangimäel kasvav kuusemets [523]. Nimet. ka Tuudakuks [481].

Vangi talu nr. 47 – Aardla k.⁸⁸ vanatalu, mis enne talumaade kruntiajamist asunud Lingi ja Treiali t. koplis (vt. Aardla küla). Varasem ametlik nime-tus pole teada, kuid rahvasuus olevat juba 19. sajandil kutsutud talu Vangi taluks. 1881. a. ostis talu päriseks Johan⁸⁹ Kliim.

Vangimägi – Aardla k. Vangi t. juures, talust lõunas asuv kõrgendik [524], mille lagi ulatub 36 m üle Aardla järve pinna ja 68 m üle merepinna.

Vangiorg – Aardla k. Vangi t. juures, talu ja Vangimäe vahel asuv lohk. Eesti Vabariigi ajal elanud orus pops Muuga, kelle järgi nimet. orgu ka Muuga-oruks [524].

⁸⁷ Sõnast *ussaid* 'õu' (Keem 1970: 447).

⁸⁸ Nüüd Lange k. – I. V.

⁸⁹ I. V. järgi: Jaan.

Vanka talu nr. 65 – Tuigo (varem Mõra) k. vanatalu, mis võib olla nime saanud venelastest peremeeste järgi, kes arvatavasti elasid talus 18. sajandi keskpaiku (1758. a. *David* ja *Alexander*). Pärast talumaade kruntiajamist sattus talu kvootemaale ja muudeti kandikohaks.

Varese veski [*varesse*] – Uniküla Soosaare t. lähedal, sellest idas, Kunnimäe lõunajalamil kuivanud oja ääres 19. sajandil asunud veski, mille silla kohta tähistavad praegu veel mõned kivid oja ääres [281; 356]. Veskiomaniku hüüdnimeks olnud Vares [427].

Vareselomp – Uniküla Soosaare t. lähedal, Kunnimäe ja Kullimäe vahel olnud veskitiik 19. sajandist, nüüd kuivanud [281; 356].

Vargasoo (-suu) – Igevere k. Pruuli t. metsaga kaetud soo Kangru talust 0,5 km kagus, teisel pool Roiu-Ignatsi [Ignase] maanteed [526].

Vargatee (-tii) – Möldripalu vk. käänuline teerada, mis pöörab metsavahikohast 0,75 km lõuna pool maanteelt metsa, kus 0,75 km järel hargneb, jättes harude vahele Taivatahra. Seda teed olevat vanasti kasutanud vargad ja röövlid [42].

Vastse-Soola talu nr. 21-a – Uniküla Soola talust 19. sajandi lõpupoolel eraldatud talu, mille peremees Eduard Rosenthal (Soola Eedi, Soola t. peremehe Jaan Rosenthali poeg) olnud jultunud varas ning röövel nagu ta isagi. Ta varastanud hobuseid otse vankri eest ja põlastanud noid, kes varastanud koplust [512]. 1917. a. paiku tulnud kord kordnikud Vastse-Soola talu läbi otsima, jättes hobuse õue; Soola Eedi varastanud selle läbiotsimise ajal [513]. 1922. a. mõistetud Soola Eedi tapmise eest surma, tagaajamisel saanud ta Kudina vallas kuulist surmavalt haavata [513].

Vene talu nr. 18 [~ *venne*] – Uniküla vanatalu, mis veel 1858. a. revisjoni ajal oli ametlikult ühendatud Suusa (Vanatare) taluga, tegelikult aga oli ilmselt olemas juba ammu enne seda – 18. sajandil või isegi varem (1638. a. Unikülas vene rahvusest peremees *Ivaschke*, 1688. a. *Iwan*; 1758. a. pidas endist Salla Johani talu venelase *Iwan*'i lesk). Talu ostis 1881. a. pärioseks Jaan Klausen.

Veski talu nr. A-45 – Haaslava k. asundustalu endise mõisa veskihoones.⁹⁰

Veskijärv – vt. Haaslava järv.

Viibremägi – Emajõe-lähedane kõrgendik Haaslava k. Võnnu khk. osas, millel asuvad Kruusaugu ja Kruusamäe talud. Mainitud juba 1627. a. revisjonis kui *Holm Wiebermeggi*, millel asus kõrts.

⁹⁰ Talu moodustati endise mõisa veskihoone juurde. – I. V.

Viidiksaare mets (mõts) – väiksem mets Haaslava k. idaosas Emajõe kaldal Viidiksaare t. lähedal, tollest kirdes.

Viidiksaare talu nr. A-21 – Haaslava k. asundustalu, mille lähedal elanud vanasti keegi Viidiku-nimeline mees. Talu on poolitatud.⁹¹

Voore talu nr. 80 – Uniküla asundustalu Vooremäe jalami lähedal.

Vooremäe mets, vahtkond – Vooremäel ja selle ümbruses kasvav mets, mis mõisa ajal hõlmas 218,65 tiinu (655,95 Riia vakamaad).

Vooremäe metsavahitalu – Kärevere k. (varem Uniküla) Vooremäe vk. metsavahitalu, kus metsavaht elanud vähemalt 19. sajandi lõpust kuni nõukogude ajani [175].

Vooremägi – Uniküla lääneosas metsaga kaetud kõrgendik (mõõtmed 2 × 1,6 km), tipp ulatub 60 m üle Mõraoja ja 123 m üle merepinna. Kõrgendiku põhjapoolne kuppel on tuntud kui Tornimägi, lõunapoolne – Kõrgemägi. Mäel asuvast tornist paistab Peipsi järv, pikksilmaga on aga näha ka Pihkva ja Oudova linnad. Siia kuulduvat soodsa tuulega Võnnu kirikukella helin, vahel aga olevat kuulda ka Tartu kirikukellade helinat. Mäe järgi ennustanud vanarahvas ilma: kui metsa kohal on sinakas udu, siis tuleb vihma [E 71182/3 (19)]; [427]; kui vihm tuleb Vooremäe poolt, siis mägi ajab pilve pooleks ja vihmapiilve laiali [427]. Mõnede arvates on mäel Rootsi sõja ajal kaevatud kaitsekraave [ERA II 36, 318/9 (5)]. Ennemuiste asunud Vooremäel linn ja kirik, mis aga maa alla vajunud [E 62168; E 82015/6 (1); E 71182/3 (19); ERA II 36, 318/9 (5); ERA II 35, 263/4 (7); ERA II 63, 237 (2)]. Jaaniööl olevat mäes kirikutorn näha [ERA II 35, 263/4 (7⁹²)]. Ühe jutu järgi vajunud linn maa alla rahva pattude pärast [ERA II 63, 237 (2)]: linna jõukad elanikud teinud öösiti röövkäike ja läinud üha jultunumaks, mispärast Jumal lasknud linna kogu kurjusega maa alla vajuda [E 71182/3 (19)]. Teise jutu järgi nõidunud Soome sepa poeg linna maa sisse, kuna linna kuningatütar Voore ta kosjad tagasi lükanud [E 82015/6 (1)]. Teisendi järgi olnud see kuningatütar väga ilus ega tahtnud nõiale naiseks minna, mispärast too nõidunud linna maa alla [RKM I 5, 167 (5)]⁹³. Kolmas jutt aga pajatab, et vanasti olnud üks linn Vooremäel ja teine Möldripalus. Viimase kuninga poeg läinud Vooremäe kuninga tütrele kosja, mille too aga tagasi lükanud. Seepeale kuninga poeg vihastanud ja lasknud nõial Vooremäe linna kõige

⁹¹ Viidiksaare nime on kandnud ka kogu Haaslava küla osa, mis asub Võnnu kihelkonnas, Mõra oja parempoolsel kaldal. – I. V.

⁹² Kirikut mainib eelviidatud allikaist veel vaid E 62168.

⁹³ Viidatud allika põhjal keeldus kuningas andmast oma tütart nõia pojale.

Vooremägi

rahvaga maa alla nõiduda [281]. Voore linna värav asuvat Raudlätte juures; vanarahvas teadnud ka teisi väravakohti, mis aga nüüd on ununenud [427]. Vanarahva arvates pidavat linn veel praegu mäes olema. Kui õhtuti Voore linna väravaid raginal kinni pandud ja seejuures pasunaid puhutud, olnud see Kitsekülla kuulda [427]. Selleks, et linn maa peale kerkiks, on mitu võimalust (vt. Raudläte), kuid sel juhul vajuks Tartu linn maa alla [E 62168]⁹⁴. Kõneldakse mitmest inimesest, kel on õnnestunud Voore linnas käia. Kord

⁹⁴ Uurimuse koostajad on püüdnud ära tuua kõik pärimuses leiduvad, mingi paigaga seotud motiivid ja paralleelnimed. Vooremäe kohta on märkimata jäänud: “Enne ei saavad se linn säält välja tulema kui mõni muid linnasi jälle ära maa ala vajub või kui se hallikas kes “kard hallika” nime kannab, ära piaks kuivama.” [E 29921/3].

sõitnud keegi mees Vooremäest mööda, et linnas siga müüa, kuid jäänud teel magama; ärgates leidnud ta end Voore linnas, kus sea kulla eest maha müünud; mees jäänud uuesti magama ja ärgates leidnud enda olevat Rebasemäel (vt.) rebaseurgude juures; siga olnud kadunud, kuid kuld alles. Teinekord sattunud vaene kaupmees Vooremäele ja näinud siin rikast kaubaaita kõiksugu kaubaga; talle lubatud siit kaasa võtta kaupa nii palju kui tahab, keelatud aga sellest kõnelda; kaupmees läinud rõõmuga Tartu ja teinud seal kauba rahaks, käis ka hiljem veel korduvalt Vooremäel, kuni saanud rikkaks ning suureliseks; kui ta rääkinud kõigest sõpradele, minnud koos Vooremäele, kaubaaita aga sealt enam ei leitud [203].⁹⁵

Võsu talu nr. A-27 – Haaslava k. asundustalu.

Väike-Karu talu nr. 63-a – Igevere (varem Aardla) k. talu, mille 1880. aastatel eraldas Karu talust tolle peremees oma õele [530].⁹⁶

Väike-Kesa talu – Igevere k. talu, mille ehitas Eesti Vabariigi ajal Kesa t. peremees oma pojale.

Väike-Kliima talu – Uniküla Kliima t. endine popsikoht, mida mäletatakse veel “Kliimi Piitre tare” nime all.

Väratikivi [väreti-] – endine ohvrikivi Vooremäe vk. Raudlätel, mis kaevamisel allikale vajunud ja selle veesooned kinni surunud. Siin pidavat asuma Voore linna väravad (vt. Raudläte).

Ööbiku talu – Aardla k. Lingi t. endine popsikoht, mis rajatud 1890. a. paiku: majaks saanud senine Ersu talu ait ja esimene elanik olnud Mihkel Ers. Talu lähedalt soost on varem leitud 2,5 m sügavuselt 8-harulised põdrasarved [524]. Samast lähedalt Reola jõest, Aardla järvest u. 500 m kauguselt leidis Eduard Ärs 1938. a. 2-teralise käepidemega mõõga (pärit arvatavasti 18. või 19. sajandist) [524].

⁹⁵ Vooremägi on kaugelt paremini vaadeldav kui lähedalt. Silmapiiril esileküündivana paistab tema siluett Tartusse, kust mägi tundub kõrge ja korrapärase künkana. Vooremäe nimest on Tartu teadlaste poolt tuletatud eestikeelne pinnavormi nimetus – voor. – I. V.

⁹⁶ Hooned hävisid enne 2000. aastat tulekahjus. – I. V.

Kriimani

Mõis:	Kriimani.
Karjamõisad:	Kulpna ja Roiu.
Vahtkonnad:	Möldripalu ja Vooremäe, Piiraja.
Külad:	Kriimani, Kurepalu, Palu, Päkste ja Rae, osaliselt – Kõivu ja Ibaste II.¹
Kaardid	1–4.

Küladest Päkste kuulus osaliselt Kambja kihelkonda (kihelkondade piiriks Mõraoja – vt. küla kirjeldus).

Aage org – Mõraoja kõrgete kallastega ürgorg Kõivu (varem Päkste) k. Aage talude piirkonnas.

Aage veski nr. VIII – Kõivu (varem Päkste) k. Ede-Aage t. juures Mõraojal asuv vesiveski, mida mainitakse juba 1627. a. revisjonis *Hacka Wessky* nime all ja mis ilmselt oli olemas ka 1588. a. (mölder *Hako Mlynasz*). Veski ostis koos Ede-Aage taluga mõisalt 1865. a. Johan Klaos.

Aagemägi – Kõivu k. Aage talude juures muistset linnamäge meenutav mägi Mõraoja vasakul kaldal.

Aeniit² – Kriimani k. endine mõisa heinamaa (ida-lääne sihis 0,5 km pikk) endise Kriimani mõisa ja Kulpna karjamõisa vahel, viimasest 0,3 km põhjas [38]. Nimet. ka Ajaniiduks.

Aeniit – Päkste k. Kolga t. heinamaa Kurepalu ääres, Haaslava v. Kortsu t. lähedal [331].

¹ Vastab enam-vähem 1945. a. asulate nimistule; Ibastet on seal mainitud isegi kolme eri kn. koosseisus (EH).

² *aeniit* 'võsast puhastatud heinamaa' (EMS).

Ahjametsa talu nr. 13 [-*mõtsa*] – hajatalu Lootvina ja Rookse k. vahel endisel mõisamaal, mis 1839. a. kaardil on märgitud metsaülemataluna (*Forstey*). Talu ostis päriseks 1911. a. Adolf Lamberg. Lõhuti 1950. aastatel. Nimet. Eesti Vabariigi aegse omaniku järgi Maime taluks.

Aitusaar³ ['*aitu*-] – Piiraja vk. Audsaare metsas, Audsaare talust 1 km põhjas, Turna metsavahikohast 0,5 km läänes olev kõrgem koht [284; 298].

Allika (Alliku) **tal** nr. A-33 – Kriimani k. asundustalu Kriimani oru kaldal, mille jalamil talu kohal on allikas [330].

Araka talu nr. 9 – Päkste k. vanatalu, märgitud juba 1684. a. kaardil, mil kandis arvatavasti Praksi nimetust (1686. a. peremees *Praxi Hans*). 1782.–1858. a. revisjonikirjades esineb Preksi taluna, ja veel praegugi on tuntud peamiselt Präksi talu nime all [149; 205]. Araka (*Arraka*) taluna esineb esmakordselt 1866. a. vallakohtu protokollis. 1867. a. ostis talu päriseks Peeter Rasva, mispärest talu on tuntud ka Rasva taluna [149; 205]. Talu lähedal jõe ääres, sillast 50 m kirdes, on leitud maa seest palke, mis on tõenäoliselt kunagise veski jäänused [331]. (1627. a. revisjoni järgi oli Päkstes kaks tühja veskit.)

Arakamägi – kõrge mäekallak Päkste k. Araka t. juures, teisel pool Roiu teed [319].

Armi talu nr. XX; XII – Päkste k. vanatalu (hajatalu Reola-Uniküla maantee ääres), rajatud tõenäoliselt 18. sajandi esimesel poolel (1758. a. peremees *Arwi Märti Andres*). 19. sajandi teisel poolel asus talu juures ka metsavahikoht, millega koos ostis talu 1867. a. päriseks Mihkel Miina.

Audsaare⁴ **mets** (*mõts*) [-*saarõ*] – Turna vk. osa Rasina v. Kastmekoja külast läänes, Ahja v. Kripsi vk. piiril; kuulus Kriimani mõisale juba hiljemalt 1826. a. Nime tähendust ei teata; peetakse võimalikuks tuletamist kährihaudadest, mida metsas leiduvat. Nimet. ka Aitusaare metsaks.

Audsaare soo (*suu*) – jõhvikasoo Audsaare metsas, Audsaare talu ja Sikapära soo vahel [298].

Audsaare talu nr. A-48 – Rae k. endise Audsaare metsavahikoha alusele rajatud asundustalu, lõhutatud 1950. aastatel. Metsavahikoht asunud siin kuni 19. sajandi lõpuni, misjärel ta likvideeriti, kuna ümberkaudne mets oli

³ Vrd. *ait*, mitmuse omastav '*aitu* 'ait' (EMS).

⁴ Sõnast *aud* 'auk, koobas' (EMS).

maha raiutud, ning ühendati Piiraja vahtkonnaga [260; 298]. Audsaare või Piiraja metsavahitalus sündis 1852. a. kirjanik Friedebert Tuglase isa Jüri Mihkelson.

Ede-Aage talu (Edeage) nr. 23 – Kõivu (varem Päkste) k. vanatalu, märgitud samas kohas juba 1684. a. kaardil; esines samanimelisena (*Aage*) juba hiljemalt 18. sajandi algul, tõenäoliselt aga veel hoopis varem. Osteti päriseks koos Aage veskiga vallas esimesena 1865. a., ostja oli Johan Klaos.

Eha talu – Päkste k. endine kandikoht.

Everti talu nr. 14 – Päkste k. vanatalu, omandanud nime juba 17. sajandil Naaritse Tootsi poja Everti (*Ewerdt*) järgi, keda mainitakse 1638. a. revisjoniraamatus. 1816. a. revisjonikirjades esineb Ruuna (*Runa*) taluna. Praegu nimet. ka Kitse taluks – Mihkel Kitse järgi, kes pidas talu 19. sajandi teisel veerandil. Talu ostis 1872. a. päriseks Johan Rooma, kellelt selle omandas 1875. a. Jüri Lipp.

Heinamaa talu – Päkste k. Sotniko t. endine popsikoht.

Heiti talu nr. A-1 – Kriimani k. asundustalu endises Kriimani mõisa härrastemajas, praegu Kuuste sovhoosi Heiti osakonna keskus. 1920. a. paiku kingiti Kriimani mõis teenete eest arstiteadlasele prof. a. Paldrockile, kes nimetas ta ümber oma poja Heiti auks [330]. Hiljem omandas koha Tartu suurkaupmehe Mart Jänese poeg Karl [330].

Hobuseorg (Obeseorg) – Vooremäe läänejalamil Puusta ja Mägede t. vahel olev org, kus vanasti (19. ja 20. sajandi vahetusel) hobusevargad endid varjanud.

Ibaste II küla⁵ [*ibastõ*] – Ahja jõe paremal kaldal asuvad Piiraja metsavahikoht, Metsa talu (eelmise endine popsikoht) ja Jõeveere asundustalu.

Jantkapalu – Poka (varem Kulbi) k. Kägara t. ja Kitseküla Sooveere t. mets Kaanjärvest põhjas [317]. Metsas röövitud vanasti inimesi.

Juudimägi – Palu k. Pika t. metsas, Sikalohust läänes olev kõrgendik, mille peremees 1870. aastatel koos peal kasvava metsaga müünud kellelegi juudile [439].

Juudirae – Rae k. Saare ja Kannistiku t. ümbruses asuv 150 ha suurune endise Kriimani rae osa, mille 1920. a. paiku keegi juut mõisnikult ära ostnud ning metsa lasknud maha raiuda [298]. Lauavabrik asunud Saare talu läheduses, sellest 0,25 km loodes, ja selle hooned on veel praegu alles.

⁵ On olemas 1945. a. külade nimistus Laane külanõukogu koosseisus (EH).

Jõeveere talu – Ibaste II k. asundustalu (Piiraja metsavahikohast 0,4 km lõunas), rajatud 1937. a. Nimet. ka Piiraja taluks.

Järve talu nr. A-2 – Kriimani k. asundustalu, rajatud Kriimani mõisa kuivatushoone juurde, järve lähedale. (Kuivatushoone hävis 1944. a. sõjategevuses).

Kaanjärv – Poka (varem Kulbi) k. Kägara t. maal, talust 0,3 km edela pool rabas, Kaansoos asuv “porijärv, mis kaane täis”. Järve pindala 0,5 ha, mõõtmed 100 × 65 m. Järv on varem hoopis suurem olnud, kuid mõisa aegu, 20. sajandi algul, lastud ta kraavitamise läbi alla. Järve on nimetatud ka Must- ehk Mustajärveks, samuti Mälitsjärveks.

Kaansoo (-suu) – Kaanjärve ümbritsev raba.

Kabelimägi – väike mäeseljandik (100 × 40 m) Päkste k. Puusta t. maal, talust 0,1 km lõunas, vanaaegne matusekoht, kust on varem luid leitud [331; 427]. Teised eitavad matusekoha olemasolu: mäe nimi tulnud sellest, et omaaegne peremees tahtnud siia rajada perekonna matusepaiga.

Kadaka talu – Kõivu (varem Päkste) k. asundustalu endise Roiu mõisa maal (Roiu veski ja Marguse talu vahel).

Kahi talu nr. XIV – Palu k. endine popsikoht Sirgupalus, mille rajas ja ostis 1913. a. Hindrik Mällo.

Kahuri talu nr. A-3 – Kriimani k. asundustalu, mille rajas endise mõisarehe juurde ohvitser Nõmmik, kes saanud krundi endale autasuks ning andnud talule ka nime [38].

Kalda talu – Kriimani k. asundustalu Kriimani oru kaldal.

Kalda talu nr. A-32 – Kriimani k. asundustalu Kriimani järve läänekaldal.

Kalevi talu nr. A-15 – Kriimani k. asundustalu.

Kaluri talu – Kurepalu k. Väike-Kure t. endine popsikoht Mõraoja ääres, kus keegi kalur elanud.

Kanarbiku talu – Kurepalu k. endine popsikoht Päkste k. Ritsu t. maal, nime saanud lähedal nõmmemetsas kasvavast kanarbikust.

Kandsatare – Kriimani raes vanasti asunud popsitare nimetus [149].

Kannistiku talu – Rae k. asundustalu Juudiraes.

Kapsitare – Kriimani raes varem asunud popsitare nimetus.

Karjamaa talu – vt. Roio Karjamaa talu.

Kase talu nr. A-42 – Rae k. asundustalu, eraldatud Eesti Vabariigi ajal Rätsepa talu küljest.

Kasvandikumägi⁶ – metsaga kaetud kungas Palu k. Mällo t. maal, Niitoja talust 0,2 km edelas [439]. Nimet. ka Kasvandumäeks [486].

Keego talu nr. A-40 – Rae k. endine puulõikajakoht ning renditalu. Nimet. kunagise omaniku järgi ka Käsperi taluks.

Kevad – kolhoos keskusega Unikülas, mille territoorium hõlmas osa Kriimani ja Palu külast.

Kevade talu – Kurepalu k. endine popsikoht Päkste k. Ritsu t. maal.

Kilgi talu nr. A-44 – Rae k. endine renditalu, mille rajas Kilgi-nimeline mees [298]. Talu lõhuti 1950. aastatel.

Kiljaku talu – Kurepalu k. endine popsikoht, saanud nime peremehe järgi.

Kirivamarjasoo (-suu) [*kirivä-*] – Möldripalu vk. Sarapuumäe talust 0,25 km loodes, Uniküla teest läänes asuv kuremarjasoo, kus kasvanud puna-valgekirjud kuremarjad (jõhvikad) [42].

Kirmiküla – Päkste k. Mõraoja vasakul kaldal Sillaotsa lähedal asuva popsiküla pilkenimetus [205]. Nimet. ka Truia liinaks ('Trooja linn') [205]. Popsikohad rajatud siia Päkste k. talude karjamaale 19. sajandil. Praegu kuulub siia 7 talu: Mangu, Mullaste, Ojaääre, Poodi, Varesmäe, Väike-Marguse ja Väike-Reino; varem olnud maju veel rohkem.

Popsiküla kohal olnud vanasti klooster, kust palverändajad käinud Voore linna [427].

Kitsepera soo (suu) [*kitsõperä*] – Rae k. lääneosas asuva Sikapära soo idapoolsem osa.

Kivi talu nr. A-14 – Kriimani k. asundustalu, mis saanud nime suure kivi järgi, mis talu lähedal. Nimet. ka Kiivitaja taluks.

Kolga talu nr. 16 – Päkste k. vanatalu, saanud nime arvatavasti Kolga Jaanilt, kes elas siin 1770.–1780. aastatel. Talu ostis päriseks 1873. a. Karl Põderon. Praegu asub talus Kuuste sovhoosi keskus.

Kolmenurga talu – Kriimani k. asundustalu, saanud nime kolmnurksest krundist.

⁶ Sõnast *kasvandik* 'kasvatatav mets, noorendik; kasv, võsu' (EMS).

Kriimani järv

Kooli talu nr. XI A – Kitse (varem Päkste) k. endine renditalu. Nime on talu saanud endisest Päkste (Kriimani) vallakoolist, mis asunud 1877.–1903. a. talust 0,2 km Sillaotsa poole minnes tee ääres.

Kriimani järv – Kriimani k. umbjärv, mille lõunakaldal asus Kriimani mõis. Järve pindala 6,5 ha, mõõtmed 0,78 × 0,10 km, suurim sügavus 7,9 m. Vanasti sõja ajal olevat kohalik mõisnik peitnud järve põhja oma kulla, mida hiljem enam üles ei leitud [439]. On ka teada, et 1740. aastatel heitnud krahv Zinzendorfi sõbrad järve ühe kasti saladustega (M. Lipp).⁷

⁷ Ilmselt Martin Lipp (1854–1923). Allikat ei õnnestunud tuvastada.

Kriimani küla⁸ – rajatud Eesti Vabariigi aja algul asundusena endiste Kriimani mõisa ja Kulpna karjamõisa maadele. Talud: Allika, Heiti, Järve, Kahuri, Kalda, Kalda, Kivi (Kiivitaja), Kulpna, Kungla, Küüni, Lepiku, Mäeotsa, Männi, Niitoja, Ossepi, Priiuse, Põdralombi, Rannu, Rehemäe, Savi, Savikoja, Taga, Tagavariku, Tasuja, Toome, Vabaduse, Variku ja Võidu.⁹

Kriimani asunduses sündis 1938. a. luuletaja Lehte Hainsalu.

Kriimani mõis (saksa k. Brinckenhof) – esmakordselt mainitud ürikutes 1582. a. *Brinckenhof*’i nime all, mil kuulus Brinckeni perekonnale. 1640. a. müüsid Brinckenid mõisa Dietrich Riegemannile, kellelt mõis ka oma praeguse nime on saanud (1715. a. kirikuraamatus *Rimanni* mõis). D. Riegemann liitis 1649. a. senistele valdustele Reola mõisalt ostetud Päkste küla. 1704. a. langes Kriimani koos Haaslava mõisaga kindralfeldmarssal krahv Šeremetjevi omandiks, viimase surma järel 1723. a. aga restitueeriti mõis Riegemanni pärijatele – Otto Wilhelm v. Bockile, kes 1732. a. müüs selle edasi kapten C. G. v. Gavelile. Viimase pojapoeg G. F. v. Gavel müüs mõisa 1775. a. major A. v. Boettigerile, kes omakorda 1799. a. pantis mõisa M. E. C. paruness Delwigile. 1808. a. ostis mõisa Johanna Elisabeth v. Blanckenhagen (ost kinnitati 1818. a.), kelle poeg Johann v. Blanckenhagen müüs selle 1831. a. edasi Wilhelm v. Strykile (ost kinnitati 1833. a.). 1882. a. ostis mõisa Ahja mõisaomanik Alexander v. Brasch, kelle pärijatelt omandas selle 1909. a. parun Hans v. Tiesenhausen. 1916. a. omandas mõisa Tallinna kodanik Selma Eldring, kellelt see võõrandati 1926. a.

Arvatavasti juba algusest peale on Kriimani mõis asunud samal kohal, kus ta on märgitud ka 1684. a. kaardil. Laialdase kuulsuse omandas Kriimani vennastekoguduse ajaloos 18. sajandi teisel veerandil, mil ta tänu tolleaegse omaniku K. G. v. Gaveli poolehoiule omandas palvevendade ja -õdede keskusena Lõuna-Eestis peaaegu samasuguse tähtsuse nagu Volmari mõis Põhja-Lätis. 1743. a. ehitati siia Eesti suurim vennastekoguduse palve- ja koolimaja (vt. Ed. Ph. Körberi juttu “Önnistegija kullakapp”), mis aga suleti (nagu teisedki palvemajad) keiserliku käskkirjaga veel samal aastal ja varsti ka ära põles. 19. sajandi algul rentis Kriimani mõisa endale rüütelkonna maamõõtja ja filosoofiadoktor Andreas v. Lambert, kes kirgliku astronoomiaharrastajana ehitas 1807. a. Tartusse endale väikese observatooriumi.

⁸ Asulate nimistutes: 1923. a. Kriimani as., 1945. ja 1977. a. küla (EH).

⁹ Talude loetelust puuduvad Kalevi, Kolmenurga, Väike-Kungla, Lombi ja Savila t.

20. sajandi algul hõlmas Kriimani mõisa valdkond koos Ahja jõe taga olevate aladega 7214 vakamaad, millisel territooriumil elas u. 700 inimest. Varem oli mõisal loendatud hingi: 1758. a. 190, 1816. a. 355, 1850. a. 574, 1858. a. 566. Adramaid oli mõisal 1627. a. 6,75; 1641. a. 1,75; 1688. a. 10,5; 1725. a. 3,25; 1734. a. 4,38; 1757. a. 6,5; 1823. a. 10,2; 1874. a. 8,75.

1821. a. vakuraamatu andmetel oli mõisal karjamaid vähe, mõisapõllud ja -heinamaad olid keskmise kvaliteediga, ehitus- ja põletuspuid leidis küllaldaselt. Umbes samasugune olukord on märgitud ka 1861. a. vakuraamatus, ainult osa mõisapõldude kvaliteet on hinnatud heaks. Talumaade mõõtmine kruntideks toimus 1860.–1862. a. Talude müümisega alustati 1865. a. (müüdi Ede-Aage talu koos veskiga) ja see lõpetati 1879. a.; enamik taludest (12) müüdi 1872.–1873. a. Enamik talusid müüdi 130–135 rubla eest taaler – suhteliselt odavalt.

Kriimani oja – Kriimani valla põhjapiiril Kriimani orus voolav oja, mis saab alguse loendamatutest allikatest Uniküla mäe (Vooremäe) all ja suubub Mäletjärve (sealt edasi Poka järvedesse ning lõpuks Luutsnasse).

Kriimani org – vt. Kalevipoja künnivagu (HAASLAVA).

Kriimani rae – praeguse Raeküla kohal varem olnud raiesmik. Vanasti olnud siin mets, mille Ahja mõisaomanik v. Brasch [298], teiste teatel Rasina mõisaomanik v. Stackelberg [148] 19. sajandi keskpaiku kinkinud Kriimani mõisnikule “hambarahaks”, kuna olnud tolle pojale vaderiks. Ainsateks elamuteks metsas olnud Audsaare metsavahikoht ja praeguse Keego talu kohal asunud puulõikaja maja [192]. Mets lõigatud maha umbes 100 aasta eest [298], s.o. 1860. aasta paiku, misjärel tekkinudki raiesmik, nn. Kriimani rae. Praegu asub siin Kriimani Raeküla.

Kruusamäe talu – Palu k. Kruusamäele 1912. a. rajatud popsikoht [399].

Kruusamägi – kõrgem kruusase pinnaga küngas Palu k. Sirgo t. juures, sellest 0,1 km loodes, metsa ääres [399]. 1910. a. paiku tahtnud Kriimani mõisaproua v. Tiesenhausen mäele lossi ehitada, sellest kavatsusest oli aga I maailmasõda kriipsu läbi tõmmanud [399].

Kubijapõld – koht Piiraja vk. metsavahikohast 1 km idakirdes Sikapära soos, kus veel 19. sajandi lõpul põld olnud. Veel varem asunud siin (Piiraja karja-mõisa?) kupja talu [187; 489]. Praegu kasvab sel kohal lepavõsa.

Kubijapõllu mets (mõts) – Piiraja vk. osa metsavahikohast kirdes, Kubijapõllu piirkonnas.

Kullimägi – kõrgendik Kriimani k. idaosas, endisest mõisast 0,25–0,5 km kagus, kus Eesti Vabariigi ajal Heiti talu (Kriimani mõisa) omanik Jänes hoidnud puuris jahikulle vareste jt. lindude ligimeelitamiseks [330].

Kulpna karjamõis¹⁰ [*'kulpna*] – praeguse Kriimani k. Kulpna ja Savi talude kohal 19. sajandi teisel poolel asunud karjamõis, mis rajati tõenäoliselt 1860. a. paiku endise Kulpna kõrtsi asemele ja mida mainitakse ka veel 1914. a. aadressraamatus. 1870. a. paiku, pärast karjamõisa rentniku pankrotistumist, jaotati karjamõis välja pooleterameestele ehk moonakatele, keda elanud siin 12 perekonda. Varem kutsutud kohta Kulkna nimega, mida olnud mugavam hääldada [439], hiljem ka Kultna ja isegi Kultena nimega (1864.–1884. a. kohtuprotokollides, 1892. a. aadressraamatus).

Kulpna kõrts – Kulpna karjamõisa kohal varem asunud mõisakõrts, mis suleti tõenäoliselt 1860. a. paiku või vähe varem. Nimet. ka Kulkna ja Kultna kõrtsiks.

Kulpna talu nr. A-13 – Kriimani k. asundustalu, rajatud Kulpna endise karjamõisa moonamaja, rehe ja karjalauda asemele [324].

Kungla talu nr. A-6 – Kriimani k. asundustalu Kriimani oru veerul. Eristamiseks teisest Kungla talust kutsub rahvas talu Suur-Kungla nimega.

Kure talu nr. 25 – Kurepalu (varem Päkste) k. vanatalu, mis enne talumaa-de kruntiajamist asunud all Mõraoja ääres, suure metsa sees [372]. 1811.–1858. a. revisjoniraamatutes esineb *Lokko* taluna, nagu seda mäletavad ka veel vanemad põliselanikud. Praegune nimi esineb esmakordselt 1868. a. vallakohtu protokollis ja on ilmselt tuletatud Kurepalust. Talu ostis päri-seks 1872. a. Peeter Grünthal.

Kurepalu – Tõlgu vk. osa ühelt poolt Mõraoja ja Metsanurga küla vahel, teiselt poolt Emajõe ja Päkste küla vahel. Kurepalust kuulus Kriimani mõisale ainult selle lõunapoolne osa, kuna põhjapoolne osa oli Haaslava mõisa omand. Suurem osa metsast kasvab soisel pinnasel ja siin on vanasti nähtavasti kured elutsenud, millest ka mets nime saanud.

Metsas mõlemal pool Haaslava-Roiu maanteed (Haaslava valla maal) leidub kääpaid, mis mõnede arvates pärinevad Rootsi ajast ning on Põhjasõja-aegsed kindlustused [149]. Kääpaist on otsitud “Rootsi kuninga kulda”, kuid leidude kohta puuduvad andmed.

¹⁰ 1923. a. asulate nimistus Kulpina as. (EH).

Kurepalu küla¹¹ – Kurepalus soosaarele, Päkste k. Araka ja Ritsu t. viie popsi-tare alusele rajatud küla, millele nõukogude ajal on liidetud veel Päkste k. Kure ja Väike-Kure talu. Talud on järgmised: Kaluri, Kanarbiku, Kevade, Kiljaku, Kure, Väike-Kure, Käbi, Laigo, Laigu, Metsa, Semmeli, Silvaku, Tagametsa, Tormi, Vaigu, Villa Maaja, Väike ja Öuna; siia lisanduvad veel Metsa talu endisest Haaslava vallast, endine Haaslava vallamaja, rahvamaja ja kauplus.

Rahvamaja puhvetipidaja Jaan Kupitsa tütreana sündis 1907. a. Kurepalus proosakirjanik Leida Kibuvits.

Kuuse talu nr. VI – Palu k. endine kandikoht, mainitud esmakordselt 1861. a. vakuraamatus. Talu ostis 1913. a. päriseks Jaan Anja.

Kuusiku talu – Päkste k. Kolga t. endine popsikoht.

Kuuste sovhoos – territoorium hõlmas enamiku endise Kriimani mõisa valdustest. Sovhoosi Roiu osakonna keskus paiknes 1963. a. Päkste k. Kolga talus.

Kõivaluse talu – Päkste k. asundustalu (Kolga ja Everti t. vahel), mille ehitas Eesti Vabariigi ajal kohalik piimaühisus. Talu juures, sellest 0,1 km lõunas on põllus kivine koht – mälestus endisest Päkste külakoolist [149], mis siin asunud kuni 1877. aastani.

Kõivu küla¹² – Kriimani v. Päkste külast nõukogude ajal Kambja khk. Kõivu küla külge liidetud Ede- ja Taga-Aage talu, Roiu kõrts ja veski, Piiri, Raja, Kadaka jt. talud.

Kõllametsa talu nr. VI, VII – Palu k. endine kandikoht, mille rajas ning ostis 1913. a. David Kõllamõts. Algselt asunud talu Tubakumäel [203]. Ühel künnal talu läheduses asunud varem numbritega kivi, mille alt on raha otsitud [203]. Sama on tehtud talu maal asuval Rotimäel (vt.).

Kõrgemägi [*ˈkorge*] – kõrge ümmargune mägi Möldripalu vk., Oru ja Mäe taludest 0,7 km läänes, mille otsas väike soo [213]. Nimet. ka Palanumäeks [42].

Käbi talu – Kurepalu k. endine popsikoht, mis rajatud 1909. a. ja nime saanud ümbritsevast käbiderikkast männimetsast.

¹¹ 1923. a. asulate nimistus Kurepalu as., 1945. ja 1977. a. küla (EH).

¹² 1977. a. asulate nimistus pole Kõivu k.; 1997. a.-ks on ta ennistatud (EH).

Kägara talu nr. A-22 [*kägärä*] – Poka (varem Kulbi) k. endine kandikoht, mis 1758. a. ja ka 1811.–1858. a. revisjonide ajal *Keggera* taluna arvatud Palu küla alla. Talu esineb praeguses kohas juba 1684. a. kaardil ja kandis ilmselt ka sama nime (peremees *Kegera Thotz*). Nimet. ka Kägäri taluks.

Talu juures, teisel pool Mäletjärve teed leidub künkas värvilist, pruuni mulda. Siit veidi veski pool (veskisillast 30 m, teest 10 m) on allikane mäda koht, mis kunagi kinni ei külmu [5].

Kährimägi¹³ – Piiraja vk. Sikapära soo lähedal, tollest veidi metsavahikoha poole, Kubijapõllust lõunas asuv väike mägi, milles leidub kährikoopaid [489].

Kährimägi¹³ – madal soosaar Turna vk. endises Audsaare metsas, Audsaare talust 0,5 km loodes [201; 298]. Kuna mäe ümbruses leidub väga palju rästikuid (“kirivaid ja verevaid”)¹⁴, nimet. mäge ka Ussimäeks [148].

Küüni talu nr. A-30 – Kriimani k. asundustalu, saanud nime mõisaküüni (nn. Aeniidi küüni) järgi, mis asunud talust 0,2 km mõisa poole tee ääres (viimase aset tähistab kivivare).

Laigo talu – Kurepalu k. asundustalu, eraldatud 1939. a. Vaigu talu küljest.

Laigu talu – Kurepalu k. endine popsikoht Araka t. maal. Nimet. ka Loigu taluks.

Lehtse talu – Päkste k. endine popsikoht mõisa metsavahi maal.

Lepiku talu – Kriimani k. asundustalu, hävis 1944. a. sõjategevuses.

Linnumägi – Palu k. Saarlase ja Kuuse t. maal, talude vahel olev kõrgendik [203; 486], mille jalamil asunud nn. Linnutares elanud 20. sajandi algul vananimene Liis Schwalbe, rahvasuus tuntud kui Linnu Liis.

Lombi talu – Kriimani k. asundustalu, hävis 1944. a. sõjategevuses.

Lombi talu nr. VIII – Palu k. endine kandikoht, mille ostis endale 1913. a. August Simus.

Luhalaane niit – Ahjametsa t. heinamaa talust loodes, metsa ääres. Nimi tuletatud Luhalaanest.

Lutsu talu – vt. Roio talu.

Luutsna oja – vt. SARAKUSTE, MÄKSA, KURISTA.

¹³ Sõnast *kähr* ‘mäger’ (EMS).

¹⁴ Pööramine on tsitaadis kirjakeelepärane; Võnnu murrakus oleks *kiriviid ja vereviid* (vanapärasem) või *kirivit ja verevit* ‘kirjusid ja punaseid’.

Mandli talu nr. 8 – Kokke (varem Päkste) k. vanatalu, mis esines praeguses kohas juba 1684. a. kaardil. Kuni 1834. a. revisjonini eksisteeris ametlikult Kitse taluna (18. sajandi algul Kriimanis peremees Kitse Mihkel). Mandlinimeline pere elas Kriimanis 18. sajandi lõpul, kellelt pärineb tõenäoliselt ka talu praegune nimi. Talu ostis päriseks 1867. a. Tarvastu (Uue-Suislepa) mees Märt Käärrik.

Mangu talu – Päkste k. (Kirmiküla) Paabo t. endine popsikoht, mida mõisa ajal kutsutud Mangu majaks.

Marguse talu nr. 17 [*margusse*] – Päkste k. vanatalu, nime saanud Päkstes 17. ja 18. sajandi vahetusel elanud Roio Marguselt. Roio Marguse taluna esineb ta ka veel 1857. a. revisjoniraamatus. Talu ostsid 1873. a. päriseks Kusta ja Hendrik Käärrik.

Matsi talu nr. V, X – Palu k. endine kandikoht, mille 1913. a. ostsid mõisalt Johan ja Mari Manglus.

Matsi talu – Kriimani k. Ossepi t. kohal varem asunud talu, mis 1890. a. paiku lõhuti [486]. 1811.–1857. a. revisjonikirjades esineb Lutika (*Luttika*) taluna. Nimi tuletatud peremehelt Lutika ehk Lokko Matsilt 18. sajandi keskpaiku.

Metsa talu – Ibaste II k. Piiraja metsavahi endine popsikoht.

Metsa talu – Kurepalu k. asundustalu (endisel Haaslava valla maal).

Metsataguse talu – Kokke (varem Päkste) k. Tagametsa t. (nr. 63) endine popsikoht Kokke külas, nõukogude ajal lõhutatud.¹⁵

Metsaveere talu – Palu k. Sirgo t. endine popsikoht metsa ääres (Sirgo talust 0,4 km lõunas).

Mullaste talu – Päkste k. (Kirmiküla) Naaritse t. endine popsikoht.

Munamäed – kaks suuremat küngast Päkste k. Tordi t. põllus, talust 0,4–0,5 km põhjas, Kunnimäe t. lähedal, lõunapoolsem osalt maha kaevatud.

Musumägi [*muśu-*] – Kurepalu (varem Päkste) k. Väike-Kure t. maal, talust 0,15 km põhjas, maantee ääres Haaslava rahvamaja lähedal olev väike mändnimsaga kaetud küngas, kus Eesti Vabariigi ajal olnud tantsuplats [372].

Mõraoja – läbib Päkste küla, olles piiriks Võnnu ja Kambja kihelkonna vahel. Kohalik nimetus Päkste oja.

¹⁵ Vt. Kokke k. (HAASLAVA).

Mõrsjakivi – Palu k. Sarapuumäe t. aia taga, talust lõunas, teest 20 m kaugusel, kõrgendikul asuv mustjas kivi, mille väljaulatuva osa mõõtmed on $0,75 \times 0,5$ m. Pärimuse järgi maetud selle kivi alla tütarlaps, kel olnud kaks peigmeest; viimased vihastanud tüdruku peale, kutsunud ta metsa ja tõuganud valmis kaevatud auku, millele veeretanud kivi peale [203]. Kivi juures on varematel aegadel hilisõhtuti nägemusi nähtud [486].

Mäe talu nr. XVII – Palu k. endine popsikoht Sirgupalus, mille rajas ning ostis mõisalt 1913. a. Joosep Kilk. Talu asunud paksus metsas. Talust 60 m kaugusel lõunas, kahe teeharu vahel, asunud 19. sajandi teisel veerandil kurikuulus Tiksi kõrts [213] ehk Röövlikõrts, kus röövitud ning tapetud jõukamaid teekäijaid (siit läinud 18. sajandil ja varem mööda Tartu-Räpina maantee). Talust 100 m kagus asunud kõrtsi kaev, nn. Tiksi kaev (vt.).

Mäeotsa talu nr. XV – Palu k. endine popsikoht Sirgupalus, mille rajas ning ostis 1913. a. Anna Juhkam.

Mäeotsa talu nr. A-16 – Kriimani k. asundustalu (Hammaste k. piiril maantee ääres).

Mäesagara talu – Palu k. endine rendikoht (Uniküla piiril), eraldatud 19. sajandi lõpul Sagara talust [203], mille ostsid 1913. a. mõisalt Peep ja Anna Simus. Pererahva järgi ongi tuntud peamiselt Siimuse taluna.

Mäeveere talu – Päkste k. Roio t. endine popsikoht.

Mägede talu – Päkste k. Sotniko t. endine popsikoht Vooremäe läänejalamil.

Mällo talu nr. 4 – Palu k. vanatalu, nime saanud 18. sajandi algupoolel elanud peremehelt Lutika Mällult (*Luttika Mell*). 1867. a. ostsid selle talu mõisalt koos Pika taluga Tarvastu mehed Peeter ja Jaan Tekkel, kes Mällo talu lõhkused, ühendades ta Pika taluga. Ühe teate järgi asunud Mällo talu praeguse Niitoja t. ja Kasvandumäe vahel [486], teise järgi Pika ja Sirgo t. vahel [439].

Männi talu nr. A-27 – Kriimani k. asundustalu, lõhutud 1950. aastatel. Talus sündis 1938. a. luuletaja Lehte Hainsalu, kes elas siin kolm esimest eluaastat. Talu juures kasvanud vana mänd (pedajas), mille õõnsusest olevat talu omanik puu lõhkumisel leidnud kuldpussi [203].

Möldripalu mets, vahtkond – kuulub suuremalt osalt Haaslava valda.

Naritse talu nr. 10 – Päkste k. vanatalu, mis oli selle nime all tuntud tõenäoliselt juba 17. sajandi algupoolel, kuna juba 1627. a. revisjoni ajal elas Päkstes kolm Naritse-nimelist talupoega; ka 18. sajandi algul elas Päkstes mitu sellenimelist (*Naritza*, *Naritze*) peret. Enne, kui Kaarel Põderson 1873. a.

talude vahel tee ääres, praeguse Vainola talu asemel [205; 319], kust viidud siis praegusse kohta, teest eemale.

Niitoja talu – Kriimani k. asundustalu, rajatud varasema Ossepi talu kohale.

Oinasoo (-suu) – Päkste k. Mandli ja Kooli t. vahel olev soo [319].

Ojaääre talu – Päkste k. (Kirmiküla) Naritse t. endine popsikoht Mõraoja ääres.

Oru talu nr. XVI – Palu k. endine popsikoht Sirgupalus, mille rajas ning ostis 1913. a. Jaan Lillo.

Ossepi talu – Kriimani k. praeguse Niitoja talu kohal varem asunud talu, mis lõhuti 1890. a. paiku [486]. Talu oli rajatud arvatavasti 19. sajandi esimesel veerandil (1821. a. vakuraamatus Ossipa talu), esimeseks peremeheks oli Hindrik Ossip.

Ossepi talu nr. A-11 – Kriimani k. asundustalu, rajatud varasema Matsi talu asemele [486]. Nähtavasti on ka viimast vanasti kutsutud Ossepi taluks, kuna 1826. a. revisjoni ajal oli Matsi (Lutika) talu peremeheks Margus Ossep.

Paabu talu nr. 12 – Päkste k. vanatalu, mille nimi pärineb arvatavasti juba 17. sajandi lõpust (1688. a. Päkstes peremees *Tootzi Paap*), võib-olla ka 18. sajandi teisest poolest (1782. a. *Reino Pabo Jaan*). 1826. a. revisjoni ajal ja hiljem esines Sirgo taluna, rahvasuus aga on praegu (ka juba 1870. aastate vallakohtute protokollides) tuntud rohkem Suvike taluna. Talu ostis 1872. a. mõisalt päriseks Kaarel Luha.

Palu küla¹⁶ – olemas selle nime all juba 16. sajandil (1582. a. *Palakilla*, 1588. a. *Paleküll*; 1627. a. *Pallokülla*¹⁷, 1638. a. *Pallokylly*¹⁸), kuuludes juba siis Kriimani mõisale. 1582. a. oli küla endisest 5,5 adramaast üles haritud ainult 0,5 ja siin elas üks talupoeg. 1588. a. harisid ühte adramaad juba 5 talupoega, 1627. ja 1638. a. elas külas 2 taluperet. 1684. a. kaardi järgi oli külas 6 talu, millest 4 paiknesid Pika ja Sirgo talude vahel, üks Kasvandumäe piirkonnas ja üks Sagara talu kohal. 1758. a. elas küla 4 talus 6 peremeest, kes

¹⁶ 1923. a. asulate nimistus on Palu k. olemas Haaslava vallas, 1945. a. nimistus kuulub ta Kuuste v. koosseisu. 1977. a. pole Paluküla- ega Palu-nimelist k. Haaslava ega Võnnu kn. külade hulgas; seega on nad vahepeal kaotatud; 1997. a.-ks oli Paluküla Haaslava v.-s ennistatud, Võnnu v.-s aga mitte (EH).

¹⁷ *Pallo kuella* (Simm 1977: 118).

¹⁸ *Pallokylle* (Simm 1977: 118).

harisid ühte adramaad. Edaspidi oli külas talusid 1811. a. 9 (ilma Kägara ja Mandli taluta), 1816. ja 1826. a. 6, 1834. a. 7, 1850. ja 1857. a. 8 (*Saggara, Sarlasse, Lutticka, Mello, Picka, Sirgo, Ossipa, Ala-Ossipa*). Praegu on külas järgmised vanatalud: Piiri, Pika-Mällo¹⁹, Saarlase, Sagara ja Sirgo, peale selle Mäesagara, Uue-Sirgo ja Kuuse; endised popsikohad: Kahi, Kruusamäe, Kõllametsa, Lombi, Matsi, Metsaveere, Mäe, Mäeotsa, Oru, Sarapuumäe ja Savimäe.

1861. a. vakuraamatu järgi kuulusid Sirgo, Pika ja Mällo talude enamik põllumaid IV järku; III järgu põllumaa domineeris Sagara, Saarlase, Matsi, Ossepa ja Mällo talul, samuti mõisamaal asumatel kandikohtadel; II järgu põllumaad leidis vaid Ossepa talul 3 vakamaad. Parimad põllud olid Sagara ja Saarlase talul ning Kulpna kandikohal. Üldse kuulus talude põldudest II järku 1,0%, III järku 56,6% ja IV järku 42,4%.

Mõis müüs pärieks 1867. a. Pika, Mällo ja Piiri talu ning 1870. a. Sirgo talu – kõik mulkidele (nagu 1867. a. müüdud Mandli hajatalugi). Mõisamaal asuvad Sagara, Saarlase ja Kuuse talu ning popsikrandid müüdi kõik 1913. a.

Paluniit – Ahjametsa t. heinamaariba riigimetsa (Palu vk.) piiril, savikojast 0,5 km loodes, Tsirguniidust läänes [430].

Perve talu – Kõivu (varem Päkste) k. asundustalu Roiu järve ääres; nüüd lõhutud.

Pihlapuu Tiiriku talu nr. XVIII, XIX – Päkste k. vanatalu, moodustatud kahest talust 1899. a., mis omakorda olid varem (1834. ja 1850. a. vahemikus) lahutatud. Pihlapuu nr. XVIII talu ostis 1866. a. mõisalt Toomas Lätt ja Pihlapuu nr. XIX talu samal aastal Jaan Põderson; viimane omandas 1873. a. ka esimese talu. Varem nimet. ka Ala-Pihlapuu talu, kuna Mäe-Pihlapuu asunud tollest 0,25 km edelas ja põlenud maha 1890. a. paiku.

Pihlapuu (*Pillapo*) nimega puutume kokku juba 1688. a. revisjoni ajal; Tiiriku nimi on tuletatud 1860. a. paiku siin elunenud peremehest.

Piiri talu – Kõivu (varem Päkste) k. endine mõisa väljavahi maja Vana-Kuuste valla piiril.

Piiri talu nr. 5 – Palu k. vanatalu, rajatud 1834. ja 1850. a. vahemikus Ala-Ossipa talu nime all, mis 1862. a. – ilmselt Ossipa (Ossepi) talu juurest – praegusse kohta välja toodi. Piiri taluna mainitakse teda esmakordselt 1861. a. vakuraamatus, kuid siiski nimetati teda veel mõnda aega pärast

¹⁹ Vt. Mällo t. ja Pika t. – kaks omavahel liidetud talu.

seda Ala-Ossipa ja isegi lihtsalt Ala (*Alla*, 1880) nimega. Talu ostis 1867. a. päriseks Tarvastu mees Juhan Seemen, kes selle 1881. a. edasi müüs Hans Tekkelile. 1882. a. algul sündis talus Paul Tekkel, hilisem rätsep ja luuletaja (loonud üle 60 luuletuse; laulu “Juba linnukesed” kaasautor).

Piirikivi soo (suu) – Möldripalu vk. Tsirgupalu (Tiksipalu) popsikohtade lähedal, nondest läänes, Kriimani ja Kurista valla piiril asuv soo, kus valdade piiri tähistab 1812. a. numbriga piirikivi [42; 180]. Nimet. ka Turba-sooks, kuna soost hakati 1940. aastatel turvast lõikama [42]. 1945. a. paiku leitud soos 2 m sügavusest turbakihist tulease tuha ja põlenud tukkidega, mis arvestuste järgi pidanud olema 3000 aastat vana [42; 399].

Piiroja – Kriipsi soost algav ja Piiroja metsavahikohast veidi põhja pool Ahja jõkke suubuv ojake, mis tähistas varem Ahja ja Kriimani valla piiri [489].

Piiroja mets, vahtkond – Ahja jõe, Piiroja, Kriimani Raeküla ja Ahja-Rasina maantee vahel olev metsamassiiv, endine Kriimani mõisa omand.

Piiroja metsavahikoht – Ibaste II k. metsavahitalu Ahja jõe lähedal, mille juures 18. ja 19. sajandi vahetusel olnud karjamõis (*Hoflage*).²⁰

Pika talu nr. 6 [*pikä*] – Palu k. vanatalu; märgitud praegusel kohal juba 1684. a. kaardil, nimi (*Pick Jack*) aga esineb veelgi varem, 1627. a. revisjonikirjas. Pika-nimelise pere käes oli talu kuni 1846. aastani. Talu ostsid 1867. a. päriseks Tarvastu mehed Peeter ja Jaan Tekkel koos Mällo taluga. Kuna Mällo talu lõhuti, hakati talu sealt peale kutsuma ka Pika-Mällo taluks. Võimalik, et talu on oma nime saanud lähedal olevast Pikalombist.

Pikalomp (Pikälomp) – endine pikliku kujuga lomp Palu k. Pika t. metsas, kust vesi jooksnud Tsõõriksõhu [439]; nüüd kuivanud.

Pikamäe mets (mõts) [*pikä*-] – Päkste k. Armi t. lähedal olev endine Roiu mõisa mets Pikamäe piirkonnas, asub vastu Vana-Kuuste piiri.

Pikkmägi – piklik seljandik Päkste k. Armi t. lähedal Pikamäe metsas.

Poodi talu – Päkste k. Puusta t. endine popsikoht, kus Eesti Vabariigi ajal asunud külapood. Talu juures, sellest põhja pool, on Mõraoja äärest kruusa võtmisel luid välja tulnud [331].

Priisoo (-suu) **tal** nr. XXI – Päkste k. mõisa metsa 1920. a. paiku rajatud asundustalu, mille krundi oli 1913. a. endale otnud Liisa Timm. Talu asub raba ääres, mis olnud “prii”, s.o. saadaval.

²⁰ Siit on pärit advokaat, tööstur ja pankur Oskar Rütli (1871–1949; vt. Kirm 2011). Vrd. Rütli t. (AHJA), kus on märgitud sünnikohaks Rütli talu.

Priiuse talu nr. A-8 – Kriimani k. asundustalu. Talust 0,3 km loodes suure kase all asunud mõisa ajal Rebase talu [203]. Tollest 0,3 km läänes (kahe kase vahel) olnud varem numbritega kivi, mille all pidanud olema varandus peidus ja mis pärast lõhkumist viidud Sagara talu rehe müüri [203]. Talust 0,2 km loodes olev väike küngas tähistab kunagist mõisa savikoda [203].

Puusta talu nr. 21 – Päkste k. vanatalu Vooremäe jalamil, kuhu ta arvatavasti päriseksostmise ajal Luusepera talu [148] või Poodi talu lähedalt [319] välja veetud. Nime on talu saanud ilmselt sellest, et ta rajati tühja (puusta) koha peale. 19. sajandi revisjonikirjades esineb teiste nimede all: 1816. a. Ruuna (*Runa*), 1826. a. *Pihlapu*, 1834. a. *Suntri*, 1850.–1857. a. *Suntre Kubja*; 1861. a. vakuraamatus aga nimetatakse teda uueks taluks (välja veetud uude kohta?). Nimet. ka Kota [*ko'ta*] taluks [149] Gottlieb Päiva järgi, kes pidas seda talu 1860.–1870. aastatel. 1872. a. ostsid talu päriseks Mihkel ja Reinhold Päiv.

Talu ja Sillaotsa silla vahel, viimasest 0,2 km, on põllu ääres kõrgem neljakandilise kivistikuga ja puudega tähistatud koht, mida Eesti Vabariigi ajal arheoloogid olevat uurinud, pole aga kaevamisel muud leidnud kui lubja-jäänuseid [149]. See olevat rahva arvates kloostri ase, kust leitud ka hõbe-asju.

Põdralombi talu – Kriimani k. asundustalu, mis hävis 1944. a. sõjategevuses.

Päkste kool – Päkste külas kuni 1903. aastani tegutsenud Kriimani vallakool. See rajati tõenäoliselt 1765. aastal, kuna esmakordselt mainitakse teda 1766. a. 20. nov. kirikuvisitatsiooni protokollis. 1797. a. töötas kool ühes kitsas ja niiskes saunas, mispärast järgnevatel aastatel ehitati uus koolimaja, mis aga sai pime ning madal. Uued koolimajad ehitati veel 1818. ja 1838. a. Kui aga viimane 1846. või 1847. a. maha põles, jäi Kriimani vald kuni 1859. aastani hoopis ilma koolimajata. 1859. a. valminud koolimaja ehitati Kolga ja Everti talu vahele, maanteest 100 m kaugusele. 1877. a. viidi kool siit üle uude hoonesse, mis ehitati praeguse Kooli talu lähedale. 1. okt. 1903 ühendati Päkste kool Haaslava valla Sillaotsa kooliga ning likvideeriti.

Päkste koolmeistrid on olnud: 1780–1786–? Naritse Johan, 1796 Rassa Jaan (*Körtsi Simo Hanso Jaan*), ?–1811 Kitse Mihkel, 1811–1815 Ignati Peebo Jaak, 1815–1816 ja 1821–1826 Kitse Märdi Mihkel, 1816–1817 Kangro Märt, 1817–1821 Kallase Jaan, 1826–1830 Kitse Jüri Mihkel, 1830–1833 Kristian

Freiberg, 1834–1837 Jaan Jaagu p. Tens, 1837–1858 Jüri Jaagu p. Tens, 1859–1874 Peeter Kristjani p. Mollok, 1874–1903 Hans Tooma p. Kanderpass. Kirjutamist hakati koolis õpetama 1847. a., rehendamist alles 1860. a.

Päkste küla²¹ – sama nime all tuntud juba 15. sajandil (1431. a. *Packus*, 1452. a. *Petkus*, 1536. a. *Peex*, *Pex*, 1582. a. *Piakszty*, 1588. a. *Pextte*, 1627. a. *Pexte*, *Pesti* jne.; 18. sajandi algul Päksti, Päksi). Küla nimetus pärineb tõenäoliselt unustuse hõlma vajunud lääne-eesti sõnast *pääks*, gen. *pääksi*, mis tähendab suurt tihedat männimetsa, asub ju küla liivasel pinnasel ja ümberkaudu valdavad tänapäevalgi männimetsad.²²

15.–16. sajandil kuulus küla Uniküla mõisale, kuid 1582. a. revisjonikirjades on ta märgitud Reola mõisa valduseks. 1588. a. kuulus ta Kriimani mõisale, 1627. a. Hiljamõisale ja 1638. a. jällegi Reola mõisale, kuni 1649. a. Kriimani mõis küla lõplikult omandas.

1582. a. oli Päkste küla 16 adramaast asustatud 6 adramaad, mida haris 10 talupoega; külas oli ka veski. 1588. a. oli külas 15 peremeest ja üks pobul, 1601. a. 10 peremeest, 1627. a. 6 ja 1638. a. 8 peremeest. 1684. a. kaardi järgi otsustades oli küla asustus põhiliselt sama, mis 20. sajandi algupoolelgi: Araka ja Kolga talu vahel asus reas 10 talu, olemas olid ka Sotniku, Marguse, Ede- ja Taga-Aage, Kure ja Tordi talu, Roiu kõrts veskiga ja üks talu viimasest sadakond meetrit teispool oja. 1688. a. revisjoni andmetel oli külas 20 talu, millest 4 tühjad. 1758. a. elas külas 12 taluperemeest ning 7 elanikku (neist üks kõrtsmik). Talusid oli külas 1811. a. 15, 1816.–1834. a. 18, 1850.–1857. a. 20. Viimased revisjonid (nagu 1839. a. Rückeri kaartiki) jaotavad küla kaheks – Suur- ja Väike-Päksteiks, neist esimesse kuulus taluderida Kolga talust kuni Araka taluni ja Puusta talu, teise – mõlemad A(a)ge, Kure, Tordi ja teispool Mõraoja Kambja kihelkonna piirides olevad talud (Armi, Marguse, Pihlapuu, Reino, Roio ja Sotniko).²³

²¹ Olemas asulate nimistutes 1923. ja 1945. a., kaotatud 1977; ennistatud 1997. a.-ks (EH).

²² Khk Mus Emm Käi Rei Phl Hää Saa *pääks(es)* (*pääksi*) 'soosaar, metsatukk, padrik' (VMS). Enn Ernits on küla nime rekonstrueerinud kujule **Päkäste* vanast isikunimest (Eesti kohanimeramatu käsikiri).

²³ Roiu alevik on rajatud Päkste küla Roiu ja Kolga talude maadele nõukogude ajal (1946) sovhoosikeskusena. – I. V.

Küla vanatalud on Võnnu kihelkonna osas: Araka, Everti (Kitse), Kolga, Paabu (Suvike), Ritsu, Sapi (ühendatud Kolga taluga), Tordi ja Vasila (Selli);²⁴ Kambja kihelkonna osas: Armi, Marguse, Pihlapuu Tiiriku, Puusta, Reino, Roio ja Sotniko. Varem küla koosseisu kuulunud Ede- ja Taga-Aage, Kure, Väike-Kure, Roiu veski ja Sepamaa talu on nõukogude ajal ühendatud Kõivu küлага, Kooli talu – Kitseküлага, Mandli talu – Kokke küлага.²⁵ Endised popsi- ja kandikohad on: Eha, Heinamaa, Kuusiku, Lehtse, Mangu, Väike-Mangu²⁶, Mullaste, Mäeveere, Mägede, Ojaääre, Väike-Pihlapuu, Poodi, Priisoo, Raja, Väike-Reino, Varesmäe, Vooremäe, Tagametsa ja Vainola (kaks viimast Võnnu khk piirides), ja asundustalud: Kadaka, Kõivaluse, Selli ja Roio Karjamaa (kolm viimast Võnnu khk piirides). Varem küla koosseisu kuulunud Sireli asundustalu asub nüüd Kokke külas, Väike-Kooli talu – Kitsekülas ja Perve asundustalu, Piiri väljavahikoht ning Raja popsikoht – Kõivu külas.²⁷

1861. a. vakuraamatu andmetel kuulus talupõldudest II järku 1,1%, III järku 46,4% ja IV järku 52,5%. Parimad põllud olid Roio veskil, Sapi, Everti ja Kolga talul, kus domineeris III järgu põllumaa (Sapi ja Kolga talul oli mõni vakamaa ka II järgu põldu).

Päkste küla talud osteti päriseks 1865. ja 1879. a. vahemikus. Esimesena osteti 1865. a. Ede-Aage talu koos Aage veskiga, 1866. a. Pihlapuu nr. XVIII talu, 1867. a. Pihlapuu nr. XIX, Tordi, Armi koos metsavahikohaga, Mandli ja Araka talu ning Kure metsavahikoht (Väike-Kure talu); viimasena osteti 1879. a. Taga-Aage talu.

Rae küla²⁸ – endise Kriimani rae (vt.) kohale umbes 100 aasta eest rajatud küla. Enne seda olid siin ainult Audsaare metsavahikoht ja puulõikajamaja hilisema Keego talu kohal. Küla vanatalud (endised rendikohad) on Audsaare, Keego, Kilgi, Raja, Rätsepa, Võsu ja Mäekotka (kaks viimast varem Rasina v. Laane k. koostises)²⁹. Eesti Vabariigi ajal rajati juurde Kannistiku,

²⁴ Loetelust puudub Naritse t.

²⁵ Tagametsa t. artikli järgi on Kokke küлага liidetud ka Araka t., kuid Kokke k. artiklis pole seda mainitud.

²⁶ Trükiviga? Kirmiküla artiklis ja omaette artiklina on olemas Väike-Marguse.

²⁷ Peale selle nähtub Kokke k. talude loetelust, et sinna on üle viidud ka Tagametsa ja Metsataguse t.

²⁸ 1923. a. asulate nimistust sellenimelist küla ei leia; 1945. a. nimistus Rae k., 1977. a. kaotatud (EH).

²⁹ Nende talude artikleid vt. RASINA.

Kase, Männa³⁰ ja Rammi talu.³¹ Küla on varem nimetatud ka Kriimani Raekülaks. Kuni 1. jaan. 1924 oli ta Haaslava valla osa, mil liideti Rasina vallaga, 1938. a. aga Ahja vallaga.

Raja talu – Kõivu (varem Päkste) k. mõisaaegne popsikoht.

Raja talu nr. A-47 – Rae k. endine rendikoht, rajatud 1880. aastatel.

Rammi talu nr. A-46 – Rae k. asundustalu, eraldatud Eesti Vabariigi ajal Raja talust. Talu sai nime peremehe perekonnanimest.

Rannu talu nr. A-12 – Kriimani k. asundustalu.

Rehemäe talu nr. A-10 – Kriimani k. asundustalu, rajatud endise mõisa rehe kohale.

Reino talu nr. 18 – Päkste k. vanatalu. 1811.–1857. a. revisjonilehtedel esineb Suntre taluna, millise nimega peresid leidis Päkstes juba 17. sajandi algupoolel (1627. a. *Suter Jan*, 1638. a. *Sunter lyllo*). Talu praegune nimi on pärit Suntre Reinult, kes pidas seda talu 19. sajandi algul ja pages 1818. a. Talu ostis päriseks 1873. a. Mihkel Grünberg.

Ritsu talu nr. 13 [Simm 1975: 194: *ritso*] – Päkste k. vanatalu. Nime päritolu ei ole teada: 1782. a. revisjonikirjades esineb *Soa*, 1811.–1816. a. *Otti*, 1826.–1857. a. *Ritzo* taluna. (1782. a. Päkstes vabadik *Ritzo Jürri*). Talu ostis päriseks 1872. a. Jaan Luha.

Roio Karjamaa talu – Päkste k. asundustalu (Roio ja Tordi t. vahel), rajatud endise Roiu karjamõisa maadele. Talust 0,3 km kagus, maantee ristist 0,3 km kaugusel on varem põllust välja küntud luid, mispärast arvatud siin olevat vana matusekoht.

Roio talu nr. 20 – Päkste k. vanatalu, tuntud selle nimega juba 18. sajandi algupoolel. Pärimuse järgi olevat talu rajaja (Roioide, Roimannide ja Roilandite esiisa) tulnud siia Rootsist [512]. Talu ostis mõisalt 1878. a. Märt Luts. Talu juures, hoonetest idas, on u. 50 m pikkune kivirikas võsastunud seljandik, mis meenutab väga muistset kalmet ja kuhu olevat varem maetud talude hobuseid; vanal ajal olnudki siin külakalmistu, mispärast paika nimetatakse Päkste kabeliks [427].

Roiu järv – Päkste k. paisjärv Mõraojal Roiu veski paisust ülalpool, kus varem leotatud küla linu.

³⁰ Talu kohta puudub artikkel.

³¹ Loetelust puudub Saare t.

Roio (Roio) **karjamõis**³² (nimet. ka mõis) – rajatud tõenäoliselt 18. sajandi esimesel poolel Päkste külla endise Roio Markuse talu asemele (Roio Markus oli 1669. a. võõrmünder, 1688. a. peremees). 1758. a. kuulus karjamõisale 0,5 adramaad maad. 1860. aastatel omandas karjamõisa koos veskimaaga ja Tordi taluga Jüri Klaos (karjamõisa väärtuseks oli tollal 85 taalrit).

Roio (Roio) **kivestik** – Päkste k. Kolga t. ja endise Roio karjamõisa vahel (viimase maal), Kolga talust 0,2 km, maantee ääres (sellest lõunas) kõrgem, kivine koht [149; 436]. Kive on siit aegade jooksul palju ära veetud, varem aga olnud see 20–30 m läbimõõduga kivikangur, mis ulatunud mõlemale poole teed [427]. Vanasti olnud siin ohverdamise koht [ERA II 63, 239 (8)]. On tõenäoliselt muistne kivikalme.

Roio (Roio) **kõrts** – Kõivu (varem Päkste) k. endine mõisakõrts karjamõisa juures, mida mainitakse juba 1758. a. ja mis suleti I maailmasõja ajal.

Roio (Roio) **veski** – Kõivu (varem Päkste) k. Roio endise karjamõisa juures Mõraojal olev vesiveski, mida on mainitud juba 1627. a. revisjoni ajal (*Roya Wessky*), mis aga oli arvatavasti olemas veelgi varem (1588. a. Päkstes mitu veskit). 1860. aastatel omandas veski Jüri Klaos.

Rooniit [*ruu-*] – Ahjametsa t. metsaheinamaa talu savikojast 0,3 km põhjas [430]. Nimet. ka Roogitud heinamaaks [430].

Rotimägi – väike kõrgendik Palu k. Köllamõtsa t. maal, talust 0,1 km lääne-edelas. Vanasti matnud Peeter Sagar, Roti Piitreks kutsutud suur röövel, kes inimeste riisumisest rikkaks saanud, siia märke varsanaha sees kõik oma röövitud kuldesemed, mida hiljem mitmed on otsimas käinud [203; 486]. Mäe all on lomp, millesse Roti Piitre endale kaevu teinud (vt. Röövlikaev). Mäe nimet. veel Kullimäeks, kuna siin elanud hiljem, mõisaaja lõpul, Kulli-nimeline metsavaht [203], uuemal ajal Jaanitulemäeks, kuna siin hakatud korraldama jaanituld [486].

Varanduseotsijatest olnud 20. sajandi algul üks agaramaid kohalik elanik Taavit Kisla. Kord valgel suveööl tulnud ta kaaslasega mäele kaevama, kus teda aga ehmatanud hiiglapikk alasti mees. Kui Kisla tahtnud talle labidaga äiata, pistnud too jooksmas – ikka kaks sammu ühe ja kaks sammu teise jalaga, kuni kadunud mäe taha. Kaevamine jäänudki sel ööl pooleli. Teisel ööl läinud mehed uuesti kaevama. Töö edenenud hästi, kuid just siis, kui Kisla labida ette sattunud vasikanahariba, nähtud jälle võõrast lähenemas. Mehed jooksnud hirmuga eemale ja tagasi vaadates näinud, kuidas võõras

³² 1923. a. asulate nimistus on olemas Roio as. (EH).

Roiu vesiveski

mees jäljetult auku kadunud; auk aga olnud nii väike, et mees sellesse kuidagi mahtuda ei võinud. Mehed ei julgenud enam kaevamist jätkata ning läinud koju [203].

Rätsepa talu nr. A-41 [*`rätsepä*] – Rae k. endine renditalu.

Röövli auk (Rüüvli auk) – auk Möldripalu vk. Röövlioru lõunapoolses kaldas – endine koobas, milles vanasti elutsenud 6–7-liikmeline röövli jõuk [203; 486]. August on leitud nuge, mitmesuguseid raudasju jm. [RKM I 5, 151 (1)].

Röövlikaev (Rüüvlikaiv) – Palu k. Mäesagara t. lähedal, talust 0,2 km lõunas, Rotimäe jalamil asuv kinnikasvav lomp, kus vanasti olnud kardetud röövli Roti Piitre kaev [203].

Röövliorg (Rüüvliorg) – Möldripalu vk., Sarapuumäe talust 0,2 km põhja-kirdes asuv sügav kausitaoline lohk, kus vanasti elanud röövliid [334; 399] (vt. ka Röövliauk).

Saare talu – endine popsikoht Rae k. lõunapiiril, rajatud 1910. a. paiku [197].

Saarlase talu nr. II – Palu k. endisel mõisamaal asuv renditalu, mille 1913. a. ostsid mõisalt Peeter ja Karl Sild. Talul oli sama nimi ilmselt juba 18. sajandi algul, kuigi 1758. a. revisjoni ajal on kirja pandud Sagara taluna.

Sagara talu nr. I³³ – Palu k. endisel mõisamaal asuv renditalu, mille 1913. a. ostsid mõisalt Artur ja Jaan Ziukmann. Talul oli sama nimi (*Zagara, Zagari, Saggari, Saggara, Sachari*) juba 18. sajandi algul ja ilmselt veelgi varem (1688. a. peremees *Locko* ehk *Zachare Johan*). 19. sajandi lõpupoolel eraldati talust Mäesagara talu.

Sagarapalu – Möldripalu vk. põhjapoolne lõik Palu k. Sagara t. läheduses [42].

Saibasoo (-suu) [*saiba-*] – Palu k. Pika t. metsa ääres, talust 0,25 km edelas olev soo, milles kasvavad väikesed männid nagu “saibad”³⁴ (teibad) [439].

Samblasoo (-suu) – Palu k. Pika t. maal, Piiri talust lõunas asuv soo [439].

Sapi põld – põld Päkste k. Sapi t. piirkonnas, mis hiljem kuulus Kolga talule.

Sapi talu nr. 15 – Päkste k. vanatalu, mis asunud Roiu järve kaldal Kolga talu kohal [331]. Talul oli sama nimi juba 1782. a. revisjoni ajal (peremees *Sappi Mert*). 1873. a. ostis talu mõisalt Juhan Rosenthal, kes selle edasi müüs 1883. a. Kolga talu peremehele Kaarel Põderonile. Viimane lõhkus talu ning ühendas Kolga taluga.

Sarapuumäe talu nr. XI – Palu k. endine kandikoht Sirgupalus, mille rajas ning ostis 1913. a. Karl Mitt. Talukoht asus metsas ja sai nime Sarapuumäest.

Sarapuumägi – Palu k. Sarapuumäe t. juures, sellest idas olev kõrgendik [213].

Savi talu nr. A-51 – Kriimani k. asundustalu, eraldatud Eesti Vabariigi ajal Kulpna talust.

³³ Rk. n. Tigase (Simm 1975: 195).

³⁴ Kirjakeelepärane mitmuse vorm; Võnnu murrakus *saiba*(?).

Savikoja talu nr. A-31 – Kriimani k. asundustalu, rajatud endise mõisa savikoja kohale [324].

Savila talu nr. A-28 – Kriimani k. asundustalu; elumaja ehitatud savist.

Savimäe talu nr. XIII – Palu k. endine popsikoht Sirgupalus, mille rajas ning ostis 1913. a. Peeter Vään. Talu lõhuti nõukogude ajal.

Savipajo põllud (põllo) – Kõivu (varem Päkste) k. endised mõisapõllud Kõivu k. maanteest läänes. Nimi saadud savikojast, mis vanasti asunud Mõraoja lähedal, Roiu veskisillast 0,3 km allpool (sel kohal veel näha saviaukude jälgi).

Selli talu – Päkste k. Vasila (Selli) t. maale 1938. a. rajatud asundustalu.

Semmeli talu – Kurepalu k. talu.

Sepamaa talu [*sepä*-] – Kõivu (varem Päkste) k. Roiu (Roio) veski juures asuv endine mõisasepa talu. (Sepikoda asunud veski ja kõrtsi vahel).

Sikalohk – Palu k. Pika t. metsas, talust 0,6 km lõunaedelas asuv piklik lohk [439; 486].

Sikapära soo (suu) [*-perä*] – Turna vk, Kriipsi ja Piiraja vk. piiril nn. Kriimani raes asuv soo, Rae k. Rammi ja Männa³⁵ talust läänes.

Silvaku talu – Kurepalu k. asundustalu, mille rajas kompvektivabrikant Reinot; poolitatud.

Sinimäed – Möldripalu vk. mägede kogunimetus.

Sireli talu – Kokke (varem Päkste) k. Tordi t. küljest Eesti Vabariigi ajal eraldatud talukoht (Kunnimäe talust 0,1 km läänes).

Sirgo (Tsirgo) **tal** nr. 7 – Palu k. vanatalu; kuulus sellenimelise metsavahikohana kuni 19. sajandi alguseni Pika talu alla, millest eraldati 1811. ja 1816. a. vahemikus iseseisvaks talundiks. Nime saanud lähedalolevast Sirgupalust. Talu ostis mõisalt 1870. a. päriks Tarvastu valla mees Märt Käärrik.

Sirgupalu (Tsirgopalo) – Möldripalu vk. piirkond Palu k. Sirgo t. ümbruses.

Sotniko talu nr. 19 [*'sotniko*] – Päkste k. vanatalu, eraldatud 19. sajandi teisel veerandil Reino (endisest Suntre) talust (või vastupidi?). Talu ametlik nimetus oli veel 1857. a. Suntre, nime praegune päritolu teadmata. Talu ostis 1873. a. päriks Johan Käärrik.

³⁵ Vt. märkust 30 lk. 91.

Taga talu nr. A-18 – Kriimani k. asundustalu.

Taga-Aage talu (Taga-Haage) nr. 24 – Kõivu (varem Päkste) k. vanatalu, esines samas kohas juba 1684. a. kaardil; kandis sama nime tõenäoliselt juba 18. sajandil, kuigi 19. sajandi algupoole revisjonides on märgitud *Rautseppa* taluna ja ka veel 1821. a. vakuraamatus esineb *Seppa* talu nime all, kuna siin elas mõisa sepp. Talu ostis päriseks 1879. a. Johan Voites.

Tagametsa talu – Päkste k. Araka t. endine popsikoht Kurepalu külas.

Tagametsa talu nr. 63 [-*mõtsa*] – Päkste k. Araka talust 20. sajandi algul eraldatud talu; liidetud Kokke külaga.

Tagavariku talu – Kriimani k. asundustalu; asub Kriimani oru kaldal, endise mõisa poolt vaadatuna “variku taga”.

Tasuja talu nr. A-4 – Kriimani k. asundustalu.

Tiksi kaev (kaiv) – Palu k. Mäe talust 100 m kagu pool Sirgupalus asuv endine Tiksi kõrtsi kaev, kust lähedased talud alles hiljuti veel vett võtnud [213]; tammevaat on kaevus veel praegu alles.

Tiksipalu (-palo) – Möldripalu vk. Kriimani vallale kuulunud osa vanaaegne nimetus [399]. Nimi on seotud siin kuni 19. sajandi kolmanda veerandini asunud Tiksi talu ehk kõrtsiga.

Toome talu – Kriimani k. asundustalu.

Tordi talu nr. 22 – Päkste k. vanatalu, mis samas kohas märgitud juba 1688. a. kaardil. 1758. a. esines *Tordi* taluna, aga 1811.–1834. a. revisjonikirjades Rässä (*Ressa*, *Raessa*) nime all; hiljem on kasutatud mõlemaid nimesid. Talu ostis 1867. a. mõisalt Jüri Klaos.

Tormi talu – Kurepalu k. Araka t. endine popsikoht.

Tsirguniit – Ahjametsa t. heinamaa savikojast 0,4 km põhjaloodes, riigimetsa (Palu vk.) ääres [430].

Tsõõrikmägi – Möldripalu vk. Kõrgemäe kõrval, tollest 0,2 km kagus asuv kõrgendik [180; 213].

Tsõõriksuu (-suu) – Palu k. Pika t. metsas, talust 0,3 km, Kasvandumäest lõunas asuv sooheinamaa [439].

Tubakumägi – Palu k. Kõllametsa t. maal, Lombi talust 0,2 km kirdes asuv kõrgendik, kus kasvavad mõned pihlakad ja õunapuud [203]. Siin olnud varem Kõllametsa t. peremehe tubakaaed.

Tõlgu vahtkond – endise Kaagvere riigimetsa põhjapoolne osa. Vt. ka KAAGVERE.

Ussiniidu praks [-niidü] – Ahjametsa t. mets Ussiniidust idas, vastu Rookse k. Tipu t.³⁶ metsa [430].

Ussiniit – Ahjametsa t. heinamaa savikojast 0,1 km põhjas [430].

Uue-Sirgo talu nr. 7-a – Palu k. Sirgo talu küljest eraldatud talu (viimasest 0,1 km põhjakirdes).

Vabaduse talu nr. A-5 – Kriimani k. asundustalu Kriimani oru kaldal. Talu lähedalt on varem välja küntud vanaaegseid rahasid, mis olnud suured ja õhukesed nagu kalasoomused [203].

Vaigu talu – Kurepalu k. Araka t. endine popsikoht.

Vainola talu – Päkste k. endine renditalu, rajatud 1900. a. paiku endise Naritse talu asemele [319]. Nimet. ka Ala-Naritse taluks [319].

Valgeliiva augud – Kokke (varem Päkste) k. Mandli t. maal, talust 0,3 km läänes asuvad liivavõtmise augud, kus olnud ilus, valge liiv, mida ümberkaudne rahvas tarvitanud [427].

Varesmäe talu – Päkste k. (Kirmiküla) Sotniko t. endine popsikoht Varesmäel.

Varesmägi – Päkste k. Sotniko t. maal, Sillaotsa sillast 0,3 km lääneedelas, teest lõunas asuv mäekink [205].

Variku talu nr. A-20 – Kriimani k. asundustalu Kriimani oru kaldal. Talu lähedal asunud vanasti mõisa moonamaja [38].

Varikuorg – Kriimani oru nimetus Kriimani endise mõisa piirkonnas, kus varem kasvanud suur mets ehk varik.

Varsakopli – Möldripalu vk. kagupoolseim osa Lootvina-Kurista maanteest idas, vastu Kajaksood, Ahjametsa talu lähedal [42].

Vasila talu nr. 11 – Päkste k. vanatalu. Oli selle nime all olemas juba tõenäoliselt 18. sajandi algul või veelgi varem (1688. a. Päkstes peremees *Thotzi Wassil*). Nimet. ka Selli taluks, see nimi on pärit oletatavasti 19. sajandi teisest poolest. Talu ostis päriseks 1872. a. Peeter Lätti.

³⁶ Vt. KURISTA.

Talu küüni taga on suur kivi; kellelegi kästud unes tulla siia raha otsima, kuid too pole julgenud [ERA II 63, 238 (4)]; võib olla sama kivi, mille Vanajuudas lingua (püksivärvliga) visanud [ERA II 63, 238 (6)].

Villa Maaja – suvila, mille Eesti Vabariigi ajal ehitas Kurepalu k. Everti t. maale kullassepp Alt; nime saanud ehitaja armukese järgi. 1960. aastail oli siin kooperatiivi puhkekodu.

Vooremäe mets, vahtkond – Vooremäel ja selle ümbruses kasvav mets, mis mõisa ajal hõlmas 218,65 tiinu (655,95 Riia vakamaad). Vt. HAASLAVA.

Vooremäe talu nr. 40 – Päkste k. Pihlapuu Tiiriku t. endine popsikoht Vooremäe jalamil, talust 0,3 km idas.

Võidu talu nr. A-7 – Kriimani k. asundustalu Kriimani oru kaldal.

Väike talu – Kurepalu k. endine popsikoht. Talust 0,1 km idas, maanteest 30–100 m metsas leidub hulk väikesi lohukesi veidi kõrgemal kohal, mis olevat Rootsi sõja aegne sõjaplatz ning matusekoht; lohukesed tähistavat sissevajunud hauakohti [116; 372; 510]. Siit olevat leitud palju inimeste luid [372].

Väike-Kooli talu – Kitse (varem Päkste) k. Kooli t. endine popsikoht (varasema koolimaja juures).

Väike-Kungla talu nr. A-37 – Kriimani k. asundustalu endise mõisa ja Kulpna karjamõisa vahel.

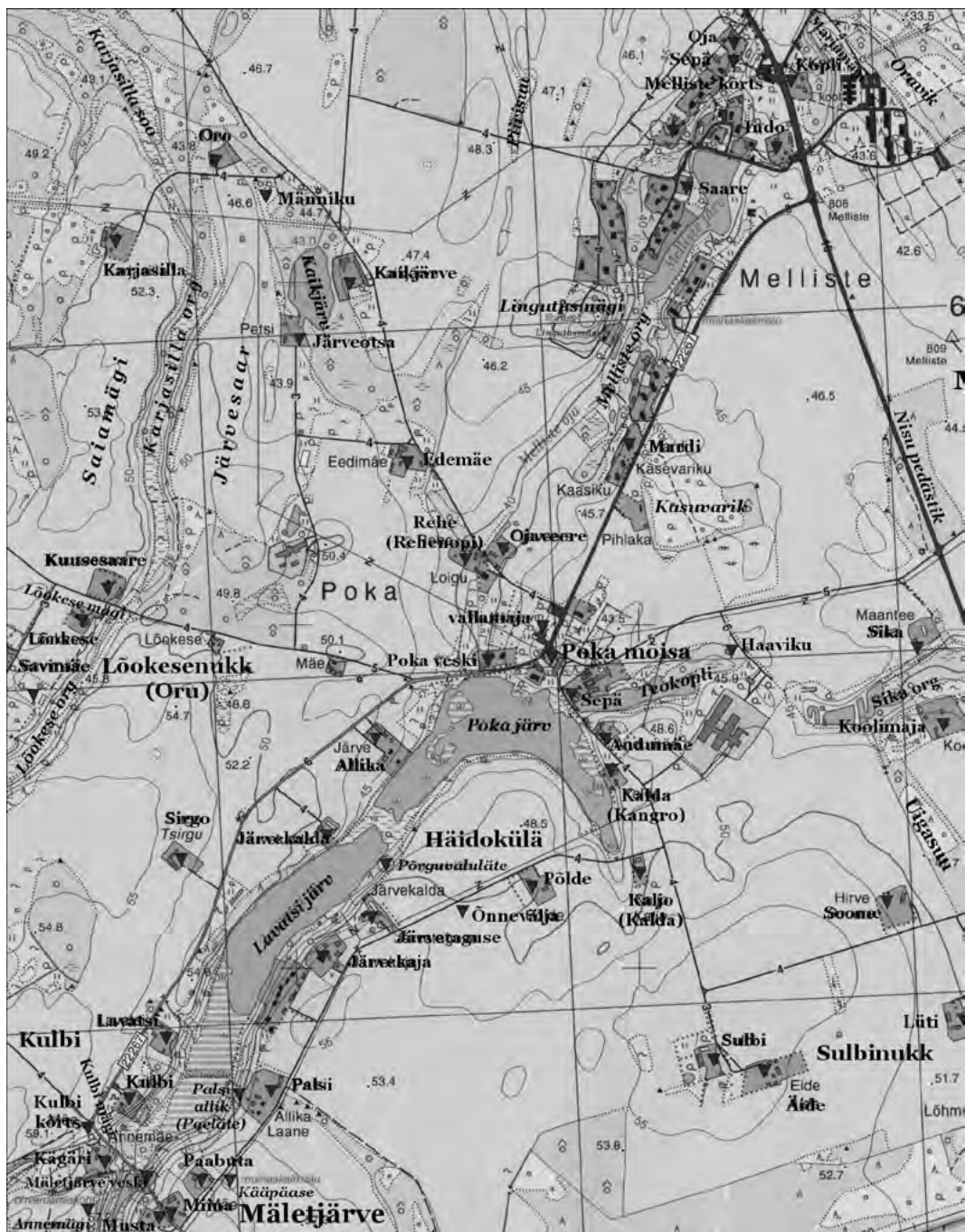
Väike-Kure talu nr. VII – Kurepalu (varem Päkste) k. vanatalu, mis 1880. aastateni oli ühtlasi Kure metsavahikoht. Tollal olnud ümberkaudu suur mets, millest nüüd on säilinud vaid väike metsatukk Musumäel. 1867. a. ostis Kure metsavahikoha päriseks Andres Põderson, kellelt see 1878. a. läks Johan Napsepa ja 1889. a. Jaan Une kätte. 1881. a. kohtuprotokollis esineb talu *Weikse Kurre* nime all.

Väike-Marguse talu – Päkste k. (Kirmiküla) Marguse t. endine popsikoht.

Väike-Pihlapuu talu – Päkste k. Pihlapuu Tiiriku talust eraldatud endine rendikoht.

Väike-Reino talu – Päkste k. (Kirmiküla) Reino t. endine popsikoht.

Õuna talu – Kurepalu k. endine popsikoht. Õuna ja Kiljaku t. piirkonnas leidub rohkesti kõrgeid künkakesi, mille puhul pole selge, kas need on kunagised liivaluited või muistsed kääpad.

Kaart 5. Poka mõis, Melliste ja Mäletjärve küla.

Poka

Mõis:	Poka.
Külad: ¹	Melliste, Mäletjärve², Oru, Poka.³
Kaardid	5, 8.

Allika talu nr. A-20 – Poka k. asundustalu Poka vesiveski lähedal, Mäletjärve tee ääres, rajatud 1920. a.

Audumäe⁴ talu nr. A-11 [*'audu-*] – Poka k. asundustalu Sulbi tee ääres, mõisast lõunas, rajatud endise mõisa ristikuküüni asemele [315]. Nime on saanud “haudadest” ehk aukudest,⁵ mida varem talu ümbruses rohkesti leidunud ja mille peremees kinni ajas.

Edemäe talu nr. A-5 – Poka k. asundustalu endisest mõisast 0,5 km põhjas, Sarakuste valla piiril. 1963. a. oli siin V. Kingissepa nimelise kolhoosi keskus.

Haaviku talu nr. A-10 – Poka k. asundustalu endise mõisa ja Sika t. vahel, mille lähedal kuni u. 1865. aastani asunud kaks Tuimäe küla talu – Lüti ja Äide [99; 155]. Alates u. 1950. aastast asub siin Poka algkool.

Häido küla (kirjal. Heido)⁶ – endine küla Lavatsi ja Poka järve lõunakaldal, millelt vahest pärineb ka Poka mõisa saksakeelne nimetus Heidohof (Heido, Heito, Heydo – keskaegne isikunimi sakslastel ja ka eestlastel). Küla mainitakse juba 16. sajandi ürikutes (1582 *Heitho*, *Haida*, 1588 *Aydy*, 1638 ja hiljem *Heido*). 1688. a. adramaa revisjonikirjas esineb Heidomäe (*Heidomah*) külana, 1790. aastatel kirikuraamatus korduvalt ka *Heide* külana.

¹ Talude loetelud külade juures puuduvad.

² Vanatalud kuuluvad Kaagvere mõisa alla, v.a. Tatriku, aga see on end. Häido k. (vt.) hajatalu.

³ Loetelu vastab 1945. a. asulate nimistule (EH).

⁴ Sõnast *aud* ‘auk, koobas’ (EMS).

⁵ Sõna *auk* üldiselt ei ulatugi Tartu murdesse, selle asemel tarvitatakse sõnu *aud* ja *mulk*, vastavalt suurema ja väiksema augu puhul.

⁶ 1923. a. asulate nimistus esineb Mäksa vallas Eide küla (EH). Vt Simm 1975: 200.

1582. a. elas Häido külas 5 talupoega ja siin oli veski (Mäletjärve?). 1638. a. oli külas üks talu, 1688. a. 7 talu (1684. a. kaardil 4 talu – praeguste Kangro, Järvetaguse, Palsi ja Tatriku t. piirkonnas), 1758. a. 6, 1795.–1858. a. revisjonikirjades 5 talu. 1758. a. asus külas kahe endise talu maadele rajatud karjamõisake *Lastick*, millest aga hiljem enam jälge ei leidu. Küla viiest talust neli lõhuti 1860. aastatel ja nende maadest moodustati mõisa kvoote-maa. Lõhutud taludest paiknes Heido talu praeguse Põlde talu juures, Sulbi talu praeguse Õnnevälja talu maal Mäletjärve tee ääres (teest lõunas), kaks Sulbi ehk Kriska talu aga asusid Lavatsi järve kaldal hilisema Järvetaguse talu lähedal (talust kirdes). Ainsana on säilinud Tatriku hajatalu. Praegu kuulub enamik endise Häido küla maa-alast Poka külale, kuna Mäletjärve küla juurde kuuluvad Tatriku, Järvekaja ja Palsi talud (viimane omandati 1867. a. Sarakuste mõisalt ja ta ei kuulunud Häido külla).

Indo talu nr. 9 – Melliste k. vanatalu. Esineb 1782.–1858. a. revisjonikirjades Melliste taluna, kuid rahva seas kandis praegust nime ilmselt juba 19. sajandi algusest peale, mil siia tuli Mäksa vallast Indo talust peremeheks Indo ehk Mutso Hindrik. Talu ostis 1904. a. päriseks Karl Mäekala.

Talust 50 m Melliste oja poole asunud 19. sajandi keskel Siirako talu, mille kivivundamendi ase on veel aimatav [236]. Talust 100 m Poka suunas, nõukogudeaegse koorejaama kohal, olnud mõisa ajal vee jõul töötav saeveski (esmakordselt mainitud 1825. a.), mis lõhuti Mäksa piimaühistu poolt 1927. a. ja mille asemele ehitati meierei [236].

Järvekaja talu nr. A-25 – Mäletjärve k. asundustalu, rajatud Palsi talu maadele Lavatsi järve kaldal.

Järvekalda talu nr. A-19 – Poka k. asundustalu Lavatsi järve põhjakaldal. 1944.–1950. a. töötas siin Poka algkool. Nimet. lähedal asuva männituka järgi ka Järvemänniku taluks.

Järvetaguse talu nr. A-17 – Poka k. asundustalu Lavatsi järve lõunapoolsel kaldal. Talust veidi kirde pool asunud järve kaldal kuni 1860. aastateni kaks Kriska (ametlikult Sulbi) talu, mis siit mõisapõldude suurendamise eesmärgil eemale veetud [155]. Nimet. ka Järvetaga taluks.

Kalda talu nr. A-14 – Poka k. asundustalu Sulbi tee ääres, endisest mõisast 0,5 km lõunas.

Kalevipoja künnivagu – Kriimani, Mäletjärve, Poka ja Melliste oru ühine nimetus. Selleks tuleb lugeda ka Süvaorgu ja Lõokese orgu, mis Iidoja oruna lõpuks Luutsnasse suundub.

Kangro talu – Poka k. asundustalu, endisest mõisast lõunas. Nimet. ka Kalda taluks, kuna asub Poka järve kaldal.

Kassimets (-mõts) – Oru k. Pedaja t. maal, talust 0,5 km edelas, Süvaoru lõunapoolsel kaldal kasvav metsatukk [385].

Kasuarik – Poka ja Melliste k. piiril, endisest mõisast 0,5 km idas ja kirdes asuv metsatukk [315]. Nimet. ka Kasevarikuks ja Poka varikuks [97].

Kiilako talu nr. 19 – Melliste (varem Tuimäe) k. vanatalu. Paiknes samas kohas juba 17. sajandi lõpul, 1782.–1858. a. revisjonikirjades esineb Mäni taluna (eraldatud tollest arvatavasti 18. sajandi keskel). Praeguse nime on talu saanud Poka mõisa kupjalt Kiilako (*Kihlako*) Andreselt, kes siia 1786. a. paiku Mellistelt peremeheks tuli; viimase järglased elasid talus veel 19. sajandi teisel poolel ja kandsid perekonnanime Libbesi. 1904. a. ostis talu pärieks Eduard Nursi.

Talu nimet. ka Libiseja taluks, mis võis kasutusel olla juba väga ammu, kuna juba 17. sajandi lõpul elasid Poka vallas *Libbe-* ja *Libste*-nimelised pered (Libesi talu esineb ka 1826.–1850. a. revisjoniraamatutes).

V. Kingissepa nimeline kolhoos – territoorium hõlmas kogu endise Poka valla maa-ala; keskus Poka k. Edemäe talus.

Koolimaja talu nr. 15 – Melliste (varem Tuimäe) k. vanatalu, mis oli arvatavasti olemas juba 17. sajandi lõpul (1795 *Kibali*, 1811–1850 *Molloka*, 1858 *Sika* taluna). 1866. a. rajati talu juurde Poka koolimaja, millest talu ka oma praeguse nime saanud. 1904. a. ostis talu pärieks Johannes Kanig.

Kopli talu nr. 8 – Melliste k. vanatalu, rajatud arvatavasti 1865. a. paiku. Nime on talu saanud talu taga Marjamäe all asunud koplilt. 1904. a. ostis talu pärieks Peeter Mäekala.

Kulbi kõrts – Poka (varem Kulbi) k. endine kõrts, mis Mäletjärve kõrtsina oli olemas arvatavasti juba 17. sajandi lõpul (1687 *Mellitiz Jerwy Krug*, 1758 *Krugstelle Millikjerwe*), Kulbi kõrtsina aga esineb alates 18. sajandi lõpust. Kõrts suleti 1890. aastatel, tema asemele rajati hiljem Kulbimäe talu.

Kulbi küla⁷ – endine küla Poka mõisast läänes, saanud nime Kulbi talult või kõrtsilt, mis oli olemas juba 18. sajandi algul; 18. sajandi kirikuraamatutes esineb ta aga Heido külanä, mille osaks teda tollal nähtavasti peeti, ehkki 1795. a. revisjonikirjas on ta juba märgitud kui iseseisev Kulbi küla. Selle nime all eksisteeris ta kuni 20. sajandi alguseni.

⁷ 1923. a. asulate nimistus on Kulbi küla olemas (EH).

17. sajandil nimetati kohta *das landt Raszanz* (1638), *Rassatz Lagenheit* (1687), *Rosatz-Belegenheit od. Land* (1688, 1758), kus elas 2 peremeest. 1795.–1858. a. revisjonikirjade andmetel kuulus Kulbi külale 4 talu (Kulbi kõrts, Kulbi, Lavatsi ja Süvaoru), mis esinevad samal kohal ka juba 1684. a. kaardil. Neile lisandus 19. sajandi kolmandal veerandil veel kaks talu (Soe-silla ja Pedaja) ning mitmed kandikohad. Küla juurde kuulusid ka mõi-samaal asuvad Süvaoru nukk ja Lööke nukk. Rahva mälus püsib Kulbi küla veel praegugi, mil ta on jaotatud Poka ja Oru küla vahel (Poka küla valdusse on läinud Kulbi ja Lavatsi talu, Oru küla alla – Süvaoru ja Lööke nuka talud)⁸.

Kulbi talu nr. 4 – Poka (varem Kulbi) k. vanatalu, esines samal kohal samanimelisena juba 17. sajandi lõpul. Talult sai nime kogu küla. 1904. a. ostis talu päriseks Eduard Patsman.

Kulbimägi – Poka k. Kulbimäe t. juures kõrgendik, sellest loodes [407].

Kunnimägi⁹ – kõrgem koht Oru k. Süvaoru t. maal, talust 0,25 km idas, Süvaoru lõunakaldal Mäletjärve tee ääres [385].

Kuusesaare talu nr. A-3 – Oru k. endine kandikoht Lööke oru põhjapoolsel kaldal.

Laane talu nr. 13 – Melliste (varem Mäekala) k. vanatalu; tõenäoliselt üks endistest Mäekala taludest, mis oli olemas juba 18. sajandi algul ja märgitud sellisena ka 1782.–1858. a. revisjonikirjades. Talu praegune nimetus esineb esmakordselt 1865. a. Poka mõisa talumaade kirjeldustes. Talu ostis 1904. a. päriseks Peeter Peterson.

Lavatsi järv – Mäletjärve ja Poka järve vahel, nendega oja kaudu ühendatud järv, mille pindala 5,8 ha, mõõtmed 0,65 × 0,22 km, suurim sügavus 14 m. H. Riikoja [1934: 71] on andnud järve kõrvalnimetustena veel Lavatse ja Lavaõue.

Muistend kõneleb, et sel järvel olevat vanasti imeilus neiu jaaniõil kuldloot-sikus kuldmõladega sõudnud, hõbepärg peas, hõbekannelt helistades. Ühel jaaniõhtul otsustanud seitse Poka küla poissi neidu tabama minna, sõudnud kogu öö neiu järel, pole aga talle ligidale saanud. Alles koidu ajal teinud neiu ettepaneku, et poisid teda kodus külastaksid, käskinud aga ühel poisil lahkuda ning kodustele teatada, kuhu teised jäänud. Seitsme aasta pärast tulnud kuus tundmatut noormeest koos neiuaga Poka külla ning imestanud,

⁸ Vt. ka Kägara t. (KRIIMANI).

⁹ Vrd. *kuún* : *kunni* 'muhk, kühm; käbi; kurnimäng' (EMS).

et neid enam ei tunta, olevat nad ju ainult ühe lühikese öö ära olnud. Siis tulnud rahvale lugu meelde ning keegi öelnud, et ah see ongi ilus näkineiu, keda te tabama läksite. Seda kuuldes kadunud neiu ja keegi pole teda enam järvel näinud. [EKmS 4^o5, 883/5]. On arvatud, et Lavatsi järvel on Peipsi järvega maa-alune ühendus: kord läinud raudkammitas hobune Lavatsi järve ja tulnud välja Peipsist [ERA II 298, 268 (1)].

Lavatsi talu nr. 5 – Poka (varem Kulbi) k. vanatalu Lavatsi järve kaldal, esines samanimelisenä ja samal kohal juba 17. sajandi lõpul. 1782. ja 1821. a. vakuraamatuis esineb Lavatsi koguni külanimenä,¹⁰ mis hõlmas nii Kulbi kui ka Melliste küla.¹¹ Talu ostis 1904. a. päriseks Jaan Schuster.

Libiseja org [*libisejä*] – Melliste (varem Tuimäe) k. Kiilako (Libiseja) t. org, ristub Tartu-Räpina maanteega endisel Kurista ja Poka valla piiril. Nimet. ka Röövlioruks [*rüüvli-*] – vanasti röövitud ja tapetud siin tihti inimesi, kuna ümbruses valitsenud võsa [189]; Verioruks, Verioja oruks – siin valatud varem palju verd [391], millest oru põhjas voolava oja vesi on verine (roostene) [315].

Lingutismägi – muistne linnamägi Melliste k. Saare t. maal, u. 20 m kõrge, vallitaolise moodustisega. Mägi olevat mullast ja kividest kokku kantud [297], sealt pillutud ja lingutatud vaenlase pihta kive, millest mägi ka nime saanud [44]. Vanasti on tee mäele kulgenud üle oja, kus kivid ja puutalad veel praegugi tähistavad endist silla kohta [236; 297; 407]. Muistendi järgi olnud vanasti mäel linn, mis vajunud maa alla [497; EKLA, f 200, m 13:2, l 21] – karistuseks linnaelanike kurjuse eest [E 52961]. Mäge on tahetud üles künda, kuid kündmise ajal kostnud maa alt hää: “Ära aja puru silma!”¹² ja töö jäänudki tegemata [samal]. 19. sajandi lõpul küntud mägi siiski põlluks [407]. Mäelt olevat ka Kalevipoeg kive lingutanud [363; RKM I 4, 413 (1)]¹³ – ühe teate järgi koos Vanapaganaga; Kalevipoja kivi kukkunud kuhugi Peipsi lähedusse [363]. Juba vanadest aegadest on mäel tehtud jaanituld [236; 297; 407]. Teisel pool orgu olevast nõlvakust on kruusa võtmisel luid leitud [E 52961], seal olevat vana matusekoht [407]. Mäge nimet. ka Kalevipoja sängiks [ERA II 150, 100] ja Lingumäeks [236; 297; 407].

¹⁰ 1782: *Lawazi*, *Lawazzi*, 1821: *Lawatski külla* (Simm 1972: 289).

¹¹ J. Simmu väitel (Simm 1972: 289) kuuluvad endise Lavatsi k. talud nüüd Poka k. koosseisu.

¹² Kirjakeelne lause; Võnnu murrakus näiteks: *Ärä 'aagu pur(r)u 'silmä!*

¹³ Arhiivitekst lingu ei maini.

Lusti talu nr. 11 – Melliste (varem Mäekala) k. vanatalu. Talu nimi esineb esmakordselt 1766. a. kirikuraamatus, samasugusena on ta märgitud ka 1782.–1858. a. revisjoniraamatutes. Talu ostis 1904. a. päriseks Jaan Mooses.

Luutsna oja – vt. SARAKUSTE, MÄKSA, KURISTA.

Lõhmuse talu – Poka k. (varem Sulbinuka) Lüti t. endine popsikoht. Talu juures kasvavad vanad pärnad (lõhmused).

Lõokese mägi – Lõokese oru kõrge kallas [145].

Lõokese nukk – Lõokese oru põhjakaldale endise Lõokese rae asemele 19. sajandil rajatud kolme kandikoha (Lõokese, Savimäe, Kuusesaare) varasem üldnimetus [479]. Praegu Oru k. osa.

Lõokese org – Oru k. Lõokese talult nime saanud org, vahelüli ühelt poolt Süvaoru ja teiselt poolt Karjasilla ning Iidoja oru (vt. SARAKUSTE) vahel [236]. On osa Kalevipoja künnivaost.

Lõokese talu nr. A-2 – Oru k. (Lõokese nuka) endine kandikoht, rajatud tõenäoliselt 1830. aastatel metsnikumajaks (1850. a. *Forstey Leokenne*) Lõokese oru kaldale, sajandi teisel poolel kandikoht.

Lüti talu nr. 20 – Poka k. (varem Sulbinuka) vanatalu; esines 1782.–1795. a. revisjonikirjades *Kibali* taluna, alates 1816. a. aga Lüti (*Lütti*) taluna. Praegusse kohta on toodud 1865. a. paiku Teokopli äärest, praeguse Haaviku talu lähedalt [155]. 1904. a. ostis talu päriseks Johan Mutso.

Mardi talu nr. A-29 – Poka k. asundustalu Melliste tee ääres, endisest mõisast 0,5 km kaugusel.

Marjamägi – Melliste k. Kopli t. aia taga poolringjas kõrgendik, kus varem kasvanud palju maasikaid [236]. Mäe idajalamil, Oraviku ääres, on vana jaanitule tegemise koht [236].

Melliste kõrts – Melliste k. maantee ääres, oja paremal kaldal olnud kõrts, mis suleti I maailmasõja ajal [297; 495]. Kõrtsi on mainitud juba 1795. a. revisjoni ajal, mille kõrval 1868. a. vakuraamatus mainitakse ka poodi. 1963. a., uue maantee rajamisel tulnud kõrtsi taga orus maa seest päevavalgele luust kaelakee [189].

Melliste küla¹⁴ – 16. sajandil tuntud ilmselt Meltsi külana (1582 *Melz*¹⁵, 1588 *Melzy*, *Meizy*; 1638 *Meliste*), seda nimekuju on Võnnu kirikuraamatus harva kasutatud ka veel 18. sajandi teisel poolel (*Melsi*). Nimetus on vahest tuletatud veskist (olemas juba 1588. a.), kus võidi jahvatada ka linnaseid (*Malzmühle* – ‘linnaseveski’; vrd. Tartu Meltsiveskiga, mis on oma nime saanud samuti linnaste jahvatamisest). See veski asunud Melliste oja vasaikul kaldal maantee ääres (1963. a. aeti sellest kohast üle uus maantee) ning põlenud maha 19. sajandi keskpaiku – rahva arvates möldri enda käe läbi, kuna too ei suutnud mõisale maksta määratud renti [236; 297]; veski varemed olnud alles veel 19. sajandi lõpul [475]. J. Simm aga peab võimalikuks küla nime tuletamist isikunimest Meli, Mely, Melle, Melly.¹⁶

Talusid oli külas 1588. a. 2, 1638. a. 1, 1688. a. 4 (1684. a. kaardil 5 talu, neist 2 ojast lõuna ja 3 põhja pool), 1758. a. 4, 1782.–1858. a. revisjonide ajal 5. 1865. a. on külas loetletud neli talu, mis on säilinud tänini. Nõukogude ajal liideti Melliste külaga veel senised Mäekala ja Tuimäe külad. Rahvasuus nimet. ka Meliste külaks.

Melliste oja – läbib Melliste küla, voolates välja Poka järvest ning suubudes Luutsnasse.

Melliste org – Poka ja Melliste k. vahel olev org, suubub koos ojaga Luutsna ürgorgu; on üks osa Kalevipoja künnivaost.

Mooritse talu nr. 17 – Melliste (varem Tuimäe) k. vanatalu, asub praegusel kohal juba 17. sajandist, kuid 1782.–1858. a. revisjonikirjades Näksi (*Nexsy*, *Neksi*) nime all. Praeguse nime on talu saanud 19. sajandi esimesel veerandil peremehelt Männi Mooritsalt. 1904. a. ostis talu päriseks Kustav Jaas.

Mäe talu nr. 7 – Melliste k. vanatalu, rajatud praegusse kohta tõenäoliselt 1860. aastatel Mäe taluna. Nime on talu saanud sellest, et paikneb kõrgemal kohal, “mäel”. Talu ostis päriseks 1904. a. Hindrik Tüür.

Mäekala küla – oli olemas sellenimelise külana (*Mäekalla*, *Mägala*, *Megala*) ametlikult alles alates 18. sajandi teisest poolest.¹⁷ Varem oli olemas sama nimega talu (1627 *Meddikall*¹⁸, 1638 *Mettekall*), hiljem talud (1688 *Meddakalla*, 18. saj. esimesel poolel *Mähkalla*, *Mäkalla*, *Mäekahla*), mis on paigu-

¹⁴ Asulate nimistutes: 1923. a. *Meliste*, 1945. ja 1977. a. *Melliste k.* (EH).

¹⁵ *Melzy mlyn* (Simm 1975: 190).

¹⁶ Simm 1975: 190.

¹⁷ 1767: *Megalla*, 1792: *Maekalla* (Simm 1977: 117).

¹⁸ *Meddikall Hanss* (Simm 1977: 117).

tatud Pikkpalo¹⁹ külla (1588 *Piczpalia*, 1638 *Pickpalle*, 1688 *Pick-Pallo*).²⁰ Viimase nimetust 18. sajandi ürikutes enam ei mainita, küll aga esineb ta veel 1839. a. Rückeri Liivimaa kaardil. Küla nimetus võib olla tuletatud mäekaldast, mille all ta paikneb [236] (ka 1815. a. Tartu maakonna topograafilis-statistilistes lisandites on küla nimeks märgitud *Bergufer* – ‘mäekallas’), või mis veel tõenäolisem, kuna sellele viitab ka varasem nimekuju – sõnast *mädakaala* > *mäekaala*; leidub ju küla all soos rohkesti allikaid ja mädakohti, järelikult võis leiduda ka mõni “mäda” sookael, s.o. kitsas tüma koht. J. Simmu arvates on küla saanud nime Mädakala talust.²¹

1638. a. oli külas üksainus peremees. 1684. a. kaardil on samas märgitud 2 talu (Nisu ja Laane t. kohal), see arv püsis arvatavasti ka veel 18. sajandi algupoolel. 1782.–1858. a. revisjonikirjades on külas märgitud 5 talu, millest üks nähtavasti 1860. aastatel lõhuti. Nii püsis küla oma 4 taluga kuni nõukogude ajani, mil liideti Melliste külaga. Varem on küla kutsutud ka Laane külaks (nähtavasti ajast, mil ta asus veel laanes (Pikkpalos?)) ja Alakülaks.

Mäletjärve küla – vt. KAAGVERE.

Männi talu nr. 18 – Melliste (varem Tuimäe) k. vanatalu; esines samanimelisenä juba 18. sajandi algul ja võib-olla isegi 17. sajandi lõpul (1688. a. Pikkpalo külas peremees *Menni Jürgen*), ehkki talu algne asukoht on kaheldav (puudus 1839. a. kaardil, on aga olemas 1866. a. kaardil – arvatavasti üheskoos Kiilako taluga). 1904. a. ostis talu päriseks August Koort.

Nisu pedastik (pedastik) – Melliste (varem Mäekala) k. enamalt jaolt Nisu talule kuulunud metsatukk Tartu-Räpina maantee ääres, mis 1963. a. osaliselt hävitati seoses maantee õgvendamisega.

Nisu talu nr. 12 – Melliste (varem Mäekala) k. vanatalu, mis Mäekala nimega eksisteeris hiljemalt juba 18. sajandi algupoolel, millisenä on märgitud ka 1782.–1858. a. revisjoniraamatutes. Rahvapäraselt aga oli talu Nisu nimega tuntud juba 18. sajandil (1787. a. vakuraamatus peremees *Nisso Peter*). Talu ostis 1904. a. päriseks Karl Tatrik, taluhooned hävisid tules 1944. a. sõjasuvel.

¹⁹ Pikkpalo (Simm 1977: 117).

²⁰ 1687: *Pickpallo* (Simm 1977: 118).

²¹ Võnnu murrakus *mädä*, mis võib käänduda ka *mädä* : *mää*; koos sõnaga *kaal* ‘kael’ võib anda liitsõna *määkaala*, koos sõnaga *kala* – *määkala*.

Oja talu – Melliste k. endine popsikoht Melliste kõrtsi naabruses, teisel pool oja.

Ojaveere talu nr. A-6 – Poka k. asundustalu, endine moonamaja (mõisa juures, sellest põhja pool, oja kaldal).

Oravik – Melliste k. Kopli t. männi-kuusemets talu ja Luutsna soo vahel, kus varem elutsenud palju oravaid; viimastest ongi nimi tuletatud [297]. Metsas, Tamme külla (Vt. MÄKSA) viiva tee ääres, on varem asunud küla kiigekoht [297]. Samas tapetud kunagi keegi inimene ja maetud mätta alla, tema sääreluud kuulnud tee ääres karjumas [315].

Oru küla²² – 1950. aastatel moodustatud küla Süvaoru ja Lõokese oru ääres asuvatest taludest.²³

Palsi allik – Mäletjärve k. Palsi t. juures kõrge paekalda all olev allikas, mis on kaldasse uuristanud sügava, 2 m kõrguse koopa; voolab Lavatsi järve [52; 315]. Allika juurde on vanasti käidud silmi arstimas ja temale ka rahasid ohverdatud, mida hiljem allika põhjast on leitud [52; 363]. Nimet. ka Pae allikaks ja Paelätteks.

Palsi talu nr. 24 – Mäletjärve k. vanatalu, oli sellenimelisena olemas arvatavasti juba 17. sajandil (1638 Paltsi (*Paltze*) Peep).²⁴ Talu nimi on ilmselt tuletatud mehenimest Balthasar > Paltser > Palts. 17. sajandil kuulus talu Kurista ja 18. sajandil Sarakuste mõisale, kes selle üksiktalu 1867. a. müüs edasi Poka mõisale; müügiaktis on talu paralleelnimeks märgitud *Paggast* (kas mitte tuletatud venekeelsest sõnast *pogost* – ‘külakalmistu’, sest vana matusekoht asub tõepoolest lähedal asuva Paabuta talu maal?). Talu ostis 1904. a. päriseks David Jaas.

Pedaja talu nr. 3 [*pedājā*] – Oru (varem Kulbi) k. vanatalu, mainitud sellenimelise vabadikukohana mõisa võsamaal esmakordselt 1825. a. mõisamaade hindamistabelis, 1865. a. muudetud talukohaks. Talu on saanud nime põlise männi (pedaja) järgi, mis talu juures varem kasvanud [385]. Talu ostis 1904. a. päriseks Johan Lüpsik.

²² Oru k. on olemas juba 1945. a. asulate nimistus Melliste kn. all, kuid on kaotatud 1977. a. (EH).

²³ Oruküla (rk. n. Lõokese). 1950. aastate alguses tekkinud nimi Poka as. Liivaoru talu ümber rajatud taluderühmale (Simm 1977: 117).

Liivaoru t. pole käsikirjas nimetatud, nagu üldse Poka as. ja Oru k. talusid. Näib aga, et Lõokese külaks kutsutakse ainult osa Oru külast (vt. Lõokese nukk).

²⁴ Oli olemas lausa Paltsi k., mis leidub ka Mellini ja Rückeri kaardil (Simm 1975: 192–193).

Piirikivi talu – Melliste (varem Tuimäe) k. Sassi t. endine popsikoht Hammaste küla piiril.

Poka asundus – 1920.–1930. aastatel Poka mõisa põldudele rajatud asundustalude üldnimetus.

Poka järv – järv endise Poka mõisa juures, ühenduses Lavatsi järvega, väljavool Melliste oja kaudu Luutsnasse. Järve pindala on 3,9 ha, mõõtmed 0,46 × 0,18 km, suurim sügavus 18,5 m. Järvega on seotud muistend: Pokal olnud vanasti kuri mõisahärra; kui ta prouat ümber häärberi taga ajanud, jooksnud too järve ning uppunud, temast saanud näkk [410].

Poka järved

Poka kool – endises Tuimäe külas asunud Poka valla külakool, mis asutati ning ehitati 1866. a. (seni olid Poka valla lapsed pidanud käima Mäksa valla Tamme küla koolis) ning suleti Poka vallavalitsuse palvel laste vähesuse tõttu 1903. a. algul. Kooliõpetajad: 1866–1874 ja 1878–1883 Ado Jüri p. Erikson, 1874–1878 Karl Jüri p. Erikson (sellal oli kool üks parimaid kihelkonnas), 1883–? Daniel Tamm, ?–1896 Mart Tamm, 1896–1903 Kristjan Merilaan. Mõisnik müüs koolimaa 1904. a. Johan Kanigile.

Poka küla²⁵ – endisest Poka asundusest nõukogude ajal moodustatud küla, millega liidetud ka osa Kulbi küla ja Sulbinuka taludest.

Poka mõis (saksa k. Heidohof²⁶) – mainitud esmakordselt mõisana *Heyde Buckenhof* 1550. a. [Ligi 1961: 364; LVVA.7402.2.13, l. 183]. Mõisa eestikeelne nimi on saadud nähtavasti mõisaomanikult v. Bockilt 16. sajandi teiselt poolelt. Saksakeelne mõisa nimetus Heidohof esineb juba 1638. a. revisjoni aegu ja on ilmselt saadud ligiolevalt Häido (*Heido*) külalt, mille maadele mõis rajati. 1630. a. kaardil paikneb mõis seal kus praegugi. 18. sajandi keskel oli mõisal Laastiko (*Lastick od. Kukatz*) karjamõis, mis aga sajandi lõpul likvideeriti. Kihelkonnas oli Poka mõis üks väiksemaid, 1900. a. paiku oli tal maid 4767 vakamaad. Külasid oli mõisa valduses 1638. a. 5 (Melliste, Mäekala, Tuimäe, Kulbi ja Häido), mis jäid püsima kuni 1860. aastateni, mil Häido küla lõhuti. Talusid oli mõisal 1627. a. 7, 1638. a. 6, 1688. a. 20, 1758. a. 20, 1782. a. 29, 1795.–1834. a. 27, 1850.–1858. a. 28. Pärast 1865. a. maade ümbermõõtmist ja Häido küla likvideerimist sai talude arvuks 24, mis peaaegu kõik 1904. a. päriseks müüdi.

1867.–1868. a. vakuraamatute andmetel oli mõisapõldude kvaliteet väga mitmesugune (keskmine kuni väga hea), heinamaad osalt head, osalt soised ja keskmise saagikusega, karjamaad väga kasinad, kuna põletis- ja tarbepuudest tunti väga suurt puudust (sama juba 1758. a.). Mõisa kasutuses aga oli 19. sajandil rohkesti heinamaid Emajõe alamjooksul (Surno, Pokasaar, Kullamäe, Ainaotsa, Kaiaotsa jt.), Koosa jõe ääres (Lagimäe) ja Akali kaevandu (vt. KASTRE) ääres (Viirasaar). Poka mõisaomanikud on olnud: kuni 1550. a. Hans Beckmann, alates 1550. a. viimase õde, Tartu rae-härä Paul Bocki abikaasa, 1582. a. viimase väimees Dietrich Hartmann, alates 1626. a. viimase poja väimees Hans Stralborn jne. Stralbornide kätte jäi mõis kuni 1760. a., mil selle omandas H. C. v. Bellingshausen. Edasi järgnesid 1767.–1783. a. C. D. v. Loewenstern (alates 1756. a. ka Mäksa mõisa omanik), 1783.–1787. a. viimase poeg G. D. v. Loewenstern, alates

²⁵ Asulate nimistutes: 1923. ja 1945. a. Poka as., 1977. a. küla (EH).

²⁶ Varem ka Nachtel, Hortmanshof (Simm 1975: 193–194).

1787. a. viimase kasuvend C. O. v. Loewenstern (omandas 1790. a. ka Kastre mõisa). Viimase pärijad pantisid Poka, Mäksa ja Kastre mõisa 1835. a. Gotthard v. Liphartile, kellele need kinnitati 1839. a. 1850. a. omandas kõik need mõisad kindralleitnant Otto v. Essen (ost kinnitati 1851. a.), kelle järglaste kätte jäi mõis kuni võõrandamiseni 17. apr. 1926. Eesti Vabariigi ajal asus endises Poka mõisahoones Mäksa vallamaja, nõukogude ajal paigutati siia sidejaoskond; mõisapõldude asemele rajati Poka asundus (hiljem küla). Nõukogude ajal ühendati Mäekala ja Tuimäe küla Melliste külaga ning moodustati Süvaoru nuka ja Löökesse nuka taludest Oru küla.

Poka talu nr. A-8 – Poka k. asundustalu endises mõisakeskuses, endine mõisavalitseja jt. mõisaametnike maja. Talu maal, endise mõisa aida ja talli taga, Sepa t. lähedal mäekallakul, kus kasvavad põlised pärnad, olnud vanasti ohvrikoht [22].

Poka vesiveski nr. A-21 – Poka k. asundustalu endises mõisa vesiveskis Melliste oja kaldal. Vesiveskit (*Heyttsche Mülle*) märgib siin juba 1588. a. revisjonikiri. Veski juures kasvab kaks põlist pärna.

Poka-Kooli talu nr. A-12 – Melliste (varem Tuimäe) k. talu, mis ühendatud Koolimaja taluga ja mille õuel asunud varem Poka valla koolimaja [97].

Põlde talu nr. A-15 – Poka k. asundustalu Mäletjärve tee ääres, Poka järvest lõunas. Nimetus on tuletatud sellest, et talu on igast küljest ümbritsetud endiste mõisapõldudega [97]. Talu juures, sellest pisut lõuna pool, on varem vana talu ahervare olnud [97] – arvatavasti üks endise Häido (Heido) küla talu ase.

Põrguvalu läte – Poka k. Järvetaguse t. all Lavatsi järve kaldas tugevasti üleskeev allikas väga külma veega. Viimase tõttu peetakse üldiselt kardetavaks allikast juua [52; 407]; mõisa ajal olevat keegi mees rukkipaneku ajal palava ilmaga läinud allikale jooma ja kohapeal surnud [315]. See on endine terve- ja ohvriallikas [385], mille nimetus tuletatud ilmselt sellest, et allikas keeb pidevalt nagu “põrgukatel” [385]. Nimet. ka Põrguallikuks.

Rehenopi talu nr. A-4 – Poka k. asundustalu endise mõisa rehe lähedal, endine moonamaja [315].

Saare talu nr. 6 – Melliste k. vanatalu, saanud nime arvatavasti paiknemisest Melliste oru “saarel”. Talu praegune nimi esineb esmakordselt 1811. a. revisjonikirjades ja pärineb arvatavasti 18. sajandi lõpupoolelt (1782. a. peremees Saare Jaan), ehkki 18. sajandi ürikutes on kirjas Melliste taluna. Talu ostis 1904. a. päriseks Jaan Vasila.

Sassi pedastik (pedastik) – Melliste (varem Tuimäe) k. Sassi ja Männi t. vahel Tartu-Räpina maantee ääres kasvav männitukk.

Sassi talu nr. 16 – Melliste (varem Tuimäe) k. vanatalu, olemas enam-vähem praegusel kohal juba 17. sajandil. Talu on nime saanud tõenäoliselt Sassi Adolt, kes 1770. a. paiku tuli siia Mäksalt, Sootagalt peremeheks; esineb Sassi-nimelisena ka 18.–19. sajandi revisjonikirjades. 1904. a. ostis talu päriks Kristjan Männi.

Savimäe talu nr. A-1 – Oru k. (Lõokese nuka) endine kandikoht.

Sepa talu – 1920. aastatel Melliste k. sepa Jaan Petersoni rajatud talukoht maantee ääres Melliste oja kaldal.

Sepa talu – Poka k. asundustalu, rajatud mõisa sepikoja asemele [97]. Sepikoda ehitati siia 1880. a. paiku [81].

Sika talu nr. 14 – Melliste (varem Tuimäe) k. vanatalu, saanud nime arvatavasti Sika (*Sikka*) Jaani Karlilt, kes tuli siia peremeheks 1780. a. paiku; Sika taluna esineb ka 1782.–1858. a. revisjonikirjades. Talu ostis 1904. a. päriks Peeter Mutso.

Sikaorg – Melliste (varem Tuimäe) k. org Sika ja Koolimaja t. vahel, ristab Tartu-Räpina maanteed, ühendab Teokoplit Luutsna sooga.

Singi talu nr. 10 – Melliste (varem Mäekala) k. vanatalu, esineb sellenimelisena esmakordselt 1786. a. vakuraamatus ja on samasugusena kirjas ka 1811.–1858. a. revisjoniraamatutes. 1904. a. ostis talu päriks Peeter Kõiv. Talu põles maha 1944. a. sõjasuvel.

Sirgo talu nr. A-18 – Poka k. asundustalu, saanud nime esimese peremehe järgi. Talu maal, Lavatsi järve kõrgel kaldal, talust 0,2 km eemal oleva kruusaaugu kohal paiknevat rootsiaegne matusekoht [398], kust hiljuti leiti luukere jäänused koos savipotiga, milles pronkskäevõru [385]. Arvatavasti endine külakalmistu.

Soepurre – Oru k. (Süvaoru nuka) Soesilla t. maal, talust 0,4 km edelas metsa ääres (Vahelepistikus) asuv kivine koht piklikus soises vaos, mida vanasti hundid kasutanud purdena Kikkametsa (vt. KAAGVERE) ja Jantkapalu (vt. HAASLAVA) vahel joostes [99].

Soesilla talu nr. 1 – Oru k. (Süvaoru nuka) vanatalu, rajatud arvatavasti 1860. aastatel nn. Soepurde lähedale, võis aga vabadikukohana olla rajatud ka juba varem (1825. a. Määrsepa vabadikukoht?). Talu ostis 1904. a. päriks Peeter Kolin.

Soome talu nr. A-13 – Poka k. (varem Sulbinuka) asundustalu, rajatud 1920. aastatel.

Sulbi talu nr. 22 – Poka k. (varem Sulbinuka) vanatalu, toodud praegusse kohta 1865. a. Häido (Heido) külast hilisema Õnnevälja talu maalt, Mäletjärve tee äärest (tollest lõunas) [155]. Nimetatud kohas kandis talu sama nimetust juba 17. sajandi lõpul. 1904. a. ostis talu pärioseks Jaak Laarman, kelle pärijatele ta 1906. a. kinnitati.

Sulbinukk – praeguse Poka k. kolme vanatalu (Sulbi, Äide ja Lüti), Soome asundustalu ja mõne endise popsikoha üldnimetus [155].²⁷ Vanatalud toodud siia 1865. a. paiku, kuna varem asunud sel kohal mõisa lammaste karjamaa [155].

Süvaorg [süvä-] – Oru k. (Süvaoru nuka) org, mis saab alguse Soesilla talust 0,5 km edelas olevast soost (nn. Toomu metsast; vt. HAASLAVA), kirdes läheb üle Lõokese oruks; moodustab osa Kalevipoja künnivaost. Vanade inimeste jutu järgi voolanud vanasti orus jõgi [495].

Süvaoru nukk – Oru k. Süvaoru kaldal asuva kolme talu (Soesilla, Süvaoru, Pedaja) varasem üldnimetus [155]. Mõnedel andmetel rajatud Soesilla ja Süvaoru talu Süvaoru kaldale 1870. a. paiku, kuna Pedaja talu olnud olemas juba varem [99]. Enne talude rajamist olnud siin lepavõsa ja mõisa lammaste karjamaa [99].

Süvaoru talu nr. 2 – Oru k. (Süvaoru nuka) vanatalu, oli sellenimelisena mõisamaa peal olemas juba 1782. a., kuigi mõnedel andmetel olevat toodud praegusse kohta alles 1870. a. paiku, samaaegselt Soesilla taluga. Talu ostis 1904. a. mõisalt Johan Möller.

Tatriku talu nr. 23 – Mäletjärve k. vanatalu Hammaste tee ääres, endisel Kaagvere valla piiril. Praegusel kohal on talu märgitud juba 1684. a. kaardil, kuid Tatriku talu nime all hakkab esinema alles 18. sajandi lõpupoolel (1787. a. vakuraamatus peremees *Tattriko Michel*; 1795. a. revisjoniraamatus Sika (*Sicka*) talu, 1811. a. – *Tatriku*). Tõenäoliselt asus selles paigas 18. sajandil väike Laastiko (*Lastiko*) karjamõis, sest talu paiknes tollal mõisamaal, eemal teistest taludest. 1905. a. ostis talu pärioseks Aleksander Madi.

²⁷ Vt. ka Tuimäe k.

Kuna talu paikneb kõrgemal kingul, siis on ta levinumaks nimeks Kengu talu.²⁸

Teokopli – Poka k. Audumäe-Sepa ja Haaviku t. vahel olev soine org [81; 97; 99]. Möisa ajal kasutanud teomehed seda kohta tööloomade koplina ja siin asunud teorehed [81].

Tuimäe küla²⁹ – esineb sellenimelisena esmakordselt 1638. a. revisjoniraa-matus (*Towimecks Pustus*); 18. saj. teisel poolel – *Tuwimäe*, *Tuimäe*, *Tuwi*³⁰, 19. saj. algul ka *Tuime*. 16.–17. sajandil kuulus koos Mäekala külaga Pikk-palo külla (vt. Mäekala küla). 1638. a. oli külas üksainus talu. 1687. a. vaku-raamatus ja 1688. a. adramaade revisjonikirjades on Tuvimäe küla hoitud Pikkpalo külast juba lahus; sealt näib, et Tuvimäe küla tuumalaks oli Sika-oru piirkond hilisema Tartu-Räpina maantee ümbruses. 1684. a. kaardil esines Tuimäe küla piirides 6 talu (Kiilako, Mooritse, Sassi, Koolimaja, peale selle praeguse Haaviku talu piirkonnas 2 talu), nagu see põhiliselt on ka 1839. a. Rückeri kaardil (juurde on tulnud Sika talu). Talude arv oli 1782.–1858. a. revisjonide ajal 8, nagu ka pärast 1860. aastate ümbermõõtmist. Nõukogude ajal liideti Tuimäe küla Melliste külaga, Sulbinuka talud aga sattusid Poka küla alla. Küla varasemaid nimetusi Tuvimäe ja Tuime [155] mäletavad praegu ainult üksikud vanemad elanikud.

Uigasoo (-suu) – Melliste (varem Tuimäe) k. Koolimaja t. heinamaa talust 0,5 km edelas [97; 315].

Vahelepistik – Oru k. (Süvaoru nuka) Soesilla t. maal, talust 0,4 km edelas olev lepestik metsa ja põllu vahel madalamas kohas [99].

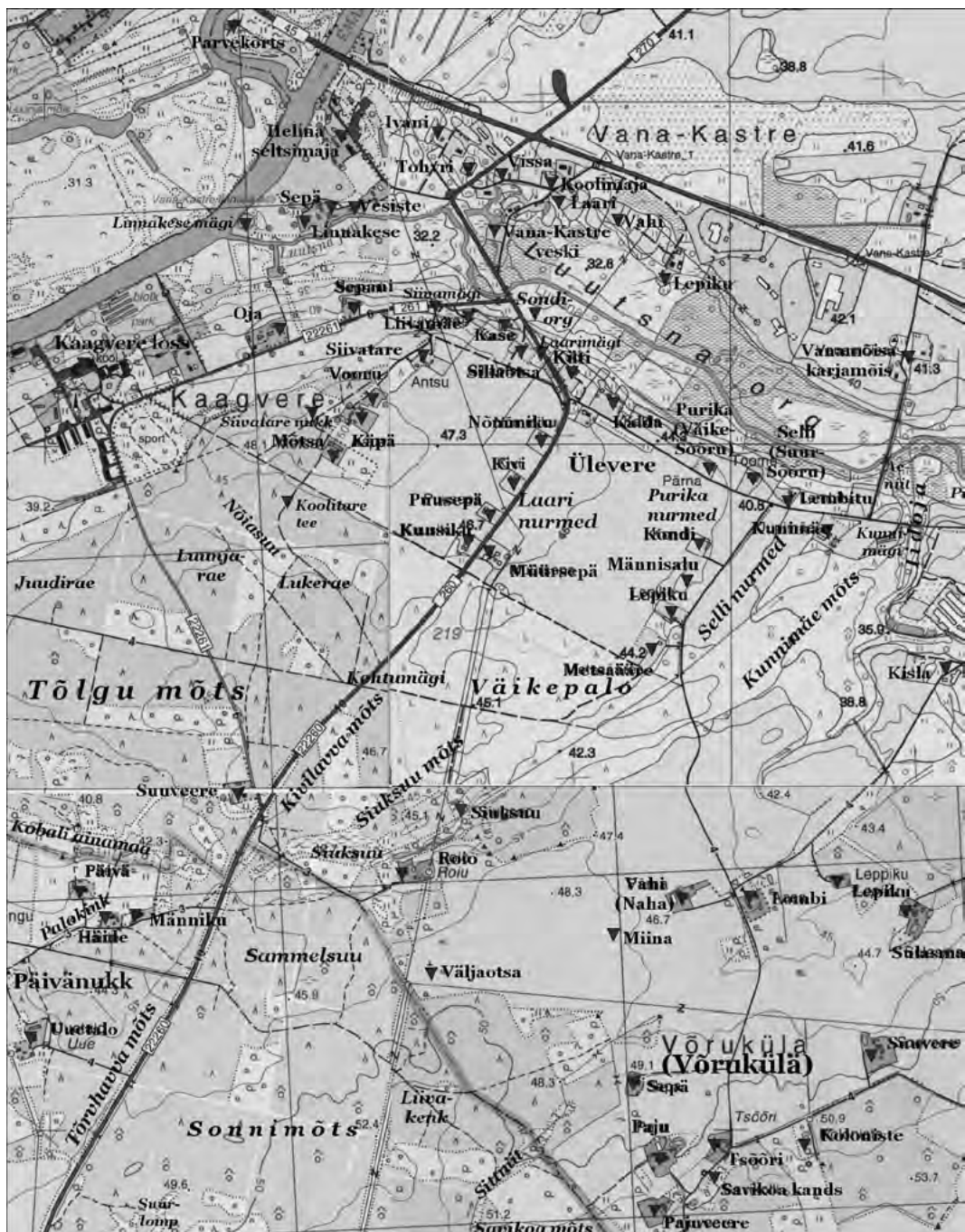
Õnnvälja talu nr. A-16 – Poka k. asunikukrunt, millest omanik lootis endale õnne, taluhooneid aga ei jõutudki peale ehitada. Talu krundil asunud varem Sulbi talu, mis siit 1860. aastatel Sulbinukka veetud [155].

Äide (Eide) **tal**u nr. 21 [KN: `äide] – Poka k. (Sulbinuka) vanatalu, toodud praegusse kohta koos Lüti taluga 1865. a. paiku Teokopli äärest, kus asunud tollega kõrvuti [155] ja kandis 1782.–1795. a. revisjonide aegu *Kibali*, 1811.–1850. a. *Kulbi* ja 1858. a. *Heido* nime. 1904. a. ostis talu päriks Jakob Käärrik.

²⁸ Pole selge, millal see talu sattus Mäletjärve k. koosseisu; ülejäänud vanad Mäletjärve talud kuuluvad Kaagvere valda. Tatriku t. on käsikirjas nimetatud ka hoopis Häido k. (vt.) ainsaks säilinud taluks, sealjuures ühtlasi hajataluks.

²⁹ 1923. a. asulate nimistus Tuimaa k. (EH).

³⁰ Mellin 1798: Tuwima (Simm 1977: 121).

Kaagvere

Mõis:	Kaagvere.
Karjamõis:	Miina.
Vahtkonnad:	Kiipuse ja Tõlgu.
Külad:	Kaagvere asundus, Metsanurga, Mäletjärve, Piiri (Miina), Vana-Kastre ja Võru.¹
Kaart	6.

Aeniit² – madalam heinamaariba Kaagvere as. Kunnimäe põhjajalamil [210].

Albri talu nr. 17 – Metsanurga k. vanatalu, olemas samal kohal juba 1684. a. kaardil ja samanimelisena vähemalt 1720. aastatest alates. Talu ostis päri-seks 1888. a. Juhan Reili. See oli vallas Altenturmi järel suurim (53 ha ehk 30 taalrit 19 krossi).

Alliku talu – Piiri k. asundustalu, mille juures 1963. a. oli kolhoosi tall.

Altenturm³ nr. 20; 21 – Vana-Kastre k. vanatalu; kunagine Kaagvere mõisa kõrvalmõis ja hiljem moonamaja, millest lõpuks moodustati kaks talu ja mille mõis müüs 1910. a. Peeter Lodessonile ja Samuel Leppundile. Talu suurus oli 68 ha (44 taalrit) ja ta maksis 11000 rubla. 1950. aastatel rajati talus Mäksa haigla (arstijaoskond).

Piiskopivalitsuse ajal oli Altenthurm iseseisev mõis, paiknedes siis Ema-jõe paremal kaldal Linnakese mäel. 16. sajandi keskpaiku valdas teda keegi Stackelberg, venelaste okupatsiooni ajal aga vabahärra Taube. 16. sajandi lõpul, kui ümberkaudne maa oli täiesti rüüstatud, rajati Kastre mõis, Altenthurmi talupojad aga allutati Tartu kodanikule Johann Grö-lichile, kes need Heinrich Gilsenile edasi müüs. Siit (Rootsi aja algusest) peale on Altenthurm nähtavasti Kaagverega ühendatud ning jäänud tol-lega ühe omaniku alla. Vanades ürikutes on mõisa ehk lossi nimi 1582. a.

¹ Vastab 1945. a. asulate nimistule (EH).

² Sõnast *aeniit* 'võsast puhastatud heinamaa' (EMS).

³ Sks. k *Altenthurm* 'vana torn'.

Aldendorn, 1588. a. *Altten Thornn*, 1627. a. *Aldenthorm*, 1638. a. *Alten Thurn*. 1582. a. kuulusid lossile järgmised külad: Sarakuste, Reepnitse, Võnnu, Lääniste, Imste, Kõnnu ja Kastmekoja. Praegusele kohale rajati Altenturmi mõis (*Hoflage*) arvatavasti 18. sajandi keskel, kusjuures talle kuulusid Vana-Kastre küla maad Luutsnast ida pool (välja arvatud praegused Kööni ja Ritsiko talud). 1758. a. oli Altenturmil olemas ka karjamõis (*Vieh-Höfgen*, tõenäoliselt Kiipuse). Mõisa eestikeelne, rahvapärane nimetus oli Vanamõis (1626.–1858. a. revisjonikirjades *Wannamois*).

Annemägi – Mäletjärve kõrge põhjakallas Mäletjärve k. Musta t. maal (Kägarat. juures), mille nime rahvas enam ei mäleta. Praegu nimet. Kulbimäeks. Mägi on vana kalmekoht [5], millel rahvas vanasti jaanipäeval Anne heaks suitsetatud ja keedetud oinapäid ja -jalgu ning ka villu ohvriks toonud [Jung 1879: 46, Tartu, 1879, 46; ERA II 150, 359 (10)]. Mäel kasvab põline kask omapärase kahestunud tüvega (tüve ümbermõõt 3,5 m), mis 1964. a. võeti looduskaitse alla. Siin on ka vallitaolisi moodustisi, mis osalt kaevamiste läbi rikutud. Mäest 0,1 km põhjas on suur kivi (ohvrikivi?), milles leidub mitmeid lohke, neist osa nähtavasti lihvitud.

Antsu talu – Kaagvere as. asundustalu, mille rajas Ants Norman endise Siivatare asemele.

Aru talu nr. A-43 – Metsanurga k. asundustalu (Tõlgu metsavahikohast 0,5 km edelas).

Elsekurm⁴ – Emajõe-äärne madal lammniit Tõlgu metsavahikohast loodes, Suure-Kabina mõisast veidi allpool, kohati pilliroogu täis kasvanud [207; 210]. Elsekurmu lähedal kõrgemal kohal, nn. põntsul olnud varem aherbare, mille juurest leitud vanaaegne sõlg; lähedal, Suure-Kabina mõisa all, saadud kunagi jõest kätte odaots [207].

Häide talu – Metsanurga k. Päeva t. maadele rajatud asundustalu.

Härjatiik [*härjä*-] – Emajõe ääres Tõlgu metsavahikoha lähedal Elsekurmus olev suur tiik, kuhu vanasti mõisa härg uppunud [437]. 1964. a. kaevati tiigist läbi kanal.

Ivani talu nr. 4 – Vana-Kastre k. vanatalu, 1795.–1858. a. revisjonides märgitud Miina (*Mina*) taluna; see nimi saadud 18. sajandi keskpaiku peremehelt Miina (e. Kähra) Ivanilt. Talu ostis 1888. a. päriseks Peeter Jansen. Eesti Vabariigi ajal nimetati talu ümber Sillaperve taluks. Nõukogude ajal rajati talus abimajand.

⁴ Isikunimest Els (Hels).

Helin, Kaagvere Laulu ja Mängu Selts – asutati 1887. a. Vana-Kastre k. kooliõpetaja Kristjan Märksi eestvõttel. 1909. a. ehitati seltsile Tartu maantee äärde Ivani t. maale (parve ja Linnakese t. vahele) maja, mis aga 1941. a. sõjasuvel maha põles. Varem oli pidusid korraldatud koolimajas ja Laari talus [437; 473]. Seltsi eesmärk oli laulu, mängu, näitemängu ja hariduslike ettelugemiste harjutamine ja avalik ettekandmine.

Jaanimäe talu – Piiri k. lõunapoolseim asundustalu.

Juudirae – Tõlgu vk. osa Kaagvere endisest mõisast 0,5 km kagus, mille ostnud ning lasknud kunagi raiuda keegi juut [210].

Kaagvere asundus⁵ – Kaagvere mõisa maadele Eesti Vabariigi ajal rajatud küla järgmiste taludega: Antsu, Kalda, Kase, Kivi, Kondi, Kunimäe, Kuusiku, Käpa, Küti, Lembitu, Lepiku, Metsa, Metsaääre, Männisalu, Müürsepa, Nõmmiku, Oja, Puusepa, Pärna, Seppani, Siivamäe, Sillaotsa, Toome ja Voore.

Kaagvere asunduse idaosas, Tartu-Räpina maantee ääres asunud kuni 19. sajandi kolmanda veerandini Vana-Kastre küla viis talu, nn. Mäe-Kastre [EKLA, f 200, m 13:2, l 173]⁶ ehk Ülevere küla [210], talude nimed olnud Selli e. Nurmeselli, Purika, Laari (ametl. Vissa), Tiirike ja Toome (ametl. Musta) [210]. 1851. a. liideti need talud mõisamaa külge, kolm viimast talu veidi hiljem lõhuti.

Kaagvere kool – Vana-Kastre külas juba 1766. a. tegutsenud külakool (mõisa-kool). Algselt peeti kooli Kaagvere mõisas, kuni 1787. a. ehitati Vana-Kastre külla kooli jaoks omaette hoone. 1815. a. ehitati koolile uus ja avaram maja, mis oli kaua kihelkonnas üks parimaid koolimaju. Pärast viimase amortiseerumist ehitati 1881. a. tole kõrvale, vana vennastekoguduse palvemaja kohale valla poolt uus koolihoone, mis oli kasutusel kuni 1928. a., mil kool viidi siit üle Mäksa valda Arule. Eesti Vabariigi ajal töötas kool Vana-Kastres vaid 2 klassiga.

Kooliõpetajad: 1780–1831 Wirro Pabo Andres, 1831–1860 Jaan Wissak-Wissenberg, 1860–1865 Peter Maddisson (abikoolmeister 1858–1860), 1865–1876 Jaan Goldberg, 1876–1883 Karl-Osvald Naggel, 1883–1887 Kristjan Märks, 1887–1915 Hans Mugu, 1915–1918 Johan Sisask, 1919–1920 Voldemar Eber, 1920–1922 Andrei Laredei, 1922–1928 Johanna Eichelmann.

⁵ Asulate nimistutes 1923. ja 1945. a. Kaagvere as., 1977. a. küla (EH).

⁶ Andmete aluseks “Kaagwere Wakko raamat” (1860) Mäksa valla arhiivist.

Kaagvere mõis (saksa k. Kawershof, vanasti *Füßhausen, Fyfhusen*) – esmakordselt ürikutes mainitud 1544. a. *Kaver*’i nime all [Bruiningk 1923: 632]. Nime on mõis saanud Kawerite suguvõsa järgi, kes valdas mõisat keskajal kuni 16. sajandi alguseni. Pärimuse järgi aga saanud mõis nime kahelt Kaa-ve talult, mille asemele ta vanasti rajatud [121]. Ka tuletatakse nime sõnast *kaak* – ‘võllas’, mis vanasti seisnud mõisa lähedal Oldenturmi kindluse juures [136]. Siin olnud kurjategijate hukkamiskoht ja selle järgi kutsutudki mõisat algul Kaaguveere mõisaks [Ruus 1911: 468].⁷ Pärimuse kohaselt asunud mõis vanasti Altenturmi talu kohal [121], 1630. ja 1684. a. kaartidel aga asub ta juba praeguses kohas. 1544. a. kuulus mõis toomfoogt Staeckelbergile, Stephan Bathory aga kinkis ta algul Tartu kodanikule B. Mestmannile ja tolle surma järel E. Unterfehrtile, misjärel mõis ühendati Haaaslavaga ja mõisa paigutati elama talupoeg. 1601. a. kinnistati mõis Chr. Allfeldti nimele, kes selle aga poolakate valitsuse ajal jälle kaotas. Järgnevalt valdasid mõisat staarost Walter v. Plettenberg, seejärel ta teener J. Simonsson ja lõpuks E. Anderson kuni 1627. a., mil mõis uuesti Haaslavale üle viidi ja mõisa talunik elama pandi. 1645. a. muudeti Kaagvere iseseisvaks riigimõisaks (koos Altenturmiga). 17. sajandi lõpul olid mõisa valdajateks v. Tiesenhausenid, kes selle koos Altenturmiga 1726. a. ära müüsid Võnnu praost Johann Svenskele. Viimase pärijatelt läks mõis 1786. a. J. G. krahv Münnichile, viimaselt aga tema tütrele Marie paruness Nolckenile 1815. a. Nolckenite kätte jäi mõis kuni võõrandamiseni 1926. a.

Alates 18. sajandist on Kaagvere mõisal olnud ka kõrvalmõis Altenturm, sama sajandi lõpust või järgmise algusest ka Miina ehk Mäletjärve karjamõis. Kaagvere mõisa valdused hõlmasid 1627. a. (koos Altenturmiga) 28 1/8 adramaad (26,5 tühjad!), 1641. a. 1,25; 1688. a. 3,125; 1725. a. 1,25; 1734. a. 2,5; 1757. a. 5,625; 1823. a. 8,2; 1874. a. 7 adramaad. 1860. a. kuulus mõisale 5726 vakamaad 10 kappa (sellest talumaad 2392 vkm. 15 kp.); mõisapõldude kvaliteet oli keskmine, heinamaad olid head, kuigi ei rahuldanud täielikult mõisa vajadusi, karjamaad piiratud. 1900. a. hõlmasid Kaagvere mõisa valdused 5698 vakamaad.

Elanikke oli mõisa alal 1758. a. 300, 1782. a. 452, 1795. a. 509, 1816. a. 588, 1834. a. 609, 1850. a. 534, 1858. a. 598. Mäletjärve, Võru ja Metsanurga k. talumaad mõõdeti 1865. a., Vana-Kastre talumaad 1887. a. Esimese talu (Mäletjärve k. Musta t.) müüs mõis 1866. a., enamik talusid 1888. a., viimased talud 1900. a. Talude hinnaks oli 160–200 rubla taaler.

⁷ Kaagvere nime uurimise ajalugu käsitleb J. Simm (Simm 1975: 185); nime analüüsijaks 1911. a. oli M. Veske.

Mõisa keskus – Kaagvere loss – on ehitatud 1840. a. paiku. 1920. a. anti mõis Tartu linna kasutusse, 1921. a. rajati siia Tartu laste suvekooloonia, 1922. a. Tartu rinnalaste ja emade kodu, 1926. a. laste varjupaik. Nõukogude ajal töötas siin algul internaatkool, praegu aga kurikalduvustega tütarlaste internaatkool.⁸

Mõisa lähedal Roiu maantee ääres metsa serval on väike kruusaauk – rootsiaegne matusekoht, kuhu maetud Kastre lahingus 1704. a. langenud rootslased [145; 401]; kruusaaugust on leitud luid ja hõberahasid [65].

Kalda talu nr. A-29 – Kaagvere as. asundustalu Tartu-Räpina maantee ääres Luutsna ürgoru kaldal. 1950. aastatel asus siin Mäksa jaoskonnahaigla. Talu lähedal, sellest veidi põhja pool, asunud 19. sajandil Laari talu, mis talumaade mõisastamise järel lõhutud; tolele kuulunud kauplus ja sepi-koda asunud teispool maanteed. (Laari talu on 1795. a. revisjonikirjades tähistatud *Koho*, hiljem *Wissa* nimega; Laari-nimeline pere asus siia elama 19. sajandi teisel veerandil.)

Kalda talu – Piiri k. asundustalu.

Kalliku talu – Piiri k. asundustalu.

Kase talu – Kaagvere as. asundustalu, mille juures kasvanud varem kõrged kased.

Kiigeorg – Võru k. Kiipuse t. juures madalam koht endise hiieplatsiga. Siin asunud mõisa ajal ümberkaudse rahva peopaik kiigega, millest org ka nime saanud.

Kiigeoru hiieplats – Võru k. Kiipuse t. juures Kiigeorus, talust paarkümmend m lõunaedelas asuv nelinurkne u. 20 × 15 m suurune plats, mille igas nurgas kasvab iidne künnapuu. Kokku on künnapuid 10, mis kõik on endised hiie- ja ohvripuud; neist kõige kirdepoolsema, nn. “kõige pühama puu” all on 2 × 2 m mõõtmetega kividest laotud neljakandiline ohvrialtar. Üks puudest kasvab väikesel künkakesel, milles olevat vanarahva arvates varandus peidus. Ohvrialtari 35 m lääneloodes asuv allikas (kuivas 1960. aastatel) olevat endine ohvriallikas. Hiieplatsist idas leidub rohkesti kive, mis võiksid olla muistse kivikalme tähisteks. Varem on hiieplatsi juurest kagu suunas kulgenud u. 50 m pikkune kivimüür. Ka laiunud hiieplatsi ümbruses põllud, sellal kui praegune mets on istutatud alles 1910. a. paiku.

⁸ Mõisahäärber hävis pommirünnakutes 1941. a. 1957. a. ehitati säilinud vundamendile uus külgtiibadega hoone lastekodu tarbeks.

19. sajandi teisel poolel kasutatud hiieplatsi ning selle ümbrust Kiipuse karjamõisa härgade koplina [44]. Kohta nimet. ka lihtsalt Hiieplatsiks. 1964. a. võeti ta riikliku looduskaitse alla.

Kiipuse mets, vahtkond – endine Haaslava mõisa mets Kaagvere valla piiril, pindala 203 tiinu ehk 609 Riia vakamaad (u. 211,8 ha). Vt. HAASLAVA.

Kiipuse ohvripettäi – Võru k. Kiipuse t. lähedal, talust 0,25 km kagus, Mäletjärve ja Kokke k. teede hargnemiskohas varem kasvanud vana ohvrimänd, mis hävis 1901. a. jaaniõhtul jaanitule läbi [44; 210]. Kuna mänd olnud Rootsi kuninga istutatud, nimetatud teda ka Rootsi [*roodsi*] pedajaks [44]. Samas tee ääres on rohkesti auke (kartuliaugud?), mis olnud siin juba mäletamatutest aegadest.

Kiipuse talu nr. A-22 – Võru k. vanatalu, rajatud tõenäoliselt 19. sajandi keskpaiku endise Kiipuse karjamõisa asemele, mille varemed asuvad talu ja hiieplatsi vahel, viimasest 10 m. Karjamõis rajatud 1742. a. paiku *Kiki-moisa* ehk *Kickemoisa* (Kiigemõisa?) nime all metsa. (1760. a. algatas Kurista mõisnik Alex. Guillemotte de Villebois Kaagvere mõisaomaniku Arvid Svenske vastu protsessi, taotledes vanadele kaartidele tuginedes karjamõisat endale, milline taotlus aga 1778. a. Tartu Maakohtu poolt rahuldamata jäeti). Kiipuse nime omandas karjamõis arvatavasti 18. sajandi lõpul, mil Kiipuse Johan siia mõisa poolt karjasena elama pandi (Vana-Kastres leidis Kiipuse-nimelisi isikuid küll juba 1720. aastatel). 1860. a. vakuraamatu järgi oli Kiipuse mõisamaal olev talu väärtusega 42 taalrit, millel oli põldu 93 vakamaad.

Endise Kiipuse karjamõisa rehi asunud praegusest talust 0,3 km kagus, Mäletjärve teest 50 m idas, ja reheahju ahervare on seal kohal metsas veel tunda [44].

Kikkamets (-mõts) – Kiipuse vk. lõunapoolne osa, ulatub Kiipuse t. lähedalt (talust mõnisada meetrit lõunas) Kriimani v. Mandli t. lähedale. Metsas olevat suur kivi, mille all olevat peidus kuld [383]. Kord kästud ühel mehel unes minna kesköö ajal kivi juurde kaevama; mees läinudki, kuid kohkunud tagasi seal musta meest nähes. Teinekord läinud mehed hulgakesi, jõudnud kaevamisel juba varanduseni, mis aga ühe mehe vandumise peale suure kõlinaga maa alla tagasi vajunud.

Kingu talu nr. A-68 – Metsanurga k. (Päevanuka) endine puulõikajakoht.

Kivi talu – Kaagvere as. asundustalu, saanud nime nähtavasti suure kivi-hunniku järgi, mis olemas lähedal, endisel mõisapõllul.

Kivila talu – Piiri k. asundustalu kiviste põldudega (Kriimani järve idakaldal).

Kivilavva mets (mõts) – Tõlgu vk. osa Roiu-Kaagvere teest idas, Võru k. Siukso talust loodes, Koolitare (Nõialombi) tee ääres, kuhu Kaagvere parun lasknud vanasti tuua veskikivi ning selle lauana postidele üles seada, kust ta Eesti Vabariigi ajal ära viidud (kivi asunud Roiu-Kaagvere teest paarisaja meetri kaugusel, metsateest 30 m lõunas) [82; 210; 344; 437]. Kõrgete mändide tõttu nimet. ka Männisaaliks [437].

Kobali heinamaa (ainamaa) – Tõlgu vk. piklik heinamaariba, algab metsavahikohast 0,4 km idakirdes, Kaagvere (Soeavva) tee äärest ja kulgeb Päeva t. suunas [207]. Nimi on tuletatud ilmselt Päeva talust, mida vanasti (1811. a. revisjoni ajal) Kobali nimega on kutsutud.

Kobali mets (mõts) – Tõlgu vk. osa metsavahikoha ja Päevanuka vahel [210], mis hõlmab ühtlasi Palanupalu ja Sitasaare metsa. Nimet. ka Suurepaluks [210].

Kohtumägi – Tõlgu vk. Kivilavva metsas Koolitare tee ääres, Kaagvere as. Metsa talust 0,6 km lõunas, Võru k. Siukso talust 0,5 km loodes, Roiu maanteest 0,2 km idas asuv kõrgem koht, kus vanal ajal mõisnikud süüdlaste talupoegade üle kohut mõistnud [339].

Kohu talu nr. 4 – Mäletjärve k. vanatalu, 1816.–1858. a. revisjonikirjades märgitud Rätsepa (või Kiipuse?) taluna. Talu praeguse nime vanus pole teada, igatahes esines Kaagveres Koho-nimelisi peresid juba 18. sajandi esimesel poolel ja Kaagvere mõisa juures oli olemas sellenimeline kõrts. Talu ostis 1888. a. päriseks Jaan Mäletjärv.

Kohu talu nr. 5 – Mäletjärve k. vanatalu, 1816.–1858. a. revisjonikirjades märgitud Kiipuse (või Rätsepa?) taluna. Talu ostis 1888. a. päriseks Johan Sunts.

Kolonisti talu nr. A-54 – Võru k. endine kandikoht, rajatud 19. sajandi lõpu-poleel.

Kondi talu – Kaagvere as. asundustalu, nime saanud esimese peremehe perekonnanimest.

Koolimaja talu nr. 7 – Vana-Kastre k. end koolitalu, mille 1889. a. ostis Kaagvere mõisalt Kaagvere vallavalitsus.

Koolitare tee (tii) – Tõlgu vk. ja Kaagvere as. tee, mis algab Kaagvere-Roiu maanteelt metsniku maja lähedalt, kulgedes siit põhiliselt kirde sihis, möödub Kaagvere as. Käpa talust ja jõuab välja Tartu-Räpina ning Kaagvere

maanteede hargnemiskoha lähedale (viimases osas on nüüd põllu alla kün-
tud). Seda teed kasutanud varem Metsanurga k. elanikud ja koolilapsed
Vana-Kastre koolimaja juurde jõudmiseks [437].

Kunimäe talu nr. A-26 – Kaagvere as. lõunapoolseim talu Kunnimäe lähedal.

Kunnimäe mets (mõts) – Tõlgu vk. osa Kunnimäe piirkonnas.

Kunnimägi – piklik mäeseljandik Kaagvere as. lõunapiiril, Iidoja oru põhja-
kaldal, kuhu 1890. aastatel mets peale istutatud (varem olnud mägi lage)
[65]. Nimi arvatakse olevat tulnud sellest, et Kaagvere mõisa maad ulatu-
nud “kunni⁹ selle mäeni” [136].

Kuresaare kink (kenk) – kõrgem koht Tõlgu vk. Soeavva tee ääres, Kaagvere
endisest mõisast 1,1 km [207].

Kurmumets¹⁰ (-mõts) – Tõlgu vk. osa Purikakurmu piirkonnas, metsa-
vahikohast 0,5 km idas, istutatud 1897. a. [210]. Selles metsas leidub rohkesti
vanu ahervaremeid 19. sajandi lõpupoolest, mil siin asunud majad lõhutud
ning viidud üle Võru külla (Paju, Tsõõri, Kolonisti ja Väljaotsa talud) [437].

Kuusiku talu – Mäletjärve k. endine kandikoht Kohu taludest läänes. Nii
Kuusiku kui Kohu t. põllud on väga kivised, nii et neid traktoriga on või-
matu künda; rahvajutu järgi olevat need kivid Vanajuuda nipskikivid,¹¹
mis too siit mööda minnes ära kaotanud [240].

Kuusiku talu – Kaagvere as. asundustalu Kaagvere metsa (kuusiku) ääres.

Kuusikukurm– Metsanurga k. Aru t. all Emajõe ääres vastu Suure-Kabina
mõisat olev madal lamminiit, Elsekurmust 0,2 km ülalpool [210].

Käki talu nr. 19 – Metsanurga k. vanatalu, märgitud juba 1684. a. kaardil,
sanimeliselena aga olemas tõenäoliselt juba 18. sajandi algul. 1888. a. ostis
talu päriseks Jaan Sellkäari.

Käpa talu – Kaagvere as. asundustalu, nimi tuletatud peremehe perekonna-
nimest.

⁹ Võnnu murrakus on vastav sõna tegelikult *kuni* või *kooni*. Vrd. aga Hls Puh San
V *kuñn* : *kuñni* 1. ‘muhk, kühm’; 2. ‘käbi’; 3. ‘väike heinahunnik’; 4. ‘kurnimäng’
(EMS). Vrd. Kunnimägi (MÄKSA), Kunnimägi (AHJA, Kärša k.).

¹⁰ Sõnast *kurm* ‘(üksik maa)nurk; maakitsus’ (EMS).

¹¹ Käsikirjas kujul *knipski*-, nagu on teada Laiuse kihelkonnast (ERA, DK 100, 10/11
(5.2)).

Kääpa ase [ˈkääpä] – Mäletjärve k. Paabuta t. põllul, talust 60 m idas, kõrgem koht (kääbas), kus rohkesti suuri kive (viimaseid on aegade jooksul palju ära veetud kui ka jälle põldudelt juurde toodud) [363]. See olevat rootsiaegne matusekoht [398] ehk sõjaaegne matusekoht ("sõjamatus"¹²) [240], kus varem ka ohverdama käidud [52]. Kääpast on leitud inimluid, surnud olnud maetud kükkasendis [363]. Arheoloogid leidnud kaevamisel kääpast potitükke, keegi kohalik elanik aga leidnud Eesti Vabariigi ajal kääpa lähedalt hiiglase luukere [206]. Kääpast 0,25 km idas Paabuta t. maal on vabariigi ajal maa seest kaevamisel leitud väga palju hiiglasuuri luid [206].

Kööni pedajas – Vana-Kastre k. Kööni t. põllul, endise Sarakuste veski lähedal kasvanud iidne mänd, mis hävinud 19. sajandi lõpul või 20. sajandi algul [210]. Selle männi juurde käinud Vana-Kastre küla inimesed vanasti ohvreid toomas; Vahi või Laari t. perenaine toonud siia liha, olnud eluaeg priske ja hea tervisega [210].

Kööni talu nr. A-18 (mõisa ajal nr. 1) – Vana-Kastre k. vanatalu, märgitud juba 1684. a. kaardil ja esines sellenimelisena vähemalt 18. sajandi algul. Talunimi on tuletatud vahest saksakeelsest sõnast *König* – 'kuningas' (1738. a. peremehed *Könige Stephan* ja *Johann*¹³): talu võis Rootsi ajal alluda riigile, s.o. kuningale. Mõis talu talupoegadele ei müünud ja see jäi lõpuni mõisa valdusse.

1956. a. paiku kündis Alfred Lambing Emajõe äärest (sellest 10 m kauguselt) heinamaalt talu ja Sarakuste mõisa vahel välja venekujulise kivist kirve; see olnud kõvast rohelisest kivist hästi välja lihvitud [161].

Küti talu – Kaagvere as. asundustalu.

Laari nurmed – Kaagvere as. põllud endise Laari (praeguse Kalda) t. ümbruses, mis 19. sajandi keskel mõisastati.

Laari talu nr. 8 – Vana-Kastre k. vanatalu, 1816.–1858. a. revisjonikirjades tõenäoliselt üks Vahi (*Wahhi*) taludest. Talu ostis 1888. a. päriks Jaan Peek.

Laarimägi – Kaagvere as. Emajõe ürgoru kallas, mida mööda Tartu-Räpina maantee märke tõuseb [473] ja millel (praeguse Kalda t. juures) asunud 19. sajandil Laari talu. Varem, 20. sajandi algul, kui maantee oli veel õgvenda-

¹² Murrakupärasem oleks *sõamatus*.

¹³ *König Stephan und Johann* (Simm 1975: 188); talunime tuletab ta nende isikunimest.

mata, olnud mäe jõepoolne kallas väga järsk; hobused läinud siit alla sõites sageli lõhkuma ja ka röövitud ning tapetud siin inimesi [479]. Mäealuse kohta olnud varem käibel nimetus Sondiorg ehk Sont [479].

Lembitu talu – Kaagvere as. asundustalu.

Lepiku talu – Kaagvere as. asundustalu, mille rajamise aegu kasvanud ta ümbruses lepavõsa.

Liiva-avva tsihk [*tsihk*] – Tõlgu vk. metsasiht, metsavahikohast 0,2 km kagus [210].

Liivakink (-kenk) – kõrgem liivane koht Tõlgu vk. Sonnimetsa idaosas Võru k. piiril, Sittniidust 0,2 km põhjas [357].

Lille talu nr. A-45 (mõisa ajal nr. XXVI) – Metsanurga k. endine metsavahikoht (küla lääneosas Tõlgu vk. ääres), kus kuni 20. sajandi alguseni elanud metsavaht. Esmakordselt esineb see mõisamaa-talu 1860. a. vakuraamatus, mil talu peremeheks oli Johan Lille.

Linnakese mägi – väike kungas Vana-Kastre k. Linnakese t. maal Emajõe ja Luutsna oja ühinemiskohal, mille omaaegne Linnakese talu peremees Julius Kuus kinkinud Kaagvere Lauulu ja Mängu Seltsile Helin. Mäel on varem asunud Oldentorni ehk Altenturni kindlus. Körberi sõnul olnud siin juba enne sakslaste tulekut tammepuust torn, mille venelased pärast Tartu asutamist (1030) ehitanud ja mida kasutanud vanglana, kuid ka vahitor-nina [Körber 1837: 277]. 1233. a. ehitas Tartu piiskop Hermann samasse kohta väikese Oldenthorne kivikindluse, mille ümbritses vallikraaviga. See kindlus pidi Tartut vee poolt kaitsma ning kujutas endast tollipunkti linnaga kauplevatele venelastele; ühtlasi kujunes ta varjupaigaks vanadele preestritele ning munkadele, mispärast rahvas kutsunud teda Mungalin-naks [Körber 1837: 278]. Pinnavormid lubavad oletada, et muistsel ajal võis siin olla linnamägi [Tuulse 1942: 96]. Venelased hävitasid kindluse 1499. või 1502. a., samuti 1558. a. 1582. a. sattus ta poolakate kätte ja seisis kaua varemetes, kuni rootslased ta pärast 1620. a. uuesti üles ehitasid. 1656. a. hävitasid rootslased lõplikult kindluse enne selle loovutamist venelastele, sellest alates ta ongi jäänud varemetesse. Pärast kindluse mahapõletamist seisnud ta veel enam kui 100 aastat varemetes. 1801. a. valmistatud jooni-se järgi leidsid kahel pool kantsi otstes 7–8 sülla kõrgused neljanurgeli-sed tornid, nende vahel aga 3–4 sülla kõrguse müüri varemed. 19. sajandi jooksul kadusid Oldentorni varemed täiesti: kive veeti varemetest ära mit-mesuguste mõisaehitiste jaoks, kantsi alusmüürid aga on säilinud tänini [Eisen 1916a]. Viimastest võib tuletada kindluse mõõtmeid, mis olid 32 ×

28 m; mäge ületab müür, millest jõe pool asus kindlus, maa pool aga õu. Endist silla kohta jões tähistavad kivirusud ja palgijäänused [Tuulse 1942: 96–97]. Pärimuse järgi ehitanud kindluse keegi Oldenburgi prints, kellelt ta ka nime saanud [136]. Kindlus olnud kolme torniga: 2 torni asunud Emajõe pool küljes ja üks torn idas, vallikraavi pool küljes, allalastava silla kohal; kindlus ise koosnenud alusel maakividest. Ida poolt on kindlust ümbritsenud kolm vallikraavi ehk kanalit, mille asemed on veel tunda (üks ümbritseb vahetult mäge, teine on esimesest 30–40 m kaugusel, kolmas ulatunud varem välja Linnakese taluni ja Tartu-Räpina postimaanteeeni). Pärast kindluse õhkulaskmist veetud ta kivid Tartu ehitamise jaoks. Kui Linnakese talu peremees märke keldrit kaevanud, sattunud ta võlvidud ahjule, milles leidunud põlenud puid. Kindlusest viinud maa-alune käik Emajõe alt Luunja mõisa [136; 339]; teistel andmetel viinud maa-alune käik läbi Luutsna alt [RKM I 4, 363/4]. Kindluse õue pidavat olema maetud keegi tähtis ülem, kelle hauakivi omal ajal sakslased käinud lahti kaevamas, pole aga seda kätte leidnud [136]. Mäes olevat “kelder, mille uks sulguvat raudkangiga. Kord käinud kolm venda seda keldrit kaevamas. Esimene vend kaevanud kõige enne, jäänud pimedaks ja jalust ära. Sama juhtunud ka teiste vendadega. Nii ei teatagi, mis peitub keldris” [ERA II 240, 655/6 (12)]. Mõnede arvates peituvat seal keldris Rootsi relvad. Kord näinud keegi kalur mäel tuld ja selle juures naisterahvast kuld raha segavat. Kalur läinud mõisnikult mehi paluma, kes aitaksid hakata mäel kaevama, saanud aga selle jutu eest peksta [136]. Vanal ajal olevat Linnakese mäel kaelakohut peetud ja siin asunud giljotiin (kaak?) [136]. Kündmisel on kindluse eesõue ja Linnakese talu vahel Luutsna kaldal tulnud paljudes kohtades nähtavale inimluid. Kantsi ümbruses leidunud varem ka hooneid: nähtavasti oli siin väike alev, millest annavad tunnistust ümbruses maa seest leitud hoonete alusmüürid. Vanasti kutsunud talupojad linnust Muugalinnaks, mäge aga Kloostrimäeks (1820. a. *Klosterberg*). Nimet. ka Linnamäeks [*liina*-] ja – kuna Rootsi ajal asunud siin tollimaja, kus nõutud mööduvatelt laevadelt tollimaksu – Tollimäeks [136].

Mäe lähedal, teise vallikraavi ääres, kasvab põline kolmeharuline künnapu, mis on looduskaitse all.

Teisel pool Emajõe oleva Luunja kaevandu olevat kaevanud Rootsi sõja ajal orjad ning vangid [339]. Teistel andmetel kaevanud tolle venelased, kes tahtnud laevadel kindluse kõrvalt Tartu pääseda [RKM I 4, 363/4].

Linnakese talu nr. 3 – Vana-Kastre k. vanatalu Linnakese mäe lähedal, märgitud sama nime (*Linnakse*) all juba 1795. a. revisjoniraamatus; põles maha 1941. a. Talu ostis 1888. a. (koos Sepa taluga) päriks Jaak Kuus. Nimet. ka Liinaketsi taluks.

Litalomp – Tõlgu vk. Sitasaare metsas, metsavahikohast ligi 1 km idas olev lomp [210; 401].

Lombi talu nr. 12 – Võru k. vanatalu, 1816.–1858. a. revisjonikirjades märgitud tõenäoliselt Vissa (*Wissa*) taluna. Lombi nimetus on pärit hiljemalt 19. sajandi keskelt ja saadud talu juures olevalt lombilt. Talu ostis 1888. a. päriks Kaarel Sell.

Lukerae – Tõlgu vk. osa Nõiasoo tee ääres, mille omal ajal Luke mõisaomanik otnud ning maha raiunud [210].

Luunjarae – Tõlgu vk. osa Kaagvere as. lähedal, Nõialombist 0,1 km lõunas, mille omal ajal Luunja mõisaomanik otnud ja maha raiunud; mets on siin korduvalt põlenud [210; 437].

Luutsna oja – vt. SARA KUSTE, MÄKSA, KURISTA.

Lüüde kabel – vana matusekoht Tõlgu vk. Lüüde vahemetsas kõrgemal kohal, Käki talust 0,5 km loodes, kuhu praegu kõrge mets peale kasvanud. Viimane siia maetu olnud keegi Miilitsa Mari [210].

Lüüde parv – endine parv Emajõel endise Suure-Kabina mõisa juures (sellest 0,3 km allpool) endise Lüüde talu lähedal (kohal, kus elektriliin ületab Emajõe), kuhu tulnud välja Uniküla iidne ("rootsiaegne"¹⁴) tee, mille kraavi asemel lähedal kohati veel tunda. Ka parve postid olnud 1880. aastatel Emajõe Kabina-poolsel kaldal veel kohati alles [136].

Lüüde talu nr. 21 – Metsanurga (varem Tüüra) k. vanatalu praeguse Tõlgu metsavahikoha (endise talu) lähedal, viimasest 0,1 km lääneedelas, mida mainitakse sama nimega (*Liedo*, *Lido*) juba 1738. a. vakuraamatus. 1888. a. ostis talu Peeter Kilk, 1905. a. aga ostis mõis temalt talu tagasi ning las kis ära lõhkuda, külvates talu põldudele metsa. Sama tehti naabruses asuva Tõlgu taluga. Arvatavasti oli vanasti talu juures ka samanimeline kõrts (1738. a. oli *Lida* kõrts juba täiesti tühi). Lüüde talu vundament ja mõned õunapuud on veel säilinud. Talu on märgitud juba 1684. a. kaardil, samuti 1630. a. kaardil (Türi taluna).

¹⁴ Võnnu murrakus võiks olla *roodsiajone*.

Lüüde vahemets (-mõts) – Tõlgu vk. osa Tõlgu metsavahikohast 0,5 km lõunakagus, mis varem (enne 1905. a.) kuulunud Lüüde talule [210].

Maaniidi koht [*kotus*] – Metsanurga k. Albri t. maal, talust läänes asuv soine maakoht [402].

Metsa talu nr. A-31 – Kaagvere as. asundustalu Kaagvere (Tõlgu) metsa ääres.

Metsanurga küla¹⁵ [*mõtsanuka*] – olemas juba 16. sajandil, kuid tollal ja ametlikult isegi veel 19. sajandil teise nime all; praegune nimetus võetud ametlikult käibele nähtavasti 19. sajandi keskel või veelgi hiljem. Varem on küla kutsutud vahelduvalt Ü(ü)ble (Hübli, Übli, Üble) ja Tüüra (Türa, Tüär) nimega (1588 *Hybly e. Wllaloia*, 1627 *Diefehre*, 1638 *Tierekylle*; 1630. a. kaardil on *Türi* nimega tähistatud hilisemat Lüüde talu, 1839. a. Rückeri kaardil on aga kui *Terrakülla* märgitud Albri, Tüüra, Käki ja Päeva talud). Nähtavasti on küla niisugune kahenimelisus tingitud kahe taludegrupi olemasolust, mis varem nähtavasti moodustasidki kaks küla: Emajõe kaldal asunud Lüüde (hiljem ka Tõlgu) talu tunti Tüüra külana (1630 *Türi*, 1688 *Tirro*, 18. saj. *Türa*), lõuna pool asuvat taluderühma (Päeva, Käki, Tüüra ja Albri) aga Ü(ü)ble (1688, ka kogu 18. saj. *Üble*) külana.

Talupoegi on külas elanud 1588. a. 1 (*Hyby Henrich*), 1627. a. 1 (*Tyre Martt*), 1638. a. 2; talusid oli 1684. a. 5, 1758. a. aga 6, see arv jäi püsima kuni 1860. aastani, mil rajati mõisamaale Uue talu.

Vanatalud Albri, Käki, Lüüde, Päeva ja Tõlgu (praegune metsavahikoht), Tüüra ja Uuetalu müüs mõis päriiseks 1888. a. Külla kuuluvad veel Lille (endine metsavahitalu), Kingu ja Mäe (endine puulõikajakoht) ning Soosu (endine popsikoht) talud, peale selle 3 asundustalu – Aru, Häide ja Männiku. 1860. a. vakuraamatu järgi olid parimad põllud Albri ja Tüüra talul (valdavalt III järgu põllumaa).

Metsasalu talu – Mäletjärve k. Kohu t. endine popsikoht (Hammaste k. piiril).

Metsaselli talu nr. A-15 [*mõtsa-*] – Oru (varem Võru) k. vanatalu, mis esmakordselt esineb Selli (*Selly*) nime all 1816. a. revisjonikirjades. Nähtavasti rajati talu siia metsavahitaluna juba mõnevõrra varem, 18. sajandi lõpul, mil siin oli metsavahiks Selli Hans, kellelt talu ka nime sai. Metsavahi elukohaks oli talu ka kogu järgneval sajandil [44; 98]. Metsaselli nimega tähistati talu eristamiseks teisest Selli (Nurmeselli) talust (vt. Toome talu).

Metsaääre talu – Kaagvere as. asundustalu.

¹⁵ Puudub 1923. a. asulate nimistus; olemas 1945. ja 1977. a. nimistus (EH: 110).

Miina karjamõis – rajati 18. ja 19. sajandi vahetusel senise Järvepera k. Miina t. asemele, mis oli olemas juba 1730. aastatel. 1819. a. liideti karjamõisa külge veel samast külast Musta talu. Karjamõis oli omal ajal ametlikult tuntud Mäletjärve mõisana (1809 *Melletjerwe mois*) ehk karjamõisana, millena ta eksisteeris ka kuni mõisaaja lõpuni. Karjamõisa asukohaks oli praeguse Uusi talu Piiri (Miina) külas, mis rajati Eesti Vabariigi alguses. Karjamõisa rahvapärane nimetus oli Miinamõis.

Miina talu nr. 2 – Mäletjärve k. vanatalu, saanud nime 1800. a. paiku Miina Mihklilt, kes siia tuli peremeheks Järvepera k. Miina talust, kuhu rajati karjamõis. 1795.–1811. a. revisjonikirjades *Thüra* ja 1816.–1858. a. *Mina* talu. 1900. a. ostis talu pärieks Paabuta t. peremees Samuel Annison. Talu nimetatud varem rahvasuus Mäe taluks (Paabuta t. – Taga talu) [206]. Talust 0,4 km kagus asunud vanasti mõisa savikoda [22].

Miina talu nr. 11 – Võru k. vanatalu, nime saanud peremehelt Miina Jaanilt, kes elas talus 1803.–1820. a. 1795.–1811. revisjonikirjades *Kekky*, 1816.–1858. a. *Mina* talu. 1888. a. ostis talu pärieks Jaan Sell. Rahvasuus nimet. Kota [*kotä*] taluks.

Miinamõisa mets (mõts) – Miinamõisa soos, endise Miina karjamõisa piirkonnas olev mets.

Miinamõisa soo (suu) – Piiri ja Hammaste k. vahel olev soo.

Musta talu nr. 1 – Mäletjärve k. vanatalu, saanud nime Musta Jakobi Jaanilt, kes tuli siia peremeheks Järvepera külast 1810. a. paiku. 1795.–1858. a. revisjonikirjades esineb *Picka*, *Pikka* taluna (1816. a. *Musta* talu). Talu ostsid 1866. a. pärieks (koos Mäletjärve veskiga) vallas esimesena Johan ja Jaan Reili.

Mustsoo (-suu) – Kiipuse vk. Kikkametsas Mandli t. lähedal kõrgete mätas-
tega puhmasraba [145].

Mäe talu nr. A-67 – Metsanurga k. (Päevanuka) endine puulõikajakoht.

Mäletjärv – Mäletjärve veski paisjärv Mäletjärve orus Musta ja Kägara t. vahel. Märgit. 1519 *Melckthjerwe* [Bruiningk 1923: 172], 1627 *Melcke Jerwe*.

Mäletjärve küla¹⁶ – olemas selle nime all juba 16. sajandil (1536 *Mellechtoja*, 1588 *Melestfer*, 1627 *Melck Jerwe*, 1638 *Melletjerwe*). Nime on püütud tule-
tada isikunimest Melity, Melet jt. Tegelikult kasutati Mäletjärve nime kuni

¹⁶ Mäletjärve k. on käsikirjas märgitud ka Poka mõisa külade loetelusse. Olemas kõigis asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

19. sajandi algupooleni ainult praeguse küla põhjapoolsema osa (Musta, Miina, Paabuta t.) kohta, kuna lõunapoolsem osa (Kohu talud), samuti 18. ja 19. sajandi vahetusel rajatud Miina karjamõisa alal asunud talud kuulusid Järvepera (*Jerweperra*, ka *Perajerwe*) küla koosseisu.¹⁷

1588. a. elas külas 2 talupoega (neist üks mölder), 1627. ja 1638. a. aga üksainus talupoeg. 1688. a. oli külas talusid jälle 2, 1758. a. 6, 1795. a. 7 (praegused Musta, Miina, Paabuta ja kaks Kohu, peale selle 2 talu hilisema Miina karjamõisa alal), 1811.–1858. a. revisjonide ajal 6. Talumaad mõõdeti 1865. a., esimesena vallas müüdi 1866. a. Musta talu. Musta, Miina ja Paabuta t. põllumaad olid 1860. a. vakuraamatu andmetel parimaid kogu vallas (valdavalt III järgu põllud). Vanatalud: Kohu, Kohu, Miina, Musta koos Mäletjärve veskiga ja Paabuta, tõenäoliselt ka Kuusiku (endine Musta talu, hiljem kandikoht?). Ainsaks endiseks popsikohaks on Metsasalu. Nõukogude ajal liideti Mäletjärve külaga endine Poka valla talu Palsi.

Mäletjärve org – Mäletjärve k. põhjapiiril Kaagvere ja Poka ning Kriimani valda lahutav org, osa Kalevipoja künnivaost, milles paikneb Mäletjärv. Oru põhjakaldal asuva Kägari talu järgi nimet. ka Kägari [*kägäri*] oruks [97].

Mäletjärve talu – Piiri k. asundustalu, nime saanud omaniku järgi.

Mäletjärve veski – Mäletjärve k. põhjapiiril Mäletjärve idakaldal asuv vesiveski, mille 1866. a. ostsid koos Musta taluga mõisalt Jaan ja Johan Reili. Mäletjärve veski oli olemas juba 1519. a. (1588 *Melekiwy*, 1549(?) *Melletjerwe*, 1758 *Mellele*). 1860. a. vakuraamatu järgi oli veski juures ka kõrts (*Mühlenschenke*).

Männiku talu – Metsanurga k. (Päevanuka) asundustalu, rajatud Päeva t. maadele.

Männisalu talu – Kaagvere as. asundustalu, hävis 1941. a. sõjasuvel.

Müürsepa talu – Kaagvere as. asundustalu, mille rajas endine mõisa pottsepp ehk müürsepp.

Nõiasoo (-suu) – Tõlgu vk., Kaagvere as. Metsa t. lähedal metsas paiknev soo, milles Nõiasoo lomp (vt.) [401]. Nimet. ka Tondisooks [437].

¹⁷ Järvepera on Mäletjärve lõunapoolsema osa varasem nimi. 1767: *Järweperra*; Melin 1798: *Jerweper* (Simm 1977: 110).

Nõiasoo (-suu) **lomp** – Tõlgu vk. Nõiasoos, Kaagvere as. Metsa talust 0,3 km edelas olev tüma koht, mida läbib hobusetee ja kus varem olnud lomp. Koht toitub nähtavasti allikatest ja arvatakse olevat maa-aluses ühenduses Ema-jõega, kuna ta ei kuiva kunagi ja ka pole siin kunagi liiga palju vett [210; 437]. Vanasti viidud lombist mööduvat teed mööda mõisakarja karjamaale ja selles kohas vajunud loomad tihti mülkasse [437]. Oma petliku välimuse tõttu on lomp nähtavasti endale ka nime saanud [437]. Rahva arvates aga on vanasti siin keegi nõid palvetamas käinud [145]; otsitakse seost ka Päevanukas varem elanud suure nõia ehk posija Mihkel (?) Sobrega [99]. Ühe jutu järgi toonud keegi nõid siia lapse ja nõidunud ta ära, misjärel siin on vahel kuuldud lapse nuttu ja kardetud ümbruses liikuda [401]. Nimet. ka Nõialombiks [339].

Nõmmiku talu – Kaagvere as. asundustalu.

Nõukogude Armee nimeline kolhoos – hõlmas Vana-Kastre külast Kööni ja Ritsiko talud (keskus Mäksal).

Obesekaal (Hobusekael) – loogakujuline rabasoo-kael Piiri k. Miinamõisa soos Rebasemäest läänes, Uusi talust 0,3 km põhjas [22].

Oja talu – Kaagvere as. asundustalu Luutsna oja lähedal.

Oru küla – hõlmab endise Võru k. Metsaselli talu (vt. POKA).

Paabuta talu nr. 3 – Mäletjärve k. vanatalu, saanud nime 1790. a. paiku Paguta e. Pabota Jürilt, kes siia Vana-Kastrest peremeheks tuli. 1795.–1811. a. revisjonikirjades *Diedriko*, 1816.–1858. a. *Pabut*. Nimet. ka Taga taluks: varem olnud koos Miina taluga ühe omaniku käes ning asunud tollest “tagapool” [206]. Talu ostis 1889. a. päriseks Jaan Annison.

Talu lähedal Mäletjärve ürgoru lõunapoolsel veerul Pokale ja Heitile kulgevate teede vahelisel alal on neli kivikalmet I aastatuhandest – II aastatuhande algusest (uuris 1942. a. A. Vassar ja 1947.–1948. a. E. Ariste). 3. sajandil rajatud tarandkalmet oli aja jooksul laiendatud ning kasutatud kuni 18. sajandini. Praegu on kalmed hävinud. Tee ääres asuva säilinud maa-aluse kalmistu arheoloogiliste kaevamiste leiud pärinevad 13.–16. sajandist.

Paju talu nr. A-52 – Võru k. endine kandikoht, rajatud 19. sajandi viimasel veerandil.

Pajulombi talu – Piiri k. asundustalu.

Pajuveere talu – Võru k. endine popsikoht Paju t. lähedal (tollest lõunas).

Palanupalu – Tõlgu vk. osa metsavahikohast 0,25–0,5 km idas, Kobali heinamaast läänes. Mets on sel kohal mitu korda põlenud [210].

Palukink (-kenk) – väike kõrgendik Metsanurga k. (Päevanuka) Päeva t. lähedal [210].

Parvekõrts (saksa k. Prahm-Krug) nr. I – Vana-Kastre k. Emajõe kaldal vana Tartu-Räpina maantee ääres olnud endine mõisakõrts, mis oli olemas juba hiljemalt 1730. aastatel (tõenäoliselt juba 17. sajandil), suleti I maailmasõja ajal ja põles maha 1941. a. sõjasuvel. Kõrts asus nn. Luunja parve juures, millest sai ka nime. Kuni 1895. a. oli ülevedu tasuta, siis hakkas Kaagvere mõisaomanik selle eest maksu nõudma.

Pihla talu – Piiri k. asundustalu.

Piimoja – Tõlgu vk. Soeavva teega Kaagvere mõisast 0,9 km kaugusel ristuv oja, mis suubub Emajõkke, on praegu peaaegu kuivanud [207; 210].

Piiri küla¹⁸ – endise Miina karjamõisa maadele 1920. aastatel rajatud küla, nimet. Eesti Vabariigi ajal Miina asunduseks, 1940.–1950. aastatel Miina külaks, alates u. 1960. a. Piiri külaks. Naljanimeks on Pilpaküla. Talud: Alliku, Jaanimäe, Kalda, Kalliku, Kivila, Mäletjärve, Pajulombi, Pihla, Piiri, Pärna, Pärna, Rannu, Savimäe, Uusi (endine karjamõis) ja Vagula.

Piiri talu nr. A-6 – Piiri k. asundustalu, nõukogude ajal lõhutatud.

Purika nurmed – endise Purika t. põllud Kaagvere as. Pärna t. ümbruses. 1860. a. vakuraamatu järgi olid need põllud (koos naabruses asuvate Selli nurmedega – vt.) parimad kogu vallas, seal oli ainsana ka II järgu põllumaad.

Purika talu nr. 10 – praeguse Kaagvere as. (varem Ülevere ehk Mäe-Kastre k.) vanatalu, mis samanimelisena oli olemas juba 1730. aastatel. 1851. a. mõisastati (muudeti kvootemaa-taluks); 1920. aastate algusest kannab Pärna talu nimetust. Talu on märgitud juba 1684. a. kaardil.

Purikakurm – Emajõe-äärne madalam lammniit jõe käärus Tõlgu metsavahikohast 0,5 km allpool, mis saanud nime purikatest (haugidest), keda oli sel kohal jões palju [207; 437]. Võimalik aga ka, et nimi on saadud Purikanimelistest elanikest (nt. 1800. a. Tüüra külas *Purrika Iwan* jne.). Nimet. ka Purikalammiks [437]. Tõenäoliselt on identne Rosteniiduga (jõeäärse roostese veega heinamaaga) [402].

¹⁸ Asulate nimistutes: 1923. a. Kaagvere (Miina) as., 1945. a. Piiri k.; 1977. a. kaotatud (EH).

Puusepa talu – endise mõisa puusepa rajatud asundustalu Kaagvere as., nõukogude ajal lõhutud.

Päeva (Päiva) talu nr. 16 [~ *päävä*] – Metsanurga k. vanatalu, rajatud 17. sajandil (1684. a. kaardil olemas), 18. sajandil tuntud Kobali taluna; praegust nime mainitakse esmakordselt 1816. a. revisjonikirjades.¹⁹ 19. sajandi teisel poolel asus Päeva talu maal 6 popsikohta, nn. Päevanuka popsid (Kohu, Duberg, Sobre, Luude, Kruusi ja Lubja) [210]. Talu ostis 1888. a. Johan Tüür, kes selle aga 1915. a. Kaagvere mõisnikule Eduard Nolckenile tagasi müüs. Viimaselt võõrandas Eesti Vabariigi valitsus talu ja jagas ta välja kruntidena [401].

Päevanukk (Päivanukk) – Metsanurga k. Päeva t. ja ta popsikohtade varasem üldnimetus [210].

Pärna talu – Kaagvere as. asundustalu Tartu-Räpina maantee ääres, rajatud mõisaaegse Purika talu asemele [210]. Talu saanud nime 200-aastase pärna järgi, mis kasvas talu õues ja raiuti 1963. a., kuna ähvardas hoonetele kukkuda. Talu lähedal oru veerul asuvast põllust kündnud talu peremees Eesti Vabariigi ajal maa seest välja potitäie Rootsi hõberahasid, millest osa olnud 400 aastat vanad. Rahva seas nimet. talu lühemakasvulise peremehe järgi Väike-Sõõru taluks (vrd. Toome talu = Suur-Sõõru talu).

Pärna talu – Piiri k. asundustalu.

Pärna talu – Piiri k. asundustalu.

Rannu talu – Piiri k. asundustalu.

Rebasemägi [*rebäse-*] – kõrgem kungas Piiri k. Miinamõisa soos, Uusi talust 0,3 km kirdes, peal mets ja rohkesti kive. Vanasti leidunud siin rebasekoppaid.

Riiukraav – kraav Vana-Kastre k. Tohvri ja Ivani t. maal, mis ristub Sarakuste maanteega 0,5 km kaugusel Tartu-Räpina maanteest nn. Riisilla juures. Kraavi laskis kaevata 1895. a. paiku Tohvri t. peremees, kes tahtis sellega kuivendada talu krundis olevat vesist kohta ning seda põlluks teha; kraav aga tuli kaevata läbi Ivani t. maa, mis tolle peremehele ei meeldinud; kraavi pärast käidud kaua kohut ja Võnnu kirikuõpetaja Varres on käinud koha peal mehi lepitamas [39; 210].

Riiulomp – allikane koht Kiipuse vk. Riiumetsas, Kiipuse talust 0,1 km lõunas [145].

¹⁹ 1805: *Päiwa Jacob* (Simm 1975: 194).

Riurae – Kiipuse vk. Kiipuse talust kuni Kikkametsani ulatuv metsalõik, kus asub Riulomp [210; 473]. Nimetus pärineb tõenäoliselt 1760.–1778. a. perioodist, mil toimus selle piirkonna pärast protsess Kurista ja Kaagvere mõisaomanike vahel (vt. ka Kiipuse talu). Nimet. ka Riiumetsaks [44], Riulombi metsaks [145].

Riisild – Vana-Kastre k. Riukraavi kohal Sarakuste maanteel olev sild [39; 210; 437]. Nimi tuletatud Riukraavist.

Ritsike kurm – Vana-Kastre k. Ritsiko t. kohal Emajõe ääres olev madal lamminiit [39].

Ritsiko (Ritske) talu nr. A-2 (mõisa ajal nr. 2) – Vana-Kastre k. vanatalu, olemas sel kohal juba hiljemalt 18. sajandi keskel (või koguni 17. sajandi lõpul); 1816.–1858. a. revisjonikirjades märgitud Kööni (*Köhni*) taluna. Rahvapärasena võis esineda Ritsiko nime all juba 18. sajandil (18. sajandi algul elas Vana-Kastres sellenimeline pere). Mõis talu päriseks ei müünud.

Roio (ametl. Roio) **tal** nr. A-49 – Võru k. endine kandikoht, saanud nime peremees Roio järgi, kes siin elas 19. ja 20. sajandi vahetusel [65].

Saareniidi käänd – Emajõe käänd Vana-Kastre k. Ivani t. heinamaa kohal, Luunja sillast 0,5 km allpool [136].

Sammelsoo (-suu) – Tõlgu vk. noorde männimetsa kasvanud raba Kaagvere-Roio teest idas, Võru k. Päevanuka tee ääres, sellest põhja pool [210; 473].

Savikoa kants – Võru k. Tsõõri t. lähedal, talust 50 m lõunas olevad künkakesed, mis tähistavad kunagise savitööstuse (savikoja) kohta. Tööstus olnud siin 18. sajandil ja likvideeritud arvatavasti 19. sajandi algupoolel. Siin olevat valmistatud Kaagvere mõisa ja ka Tartu Riigikogu hoone saviosad [44].

Savikoa mets (mõts) – Kiipuse vk. metsalõik Savikoa kantsu läheduses, Kiipuse t. ja Sittniidu vahel [145; 210].

Savimäe talu – Piiri k. asundustalu. Nimet. ka Mäe taluks.

Selli nurmed – endised Selli t. põllud Kaagvere as. Toome t. ümbruses. 1860. a. vakuraamatu järgi olid need koos Purika nurmedega kvaliteedilt parimad vallas.

Selli talu nr. 11 – praeguse Kaagvere as. (varem Ülevere ehk Mäe-Kastre k.) vanatalu, märgitud juba 1684. a. kaardil, kandis Selli nime juba 1795. a. revisjoni aegu, 1851. a. mõisastati (muudeti kvootemaa-taluks) ja Eesti Vabariigi algusest kannab Toome talu nime. Nimet. ka Nurmeselli taluks – eristamiseks teisest Selli (Metsaselli) talust.

Sepa talu nr. IV [*sepä*] – Vana-Kastre k. endine mõisamaa-talu, mõisasepa elukoht koos sepikojaga, mille Jaak Kuus 1888. a. koos Linnakese taluga endale ostis.

Sepa talu – Võru k. Miina t. endine popsikoht (küla lääneosas), kus elanud külasepp ja asunud sepikoda. Talu juures, sellest 50 m põhja pool on endise Kaagvere valla- ja kohtumaja vundamendi ase. Too maja muudetud 1890. aastatel – pärast Kaagvere, Sarakuste, Poka ja Mäksa valla ühendamist – vaestemajaks, millena püsis kuni Eesti Vabariigi ajani.

Seppani talu – Kaagvere as. asundustalu, mille rajaja tulnud Laiuselt Seppani talust.

Siivamäe talu – Kaagvere as. asundustalu Siivamäel kunagise Tiirike t. (vt. Tiirikemägi) asemel. Praegu nimet. Liivamäe taluks.

Siivamägi – Kaagvere as. Emajõe ürgoru kallak lõuna pool Kaagvere maanteed, Tartu-Räpina maanteest 0,2 km Kaagvere pool. Siin asunud vanasti Siiva Mai tare [210].

Siivatare nukk – Kaagvere as. Vana-Kastre k. suunas tungiv metsasiil Tartu-Räpina maantee ja endise Kaagvere mõisa vahel, Kaagvere maanteest lõunas. Selle metsatuka ääres, umbes praeguse Antsu t. kohal asunud vanasti Siiva Mai tare [210]. Nimet. ka Siivatare metsaks.

Sillaotsa talu – Kaagvere as. asundustalu Luutsna silla lähedal. Talu lähedalt põllust leitud nõukogude ajal kolm vana vaskraha, ühel olnud peal aastaarv 1343 [339].

Sitasaare mets (mõts) – Tõlgu vk. osa metsavahikohast 0,75 km idas, Palanupalu ja Päevanuka vahel, Metsanurga k. Mäe talust 0,5 km loodes. (Metsas olev kõrgem koht asub Päeva talust 0,75 km loodes [344; 401; 402].)

Sittniit – 0,5 km pikkune heinamaariba Kiipuse vk. Savikoa metsa ja Tõlgu vk. Sonnimetsa piiril, Võru k. põldude ääres (Paju t. lähedal) [145; 210]. Nimi tulnud sellest, et siin kasvab “sitt ain” (kehv hein). Nimet. ka Sitaniit [64], Sikkniit [436] ja – kuna mõnede arvates olnud siin hein ilus nagu siid – Siidiniit [44; 64].

Siukso (Siuksu) **tal** nr. XIV – Võru k. endine puulõikaja- ja metsavahikoht, kus elas Kaagvere mõisa metsavaht 19. sajandi lõpust kuni 1926. a. [82; 145; 473].

Siuksoo (-suu) – Võru k. põhjaosas Siukso t. juures, tollest lõuna pool asuv soine madal org, mis läheb idakirde suunas üle Iidoja oruks (vt. SARA-KUSTE) [65]. Soo nimetus tulnud siugudest (ussidest e. rästikutest), keda vanasti leidunud siin väga palju [145; 207]. Teiste arvates aga on nimetus tuletatud soo kulust, mis meenutab looklevat siugu [82].

Siuksoo mets (mõts) – Tõlgu vk. osa Siukso t. piirkonnas [145].

Soeavva tee (tii) – Tõlgu vk. tee Kaagvere mõisa ja Tõlgu metsavahikoha vahel. Selle tee ääres, Kobali heinamaa lähedal asunud vanasti hundiauk, “soeaud” [210].

Sonnimets (-mõts) – Tõlgu ja Kiipuse vk. osa, mida piirab läänest Kaagvere-Roiu maantee (Päevanukast Sooruni), põhjast ja idast Päevanuka-Võru k. tee (lõunasse kuni Sittniiduni), lõunast üldjoontes Sooru-Sittniidu joon [145; 210; 344; 436]. Metsa nimi on tuletatud tõenäoliselt sellest, et siin leidub madalaid, vesiseid kohti, nn. sonne [210].

Soolikoniit (Soolkoniit) [*ˈsoolʲgo-*] – piklik (praegu võsastunud) loduheinamaa Kiipuse vk., ulatub Võru k. lähedalt Kokke k. Molliku t. (vt. HAAS-LAVA) lähedale. Vanasti, kui olnud palju hunte, viinud nood Kokke k. karjast ühe pulli ära ja vedanud siia, kus hiljem leitud pulli soolikad [436]. Arvatavasti sama mis Pikkniit [473].

Soosu talu – Metsanurga k. (Päevanuka) Päeva t. endine popsikoht Kaagvere-Roiu maantee lähedal, mis lõhuti Eesti Vabariigi ajal. Varem nimet. ka Sooveere [*suu-*] taluks [401].

Suurlomp – Tõlgu vk. Sonnimetsas lomp [65; 210].

Tammeniidi heinamaa – 19 vakamaa suurune heinamaa Metsanurga k. Aru t. juures Emajõe lähedal [402].

Terviseallikas – allikas Mäletjärve k. Musta t. maal, talust u. 1 km edelas, oru kalda all [52]. Siin olevat vanasti rikkad ja vaesed käinud tervist otsimas, milleks allika juures end pestud ja vett joodud, allikavaimule raha ja muid kalleid asju ohverdatud [ERA II 241, 132 (2)]. Nimet. ka Silmalätteks [*sil-mä-*] [324], Silmarohuallikaks [324], Raudallikaks [330].

Tiirikemägi – Emajõe ürgoru kallak Kaagvere as. Tartu-Räpina maanteest 0,1 km läänes, Kaagvere maantest lõunas, Siivamäe t. piirkonnas [210]. Viimase kohal asunud kuni 19. sajandi kolmanda veerandini Ülevere ehk Mäe-Kastre küla Tiirike talu (märgitud juba 1684. a. kaardil), mis saanud nime Paguta Tiirikult 18. sajandi algupoolel. Tiirikemäe all Luutsna oja

kaldal (Kaagvere teest põhjas) aga asunud samal ajal Toome talu [210], mis olemas samuti 1684. a. kaardil, 1816.–1858. a. revisjonikirjades märgitud *Musta* taluna.

Tohvri talu nr. 5 – Vana-Kastre k. vanatalu, saanud nime 18. ja 19. sajandi vahetusel peremehelt Miina Kristohvrilt e. Tohvrilt (pärit Järvepera k. Miina talust). 1795.–1811. a. revisjonikirjades esineb *Musta* taluna, hiljem Tohvri (*Toffri*) taluna. Talu ostis 1888. a. päriseks Jaan Koldberg.

Toome talu – Kaagvere as. asundustalu Tartu-Räpina maantee ääres, rajatud mõisaaegse Selli (Nurmeselli) talu (vt.) asemele. Rahva hulgas nimet. talu pikemakasvulise peremehe järgi Suur-Sõoru taluks (vrd. Pärna talu = Väike-Sõoru talu).

Tsõõri talu nr. A-53 – Võru k. endine kandikoht, rajatud 19. sajandi viimasel veerandil. Talu maal (Tsõõri ja Paju t. vahel) olnud vanasti härgade jootmise tiik, kuhu mõisa ajal ka jahu sisse kallatud.

Tõlgu talu nr. 20 – Metsanurga (varem Tüüra) k. vanatalu, mis 1905. a. muudeti metsavahikohaks [207]. Tõlgu talu oli selle nime all olemas juba vähemalt 1720. aastatel ning on sellisena märgitud ka 1795.–1816. a. revisjonikirjades (*Tõlgo*, *Toelge*), 1834.–1858. a. revisjonides aga esineb *Laari* nime all. Talu ostis 1888. a. päriseks Peeter Kilk, kes aga 1905. a. ta Kaagvere mõisnikule tagasi müüs, kes talu põllud metsa alla laskis külvata (vt. ka Lüüde talu) [207].

Tõlgu vahtkond – endise Kaagvere riigimetsa põhjapoolne osa.

Tõrvava mets (mõts) – Tõlgu vk. osa lääne pool Kaagvere-Roiu maanteed, Uuetalu ja metsniku maja vahel [436]. Siin lähedal, teisel pool maanteed asunud varem tõrvahauad [82; 210], mispärast nimet. ka Tõrva-avva metsaks, samuti Tõrvaja metsaks [402].

Tüüra talu nr. 18 – Metsanurga k. vanatalu, olemas juba 1684. a. kaardil (peremees *Hinno Matz*), kandis Tüüra nime tõenäoliselt juba 18. sajandi algul. Arvatavasti on talu 18. sajandil paralleelselt tähistatud ka veel *Hübli* nimega, nagu see esineb veel 1811. a. revisjoniraamatus. Usutavasti oligi talu algne nimi Hübli ning Tüüra nime omandas ta pererahvalt. 17. sajandil paiknes Tüüra talu hilisemate Lüüde ja Tõlgu talude piirkonnas. 1888. a. ostis talu mõisalt Kusta Reili.

Uuetalu (ametl. Uuetallo) (Uvvetalu) nr. XXV – Metsanurga k. (Päevanuka) endine, 1860. a. paiku mõisa kvootemaale rajatud kandikoht, mille ostis päriiseks 1888. a. Mihkel Sooso. Kuna talu asus Tõrvava metsa ääres, kutsuti teda varem ka Tõrvava taluks [436]. Praegu on talu põllud taluhoonete ja Kaagvere-Roiu maantee vahel metsa alla kasvanud.

Uusi talu nr. A-2 – Piiri k. asundustalu, rajatud endise Miina karjamõisa asemele.

Vagula talu – Piiri k. asundustalu.

Vahi talu nr. 9 – Vana-Kastre k. vanatalu, selle nime all olemas vahest juba 18. sajandi algupoolel (1730. aastatel külas mitu *Wahhe*-nimelist peret), kindlasti aga juba 18. sajandi lõpul. Talu ostis 1888. a. päriiseks Kaarel Vahi.

Vahi talu nr. 13 – Võru k. vanatalu, esineb 1795.–1811. a. revisjonikirjades *Lüde*, 1816.–1826. a. *Wissa* ja 1834.–1858. a. kirjades *Wahhi* nime all. Praeguse nime sai talu nähtavasti Vahi-nimeliselt perelt 1830.–1840. aastatel. Nimet. ka Naha taluks (19. saj. lõpul peremees Nahk) ja Mure taluks (talumaade mõõtmise ajal olnud palju pahandusi ja muret) [44]. Talu ostis 1888. a. päriiseks Jaan Ratassepp.

Vana-Kastre küla²⁰ – Altentorni lossile, hiljem Altenturmi kõrval- resp. karjamõisale kuulunud küla (1588.–1638. a. revisjonide aegu märgitud Ahjale kuuluvaks), mis kindluse (lad *castrum*, vn *kostjor*) järgi ka nime saanud. Märgit. 1588. a. kaardil *Altten tthornn*, 1627. a. *Oldenthorm*, 1638. a. *Alten Thurn*, aga 1630. a. kaardil *Pankia* (*Paukia?* = Paguta). 18. sajandi algul esineb kirikuraamatus juba Vana-Kastre (*Wanna Kastre*, *Wanna Kastri*), vahel ka lihtsalt Kastre külana. Külas oli talupoegi 1588. a. 1, 1627. a. 5, 1638. a. 1, 1688. a. 9, 1758. a. 13; hilisemates revisjonides ei ole külasid eraldi märgitud, nii et talude täpset arvu ei saa kindlaks määrata (18. saj. lõpul ja 19. saj. algul 12–13 talu). 1684. a. kaardil on tegemist sumbkülaga, milles 7 talu, peale selle on märgitud Altenturmi kindlus, Parvekõrts, Kööni talu ja Altenturmi talu. 1839. a. kaardil on külas 7 talu, veski ja Altenturmi karjamõis. 1858. a. revisjoni põhjal oli küla pilt juba enam-vähem välja kujunenud selliseks, millisenä teda tundsi Eesti Vabariigi ajal (Kööni, Ritsiko, Ivani, Tohvri, Vissa, Vahi, Laari, Linnakese ja Altenturmi talu, Parvekõrts ja veski). Olgu märgitud, et 18. sajandil ja 19. sajandi algupoolel on kirikuraamatutes Vana-Kastre küla koosseisu arvatud ka Mäe-Kastre ja Võru küla.

²⁰ Puudub 1923. a. asulate nimistust; olemas nimistutes 1945. ja 1977. a. (EH).

Küla talumaad mõõdeti 1887. a. ja enamik talusid müüdi päriseks 1888. a.; müümata jäid Kööni ja Ritsiko talu. Talude põllud kuulusid 1860. a. vakuraamatu andmetel valdavalt III järku, ainult Kööni ja Ritsiko talul olid need kvaliteedilt halvemad.

Külas leidub ainult vanatalusid: Altenturm (2 talu), Ivani, Koolimaja, Kööni, Laari, Linnakese, Ritsiko, Tohvri, Vahi ja Vissa. Endisel mõisamaal paiknevad vanatalud on: Parvekõrts, Sepa ja Vana-Kastre veski (esimene ja viimane hävinud).

Vana-Kastre veski (saksa k. Castre-Mühle) nr. III – olemas juba 1582. a. revisjoni ajal; 1630. a. kaardil esineb *Paucka* (Paguta?) veskina, sama nimega märgitud 1758. a. vakuraamatus. Vesiveski asus Luutsna oja harul vana maantee ääres ja hävis 1941. a. sõjasuvel, ta varemed on veel säilinud. Veski juures oli oja üles paisutatud paisjärveks.

Verioja – Tõlgu vk. oja, voolab Võru külast tulles Kobali heinamaa äärest Emajõkke Tõlgu metsavahikoha juures. Veriojaks nimet. teda punaka (roostese) vee tõttu [210].

Verioja sild – Tõlgu vk. sild (purre) Soeavva teel Verioja kohal, metsavahikohast 0,4 km idakirdes [210].

Vissa talu nr. 6 – Vana-Kastre k. vanatalu, selle nime all olemas ilmselt juba 17. sajandi lõpul (tollal oli Vana-Kastres 4 *Wissa*-nimelist peret). Nimet. ka Aado taluks²¹ *Wissa Ado* järgi, kes oli talus peremeheks 18. sajandi lõpust 1820. aastateni. Nähtavasti on praegune Vissa talu tekkinud kahe Vissa talu ühendamise teel. Talu ostis 1888. a. päriseks Kaarel Goldberg.

Voore talu – Kaagvere as. asundustalu.

Võru küla²² – rajatud nähtavasti 18. sajandi teisel poolel. 1795.–1858. a. revisjonide ajal leidis külas 3 talu. Esmakordselt esineb Võru (*Wörro*) küla nimetus 1839. a. välja antud Rückeri Liivimaa spetsiaalkaardil, samal ajal aga paigutab Võnnu kirikuraamat ta Vana-Kastre küla koosseisu ja isegi veel 1860. a. vakuraamat ei märgi Võru küla olemasolu. 19. sajandi lõpu poolel rajati külla rida kandikohti (puulõikajamaju) ja ehitati Kaagvere vallamaja; juba 18. sajandil oli aga siin asunud mõisa savikoda, kus oli elanud mõisa müürsepp. Küla olevat nime saanud sellest, et vanasti asunud siin talud ringi- ehk võrukujuliselt [44; 357]. Küla naljanimeks on seepärast ka Rõngasküla [357].

²¹ Aadu t. (Simm 1975: 180).

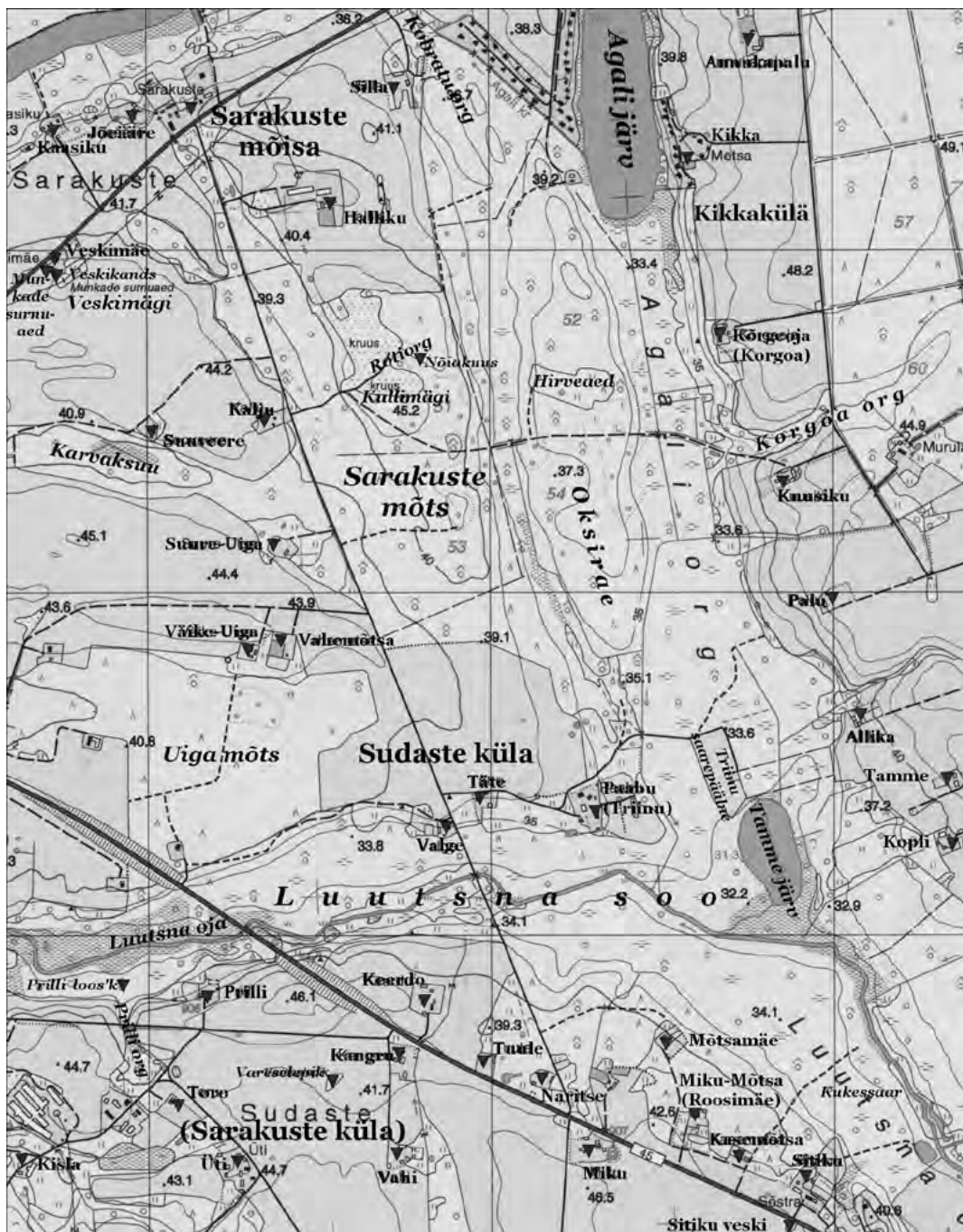
²² Asulate nimistutes: 1923. ja 1945. a. Võru k., 1977. a. Võruküla (EH).

Küla põllud olid 1860. a. vakuraamatu järgi valdavalt IV järgu maa. Talumaade mõõtmine toimus 1865. a., kõik kolm vanatalu müüdi päriseks 1888. a. Vanatalud on Lombi, Miina ja Vahi, millele hiljem tulid juurde veel Kiipuse ja Metsaselli (viimane praegu Oru k. piirkonnas). Külla kuuluvad veel endised kandikohad Kolonisti, Paju, Roiu, Siukso, Tsõõri ja Väljaotsa ning endised popsikohad Pajuveere ja Sepa. Nõukogude ajal liideti küla juurde veel senine Sarakuste k. Lepiku asundustalu.

Väikelomp – Võru k. Siukso t. lähedal varem olnud lomp, mis kraavitamise läbi hävitatud [210]. Nimet. ka Nurmeotsa lombiks [210].

Väikepalu – Tõlgu vk. osa Kaagvere mõisa ja Võru k. vahel, milles põline ainult Kivilavva mets (vt.). Võru k. lähedal olev mets on istutatud 1890. a. paiku kandimeeste põldudele [65].

Väljaotsa talu nr. A-50 [vällä-] – Võru k. endine kandikoht, rajatud 1890. aastatel Kurmu talu nime all.

Kaart 7. Sarakuste mõis, ajalooline Sudaste küla ja ajalooline Sarakuste küla (nüüd ametlikult Sudaste). Kaardi kirdeservas Mäksa mõisa talud.

Sarakuste

Mõis:	Sarakuste.
Karjamõis:	Prilli.
Küla:	Sarakuste.¹
Kaart	7.

Agali järv – umbjärv Sarakuste ja Mäksa valla piiril, pindala 13,0 ha, mõõtmega $0,69 \times 0,23$ km, suurim sügavus 19,5 m (sügavuselt kihelkonnas 1. ja Eestis 12. kohal). Järv olevat Emajõe maa-aluses ühenduses: 1905. a. paiku uppunud järve Mäksa v. Kikka t. raudkammitas hobune, hiljem leitud ta jõe kaldalt Kastre v. Kabelikurmu kohalt [161]; kord saadud jälle üks Agali järves märgistatud haug kätte Peipsi äärest [ERA II 240, 606/7 (43)]; ka on täheldatud kevadel viidikate samaaegset ilmumist nii Emajõkke kui Agali järve [161].

Rahvajutu järgi olnud vanasti järve asemel linn, mis aga vajunud maa alla ja asemele tekkinud järv; jaanipäeva öösi kell 12 olevat järvel kuulda kella-löömist [ERA II 240, 606/7 (43)]. 1638. a. revisjonilehtedel *Allgallejerwe*, 1758. a. *Aggalijerwe*. Rahvas on teda nimetanud ka Akkali ja Ahali järveks [Riikoja 1934: 70].

Halliku talu nr. A-11 – Sarakuste k. asundustalu, ehitatud endise mõisarehe lähedale.

Hirveaed (Irveaid) – Sarakuste metsa idaosas Mäksa valla piiri lähedal lõuna-põhjasihis kulgev u. 1 km pikkune ja 0,2 km laiune seljandik, ümbritsetud sooga. Seljandikul asunud varem mõisa hirveaed, kus hoitud hirvi (metskitsi), ka metssigu jt. loomi [161; 426].

Iideorg – vt. Iidoja org

Iidoja – Luutsnasse suubuv väike ojake Sarakuste k. põhjapiiril, vastu Kaagvere valla piiri [479]. Nimet. ka Iideojaks [345; 517].

¹ Loetelu vastab 1945. a. asulate nimistule, ainult et seal on eraldi kirjas Sarakuste k. ja as.; 1977. a. moodustati Sudaste k. (EH).

Iidoja org – Sarakuste k. põhjapiiril Sarakuste ja Kaagvere valla piiri tähistav org Iidojaga põhjas [475; 479; 517], mis on ülevalpool tuntud Karjasilla, Lõokese ja Süvaoru (vt. POKA) nime all ning saab alguse Haaslava v. Kitseküla Suursoost, u. 7 km kauguselt. Orgu kogu tema pikkuses nimet. ka Kalevipoja adrajäljeks [495] ehk Kalevipoja künnivaoks [517].

Iidorg – vt. Iidoja org

Jõeääre talu nr. A-8 – Sarakuste k. asundustalu Emajõe kaldal.

Järveotsa talu – Sarakuste k. Naritse t. endine popsikoht Kaikjärve edelakaldal, rajatud 1924. a. nn. Järvesaarele, kus tollal kasvanud mets.

Järvesaar – Sarakuste k. kõrgem seljandik Kaikjärve ja Karjasilla oru vahel, järvest läänes [479]. Nimetust kasutatud ka juba 19. sajandil, mil seljandik olnud veel metsaga kaetud. Praegu on siin põllud.

Kaasiku talu nr. A-7 – Sarakuste k. asundustalu Emajõe kaldal, Vana-Kastre k. piiril.

Kaikjärv – umbjärv Sarakuste k. lõunaosas, pindala 2,0 ha, mõõtmed 0,23 × 0,12 km, suurim sügavus 2,5 m. 1687. a. vakuraamatus *Konockjerwe*, 1744. a. *Konochjerw*, 1758. a. *Konnackjerwe*, 1839. a. Rückeri kaardil aga juba Kaikjärv (*Kaik S.*). Praeguse nime olevat järv saanud roikaist ehk kaikaist, mida järv täis olevat [44], mispärast teda on nimetatud ka Kaikajärveks [Riikoja 1934: 71]. Järves on palju kokri. Mõisa poolt on vanasti antud valla peremeestele luba järves linu leotada [437]. 17. sajandi lõpul ja 18. sajandi esimesel poolel kuulus järv Poka mõisale.

Rahvajutu järgi olevat järv tekkinud soo põlemisest; teise jutu järgi kündnud vanasti järve keegi Kaika-nimeline mees kahe suure, musta härjaga [479].

Kaikjärve talu nr. 12 – Sarakuste k. vanatalu Kaikjärve idakaldal. 1904. a. ostis talu päriseks Uderna valla mees Johan Janus.

Kalju talu nr. A-5 – Sarakuste k. asundustalu, rajatud 1918. a.

Kangru talu nr. 5 – Sarakuste k. vanatalu; oli olemas juba 18. sajandil, kuid kandis kuni 19. sajandi teise pooleni ametlikult teist (tõenäoliselt Lillo) nime. Praegune nimi on saadud tõenäoliselt peremehelt Kangro Villemilt (Willem Weber-Kangur), kes tuli tallu 19. sajandi teisel veerandil Sudastelt. Talu ostis 1902. a. päriseks kohalik talupoeg Aleksander Pehka. Talu maal asub kivilalme (vt. Vareselepik).

Karjasilla org – org Sarakuste k. Karjasilla t. juures, talust 0,1 km idas; on üks osa Kalevipoja künnivaost, kandes ülevalpool Lõokese (vt. POKA) ja allpool Idoja oru nime.

Karjasilla talu nr. 13 – Sarakuste k. vanatalu Karjasilla oru kaldal. Talu ümb-ruses olnud vanasti Sarakuste küla talude karjamaa, kuhu loomad kokku aetud; talu lähedale olnud tehtud karja jaoks sild üle oru, millest org ja hil-jem ka talu nime saanud [479; 495]. Talu ostis 1867. a. – esimesena vallas – päriseks Kurista valla talupoeg Daniel Suits; talu müügihind oli erakordselt odav (2945 rubla, s.o. 110 rubla taaler).

Karvaksoo (-suu) – Sarakuste k. Suure-Uigu ja Sooveere t. vaheline metsaga kaetud sooriba. Nimi pärinevat hõredast rohust: soo on alati vett täis, mis-pärast õiget heina sealt ei saa ja rohi olevat “hõre nagu karvad”² [161].

Kasemetsa talu – Sarakuste k. Miko t. endine popsikoht (maantee ääres, Siti-ko t. lähedal).

Keerdo talu nr. 4³ – Sarakuste k. vanatalu. Nimi saadud peremehelt Keerdo Märdilt, kes asus siia 1782. ja 1795. a. vahemikus ja oli tulnud Kodijärvelt. 1902. a. ostis talu päriseks kohalik talupoeg Peeter Joonas.

V. Kingissepa nimeline kolhoos – territoorium hõlmab endise Sarakuste val-la territooriumi Luutsnast lääne pool, s.o. Sarakuste küla.

Kisla talu nr. 1 – Sarakuste k. vanatalu. Talu saanud nime peremehelt Peeter Kislalt 1860.–1870. aastatel. 1902. a. omandas talu Kavastu valla talupoeg Johan Rein.

Kobratu org – Mäksa valla piiril Emajõe ja Agali järve vahel olev org [426].

Kobratu sild – sild Kobratu orus endiste Sarakuste ja Mäksa mõisate vahelisel teel [426].

Koolimaa talu nr. 11 – Sarakuste k. vanatalu, mille juures asus kuni 1930. aastateni Sarakuste küla- resp. algkool. Päriseks ostis talu 1902. a. Juhan Uiga, kusjuures koolile jäi kasutada 1 vakamaa koolimaad. Nimet. ka Kooli taluks.

Kukessaar – Sarakuste k. Miko t. heinamaal, Sitiko talust 0,4 km kirdes, Luutsna soos asuv kõrgem, kuivem koht, millest Eesti Vabariigi ajal magist-raalkraav läbi kaevatud [479; 495].

² Kirjakeelne väljend. Vrd. Puh Nõo San V *karvak* ‘karvane (asi või olevus); karune’; sõna on tarvitatud ka viletsa heina kohta (EMS).

³ Kerdu t. [*keerdu*] (Simm 1975: 186).

Kullimägi – Sarakuste metsas Sarakuste-Sudaste tee ja Hirveaia vahel olev kõrgendik, mille kõrgeim koht asub Kalju talust 0,2 km idas. Mõisa ajal on mäel hoitud puure tuvidega kullide püüdmiseks [161]. Mäelt avanenud varem, kui mets madalam, vaade Tartu tornidele.

Lepiku talu nr. A-13 – Võru k. (varem Sarakuste k.) asundustalu, mis rajatud endise Prilli karjamõisa tagavaramaadele.

Luutsna oja – Luutsna soos oja, mis 1930.–1940. aastatel kraavitud. Varem olnud oja väga vähirkas, pärast magistraalkraavi kaevamist vähid aga kadunud [495].

Luutsna soo⁴ (suu) – läbistab Sarakuste valla maid koos Luutsna ojaga. Vanasti on soo peal mets kasvanud, mida tunnistavad soost leitud puutüvede jäänused.

Metsamäe talu – Sarakuste k. Keerdo t. maale 1923. a. rajatud asundustalu.

Miko talu nr. 9 – Sarakuste k. vanatalu; oli olemas nähtavasti juba 1730. a. paiku, mil Sarakustel elas peremees Miko (*Mikko*) Peeter. 1811.–1858. a. revisjonikirjades esineb *Mikko* taluna. 1904. a. ostis talu päriiseks Vana-Suislepa valla talupoeg Märt Jänes.

Männiku talu – Sarakuste k. endine popsikoht Kaikjärve ja Oru t. vahel.

Naritse talu nr. 8 – Sarakuste k. vanatalu, saanud nime Naritse (*Narritse*) Andrese Peetrilt, kes tuli siia peremeheks 1770. aastatel Võnnust. 1811.–1858. a. revisjonikirjades esineb *Narritze* e. *Naritze* taluna. 19. sajandi keskpaiku asunud talu juures Sarakuste külakool [479]. Talu ostis 1904. a. päriiseks Vorbuse valla mees Karl Prost.

Nõiakuusk – u. 25 m kõrge ja 13 haruga kuusk (hargneb 1 m kõrgusel) Sarakuste metsas Kullimäel asuvas Rotiorus, Kalju talust 0,4 km idakirdes [161; 321; 426]. Nimi on uuemat päritolu, tekkinud 1940. aastatel arvatavasti kuuse kummalise välimuse alusel [321]. Praegu kasvab kuusk metsas, kuid 1920. a. paiku asunud ta ümber endise Naritse (lõhutud) talu kartulipõld, puu ise kasvanud Naritse talu aia otsas [161]. Puu tüves leidub rohkesti sisselõigatud nimetähti, kuna siia käivat sageli armastajad [161]. On levinud ebausklik arvamine, et kui enne päikese tõusu käia ümber kuuse ja midagi soovida, siis pidavat soov täituma [321]. 1973. a. tromb murdis kuuselt hulga oksti.

⁴ 'luu(t)sna' (kinnikasvanud) jõekäär; endine jõesäng' (EMS).

Nõukogude Armee kolhoos – territoorium hõlmas endisest Sarakuste vallast Luutsnast ida pool asuva piirkonna, s.o. Sarakuste asunduse.

Oksi rae – Sarakuste metsa osa Paabo t. lähedal, kus asunud varem Oksi tare; viimane lõhutud metsa istutamise aegu.

Oru küla – haarab endisest Sarakuste külast ainult Saare talu, sellal kui ülejäänud küla jääb endise Poka valla piiridesse. Vt. POKA.

Oru talu – Sarakuste k. endine popsikoht Karjasilla oru idakaldal.

Paabo talu nr. A-3 – Sarakuste (varem Sudaste) k. endine rendikoht. Talu saanud nime arvatavasti Paguta- ehk Pabota-nimeliselt perelt, mis elas Sudaste külas juba 17. sajandi algupoolal (1627. a. peremees *Pauckatay Thootz*), võib-olla aga veelgi varem (1588. a. *Jak Pagustha*). Paguta taluna esineb ta ka 1811.–1858. a. revisjonikirjades. Rahva hulgas on talu tuntud kui Triinu talu, see nimi võib pärineda 1760.–1770. aastatest, kui talu pidas Paguta Jaani lesk Triino.

Piirisoo (-suu) – ligi 0,75 km pikkune soine põldudevaheline vagu Sarakuste k. (Koolimaa t.) ja Melliste k. (Mäe ja Saare t.) (vt. POKA) piiril [479].

Prilli karjamõis – Sarakuste mõisa karjamõis Sarakuste külas Tartu-Räpina maantee ääres, kus asub praegu Prilli talu. Karjamõis oli olemas juba 1814. a. Raepnista (1815. a. *Rebnitze-mois*) nime all, kuna Sarakuste küla nimetati tollal Rääbnitse külaks.

Prilli kõrts – Sarakuste k. praeguse Prilli t. juures kuni 20. sajandi alguseni tegutsenud kõrts, mille kohta leidub esimesi teateid 1812.–1814. a. ja mis suleti kõrtsmiku pankroti tõttu. Prilli nimi leidub esmakordselt Kurista valla 1845. a. kohtuprotokollis. Kõrtsi lähedalt kaevanud Eesti Vabariigi ajal rootslased välja ühe püti, mille sisu kohta rahval puuduvad teated.

Prilli loosk [*luusk ~ loosk*] – Sarakuste k. Prilli t. (endise karjamõisa) maal, talust 0,15 km läänes, lääne pool maanteed asuv Prilli oru osa – madal heinamaa, kus vanasti asunud allikas (maanteest 50 m, nüüd kuivanud). Rahvajutu järgi olevat sellesse allikasse olnud peidetud suur rahakatel, mille kättesaamiseks pidanud allikale ohverdama poisslapse ja täkuvarsa. Kord toonud keegi mees allika juurde täku ja poisiriidesse pandud kassipoja, lootes niiviisi rahakatelt kätte saada, kuid allikas hakanud hirmsasti mürisema ega ole oma varandust välja andnud [H II 51, 120 (6)].⁵

⁵ Viidatud arhiivitekstis on juttu lihtsalt kassist, mitte kassipojast.

Prilli org – Sarakuste k. org, mis suubub Luutsnasse ja ristub Tartu-Räpina maanteega Prilli t. ja Iidoja oru vahel, talust 0,1 km Tartu pool [479; 495; 517].

Prilli talu nr. A-12 – Sarakuste k. endise karjamõisa kohale rajatud talu.

Roosimäe talu – Sarakuste k. asundustalu (Naritse t. lähedal, tollest lõunas). 19. sajandi viimasel veerandil olnud talu kohal sepa maja ja sepikoda, mis lõhutatud 1905. a. paiku.

Rotiorg – madal org Sarakuste metsas Kullimäel, Kalju talust 0,3 km idas [161; 426]. Oru nimetuse põhjust ei teata: võib-olla on ta tuletatud ihnest peremehest, kes vanasti siin lähedal elanud [161]. Rottideks aga on varem mõnel pool nimetatud ka mõisa viljavargaid (mägi asub endise mõisa rehe lähistel).

Saare talu nr. 14 – Oru (varem Sarakuste) k. vanatalu, mille 1902. a. ostis päriseks Haaslava valla mees Mihkel Klaossen. Talu oli suurim Sarakuste vallas – 83 ha.

Saiamägi – lage kõrgendik kahe metsa vahel Sarakuste k. Karjasilla t. maal, talust 0,25 km edelas [479].

Sarakuste asundus⁶ – Eesti Vabariigi ajal Sarakuste mõisa põldude asemele, mõisa lähedusse rajatud küla, mis nõukogude ajal ühendati Sarakuste külaga. Siia kuulusid Halliku, Jõeääre, Kaasiku, Kalju, Sarakuste, Silla, Sooveere, Suure-Uiga, Väikse-Uiga, Vahemetsa ja Veskimäe talu.

Sarakuste kool – asutatud külakoolina tõenäoliselt juba 1765. a. 1781.–1784. a. tegutses kool Sarakuste mõisas, alates 1787. a. aga Sarakuste (tollal Rääbnitse) külas. 1841. a. paiku ehitati üles uus koolimaja Naritse talu juurde, kust 1857. a. viidi üle praeguse Koolimaa talu juurde. Pärast 1884. a. tulekahju ehitati koolimaja veel samal aastal uuesti üles. 1903. a. ühendati Sarakuste kooliga Poka kool. 1938. a. alustas kool algkoolina tööd uues kohas Tartu-Räpina maantee ääres, Miko ja Sitiko t. vahel, põles aga 1944. a. sõjatules maha. Sellest alates on kool tegutsenud Pokal.

Sarakuste kooli õpetajad on olnud: 1781–1786–? Lillo Iwane Tomas, ?–1794 Iwane Merdi Hindrik, 1794–1801–? Ütti Merdi Jaan, 1812–1840 Lillo Tooma Jakob Torro-Tuul, 1840–1847 Jaak Madise p. Reino, 1847–1850 Peeter Mihkli p. Michelson, 1850–1853 David Johani p. Weber, 1853–1854 Peeter Hansu p. Ilwes, 1855–1874 Johan Johani p. Mutso, 1874–1877 Jaan Mutso,

⁶ Asulate nimistutes: 1923. a. ainult Sarakuse as., 1945. a. nimistus Sarakuste k. ja as., 1977. a. ainult Sarakuste k. (EH).

1877–1881 Jaan Peetso, 1881–1883 Peeter Wiira, 1883–1891 Jüri Leisk, 1891–1893 Georg Saar, 1893–1903 Joosep Hindriku p. Kripson, 1903–1908 Karl Johani p. Rütli, 1908–1909 Maria Jakobi t. Karo, 1909–1912 Mihkel Jaani p. Neiman, 1912–1914(?) Juhan Hansu p. Paal, alates 1918 Selma-Alinda Kaasik.

1957. a. leidis traktorist Toomis Sarakuste endise algkooli lähedalt põllult künnivaost tinakannu ehetege, mis pärit 16. sajandist.

Sarakuste küla – kuni 19. sajandi keskpaigani tuntud Rääbnitse e. Rääpnitse nime all (1582 *Repnic*, 1601 *Repnicz*, 1627 *Repnitz*, 1638 *Repnes*⁷, 18. saj. *Räbnitse*, *Räbnitsi*, *Rebnitse*, *Reepnitse*⁸), seda nimetust aga enam ei tunta. Külas oli 1582.–1638. a. revisjonide aegu 4 talupoega, 1684. a. kaardil on siin märgitud 11 talu (1688. a. revisjoni järgi 13 talupoega), millest enamik (7) koondunud praeguste Naritse ja Tuule talu ning Luutsna vahelisele alale; talud olid märgitud ka praeguste Prilli, Toru, Üti ja Kangru t. piirkonnas. Põhiliselt samasugune oli pilt Rückeri 1839. a. kaardil. Talusid oli 1758. a. ja 1794. a. 20, 1811.–1826. a. 17, 1834.–1858. a. 14. 19. ja 20. sajandi vahetusel oli külas talusid 15: Kaikjärve, Kangru, Karjasilla, Keerdo, Kislala, Koolimaa, Miko, Naritse, Saare, Sitiko, Tamme, Toru, Tuule, Vahi ja Üti. Neist taludest osteti päriseks Karjasilla talu juba 1867. a., ülejäänud aga põhiliselt 1902.–1904. a.

Eesti Vabariigi ajal lisandusid siia Lepiku, Metsamäe, Prilli, Roosimäe ja Sooveere asundustalud, Järveotsa, Kasemetsa ja Männiku endised popsi kohad⁹ ning liideti külale endise Sudaste küla 3 renditalu – Paabo, Täte (Tätte) ja Valge. Nõukogude ajal ühendati Sarakuste külaga senine Sarakuste asundus (vt.).

Sarakuste mets – endise Sarakuste mõisa ja Sudaste küla vaheline mets, mis suurelt osalt (Kullimäe piirkonnas) istutatud 1915.–1920. a. [161]. Varem asunud metsa kohal kolm talu, mis seoses metsa istutamiseega lõhutud [161]. Metsa või osa sellest (Agali järve piirkonnas) kutsutud varem Jamsi metsaks.

Metsas pole rästikuid, küll aga on neid külluses teisel pool Mäksa mõisa piirikraavi. Rahvajutu järgi kadunud ussid metsast Sarakuste mõisniku needmise järel, kelle poega uss salvanud; ussid rännanud seejärel paari kilomeetri kaugusel asuvasse Siuksohu Mäksa mõisa lähedal; kui mõni uss

⁷ *Repnes külle* (Simm 1977: 119).

⁸ 1730: *Rääpnitse Kul* (Simm 1977: 119).

⁹ Vt. ka Oru t.

sattuvat siia poole piirikraavi, minevat ta lõhki [161]. Kullimäe idakaldal, Mäksa mõisa piirikraavist 0,5 km (Nõiakuusest 0,5 km kagus) asub kääpa-taoline 5 × 7 m läbimõõduga moodustis, kuhu rebased oma urud teinud; vanarahvas kutsunud teda “keldriks”, kuid ta tähendus on rahva hulgas teadmata [161].

Sarakuste mõis (saksa k. Sarrakus) – rajatud 19. sajandi algul senise karja-mõisa asemele. 16.–17. sajandil oli mõisa kohal küla 2–4 taluga, mida on kutsutud nähtavasti Sarakutsi külaks (1582–1588 *Sarakuc*, 1627 *Sarakatz*, 1638 *Serakatz*¹⁰, 18. saj. *Sahrekutsi*, *Sarakutsi*¹¹), see nimi on vanarahva hulgas kohati tänini tuntud. On oletatud nimetuse lähtumist isikunimest. 1582. a. kuulus küla Aldendorni, 1601. a. Ahja ja 1684. a. Mäksa mõisale. 18. sajandi esipoolel oli Sarakuste Ahja mõisa ja teisel poolel Kurista mõisa järel olev karjamõis, mille alusel 19. sajandi algul rajatigi mõis. Sellal loovutas Kurista mõisaomanik Stephan Guillemotte de Villebois Sarakuste oma tütrele Anna Therese Eleonore paruness Uexküll-Güldenbrandtile, kes 1819. a. pantis mõisa välismaa aadlikule L. B. v. Hassele. 1830. a. sat-tus mõis Helene v. Bulgarini omandiks (ost kinnitati 1833. a.), kes pantis selle 1867. a. cand. phil. J. Fr. Thomsonile ja müüs 1871. a. Sophie paruness Nolckenile (ost kinnitati 1872. a.). Nolckenite kätte jäi mõis kuni selle vöö-randamiseni 1926. a.

Pindalalt oli Sarakuste mõis väiksemaid Võnnu kihelkonnas, hõlmates 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algupoolel 3251 vakamaad. Inimesi elas mõisa territooriumil 1795. a. 159, 1816. a. 232, 1826. a. 248, 1834. a. 271, 1850. a. 309 ja 1858. a. 310. Mõisale kuulus kolm küla: Rääbnitse, Sudaste ja osalt Mäletjärve ehk Palsi kuni 1867. aastani, mil viimane müüdi Poka mõisale.

1820.–1823. a. andmetel olid mõisa põllud ja heinamaad keskmise kvalitee-diga, karjamaad halvad, mets põletis- ja ehituspuude saamiseks aga puudus hoopis. Hiljemalt 19. sajandi algul loodi Prilli karjamõis. Talumaad mõõ-deti kruntideks osalt juba 1865.–1866. a., esimene talu (Karjasilla) müüdi 1867. a., ülejäänud aga 1902.–1904. a. ja viimane (Vahi) 1906. a. Kruntide hinnad olid kallid, kuna taalri eest tuli maksta 210–280 rubla. 15 talust ostsid kohalikud talupojad ainult 5, kuna 10 sattusid võõrastesse kättesse.

Aastatel 1914–1919 oli Sarakuste mõisa kupjaks Kaspar Visnapuu, luuletaja Hendrik Visnapuu isa.

¹⁰ *Serakatz kyll* (Simm 1977: 119).

¹¹ 1744: *Dorff Sarrakutz*, 1760: *Sarekust*, Mellin 1798: *Sarrakus* (Simm 1977: 119).

Sarakuste talu nr. A-9 – endise Sarakuste mõisa südamesse 1921. a. rajatud asundustalu, mis põles ära 1941. a. sõjasuvel. Talu maal, sellest 0,2 km idakirdes, Emajõe luha ääres kahe allika vahel (Mäksa maanteest 0,1 km) on väike küngas – endise piiritusevabriku ase. Siin läheduses pidavat peidus olema tündritäis kulda, mille rootslased Põhjasõja ajal siia matnud [161; 426]. 1916. a. käinud Rootsi sõjaväelased kaartide abil seda otsimas, polevat aga kulda üles leidnud [161].

Silla talu nr. A-10 – Sarakuste k. asundustalu Kobratu silla läheduses.

Sitiko talu nr. 10 – Sarakuste k. vanatalu. Talu nimetus olevat tuletatud must-sõstraist, mida kohalik rahvas kutsus sitikuteks, sitkemarjadeks jne., mida varem talu ümbruses rohkesti metsikult kasvanud [297; 495]. Rahva seas tuntud kui Sitikoja talu. 1902. a. ostis talu päriks Kastre-Võnnu valla talupoeg Hindrik Lausson.

Sitiko veski – Sarakuste k. Sitiko t. kividest 1910. a. paiku ehitatud hollandi tüüpi veski [297; 495].

Sooveere talu nr. A-14 – Võru (varem Sarakuste) k. endise Prilli karjamõisa tagavaramaadele rajatud asundustalu.

Sooveere talu nr. A-17 – Sarakuste k. asundustalu Karvaksoo ääres.

Sudaste küla¹² – kolmest (Paabo, Täte ja Valge) talust koosnenud küla Luutsna soo idakaldal, mille nime mäletavad praegu veel ainult üksikud vanevad põliselanikud ja mis Eesti Vabariigi ajal lülitati Sarakuste asunduse, nüüd aga Sarakuste küla koosseisu. Küla mainitakse esmakordselt 1627. a. revisjoni ajal (*Sudetz*¹³, 1638 *Sudest*¹⁴), mil külas elas 2 talupoega. Järgnevalt oli külas talusid 1638. a. 1, 1688. a. 3 (1684. a. kaardil 4 talu), 1758. a. 5, 1795. a. 6, 1811.–1850. a. 4–5, 1858. a. 3. Talud paiknesid põhiliselt samas, kus asuvad praegusedki talud. Võimalik, et küla esialgne nimi on olnud Sootaguse (vrd. Mäksa v. Sootaga k. 1638. a. revisjonis – *Sodackaste*). Ühtlasi on püütud küla nime tuletada ka isikunimest, mille tüveks on *sude-* või *suda-*.

Suure-Uiga talu nr. A-4 – Sarakuste k. asundustalu Uiga metsa ääres.

¹² Asulate nimistutes: 1923. a. Sudiste küla; 1945 a. kaotatud; 1977. a. loodi Sudaste k. (EH).

¹³ *Sudetz Kuella* (Simm 1977: 120).

¹⁴ *Sudest kyllle* (Simm 1977: 120).

Tamme järv – järv Sarakuste ja Mäksa valla piiril, mida läbib Luutsna oja; pindala 4,6 ha, mõõtmed $0,34 \times 0,185$ km, suurim sügavus 10 m. Oja õgven-damise ning süvendamise tõttu on järve pindala viimastel aastakümnetel tublisti vähenenud (1934. a. oli järve pindala 5,6 ha).

1638. a. esines järv arvatavasti *Sollesjerwe* nime all; 1758. a. on järve nimi *Tammewall*, 1816. a. Mäksa valla vakuraamatus aga juba Tamme järv (*Tamme See*). Järve nimi on tuletatud Tamme (varem Tammevalma) külast, mis asub läheduses.

Järve on H. Riikoja andmetel nimetatud ka Tammjärveks, Tammina järveks [Riikoja 1934: 71]. Rahvajutu järgi kutsutud teda veel Allikjärveks: vanasti olnud järve asemel puhta veega allikas, kus ümberkaudsed karjad joomas käinud; kuna aga seejuures tekkinud karjaste vahel tülisid, otsus-tanud need Vanaisa paluda, et see veesaaki suurendaks; palve peale pai-sunudki allikas järveks [E 30549 (1)]. Teise jutu järgi olnud vanasti järve asemel suur lohk, milles aga vesi puudunud; kuna aga rahvas igatsenud siia vett, toodud kohale nõid, kes pistnud iga päev lohku maa sisse ühe kadaka-se risti ja lõpuks tõmmanud ümber lohu sinise lõnga; seejärel tõusnud tae-vasse äikesepilv ning sadanud järjest kolm ööpäeva, kuni lohku tekkinud lainetav järv [ERA I 2, 849/51 (7)].

Tamme talu nr. 15 – Sarakuste k. vanatalu, mille ostis päriseks 1902. a. koha-lik talupoeg Juhan Lüüde.

Toru talu nr. 2 – Sarakuste k. vanatalu; esines 1811.–1858. a. revisjonikirjades *Mikko* taluna. 1826. a. oli talus peremeheks Sarakuste koolmeister Jakob Torro, kes võis saada perekonnanime talult, kuid võimalik on ka vastupidi-ne olukord. 1904. a. ostis talu päriseks Elistvere valla mees Andres Ansip.

Talu maal, talust 0,15 km loodes on suur kruusaauk, kust varem on väl-ja võetud väga suurel hulgal inimeste pea- ja sääreluid; koljud olnud kõik tervete hammastega ja surnud olnud maetud ilma kirstuta hunnikusse. Mõnede arvates maetud siia Põhjasõja ajal katkuohvreid [517], teiste mee-lest nälja- ja külmaohvreid [345].

Triinu saarepääline – Tamme järve saar, mis kuulus Paabo ehk Triinu talule [321].

Tuule talu nr. 7 – Sarakuste k. vanatalu; 1811.–1858. a. revisjonikirjades märgitud *Musta* taluna. 1826. a. on talu senise peremehe Musta Jaani perekonnanimeks märgitud Tuule (*Tule*), milline võis tuletuda talust, kuid võimalik on ka vastupidine olukord. 1902. a. ostis talu pärioseks senine rentnik Jaan Songisepp oma poja Peetri nimele, kelle järgi nimet. talu ka Songi taluks.

Täte (Tätte) **tal**u nr. A-2 – Sarakuste (varem Sudaste) k. endine rendikoht, saanud nime tõenäoliselt peremehelt *Tätte Mikko Johan*'ilt, kes tuli Sudastele peremeheks 1805. a. Kurista vallast, Terikestelt (see revisjonikirjades märgitud *Arike* e. *Ariko* talu likvideeriti 1850. aastatel).

Uiga mets (möts) – Sarakuste k. Väikse-Uiga ja Vahemetsa t. ning Luutsna soo vahel olev mets, mis saanud nime kunagise Uiga talu järgi; viimane asunud 19. sajandil Luutsna ürgoru paremal kaldal metsa ääres, kohakuti Prilli kõrtsiga. (Uiga talu on 1811.–1858. a. revisjonikirjades paigutatud Sudaste külla Paguta taluna, mille peremeheks oli 19. sajandi algupoolel Uiga Jaan).

Vahemetsa talu – Sarakuste k. asundustalu Sarakuste ja Uiga metsa vahel.

Vahi talu nr. 6 – Sarakuste k. vanatalu; 1811.–1858. a. revisjonikirjades esineb Ivani (*Iwani*)¹⁵ taluna, kus 19. sajandi algupoolel oli peremeheks Vahi Peetri Jaan. Talu ostis 1906. a. pärioseks Vana-Kuuste valla talupoeg Jaan Vuchmann.

Valge talu nr. A-1 – Sarakuste (varem Sudaste) k. endine rendi- ja metsavahikoht kuni 1918. aastani; märgitud 1811.–1858. a. revisjonikirjades *Üti* (*Ütti*) taluna. Varem nimetati talu ka Ivani taluks, see nimetus on tõenäoliselt pärit 18. sajandi keskelt või veelgi varasemast ajast (1688. ja 1758. a. oli Sudastel peremees *Lillo Ivan*). Praeguse Valge talu nime on talu saanud kunagiselt peremehelt [321].

Vareseleplik [*varesse*-] – Sarakuste k. Kangru t. põllul, talust 0,2 km loodes, maanteest 20 m läänes olev kivihunnik, mille juurest on kündmisel leitud rauast ukselinke [517]: siin asunud katoliku ajal Sarakuste kirik ehk kabel [65; 345; 475; 517], surnuaed aga paiknenud teisel pool maanteed, Prilli ja Keerdo talu vahelisel kõrgendikul [321; 475]. Ühe jutu järgi tahetud sellele kohale vanasti Vönnu kirikut ehitada, ehitis aga jäänud pooleli [436].

Tegelikult on siin muistne kivikalme (mõõtmed 35 × 20 m), mis olnud kasutusel I aastatuhande 1. poolest II aastatuhande alguseni.

¹⁵ 1826: *Iwanny, jetzt Vahy* (Simm 1972: 291).

Veskikants [-kands] – endise Sarakuste mõisa veski varemed Sarakuste k. Veskimäe t. juures väikesel kõrgendikul. Veskit mainitakse esmakordselt 1814. a. ja ta lõhuti 1914. a. paiku. Veskikantsu juures maantee ääres on väike kruusaauk – endine Rootsi sõjaväe matusekoht, kust kruusa võtmisel on välja tulnud väga palju pealuid [161; 254; 426]. Siin, Veskimäel, olnud varem ka kivist, mis 1930. a. pandud Veskimäe talu lauda vundamenti (laut põles ära 1944. a.). Mõnede arvates asunud siin vanasti Sarakuste kabel.

Veskimäe talu nr. A-6 – Sarakuste k. asundustalu Veskimäel.

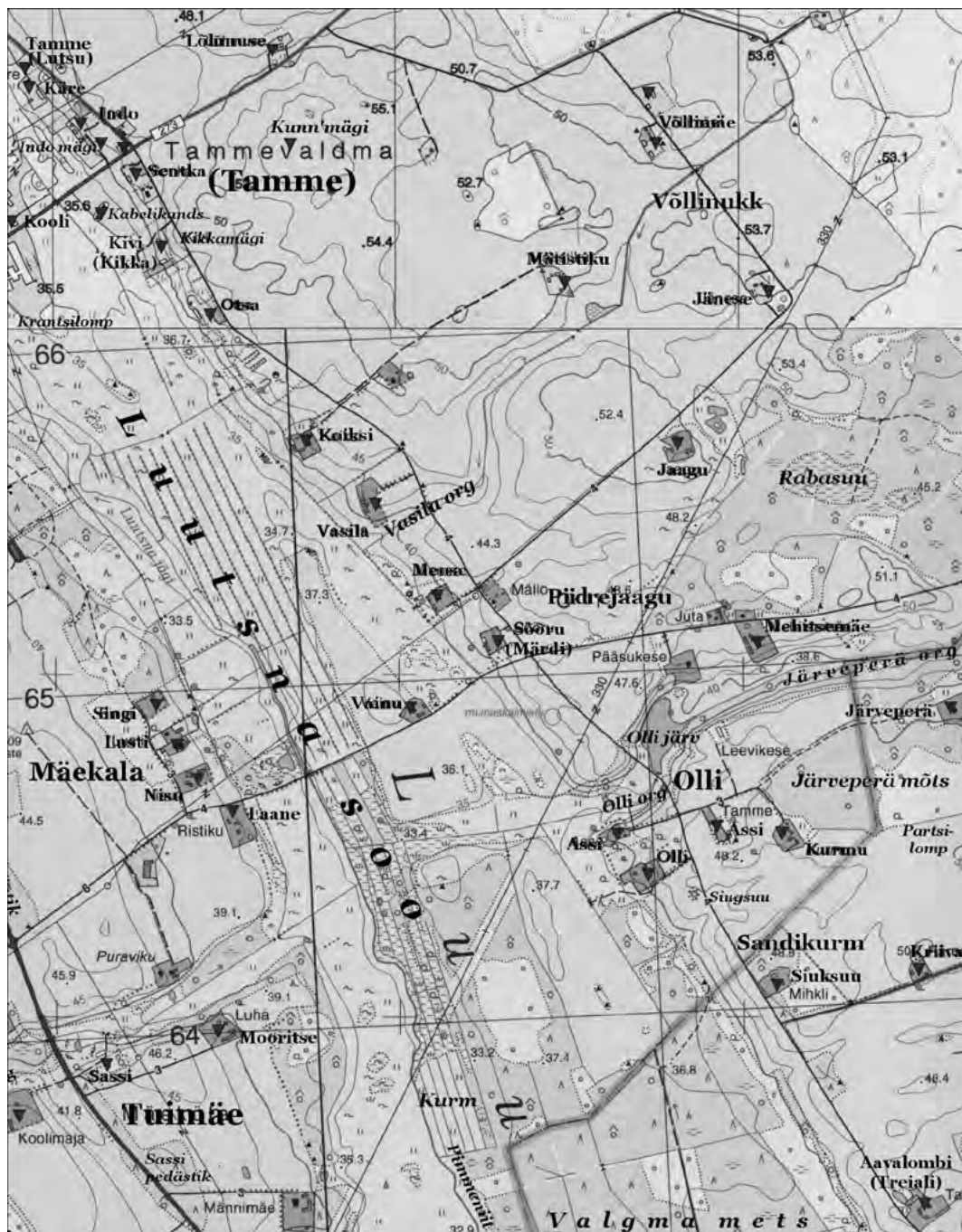
Veskimägi – väike kõrgendik Sarakuste k. Veskimäe t. juures, kus varem asunud mõisa veski [254] (vt. Veskikants).

Võru küla – haarab endisest Sarakuste külast Sooveere ja Lepiku talu; ülejäänud küla asub endises Kaagvere vallas. Vt. KAAGVERE.

Väikse-Uiga talu – Sarakuste k. asundustalu Uiga metsa ääres.

Üti talu nr. 3 – Sarakuste k. vanatalu, mis kandis praegust nime arvatavasti juba 17. sajandil (1688. a. peremehed *Hütti Tön* ja *Hütti Peter*), esineb *Ütti* taluna ka 1811.–1858. a. revisjonikirjades. Talu ostis 1902. a. päriks Riida ja valla talupoeg Mart Pedak.

Vanasti eksinud inimesed selle talu ümbruses sageli keskpäevasel ajalgi ja hulkunud mööda põlde ringi [H II 51, 120 (7)].

Kaart 8. Tammevaldima küla ning selle lõunapoolsed eraldi osad Piitrejaagu ja Olli. Kagus Poka mõisa Mäekala ja Tuimäe külad.

Mäksa

Mõis:	Mäksa.
Karjamõis:	Aru.
Vahtkonnad:	Laane, Murulaane, Valgma.
Külad:	Kägari, Murulaane, Rehe, Sootaga, Tamme, Telliskivi, Tigase, Veskimäe; Aru ja Mäksa asundused.¹
Kaardid	7–8.

Aavalombi talu nr. 33 – Sootaga k. vanatalu, praegusse kohta välja veetud 19. sajandi lõpupoolel Visse talu lähedusest [165]. Nime on talu nähtavasti saanud lombi järgi, mis asub talu lähedal Võnnu tee ääres. Endine talu nimi on tõenäoliselt Sika (*Sikka*), nagu see esineb 1816.–1858. a. revisjonikirjades. Nimet. ka veel Treiali [*treiäli*] taluks esimese peremehe järgi [419].

Agali küla – endine küla Agali järve ida- ja põhjakaldal, mis 1880. a. paiku lõhuti ja muudeti mõisamaaks [41; EKLA, f 200, m 13:2, l 172/3]. Küla oli olemas juba hiljemalt 16. sajandil (1582 *Agal*, 1588 *Agaly*, 1627 *Haggawa*, 1638 *Hagalle*, 18. ja 19. saj. *Aggali*, *Agali*, ka *Meksa Agali*). Talusid (peresid) oli külas 1582., 1601., 1627. ja 1638. a. 2, 1684. a. 6 (neist 4 Sarakuste-Mäksa tee ääres, Agali küünist läänes ja 2 Agali järvest idas), 1758. a. 6, 1782.–1811. a. 8, 1850–1858. a. 7 (Oksi, Korgoa, Viksi = Vosmi, Rasina = Tatriko, Rasina, Moloka ja Tõnise). Enamik talusid asunud Sarakuste-Mäksa tee jõepoolisel küljel [81]. Pärast küla likvideerimist ning mõisastamist 1893. a. rajati lähedusse uus küla – Kannu küla (vt.). Viimane Agali küla talu, Met-sa, kus elas mõisa väljaohvitser, lõhuti I maailmasõja ajal.

Agali talu nr. A-18 – Mäksa as. asundustalu endise Agali küüni juures, kus 19. sajandil asunud üks Agali k. taludest.

Talu lähedal, sellest 0,1 km loodes, endise väikese kruusaaugu kohal asub muistne matusekoht (maa-alused hauad), kust on palju luid välja võetud [168] ja leitud ka kuldasju, sõrmuseid jm. [107]. Ka läheduses oleva-

¹ Külade loetelu vastab küllalt täpselt 1945. a. asulate nimistule, kust siiski puudub Murulaane k. ja Veskimäe k. asemel on Tuuleveski k. (EH).

tel põldudel (suure kruusaaugu kohal) on mõisa ajal kündmisel maast luid välja tulnud [168] ja 1910. a. paiku sattunud Rooma-nimeline teomees kündmisel sangaga pajale, mis olnud täis hõberahasid [107; 426]. 1987. a. arheoloogilistel kaevamistel leiti matusekohast paljude inimluude hulgas 27 pronkskäevõru, ka hulk sõrmuseid, peaehteid, rahasid jm., mis pärit 14.–15. sajandist. Matusepaik dateeriti 13. sajandi teisest poolest 15. sajandi alguspoolde, kusjuures täheldati Mäksa muistsete elanike kultuurilist lähedust peipsitaguste vadja hõimlastega. Peale selle avastati ka kaks muistset asulakohta (külaaset), millest üks paikneb vahetult kalmekohal ja on ligi 2000 aastat vana; teine asulakoht paikneb eelmisest sadakond meetrit eemal Emajõe kaldal ürgoru põhjas (400 × 100–150 m alal) ja on leidnud kasutamist II aastatuhande algusest kuni Rootsi aja lõpuni (hävis arvata-vasti Põhjasõja käigus).

Kord, 1870.–1880. aastatel, tulnud keegi Ratassepa-nimeline mees linnast; Agali kruusaaugu juures tulnud talle must koer kallale ja püüdnud meest meelitada kruusaaugu suunas, kus põlenud tuli; suure hädaga saanud mees koerast lahti. Hiljem kündnud mees härgadega kruusaaugu lähedal põllust (Agali küünist Emajõe pool) välja hulga õhuke si hõberahasid, maa olnud neist lausa valge. Siis meenunud talle must koer ja tuli; linnas saanud ta kaupmehelt rahade eest hõbeda hinna [83].

Agalimägi – Mäksa as. (varem Agali k.) kõrgendik Agali järve põhjakaldal, kus asus hiljuti Järve talu [426].

Aia talu nr. A-28 – Mäksa as. asundustalu endises mõisakeskuses.

Akertaja talu nr. 4² [*akerdaja*] – Kägari k. vanatalu; rajatud koos teise samanimelise taluga tõenäoliselt juba 18. sajandi algul, mil külas elas mitu *Akerdaja*-nimelist peret. 1795.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas *Nestra* taluna.

Akertaja (Akerta) talu nr. 5 – Kägari k. vanatalu, rajatud tõenäoliselt samaaegselt eelmisega. 1795.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas *Nestra* taluna. Talu maal asub Savikants [*-kands*] (vt.).

Allika talu nr. A-7 – Aru as. endine kandikoht; saanud nime talu juures asuvalt kahelt allikalt, millest ühe kohale on ehitatud talu kaev, teine asub talust mõnekümne meetri kaugusel, endise Aru karjamõisa piirikraavis [17]. 1876. a. vakuraamatus nimet. Alliko kvootetaluks.

Allikjärv – vt. Tamme järv (SARAKUSTE). Nimetus vana, käibelt kadunud [420].

² Akerdaja t. Kokuta k. (Simm 1975: 181).

Annuka-Palu talu nr. A-13 – Mäksa as. (varem Agali k.) endine Nuka³ kandi-koht [168].

Aru asundus⁴ – rajatud Eesti Vabariigi ajal endise Aru karjamõisa maadele. Talud: Allika, Kopli, Kuusiku, Otsa, Palu, Sillaotsa, Tamme.⁵

Aru karjamõis (saksa k. Arro) – olemas juba 19. sajandi teisel veerandil; Eesti Vabariigi ajal karjamõisa maadele rajatud Aru asundus.

Aru kool – rajatud 1922. a. endise Aru karjamõisa moonamaja kohale, kuhu toodi üle Mäksa mõisast (seal asutatud 1920. a.). Oli kuni 1944. a. 4-klassiline, 1944.–1945. a. 6-klassiline, 1945.–1962. a. 7-klassiline ja alates 1962. a. 8-klassiline. 1928. a. liideti Aru kooliga Tamme kool. Kooli juhatajad: 1922–1944 Avo Lepasaar, 1944 Lepik, 1945 Aleksander Lepasaar ja Aino Kala, 1945–1947 Kusta Laursoo, 1949 Maimu Hint, 1950–1951 Aleksandra Volt, 1951 Salme Laineste ja Valter Johanson, al. 1951 Rudolf Tensing.

Assi talu nr. 31 – Tamme (varem Olli) k. vanatalu; rahva seas juba 19. sajandi algul tuntud Assi taluna, kuid 1811.–1850. a. revisjonilehtedel *Kerike* = Kärrika, 1858. a. *Ollikäriku* talu (tollal koos Olli taluga). Talu ostis 1904. a. esimesena vallas päriseks Mihkel Reinhold.

Emmismägi [~ *immis*-] – Sootaga k. Visse t. maal, talust ligi 0,5 km kaugusel Olli tee ääres olev kõrgendik. Sel mäel murdnud vanasti hunt poegadega emise, kes hundiga võitlusse astunud [462].

Hurdaorg – Veskimäe k. Rootsi t. juures väike allikast ja vooluvetest uuristatud sälkorg Emajõe ürgoru kaldas. Ühe jutu järgi olevat see rootsiaegne kaevik [107; 168] ja vana matusekoht, kuhu maetud lahingus langenud [168]. Vanasti kasvanud siin mets ja võsa ning rahvas kartnud seda kohta [415], orgu püütud vältida eriti pimedas, sest siis näinud möödujad, kuidas maast tõusnud käsi ning küsinud vene keeles tubakat (“Dai tabak!”). Kord näinud moonakad siin ka mitme meetri pikkust madu [415]. Mõisa ajal on oru kaldasse maetud mõisa hobuseid [359].

Härrakabel [*errä*-] – Murulaane k. asuv Mäksa mõisaomanike von Essenite hauakabel, 1950. a. paiku ümber kohandatud elumajaks [453]. Viimane siia maetu olnud Kastre, Mäksa ja Poka mõisnik Nikolai v. Essen, kes surnud Kastre mõisas 1900. a. Siis aetud kolme mõisa talupojad kokku ja pandud

³ Käsikirjas mujal ei esine.

⁴ Asulate nimistutes: 1923. a. Aro-Mäksa as., 1945. a. Aru as.; kaotatud 1977. a. (EH).

⁵ Vt. ka Kelmiküla.

kirstu kandma Kastrest Mäksale; kirst olnud tinast ja väga raske, kandjad vahetanud järjest üksteist välja; kalmistul antud talumeestele väga hästi süüa-juua ja kingitud igale taluomanikule herra pilt. Hiljem müüritud hauakambri uks kinni. Keskööl pidanud hauakabelisse kogunema Esseni ja ta sõprade hinged ning mängima seal kaarte; siis võidud maja pragudest ja akendest näha vilkumas salapärast tuld ning vahel kuulda suurt lärmi; esimesel koidutunnil aga kadunud Essen koos sõpradega keldrisse.

Indo talu nr. 14 – Tamme k. vanatalu, saanud nime peremehelt, mõisakupjalt Mutso Hindolt 18. sajandi teisel poolel; 1811.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas *Mutso* taluna. Talu juures teisel pool teed, Kägari k. teeristist 40 m asunud tsaariajal Mäksa vallamaja, mille ase on veel tunda.

Indomägi – Tamme k. Indo ja Sentka t. vaheline Luutsna ürgoru kallak.

Issakuniit – Laane (praeguse Valgma?) vk. lõunaosas, Sootaga k. Viinakoa talust 0,5 km põhjas, Tohvriniidust veidi ida pool olev heinamaa [132].

Jaagu talu nr. 24 – Tamme (varem Peetrijaagu) k. vanatalu, saanud nime 18. sajandi teisel poolel peremehelt Kalla Jüri Jaagult, asunud 19. sajandil Meosse ja Sõõru t. vahel [419]. Oli kuni 19. sajandi keskpaigani Sõõru taluga üks talu, millel kaks peremeest, mispärast 1816.–1858. a. revisjonilehtedel märgitud Sõõru (*Soero*, *Seero*) taluks.

Jalaja talu – Rehe k. idapoolseim asundustalu, rajatud koos Küüni taluga endise mõisa rehe kohale [168].

Juuda-Jüri soo (suu) – Kägari k. soo (täpsem asukoht teadmata). “Enne vanast om nättu vanna juudast vai puraskit egä üüse minevät piiri pennärt müüdä Juuda soo poole. Juudal olnu kolmenukaga küpär pään. Ku mõni johtunu nägemä, ku’ Juudas lääp siss hõiganu: “Juudas kos sa läät kae tagasi.” Õkva selle pääle om Juudas muutnu endä saksas, ilusa musta rõiva sällän, torrõ küpär pään ja pantstokk käen, ja käännu muijalõ minemä.”⁶ [ERA II 42, 295].

Jänese talu nr. 23 [*jänesse*] – Tamme (varem Völili) k. vanatalu, rajatud tõenäoliselt 19. sajandi teisel poolel.

Järve talu nr. A-15 – Mäksa as. (varem Agali k.) asundustalu Agalimäel, Agali järve põhjakaldal; põles maha 1948. a.

⁶ Tekst annab Võnnu murrakut usutavalt edasi, ainult *soo* asemel peaks olema *suu*.

Järveotsa talu nr. A-14 – Mäksa as. (varem Agali k.) asundustalu Agali järve põhjakaldal. Ühe teate järgi asunud sel kohal 19. sajandil Viksi e. Vosmi talu [132].

Järvepera mets [-perä] – Tamme (varem Olli) k. Järvepera t. mets Järvepera ja Kurmu t. vahel, Ollioru lõunakaldal.

Järvepera org – Tamme (varem Olli) k. Ollioru nimetus Järvepera t. kohal.

Järvepera talu nr. 30 – Tamme (varem Olli) k. vanatalu; asunud 19. sajandil Olli ja Assi t. vahel [150; 419]. 1782. a. vakuraamatus ja 1811.–1858. a. revisjonikirjades tõenäoliselt *Pilli* talu. Praeguse nime on talu saanud endiselt järvelt, mis vanasti ulatunud Olli e. Järvepera orus talu ligidale [419].

Kabelikants [-kands] – Tamme k. Kooli t. põllul, Sentka t. ja Luutsna oja vahel (Melliste teest 0,2 km) väga kivine ala – “ahervars”⁷, kuhu hiljuti on suuri kive juurde veetud [224]. Varem olnud see koht kividega korrapäraselt raamistatud ja siin kasvanud vanu pärni ja põline tamm (viimane raiutud 1961. a.) [211]. Sellest kohast on põllust leitud potiga vanu Rootsi rahasid [224; 236] ja kündmisel ka rohkesti luid.

Kabelimägi – Kägari k. Traksi t. maal, Laaneveere t. tee ääres, viimasest talust 0,4 km lääneloodes asuv väike kõrgendik, kus peal mõned kivid ning väike põõsastik. Mäkke olevat Rootsi sõja ajal maetud inimesi, veel 19. sajandi lõpul olnud mõned matuseplatsid näha [314] ja künkast on leitud luid [316]. Nimet. ka Kabelikünkaks.

Kabeliorg – väike põldudevaheline oruke Kägari k. Traksi t. maal, Kabelimäest veidi põhja pool [316; 81].

Kala talu nr. A-14 – Telliskivi k. endine kandikoht.

Kalinini-nimeline kolhoos – territoorium hõlmas Telliskivi küla.

Kannu küla⁸ – rajatud 1880. aastatel Agali küla asemel (teises kohas) mõisa kvootemaale, metsa [41; 150]. Vanasti kasvanud siin suur mets, kuhu Valgma metsast käinud huntide-karude tee [150]. Hiljem raiutud mets maha, kannustik küntud mõisa härgadega üles ning rajatud asemele kandimeeste küla [41]. 1893. a. olid siin olemas juba *Kuddo, Päsukese, Suurekiwwi, Uetse-awwa, Metsanukka* ja *Sandikurmu* talu. Praegu on talusid 18: Kase, Kirsi,

⁷ VMS-i järgi on Võnnu murrakus *ahivars*. “Kants” hääldub ilmselt *kands*, mis tähendabki muuhulgas varet või majaaset (vt. märkust 78 lk. 232).

⁸ Olemas alles 1977. a. asulate nimistus (EH).

Kriiva, Kurmu, Kuuse, Kure, Metsanurga, Oja, Pähna, 2 Pääsukese, Suurekivi, Söehaua, 2 Udu, Uiho, Udre ja Undla (Uudla).⁹ Nimet. ka Kannurae ehk Kannumetsa (-mõtsa) külaks. Nõukogude ajal arvatud Sootaga küla koosseisu.

Karu talu nr. 1 – Telliskivi (varem Kägari) k. vanatalu, 1811.–1858. a. revisjoni lehtedel märgitud *Kolga* taluna, 1865. a. vakuraamatus *Karro* taluna; 19. sajandil asunud praegusest kohast 0,1 km kagus [316]. Nimi saadud sellest, et vanasti olnud ümberringi suur mets ja “karu pesä ollu siin talu juures”¹⁰ [316]. Karu t. maal, talust 0,3 km põhjakirdes, Soemäe t. tee ääres on suur kivi, 3 m läbi mõõta ja ligi 2 m kõrge, mille Kalevipoege olevat Peipsi poolt siia visanud; teine, suurem rahn kukkunud maha Kavastu mõisa juurde [415]; välk on sellesse kivisse mitmel korral löönud ja teda pealt tugevasti murendanud [316].

Karu talu nr. A-70 – Telliskivi k. endine kandikoht küla põhjaosas; mainitud juba 1876. a. vakuraamatus (Karru talu).

Kase talu nr. A-35 – Veskimäe k. asundustalu küla edelaosas.

Kase talu nr. A-94 – Sootaga (varem Kannu) k. endine kandikoht.

Kasesalu talu – Rehe k. asundustalu.

Kastaani talu – Rehe k. asundustalu.

Kastani talu – Tigase k. asundustalu.

Kede talu nr. A-69 – Telliskivi k. endine kandikoht küla põhjaosas, Karu talude vahel.

Kelmiküla – Aru as. väikeste asunikukohtade pilkeline üldnimetus Aru koolimaja ja Tigase küla vahel [107]. Hõlmab järgmisi talusid: Kastani, Mäelombi, Raja, Sillaotsa, Vahenurme, Vastse ja Võsu.¹¹

Kibalimägi – Kägari k. Tsobi t. maal, talust 0,2 km põhjas asuv väike kõrgendik, mille lähedal, Laane metsa ääres, elanud 1900. a. paiku sepp Kibal; viimase maja lõhuti u. 1955. a. [107]. Nimet. ka Sepamäeks [*sepä-*] [81].

Kikka küla – Agali k. või selle osa (Kikka t. ümbruses) endisaegne nimetus.¹²

⁹ Loetelust puudub Vanametsa t.

¹⁰ Võnnu murrakus oleks *juures* asemel *man*.

¹¹ Vt. ka märkust 55 lk. 176.

¹² 1627: *Kicka kuella* (märgitud Kaagvere mõisa alla) (Simm 1977: 112).

Kikkamägi – Tamme k. Kivi (Kikka) t. juures kõrgem koht Luutsna ürgoru pervel. Vanasti kasvanud siin põline ohvritamm, mida rahvas kummardanud ja millest Tamme küla ka oma nime saanud [41; 314; 419]. See puu raiutud 1787. a. [Eisen 1917a: 297]. Kuna puule ohvreid (vilja, raha, ehteid) toodud ja teda pühaks peetud, otsustanud Võnnu kirikuõpetaja B. Sass tamme maha raiuda. Enne loetuskäigule minekut selgitanud ta oma kavatsust ka köstrile ning käskinud tolle kirve kaasa võtta. Kohapeal aetud rahvas tamme juurde kokku ning nõutud, et tamm maha raiutaks. Mehed toonud ette igasugu vabandusi – kel olnud käsi haige, kel kirves kadunud jne., mis aga ei aidanud midagi, sest õpetaja asunud ise koos köstriga tamme maha võtma. Sellal jooksnud rahvas laiali, et mitte olla tunnistajaks puu mahalangetamisel, kartes sellest endale õnnetust. Õpetaja ja köster raiunud puu maha ja põletanud ka ära, läinud koju alles järgmisel päeval, varsti pärast seda ka surnud [41]. Mõne teate järgi asunud tamm Tamme küla koolimaja juures (tolleaegne asukoht teadmata; [215; ERA II 150, 100/1]) või Otsa t. juures [167; 224]. Viimasel juhul on tõenäoliselt mõeldud üht teist põlist tamme, mis raiuti 1910. a. paiku; peremees lasknud puu maha saagida, lootes sellest endale tulu, kuid puu osutunud seest õõnsaks, nii et õõnsuses võinuks 3–4 meest kaarte mängida [108].

Kindralisoo (-suu) – Kägari k. Tsobi t. ja Tigase k. Pedaja t. vahel asuv väike soo, millel männimets peal [132]. Selle soo ääres elanud 19. sajandi lõpul kaks 25 aastat teeninud ning sõjas käinud soldatit, kellele kindral v. Essen siin kinkinud kummalegi 3 vakamaad ning lasknud majad peale ehitada [107].

Kingu talu nr. A-72 – Telliskivi k. endine kandikoht.

Kirsi talu nr. A-87 – Sootaga (varem Kannu) k. endine kandikoht.

Kivistiku lomp – Sootaga k. Viinakoa (Kivistiku) t. maal, talust põhja pool metsa ääres olev lomp [132].

Kivi talu nr. 17 – Tamme k. vanatalu, tuntud samanimelisena juba 18. sajandi lõpul, aga võib-olla isegi 17. sajandil (1638 *Kiwo Petr*, 17. saj. lõpul *Kiwwi Hans*). Rahva seas tuntud kui Kikka talu, talu juures asub Kikkamägi (vt.).

Kiviniit – kivine heinamaa Valgma vk., metsavahikohast 0,4 km läänes [313].

Kivinurm – Tamme k. Sentka, Kooli, Indo, Käre ja Tamme t. kivised põllud Luutsna soo ääres, taludest läänes. Kive on põllus väga tihedalt ja sügavalt, mida ka puhastamisega ei saavat kõrvaldada, kuna kivid tõusvat kogu aeg maa seest üles [215]. Kivinurmel asub ka Kabelikants [-*kands*] (vt.).

Koiksi talu nr. 19 – Tamme k. vanatalu; nimetus pärit 19. sajandi teisest poolest.

Kolga talu nr. 3 – Kägari k. vanatalu, kandis sama nime arvatavasti juba 18. sajandil (Kägaril oli Kolga-nimelisi peresid juba 1760. aastatel), kuigi 1811. a. revisjonikirjades nimetatakse teda *Möldre* ja 1816.–1858. a. *Kolga* taluks.

Koobamägi – Kägari k. Laaneveere t. maal, talust 0,2 km loodes asuv väike küngas, kus varem olnud talu kartulikoopad [314].

Kooli talu nr. 15 – Tamme k. vanatalu, varasem ametlik nimetus arvatavasti *Kerna* (1811.–1826. a.) ja *Mutso* (1850.–1858. a. revisj.). Oma nime on talu saanud Tamme küla koolimaja järgi, mis selle talu juures asunud kuni 1873. aastani. Samas olnud varem ka sepikoda [215]. Talu asus Melliste tee lähedal, Tamme k. teeristist 0,3 km, lõhuti 1950. aastatel.

Kopli talu nr. A-5 – Aru as. lõunapoolseim asundustalu Tamme k. piiril.

Korgoa org – org Mäksa as. Kõrgeoja (Korgoa) t. ja Aru as. Kuusiku t. vahel [17].

Krantsilomp [*krandsi*-] – Tamme k. Sentka t. põllul, Kabelikantsust 150 m Võnnu pool asuv lomp, mille ümber kivid asetsevad krantsitaoliselt [224].

Kriiva talu nr. A-79 – Sootaga (varem Kannu) k. endine kandikoht; nimi tuletatud omaniku perekonnanimest.

Kruusamäe talu nr. 11 – Kägari k. vanatalu; 1782. a. ja ka 1811.–1858. a. revisjonilehtedel *Paali* talu.

Kruusaniit – Valgma vk., metsavahikohast 0,5 km kirdes asuv heinamaa, mille ääres on kruusane küngas [313].

Kunnmägi [*kuún*-] – Tamme k. Sentka ja Kivi t. maal, taludest ligi 0,5 km idas asuv kõrgendik, millel vanasti olnud kaks popsikohta [167]. Varem läinud mäest mööda suur karjatee, mille ääres karjased loomi söötud ja ka “kunni” ehk kurni mänginud; kunnimängudest ongi mägi ilmselt oma nime saanud [419].¹³ Nimet. ka Kunnimäeks [419].

Kure talu nr. 35 – Sootaga k. vanatalu, nimi pärineb 19. sajandi teisest poolest.

Kure talu nr. A-90 – Sootaga (varem Kannu) k. endine kandikoht.

¹³ Vrd. *kuún* : *kunni* ‘muhk, kühm; käbi; kurnimäng’ (EMS).

Kurm¹⁴ – Tamme (varem Olli) k. Olli t. heinamaa talust läänes, Valgma metsa käärus [150].

Kurmu talu nr. A-78 – Tamme (varem Kannu) k. endine kandikoht; asukoha järgi Sandikurmus (vt.) nimetati juba 1893. a. Sandikurmu taluks.

Kurvitsa talu nr. 2 – Kägari k. vanatalu, saanud nime Kurvitsa-nimeliselt perelt 1820. aastatel. Talu ametlik nimetus oli 1811.–1826. a. *Kitse*, 1850.–1858. a. *Kolga*. Juba 18. sajandil Kägari külas olnud Kurvitsa talu lõhuti 19. sajandi teisel veerandil.

Kusta talu nr. 10 – Kägari k. vanatalu; 1782. a. ja 1811.–1858. a. revisjonilehtedel märgitud Kägari (*Keggeri*, *Käggari*) taluna. Talu sai nime *Pezi* ehk *Sepa Gustav*’ilt, kes tuli siia peremeheks 1811. ja 1816. a. vahemikus Tamme külast.

Kuuse talu nr. A-76 – Telliskivi k. lõunapoolseim endine kandikoht (koos Tamme taluga¹⁵).

Kuuse talu nr. A-95 – Sootaga (varem Kannu) k. idapoolseim endine kandikoht; nimi saadud talu õuel kasvavast suurest kuusest.

Kuusiku talu nr. A-10 – Aru as. asundustalu Korgoa oru ääres.

Kõrgemägi [*’korge-*] – Sootaga k. Nopi t. metsas, talust ligi 1 km kirdes asuv väike mägi, kuhu vanasti küla karjad kokku käinud [151].

Kõrgeoja talu nr. A-11 [*’korge-*] – Mäksa as. (varem Agali k.) endine kandikoht, mis kirjas juba 1811. a. revisjoniraamatus (*Kergeoja*). Levinum nimetus on Korgoa talu. 19. sajandil paiknenud talu praegusest kohast 0,1 km loodes, nõlvakul.

Kägari küla¹⁶ [*kägäri*] – esines 16.–18. sajandil nähtavasti Metsküla nime all (1588 *Meczkania*, 1627 *Metzküllä*¹⁷, 1680 *Metzküllä*, 1758 *Mecksmetz*¹⁸). Kägari küla mainitakse Võnnu kirikuraamatus esmakordselt 1730. aastatel (*Kaggari*; 1760 *Käggära*, *Käggera*, *Keggera*), kuid *Käggärä*-nimelisi peresid elas siin juba 17. sajandi lõpul ja sellenimelistelt taludelt sai arvatavasti ka

¹⁴ *kurm* ‘(üksik maa)nurk; maakitsus’ (EMS).

¹⁵ Või viimase eelkäija? Vt. Tamme t.

¹⁶ Asulate nimistutes: 1923. a. Kägari, 1945. a. Mägari, 1977. a. kaotatud (EH).

¹⁷ *Metzkuella* (Simm 1977: 116).

¹⁸ Küla paralleelnimeks oli 18. sajandil **Mäksa-Metsa* (Simm 1977: 115).

küla lõpuks endale nime.¹⁹ Pärimuse kohaselt rajatud küla metsa; maharaiutud puude asemele kasvanud põõsad ehk kägarikud, millest küla saanudki nime. Kägari taludeks nimetati varem praegust Kusta ja Traksi talu.

1684. a. oli külas 4 talu (praeguste Rootsi, Akertaja, Tsobi ja Traksi t. kohal), 1782. a. 10, 1787. a. 12, 1826. a. 13, 1850. a. 12, 1858. a. 11, 20. saj. algupoolel 11 (neist nõukogude ajal Karu t. viidud üle Telliskivi k. koosseisu): peale Karu veel 2 Akertaja, Kolga, Kurvitsa, Kusta, Kruusamäe, Laaneveere, Traksi, Tseela ja Tsobi talu.²⁰ Varem, 19. sajandil, kuulus Kägari k. alla ka praegune Telliskivi ehk Savikoja küla, kus tollal elasid mõisa kandimehed.²¹

Kähriaude²² **rae** [-'aude] – rohkete kähriurgudega raiesmik Laane vk., metsavahikohast 1,5 km põhjaloodes, peasihi läheduses.

Käre²³ **tal** nr. 13 – Tamme k. vanatalu; tõenäoliselt endine Kuiga talu, praegune nimetus pärit 19. sajandi teisest poolest. Ennemuistne tamm asunud varem Käre talust 1/8 km kaugusel; olnud alt sile, aga ülevalt 3-haruline. Igal tõnisepäeval käidud siin Tõnisele seapäid ohverdamas – kivile, mis tamme all seisnud. Kivi olnud südamekujuline, millel auk sees. Sakslased raiunud puu maha, kivi viidud soo äärde ja lastud seal kummuli maa sisse. Külma kangutas aga kivi üles, 1928. a. lasknud peremees selle kogemata puruks. Tamme asemel kasvab nüüd teine tamm [ERA I 2, 631/3 (3)].

Kääriku tal nr. A-4 – Tamme k. endine kandikoht küla põhjapiiril; nime saanud Kääriku Tohvri (Kerike Toffri), kes tuli siia, endisse Vanahanso (Wanna Hanso) tallu 1806. a. Olli külast peremeheks. 1826.–1850. a. revisjonikirjades nimet. Kääriku (Keriko, Kärrika), 1858. a. Tammekääriku taluks, eristamaks teda Ollikääriku talust (Käärik < Gerhard). Aga juba 1787. a. vakuraamatus esineb ta Kaeriko taluna.

Küti tal nr. A-20 – Mäksa as. asundustalu endise mõisa lähedal, tollest läänest.

Küüni tal – Rehe k. asundustalu, rajatud koos Jalaja taluga endise mõisa rehe kohale.

¹⁹ Aga juba 1627: *Haeggara kull*; 1729: *Käggari k.* (Simm 1977: 115).

²⁰ Vt. ka Tammemäe ja Õunapuu t. – endised popsid.

²¹ Vt. ka Lõhmuse asundustalu.

²² Sõnast *kähr* 'mäger' (EMS).

²³ Sõnast *kärg* 'musträhn' (EMS).

Laane vahtkond – suurem mets endise Mäksa valla idapiiril, millest osa kuulub ka Kastre valda. Nõukogude ajal ühendati metsa lõunapoolne osa Valgma vahtkonnaga. Varem nimet. Laanemetsaks ja ka Trulli metsaks – Trulli Jaan Kääriku järgi, kes olnud siin mõisa ajal metsavahiks [108]. Laane metsavahikoht on rajatud 1854. aastal.

Laaneveere talu nr. 6 – Kägari k. vanatalu; asunud 19. sajandil kusagil Aker-taja ja Tsobi t. vahel ja nimetatud Paali taluks (1782. a. vakuraamatus ja 1811.–1858. a. revisjoniraamatuis) [316]. Vanasti kasvanud talu ümber mets ja talu rajatud “Laane mõtsa veerde”²⁴, millest ta ka nime saanud [316].

Lombi talu nr. A-48 – Tigase k. endine kandikoht.

Luigujõe talu – Telliskivi k. endine popsikoht Tamme k. Käre t. maal, rajatud 1900. a. paiku. Hilisem omanik oli Luigujõe.

Luutsna soo (suu) – Mäksa valla edelapiiril, koos Luutsna ojaga; olnud varem Tamme ja Peetrijaagu k. kohal metsa all. Vt. SARAKUSTE.

Lõhmuse talu nr. A-14 – Kägari (varem Tamme) k. asundustalu, rajatud 1920. aastatel Tamme k. Indo t. maale.

Lõhmuse talu nr. A-71 – Telliskivi k. endine kandikoht.

Lüüsi küün – endise Mäksa mõisa kivist küün Kastre tee lähedal, mõisast 0,75 km; praegu varemeis.

Mehitsemäe talu nr. 29 – Tamme (varem Olli) k. vanatalu; toodud praegusse kohta Sõõru (Märdi) ja Vainu t. vahelt 19. sajandi keskpaiku [419]. Talu saanud nime Karl Säre (Mehitse Kaarli) järgi, kes pidas seda talu 19. sajandi teisel poolel ja omanud Ollioru veerul mitusada mesipuud [419]. 1811.–1858. a. revisjonikirjades esineb *Kerna* taluna. Praegu nimet. Mehitse taluks.

Meistri talu – Rehe k. asundustalu.

Meose talu nr. 26 [*meosse*] – Tamme (varem Peetrijaagu) k. vanatalu, selle nimelisena märgitud juba 1816. a. revisjoniraamatus. Nime on talu saanud *Kollina Meus*’elt, kes elas Peetrijaagul 18. sajandi teisel poolel. Talu varasem nimetus oli tõenäoliselt Peetrijaagu (*Petri Jako*) talu, millest ka Peetrijaagu küla oma nime sai (Peetri Jaak elas 17. sajandi teisel poolel).

²⁴ Võnnu murrakus hääldub `viirde (aga omastavas käändes *veere*).

Metsa talu nr. A-12 [*mõtsa*] – Mäksa as. (varem Agali k.) endine Kikka kandikoht (Kikas oli siin 19. sajandi keskpaiku peremees). 1811.–1858. a. revisjonikirjades märgitud *Oksi* taluna, 1876. a. vakuraamatus aga juba kui *Mõtsa* talu.

Metsanurga talu nr. A-44 – Tigase k. endine kandikoht.

Metsanurga talu nr. A-84 – Sootaga (varem Kannu) k. endine kandikoht.

Metsapoolse talu nr. A-31 – Murulaane k. idapoolseim asundustalu.

Murujaani talu nr. A-58 – Murulaane k. lõunapoolsemaid asundustalusid, rajatud endise moonamaja asemele.

Murulaane küla²⁵ – rajatud sellenimelisena nõukogude ajal endise Mäksa asunduse osast, saanud nime Murulaane metsa järgi. Talud: Metsapoolse, Murujaani, Murulaane, Mäeotsa, Salu, Tohvri.

Murulaane mets, vahtkond – endine Mäksa mõisa mets mõisa ja Aru karja mõisa vahel, tuntud selle nimega juba 19. sajandil (1847 *Murro Laas*). Kord vanasti sõitnud talumehed plaanvankriga läbi metsa ja näinud ilmatu pika madu minevat üle tee (silla juures): pea olnud ühes, saba teises kraavis. Mehed tahtnud maost vankriga üle sõita, kuid kubjas keelanud: see olevat ussikuningas, kes võivat kõigile otsa teha [83].

Murulaane talu nr. A-24 – Murulaane k. lõunapoolsemaid asundustalusid, rajatud endise moonamaja asemele; asub Murulaane metsa ääres.

Mäelombi talu – Tigase k. asundustalu.

Mäeotsa talu – Murulaane k. asundustalu.

Mäetagutse nurm – Tamme k. Käre t. põld talu lähedal, sellest idas [211]; paikneb talu juurest vaadatuna “mäe taga”.

Mägiste talu nr. A-75 – Telliskivi k. endine kandikoht, hävis 1944. a. sõjategevuses.

Mäksa asundus²⁶ [*mäksä*] – rajatud Eesti Vabariigi ajal Mäksa mõisa südamikust ja endise Agali k. piirkonnast. Algul kuulus Mäksa asunduse alla ka praegune Murulaane küla ja osa Veskimäe külast, mis nõukogude ajal eraldati omaette küladeks. Talud: Agali, Aia, Annuka-Palu, Järve, Järveotsa, Kõrgeoja, Küti, Metsa, Mäksa, Sepa, Säina.²⁷

²⁵ Pole asulate nimistus ei 1945. ega 1977. a. (EH).

²⁶ Asulate nimistutes: 1923. ja 1945. a. Mäksa as., 1977. a. küla (EH).

²⁷ Loetelust puudub Rebase t.

Mäksa Hariduse Seltsi erakool – endises Mäksa mõisas 1923. a.-st u. 1935. a.-ni 5 ja 6 klassiga tegutsenud erakool. Esimene kooliõpetaja oli Birkenthal-Hagen, siis Brikker (abi Lait), Turk, Kink jt.

Mäksa kõrts – Mäksa mõisa südamikus kuni tsaariaja lõpuni tegutsenud kõrts, mida on mainitud juba 1744. a.

Mäksa mõis (saksa k. Meckshof, ka Pepefer) – oli olemas juba hiljemalt 16. sajandi keskel, mil kuulus Meckside suguvõsale. Mecksidelt on mõis ka nime saanud, kuna vastav perekonnanimi on omakorda tuletatud ilmselt sõnast *mägi*, gen. *mägise* [Eisen 1924: 78].²⁸ Nähtavasti on mõisat varem märgitud Pepeveere nimega, nagu seda on maininud ka E. Ph. Körber oma Vönnu kihelkonna kroonikas ja nagu see esineb 1555. a. ürikutes (*Pepever, Mecks*); ka 1627. a. revisjoni ajal on kasutatud veel Pepeveere (*Pepefehr*) nime.

1541. a. kuulus mõis Johann Mecksile ja hiljem Reinhold Mecksile, kelle aga venelased 1558. a. vangi viisid. Vene okupatsiooni ajal valdas mõisat Elert Kruse, Poola valitsuse ajal alates 1604. a. Heinrich Gilsen, Gustav Adolf aga andis mõisa viimase väimehele B. v. Scharenbergile. Hiljem kuulus mõis tõenäoliselt (nagu Ahja ja ka Kaagvere) krahv Oxenstiernale, 17. sajandi lõpul langes reduktsiooni alla, kuid 1726. a. restitueeriti Oxenstierna pärijatele, kes mõisa samal ajal müüsid H. Schlüterile. Viimase pärijatelt ostis mõisa notar Mylius, kellelt see 1756. a. edasi läks maanõunik C. D. v. Loewensternile. Viimane omandas veidi hiljem ka Poka mõisa, sellest peale jäid mõlemad mõisad kuni 20. sajandini ühisele omanikule. 1790. a. ostis Mäksa ja Poka mõisa omanik Carl Otto v. Loewenstern ka Kastre mõisa. Kõik need kolm mõisat omandas 1835. a. maanõunik Gotthard v. Liphart, kes need 1850. a. kindralleitnant rüütel Otto v. Essenile edasi müüs.

Rahvas räägib: kord tulnud Mäksa mõisa parki linnast lõbusõidule rühm üliõpilasi, kelle hulgas olnud ka keisri ristipoeg Nikolai (?) von Essen; Mäksa mõisaomanik (Liphart) tulnud üliõpilasi ära ajama ja nähvanud seejuures Essenit kolm korda ratsapiitsaga; viimane kaevanud mõisniku kohtusse ning keisri käsul pidanud too Essenile hüvituseks loovutama nii Kastre, Mäksa kui ka Poka mõisa. Essenite kätte jäid need kuni võõrandamiseni.

Mäksa mõisale kuulus 18.–19. sajandil 6 küla – Kägari, Agali, Tamme, Peetrijaagu, Olli ja Sootaga. Eesti Vabariigi ajal (1925. a.) mainitakse veel Savi-koja (Telliskivi), Aru ja Völle küla, millest esimene kuulus varem Kägari ja viimane Tamme küla alla. 19. sajandil rajati veel Tigase ja Kannu kandi-

²⁸ Viidatud allikas: “Kõik need nimed põhjenevad *mägi*, *mägise* sõnal”.

külad, Eesti Vabariigi ajal Rehe küla ja Mäksa asundus (viimasest eraldati nõukogude ajal Murulaane ja osalt Veskimäe küla). Aru karjamõis rajati arvatavasti 19. sajandil.

Mäksa mõisa valdkond hõlmas 1900. a. paiku 11770 vakamaad. Siin elas 1795. a. 360, 1826. a. 716, 1850. a. 839 inimest. Talumaad mõõdeti kruntideks 1864.–1865. a., esimene talu (Assi) aga müüdi päriseks alles 1904. a., talude müümine lõpetati põhiliselt 1909. aastaks (siis müüdi 40 talu). Mõis plaanistati koos Aru karjamõisaga 1921. a.

Mäksa talu nr. A-23 – Mäksa as. asundustalu endises mõisasüdames.

Mällo talu nr. A-3 – Tigase k. läänepoolseim endine kandikoht; 1811.–1858. a. revisjoni aegu arvatud *Lütti* taluna Tamme küla alla.

Mätistiko talu nr. 20 – Tamme (varem Völle) k. vanatalu, nimetus pärit 19. sajandi teisest poolest; sellesse kohta 19. sajandil välja toodud arvatavasti Otsa ja Koiksi t. vahelt (sel juhul esines 1811.–1850. a. revisjonikirjas *Kivi* ja 1858. a. *Otsa* taluna).

Niiluse talu nr. 36 [*~ niilusse*] – Sootaga k. vanatalu, oli sellenimelisena olemas hiljemalt 19. sajandi algul, tõenäoliselt aga juba ka 1770. aastatel, mil siia tuli Tamme külast peremeheks *Tattriko Ni(i)lus*. Niiluse-nimelisi peresid aga leidis Mäksal veelgi varem, isegi 18. sajandi algul (Niilus < Nikolaus).

Nopi talu nr. 38 – Sootaga k. vanatalu, mille rajas tõenäoliselt 18. sajandi algul *Noppi Ado*. Rahva hulgas on talu rohkem tuntud Antsu taluna. Nopi Ants pidas seda talu 18. sajandi teisel poolel, olnud ühtlasi kange pillimees [151].

Nõnapäälne – vt. Havvanõna.

Nõukogude Armee nimeline kolhoos – hõlmas suurema osa endise Mäksa valla maa-alast, välja arvatud Sootaga ja Telliskivi küla. Kolhoosi keskus asus 1963. a. endises Mäksa mõisas.

Oina talu nr. A-68 – Telliskivi k. põhjapoolseim endine kandikoht. Nime on talu saanud mõisaaegselt Oina küünilt, mis asunud talu lähedal, sellest loodes asuval künkal (Metsapoole ja Kase t. vahel, talusid ühendavast teest lõunas), kus hoitud mõisa lambaid ja ka oinaid; lambalauda ümbruses olnud lammaste karjamaa. Oina kvootetalu esineb esmakordselt 1876. a. vakuraamatus.

Oja talu nr. A-81 – Sootaga (varem Kannu) k. endine kandikoht.

Ojaperä mägi – Sootaga k. Nopi t. maal, talust 0,5 km idakirdes põllu all olev kõrgendik, mille all (mäest läänes) voolab väike oja [151].

Olli küla²⁹ – leiab Võnnu kirikuraamatus külana esmakordselt märkimist 1760. aastatel, kuigi Olli-nimeline pere oli siin olemas juba 17. sajandi lõpul (peremees *Olli Pedo*). Olli nimi on tuletatud isikunimest Olaf. Kuni 19. sajandi kolmanda veerandini oli külas nähtavasti ainult kaks talu – Olli ja Pilli (Assi)³⁰; siis rajati ka Järvepera talu³¹ ja hiljem arvati Olli küla alla ka Mehitsemäe talu. 20. sajandi algupoolel, Eesti Vabariigi ajal Olli küla enam selle nime all ei eksisteerinud, kuna ühendati Tamme külaga.

Olli talu nr. 32 – Tamme (varem Olli) k. vanatalu, rajatud arvatavasti juba 17. sajandi lõpul. 1782. a. vakuraamatus ja 1811.–1850. a. revisjoniraamatuis aga esineb Kääriku (*Kerky, Keriko, Kärika*) ja 1858. a. *Ollikääriku* nime all.

Olliorg – Tamme k. lõunaosas, endiste Olli ja Peetrijaagu k. vahel olev sügav org, mis suubub Luutsna ürgorgu. Orus on vanasti, väga ammu, järv olnud, mida toitnud Mehitsemäe talu lähedal asunud suur läte (nüüd kinni aetud). 19. sajandi algupoolel seisnud selle järve kaldal veski, mille postid pidavat veel praegu näha olema Tamme-Sootaga k. tee ja Mehitsemäe talu vahel, teest 0,2 km kaugemal; lüüsi ase (väike kungas) on Sootaga tee ääres, oru lõunapoolsel jalamil, veel hästi tunda [419]. Arvatavasti on järv olnud varem ka Assi talu all orus, mille põhi olnud veel hiljuti väga tüma [150]. Oru ülemist osa nimet. ka Järvepera [-*perä*] oruks.

Otsa talu nr. 18 – Tamme k. vanatalu, sellenimelisena märgitud juba 1816. a. vakuraamatus (varem *Kerna* talu). Talu juures kasvanud 20. sajandi algul põline tamm (vt. Kikkamägi).

Otsa talu nr. A-8 – Aru as. asundustalu, rajatud endise Aru karjamõisa laudatalli juurde.

Palandsoo talu nr. 34 – Sootaga k. vanatalu, siia 19. sajandi lõpupoolel välja veetud Visse t. lähedalt, teise teate kohaselt Kure t. aiamaalt, praeguse kruusaaugu äärest [25]. Talu saanud nime sellest, et tema lähedal olnud soo kord vanasti ära põlenud [419]. Rohkem tuntakse talu siiski Poolepä [150; 151; 313] ehk Poolepäeva [-*päävä*] [419] nime all.

Palanusoo (-suu) – 2 ha suurune soine ala Kägari k. Laaneveere t. lähedal, talust lõunas, Laane metsa ääres, kus varem kasvanud mets [314]. 19. sajandi lõpupoolel pannud Laaneveere t. peremees metsa ning soo põlema, saanud selle eest mõisas 25 vitsahoopi; järele jäänud turbasoo.

²⁹ 1923. a. asulate nimistus olemas (EH).

³⁰ Pilli t. ei ole Assi t.; vt. Järvepera t.

³¹ Pilli t. asemele? Vt. Järvepera t.

Palu talu nr. A-9 – Aru as. asundustalu (Allika ja Kuusiku t. vahel).

Panniniidud [-niidü] – kaks ümmargust pannikujulist niitu ligistikku Laane vk. metsavahikohast 0,8 km lõunaedelas, peasihist Suurekuuse niidu juurest 0,25 km läände minna, neist kummalgi “väike soru nagu pannisaba juures”³² [533]. Niitude nimi võib aga olla tuletatud ka Panniks hüütud mehest, kes 19. sajandi lõpupoolel olnud Laane metsavaht ja käinud panniga metsas marjulisi hirmutamas [165]. Arvatavasti üks Panniniitudest on sama mis Vasila-tapetu niit (vt.).

Partsilomp [pardsi-] – ligi 1 ha suurune vesine, soine ala Sootaga (varem Kannu) k. Sõehaua t. maal, Järvepera metsa ääres.

Pedaja talu nr. A-43 – Tigase k. kirdepoolseim endine kandikoht.

Pedastiku talu – Sootaga k. Toome t. maale Eesti Vabariigi ajal rajatud popsi-koht.

Peetrijaagu küla³³ [ˈpiidrejaagu] – endine küla, mis nähtavasti juba 20. sajandi algul ühendati Tamme külaga ja mille vana nimetust mäletavad veel vaid üksikud vanemad inimesed. Iseseisva külana esines hiljemalt 1760. aastatel (*Petrijago*³⁴; 19. saj. *Petrijago*), kuigi *Petri Jako* nimeline pere, järelikult ka talu oli siin olemas juba 17. sajandi lõpul ja 18. sajandi algul. 18. sajandi lõpul oli külal 5 talu – praegused Jaagu, Vasila, Meose (vanasti Peetrijaagu), Sõõru ja Mehitsemäe (või Vainu). Küla talud asunud vanasti Luutsna ürg-oru kalda all; praegu on neist ainult Vainu talu oma endisele kohale jäänud, kuna teised viidud 19. sajandil üle kõrgemale, oru kaldale [333].

Pikkniit – Laane vk. metsavahikohast 0,75 km lõunas, Suurekuuse niidust veidi ida pool asuv piklik niit, praegu võsastunud [333].

Pimeniit [pimme-] – Sootaga k. Aavalombi (Treiali) t. heinamaa Valgma metsa lääneserval, Valgma metsavahikohast 1,5 km põhjaloodes [313].

Pähna talu nr. A-82 – Sootaga (varem Kannu) k. endine kandikoht.

Pääsukese talu nr. A-91 – Sootaga (varem Kannu) k. endine kandikoht.

Pääsukese talu nr. A-92 – Sootaga (varem Kannu) k. endine kandikoht.

Püve talu – Rehe k. läänepoolseim asundustalu.

³² Tsitaat on kirjakeelne, v.a. sõna *soru*, mis tegelikult hääldub *tsoru* (*tsoro*) ja on põhiliselt levinud Võru murdes (VMS). Vrd. *tsori*, *tsoro*, *tsorg* ‘oja, kraav; niiske heinamaariba’ (VES).

³³ Peetri-Jaagu k. (Simm 1975: 193); mainitud ka Mäekala k. artiklis (Simm 1977: 117).

³⁴ 1767: *Petre Jago* (Simm 1975: 193).

Rabasoo – Tamme k. Mehitsemäe ja Jaagu t. vahel asuv kuremarjarabasoo, kus palju rästikuid [41; 150; 419].

Raja talu nr. A-45 – Tigase k. endine kandikoht.

Raja talu – Tigase k. asundustalu.

Rebase talu nr. A-19 – Mäksa as. asundustalu.

Rehe küla – 1920. aastatel endise Mäksa mõisa rehe juurde mõisa käsitöölis-tele jagatud 8 väiketalu, mille nimed (alates ida poolt): Jalaja, Küüni, Rehe, Kastaani, Kasesalu, Tisleri, Meistri ja Püve.³⁵

Rehe talu – Rehe k. asundustalu endise mõisarehe lähedal.

Riiumägi – Tigase k. madal seljandik, mis algab Lombi talu lähedalt ja suundub Aru koolimaja suunas [107].

Roogitu soo (suu) – Kägari k. Laaneveere t. heinamaa talust 0,5 km loodes. Varem kasvanud siin võsa ("praks"), mis ära "roogitud" [314].

Roosoo [*ruusuu*] – Laane vk. Völtsi kingust (ristteest) 0,2 km läänes olev Mehitsemäe t. heinamaa, kus varem pikk pilliroog peal kasvanud [419].

Rootsi talu nr. A-34 – Veskimäe k. läänepoolsemaid asundustalusid, mille rajas 1926. a. Hurdaoru äärde Kurista Rootsi talust pärinev peremees Rootslane. Selles kohas on talu (*Accardi, Akorta*) olnud juba 17. sajandi lõpul, nagu selgub 1684. a. kaardilt, mis 1758. a. paigutatud Kokota e. Metspiiri külla.

Salu talu nr. A-30 – Murulaane k. asundustalu Veskimäe k. piiril. Talu õuel on kungas põliste kuuskedega, kus asunud vanasti (19. sajandil) mõisa tellisevabriku põletusahi; tellisevabrik ise asunud siit 0,1 km läänes.

Sandikurm – Tamme k. lõunapoolseim osa (varem Kannu k. loodepoolseim osa) Kurmu ja Siuksoo taludega, mille lähedal Sootaga k. tee ääres (Olli talust 0,5 km) metsatukas asunud varem vaestemaja. Viimane oli ehitatud Olli t. maale, likvideeriti 1937. a. ja tema vundament on veel alles [150].

Savikants [*-kands*] – Kägari k. Akertaja nr. 5 t. metsas, Telliskivi k. Kingu talust 0,4 km läänes asuv kõrgem kungas – vana tellisevabriku ase, mille lähedal rohkesti savihaudu (kinnikasvanud madalaid lompe). Tellisevabrik, nn. Savikoda asunud siin 18. sajandil ja lõpetanud savi otsalõppemise

³⁵ Puudub asulate nimistust 1923. a., olemas 1945. a., kaotatud 1977. a. (EH).

tõttu tegevuse 150–200 aastat tagasi, s.o. 18. sajandi lõpupoolel või 19. sajandi algul [108; 316], mil viidud üle Kastre valda Otsa talu juurde [108]. Sellest tellisevabrikust saanudki nime praegune Telliskivi ehk Savikoja küla.

Sentka (Senka) **tal** nr. 16 – Tamme k. vanatalu; olemas selle nime all (*Sintka*, *Senka*, *Sentka*) juba hiljemalt 18. sajandi lõpul, võib aga olla ka juba 18. sajandi algul, mil külas elas *Senka*-nimeline pere. 1782. a. vakuraamatus on talu üles pandud Mutso (*Mutzu*) nimega (peremees Mutso Hans). *Senka* (*Sinka*) on vana mehenimi, tõenäoliselt vene päritoluga. (17. saj. lõpul elas Agali külas *Sentka Jürgen*.) Talu lähedal Kägari k. tee ääres asub vana kiviehitis, endine mõisa magasiait.

Sepa talu – Mäksa as. asundustalu endise mõisa juures, Kastre ja Murulaane k. teeristil, kus varem oli mõisa sepikoda.

Sepikoja mägi [-*kua*] – kõrgendik Kibalimäe lähedal Siuksoo metsa ääres [168].

Silla talu nr. A-46 – Tigase k. endine kandikoht.

Sillaotsa talu – Aru as. asundustalu nn. Kelmikülas, saanud nime lähedal olevast külavahetee sillast.

Siugsoo (-suu) – Tamme (varem Olli) k. Olli t. ja (varem Kannu k. alla kuulunud) Kurmu t. vahel 19. sajandil olnud soo, mis praegu põlluks küntud; praegu siin Siuksoo talu.

Siuksoo – Murulaane k. põhjaosas, Härrakabeli juurest üle tee asuv väike soine ala, kus varem väga palju usse (siuge) elutsenud ja kuhu mõisa ajal maetud mõisa hobuseid ja muid loomi [107; 426].

Siuksoo mets (mõts) – Murulaane k. Härrakabeli ümber kasvav metsatukk teisel pool Siuksood. Nimet. ka Kabelimetsaks.

Siuksoo (Siuksuu) **tal** – Tamme (varem Olli) k. Olli t. lähedale Siugsoo peale 19. sajandi keskpaiku rajatud pepsikoht.³⁶

Soolikoniit (Soolkoniit) [*sool'go*-] – Sootaga (varem Kannu) k. Kirsi, Uibo, Suurekivi, Kure, Pääsukese, Udu ja Kase t. kohal 19. sajandil olnud metsaheinamaa, mis Kannu kandiküla rajamise aegu olnud juba võsastunud ning osalt metsa alla kasvanud [41]. Soolikoniit asunud sügaval metsas, kuhu hundid tassunud murtud lambaid ja muid loomi ning kus seetõttu

³⁶ Pole nimetatud Tamme, Olli ega Kannu k. (küll aga Sandikurmu) (vt. need) juures. Kuna Sandikurm oli Kannu k. osa, siis peaks see talu kuuluma endise Kannu k. alla.

sageli leitud loomade sisikondi – soolikaid [41; 150]. Mõne kahtlase teate järgi olevat siin vanasti “soolikaid harutatud”³⁷ [165; 215], mis otsekui viitaks paganaaegsele mesipuuvaraste karistamise tavale.

Soolikonukk – Sootaga (varem Kannu) k. endisele Soolikoniidule rajatud talumajade nimetus [419]. Siinseid talumehi kutsutud varem pilkamisi Soolikonuka meesteks [419].

Sootaga küla³⁸ [*suutaga*] – oli selle nime all olemas juba 16. sajandil (1533 *Socentackhen*, 1582 *Sotakna*, 1588 *Sodaka*, 1627 *Sodacka*, 1638 *Sodackaste*; 18. saj. *Sohtaggosi*, *Sontakka*, *Sontaka*, *Sodagaste*, *Sotagga*³⁹). Nimetus tuleb sellest, et Võnnu poolt vaadatuna asub küla “soo taga”⁴⁰. 1684. a. kuulus küla Kastre mõisale, 18. saj. algul Kurista mõisale. Peresid oli külas 1582. a. 5, 1601. a. 4, 1627. ja 1638. a. 1, 1684. a. 4; edasi talusid 1782. ja 1811. a. 8, alates 1826. a. aga 9. 19. sajandi teisel poolel veeti külast välja Aavalombi, Palandsoo, Toome ja Viinakoa t., külla jäid Tohvri, Nopi, Visse, Kure ja Niiluse t.⁴¹. Uuemat ajal on Sootaga küla külge liidetud endine Kannu kandiküla (vt.).

Sulgsoo (-soo) – Tamme, Kägari ja Tigase k. vahel asuv 6 ha suurune soo, väikese ojaga põhjas. Omal ajal oli väljavool soost suletud, kuna soo asus lohus, millest nähtavasti ta ka endale nime sai. Hiljem Mäksa mõisnik v. Essen ühendas soo kraavi kaudu Luutsnaga [17; 211]. Nimet. ka Vahesooks, kuna paikneb külade vahel.

Sulgsoo talu nr. A-47 – Tigase k. endine kandikoht Sulgsoo ääres. 1811.–1858. a. revisjonide aegu oli arvatud Tamme k. koosseisu, nimet. *Voitka*⁴² taluks.

Surmalomp – Sootaga k. Visse t. maal Emmismäe lähedal, tollest idas asuv lomp. Nime tekke kohta on mitu seletust: lompil olevat kunagi uppunud karjalaps [165]; siia uputanud kunagi keegi tüdruk oma lapse [151]; suure nälja ning põua ajal käinud inimesed selle lombi juurde jooma, siit leitud mitu nälgasurnut, heinad suus [25].

³⁷ Kirjakeelne väljend; Võnnu murrakus näiteks ‘*sool’git arotõdu*.

³⁸ Asulate nimistutes olemas 1923. ja 1945. a.; 1977. a. kaotatud (EH).

³⁹ 1714: *Sohtoggosist*, 1758: *Dorff Suotagga*, 1764: *Sotagust* (Simm 1977: 120).

⁴⁰ Kirjakeelne väljend; Võnnu murrakus *soo takan. taga* (omaette sõnana või liitena) tähendab millegi tagumist osa. Võimalik, et murrakupärasem on hoopis nimekuju *Suutagoste* (vt. eelmist märkust).

⁴¹ Vt. ka Pedastiku t.

⁴² 1826: *Voitka* (Simm 1972: 295).

Suurekivi talu nr. A-89 – Sootaga (varem Kannu) k. endine kandikoht.

Suurekuuse niit – Laane vk. metsavahikohast 0,8 km lõunas, peasihi ääres (sellest idas) asuv heinamaa, mille keskel kasvab suur kuusk [533].

Sõõru talu nr. 27⁴³ – Tamme (varem Peetrijaagu) k. vanatalu, selle nime all tuntud juba 18. sajandi lõpul (1785. a. vakuraamatus *Seeru* talu). Rahva seas tuntud ka Märdi taluna, see nimi saadud kunagiselt peremehelt (18. saj. lõpupoolel *Kalla Jürri Märt*, 19. sajandi keskel Märt Sõõru).

Säina talu nr. A-16 – Mäksa as. asundustalu Emajõe ürgoru kaldal, Sarakuste valla piiril.

Sõehaua talu nr. A-80 – Sootaga (varem Kannu) k. endine kandikoht, lõhutud 1950. aastatel. Nimet. ka Üdseavva⁴⁴ taluks.

Tamme kool – asutatud Tamme külas külakoolina tõenäoliselt juba 1765. a. 1813. a. õppis koolis 94 last *Mitra Johan*'i juhatusel, kool oli heas seisundis. 1834. a. oli õppijate arv 70. 19. sajandi keskel asunud koolimaja Tamme külas hilisema Kooli talu juures, Melliste tee lähedal, kus koolmeistriks olnud keegi ühe käega mees Kämpatsi Kaarli. 1854.–1888. a. oli koolmeistriks Vasila t. peremees Peeter Ilves, kelle palvel toodud kool üle tema talu juurde (taluhuoneist 20 m põhja poole): uus koolimaja ehitati 1873. a. Vasila t. õue. Järgmised koolmeistrid olid: 1881–1914 Kristjan Ilves (eelmise poeg), 1914–1916 misjonär Kriveler, 1916–1918 Ants Pedak, 1918–1919 Kolk, 1919 leitnant Pedmanson, 1920–1922 A. Lepassaar, 1922–1924 Taavet Varik, edasi Kaasik, Renate Kalamees ja lõpuks, kuni 1928. a., Elfriede Miljan. Eesti Vabariigi ajal töötas kool ainult 2 klassiga ja viimasel aastal õppis siin 12 last. Õpilaste vähesuse tõttu kool 1928. a. suleti ning ühendati Aru kooliga, koolimaja lõhuti 1930. a. paiku.

Tamme küla⁴⁵ – olemas juba 15.–16. sajandil (1419 *Tammenpee*, 1449 *Tammanpe*, 1501 *Tamnepee*, 1537 *Tammepee*, 1582 *Thammewald*, 1588 *Tamowald*; hiljem nimet. 1627 *Tammakulla*⁴⁶, 1638 *Tamawall*, 18. saj. *Tammewalma*, *Tamme Walda*, *Tamme Walkme*, *Tammewaldma*⁴⁷, 19. saj. algul *Tammewalla*, *Tammewald*, ka juba *Tamme* k., siiski 1839. a. Rückeri kaardil veel *Tammewalla*). Küla olevat nime saanud põlise ohvritamme järgi, mis kasvanud praeguse Kivi t. juures Kikkamäel (vt.) ja raiutud 1787. a.

⁴³ Märdi t. (Simm 1975).

⁴⁴ Sõnast *üdseaud* (Keem 1970: 310).

⁴⁵ Asulate nimistutes: 1923. ja 1945. a. Tamme, 1977. a. Tammevaldma k. (EH).

⁴⁶ *Tammakuella* (Simm 1975).

⁴⁷ 1729: *Tammewalkne Kül* (Simm 1975).

Võib-olla on tal ka mingi seos 15. sajandil läheduses eksisteerinud *Tammanpe* mõisaga, mis hiljem ühendati nähtavasti Kaagvere mõisaga [Ligi 1961: 363]. Tammevalgma nimetus viitab sadamakohale Luutsna jõel, mis vanasti olnud hoopis suurem kui praegu (soost on leitud vaiu, mis nelinurkselt asetatud – arvatavasti kunagiste vaiehitiste jäänused).

Nähtavasti on vanasti küla paiknenud praeguste Kääriku ja Otsa t. vahel tee ääres, kus põllumaad paremad. Talusid oli külas 1582. a. 4, 1601. a. 4, 1627. a. 2, 1638. a. 3, 1684. a. 10 (neist 7 praeguste Tamme ja Kivi t. vahel, peale selle Meose, Sõõru ja Olli t. kohal), 18. saj. lõpust 19. saj. keskpaigani 16 (siia kuulus ka paar talu praegusest Tigase külast), 1858. a. 15 (neist üks tühi). 20. sajandi algul oli päristalusid 8 (Tamme, Käre, Indo, Kooli, Sentka, Kivi, Otsa ja Koiksi) ja kandikohti 1 (Kääriku), millele tuleb juurde arvata Tamme külast eraldatud Võlli küla 4 talu (2 Völlimäe, Jänese ja Mätistiko); ühtlasi liideti Tamme külaga senised Peetrijaagu ja Olli küla kokku 9 taluga.⁴⁸

Tamme talu nr. 12 – Tamme k. vanatalu, arvatavasti sama mis 1811.–1858. a. revisjonilehtedel Viksi (1858. a. ka Partsi) talu. Rahva mälestuses püsib ta Lutsu (Mutsu?) taluna, mis paiknenud Käre talust 0,1 km loodes, vana pärna juures; 20. saj. algul talu osteti koos Käre taluga, ühendati tollega ning lõhuti. Talu juures kasvanud varem suur tamm. Lutsu t. peremees olnud suur nõid, ajanud ussisõnade abil ussid Tamme küla piiridest välja Murulaane metsa; sellest ajast peale ei ole enam Tamme külas usse [83].

Tamme talu nr. A-6 – Aru as. asundustalu (Kopli ja Allika t. vahel).

Tamme talu nr. A-77 – Telliskivi k. lõunapoolseim endine kandikoht, rajatud Eesti Vabariigi aja algul koos Kuuse taluga selle asemele. Talu õues kasvab suur tamm.

Tammemäe talu – Kägari k. Akertaja t. nr. 5 endine popsikoht, mille juurde on istutatud tammi.

⁴⁸ Vt. ka Lõhmuse t. See on kirjas kui Kägari, end. Tamme k. talu, kuigi neil küla-
del nagu poleks olnudki ühisosa. Siiski, see on rajatud Indo t. asemele, mis oli
Tamme k. talu.

Telliskivi küla⁴⁹ – rajatud kandimeeste külana 19. sajandi keskel; esimene elanik olnud Lüüsi (praeguse Kuuse t. kohal) [108]. Nime saanud küla tellisevabrikust (vt. Savikants), mille lähedusse küla rajatud; varem nimetatud küla ka Savikoja külaks. Talud: Kala, Karu⁵⁰, Karu, Kede, Kingu, Luigujõe, Lõhmuse, Mägist, Oina, Tamme⁵¹ ja Toome.

Terävkivi (Teräväkivi)⁵² [*terräv-*] – Sootaga k. Visse t. maal, Kannu k. tee ääres, Kannu k. Kure talust 0,3 km asuv pealt heinasaona terav 2 m kõrgune kivi, mis lõhuti 1961. a. Praegu on sel kohal hulk suuremaid ja väiksemaid kive. Kuna kivi asus väikesel seljandikul, tehtud tema juures varem alati jaanituld [25].

Tigase⁵³ **küla**⁵⁴ – olemas kandimeeste külana juba hiljemalt 1830.–1840. aastatel [107; 453], ehkki mõnede talude iga (Sulgsöö, Mällo) võib tagasi ulatuda isegi 18. sajandisse. Talud: Lombi, Metsanurga, Mällo, Pedaja, Raja, Sulgsöö, Silla. Kuulus vanasti Tamme küla alla, nimet. Tigasenukaks [107].⁵⁵

Tiiulomp – Sootaga k. Niiluse t. lähedal Valgma metsa ääres võsastikus asuv lomp, mille ääres vanasti keegi Tiiu elanud [455].

Tisleri talu – Rehe k. asundustalu.

Tohvri talu – Murulaane k. asundustalu (Murujaani t. naabruses, sellest põhjas).

Tohvri talu nr. 39 – Sootaga k. vanatalu, saanud nime Niiluse Tohvri Jaanilt või selle pojalt Peetrilt, kes tuli tallu peremeheks 18. ja 19. sajandi vahetusel. 1811.–1858. a. revisjoniraamatuis esineb *Toffri*⁵⁶ taluna.

Tohvriniit – Laane (praeguse Valgma?) vk. Issakuniidust veidi läänes, Sootaga k. Viinakoa talust 0,5 km kaugusel olev heinamaa [132]. Niitu läbib Viinakoa talust tulev tee.

⁴⁹ Olemas asulate nimistutes 1923. ja 1945. a.; 1977. a. kaotatud (EH).

⁵⁰ Varem Kägari k.

⁵¹ Vt. ka Kuuse t.

⁵² See on omastava käände vorm samast nimest. Nähtavasti on autor selle juures mõelnud, et endise kivi asukohta kutsutakse praegu *Teräväkivi* (*kotus*).

⁵³ Sõnast *tiganõ* 'tihanē' (VES).

⁵⁴ Puudub asulate nimistust 1923. a., kuid on olemas 1945. ja 1977. a. (EH).

⁵⁵ Artiklist ei selgu Kelmiküla talude kuuluvus – kas Tigase k. või Aru as. Eraldi artiklites on nad kõik peale Sillaotsa t. loetud Tigase külla kuuluvaiks.

⁵⁶ 1834: *Toffrj* (Simm 1975: 198).

Toome talu nr. 40 – Sootaga k. vanatalu, üle toodud praegusse kohta 19. sajandi lõpupoolel Visse talu kõrvalt (praegu on seal väike kruusaaug) [151]. Rahva seas tuntud kui Toomelombi talu, sest talu õues asub lomp, mille juures vanasti kasvanud suur toomingas [151].

Toome talu nr. A-73 – Telliskivi k. endine kandikoht, hävis 1944. a. sõjategevuses.

Traksi talu nr. 9 – Kägari k. vanatalu, 1782. a. vakuraamatus ja 1811.–1858. a. revisjonilehtedel märgitud Kägari (*Käggari*, *Keggeri*) taluna (nagu ka Kusta talu). 1684. a. kaardil asub samas kohas talu – arvatavasti juba siis Kägari talu, millelt külagi nime saanud.

Tseakopli [*tsia*-] – Sootaga k. Nopi t. maal, talust 0,25 km idakirdes kallakul asunud sigade koppel [151].

Tseela talu nr. 8 – Kägari k. vanatalu, 1782. a. vakuraamatus ja 1850.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas Tsobi (*Zobbi*, *Sobbi*) taluna. (Võrumurdeline *tsäälä* tähendab valkjaspunakat karva hobust (vene k. *tšalõi*.)

Tsobi talu nr. 7 – Kägari k. vanatalu, nimetus pärineb tõenäoliselt 18. sajandi teisest poolest (*Zobbi*-nimeline pere siin juba 1760. aastatel). Talu õues, talu ukse kõrval, on umbes 2-puudane kanamunakujuline kivi – Vene-Rootsi sõja aegne kahurikuul, mille omal ajal Tsobi talu peremehele kinkinud Kastre mõisaomanik; kivi olevat toodud Kastre kruusaaugust, kus selliseid kive olevat leitud palju. Talu juures kasvab 5 m ümbermõõduga, huvitava kujuga pärn, mis madalas kaheks hargneb.

Turbasoo (-suu) – Murulaane vk., Kägari k. Akertaja taludest 0,5 km idas olev soo, kust varem turvast on lõigatud [211].

Tuuleveski kants [*kands*] – Veskimäe k. Veskioru t. juures vana tuuleveski jäänused; veski põles 1941. a. sõjasuvel.

Tuuleveski talu nr. A-37 – Veskimäe k. asundustalu endise tuuleveski naab-ruses.

Tuviksemägi – Kägari k. Traksi t. maal, talust 0,3 km idas asuv madal kungas, mida ületab Traksi ja Kusta t. vahelt lähtuv karjatee [17; 81].

Udu talu nr. A-85 – Sootaga (varem Kannu) k. endine kandikoht.

Udu talu nr. A-93 – Sootaga (varem Kannu) k. endine kandikoht.

Uibo talu nr. A-88 – Sootaga (varem Kannu) k. endine kandikoht, lõhutatud 1950. aastatel.

Umbsoo – Sootaga (varem Kannu) k. ja Laane vk. piiril olev soo, ulatub Metsanurga t. alt kirde suunas Suurekuuse niidu lähedale [165].

Undla (Uudla) **tal** nr. A-86 – Sootaga (varem Kannu) k. endine kandikoht.

Upitsemägi – väike kõrgendik Tigase k. Pedaja t. maal, Kindralisoo ja Murulaane metsa vahel, kus vanasti asunud porsimaja [453].

Vahenurme tal – Tigase k. asundustalu.

Vainu tal nr. 28 [ˈvainu] – Tamme (varem Peetrijaagu) k. vanatalu; oli 19. sajandi keskpaiku arvatavasti koos praeguse Mehitsemäe taluga üks Kerna talu; paikneb praegusel kohal juba alates vanadest aegadest [333].

Vainu t. maal, Sõõru t. ja Ollioru vahel, esimesest 0,2 km lõunas, Sootaga teest 20 m läänes, on praegu põllus kündmata koht kahe vana männikännu jäänustega, mis tähistavad kunagist “kabelit” ehk matusekohta⁵⁷ [150; 167; 333; 419], mida tõendavad ka kündmisel maast välja tulnud luud [333; 419]. See arvatakse olevat sõjaaegne matusekoht. Siin kasvanud vanasti 3–4 põlist mändi, millest 20. sajandi alguseks veel kaks puud järele jäänud [419]; viimased neist raiutud 1927. a. paiku [150].

Valgma mets, vahtkond⁵⁸ – metsamassiiv Luutsna soo ja Sootaga ning endise Olli k. vahel. Viimasel ajal on Valgma vahtkonnaga liidetud ka Laane vk. lõunaosa. Rahva arvates on metsa nimetus tuletatud sõnast *valguma*: kuna mets asub Luutsna suunas vähese kaldega pinnal, siis valguvat kevadel siit veed soo suunas [313].⁵⁹ (Varem, 18. sajandil, on ka Tamme küla kutsutud Tammevalgme külaks.) Metsavahikoht on rajatud 1839. a.

Vanametsa tal nr. A-83 – Sootaga (varem Kannu) k. endine kandikoht. 20. sajandi algul asunud siin nn. Pannitäre, kus elanud Panni Jaan, Laane metsavahi poeg [165].

Vasila org – Tamme (varem Peetrijaagu) k. Meose ja Vasila t. põldude vahel asuv madal, lai org, mis suubub Luutsna ürgorgu [41].

⁵⁷ Vt. märkust 26 lk. 36.

⁵⁸ 1841: *Valgma Mets* – (Simm 1975: 197).

⁵⁹ *valguma* on Tartu murdes harv sõna, mujal vanemas lõunaeesti keeles puudub täiesti. Põhiliselt kirderannikumurdes levinud (ja eesti kirjakeelde laenatud) sõna *valgma* paatide randumiskoha tähenduses esineb ka teistes läänemeresoome keeltes ja ka mitmes Võnnu kohanimes.

Vasila talu nr. 25 – Tamme (varem Peetriaagu) k. vanatalu, oli sama nime all olemas tõenäoliselt juba hiljemalt 18. sajandi viimasel veerandil (peremees *Wassila e. Kallagari Mikk*). 1873.–1928. a. töötas talu juures Tamme küla kool.

Vasila-tapetu niit – Laane vk. metsavahikohast 0,75 km edelas, Suurekuuse niidust 0,5 km läänes olev väike heinamaa. Vanasti läbinud seda niitu talitsee ja siin leitud keegi Vasila-nimeline harjukas tapetuna [419]. Võib olla identne ühe Panniniiduga.

Vastse talu – Tigase k. asundustalu.

Veski loomus – Veskimäe k. Veskioru t. all Emajõe paremal kaldal asunud kalapüügikoht.

Veski talu nr. A-36 – Veskimäe k. asundustalu, koos Veskimäe taluga.

Veskimäe küla⁶⁰ – rajatud selle nime all nõukogude ajal osa Mäksa asunduse taludest. Talud: Kase, Rootsi, Tuuleveski, Veski, Veskimäe, Veskioru, peale selle endise Kastre valla talud Mäe, Oru, Soemäe, Tamme jt. Vt. KASTRE.

Veskimäe talu nr. A-36 – Veskimäe k. asundustalu, koos Veski taluga.

Veskimägi – Veskimäe k. endise Veskioru t. ja veski kohal olev kõrgendik Emajõe ürgoru kaldal [415].

Veskiorg – Veskimäe k. Veskimäe alt algav lühike sälkorg Emajõe ürgoru peres [415].

Veskioru talu nr. A-38 – Veskimäe k. asundustalu koos mõisa tuuleveskiga, mis põlesid 1941. (1944?) a. sõjasuvel. Talu asus Veskimäel, Veskioru kaldal.

Viinakoa talu nr. 41 – Sootaga k. vanatalu, 19. sajandi lõpupoolel külast praegusse kohta üle toodud [150; 151]. Vanasti asunud talu kohal viinakoda [132; 419]. Rahva seas tuntud rohkem kui Kivistiku talu, sest talu põllud on kive täis [132].

Visse (Vissi) talu nr. 37 – Sootaga k. vanatalu, tuntud selle nime all juba hiljemalt 18. sajandi keskel (1758. a. peremees *Wissi Märt*).

Võlli küla – Tamme k. Võllimäe talude, Jänese ja Mätistiko t. ühisnimetus 20. sajandi esimesel poolel.

Võllimäe I talu nr. 21 – Tamme (varem Võlli) k. vanatalu, sellenimelisena olemas juba hiljemalt 19. sajandi algul (varem Rootsi talu).

⁶⁰ Asulate nimistus 1945. a. Tuuleveski k., 1977. a. Veskimäe k. nime all (EH).

Võllimäe II talu nr. 22 – Tamme (varem Võlli) k. vanatalu, sellenimelisena (*Wölli*) olemas juba 19. sajandi esimesel veerandil (varem Rootsi talu).

Võllinurk e. -nukk – endise Võlli küla paralleelnimetus.

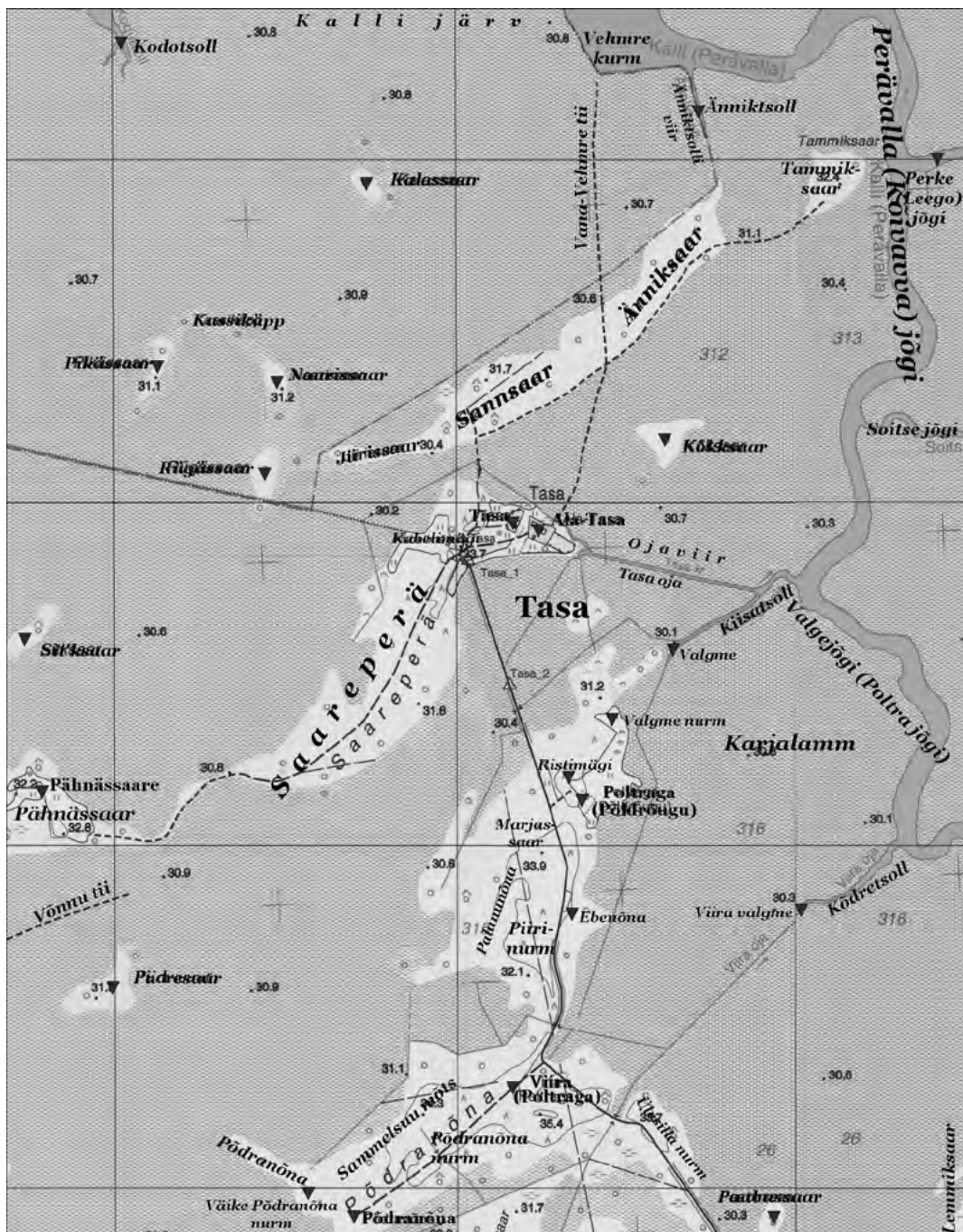
Võltsi kink [*võlsi*] – Laane vk. metsavahikohast 0,25 km lõunaedelas asuv kink, millel ristuvad peasiht ja nn. Võltsi siht (vt.). Vanasti on inimesed siin ristteel käinud üksteist hirmutamas.

Võltsi siht [*tsihk*] – Laane vk. lääne-ida suunas kulgev siht, lähtub Tamme k. Mehitsemae t. juurest ning jõuab teisel pool metsast välja Kõrvesilla k. Pöörsoo e. Võltsi t. juures (vt. KASTRE) [533].

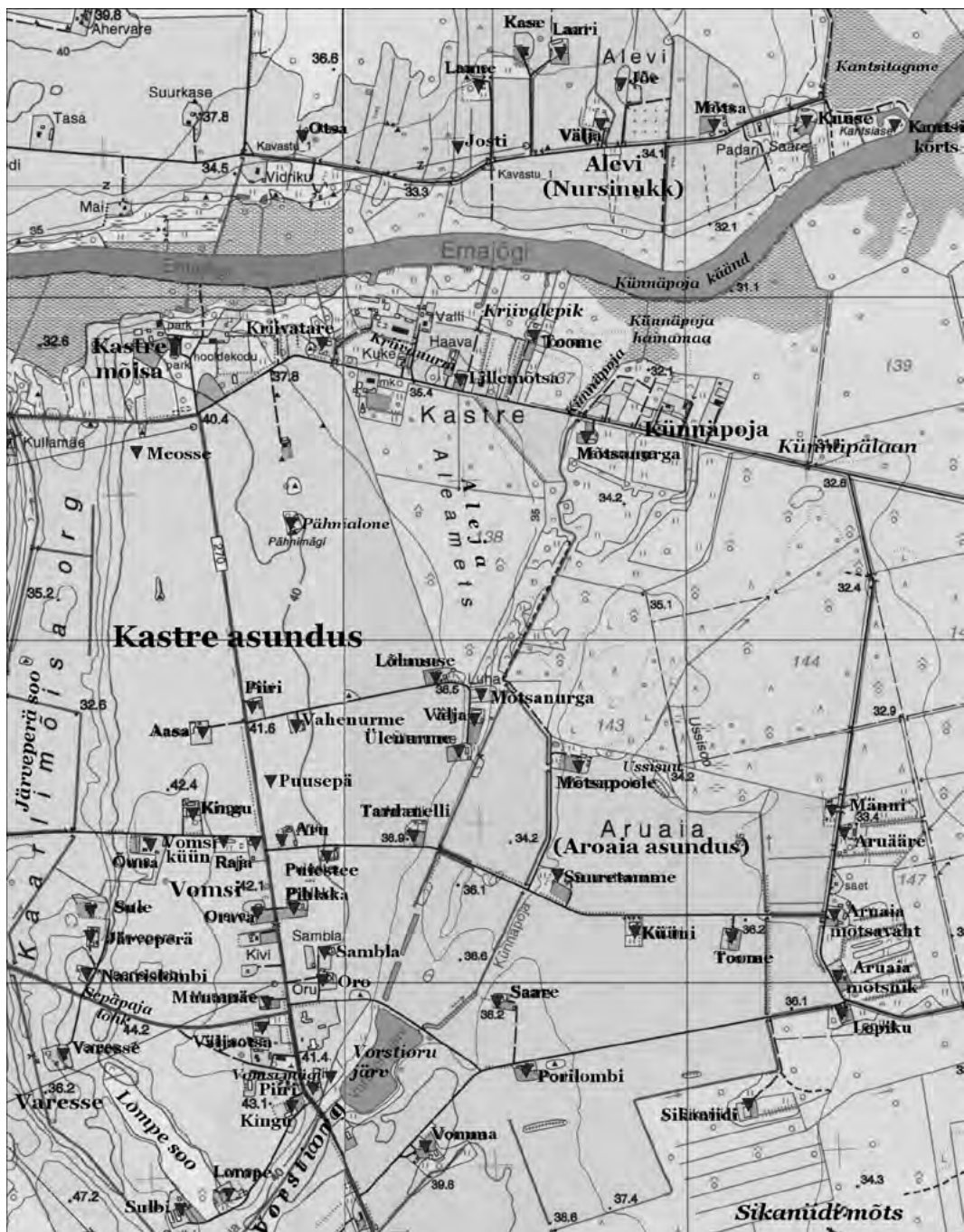
Võnnu kolhoos – territoorium hõlmas endisest Mäksa vallast Sootaga küla (koos endise Kannu külaga, välja arvatud Kurmu talu).

Võsu talu – Tigase k. asundustalu.

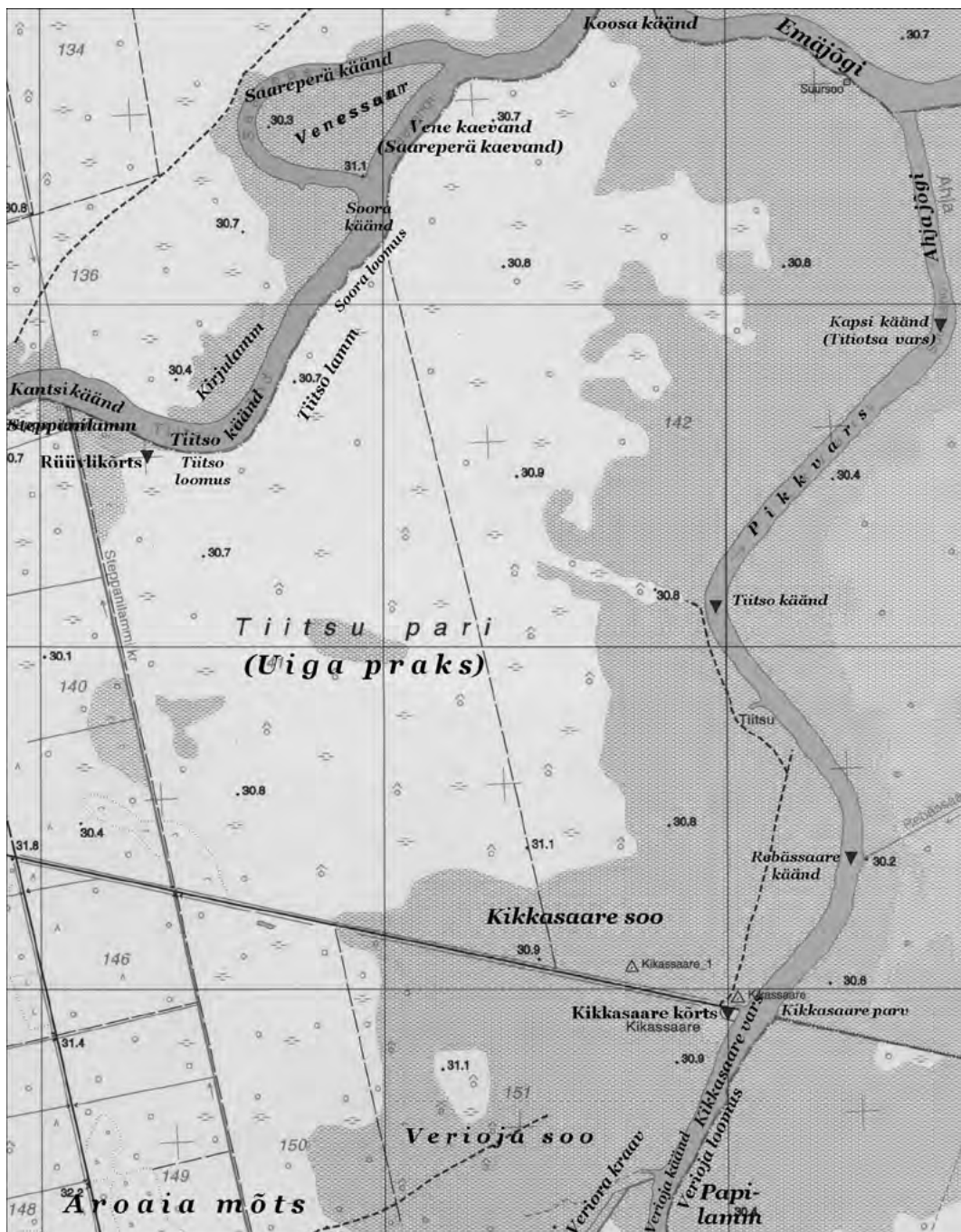
Õunapuu talu – Telliskivi (varem Kägari) k. Karu t. endine popsikoht.

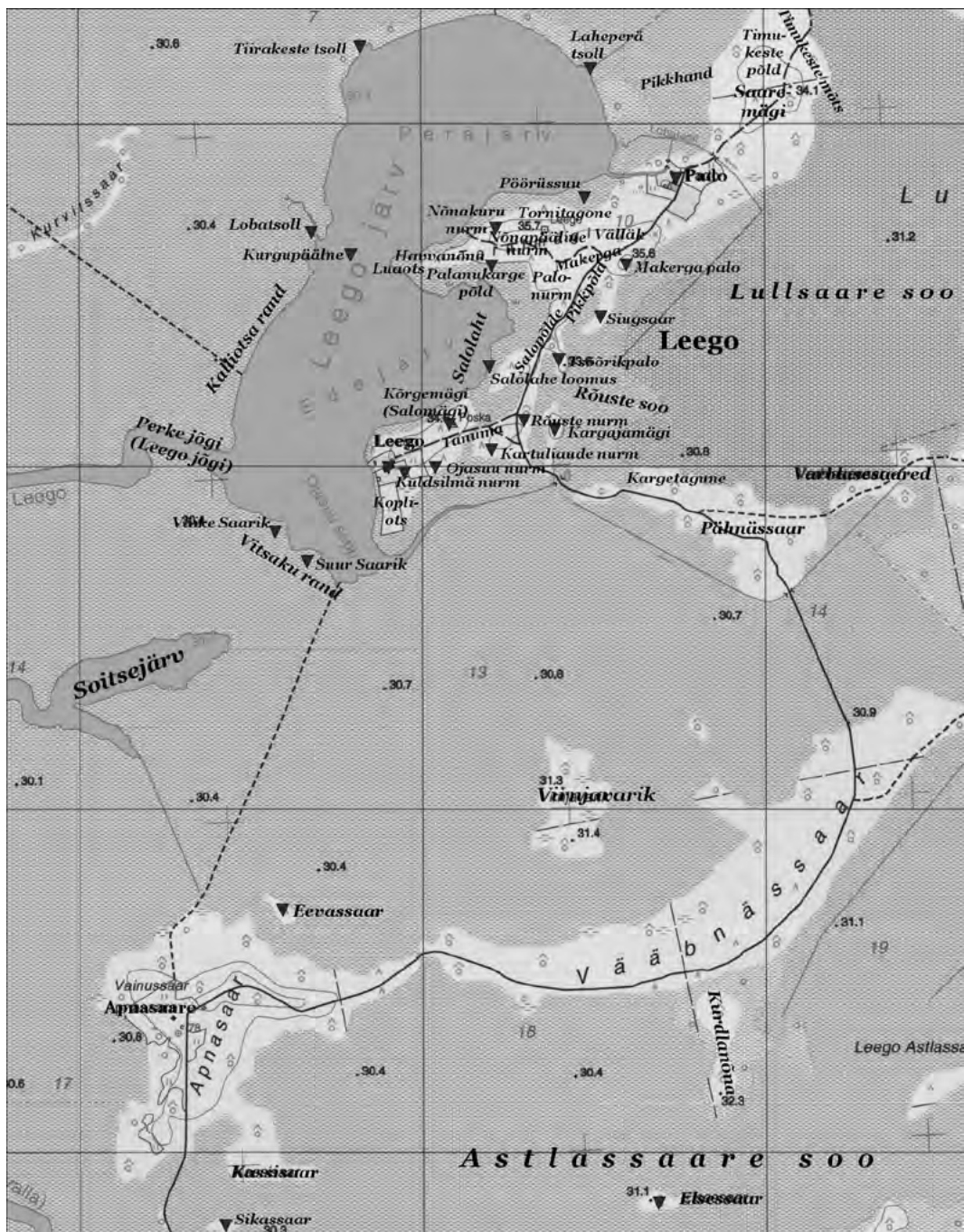
Kaart 9. Tasa küla ja selle ümbruse soosaared Perävala soos.

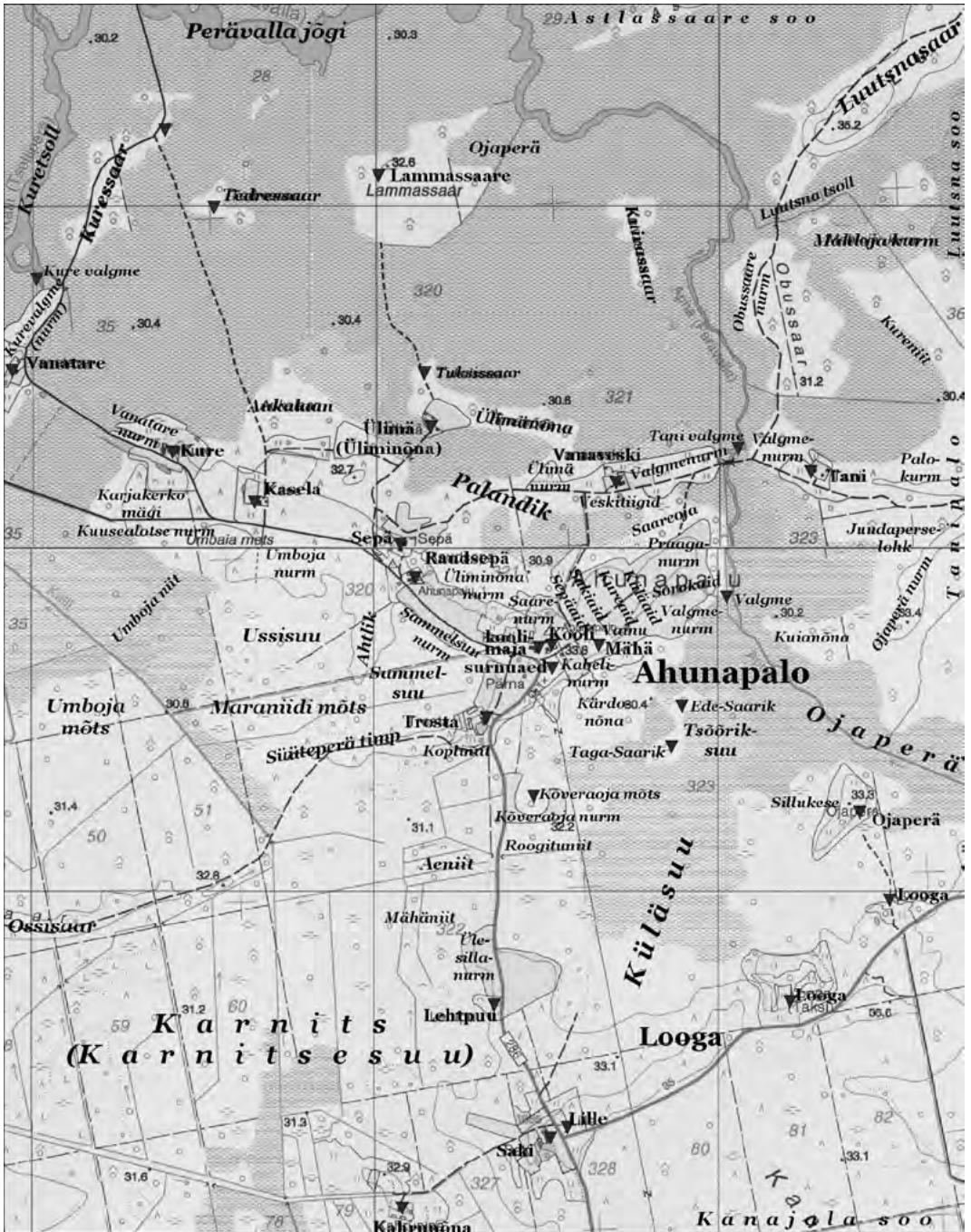
Kaart 10. Kastre mõis, Alevi küla ja Aruaia küla.

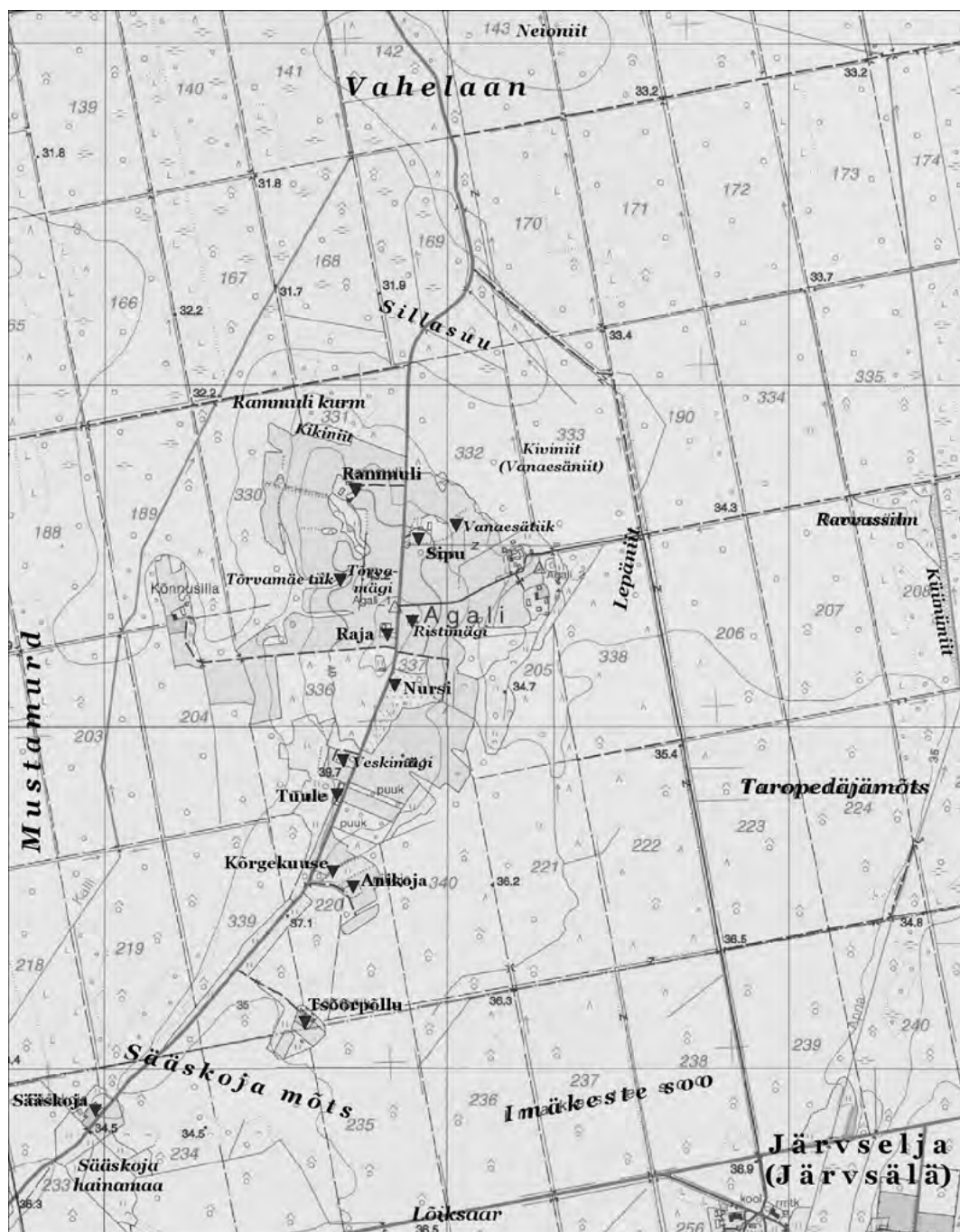
Kaart 11. Kastrest ida poole jäävad kohad Emajõe ja Ahja jõe ääres.

Kaart 12. Leego järve ja Leego küla väikeste kohtade nimed Perävalla soos.

Kaart 13. Ahunapalo (Ahunapalu) küla Kastre-Perävalla keskosas.

Kaart 14. Agali küla, Liispõllu ja Järvelja põhjaosa. Eelmise kaardi lõunapoolne jätk.

Kastre

Mõis:	Kastre.
Karjamõis:	Kaarli.
Vahtkonnad:	Agali, Apnasaare, Aruaia, Haavametsa, Järvelja, Kivisaare, Laane, Liispõllu, Rõka, Viira.
Külad:	Agali, Ahunapalu, Alevi (Tartu-Maarja khk.), Aruaia, Kaarli, Kastre as., Kikassaare, Kõrvesilla, Liispõllu, Parveotsa, Praaga, Rõka, Veskimäe, Vööpste.¹
Kaardid	9–14, 19.

Aasa talu nr. A-57 – Kastre as. asundustalu.

Aeniit² – Ahunapalu k. Trosta t. heinamaa talust 0,5 km lõunas, teisel pool kraavi, Agali teest läänes [438].

Agali küla³ – olemas sellenimelisena juba 16. sajandil (1582 *Akalik*, 1588 *Agall*, 1601 *Agaly*; 18. saj. algupoolel *Hagali*⁴, *Agali*, 18. saj. teisel poolel *Haggali*, *Aggali*, *Agali*, ka *Aggala*, *Aggaliste*). Talusid oli külas 1582. a. 1, 1588. a. 1 ja 2 popsikohta, 1601. a. juba 5 talu ja 2 popsikohta; 1684. a. oli külas 5 talu (neist üks tühi), mis asusid põhiliselt praeguste Tuule, Nursi ja Rammuli t. piirkonnas. Edasi oli külas talusid 1758. a. 8, 1795. a. 10, 1811.–1850. a. 9, 1858. a. 8. 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul oli külas 4 renditalu – Tuule,

¹ Lisaks on käesolevas osas artiklid Tasa, Ahijärve, Haavametsa ja Kaevandu küla kohta. Koondnimena on siin kasutusel veel Peravalla, mis tähistab Ahunapalu laiemas mõttes (vt. talude loetelu artiklis Ahunapalu k.). Erinevused võrreldes 1945. a. asulate nimistuga: 1945. a. on Kaarli märgitud asunduseks, puudub Kikassaare k., Rõka k. asemel on Järvelja k., arvatavalt Veskimäe k. on nimetatud Tuuleveski külaks (EH).

² Sõnast *aeniit* ‘võsast puhastatud heinamaa’ (EMS).

³ Puudub 1923. a. asulate nimistust, olemas 1945. ja 1977. a. (EH).

⁴ 1714: *hagalist* (Simm 1975: 180).

Nursi, Sipu ja Rammuli, peale selle mõned metsatöölise majad. Eesti Vabariigi ajal lisandusid neile Raja, Anikoja, Kõrgekuuse, Sõõrpõllu ja Sääskoja⁵ asundustalud.⁶

Agali mets, vahtkond – moodustati nõukogude ajal Järvselja õppe- ja katse-metsamajandi raames Agali küla piirkonnas (metsniku ja metsavahi maja paiknevad külas). Vahtkond paikneb Liispõllu, Rõka, Haavametsa, Apnaasaare ja Kivisaare vk. vahel. Metsavahikoht Agalis oli olemas juba 1874. a.

Ahijärv – vt. KURISTA.

Ahijärve kraav – ühendab Mustjõe Kuuksaare ja Pikasaare t. kaudu Ahijärve põhjaosaga.

Ahijärve küla⁷ – nõukogude ajal moodustatud küla, mis hõlmab üksikuid talusid (Kuuksaare, Pikasaare, Kuusiku) Ahijärve ja Ahunapalu k. vahel.

Ahijärve palo – Kivisaare vk. piirkond Ahijärve läheduses [477].

Ahijärve soo (suu) – soo Ahijärve piirkonnas [477].

Ahja jõgi [~ *ahja*] – jõel on Võngjärvest allpool järgmised käänd ja varred: Piirikäänd, Kõivusaare käänd ja Kõivusvars, Punikese käänd, Papikäänd, Verioja käänd, Rebässaare käänd, Tiitso käänd, Pikkvars ja Kapsi käänd.

Ahjaõe suu käänd – Emajõe käänd Ahja jõe suubumiskohal [466].

Ahjalaan – Aruaia vk. osa Aruaia k. (metsavahikoha), Verioja kraavi, Emajõe ja Kikassaare tee vahel [290].

Ahtik⁸ – Ahunapalu k. Mäha t. põld (4 ha suur) talust 0,5 km läänes, Sepa t. kohal, Tasa teest lõunas; asub kõrgemal kohal, oli 19. sajandi lõpupoolel kolmest küljest mädasooga piiratud, moodustades otsekui mäe, mille kesk-kohas olnud ümmargune lohk, kus vili lopsakalt kasvanud (endine altari-koht?). Nüüd on see “mägi” madalaks vajunud [90; E 53926]. Vanasti olevat siin veejumalale Ahtile ohverdatud [90; E 53926]. Nimet. ka Ahtiknurmeks [535], Ahtikunurmeks [438].

⁵ Samuti Põldoja t.

⁶ Samas külas asuvate metsniku ja metsavahi majade kohta vt. järgmine artikkel.

⁷ Puudub asulate nimistutest (alates 1923. a.) (EH).

⁸ Sõnast *ahas* : *`ah*ta (VES). EMS annab ka lõunaeestilise sõna *ah*tik.

Endine kooli- ja palvemaja Ahunapalus

Ahunapalu⁹ **küla**¹⁰ [-palo] – sellenimelisena olemas juba 16. sajandil (1512 *Awenpalo*, 1582 *Afneballo*, 1588 *Achnyball*, 1601 *Achnepall*¹¹; 1627. ja 1638. a. revisjoni aegu paigutatud ühte Pühajärve (Leego) külaga; 18. saj. esimesel poolel *Achwenapallo*, *Achwenepallo*, *Ahnepallu*, *Ahunapallo*, 18. saj. teisel poolel *Ahhunapallo*, ka *Ahhuna*, *Ahona*; veel 1859. a. vakuraamatust *Achwenapallo*).

⁹ Sõnast *ah(h)uń* 'ahven' (EMS).

¹⁰ Asulate nimistutes: 1923. a. Kastre-Peravalla, 1945. ja 1977. a. Ahunapalu k. (EH).

¹¹ 1601: *Ahno Pallo* (Simm 1977: 110).

1582. a. oli külas talusid 4, 1588. ja 1601. a. 6, 1684. a. 8; viimastest paiknesid 5 talu Mäha ja Sepa t. vahemikus (põhiliselt samas asunud küla ka 19. sajandi III veerandil, mil talud laiali veetud; kohale jäänud vaid Mäha talu [90]), peale selle Tani, Lemmiksaare ja Looga (Oja) t. 1758. a. oli talude arv 12, 1795. a. 20, 1811.–1858. a. 14–15. 19. ja 20. sajandi vahetusel olid külas järgmised talud: Kooli, Kure, Lammassaare¹², Lemmiksaare, 2 Loo-ga, Mäha, Saki, Sepa, Tani, Trosta ja Vanaveski; peale selle olid olemas veel 2–3 Kõivusaare, Kuuksaare, Pikasaare, Poltraga, Põldrõugu, Alatasa, Tasa, Pähnassaare¹³, Apnasaare, Leego, Padu, Kalli jt. talud, mis on praegu ühendatud Ahunapalu külag. Eesti Vabariigi ajal rajatud asundustalud on Vanatare, Üliminina, Raudsepa, Jõksi, Kasela, Lehtpuu, Oja, Lille ja Kahrnunina¹⁴, peale selle¹⁵ Põdranina ja Kuusiku. Külas töötas 18. sajandist saadik Peravalla kool.¹⁶

Ahunapalu surnuaed – Ahunapalu k. Mäha t. maal asuv Peravalla inimes-te kalmistu, mis olevat asunud samal kohal juba iidsetest aegadest, rahva arvates juba 800 aastat. Pärimuse kohaselt toonud surnuaia künka koos puudega siia kunagi suurvesi [90]. Surnuaial kasvavad “1000-aastased män-nid ja kadakad” [90], mis on looduskaitse all; siin kasvab ka Eesti kõrgeim kadakas, 14 m kõrge. Varem olevat iidsed männid kolm päeva enne tormi hakanud kaeblikult kohisema, ilusa ilma puhul aga olevat nad kaevelnud ning nutnud [90].¹⁷ Pinnas kalmistul on väga puhtast liivast, milles helgib kullasädemeid [90]. “Ei vist kusagil Eestis leia puusärk nii pehmet aset kui Ahunapalo kabeli liivas”¹⁸ [E 53270/1 (5)].

Akaljõgi – ühendab Sitapäälitse jõge Emajõega [102]. Nimetus saadud Agali külalt, mille lähedalt [?Perävalla] jõgi algab [267]. Nimet. ka Akali jõeks.

Akalsuu loomus – Väike-Akaljõe Emajõkke suubumise kohal asuv kalapüügi-koht jõgede idapoolsel kaldal [267]. 1795. a. *Aikkal Zug*.

¹² Käsikirjas siinkohal *Lambasaare*.

¹³ Käsikirjas siinkohal *Pähnasaare*.

¹⁴ Samuti Pärna t.

¹⁵ S.o. tuumikkülalt kaugemal.

¹⁶ Tasa k. talud on üles loetud siin ja samuti Tasa k. artiklis. Nende talude artiklites on märges: endine Tasa. Kõivusaare on siin nimetatud omaette, mujal tekstis aga loetud igal pool Ahunapalu k. osaks. Ahunapalu külla kuuluvaiks on siin artiklis arvatud ka need talud, mis nende endi artiklites on märgitud Ahijärve k. taludeks.

¹⁷ Põlised männid ja kadakad on praeguseks hävinud.

¹⁸ Tsitaadid on eesti kirjakeeles, kuid sõna *kabel* kasutatakse tartumurdelises tähen-duses ‘surnuaed’.

Alatasa (ka Ala-Tasa) **tal** nr. A-204 – Ahunapalu (varem Tasa) k. endine renditalu, olemas Tasa taluna juba 17. sajandil.

Albre talu nr. A-172 – Võõpste k. endine renditalu, oli samanimelisena olemas tõenäoliselt juba 18. sajandi algul (külas *Albri Jahn* nelja pojaga). Nimet. ka Märdi taluks – peremehe järgi, kes elas talus 19. sajandi keskel [8].

Aleja – Aruaia vk. kv. 170/171 1913. a. istutatud kuusemets alleega, millest nähtavasti ka metsa nimi [388]; asub Kikassaare teest lõunas, Künnapojast läänes, Kastre as. Lõhmuse talust põhjas. Vanasti olnud siin samuti mets, mille aga mõisaomanik Nikolai v. Essen lasknud põlluks teha ning kividest puhastada (maksis iga kivi eest 10 kopikat kuni 1 rubla) ja raibetega väetada [130]. Rahvajutu järgi olevat Aleja peale maetud Rootsi kindral, kelle haual nähtud valgeid vaime [ERA II 240, 636 (46)].

Alevi küla¹⁹ – saanud nime ilmselt aleviku või asula järgi, mis asetses vanasti Varbeki kindluse, hilisema Kantsi kõrtsi (vt.) juures, selle vallikraavide taga soisest heinamaast ümbritsetud kõrgemal kohal. Nimet. juba 1638. a. kui *Allwa*, 18. sajandil *Allewe*, 1840. a. *Allewe* e. *Kanzi külla*.

1638. ja 1684. a. oli külas 3 talu (1684. a. kaardil märgitud siin reas 11 maja praeguste Josti ja Kuuse t. vahemikus jõeoru kaldal), mille alusel 18. sajandil rajati karjamõis. 1794.–1858. a. revisjonide ajal märgitakse külas 3–4 talu, mille asemele Nikolai v. Essen lasknud rajada 18 kandikohta, igaühel 9 vakamaad [130]. 1905. a. aetud kandikohad krunti ning moodustatud 8 talu – praegused Josti, Laane, Kase, Laari, Jõe, Välja, Metsa ja Otsa; peale selle asus siin Kantsi kõrts. Endise metsavahimaja asemele rajati Eesti Vabariigi ajal Kuuse talu [130].

Küla nimet. ka Ülejõe külaks [130; EKLA, f 200, m 13:2, l 171/2], Nursi-nukaks [107; 130; 216; 230] (19. sajandil elas Alevi külas kahes talus Nursi-nimeline pere).

Vanasti elanud Alevi külas vaene mees seitsme lapsega, keda ta ei olevat tahtnud ning soovinud, et näkk need ära võtaks. Kord näinud lapsed jõe ääres valget hobust, istunud talle selga ja kadunud koos hobusega jõkke. Isal olnud lastest kahju, lasknud jõe ääres olevasse kivisse raiuda risti, mis veel praegu näha [ERA I 2, 649 (3)].

¹⁹ 1938. a. on Kastre-Võnnu valla Alevi k. arvatud Luunja valda; kuid 1923. a. asulate nimistus pole olnud Kastre-Võnnu vallas sellist küla. Alevi k. pole ka 1945. ega 1977. a. asulate nimistus, see on arvatud Luunja kn. Kavastu k. koosseisu (EH).

Alevi mets – Alevi k. lähedal olev mets (1865 *Allewemets*), kus olid Alevi ja Kokuta k. talude heinamaad.

Aljaku talu nr. A-163 – Võõpste k. endine renditalu, mis oli olemas juba 18. sajandil. Talu nime ajalugu ulatub aga tagasi 16. sajandisse (1588 *Halak Kubizsc*, 1601 *Hans Halliack*), kustpeale on siiani külas elanud Aljaku-nimelisi isikuid. Nimet. ka Mäe-Aljaku taluks – eristamaks Malkoja ehk Ala-Aljaku talust [290].

Andrenina – Ahunapalu k. metsatukk Kikassaare tee paremal poolel, Orava-perast põhjas.

Andruska loomus – Peipsi järvel Märanuka ja Luasaare vahel, Praagalt 2 km kaugusel olev venelaste kalapüügikoht [307].

Anikoja talu – Agali k. Nursi t. maale 1921. a. rajatud asundustalu.

Apnasaar²⁰ [*ˈapnassaaɾ*] – Apnasaare vk. soosaar Soitsejärvest 0,5 km lõunas, kus asub ka sellenimeline metsavahikoht; läheb ida suunas üle Vääbna-saareks. Nime (*Apnesar*) on mainitud juba 1811. a. revisjoniraamatus.

Apnasaare jõgi – Peravalla jõe nimetus Apnasaare piirkonnas. 19. sajandi keskel ulatunud suur jõgi ümber Apnasaare (alates parvest) kuni Kääbasaareni [296].

Apnasaare mets, vahtkond – Järvelja õppe- ja katsemetsamajandi põhjapoolsem osa; paikneb Peravalla jõe ja Ahunapalu küla (läänes), Haavametsa vahtkonna (lõunas), Meeksi valla piiri (idas) ja Pedaspää lahe (põhjas) vahel.

Aru talu nr. A-23 – Kaarli k. (Savikoa nuka) asundustalu.

Aru talu nr. A-90 – Kastre as. asundustalu.

Aruaia karjamõis (saksa k. Aroid) [*~ aro-*] – rajatud 1889. a. paiku Nikolai v. Esseni poolt endise kandiküla asemele, mille viis talu lõhutud, maa torutatud ja lastud osalt metsa alla kasvada [EKLA, f 200, m 13:2, l 171/2]; üks taludest asunud praeguse Metsapoolse t. kohal, teine Saare t. kohal, kolmas Kүүni ja Tamme t. vahel [69]. Nikolai v. Esseni surma tõttu (1900. a.) jäi karjamõis tegelikult rajamata, suudeti üles ehitada vaid suur kүүn praeguse Kүүni t. kohal ja väljavahi maja Suure-Tamme t. kohal [69]. Praeguse metsniku maja kohal elanud metsavaht. Eesti Vabariigi ajal rajati karjamõisa maadele uuesti küla – Aruaia küla (algul asundus).

²⁰ Ka (H)apnasaar.

Aruaia küla²¹ – rajatud Eesti Vabariigi ajal (algul asundusena) endise Aruaia karjamõisa maadele. Talud: Aruaia metsnik ja metsavaht, Aruääre, Küüni, Lepiku, Metsapoolle, Männi, Porilombi, Saare, Suure-Tamme ja Tamme. 19. sajandi Aruaia kandiküla nimed (1874. a.) olid *Albri*, *Petseri*, *Mesma*, *Tamme* ja *Rehe*.

Aruaia mets, vahtkond – paikneb Ahja jõe (idas), Viira vahtkonna (lõunas), Võõpste ja Aruaia küla ning Kastre asunduse (läänes) ja Emajõe (põhjas) vahel. Metsas olevat varem olnud Rootsi kuninga tamm [498]; selle istutamisel öelnud kuningas, et kui see tamm kasvama läheb, tuleb kord rootslane siia maale jälle tagasi [ERA II 150, 84]. Tamme asupaika tänapäeval ei teata.

Aruaid – Aruaia k. (ja endise karjamõisa) nimetus.

Aruääre talu – Aruaia k. asundustalu.

Aslasaar [KN: (')*aslassaar*'] – Apnasaare vk. soosaar Peravalla jõe paremal kaldal Lammassaare kohal, Vääbnasaare ja Luutsnasaare vahel. Ka Astlasaar, Aaslassaar.

Astlasaare soo – Apnasaare vk. soo Aslasaarest põhjas [535].

Aukalaan²² – Ahunapalu k. Sepa ja Kure t. lähedal metsaga kaetud soosaar, esimesest talust 0,5 km loodes [171; 296].

Ebenina [KN: '*eppenõna*'] – Ahunapalu k. Põldrõugu t. põld talust 0,5 km lõunas, ida pool Ahunapalu teed. Väga vanasti elanud siin Epu-nimeline naisterahvas [433]. Põldu nimet. ka Röövlisaareks ['*rüüvli*-] [228] ja kuna põld on praegu võsastunud, siis pilkamisi ka Röövlipaluks [433].

Ede-Saar(i)k – Ahunapalu k. Mäha t. üks lõunapoolsemaid soosaari Saariksoos [90].

Edessaar – Ahunapalu k. põhjaosas, Tedressaartest põhja pool olev soosaar.

Eevassaar – Apnasaare põhjaküljes, metsavahikohast 0,5 km kirdes asuv väike metsaga kaetud soosaareke [296].

Emajõe kolhoos – hõlmas endisest Kastre vallast Alevi küla.

²¹ Puudub asulate nimistust 1923. a.; olemas 1945. ja 1977. a. (EH).

²² Sõnast *haugas* : '*hauka* 'kull' (VES).

Haabsaare kenk – Peravalla Kalli talust 0,4 km põhjakirdes, Kalli järve kaldal asuv kuiv kink, kasutusel karjamaana [15]. Nimet. varem ka Nussusaareks (vt.) [60; 433] ja Saksa Nussusaareks [60]. Kingul kasvab rohkesti siberi võhumõõku.

Haavametsa küla [~ (h)avvamõtsa] – Võnnu kirikuraamatus mainitakse Haavametsa (*Hawamõts*) nime esmakordselt 1731. a, 1770. a. paiku ka juba külanä. Tegelikult oli siin tegemist üheainsa (Haavametsa) taluga, mis asunud praeguse Haavametsa metsavahikoha juures, teisel pool teed, kus praegu on puulõikaja maja; seda talu nimetanud rahvas Sae taluks [58]. 1895. a. paiku see talu likvideeriti (peremehele antud Pokal teine talu), ta põllud (talust läänes ja lõunas) istutatud metsa alla ning rajatud asemele metsavahikoht paari puulõikaja majaga [58]. Samal ajal, 19. sajandi lõpul, rajatud lähedale, Kastre valla piiri taha (Meeksi valla maale) Kännuräe praegune Haavametsa küla Kiro, Rätsepa, Partsi ja Mõtsaperä taluga [46; 58]. Ilmselt on küla nime saanud haavametsalt, mis vanasti Haavametsa talu ümbruses kasvanud. Veel 1940. a. paiku kasvanud siin üksikuid vanu haabu, mis aga nüüd on raiutud. Praegu on haava osatähtsus teiste puuliikide seas väike, domineerivad mänd, kuusk ja kask [58].

Haavametsa vahtkond – Järvelja õppe- ja katse-metsamajandi piirkond Meeksi valla piiril (tollest läänes); paikneb Rõka vahtkonna (lõunas), Agali vahtkonna (läänes) ja Apnasaare vahtkonna (põhjas) vahel. Metsavahikoht paikneb peaaegu Meeksi valla piiril, Järvelja metskonna majast 2,5 km kirdes.

Haavassaar – Kivisaare vk. väike soosaareke Pikksaare ja Lõhmussaare vahel, esimesest läänes [278; 61].

Halliku talu nr. A-50 – Kaarli k. (Savikoa nuka) asundustalu.

Havusilla – Kivisaare vk. Karnitsepalost põhjas, Kuuksaarest idas asuv metsalõik.

Havvanõna – Leego järve idakaldal järve tungiv poolsaar, peal põld; kuulub Leego talule [309]. Nimet. ka Nõnapää-päälseks [422]; vanasti seisnud siin lähedal talu.

Heinassild [*aañassild*] – Kastre-Peravalla ja Ahja valla piirikraavil (Mustjõel), Ahijärvest 2,7 km asuv sild, mille asemel vanasti olnud väike parv. Nimet. ka Heinassoo [*aañassuu*] sillaks, Ainassillaks.

Heinassoo (Ainassuu) [KN: *aañassuu*] – Kastre-Peravalla ja Ahja valla piirikraavi (Mustjõe) ümbruses olev soo, ulatub Liispõllu k. alt Ahijärve lähisteni ning ka Ahja valla piiridesse [310]. Nimet. ka Heinassilla sooks.

Helsessaar²³ [KN: *elsessaar*] – saareke Kalli või Tasa soos [60].

Hiiusaar – Laane vk. soosaar Hiiusoos, kus kuni u. 1910. aastani elanud kandimees Jaan Saal [257; 346]; tema talu oli üks endise Kaarloja küla (vt.) talusid. Soosaar saanud nime sellest, et vanasti sõja ajal jäänud siia üks hiidlane elama [216].

Hiiusoo – Laane vk. kuremarjasoo Mäksa ja Kastre valla piiril, peasihist lõunas, läheb põhja pool üle Kaarloja sooks. Soos asub Hiiusaar (vt.). Sood läbib lõuna-põhja sihis vana Rootsi kivitee (ulatub kuni endise Kaarloja k. põldudeni), mis aga praegu samblaga kattunud [533].

Hobuserae [*obese-* ~ *obösö-*] – Laane vk. Hiiusaarest kagus, Kõrvesilla k. Kondi talust 0,75 km edelas olev koht, kuhu vanasti hobustega õitsil käidud [257]. Rootsi sõja ajal viibinud siin, suures metsas, kasakad rahva eest paos, kuna olid ühe peremehe ära tapnud [216]. Nimet. ka Hobusteraeks [*obeste-* ~ *oböstö-*] [216].

Hoorepi talu nr. A-3 – Veskimäe k. asundustalu, rajatud 1920. aastate algul. Talu nimi võetud piiblist: peremees olevat talupidamisega enne mitmel pool katsetanud, kuni omandas lõpuks antud krundi – jõudis “Horebisse”, s.o. Siinaisse.

Ihese talu – Parveotsa k. asundustalu Emajõe kaldal.

Imakeste soo [*imäkeste*] – Järvelja lähedal Järvelja-Liispõllu tee ääres (sellest põhjas) olev soo. Nimet. ka Imakste sooks [KN: *immastösuu*].

Jaanuseniidi talu nr. A-17 – Veskimäe k. asundustalu.²⁴

Jaskapera [*-perä*] – Laane vk. kirdepiiril Võõpste k. Põka t. heinamaa talust 0,5 km edelas; praegu võsastunud. Nimet. ka Jaskaniiduks [346] (1837 *Jaska Nied*). Vanasti olnud siin Jaska-nimelise venelase sibulamaa [379].

Josti talu nr. A-33 – Alevi k. endine renditalu, viimase sõja ajal põlenud ning varemeisse jäänud.

²³ Isikunimest Els (Hels).

²⁴ Leidub siiski hoopis Parveotsa k. talude loetelus.

Josti talu nr. A-7²⁵ – Veskimäe (varem Kokuta) k. asundustalu, rajatud 1924. a. varasema Josti kandikoha asemele, mis lõhutud mõisa käsul 1911. a. paiku [223]. 1811. a. revisjonilehtedel kirjas *Josti* taluna, 1816.–1858. a. *Soe* taluna (siin elas *Josta*-nimeline pere).

Jostiniit – Viira vk. metsaheinamaa Kõrvesilla k. Rätsepa talu lähedal (talujuurest metsa minna 1. kvartalis) [364].

Juudaperse lohk – Ahunapalu k. Tani t. 0,5 vakamaa suurune heinamaa põldudevahelises lohus, mida ühest nurgast läbib Tanipalu tee [243]; asub talust 0,25 km idakagus.

Jõe talu nr. A-38 – Alevi k. endine renditalu.

Jõeveer [-viir] – Ahunapalu k. Looga nr. A-234 t. heinamaa talust kirdes, Peravalla jõe vasakul kaldal [431].

Jõeääre talu – Parveotsa k. asundustalu Emajõe kaldal.

Jõksi talu nr. A-110 – Ahunapalu k. asundustalu, saanud nime omaniku perekonnanimest, rajatud raiesmikule 1933. a. Nimet. ka Oravapera [-perä] taluks.

Jõmmsoo – Kastre-Peravalla soomassiiv Ahja jõe, Kikassaare tee ja Kivisaare vahtkonna vahel. Nimi tulevat kellestki moonakast Jõmm-Jürist: kord minud puuvooriga läbi soo mõisa, Jõmm-Jüri olnud viimasel reel; teel olnud mehed vastas, Jõmm-Jüri tõmmatud maha ning pekstud oimetuks; rahva arvates olevat peksjateks olnud tondid [85].

Jõmmtee (-tii) – Jõmmsood läbiv tee alates Kikassaarest u. 0,5 km lõunas kuni Kuuksaareni [61].

Järve kaevand [kaavand'] – Sitapäälitse jõe alamjooks Akaljõe alguse ja Peipsi järve vahel; olevat kaevatud vanasti suure sõja ajal [267; 466], süvendatud nõukogude ajal 1952.–1953. a. paiku. Kaevandu ja Akaljõe kokkupuutekohal (Akaljõe paremal kaldal) olevat vanasti kõrts või viinajoomise punker olnud [102; 267]. Nimet. ka Kaevandu jõeks, Peipsi kaevandiks [102], ka Rootsi [roodsi] kaevandiks [534], kuna Rootsi sõja ajal lasknud selle rootslased Akaljõest Peipsini välja kaevata [443].

Järvepera soo [-perä] – soo endise Kastre mõisa ja Kaarli karjamõisa vahel, mis kitsa oruna suubub Kastre mõisa endise viinavabriku ja Möldrimäe vahel Emajõe ürgorgu; viimases kohas olevat vanasti vesiveski olnud (näha 1815. a. kaardil, olemas tõenäoliselt aga juba 16. sajandil). Vanasti on soo

²⁵ Joosti t. [jošti ~ joošti] (Simm 1975: 184).

kohal järv olnud, mille aga mõisaomanik Nikolai v. Essen lasknud alla lasta ning kuivendada [13; 498]. Soo on veel kaua pärast seda olnud nii pehme, et ei kandnud varestki peal [ERA II 240, 602 (33)].

Järvepera talu nr. A-79 – Kastre as. asundustalu.

Järvelja jahiloss – Kastre mõisaomaniku Alexander v. Esseni jahiloss, ehitatud Peravalla metsa 1912. a., põles maha 1940. a. üliõpilaste lohakuse tõttu, nõukogude ajal uuesti üles ehitatud.

Järvelja mets, vahtkond²⁶ [KN: *järvsäl'lä*] – endine Järvelja õppe- ja katse-metsamajandi vahtkond, mis nõukogude ajal jaotati Rõka ja Haavametsa vahtkonna vahel. Järvelja nimi esineb 1811. a. revisjoniraamatus (*Jerwsel Jacob*²⁷), 1856. a. oli siin metsaülevaade asukoht (*Jerwselg Forstei*). 1921. a. loodi siin Kastre-Peravalla õppemetskond (Tartu ülikooli alluvuses), mille juures jäeti 1924. a. 12,8 ha suurune kvartal ürgmetsa seisundisse (esimene Eesti metsakaitseala). Praegu hõlmab puutumata ürgmets (kv. 226) 19 ha. Kvartalis nr. 224 kasvavad Eesti kõrgeimad kuused.

Jürissaar – Peravalla Tasa t. maal, talust 0,4 km lääneedelas, Rügässaare ja Saarepera vahel olev soosaar [7].

Kaagvere käänd – Emajõe käänd Kullamäe ja Kaiaotsa käänu vahel, Emajõe suudmest otseteed 4 km kaugusel [267]; nimi saadud Kaagvere loomuse (vt.) järgi. Nimet. ka Vasula käänuks, kuna jõekäärus asus Vasula mõisa heinamaa [267; 499], ja ka Kõvverkäänuks [40].

Kaagvere loomus – kalapüügikoht Emajões Kaagvere käänu juures, sellest natuke ülalpool, jõe vasakul kaldal [142; 267; 466; 499]; kuulus varem Kaagvere mõisale.

Kaali talu – Parveotsa k. asundustalu.

Kaara talu nr. A-162 – Vööpste k. endine renditalu, selle nime (*Kaera*) all mainitud esmakordselt 1866. a. vakuraamatus.

Kaarli karjamõis (saksa k. Karlsberg, Punkarimois) – rajatud tõenäoliselt 18. sajandi lõpul endise Kokuta k. maadele, nähtavasti Pungari talude kohale. Nimet. ka Kaarlimõisaks; nimi on arvatavasti saadud Carl Otto v. Loewensternilt, kes omandas Kastre mõisa 1790. a. Karjamõis plaanistati ning jagati välja kruntideks koos osa Kastre mõisa maadega 1922. a.

²⁶ Järvelja piirkond on käsikirjas arvatud Rõka k. (vt.) alla.

²⁷ *Jerwsel Jacob* (Simm 1977: 111).

Kaarli küla²⁸ – rajatud Eesti Vabariigi ajal endise Kaarli karjamõisa maadele. Talud: Aru, Halliku, Kaarli, Kalamehe, Kase, Kitse, Kraavi, Lepiku, Metsa, Mäe, Mäeotsa, Männi, Nurme, Oru, Saviaugu, Põdra, Telliskopli (Kastre tellisetehas), Vainu ja Vainola.²⁹

Kaarli org – Kaarli k. Kaarli t. juures, sellest lõunas asuv org, mille kaudu tee suundub ida sihis üle Järvepera soo Kastre asundusse. Org olevat vana sõja-aegne kindlus, kaevatud käsitsi läbi mäe [ERA II 240, 686 (26)]; kaevamine kestnud 50 aastat [ERA II 240, 599 (30)]³⁰.

Kaarli talu nr. A-19 – Kaarli k. asundustalu, rajatud endise Kaarli karjamõisa moonamaja [500] või karjaravitseja maja asemele (karjamõisa laudad asunud talust 0,1 km läänes, praeguse Oru t. lähedal). Veel varem asunud moonamaja asemel väike vene kirik [500; ERA II 240, 670 (25)] Viimase juures, praegusest Kaarli talust veidi ida pool, Kaarli oru põhjakaldal asunud vene surnuaed [216; 223; 346; 500] – 2 vakamaad kirikumaad [69], kuhu viimaseks maetud 1860. aastate paiku keegi Andrei [69] ja kus veel 1920. aastatel olnud hauakünkad tunda [379; ERA II 240, 631 (37)] ning kust on leitud ristide tükke ja hauakivi [ERA II 240, 670 (25)]. Teisel pool Kaarli orgu, Männi talu poole mineva tee mõlemal poolel, kasvab veel praegu kaks vana puud, mis olevat istutatud surnuaia värava tähistamiseks. Surnuaed on mõisa härgadega 1910. a. paiku üles küntud. Surnuaia kohalt põllust on leitud vanu rahasid [498]. Vanasti olevat siia maetud Kastre ja Kantsi lahingus langenud Vene ja Rootsi soldateid. Jaanipäeva öösiti tulevat surnud haudadest välja ja karjuvat ikka huu! ja huu! [ERA II 240, 698 (48)].

Kaarlioja – endine, praegu kinni kasvanud oja Laane vk. keskmises idapoolses osas, möödub Võõpste k. Põdrapalu t. lähedalt ning ületab Kastre-Võnnu maantee Kureoja nime all.

Kaarlioja küla – endine viiest kandikohast koosnenud küla praeguse Laane vk. idaosas, Kaarlioja kaldal, mis lõhuti 19. ja 20. sajandi vahetusel mõisa käsul [8; EKLA, f 200, m 13:2, l 172]³¹ (mõnedel andmetel lõhutud talud

²⁸ Puudub 1923. a. asulate nimistust; 1945. a. nimistus Kaarli as.; 1977. a. Kaarlimõisa k. (EH). Käsikirja väitel kandis Kaarli asunduse nime praegune Parveotsa k. (vt.), kuid muud allikad seda ei kinnita.

²⁹ Talude loetellu on sisse arvatud ka Savikoa nuka talud. Kalamehe ega Lepiku talu pole käsikirjas mainitud kusagil mujal kui siinses artiklis.

³⁰ Kumbki allikas ei nimeta kindlust, viimati viidatu räägib otsetest Kastre mõisa ja Kaarli karjamõisa vahel.

³¹ Viidatud arhiiviallikas lõhkumise aega ei nimeta.

1907. või 1910. a. paiku). Viimasteks elanikeks olnud Hiiusaarel Jaan Saal, Kaarloja pool Kaarus, Mark, Sorok ja Peeter Sild [8; 346]. Endise küla põldude kohal kasvab praegu umbes 50-aastane mets.

Kaarloja mets – metsalõik Laane vk. idaosas endise Kaarloja küla piirkonnas.

Kaarloja niit – Laane vk. idaosas, Kõrvesilla k. Põorsoo talust 0,5 km läänes, sihi ümbruses olev metsaheinamaa [8]. Nimet. ka Kaarloja sooks. Loomad polevat Kaarloja niidu heina söönud [231].

Kabelikurm [~ *kabõli*-] – Parveotsa k. Kabelikurmu t. ligem ümbrus koos Kabelioruga (vt.). Talu juures ja kohal, Kabelioru põhjakaldal on varem olnud tihedalt väga palju kive, mis siia mõisapõldudelt veetud, aga osalt kindlasti ka juba varem kohal olnud; nüüd on paljud kivid maasse vajunud, suur hulk aga nõukogude ajal samuti jälle ära veetud [13]. Vanarahva jutu järgi olnud siin vanasti nn. Kokota kapõl – vana kalmukoht [E 53269/70] – Kokuta küla järgi, mille maa peal see kabel asunud. Üldiselt teatakse, et siin on vanasti olnud kabel ehk surnuaed [69; 231; 499] või “sõjamatus” [83], mõnede arvates aga Rootsi sõja aegne matusekoht ehk surnuaed [223; 388; 498]; ometi pole siit seni veel luid maa seest leitud [13]. Talu lähedal oru kaldal kõrgemal kohal on maa sees mingi võlvialune ehk kelder, mis mõnede arvates tähistavat rootsiaegset kindluse aset [ERA II 240, 588 (11), ERA II 240, 631 (36)]; tõenäoliselt aga on siin tegemist kunagise tellisevabrikuga (telliste põletamisahjuga), kuna kaevamisel on siit leitud tellisetükke ja savipott [13]. Keldrit on mitmed käinud kangiga uurimas, kuid põhjalikumaid kaevamisi ei ole ette võetud [13]. Kord tulnud mehed siia ja löönud maa kangiga sisse, kuhu aga kang kadunud; tekkinud avausest lastud latern alla, tuuletõmbus aga kustutanud tule ning uurimisretk jäänudki pooleli [388]. On arvatud, et siin peitub keldritäis sõjaaegseid tarberiistu [ERA II 240, 631 (36)]. Kohta on varem kardetud ning kesköö ajal püütud vältida, kuna siin vaimud tihti teekäijaid hirmutanud [E 53269/70]. Vahel on siin nähtud valges kleidis naisterahvast [ERA II 240, 601/2 (32)]. Kord sõitnud üks mees (A. Muna isa) talvehommiku hämaruses heleda täiskuu ajal siit mööda linna poole; hobune hakanud Kabelikurmu kohal korraga helendama ja hirmunult vahtima, kuna välja peal midagi läikinud [223]. Ka on siin tee peal vanasti olnud umbluu-karjuja luu, mis kuulunud kellelegi karjasele, kelle teine karjus ära tapnud; hakatud otsima ning leitud maa seest surnukeha üles, viiskude põhjal tuntud ka karjus ära [216].

Kabelikurmu talu nr. A-4 – Parveotsa k. asundustalu, rajatud 1924. a. Talu juures on maa seest leitud hoone ase, millest nähtub, et siin ka vanasti on elatud [13]. Seda kinnitab ka 1684. a. kaart, mil siin asus üks Kokuta küla taludest.

Kabelimäe nurm – Peravalla Tasa t. põld Kabelimäe ümbruses [7].

Kabelimägi – Peravalla Tasa t. maal, talust 0,1 km läänes, Kikassaare teest põhja pool tee ääres asuv kõrgem koht [7; 90; 114] – muistne kalme, 3 m kõrge ja 120 m pikk, põhjapoolses otsas 20 m ja lõunapoolses otsas 35 m lai, osalt lõhutatud [EKLA, f 200, m 13:2, l 20]. Kohta kutsuti varem Tasa kapõliks, mis olevat vana sõjaaegne matusekoht [90; 477] või Rootsi kalmistu [114], tõenäoliselt aga on vanade eestlaste kalme, kust liiva võtmisel palju pealuid välja tulnud [90; E 53925/6]. Siit on leitud ka noole- ja odaotsi [228]. Kui 1860. aastatel Kikassaare teed ehitatud, viidud siit tee tegemiseks koos liivaga minema hulk pealuid [90; E 53925/6]. Veel 19. sajandi lõpul olnud siin puuriste näha [E 53270 (3)]. Vanasti kasvanud mäel seitse põlist suurt mändi [90; E 53270 (3)]³², millest viimased hävisid Eesti Vabariigi ajal (1929. a. oli alles veel kaks mändi). Mändide juurde pidanud olema sõja ajal maetud purjetäis raha, matmispaik asunud mändide varju sees, täpsemat asukohta aga rahvas ei tea [ERA II 240, 648 (2)].

Kabelinurm (Kabõlinurm) – Ahunapalu k. Mäha t. põld surnuaia juures, sellest idas [90; 477].

Kabeliorg – Parveotsa k. Kabelikurmu t. juures, talust lõunas ja läänes, Kastre-Mäksa maantee ääres olev org, mille kaldal asunud vanasti surnuaed ehk kabel (vt. Kabelikurm).

Kaevandu küla – nõukogude ajal mõnest Sitapäälitse jõe ja Järve kaevandu kaldal asuvast majast³³ moodustatud küla. 1961. aastast on need majad tühjad.

Kaevude niit – Viira vk. lääneosas, metsavahikohast 1 km põhjas, Jostiniidust 0,5 km lõunas olev metsaheinamaa [364].

Kahrunina³⁴ **tal**u [-nõna] – Ahunapalu k. endine metsatöölise maja³⁵ (Saki talust 0,5 km lääneedelas), mida on mainitud juba 1875. a.

³² Viidatud arhiivitekst räägib ühest suurest männist, mis kirjutamise ajal (1923. a) säilinud.

³³ Kolm talu (Simm 1977: 111).

³⁴ Sõnast *kahr* 'karu' (VES).

³⁵ Ahunapalu k. artiklis nimetatud asundustaluks.

Kaiaotsa käänd – Emajõe käänukoht Konnakaevandu otsa kohal, Saviku t. lähedal, Emajõe suudmest otseteed 3 km kaugusel [142; 267]. Nimetus tuletatud Kaiaotsa loomusest (vt.).

Kaiaotsa loomus – kalapüügikoht Emajõe paremal kaldal Kaiaotsa ja Kaagvere käänu vahel, mis kuulus varem Ahja mõisale [142; 499]. 1627. a. revisjonikirjas *Kayeste Parre*, 1758. a. *Kaijatz*.

Kalasaar [KN: ~ *kalassaar*] – Peravalla Tasa t. maal, talust 1 km põhjas, Kalli järve lõunakalda lähedal asuv soosaar [7].

Kalda talu – Parveotsa k. asundustalu Emajõe ürgoru kaldal Kastre tee ääres (Ihese ja Mäeotsa t. vahel).

Kalda talu nr. A-64 – Parveotsa k. asundustalu (Kabeli ja Rohtla t. vahel).

Kalinini-nimeline kolhoos – territoorium hõlmab Kastre asunduse, Kikassaare, Aruaia, Võõpste, Kõrvesilla, Kaarli, Parveotsa ja osaliselt Veskimäe küla (endisest Mäksa vallast kuulub talle veel Telliskivi küla). Kolhoosi keskus asub Võõpste k. Lutsu talus.

Kalli järv – järv Peravalla soos, pindala 1,76 km² (suurim järv Võnnu kihelkonnas), mõõtmed 1,87 × 1,14 km, suurim sügavus 1,4 m. Arvatavasti sama mis 1627. a. revisjonikirjas *Lehti Jerwe*; 1684. a. kaardil – *Kalli Jerwe*.

Kalli kõrts – Kalli järve idakaldal Kalli t. juures kuni 20. sajandi algaastateni tegutsenud kõrts, mida on mainitud juba 1821. a. vakuraamatus. Joogivett toodud siia paadiga Järve kaevandi kaudu Peipsist [267]. Kõrtsi armastanud külastada ka saksad (vt. Nussusaar). Talvel peatunud siin ka Tartu linna rändavad venelased, kuna talitee käinud kõrtsist mööda; suvel aga veetnud siin tihti aega heinalised, keda meelitanud soo peale mõisa esitatud tingimused (1/3 heinu tahtis mõis endale, ülejäänud osa aga antud heinalistele) [422].

Kalli loomus – Peipsi järves Ninapää ja Sepa loomuse vahel asuv endisele Kalli kõrtsile kuulunud kalapüügikoht [142].

Kalli talu nr. A-218 – endine renditalu Peravallas Kalli järve idakaldal. 19. sajandil asus talus kõrts (vt. Kalli kõrts).

Kalliotsa rand – Leego järve läänekallas (Kalli järve poolne rand).

Kallipera [-*perä*] – Peravalla Kalli t. heinamaa Kalli järve idakaldal, talust 0,25 km põhjas, Haabsaare kengu ja Terepitsa vahel [15].

Kallissaar – kõrgem koht Kalli taluga Peravalla Kalli järve idakaldal [60].

Kanajala soo – Agali vk. kv. 113–116 (Ahunapalu k. Saki talust 0,5 km kagus algav ja ida suunas kuni Kirissaareni ulatuv) soo, kus peal üle 100-aastane rabamännik [228] ja “aina kasvava nagu kanajala”³⁶ [306]. Olevat vanaaegne matusekoht [EKS].³⁷ Võimalik, et soo nimetus ulatub tagasi Rootsi aega või veelgi kaugemale: 1627. ja 1638. a. revisjonikirjade järgi elas Kastre-Peravallas (Pühajärve külas, s.o. tõenäoliselt praeguses Ahunapalu külas) peremehena *Kanna Jalck*.

Kantsi kõrts [*kandsi*] – endine kõrts Alevi k. idaserval Emajõe ääres, Kastre mõisast 2 km allpool, rajatud 1784. a. kunagise Varbeki kindluse varemeile ja suletud 20. sajandi algul. Kõrtsi ehitamisel kasutati endise kindluse kive ning müüriosi. Ta teenindas peamiselt jõel sõitvaid puu- ja kalalotjade ajajaid ning suviti heinalisi; samuti peatusid kõrtsihoones Tartust Peipsile sõitvad pürjerid. Praegu on hoone tühi ja lagunemas. Kunagist kindlust meenutavad vaid rohtuv vallikraav, jõekaldas ja vees säilinud sillapostid ning mõned kaldal asuvad müüritise fragmendid.³⁸

Vanemate baltisaksa autorite sõnul laskis siia Uue-Kastre (saksa k. Warbeck, Warenbeck, Castor) kindluse ehitada 1279. a. Tartu piiskop Bernhard II täienduseks senisele Oldentorni (Vana-Kastre) kindlusele, ürikutes aga leiab kindlus esmakordset mainimist 1392. a. Kindlus kujutas endast sügavate veega täidetud vallikraavidega kaitstud ligikaudu nelinurkset ehitist. Kindluses viseeriti kõik sisse- ja väljasõitvad laevad ning võeti neilt toll. Tema ees asetsesid sadamakoht ja sild ning üle jõe oli ehitatud tõenäoliselt palktõke, mis takistas laevu märkamatult möödumast. Kindlust kaitses palgasõdureist koosnev meeskond lossikrahvi (burgkrahvi) juhatusel. Vallikraavide taga kõrguval alal asetses alevik või asula koos kiriku ja surruaia (vt. Kuuse talu). Kindluse purustasid venelased 1558. a. 6. juulil, kuid tõenäoliselt veel sama sajandi lõpul taastasid selle poolakad. Lõplikult purustasid venelased Varbeki kindluse Põhjasõjas 1704. aastal – tõenäoliselt Emajõe lahingu käigus, kus hävitati kogu Rootsi laevastik Kastre all (vt. Toome talu).

Endise Kantsi kõrtsi ja kindluse ümber on aegade jooksul tekkinud väga suurel hulgal muistendeid. On arvatud, et kõrtsi ühendab Pähnilusega maa-alune tee, mille kaudu endise lossi keldrites elutseva kuningatütrega pidavat ühendust seitsme peaga madu [ERA II 240, 626 (21)]. Ka arvati,

³⁶ Tegelikus Võnnu murrakus näiteks: *aina*? ‘heinad’ *kasvava nigu kanajala*?

³⁷ Arhiiviallikat ei õnnestunud leida; võimalik, et kohamääranguga on eksitud (matusekohti seostatakse enamasti soosaarte ja kääbastega).

³⁸ Aastatel 2001–2004 rajati kõrtsi müüridele Emajõe Suursoo looduskeskus.

et siit viib maa-alune salakäik Kastre mõisasse, Peipsini või koguni Tartu Toome varemetesse [120]. Igal juhul on kõrtsi juurest läinud varem kivitee Koosa järve suunas, arvatavasti kuni Varnjani [216; 499]; seda teed ei ole küll enam näha, tema aset aga tunnistab endise tee kohal kidur heinakasv [130; 230; 267]. Kõrtsi all paiknevatest endistest lossikeldritest on varem paljud käinud varandust otsimas, mille juures nad aga alati kas haigestusid või surid. Keldritesse pääsetud kõrtsi rehealuse kaudu, mille kohal on tunda palju kaevamise jälgi [130]. Pärast seda, kui kõrts tühjaks jäänud, müüritud keldri ukсед mõisa käsul kinni (varem olnud need avatud) [230]. Rahva arvates pidanud keldrites olema raha salvede viisi [107; 380]. Kord läinud üks mees keldrisse, kui selle uks lahti olnud, näinud mõlemal pool hulka rahasalvi, tagaseina ääres istunud üks preili musta koeraga ja käskinud meest välja minnes ust enda taga mitte kinni panna, kuna siis ei pääsevat enam keegi keldrisse sisse; mees unustanud keelu ja sulgenud ukse, misjärel pole enam keegi sinna keldrisse saanud [H III 28, 612/4 (19); ERA II 240, 653/4 (10)]. Teisendi järgi küsinud mees keldris naiselt piibu peale tuld, mispeale too visanud mehele palitusiilu sisse kolm korda labidaga tuliseid süsi; välja minnes unustanud mees naise keelu ja pannud ukse kinni; naine hõiganud järele: “Nii pimedaks jääd sina, nagu minu jätsid,”³⁹ väljas märganud mees, et söed on muutunud rahadeks, jäänud aga pärast ise pimedaks [ERA II 241, 22 (4)]. Veel teatakse, et kord läinud keegi mees, Tuks nimi, keldrisse, näinud seal suurt musta koera, kes hakanud teda taga ajama; mees saanud hädavaevu uksest välja joosta ja ukse koera nina ees kinni virutada; seepeale kostunud keldrist hää: “Nii pimedaks pead sa jääma, nagu meil on!”⁴⁰ Mees jäänudki kottipimedaks [230]. Mitmed on keldris käimise järel ka hulluks läinud. 19. sajandi lõpupoolel käinud keldris kõrtsmik Sirge oma vennaga, jäänud pärast seda “imelikuks” ja seljast kõveraks, vennal aga hakanud peale käima hullusehood [230]. Kord käinud jälle kõrtsmik (Sirge või mõni teine?) keldris, saanud sealt ka raha, kuid pärast seda pole enam kusagil rahu leidnud: öhtul magama heites hakatud teises toas kõvasti pipart ajama⁴¹, hakanud lehm möögima või härg mürama; magamise ajal astunud vahel keegi tema juurde ja küsinud kiiresti, kuhu ta raha pannud jne. Kõrtsmik surnudki selle häda kätte [H III 28, 612-4 (19)]. Ühe teate järgi käinud keldris kolm meest, neist üks jäänud

³⁹ Tsitaat on eesti kirjakeeles. Võnnu murrakus võib olla näiteks: *Nii pimmest jäät sina, nigu mino jätit!* (Viidatud allikas: “nii pimedast jääd sina nagu minu jätsid.”)

⁴⁰ Võnnu murrakus näiteks: *Nii pimmest peät sa `jäämä, nigu meil om!*

⁴¹ Viidatud allikas: *piparid ajama* (s.o. piiparit, karjapasunat puhuma).

hiljem pimedaks, teine kurdiks, kolmas küüarakaks. Rahva arvates lasuvat varandusel Rootsi kuninga vanne, varandust valvavat ta tütar; kes suudab kuningatütre sünniaja ära arvata, saab varanduse endale [ERA II 240, 624 (15)]. Teisendi järgi kuulunud need varandused kellelegi rüütli või kindralile, kes sõtta minnes andnud tütrele käsu valvata varandust kuni tema tagasitulekuni; rüütel aga saanud sõjas surma ja tütar pidavat vande sunnil tänapäevani keldris varandust valvama.

Mõnede arvates olevat inimeste hukkumises ning vaimsetes häiretes olnud süüdi turbagaas, millest kelder olevat täidetud. Kord käinud K. Mutso [229] lell koos kõrtsmikuga keldris: viimane läinud hulluks, lelle aga hakatud igal öösel kägistama, nii et sinised laigud ihule tekkinud; mehed pidanud saadud kulla keldrisse tagasi viima. Teinekord peatunud Tuksi Ants kõrtsis, läinud öösel välja "vett laskma" ja näinud, et keldri uks on lahti, keldris aga põleb tuli ja naisterahvas istub salve veere peal. Naine öelnud: "Tule, ma viska sulle ka kühvliga särki siilu sisse... Är' sa aga jumala pärast ust kinni pane: kui kinni panet, ollet pime!"⁴² Mees läinud välja, kuid pannud ukse kinni, jäänud kohe samas pimedaks ja olnud seda elu lõpuni. See lugu olevat tõesti sündinud [229]. Kord maganud K. Mutso oma toas (Alevi külas), vend aga maganud väljas talli lakas. Vend kuulnud selgesti häält: "Tule üles Kantsi kõrtsi juurde, raha seal veere all [...]"⁴³ Vend ehmatanud, tulnud tuppa venna kõrvale, julgenud alles hommikul tolele lugu rääkida [229]. Kord öösel aga tulnud kõrtsi leti alt kaks koera välja ning hakanud purelema, mida teinud kuni kukelauluni. Tark õpetanud, et teine kord sel juhul vaja koertele kura käega piitsaga äiata [229].

Ka kindluse kraavi olevat rootslased Rootsi-Vene sõja ajal kaks tünnitäit kulda matnud – nii sügavale, et teda pole hiljem kätte saadud [ERA II 240, 673/4 (31)]. Samuti pillutud Kantsi tiiki sõjavarustust, mida hiljem pole enam otsitud [380]. Tiigil pidanud olema laudpõrand uksega all [267], mille all asuvat rahakelder [ERA II 241, 202/3 (23)]. Tiigist on varem leitud palju luid, sõlgi ja hõbesõrmuseid [216]. Ka kindluse kaevu matnud rootslased põgenemisel püti kulda ning ajanud seepeale kaevu täis; hiljem on kaevu kohta otsitud, pole aga leitud [230]. Eesti Vabariigi ajal, ka varem on rootslased käinud kõrtsi juures varandust otsimas, pole aga leidnud [499]; teise jutu järgi kaevanud nad lähedalt soo pealt välja kasti kulda [230]; kaevanud on nad ka kõrtsi lähedal kasvava kase alt, otsides sealt rahatünni, tulemusi

⁴² Tsitaadi esimene lause on selgesti Võnnu murrakus; teine lause võiks olla: *Är' sa aga jumala pärast ust kinni pane! 'panku: kui 'kinni panet, olet pimme!*

⁴³ Võnnu murrakus näiteks: *Tule üles Kandsi kõrdsi mano, raha sää! veere all.*

aga rahvas ei tea [216]. Kõrtsi lähedal pidavat olema kivi, millel tundmata märgid peal [230]. Kõrtsist umbes 300 m Tartu poole pidavat põllus leiduma kelder (kiriku ase?), kust rootslased leidnud kaevamisel kuldristi; lootnud ka raha saada, mida aga polevat leidnud [ERA II 240, 673 (30)].

Kõrtsis ja selle ümbruses nähtud sageli kummitusi. “Kindlus olevat otsast otsani vaime täis” [ERA II 240, 627 (24)]. Igal õhtul tulnud kõrtsi keldrist koer välja ja purelnud kõrtsmiku koeraga [453]. Sageli kuulnud siin kitsede mökutamist, keda aga kunagi pole nähtud; toodud lõpuks tark, kes hääled “kinni pannud” [130]. Kord näinud üks mees (V. Kurvitsa isa) koidu ajal kõrtsi sauna ees tundmata preilit pikki juukseid sugemas, kust see järsku kadunud; mees läinud ehmatusega kõrtsi ning tellinud endale pool naela viina [130]. Kõrtsi juures jõe kaldal on nähtud ka veehaldjat [ERA II 239, 267 (33)]. Siin elutsenud näkid: kord näinud lapsed jõe kaldal hobust ja roninud tolele selga; üks laps pole sinna mahtunud ja öelnud: “Ronin näki selga!”⁴⁴ Hobune raputanud lapsed seljast ja hüpanud jõkke [E 20612 (15)]. Kõrtsi juures olnud võsastik, kus Vanapagan elutsenud; kord läinud siit keegi poisike kaski tooma, võsast aga tulnud väikeste jalgadega vana-mehe välja ning hakanud poisiga tõrelema, et see ta rahu rikkuvat. Pärast seda olevat selle koha peal mitu kuritegu ja õnnetust juhtunud [E, StK 36, 19 (22)].

Kantsi käänd – Emajõe käänukoht Kantsi kõrtsist 0,25 km allpool.

Kantsisaar – Alevi k. endise Kantsi kõrtsi kohal Emajõe kaldal olev kõrgem koht.

Kantsitagune heinamaa [-tagone ~ -tagonõ] – Kantsi kõrtsi taga olevad heinamaad (1865 *Kansitagonõ* – 113 vakamaad).

Kapsi käänd – Ahja jõe alamjooksu viimane käänukoht 0,5 km kaugusel Emajõest [466; 499]. Nimet. ka Ahjasoo [-suu] varreks [380], Titiotso varreks [380].

Kapsi loomus – Ahja jõe Kapsi käänu kohal jõe paremal kaldal olnud kalapüügikoht.

Kargajamägi – Peravalla Leego t. maal, talust 0,3 km idakirdes olev väike liivaküngas, kus männid peal [422].

Kargetagune [KN: `kargõtagonõ] – Peravalla Leego t. põld Kargajamäe taga [309].

⁴⁴ Tsitaat kirjakeelne, Võnnu murrakus võiks olla: *Ma roni näki `sälgä!* (Viidatud allikas: “ronin näki turjale”).

Karjakeriko (-kerko) **mägi** [-'kerko] – Ahunapalu k. Kure t. maal, talust 0,2 km edelas, Tasa tee ääres asuv piklik seljandik [90; 296]. Siin asunud vanasti väga kuulus ohverdamiskoht, kuhu rahvas kaugelt kokku rännanud. Ohvrialtar asunud pedaja, nn. Karjakerko pettäi all, mis oli olemas veel 19. sajandi lõpul ja mille kannust hiljem pihlakas välja võrsus. Ohvriks toodud siin lehm, kes selle jaoks hoitud tiigis enne puhtaks pestud [E 53925 (1)]. Praegu on nii pedajas kui ka pihlakas kadunud ja tiik kuivanud, mäe nime ja temaga seotud pärimusi rahvas enam ei tunne.

Karjalamm – Peravalla jõe vasak kallas Põldrõugu t. kohal, Kiisa- ja Kõdretsolli vahel [228].

Karjasoo – Kõrvesilla k. Lodi talust 0,3 km lõunas tüma metsaheinamaa, praegu võsastunud. Vihmasel suvel ei saanud siin heina teha.

Karjasoo – Rõka vk. kv. 278–281 (kraavist põhjas) asuv Maasikmäe t. metsaheinamaa [14].

Karjassaar – Kivisaare vk. Otossaarest edelas olev kõrgem koht.

Karnits – Ahunapalu k. Mäha t. heina- ja karjamaa Agali tee ääres, Saki t. piiril, Mäha talust 1 km [90]. (Karnits – endine vene õõnesmõõt.)

Karnitsa kink – Kivisaare vk. kv. 57758, parvetuskanalist lõuna pool asuv kink [418].

Karnitsa mets – Kivisaare vk. kv. 57758, metsavahikohast 1 km kagus olev metsapiirkond [477]. Varem nimet. Karnitsepaloks.

Karnitse niit – Kivisaare vk. kv. 60 idaosas metsavahi heinamaa metsavahikohast 1,5 km idakagus, Saki talust 0,8 km loodes [418].

Karnitsesoo – Ahunapalu k. soo Trosta, Saki ja Looga t. vahel. Nimet. ka Karnitsasooks.

Kartuliaudõ nurm – Peravalla Leego t. põld talu aia taga, tanumast idas [309].

Kase talu nr. A-35 – Alevi k. endine renditalu (Laane ja Laari t. vahel).

Kase talu – Kõrvesilla k. asundustalu, rajatud 1930. a. paiku Viira metsavahikoha ja Roiu t. vahele.

Kase talu nr. A-14 – Kaarli k. asundustalu.

Kasela talu – Ahunapalu k. asundustalu (Kure ja Sepa t. vahel).

Kasepää loomus – Emajõe suudme lähedal, Praaga k. kohal, jõesuudmest 0,2 km, Muuga ja Prantska loomuste vahel Emajõe vasakul kaldal olnud kala-püügikoht, mis kuulus varem Kiidjärve mõisale [142; 499].

Kassikäpp – Peravalla Tasa t. maal, talust 0,75 km loodes asuv soosaar [7].

Kassisaar – Apnasaare metsavahikohast 0,5 km lõunas olev väike soosaareke [114; 296].

Kastre asundus⁴⁵ [*kaštre*] – endise Kastre mõisa põldudele 1929. a. rajatud küla. Talud: Aasa, Aru, Järvepera, Kingu, Lembitu, Lillemetsa⁴⁶, Lõhmuse, Meosse⁴⁷, 2 Metsanurga, Munamäe, Naarislombi, Orava, Oru, Pihlaka, 2 Piiri, Pruuli, Puiestee, Puusepa, Raja, Sambla, Sule, Sõstra, Tardanelli, Toome, Vahenurme, Välja, Väljaotsa, Õuna, Ööbiku, Ülenurme.⁴⁸

Kastre mõis (saksa k. Caster) – rajatud praegusele kohale hiljemalt 16. sajandi lõpul, Stephan Bathory ajal, ehkki eksisteeris tõenäoliselt juba isegi 14. sajandil. Varem oli mõisa asemel küla (1582 *Nurmes*, 1588 *Normastt*, 1601 *Normust*, 1627 *Normesta*, 1638 *Nurmest kylle*), mis lakkas olemast 17. sajandil (pärast 1638. a., mil külas oli alles veel vaid üks talu). Varem oli mõis paiknenud endise Varbeki kindluse kohal. 17. sajandi alguse sõdades mõis nähtavasti purustati, sest 1627. a. oli mõis tühi ja talupojad sattunud Haaslava ning Raadi mõisa alluvusse. 1628. a. andis Gustav Adolf mõisa G. Schwengelmile, kes vahetas selle ja Varbeki lossi 1630. a. riiginõunik Gabriel Oxenstiernaga Kavastu mõisa vastu. G. Oxenstierna pärijatele jäi Kastre mõis kuni mõisate reduktsioonini. 1717. a. andis Peeter I mõisa krahv Jagušinskile, kes selle müüs krahv Loewenwoldele. 1734. a. valdas mõisat juba parun Rosen, 1765. a. omandas selle krahv Mannteuffel ja 1790. a. senine Mäksa ja Poka mõisa omanik v. Loewenstern, kustpeale kõik kolm mõisat jäid ühe omaniku kätte kuni 20. sajandini, mõisate võõrandamiseni. Need mõisad läksid 1835. a. ostulepingu alusel üle v. Liphartile ja 1850. a. kindralleitnant rüütel Otto v. Essenile (surn. 1863), kelle pärijatele need jäid kuni võõrandamiseni.

⁴⁵ Asulate nimistutes: 1923. ja 1945. a. Kastre as., 1977. a. küla (EH).

⁴⁶ Käsikirjas siinkohal *Lillemäe*.

⁴⁷ Käsikirjas siinkohal *Meose*.

⁴⁸ Oru t. kohta pole artiklit, teda on mainitud seoses Sambla taluga. Siinses loetelus on nimetamata ka mõisa keskuses loodud Kastre t. Praegu on asunduse talud jagunenud Kastre, Võõpste ja Aruaia külade vahel.

Kastre nimetus on ühendatud vana vene sõnaga *koster*, mis tähendab kantsi ehk linnust ja oli levinud ka vadja ning isuri murretesse. A. Moora arvates on see kohanimi kandunud meile Vadja alalt; ta peab võimalikuks, et Kastre kohal (nagu Mäksalgi) oli kunagi Peipsi idarannikult tulnud vene-vadja asunikke.

Mõisa piirid kujunesid lõplikult välja juba Rootsi ajal, 17. sajandil, mil mõisale kuulusid Võõpste, Alevi ja Kokuta küla, samuti Peravalla külad ning Piirissaar; hiljem tekkis samale maa-alale juurde uusi külasid. Esimese karjamõisana mainitakse 1750. a. vakuraamatus Alevi küla maadele rajatud karjamõisat "*Kontzeassa*" (Kantsi ase?), mis aga arvatavasti varsti uuesti taludeks jaotati. Tõenäoliselt 18. sajandi lõpul rajati Kaarli ja 1889. a. paiku Aruaia karjamõis. Kastre mõisa praegused hooned on ehitanud Essenid 1860. aastate algul [69]. Kuna Kastre oli majoraatmõis, siis siin talude päriksmüümist üldse ei toimunud. 1900. a. paiku hõlmas mõisa valdkond 57895 vakamaad, millest talumaid oli 10005 ja kvootemaad 1526 vkm. Mõisa juures töötas kaseiinivabrik (*Molkerei*), kust saadeti võid Peterburgi ja Inglismaale; oli ka auru-saeveski koos jahuveskiga, hobuse-, karilooma-, sea- ja lambakasvatus ning viinavabrik (mille sakslased 1944. a. sõjasuvel õhku lasksid). Kastre mõisa kõrts asunud jõe ääres, sadamasillast 50 m allpool, kus praegu veel ta varemed alles (kõrts lõhuti 19. sajandi lõpupoolel). Mõisa kohal jõe ääres, endise pesukoja juures, on tiik (endine mõisnike paadisadam), kus rootslased omal ajal käinud varandust otsimas [499].

19. sajandi esimesel poolel (1809–1828, v. Loewensterni ajal) oli mõisa tegelikuks valitsejaks Gotthardt Ernst Buchardt (rahvapäraselt Pukard), kellest on rahva mälestustes püsinud halbu lugusid: kord lasknud ta naised ja mehed põllu peale kokku tulla; sellal kui viimased eemale saadetud, lastud naised alasti võtta, rätik ümber pea siduda ja upakile üles seada; seejärel kutsutud mehed ligi ning kästud igal oma naine selja tagant ära tunda; kel see ei õnnestunud, saanud 60 vitsahoopi ning pilgatud: "Sa oled nii rumal, et oma naistki ära ei tunne!" [E 60938 (1)].

Võrdlemisi laialt on levinud jutt, nagu oleksid Essenid omandanud kolm mõisat (Kastre, Mäksa ja Poka) 3 kepilöögi eest Liphartilt, kes olnud Raadi mõisa omanik. Lugu on järgmine: Otto v. Esseni poeg Otting (hiljem keiser Aleksander II kammerhärri) jooksnud kord poisina Raadi mõisa aias ringi ning sattunud lillepeenraile, mille eest saanud mõisaomanikult 3 kepihoo; Ottingi isa kaevanud Lipharti kohtusse, kus sellelt mõistetud Essenile

hüvituseks välja kolm varem nimetatud mõisat [69] (vt. ka Mäksa mõis). Teisendi järgi saanud Otting kolm piitsahoopi kalastamise eest Raadi mõisa tiigil.

Väga palju jutte on veel tänapäeval rahva seas liikvel Nikolai v. Essenist (1839–1900), Otto v. Esseni pojast ja Ottingi vennast, kellest üldiselt räägitakse head. Ta olevat olnud varem ratsakaardiväe leitnant, tapnud seal aga vihahoos kaks sõdurit, mille eest lastud erru ning saadetud oma mõisa [EKLA, f 199, m 38, l 63]. Ta olnud keisri ristipoeg ja omanud keisrikojaga sidemeid, kasvatanud keisrikojale hobuseid; samuti juhtis ta Tartus Liivimaa Üldkasulikku ja Ökonoomilist Sotsieteeti asepresidendina ja oli Venemaa Põllumajandusnõukogu liige. Peterburist tõi ta 1873. a. Võnnu kirikule altari pildi ja esimese kroonlühtri. Vaatamata oma paksusele (kaalunud 22 leesikat, s.o. 11 puuda) olnud ta väga teovõimeline ning edumeelne põllumees. Ta tahtnud Peipsi pinda alandada maaparanduse otstarbel, pöördunud vastava palvega ka valitsuse poole ja lubanud ise ettevõtteks anda 3 miljonit rubla. Kastre-Peravalla soo kultiveerimiseks lasknud ta soo planeerida ning kraavitada, ka rajada nõörsirged teed, milleks siin igal suvel olid töö 300–400 saarlast. Kultiveeritud soole külvanud ta heina ja timutit segamini, kasvanud heina aga teinud talupoegadega pooleks. Üldse olnud Kastre soo kultiveerimine tema armsaim ettevõte, mille realiseerimisel ta kuludest polevat hoolinud. Talupoegade vastu olnud ta väga vastutulelik, mõisa rendi laenanud neile oma taskust, püüdnud igati tõsta nende põlluharimist ja karjakasvastust; igal aastal kinkinud ta igale peremehele neli õunapuud ja marjapõõsaid [EKLA, f 199, m 38, l 64]. Iga istutatud õunapuu pealt jätnud ta rendist 50 kopikat alla [104; 257]; kes aga 6 aasta jooksul jätnud 6 õunapuud istutamata, sellelt nõudnud renti 2 rubla rohkem; kes õunte eest väljanäitusel auhinna saanud, sellele maksnud omalt poolt ühe rubla [104]. Ta lasknud mõisa põllud kraavitada ning torutada [257], kuid hoolitsenud ka talupoegade eest: kinkinud neile väetiseks kondijahu [86], sundinud sellega põlde väetama, samuti käskinud neil linu kasvatada [257]. Talupoegadel võimaldanud ta kergesti raha saada ning renti maksta sellega, et ostnud neilt soodsa hinna eest kartuleid ja lambaid kokku (lamba eest maksnud 2 rubla) [8]. Sageli käinud ta ise oma põldudel ringi tööd vaatamas; Lompe talu peremees saanud kord temalt sirgete künnivagude eest hõberubla kingituseks [86]. Põldude hoolika väetamise tõttu kasvanud mõisa põldudel haruldaselt hea ning tihe vili, nii et kõrs olnud kõrres kinni; rukist ja kaera lasknud ta rahval kuni viimase ajani lõigata sirbiga, et neist midagi kaduma ei läheks. Tema lemmikütluseks olnud: “Kus härga,

seal sõrga⁴⁹ [130]. Palju avitanud ta vaeseid. Kord põlenud ühel Alevi küla peremehel maja maha; Essen andnud talle 100 rubla ja kinkinud ühtlasi aastarendi; kingitud raha eest saanud peremees osta endale hobuse ja kaks lehma [499]. Väga armastanud ta talurahva poolt viisakat teretamist; see olnud poisikestele teada, ja nii tuli ette, et kui Essen põldudel ringi käis, saanud mõni neist päeva jooksul temalt mitmel korral 10–20 kopikat [499]. Kui aga mõni mees jätnud teda lõuna ajal teretamata, kuna hommikul oli teda juba teretatud, saanud ta Esseni käest pragada [EKLA, f 200, m 13:2, l 148]. Kirikuõpetaja Varese pidanud ta väga lugu ning too saanud tema kingituste tõttu rikkaks (rahva arvates kaardimängu läbi, kuna Vares käinud sageli Esseni pool kaarte mängimas ning teda ka sageli võitnud). Kaks korda aastas käinud ta armulaul, kinkinud siis iga kord kirikule 300 rubla, köstrile 100 ja kellamehele 50 rubla [EKLA, f 199, m 38, l 65]. Essenil olnud väga terav silm, mis kilomeetri tagant tundnud inimese ära. Kord Peravallas jahil olles lasknud ta siiski jahilooma pähe oma metsavahi maha. Kui Nikolai v. Essen surnud (7. nov. 1900 südamerabandusse), siis leinanud rahvas ja eriti Saaremaa kraavikaevajad teda tõsiselt taga [8]. Tema matmistalitusest võtnud osa kogu vald, kusjuures talupojad kandnud ta kirstu õlgadel Kastre mõisast Mäksa kabelisse, kuhu ta maetud (vt. Härrakabel (MÄKSA)).

Kastre mõisa viimaseks omanikuks oli Nikolai v. Esseni vennapoeg Alexander v. Essen, kes pole rahva vastu olnud kuigi vastutulelik. Pärast mõisamaade planeerimist 1922. a. jäeti talle edasi kätte Kastre mõisa südamik asundustaluna. Ta abiellunud ühe popsi tütreaga Haaslavalt ja tahtnud 1939. a. sügisel Saksamaale välja rännata, saanud aga siin õnnetut surma (rahva arvates tõugatud trepist alla).

Kastre talu nr. A-45 – Eesti Vabariigi ajal endisest Kastre mõisa keskusest moodustatud asundustalu; jäeti endise mõisniku käsutusse.⁵⁰

Kastre-Peravald [-perä-] – Kastre valla Ahja jõest ida pool asuv osa.

Katõtammi mõts – Agali vk. kv. 146–147, metsavahikohast 2 km kirdes olev metsapiirkond, mida läbival parvetuskanalil oli varem ligistikku kaks paisu ehk tammi [58].

Kerikusaar – Ahunapalu (varem Tasa) k. Põdranina t. lähedal, talust 0,3 km lõunaedelas, Kivisaare vk. piiril olev soosaar; vanasti läinud siit üle purdetee, mida kaudu Võnnu kirikusse käidud [278; 85].

⁴⁹ Võnnu murrakus: *Kos`ärgä, sääl`sõrga*.

⁵⁰ Ei kuulunud Kastre asundusse või vähemalt pole sealsete talude loetelus.

Keskkopli talu nr. A-10 – Veskimäe (end Kokuta) k. endine moonamaja, nn. Lepiku tare. (1874. a. Ansiedlung Keskkopli). Ümberkaudu kasvanud mõisa ajal kuni praeguse Metsakopli taluni suur lepestik.

Kiisatsoll – Peravalla jõe vasakpoolne lühike haru Alatasa ja Põldrõugu t. vahel; sadamakoht asus viimasest 0,4 km kaugusel.

Kikassaar [KN: ~ *kikkasaar* ~ *kikkasiir*] – Ahja jõe vasakul kaldal, Kikassaare endise kõrtsi ja Kastre-Peravalla tee kohal olev soosaar.

Kikassaare kõrts – Ahja jõe vasakul kaldal asunud kõrts, mille kohta leidub esimesi andmeid 1839. a. ja mis suleti I maailmasõja eel [499] (teistel andmetel 1923. a. paiku [466]). Mõisaomanik v. Essen lasknud siia ehitada ka nõörsirge Peravalla tee ja jõe paigutada parve.

Kikassaare küla⁵¹ – nõukogude ajal moodustatud küla, milles üksainus talu (endine Kikassaare kõrts)⁵².

Kikassaare soo – Kikassaare ümbruses olev soo, hõlmas 1865. a. andmetel 476 vakamaad. Vt. ka Kikkasoo.

Kikassaare vars – Ahja jõe pikk sirge lõik Kikassaare kohal.

Kikiniit – Agali k. Rammuli t. heinamaa talust loodes, metsa ääres [335].

Kikkasoo – vt. Kikassaare soo. Hõlmas osa Uiga praksist ja Verioja soost.

Kingu talu – Võõpste k. asundustalu Vorstioru lõunakaldal.

Kingu talu nr. A-56 – Kastre as. asundustalu.

Kirbu talu nr. A-175 – Kõrvesilla k. endine renditalu (selle nime all esmakordselt kirjas 1866. a. vakuraamatus).

Kirissaar – Agali ja Haavametsa vk. kv. 116–121 ida-läänesuunaline seljandik, mida mööda kulgeb talitee [27]. Seljandiku kagunurk moodustab 3 m kõrguse järsu valli, mis koosneb väga peenest, valgest liivast – on arvata-vasti endine järve kallas [58]. Nimet. ka Kirissaare kinguks [228], Kiressaareks [58].

Kirissaare mets – Kirissaare ümbruses olev mets (Ahunapalu k. Looga t. lähedal).

⁵¹ Puudub asulate nimistutest (alates 1923. a.) (EH).

⁵² Hoonet enam pole.

Kirjulamm – Emajõe vasak kallas vastu Tiitso lammi, endisest Kantsi kõrtsist 1 km allpool [408], mis saanud nime sellest, et siia kord mõisa kirju härg ära uppunud.

Kitsasjoom (-juum) – Sitapäälitse jõe kitsas osa Järve kaevandu lähedal [102; 267; 296]. (Joom – voolav vesi jõe keskel [296].)

Kitse talu – Kaarli k. asundustalu. Kitse nimi pandud talule seepärast, et asub Põdra talu kõrval.

Kivistiku niit – Laane vk. metsaheinamaa Kõrvesilla k. Lodi t. lähedal, tollest 0,5 km [257; 533].

Kivistulaan – Liispõllu vk. kv. 250 lõunaosa Tsäpsi soo ääres, Tõiksaare t. ühe väga kivise põllu lähedal [14]. Nimet. ka Laanemetsaks [*laanõ*-] [14].

Kiviniit – Agali k. Sipu t. heinamaa talust 0,25 km kirdes; praegu võsastunud [191]. Arvatavasti sama mis Vanaesäniit.

Kivisaar – kõrgem koht Kivisaare vk. metsavahikoha ümbruses. Saarel leidub tegelikult ainult üksikuid kive, mis siia pealegi toodud Agalist, seega soosaare nimi end praegu ei õigusta [418]. Rahvas kutsub saart Kivessaareks [418; 444].

Kivisaare mets, vahtkond – Järvelja õppe- ja katse-metsamajandi lääneosa, mida piirab läänest Jõmmsoo, põhjast Ahunapalu (ja Tasa) küla, idast Ahunapalu küla ja Agali vahtkond, lõunas Liispõllu vahtkond.⁵³

Kodotsoll – Sääpera jõe läänepoolne lühike haru Kalli järvest ligi 1 km kaugusel, lõpeb sohu [15]. Nime päritolu võib olla seoses kunagise Kodosaarega (1582 *Kotyzar*, 1588 *Kodozar*).

Kohisaar – soosaar Kastre-Peravallas (täpsem asukoht teadmata).

Kokuta küla – praegu nimet. selle nimega Veskimäe k. idapoolseid talusid: Metsakopli, Lätte, Äärekopli, Keskkopli, Uuekopli ja Josti, mille kohal kuni 1860. aastateni asunud Kokuta küla.⁵⁴ Kastre mõisnik v. Essen lasknud selle lõhkuda ja 1890. a. paiku asemele rajada kandikohad [104; 346]; talupojad läinud nuttes laiali, mõned neist Venemaale [E 53269/70], osa aga pandud

⁵³ Vt. ka Kivisaar.

⁵⁴ Osa Veskimäe k. (vt.) juures mainitud talusid puuduvad siit, kuigi Veskimäe k. artikli järgi võiks arvata, et kõik sealsed talud asuvad endise Kokuta k. alal. Nähtavasti ei kasutata uuemal ajal Kokuta nime kõigi talude kohta, mis asuvad endise samanimelise küla piires. Ka pole osa Veskimäe k. talude artiklites märgitud nende kunagist kuulumist Kokuta k. alla.

peremeesteks Võõpste ja Kõrvesilla k. taludesse. Mõisaaja lõpul elanud külas 9 kandimeest (neist 3 nn. Lepiku tares, praegusest Keskkopli talus). Küla kutsutud varem rahva seas Kokota, Kokutaja, ka Lepikutare külaks, kuna ta olevat pärast lõhkumist lepavõsa täis kasvanud; kandikohtade rajamisel roogitud võsa üles.

Kokuta küla oli selle nime all olemas juba 16. sajandil (1582 *Kokotai*, 1588 *Kokuta*, *Kokottay*, 1601 *Kockatha*, 1627 *Kuucta*, 1638 *Kochsta*). Talusid oli külas 1582. a. 6, 1588. a. 4, 1601. a. 5, 1627. ja 1638. a. 4 (neist üks möldritalu). Rootsi ajal paiknes küla Emajõe kaldal (teest põhja pool) Veskimäest kuni Järvepera sooni, nagu see nähtub 1684. a. kaardilt, kus nimetatud vahemaal paikneb 10 talu. Siiski elas 1758. a. vakuraamatu andmetel Rootsi aja lõpul Kokuta külas vaid 8 taluperet, peale nende veel 7 elanikku (neist üks mölder). 18. sajandil paigutati nähtavasti küla ümber praegusele kohale, kusjuures talude arv oli 1758. a. 12, 1794.–1858. a. revisjonikirjade järgi 13.

“Senna külla Moosesse tallu hakanud [1830. aastatel] vanajuudas käima. Kellade kõlinal sõitnud ta senna tallu. Rehealuse värajad jooksnud iseenesest vallali ja pääle selle tõusnud tares, parsil ja ahju pääl suur kolistamine ja müdistamine. Suur 5-pangiline pada tõstetud iseenesest kongu otsast põrandale. Mõnikord sõitnud vanajuudas nähtavalt kolgitse peal tare peale. Peremees, kes iga õhta söngi heitanud, leidnud hommikul hennast söngi all olevat. Õpetaja oma palvetega ja lugemisega taltsutanud teda vähe. [---]”⁵⁵ [H II 51, 121 (8)].

Kirikuraamatust nähtub, et 1774. a. pidanud külas olema kõrts (1777. a. märgitud see Võõpste külas).

Kondi talu nr. A-181 – Kõrvesilla k. endine renditalu; toodud praegusse kohta 19. sajandi III veerandil Võõpstest, kus Kondi talu oli olemas juba 18. sajandi lõpul. Nimet. ka Tsura [*tsura*] taluks – esimese peremehe Jaan Nursi hüüdnime järgi, kes käinud kuni noormehe-eani pika särgiga, ilma püksteta [257].

Konnakaevand [*-kaavand*] – Akaljõe Saviku käändu Kaiaotsa käänuga ühendav kanal [267]; olevat kaevatud Vene-Rootsi sõja ajal [267; 466]. Kanalit süvendatud 1952.–1953. a. paiku, nii et ta on nüüd laevatatav. Varem, Eesti Vabariigi ajal, olnud ta nii madal, et lehm temast läbi võinud käia [267]. Nimet. ka Saviku kaevandiks [102].

⁵⁵ Tekst on vanas põhjaeesti kirjakeeles mõnede lõunaeesti joontega (*värajad*, *vallali*, *pangiline*, *kongu*, *kolgitse*).

Konsa käänd – Akaljõe läände pöörduv käänukoht Pedajamäe kohal, mille juures kuni 1940. aastateni asunud kalur Konsa maja. Nimet. ka Konsa vanguks [267].

Kooli talu nr. A-224 – Ahunapalu k. Peravalla koolimaja juures asuv endine renditalu.

Kooli talu nr. A-154 – Võõpste k. koolimaja ja Kärna t. vahel olev endine renditalu, mis 19. sajandi teisel poolel kuulus Võõpste koolmeistrile Suitsule. Nimet. ka Suitsu [*suudšo*] taluks [231].

Koormasaar [KN: '*kuurmasaaf*'] – Kivisaare vk. Oravapera ja Otossaare vahel (Oravapera haru peal, teest lõunas) olev soosaar.

Koosa käänd – Emajõe käänukoht Koosa jõe väljumiskohal [499].

Kopliniit – Ahunapalu k. Trosta t. soostunud heinamaa talust lõunas, talu ja kraavi vahel [438].

Kopliots – Peravalla Leego t. nurmenukk Leego järve kaldal, talust 0,2 km edelas (ulatub välja kuni ojani) [309].

Kotkapesa mänd – Apnasaare vk. kv. 19 Kurdla nõnal kasvav mänd, mille otsas palju aastaid pesitses merikotkas (asub Kääbassaare teest 0,2 km kaugusel). (Puu otsas olnud "kodaski pesä"⁵⁶ [296]).

Kraavi talu – Kaarli k. asundustalu, mille juurest möödub Järvepera sohu suur kraav.

Kriiva lepik – Emajõe paremal kaldal, Kastre mõisast natuke allpool nn. Kriivatarest kuni Künnapojani varem kasvanud lepestik, kus mõisa ajal olnud pullikoppel [499].

Kriivanurm – endine Kastre mõisa võsamaa Emajõe paremal kaldal, mõisast allpool (märgitud 1874. a. dokumendis).

Kriivatare – Kastre mõisa põllukividest ehitatud endine moonamaja jõesadamast 0,3 km allpool, Emajõe ja Kikassaare tee vahel; praegu alles.⁵⁷

Kruusaaugu talu – Kõrvesilla k. asundustalu Võõpste k. piiril.

Kruusamäe talu – Kõrvesilla k. asundustalu (Kruusaaugu ja Kuuse t. vahel).

⁵⁶ *kodask*, *kodass* on Võru murdele väga iseloomulik sõna. Teatmeandja elukohaks on antud Sikakurmu küla Võnnu kihelkonna kaguosas, kuigi ta võis pärit olla ka Peravallast. "Kotkapesa mänd" on ametlik nimi eesti kirjakeeles.

⁵⁷ Pole kirjas ühegi asula artiklis.

Kuianõna – Ahunapalu k. Tani t. põld talust lõunas, Ojapera nurme otsas [90; 243]. Nimet. ka Kuianõna nurmeks.

Kuivassaar [*kuuvas-*] – Ahunapalu (varem Tasa) k. Põdranõna talust 1,75 km lääneloodes asuv soosaar [278]. Nimet. ka Kuivsaareks.

Kuivassaar – Ahunapalu k. Vanaveski talust 0,75 km põhjakirdes, Peravalla jõe vasakul kaldal, Luutsna saare otsa vastas olev soosaar [102; 243].

Kuldsilmä⁵⁸ **nurm** – Peravalla Leego t. põld [309].

Kullamäe kraav – Kullamäest idas Emajõkke suubuv kraav [499], mis lõpeb mäest lõunas, kuhu olevat peidetud kuld [267]. Keegi näinud unes: esimest katlatäit ei tohtivat puutuda, teise võivat endale võtta [267].

Kullamäe käänd – Emajõe käänukoht Kullamäe juures, Surnu ja Kaagvere käänu vahel [466; 499]. Nimet. ka Kullamäe varreks [534]. 1758. a. vakuraamatus on märgitud Kullamäe loomust, mis tollal kuulus Mäksa mõisale.

Kullamäe talu – Parveotsa k. asundustalu Järvepera soo ääres Kastre maantee ääres.

Kullamägi – Emajõe paremal kaldal asuv madal küngas Akaljõe suudmest u. 3 km ülevalpool (Emajõe suudmest otseteed 4,8 km); mäe mõõtmed 30 × 100 m. Mägi saanud nime sellest, et siia olevat Rootsi ajal peidetud kulda [499] (vt. Kullamäe kraav). 1939. a. arheoloogilisel kaevamisel avastati mäel kiviaja asula jäljed; asula mõõtmed olid u. 200 × 70–90 m. Võrreldes Akali (Pedajamäe) kiviaja asulaga on Kullamäe kultuurikiht mõnevõrra õhem ja sisaldab leide tunduvalt hõredamalt. Tõenäoliselt on mõlemas asulas elanud lähedalt suguluses olevad kogukonnad, kusjuures asulad on pikemat aega eksisteerinud kõrvuti; siiski on Kullamäe asula saanud alguse märksa hiljem (eksisteeris III aastatuhande 2. poolest I aastatuhande 1. pooleni e. Kr.). Rahva arvates olevat siin enne kullapütid maa sees olnud [130]. Saarel olevat kaevuauk, kust olevat tõepoolest kunagi kullatünn välja kaevatud.

Kullisoo – tüma soo Võõpste k. Põdrapalu t. ja Kõrvesilla k. Pedaja t. vahel olevas metsas [164; 216; 231; 432]. Rahvajutu järgi läinud Kalevipoeg siit läbi, kepp käes, näinud kulli, pistnud kepi maasse ja visanud kulli lingu-kiviga; ära minnes unustanud kepi siia maha, mida pärast käinud otsimas, pole aga enam leidnud [216]. “Kalevi poeg luusunud Peipsi ääres ja näinud korraga kuda üks kull ühe veikese linnu kinni võtnud. [...] Ta leidnud

⁵⁸ Sõnast *kuldsilm* ‘tedremaran’ (Vilbaste 1993: 500).

kõndites ühe sääre luu, sellega aga visanud ta kulli kes nimetatud niidu kohal linnukest tahtnud ära süia. Saanud kull ja lind mõlemad kül surma” [E 29936 (4)].

Kuningamänd – 32 m kõrgune ja 3,3 m tüve ümbermõõduga mänd Järveljal, Haavametsa tee ääres.

Kurdla nõna – Apnasaare vk. Vääbnasaare lõunapoolne sopp (kv. 19) [296].

Kure talu nr. A-213 [*kurō*] – Ahunapalu k. endine rendikoht.

Kureaid – Ahunapalu k. Mäha t. maal, Sakiaia taga olev heinamaa.

Kureniit – Ahunapalu k. Tani t. heinamaa talust kirdes, Mahlaja kurmu kraavist talu pool [243].

Kureoja – Võõpste ja Kõrvesilla k. piiril Kastre-Võnnu maanteed ristav oja, Kaarloja ja Verioja kraavi vahejätk. Oja ülemist osa nimet. Pöörsoo [*püür-suu*] kraaviks.

Kuressaar – Ahunapalu k. Lammassaarest 0,5 km läänes, Apnasaarest 0,5 km lõunas olev soosaar [60; 296]. Nimet. ka Kurevaldmikuks [114].

Kuretsoll – Peravalla jõe vasak lühike haru, ulatub Ahunapalu-Tasa tee-
ni Lemmiksaare ja Oravapera vahel, Raudtee otsa kohal [60]. Nimet. ka Kureojaks.

Kurevalgme [-*valgmō*] – Ahunapalu k. endine Kure (nüüd Vanatare) t. nurmetükk laevasadama (valgme) juures [171].

Kurevalgme⁵⁹ – Ahunapalu k. Kure t. jõesadama koht Vanatare t. juures.

Kurgupäälne – Leego t. kalastamiskoht Leego järve kaldal, järve kitsaimal kohal, kuhu loomust noodaga välja tõmmatud [309].

Kurksaar [KN: *kuřksaar*] – kurgikujuline saar Peipsi järves, järve kaevandu otsast 1,5 km idakirdes, kus varem on ka elatud (ahervare) [267; 443].

Kurvitssaar – Kalli ja Leego järve vahel, viimasest 0,5 km kaugusel olev soosaar [15].

Kuuksaar – Kivisaare metsavahikohast 2 km edelas kaugusel, Pikässaarest kagus asuv ülesharitud soosaar, millel asus varem Kuuksaare talu.

⁵⁹ Vt. märkust 59 lk. 178.

Kuuksaare talu nr. A-200 – Ahijärve k. endine renditalu (1811. a. *Kukusar; kuku* ‘käbi’), nüüd lammutatud. Talu vanal peremehel Tennokesel olnud puuk, keda rahvas on öösiti alati näinud lendavat, tulejuga taga; puuk lennanud madalalt aegamööda ja kadunud ikka Kuuksaare õue [ERA II 150, 349 (2)].

Kuuksaare talu nr. A-128 – Ahijärve k. endine metsavahikoht Ahijärve lähedal (1816. a. *Kusare Buschw.*; *Kusare*-nimelist peret on mainitud Vönnu kirikuraamatus juba 1730. aastatel).

Kuuse talu – Kõrvesilla k. põhjaosas asundustalu (Kruusamäe talust lõunas, Kastre teest läänes).

Kuuse talu – Alevi k. endine metsavahikoht Kantsi kõrtsi lähedal. Talu kohal on vanasti olnud surnuaed ehk kabel: talu ümbritsev ümmargune põld (u. 50 m läbimõõduga) on tihedalt luid täis [130; 172; 230; 499]; kui omal ajal tahetud talu õue kartulikeldrit ehitada, tulnud luid välja nii suurel hulgal, et kaevamine katkestatud [230]; ka kaevu kaevamisel satunud surnuluudele [ERA II 240, 672/3 (29)]. Siin olnud rootslaste surnuaed, sellest 100–150 m Tartu poole aga vana rootslaste linn [samas]. Kirik (Maarja kirik), mida mainib Ed. Ph. Körber Vönnu kihelkonna kroonikas,⁶⁰ asunud surnuaia (Kuuse talu) ja Emajõe vahel, viimasest 100 m, talust 30 m, kus praegu väike põllulapike; kündmisel on siin varem satunud alusmüüri kividele, mis kündmist takistanud [172]. Surnuaia kohalt on leitud väga pikki luid [388], ka hõbehteid jm. [267].

Kuusealutse nurm [*kuusõalotsõ*] – Ahunapalu k. Kure t. põld teisel pool Tasa teed, talust edelas [171]. Ka Kuusealune nurm.

Kuusiku talu nr. A-201 – Ahijärve k. asundustalu, rajatud 1931. a.

Kõdretsoll [*kõdrõ*] – Peravalla jõe vasakpoolne haru Poltraga t. kohal; algab viimasest 0,3 km kaugusel, teisel pool teed [60]. Nimet. ka Kõdratsolliks [433].

Kõevistvarre kraav – Aruaia vk. ja Viira vk. piirikraav, mis suubub Ahja jõkke [499]. Nimet. ka Kõevusvarre kraaviks [*kõõvus-*] [364].

Kõevistvarre loomus [*kõõvistvarre ~ -varrõ*] – kalapüügikoht Ahja jõe Kõevistvarrel jõe vasakul kaldal [499].

Kõivavva jõgi – Peravalla jõe lõik Leego (Perke) jõe suubumiskoha ja Kalli järve vahel [433]. Nimet. ka Kõivojaks.

⁶⁰ Vt. Körber 2003: 20.

Kõivu talu nr. A-211 – Rõka k. asundustalu, eraldatud Maasikamäe talust.

Kõivusaare küla – Ahunapalu k. osa 19. sajandil kolme Kõivusaare taluga. Märgit. juba 16. sajandil (1588 *Kienwosar*).

Kõivusaare talu nr. A-8 [*kõõvossaarõ*] – Ahunapalu k. endine renditalu, loodepoolsem kahest sellenimelisest talust. Nende talude lähedal metsas, taludest 1 km läänes, Saki t. teest 0,3 km lõunas (Haavametsa vk. kv. 86–87 põhjaotsas) on küngas, mille peal kasvab saaremets; siin on kunagi põld olnud (kaevamisel leitud aletegemise jälgi, sütt [58]). Siinkandis on vanasti ka lahingut peetud [RKM II 210, 583/4 (1)].

Kõivusaare talu nr. A-196 – Ahunapalu k. endine renditalu, asub eelmisest 0,1 km kagus. Talust veidi läänes, Looga t. tee lõunapoolisel äärel (0,1 km enne kraavi), olnud varem väike kinguke kõrge kasega, mida pühaks peetud (praegu siin kolm väikest kaske; kink on maha kaevatud, sel kohal on põllus liivalohk). Sel kingukesel olnud Kõivusaare ohvrikoht, kus vanasti palvetamas käidud, seda ka veel 19. sajandi keskel [306]. Siin olnud “küngas aiaga ümberpiiratud, aia sees kadakad tihedalt ringi istutatud, et ühegi võera silm pühadusesse ei tungida tohi. Ohvri altar ise olnud kingu põhja – sügavale – asetatud ja seal ohverdatud ainult lammas v. oinas” [E 53925/6 (2)]; ohvrikoht asunud “kahe talu vahel kasvava suure, vana kase all” [E 53271 (6)]. “Kõivusaare ohvrikoha kadakad pistnud kunagi üks lähedal elunev mustlaskarjane põlema” [E 53925/6 (2)].

Kõivusvarre käänd [*kõõvusvarrõ*] – Ahja jõe käänd Kõevistvarre kraavi kohal, Piiri käänu ja Punikese käänu vahel [499]. Siin olevat varem jõe ääres kaski kasvanud [388]. Nimet. ka Kõivosvarre käänuks [*kõõvos-*], Kõevusvarreks, Kõivusvarreks, Kõevistvarreks, Kõevisvarreks [KN: *kõõvistvařs*].

Kõkksaar – Ahunapalu (varem Tasa) k. Tasa t. maal, talust 0,5 km kirdes olev soosaar [7].

Kõrgekuuse talu – Agali k. asundustalu, rajatud Nursi t. maale 1921. a. paiku.

Kõrgemägi [*ˈkorgõ-*] – Peravalla Leego t. juures, talust läänes ja loodes Leego järve kaldal olev kõrgendik [309], mis praegu põllu all. Mäe põhjakaldast olevat kunagi mitu pealuud välja küntud [309; 311]; siin leidub maa sees tühikuid: kord tagunud sulane latti maasse ja see vajunud järsku käest õõnsusse [309]. Arvatavasti paikneb siin endisaegne ohvrikoht, mis pidanudki vanasti asuma Leego talu maal [E 53271 (6)] ja mille järgi ilmselt ka varem

Leego järve on Pühajärveks kutsutud. (Arvatav ohvrikoht asub järve kaldal kõrgendiku nurgas, kus kasvab iidne kask.) Nimet. ka Salomäeks [309; 311] – võib-olla seepärast, et siin vanasti hiis asunud.

Kõrgessaar [*korgõssaar*] – Kivisaare vk. kv. 27 loodeosas, Pähnassaarest 1,5 km lõunas (Pikksaare ja Kerikusaare vahel) olev soosaar, mille lääneosas asuv kõrgem kuppel on tuntud Kullamäena; siin leidub rebaseurget ja kasvavad peal “tseavabarnad” (kitsemurakad)⁶¹. Nimet. ka Korgessaareks [85].

Kõrvesild [*~ kõrvõ-*] – sild Kastre-Võnnu teel, Kõrvesilla ja Terikeste k. piiril. Vt. KURISTA.

Kõrvesilla küla⁶² – oli 18. ja 19. sajandi esimesel poolel Võõpste küla lõunapoolsem osa 3–4 Kõrvesilla taluga (1782. a. *Körwesillo Inrik*); esineb ka juba 1839. a. Rückeri kaardil iseseisva külana, 1858. a. revisjoni aegu aga teda külana veel pole märgitud. Rahva jutu järgi rajatud küla 1860. aastatel, kuna varem olnud siin vaid mets ja lepestik (mets ulatunud Võõpste Rõika talust kuni Võnnu Mäe-Suitsu⁶³ taluni) [380], kohati karjamaa ja lina-põllud [216; 257; 380; 432]. Võnnu-Kastre tee asemel olnud siis rada, mille Kastre mõisnik v. Essen alles 1890. aastate algul lasknud välja ehitada [257; 380]. Kõrvesilla juures, millest ka küla endale nime saanud, olnud tüma koht, millest varem ülepääsemiseks kasutatud parve [380]. Talud toodud siia üle Võõpstest, Vomma talu ja Vorstioru vahelt, samuti Poksi talu lähedusest [290]. Esimeseks taluks olnud siin Roiu talu (vt.) [380; 388]. Varem nimetatud praegust Kõrvesilla küla maa-ala Kõrvesilla otsaks, mis kuulunud Võõpste küla koosseisu [8; 104].

Kõrvesilla küla vanatalud (endised rendikohad, märgitud 1866. a. vakuraamatus) olid: Kirbu, Kondi, Laaneotsa, Lodi, Malkoja, Pedaja, Pudeli, Põorsoo, Roiu, Rätsepa ja Viira metsavahikoht⁶⁴, peale selle Eesti Vabariigi ajal rajatud asundustalud Lepiku, Kase, Kruusaugu, Kruusamäe, Kuuse ja Toome.

Kõrvesilla niit – Kõrvesilla k. Roiu, Lodi, Pudeli ja Kondi t. heinamaa Kõrvesilla ümbruses, Kurista valla piiril [257; 380].

Kõuni veer e. äär [*viir*] – Peipsi-äärsed heinamaad Praaga küla ja Järve kae-vandu vahel [142].

⁶¹ Võnnu murrakus *tsiavabörn*, ladinakeelne nimetus *Rubus nessensis*; laialt levinud Kagu-Eestis, sealhulgas Võnnu kihelkonnas; Emajõe Suursoo soosaartel tavaline.

⁶² Puudub asulate nimistust 1923. a., olemas 1945. a., kaotatud 1977. a. (EH).

⁶³ Käsikirjas siinkohal *Mäesuitsu*.

⁶⁴ Selle kohta puudub eraldi artikkel, tekstis on see nimetatud seoses teiste taludega.

Kõveraoja mets [*kõvõra*-] – Ahunapalu k. Trosta t. maal, talust 0,25 km kagus olev metsatukk [438].

Kõveraoja põld – Ahunapalu k. Trosta t. põld talust veidi kagu pool, haarab poolringis ümber Kõveraoja metsa; põllu ja metsa vahel olnud vanasti oja [438].

Kõverkäänd [*kõvvõr*⁽⁻⁾-] – Akaljõe käänukoht Konsa käänu ja Saviku käänu vahel, viimasest 1,5 km [102]. Nimet. ka Kõvervanguks [142].

Kähriavva⁶⁵ – Viira vk. kõrgem kinguke paljude kähriurgudega Kährisoo metsas [290].

Kährisoo – Viira vk. soine koht Kõrvesilla k. Laaneotsa talust 0,5 km kirdes [216].

Käokenk – kinguke endisest Kuuksaare metsavahikohast 0,3 km loodes, teisel pool sood, Ahijärve ja kraavi vahel, kus varem asunud noodamaja [380]. Siit võtnud rootslased 30–40 aasta eest kullakasti välja [380].

Käpänukk – Peravalla Kalli t. heinamaa Kalli järve idapoolsel poolsaarel, talust 0,2 km lõunas [15; 228].

Kärdonõna⁶⁶ – Ahunapalu k. Mäha t. metsatukk talust 0,4 km idakagus, surnuaia lähedal [480]. Vanasti kasvanud siin suur mänd. Mäha talu peremees käinud veel 19. sajandi teisel poolel siin palvetamas [90]. Praegu siin noor mets, varem aga kasvanud siin põline mets, mis maha raiutud [477].

Kärna talu nr. A-151 [*kärnä*] – Võõpste k. endine renditalu, võib-olla saanud nime *Kerna Jakob*’ilt 18. ja 19. sajandi vahetusel. Esmakordselt märgitud selle nimega 1866. a. vakuraamatus.

Kärnaoja [*kärnä*-] – Sääpera jõe vasak haru, suubub Kalli järve [228].

Küdsekala lamm – Akaljõe kallas Konsa Jaani endise maja taga, põhja pool nukka [102] või sellest majast ülevalpool, jõest idas [267].

Küläaid – Ahunapalu k. Mäha t. põld talust kirdes (talust juurest algav ja Tani t. poole ulatuv), väga musta ja viljaka mullaga [90]. Varem leidunud põllul ahervaremeid ning siit on leitud helmeid ja vanu rahasid [90]. Nimet. ka Küläasõmõ põlluks, kuna sel kohal asunud vanasti küla.

Küläsuu – Ahunapalu k. Looga t. lähedal, talust läänes asuv soine karjamaa [431].

⁶⁵ Sõnast *kähr* ‘mäger’ (EMS).

⁶⁶ Isikunimest Kärt.

Künnapoja [*künnäp-*] – lähtub Võõpste k. Vorstiorust, kulgeb Kastre asunduse ja Aruaia k. vahelt, ületab Kikassaare tee Metsanurga talu juures (Kastre mõisast 1 km idas) ning suubub Emajõkke [130]. Oja olnud vanasti suur jõgi [498].

Künnapoja heinamaa – Emajõe-äärne heinamaa Kastre as. Metsanurga ja Pruuli t. kohal [104], mis kuulunud vanasti Kastre mõisale [408]. Siin olnud varem suur kivi, mille all raha peidus; keegi mees proovinud siin kaevata, kuid katkestanud töö hääle ähvarduse peale [ERA II 240, 648/9 (4)]. See oli nähtavasti sama kivi, mis asunud Kikassaare teest veidi põhja pool ja mille peal Vanajuudas raha kuivatanud ja mis nõukogude ajal veetud traktoriga Kikassaare tee kraavi (Metsanurga talust 0,3 km) [388]. Nimet. ka Künnapuu heinamaaks.

Künnapoja käänd – Emajõe käänukoht endise Künnapoja küla kohal, Kastre mõisast 1,2 km allpool [408; 499].

Künnapoja küla – 18. ja 19. sajandil Kastre mõisast 1–1,5 km idas? (Künnapoja taga, Aleja ja Künnapälaane vahel) Kikassaare tee ääres asunud küla, mille elanikeks olid peamiselt venelased [69; 130; 216; 499]. Rootsiaegsetel kaartidel 17. sajandist küla kohta jälge ei leidu. Võnnu kirikuraamatus mainitakse teda esmakordselt 1732. aastal (*Künnapoa*, *Künnepoa*), 18. sajandi teisel poolel aga enam mitte, mis tingitud nähtavasti õigeusulisest elanikkonnast, kelle arvestust Võnnu kirik ei pidanud. Igatahes 1811. a. revisjoni lehtedel on küla (*Kunapo*) märgitud 13 taluga, kusjuures vaid üksikud pered olid eesti päritolu. 1816. a. oli külas talusid 9, 1858. a. 6, kusjuures elanikke oli siin 63, neist venelasi 48 ja eestlasi 15. 1865. a. mõisamaade kirjelduses oli Künnapoja külas veel vaid 17 elanikku, kõik venelased, igal paar vakamaad põldu. Küla olevat mõisa käsul hävitatud 1860.–1870. aastatel [130; 231], kuna venelased olevat “palju lärmi teinud”, mida mõisnik pole sallinud [231]. Ainsana jäänud kuni 19. sajandi lõpuni alles Tati Vetska või Petska maja [69; 499], mille ase on praegu kõrgema kohana tunda 150 m põhja pool Kikassaare teed, Metsanurga talust 0,25 km põhjakirdes, kus kasvab suur paju [69; 499] (nn. Tati Vetska tare ase; elaniku õige nimi oli arvatavasti Feodor Tetin). Ülejäänud venelased viidud enamikus üle Varnjasse [69]. Uuemal ajal on endise küla maa-alal traktoriga kündes välja tulnud paljudes kohtades majade vundamentide kive, tellisetükke, taldrikuid ja muid asju [408].

19. sajandil olnud külas ka kõrts, surnuaed ja ühe teate järgi koguni kirik. Viimane pidanud asuma nn. Tati Vetska tare aseme kohal [408], mis aga on kahtlane; äärmisel juhul oli siin varasemal ajal midagi palvemaja taolist või siis tõesti kirik, mis aga sel juhul pidi siin olema tegutsenud väga ammu (viimane vene kirik asunud Kastre mõisa lähedal nn. Pähnialuse juures). Venelaste surnuaed asunud praegusest Metsanurga talust 0,2 km edelas, põlise pärna kohal Künnapoja kaldal, kuhu hiljuti suuri kive kokku veetud [408]; pärn olevat 300-aastane ja niisuguseid olevat siin varem 3–4 kasvanud [379]. Künnapoja kõrts, mis tegutses siin juba 1811. a. revisjoni ajal ja lõhuti samaaegselt külaga, s.o. 1860.–1870. aastatel, asunud Metsanurga talust 0,1 km loodes, Kikassaare tee ääres (teest põhjas), Künnapoja vasakul kaldal [380; 499]. Pärast küla mahalõhkumist rajanud mõis siia varsakopli [69].

Küla nimetus kõlab rahvasuus veel mitmeti: Künnapu [104; 231; 257], Künnapä [8], Künnapuu [13], Künnapää [346].

Künnapä niit [KN: *künnäpä*] – Ahunapalu k. Mäha t. heinamaa Agali tee ääres, teest läänes, vastakuti Nimeta nurmega [477]. Nimet. ka Künapä [*künnäpä*] niiduks [438].

Künnapälaan [*künnäpä*-] – Aruaia vk. Kikassaare tee ääres, mõisast 1,5–2 km (Kantsi kõrtsi kohal), endise Künnapoja küla ja Uiga praksi ning Verioja soo vahel olev mets [466]. Pärast Künnapoja küla hävitamist asunud siin mõisa härjakoppel [466]. Metsa nimet. ka Laiakivi [*laja*-] metsaks – tõenäoliselt ühe suure kivi tõttu, mis metsas leiduvat [499]; ka Vaimulaa-neks [413], kuna metsas olevat olnud vanu matusekohti ning kääpaid, millest aga praegune elanikkond enam midagi lähemat ei tea [228]. Kes selles metsas magama heitnud, seda tulnud vaimud kimbutama [413].

Küüni talu nr. A-27 – Aruaia k. asundustalu, rajatud endise mõisa küüni juurde [388]. 19. sajandil asunud üks kandikohti Küüni ja Tamme t. vahel [69].

Küününiit – Agali k. Nursi t. heinamaa talust 1,5 km idakirdes, Agali vk. kv. 208 [335].

Laane mets, vahtkond [~ *laanõ*] – Kastre valla läänepiiril asuv metsamassiiv, mis ulatub ka endise Mäksa valla piiridesse; idast piirab teda Kõrvesilla, osalt ka Võõpste ja Kaarli küla. Vt. ka MÄKSA.

Laane talu nr. A-34 – Alevi k. endine renditalu (Josti ja Kase t. vahel). Eesti Vabariigi ajal kündnud talu peremees jõe äärest talu põllust välja hulk Rootsi vaskööre 17. sajandist [130; 230].

Laaneotsa talu nr. A-184 – Kõrvesilla k. endine renditalu, selle nimega mainitud esmakordselt 1866. a. vakuraamatus. Talus sündis 1880. a. Vanemuise teatri näitleja ja Draamateatri Seltsi üks asutajaid, teatrikirjastaja Taavet Mutsu.

Laari talu nr. A-36 – Alevi k. endine renditalu (Kase ja Jõe t. vahel).

Laatsarus – Liispõllu k. metsavahikoha kõrval oleva maja rahvapärane naljanimetus [228].

Lagedi talu – Parveotsa k. asundustalu.

Laheperä tsoll – Virvissaare poolt Leego järve põhjaossa voolav ojake [421].

Laine talu – Praaga k. talu Emajõe paremal kaldal (järve poolt 3. maja, Soo ja Ülesoo t. vahel).

Lammassaar – Ahunapalu k. põhjaosas, küla keskuse ja Apnasaare vahel, Peravalla jõe vasakul kaldal asuv soosaar.

Lammassaare järv – Ahunapalu k. Lammassaare t. juures olev järveke [15].

Lammassaare talu nr. A-215 – Ahunapalu k. endine renditalu Lammassaarel; nõukogude ajal hüljatud.

Leego (Leegu) **järv** – Peravallas suuruselt 2. järv kihelkonnas, pindala 0,84 km², mõõtmed 1,64 × 0,73 km, suurim sügavus 1,6 m. Kuni 19. sajandi alguseni esineb kaartidel Pühajärve nime all (juba 16. sajandi lõpul: 1588 *Piheherw*, 1601 *Pueirfff*, 1627 *Pöhagerwe*). Nähtavasti peeti järve vanasti pühaks, kuna tema kaldal asus ka muistne ohvrikoht (vt. Kõrgemägi).

Leego küla – 18. ja 19. sajandil Leego talude üldnimetus (1729 *Lego Küll*⁶⁷, 1750 *Dorf Lego od. Pühajerw*⁶⁸, 1866 *Lego*).

Leego talu nr. A-216 – Peravallas Leego järve kagukaldal asuv endine renditalu; asus samal kohal juba 17. sajandi lõpul ja tõenäoliselt veelgi varem, kuna juba 1601. a. elas Pühajärve (Leego) külas *Lecko Pep* (1588. a. märgitud lihtsalt *Pep*). 18. sajandil oli nimi Kastre-Peravallas juba väga levinud. 19. sajandil oli Leego talusid 2–3.

Leego-Aslasaar [(')*asla*-] – Apnasaare vk. soosaar Aslasaarest 0,3 km kirdes, Vääbnasaare ja Luutsnasaare vahel [535].

⁶⁷ 1713: *Legolt* (Simm 1977: 115).

⁶⁸ *Dorff Lego od. Pühajerw* (Simm 1977: 115).

Leego-Kääbassaar [KN: *-kääbässaar*] – Apnasaare vk. metsavahikohast 3 km idakirdes algav ja Meeksi valla piirini ulatuv soosaar, kuhu vanasti sõja ajal olevat inimesi maetud [421]. Saare lääneosas, teest 50 m lõunas, on väike kõrgendik, arvatavasti endine kääpakoht, mis varem olnud ümmargune, nüüd aga kuju muutnud [6]. Omal ajal olnud siin koguni 13 hauaküngast [E 53926 (1)] ja peal kasvanud väga tore mets. Siin kasvanud haruldaselt kõrged ja sirged põliskuused ning -männid, mis aga Kastre mõisnik v. Essen I maailmasõja ajal lasknud maha võtta ja juutidele liipripakkudeks müünud [296]. (Teine Kääbassaar samanimelise taluga algab Apnasaare vk. piirilt ja kulgeb ida sihis Meeksi valla piiridesse.)

Lehissaar – soosaar Kastre-Peravallas (1865 *Lehhiisaar* – Agali k. talude heinamaa).

Lehtpuu talu nr. A-220 – Ahunapalu k. asundustalu (Saki talust lõunas).

Lembitu talu nr. A-59 – Kastre as. asundustalu, rajatud endise mõisa karjannaiste elumaja, nn. Karjatare asemele.

Lemmiksaar – Ahunapalu k. soosaar Lemmiksaare taluga, Kuretsollist idas.

Lemmiksaare talu nr. A-115 – Ahunapalu k. endine renditalu, olemas sel kohal juba 17. sajandi lõpul.

Lepalamm [KN: *lepälamm*] – Sitapäälitse jõe idakallas Järve kaevandust veidi ülevalpool [267].

Lepasaar – soosaar Kastre-Peravallas (täpsem asukoht teadmata).

Lepiku talu – Aruaia k. asundustalu (metsniku majast lõunas).

Lepiku talu nr. A-187 – Kõrvesilla k. uustalu, Eesti Vabariigi ajal Roiu talu küljest eraldatud [257].

Lepikutare küla [~ *-tarō*] – vt. Kokuta küla.

Lepäniit – Agali vk. kv. 206 loodeotsas, metsavahikohast 0,35 km idas, 0,2 ha suurune metskonna heinamaa, ümbritsetud lepaloduga [228].

Liipriirae – Rõka vk. vana männimets, mis omal ajal raiutud, palgid saadetud raudteeliipriteks; täpne asukoht teadmata.

Liispõllu küla⁶⁹ – rajatud tõenäoliselt 19. sajandi III veerandil, v. Esseni ajal [310; 312], ehkki revisjoni andmetel võib üksikuid elanikke siin oletada juba 18. sajandi lõpul. Algul olnud siin (tee ääres) kandikohad ja popsikohad

⁶⁹ Olemas asulate nimistutes 1945. ja 1977. a. (EH).

(metsa ääres), hiljem – 19. sajandi lõpul – metsatööliste majad [14].⁷⁰ Juba 1870. aastatel leidunud siin lagunenud maju [14]. 1875. a. elas siin 5 perekonda (Sirge, Punga, Kurvits, Jõks ja Poska), igal 4–6 vakamaad põldu. Ka praegu puuduvad külas talud; olemasolevad metsatööliste majad on ristitud naljanimedega, nagu Tsibiotsa, Vaksal, Laatsarus, Politsei jne. [228].⁷¹ Kogu küla naljanimetuseks oli Troia liin [300].

Küla nimi on tõenäoliselt tuletatud sõnast *lees* ehk *leesk*, gen. *leese*, mis tähendab madalat, liivast kohta [Pall 1973: 164].

Liispõllu mets, vahtkond – Järvselja õppe- ja katsemajandi osa, mida piiravad põhjast Kivisaare, idast Agali ja Rõka, lõunast Rõka ja läänest Kõnnu ning Peramaa vahtkond. Metsavahikoht paikneb Liispõllu külas (vt. Vaksal).

Liivakink [~ *kenk*] – Kivisaare vk. kv. 132-40 põhjaosas, Ahijärve tee lõunapoolsel küljel olev liivaseljandik [418].

Liivalaht – Peipsi järve liivarannaga laht Märänukast lõunas (algab majakast 0,1 km põhjas) [142; 307].

Lille talu nr. A-219 [KN: *lilli*] – Ahunapalu k. Saki talust Eesti Vabariigi ajal eraldatud talu (asub teisel pool Ahunapalu-Agali teed).

Lillemetsa talu – Kastre as. asundustalu Kikassaare tee ääres; saanud nime pujudest ja kibuvitstest, mis siin puhmaina ja põõsaina kasvanud [408].

Lobatsoll – Leego järve läänekaldal Luaotsa lähedal järvega ühendatud u. 50 m pikkune mätastevaheline laugas [309; 421; 422]. Tsolli äärest on vanasti leitud rahakaste [15]. Tema juures järves on väike saareke, 10 m läbi mõõta, kus vanasti käidud puskarit ajamas [309].

Lodi talu nr. A-184 – Kõrvesilla k. endine rendikoht; saanud nime Lodi-nimiselt peremehelt, kes 1846. a. Terikestelt siia peremeheks tuli. 1816.–1858. a. revisjonikirjades esineb Põka-Kõrvesilla taluna.

Lompe soo – Vööpste k. Lompe t. juures, talust lõunas ja läänes olev mädasoo. Lompe ja Varese t. vahel, kus praegu kasvab metsatukk, olnud vanal ajal järv, millest hiljem järele jäänud 3–4 põhjatut lompi ehk laugast, milles lähedased talud linu leotanud [220]; lompide põhja pole kätte saadud, kuigi selleks kasutatud sadat köit [ERA II 240, 707 (10)]. Lombid olevat olnud Emajõega maa-aluses ühenduses [86]. Ka soo on siin mäda ja põhjata, mis pärast siia palju kariloomi on ära uppunud [86; ERA II 240, 707 (10)]. Lina-

⁷⁰ 1868: *Lispõlla Ansiedlung* (Simm 1977: 116).

⁷¹ Siin antud nimele kohta on tekstis ka eraldi artiklid.

de leotamine lompides olnud ohtlik, kuna pind jalge all kogu aeg õõtsunud ja ähvardanud alt ära vajuda [216]. Kord pidanud keegi maamõõtja, kes rahva hoiatust tähele ei pannud, sohu peaaegu ära uppuma [86]. Kõnel-dakse, et kord vanasti siia keegi mõisnik oma seitsme härjaga ära eksinud ning kõigiga sohu vajunud [ERA II 240, 629 (30)]. (Teisendi järgi uppunud ta Terikeste Kollimetsa järve [216].) Endise järve kõrgel kaldal, Lompe talu taga, olevat kunagi talumehe saun maasse vajunud, järele jäänud suur auk [ERA II 240, 692 (39)]. Sada aastat tagasi ei olevat soo varestki kandnud.

Lompe talu nr. A-148 – Võõpste k. endine renditalu Lompe soo ääres; olevat siia veetud Aruaiast [69]. Talu nimi esineb esmakordselt 1866. a. vakuraamatus.

Loodissoo – Kivisaare vk. kv. 40–41 lõunaosas, end Kuuksaare metsavahikoha juures, sellest põhja pool, Ahijärve kraavist lõunas olev soo [444].

Looga küla – kahe Looga ja Saki t. üldnimetus 19. sajandil.

Looga talu nr. A-229 – Ahunapalu k. endine renditalu (kahest Looga talust läänepoolsem). Juba 18. sajandi lõpul oli Ahunapalu külas kaks Looga talu, tõenäoliselt aga olid need olemas juba märksa varem: 17. sajandi lõpul elas siin peremees *Loga Hans*, 18. sajandi algul *Loga Pettre*.

Looga talu nr. A-231 – Ahunapalu k. endine renditalu (vt. eelmine).

Luaots – koht Leego järves, idakaldal, Havvanõna otsa kohal, kus kasvab luga [309].

Luasaar – Peipsi järve ulatuv poolsaar Märänuka ja Järve kaevandu vahel, kus kasvab luga (mujal roostik) [142; 307].

Luha talu – Praaga k. talu Emajõe paremal kaldal järve ääres.

Lullsaar [KN: *lul'lsaar*] – Apnasaare vk. kv. 11, Padu t. ja Kääbassaare vahel, esimesest 1 km idas (suurest sihist veidi lõunas) asuv kõrgem kink, mille peal kasvab kaasik ja leidub palju maasikaid [422]. Nimet. ka Lullissaareks [421].

Lutsu talu nr. A-153 – Võõpste k. endine renditalu, oli olemas selle nime (*Lutzo*) all juba hiljemalt 18. sajandi keskel (peremees *Lutzo* e. *Kommussaare Peter*⁷²). Talus on varem elanud peremees, kes püüdnud Emajõeest 200 mõrraga kalu (lutse) [104]. Talu juures, teede ristil, kus 1963. a. asus

⁷² 1758: *Auf Combsur Jaacks Land Lutzo Peter* (Simm 1975: 189).

kauplus, olnud kuni 19. sajandi lõpuni (kuni ühendamiseni Kurista vallaga) Kastre vallamaja; selle varemed olid alles veel 20. sajandi algul, nimet. Konteri kantsiks.⁷³ 1963. a. oli talus Kalinini-nimelise kolhoosi keskus.

Lutsu veski – Võõpste k. Lutsu t. juures kuni Eesti Vabariigi ajani tegutsenud veski (talust läänes). Selle veski kohta kõneldud: “Kui Kullisoo tuul, siis saab jahvatada” [104].

Luutsna saar – Apnasaare vk. kv. 22–23, Luutsna soos paiknev soosaar, mis ulatub Peravalla jõest (Tani talust 0,5 km põhjas) kirde suunas 1,5 km pikkuselt kuni Luutsnapera saarte lähedusse. Saarel on vanasti elatud ja siit käinud üle Rootsi sõda. 1934. a. kaevamisel leitud siit inimese sääreluu, 1,5 m pikkune piik ja mingi noataoline riist [114]. *luutsna* tähendavat mädasood, millest jala läbi ei pääse [90].⁷⁴ Eristamiseks Luutsnapera saartest nimet. ka Luutsna-Edesaareks.

Luutsna soo – Apnasaare vk. soo Luutsna saare ümbruses [535].

Luutsna tsoll – Peravalla jõe parem tüma põhjaga haruke Ahunapalu k. Tani t. lähedal, tollest 0,5 km põhjas, mille taga asub Luutsna saar (too saanud endale tsolli järgi nime) [243].

Luutsnapera saared [-*perä saarõ?*] – Apnasaare vk. kv. 20–21, Luutsna saarest kirdes mõned saared soos, mida kokku nimet. ka Luutsna-Peräsaareks [296]. Saartel leiduvat endisaegse sõja jälgi [535]. Varem asunud siin ühe männi otsas merikotka pesa [Vilberg 1931: 32].

Lõhmuse talu – Kastre as. asundustalu (Aleja ääres, metsa lõunaserval).

Lõhmussaar – Kivisaare vk. kv. 23 Jõmmsoos, Pikksaare ja Kõrgessaare vahel, Pähnassaarest 1,5 km lõunaedelas olev piklik soosaar, kus kasvab rohkesti põliseid haabu ja kaks põlist tamme [278; 61; 85].

Lõiksaar – Rõka vk. kv. 235, 236, 253 ja 254, Liispõllu ja Järvselja vahel asuv kõrgem koht, mida läbib Liispõllu-Järvselja tee [14].

Lätte talu nr. A-12 – Veskimäe (varem Kokuta) k. asundustalu (Metsakopli ja Äärekopli t. vahel), rajatud 1923. a.

Lättekurm – Kalli järve põhjakaldal, Sitapäälitse jõe paremal kaldal olev Loo-ga (nr. A-231) t. heinamaa [15; 102].

⁷³ Vt. märkust 78 lk. 232.

⁷⁴ Selline koht koos ojaga asub Obussaare ja Luutsna(saare) vahel. *‘luutsna* nimi on üle kandunud saarele. Vt. Võn Kam Plv Ráp *‘luusna*, *‘luuts(k)na* 1. ‘(kinnikasvanud) jõekäär; endine jõesäng’; 2. ‘(sügavam) veelomp’ (EMS).

Lätteperä – Sitapäälitse jõe ülemjooksul, Kalli järvest kuni Rebassaareni ulatuv jõe idapoolsem osa, mille lähedal palju põhjatuid lätteid (mülkaid) [102].

Maasikamäe talu nr. A-210 [KN: *maasikmäe ~ maaškmäe*] – Rõka k. endine rendikoht, kus kuni 1870. aastateni asunud ka kõrts (viinapange hinnaks olnud 90 kopikat) [14]. Nimet. ka Maasikmäe taluks.

Maasikmägi – Rõka k. Maasikamäe t. juures olev kõrgendik.

Mahlaja kurm [*'mahlaja*] – Ahunapalu k. Tani t. lähedal, talust 0,5 km idakirdes kraavi taga olev jõhvikasoo, kus kasvavad väga mahlased jõhvikad [243]. Ka: Mahlakurm [243], Mahlane kurm [90].

Majatsaare oja – Ahja jõkke läänest, Kõevusvarre kraavi ja Piiriotsa kraavi vahelt suubuv oja [85].

Makerga – Peravalla Leego t. pikk, kitsas põld Makerga palos, Siugsaare taga [309].

Makerga palo [KN: *makõrgapalo*] – Leego t. metsatukk Leego järve idakaldal, talust 0,5 km kirdes [309]. Nimet. ka lihtsalt Paloks.

Malkoja talu nr. A-180 – Kõrvesilla k. endine rendikoht, kus enne talu rajamist kasvanud lepestik. Talu on nime saanud arvatavasti ojust, mis vanasti talu kohalt Ahja jõe poole jooksnud [290]. 1816.–1858. a. revisjonilehtedel esineb *Aljako* taluna, seepärast on talu varem kutsutud ka Ala-Aljako taluks [290].

Maraniidi mõts [KN: *marandi*] – Ahunapalu k. Trosta t. mets talust 1 km lääneloodes, Tasa teest lõunas, Ahtiku taga [477].

Maraniit [KN: *maraniit*] – Ahunapalu k. Mäha t. heinamaa Karnitsa lähedal [433].

Marjassaar [KN: *marjasaar*] – Ahunapalu (varem Tasa) k. Põldrõugu t. lähedal, talust 0,2 km läänes, teisel pool teed asuv soosaar, kus mets peal [433].

Marjassoo – endine suur mustikamets ja soo Aruaia vk. edelaosas ja Viira vk. loodeosas; algab Albre ja Savimäe taludest 1,5 km idas, Sikaniidu talust kahe langivahe kauguselt, asudes Rätsepa ja Kirbu talude kohal metsas; nüüd on mets maha raiutud, nii et siin kasvavad peamiselt pohlad [258]. Rahvas kõneleb, et Põhjasõja ajal, kui Emajõel Rootsi laev õhku lastud, lenanud laeva mast ehk “purjupiil” Marjassohu [8; 69; 104; 107; 364; 499; ERA II 240, 652/3 (9)] (ühe teate järgi Verioja kraavi äärde [380]) – täpsemalt Viira vk. (kv. 196) piirile, Kõevistvarre kraavist paarsada meetrit kau-

gele, Kõrvesilla k. Rätsepa talust ligi 1 km idakirdes (s.o. plahvatuskohast ligi 4,5 km kaugusele). Vanade inimeste jutu järgi olnud mastil kett küljes, 1893. a. paiku olnud tal tuntavad veel kulunud puna-valge-sinised rõngad [380]; teisendi järgi aga leidnud mehed masti 1900. a. paiku maa seest ning see olevat olnud värvitud punaseks [216]. Mõned on ka veel 1910. a. paiku arvanud kõdunenud laevamasti näinud olevat [364]. Mastist olevat hiljem pihlakas välja kasvanud, millest rahvas järeldab, et Roots veel kord meie maale tagasi tuleb [444].

Marjassoo niit – Viira vk. põhjaosas, Jostiniidust järgmises jõepoolses kvartalis asuv heinamaa [364].

Marrasaar – Jõmmsoos Pähnassaarest 1 km edelas asuv soosaar [85]. Nimet. ka Maransaareks [61].

Meosse talu nr. A-58 – Kastre as. asundustalu; põles maha 1944. a. sõjasuvel.

Metsa talu nr. A-39 [*mõtsa*] – Alevi k. endine renditalu.

Metsa talu nr. A-22 – Kaarli k. asundustalu.

Metsakopli talu nr. A-13 – Veskimäe (varem Kokuta) k. endine kandikoht.

Metsanurga talu nr. A-102 – Kastre as. asundustalu (Kikassaare tee ääres Künnapoja kaldal).

Metsanurga talu – Kastre as. asundustalu Aleja lõunaserval. Talu juures oru kaldas on allikas, kust vanasti Kastre mõisnik Essen lasknud oma toapoisil igal hommikul vett tuua (talust 50 m kirdes).

Metsapoole talu nr. A-29 – Aruaia k. asundustalu, rajatud Eesti Vabariigi ajal kohale, kus 19. sajandil asunud üks kandikohtadest [69].

Miimsaar – Kivisaare vk. piiril, Ahunapalu k. Põdranina t. lähedal, sellest 0,3 km idas asuv paari hektari suurune soosaar, kus praegu kasvab võsa ning leidub kährikoopaid⁷⁵ [60; 278]. Varem kasvanud saarel põline mets, veel varem aga on siin nähtavasti elatud, sest metsast on leitud vaopeenarde jälgi [60]. Ka on siin maa seest luid välja tulnud – võib-olla Uibo-Mari omad, kes siia maetud (vt. Uibo-Mari kask) [228]. Saart nimet. ka Miimissaareks.

Mikiska niit – Viira vk. endine heinamaa, praegu võsastunud [388].

Mudalamm – Kalli jõe lõunakallas Sääpera ja Kõivavva jõgede vahel [228].

Mudasild – Rõka vk. kv. 284 ja 285 piiril, metsavahikohast 1,2 km põhjas Järvselja teel oja ületav sillake [14]. Nimet. ka Rõkakaala sillaks [14].

⁷⁵ *kähr* 'mäger' (EMS).

Munamäe talu – Kastre as. asundustalu (Võõpste tee ääres, Vorstiorust 0,4 km Kastre poole).

Murakaniit – Rõka k. Maasikamäe t. endine heinamaa (märgitud 1865. a.; praegu tundmata).

Mustamurd – Liispõllu vk. lõik Raudtee ja Agali k. vahel (kv. 187–189 ja 202–204, ka 218–219) [310], kus torm vanasti palju metsa maha murdnud [228]. Nimet. ka Mustumurruks.

Mustaniit – Ahunapalu k. Looga (nr. A-231) t. väike heinamaa talust 0,5 km idakagus, kraavi taga, Kõivusaare teest 0,1 km lõunas [431].

Mustlase soo [KN: '*mustlasõsuu*] – Rõka k. Rõka t. juures, talust 0,2 km läneloodes asuv väike soo, talu endine veevõtukoht, kus kaev olnud. Siin lasknud omal ajal Rõka t. peremees Sõõru Juhan mustlast-hobusevarast püssist, kui too hobusega tahtnud põgeneda [14].

Mustsaar – Rõka vk. kv. 277, Pürremi ja Tiusti oja vahel, Kõnnu-Liispõllu teest 1 km lõunas asuv soosaar [14].

Muti niit – Liispõllu k. heinamaa Mustjõe paremal kaldal, Kõnnu teest lõunas [312].

Mutsu loomus – Veskimäe k. Veskimäe all Emajõe paremal kaldal olnud noodatõmbamise koht [499]. Nimet. ka Veski loomuseks [13], kuna ta asukoht oli endise Mäksa mõisa veski lähedal.

Muuga loomus – Emajõe suudme kohalt Praaga k. majade vahelt (välja arvatud läänepoolseimad majad) 3 km ulatuses Peipsi järve ulatuv kalapüügi-koht [130; 142, 267, 499]. Loomus (*Mukalom*) kuulus 1596. a. Laatre mõisale, alates hiljemalt 1605. kuni 1723. a. Kioma mõisale, 1723.–1766. a. Ahja mõisale ja alates 1766. a. kuni 20. sajandi alguseni Kastre mõisale.

Mõtsakurmu⁷⁶ **heinamaa** – Kõrvesilla k. Laaneotsa t. heinamaa talust 0,25 km kaugusel metsa ääres (praegu peale ehitatud asunikumaja) [216].

Mõtsmooritse talu nr. A-160 – Võõpste k. endine renditalu, esmakordselt sellenimelisena mainitud 1866. a. vakuraamatus; talu varasem nimi olnud Soe talu [8]. Talu hilisem nimetus on saadud 19. sajandi keskel peremehelt Moorits Tanni'lt.

⁷⁶ Sõnast *kurmu* '(üksik maa)nurk; maakitsus' (EMS).

Mädajärv [määdä-] – Akaljõe pikk, sirge lõik Kõverkäänust Saviku käänuni, kus mäda põhi ja palju jõekuppe [102]. Nimet. ka Pikkvanguks [142] (vt. ka Kõvervang).

Mädasilla niit – Ahunapalu k. heinamaa, märgitud 1865. a. kirjades, praegu tundmata.

Mäe talu nr. A-2 – Veskimäe (varem Kokuta) k. asundustalu; kuulus viimasel ajal Mäksa mõisale.

Mäe talu nr. A-75 – Kaarli k. asundustalu (Järvepera soo ääres).

Mäeotsa talu – Parveotsa k. asundustalu (Kalda ja Odra t. vahel).

Mäeotsa talu – Kaarli k. (Savikoa nuka) asundustalu.

Mäe-Sirgu talu nr. A-137 [-sirgu] – Võõpste k. endine puulõikajakoht (1811. a. *Zirgo* talu). Nimet. ka Mäetsirgu taluks.

Mäha talu nr. A-228 [KN: *mähä*] – Ahunapalu k. endine renditalu ja ühtlasi vanim talu, mis praegusel kohal seisnud juba hiljemalt 17. sajandi lõpul. 1811.–1858. a. revisjonilehtedel on kirjas *Uiga* taluna – Uiga-nimelise pere-rahva järgi, kes olevat talus elanud vähemalt 400 aastat (s.o. 16. sajandi algusest) [E 53272 (10)]. Talu saanud nime talu perepojast Uiga Jakobist, keda 18. sajandil hakatud kutsuma Mäha Jakobiks järgmisel põhjusel: kord küpsetanud tüdrukud mihkclipäeva õhtul talus mähki (taignast valmistatud magusaid pirukaid); Uiga Jakob roninud ahju peale kuulama, mida tüdrukud räägivad; kui mähid valmis ja tüdrukud töö lõpetanud, kajanud korraga ahjult peeretus, millest tüdrukud heitunud; ahjult kostnud hää: “Esi näitse pusva, sala oru uukva, äi vaga virussen⁷⁷!” [90]; Jakob varastanud mähad ja teda hakatud Mäha Jakobiks kutsuma [E 53272 (10)]. Mäha talu vana rehe põhjapoolse otsa põranda alla (rehi põles 1910. a. paiku) olevat vanasti sõja ajal raha ja muid väärtasju maetud; kui siin kootidega reht pekstud, kõmisenud põrand ühest kohast vastu [E 53271/2 (9)]; arvatud aga, et Vanakurat varandust valvab, mispärast keegi ei julgenud siit hakata raha otsima, kartes sellest õnnetust ning surma [90].

Mäha talu põllumaad olid parimad külas. Talu maal (talust põhjas ja kirdes) olevat vanasti küla paiknenud – praegused Sepa, Trosta, Saki, arvatavasti ka Kure jt. talud –, mida tunnistanud varem põllus leidunud müürivaremed [90; 477]. Siit põllust (vt. Küläaid) on leitud helmeid ja vanu rahasid [90], mis aga hiljem kaduma läksid [E 53271/2 (9)]. Mäha talu vainul (vt. Vainu)

⁷⁷ *viruss* ‘ahjupealne’ (VES); sõna on levinud peamiselt Võru murdes (VMS).

asunud külakiik ja siia käinud ka külakarjad kokku [90]. Praaganurme (vt.) otsa kohal Vanaveski tee ääres (sellest läänes) kasvanud vanasti kolm kaske (talust 0,5 km kirdes, veskitiikide lähedal), mille all asunud ohvrikoht [90].

Mähäniit – Ahunapalu k. Trosta t. heinamaa Karnitsesoo, Mäha t. maade piiril [438].

Männi talu – Aruaia k. asundustalu.

Männi talu nr. A-20 – Kaarli k. asundustalu; saanud nime põlise männi järgi, mis talu lähedal kasvab. Talust 0,1 km edelas, oru teisel kaldal on vana savikoja ase; savikoda rajatud siia pärast Telliskivi k. savikoda ning likvideeritud 1860.–1870. aastatel, mil viidud üle praegusse Savikoa nukka Saviaugu talu juurde [69; 379].

Märdi veski – Vööpste k. Albre (Märdi) t. juures 1930. aastateni olnud veski.

Märänukk – Peipsi järve kaldal, Emajõe suudmest 1 km lõunas asuv väike maanina, millel kasvab suur paju. Vanasti olevat seal märahobune ära uppunud [142; 307].

Möldrimäe talu nr. A-60 – Parveotsa k. asundustalu (Kastre mõisa lähedal, Järvepera soo ääres); rajatud endise moonamaja juurde (varemed veel alles) Möldrimäele, kus veel praegu vana tuuleveski ase (“kants”⁷⁸) alles. Viimane on väike künkake ning kivihunnik Emajõe ürgoru ja Järvepera soo kõrgel kaldal, maanteest 0,15 km, talust 0,1 km põhjas. Veski olevat lõhutud ammu enne 1900. aastat. Teise teate järgi asunud Möldrimäel möldri maja, tuuleveski aga asunud Möldrimäe talu juures teisel pool maanteed, viimast 20 m, suure kivi kohal [69].

Möldrimägi – Parveotsa k. Möldrimäe t. juures asuv Emajõe ürgoru ja Järvepera soo kõrge kallas, kus vanasti asunud tuuleveski (vt. Möldrimäe talu). 19. sajandi esimesel poolel (Liphardti ajal) olnud Möldrimäel kui ka Järvepera soo läänekaldal talud [69]. Mäge nimet. ka Veskimäeks.

Naarislombi talu nr. A-80 – Kastre as. asundustalu, saanud nime Naarislombilt (vt.).

Naarislomp – Kastre as. Naarislombi t. maal, talust mõnisada meetrit ida pool põllus olnud lomp (nüüd üles küntud), mille kaldal vanasti naereid kasvatatud [69].

⁷⁸ *kands* : *kandsu* ‘varemed; alusmüür’, ka ‘tüügas, konts, roots’; mõlemad tähendused näikse olevat levinud kogu Eesti alal (ainult et põhjajaeesti hääldus on *kañts* või *kants*) (EMS).

Naarissaar – Peravalla Tasa t. lähedal, viimasest 0,75 km loodes asuv soosaar [7].

Neiuniit [~ *neio*-] – Agali vk. kv. 143 idaosas, Ahunapalu teest 0,3 km idas (Saki talust 2 km lõunakagus) asuv metsaheinamaa [228].

Niiluse talu nr. A-159 [~ *niilussõ*] – Vööpste k. endine rendikoht. Talu saanud nime peremehelt Karl Niiluselt, kes siia asus 1854. a. Mäksalt (talu senine nimi *Pökka Körwesilla*) ja kelle järgi teda esmakordselt nimetatakse 1866. a. vakuraamatus. Niiluse nimi aga tulnud sellest, et üks selle perekonna esiisa tulnud kord Emajõe äärde, kus imetlenud avaneva vaate ilu sõnadega “Nii ilus!”⁷⁹ [104]. Kuna talu juures asunud 19. sajandil sepikoda, nimet. ka Sepa [*sepä*] taluks [104].

Nimeta nurm [*nimetä*] – Ahunapalu k. Mäha t. endine väike põlluke Saki t. lähedal, tee ning soo ääres [438; 477]; hiljem muudetud see heinamaaks, praegu võsastunud [477]. Nimet. ka Nimete nurmeks.

Ninapää loomus [*nõna*-] – noodatõmbamise koht Peipsi järve kaldal Luasaa-re lähedal, tollest lõunas [142].

Nurme talu nr. A-15 – Kaarli k. asundustalu (Vainola ja Männi t. vahel).

Nursi talu nr. A-239 – Agali k. endine renditalu; selle nime all olemas tõenäoliselt juba 18. sajandi algul, mil külas elas peremees Nursi Jaan.

Nussusaar – Peravalla soos saar, kuhu vanasti saksad viinud talutüdrukuid lõbutsemise tarvis [60; 433]. Nimet. ka Saksa Nussusaareks [60], Haabsaare kenguks [15].

Nõmme kolhoos – Kastre-Peravalda hõlmanud kolhoos, mis likvideeriti 1962. a. jaanuaris.

Nõmme talu – Parveotsa k. asundustalu, hävis 1944. a. sõjasuvel.

Nõnakuru nurm – Peravalla Leego t. põld Makerga palo taga, Havvanõna lähedal [309].

Nõnapäälne nurm – Peravalla Leego t. põld Havvanõna juures, endise torni kohal [309].

Nõnatagutsõ nurm [KN: *nõnatagotsõ*] – Peravalla Leego t. põld Havvanõna taga, talu ja Makerga palo vahel [309].

⁷⁹ Võnnu murrakus: *Nii illus!* Nime tegelikku pärimist isikunimest vt. Niiluse t. (MÄKSA).

Obussaar – Ahunapalu k. Tani t. maal, talust 0,25 km loodes algav soosaar, Peravalla jõest 0,1 km kaugusel – vanaaegne matusekoht ja kindlus (pelgu-paik), millele ligipääs olnud võimalik vaid palkide ja purrete abil [90].

Obussaare nurm – Ahunapalu k. Tani t. põld Obussaare lääneotsas [535].

Odra talu nr. A-61 – Parveotsa k. asundustalu.

Oinasaar – Liispõllu vk. kv. 216, Mustjõe paremal kaldal, Liispõllu sillast 1,3 km põhjas asuv soosaar.

Oja talu – Ahunapalu k. asundustalu (Looga nr. A-231 talust 0,5 km põhjas), rajatud 1930. aastate lõpul.

Ojapera [KN: *ojaperä*] – Ahunapalu k. Oja talust 0,5 km idas teisel pool kraavi metsa lõunaservas olev riigi heinamaa, kust algab Peravalla jõgi. Nimet. ka Ojapera niiduks [535]. Ojapera niidu ja Tammeniidu vahel on 19. sajandi lõpul leitud sammaldunud palke – siin olevat vanasti sõja ajal inimesed peidus olnud [102] (see koht asub kraavide ühinemiskohast 0,25 km kaugusel, seal leidub kaevamise jälgi).

Ojapera – Peravalla jõe ja Lammassaare vahel asuv endine mõisa heinamaa.

Ojapera mets – Apnasaare vk. kv. 61 ja 62 lõunaosas, Tanipalu ja Ojapera vahel, Tani talust 1 km kagus olev mets [243].

Ojapera nurm – Ahunapalu k. Tani t. põld Ojapera ääres, talust 0,5 km kagus [243].

Ojapõllu nurm – Ahunapalu k. Kõivusaare t. põld talust 0,75 km läänes, mõlemal pool Saki teed, kraavist idas [502].

Ojasuu – Peravalla Leego t. põld talu aia taga, talust kagus [309].

Ojaveer (-viir) – Ahunapalu (varem Tasa) k. Alatasa t. pikk heinamaa oja ääres [7].

Ojaveere heinamaa – Ahijärve k. Kuuksaare t. heinamaa [477].

Ollikurm – Sitapäälitse jõe alamjooksul Järve kaevandu lähedal Viinakurmu vastas olev läänepoolne jõeosa, mille kaldal asus varem Mäksa valla Olli talu heinamaa [102].

Orava talu – Kastre as. asundustalu (Võõpste tee ääres, Raja ja Munamäe t. vahel); nimi tuletatud rajaja perekonnanimest.

Oravaperä – Kivisaare vk. kv. 33/34, Jõksi talust 0,75 km pikkuselt lääneedela suunas (Pikätimbu suunas) ulatuv madal seljandik [60].

Oru talu – Veskimäe k. endine asundustalu Soeoru kaldal.

Oru talu nr. A-18 – Kaarli k. asundustalu Kaarli oru lähedal, endise Kaarli karjamõisa lautade taga.

Ossisaar [ossissaar'] – Kivisaare vk. kv. 34, 35, 48 ja 49 lõikumiskoha piirkonnas Raudtee kohal, metsavahikohast 1 km idas asuv kõrgem koht [418]; peal kasvab raiesmik.

Otossaar – Kivisaare vk. kv. 34 lääneosas, metsavahikohast 0,3 km põhjas asuv kõrgem koht [418]. Nimet. ka Otusaareks.

Otsa talu nr. A-32 – Alevi k. endine renditalu küla läänepiiril.

Paabussaar – Ahunapalu k. metsaga kaetud kõrgem koht Kikassaare tee ääres Andrenina lähedal, Oravaperäst põhjas.

Padu talu nr. A-217 [KN: *pado*] – Leego järve idakaldal endine renditalu, olemas samal kohal nähtavasti juba 17. sajandist; 1811.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas Leego taluna, Padu (*Paddo*) taluna esineb esmakordselt 1865. a. vakuraamatus (*padu* – 'soine ala'⁸⁰).

Pajo talu nr. A-68 – Parveotsa k. asundustalu. Nimet. ka Paju taluks.

Pajosaar – Peravalla Padu talust 1 km põhjakirdes, Apnasaare vk. kv. 8 asuv soosaar [15]. Nimet. ka Pajusaareks.

Pajusaar – Peravalla Kalli t. lähedal, talust 0,4 km läänes, Kämpnukal asuv kõrgem koht [422].

Palandi – Ahunapalu k. Sepa t. põld talust idas [438].

Palandik – Ahunapalu k. Mäha ja Vanaveski t. heinamaa mõlema talukrundi piiril, kus vanasti järv olnud. Hiljem asunud siin nn. Veski tiigid.

Palandiku heinamaa – Ahijärve k. Kuuksaare t. juures heinamaa, mis praegu võsastunud [477].

Palanukarge põld [KN: *palanu`kargõ*] – Peravalla Leego t. Makerga otsa kohal (palust edelas) olev põld [309].

Palanunina [KN: *palanunõna*] – Ahunapalu (varem Tasa) k. Põldrõugu t. suur põld, mis algab talu lähedalt (teest läänes) ja ulatub Poltraga t. piirini. Vanasti olnud siin ümbruses suur soo põlemine [433]. Kuna põllul kasvab suur tamm, nimet. põldu ka Tammenurmeks [*tammõ-*] [433].

⁸⁰ Vrd. S, L, K *padu* 'madal vesine koht; vesine heinamaa, võsastik; loik' (Simm 1976: 118); Plv *pado* 'vesiaed' (VMS).

Palanuræ – Viira vk. osa Kõevistvarre kraavi ääres, metsavahikohast 0,5 km [364].

Palaskilaan – Viira vk. osa Kõrvesilla k. Roiu t. lähedal [413].

Palojärv – Järvelja Selgjärvest 1,5 km idas (kv. 263) paiknenud järv, mis 1890. a. tühjaks lasti [536]. Praegu kasvab endise järve kohal männipuistu.

Palsipära [-*perä*] – Kalli järve kirdekaldal asuv Looga (nr. A-229) t. heinamaa [228].

Palsiäär – Kalli järve põhjakaldal asuv Looga (nr. A-229) t. heinamaa [228]; ulatub kuni Sitapäälitse jõeni.

Palss (gen. Palsi) [*palss*] – Kalli järve põhja- ja kirdekaldal asuvad Looga t. heinamaad, mis koosnevad Palsiäärest ja Palsipärast (vt.).

Palukurm [~ *palo*-] – Ahunapalu k. Tani t. põllusopp talust 0,5 km idas, teest põhja pool [243], kuhu nüüd noor mets peale istutatud.

Palunurm – Peravalla Leego t.⁸¹ põld Tsõõrikpalo vastas, Makerga palo ääres [309].

Paluots – Rõka vk. kv. 284 mõlemal pool Maasikamäe teed kasvanud suur männimets [14], mis hiljem raiuti ning kus 1963. a. oli peal noor männi-istandik.

Paluotsa põld [KN: *palootsa*] – Rõka k. Maasikamäe t. põld Paluotsa ääres [14].

Paluotsa põld [KN: *palootsa*] – Ahunapalu k. Tani t. põld Tanipalu ääres, talust idas, mida läbib Tanipalu tee [243]. Nimet. ka Tanipalu nurmeks [535].

Papilamm – Ahja jõe parem kallas Kikassaarest 0,5 km ülevalpool [61].

Papipajo – Ahja jõe mõlemal kaldal Papivarre kohal, Kõevistvarre kraavi ja Verioja kraavi vahel olnud Võnnu kirikuõpetaja heinamaa [364; 381]. Vt. ka KURISTA.

Papivars – Ahja jõe käänukoht Punikese käänu ja Verioja käänu vahel, Kikassaarest 1,5 km ülevalpool [380; 499]. Nimet. ka Papikäänuks [364; 380].

⁸¹ EKI kartoteegi järgi Pado t.

Parveotsa küla – Eesti Vabariigi ajal Emajõe äärde Kavastu parve piirkonda rajatud küla, mis algul oli tuntud Kaarli asundusena; praeguse nime omandanud nõukogude ajal.⁸² Küla koosneb eranditult asundustaludest: Ihese, Jaanuseniidi, Jõeääre, Kaali, Kabelikurmu, 2 Kalda, Kullamäe, Lagedi, Mäeotsa, Möldrimäe, Nõmme, Odra, Pajo, Parveotsa, Rohtla, Teelahkme, Vahtra ja Vaino. Kavastu parve lähedal tihedamini asustatud külaosa nimetab rahvas naljatamisi Pilpa külaks ja Juuropi linnaks (Jõeääre t. pere-mehe Ilpuse järgi, kelle hüüdnimeks oli Juuropi) ja on ristunud omaette nimedega ka selle tänavad.

“Kavastu mõisa kohal Emajões olnud ennevanasti ka näkkisid näha. [---]” [E 30565/6 (13)].

Parveotsa talu – Parveotsa k. asundustalu Emajõe ääres, Kavastu parve juures.

Pedaja talu nr. A-174 [*pedäjä*] – Kõrvesilla k. endine renditalu, rajatud 19. sajandil männi- e. pedajametsa; nimet. esmakordselt 1866. a. vakuraamatust.

Pedajamägi – Akaljõe edelakaldal, u. 2 km Emajöest, ligi 1 km kaugusel Sita-päälitse jõest asuv kõrgendik, mille juures jõe kaldal asus kuni 1941. aastani kalur Jaan Konsa maja. Vanasti olevat mäel kasvanud pedajad (männid), millest 1900. a. paiku oli säilinud veel üks vana känd [102]. Varem on mäge kutsutud ka Lehtsaareks ja – kuna siin palju usse (siuge) olnud – Sivvusaareks [102].

Mäel on asunud noorema kiviaja asula, kirjanduses tuntud kui Akali asula, mis ületab pideva asustamise kestvuse poolest kõik teised Eestis teada olevad kivi- ja varase metalliaja asulad; koht on olnud asustatud umbes 2000 aasta kestel, III aastatuhande 1. poolest I aastatuhande 1. pooleni e. Kr. Asula pindala on 1,7 ha (180 × 120 m, piklik kirde sihis, algab jõest u. 35 m kauguselt), kuid ta territoorium tervikuna ei ole olnud asustatud samaaegselt. Algul on asula asetsenud Akaljõe lähedal, hiljem aga on ta nihkunud koos veetaseme tõusuga järk-järgult jõest kaugemale, kus maapind kõrge-
neb väikese kühmuna. (Võib arvata, et seoses Peipsi veetaseme tõusuga on osa kiviaja asulaid mattunud vee alla, säilinud on peale Akali asula veel

⁸² 1945. a. asulate nimistus on siiski olemas nii Parveotsa k. kui Kaarli as.; viimane võiks olla praegune Kaarlimõisa k. (vt. Kaarli k.). 1977. a. on Parveotsa k. kaotatud (EH).

Kullamäe asula.) Asulast on saadud arheoloogilistel kaevamistel rikkalik kogu mitmesuguseid leide (tarberiistu, küttimis- ja kalastamisvahendeid, ehteid, loomaluid jm.).

Pedroska – Vööpste k. Põka t. metsäärne heinamaa talust 0,3 km läänes, kust ulatub põhja suunas Kägari-Kaarli tee lähedale [346]. Siin piirkonnas olnud vanasti 5–6 venelase sibulamaa; niidu lähedal elanud venelane Petruška, kelle järgi ka niitu kutsuma hakati.

Peetrisaar [ˈpiidre-] – Jõmmsoos Pähnassaare ja Saareperä vahel (esimesest 0,5 km lõunakagus) olev soosaar, millel kasvab suur mänd. Nimet. ka Piitresaareks [15].

Peipsi kalurikolhoos – territoorium hõlmas Praaga küla endisest Kastre vallast.

Peravalla jõgi [ˈperä-] – Väike-Akaljõe, Akaljõe, Sitapäälitse, Kõivavva, Valgejõe ja Apnasaare jõe üldnimetus. Vanadel kaartidel olevat jõe ülemjooksu (Kalli järvest ülevalpool asuvat lõiku) nimetatud Valgeojaks [58]. Jõgi saab alguse Ahunapalu k. Looga talude lähedalt (neist kirdes) Ojapera juurest, kahe kraavi ühinemiskohast.

Peravalla kool – Ahunapalu k. kool Mäha ja Sepa (Kooli) t. vahel, rajatud tõenäoliselt kohe pärast 1765. a. patendi väljaandmist; on praegusel kohal asunud arvatavasti juba algusest peale, vähemalt 19. sajandi algul [90], ümber ehitatud 1930. aastatel. Külakooli esimene teadaolev koolmeister oli kuni 1786. a. *Simoni Tomas*, 1786–1827 Mäha t. peremees Jakob Uiga, 1828–1832 ja 1836–1838 eelmise poeg Peeter Uiga, 1832–1834 Johan Tolsta-Nagelson, 1834–1836 Hans Muuga, 1838–1842 Johan Grönberg, 1842–1852 Johan Kurre, 1852–1881 Johan Tanni, 1881–1886–? Kristjan Grünfeldt, 1891–1897 Jaan Kirsipuu, 1897–1907 August Tanni, 1907–1910 Hendrik Visnapuu, 1910–1911 Gustav Piirberg, 1911–1913 Paul Voikov, 1913–1915 Otto Gellert, 1917 August Soots, edasi Schmidt, Ella Aun, Jaan Uiga jt.

Eesti Vabariigi algul oli kool 4- ja hiljem 6-klassiline, nõukogude aja algul 7-klassiline, alates 1957. a. 4-klassiline algkool.

Peravalla mets – ühtub täies ulatuses Järvelja õppe- ja katsemetsamajandi piiridega. Praegu on see jaotatud 6 vahtkonnaks: Apnasaare, Haavametsa, Agali, Kivisaare, Liispõllu ja Rõka (Järvelja vk. kaotati 1960. a. paiku), mis omavad kokku 311 kvartalit, kokku 84,62 km² (sellest metsa 51,25 km²).

Vanasti laius siin põline ürgmets kääruliste ojakeste ja looklevate metsaradadega, kus orienteerumiseks pandi üksikutele metsaosadele rahvapärased nimed; viimaseid praegu enam ei kasutata, kuna nende järele puudub praktiline vajadus. Kastre mõisaomanik Nikolai v. Essen lasknud 1880. aastatel metsa raiuda sihid ning kvartalid, 1890. aastatel metsa kraavitada, rajada parvetuskanalid jne. [14].

Perke jõgi [*`perke*] – Leego järvest lääne suunas kuni Kõivavva jõeni voolav jõgi [228] – *perge* e. *perkealune* tähendab alt õõnsat kallast.⁸³ Nimet. ka Leego jõeks.

Peräjärv – Leego järve põhjapoolne osa, kitsast kohast põhjas [422].

Perässaar – Kivisaare vk. kv. 27 kaguosas, kv. 28 edelaosas ja kv. 32 põhjaosas, metsavahikohast 1,6 km loodes asuvad neli soosaart, neist kolm väikesed [278]. Nimet. ka Pärasaareks.

Perüssild – Ahunapalu k. endisaegne heinamaa (1865 *Perrüssild*); täpsem asukoht teadmata.

Pihlaka talu – Kastre as. asundustalu (Kastre-Võõpste tee ääres, vastamisi Orava taluga).

Piiri talu – Kastre as. asundustalu Võõpste k. piiril (Vorstioru kaldal Võõpste tee ääres). Talu põllus on satunud hoonete vundamentidele; 1684. a. kaardilt nähtub, et sel kohal on asunud talu.

Piiri talu nr. A-87 – Kastre as. asundustalu (Võõpste tee ääres, endisest mõisast 0,4 km) – asub eelmise talu suhtes asunduse teises otsas, s.o. jällegi piiril.

Piirikäänd – Ahja jõe käänukoht Võngjärvest 0,5 km allpool [466], kus Piiriotsa kraav suubub jõkke. Nimet. ka Piiriotsa [380], Piirikraavi käänuks [85].

Piirinurm – Ahunapalu (varem Tasa) k. Poltraga t. põld Ebenina kohal, teisel pool (lääne pool) Ahunapalu teed; 1963. aastaks söödistunud [278].

Piiriotsa kraav – Kastre valla Viira vk. ja Kurista valla Rulli vk. piirikraav, suubub Ahja jõkke Võngjärvest 0,5 km allpool [216]. Nimet. ka Piirikraaviks [364].

⁸³ Võnnu murrakule iseloomulik sõna (VMS järgi Vön Ráp): *perge* : *`perke* 'mülgas; õõtsuv soopind'. *perge* *hõlös*, *ku pääle läät*, *`põhja ei olõki?* *all* 'soopind õõtsub, kui peale lähed, põhja ei olegi all' (VES).

Piiriotsa loomus – Ahja jõe vasakul kaldal, Piiriotsa kraavist veidi allpool asunud noodatõmbamise koht [499].

Pikasaare – Kivisaare vk. kv. 41, 42 ja 70 asuv piklik soosaar, mis üles haritud ja kus asub samanimeline talu. Nimet. ka Pikässaareks.

Pikasaare talu [KN: *pikässaar*] – Ahijärve k. endine mõisa heinavahikoht [444], nüüd lammutatud.

Pikassaar – Kivisaare vk. kv. 32 Jõmmsoos asuv piklik soosaar, asub metsavahikohast 1,5 km lääneloodes [418]. Nimet. ka Pikktimbuks (vt.).

Pikatiibu saared [*pikä-*] – Kivisaare vk. kv. 25–27 soosaarte (Pikksaar, Kõrgesaar, Perässaar jt.) üldnimetus [418].

Pikkand (gen. Pikäanna) – Peravalla Padu t. juures, talust 0,3 km põhjas asuv kuivem koht (150 m pikk), kus kasvavad puud ja mis ulatub järve suunas sohu [421; 422].

Pikkniit – Aruaia vk. endine heinamaa [388]. Nimet. ka Pikäniiduks.

Pikkpõld – Peravalla Leego t. pikk, kitsas põld talust 0,75 km kirdes, Padu teest idas. Nimet. ka Paluaiaks [*palo-*] [309], Paluaia põlluks.

Pikksaar – Kivisaare vk. kv. 25–26 asuv soosaar Kõrgessaare ja Haavasaare vahel. Nimet. ka Pikässaareks [85], Pikktimbuks [61].

Pikktimp (gen. Pikätimbu) – Kivisaare vk. kv. 32 Oravaperä edelaotsas Jõksi talust 1 km asuv kõrgem koht soos, peal raiesmik [60]. Nimet. ka Pikassaa-reks [*pikäs-*], Oravaperä Pikktimbuks (*timp* – ‘saare ots’⁸⁴).

Pikkvars – Emajõe 2 km pikkune sirge lõik Ahja jõe suubumiskoha ja Surnu käänu vahel, kahe loomusega (Tsiigunina ja Pringi) [142; 257; 466; 499; 534].

Pikkvars – Ahja jõe alamjooksul Kapsi käänu ja Tiitso käänu vahel kirde suunas kulgev u. 1 km pikkune jõelõik [466; 499].

Pikäpõllu mõts – Kivisaare vk. kv. 43–44 ja 52–53, Pikäpõllu nurmest põhjas, Kivisaare ja Vaenussaare vahel (viimase lähedal) asuv metsalõik [444].

Pikäpõllu nurm – endine Kuuksaare t. põld Ahijärve k. Kuusiku t. kohal [477]. Nimet. ka Pikkpõlluks [477].

⁸⁴ Sõna võimalikule päritolule võiks viidata *timp* ‘mõrra pära’ Ran Vön Röp (VMS); *timp* võib tähendada ka üldisemalt ‘tipp’, nagu sõnas *timpsai*.

Pikässaar – Peravalla Tasa talust 1,5 km loodes, Kikassaare teest põhjas asuv soosaar [7].

Pimessaar [*pimmessaar*] – Jõmmsoos, Pähnassaarest 1 km lääneedelas (Pähnassaare taga, Võnnu teest paremal) asuv soosaar [228; 85; 278]. Varem kasvanud saarel tihe mets [61], nüüd kuused. Nimet. ka Pimmessaareks.

Poksi talu nr. A-156 – Võõpste k. endine renditalu, olemas selle nime all tõenäoliselt juba alates 18. sajandi algusest, mil Võõpstes elas sellenimelisi peresid.

Poligoni tee – Apnasaare vk. Tanipalust Kõivusaarde kulgev siht ning talitee (möödub Seerva saarest läänes) [243].

Politsei – Liispõllu k. Poska vana maja rahvapärane naljanimetus [228].

Poltra küla – Poltra talude üldnimetus 19. sajandil.⁸⁵

Poltraga talu nr. A-206 – Ahunapalu (varem Tasa) k. endine renditalu. Juba 1638. a. revisjonikirjade järgi elas Pühajärve külas, s.o. Peravallas, *Paltrock Andresz*, kes tulnud siia Koiva linnast; 17. sajandi lõpul elas siin juba kolm *Paltrocki*-nimelist peret, sama arv peresid on loetletud ka 1811.–1858. a. revisjonikirjades, 1863. a. esines kaks *Poltra* talu. Nimi olevat tuletatud põldrõugust [433]. Talu lõhutud 1950. a. paiku [60]. Endisaegse peremehe järgi nimet. ka Viira talu [433].

Porilombi talu – Aruaia k. asundustalu.

Praaga küla⁸⁶ – Emajõe suudmekohal jõe mõlemal kaldal asuv küla. Selle vana nimetust – Jõesuu küla (1732 *Jögge Suu*, 1821 *Jõesuu*)⁸⁷ – mäletavad veel praegu vanad inimesed [307]. Praaga küla esineb esmakordselt 1798. a. Mellini atlas, nime olevat esimesena kasutusele võtnud venelased [307] (tõenäoliselt sõnast *porog* – ‘jõekari; lävi; künnis’; arhail. *prag* – ‘lävi, künnis’). Küla on puhtakujuline kaluriküla, kuna põllumaa puudub; majad on ehitatud vaiadele, ehitiste ja õuede all olev maapind on täidetud.

⁸⁵ Poltra k. juba 18. saj. (Simm 1975: 194).

⁸⁶ Puudub 1923. a. asulate nimistust, 1938. a. arvatud Kastre-Võnnu vallast Kavastu valda, 1945. a. nimistus esineb nii Kavastu kui Mäksa v. külade loetelus; 1977. a. Vara vallas (EH).

⁸⁷ 1734: *Jöggesuust* (Simm 1977: 110).

Vanemad inimesed mäletavad veel, kui 1900. a. paiku olnud kaldajoon praegusest 200–250 m kaugemal järves; järv lõhub pidevalt kallast ja tungib järjest külale peale: “küla een, järv takan”⁸⁸ [307]. Vanarahva jutu järgi asunud vana küla varem kohal, mis nüüd 0,5 km järves [307].

1790. a. elas külas 5 kalurit, neist üks venelane. 1816.–1858. a. revisjonide aegu oli külas 4 majapidamist; tsaariaja lõpul, 20. sajandi algul, oli Emajõe vasakul kaldal 5 ja paremal kaldal 4 maja [142; 307]; Eesti Vabariigi ajal mõõdetud siia 12 krunti, praegu aga on külas veel 7 maja.⁸⁹

Külal oli varem olemas ka kõrts (1865 *Jöggesuu Krug*), mida mainitakse juba 1750. a. vakuraamatus; algselt asunud see Liivaninal (1839. a.), hiljem jõe vasakul kaldal (praegu see koht järves), kus põles maha 19. sajandi lõpul [307]. Endise jõesäangi paremal kaldal, praegusest kaldast 0,2 km järves (Luha talust 0,3 km idakagus), kus järv 1 m sügav ja kasvavad kõrkjad, asunud vanasti Rootsi kindlus (see nn. *Blokhaus* ehk palkmaja ehitatud Põhja-sõja algul ning hävitatud venelaste poolt 1702. a. juulis); 1900. a. paiku olnud sel kohal veel heinamaa, kust 50 m järve pool suubunud järve lõuna poolt jõgi (praegu süvend järve põhjas veel tunda) [307]. Varem on kindluse kohta tähistanud suured kivid, mis nüüd lainete poolt “tasa tehtud”; siiski leidub siin kive veel praegugi. Sellest kohast on varem (19. sajandi lõpul), kui järv veel kaugemal olnud, leitud ümmargusi rauast suurtükikuule, püssikuule, Rootsi ja Vene rahasid 17. sajandist, Araabia rahasid (küüne-suuruseid, õhukesi, latikasoomusetaolisi), kirstulauatükke, inimeste pea- ja sääreluid, sõrmeluid sõrmustega [307], ka kulda ja hõbedat [267].

Praaganurm – Ahunapalu k. Mäha t. põld talust kirdes, Vanaveski tee ja Peravalla jõe vahel, Vainu taga [90]. Nimet. ka Praagaotsaks.

Praksiperä⁹⁰ – Apnasaare vk. Vanamõisa perasaartest idas asuv mets [431].

Prantska loomus – Emajõe vasakul kaldal, Praaga k. läänepoolsematest majadest kuni valge majakani ulatuv endine noodatõmbamise koht, mis kuulunud Tartu linnale [130; 142]. Varem eristatud siin veel Vana- ja Uus-Prantska loomust [267].

Pringi loomus – endine noodatõmbamise koht Emajõe paremal kaldal Pikkarre alumises osas, mis kuulunud Kastre mõisale [130; 267].

⁸⁸ Võnnu murrakus *külä iin, järv takan*.

⁸⁹ Eraldi artiklid on järgmistele Praaga k. talude kohta: Laine, Soo, Ülesoo, Luha.

⁹⁰ Sõnast *prak's* ‘rägastik’ (VMS).

- Prosta loomus** – endine Luunja mõisale kuulunud noodatõmbamise koht Emajõe vasakul kaldal Akalsuu ja Varese loomuse vahel [142; 267]. Nimi on tõenäoliselt tuletatud Luunja mõisa vanast nimest Propsthof (mõis kuulus Poola ajal Tartu Maarja kiriku praostile), 1627. a. revisjonikirjades *Probsts-Zug*.
- Pruuli talu** – Kastre as. asundustalu (Kikassaare tee ääres endise Künnapoja k. kohal); hävis 1941. a. sõjategevuses.
- Pudeli talu** nr. A-183 – Kõrvesilla k. endine renditalu, selle nime all mainitud esmakordselt 1866. a. vakuraamatus.
- Puiestee talu** nr. A-91 – Kastre as. asundustalu (Võõpste tee lähedal, Aru ja Pihlaka t. vahel).
- Pukardi tee** – Ahunapalu k. Sepa t. kohalt lähtuv ja üle Ahtiku Trosta t. maale kulgev tee, praegu rohtunud [90]. Tee laskis ehitada 19. sajandi esimesel poolel Kastre mõisa valitseja G. E. Buchardt [90] (vt. Kastre mõis (KASTRE)).
- Punikese käänd** [~ *punikõsõ*] – Ahja jõe käänukoht Kõevusvarre käänu ja Papikäänu vahel, Verioja ja Kõevistvarre kraavi vahel [466]. Nimet. ka Punikse [~ *puniksõ*] varreks, Punnikese [~ *punnikõsõ*] käänuks [380].
- Puusepa talu** – Kastre as. asundustalu (Võõpste tee ääres, Vahenurme ja Aru t. vahel); rajaja oli ametilt puusepp.
- Põdra talu** – Kaarli k. asundustalu (Kitse ja Kraavi t. vahel); rajaja oli jahimees, pannud talule nime pooljuhuslikult.
- Põdranina talu** nr. A-205 – Ahunapalu (varem Tasa) k. Poltraga t. endine popsikoht; nimi saadud lähedal asuvast Põdranõnast (vt.) [278].
- Põdranõna** – Ahunapalu (varem Tasa) k. Põdranina talust 0,3 km loodes olev kõrgem koht soos [278].
- Põdranõna nurm** – Ahunapalu (varem Tasa) k. Poltraga t. põld talu ja Põdranina t. vahel [278].
- Põdrapalu talu** nr. A-166 [~ *-palo*] – Võõpste k. endine renditalu, sellenimelisena esmakordselt märgitud 1866. a. vakuraamatus. Võib-olla sama talu, mis 1782.–1811. a. revisjonilehtedel kirjas Põdra (*Põdro*, *Poedra*) taluna (1816.–1858. a. revisjonikirjades *Poksi* taluna). 19. sajandil olnud Põdrapalu Mari tuntud rahvatark ning posija.

Põdrasilla niit – Võõpste kõrtsi endine heinamaa (1865. a.); täpsem asukoht teadmata.

Põka talu nr. A-197 – Võõpste k. endine kvootemaa talu; asunud samal kohal vanadest aegadest [346]. Võnnu kirikuraamatus mainitakse Võõpstes Põka-nimelist peret esmakordselt 1762. a., 1816.–1858. a. revisjonide aegu esines Võõpstes ja Kokutal kokku neli *Põkka Körwesilla*⁹¹ talu. Nimet. ka Reinu taluks.

Põldoja talu – Agali k. asundustalu (Nursi talust kagus) [228].

Põldrõugu talu nr. A-205 – Ahunapalu k. (varem Tasa k.) endine renditalu, ostetud päriks 1918. a. Saksa okupatsiooni ajal [433]. Talu endine nimi oli Poltraga, mis muudeti ümber Eesti Vabariigi ajal. Talu juures asunud vanasti sepikoda [433]. Talu piirkonnas paiknes juba Rootsi ajal, 1684. a. kaardi põhjal, kolm talu (vt. Poltraga talu); kolm *Poltraga* e. *Poltra* talu on kirjas ka 1811.–1858. a. revisjonilehtedel, mis moodustasid samanimelise küla. Vt. Valgmenurm.

Põltsavariku niit – Ahunapalu k. Kõivusaare talude endine heinamaa (1865. a.); täpsem asukoht teadmata.

Pähnassaar [*pähnäs-*] – Jõmmsoos asuv soosaar Pähnassaare taluga, Tasa taludest edelas. Olevat Põhjasõja-aegne pelgukoht, kus tollal ja ka hiljem kasvanud pärnamets (pärnamets) [61].

Pähnassaar – Peravalla Leego t. maal, talust 1 km idakagus Apnasaare vk. piiril, Unnuksaare naabruses olev soosaar, kus peal samanimeline põld [421].

Pähnassaare nurm – Peravalla Leego t. põld Pähnassaarel [309].

Pähnassaare talu nr. A-202 – Ahunapalu k. (varem Tasa k.) endine kandikoht Pähnassaarel, Tasa taludest 1,7 km edelas; asunud sel kohal vähemalt juba 19. sajandi keskel. Esmakordselt esineb 1865. a. vakuraamatus.

Pähnialune [*pähnialonõ*] – Kastre as., mõisa juures olevast Võõpste tee-lahkmest 0,3 km kagus (mõisa kiviküüni varemetest 0,15 km kagus) asuv muistne hiie- ja ohverdamiskoht, kus kuni 1944. aastani kasvanud ilus iidsete pärnade salu, mille aga saksa sõjaväelased maha lõiganud [104; 498]; praegu on hiiest säilinud veel kolm kõrget pärna. Siin asunud vana Pähni kabel [ERA II 240, 626 (21); ERA II 240, 637 (48); ERA II 240, 715 (34)] – algselt arvatavasti eestlaste muistne matusekoht [364] ehk kalme, kuhu Kastre mõisnik v. Essen lasknud kive juurde vedada [69]. Katariina ajal, 18.

⁹¹ 1826: *Pokka Koerwasilla* (4) (Simm 1975: 194).

sajandi lõpupoolel, olnud siin venelaste surnuaed ja kirik, palvemaja [69; 498; 499; 500], papi ja köstri maja, mõnedel andmetel läheduses ka teisi venelaste maju. Kiriku ase on praegu tunda kivi-hunnikuna Pähnilusest 50 m kagus; pärastpoole viidud kirik üle Kaarlimõisa [500]. 20. sajandi algul olnud siin säilinud veel mõned ristid, ka 1930. a. paiku leidunud siin veel üksikuid ristitükke. Kunagi kündnud talumees Voitka Jaan siit välja hulga väikesi valgeid hõberahasid [69]. Mõisa ajal armastanud inimesed käia siin neljapäevaõhtuti tantsimas, end arstimas ja muidu aega viitmas, mispärast mõisnik Alexander v. Essen hakanud pärnade alla lõpnud loomi matma [498]. Sellest siis ka rahva hulgas levinud kohanimetus Rõipekabel [*~rõi-põ-*] [379], ka Tõprakapel [388]. Kõneldakse, et Rootsi sõja ajal olevat siin suurtükid üleval olnud [216]; maa-alune tee ühendanud Pähnilust Kantsi kindlusega [ERA II 240, 626 (21)]. Kesköösiti olevat siin kuulnud vaimude kurba häält [ERA II 240, 637 (48)]. Varem olevat kabeli kellahääl mõisniku sedavõrd häirinud, et too lasknud hakata siia kive vedama ning matta kabeli kellalööja koos preestriga kivide alla; preester aga elavat kivide all edasi, tema kellahelinat olevat siin sageli kuulnud uusaastaõöl ja jaaniõhtul, vahel ka laulu; viimane olevat nii kurvahääleline, et kuulaja süda kipub sulama [ERA II 240, 715 (34)].

Pärna talu – Ahunapalu k. surnuaia juures (sellest lõunas) olev asundustalu.

Pöörsoo [*püürsuu*] – Kõrvesilla k. Pöörsoo t. lähedal, talust läänes kasvav rabamets Laane vk. ääres [216].

Pöörsoo talu nr. A-177 – Kõrvesilla k. endine renditalu, mainitud sellenimelisena esmakordselt 1866. a. vakuraamatus. Nimet. ka Völtsi ehk Völtsi taluks⁹² – omaaegse Pöörsoo talu peremehe Völtsi Jaani järgi. Völtsi Jaanil (Jaan Ani, 1845 – u. 1920) oli maatarga ning posijana laialdane kuulsus kogu kihelkonnas. Rahva arvates olnud tal olemas Seitsme Moosese raamat ja ka pisuhänd [216; 380]. Pisuhänd arvatud tal peituvat kuuris, kuhu keegi poiss läinud seda otsima, leidnud sealt rattarummu ja visanud selle küdevasse ahju. Käinud kõva kärakas ja kõik kohad löönud sinist suitsu täis. Völtsi Jaan jooksnud kohale ja hakanud hädaldama, et nüüd on kõik otsas. [216]. Kord õhtul himustanud Völtsi Jaan herneid, hommikul leitudki trepil kaks kastitait ilusaid valgeid herneid, mille küllap pisuhänd oli toonud [216]. Arvatud, et pisuhännad talle varandust kokku kandnud. Kord läinud keegi Völtsi Jaani poole ja leidnud ta rehe alt, küünal ja Seitsme Moosese raamat ees, õuel aga olnud kolm voori palke [379]. Posimisega osanud ta

⁹² Võnnu murrakule on omane sõnakuju *võl'ss*, seega ka *Völtsi talu*; *Völtsi* näib olevat kohandus kirjakeelele.

inimesi ja loomi ravida [231]. Kord ravinud ta lõnga ja posimisega kellegi peast lühikese ajaga paistetuse ära [104]; teine kord aga, kui keegi laps oli käe välja väänanud, polevat ta suutnud aidata, väites, et ravialusel puudub usk [216]. Küll aga ravinud ta edukalt roosi [160]. Völtsi Jaan olnud võimeline ka nõiduseks. Kord pannud ta surnurongi seisma: kaks hobust ei suutnud kirstu kuidagi Siidimäest üles vedada, ja kui nad lõpuks siiski üles jõudsid, olnud nad üleni valges vahus [160]. Kord jälle olnud Kõrvesilla Kirbu talus pulmad, kuhu aga Völtsi Jaani ei olnud kutsutud. Kui pulmarong kiriku poole sõitnud, tulnud sellele Völtsi Jaan vastu, pärast seda aga pole ükski pulmaliste hobune saanud Kõrvesillast üle. Mindud siis Völtsi Jaani otsima ning viinaga lepitama, kuni too lõpuks pehmeks saanud ning käskinud siis pulmalistel edasi sõita, mis nüüd ka takistusteta läks [164; 216]. Kuigi Völtsi Jaan ei olnud halb inimene, kartnud rahvas ta hüpnootilist võimet. Kord olevat rehepeksu ajal teda pahandatud ja mees lubanud siis teistele “näidata”. Tulnudki samas metsast välja kolm kitse ja rahvas jooksnud hirmuga laiali, uskudes tegemist olevat nõidusega [216].

Vt. ka Kuradikivi (KURISTA).

Pöörussoo (-suu) [KN: '*püürüssuu*] – Peravalla Leego t. ja Padu t. piiril järve kaldal põldude keskel olev tüma koht (lohk tiigikesega) [309; 422].

Pürremi heinamaa [KN: '*pürrem*] – Liispõllu k. heinamaa Mutiniidust 0,25 km lõunas, Pürremi perä ääres, Mustjõe paremal kaldal [285; 312].

Pürremi oja – Rõka vk. piiridesse edelast voolav oja kv. 291 läänepiiril; suubub Mustjõe kraavi [14].

Pürremi perä – Rõka vk. kv. 290 ja 291 vahel, jõe vasakul kaldal (kahe oja vahel) olev heinamaa [14].

Rahenõna – Liispõllu vk. kv. 278/279, metsavahikohast 1 km lõuna pool olnud endine põline männimets [14; 312].

Rahenõna heinamaa – Liispõllu vk. kv. 264 ja 278 vahel Mustjõe paremal kaldal, Liispõllu sillast 0,5 km lõunas algav heinamaa [14].

Raja talu – Kastre as. asundustalu (Võõpste tee ääres, Kaarlimõisa teeharul), rajatud endise mõisa küüni, nn. Vomsi küüni kohale, kus hoitud öösiti lambaid [69; 257].

Raja talu – Agali k. asundustalu, rajatud 1937. a. Sipu t. maale.

Rammuli kurm – Agali k. Rammuli talust loodes metsa sisse ulatuv põld, kus vanasti asunud kandikohad [27].

Rammuli talu nr. A-240 [KN: *rammuli*] – Agali k. endine renditalu, 1811.–1858. a. revisjonilehtedel märgitud *Poska* taluna, 1866. a. vakuraamatus aga juba praeguse nimega. See on psühholoogiaprofessor Konstantin Ramuli esivanemate talu, kellest *Rammuli Adami Peep* tuli Põlva kirikuvallast 1778. a. Kastre-Peravaldal (Haavametsale), kõnesolevasse Rammuli tallu aga 18. sajandi lõpul.

Raudniit – Agali k. heinamaa (1865. a.); täpsem asukoht pole teada.

Raudsepa talu – Ahunapalu k. asundustalu Sepa t. juures.

Raudtee (-tii) – Liispõllu ja Kivisaare vk. piirides, Liispõllult otse Ahunapalu k. Lemmiksaare talu juurde ulatuv 7 km pikkune sirge tee, mille lasknud ehitada Nikolai v. Essen ja mida mööda ta sõitnud neljahobusetõllaga. Tee olnud valdastega tõkestatud, need omakorda lukustatud, mida metsavahid võinud avada ainult mõisniku korraldusel. Essen tahtnud siia kuni Ahijärveni ulatuvat raudteed ehitada [310]. Siin olnudki raudrööpad sees, mida mööda veetud mulda kõrgematelt kohtadelt madalamatele [60]; neid on ka hiljem tee parandamisel maa seest leitud. Hiljem kasutatud seda teed Järvelja jahilossi sõitmiseks.

Ravvasilmä heinamaa [KN: *ravvassilmä*] – Agali vk. kv. 190a ja 190b, metsavahikohast 0,8 km idas asuv Agali k. talude ja Vööpste k. viiele talule kuulunud heinamaa, 36 ha suur [27; 228; 285].

Rebassaare (Rebässaare) **tal**u nr. A-199⁹³ – endine mõisa heinavahikoht Peravalla Sitapäälitse jõe vasakul kaldal Rebässaarel. Talukoha esimeseks peremeheks olevat olnud Peeter Sorokof (sünd. u. 1838), kes elanud siin mullakoopas. Hiljem muutnud mõis talu heinavahikohaks ning lasknud siia ehitada maja [102]. 1865. a. vakuraamatus nimetatakse kohta *Järve-tagutse* nimega.

Rebässaar – Sitapäälitse jõe vasakul kaldal olev soosaar, millel asub Rebassaare talu.

Rebässaare kraav – (Peravalla) Suursoost Ahja jõkke suubuv kraav [466].

Rebässaare käänd – Ahja jõe käänukoht Kikassaare parvest 0,75 km allpool – kohas, kus ida poolt suubub jõkke Rebässaare kraav [466].

Rebässaare loomus – endine Rebässaare t. noodatõmbamise koht Peipsi järve kaldavetes [307]. (Sama mis Ninapää loomus?)

⁹³ Pole käsikirjas arvatud ühegi küla talude hulka.

Reedukivi – tohutu suur kivi Haavametsa vk. kv. 85 loodenurgas, Reedusoo [58]; asub Looga nr. A-231 talust 0,75 km idas, Kõivusaare teest 0,25 km lõunas.

Reedusoo [KN: *reedosuu*] – endised heinamaad Haavametsa vk. kv. 85 piirkonnas Reedukivi ümbruses, kus praegu kasvab peal latimets [58].

Reinussaar [KN: *reinossaar*] – Kivisaare vk. soosaar.

Riiupalo [KN: *riipalo*] – Rõka ja Haavametsa (endine Järvselja) vk. kv. 276, 262 ja 263, Meeksi valla Haavametsa küläni ulatuv männimets, kus vanasti sõda olnud [46, 58], ehk kus rootslased ja venelased riielnud [306]. Mõne teate järgi aga olnud siin hoopis metsiste mängukoht, kus vanasti “mõtuse riielnuva” [451]. Kolmandad arvavad, et Riiupalo pärast riielnud vanasti mõisnikud. “Riiupalo kengule olevat varandus maetud” [RKM II 210, 332 (52)]. Lähedal on Kullamätäs (vt. RASINA). Riiupalo asub kolme valla – Kastre, Rasina ja Meeksi – piiril, mis võis mõisnike vahel tõesti riidu põhjustada.

Ristimägi – Ahunapalu (varem Tasa) k. Põldrõugu t. lauda taga Valgmenurme piiril, Tasa teest 50 m kaugusel asuv pisut kõrgem koht [433]. Siin olnud vanasti kabel (surnuaed) [E 53926] – arvatavasti küla matusekoht, kuna siin leidub maa sees ka kive ning siit on leitud helmeid [433].

Ristimägi – Agali k. Sipu t. maal, talust 0,2 km lõunas (Sipu ja Nursi t. vahel), Raja t. juurest üle tee asuv kõrgendik, kus vanasti kabel ehk surnuaed asunud [E 53926]. Kui mägi põlluks küntud, tulnud maa seest välja inimeste luid, vanu mõõku ja pussnuge [27], ka kirstude tükke. Luid on leitud ka Sipu talu juurest, talust põhja pool [27].

Ristiperä – Sitapäälitse jõe läänepoolne osa Rebässaarest allpool [102].

Ristsaar – Rõka vk. kv. 292–295 (kv. 294 juures ka pisut lõuna poole ulatuv) veidi ristikujuline kõrgendik, mis metsaga kaetud (ümbrus lage) [14]. Varem olnud siin kääpaed ja Rootsi sõja aegseid riste. Ristsaarest idas (kv. 296 ja 305), kus praegu tüma raba, olnud vanasti metsajärv.

Ristsaare kraav – Haavametsa vk. põhjaosas (kv. 83) Valgeojaga ühinev ning edasi Peravalla jõge moodustav kraav [102], mis lähtub Selgjärvest (?).

Rohtla talu nr. A-65 – Parveotsa k. asundustalu.

Roiu talu nr. A-186 – Kõrvesilla k. endine renditalu, mõne teate järgi küla vanim talu; olevat nime saanud esimesest elanikust Roiukese Jaanist, kes siia lepikusse 19. sajandi keskpaiku (?) rajanud popsitare ning siin esime-

sena hakanud alet põletama [380]. Talu esimeseks peremeheks olnud Kribi Kondrat, edasi Mihkel Saar (sünd. u. 1821) ja tolle järglased [14]. Esma-kordselt mainitakse Roiu talu 1866. a. vakuraamatus. Räägitakse, et Roiu talu peremees Roiu Kusta (Kusta Saar) olnud nõid ja tal olnud puuk; pärast surma viinud vanajuudad ta hinge Palaskilaande [413].

Roogendniit [roogõnd'-] – Rõka k. Maasikamäe t. heinamaa talust lõunas, metsa ääres, Rõka vk. kv. 282 ja 283 vahel [14].

Roogitu niit – Ahunapalu k. Trosta t. heinamaa Saki tee ääres, teest idas, kraavi ja Kõveraoja põllu vahel, talust 0,3 km [438].

Roogitu niit – Haavametsa t. heinamaa Mäksa valla piiril (1865. a. *Rogito Niet*); täpsem asukoht teadmata.

Rosteniit⁹⁴ [ˈrostõ-] – Ahunapalu k. Looga nr. A-231 t. heinamaa Peravalla jõe paremal kaldal, talust 0,5 km kagus [431].

Ruuketsi⁹⁵ **saar** [ˈruukõtsi] – väike, 1,5 ha suurune soosaar Jõmmsoos, Kivisaare vk. kv. 23, Lõhmussaare ja Kõrgessaare vahel [61].

Rõika kraav – Parveotsa k. Odra ja Kalda t. vahelt Emajõkke suubuv sügav kraav, mis saanud nime Rõika talust, mis vanasti siin asunud [69].

Rõika talu nr. A-161 – Võõpste k. endine renditalu. Rõika-nimelisi peresid leiame Võnnu kirikuraamatust Võõpstes juba 1730. aastatel; kõnesolevas talus elas sellenimeline pere juba vähemalt 18. sajandi lõpul, samuti veel 1858. a. revisjoni ajal. Talu rahvapärane nimetus aga on Tsori talu [231], millisena (*Zorri*) ta esineb ka 1816.–1858. a. revisjonikirjades (*tsori* – '(kinnikasvanud) ojake, kraav, nire, kitsas heinamaariba'⁹⁶).

Rõika küla⁹⁷ [KN: sisseütl. *rõkka*] – Eesti Vabariigi ajal moodustatud küla, kuhu kuuluvad Rõka talu ja metsavahikoht, Maasikamäe, Tõiksaare ja Kõivu talu ning Järvselja piirkond.

Rõika mets, vahtkond – Järvselja õppe- ja katse-metsamajandi lõunapoolseim osa, piiratud läänest, lõunast ja idast Rasina vallaga, põhjast Liispõllu ja Haavametsa vahtkonnaga. Uulika piiril asub Rootsi kaitsekraav. Kirikuraamatus mainitakse Rõika metsavahti juba 1792. a. Metsavahikoha kõrval (Rasina pool), Todessoni maja kohal, olevat vanasti asunud mõisa õlleladu

⁹⁴ Sõnast *roste* ~ *rostõ* 'rooste' (EM).

⁹⁵ Sõnast *'ruukene* < *ruug* 'pilliroog; roostik' (EVS).

⁹⁶ Vt. märkust 32 lk. 170.

⁹⁷ Puudub 1923. a. asulate nimistust; 1938. a. Rõkka k. nime all toodud Võnnu vallast üle Meeksi valda; 1977. a. nimistus Rõka k. (EH).

[14]. Maja eest tee kohalt tuli 19. sajandi lõpul tee tegemise ajal maa seest välja surnuluid, ehteasju, nuga jm. Kohta on varem peetud pühaks, kuid muinasjäänuse kuhu on tee tegemisega täiesti lõhutud [E 52960].

Rõka (Rõkka) **tal** nr. A-243 – Rõka k. endine renditalu metsavahikoha naabrus.

Rõuste nurm ['rõustõ] – Peravalla Leego t. põld tanuma otsas, talust 0,25 km idakirde [309].

Rõuste soo (suu) – Peravalla Leego t. soine heinamaa Rõuste nurme taga, talust mõnisada m kaugemal ida pool [309].

Rätsepa talu nr. A-173 ['rätsepä] – Kõrvesilla k. endine renditalu; 1826.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas Põka Kõrvesilla taluna, kus elas Rätsepa-nimeline pere (asunud siia 18. ja 19. sajandi vahetusel); 1866. a. vakuraamatuse esmakordselt Rätsepa talu. Varem nimet. Tani taluks [432]; 19. sajandi keskpaiku asunud siia rendiperemehena elama rätsep Jaan Tanni [7].

Rügässaar – Ahunapalu (varem Tasa) k. Tasa t. lähedal Kikassaare tee ääres, talust 0,3 km kaugusel asuv soosaar, kus vanasti olnud rukkipõld (vane-mad elanikud mäletavad siin veel rukkippeenraid (*rüga* – 'rukis')⁹⁸) [7; 433].

Rüüvlikõrts – Emajõe paremal kaldal Kantsi endisest kõrtsist 0,6 km allpool (kraavist 0,1 km allpool), kraavi ja Teppani lammi vahel oleval kõvemal kohal vanasti asunud kõrts, kus väga palju inimesi ära tapetud [216; 230; 346; 499]. Rahaga inimesed siit enam välja ei läinud [216]. E. Moosese mehe emaisa olnud siin 4 aastat kõrtsmik (19. sajandi kolmanda veerandi algul) ning kuulnud siin ühtelugu kõiksugu hääli, näinud kummitusi; ei saanud siin ka hobust pidada, kuna seegi olnud hirmunud ning hakanud öösi-ti norskama [216]. Kõrtsi kiviase olnud siin veel 19. sajandi lõpul selgesti tunda, hoone kivid, tellise- ja lubjatükid kantud siit alles hiljuti vete poolt minema.

Kõrtsi juurest olevat vanasti alanud Rootsi kivi- või pakktee [108; 498], mis suundunud Pihkva poole; selle jäänuseid on maa seest leitud kraavi kaevamisel [413].

Saare talu nr. A-26 – Aruaia k. asundustalu; rajatud Eesti Vabariigi ajal kohale, kus 19. sajandil oli asunud üks kandikohtadest.

Saaremägi – Peravalla Padu t. maal, talust 0,4 km kirdes asuv kõrgendik [421; 422].

⁹⁸ Võnnu murrakus alati *rügä* – vastavuses vokaalharmooniaga.

Saarenukk – väike maanina Peipsi järve kaldal, Emajõe suudmest 0,5 km lõunas [142; 307]. (“Saarenuka taga on plaadik (mäda koht).”⁹⁹)

Saarenurm [KN: *saarõnur̥m*] – Ahunapalu k. Kooli t. põld talust kirdes, talu ja Vanaveski t. vahel [535].

Saareoja – Ahunapalu k. Mäha t. maal, talu ja Vanaveski t. vahel Praaganurme kohal varem voolanud (nüüd kinni kasvanud) oja, mis suubunud Peravalla jõkke [477].

Saareoja [KN: *saarõoja*] – Ahunapalu k. Mäha t. maal, talu ja Vanaveski t. vahel asuv väike soosaar, kus kasvavad peal kased [243].

Saareperä [KN: *saarõperä*] – Ahunapalu (varem Tasa) k. Tasa t. ja Pähnsaare vahel, talust ligi 0,75 km edelas olev soosaar, peal põld [15].

Saareperä käänd – Emajõe vana jõesäng Venessaare kohal [499].

Saareperä nurm – Ahunapalu (varem Tasa) k. Tasa t. lähedal Saareperäl (vt.) olev põld, kust olevat välja küntud mitu kirvest ja hõbelusikat [15].

Saariku kenk – Peravalla Kalli talust 0,75 km idakirdes olev väike kõrgendik, kus 3–4 mändi peal [15].

Saki talu nr. A-112 – Ahunapalu k. endine renditalu Kõivusaare teeharul, kuhu ta 19. sajandil olevat toodud Mäha t. lähedalt Sakiaia kohalt (vt.) [90]. On aga ka võimalik, et ta asus juba 18. sajandil samal kohal, siis ja ka 1811.–1858. a. revisjonide aegu küll *Sotniko* taluna. Juba 1758. a. elas Kõivusaarel elanikuna *Seggi Jürri* ja 1799. a. suri siin, Ahunapalus, sant *Sakki Märt*. Saki talu märgitakse esmakordselt 1866. a. vakuraamatus.

Sakiaid – väike heinamaa Ahunapalu k. Mäha t. maal, talu aia taga (talust põhjakirdes), Kooli t. piiril põllus, kus arvatavasti vanasti seisnud Saki talu; varem olnud siin tunda ka kaevu ase [90].

Saksasoo – Ahunapalu k. Looga ja Kõivusaare t. endine heinamaa (Kõivusaare teest lõunas); nüüd metsa all.

Saksaväret [-*väret*'] – Ahunapalu k. Looga nr. A-231 t. heinamaa kraavi lääne-kaldal, Kõivusaare teest 0,1 km lõunas, Mustaniiduga vastakuti [431].

Salolahe – Peravalla Leego t. põlluots Salolahe kaldal, Kõrgemäest põhjas, viimastest väikese sooga eraldatud [309].

⁹⁹ Võnnu murrakus näiteks: *Saarenuka takan om plaadik (mäda kotuss). plaadik näib olevat kohalik sõna, mida ei leidu sõnaraamatutes, kuid mis on levinud Emajõe-äärsetes kohanimes.*

Salolahe loomus – kalapüüdmise koht Leego järve idakaldal Salolahes, Salopõlde all [309].

Salolaht – laht Leego järve idakaldal Leego t. lähedal, Salomäest põhjas [422].

Salomägi – Peravalla Leego talust kirdes asuv kõrgendik [309; 422]. Sama mis Kõrgemägi (vt.).

Salopõlde – Peravalla Leego t. põld talust 0,5 km kirdes, Padu t. teest läänes, Salomäe lähedal [309].

Sambla talu – Kastre as. asundustalu (Võõpste tee ääres, Pihlaka ja Oru t. vahel).

Sammelsoo (-suu) [sammõl'] – Ahunapalu k. Mäha t. Ahtikust loodes asuv mädasoo [535]. Nimet. ka Samblasooks [90].

Sammelsuu mõts – Ahunapalu (varem Tasa) k. Põdranina talust loodes olev mets [278].

Sammelsuu nurm – Ahunapalu k. Mäha t. põld Tasa tee ääres (teest lõunas), surnuaia ja Ahtiku vahel, Trosta t. piiril [90].

Sanniksaar – Ahijärve lähedal, Pikäpõllu metsast läänes, Ahja jõest 2,5 km eemal olev soosaar (Pikasaare talust 1,5 km loodes) [278; 444].

Sannsaar – Ahunapalu (varem Tasa) k. Tasa t. maal, talust 0,75 km põhjaloodes (Naarissaare ja Änniksaare vahel) asuv soosaar, mis põlluks küntud [7].

Saraslamm – Ahunapalu k. Kooli t. heinamaa Sitapäälitse jõe paremal kaldal Rebässaare kohal [535]. Nimet. ka Saraslammi nukaks [443], Saraslammi nuka heinamaaks [102].

Saviaugu talu – Kaarli k. (Savikoa nuka) asundustalu, kõrvuti Telliskopli taluga, kus varem olnud saviaugud ja savikoda. Saviaugud olnud talust edelas, läänes ja loodes ja sealt saadud rohkesti sinisavi [379].

Savikoa nukk – Kaarli k. lõunaosa Aru, Halliku, Mäeotsa, Saviaugu ja Telliskopli taluga. Naljaviisi nimet. ka Muhumaaks [379].

Saviksaare niit – Ahunapalu k. Looga t. heinamaa (1865. a.).

Saviku käänd – Akaljõe käänukoht Konnakaevandu kohal [267; 499].

Saviku käänd – Emajõe käänukoht Saviku saare kohal, natuke allpool Saviku talu [142; 466].

Saviku loomus – endine Vastse-Kuuste mõisale kuulunud noodatõmbamise koht Emajõe vasakul kaldal Saviku t. kohal [142; 130]. Saviku loomust (*Sawick Zug*) mainivad juba 1601. a. revisjonikirjad.

Saviku saar – Emajõe Konnakaevandu ja Väike-Akaljõe vahele jääv saar [267].

Saviku talu nr. A-236¹⁰⁰ – Emajõe alamjooksu vasakul kaldal Saviku saare kohale 1890. a. paiku rajatud mõisa heinavahi maja. Nimetus saadud sini-savi järgi, mida läheduses palju leidub, ühes kohas 4 sülla sügavuselt [267].

Savimaja talu nr. A-164 – Vööpste k. endine renditalu, saanud nime ümbuskonna savisest pinnasest (talu lombist on varem savi võetud) [8]. Talu kohal arvatakse vanasti olevat asunud Rootsi kasarmud, kuna siit on leitud maa-aluseid käike ja keldreid [231]. Savimaja talu märgitakse esmakordselt 1866. a. vakuraamatus. Nimet. ka Savimäe taluks [231], samuti Tuule [*tuulõ*] taluks, kuna talu peremees olnud 19. sajandi teisel poolel Tuule Jaan [231].

Seerva (kenk) [*siirva*] – Rõka vk. kv. 284 (Maasikmäe lähedalt) kuni Selgjärve idakaldani oja äärt pidi ulatuv seljandik [14].

Seerva tsihk – Rõka vk. kv. 270 ja 284 vaheline lääne-ida suunas kulgev metsasiht, mis idas ulatub kuni Seervani [14].

Seervasaar – Apnasaare vk. kv. 38/63 (Tanipalu ja Vanamõisa perasaarte vahel) asuv soosaar [243]. Nimet. ka Siirvasaareks [431] [KN: *seevassaar*].

Selgjärv – Järveljal kv. 256, 257 ja 272 asuv järv, mille pindala 3,1 ha, mõõtmed 0,45 × 0,09 km. 1684. a. kaardil nimet. *Sitka Jerwe*. Nimet. ka Järvelja [*järvsäl'lä*] järveks [14].

Sepa loomus [*sepä*] – Peipsi järve kaldal Järve kaevandu ja Luasaare vahel, Kalli loomusest lõunas, Ahunapalu k. Sepa talule kuulunud noodatõmbamise koht [142].

Sepa talu nr. A-223 [KN: *sepä*] – Ahunapalu k. endine rendikoht, toodud 19. sajandil praegusse kohta Mäha t. maalt, Sepäaiast [90; 477]. 1811.–1858. a. revisjonilehtedel esineb *Sotniko* taluna, Sepa talu nimet. esmakordselt 1866. a. vakuraamatus.¹⁰¹

Sepäaid – Ahunapalu k. Mäha t. õue all, koolimaja naabruses, Sakiaiaiga kõrvuti asetsev heinamaa. Varem olevat siin mitu talu olnud [90; 477].

¹⁰⁰ Pole käsikirjas arvatud ühegi küla talude hulka.

¹⁰¹ Vt. Saki t., mida on peetud samuti Sotniko taluks.

Sepäpaja lohk [-*paa*] – Kastre as. Naarislombi t. juures, talust kagus asuv lohukoht heinamaaga, mille ääres (paju juures) asunud vanasti Varese talu ja sepikoda [69]. Nimet. ka Sepikoja [-*kua*] lohuks.

Sikaniidu talu – Aruaia k. asundustalu Sikaniidu ääres.

Sikaniit – Võõpste k. talude endine heinamaa Aruaia metsa ääres, Aruaia ja Kõrvesilla k. vahel [104; 231; 257]. Varem olnud siin väga palju metskitsi (sikke) [364]. Naljatamisi nimet. ka Sitaniiduks.

Sikasaar – Apnasaare vk. kv. 17 Kassisaarest lõunas asuv ja tollest väikese heinamaaga lahutatud soosaareke [296].

Sikksaar – Jõmmsoos Pähnassaare ja Kikassaare tee vahel, Pähnassaarest 0,3 km loodes asuv soosaar, millel kasvavad väikesed põõsad [7; 61].¹⁰²

Sillasoo – Agali k. ja Vahelaane vahel (Sipu ja Rammuli talust 0,5 km põhjas) Ahunapalu tee kohal olev soo [27].

Sillukese [*sillukõsõ*] – Ahunapalu k. Oja t. lähedal, viimasest läänes, Looga nr. A-231 talust põhjaloodes asuv heinamaa samanimelise tiigiga [431]. Vanasti nimet. Sillukõstõks [431].

Sillukese tiik – Ahunapalu k. Oja t. lähedal Sillukesel (vt.) olev tiik [431].

Sipu talu nr. A-241 – Agali k. endine renditalu, nimet. sellenimelisena esmakordselt 1866. a. vakuraamatus; põles maha 1962. a. Prof. Konstantin Ramuli isakodu. Vt. ka Ristimägi.

Sirgu talu nr. A-138 – Võõpste k. endine puulõikajakoht. Kohanimi ulatub vahest tagasi juba 18. sajandisse (1750. a. Võõpstes vabadik *Zirgo Jürge*), igatahes 1874. a. oli siin juba olemas *Zirgu* asunikumaja. Nimet. ka Tsirgu taluks.

Sitapäälitse jõgi [KN: *sita`pääl(t)se*] – Peravalla jõe lõik Kalli järve ja Järve kaevandu vahel [102]. Nimet. veel Sitapää jõeks [267], Sitapäälse jõeks ehk Sitapäälseks [433], kuna kevadise suurvee ajal, ka idatormiga hakkab jõgi teistpidi voolama, ajades kalapüünised järvekõntsa ehk “sitta”¹⁰³ täis [267]. Uuemal ajal nimet. ka Kalli jõeks.

Siugsaar – Peravalla Leego t. maal Padu t. tee lähedal (teest 0,1 km idas), Makerga palost kaugemal soises metsas olev väike kõrge kinguke, millel kasvavad mõned puud [309; 421].

¹⁰² Uuemal Eesti põhikaardil *Sitksaar*, mis on tõenäoliselt lähedasem tegelikule hääldusele. Vrd. *sit`k* ‘must sõstar’; neid põõsaid kasvab piirkonnas ka looduslikult.

¹⁰³ Ka Võru murdes on *sitt* neutraalne sõna kõntsa või mustuse kohta.

Soemäe mõts – Veskimäe k. Soeoru läänekaldal kasvav mets.

Soemäe soo (suu) – Veskimäe k. Soemäe talust idas olev soo, millel mets peal [346].

Soemäe talu nr. A-5 – Veskimäe k. kunagise kandikoha asemele rajatud asundustalu. Töenäoliselt asus siin varem üks Soe taludest, mida oli 19. sajandil Kokuta külas kolm.

Soeorg – Veskimäe k. Mäe ja Hoorepi t. vahelt Emajõe ürgorgu suubuv org. Nimet. ka Soemäe oruks.

Soesaar – väike soosaareke Apnasaare vk. kv. 12 kaguosas, Kääbassaare juures Meeksi valla piiril (Kääbassaare-Apnasaare teest 0,3 km põhjas).

Soitsejärv – Peravalla soos, Leego järvest 0,5 km edelas, Peravalla jõega oja kaudu ühenduses olev järv, mille pindala 6,3 ha, mõõtmed 0,42 × 0,22 km. 1750. a. dokumendis *Soitjerw*, 1758. a. *Sotjerwe*. Nimet. ka Soitsjärveks, Suurjärveks¹⁰⁴.

Soo talu – Praaga k. kalurimaja Emajõe paremal kaldal, Luha ja Laine t. vahel (Emajõe suudmest alates 2. talu).

Soolasoo (-suu) – Emajõe-äärne heinamaa Veskimäe k. all. Kuna siin kasvanud halb hein, mida loomad ei tahtnud, jaganud mõis heinamaa välja moonakatele.

Soora käänd – Emajõe vana sāngi käänukoht Vene kaevandu alguses Venessaare juures [499].

Soora loomus – endine noodatõmbamise koht Emajõe paremal kaldal, 0,25–0,5 km ülalpool Venessaart [408; 499].

Soovere talu – Ahunapalu k. asundustalu küla ja Lammassaare vahel, rajatud 1934. a.¹⁰⁵

Sorokaid – Ahunapalu k. Mäha t. heinamaa, mis ulatub talu juurest idakirde suunas kuni Valgmeni [90].

Sulbi talu – Võõpste k. asundustalu (Lompe talust läänes, teisel pool Lompe sood), saanud nime esimese peremehe nimest.

Sule talu nr. A-78 – Kastre as. asundustalu (Järvepera soo ääres, Kaarlimõisa tee lähedal).

¹⁰⁴ See võib olla eksitus, kui mõelda, et paremini sobib nimeks *Suujärv* 'soojärv'.

¹⁰⁵ Kas sama, mis Üliminõna? Muid talusid ei näita selles piirkonnas ka ükski kaart. Vt. Tuksissaar.

Surmaniit – Viira vk. metsavahikohast 2 km kirdes, Ahja jõest u. 1 km kaugusel (3. kvartalis) olev madalam heinamaa, mis 19. sajandi teisel poolel kuulunud Surma Kaarlile [466]. Teise teate järgi saanud niit nime sellest, et kunagi murdnud siin hunt inimese maha [216]. Nimet. ka Surma-aruks [290], Surmaoruks [216].

Surnu käänd – Emajõe käänukoht Pikkvarre ja Kullamäe käänu vahel [142; 466; 499].

Surnu loomus – endine Kastre mõisale kuulunud noodatõmbamise koht Emajõe vasakul kaldal, Surnu käänu algupool [142; 499]. 1795. a. dokumendis *Hainaotz*.

Surnusoo – Kõrvesilla k. Roiu t. endine heinamaa Emajõe vasakul kaldal Surnu käänu kohal. Nimet. ka Surnuseljaks [*surnusälg*] [108].

Suuremäna – Agali vk. kv. 112 ja 142 piiril, Ahunapalu tee ääres (teest läänes) asuv koht, kus kuni u. 1919. aastani kasvanud suur mänd, nn. Mälestuse mänd [306]. Iga mööduv surnurong teinud juba vanadest aegadest peale selle männi juures peatuse ning tema koore sisse lõigatud rist [90; 228; 306]; seetõttu puu lõpuks kuivas ning raiuti maha.

Suure-Tamme talu nr. A-28 – Aruaia k. asundustalu (Metsapoolle ja Saare t. vahel). Talu rajamise aegu kasvanud sel kohal suur tamm, mis nüüd on maha raiutud.

Suur-Marjasoo – Kivisaare vk. Kivisaare ja Pikasaare vahel olev soo [477].

Suur-Saar(i)k – Leego järve lõunakaldal nn. Vitsaku rannas, Leego talust edelas asuv soosaar [422].

Suursoo – Peravalla soomassiiv Emajõe, Akaljõe ja Sitapäälitse jõe, Tasa-Kikassaare tee ja Ahja jõe vahel. Nimet. ka Rebässaare sooks [466].

Kui Kikassaare teed veel ei olnud, käinud teolised Kastre mõisa otse läbi soo, kasutades kohati ülepääsemiseks purdeid (mõisast jõutud koju laupäeva öösel, pühapäeva lõuna ajal hakatud juba tagasi minema) [90]. Kuna soo olnud väga tüma ja seal palju hobuseid ära uppunud, ei julgenud paljud üle soo käia, vaid läinud Võnnu kaudu ringi [E 53273].

Suutsoll – Kalli järve juures, Sääpera jõe suudmest loode poole ulatuv oja [228].

Sõrmussaar – Apnasaare vk. kv. 15 lõunaosas, Kääbassaare teest 0,15 km lõunas olev väike soosaareke. Nimet. ka Tsõõriksaareks ehk Tsõörksaareks [*tsõõrk-*] [6].

Sõrmussaar – Kivisaare vk. kv. 42, Pikasaare talust 0,5 km põhjakirdes asuv ümmarguse kujuga soosaar, millel kasvab kuuse-männimets [444].

Sõstra talu – Kastre as. asundustalu Kikassaare tee ääres (krunt koos Ööbiku taluga). Tules hävinud.

Söörpõllu talu – Agali k. asundustalu (Kõrgekuuse ja Sääskoja t. vahel), mis rajati 1928. a.

Sääpera¹⁰⁶ **jõgi** [KN: *sääperä*] – Kalli järvest ringiga lääne suunas voolav ja Suursohu (Kikassaare sohu) lõppev 2 km pikkune ojake [433], mille ääres vanasti asunud Võõpste ja Kõrvesilla k. talude heinamaad [257]. Jõgi on väga kalarikas: Eesti Vabariigi ajal tõmmanud Põldrõugu t. peremees siit nooda abil ühe ööga kalakudemise ajal välja 8 koormatäit kalu [433]. Nimet. ka Sääpera tsolliks [257].

Sääselammi tsoll [*tsoll*] – Peravalla Sääpera jõe põhjapoolne haru, mis lõpeb sohu [15]. (Sama mis Kärnaoja?)

Sääskoja heinamaa – Agali k. Sääskoja talust idas, Liispõllu tee äärde ulatuv endine heinamaa, kus vanasti oja olnud ning palju sääski [285]. Oja ääres kasvanud palju kalmusetaolist heina, “sääskpütski” [228].

Sääskoja mets – Liispõllu vk. osa Agali k. lõunaosa ja Liispõllu k. vahel (Raudtee ja Järvselja tee vahel), kv. 233/234 [310].

Sääskoja talu – Agali k. asundustalu, rajatud 1933. a. Sääskoja heinamaa ja metsa äärde [285].

Sügävjuum [*sükäv-*] – sügavam, u. 0,75 km laiune koht Peipsi järves (*juum* – ‘sügav koht’¹⁰⁷), Praagast u. 2 km, Vedämä leete ja Leeteotsa vahel [40].

Süüteperä niit – Ahunapalu k. Trosta t. heinamaa Süüteperä timbu ääres.

Süüteperä¹⁰⁸ **timp** – Ahunapalu k. Trosta t. põld talust 0,25 km läänes, kus praegu noor mets peale istutatud [438]. Nimet. ka Söötipere nurmeks [535] [KN: *‘süüteperi nurm*].

¹⁰⁶ Vrd. *sägä*, gen. *sää* ‘säga’ (EVS); aga ka *sääs* ‘okstest punutud kalatõke võrkkotiga’ (EKSS); eelkõige lõunaestilise levikuga sõna (VMS).

¹⁰⁷ *juum* : *jooma* ‘(leetselgadevaheline) sügav koht meres v järves; ‘triip, juga, viirg, vööt, pikk kitsas riba, pikk lohk v seljandik; ‘jõe v allika suue merekaldas’ (EMS). Huvitav on, et sõna on (vähemalt neis tähendustes) levinud Eestis ainult piki mere- ja Peipsi rannikut, eri murrakutes eri kujul vastavalt kohalikule hääldusele (*joom*, *juom*).

¹⁰⁸ Sõnast *süüt* ‘sööt’, mitmuse omastav *‘süüte* (VES).

Taga-Saar(i)k – Ahunapalu k. Mäha t. soosaar Saariksoos [90].

Tagasipalo – Liispõllu vk. põhjaosas (kv. 163/164) ja Kivisaare vk. lõunaosas (kv. 136/137), mõlemal pool Raudteed asuv endine põline männimets [14]; ulatub mõne teate järgi kuni Ahijärveni [285; 312] ja lõuna pool piirneb Mustamurruga. Tagasipalo kingu kaudu käinud kunagi tee Agali külast Kõnnu külla; nimepanijad on olnud nähtavasti need, kellele see tee otse maks tagasiteeks oli.

Tagatsolli¹⁰⁹ **heinamaa** – Järvelja metsaülema ja Rõka metsavahi (varem Kastre mõisa) hajaheinamaa Kastre-Peravallas (täpsem asukoht teadmata).

Tamme talu – Aruaia k. asundustalu.

Tamme talu nr. A-1 – Veskimäe k. asundustalu, rajatud kunagise Soe kandikoha asemele [415]. Talu õues kasvanud 350-aastane põline tamm [168; 415], mille ümbermõõt olnud 3 mehe sülelaiust ja mille juures mõisa ajal Sibula Joosep käinud talurahvale jutlust pidamas [415]; see tamm hävis 1941. a. sõjasuvel, ta känd on veel alles.

Tammeniit [*tammõ-*] – Ahunapalu k. Tani t. heinamaa talust 1,5 km kagus, Ojapera ääres, kus vanasti kasvanud suur tamm [102]. Viimase alla olevat Rootsi ajal kulda maetud, mida ka paljud otsimas on käinud [102; 243]. 1940. a. paiku kaevatud puule kulla otsimise käigus kraav ümber, mille tagajärjel puu kuivas [243].

Tammiksaar – Apnasaare vk. kv. 3/6, Kalli järve idasopist 0,5 km lõunakagus asuv väike soosaar, millel kasemets ja tammed peal [15].

Tammiksaar – Peravalla jõe vasakul kaldal, Leego jõe otsa kohal asuv u. 5 ha suurune soosaar, kus õige vanal ajal nähtavasti küla olnud: siin leiduvat varemeid ja on maa seest leitud savikivitükke [60]. Nimet. ka Tammiksaare kenguks.

Tani talu nr. A-233 – Ahunapalu k. endine renditalu Peravalla jõe paremal kaldal – kohal, kus juba Rootsi ajal (1684. a. kaardil) talu asunud. Talu nimetus on pärit nähtavasti 18. sajandi algusest, mil Ahunapalus elas Tani Jüri (1730. aastatel oli siin sellenimelisi peresid juba mitu).

Tanipalu [KN: *tanipalo*] – Apnasaare vk. kv. 24, 36–38 ja 61–62, Ahunapalu k. Tani talust idas ja idakirdes kuni Meeksi valla piirini ulatuv metsalõik. Metsa läänepoolses otsas leiduvat koopaid [243], adrajälgi [114] jm., millest järeldatakse, et siin on vanasti elatud. 36. kvartalis, vana männimetsa ja

¹⁰⁹ Vt. järgmine märkus.

noore metsakultuuri piiril, Tani talust mõnesaja meetri kaugusel leiduvat auke ja künkaid [535], kääpaid leiduvat ka sügavamal metsas [480]. Ahunapalu Tani t. lähedal olevat “sõjakääpad”, Luutsna metsa alguses. Seal mädasoos on varem küla elanikud end peitnud, seal on ka lahinguid löödud ja maetud [E 53271 (7)]. “Tanipalu alla tulnud Rootsi sõjalaevastik [---]. Sinna on maetud kulda. [---] Tanipalu otsast jookseb soll, igast kohast saa üleki, on jõgi olnud, jooksnud Laaksaare alla välja ja Peipsisse”¹¹⁰ [RKM II 210, 583/4 (1)].

Tanivalgme¹¹¹ [-`valgmõ] – Ahunapalu k. Tani t. jõesadama koht Tani ja Vanaveski t. vahel, silla juures [102; 535]. Nimet. ka lihtsalt Valgmeks [243], mis tähendab madalat kohta ehk lammi jõe ääres, kuhu paadid välja tõmmati ja kust varem hobusega läbi jõe sõideti, kuna sild puudus.

Tardanelli talu nr. A-97 – Kastre as. asundustalu (Aruaia k. piiril).

Taressaar [*tarõssaar*] – Kivisaare vk. Suur-Marjasoos (kv. 30/31), Kajaksaarest (vt. KURISTA) 2 km idakagus, Sanniksaarest läänes asuv piklik soosaar [477]. Varem kasvanud saarel põlised tammed, mis nüüd maha raiutud [380]. Vanasti läinud sõja ajal Rootsi vägi siit läbi, tulles Kõnnust Piiri t. juurest Ahijärve äärde (vt. Käokenk) ja sealt minnes Taressaarde ning Kastresse; Taressaarel tehtud peatus ning keedetud suppi, mida veel tänapäeval tunnistavad saarel leiduvad katlaasemed [380]. Saarel on varem käidud ka varandust otsimas ning kaevamas [220]. Nimet. ka Tarossaareks [380], Tarussaareks [85].

Taropedaja mõts [KN: *taropedäjä*] – endise Järvelja vk. kv. 225, Järveljalt 1 km põhjakirdes algav metsalõik, kus vanasti kasvanud väga kõrged ja põlised männid, mille tüvedesse õonestatud mesilasetaarusid [14].

Taropedajate niit [-*pedäjide*] – Agali k. heinamaa (1865. a.); täpsem asukoht teadmata.

Tarossaar – Kivisaare vk. kv. 34/35 lõunaosas kõrgem koht [418].

¹¹⁰ Tsitaat on lähedane eesti kirjakeelele, v.a. sõna *soll*, Võnnu murrakus tegelikult *tsolʹl*; see sõna on iseloomulik Võnnu murrakule, esineb ka Põlva khk.-s ja märkimisväärselt veel Kodavere khk.-s (kus hääldub *solʹl*) (VMS). *tsolʹl* : *tsolli* ‘kraav; lomp’ (VES).

¹¹¹ Vt. märkust 59 lk. 178.

Tasa küla – kuni Eesti Vabariigi ajani Peravallas olnud küla Tasa, Alatasa, Poltraga, Põldrõugu ja Põdranina taluga. Küla on Võnnu kirikuraamatus mainitud juba 18. sajandi algupoolel; 1750. ja 1758. a. *Tassa* od. *Taimetz-külla*. Nõukogude ajal paigutatud Ahunapalu küla alla.

Tasa loomus – endine Peravalla Tasa talule kuulunud noodatõmbamise koht Peipsi järves, Järve kaevandu nuka peal [307].

Tasa talu nr. A-203 – Ahunapalu (varem Tasa) k. endine renditalu, on asunud samal kohal (koos Alatasa taluga) juba 17. sajandil (1684. a. kaardil). Nimi oli olemas juba 17. sajandi algul ja ilmselt isegi varem (1601. a. elas Peravallas *Jack Tassa*).

Tasaoja – Peravalla Tasa talude juurest Peravalla (Kõivavva) jõkke suubuv oja.

Tedressaar – Ahunapalu k. Kure t. lähedal, talust 0,4 km põhjas asuv väike metsaga kaetud soosaar [171].

Teelahkme talu nr. A-66 – Parveotsa k. asundustalu Mäksa-Kastre maantee ääres, Kavastu teelahkmel.

Telliskopli talu nr. A-25 – Kaarli k. Savikoa nuka asundustalu, rajatud endise mõisa savikojade ehk Kastre telliskivitehase juurde. Viimane ehitati 1860.–1870. aastatel, tegutses kuni u. 1940. aastani ning põles 1953. a. paiku (asus talust paarkümmend meetrit läänes) [379]. Talu juures on saviaugud, kust savi võeti (vt. Saviaugu talu).

Teperitsa – Peravalla Kalli t. heinamaa Kalli järve idakaldal (poolsaarel), talust 0,75 km põhjakirdes [15].

Teppani lamm – Emajõe paremal kaldal, endisest Kantsi kõrtsist ligi 0,75 km allpool (Rüüvlikõrtsist 0,1 km) asuv tüma heinamaa (lamm), kus vanasti keegi Teppani-nimeline mees kalu püüdnud [408; 499].

Tiirakeste tsoll – 10 m pikkune kraav Peravalla Leego järve põhjakaldal Laheperä tsolli ja Lobatsolli vahel [422].

Tiitso käänd – Emajõe käänukoht Kantsi kõrtsi ja Venessaare (s.o. Kantsi käänu ja Soora käänu) vahel, kummastki u. 1 km kaugusel [408; 499]. Nimet. ka Tiitso varreks [499].¹¹²

Tiitso lamm – Emajõe parem kallas Kirjulammi vastas, endisest Kantsi kõrtsist u. 1 km allpool, Tiitso käänu kohal ja sellest veidi allpool [408; 499].

¹¹² Vrd. Teetsu: Ahunapalos *Tetzo*-nimelised (Simm 1975: 197).

Tiitso loomus – Emajõe paremal kaldal Tiitso käänust veidi ülalpool olnud kalapüügikoht [499].

Timukeste mets – Peravalla Padu t. lähedal, talust 0,75 km põhjaloodes, Saaremäe taga olev mets [421; 422]. Nimet. ka Timukeste otsaks [422].

Timukeste põld – Peravalla Padu t. põld Timukeste metsa ees [421; 422].

Tiusti soo – Agali k. talude heinamaa Lambaoja lähedal (1865. a.); täpsem asukoht teadmata.

Tondi heinamaa – sookoht Peravalla Tasa talu ja Kastre mõisa vahel, kus muud ei kasva kui vitsad¹¹³ ja mille ümber hirmsad mülkad. Kord näinud keegi naine siin üht musta meest heina vitstega maha niitmas, sellest tekkinud kaared on veel praegu soo peal näha [E 29921].

Tondisaar – Jõmmsoos, Kivisaare vk. kv. 22, Pikksaare lähedal, tollest 0,25 km edelas asuv väiksem soosaar, kus mets peal [85].

Tondisoo – Liispõllu vk. Ahijärve kraavi lähedal olev heinamaa [85].

Toome talu – Kõrvesilla k. asundustalu, rajatud 1930. a. paiku Viira metsavahikoha ja Roiu t. vahele (Kase talust põhjas).

Toome talu – Kastre as. asundustalu Kikassaare tee ääres, selle ja Emajõe vahel nn. Kriiva lepikus (vt.). Talu kohal Emajões, kaldast u. 10 m on Rootsi sõjalaev põhjas; madala veega võivat laevakeret mõlaga puudutada, kuna ta peal olevat ainult umbes meetri jagu vett [216; 408; 499]. Suvel kasvavat laeva kerel rohi, mis ulatuvat ka veest välja ning mille järgi laeva asukoht on nähtav [408]. Omal ajal saatnud Kastre mõisaomanik Nikolai v. Essen tuukrid vee alla laeva uurima, aga midagi väärtuslikku polevat sealt leitud [257]. Laev olevat umbes 20 m pikk [346], tehtud tammepuust, pantserdatud kerega; pantserit olevat rahvas laevakerelt ka maha koorinud [267]. Kõneldakse veel, et allpool Kantsi käändu on varem jõest palju tünne välja võetud, mis vahest kuulusid Rootsi laevadele [69].

Tornitagune põld [KN: *tornitagonō*] – Peravalla Leego t. põld Padu t. piiril endise vaatetorni taga Leego järve lähedal [309].

Traksikõrs [KN: *'traksikõrrō mõts*] – Haavametsa vk. kv. 93 põhjaosas Meeksi valla piiril, Parapalu teest 0,25–0,5 km põhjas olev vana männimets [58].

¹¹³ S.o. võsa.

Troogelmaa [*troogõl*-] – Haavametsa vk. kogu kv. 122 läänepoolne äär 100 m ulatuses (Kõivusaare taludest u. 1 km edelas) – metsaheinamaa, kus omal ajal kasvas mitmeid metsalilli ja rohhtaimi, nn. drooge (pohlaõisi kõha vastu, palderjanijuuri kõhu- ja närvirohuna jne.), mida mõisnikud vanasti lasknud siit endale korjata [58].

Trosta talu nr. A-221 – Ahunapalu k. endine renditalu, mis vanasti asunud Mäha t. maal [90; 477]; saanud nime peremehelt Johan Nagelsonilt e. Tols-talt (ka Torsta), kes asus siia Räpinast 1832. a. Vanasti kutsutud talu ka Tols-ta taluks, 1816.–1858. a. revisjonikirjades seisab ta aga Kurvitsa (*Kurwitse*, *Kurwitzta*) taluna. *Trosta* talu esineb esmakordselt 1866. a. vakuraamatus.

Traksissaar – Jõmmsoos Pähnassaare lähedal asuv soosaar [477]. Nimet. ka Traksisaareks.

Tseasõra soo [*tsia*-] – Rõka vk. kv. 275/276, Riiupalos Rasina valla piiril asuv soo [228], kus vanasti olnud väga palju metssigu, kes siin lahinguid löönud [14]. Kord kimbutanud nad siin üht meest, kel õnnestunud puu otsas varju leida.

Tsibiotsa – Liispõllu k. kõige läänepoolsem maja rahvakeelses nimepruugis [228].

Tsiigunina loomus [*-nõna*] – endine Kastre mõisale kuulunud noodatõmbamise koht Emajõe Pikkvarre paremal kaldal, Ahja jõe suudmest 1 km allpool [499], mainitud juba 1601. a. revisjonikirjades (*Ziggona Zug*) (1795. a. *Ziguninna od. Naasz Zug*). Tuntud ka kui Ülemine Pringi loomus [267].

Tsirgukant – Võõpste k. Sirgu ja Mäe-Sirgu t. üldnimetus [346; 533].

Tsirguniit – Võõpste k. Sirgu ja Mäe-Sirgu t. juures olev heinamaa [346]. Nimet. ka Sirguniiduks [533].

Tsirgusaar – Võõpste k. Sirgu ja Mäe-Sirgu t. kohal olev kõrgendik, kus vanasti olnud Tsirgu talu (praeguse Sirgu t. kohal). Tsaariaja lõpul olnud Tsirgusaarel 4 puulõikajakohta [444].

Tsõõrdpõlde¹¹⁴ [*-`põldõ*] – Peravalla Padu talust 0,2 km idas olev ümmargune kõrgem koht [422], kus kasvavad põõsad.

Tsõõrikaid [KN: *tsõõrikuaid*] – Ahunapalu k. Sepa t. põld [438].

Tsõõrikpalo – Peravalla Leego t. pedastik Tsõõriksaarel, talust 0,7 km kirdes, järvesopist 0,15 km [309]. Nimet. ka Ojapõlde [*-`põldõ*] paloks [309].

¹¹⁴ *tsõõrd* võib olla ületaotluslik kuju sõnast *sõõrd* 'ale'.

Tsõõriksaar – Peravalla Leego t. maal asuv ümmargune kink talust 0,4 km idakirdes [309], kus kasvab männik.

Tsõõriksoo [*tsõõrksuu*] – Ahunapalu k. Mäha t. mädasoo talust 0,2 km idas, millel kaks väikest saart [433]. Soost on leitud palke, mida peetud sõjalaevade mastideks ja arvatud, et sel kohal on vanasti laevaga sõidetud [90]. Nimet. ka Tsõõrksooks [477], Saariksooks [90; 433].

Tsäpsi soo – Liispõllu vk. kv. 250, Maasikmäe ja Liispõllu vahel olev kuremarjasoo, kuhu praegu istutatud noor mets [14; 228].

Tuksissaar [KN: *tuksi(s)saar*] – Ahunapalu k. Lammassaarest 0,5 km lõunas olev soosaar [477]. (Teistel andmetel asub praeguse Soovere¹¹⁵ t. kohal.)

Tuule talu nr. A-237 [KN: *tuulõ*] – Agali k. endine renditalu, sel kohal olemas juba 17. sajandil (1684. a. kaardil). Talu nimi pärineb tõenäoliselt juba 18. sajandi algusest, mil Agali külas elas Tuule (*Tuhle*) Rein. Vanasti on talu juures seisnud tuuleveski, millest ilmselt ka talule nimi saadud.¹¹⁶

Tuulemägi [*~ tuulõ*] – Võõpste k. kõrgendik Savimaja (Tuule) ja Albre taludega [231].

Tuuleveski kants – kunagise tuuleveski vare Parveotsa k. Möldrimäe t. (vt.) maal.

Tõiksaar – Rõka k. kõrgendik Maasikmäest läänes Tõiksaare taluga. Saart olevat vanasti kutsutud Tõugsaareks, siis Tõuksaareks, kuna siin olnud varem, enne Tõiksaare talu rajamist, põllulapike, mida kasutatud tõu (suvilja) tegemiseks [14].

Tõiksaare talu nr. A-209 – Rõka k. endine renditalu Tõiksaarel, rajatud 19. sajandi keskpaiku metsa [14].

Tõrvamäe tiik – Agali k. Raja talust 150 m loodes asuv endine linaleotiik, allikas, mis nüüd kive täis aetud [191]. Nimet. ka Tõrma lohuks [27] [KN: *tõrmmäelohk*].

Tõrvamägi – Agali k. Sipu t. maal, Raja ja Rammuli t. vahel olev kõrgendik [191].

Uibo talu nr. A-168 – Võõpste k. endine renditalu, nimet. selle nimega esmakordselt 1866. a. vakuraamatus.

¹¹⁵ Käsikirjas siinkohal *Sooveere*; nimetatud talu paiknebki Lammassaare suhtes samamoodi.

¹¹⁶ Serge t.; rahvalik paralleelnimi veel Putani (Simm 1972: 292, 295, kummagi nime kohta eraldi käsitus).

Uibo-Mari kask – Ahunapalu k. Jõksi t. juures, sellest 0,1 km kaugusel Tasa tee ja metsa ääres kasvav suur kask. Ligi 100 aastat tagasi tahtnud metsavaht seda puud maha raiuda, aga keegi laps, Uibo-Mari, palunud puu kasvama jätta ning nimetada see tema nimega [60]. Uibo-Mari on maetud Miimsaarele.

Uibumägi [~ *'uibo-*] – Võõpste k. Uibo talust 0,2 km lõunas, Võõpste ja Kõrvesilla k. piiril asuv väike kõrgendik, mida läbib Võnnu tee [231]. Nimet. ka Aadamamäeks.

Uiga praks – Kastre mõisast 2,5 km idas algav kuremarjasoo Emajõe, Ahja jõe ja Kikassaare tee vahel [216, 231, 466]. 1865. a. kirjas Uigametsana. Nimet. ka Uiga sooks [466].

Umboja mets – Ahunapalu k. Kure talust 0,75 km edelas, Umboja niidu taga kasvav mets [171] [KN: *'umbõaid*].

Umboja niit – Ahunapalu k. Kure t. heinamaa talust 0,5 km edelas, Kuusealutse nurme taga, tolle ja metsa vahel [171].

Umboja nurm – Ahunapalu k. Sepa t. põld [171]. Tuntud ka kui Umboea aid [438].

Unnuksaar – Apnasaare vk. kv. 14/15, Leego talust 1 km idakagus algav ja ida (Käabassaare) suunas kulgev soosaar. Nimet. ka Unnukeseks [296], Unnuketsiks [309].

Urdla tsoll – Järve kaevandust (selle suudmest 0,1 km) lõuna suunas kulgev väike ojake [102].

Urusoo – Haavametsa vk. kv. 148, osalt ka Agali vk. kv. 147, Agali metsavahikoha ja Kõivusaare talude vahel (kummastki u. 2 km kaugusel) olevad endised heinamaad [58]. 1865. a. *Urrosoo* metsaheinamaa.

Ussiniit – Võõpste k. Albre ja Savimaja t. endine heinamaa taludest 1 km kirdes, riigimetsa ääres, kus vanasti palju usse olnud [231; 258]; praegu metsa all.

Ussisoo – Aruaia vk., metsavahikohast u. 1 km loodes asuv heinamaa metsaserva lähedal [388].

Ussisoo – Kivisaare vk. metsavahikohast 0,5 km idas asuv soo [418].

Ussisoo – Ahunapalu k. Sepa t. maal, talust 0,5 km edelas, Ahtikust edelas olev mädasoo, kus vanasti arvatavasti järv olnud [90]. Soos olnud varem väga palju usse.

Uuekopli talu nr. A-9 – Veskimäe (varem Kokuta) k. asundustalu (Josti ja Keskkopli t. vahel).

Vaenusaar [*vaahussaar*] – Kivisaare vk. kv. 42 kirdeosas, metsavahikohast 1 km läänes, Sõrmussaare ja Pikätimbu vahel paiknev piklik metsaga kaetud soosaar [114, 444].

Vahelaan – Agali vk. kv. 142 mets Agali küla ja Ahunapalu k. Saki t. vahel, mida läbib Agali-Ahunapalu tee [27; 285].

Vahelaane nurm – Ahunapalu k. Saki t. põld talust lõunas, Vahelaane ääres, mõlemal pool Agali teed.

Vahelasesaar – endine mõisa heinamaa (1874. a.) Kastre-Peravallas (Kivisaare lähedal), täpsem asukoht teadmata.

Vaheniit – Vööpste k. Põka t. heinamaa talust 0,2 km kagus [346].

Vahenurme talu – Kastre as. asundustalu (asunduse põhjaosas, Piiri ja Puusepa t. vahel).

Vahtra talu nr. A-16 – Parveotsa k. asundustalu.

Vaino (Vainu) talu – Parveotsa k. asundustalu (Kalda ja Pajo t. vahel).

Vainola talu nr. A-21 – Kaarli k. asundustalu (Nurme ja Metsa t. vahel).

Vainu [*vainu*] – Ahunapalu k. Mäha t. karjamaa talust 0,1 km kirdes, kus vanasti asunud külakiik ja kuhu küla karjad kokku käinud [90]; samas olnud ka karjakaev. Nimet. ka Külavainuks [*külä-*] [90].

Vainu talu – Kaarli k. asundustalu Järvepera soo ääres.

Vaksal – Liispõllu k. metsavahimaja rahvapärane naljanimetus [228].

Valge jõgi [KN: *'valgõjõgi*] – Peravalla jõe nimetus Tasa talude kohal [433]. Nimet. Poltraga talu järgi ka Poltra jõeks.

Valgeoja [KN: *'valgõoja*] – Haavametsa vk. kv. 119 juurest lähtuv ja Looga t. lähedal Ristsaare kraaviga ühinev endine oja valge, liivase põhjaga [27; 102, 58, 431], mis nüüd juba ammu kraavitatud. Moodustab koos Ristsaare kraaviga lähte Peravalla jõele. Nimet. ka Valgojaks [58, 431].

Valgeoja niit – Ahunapalu k. Kõivusaare talude heinamaa (1865. a.); täpsem asukoht teadmata.

Valgma niit¹¹⁷ – Ahunapalu k. Looga t. endine heinamaa talust 0,5 km põhjas, praeguse Oja t. juures [431].

Valgme¹¹⁷ [*ˈvalgmõ*] – Ahunapalu (varem Tasa) k. Põldrõugu t. paadisadam Kiisatsolli ääres, talust 0,4 km [433].

Valgme¹¹⁷ – Ahunapalu k. Mäha t. paadisadam Peravalla jõe vasakul kaldal, talust idas, kus kõrgem koht; jõepõhi olnud siin liivane ja paate olnud hea kaldale tõmmata [90].

Valgmenurm – Ahunapalu k. Mäha t. põld talust idas Peravalla jõe ääres Valgme kohal [535].

Valgmenurm – Ahunapalu k. Tani t. põld talust läänes Peravalla jõe ääres Tanivalgme kohal [535].

Valgmenurm – Ahunapalu k. Vanaveski t. põld talust idas Peravalla jõe ääres.

Valgmenurm – Ahunapalu (varem Tasa) k. Põldrõugu t. põld talu ja Valgme vahel, talust põhjas [433]. Nurme peal olnud vanasti küla paljude põldrõukudega [433] – 3 talu ja 7 popsikohta [278].

Vanaesä tiik – Agali k. Sipu t. lähedal, talust 0,1 km kirdes olev tiik, millest viib mööda teerada Kiviniidule [191].

Vanaesäniit – Agali k. Sipu t. heinamaa Agali metsavahikohast 0,3 km kirdes [228]. Nimet. uuemal ajal ka Kullerkupuniiduks [*kullõr-*], kuna kevadel õitseb siin palju kullerkuppe [228]. Arvatavasti sama mis Kiviniit (vt.).

Vanamõisa perasaared [KN: *vana`mõisaperä saarõ?*] – Apnasaare vk. kv. 63, Kõivusaare taludest 0,75 km põhjakirdes asuvad soosaared, kus arvatakse vanasti mõis olnud [502].

Vanamõisa perä – Kastre ja Meeksi valla piiril olev mets. Arvatavasti on siin vanasti mõis olnud, teiste arvates on see endine sõjaaegse kindlustuse asupaik [EKLA, f 199, m 52, l 42/3].

Vanatare nurm [*-tarõ*] – Ahunapalu k. Kure t. põld Vanatare t. piiril [171].

Vanatare (Vanatalu) **tal** nr. A-245 – Ahunapalu k. Kure t. küljest 1920. a. paiku eraldatud talu (vt. Kure talu).

Vanaussaed¹¹⁸ [*-ussaid*] – Ahunapalu k. Looga nr. A-231 t. lähedal, talust 0,5 km idakirdes, põhja pool Kõivusaare teed kraavi idakaldal olev heinamaa [431].

¹¹⁷ Vt. märkust 59 lk. 178.

¹¹⁸ *ussaid* 'õu' (Keem 1970: 447).

Vanaveski talu nr. A-232 – Ahunapalu k. endine renditalu veskiga, mis põlenud 1900. a. paiku ning lõplikult Eesti Vabariigi ajal [102].

Varblasõsaared [-saarõ?] – kolm väikest soosaart Kastre-Peravalla Unnuksaare ja Pähnassaare vahel [90].

Varese küla [varesse ~ varõssõ] – Võõpste k. kolme Varese talu üldnimetus 19. sajandil.

Varese loomus – Emajõe vasakul kaldal jõesuudmest 1,5 km kaugusel käänukohal, Prantska ja Prosta loomuste vahel asunud noodatõmbamise koht, mis kuulus Luunja mõisale [142].

Varese talu nr. A-147 – Võõpste k. endine renditalu, mille nimetus ulatub nähtavasti tagasi 18. sajandisse (1758. a. Võõpstes elanik Varese Peeter). 1811.–1858. a. revisjonide aegu oli külas 3 Varese talu: üks praeguse Varese t. kohal, teine Varese ja Lompe t. vahel, kolmanda asukoht teadmata [86]; kokku kutsuti neid rahva hulgas Varese külaks.

Varesesaar – Võõpste k. Varese t. ja Kastre as. Naarislombi t. kohal olev kõrgendik soo ääres.

Varessaar [varõssaar] – Peravalla Tasa t. lähedal Kikassaare teest lõunas, Jürissaarest 0,3 km põhjas asuv kink,¹¹⁹ millel kasvab valgelepavõsa [228].

Vasula heinamaa – endine Vasula mõisa heinamaa Emajõe paremal kaldal Kaagvere e. Vasula käänu kohal [267], mille Vasula mõisnik Kastre mõisnikult kaardimängus võitnud.

Vatsakoti soo [KN: vadsakoti] – Apnasaare vk. Tanipalu idaotsast algav ja Meeksi valla Saksa taluni ulatuv tüma, põhjatu laukasoo [90; 102; 535]. Mõnede arvates saanud soo nime sellest, et ta on “pehme ja vajuv nagu vatsk” (odrajahust valmistatud ning kuuma veega hautatud pehme leib)¹²⁰ [90; 102]; teise jutu järgi vanasti murdnud selle soo peal hundid naise, kel olnud vatsad kotiga kaasas; naine söödud, vatsakott aga jäänud alles [KN]. Kuna soos kasvab rohkesti murakaid, nimet. teda ka Murakasooks [102]. Kord vedanud Ahunapalu k. Mäha t. peremees Jaan Uiga talve ajal üle soo puid Piirissaarde. Tuisuga eksinud hobune teelt ning vajunud kõhuni sohu. Mees pingutanud jõudu, asetanud järjest vehmreid hobusele kõhu alla ning

¹¹⁹ Ilmakaarte (või soosaare nime) esitamisega on siin eksitud, kuid ka kaartide järgi ei õnnestunud kohta tuvastada.

¹²⁰ Lõunaeesti sõnal *vatsk* on eri paigus erinevaid tähendusvarjundeid; selles piirkonnas näib *vatsk* olevat sama mis eesti kirjakeeles ‘karask’. Vrd. *vatsk*, *vadsa* ‘karask, sepik’; *nisuvatsk* ‘sepik’; *kesvävatsk* ‘karask’ (VES).

jõudnud niiviisi sammhaaval 0,5 km edasi. Lõpuks langenud mees põlvili ja hakanud Jumalat paluma; kui siis uuest vehmri hobuse kõhu alla pistnud, visatud hobune otsekui tundmatu jõu abil soost tee peale välja ning mees jõudnud õnnelikult koju [90].

Vedämä leede – Peipsi järves, Emajõe suudmest 2 km põhja suunas kulgev leede, lõuna pool asuvast Leeteotsast (vt. PEDASPÄÄ) 800 m vahega, nn. Sügävjuum'aga [*süikävjuum*] lahutatud [443; 40].

Vene kaevand [*venne*] – Emajõe Saareperä käänu läbikaevatud lõik Tiitso ja Koosa käänu vahel (viimasest 0,75 km ülalpool, Koosa jõe suust 0,6 km), mida 1952.–1953. a. paiku süvendatud ning muudetud laevatatavaks (varem võinud siin sõita vaid paadiga) [130; 267]. Rahvajutu järgi kaevanud selle kraavi siia Rootsi sõja ajal venelased, et jõuda Saareperä käänus seisvale Rootsi laevastikule selja taha [130; 267; 466]; kraav kaevatud ühe ööga, kusjuures venelasi olnud nii palju, et igal mehel saanud ainult üks kord mütsiga mulda võtta [499]. Teistel andmetel kaevanud selle vene vangid Rootsi valitsuse ajal või siis hoopis rootslased [102]; viimaste kuningas Karl XII lasknud kanali kaevata Põhjasõja ajal, et ta Emajõe laevastik pääseks otsemini edasi [E XIII 45 (247)]. Siiski peetakse tõenäolisemaks, et kaevandi kaevasid venelased, kuna G. Pauckeri 1808. a. välja antud kaardil kannab kaevand keiser Peeter I kanali nime. Siiski leiame selle kaevandi Emajõel juba 1684. a. koostatud rootsiaegsel kaardil, mis tõendab tema olemasolu juba enne Põhjasõda [Hermann 1966]. Venelaste kasuks kõneleb rahvajutt: rootslased maganud jõekäänu taga; venelased tahtnud neist mööda sõita, kaevanud kraavi läbi heinamaa, nii et rootslased jäänud saarele; nii pääsenud venelased Tartu alla [ERA II 240, 654/5 (11)] ja tunginud rootslastele selja tagant kallale [ERA II 240, 703 (1)]. Mulla olevat Vene sõdurid kandnud siiluga taamale hunnikusse, kus veel praegu näha künkataoline mägi [ERA II 240, 654/5 (11)]. Teisendi järgi lasknud Peeter I kanali kaevata 700 Rootsi sõjavangil ühe ööga, et pääseda laevastikuga Tartu alla, vältimaks jõekääru, mis olnud rootslaste käes [ERA II 83, 505 (3)].

Venessaar – Vene kaevandu kaevamisel tekkinud saar Emajõe (Saareperä käänu) ja Vene kaevandu vahel [130; 499].

Venokalaan – Ahunapalu k. Kõivusaare t. endine heinamaa Saki t. tee ääres (sellest peamiselt põhjas) kahe kraavi (Valgeoja ja Ristsaare kraavi) vahel, Looga nr. A-231 talust 0,5–1 km idas; praegu võsastunud [431]. Nimet. ka Venekolaaneks [502].

Verioja kraav – Aruaia vk. kv. 185–188 keskelt, 1 km Viira vk. piirilt 0,5 km ülalpool Kikassaart Ahja jõkke suubuv kraav, Kureoja alumine lõik [290; 432; 466]. Rootsi sõja ajal olnud siin suur lahing, kusjuures veri valgunud kraavi mööda alla jõkke [288]; veri voolanud ojana [498].

Verioja käänd – Ahja jõe käänukoht Verioja kraavi suubumiskohal, Kikassaare endisest kõrtsist 0,5 km ülalpool [466]. Nimet. varem Verioja varreks [380].

Verioja loomus – Ahja jõe paremal kaldal Verioja kraavi suubumiskoha vastas, Kikassaarest 0,4 km ülalpool asuv endine noodatõmbamise koht [499].

Verioja soo – Ahja jõe vasakul kaldal Verioja kraavi piirkonnas, Kikassaare teest lõunas, jõe ja Aruaia vk. vahel olev soo, endine Kastre mõisa heinamaa (1874. a. 40 tessatini ehk 120 vakamaad suur) [466].

Veskimäe küla – vt. MÄKSA. Kastre vallast on küla külge liidetud endise Kokuta küla piirkond järgmiste taludega: Hoorepi, Josti, Keskkopli, Lätte, Metsakopli, Mäe, Oru, Soemäe, Tamme, Uuekopli ja Äärekopli.¹²¹

Veskimägi – Agali k. Tuule t. juures, sellest 50 m põhja pool asuv küngas, kus Eesti Vabariigi ajal oli tuuleveski, mis aga ära põlenud [27].

Veskitiigid [-tiigi²] – kaks tiiki Ahunapalu k. Vanaveski t. lähedal, talust 0,1 km lõunas, Mäha t. tee ääres [90].

Viinakoja oja [-kua] – saabub Rasina vallast Rõka vk. piiridesse kv. 305 ja 306 vahelkohas; praegu kraavitatud [14]. Vt. Viinanõru kraav (RASINA).

Viinakurm – Sitapäälitse jõe idapoolne lõik Järve kaevandu lähedal, viimase ja maja vahel, kus vanasti asunud põhiline kalakauplemise koht ja joodud kõvasti viina [102].

Viira mets, vahtkond – metsamassiiv Kõrvesilla küla, Aruaia vk. (Kõevistvarre kraavi), Ahja jõe ja Kurista v. Rulli vk. (Piiriotsa kraavi) vahel. Viira-nimeline peremees elas Võõpstes juba 1730. aastatel (tõenäoliselt ka juba 17. sajandi lõpul: 1688. a. Wirro Jaan) ja Viira metsavahti on mainitud 1750. a. vakuraamatus.

Viiravalgme [-'valgmõ] – Ahunapalu (varem Tasa) k. Poltraga (Viira) t. paadisadamakoht talu juures Peravalla jõe vasakul kaldal [443].

¹²¹ Hoorepi, Oru, Soemäe, Tamme t. (vt. need) juures ei ole märgitud kuulumist end. Kokuta k. alla. Neid talusid pole ka Kokuta k. artiklis. Samas artiklis tasub aga tähele panna Kokuta nime uuemaegset kasutust.

Virnja¹²² **varik** – Apnasaare vk. kv. 13/18, Leego talust 1 km lõunas, Vääbnasaare ja Leego järve vahel olev metsaga kaetud soosaar.

Vislasaar¹²³ [*vislassaar*] – Apnasaare vk. kv. 15 Vääbnasaare ja Leego Kääbasaare vahel olev soosaar, mida läbib Apnasaare-Kääbasaare tee. Nimet. ka Vistlasaareks.

Vitsaku rand – Leego järve lõunakallas Perke jõe ja Leego t. vahel kahe väikese saarekesega [422]. Nimet. ka Vitsaangu [*vitsa-aagu*] rannaks [309].

Vomma talu nr. A-158 – Võõpste k. endine renditalu, mis sellenimelisena ametlikult esmakordselt esineb 1866. a. vakuraamatus. Küll aga elas Võõpstes (Põka-Kõrvesilla talus) juba 1816. a. peremehena *Woma Peter (Parzioja Petre Peter)*, kes oli samas talus elanud juba ka 18. sajandi lõpul. Vomma t. väljal, talu ja Vorstioru vahel, olnud varem kolm talu – Kingu, Moka ja ?, mille laudaasemed olnud veel 19. sajandi lõpul tunda; sellelt väljalt on leitud rahasid ja helmeid [104].

Vomsi küla – Kastre as. Raja t. (Vomsi küüni) piirkonnas vanasti olnud küla [8; 69; 231], mille maad liidetud mõisamaa külge [EKLA, f 200, m 13:2, l 171/2]. Nimet. ka Vomsinukaks [257].

Vomsi küün – Kastre as. Raja t. kohal mõisa ajal olnud mõisa küün, kus öösiti hoitud lambaid [104].

Vomsi lepik – Kastre as. Raja t. taga kivistik juures varem kasvanud lepistik [104].

Vomsi mägi – Vorstioru põhjapoolne kallas Kastre as. Piiri t. kohal. Nimet. ka Vorstimäeks [86; 107].

Vorstiorg – Võõpste k. põhjapiiril, Kastre mõisast 2 km lõunas, Võõpste k. Vomma ja Kastre as. Piiri t. vahel asuv sügav org, kuhu Põhjasõja Kastre jõelahingu ajal (1704. a.) plahvatuse tagajärjel lennanud inimeste soolikad [69; 86; 257] (laevamast lennanud Viira metsa [ERA II 240, 585/6 (6)] – vt. Marjasoo). See jutt on rahva seas väga levinud. Teisendi järgi toimunud Vorstioru juures vanasti suur lahing, mille järel siit leitud palju soolikaid, mis osalt Künnapoja kaudu alla Emajõkke ujunud [498]; siia olevat palju langenuid maetud [257]. (1758. a. Võõpstes peremees *Worsti Peto*.)

¹²² Sõnast 'virnja' 'roomav madar' (Vilbaste 1993: 329).

¹²³ Sõnast *vislapuu* 'kirsipuu' (VES) või isikunimest Viso(i) (Simm 1977: 122).

Võnnu tee (tii) – Jõmmsoos Tasa ja Põldrõugu t. vahelt lähtuv rada (talitee), mis lääneedela suunas kulgedes viib Võngjärve äärde [61]; kulgeb Pähnasaares ja Peetrisaare vahel, Pimessaarest lõunas.

Võõpste kool – asutati Võõpste külas arvatavasti kohe pärast 1765. a. patenti, sest 1766. a. oli ta juba olemas. Koolmeistrid: *Trikkandi Jakkob* ?–1772–1780, *Rõka (Rõkka)* Jaago Rämman ?–1782–1792, Kerna Jaani Jakob ?–1794–1803, Jakob Rämmani p. Rõkka 1803–1849 ja 1850–1853 (oli kihelkonnakooli haridusega, tolle aja paremaid õpetajaid kihelkonnas), Mihkel Jakobi p. Rõkka 1849–1850, Kristjan Jakobi p. Rõkka 1853–1864, Hindrik Kristjani p. Suits 1864–1885, Johan Hindriku p. Suits 1885–1926, edasi Alma Ilves-Viira jt.

Kirjutamist hakkas Jakob Rõkka mõnele õpilasele õpetama 1840. aastate lõpul, 1855. a. võeti õppekavva ka rehkendamine. Kuni 1863. a. tulekahjuni asus kool viletsas suitsutares praeguse Kooli t. kohal, kuhu järgmisel aastal ehitati uus koolimaja, mida 1874. a. veelgi laiendati. Kool olnud õlgkatusega, põlenud 1904. a., misjärel ehitatud praegusse kohta. Eesti Vabariigi ajal põles koolimaja uuesti ja ehitati praegusel kujul üles 1934. a. Mõisa ajal töötas ta 3-aastase külakoolina, 1921.–1926. a. oli 2-klassiline, 1926.–1928. a. 4-klassiline, 1928. a. 5-klassiline. 1963. a. töötas kooli juures 8 klassi.

Praeguse koolimaja kohal olnud katoliku ajal kalmistu, hiljem aga kruusauk, kust veetud teedele kruusaga koos ka inimeste luid [ERA II 240, 733 (10)]. Ka koolimaja ehitamisel on maa seest palju luid välja tulnud [346; 388]; sama juhtunud koolimaja kaevu kaevamisel. Koolimaja sauna ja kuuri kohalt on peale luude leitud veel vanu rahasid [69].

Võõpste (varem Võõbste) **küla**¹²⁴ [~ 'võõpstõ] – olemas selle nime all juba 16. sajandil (1582 *Woibs*, 1588 *Woybs*, *Websy*; 1601 *Webys*, 1627 *Webs*, 1638 *Wabusta*; 1713–1716 *Wöbsi*, *Wöbustsi*, 18. saj. II poolel *Weebeste*, *Weebste*, *Webste*, *Wöbste*, *Wööbste*, *Wööbsi*¹²⁵). (Nimi võib olla tuletatud sõnast *võpistik* 'võsa'.)¹²⁶

¹²⁴ Asulate nimistutes: 1923. a. Võõbste, (1938. a. Võõpste,) 1945. a. Võõbste, 1977. a. Võõpste k. (EH).

¹²⁵ Mellin 1798: *Wööbst* (Simm 1975: 200).

¹²⁶ *võpistik*, *võpisto* 'võsastik' (VES). Kohanimeuurija E. Saare arvates võisid küla asutada Võõpsu külast (Räpina khk.) pärit väljarändajad ning tuua kaasa ka küla nime. Marje Joalaid kinnitab mitme varasema uurija arvamust, et külanime aluseks on vana isikunimi *Vööbus või isikunimepõhine *Vööbune (Eesti kohanime- raamatu käsikiri).

1582. a. elas külas 6 talupoega, 1588. a. 5 peremeest ja üks pops; edasi oli külas talused 1601. a. 8 (sealhulgas üks veski), 1627. ja 1638. a. 4; 17. sajandi lõpul elas külas 9 peremeest, nagu see näha ka 1684. a. kaardilt – 8 talu asusid praeguse Poksi t. ja Kastre as. Piiri t. vahel, maanteest idas, kuna üks talu paiknes praeguse Aruaia k. Saare t. piirkonnas. Samas mäletab Võõpste küla asunud olevat ka vanarahvas (vt. Vomma talu). 1758. a. oli külas talused 19 ringis, 1811. a. 29, 1816.–1858. a. revisjonide põhjal 28 (siia on arvatud ka Kõrvesilla piirkond). 19. sajandi lõpust on külas olemas järgmised vanatalud (rendikohad): Albre, Aljaku, Kaara, Kooli, Kärna, Lompe, Lutsu, Mõtsmooritse, Niiluse, Poksi, Põdrapalu, Rõika, Savimaja, Uiibo, Varese ja Vomma, peale nende Põka (kvootemaatalu), Sirgu ja Mäe-Sirgu (puulõikajakohad). Eesti Vabariigi ajal rajati siia veel Sulbi ja Kingu asundustalu, eraldati Põdrapalu talust Väike-Põdrapalu talu. Külas asub 18. sajandist saadik kool (vt. Võõpste kool), siin oli 18.–19. sajandil veel kõrts, asus 19. sajandi lõpuni Kastre vallamaja ja 1963. a. Kalinini-nimelise kolhoosi keskus.

Väike-Akaljõgi – Akaljõe alamjooks Konnakaevandu ja Emajõe vahel [267].

Väikeand [KN: 'väikeanni] – Peravalla Padu t. lähedal, talust 0,5 km põhjas, Pikkanna taga järve suunas 50 m pikkuselt sohu ulatuv kuivem koht, kus kasvavad puud [421].

Väike-Põdranõna nurm – Ahunapalu (varem Tasa) k. Põdranina t. põld talust läänes, talu ja Põdranõna vahel [278].

Väike-Põdrapalu talu – Võõpste k. Põdrapalu talust eraldatud talukoha rahvapärane nimetus [231] (asub tollest teisest pool teed).

Väikesaar – Peravalla Rebässaarest 0,25 km läänes olev väike soosaareke [102].

Väike-Saar(i)k – Leego järve lõunakaldal nn. Vitsaku rannas, Suur-Saarkust 50 m läänes asuv kuivem koht [422].

Välja talu nr. A-37 [vällä] – Alevi k. endine renditalu (Jõe ja Metsa t. vahel). Talu kohal jõe ääres olevat vanasti veski olnud [130].

Välja talu nr. A-99 – Kastre as. asundustalu asunduse idapiiril.

Väljak [vä(l)läk : väläku] – Peravalla Leego t. põld Padu t. lähedal, Makerga palo taga [309].

Väljaotsa talu – Kastre as. asundustalu Võõpste tee ääres Vorstioru lähedal.

Vääbnasaar [KN: 'vääbnässaar'] – Apnasaare vk. kv. 18/19 ja 14, Apnasaarest idas, tollega ühenduses olev soosaar, mida läbib Kääbassaare tee. Saarel olevat Rootsi sõjakääpad [477].

Õuna talu – Kastre as. asundustalu (Kaarlimõisa tee ääres).

Äijärv¹²⁷ – Apnasaare vk. kv. 4, Kalli järvest 1 km ida ja Leego järvest 1 km põhja pool asuv väike järv, mille pindala 10,4 ha, mõõtmed 0,47 × 0,34 km; asub keset jõhvikasood. Järv olevat tekkinud suurvee ajal ja on väga kalarikas [ERA II 265, 665 (7)], olevat rahva arvates salajõe kaudu ühenduses Peipsiga (järve pind tõuseb ja langeb koos Peipsiga). 1758. a. vakuraamatus esineb *Ockjerwe* nime all. Nimet. ka Umbjärveks.

Änniksaar¹²⁸ [KN: *äniksaar*] – Ahunapalu (varem Tasa) k. Tasa talust 1 km põhjakirdes olev soosaar [7].

Änniktsoll [KN: *äniktsol'l*] – Kõivavva jökke selle suubumiskoha lähedal voolav oja, mis lähtub Änniksaare piirkonnast [7]. Nimet. ka Änniktsolliks.

Änniktsolli veer (viir) – Tasa t. heinamaa Änniktsolli juures.

Äärekopli talu nr. A-11 – Veskimäe (varem Kokuta) k. asundustalu (Kesk-
kopli ja Lätte t. vahel), rajatud endise Kokuta k. kandikoha asemele.

Ööbiku talu – Kastre as. asundustalu Kikassaare tee ääres. Vt. ka Sõstra talu.

Üleminina nurm [KN: *üleminõna*] – Ahunapalu k. Sepa ja Kooli t. vahel olev põld [438].

Ülenurme talu – asundustalu Kastre as. idapiiril (Välja ja Tardanelli t. vahel), mille pere tulnud Ülenurme mõisast.

Ülesilla maa – Rõka k. Maasikamäe t. endine põld (Rõka vk. kv. 269) talust põhjas, mida mõisa ajal salaja metsa sees haritud [15].

Ülesilla nurm – Ahunapalu k. Trosta t. endine põld praeguse Lehtpuu t. kohal, mõlemal pool Saki t. teed [438].

Ülesilla nurm – Ahunapalu (varem Tasa) k. Poltraga t. põld Kõdretsolli taga, talust 0,3–0,4 km Ahunapalu pool, teest idas [60, 278]. Siin on tee ääres, sillast 30 m, kõrgem koht, kus vanasti surnuaed olnud [60] – arvatavasti Rootsi sõja aegne matusekoht [278], kuna kündmisel on põllust välja tulnud odaots, samuti toa laiuse ulatuses reas 8 inimese pealuud [60].

¹²⁷ Munajärv (Valk 1988: 242); vrd. saksa keeles *Ei 'muna'*.

¹²⁸ Isikunimest Henning, vt. ka Änningemägi (AHJA).

Ülesoo talu – Praaga k. kaluritalu Emajõe paremal kaldal (järve poolt arvates 4. talu).

Ülima nurm¹²⁹ [*ülimä*] – Ahunapalu k. Vanaveski t. põld talust läänes [535].

Üliminina talu – asundustalu Ahunapalu k. põhjaosas.¹³⁰

Üütlamm – Sitapäälitse jõe parempoolne käänd (“klomm”) Lepalammi vastas, Rebässaarest allpool [102].

Piirissaar

Saare pindala 7,5 km² (1796. a. 20,1 km²), elanike arv 430 (Eesti Vabariigi ajal üle 1200).

Saare vana nimi on Porka saar, venelaste kõnepruugis. Piirissaareks hakati teda nimetama ilmselt alles pärast 1721. a. rahulepingut (Võnnu kirikuraamatus esmakordselt 1763. a.). Saart poolitas Liivimaa ja Peterburi kubermangu piir.

Saare kolm küla asuvad selle kirderannikul, neist Piiri kuulus Kastre mõisale, Tooni ja Saare aga Peterburi kuberm. Gdovi maakonda.¹³¹

Antsoruu e. Antsuruu [*andso-*] – roostik endise Porga k. kohal saare loodeosas, Porganukas [384].

Juri ruu – Piiri k. kohal Süväaia lähedal, Pikänukast idas ja Krausi ruust läänes kasvav roostik [232; 384].

Kenguotsa ruu e. Kinguotsa roo – saare loodeosas Porganukast läänes (Kitse ruust kaugemal) kasvav roostik. Vt. ka Vanakengu ruu.

Kitse ruu [*kitsõ*] – saare loodeosas Porganuka ja Kenguotsa ruu vahel kasvav roostik. Nimet. ka Tsirgu ruuks.

Krausi ruu – Piiri k. kohal järves Juri ja Popa ruu vahel (kanalist läänes) kasvav roostik, mille istutanud Krausi-nimeline mees [232; 384].

¹²⁹ Nimi võib olla lühenenud sõnadest *üle mäe*.

¹³⁰ Vt. Soovere t.

¹³¹ 1923. a. asulate nimistus on Kastre-Võnnu vallas nimetatud Piirisaar; 1938. a. on Meeksi valla koosseisu arvatud Piirissaar; 1945. a. nimistus on Meeksi v. Piirisaare k.; 1977. a. nimistu järgi on Piirissaare kn. Piiri, Saare ja Tooni k. (EH).

Kurimaa – saare loodeosas Porganukast põhjakirdes, kaldast 0,4 km kaugusel olev madalik kõva, kivise ning savise põhjaga, kus kuni 19. sajandi keskpaigani Porga e. Porka küla olnud, samuti kirik [384]. Küla hävitanud Peipsi tormilained. 18. sajandil kasvanud siin mets, järve põhjas leidub veel praegu kände ja tüvesid. Kalu saab siit püüda ainult võrguga, mitte noodaga.

Kurjamaa nukk [~ *kuŕa*-] – endine neem saare läänekaldal (?).

Kurm¹³² – Porganuka lõunaosas olev laht loomusega [384].

Kurma – kalade kudemiskoht saare lõunakaldal (venelaste kõnepruugis).

Kõveramaa nukk [*kõvõra*-] – endine neem saare loodeotsas, nüüd hävinud [232].

Kõveramaa ruu – roostik Kõveramaa nuka kohal.

Leede [*leede*?] – madalik järves Piiri k. kohal, kus ainult 1,5 sülda vett (ümber ringi 3 sülda) [384].

Liivalaht – saare läänekaldal olev laht [232].

Luke ruu [*lukõ*] – saare loodeosas Porganukast põhja pool kasvav roostik.

Lõikuse kael [*lõikusõ*] – varem Porganukast kaugele läände ulatunud neem, mis praegu vee all; peal kasvab Uusruu (läänes) ja Vanakengu ruu (idas), nende vahel sügavam koht.

Lämmijärv – Peipsi järve osa Piirissaarest lõunas.

Meežanukk – Piiri k. sadama piirkond [232].

Meža küla – Piiri k. venekeelne nimetus (vene k. *meža* – ‘piir, põllupeenar’).

Mudalaht – laht saare läänekaldal [232].

Paavli ruu – roostik Piiri k. vene kiriku kohal järves, mille istutas 20. sajandi algul Pavel Lebedev, hüüdnimega Miropolski [232]. Nimet. ka Lebedevi ruuks [384] ja Miropolski ruuks.

Paljamaa lamm e. nukk – saare lääneosas olev madal rand, kus peal roostik [232; 384].

Papi kaiv – Piiri k. vene preestri (papi) õues olev kaev, mis Eesti Vabariigi ajal sai kivist rakked [384].

¹³² *kurm* ‘(üksik maa)nurk; maakitsus’ (EMS).

Peipsi järv – Piirissaarest põhjas. Nimet. ka Suurjärveks, varem – Külmjärveks, Seläjärveks (Seljajärveks)¹³³. Peipsi nimetus (1400, 1425 *Peybas*, 1433 *Peupes*, 1449 *Peibas*, 1502 *Peybasz*, 1585 *Beips*, 1638 *Paibas*, 1684 *Peipus*) võis J. Mägiste arvates olla seoses linnunimetusega, L. Kettunen arvates võis ta olla lähtunud isikunimest;¹³⁴ P. Ariste sõnul võis see olla substraat-sõna (täheenduses 'suur veekogu').¹³⁵

Piiri küla (Piirissaare küla) – kuni 1920. aastani Liivimaa ja Peterburi kubermangu piiril olnud küla, kus on sadam, kool, kirik ja surnuaed. J. Simmu arvates on Piiri küla nooremat päritolu, olles moodustunud 18.–19. sajandil vene sisserännanutest. Piirissaare küla on esmakordselt mainitud 1790. a. (*Piresar*), 1865. a. koosnes ta elanikkond ainult venelastest. Pole aga võimatu, et juba hoopis varem elas siin ka juba eestlasi, kelle küla paiknes Piirissaare küla naabruses, sellest läänes. Selleks võis olla Kodosaare e. Kotsoosaare¹³⁶ küla (1582 *Kotyzar*, 1588 *Kodozar*, 1601 *Koddasar*, *Koddisar*¹³⁷, *Kodtzo kulla*¹³⁸; 1865 *Kotsaar*). Küla venekeelne nimetus on Meža, märgitud esmakordselt 1750. a. (*Meschi od. Jawel*) kui puhtvene küla.

Piirissaare kool – asutatud 1768. või 1769. a. Koolmeistrid: kuni 1770. a. Kurvitse Jakob, 1786 Hoppe Paabo Peep, ?–1788–1798–? Truutsi Peetre Jaan, ?–1810–1833 Jaak Hoppe (koolimaja ehitati 1815. a.), 1833–1870 Jaan Klimbek, 1870–1871 Johan Paddar (abikoolmeister 1859–1870), 1871–1874 jällegi Jaan Klimbek, 1874–1886–? Peeter Hoppe, ?–1896 Peeter Käärik, 1896–1913 Hindrik Johani p. Rooma, 1913–1914 Hendrik Hering, 1914–1920 Karl Pennert, 1920–1922 August Tanni, 1922–1924 Linda Tanni, edasi Rudolf Nurk jt. Kirjutamist ja rehkendamist hakati Piirissaarel õpetama alles 1870. a. paiku. Praegusse kohta ehitati koolimaja 1875. a., uuesti ehitati 1899. a.; viimane põles maha 1921. a. suures tulekahjus, ehitati üles 1928. a.

Pikknukk – saare põhjapoolseim neem, ulatunud varem kaugemale järve, nüüd ära uhitud [384].

Popa ruu – Piiri k. järves olev roostik (Krausi ja Paavli ruu vahel), külvatud liivale 1927.–1928. a [78].

¹³³ Lõunaestli keeles oleks loomulikum *Säl(l)äjärv*; võib-olla aga on nimes säilinud vanem läänemeresoome sõna 'selkä'. Vt. Seljärv.

¹³⁴ Vt. Kettunen 1955: 202.

¹³⁵ Vt. nt. Ariste 1962: 17; Ariste 1981: 17. Neis allikates Ariste küll tähendust ei nimeta.

¹³⁶ *Kotssaar* (Simm 1977: 113–114).

¹³⁷ *Koddisaar* (Simm 1977: 113–114).

¹³⁸ *Kodtzo Kulla* (Simm 1977: 113–114).

Porga e. Porka küla – saare loodeosas, praegusest Porganukast põhja pool, Kurimaa kohal kuni 1862. aastani eksisteerinud küla, mis hävis tormilainetes (*pork*, gen. *porga* – ‘kepp, kaigas, teivas, millega lootsikut edasi lükatakse, ka mütt’). Küla eksisteeris juba 16. sajandil (1582 *Borka*, 1638 *Borckoholm*, 1684 *Borckaholm*, 1750 *Borckoholm*), elanikeks olid eestlased. (1684. a. märgitakse, et külas elas 18 kaluriperet, neist ainult üks vene päritolu; kalurid maksavad Kastre mõisale renti rahas ja kalades, mõisatööd teevad vaid suvel kõrgtööde perioodil; 1868. a. olid kõik 7 kaluriperet eesti soost).

Porganukk – saare loodepoolseim neem, hea kalakudemise koht [232].

Porkasaar, ka Porgassaar – Piirissaare endine nimi.

Saare küla (Salatski, vene k. *Želatško*) – saare kolmest külast lõunapoolseim, põhiliselt vene elanikkonnaga. Pihkva kroonikas mainitud esmakordselt 1370. a. kogu saare tähenduses, seotud arvatavasti ida poolt Peipsisse suubuva Želtša jõe nimega.¹³⁹

Saargi mägi [KN: *saarke*] – liivavõtukoht saarel (täpsem asukoht teadmata).

Seläjärv – Peipsi järve vana nimetus (Seljajärv¹⁴⁰), millest võib-olla sai tuletatud ka Piirissaare vana nimi (1582 *Selsar*, 1592 *Zelzar*, 1601 *Solsar*).

Severitski trostõ – saare põhjakaldal olev kalapüügikoht (venekeelses kõnepruugis).

Suur-Poriska järv – järveke saare lõunaosas sadama lähedal, ühenduses Peipsiga [384].

Süväaud – saare põhjaosas Piiri k. ja Pika nuka vahel olev tüma koht kaldast 0,5 km kaugusel, kus sügav vesi [232].

Tooni küla¹⁴¹ – Piiri ja Saare k. vahel asetsev küla, mis tekkinud 19. sajandi keskpaiku noist küladest väljarännanuist (vene k. *tonja* – ‘kalurite välilaa-ger, kaluriasula; kalapüügikoht e. loomus’). Rahvajutu järgi aga rajasid küla Porka külast 1862. a. lahkunud elanikud. Küla all järves süvendatud kohas leidub palju kalu. Küla venekeelne nimi on Danja.

Tsigalaht – laht saare läänekaldal Kurmust lõunas [232].

¹³⁹ Aliise Moora väitel on nii nimetatud siiski vaid jõe ülemjooksu, mis jääb Peipsist kaugemale (Moora 1964: 58).

¹⁴⁰ Vt. märkust 133 lk. 276.

¹⁴¹ Eesti keeles ka Toona k.: *tooña*, *toña*, *tooni* (Simm 1972: 291).

Uus ruu – Porganukast läänes kaugemal järves laevatee läheduses kasvav roostik [384].

Vanakengu ruu – vt. Kenguotsa ruu. Asub kalda lähedal. Nimet. ka Vanaruukeseks.

Vanaruukene [-`ruukõnõ] – vt. Vanakengu ruu, Kenguotsa ruu.

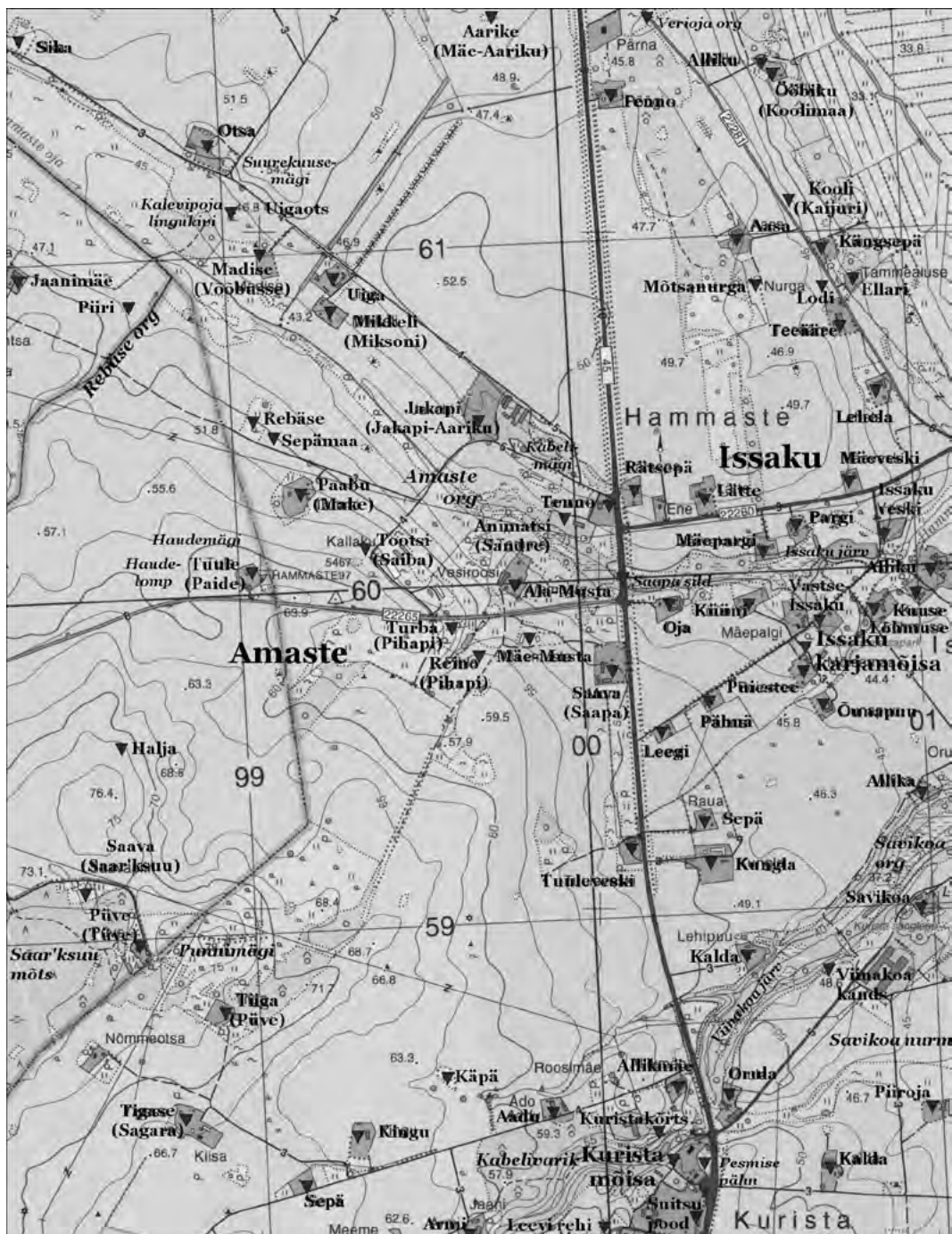
Veere ruu – roostik saare põhjakaldal Porganuka lähedal.

Väike-Poriska järv – saare lõunaosas Suur-Poriska järvest veidi ida pool olev järveke [384].

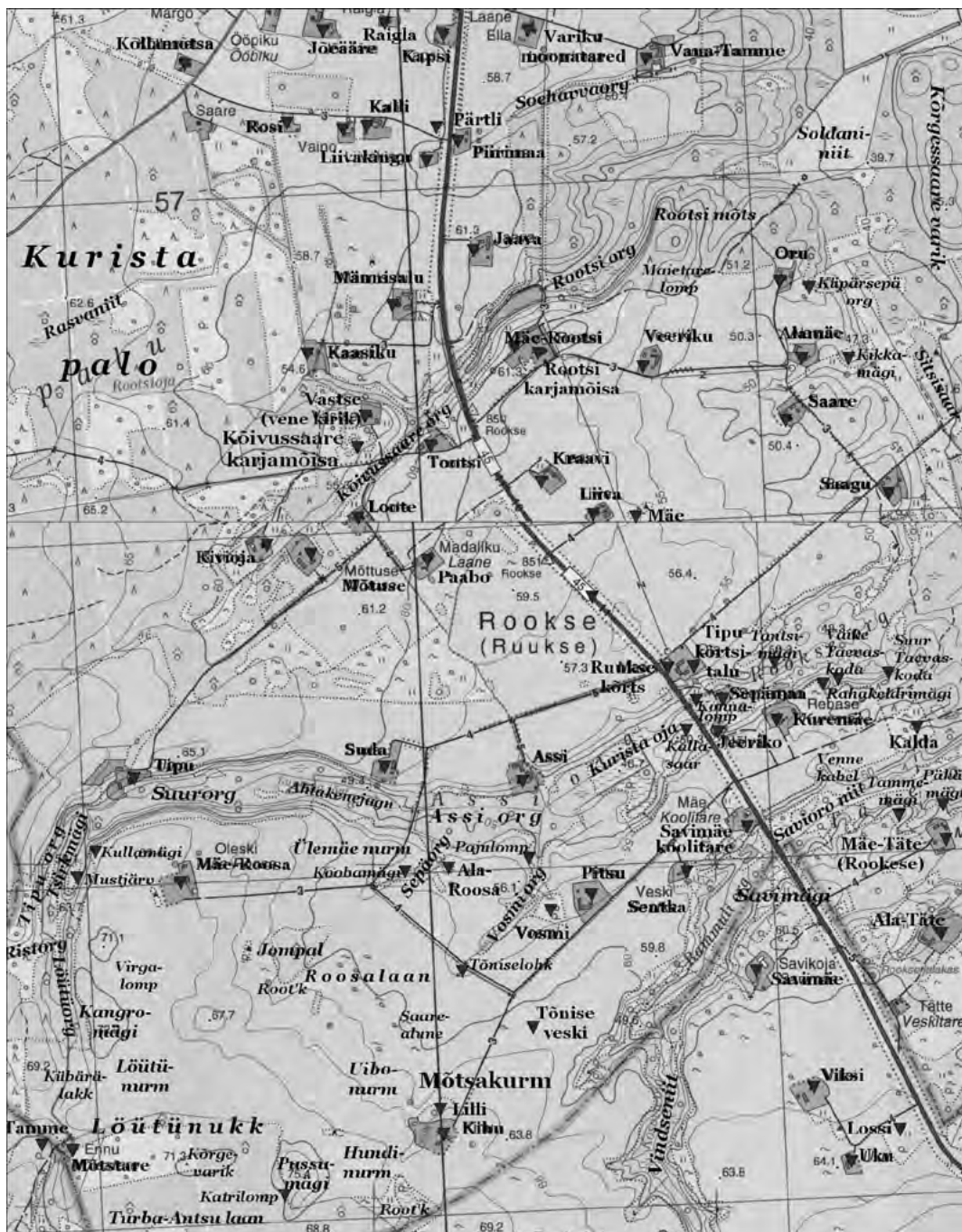
Äpe järv – saare edelaosas Äpenuka juures, kanali suudmest 0,5 km kaugusel asuv endine tiik [232; 384].

Äpemägi – Äpenukas olev kõrgem koht.

Äpenukk e. Äpe – piirkond saare edelaosas [232].

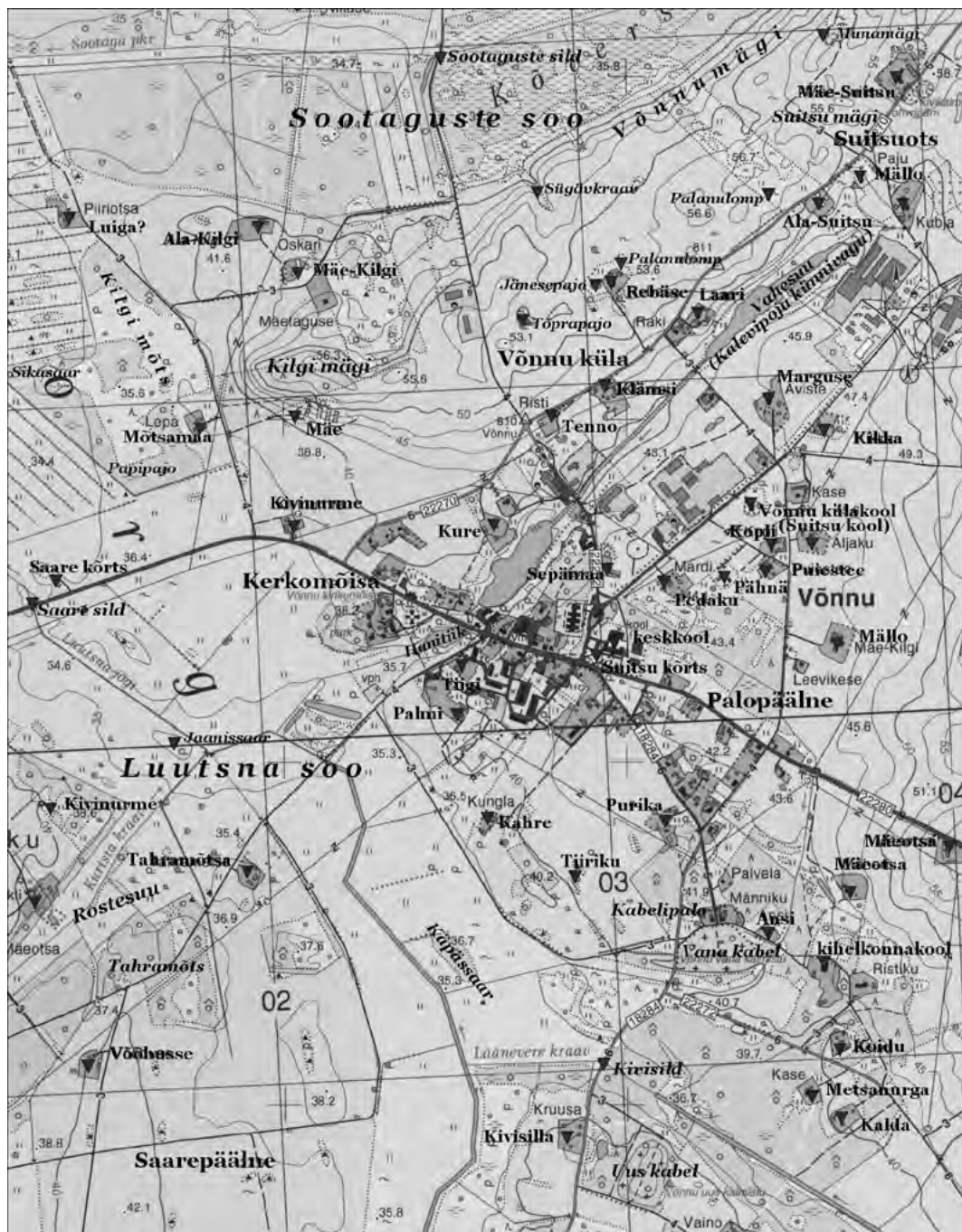

Kaart 15. Amaste (Hammaste) küla, Issaku kõrvalmõis ja Kurista mõis.

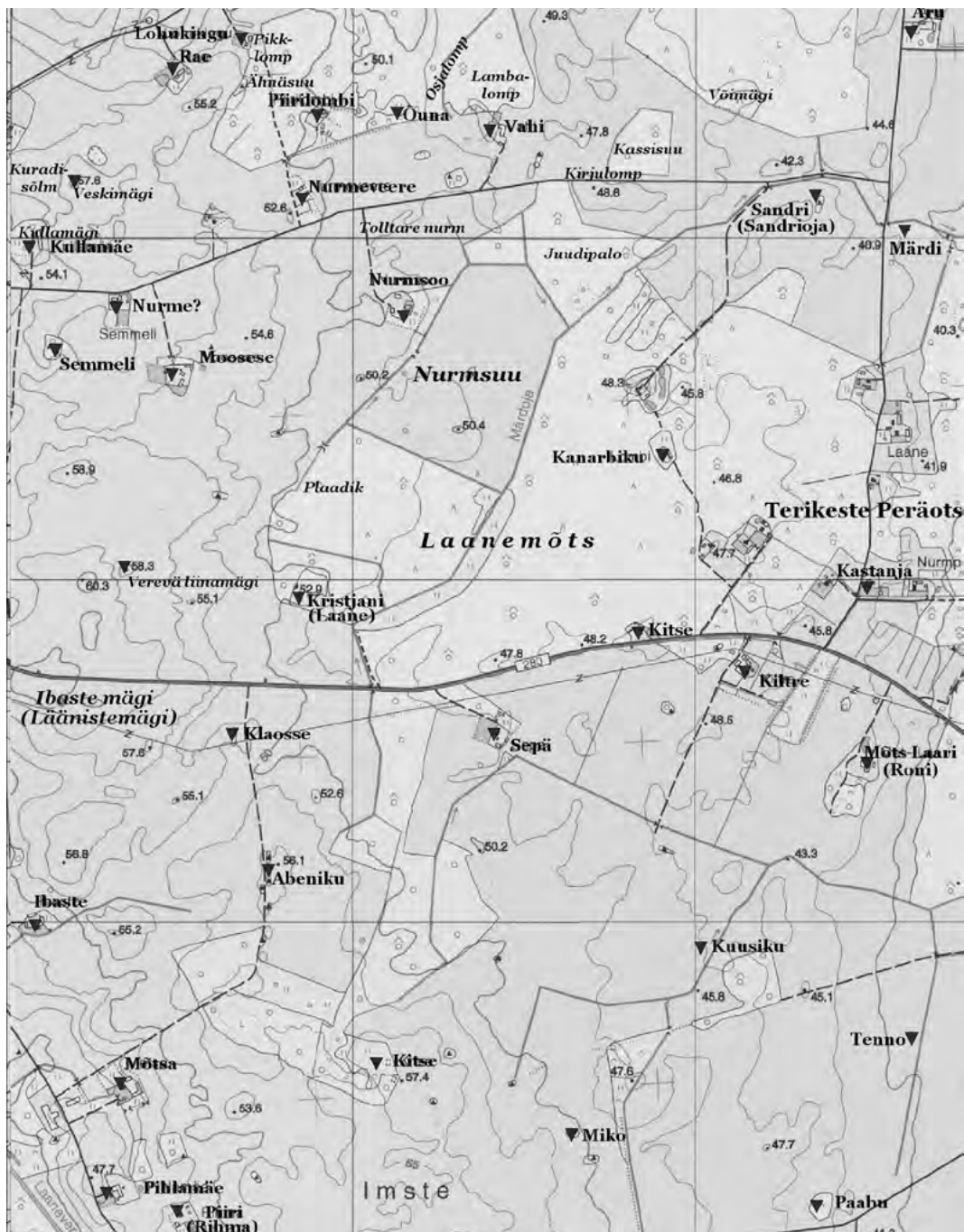

Kaart 16. Ruukse (Rookse) küla ja Kurista asunduse lõunaosa – eelmisest kaardist lõunas.

18. Võnnu küla, Võnnu alevik ja Kurista Saarepäälned.

19. Võnnu küla idaosa, Lääniste küla lääneosa ja Terikeste küla Peräots.

Kurista

Mõisad:	Kurista ja Võnnu kirikumõis.
Karjamõisad:	Issaku, Kõivumõis ja Saare.
Vahtkonnad:	Palu ja Rulli.
Külad:	Issaku, Hammaste, Kurista, Palu, Rookse, Terikeste ja Võnnu.¹
Kaardid	15–19.

Aarike talu nr. 7 – Hammaste k. vanatalu; asunud kuni päriseksostmiseni 1872. a. Uniküla tee ääres, vastamisi Jakobi taluga, kust taluomanik Johan Arike ta välja viinud. Johan Arike ostnud talu oma poja Kusta nimele, nende perekonnanime järgi sai nime ka talu. 1816.–1858. a. revisjonikirjades esineb talu tõenäoliselt *Lillo* taluna. Talu hävis 1944. a. sõjategevuses.

Abeniku talu nr. 41 [~ *abõniku*] – Võnnu k. vanatalu, mille nimi pärineb ilmselt juba 18. sajandist (Võnnu kirikuvallas esines *Habbeniko*-nimelisi peresid juba 1730. aastatel), kuigi *Abbeniko* nime all on talu kirjas esmakordselt 1816. a. revisjoniraamatus. Talu olevat nime saanud peremehelt, kes kandnud väga pikka habet (murdes *abenik*²). Talu ostis 1877. a. päriseks Jaan Rässa ja ta lõhuti 1958. a. paiku.

Ado (Aado) talu nr. A-26 – Palu k. asundustalu, mis rajati 1929. a. ja sai nime esimese omaniku Rudolf Kurvitsa isa Ado auks.

Ahijärv – Kurista ja Kastre valla piiril Ahja jõe ääres olev järv, mille pindala 30,0 ha (1934. a. 42 ha), mõõtmed 1,0 × 0,39 km, suurim sügavus 2 m. Järv on nime saanud Ahja mõisalt, millele ta vanasti kuulunud (1638 *Ayajerwe*, 1820 *Ajajerw*). Eesti Nõukogude Entsüklopeedia järgi viitab nimi muistsele ohvripaigale, nn. ahikohale (ahikotusele).

¹ Loetelu läheb mõnevõrra lahku 1945. a. asulate nimistust, kus on Issaku ja Kurista küladele lisaks ka samanimelised asundused ja peale Võnnu k. ka Võnnu a.-k.; Palu k. Kurista külanõukogus puudub, aga on olemas samanimeline küla Päkste külanõukogus; puudub Rookse k. (EH).

² Sõna on levinud eesti murretes laiemaltki (vt. EMS).

Ahijärv

Ahijärve saar – Ahijärve lõunakaldal järve ja Ahja jõe vahel olev poolsaar [157].

Ahijärve suu – Ahijärve suubumiskoht Ahja jõkke [85].

Ahijärve vars – Ahja jõe sirge lõik Ahijärve kohal.

Ahtakene jagu [*'ahtakõnõ*] – Rookse k. Mäeroosa t. heinamaariba Suurorus, Roosamärdi t. piiril [262]. Nimet. ka Kitsaks jaoks [262].

Ala talu – Kurista k. asundustalu.

Ala-Kilgi talu nr. A-1 – Võnnu k. (endise kirikuvalla) renditalu Kilgimäel. Talu on samanimelisena eksisteerinud ilmselt juba 18. sajandi algul, mil Võnnus elas mitu Kilgi-nimelist peret. 19. sajandi lõpul oli talus rentnikuks Joosep Rootslane (luuletaja Gustav Suitsu tädimees), kelle poeg Jaan oli tuntud rahvaluulekoguja ning rändraamatukaupmees. Talust pärineb ka luuletaja Juhan Sütiste emapoolse vaarvanaisa Moosese Hendriku naine Eva, Kilgi Ado tütar (sünd. 1762).

Ala-Musta talu nr. 15 – Hammaste k. vanatalu, oletatavasti sama nime all olemas juba 17. sajandi lõpul (1688. a. peremees Musta Henno), ehkki siis arvatavasti teises kohas. 1811.–1858. a. revisjonikirjades esineb *Musta* taluna. 1879. a. ostis talu päriseks Hindrik Soosaar.

Alamäe talu nr. A-55 – Kurista k. asundustalu.

Alasoo (-suu) – Ahja jõe paremal kaldal, Lääniste k. raja ja Võngjärve vahel asuv endine Kurista mõisa heinamaa, mis talude päriseksostmise käigus taludele ära jagati [73; 360].

Ala-Suitsu talu nr. 45 [-(t)suudso] – Võnnu k. vanatalu, olemas sellenimisena (*Suitso*) juba 18. sajandi algul või veelgi varem. Talu ostis 1866. a. päriseks Jaan Mällo, kes selle 1872. a. Jaan Saabelile edasi müüs.

Allika talu – Issaku k. asundustalu (küla põhjapiiril).

Allika talu – Issaku k. asundustalu (küla lõunapiiril).

Allika (Alliku) talu – Kurista k. asundustalu, mille juures leidub allikas.

Allikmäe talu – Kurista k. asundustalu endise mõisa naabruses, Kurista (Viinakoja) oru põhjakaldal, mille põhjas leidub väga palju allikaid.

Alliku talu nr. A-5 – Issaku k. asundustalu, mille juures leidub allikas.

Ani talu nr. 68 – Terikeste k. vanatalu, olemas selle nime all juba hiljemalt 1720. aastatel (1758. a. elas Terikestel juba kolm *Hanni*- ehk *Anni*-nimelist peret). Talu ostis 1866. a. päriseks Jakob Ani. Talu maal, Aro t. tee ääres Araka silla lähedal asunud 19. sajandi III veerandil valla vaestemaja.

Animatsi talu nr. 8 – Hammaste k. vanatalu, moodustatud talude kruntiajamisel tõenäoliselt kahest – Ani ja Matsi – talust. Ani (Hanni)-nimelised pered oli Hammastel varem väga levinud; selle nimega puutume kokku juba 1627. a. revisjonikirjades (peremees *Hanni Nanna*), 1758. a. oli Hammastel 7 *Hanni*-nimelist peremeest ja 1811. a. oli siin 6 *Hanni* talu. 1877. a. ostis talu mõisalt Kurista vallavalitsus; 1930. aastatel nimetati ta ümber Võidu taluks, mis hävis 1944. a. sõjategevuses.

Talu maal, Tartu-Räpina maanteest 0,2 km on Hammaste oja vasakul kaldal olnud muistne kivilalme, millest praegu on säilinud veel ainult mõned kivid [442; 514]. Kalmet on varem arheoloogid uurimas käinud [514].

Ansi talu nr. A-75 – Võnnu k. (endise kirikuvalla) kalmistuvahi talu vana surnuaia juures.

Antsu mets (mõts) [*andsu*] – Rookse k. Antsu t. mets Luutsna soo ääres, talust 1 km idas.

Antsu talu nr. 28 – Rookse k. vanatalu, mille rajas 1770. aastatel Tätte Hans, kellelt talu sai ka nime (varem ametlikult Hanso talu). 1811.–1858. a. revisjonilehtedel esineb *Tätte* taluna. Talu ostis 1878. a. päriks Kusta Rootsmann. Nimet. ka Vosmi taluks Taniel Vosmi järgi, kes siin 1860. aastatel peremeheks oli.

Araka sild – Terikeste Ani t. kohal külavaheteel olev sild [280]. Nimet. ka Varese [*varesse ~ varõssõ*] sillaks [351].

Armi talu nr. A-33 – Kurista k. asundustalu.

Aro talu nr. 62 – Terikeste k. vanatalu, rajatud 1857. a. Ani t. endise tare asemele. Talu ostis 1868. a. päriks Hans Laan. Talus on 1865. a. sündinud astronoomiaprofessor Taavet Rootsmäe ema, Johan Kripsoni tütar Mai.

Arula talu nr. A-42 – Kurista k. asundustalu.

Aruniit (Aroniit) – Terikeste k. Aro t. heinamaa Terikeste metsas, Rulli vk. kv. 241, talust 0,5 km idakagus [366; 429].

Assi pedastik [*pedästik*] – Terikeste k. Rulli metsavahi tee ääres, endisest koolimajast 0,8 km, põhja pool teed kasvav männik [329].

Assi talu nr. A-61 – Rookse k. endine renditalu, rajatud Rookse kõrtsi vabadikukohana tõenäoliselt 18. sajandi algul ja muudetud talukohaks 1770. aastatel. 1811.–1858. a. revisjonikirjades esineb *Paltsari* taluna. Praegune nimi on saadud Vidrik Käärikult, nn. Assi Vidrikult, kes tuli tallu peremeheks 1826. a. Mäksalt Assi talust. Talus veetis oma lapse- ja noorpõlve 1867.–1883. a. prof. Taavet Rootsmäe ema Mai.

Asta talu nr. A-43 – Kurista k. asundustalu, rajatud 1928. a.

Britholmi talu nr. A-51 – Kurista k. asundustalu endise Kõivusaare (Birkholmi) karjamõisa asemel, põles 1944. a.

Eha talu nr. A-30 – Palu k. asundustalu.

Ellari talu – Issaku k. asundustalu.

Endla talu nr. A-34 – Kurista k. asundustalu endises Kurista mõisa keskuses. Viimasest 30 m edelas asuvad endise Kurista valla- ja kohtumaja varemed (ehitatud 1876. a.).

1. mai nimeline kolhoos – Võnnu külas kuni 1961. a. tegutsenud kolhoos, mille territoorium hõlmas Võnnu, Terikeste ja Sootaga küla.

Halja talu nr. A-100 – Hammaste k. asundustalu, hävis 1944. a. sõjategevuses.

Hammaste kool nr. 10 – Hammaste k. Animatsi t. juures (sellest läänes) asunud koolitalu, mille 1877. a. ostis mõisalt Johan Posti ja mille hooned lõhuti 1930. aastatel. 1816.–1858. a. revisjonides esineb *Ratassepä* taluna.

Hammaste külakool rajati tõenäoliselt 1765. a. (oli olemas 1766. a.). Uus koolimaja ehitati siia 1831. a. ja veelkord 1868. a., viimases hoones töötas kool kuni 1921. aastani, mil viidi üle Issakule. Kooliõpetajad: ?–1772–1786 Turba Hindriku Hindrik, 1786–1809 Tätte Tooma Hindrik, 1809–1813 Paa-bo Johan, 1813–1814 Turba Hindriku Jaan, 1814–1828 Loddi Adame Hindrik, 1828–1854 Johan Madise p. Mällo (hakkas 1840. aastate algul õpetama lastele ka kirjutamist), 1854–1860 Johan Jaani p. Vahi (alustas rehkenduse õpetamist 1854. a.), 1860–1864 Hindrik Kristjani p. Suits, 1864–1867 Johan Jaani p. Võõbus, 1868–1891 Samuel Jaani p. Tikk, 1891–1904 Jaan Tõnise p. Pehap, 1904–1908 Eduard Johani p. Sööro, 1908–1910 August Mihkli p. Sass, 1911–1915 Karl Gustavi p. Tark, 1915–1916 Elmar Jaani p. Kadaja, 1916–1921 Marta Danieli t. Tenno.

Hammaste küla³ (rahvapäraselt Amaste, varem ka Amasi) [~ *amastõ*] – koht on olnud asustatud juba vähemalt I aastatuhande esimesel poolel, mida tunnistavad mitmed kivikalmed Hammaste oja kaldal. Küla praegune nimi on kirjas juba 16. sajandi ürikutes (1582 *Hamosth*, *Hamoiza*, 1588 *Amast*; 1627 *Hammast*⁴; 18. sajandi algul *Hamasi*); see tulenevat sellest, et vanasti suurte sõdade ajal, kui kogu maa Tartust Räpinani olnud põhjalikult rüüstatud, leitud praegusest Hammaste külast üks inimese jalg ja hambad, viimaste järgi pandudki külale nimi [KKI, MT 109, 3].

Asudes suhteliselt viljakal pinnasel Hammaste oja kaldal ja Võnnu kiriku naabruses, on Hammaste nähtavasti juba vanasti olnud ümbruskonna üks suuremaid külasid. Enne Vene-Liivi sõda ulatus küla adramaade arv 8-ni, millest 1582. a. oli kasutusel ainult 0,5, 1588. a. 1,25; 1627. a. oli adramaid 3,75, 1638. a. 4,12, 1758. a. jälle 3,75. 1582. a. kuulus küla Tähtvere, 1588. a.

³ Asulate nimistutes: 1923. a. Hamaste, 1945. ja 1977. a. Hammaste k. (EH).

⁴ *Hammasta* (Simm 1975: 181).

juba Ahja mõisale; 17. sajandi lõpupoolel sai küla vastrajatud Kurista mõisa omandiks. Küla kasvust annab ettekujutuse taluperede arv, mis oli 1582. a. 2, 1588. a. 5 (lisaks 3 tühja talu), 1627. a. 7, 1638. a. 6, 1688. a. 21, 1758. a. 35, 1795. a. 36. 19. sajandi esimesel poolel hakkas mõis talusid lõhkuma, suu- rendamaks nende arvel mõisamaid: 1811. a. oli talusid juba 34, 1816. a. 33, 1850. ja 1858. a. 26. Talumaade ümbermõõtmise järel 1864.–1865. a. kujunes talude arvuks külas 25, millest enamik 1870. aastatel päriseks müüdi (esimesena Jakobi talu 1870. a.).

Muistne küla on paiknenud Hammaste oja kaldal: 1684. a. kaardil paiknevad peaaegu kõik talud, arvult 18, Võnnu-Mäletjärve tee ääres oja läheduses Issaku veski ja Otsa talu vahel (eriti tihedasti Tenno ja Uiga t. vahel); ojast lõuna poole on märgitud vaid 3 talu (üks praeguse Issaku kooli ja kaks Turba t. läheduses). Sellel kaardil puudub Tartu-Räpina maantee, mis rajati tõenäoliselt alles 1770. aastatel (maantee pole märgitud ka veel mitte 1815. a. kaardil, küll aga juba Rückeri 1839. a. kaardil); varem kulgenud tee Kurista mõisa juurest Poka valla piirile (Kiilako t. juurde) Issaku kau- du ringi. Pärast Põhjasõda on asustus levinud rohkem ka ojast lõuna poole: 1839. a. kaardil (mis peegeldab olukorda 1820. aastatel) paikneb juba enamik küla talusid (35-st 20) oja lõunapoolsel kaldal, kuna väiksem osa (15) palistab oja põhjapoolset kallast (neist 14 praeguste Rätsepa ja Uiga t. vahel). Talude päriseksostmise ajal veeti osa talusid (nt. Sika, Aarike, Paabo jt.) oja äärest kaugemale [392].

Vanatalusid on 25: Aarike, Animatsi (Võidu), Hammaste kool ja Hammaste Sepamaa (kõik hävinud), Issaku, Jakobi, Madise, Mikkeli, Ala-Musta, Mäe-Musta, Otsa, Paabu, Rebase, Reino (lõhutud), Saava, Saiba (hävinud), Sipa, Sika, Tenno, Tigase, Tootsi, Turba, Tuule, Uiga ja Villako. Peale selle on varem vanatalude küljest eraldatud Kalevi ja Saava talu, Eesti Vabariigi ajal rajatud Halja ja Kingu asundustalu (esimene hävinud). Endised popsi- kohad on Lombi, Paluveere, Püve, Savimäe⁵, Selli, Tüve ja Välju.⁶

Hammaste oja – Hammaste k. vahel Hammaste orus Mäletjärve poolt Luuts- nasse voolav oja, Issaku kooli juures üles paisutatud järveks (vt. Issaku järv).

Hammaste org – Hammaste k. vahel olev ürgorg ojakesega põhjas; Miina- mõisa oru idapoolne jätk, suubub Luutsna sohu. Orgu on peetud Kalevi- poja künnivaoks [160].

⁵ Talu kohta pole eraldi artiklit; leidub Räidinuka (vt.) talude loetelus.

⁶ Hammaste küla talunimesid on põhjalikumalt käsitlenud Marje Joalaid (2000).

Hammaste Sepamaa talu nr. 72 [*sepä-*] – Hammaste k. endine sepatalu, mille ostis mõisalt 1877. a. koos juuresoleva Rebase taluga Jaak Lill ja mis varsti pärast seda lõhuti.

Hanitiik (Anitiik) – Võnnu alevikus (endises kirikuvallas), kirikust paar-kümmend meetrit ida pool olev tiik, kus vanasti kirikumõisa haned ujunud [391].

Haudelomp (Audelomp) [*~ 'audõ-*] – Hammaste k. Paabu t. maal, Tuule talust 0,4 km loodes, Uniküla teest 0,2 km kaugusel olnud endine lomp.

Haudemägi⁷ (Audemägi) – Hammaste k. Paabu t. maal Haudelombi juures (sellest idas) olev kõrgem koht.

Heinasaare talu – Terikeste k. endine popsikoht.

Hundinurm (Undinurm) – põld Rookse k. Kihu t. juures, talust lõunas, kus vanasti hunt mitu koera maha murdnud [340].

Ibaste talu nr. 39 [*~ ibastõ-*] – Võnnu k. vanatalu Ibastemäe lõunajalamil, rajatud oletatavasti 1860. aastatel. Talu ostis 1881. a. päriks Hindrik Paabo.

Ibastemägi – Võnnu k. Soopera (Mäeotsa), Ibaste ja Klaose t. vahel olev kõrgendik. Kuna mäe ületab Läänistesse minev tee, nimet. ka Läänistemäeks [264]. Mäel asunud varem kuusemets (vt. Kalevipoja koorma ase).

Ihuloputamise tiik [*~ iho-*] – Võnnu k. Mäe-Suitsu t. õues olev endine ohvritiik, kus vanasti ohvriks määratud looma ihu puhtaks pestud [380]. Vt. ka Äärumägi.

Insikese org – Terikeste k. Lätte talust 0,25 km kirdes, Korista mäe ja Siidimäe vahele Peikre t. poolt tungiv org.

Issaku järv – Issaku k. endise veski juures Hammaste ojal ülespaisutatud järv, mis lasti alla 1920. aastatel ja paisutati uuesti üles 1963. a. Mõisa ajal asunud järve kaldal park ja sakste supelmaja.

Issaku kool (algkool) – Issaku k. endisse Issaku mõisahoonesse 1921. a. rajatud 4-klassiline algkool, millega seoses likvideeriti senised Hammaste ja Kurista (Savimäe) koolid. Esimene koolijuhataja oli Karl Pennert. Kool on 4-klassilisena töötanud veel 1960. aastatel.

⁷ Sõnast *aud* 'auk, koobas' (EMS).

Issaku küla⁸ – 1920. aastatel endise Issaku mõisa maadele rajatud küla, mis Eesti Vabariigi ajal eksisteeris Issaku asunduse nime all. Issaku algkooli (endise mõisahooned) kõrval asuvad külas järgmised talud: 2 Allika, Alliku, Ellari, Uue-Issaku, Kase (hävinud), Kingsepa, Kivinurme, Koolimaa, Kuuse, Küüni, Leegi, Lehela, Lõhmuse, Lätte, Lodi (hävinud), Mäeveski, Oja, Oru, Paluääre, Pargi, Pähna, Rätsepa, Saare (endine kõrts, hävinud), Sepa, Teeääre, Tenno, Veski ja Õunapuu.⁹ Nõukogude ajal liideti Issaku külaga veel senised Kurista asunduse talud Kulbi, Kulla, Saare, Tahrametsa ja Võõbuse (rajatud endise Saare karjamõisa maadele).

Issaku mõis – Kurista mõisa abimõis, rajatud 1840. aastatel senise Hammaste k. Issaku talu asemele, millega seoses lõhuti samas külas veel 5–6 talu. Issaku (*Isako*) -nimeline pere ja nähtavasti ka talu oli Hammastel olemas juba 18. sajandi algul. Enne mõisahäärberi väljaehitamist asunud mõisakeskus lühikest aega Tahrametsal [392]. Senine Saare karjamõis allutati Issaku mõisale, mille Kurista mõisnik välja rentis. Issaku mõisa valdaja Ivask müüs selle 20. sajandi algul tagasi Kurista mõisaomanikule Paulile. Mõisa maadele rajati Eesti Vabariigi ajal Issaku asundus, mõisahäärber aga anti 1921. a. kooli kasutusse.

Issaku (Issako) talu nr. 11 – Hammaste k. vanatalu, 1811. a. revisjoniraamatus märgitud *Palsi*, 1816.–1858. a. raamatutes *Paltseri* taluna. Praeguse nime omandas talu Issaku-nimeliselt perelt 19. sajandi keskpaiku. Talu ostis 1880. a. päriseks Jakob Kuusik.

Issaku veski – Issaku k. Veski t. juures Hammaste oja kaldal mõisa ajal asunud vesiveski, mis oli ilmselt olemas juba 16. sajandil (1582. a. Hammaste külas veski), lõhuti 1920. aastatel ja mille kivimüürid on osaliselt veel säilinud. Endist veskitammi kasutatakse teena, mis viib Issaku koolimaja juurest kirikuteele. Issaku veskis oli 1903.–1909. a. möldriks helilooja Juhan Zeigeri isa, siin ka elati.

Jaago talu nr. A-124 – Palu k. asundustalu.

Jaanissaar – Luutsna soos, Luutsna jõe vasakul kaldal, Tahrametsa talust 0,4 km loodes olev kõrgem kivine koht, Kurista k. Tuuleveski t. endine heinamaa [30], mis nõukogude ajal põlluks tehti. Varem asunud sel soosaarel vanad sõjakääpad, mis nüüd hävinud. Saar saanud nime mehelt, kes siin 19.

⁸ Asulate nimistutes: 1923. a. Issaku as., 1945. a. Võnnu vallas Issaku k. ja as., 1977. a. Issaku k. (EH).

⁹ Loetelust puuduvad Marga, Metsanurga, Mäeotsa, Polli, Mäepalgi t.

sajandil elanud. Teisendi järgi uppunud siin lähedal mädalaukasse keegi Jaani-nimeline kütt ning kalur (jões olnud väga palju kokri, ka saarmaid jm.), kelle vaimu hiljem nähtud saarel ringi uitamas [RKM I 5, 215/6 (1)].

Jaava talu nr. A-46 – Kurista k. asundustalu, rajatud 1935. a.

Jakobi (Jakapi) **tal** nr. 6 – Hammaste k. vanatalu, saanud nime Hani Jakobilt 18. sajandi algupoolel, arvatavasti tuntigi varem talu Hani Jakobi nime all. 1811.–1858. a. revisjonilehtedel esineb *Hanni* taluna. Talu ostis 1870. a. esimesena külas päriseks Jaan Arik. 1944. a. sõjategevuses talu hävis, on aga nüüd osaliselt taastatud.

Talu juures teeäärsel nõlvakul olnud vanasti ohvrikoht, mille kohal veel 19. sajandil kasvanud kaks põlist pärna. Jakobi talu hoonete alt on leitud palju sõjariistu, inimeste luid jm. [E 52954].

Jeeriko talu nr. A-61 – Rookse k. asundustalu.¹⁰

Jeeriku talu – Võnnu k. asundustalu.

Jompal – Rookse k. Roosamärdi t. maal, talust 0,5 km lääneedelas kasvav kuusemetsasalguke, mille juures varem olnud mätlik karjamaa (*jombas* 'mätas') [360].¹¹ Teise teate järgi elanud siin kunagi Jompali-nimeline pere, kelle tare asunud praeguse Mäeroosa t. maal [458]. Varem ulatunud Jompal ka Mäeroosa t. krunti, raiutud 19. sajandi lõpupoolel aga maha.

Juudipalu – Terikeste k. Vahi t. maal, Vahi ja Sandri t. vahel kasvav metsatukk [293].

Jõeääre talu nr. A-100 – Kurista k. asundustalu, rajatud 1929. a. Talul olnud heinamaa Ahja jõe ääres, millest ka talu oma nime saanud.

Jõmmsaar – Ahja jõe taga Jõmmsoos (vt. KASTRE), Kajaksaarest 0,5 km idas asuv soosaar [85].

Jänesepajo [*jänesse*-] – Võnnu k. (endise kirikuvalla) Rebase t. juures, talust 20 m läänes lohus asuv lomp. 1930. a. paiku leitud lombi kaldast tinakarp, milles olnud väikesed mündid, hulk preese ja vasksõrmuseid, suured merevaigust pärlid (kaelakee), kaleidoskoop jm. [263].

Järve talu nr. A-130 – Terikeste k. asundustalu Kollimetsa järve ääres.

¹⁰ Puudub nii Rookse kui Kurista k. artiklist.

¹¹ Vrd. *jomp* 'tomp; jämedam koht (lõngas, puul)'; *jompline* 'tombuline; mügarlik, krobeline' (EMS).

Järvepera [-*perä*] – soine piirkond Terikeste k. Lingotuse t. lähedal, kus vanasti asunud järv.

Kaarditee (-tii) – tee Terikeste k. loodeosas, kulgeb Võnnu-Kastre teest Kollimetsa talu juures kaarena läände, möödub lõunasse pöördunult Kollimetsa talust ja varem ulatunud teise otsaga Mäe-Suitsu talu lähedale. Tee on rajatud 19. sajandi keskpaiku Hullparuni (Nolckeni) ajal ja kantud hiljem maa-de mõõtmise ajal esmakordselt kaardile, millest saanud ka nime [329].

Kaasiku talu nr. A-116 – Kurista k. asundustalu kaasiku ääres.

Kabelimägi [~ *kabõli*-] – Hammaste k. Aarike t. maal, Tartu-Räpina maantee ja Jakobi t. vahel (viimasest 0,1 km idas) varem olnud liivaküngas, mille juurde maanteelt viinud “kabelitee” ja kus asunud muistsete eestlaste matusekoht.¹² Praegu on mägi täielikult maha kaevatud ning muudetud kruusaauguks.

1860. aastatel tahtnud Kurista Hullparun (Nolcken) mäele rajada Liisamõisat (Aarike, Animatsi, Jakobi ja Tenno talu alusel), lasknud isegi valmis kaevata vundamendi, kuid ta vennad astunud vahele ning toimetanud paruni Saksamaale [391; 392].

Kabelimägi (Kabõlimägi) – Terikeste k. Rodima t. maal, talust 0,2 km loodes varem olnud väike lepavõsaga kaetud küngas, mis Eesti Vabariigi ajal muudetud kruusaauguks [351]. Mäel olnud vanade eestlaste matusekoht ja siin leidunud riste veel 19. sajandi teisel poolel [342]. Mäge nimet. ka Mustlaste kabeliks [156, 351], mille põhjust aga ei teata. Seal olevat Põhja-sõja ajal ühishauda maetud ka Rootsi soldateid, kelle venelased olid lähedal toimunud lahingus maha löönud [280; 351; 352; 366]. Esmakordselt võetud mäest kruusa 1890. aastatel, mil see veetud rajatavale Võnnu-Kastre teele; koos kruusaga tulnud mäest välja tohutul hulgal inimeste luid, millega tee saanud üleni külitud [380]. Luud asunud madalas, umbes $\frac{3}{4}$ m sügavuses, paljud toruluud olnud väga pikad [280] ja pealuud suured [351], paiknenud maas väga tihedalt. Koos luudega on mäest leitud ka mitmesuguseid relvi (mööök, pussnuga) ja muid esemeid [160; 478; 514], pandlaid [280], pärleid, pronksist ehteasju [478], kuldsõrmus [160], vanu rahasid jm.

Kabelinurm – Terikeste k. Rodima t. põld endise Kabelimäe (praeguse kruusaaugu) juures [366].

Kabelipalu (-palo) – Võnnu k. (endise kirikuvalla) männimets vana kabeli (surnuaia) juures [241; 440].

¹² Vt. märkust 26 lk. 36.

Kabelivarik – Kurista endise mõisapargi põhjapoolne osa mõisnike v. Villebois’de matusekoha ümbruses [84; 494]. Matusekoht, mis piiratud kiviaia-ga, paiknes Palukurmu tee ääres variku loodenurgas, Tartu-Räpina maanteest 0,75 km, ja rüüstati 1945. a. paiku. Matusekoha rajajaks oli Stephan Guillemotte de Villebois (“Kindrali” poeg) tõenäoliselt 1834. a. Kabelivari-kus asunud varem külanooruse tantsuplats.

Kaevandu jõgi [~ *kaavandu*] – Terikeste k. Mootse t. (nüüd Lääniste k.) Tanissaare kohal mäletamatutel aegadel läbi kaevatud Ahja jõe osa [472].

21. juuni nimeline kolhoos – 1948. a. rajatud kolhoos keskusega endises Kurista mõisas, mille valdkond hõlmas Kurista, Issaku, Palu, Rookse ja Hammaste küla. Hiljem ühendati ta Võnnu ja Lääniste kolhoosiga Võnnu kolhoosiks.

Kahre talu – Võnnu k. (aleviku) asundustalu (Luutsna soo ääres Kāpassaare lähedal).

Kahrutare soo (suu) – Terikeste k. Peikri talust 0,5 km idakirdes, endise Kastre valla piiril olev soo, mille ääres vanasti elanud Kahru-nimeline pere [329]. Nimet. ka Kahrusooks [366] ja soos leiduva lauka järgi Mädalombi sooks [*mädä-*] [329].

Kajaksaar – Võnnu k. Kubja talule kuulunud soosaar Ahja jõe paremal kal-dal Võngjärvest idas. Kubja talu peremees Moodis olnud 19. sajandi teisel poolel esimene, kes hakanud Peravalla sood kuivendama, kaevates kraavi Kajaksaarest Ahja jõkke [ERA II 150, 81/3]. Saart nimet. ka Traksisaareks – saare esimese elaniku Traksi Juhani (Juhan Tompsoni) järgi, kes ehitanud siia 1880. a. paiku maja [85].

Kajaksaare oja – Kajaksaare lähedal (Võngjärve kohal) ida poolt Ahja jõkke suubuv oja [85].

Kajaksaare talu – Ahja jõe paremal kaldal Kajaksaarele (Võnnu k. Kubja t. maale) 1880. a. paiku rajatud talu.¹³

Kajaksaare vars – Ahja jõe sirge lõik Kajaksaare kohal.

Kalamäe talu – Terikeste k. endine popsikoht.

Kalda talu – Rookse k. Antsu t. endine popsikoht Täteoru põhjakaldal.

Kalda talu – Võnnu k. Ibaste t. endine popsikoht Vana kabeli juures, Luutsna ürgoru kalda all.

¹³ Pole käsikirjas arvatud ühegi küla talude hulka.

Kalda talu nr. A-23 – Kurista k. asundustalu Kurista (Savikoja) oru loodekaldal.

Kalda talu nr. A-141 – Kurista k. asundustalu Luutsna ürgoru läänekaldal Saare tee ääres.

Kalevi talu nr. A-99 – Hammaste k. Madise talust 1910. a. paiku eraldatud talu.

Kalevipoja koorma ase [~ *kalõvipoja* 'kuurma asõ] – Võnnu k. Ibastemäel varem kasvanud väike kuusemets, mis raiutud 19. sajandi lõpupoolel [160]. Metsa tekkimist seostatakse Kalevipojaga: "Kalevi poeg vedanud Moisekatsi metsast talve ajal hagu üle Lääniste jõe, selle koha [Ibastemäe] peal aga läinud temal regi katki ja koorma jäänud sinna maha olnud kuuse oksad millel käbid (kukud) küljes olnud nendest pudenenud seemned välja mis kasvama hakanud. [--]"¹⁴ [E 30572/3 (16)].

Kalevipoja künnivagu [*künnü-*] – Võnnu k. Kubja t. juurest algav ja põhiliselt edela suunas kulgev soine org, mis möödub Võnnu kiriku juurest ning suubub sellest lõunas Luutsna ürgorgu. Oru pikkus on 2 km ja ta olevat kündnud Kalevipoeg; ta alustanud kündmist Luutsna poolt ja lõpetanud Kubja t. juures, kus raputanud adra mullast puhtaks, millest tekkinud Suitsumägi (vt.) [160]. Hiljem kündnud Kalevipoeg veel Hammaste ja Kriimani orud [160]. Oru kirdepoolne osa on tuntud Vahesoo (vt.) nime all. Vt. ka Luutsna soo.

Kalevipoja lingukivi – Hammaste k. Otsa t. põllus, Otsa ja Madise t. vahel olev suur kivi (mõõtmed 4,5 × 2,5 × 1 m). Kalevipoeg tahtnud Vooremäelt selle kiviga Võnnu kirikut tabada, lingunöör aga katkenud ja kivi kukkunud maha enne eesmärgile jõudmist [518].

Kallasaar – Rookse k. Pitsu t. maal Rookse orus, Rookse endise kõrtsi kohal olev piklik soosaar, millest 1940. aastatel uus sirge maantee üle aetud. Kuni 19. sajandi kolmanda veerandini ümbritsenud saart paisjärv, saarel elanud Kalla Jaan oma perega [217]. Põhjasõja ajal olnud sel saarel, mida tollal ümbritsenud mädasoo ning katnud mets, sisside elupaik, kuhu nad kõik riisunud vara kandnud; sild seisnud siis vee all, tulnud aga pärast järve allalaskmist ning soo kuivendamist nähtavale ja nimetatud Sissisillaks [E 24443/5 (2)]¹⁵. Tänapäeval pole sellest salasillast enam jälgegi järel.

¹⁴ Tsitaat on põhjaeestipärasest keeles. *Moisekatsi* – praegune Mooste (Põlva khk). *kukk* tähendab 'käbi' kogu Tartu ja Võru murde alal (EMS).

¹⁵ Viidatud allikas: "Kannap praegu nime siisi sild."

Kalli talu nr. A-37 – Kurista k. asundustalu, rajatud 1937. a.

Kalliku talu – Võnnu k. (aleviku) asundustalu.

Kalliku talu – Kurista k. asundustalu, asub kallakul nõlval Kurista-Lootvina maantee ääres.

Kanarbiku talu – Terikeste k. endine popsikoht (Terikeste peraotsas).

Kangro talu nr. XIV – Võnnu k. endine mõisamaa-talu, ühendatud 1895. a. päriksostmise ajal Piiri taluga. Talus elanud vanasti Kurista mõisa kangur [268].

Kangromägi – Rookse k. Kihu t. põllus, Mäeroosa talust 0,5 km edelas olev madal küngas [262; 340]. Mäe nimi pärineb tõenäoliselt 18. sajandi teisest poolest, mil siin külas elas mõisa kangur Kangro Peeter.

Kapsi talu nr. A-99 – Kurista k. asundustalu, mille rajas 1937. a. Daniel Kaps.

Karjasoo (-suu) – Rulli vk. Taremetso soo läänepoolne osa (alates Mudasillast) [156].

Karulaan [~ *karo*-] – Rookse k. põhjaosas, endise Kõivusaare karjamõisa ja Assi t. vahel varem kasvanud kuuse-segamets, mis raiuti 1880.–1890. aastatel [235; 360]. Metsa nimetatud “Kurista küla iluks” ja pärast selle mahavõtmist kõneldud, et “Kurista küla ilma Karulaaneta on nagu kikas ilma harjata” [360]. Varem nimetatud metsa Kahrulaaneks, naljatamisi Kahruperselaaneks [518]. Siin elutsenud vanasti karusid, kes vahel ka inimesi rünnanud.

Kase talu – Issaku k. asundustalu, hävis 1944. a. sõjategevuse tagajärjel.

Kasesalu talu – Kurista k. asundustalu, kus Eesti Vabariigi ajal asus küla-kauplus, nn. Suitsu pood.

Kassilohk – Terikeste k. Rulli teel, endisest koolimajast 0,7 km kirdes asuv lohk [179].

Kassilomp – Terikeste k. Kassilohus, Rulli teest veidi lääne pool olnud lomp, mis 1961. a. seoses soo kuivendamisega kraavitati [179].

Kassisaar – Kassisoo saareke Võnnu k. Lauri t. juures [168].

Kassisaar – Terikeste k. Kassisoos, Kassilombist läänes olev mändidega kaetud saareke.

Kassisoo (-suu) – Võnnu k. Lauri t. lähedal, talust edelas asuv väike soo, milles olevasse lompil uputatud varem kassipoegi [160].

Kassisoo (-suu) – Terikeste k. endise Lodi t. maal, talust põhja pool olev soo [351].

Kassisoo (-suu) – Terikeste k. Sulgoja t. maal, talust 0,5 km kagus olev soo [478].

Kastanja talu – Terikeste k. endine popsikoht, mille juures kasvanud varem suur kastan.

Kastekaku nurm [~ 'kastõ-] – Terikeste k. Lingotuse t. põld Lingotuse mäel, talust 0,2 km läänes [329].

Katri lomp – Rookse k. Kihu t. maal, talust 0,6 km läänes metsa ääres olnud lomp, kus praegu vesine koht [340].

Kerikusaar – Ahja jõe taga oleva Kajaksaare idaots, Kajaksaare talust 0,1 km idas [61].

Kerkomäe talu nr. 50 ['kerko-] – Terikeste k. vanatalu Kerkomäel. Talu ostis 1878. a. päriseks Rein Tilsi. 1897. a. sündis selle talu popsitares helilooja ja muusikateadlane Juhan Zeiger (1897–1969).

Kerkomägi – Terikeste k. Kerkomäe t. juures olev kõrgendik, millest möödub Kastre kirikutee [329].

Kihu talu nr. 27 – Rookse k. vanatalu. Kuni 1770. aastateni kuulus see talu vabadikukohana nähtavasti Ahja-Metsküla alla, sinne Kihu-nimeline pere oli kohal elanud juba 1720. aastatel. (18. sajandi kolmandal veerandil elas siin vabadik Kiho Jakob oma kolme tütreka, kellest kaks (Eva ja Mari) said kumbki 2, kolmas tütar Ello aga koguni 5 vallaslast; viimastest kolm olid saadud Kurista noormõisnikult v. Villebois'lt). 1774. a. paiku muudeti endine Kihu vabadikukoht taluks, mille peremeheks pandi Lilo (*Lillo*) Peep. Viimaste järglaste kätte jäi talu 19. sajandi lõpuni, mispärast ta 1811.–1858. a. revisjonikirjades ka esineb *Lillo* taluna. 1873. a. ostis talu päriseks Jaan Lillo, kes selle 1886. a. kirjutas oma kasupoja Daniel Rebase nimele. Nimet. ka Ala-Kihu taluks – eristamaks Mäe-Kihu ehk Lilli talust.

Kihu talus hakatud 19. sajandil esimesena külas küpsetama puhast leiba [262]. Taluperemees Jaan Lillo naisel Maril arvatud olevat 7 Moosese raamat [E 28383].

Kikka talu nr. 64 – Terikeste k. vanatalu. 1811.–1858. a. revisjonilehtedel esineb *Hanni* taluna, praeguse nime aga on arvatavasti saanud Kuru (e. Kikka) Tõniselt, kes oli talus peremeheks 1842.–1856. a. Kuru Tõnis (Tõnis Kuro) oli siia tulnud Viljandimaalt ja saanud siin osava põllumehena peagi

jõukamaks teistest kohalikest talupoegadest, mida aga rahvas pidanud puugi teeneks: viimast olevat nähtud talle varandust kokku kandmas musta kikkana [H II 29, 52/5 (12)]. Puuk arvatud olevat ka hilisemal peremehel Johan Jallajal¹⁶, kes samuti pärinenud Viljandimaalt ning kes talu 1868. a. päriks ostnud [ERA II 150, 110/1 (1)]¹⁷. 19. sajandi teisel poolel olnud Kikka talu ainuke Kurista vallas, kus kasutatud põllutöödel künnihärgi [ERA II 150, 116/8 (6)].

Talu lauda taga (otsa juures) asunud vanal ajal külarahva ohvrikoht ning hiiealtar [351]. Talu juures külatee ääres kasvanud kuni u. 1930. aastani iidne tamm.

Kikkamägi – väike kungas Kurista k. Alamäe t. juures Luutsna soo ääres. Kord maganud sel mäel põrgulised. Ühe vaese mehe must kukk juhtunud nende keskele minema, kisendanud: “Kööku löögu!”¹⁸ Kohe olnud põrgulised jalul ning jooksmas, kukk laulnud neile järele. Paljud põrgulised lõpnud kuke laulu kätte ära [E 29908]. Praegu Kikkamäe nime peaaegu ei tunta; kuna mäel kasvab pedastik, nimet. seda Pedastikusaareks [Pedästikusaareks].

Kikkaniit – Kurista k. Rootsi t. endine heinamaa Luutsna soo ääres, tõenäoliselt Kikkamäe läheduses.

Kikkasild – endine sild, praegu truup Terikeste k. Kollimetsa t. kohal Võnnu-Kastre teel [1; 351].

Kilgi mets (mõts) – Võnnu k. (endise kirikuvalla) Kilgimäe läänejalamil Luutsna soo ääres kasvav mets.

Kilgimägi – Võnnu k. lääneosas, Võnnu kirikust 1 km loodes olev kõrgendik Luutsna soo ääres, millel asub kaks endise kirikuvalla Kilgi talu. Viimastest ongi mägi arvatavasti oma nime saanud. Varem on mägi nimetatud Kalliku mäeks, aga ka Kellamäeks (*kellä-*) [160; 253; 355; 392], kuna siin helistatud vanasti kella, kui vaenlane maale tulnud, et sellega rahvast hoiatada ja väge kokku kutsuda [253]. Muistendi järgi aga saanud mägi nime kilkidest: Vanasti elanud mäel kuri nõid; kord üks härra läinud tema vastu sõtta ja langenud vangi; nõid lubanud teda vabastada tingimusel, kui too kogub talle kolme päevaga teibaaugutäie kilke, mida aga härra oma 77 sulasega pole suutnud; härra sugulased toonud Soomest appi targa, kes

¹⁶ Viidatud allikas on nimekujuks Juhan Jallajas. Muud nimekuju vt. artiklist **Terikeste kõrts**. ERA II 150, 116/8 (6) nimetab Kikka peremeest veel Jalaku mulgiks.

¹⁷ Viidatud arhiivitekstis: “Kikka mulgi talun, “Kikka mulgi” puuk.”

¹⁸ Viidatud arhiivitekstis: “Kööku löögu!”

pistnud nõia maja koos nõiaga põlema; kilgid levinud mäel laiali ja laulnud siin veel kolm aastat, siis kadunud; veel nüüdki võivat vahel mäe seest kuulda kilgi laulu [E 31602/3].

Võnnu kirikut tahetud algul ehitada Kilgimäele [ERA II 150, 79], töö aga polevat edenenud ja kavatsus jäänudki pooleli. Mäkke olevat maetud Rootsi kuningas [E 8° XIII 9 (14)]: nimelt toimunud Põhjasõja ajal Kilgimäel rootslaste ja venelaste vahel lahing; rootslased saanud lüüa ja nende kuninga (või väejuht) langenud, kelle hauale istutatud hiljem kask, mis veel alles (hävis 1980. aastatel). Kuninga mahamatmisel öelnud Vene kindral, et kui Rootsi kuningas suudab mulla haualt ära veeretada, siis peab maa jälle Rootsi omaks saama. Üks vene vürst saanud seda kuulda ja käskinud hauale tubli mäekünka teha. Paljud sõjamehed kandnud nädalate viisi koormate kaupa mulda kokku kuninga hauale, kuni siia tekkinudki mägi. Hiljem märgatud, et mägi muutub madalamaks [RKM I 5, 297/8 (1)]. Teisendi järgi maetud siia kuningas vandega, et kui ta selle mäekünka enda pealt kõrvalolevasse orgu jõuab ära lükata, siis tema suguvõsa jälle kuningriigi kätte saab; mäekink vajuvatki nüüd aegamisi ikka sinna orgu. Sellest mäest on kord leitud suur roostetanud raudvankri telg [E 31592/3].¹⁹

20. sajandi algul oli kavatsus mäele ehitada kihelkonnakool.

Kingsepa talu nr. A-13 – Issaku k. asundustalu, mille rajas 1929. a. Jakob Toots, kes pidas kingsepaametit.

Kingu talu nr. A-28 – Palu k. asundustalu.

Kingu talu – Hammaste k. Sepa ja Issaku t. vahele 1940. aastatel rajatud asundustalu.

Kingu talu – Terikeste k. endine popsikoht (Kollimetsa ja Kolimetsa t. vahel). Nimet. ka Konnumäe taluks.

Kirikumäe talu nr. A-50 – Terikeste k. Kerkomäe talust 20. sajandi algul eraldatud talukoht.

Kirjulomp – Terikeste k. Vahi t. maal, talust 0,4 km idas, Sandri t. tee ääres kõrgendikul olev lomp, kuhu vanasti kirju pullike, Kirjak nimi, sisse vajunud [294; 478].

Kislaniit – Ahja jõe vasakul kaldal, Võngjärve ja Kastre piirikraavi vahel olev heinamaa [156; 366].

Kitsasvars – Ahja jõe käänukoht 0,25 km allpool Ahijärve [85].

¹⁹ Vale allikaviide, õiget ei õnnestunud leida.

Kivi talu nr. A-35 – Kurista k. asundustalu, rajatud 1929. a.

Kivinurme talu nr. A-90 – Issaku k. asundustalu.

Kivinurme talu – Võnnu k. (endise kirikuvalla) asundustalu.

Kivioja talu nr. A-64 – Kurista k. endine puulõikajakoht, rajatud 1880. aastatel. Omanike järgi nimet. Lepiku taluks.

Klaose talu nr. 42 [*'klaosse ~ 'klaossõ*] – Võnnu k. vanatalu. 1811.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas tõenäoliselt *Kurre* taluna. Praeguse nime sai talu Hans Laussonilt, kes pärines Tarvastust Laose e. Klaose talust (tuli Võndu Kuristalt Pitsu talust) ja 1866. a. talu mõisalt endale ostis. Hans Laussoni tütar Miili, sünd. 1873, abiellus hiljem August Mülleriga ja temast sai näitleja Aino Talvi ema (Aino Talvi emaema pärines Laane naabertalust). Klaose talu hävis 1944. a. sõjategevuses.

Klämsi talu nr. 34 – Võnnu k. vanatalu, saanud nime luuletaja Gustav Suitsu vanalelle Peeter Suitsu järgi, kes siia tallu 1835. a. tuli peremeheks ja kelle perekonnanimeks vallakirjades oli Klempsi. 1816.–1858. a. revisjonilehtedel esineb talu Rooma (*Roma*) taluna. Klemsi-nimelisi isikuid leidis Võnnus juba 18. sajandi algul. Talu ostis 1877. a. päriks Jakob Kripson.

Koidu talu nr. A-60 – Võnnu k. asundustalu.

Koidu talu – Võnnu k. Ibaste t. endine popsikoht.

Kolimetsa talu nr. A-57 [*-mõtsa*] – Terikeste k. endine köstri (Köstrimäe t.) rendikoht Kollimetsa järve kaldal.

Kollametsa talu – Kurista k. asundustalu, saanud nime talu esimese peremehe poolvenna Kollametsa järgi.

Kollimetsa järv [*-mõtsa*] – Terikeste k. loodeosas, Kolimetsa t. ja Võnnu-Kastre tee vahel olev järveke mõõtmetega 50 × 20 m. 19. sajandi keskpaiku olnud järvel vesiveski, veskitammi palk olevat veel praegu järves [366].

Kollimetsa talu nr. 49 – Terikeste k. vanatalu, mille rajas 1860. aastatel Jaan Kusma, kes talu 1871. a. ka päriks ostis. Talu saanud nime järgmiselt: Kui Jaan Kusma läinud mõisniku juurde endale talukohta nõutama, andnud too kange keelega nõu: “Kolli mõtsa!”²⁰ Tõllal kasvanud praeguse talu asemel mets, kuhu talu rajatudki [294]. Rahva seas tuntud kui Kusma talu.

²⁰ Tegelikult Võnnu murrakus: *Koli(?) 'mõtsa!*

Kommide rae – Rulli vk. Murru heinamaa ja Kastre piirikraavi vahel olev mets, mis 1917. a. kommunistide (kommide) võimuloleku ajal maha raiutud [325]. Selles metsas, Rulli metsavahikohast umbes 1 km põhjas, piirikraavist 0,3–0,4 km, Murru heinamaal asuvast suurest kivist 0,2 km loodes on umbes 1 vakamaa suurusel alal I aastatuhande teisest poolest pärinevad kääpad – rahva arvates rootsiaegne sõjakabel – mis praegu veel vaevalt märgatavad [366]; siia olevat maetud ka Rootsi kuninga poeg koos mõõga [380]. Vt. ka Murru heinamaa.

Konnalomp – Rookse k. Rookse orus vana maantee käärus, vana ja uue maantee vahel olev lomp – jäänus endisest veskijärvest [217; 262], mis 20. sajandi algaastatel alla lastud. Vesiveski asunud vana maantee ääres, praeguse koorejaama lähedal [253], oja paremal kaldal, kus ta ase on veel selgesti tunda. Veski lõhuti 1870. aastatel [234].

Koolimaa talu – Issaku k. asundustalu, rajatud Hammaste kooli karjamaale.

Koopamägi [*kooba*-] – väike künkake Rookse k. Roosamärdi t. Sepaoru loodenõlval, kus vanasti asunud sepa kartulikoobas [360].

Kopli talu nr. 37 – Võnnu k. vanatalu, 1811.–1858. a. revisjonilehtedel märgitud Mällo (*Mello*) taluna. 1830. aastatel elas talus luuletaja Gustav Suitsu vanaisa Gottlieb Suits ja 1840. aastatel oli siin peremeheks ta teine vanaisa Jaan Kerge. 1877. a. ostsid talu pärieks Hindrik Rooma ja Jaan Kripson; pärast talu ametlikku poolitamist 1880. a. jäi see viimasele.

Kopli talu nr. 37-B – Võnnu k. Kopli nr. 37 talust 1880. a. eraldatud talu (krundi põhjapoolsemas osas). Talu omandas Hindrik Rooma, kes selle 1889. a. edasi müüs Jaan Aljakule.

Korista mägi – Terikeste k. loodeosas, Kollimetsa järve ääres, Kõrvesillast (endisest Kastre valla piirist) 0,5 km kaugusel olev mägi, mida mööda kulgeb Võnnu-Kastre maantee [329]. Nimet. ka Kollimetsa mäeks [1; 350].

Korista saar – Lääniste (varem Terikeste) k. Mootse t. saar Ahja jões, talust ülalpool [157; 472]. Nimet. ka Mootsesaareks [472].

Korista saar – Terikeste k. Mootse ja Lääniste k. Laari-Nitka t. vahel Ahja jõe paremal kaldal asuv laia kraaviga piiratud heinamaa, mis varem kuulus Kurista mõisale, hiljem 4–5 asundustalule. Kraav olevat kaevatud Rootsi sõja ajal.

Kotiaud – heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal Sitsisaare kohal, Kuuksaare ja Sääsna-aluse vahel [366].

Kotiavva käänd – Ahja jõe käänukoht Ahijärvest 1 km allpool [85].

Kotiavva pajo – Ahja jõe edela-kirdesuunaline lõik Ahijärve varre ja Sääsnõna varre vahel.

Kraavi talu – Kurista k. asundustalu.

Kristjani talu nr. 43 – Võnnu k. vanatalu. 19. sajandi esimesel veerandil oli talus peremeheks luuletaja Gustav Suitsu vaarisa Suitso Hindrik ja siin sündis 1819. a. luuletaja vanaisa Gottlieb Suits. 1816.–1858. a. revisjonilehtedel esinebki talu *Suitzo* taluna. Talu rahvapärane nimetus aga oli tollal eelmise peremehe järgi Klämsi (Klemsi), see nimi pärandus ka Suitso Hindriku poegadele ja kandus neist ühe – Peetri – kaudu üle praegusele Klämsi talule. Hilisema ametliku Kristjani nime sai talu Suitso Hindriku kasupojalt Kristjan Tättelt, kes pidas talu 1820.–1830. aastatel (suri 1838. a.). Pärast teda sai talus peremeheks Kristjan Tätte väimees Peeter Mootse (näitleja Aino Talvi emaemaisa), 1868. a. aga ostis talu endale päriks tolle poeg Jaan Mootse, kes võttis naiseks luuletaja Gustav Suitsu tädri Ann Kerge. Nende pojana sündis talus 1885. a. hilisem graafik ja kunstipedagoog Gustav Mootse.

Pärast Võnnu Laulu-Mängu Seltsi Lööke asutamist 1902. a. mängiti Kristjani talus esimene näidend – “Saaremaa onupoeg” [ERA II 150, 379/80]. Talu on tuntud ka Laane taluna. 1960. a. ta lõhuti. Talu metsas on muistsed kääpad (vt. Laanemets).

Kubja talu nr. 46 – Võnnu k. vanatalu, saanud nähtavasti nime 18. sajandi algupoolel Kubja Toomalt, kelle järglased pidasid seda talu kuni 1810. aastani. 1811.–1858. a. revisjonilehtedel esineb *Kubja* taluna. 1868. a. ostis talu päriks Jaan Mootse (Moodis).²¹

Kukemägi – Võnnu k. Nurmsoo t. maal, talust 0,5 km lääneedelas olev väike kõrgendik [293].

Kulbi talu nr. A-20 – Issaku k. endine kandikoht, kus 1880. aastatel elas kandimehena Jaan Kulp.

Kulla talu nr. A-18 – Issaku k. asundustalu.

Kullaküür – Palu k. Vana-Lilo t. põllus, talust 0,3 km lääneedelas asuv madal kõrgendik [77].

Kullamäe talu nr. A-8 – Võnnu k. (endise kirikuvalla) renditalu Kullamäel, millelt ka nime saanud.

²¹ Talu maal Jõmmsoos asub Kajaksaar (vt.).

Kullamägi – kõrgendik Võnnu k. (endise kirikuvalla) Kullamäe t. kohal, mille juures olnud Põhjasõja ajal suured lahingud ja kuhu rootslased matnud oma kulla [342], täpsemini kullakasti [342], 7 koormat kulda [RKM I 5, 135/6], sõjakassa [RKM I 5, 40 (2)] või hobukoormatäie kulda [RKM I 5, 70 (3)]. Kuld maetud suure kivi alla või lähedusse, millel olnud peal kolm tondi või kitse jalajälge [RKM I 5, 135/6]²². Ühe teate järgi olnud see kivi lauasarnane, üks süld läbi mõõta, ja ta keskel olnud inimese jalaase, mille siia astunud Kalevipoeg, kui ta Peipsi poolt lauakoormaga Tartu poole kõndinud [E 48183/4]. Arvatavasti oli see ohvrikivi, mis lõhutud 19. sajandi lõpul või 20. sajandi algul ning viidud Võnnu sidejaoskonnahoone vundamenti. Kivisse olevat olnud raiutud mõök ja arv, mis tähistanud kaugust kivist kullani [RKM I 5, 70 (3)]. Ka kasvanud varem kulla peidukoha läheduses puu, mille ladva vari teatud hommikutunnil osutanud kulla asukohale. Veel kõneldakse, et teatud kohast olnud kulla peidukohani 700 mõõgatäit maad, pole aga võidud teada, kui suur on mõõgatäis [293]. Kuld olevat sõnadega maasse maetud, mispärast teda kätte saada olevat väga raske [160]: isegi rootslased, kes tahtnud hiljem kulda kätte saada, pole seda enam leidnud [RKM I 5, 40 (2)].²³ Ka kohalikul rahval pole see õnnestunud, ehkki paljud seda katsunud. Õpetusi kulla kättesaamiseks aga on palju: kulla saavat kätte see, kes tapab kivil suure reede hommikul 7 noort kukke [E 24490/1 (11)]; kes jaaniöööl läheb seitsme puu niinest tehtud viiskudega kohale ja lausub teatud salasõnu [120]; kes rakendab kuldikke ette paari häägi ja künnab nendega kivi servaalust [160]; kes jõuab kivi kulla pealt ära veeretada ning lubab seejuures poole kulla vaestele [RKM I 5, 111 (2)]; kes tapab kivil 7 õiget ja 7 kõverat²⁴ [RKM I 5, 28 (6)] jne. Varandust valvavat ka vaimud, tondid või nõiad, kes kullaotsijaid hirmutavat [E 24490/1 (11)] või teelt kõrvale eksitavat, kuna varem eksinud inimesed Kullamäel sageli (vt. Kuradisõlm). Kord olevat siiski ühel mehel õnnestunud siit osa kulda kätte saada, misjärel nõiad nõidunud ülejäänud kulla mullaks [ERA II 241, 90 (10)].

Kullamägi – Rookse k. Mäeroosa t. maal, talust 0,2 km loodes, Suuroru lõunapoolsel veerul olev väike küngas, kus arvatud vanasti kulda peidus olevat ja seda ka otsitud, kuid teatavasti tulemusteta [360]. Vahel nähtud öösi mäel tuld.

²² Viidatud allikas tondijälgi ei maini.

²³ Viidatud allikas: "Hiljem aga kassat ei leitud ja räägitakse, et üks matjatest oli kassa öösel kõrvaldanud."

²⁴ S.o. seitse rottit ja seitse kana, nagu selgitab viidatud tekst.

Kungla talu nr. A-22 – Kurista k. asundustalu, rajatud 1928. a. Kuni 1963. a. asus siin Võnnu kolhoosi Kurista osakonna keskus.

Kuningakopli – Hammaste k. põhjaosas Poka valla piiril, tõenäoliselt Räidimetsas olnud endine karjamaa, kus vanasti sõja ajal kellegi kuninga sõjaväe hobused söömas olnud [518; ERA II 35, 348/9 (26)].

Kuradikivi – Terikeste k. Lätte t. Siidimäel, talust 0,25 km põhjakirdes olev suur kivi, mis 1960. a. paiku suurelt osalt lõhuti. Kivi juures olevat vana Rootsi sõja aegne vara- ja rahaaук, kuhu maetud kulda ja sõjamoona [329; ERA II 240, 584 (1); ERA II 240, 648 (3)]²⁵ ja kust sõja ajal olevat 600 soldatit 5 aasta kestel sõjamoona saanud [ERA II 240, 620 (5)]. Varem olevat lähedal põllul olnud veel teine kivi kirjadega, mis juhatanud kätte maha-maetud rahakasti asukoha [E 52958]. Terikeste koolimaa rentnik Kadaja olevat Kuradikivi juurest kunagi välja kaevanud väikese pajatäie hõberaha [156]. Kivi juures on nähtud kummitusi ja selle ümbruses tulevat sageli ette eksimisi veel tänapäevalgi. Vanasti olevat Vanapagan jaaniööl kivil raha kuivatanud. Kõrvesilla k. Pöörsoo talu peremees Võltsi Jaan, keda tuntud ümbruskonnas nõiana, tahtnud kord kivi alt raha kätte saada, läinud jaanilaupäeva õhtul oma tare lakka, musta täku taosed tagurpidi kaelas, ja silmanud niiviisi kivil tuld; sammuud kivi juurde, kus Vanapagan talle tulest raha hõlma visanud, keelanud aga koduteel tagasi vaadata; mees pole suutnud kiusatusele vastu panna ja vaadanud tagasi, misjärel raha hõlmast kadunud ja mees jäänud ka kõrvakuulmisest ilma [380]. Teisendi järgi keelatud mehel koduteel kellegagi sõna kõnelda, kodu lähedal aga sõitnud talle mõisahärra nelja hobusega vastu, mees teretanud ja kaotanud sel põhjusel raha; arvatud, et too mõisahärra olnud Kurat, kes oma varandust tagasi tahtnud [RKM I 5, 117/9; RKM I 5, 131/3; RKM I 5, 315/6].

Oskar Saare vanaisa tulnud kord lapsena ühel talveõhtul videviku ajal koolist ja märganud Korista mäel eemalt üht kübaraga meest, kes, lehm käekõrval, talle vastu tulnud; mees pööranud soo peale ja kadunud lõpuks koos lehmaga Kuradikivi alla ära, kust hiljem vaatama minnes leitud toki ja lehma jala jälg [380].

Kivi on varem nimetatud ka Tondi- või Vanatondikiviks [380].

²⁵ Viimati viidatud allikas räägib rahaaugust Koristaja ehk Korista mäel (vt.).

Kuradisõlm – Võnnu k. Kullamäe ja Kubja t. vahel olev lagendik, kus paljud kohalikud inimesed pimedaga või uduse ilmaga korduvalt ära on eksinud [160; 342], mõnikord sügisöödel isegi öö otsa ringi ekselnud [60]. Siin lagedal väljal olevat “vanatondi tee”²⁶, mis inimese ära eksitavat. Nimet. ka Nõiasõlmeks.

Kure talu nr. 33 – Võnnu k. vanatalu, olemas sellenimelisena juba hiljemalt 1730. aastatel (peremees *Kurre Mikk*). Talu ostis 1877. a. päriseks Juhan Sandri.

Kure talu – Võnnu k. (aleviku) asundustalu (uue kultuurimaja taga).

Kure talu nr. A-65 – Palu k. endine renditalu, rajatud 1905. a. paiku, esimene peremees olnud Kurg [518]. Nimet. talu juures kasvava suure kuuse järgi ka Kuuse [~ *kuusõ*] taluks [334].

Kuremäe talu – Rookse k. asundustalu.

Kurista asundus – vt. Kurista küla.²⁷

Kurista (varem Korista) **küla**²⁸ [Simm 1972: 289 *korista* ~ *kurista*] – kuni 1943. aastani²⁹ praeguste Rookse (vt.) ja osa Kurista küla nimetus. Praegune Kurista küla hõlmab osa endisest Kurista asundusest, mis rajati Kurista mõisa maadele 1920.–1930. aastatel; osa endisest Kurista asundusest aga ühendati 1960. aastate algul Palu, väike osa Issaku küla. Kurista küla (endise asunduse) talud on järgmised: Ala, Allika, Allikmäe, Armi, Arula, Asta, Endla, Jaava, Jõeääre, Kaasiku, Kalda, Kalda, Kalli, Kalliku, Kasesalu, Kivi, Kollametsa, Kungla, Laane, Liiva, Liivakingu, Lombi, Lompri, Männisalu, Orula, Piirimaa, Pärtli (hävinud), Raendiku, Raigla, Rebase, Rosi, Tamme, Tuuleveski, Undla, Vainu, Vana-Tamme, Variku jt.

²⁶ Võnnu murrakus *vanatondi tii*.

²⁷ Eesti Vabariigi aegse asunduse talude loetelu käsikirjas puudub. Osa taludest on nimetatud Kurista, osa Issaku küla (vt. need) juures, aga pole selge, millised talud on läinud Palu küla koosseisu.

²⁸ 1923. a. asulate nimistus on eraldi Saare küla – kindlasti endise Saare karjamõisa alal Saarepäälsel asuvad talud. 1923. a. asulate nimistus leidub Kurista as., 1945. a. nimistus – eraldi Kurista k. ja as., 1977. a. nimistus – Kurista k. ja Rookse k. (EH).

²⁹ 1942. a.-ni? Vt. Rookse küla.

Senisest Rookse külast liideti nõukogude ajal Kurista külaga Alamäe, Brit-holmi (hävinud), Kivioja, Kraavi, Liiva, Looe, Mõtuse, Oru, Paabo³⁰, Palu metsavahikoht, Rootsi, Saare, Tootsi, Vastse ja Veeriku talu.³¹

Kurista (varem ka Korista, Koristaja) **mõis** (saksa k. Kurrista) – rajatud Ahja mõisa abimõisana 17. sajandil (pärast 1638. a.). 1684. a. kaardil on mõis märgitud juba praegusel kohal, kusjuures talle kuulus tollal ainult Ham-maste küla; 1700. a. aga näib talle olevat kuulunud juba ka Võnnu ja prae-gune Rookse (tollal Kurista) küla. Mõis omandas iseseisvuse 1749. a. Tollal asunud ta Saarepäälsel praeguse Saare t. juures (hilisemast mõisast ligi 1,5 km idas) [144], kust toodud üle uude kohta 1760.–1770. aastatel. Siis kuulus Kuristale karjamõisana ka hilisem Sarakuste mõis, samal ajal rajati Saare (senise mõisa kohale) ja Kõivusaare (Vastsemõisa) karjamõis. 19. sajandi teisel veerandil lisandus neile veel Issaku karjamõis, mis hiljem muude-ti kõrvalmõisaks ja millele allutati Saare karjamõis. 19. sajandi lõpupoolel pandi alus veel Rootsi ja Lilo karjamõisale.

Kurista mõis rajati senise Korista küla asemele, mille järgi sai ka nime. 1638. a. maarevisjoni andmetel on nimi Korista vene päritolu, tulenedes ilmselt sõnast *korōst* – ‘kasu, paremus’³². Sama tähendus on ju väljaloetav 1582. a. revisjonikirjades antud poolakeelsest külanimest *Korzysc* (poola k. *korzysc* – ‘kasu, paremus’) ja selle sulgudes toodud saksakeelsest vastest *Vorteil*. Kurelaste või karjalastega aga on tal vaevalt midagi ühist, nagu seda varem on oletatud [Reiman 1909: 182]. Rahvas on pöödnud Kurista nime seletada oma moodi: vanasti olnud praeguse Kurista mõisa kohal suur männimets, kus “koristanud” palju kaerasorisid [E 13514/5 (8)]; vanasti elanud põlismetsas, Kurista küla kohal, suur lind (ronk?), kes väiksemaid linde pole sallinud, kästes neid endid siit ära koristada [ERA II 241, 77/8 (2)] jne. Ühe jutu järgi saanud mõis nime Luutsna soo järgi, mida varem nime-tatud Korista sooks järgmisel põhjusel: üks mõisnikest tahtnud, et tal soo pealt hein ära koristatakse, milleks viinud rehad ühte soo otsa valmis; kui keegi tahtnud üle soo minna, pidanud ta ka ühe kaare heinu üles võtma, s.o. ära koristama [410].

18. sajandil kuulus Kurista mõisale 5 küla: Kurista (praegu Rookse), Ham-maste, Terikeste, Võnnu (osaliselt) ja Leevi; viimane müüdi 1829. a. ära Vastse-Kuuste mõisale, nii et järele jäi 4 küla. Adramaid oli külal 1725. a.

³⁰ Käsikirjas siinkohal *Paavo*.

³¹ Niisiis on uue ja endise Kurista küla ainsaks ühisosaks need talud, mis 1942. või 1943. a. loodud Rookse külast hiljem uude Kurista külla üle toodi.

³² Vt. Simm 1972: 289.

Kurista mõisa häärber

7,375 ja 1734. a. 15,875 (koos Sarakustega), 1757. a. 15, 1823. a. 21,45 ja 1874. a. 22,19. Mõisa valdkond moodustas kokku 17185 vakamaad. 1814.–1823. a. hindamise põhjal olid mõisa põllud, heina- ja karjamaad keskmise kvaliteediga, ehitus- ja põletuspuid saadi oma metsast vaid hädapärastelt. Elanikke oli mõisa valdkonnas 1758. a. 1166, 1805. a. 1324, 1816. a. 1242, 1834. a. 1159, 1850. a. 1300 ja 1858. a. 1236. Aastatel 1837–1848 tuli Kuristale Viljandimaalt (peamiselt Tarvastust) üle 190 inimese, kes siin enamikus kohalike elanikega segunesid. Talumaad mõõdistati 1864. a. Talude päriksmüümist alustas mõis 1866. a. (müüdi 6 talu), enamik talusid (arvult 23) müüdi 1877. a. ja müümine lõpetati põhiliselt 1882. a., mil oli müüdud 60 talu; hiljem müüdi veel vaid üksikuid talusid. Keskmiseks müügihinnaks taalri eest oli 175, mõnel juhul kuni 200 rubla.

Kurista oli algul Ahja mõisa kõrvalmõis (koos Sarakustega). 1743. a. sat-
tus ta viitseadmiral ja rüütel François Guillemotte³³ de Villebois' valdusse,
kes 1749. a. loovutas Kurista mõisa oma abikaasale Elisabethile. Viimane
pärandas 1757. a. Kurista oma pojale, hilisemale kahurväe ülemkindralile
Alexander de Villebois'le; viimaselt päris mõisa 1781. a. tema poeg Stephan
v. Villebois (1757–1835), kes 1829. a. kirjutas selle oma poja Franz Leopold
Gottlieb v. Villebois' (1796–1836) nimele (akt kinnitati 1831. a.). Pärast vii-
mase surma rentis tolle lesk mõisa 24 aastaks von Nolckenitele, kuni 1860. a.
(ametlikult 1863. a.) omandas mõisa Franz v. Villebois' poeg Moritz Carl
Stephan v. Villebois (1831–1888). Selle lesk müüs Kurista mõisa 1902. a. Vil-
jandi linna kodanikule Albert Paulile, kelle leselt mõis Eesti Vabariigi algul
võõrandati ning 1926. a. kreposteeriti Eesti Vabariigi nimele.

Omaaegse Kurista mõisaomaniku Alexander Guillemotte de Villebois' (u. 1717–1781), nn. Kuri-Kindrali kohta on tänini rahva seas liikvel rohkes-
ti lugusid. Juba noores põlves müünud ta oma hinge Kuradile, mille eest
too teda kuulsaks meheks teinud [E 27080/2 (3)]. Kuradilt saanud ta ühe
valge ülikonna ja taskurätiku, mida Kindral sõja ajal kasutanud: lahingus-
se minnes pannud ta endale alati valge ülikonna selga, mis teda vaenlase
kuulide eest kaitsnud; Kindral kihutanud siis vaenlaste hulka ning raiunud
neid kui heina, vaenlase kuulid aga pörkunud temalt häda tegemata tagasi
nagu hernerd [360; E 27080/2 (3)]. Taskurätikut aga hoidnud ta kodus kuskil
posti või naela otsas; kui rätik vett tilkunud, siis saanud sõjas meie kuningas
võitu, kui aga verd, siis antud meie kuningale tuld ja häda olnud suur [494;
E 24338/41; E 27080/2 (3); E 56776 (4)]³⁴. Kord tilkunud rätik kolm päeva jär-
jest verd; Kindral, kes sellal kodus viibinud, pole seda enam kauem kannat-
anud ja rutanud sõtta; nii on ta Kuristalt mitu korda sõjas käinud [ERA II
241, 65/9 (4)]. Taskurätikul olnud ka muud nõiavõimu: kord tahtnud Kind-
ral viia sõjaväge üle jõe, millel aga puudunud sild; ta visanud rätiku vasaku
jala saapa peale – kohe jooksnud rätikust jännes välja ja lipanud üle jõe; nõi-
duse väel tekkinud silda mööda toimetatud üle jõe ka sõjavägi [E 56776/7
(5)]. Kord lasknud üks vaenlane hõbekuuliga Kindrali alt hobuse surnuks ja
Kindral oleks peaaegu tagaajajate kätte langenud, kui ta kannupoiss Jürka
teda viimasel hetkel poleks juukseidpidi oma hobuse selga tõmmanud ja
teda niiviisi ära päästnud [E 24338/41; ERA II 241, 65/9 (4)]. Teisendi jär-
gi peitnud kannupoiss Jürka Kindrali langenud hobuse keha sisse, kust ta

³³ Ka Guillemot.

³⁴ Taskurätikuga seotud detailid on teisendites erinevad, toodud arhiiviviidetest
vastab siinsele esimene.

hiljem jälle välja aidanud [ERA II 150, 29 (23)]. Tänutäheks võtnud Kindral kannupoisi pärast sõja lõppu enda juurde kutsariks ja käskinud teda alati juhtunut meelde tuletada, kui teda karistada tahetakse, siis pidavat talle armu antama [samas]. Hiljem on Kindral ka oma sõna pidanud. Kord lasknud ta Jürka juba peksupingile maha tõmmata ja haaranud piitsa, kuid too hakanud sõjas juhtunut meenutama ning Kindral öelnud: “No mis sa toda ennembä es ütle!”³⁵ ja visanud piitsa minema [264; ERA II 241, 65/9 (4)]. Kindral ratsutanud alati valgete pükstega; häda tallipoisile, kui ratsutamisel püksid hobuse seljas natukenegi määrdusid [464]. Valget hobust, kes lahingus kord Kindrali elu päästnud, hoidnud Kindral väga, lasknud teda hulk aastaid armuleiba süüa ning lubanud selle ära tappa, kes talle hobuse surmast esimese teate toob. Lõpuks lõpnud hobune ometi vanadusse, millest aga keegi ei julgenud Kindralile sõna viia. Kord küsinud Kindral valitsejalt Vana Valge järele, see aga puigelnud otsesest vastusest kõrvale, öeldes: “Kui härra ütleb, et Valge elab, siis ta ka elab. Ei mina küll ütle, et ta surnud on!” Nii saanud Kindral teada oma sõbra ning elupäästja surmast.

Laupäeva õhtuti käinud Kindral Tartu toomkiriku varemetsesse Kuradile ohvrit viimas [E 27080/2 (3)]. Linna sõitnud ta alati Emajõe pidi mitme-hobusetõllaga nii, et vesi suitsenud [360; E 27080/2 (3); E 56775 (3)], kutsarile aga keelanud sel ajal surma ähvardusel tahavaatamise [samas; ERA II 150, 29/30 (24)]³⁶. Kui kord kutsar siiski tagasi vaadanud, näinud ta suurt musta või kirjut koera tõlla järel vee peal sörkivat [E 24338/41; E 27080/2 (3)]; teisendi järgi istunud must koer Kindrali kõrval [E 56775 (3)]; seejuures vajunud tõld või üks hobustest kohe vette [E 27080/2 (3); E 24338/41], mispärast hobused tuli kaldale ajada. Kindrali surm järgmisel päeval päästis kutsari karmist karistusest [E 27080/2 (3)]. Kindral on tõllaga käinud sõitmas ka Peipsi järve peal [ERA II 150, 29/30 (24)]. Kui piibule olnud vaja tuld tõmmata, siis löönud ta endale mõõga päraga vastu hambaid, nii et kõik kohad olnud tuld täis ja piip põlema hakanud [samas].

Preisi sõjas saanud Kindral saagiks palju kulda, mille toonud kaasa koju ja lasknud matta Kurista mõisahoonde põranda alla, osast kullast lasknud ta teha hobuserauad ja need panna hobuste kapjade alla, ja niiviisi, 12 kuldraudadega hobust punase tõlla ees, sõitnud ta üle piiri kodumaale [235]; punane tõld seisnud veel kaua pärast Kindrali surma mõisa õuel. Kindralil

³⁵ Tsitaat on Võnnu murrakus.

³⁶ Viimati viidatud teisendis keelitab Kindral: “Vaata kurale poole!” Korra vaatab kutsar paremale ja näeb Raadi ja Saare mõisnikke kalessi ees, mispeale kaless hakkab vette vajuma, kuni kutsar jälle vasakule vaatab.

olnud õigus sõita 12 hobusega tõlla ees, sellal kui teised mõisnikud võinud kasutada ainult 6 hobust [234]; teiste teada võinud Kindral kasutada 6 ja teised ainult 4 hobust; kes Kurista mõisast julgenud kuuehobusetõllaga mööda sõita, sellelt võtnud ta kaks liigset hobust ära [EKLA, f 200, m 13:2, l 144/5]. Kui Kindral Tartus käinud, siis pidanud iga kaupluse ukse peal seisma poiss ning temale aru andma; kui seda ei olnud, läinud Kindral kauplusse ja peksnud kaupmehel kere kuumaks [E 56781(2)].

Kindrali isa oli Prantsusmaalt Venemaale väejuhiks toonud keisrinna Elisabet, kes kinkis talle sõjaliste teenete eest hulga mõisaid, nonde hulgas ka Ahja.³⁷ Vene keisrikojaga olid Kindralil tihedad sidemed: Kindrali isa oli Katariina I (s.o. Elisabeti ema) kasuema praostinna Glücki väimees. Oma valla rahvale oli aga Kindral väga kuri [235; E 24338/41; E 27080/2 (3)], kuigi ei põlanud olla paljudele talulastele vaderiks. Tal olnud äkiline iseloom [ERA II 241, 65/9 (4)], ta peksnud halastamatult ja piinanud koledal kombel inimesi ja vahetanud neid ka koerte vastu [EKLA, f 200, m 13:2, l 143/4]. Põllul mõõdetud rukkikõrredki tollipulgaga ära; kel need olnud pikemad kui tarvis, see saanud peksta [E, StK 36, 49 (1)]. Laupäeviti olnud mõisas alati suur peksmine. Mõisaõuele oli Kindral lasknud ehitada peksuposti, mille külge süüdlane üles rippu tõmmatud [EKLA, f 200, m 13:2, l 145]. Pekstud ka vanade pargipuude küljes, kuhu selleks raudrõngad kinnitatud [234; 464]. Ise peksnud Kindral küll inimesi, pole aga sallinud, et teised mõisnikud seda teevad. Kord, kui Ahjal mõisatiike kaevatud ja orjad sundijate kepi all nii kõvasti röökinud, et see Kuristale kuulda olnud, sõitnud Kindral ise Ahjale ja keelanud peksmise ära, tahtnud veel pealegi härrale endale vitsu anda [ERA II 241, 65/9 (4)]. Endise sõjaväelasena osanud ta ise kõiki töid [samas] ja püüdnud ka oma mõisas sisse seada sõjaväelist korda, lastes ehitada kartseri, kus süüdlasi kinni peetud [EKLA, f 200, m 13:2, l 145]. Alamailt nõudnud ta täpset sõnakuulmist: näiteks saatnud Rasina mõisnik ühe kutsariga Kindralile kirju korraldusega need tolele isiklikult üle anda; kutsar pidanud algul kuldtärnidega toapoissi Kindraliks ja andnud kirjad tema kätte, mispärast saanud iga kord Kindrali käest 25 vitsahoopi; hiljem seletanud vahtmeister kutsarile asja ära ja edaspidi andnud too kirjad alati Kindrali enda kätte, saanud siis tolelt ka iga kord 2–5 rubla ning kõhutäie süüa [E 56779/80 (1)].

³⁷ Siin on mõeldud keisrinna Jelizaveta Petrovnat; tegelikult kohtus bretooni päritolu François Guillemot de Villebois Inglismaal tsaar Peeter I-ga ja saabus Venemaale viimase kutsel. Ahja mõisa oli Peeter I kinkinud tema abikaasa emale, kelle perekonnas kasvas ka keisrinna Katariina I.

Kurista mõisas valitsenud esimese öö õigus [494; EKLA, f 199, m 38, l 107], mida Kindral ka kasutanud; üldse olnud ta noorte tüdrukute peale õige maias [E 27080/2 (3)]. Hiljem, lesena, võtnud ta vägivaldselt enda juurde Võõpste k. Aljaku talu peremehe naise, kes olnud ilus inimene, ja lasknud end sellega laulatada [512]. Esimese öö õigus kadunud mõisast ära järgmiselt: kord nõutud jälle üks noorik mõisa, läinud aga tolle asemel keegi tugev poiss tüdruku riietes ning vajutanud Kindralil silma välja; too jäänudki ühe silmaga (käinud tinasilmaga) ega ole enam kunagi tüdrukuid mõisa nõudnud [494]. (Kindral ära vahetatud Rasina Tinasilmaga?)

Talurahvast koormanud Kindral mitme suure tööga. Nii lasknud ta rajada ja välja ehitada Kurista mõisa oma praegusele kohale maantee äärde, kuna varem asunud see Luutsna soo saarel, praeguse Saare t. kohal [144]; kindraliaegsest häärberist sai hiljem valitsejamaja, kui ehitati suurem telliskividest mõisahoonne [262]. Samuti laskis ta mõisa juures sirgeks ajada praeguse Tartu-Räpina maantee – Tartu poole kuni Poka valla piirile ja Ahja poole kuni Rootsi oruni. Tee sihi ajamiseks pandud tõrvatünnid kõrgete postide otsas põlema, millest üks asunud mõisa juures, teine lõpp-punktis [ERA II 150, 31/2 (27)]; niiviisi käinud siin töö ööd ja päevad [120]. Tööliste ei ole Kindral kibeda töö ajal isegi mitte pühapäevadel armu andnud, sundides neid kirikuteenistuse ajal ja korra isegi surnuaiapühäl töötama [RKM I 4, 358 (4)]. Kirikuliste kohta öelnud ta tihti: “Aga mis need seal laisklevad” [E 56781 (3)]; “Mis need inimesed seal kirikus käivad! Siis homme minu töö! jälle magavad, magagu parem täna kodus. Kinni võtta ja peksta anda!” [EKLA, f 200, m 13:2, l 144/5]. Kord sõitnud ta kutsariga kirikulistele vastu ja raiunud mõõgaga 60 hobuse rinnused katki [ERA II 240, 691/2 (37)]; inimesed aga saatnud kõik mõisapõllule tööle, kuhu oli veel ka kiriku juurest lasknud inimesi kohale toimetada; hiljem ei olevat ta õpetaja palvel siiski enam niiviisi toiminud [E 56781 (3)]. Kindrali viimaseks tööks olnud tee ehitamine mõisa juurest läbi soo kiriku juurde [E 24338/41; ERA II 150, 31/2 (27); ERA II 241, 65/9 (4)], milleks aetud kokku kogu valla rahvas, tõrkujatele lubatud anda 120 hoopit [E 24338/41]. Tee ehitamisel tulnud vahel puid puudu, siis käskinud Kindral neid tuua mõisast, aga tooja pidanud kogu tee jooksmas, mida Kindral ise pikksilmaga kontrollinud; kui mees tagasi jõudnud, siis lasknud ta teda kogu söögivahe aja istuda [EKLA, f 200, m 13:2, l 143/4]. Teed aga ei ole jõutud kuigi kaugele ehitada: kord, kui lõpmata pikk palgivoor Terikeste metsast tulnud ja Võnnu kirikust mööda veninud, jõudnud Papisaare kohal sõnum Kindrali surmast voorilistele vastu; mehed visanud palgid regedelt sinnasamasse maha ja sõitnud igaüks rõõmuga oma koju [329; 77; E 24338/41]. Rahvas kõnelnud, et kui Kindral

oleks veel ühe päeva elanud, siis oleks tee ka valmis saanud [518]. (Võnnu pool küljes tulnud selle palktee jäänused 1960. aastatel tee ehitamisel nähtavale).

Lõplikult valmimata jäänud ka telliskividest tornikujuline hauakamber, mille Kindral enda jaoks Võnnu surnuaiale ehitada laskis (praegu säilinud). Ehitise torni otsa kavatsenud ta veel panna suure raudlipu ning sellele lasta maalida endast hobuse seljas elusuuruse kuju [E 24338/41]. Hauakambri ehitamise ajal vaadanud Kindral ise mõisast pikksilmaga tööd pealt. Kord märganud ta, et üks ehitaja pannud kivi veidi viltu müüri sisse; jalamaid sõitnud ta kohale, võtnud mehe käest vasara ja löönud sellega mehe surnuks [ERA II 241, 65/9 (4)], teise teate kohaselt aga lasknud mehe maha [351]. Kindrali poeg, kes olnud isaga vaenujalal, kuna oli sellelt ka ise mitu korda peksutulbas peksa saanud, ei lasknud pärast isa surma hauakambri ehitustöid lõpetada, vaid rajanud mõisa lähedale uue perekonna matusepaiga [EKLA, f 200, m 13:2, l 145/6]. Ka raiunud ta kohe pärast isa surma oma käega peksutulba maha [samas; ERA II 241, 65/9 (4)]; teisendi järgi lasknud seda teha Kindral ise oma surmapäeval. Kindrali poeg olnud hea mees, pole kellelegi ülekohtu teinud, lubanud veel pealegi maksta, kui tema isa "tükkidest" vaikitakse [E 27080/2 (3)].

Kindrali surma eelõhtul läinud karjanaised häärberist mööda, arvates Kindrali kodunt ära olevat; too aga astunud neile vastu ja käskinud järgmisel hommikul talli juures olla; nood palvetanud öö läbi, läinud siis hommikul talli juurde, Kindrali surm aga päästis nad karistusest [282]. Kindrali surm olnud vägivaldne. Üldiselt arvatud, et Kurat ta hinge võtnud, kuna ta ühel hommikul leitud käterätikuga vooditulba külge poodult [235; 360]; toauks olnud seestpoolt lukus ja aknad kinni [282]. Eelmisel õhtul olnud mõisas olnud pidu, ja mõnede arvates organiseerinud Kindrali tapmise mõisnikud, kelle hulgas tal olnud vaenlasi [77]. Kahtlustatud ka üht meest, kes eelmisel õhtul mõisas käinud Kindralit taga küsimas [264]. Kindral olnud sellal aga haige; öösel kärkinud kange pikne ja sadanud vihma; teenerid kuulnud teisest toast, kuidas Kindral hirmsasti karjunud ja vandunud, samuti hüüdnud mitu korda: "Postoi, Jürka!", ei ole aga julgenud vaatama minna; alles kuke laulu ajal jäänud kõik vaikseks ja hommikul leitud Kindral kõhuli sängi alt kägistatult [ERA II 150, 30/1 (25)]. Üks jutt aga kõneleb Kindrali surmast järgmist. Kord saanud Hammaste küla teomees Issaku Jaan Kindrali käsul 25 vitsahoopi (Issako Jaan sündis Hammastel 1756. a. ja suri samas 1821. a.), mille eest hakanud hauduma Kindralile kättemaksu; oma kange jõuga olnud ta kaugele kuulus, võides näiteks 3-vakase rukki-

koti mängeldes kätele tõsta. Kord, kui Kindral olnud Tartu märdilaadalt koduteel, oodanud Issaku Jaan teda Hammaste Saapa silla all, mask ees ja valge lina ümber. Kui tõld silla kohale jõudnud, karanud mees silla alt välja, nii et hobused lõhkuma pistsid, hüpanud tõlda ja hakanud oma tugevate kätega Kindralit kägistama, kuni Issaku teelahkmel jälle välja karanud ning põgenenud. Kindral oli kõrist hirmsasti muljuda saanud, põdenud kodus mõne päeva ja siis heitnud hinge; enne surma veel arutlenud: "Tõine ta nüit olli, kas tonto või Issaku Jaan."³⁸ Rahvas ja kutsar teadnud küll, kellele Kindrali surma eest võlgnesid, ei ole teda aga välja andnud ja mees pääsenud karistusest [329]. (Kirikuraamatu andmetel suri Alexander Guillemotte de Villebois 29. jaan. 1781.) Kui Kindralit tahetud kirstu panna, ei ole ta kuidagi sellesse tahtnud mahtuda [RKM I 4, 358 (4)]. Pärast, kui teda veetud Võnnu surnuaiale, olnud kirst nii raske, et hobused olnud valges vahus [ERA II 240, 691/2 (37)]. Ta maeti hauakambrisse, mille oli ise lasknud endale ehitada. Pärast seda kuulnud siin iga öö suurt kolinat ja mürinat, nii et surnuaiavaht pole magadagi saanud [RKM I 4, 396 (3)]. Arvatud, et siia kogunenud tondid ja kodukäijad hauakambrit valvama [RKM I 4, 373/4 (2)]. Hauakambris puhanud peale Kindrali veel ta naine ja lapsena surnud poeg [355]. Kuna algul olnud pääs hauakambrisse võrdlemisi hõlbus, tunginud siia korduvalt inimesed, kellele Kindral eluajal halba oli teinud, mõnitanud ja peksnud teda ning vedanud kirstuga mööda torni [ERA II 240, 691/2 (37)]. Veel palju hiljem, õpetaja Oehrni ajal, tunginud leeripoisid hauakambrisse, kiskunud Kindrali muumia kirstust välja, pannud nurka püsti, pistnud talle pulga hammaste vahele [RKM I 5, 298/9 (4)], kiskunud pükstelt nõöbid ära ja nahutanud ta tublisti läbi [355; 512]. Pärast seda lasknud Kindrali järeltulijad hauakambri kinni müürida, misjärel selles pole edaspidi enam müra kuulnud [RKM I 4, 396 (3)].

Pärast surma hakanud Kindral kodu käima: igal ööl olnud ta tubades kuulda mürinat ja kolinat [ERA II 150, 30/1 (25)]; öösiti kägistanud ta laudas loomi ja teretanud kord kutsarit nii kõvasti, et selle käsi valu tundis [E 56777 (6)]; ka näidanud ta kord end moonanaisele, kes ühel ööl läinud mõisa õlgi varastama [ERA II 150, 31 (26)]. Veel olevat teda nähtud Peipsi peal sõitmas [samas] ja kirikukuke seljas lendamas [RKM I 5, 122 (2)]. Kõneldi ka, et trahviks ülekohtuse elu eest pidavat ta teises ilmas musta hobusena (koos Rasina Tinasilmaga) tõlla ette rakendatuna Kuradit orjama, kellena teda on

³⁸ Tsitaat võib ehk matkida mõisniku vigast keelepruuki, Võnnu murrakus võiks olla: *Tõõne ta nüid `ol'le, kas toít vai Issaku Jaan.*

ka nähtud;³⁹ joogiks antavat talle ta enda valatud inimverd ja kaerte asemel raudnaelu [H III 28, 614/6 (20)]. Et Kindrali kodukäimine kõiki tüüdanud, lasknud Kurista mõisa kutsar ta ühel nõial seitsmeks aastaks kinni panna, hiljem aga juba alatiseks [E 56777 (6)].

Mälestusi on jätnud rahva meelde ka Kurista mõisa rentnik Erich parun Nolcken, üldiselt tuntud Hullparuni nime all, kes valitses mõisat 1860. aastatel ja 1870. aastate algul. Tema vanematest vendadest üks olnud Luunja ja teine Moisekatsi (Mooste) mõisa omanik. Hullparunil olnud suur nõrkus naiste vastu ja ta saanud palju vallaslapse. Sageli kimbutanud ta talutüdrukuid, kes vähegi nägusam ja noorem, varitsedes neid kirikuteel või ka mõisapõllul. Ta käinud metsas ka marjanaisi ja tüdrukuid kimbutamas, vahel talupoisiks rietatult ka ehal. Kord sõitnud ta talupoisina koos oma toapoisiga ratsa Läänistesse ehale, sattunud seal aga külapoistele, kes talle kere peale tahtnud anda. Põgenenud nonde eest Lääniste parve juurde, lasknud end parvemehel üle jõe sõidutada ning andnud talle selle eest kolm rubla; too aga tundnud paruni ära ja tasu saamisel tänanud: "Tänan, parunihärra!" Parun kähvanud ruttu: "Vait, minap ei ole parun, mina olema talupoiss" [355; RKM I 5, 121/2 (1)]. Hullparun lasknud mõisameestel endale tüdrukuid ka mõisa toimetada, nende kinnipidamiseks olnud praeguse Armi talu lähedal vangikong [355]. Tarepoiss püüdnud vahel tüdrukuid päästa ja jätnud ukse lahti, saanud siis küll parunilt pahandada, aga osanud leida ettekäändeid enda vabanduseks. Kord toodud kartulipõllul töötavale Hammaste Tiiriku (?) talu peretütrele sõna, et peab mõisa ilmuma; too pistnud ehmatusega jooksmas, varisenud oma isatalu koplis hingetult kokku ning surnud mõne nädala pärast [355]. Hullparun pidanud armukesi ka kohalike perenaiste ja -tütarde hulgas, mille eest kinkinud noile Hammaste külas rea talusid (Madise, Jakobi, Aarike, Rebase jt.). Hammaste Madise talu perepoja Märt Võõbuse naist Liisi tahtnud ta hoopis endale võtta ja saanud ka tolle venna Jaan Arikese enda nõusse, kinkides tollele Jakobi talu. Ka Madise talule olnud kinkekiri juba valmis, mille aga Märt Võõbuse isa Jaan Võõbus üles leidnud minia kirstust ning läinud asjast kurtma kirikuõpetajale. Too teatanud asjast Hullparuni vendadele, kes ühel päeval sõitnud tõllaga Kuristale, süüdistanud Hullparunit isa varanduse raiskamises ning toimetanud ta välismaale (1872. a. paiku). Sellega jäi rajamata ka Liisamõis, mille vundament olnud juba valmis kaevatud ja mida Hullparun oma armastatu auks tahtnud Hammaste Kabelimäele ehitada (vt.

³⁹ Viidatud allikas ei maini kummagi mõisniku ilmumist kuradi kujul. Võib-olla on tahetud öelda, et mõisnik ilmus musta hobusena.

Kabelimägi). Seitsme aasta pärast tulnud Hullparun kodumaale tagasi ja võtnud endale naiseks Lääniste k. popsi tütre Leena Sternfeldti, kellega sai tütre. Kui viimane olnud 3-aastane, varastanud tolle Luunja parun, koolitanud teda ja saatnud hiljem Saksamaale. Hullparun aga saanud varsti ühel joomingul surma, neelates kondi hingedõrri. Ta naine abiellunud seejärel Võru köstriga. Kui tütar hiljem preilina kodumaale tulnud, otsinud ta ema üles, kes nüüd oma uut abielu kahetsenud, kuna sellega oma tütre suurest pärandusest ilma jätanud [355].

Kurista mõisa pargis kasvab veel praegu vana pärn, mille juures orjaajal talupoegi pekstud ning jalad pakku pandud [234]. Mõisa ees maantee ääres (praeguse kaupluse kõrval) iidsete pärnade all on samuti inimesi lülili tõmmatud ning pekstud [226]; praegu on neist kaks puud veel alles (raiuti 1980. aastatel), kuna kolmas saeti paari meetri kõrguselt maha 1964. a. ja leiti siis puutüvest sellesse kasvanud raudrõngad [464]. Raudrõngaid, millesse süüdlasi aheldatud, teatakse leiduvat ka mõnes teises mõisapargi vanas puus [464].

1958. a. maantee õgvendamisel tulnud endise mõisa juures oru kallakul, vanade pärnade läheduses, maast välja inimeste luid [293]; samas orus, uue maantee silla juures, leitud kraavi kaevamisel endise paisjärve põhjast mitu 20–30 cm kõrgust pronksist inimesekuju [293].

Villebois' de matusekoht: vt. Kabelivarik.

Kurista mõisakõrts – Kurista mõisa juures kuni 1902. aastani tegutsenud kõrts, kus pärast kõrtsi sulgemist elanud mõisa kubjas, tallimees ja öövaht. Eesti Vabariigi ajal oli siin Roosimäe talu.

Kurista oja – Rookse (varem Kurista) k. Rookse orus voolav ojake, mis algab Mäeroosa t. Mustjärve juurest ja suubub Luutsna oja.

Kurista Sepamaa talu nr. 73 [sepä-] – Rookse k. endine sepatalu.⁴⁰

Kuuxsaare mets, vahtkond – Rulli vahtkonnast 1965. a. eraldatud metsamassiiv.

Kuuxsaare talu nr. A-128 – Lääniste (varem Terikeste) k. endine metsatöölise maja. Nimi olevat tuletatud käo kukkumisest [472].

Kuuse talu nr. 55 – Terikeste k. vanatalu; arvatavasti üks endistest Ani (*Hanni*) taludest, mis praeguse nime saanud varem talu juures kasvanud kõrgest kuusest [362]. Talu ostis 1877. a. päriseks Jaan Jüris.

⁴⁰ Talu pole Rookse ega Kurista k. artiklis.

Kuuse talu – Issaku k. asundustalu; nime saanud kahest vanast kuusest, mis varem talu juures kasvanud.

Kuusiku talu nr. A-59 – Terikeste k. Uiibo t. endine popsikoht.

Kõivusaar [*kõõvo-*] – Kurista k. Vastse t. kohal kahe oru vahele jääv kõrgendik, kus vanasti kased (kõivud) kasvanud.

Kõivusaare karjamõis (saksa k. Birkholm e. Koiwo-mois) – Kurista mõisa endine karjamõis, mida kirikuraamatus mainitakse esmakordselt 1770. a. (*Kaiwo mois*) ja mis põles maha 1930. aastatel. Karjamõisa häärber asunud vene kirikust (Vastse talust) 50 m edelas, kuhu Eesti Vabariigi ajal rajati Britholmi talu, mis 1944. a. ära põles. Nimet. ka Kõivumõisaks, Kõomõisaks, Vastsemõisaks [*vahtse ~ vahtsõ-*].

Karjamõisa ja vene kiriku vahel olnud Rootsi ajal Rootsi kasarmu [234] (selle keldritala asub Vastse talust 50 m lõunaedelas), rootslaste hobusetall (Vastse talust 150 m lääneedelas) ja sepikoda (Kõivusaare idanõlval, kust kündmisel leitud sepasütt). Endise kasarmu keldrist on hiljuti leitud mõök; vanal ajal olnud siin “rüütli pesa”, kus orje pekstud ning piinatud [392].

Kõivusaare org – org Kurista k. Vastse t. juures, sellest lõunas ja idas, piirab Kõivusaart kagust ja idast ning läheb Tartu-Räpina maanteest ida pool üle Rootsi oruks.

Kõrgessaar [*korgõssaar*] – Palu vk. Luutsna soos, endisest Kurista mõisast 2 km kagus, Saarepäälsest lõunas asuv lõuna-põhja sihis kulgev piklik soosaar (mõõtmed 0,75 × 0,25 km), mis kaetud segametsaga.

Kõrgessaare varik – Luutsna soos Kõrgessaarel kasvav segamets.

Kõrgevarik [*korgõ-*] – Rookse k. Kihu t. metsas, talust 0,75 km lääneedelas oleval künkal ja selle ümbruses kasvav mets. Siinsel künkal olnud orjaajal laagris Leevi k. teorahvas, keda Kurista mõisa nurmedele tööle aeti; siin hoitud hobuseid ja tehtud tuld; hobuste ringtee ümber mäe on veel praegu märgatav [340].

Kõrvesild [*~ kõrvõ-*] – sild Terikeste ja Kõrvesilla k. piiril Võnnu-Kastre maanteel [329; 350]. Kõrvesilla ojast teadmata suunas 90 Rootsi mõõga pik-kust eemal olevat peidus Rootsi varandus [380]. Nimet. varem Kõrbesillaks (Kõrbõsillaks).

Kõrvesilla soo (suu) – Sootaguste soo (vt.) osa Kõrvesilla ümbruses. Nimet. ka Kõrbesooks (Kõrbõsuuks).

Kährimägi⁴¹ – Rookse k. Täte t. maal, talust 0,5 km idakirdes, Vanasauna soo ja Oruniidu vahel asuv vareem metsaga kaetud, nüüd põlluks tehtud küngas, kus vanasti olnud kährihoodid e. -koopad [103].

Käpa talu nr. A-27 – Palu (varem Kurista) k. asundustalu, rajatud 1930. a.

Käpassaar [*käpässaar*] – Võnnu k. (endise kirikuvalla) Tiiriku t. maal, vanast surnuaiast 0,5 km läänes, Luutsna soos olev soosaar [103]. Tiiriku talu pere-mehe järgi nimet. ka Tatrikusaareks [508], aga ka Kõrvessaareks [~ *kõrvõs*-].

Körberi loss – Võnnu kirikumõisa vana häärberi rahvapärane nimetus. Häärber asus praeguse kirikumõisa hoone taga, ehitati 1760. a. paiku ja oli kirikumõisana kasutatav kuni 1825. aastani, mil kirikuõpetaja Ed. Ph. Körber laskis ehitada uue hoone. Vana häärberihoonet kasutati hiljem kirikumõisa viljakuivati ja aidana ning ta langes lõpuks varemetesse. Hoone kivist vundament lammutati 1961. a.

Köstri käänd – Ahja jõe käänukoht veidi ülalpool Kajaksaart, mille ääres asunud köstri heinamaad [85]. Nimet. ka Kajaksaare käänuks e. varreks.

Köstrimets (-mõts) – Võnnu ja Terikeste k. piiril (endises kirikuvallas), Köstrimäest põhjas ja kirdes kasvav mets mõlemal pool Võnnust Terikeste kõrtsi juurde viivat teed.

Köstrimäe talu – Võnnu k. (endise kirikuvalla) köstri elupaik arvatavasti juba 17. sajandist, mille juures samal ajal asus ka köstrikoos, 1847.–1902. a. aga Võnnu kihelkonnakool.

Köstrimägi – Võnnu k. (endise kirikuvalla) Köstrimäe t. kohal olev kõrgendik; asub Suitsumäe kõrval, tollest idas.

Köönü oja – Lääniste (varem Terikeste) k. Mootse t. lõunarajal, endisel Terikeste ja Lääniste k. piiril, Mootse talust 0,75 km lõunas asuv sookael, endine oja, mis suubus Ahja jõkke [472].

Kübarälakk – Rookse k. Kihu t. põllusiil talust 1 km läänes Löötüoru kaldal, Kangromäest edelas, mis meenutab kujult kübaralakka e. -nokka [340].

Küpärsepä org – Kurista k. Oru ja Alamäe t. vahelt Luutsna sohu suubuv oruke [471]. Oru otsa kohal, Oru talust 40 m lõunas, asunud rahvaluulekogu Peeter Rootslase tare (vundament veel tunda). Oru põhjakaldal on tunda sauna ase [471].

⁴¹ Sõnast *kähr* 'mäger' (EMS).

Küparsepä saar – Rookse k. Saagu talust 0,2 km idas, Sitsisaarest lõuna pool Luutsna soos olev soosaar, kaetud metsaga [233; 235]. Nime tekkelugu kaob tundmatutesse aegadesse – võib-olla isegi 17. sajandisse (1638. a. elas Kurista külas kübarsepa sell). Võib olla vana sõjaaegne pelgukoht.

Küti talu – Terikeste k. endine popsikoht (küla kirdeosas).

Küüni talu nr. 56 [*küünü*] – Terikeste k. vanatalu, mille ostis päriseks 1894. a. Margus Panksepp ja mis 20. sajandi algul poolitati.

Küüni talu nr. A-10 – Issaku k. asundustalu endise Issaku mõisa küüni kohal.

Laane talu – Kurista k. asundustalu.

Laanemets (-mõts) [*~ laanõ-*] – Võnnu k. Kristjani (Laane) t. mets talust idas ja kirdes, Lääniste tee ääres [264; 327]. Metsas Lääniste tee lähedal asuvad Rootsi sõja aegsed matusekääpad [411]; [ERA II 150, 360 (15)], kuhu taganevad rootslased matnud oma langenud kaaslaste kõrvale ka raha ja muud varandust; hiljem on siit leitud mitu potitäit raha [EKLA, f 200, m 13:2, l 138]. Kohalik rahvas enam kääpaid juhatada ei tea, ehkki mõned oma noorpõlves on nende juures käinud; küll aga teatakse samas lähedal nn. Rootsi hauda – rootslaste vana matusepaika, mis asub Ahja v. Miko t. metsas.

Laaneniit – Rulli vk. (kv. 238/9 ja 241/3 vahel) Terikeste metsavahikoha ja Mootse t. vahel, Taremetso soost 0,6 km pikkuselt lõuna poole ulatuv metsaheinamaariba [366; 429; 472]. Niidu edelaserval asunud vanasti ohvrikoh, mille ümbrus varem täiesti lage olnud, ainult ohvrikoha juures kasvanud suured kased ja pärnad [472; E 52957]. Ohvrikoha mälestusena on tänini püsinud väike tiik, millest veidi lõuna pool on teise tiigi ase; varem siin olnud kolmas tiik pole enam säilinud [samas]. Tiigist 20 sammu kaugusel on suurem kivi, sellest veel 20 sammu kaugemal kõrgemal nõlvakul teine kivi, mida arvatavasti on kasutatud ohverdamiseks [samas].

Laari talu nr. A-5 – Võnnu k. endise kirikuvalla renditalu; seotud Mäe Lauriga 18. sajandi algusest või siis tolle järglastega, kes kandsid Lauri ehk Laari nime. Talu asunud 19. sajandi keskel ja varem praegusest kohast tüki maad kiriku pool.

Lambalomp – Terikeste k. Vahi t. maal, talust 0,2 km põhja pool olnud endine lomp, mida nüüd enam pole [336].

Lauri talu – Võnnu k. endine popsikoht, mille elanik ja hilisem omanik oli Laur.

Leegi talu – Issaku k. asundustalu.

Leevi rehi – Kurista k. endise mõisa juures, Vastse-Kuuste maantee ääres teekäänakul asuv vana rehehoone, kus Leevi küla teorahvas orjaajal käinud reht peksmas ja mis lammutati 1930. aastatel [262; 464].

Lehela talu nr. A-88 – Issaku k. asundustalu.

Lelloja – Terikeste k. Lodi t. maalt algav ojake, mis läbib Kassilombi ja Tare-metsa soo ning suubub Ahja jõkke [351].

Lesenaise pedajas (Läsjanaese pettäi) [*läsjänaaše petäi*] – Palu (varem Kurista) k. Piiri ja Männa t. vahel, endisest Kurista mõisast 1 km läänes endisel mõisanurmel kasvav vana mänd [226]. Selle puu kohta räägib legend: orjaajal pekstud surnuks keegi vabadik, kes mõisaorjust pole suutnud täita, tema lesk jäänud kahe (teisendi järgi seitsme)⁴² lapsega järele. Jõululaupäeval pakase ja suure lumesajuga lasknud mõisnik lesknaise majast välja tõsta, see otsinud koos lastega varju laiaharulise männi alt, kus nad ka otsa leidnud [E 27199/203 (4)]. Teisendite järgi olevat selle puu külge keegi lesknaine enese üles poonud [226], kuna teopäevad olnud talle üle jõu käivad [E, StK 36, 50 (3)]; selle männi otsas näinud keegi naine oma meest, kes 3 nädala eest oli surnud, 3 päeva pärast surnud ka ta ise [E 23594]; siia surnud kord südamevalusse keegi oma poega leinav lesknaine ja tema mälestuseks istutatudki siia hiljem see mänd [samal]; Rootsi ajal otsinud selle puu all varju lesknaine oma kolme lapsega [77].

Libiseja org [*libisejä*] – Kurista ja Poka valla piiril, Hammaste k. Sepa t. ja Poka v. Kiilako (Libiseja) t. vahel olev org, mida ületab Tartu-Räpina maantee [360]. Kuna sel kohal kasvanud varem võsa, kus palju inimesi röövitud ning tapetud, oli varasem nimi Veriorg ehk Verioja org; teise jutu järgi olnud siin Vene-Rootsi sõda ja orgu mööda voolanud palju verd [391]. Nimet. ka Röövlioruks [*rüüvli-*] [189].

Liiva talu nr. A-102 – Kurista k. asundustalu (endise mõisa lähedal), rajatud 1928. a. ja nime saanud liivaste põldude pärast.

Liiva talu nr. A-117 – Kurista k. asundustalu (endise Rookse kõrtsi lähedal).

Liivakingu talu – Kurista k. asundustalu.

Lilli talu nr. 26 – Rookse k. vanatalu, mille rajas tõenäoliselt 1770. aastatel Tätte Jaan, mistõttu 1811.–1858. a. revisjonides esineb *Tätte* taluna. Mõne teate järgi aga olnud ta vanasti Kihu taluga üks talu [231], mispärast nimet.

⁴² Arhiiviallikatest ei õnnestunud leida seitsmest lapsest rääkivat teisendit.

Mäe-Kihu taluks. Talu nimi näib olevat tuletatudki Kihu ehk Lillo talust. 1873. a. ostis talu päriseks Villem Mõrd, kelle järgi talu on tuntud ka Mõrra taluna. Talu lõhuti 1980. aastatel.

Lilo karjamõis – arvatavasti 19. sajandi kolmandal veerandil Palu k. Lilo (Lillo) t. naabrusse rajatud Kurista mõisa karjamõis. Häärber asunud algul praeguse Kurista k. Kollametsa talust 0,3 km läänes, metsa ääres, kust 20. sajandi algul toodud üle praeguse Uue-Lilo t. kohale. Vana häärber hävis 1896. a. tulekahjus.

Lilonukk – Palu k. Lilo talude piirkonna nimetus.

Lilonurm – Kurista mõisa endised põllud Lilo karjamõisa piirkonnas.

Lingotuse mägi [~ *lingotusõ*] – Terikeste k. Lingotuse t. juures olev kõrgendik [329]. Mäe nimi arvatakse olevat tuletatud kivide lingutamisest.

Lingotuse talu nr. 54 – Terikeste k. vanatalu, 1811.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas Ani (*Hanni* nr. 73) taluna. Talu ostis 1871. a. päriseks Johan Jõepera. Talu karjamaal, hoonetest 0,5 km põhjas on u. 50 kg raskune kirjadega kivi, mille juurest on varem kulda otsitud, kuid tulemusteta [329; E 52959]. Talu lõhuti 1967. a.

Lodi Jakobi talu nr. 66 [*jakopi*] – Terikeste k. vanatalu. *Loddi*-nimelisi peresid esines Terikestel juba 18. sajandi algul ja samanimeline talu oli kirjas ka 1816.–1858. a. revisjonilehtedel, kuid pole kindel, kas too oli sama talu. Võimalik, et Lodi Jakobi talu sai nime samanimeliselt peremehelt alles 1830.–1840. aastatel; sel juhul on tegemist endise Tani (*Tanni*) taluga, mille nimi ulatub tagasi juba 17. sajandisse. Talu ostis 1871. a. päriseks Hindrik Rodima; hiljem ühendati ta Rodima taluga ning lõhuti 1905. a. paiku. Talu vundament on veel tuntav, asub võsastikus Rodima talu taga.

Lodi talu – Issaku k. asundustalu, mille rajas Lodi-nimeline mees endisele Saare kõrtsi maale. Talu hävis 1944. a. sõjategevuses.

Lohukingu talu – Võnnu k. asundustalu (endises Köstrimetsas).

Lombi talu – Võnnu k. (aleviku) asundustalu.

Lombi talu – Hammaste k. Issaku t. endine popsikoht Räidinukas, mille juures varem lomp olnud.

Lombi talu – Kurista k. asundustalu, nime saanud juuresoleva lombi järgi.

Lompri talu nr. A-45 – Kurista k. asundustalu, rajatud 1929. a. ühe endise Variku moonamaja asemele.

Loote talu nr. A-82 – Kurista k. asundustalu, rajatud 1929. a.

Luiga talu – Võnnu k. talu Kilgimäe läänejalamil Luutsna soo ääres.

Luutsna jõgi – Luutsna soos läbi Kurista valla maade voolav oja, mis allpool suubub jõena Kaagvere juures Emajõkke. Nõukogude ajal on jõgi peaaegu täies ulatuses kraavitatud. Vanasti olnud jõgi lai, ujutanud suurvee ajal üle Luutsna soo ning ulatunud välja Võnnu kiriku lähistele [189].

Luutsna soo (suu) – Luutsna jõe orus olev soo – *luutsna* (vene k. *lužina*, *lužnik*) tähendab tüma, soist või mudast kohta (ka Kastre-Peravallas on Luutsna soo)⁴³. Rahvajutu järgi saanud aga soo nime sellest, et muiste hakanud Emajõgi vett kallastest välja ajama ja sellega ühes ka kalu; viimastest väga paljud lutsukalad sattunud praeguse Luutsna soo mülkaisse, nii et rahvas neid püüdnud ning söönud; sood kutsutud algul Lutsu, hiljem Luutsna sooks [E 29918].

Muiste tahtnud Kalevipoeg Luutsna sood Võnnu kiriku juures kuivaks lasta. Selleks arvanud ta kõige paremaks hobuse harkadra ette rakendada ja vagu Võnnu kiriku lähedalt Emajõe künda. Parmud ei lasknud ometi hobust õieti künda ja niiviisi jäänud töö pooleli [Eisen 1920: 101].

Soos on vanal ajal kasvanud tammemets, mida tunnistavad soost leitud põlenud tammepakud [392]. Kohati olnud ta ka väga tüma ja põhjata, nii et sellel võinud käia ainult vikati või reha peale toetudes. Kuna aga soos kasvanud väga hea hein, ei ole rahvas ohust hoolinud ja on siin ikka heina teinud [355], kuigi see olnud õige vaevaline. Rahvas laulnud: “Ma olõ palju vaiva nännü ja Luutsna suu pääl aina tennü...” [392]. 1656. a. peideti vene-laste eest Luutsna sohu Võnnu kiriku kell, mida hiljem enam kätte ei saadud (vt. Võnnu kirik). Kusagil kiriku lähedal jões pidanud olema ka Peeter Suure sõjavanker; kui jõge süvendatud, loodetud seda üles leida, mida aga pole juhtunud. Vanarahva arvates pidanud see, kes sõjavankri külge puutub, kohe surema [293].

1960. a. paiku leitud Luutsna soo idakaldalt, Võnnu k. Petersoni veski ja Juhan Raasiku maja vahelt vana palktee jäänused, mis rahva arvates olid pärit Kurista Kindrali ajast, kes tahtnud üle soo teed rajada [30; 241]; samast lähedalt leitud ka raudrüü.

Lõhmuse talu – Issaku k. asundustalu.

Lätte talu nr. A-1 – Issaku k. asundustalu, rajatud 1929. a.

⁴³ Vt. KASTRE.

Lätte talu nr. 51 – Terikeste k. vanatalu; arvatavasti üks endistest Ani (Hanni) taludest. Talu on praeguse nime saanud paljudest allikatest (lättest), mis varem talu lähedal orgudes asunud [366]. Talu ostis 1878. a. päriks Karl Martinson, kes selle 1884. a. Johan Madissonile edasi müüs. Talu maal asub Kuradikivi (vt.).

Löütünukk [ˈlœütü-] – Rookse k. Kihu t. maal, talust 1 km läänes, Kangro-mäest 0,1 km lõunas olev koht (praegu põld), kus Põhjasõja ajal elanud sügava metsa sees keegi Rootsi soldat; hiljem leitud metsast selle soldati hursik, nn. Rootsi soldani tare, mille ase olnud veel 19. sajandi lõpul tunda. Koha nimi tulnud sellest, et “tare olli⁴⁴ mõtsast löütü (leitud)” [233; 262; 340; 360].

Löütünurm – Rookse k. Kihu t. põld talust 1 km läänes, Löütünuka piirkonnas [233; 340].

Löütüorg – Ristoru lõunapoolne jätk Rookse k. ja Ahja-Metsküla piiril, Kihu t. põldude (Löütünurme ja Küberälaka) all, Mäeroosa talust 0,5 km edelas [262; 360].

Maasikamägi – Terikeste k. Maraniste t. Madisemäel olev kõrgem kühm, kus varem palju maasikaid kasvanud [329].

Madise talu nr. 3 [ˈmadisse] – Hammaste k. vanatalu, tuntud 18. sajandil ja märgitud ka 1811.–1858. a. revisjonikirjades Otsa (*Otza*) taluna. Praegune talunimi on saadud nähtavasti Otsa Madiselt, kes pidas seda talu 1797.–1805. a. 1877. a. ostis talu päriks Märt Võõbus.

Madisemägi – Terikeste k. Maraniste t. juures, sellest lõunas olev kõrgendik, mis paikneb Siidimäe ja Lingotuse mäe vahel [329]. Arvatavasti on mägi nime saanud Maraniste t. esimese pärisperemehe Johan Madissoni järgi.

Maietare lomp [-ˈtarõ] – Kurista k. Oru t. lähedal, sellest 0,3 km läänes, Rootsi talu teest põhjas (kõrgemal kohal, kus praegu põld) olnud endine lomp, mille juures vanasti elanud Kerge Mai [471].

Maraniste talu nr. 53 – Terikeste k. vanatalu, 1811.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas tõenäoliselt *Lauri* taluna. 1877. a. ostis talu päriks Johan Madisson. Varem nimet. ka Maranitsa taluks (1877. a. ostu-müügilepingul).

Marga talu – Issaku k. asundustalu.

⁴⁴ Võnnu murrakus ˈolˈle.

Marguse talu nr. 35 [*margusse ~ margussõ*] – Võnnu k. vanatalu, 1811.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas *Mällo* taluna. Praeguse nime on talu saanud Kure Peetri Marguselt, kes 19. sajandi esimesel veerandil pidas siin poolt talu. 1842. a. paiku tuli tallu peremeheks luuletaja Gustav Suitsu vanaisa Gottlieb Suits ja 1846. a. sündis siin luuletaja isa Hindrik. 1865. a. loovutas Gottlieb Suits Marguse talu Võnnu külakoolmeistrile, luuletaja emapoolsele vanaisale Jaan Kergele. 1877. a. ostis Marguse talu päriseks Jaan Nagel.

Talu maal, talust 0,25 km lääneedelas on vanarahva jutu järgi vanasti asunud Võnnu mõis, seda kohta nimet. Vanatare asemeks [490].

Mariniit – Kurista k. Rootsi t. heinamaa Luutsna soos, Soldaniniidust lõunas (täpne asukoht teadmata) [474].

Meeme talu nr. A-32 – Palu (varem Kurista) k. asundustalu.

Metsa (Mõtsa) talu nr. A-9 – Võnnu k. kirikuvalla endine renditalu, 1811.–1834. a. revisjonikirjades märgitud *Lohha* ja 1850.–1858. a. kirjades *Mõtsa* taluna. 19. sajandil olnud talu maad suurelt osalt metsa ja võsa all, talu ise asunud Võnnu küla keskuses.

Metsanurga talu – Issaku k. asundustalu.

Metsanurga talu – Võnnu k. Ibaste t. endine popsikoht.

Metsatare (Metstare) talu – Rookse k. Tipu t. endine popsikoht.

Metsmaa talu – Võnnu k. asundustalu.

Mikkeli talu nr. 5 [*mikeli*] – Hammaste k. vanatalu, 1811.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas *Uiga* taluna. Praegune talunimi on ilmselt seotud Uiga Mikkeliga, kes pidas Hammastel talu 18. sajandi keskpaiku. Talu ostis 1875. a. päriseks Joosep Mikson.

Moosese talu nr. A-6 [*moosesse ~ moosõssõ*] – Võnnu k. kirikuvalla endine renditalu, nime saanud 18. sajandi kolmandal veerandil Kastre vallast siia peremeheks tulnud Moosese (*Moesse*) Hansult. 1811.–1858. a. revisjonides esineb *Moosese* taluna. Talu asunud 19. sajandi algupoolel küla keskuses, 1835. a. sündis seal luuletaja Juhan Sütiste emaisa Jaan Mooses (kolis 1859. a. Tähtvere ja 1865. a. Ropka valda).

Mootse talu nr. 69 – Lääniste k. vanatalu (varem Terikeste k. koosseisus), samal kohal märgitud juba 1684. a. kaardil; 1811.–1858. a. revisjonikirjades esineb *Mutze* taluna. (Mootse-nimeline pere elas Terikestel juba 1627. a.) Talu ostis 1877. a. päriseks Johan Mootse.

Mudasild – madal koht Rulli vk. kv. 235 Turbaperve ja Taremetša soo ääres Kuuksaare ja Pärnametsa t. vahelisel teel, kääbaste lähedal [429]. Nimet. ka Mädasillaks [*mädä*-] [156].

Munamägi – Võnnu k. Mäe-Suitsu t. maal, talust 0,2 km lääneloos olev ümmargune kungas [147]. Kuna mäest on varem kruusa veetud, nimet. ka Kruusa-avva mäeks [168].

Murru heinamaa (ainamaa) – Rulli vk. kv. 211 heinamaariba Kastre valla piiri lähedal, Rulli metsavahikohast põhjas ja loodes, Kommide raest lõunas. Rootsi sõja ajal toimunud siin suur lahing ja langenuid olnud “nagu murdu”⁴⁵ [329]. Lahingus saanud surma ka Rootsi kuninga poeg, kes koos teiste langenutega maetud lähedale Kommide raesse [351; 366; 380]. (Vt. ka Kommide rae.) Heinamaal, kääbastest mõnekümne meetri kaugusel on suur kivi (3 × 2 × 1 m), millesse olnud varem raiutud võti ja ankur ja mille juurest on kulda otsitud. Kääbaste koht (105 sammu pikuti ja 70 laiuti) on väga madal ja maa ümberringi künklik, mispärast kääpaid on kungastest raske eraldada. Kääpad on 5–9 sammu pikad, 2 sammu laiad ja 0,5 m kõrged, asetsevad ridastikku põhja-lõuna suunas; varem olnud nad hästi eraldatavad; kääpaist on leitud luid. Toimunud lahingu järgi on varem kogu Rulli vahtkonda kutsutud Teriketsi murruks.

Mustjärv – Rookse k. Mäeroosa t. maal, talust 0,3 km läänes asuv väike järveke (1980. aastate lõpul kuivanud), mis nime saanud mustast veest. Vanasti on kogu küla rahvas järves oma linu leotanud. Järve pindala olnud enne allalaskmist 1912. a. 2,5 vakamaad (0,9 ha), järveäärne heinamaa andnud pärast seda 3 saaki aastas [458]. Järve vana nimi olnud Mussjärv, mis saadud Muss-Jaanilt, kes 19. sajandi teisel poolel elanud järve lõunakaldal [458].

Mustkepallo [*muštke*-] – Lääniste (varem Terikeste) k. Mootse t. mets Lääniste tee ääres (sellest läänes), talust 0,5 km edelas [472]. Metsas kasvab palju mustikaid.

Musumägi – Terikeste k. Kollimetsa t. maal, talust 0,2 km lõunas olev kungas [294]. Nimet. ka Pähnamäeks [Pähnamäeks].

Mususaar – Terikeste k. Suurekeste soos, Uibo talust 0,3 km kirdes olev kõrgem koht [120].

⁴⁵ Võnnu murrakus on *nagu* asemel *nigu*; *murd* tähendab ka teatud tüüpi metsa (vt. Mustamurd (KASTRE)).

Mõtsakurm – Rookse k. Kihu ja Lilli t. piirkonna vana nimetus, kuna talud asunud varem keset metsa [233].

Mõtsa-Suda heinamaa (ainamaa) – Rulli vk. metsaheinamaa (praegu võsas-tunud) Rulli metsavahikohast 0,75 km loodes [325; 429].

Mõttuse (Mõttuse) **tal** nr. A-63 [*mõttusse ~ mõtussõ*] – Kurista k. endine renditalu, mille rajas 1884. a. Juhan Mõttus.

Mädajärv (Mädajärv) – endine, nüüd kinnikasvanud järv Vöngjärve lõuna-kalda lähedal. Nimet. ka Umbjärveks.

Mäe talu nr. A-53 – Rookse k. endine (kuni u. 1910. a.) Kurista mõisa pood.

Mäe talu – Võnnu k. talu Kilgimäe edelanõlval.

Mäe-Kilgi talu nr. A-2 – Võnnu k. endise kirikuvalla renditalu Kilgimäel.

Mäe-Musta talu nr. 14 – Hammaste k. vanatalu, eraldatud Ala-Musta talust tõenäoliselt 18. sajandi teisel poolel; 1811.–1858. a. revisjonikirjades *Musta* talu. 1879. a. ostis talu päriseks Jaan Soosaar.

Mäeotsa talu – Issaku k. asundustalu.

Mäepalgi talu nr. A-87 – Issaku k. asundustalu, mis hävis 1944. a. sõja-tegevuses. Algselt tahetud talu nimetada Mäepargi taluks, kuna asus endise Issaku mõisa pargi lähedal.

Mäeroosa talu nr. 25-A – Rookse k. Roosamärdi talust 1889. a. eraldatud talu. (Taluhooned lammutati 1980. aastate lõpul.)

Mäe-Suitsu talu nr. 48 [*-(t)suudso*] – Võnnu k. vanatalu, olemas sellenime-lisena (*Suitso*) juba 18. sajandi algul. Talu nimi on tuletatud juuresolevast ohvrikohast – Suitsumäest (vt.). 1879. a. ostis talu päriseks Jaan Ääro, kelle järgi nimet. talu ka Ääru taluks.

Mäeveski talu – Issaku k. asundustalu endise Issaku veski lähedal.

Mällo talu nr. 47 – Võnnu k. vanatalu; saanud nime Mällo Peetri Märdilt 1770. aastatel, kelle järglaste kätte jäi talu ligikaudu 100 aastaks. 1811.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas *Mello* taluna. 1879. a. ostis talu päriseks Jaan Varik.

Mällo talu nr. A-7 – Võnnu k. kirikuvalla endine renditalu, mille rajas tõe-näoliselt 1760. aastatel Mällo Jaak või ta poeg Andres.

Männa talu nr. A-31 – Palu (varem Kurista) k. asundustalu, mille juures kas-vab põline mänd, Lesenaise pedajas.

Männisalu talu nr. A-48 – Kurista k. asundustalu, rajatud 1929. a.

Märdi talu nr. 61 – Terikeste k. vanatalu, mis 18. sajandil oli *Arike*-nimelise pere käes, 1800. a. paiku aga läks Ani Märdi (*Hanni Merdi*) ja tolle järglaste kätte, kellelt sai ka nime. 1811.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas *Hanni* taluna. Talu ostis 1868. a. Gottlieb Märdi; 1950. aastatel talu lõhuti, ta ase künti üles 1968. a.

19. sajandil olnud talu juures nn. Märdiojal vesiveski, mis töötanud kevadise ja sügise suure ajal [156]; veskitammi koht oja ääres on veel tunda.

Märdioja – Terikeste k. Märdi t. juures olev ojake [352], mis algab Sandri t. lähedalt Sandriojana, allpool Terikeste metsas aga on tuntud Viidu-Ristiojana.

Mülleri talu nr. A-68 – Palu k. asundustalu, nime saanud rajaja perekonnanimest.

Nurmepera laas [*nurmeperä ~ nurmõperä*] – endine popsikoht Terikeste k. lõunapiiril, mille mõis müüs 1897. a. Jaan Mootsele.

Nurmeveere talu nr. A-104 [*nurme- ~ nurmõ-*] – Võnnu k. Marguse talust 19. sajandi lõpupoolel eraldatud talukoht.

Nurmsoo – Võnnu k. Nurmsoo ja Laane t. juures, taludest idas, Lääniste-Võnnu maantee ja Vahi-Sandrioja tee vahel olnud soo, mis nüüd suurelt osalt põlluks muudetud [327].

Nurmsoo talu nr. 44 – Võnnu k. vanatalu, mis Rebase (*Rebbase*) talu nime all oli tuntud juba 17. sajandi lõpul ning märgitud ka 1811.–1858. a. revisjonikirjades, asus aga (1839. ja 1866. a. kaartide alusel) nähtavasti enne talumaade kruntiajamist Laane talule ligemal. Praeguse nime sai talu lähedal asuva Nurmsoo järgi; 1877. a. ostsid selle päriseks Johan ja Erich Vosmi.

Oja talu – Issaku k. asundustalu Luutsna oja läheduses.

Oja talu – Terikeste k. endine popsikoht (Rulli metsavahikoha juures), mille lähedal voolab ojake.

Ondova heinamaa (ainamaa) – Terikeste k. Lodi Jakobi t. endine (nüüd võsastunud) heinamaa talust põhjas [351].

Ondova küla – Terikeste k. kirdeosas Lodi Jakobi t. lähedal 19. sajandil asunud 6 talu üldnimetus [351].⁴⁶

⁴⁶ Terikeste küla kirdeosa rahvalik nimi (Simm 1972: 290).

Orja kask – Võnnu kiriku läve ees kasvav idapoolseim põline kask (raiuti 1989. a. paiku), mille juures, Hanitiigi poole laskuval nõlvakul, asunud varem peksutulp [160; 391]. Viimane püstitatud siia Rootsi ajal ja viimast korda kasutatud teda 1851. a. Viimaseks nuheldavaks olnud Kurista mõisa toatüdruk Hää Ann, keda kahtlustatud majapõletamises. Selle juhtumi kohta on tekkinud rohkesti legende, mis elavad veel praegu rahva seas edasi. Hää Ann läinud ühe teise naisega – Soldani Annega (Ann Rootslasega) – ühe mehe pärast riidu ja süüdanud vihahoos tolle majakese, mis asunud Kuristal (praegu Rookse külas) Tipu talu juures [235; 360]. Naine võetud seejärel kinni ja saadetud linna, kust toodud hiljem kolmel pühapäeval jumalateenistuse ajal mustas tõllas (teisendi järgi kaarikuga) Võnnu kiriku juurde, kus seotud tulba külge ja pekstud kogu kihelkonna rahva juuresolekul kahelt poolt jämedate pajukeppidega (teisendi järgi vitstega) paljale seljale [samas; 391]. Rahvas laulnud peksmise ajal: “Oh mis mina olen teinud, oh mis suur on minu süü” [EKLA, f 199, m 38, l 109]. Peksmisel mähkunud Hää Anne pikad kollased juuksed (“vahatse juusse”) ümber keppide, iga hoobiga pritsinud paljalt seljalt verd [355; 391]. Naised, nende hulgas ka Soldani Ann, valanud pisaraid, mehed seisnud vaikides, kirikuõpetaja aga naeratanud [235; 391]. Pärast peksmist saadetud Hää Ann Siberisse, teel sinna aga olevat ta surnud [235; 360]. Teisendite järgi (mis ei vasta tõele) esitanud teine naine Hää Anne kohta valekaebuse [391]; pärast peksmist astunud Anne juurde keegi mees, mähkinud ta lambanahast kasukasse ja lahkunud teda süles kandes Võnnu küla poole [391], teise jutu järgi surnud Hää Ann peksmise tagajärjel juba Saare kõrtsi juures [160]. Pärast Anne Siberisse saatmist ilmunud kohtu ette keegi mees ja tunnistanud enda maja süütamises süüdi [160]. Rahvas pidanud üldiselt Hää Anne süütaks ja Kurista mõisnik lasknud varsti pärast seda kirikutulba maha raiuda ning ära põletada [160; EKLA, f 199, m 38, l 109; EKLA, f 200, m 13:2, l 189/90]. Lähemate omaste teada olnud Hää Ann maja põletamises siiski süüdi; hõõguvad sõed võtnud ta Roosamärdi talu saunast ja läinud nendega Suuroru kaudu Tipule, kus pannud tule räästasse; kui tulekeeled juba üles tõusid, heitunud ta küll, kuid siis oli juba hilja tuld kustutada [235].

Oru talu – Issaku k. asundustalu Savikoja oru kaldal.

Oru talu nr. A-85 – Kurista k. asundustalu, rajatud 1925. a. Kypärsepä oru kaldale.

Orula talu nr. A-40 – Kurista k. asundustalu, rajatud 1929. a. Savikoja oru kaldale.

Oruniit [~ *oro*-] – Rookse k. Täte t. heinamaa talust idas, Ahja valla piiril [103].

Osjalomp – Terikeste k. Vahi t. maal, talust 0,25 km loodes olev lomp [336].

Otsa talu nr. 2 – Hammaste k. vanatalu, sellenimelisena olemas juba 18. sajandi algul (peremees Otsa Peep). 1877. a. ostis talu päriks Jaan Otsa. Talust 0,2 km lõunas, Hammaste oru madalal kaldal on kaks kivikalmet I aastatuhande esimesest poolest, mille juures 19. sajandil asunud Otsa talu. Talu maal asub ka Kalevipoja lingukivi (vt.).

Paabo talu nr. A-50 – Kurista k. asundustalu, mille rajas 1928. a. Juhan Paabut.

Paabu talu nr. 21 – Hammaste k. vanatalu, saanud nime 1760. aastatel Paabo Jakobi Jaagult, kes tuli siia peremeheks Leevilt. Nimet. ka Make [~ *makō*] taluks (juba 1844. a. vallakohtu protokollis). Talu ostis 1894. a. päriks Johan Ani.

Pajulomp – Rookse k. Roosamärdi t. maal, talust 0,2 km idas olev heinamaalohk, kus vanasti kasvanud tihe pajuvõsastik (praks) ja kus arvatud hunte pesitsevat [360].

Palandrae – Rulli vk. lõunaservas (kv. 242), Mootse talust 1 km edelas asuv metsapiirkond, mis vanasti olevat põlenud [157; 472]. Nimet. ka Põlenud raeks [429].

Palanulomp – Võnnu k. Ala-Suitsu t. põllus, talust 0,2 km läänes olnud lomp, mis nüüd kadunud [168].

Palanulomp – Võnnu k. (endise kirikuvalla) Rebase t. maal, talust 0,1 km põhjas olev lomp [263].

Palanulomp – Terikeste k. Kööri t. põllus, Võnnu-Kastre maantee ääres (sellest lõunas) olev lomp [280].

Palanusoo (-suu) – Hammaste k. Kalevi t. lähedal, sellest edelas asunud endine soo, mis juba aastate eest põlluks küntud. Sel kohal olevat vanasti soo põlenud [518].

Palmi talu – Võnnu k. asundustalu (kiriku lähedal).

Palopõld – Lääniste (varem Terikeste) k. Mootse t. põld talust 0,3–0,5 km loodes, Tanomi metsast põhjas [472].

Palu küla⁴⁷ [*~ palo*] – hõlmas 19. sajandil ainult paari talu (Palutootsi, Lilo), mis paiknesid Kriimani v. Palu küla piiril ja mida kutsuti ka Palukurmuks. 1960. aastate algul liideti Kurista v. Palu külaga veel osa endise Kurista küla (asunduse) talusid. Palu küla talud on järgmised: Ado, Eha, Jaago, Kingu, Kure, Käpa, Uue-Lilo (2 talu) ja Vana-Lilo, Meeme, Männa, Mülleri, Uue-Palutootsi, Vana-Palutootsi, Piiri, Sepa ja Vesilinnu. Palukurmu talusid päriseks ei müüdud, küll viidi nad 1910.–1912. a. raharendile.⁴⁸

Palu mets, vahtkond – Kurista valla läänepiiril olev metsamassiiv, mida piirab läänest Möldripalu mets, põhjast Palu küla, idast Kurista ja Rookse küla, kuna lõunas ulatub ta Ahjametsa lähisteale.

Palu metsavahikoht – Kurista k. endise Rootsi (Ede-Rootsi) talu ning karjamõisa kohale Eesti Vabariigi ajal rajatud metsavahitalu (varem elas metsavaht Kõivumõisas e. Vastse talus).

Palumännik [*-pedästik*] – Võnnu k. koolitalu ja Marguse t. endine karjamaa vana surnuaia juures [490].

Paluveere talu – Hammaste k. Sepa t. endine popsikoht Räidinukas.

Paluääre talu – Issaku k. asundustalu.

Papipajo – Võnnu k. (kirikuvalla) Luutsna soos Võnnu-Hammaste maantee ääres, Kilgimäe ja Papisaare vahel varem kasvanud paju- ja lepavõsa, mis nüüd põlluks küntud [294; 392]. See piirkond kirikutee ümbruses olnud veel 20. sajandi algul nii tüma, et vankriga sõites ulatunud pori vankri põhjani. Nimet. ka Papilepikuks [518], Sitalepikuks [392; 518].

Papipajo – Võnnu kirikuõpetaja endine heinamaa Ahja jõe paremal kaldal Võngjärvest allpool [168].

Papisaar – Luutsna soos Luutsna oja paremal kaldal, Võnnu-Hammaste maantee ääres olev sooseljandik, millel varem asus Saare kõrts (vt.). Soosaar saanud nime sellest, et kuulunud vanasti kirikuõpetajale (papile) [518]; teiste teatel olevat siin vanasti keegi papp üles poodud [294]. Papisaart mai-

⁴⁷ Vt. samanimelist artiklit ka KRIIMANI.

⁴⁸ Palu külas on ka asundustalusid. Pole kindel, millised neist on endise Kurista as. omad. Ainult Käpa, Meeme, Männa, Piiri ja Sepa t. (vt. need) juures on see ära märgitud, aga näiteks Ado ja Eha talu asuvad samuti Kurista pool. Siinsest loetelust puudub Pärtli talu, mis lõhuti 1915.

nitakse esmakordselt 1669. a. kirikuvisitatsiooni protokollis kui kogu aeg kirikule kuulunud maatükki, millele aga “härä riigimarssal”⁴⁹ on lasknud ühe kõrtsi ehitada.

Pargi talu nr. A-2 – Issaku k. asundustalu endise Issaku mõisa pargi lähedal (teisel pool järve). Nimet. ka Alapargi taluks, kuna asus kõrvuti Mäepalgi taluga (vt.).

Pedaja talu – Rookse k. asundustalu (endise Sentka veski juures).

Pedajanurm [*pedäjä*-] – Kurista mõisa endine põld mõisast läänes, Lesenaise pedaja ümbruses.

Pedaku talu – Võnnu k. asundustalu, rajatud 1927. a.

Peikri talu nr. 52 – Terikeste k. vanatalu, 1811.–1858. a. revisjoniraamatus kirjas tõenäoliselt ühe Tani (*Tanni*) taluna. Talu ostis 1877. a. pärioseks Hindrik Peikri, kes selle 1886. a. edasi müüs Johan Peikrile.

Peksmise (Pessmise) **pähn** [*peśmise*] – Kurista mõisa ees maantee ääres (praeguse kaupluse juures) kasvanud iidne pärn, mis 1963. a. raiuti (kaks samas veel säilinud puud raiuti 1980. aastatel). Puust leiti selle sisse jäänud raudrõngas, mille külge orjaajal igal hommikul pekstavaid aheldatud [391].

Pihlamäe talu – Võnnu k. asundustalu, rajatud 1933. a.

Piiri talu nr. 40 – Võnnu k. vanatalu, mille 1895. a. koos Kangro taluga ostis pärioseks Leena Raudsepp. Nimet. ka Piiri-Kangro ja Rihma talu.

Piiri talu nr. A-59 – Palu (varem Kurista) k. asundustalu.

Piirilombi talu – Võnnu k. endine popsikoht, rajatud 1871. a. Terikeste k. piirile. Talu aia taga (talust kagus) asub suur kivi.

Piirimaa talu – Kurista k. asundustalu.

Pikalombi (Pikälombi) **tal**u – vt. Terikeste metsavahikoht.

Pikapajo põld [*pikä*-] – Lääniste (varem Terikeste) k. Mootse t. sohu ulatuv põld talust 0,3–0,4 km lõunas, Ahja jõe lähedal [472].

Pikapajo soo (suu) – Lääniste (varem Terikeste) k. Mootse t. heinamaa talust lõunakagus, Pikapajo põllu ja Ahja jõe vahel [472].

Pikklomp – Terikeste k. Sulgoja t. maal, Rooma ja Kikka t. piiril, Sulgoja talust 0,2 km põhja pool asunud endine linaletiik, mis nüüd kraavitamisega kuivanud [478].

⁴⁹ Axel Oxenstierna.

Pikkloomp – Terikeste k. metsavahikoha (Viira t.) põldude vahel varem olnud pikliku kujuga loomp [537].

Pikkloomp – Võnnu k. Lohukingu t. juures, sellest 50 m idas, endises Kõstri-metsas edela-kirdesuunaline piklik vagumus, mille põhjas varem olnud loomp [249].

Pikkniit – Rulli vk. (kv. 212) Kastre piirikraavi ääres, Rulli metsavahikoha juurest lähtuvast sihist Ahja jõe poole ulatuv piklik heinamaariba [325; 429].

Pikkvars – Ahja jõe lõik Mootse t. kohal [472].

Pitsu talu nr. 29 [KN: *pitso*] – Rookse k. vanatalu, mille rajas 1790. a. paiku Musta Tooma Ado ja mis on 1811.–1858. a. revisjonide aegu kirja pandud tõenäoliselt *Musta* taluna. Talu praegune nimi on saadud Jaan Lausonilt, nn. Pitsu Jaanilt, kes pärines Tarvastust ja pidas seda talu 19. sajandi keskpaiku. 1860.–1870. aastatel oli talus peremeheks Peeter Joonas, kelle järgi on talu varem nimetatud ka Joonase taluks. 1878. a. ostis talu päriseks Hindrik Tätte (Musta), kellelt see hiljem pärandus väimehele Konsvekile; viimase järgi nimet. talu uuemal ajal ka Konsveki taluks.

Plaadik – Võnnu k. (endise kirikuvalla) Moosese t. mets Laane t. lähedal, läheb ida pool üle Laanemetsaks [327].

Polli talu nr. A-97 – Issaku k. asundustalu, mille rajas 1928. a. Richard Poll.

Puiestee talu – Võnnu k. asundustalu.

Punnimägi – Hammaste k. Turba t. maal, talust 1 km lõunaedelas, Püve talust 0,2 km kirdes olev kõrgendik [362]. Võimalik, et nimi on kuidagi seotud Punnikese Ivaniga, kes 18. sajandi keskel oli Kurista mõisa kangur. Nõukogude ajal nimet. ka Sinimäeks, kuna mäelt avaneb kauge vaade sine-tavatele metsadele.

Puraski varik – Kurista k. endise mõisa lähedal, tollest 0,5 km lõunakagus praeguse Lombi, Ala ja Raendiku t. kohal varem kasvanud kase-männi-segamets, mis raiuti maha 1921. a. ja millest nüüd on säilinud veel vaid väike salguke [84; 399; 494]. Metsas, praeguse Raendiku t. aia kohal, olnud talunoorte kirmaskikoht kiigega. Variku taga, praeguste Lompri ja Tamme t. kohal, asunud kaks moonamaja, kummaski elanud 8 perekonda [494]. Metsa nimi oli tuletatud sõnast *purašk*⁵⁰ – ‘kurat’. Nimet. ka Koris-taja varikuks.

⁵⁰ Tartu murdes levinud sõna, küünib ka Võru murdesse (VMS). *purask* sõimusõna ‘kurask, tont, koll’ (VES).

Purika talu nr. A-11 – Võnnu k. asundustalu.

Pussumägi – Rookse k. Kihu t. maal, talust 0,3 km edelas olev kõrgendik. Mäel kasvanud vanasti padrik, kus põllul töötajad käinud “pussu laskmas”, millest mägi ka nime saanud [233]. Kuna mäel kasvanud varem kirsipuid, nimet. ka Kirsimäeks [262]. Mäe lõunajalamil leidub juba vanast ajast pärinevaid sügavaid auke ja tihedaid kivihunnikuid, kus olnud talurahva kartuliaugud (“kartuliavva”⁵¹). Mäe ümbruses elutseb palju rästikuid. Kord läinud talu peremees Kihu e. Lillo Andres (1750–1807) mäele ja näinud ühes augus palju usse hunnikus, ühel neist olnud peas punane hari; mees süüdanud ölekubu põlema ning visanud auku, mispeale aga ussid hakanud meest taga ajama, võtnud sabad suhu ning veerenud kui rattad; kevadise aja tõttu olnud maas palju veeloike, Kihu Andres jooksnud veest läbi ja pääsenud sel moel tagaajajate käest [233].

Pähna talu – Võnnu k. asundustalu. Talu õues kasvab suur pärn (pähn).

Pähna talu – Issaku k. asundustalu.

Päkamägi (Päkämägi) – Rookse k. Rookese t. maal, Luutsna oru kaldal, Tammemäest 0,2 km põhja pool olev metsaga kaetud kungas põllu ääres [494].

Pärnametsa talu – endine popsikoht Terikeste k. kirdeosas (omanik Lillo).

Pärtli talu – Kurista k. asundustalu; 1950. aastatel lõhutud.

Pärtli talu – Palu vk. Kurista-Lootvina maantee lähedal (teest 0,25 km läänes), Palu k. Kure talust 0,75 km lääneedelas asunud talu, mis lõhuti 1915. a. paiku [180; 77] ning kuhu istutati peale mets. 19. sajandi lõpul olnud siin metsavahikoht, hiljem aga elanud siin Pärtli-nimeline peremees, kes 1915. a. paiku lahkus Võnnu k. Köstrimäele [77]. Praegu on endine talukoht jäänud paksu metsa sisse ja ta kohta tähistab vaid vana pärn.

Pärtlilomp – Palu vk. endise Pärtli t. asemest 30 m edelas paarikümne meetrise läbimõõduga lomp [180].

Pärtlipraks – Palu vk. lõik endise Pärtli t. piirkonnas, Kurista-Lootvina maantee ja endise Kriimani valla piiri (Piirikivi soo) vahel [180].

Püve talu – Hammaste k. Turba t. endine popsikoht (omanik Tiiga).

Rae talu nr. A-63 – Võnnu k. asundustalu.

Raendiku talu – Kurista k. asundustalu, rajatud Puraski variku raiesmikk.

⁵¹ Võnnu murraku sõna.

Rahakeldri mägi – Rookse k. Pitsu t. maal, Rookse oru lõunakaldal, Tartu-Räpina maanteest 0,3 km idas olev küngas, mille all on devoni liivakivipaljand allikaga, nn. Väike-Taevaskoda. Rahakeldri mäe nime tänapäeval enam ei tunta (juures asub Kuremäe talu). Mäe kohta räägib muistend: kord märganud üks härgadega kündev mees mäe peal tulukest, läinud vaatama, näinud tule ääres istumas kaht meest, ühel olnud käes kühvel, teisel kaheharaline hark, millega seganud aeg-ajalt tuld. Mees astunud ligi, palunud piibule tuld. Kūhvliga mees visanud natuke tuld piibu peale. Teine mees visanud mehe mütsi sisse kūhvlitāie tuld. Kästud siis mehel kiiresti ära minna. Härgade juurde jõudes märganud mees, et müts olnud selget hõberaha täis [E 29932].

Rahakeldri mägi (Väike-Taevaskoda) Rookse orus

Rahakivi – Hammaste k. Saava (Saarksoo) t. maal, talust 0,25 km kirdes mäe veerul põllus olev suur kivi, mis 1940. a. paiku lõhuti; kivi kohta tähistab veel hulk küllalt suuri kivirahne [362]. Kivi alla olevat maetud raha, mida valge ratsanik valvanud ja rahaotsijad minema peletanud [362].

Raigla talu – Kurista k. asundustalu, mille rajas 1937. a. Röpina kihelkonnast Raiglast pärinev mees August Zirk.

Rasvaniit – Palu vk. metsavahi (ja Palukurmu kandimeeste) pikk heinamaa Lootvina tee ääres (teest lõunas), metsavahikohast 1 km kaugusel. Nimet. ka Raasuniiduks⁵² [77].

Ratassepa talu – Võnnu k. (aleviku) asundustalu.

Rebase talu nr. A-4 [*rebäse*] – Võnnu k. kirikuvalla endine renditalu, mis praegusse kohta toodud 19. sajandi lõpupoolel küla keskusest; nime saanud Rebase-nimeliselt metsavahilt [263]. Nimet. ka Kiluotsa taluks [151].

Rebase talu nr. 22 – Hammaste k. vanatalu, arvatavasti 1811.–1858. a. revisjonikirjades tähistatud Jaanikese (*Janikesse*) taluna; 1830.–1840. aastatel asus siia poolemaa-peremehena elama Hindrik Rebbase, kelle järgi sai talu endale nime. 1877. a. ostis talu päriseks Jaak Lill, kellelt ta 1884. a. omandas koos Hammaste Sepamaa taluga Jaan Aarik.

Rebase talu nr. A-101 – Kurista k. asundustalu, mille 1930. a. rajas Johan Rebane.

Rebaseniit – Rulli vk. Terikeste metsavahikoha 2 ha suurune ümmarguse kujuga heinamaa, asub Terikeste k. Märdi talust 0,5 km kagus.

Rebaseorg – Hammaste k. Rebase t. ja Miina k. piiril Hammaste orgu suubuv väike oruke [22].

Rebaseorg – Võnnu k. Mäe-Suitsu t. maal, selle ja Kollimetsa t. vahel kirdeedela sihis kulgev oruke, mille läänekaldal asunud 19. sajandi lõpupoolel “Rebase tare” [342].

Reino talu nr. 16 – Hammaste k. vanatalu; saanud nime Turba Reino Johanilt, kes tuli tallu peremeheks 18. ja 19. sajandi vahetusel. Varem, 18. sajandil, eksisteeris aga Täte (*Tette*) taluna; võimalik, et siit talust pärines Võnnu esimene eestlasest köster ja kihelkonnakooli õpetaja Hindrik Tätte (ametis 1756–1771). Talu ostis 1894. a. päriseks Johan Pehap, kes liitis selle Turba taluga ning lõhkus hooned.

⁵² Algselt vahest hoopis *Rasuniit*, kuna Mulgi murdele iseloomulik sõna *rasu* ‘rasv’ on levinud ka Tartu murdes.

Rihmaniit – Rulli vk. (kv. 210, osalt 209) Võnnu k. Piiri (Rihma) t. heinamaa, mis asub metsavahikohast 1 km loodes ja ulatub ühe otsaga Kastre valla piirikraavini.

Ristoja – Köstrikäänu kohal idast Ahja jõkke suubuv ojake [85].

Ristorg – Rookse k. Tipu t. maal, Mäeroosa talust 0,5 km edelas, Tipuoru ja Löötuoru vahejätku kujutav T-kujuline org, mis ühe haruga tungib lääne suunas metsa [262; 360].

Rodima talu nr. 65 – Terikeste k. vanatalu, pärimuse kohaselt samas kohas asunud juba Rootsi ajal (17. sajandil) ja praeguse nimega tuntud vähemalt 1730. aastatest. Talu ostis 1866. a. päriks Jaan Rodima. Talu maal asus varem Kabelimägi (vt.). Rodima t. peretütar Jete – noor kahe lapse ema – aidanud kord oma mehel pettusega võita kaardimängus kelleltki kalavene-laselt tolle kalakoorma, hobuse ja ree; venelane sajatanud naise halvatuks, nii et see põdes 20 aastat kuni oma surmani [160].

Roistoja – Ahijärvest 0,25 km ülaltpoolt läänest Ahja jõkke suubuv ojake [472].

Roodik (Roodk) [*root'k*] – Rookse k. Lilli t. madal pajupõõsastega heinamaa talust 0,6 km loodes. Vanasti kasvanud siin padrik (praks), mis hiljem ära “roogitud”⁵³ [233].

Roodik (Roodk) – Rookse k. Kihu t. madalam pajupõõsastega heinamaa talust 0,4 km lõunas [233; 340].

Rookese (van. Ruukõsõ) **kõrts** – vt. Rookse kõrts.

Rookese talu nr. 31 [*'ruukese ~'ruukõsõ*] – Rookse k. vanatalu; eraldatud 1864. a. Täte talust, mispärast nimet. ka Täte (Tätte) taluks. Talu nimi tule-tatud lähedal asunud Rookse e. Rookese kõrtsist. Talu ostis 1866. a. mõisalt Karl Sell, kes selle 1871. a. Peeter Heidole edasi müüs.

Rookse järv [*'ruuksõ*] – Rookse k. Rookse kõrtsi all orus endine veskijärv, mis ulatunud maanteest Pitsu taluni ja lastud alla seoses veski likvideerimisega 1870. aastatel. Jäänus endisest järvest on säilinud nn. Konnalombina (vt.).

Rookse kõrts – Rookse k. endine kõrts Rookse oru põhjakaldal maantee ääres, mis oli olemas juba 1720. aastatel (1744 *Roogsche Krug*) ja tõenäoliselt ka juba Rootsi ajal (1684. a. kaardil märgitud sel kohal talu). Kõrtsi vanem

⁵³ Vt. Roogitu soo (MÄKSA). Teine võimalus on siduda nime tüvega *rood-*. Vrd. *roodjas*, *rood'mas*, *'ruudjas*, *'ruudli*, *'ruud'mas* ‘latt; roov’ (VES); Vön Plv *roodass-aid* ‘rõhtaed’ (VMS).

nimi Rookese (1758 *Raugese*) näib olevat tuletatud pilliroost,⁵⁴ mida vanasti kõrtsi juures olevas veskijärves tõenäoliselt leidus. 20. sajandi algul kõrts suleti, 1930. aastatel asus kõrtsi ruumidesse koorejaam ja rajati siia Rookse talu. (Vana kõrtsihoone lammutati 1981. a.) Kõrtsi nimest sai 1942. a. endale uue nime senine Kurista küla.

Rookse küla⁵⁵ (varem Rookese, Ruukõsõ) [KN: 'ruukõsõ; Simm 1977: 119 'ruukõsõ, 'ruuksõ] – alates 1942. a. senise Kurista küla nimetus. Vanasti on küla nähtavasti asunud metsa sees, sest 16. sajandi revisjonikirjades seisab ta Metsküla nime all (1582 *Mocykilla*, 1588 *Korysta Meitzküla*) ja ka veel Põhjasõja aegu olevat küla maad olnud üleni metsa all. Endise Kurista küla taludest on vanimateks Rookse kõrts ja Rootsi talu (1942. a. paigutatud Kurista küla piiridesse⁵⁶), samuti Täte (Tätte) talu, mis olid olemas juba vähemalt 17. sajandi lõpul. 1758. a. olid neile juurde tulnud praegune Assi (*Paltzeri*) talu ja mõned vabadikukohad (Roosamärdi, Kihu, arvata-vasti Tipu jt.), mis 1770. aastatel said taludeks; samal ajal rajati veel praegused Antsu ja Lilli talud. 1795. a. oli külas 11, 1811.–1858. a. revisjonide ajal 10 talu. Pärast talumaade kruntiajamist olid tollases Kurista külas järgmised talud: Roosamärdi, Lilli, Kihu, Antsu, Pitsu, Savimäe, Rookese ja Täte, peale nende kvootemaale jäänud Assi, Tipu ja Rootsi talu. 1880.–1890. aastatel lisandusid veel Mõtuse, Kivioja, Mäeroosa jt. Lisaks neile töötasid siin Rookse kõrts ja 1858. a. rajatud Savimäe külakool. 19. ja 20. sajandi vahetusel oli külas koguni kaks poodi: Mällo > Otsa (kõrtsi vastas teispool maanteed) ja Mägi pood (orus), neist viimane likvideeriti 1941. a.

Praegu kuuluvad Rookse külla järgmised talud: Antsu, Assi, Kalda, Kihu, Kuremäe, Lilli, Metsatäre, Mäe, Mäeroosa, Pedaja, Pitsu, Rookese, Rookse, Roosamärdi, Saagu, Savimäe, Suda, Tipu, Tipu ja Täte (Tätte).⁵⁷

Rookse org – Rookse k. vahel olev ürgorg, mis algab Mäeroosa ja Tipu t. vahelt nn. Suuroruna, kust ida suunas kulgedes suubub lõpuks Luutsna jõe orgu, ristates enne seda endise Rookse kõrtsi juures Tartu-Räpina maanteed.

Rookse talu nr. A-60 – Rookse k. talu, rajatud endise Rookse kõrtsi asemele; lammutatud 1981. a.

⁵⁴ Sõna 'ruukene, 'ruukõnõ on Võnnu murrakus tarvitusel just tähenduses 'roostik'.

⁵⁵ Rookse k. esineb alles 1977. a. asulate nimistus (EH); vt. Kurista k.

⁵⁶ Järelikult oli 1942. a. tegu mitte ainult küla ümbernimetamisega, vaid ka küla-piiride muutmisega.

⁵⁷ Vt. ka Kurista Sepamaa t. Artiklis on jäänud nimetamata, et külas oli ka asundus-talusid, nagu nähtub Kurista k. koosseisu läinud talude artiklitest.

Rooma talu nr. 63 – Terikeste k. vanatalu, nime saanud 18. sajandi algul pereinemehelt Rooma Hansult. 1868. a. ostis talu pärioseks Jaan Jallajas.

Rooniit [*ruu-*] – Rookse k. Rookese t. heinamaa Luutsna soos Täteoru suubumise piirkonnas Luutsnasse [246]. Tuntud ka kui Roodik, s.o. “roogitud niit”⁵⁸ [246].

Roopraks [*ruupraks*] – väga tüma koht Rookse k. Täteoru kohal Luutsna soos [246].

Roosalaan – Rookse k. Roosamärdi t. maal, talust 0,35 km edelas kasvav väike metsatukk – jäänus endisest Roosalaanest, mis ulatunud kuni talu väravani ja raiutud 1870.–1880. aastatel [360]. Viimane tukk Roosalaanest raiuti 1971. a.

Roosamärdi talu nr. 25 – Rookse k. vanatalu, mille rajas vabadikukohana 1742. a. paiku Roosa Hans, kes siia tuli Vönnust. Esimeseks taluperemeheks sai 1770. aastatel elmise poeg Roosa Märt. Kuni poolitamiseni 1889. a. oli talu vallas suurim (väärtus 29 taalrit, pindala 73 ha). Talu ostis 1877. a. pärioseks Peeter Rootsmann. Siin on 1885. a. sündinud astronoomiaprofessor Taavet Rootsmäe, kelle isa Jaan Rootsman pidas seda talu kuni 1930. aastani.⁵⁹

Pärast Mäeroosa eraldamist nimet. ka Ala-Roosa taluks.

Roosimäe talu nr. A-25 – Kurista k. endise mõisakõrtsi asemele rajatud asundustalu.

Roostesoo (Rostesuu) [*~ 'rostõ-*] – Issaku (varem Kurista) k. Saarepäälsel põhjast piirav soo, mis vanasti olnud roostese veega tüma laukasoo [144].

Rootsi karjamõis [*roodsi*] – Kurista k. Rootsi t. maadele 1870. a. paiku rajatud karjamõis.

Rootsi mets (mõts) – Kurista k. endine Rootsi t. mets talust idas ja kirdes, mis ulatub välja kuni Luutsna sooni. Suur osa metsast raiuti 1964. a. talvel. Metsa ääres Rootsi ja Oru t. vahel on hulk auke, mis seest osaliselt kividega vooderdatud; kohalik rahvas olevat neid varem kasutanud kartulikoopaina [471], algupäraselt aga on need tõenäoliselt lubja- või söepõletamise augud.

Rootsi org – Kurista k. ürgorg endise Rootsi t. juures, ida pool Tartu-Räpina maanteed, mis tollest lääne pool kannab Kõivusaare oru nime. Vanasti olevat orgu kutsutud Pähnaoruks [Pähnäorg] põlise pärna (pähna) järgi, mis

⁵⁸ Vt. märkust 53 lk. 335.

⁵⁹ 27.06.1985 avati Taavet Rootsmäele tema sünnikohas mälestuskivi.

Rootsi talu lähedal kasvanud ja mille tüve ümbermõõt olnud 5 mehe sülelaiust; karjased teinud selle puu sees tuld ja see tuli 19. sajandi lõpul maha raiuda [360].

Rootsi talu nr. A-84 – Kurista k. endise Rootsi talu *resp.* karjamõisa asemele rajatud asundustalu. Rootsi talu oli olemas juba 17. sajandi lõpul ja ta rajajaks olevat olnud Rootsi soldat (talus asunud praegusest talust, s.o. Palu metsavahikohast 10 m allpool, Rootsi oru veerul) [235; 360]. Pärast Põhja-sõda tapnud Rootsi t. perenaine talus kaks sissi, kes siia röövima tulnud [E 24325]. 18. sajandi algupoolel oli olemas ligistikku kaks Rootsi talu – Ede- ja Taga-Rootsi (viimane asunud esimesest veidi lõunas), mille asemele rajati 1870. a. paiku Rootsi karjamõis. Taga-Rootsi talu lõhuti 1885. a. paiku, kuna Ede-Rootsi tallu rajati Eesti Vabariigi ajal Palu metsavahikoht.

Ede-Rootsi talus on sündinud 1853. a. astronoomiaprofessor Taavet Rootsmäe isa Jaan Rootsmann, siit on pärit ka tolle esivanemad vähemalt Põhja-sõjast alates. Samas talus elas 1837.–1885. a. tuntud tark ja rahvaarst Peeter Rootslane (1820–1885), siin on sündinud ka tuntud rahvaluulekogujad Jaan Rootslane (1874–1907) ja Peeter Rootslane (1880–1962).

Rosi talu nr. A-103 – Kurista k. asundustalu, mille rajas 1937. a. Arnold Rosi.

Rulli mets, vahtkond – metsamassiiv pindalaga 739 ha, mida piirab lõunast Lääniste ja läänest Terikeste küla, põhjast Viira vahtkond (Kastre v.), idast Kivisaare vahtkond (teisel pool Ahja jõge, Ahijärvest põhjas). Varem kutsutud metsa Terikeste-Viira murruks ehk metsaks, et eristada teda Kastre Viira metsast [366]. Nimetus Viira olevat tuletatud sõnast *veer* (Tartu murdes *viir*), kuna mets asunud valdade piiril (“veeren”), ja algselt kutsutudki teda Veera metsaks [380]. Praeguse nime sai mets 19. sajandi lõpul metsavaht Rulli nimest [366].

Räidimets⁶⁰ (-mõts) – Hammaste k. põhjaosas endise Poka valla piiril olev mets.

Räidinukk – Hammaste k. põhjaosas Räidimetsa ääres Sepa ja Issaku t. karjamaale rajatud endised popsitared (Selli, Lombi, Paluveere ja Savimäe talud) [392]. Nimet. ka Räidikülaks.

Räni talu – Lääniste (varem Terikeste) k. Mootse t. maale rajatud asundustalu.

⁶⁰ Vrd. *räüd* ‘praht, puru’ (VMS); *räestü* ‘raiesmik’, *räü* ‘metsaheinamaa’ (Faster, Saar 2002: 98).

Rätsepa talu nr. A-86 [*rätsepä*] – Issaku k. asundustalu, mille rajas 1929. a. Kusta Vombas, kes tegeles ka rätsepatööga. Talu põllus Hammaste oja põhjakaldal, Tartu-Räpina maanteest 0,1 km idas on kõrgem koht, kust 1920. aastatel kündmisel leitud vanu rahasid ja pärlid [514].

Rääguniit – Rulli vk. kaguosas (kv. 215), metsavahitalust 0,6 km kirdes, Võngjärvest 0,8 km edelas, lõunas Suitsuniiduga piirnev heinamaa, kust lähtub kraav Võngjärve [429].

Räüt (gen. Räädü) – Lääniste (varem Terikeste) k. Mootse t. karjamaa talu juures, sellest lõunas [472].

Röövlikivi [*rüüvli-*] – Issaku k. Vönnu-Hammaste maantee ääres Issaku teelahkme lähedal olnud väga suur, keskel lohuga kivi, mis 1960. a. paiku kohalt ära nihutatud [355]. “Ühel öösel olevad säääl lähedal üks mees röövretke toime pandnud ja säält põgenedes oli äike ta kivile surnuks löönud” [ERA II 241, 133 (3)].

Saagu talu nr. A-57 [KN: *saago*] – Rookse k. endine renditalu, rajatud 19. sajandi lõpul senise vabadikukoha asemele. Talu asus varem Assi talu maal ja sai nime elanikult Hans Saagolt, kes tuli siia 1842. a. Tarvastust.

Saapa sild – sild Hammaste k. oru kohal Tartu-Räpina maanteel [518]; nimi tuletatud lähedal asuvast Saava ehk Saapa talust.

Saare karjamõis (saksa k. Alexandershof) – Kurista mõisa karjamõis Saarepäälsel, praeguse Issaku k. Saare t. nr. A-19 kohal, kus 18. sajandil, kuni 1760.–1770. aastateni, asunud Kurista mõis. Esimesi kindlaid andmeid karjamõisa kohta leidub 1814. aastast, kuid tõenäoliselt loodi ta juba eelmisel sajandil. Karjamõisa saksakeelne nimi võib olla tuletatud rittmeister Alexander de Villebois’ nimest, kes 18. ja 19. sajandi vahetusel (kuni 1813. a.) oli Kurista mõisa rentnik. Karjamõisa vana häärberi ase, mis pärinevat 18. sajandist, on praegu selgesti tunda Saare t. juures. Pärast Issaku kõrvalmõisa rajamist allutati Saare karjamõis tollele.

Saare kõrts – Luutsna oja paremal kaldal Papisaarel, Hammaste-Vönnu maantee ääres asunud endine kõrts, mis siia ehitati tõenäoliselt 1660. aastatel. Kõrtsi lasknud siia, kirikumõisa maale, omavoliliselt ehitada Ahja mõisaomanik, kuigi ehitisi oli algselt mõeldud hospitaliks [EAA.1197.1.867a-111, l. 6], teise allika järgi – vaestemajaks [E 56777/8 (1)]. Kõrts suleti 1914. a. ja eksisteeris Saare taluna kuni 1944. aastani, mil sõjategevuses hävis.

Saare sild – Hammaste-Vönnu maanteel olev sild Luutsna oja kohal, endise Saare kõrtsi (talu) juures.

Saare talu nr. A-15 – Issaku k. asundustalu endise Saare kõrtsi hoones, hävis 1944. a. sõjasuvel.

Saare talu nr. A-19 – Issaku k. asundustalu endise Saare karjamõisa (vt.) asemel.

Saare talu nr. A-56 – Kurista k. asundustalu, mille nimi tuletatud lähedal asuvast väikesest sooäärsest künkast, nn. Kikkamäest, mis kerkib ümbrusest saarekesena.

Saarealune [-alone ~ -alonõ] – Rookse k. Lilli t. heinamaa Roosamärdi t. piiril [231].

Saarepera soo (suu) [-perä] – Terikeste k. Kastre piirikraavi piirkonnas, Kahrutare soost kirdes, teisel pool magistraalkraavi olev soo [329].

Saarepäälne – Luutsna soos, Luutsna oja ja endise Kurista mõisa vahel olev piklik (2 × 0,5 km) soosaar, millel varem asus Saare karjamõis ja praegu asub viis talu (Tahrametsa, Võõbuse, Kulla, Saare ja Kulbi). Eesti Vabariigi ajal kuulus Saarepääln Kurista asundusele, nõukogude ajal – Issaku külale.

Saariksoo mets (Saarksuu mõts) [saar̥ksuu] – Hammaste k. Saava (Saariksoo) t. mets talust edelas.

Saava talu nr. A-136 – Hammaste k. Saava talust mõisa ajal eraldatud talukoht (kuulus 1963. a. Kuuste sovhoosile). Nimet. ka Saarksoo ja Mõtsnurme taluks [362]. Talu maal asub Rahakivi (vt.).

Saava talu nr. 13 – Hammaste k. vanatalu, saanud nime tõenäoliselt 19. sajandi keskpaiku Jaan Saavalt (ka Saap), kes tuli siia Ahja-Metsküla Saava talust (või tolle isalt Peep Saavalt ehk Sabaselt). Nimet. ka Saapa ja Edenurme taluks [362]. Talu ostis 1894. a. päriks Issaku mõisa rentnik Georg Ivask.

Saiba talu nr. 19 [ˈsaiba] – Hammaste k. vanatalu, saanud nime 18. sajandi kolmandal veerandil Saiba Jüri Mikult või tolle pojalt, kuid on ka võimalik, et samanimelise vabadikukohana oli olemas juba 18. sajandi algupoolel. 1811.–1858. a. revisjonilehtedel esineb Saiba taluna. 1897. a. ostis talu päriks Tootsi talu peremees Joosep Johanson. Talu hävis 1944. a. sõjategevuses.

Saima talu – Terikeste k. asundustalu, mille omaniku tütre nimi olnud Saima. Talu lammutati 1965. a.

Samlaniit – Rulli vk. heinamaa (Kõrvesilla Laaneotsa talust 2 km kaugusel).

Sandri talu nr. 60 [*'sandri*; KN: *'sandre*] – Terikeste k. vanatalu, 19. sajandi revisjonilehtedel nähtavasti koos praeguse Vahi taluga kirjas ühe Tootsi (*Totzi*) taluna. Nime on talu saanud ilmselt metsavaht Tootsi Juhani Sandrilt 19. sajandi algul. 1877. a. ostis talu päriks Ado Seppa. Talu nimet. ka juuresoleva oja tõttu Sandrioja taluks. Talu lammutati 1950. a. paiku ja ta ase künti üles 1968. a.

Sandrioja – Terikeste k. Sandri t. juures voolav ojake, mis Märdioja nime all möödub Märdi talust ja voolab läbi Terikeste metsa Ahja jõkke

Savihaude mets (mõts) [*-'aude ~ -'audõ*] – Terikeste k. Aro, Rooma, Kikka ja Sulgoja t. soine mets talude vahel [352]. Nimet. ka Savihaua metsaks (Saviavva mõts).

Savihaude soo (suu) – Terikeste k. Aro, Rooma, Kikka ja Sulgoja t. soine mets talude vahel [478]. Nimet. ka Savihaua sooks (Saviavva suu) [352]. Arvata-vasti on soost ehk metsast vanasti savi võetud ja seal on olnud savihauad [352].

Savikoja nurm [*-kua*] – Kurista mõisa endine põld mõisast kirdes, savikoja piirkonnas.

Savikoja (Savikoa) **tal** nr. A-39 – Kurista k. asundustalu endise mõisa savikoja ehk tellisetehase juures, kus 19. sajandil elanud nn. Savikoa rahvas ehk venelased ja kus valmistatud ka telliseid mõisa viinakoja ehitise tarvis [391]. Asundustalu rajati 1930. a.

Savimäe kool nr. 30 – endine Kurista külakool praeguse Rookse k. Savimäe talus. Kurista külakool asutati Savimäele 1858. a. kohalike taluperemeeste algatusel. 1890. a. ehitati siia uus koolihoone, mis praegu veel säilinud. Kooliõpetajad: 1858–1868 Samuel Jaani p. Tikk (paremaid koolmeistreid kihelkonnas), 1868–1869 ja 1871–1880 Kotlip Hindriku p. Moonson, 1870–1871 Jaan Peetri p. Mootse, 1880–1904 Johan Jaani p. Võõbus (1888–1904 abiõpetaja Johan Võõbuse poeg David), 1904–1908 Ernst Tõnise p. Kukk, 1908–1914 ja 1918(?) –1921 Eduard Johani p. Sõõro, 1914–1916 Oskar Danieli p. Rebase. Kurista külakooli müüs mõis 1897. a. koos Savimäe taluga Kurista vallavalitsusele. Koolis sai 1894.–1897. a. alghariduse hilisem astronoomiaprofessor Taavet Rootsmäe. 1921. a. liideti Savimäe kool Ham-maste kooliga ja viidi üle Issakule.

19. sajandi lõpul tulnud koolimaja aida ehitusel maa seest nähtavale mitu raudmuna ja üks raudora; lähedusest on leitud ka savikruusitais hõbenööpe [E 29930/1]. Vahest on need leiud osalt tiivustanud rahva luulelendu ja

andnud aluse kõnelda Savioru kadunud suurest külast, mille kogu rahvas saanud sõja- ja katkuaegadel hukka, oma varanduse aga jõudnud enne mägedesse matta [samas].

Savimäe talu nr. X – Rookse k. endine renditalu (koolitalu), mis 1897. a. müüdi koos Kurista kooliga Kurista vallavalitsusele ja oli Eesti Vabariigi ajal Kastre-Võnnu valla renditalu.

Savimägi – Rookse k. Rookese t. org Täteoru lõunakaldal Tartu-Räpina maantee läheduses [301]. Sama nimega on tähistatud sama oru põhjakallast endise Savimäe koolimaja piirkonnas. Nime on tinginud savine pinnas (vrd. lähedal Savikoja talu (AHJA)).

Savioru niit [~ -oro] – Rookse k. Rookese t. heinamaa Täteorus e. Saviorus talu kohal.

Selli talu – Hammaste k. Issaku t. endine popsikoht Räidinukas, mida 19. sajandi lõpul ja veel hiljemgi nimetatud elaniku järgi Ürila tareks [392], Eesti Vabariigi aja algul aga Pärna taluks.

Semmeli talu nr. A-55 – Võnnu k. asundustalu.

Sentka veski – Rookse k. tuuleveski praeguse Pedaja t. juures, saanud nime omaaegselt omanikult Sentkalt, kes 1915. a. paiku veski endise Tõnise tare juurest siia üle toonud [234] (vt. Tõnise veski).

Sepa talu nr. 12 [sepä] – Hammaste k. vanatalu. 1875. a. ostsid talu päriseks Axel ja Eduard Sell, kelle järgi nimet. ka Selli taluks.

Sepa talu nr. A-12 – Issaku k. asundustalu, mille rajas 1925. a. sepp Johannes Sabur; sepikoda asunud siin 1950. aastateni.

Sepa talu nr. A-29 – sepp Paatsi rajatud Palu (varem Kurista) k. asundustalu.

Sepa talu – Terikeste k. Sandri(?) t. endine popsikoht (Terikeste peraotsas, omanik Kriiva).

Sepamaa talu nr. 70 – endine sepatalu sepikojaga Terikeste k. Rooma t. juures (sellest lõunas), mille Jaan Jallajas ostis mõisalt koos Rooma taluga 1868. a.; varsti pärast seda lõhuti.

Sepaorg – Rookse k. Roosamärdi t. juures, talust läänes asuv väike oruke, mille lõunakaldal vana pärna all asunud vanasti (arvatavasti 18. sajandi lõpul) küla sepikoda [360].

Sibulaniit – Rulli vk. kv. 227, Sääsna põntsu ja Ahja jõe vahel, Rulli metsavahikohast 1,2 km lõunas asuv metsaheinamaa [73; 429]. Niitu lõikab ühelt poolt Terikeste tee, teiselt poolt Truutsiristi siht.

Siidimägi – Terikeste k. Lätte t. maal, talust ligi 0,25 km kirdes, Insikese orust idas olev kõrgendik. Mägi saanud nime Kusta Madissoni ehk Siidi Kusta järgi, kes 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul pidanud Lätte t. lähedal Kastre tee ääres poodi ja tavatsenud poes kiita tõkatit: “Täidas⁶¹ (tõkat) juusk kui siid!” (1923. a. rändas Kusta Madisson välja Brasiiliasse). Mäel asub Kuradikivi (vt.). 20. sajandi algul nimetanud Terikeste kooliõpetaja Treufeldt (Treifeldt) mäge Tondimäeks, kuna kohalikud elanikud mäel videvikus või pimedas tihti eksinud, mida arvatud tontide või Vanakuradi teeneks [329; 366].

Siisisild – endine sild Rookse k. Tartu-Räpina maanteel, endisest Rookse kõrtsist 0,3 km Kurista poole (hiljem olnud siin truup, praegu lihtsalt veidi madalam koht), mille juures Põhjasõja päevil tapnud kohalikud elanikud ära kolm sissi, kes röövitud vara ja karjaga olnud teel Ahja poole [235]. Teisendi järgi tulnud sissid Räpina poolt: neid olnud suur hulk, kõik varustatud määratu suurte kirvestega, mida meie mehed tõstagi ei jõudnud; silla kohal toimunud lahing kohalike elanike ja sisside vahel, kus sissid ära võidetud ja määratu varandus saagiks saadud [E 24324].

Sissisild⁶² olnud ka Rookse orus Rookse kõrtsi lähedal ning viinud Kallasaarele (vt.), seda aga tänapäeval enam ei tunta.

Sika talu nr. 1 – Hammaste k. vanatalu, toodud praegusele kohale 1870. aastatel küla keskusest Hammaste oja lähedalt [9]. Nimet. ka Sika Jakobi [*jakapi*] taluks. Talu varasem nimi on teadmata. 1877. a. ostis talu päriseks Toomas Sulg.

Sikasaar – Võnnu k. (endises kirikuvallas) Kilgimäe lähedal Luutsna soos, endisest Saare kõrtsist ja Luutsna ojast 0,3–0,4 km kaugusel asuv saar, kus varem elutsenud palju sikke ehk metskitsi [313] (Metskitsed elutsevad siin ka praegu.) Nimet. ka Kotasaareks [*kota-*], kuna saarel elanud varem Kota-nimeline pops.

Sillukeste sild [~ *sillukõstõ*] – Terikeste k. Rodima ja Kuuse t. vahelisel külahaheteel olev sild [280].

⁶¹ Võnnu murrakus *täädäss*.

⁶² Võnnu murrakule omane hääldus on *siis*; *siss* vastab eesti kirjakeele normile.

Sitsisaar (Tsitsisaar) – Rookse k. Saagu talust 0,25 km kirdes, Küpärsepa saarest põhjas, Luutsna soos olev soosaar [246; 471].

Sitsisaar – Rulli vk. Kuuksaare taludest 0,5 km põhjakirdes, Ahja jõe vasakul kaldal pehmes soos olev piklik poolsaar [73].

Sitsisaare mets (mõts) – Rulli vk. (kv. 236/232) Sitsisaarel ja selle ümbruskonnas Ahja jõe vasakul kaldal olev mets [472].

Soehand (Soeand) – Lääniste (varem Terikeste) k. Mootse t. põld, mis algab talust 0,25 km edelas ja kulgeb ribana lõuna suunas (meenutab hundi saba?). Vanasti viinud huntide rada üle selle põllu, mida mööda nood käinud üle Ahja jõe [472]. Nimet. ka Soehanna põlluks [472].

Soehanna (-anna) **põld** – vt. Soehand.

Soehaua (-avva) **org** – Kurista k. Piirimaa t. juures Tartu-Räpina maanteeга ristuv madal org. “Siin juusknu soe ennembide ütest mõtsast tõise. Nende püüdmises kaevetu siia soeavva – päält ahtamba, alt laiemba. Kui soe auda satnu, aetu neile ülevalt argiga nüür kaala ja tettu ots pääle”⁶³ [233].

Soehavva (-avva) **saar** – Terikeste k. kirdeosas, Pärnametsa talust 0,2 km läänes asuv kõrgem koht (põld) soos. Siia kaevatud vanasti huntide püüdmiseks hundiaugud (“soeavva”), mis veel praegu tunda [180; 351].

Soesaar – kõrgem koht Rulli vk. Karjasoos, kus kased peal [156].

Soldaniniit [*soldani*-] – Kurista k. endine Rootsi t. heinamaa Luutsna soos, Kõrgessaare ja Rootsi metsa vahel, Rootsi talust 1 km idakirdes. Siin olnud Rootsi ja Vene sõja ajal lahing, kus langenud Rootsi soldateid⁶⁴; üks haavatud soldat jäänud siia elama, kaevanud Rootsi metsa endale koopa ja rajanud hiljem Rootsi talu [474; 494].

Soopera talu nr. 38 [*suuperä*] – Võnnu k. vanatalu Ibastemäel, mistõttu nimet. ka Mäeotsa taluks. 1816.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas tõenäoliselt *Kerge* talu nime all. Seal sündis 1812. a. luuletaja Gustav Suitsu emapoolne vanaisa Jaan Kerge. 1894. a. ostsid talu päriseks Gustav Paabo ja Hindrik Kripson, kes selle poolitasid.

⁶³ Tekst püüab edasi anda Võnnu murdekõnet. Häälduspärasem kirjapanek on näiteks: Siin `juusknu soe ennembide ütest mõtsast `tõiste. Nääde `püüdmises kaevetu siia soeavva – päält `ahtamba, alt `laemba. Kui soe `auda sadanu, `aetu nääle üleväst argiga nüür `kaala ja tettu ots `pääle.

⁶⁴ `soldan sõduri tähenduses on enamasti lõunaestilise levikuga sõna (VMS).

Sooopera talu nr. 38-A – Võnnu k. Soopera talust 1894. a. eraldatud talu (vana surnuaia lähedal).

Sootaguste sild [*suutagoste ~ suutagostõ*] – Võnnu k. ja Sootaga k. vahelisel teel (valdade piiril) Sootaguste soos olev sild [168].

Sootaguste soo – Kurista v. Võnnu ja Terikeste k. ja Mäksa v. Sootaga k. vahel olev soo [352]. Nimet. ka veel Mäksa [*mäksä*] sooks [147; 168] ja Sootaga sooks, Võnnu k. kohal Karjasooks (siin käinud talukarjad söömas) [302] ja Terikeste k. kohal Kõrvesilla lähedal Kõrvesilla sooks ehk Kõrbesooks.

Terikeste k. Kollimetsa t. juures on soos Põhjasõja ajal rootslaste ehitatud kividest sõjatee jäänused, mis viivad Sootaga k. Toomelombi talu suunas; tee on praegu soosse vajunud, ainult üksikud kivid paistavad veel välja [1; 160]; kivid olevat siia toodud osalt Võnnu k. Suitsumäe kivikaldest [380]. Seda silda mööda taganenud rootslased venelaste eest üle soo [RKM I 5, 28 (4)].

Suda talu nr. A-62 – Rookse k. endine renditalu, kuni 1870.–1880. aastateni metsavahikoht [501], saanud nime Suda (*Sudda*) Peeter Männikolt; viimane oli siia tulnud Tähtvere vallast Kardlast ja pidas metsavahiametit 1826.–1834. a. 19. sajandi revisjoniraamatutes esineb talu Mällo (Tipu) talu koosseisus.

Suitsu (Tsuudsu) **kõrts** [*(t)suudso*] – endine kõrts Võnnu k. Lääniste maantee ääres teeristil, Võnnu kirikust 0,5 km, mille kohta leidub esimesi andmeid 18. sajandi keskelt ja mis suleti 1914. a. paiku. Kõrtsihoone lammutati 1960. a. (tema juurdeehitis lõhuti 1989. a. seoses uue koolimaja ehitamisega).

Suitsu kõrtsis on olnud kõrtsimeheks 18. sajandil mitmed luuletaja Gustav Suitsu esiisad ja siit on nähtavasti tuletatud ka Suitsude perekonnanimi (teine Suitsu-nimeline sugukond pärineb Võnnu k. Suitsu taludest).

Suitsumägi – kõrgendik Võnnu k. Mäe-Suitsu t. juures, kus Kastre tee ääres kasvab põline ohvripärn ja asub muistne kivikalme I aastatuhande esimesest poolest. Ohvripärn on mälestus endisest hiiest, mis sel mäel kasvanud, ja ta vanus öeldakse olevat üle 700 aasta [160]; teisendi järgi aga istutanud pärna Rootsi kuningas: ta pistnud vankriaisa maa sisse ja ennustanud, et kui see ais kasvama läheb, saab Eesti jälle Rootsi omaks [294]; teise teate järgi lausunud Rootsi kuningas puu istutamisel: “Seni kui see pärn on elus, on ikka lootust, et Eesti Rootsi omaks saab!” [160]. Pärna juures elanud peajumal, kuna Kiidjärvel elanud kitsejumal ja Rasinal hobusejumal [ERA

Suitsumäe ohvripärn

II 240, 585 (5); ERA II 240, 620 (4)]. Pärna peetud pühaks ja temast möödumisel võetud alati müts maha [ERA II 240, 705 (6)]⁶⁵. Tema all maganud Kalevipoeg (vt. allpool).

Mäel kasvanud hiies olnud varem kolm [Körber 2003: 15] või neli [E 54622] ohvrialtarit, ohvrikivi, nn. Ukukivi [E 54626],⁶⁶ muistne kalme ja kolm ohvritiiki, millest üks veel säilinud Mäe-Suitsu talu õues (vt. Ihuloputamise tiik); teine tiik kivi kalme juures ja kolmas mäe idanõlval on ära kuivanud [E 52955]. Pasunaga antud peaaltari juurest märku teistele ümbruskonna ohvrialtaritele ohverdamise algusest [samas]. Ohvritiigid olevat tekkinud

⁶⁵ Allikas räägib tammest. Puu kirjeldus vastab Mäe-Suitsu ohvripärnale.

⁶⁶ Alliktekst ei nimeta Suitsumäge: “Võnnus Uku mägi, seal Uku kivi.”

ohvriloomade verest [RKM I 5, 27 (2); RKM I 5, 39/40 (1)]⁶⁷; tiikide vett peetud pühaks ja neis pestud ohvri liha enne põletamist puhtaks [Körber 2003: 15–16]. Siin on ohverdatud mitmesuguste andide (toiduainete, esemete jm.) kõrval ka inimesi – sõjavange [E 27194/7 (1)] ja kurjategijaid [392]. Vanasti olnud mäel väga palju kive [380; 392], mis kantud siia kokku lahkunute mälestuseks [156; E 27194/7 (1)]⁶⁸; RKM I 5, 27 (1)]; kes jõudis tuua kõige suurema kivi, see sai kõige õndsamaks [380; 392] ja sellele anti kõige rohkem patte andeks [RKM I 5, 39/40 (1)]. Veel 20. sajandi algul olnud pärnast 10 m põhja pool näha umbes 1 m kõrgune, viie kihina laotud kividest ohvrialtar, mille aga Mäe-Suitsu t. peremees vedanud lauda seina [342]. Praegu pole suurtest altari- ja ohvrikividest enam midagi järele jäänud ja ka enamik väiksemaid kive on ära veetud [E 52955]; osa neist viinud Põhjasõja ajal ära rootslased soosilla ehitamiseks üle Sootaguste soo [RKM I 5, 28 (5)]⁶⁹, osa aga on ära kasutatud köstrimaja ja endise kihelkonnakooli ehitamiseks või paigutatud Mäe-Suitsu talu kõrvalhoonete vundamenti [380]. Kividerohkus mäel on nähtavasti pannud aluse jutule, et siia tahetud vanasti ehitada kirikut ning kivid kujutavat kirikuaset, mille ehitus jäänud pooleli, kuna igal hommikul olnud müürikivid laiali loobitud [ERA II 240, 705/6 (7)]. Mäest on leitud põletatud luid, savipotitükke, raudkirves, sütt, preese, käevõrusid jm. [E 52955]⁷⁰; ka teisel pool teed, talu aida nurga alt on leitud luid ja tuhka [E 52955]. Mõned kivid kalme põhjapoolsemas servas kannavad veel praegugi suitsutamise jälgi.

Vanasti toimunud mäel rootslaste ja venelaste vahel suur lahing, langenud rootslased maetud mägge [302]. Vana ohvripärna juurde olevat vanasti sõja ajal maetud ka varandust, mille aga sõdurid pärast Põhjasõda olevat välja kaevanud [RKM I 5, 27 (1)]. Lähedasse ohvritiiki (allikasse), mis nüüd kuivanud, matnud ümbruskonna rahvas tammepuust lootsikus oma rahavaranduse, mis veel tänapäeval seal pidavat peidus olema [E 27194/7 (1)]⁷¹; samas allikas olevat sees hõbedane härjaike, mida seni ei ole kellelgi õnnestunud kätte saada, kuna tondid tulnud tööd segama [ERA II 241, 206 (31)].

⁶⁷ Mõlemad allikad räägivad vaid ühest tiigist.

⁶⁸ Viidatud tekstis tuuakse kive vaid ohvrialtari jaoks.

⁶⁹ Alliktekst ei ütle, et ehituseks kasutatud kivid just Suitsumäest pärineksid.

⁷⁰ Viidatud allikas ei nimeta potikilde ja kirvest.

⁷¹ Viidatud allikas: “Selle tiigi kaldale...”.

Suitsumägi ise olevat tekkinud mullast, mille Kalevipoeg kündmist lõpetades oma adra küljest maha raputanud [160; vt. Kalevipoja künnivagu]; pärast heitnud Kalevipoeg vana ohvripärna alla puhkama, kuna hobune läinud alla soo äärde lättele jooma [160].

Mäel on varem tehtud jaanituld [RKM I 5, 35 (2)]. Kuna mäel on varem kasvanud hiis ja siin leidunud Ukukivil sageli ohverdatud ning suitsu tehtud, nimet. mäge varem ka Salumäeks [~ *salo*-] [E 54622], Ukumäeks [E 54626],⁷² uuemal ajal (alates 19. sajandi lõpupoolest) talu peremehe järgi ka Äärumäeks.

Suitsuniit – Rulli vk. metsavahikohast 0,25 km idas ja idakirdes asetsev suur, 7–8 talu heinamaa [325; 429].

Suitsuotsa küla – Võnnu k. Suitsumäe ümbruse 6 talu (Mäe- ja Ala-Suitsu, Mällo, Kubja, Köstrimäe ja Kollimetsa) omaaegne nimetus rahva hulgas [ERA II 150, 79/80].

Sulgoja talu nr. 59 [KN: *sul'goja*] – Terikeste k. vanatalu, 1811.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas *Tette* taluna (Tätte Ado Madise järgi, kes tuli siia peremeheks 1775. a. paiku Hammastelt). Talu praegune nimi on tulnud sellest, et varem olnud talu lähedal (sellest põhjas) ojake, mille jooksu sulgenud kõrgem “põnts”; suurema vihma ja lumesulamise aegu olnud siin alati uputus [478]. Talu ostis 1877. a. mõisalt päriseks Mihkel Uiga.

Suurekeste soo [~ *suurõkõstõ*] – Terikeste k. Kuuse, Küüni ja Kikka t. heinamaa nende talude vahel; 1961. a. kraavitud [280].

Suurekingu talu nr. A-62 – Võnnu k. asundustalu, mis põles maha 1940. a.

Suurekuuse mägi [~ *suurõ*-] – kõrgendik Hammaste k. Otsa ja Madise t. maal, kus kasvanud vanasti väga suur kuusk [518].

Suurorg – Rookse k. Rookse oru ülemine osa Mäeroosa ja Tipu t. vahel; org on siin sügav, kõrgete ja järskude kallastega [262; 360].

Suur-Taevaskoda [-*taavass*-] – Rookse k. Pitsu t. maal, Rookse oru lõunakaldas, Tartu-Räpina maanteest 0,5 km idas asuv koopaga (oosiga) 4 m kõrgune devoni liivakivi paljand [246]. Kord leidunud julge karjapoiss, kes otsustanud koopasse minna; ta sidunud vöö otsa enesele ümber, andnud teise otsa kaaslaste kätte ja läinud koopasse; tüki aja pärast hakanud teised kartma, tõmmanud vöö tagasi ja leidnud selle otsast verise vasikapea; karjapoiss jäänudki kadunuks [E 27403/4 (36)]. Kord olnud heinalised mäe all

⁷² Vt. märkust Ukukivi kohta samas artiklis.

heinal ja kuulnud, et oosis raudtelgedel kangast kootakse; üks julgem mees läinud oosi juurde vaatama ning pistnud pea oosist sisse – sedamaid jäänud kõik vagusi; sellest ajast peale pole siin enam kangakudumist kuulnud [E 27404 (37)]. Muiste kuulnud mäe all tasast oigamist. Rahvas rääkis, et see on sõjaaegne varandus, mis raske vande all ägab. Ükskord kästud ühel mehel unes seda varandust minna ära päästma, aga selle töotusega, et taha ei vaata. Mees läinud ka, näinud lõpmata hulga kulda ja hõbedat seal augu suu peal hiilgamas. Kuuldes äkitselt selja taga samme, vaadanud mees üle öla tagasi. Sedamaid kadunud aga kõik kuld ära ja keegi löönud mehele sääreluude pihta. Sestsaadik jäänud see mees ka ilma jalata [E 27404 (38)].

Sääsna käänd [*'sääsna*] – Ahja jõe käänukoht Sääsna-aluse piirkonnas [85]. Nimet. ka Sääsna varreks, Sääsnõna varreks.

Suur-Taevaskoda Rookse orus

Sääsna põnts – Rulli vk. metsavahikohast 1 km lõunakagus olev kõrgem koht, mida läbib Terikestelt Tamme ja Pärnametsa talu juurest Sääsna alla (Ahja jõe äärde) minev tee [179].

Sääsna-alune⁷³ [~ -*alonõ*] – heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal Ahijärve ja Võngjärve vahel, viimasest 1 km [366].

Sügävkraav [*sükäv-*] – Võnnu k. (endise kirikuvalla) Rebase t. maal talust põhjaloodes olev u. 150 m pikkune põldudevaheline sälkorg, mis suubub Sootaguste sohu [263]. Nimet. ka Kiluoruks Rebase ehk Kiluotsa talu järgi [151].

Tahramets (-mõts) – Issaku k. Saarepäälse ida- ja põhjaosas varem kasvanud mets, mis Eesti Vabariigi ajal suurelt osalt raiuti ja millest praegu on säilinud vaid kõige põhjapoolsem osa. Metsa nimi on pärit Põhjasõja aegadest: tollal olnud kohalik rahvas selles metsas vaenlase eest paos koos loomadega, kellele tehtud metsa sisse väikesed “tahrad” (taraaiad)⁷⁴ [144].

Tahrametsa talu nr. A-16 – Issaku k. asundustalu Tahrametsa ja Võnnu kiriku vahel, rajatud 1924. a. endise Issaku metsavahikoha asemele. 1909.–1918. a. oli talu koduks helilooja Juhan Zeigerile.

Tamme talu nr. A-115 – Kurista k. asundustalu, rajatud 1930. a. ühe endise Variku moonamaja asemele.

Tamme talu – Terikeste k. kirdeosas endine popsikoht; selle endise elaniku Luige järgi nimet. ka Luiga taluks.

Tammemägi – Rookse k. Rookese t. maal, Luutsna oru kaldal (soo ja põllu vahel), Päkamäest 0,2 km lõunas asuv metsaga kaetud kungas [494]. Vanasti peetud seda mäge pühaks ja sellel kasvanud tammemets, millest veel nüüdki mõned puud on säilinud. Mäes leiduvad tammejäänused on mälestus endisaegsetest pühadest tammedest, mis vaenlane maha raiunud; küla elanikud saanud kõik sõjas surma, järele jäänud ainult kolm poisslast, kellest hiljem siia jälle rahvast sigis [E 29918/9]. 19. sajandi keskel asunud sel mäel tare [355].

Tanissaar – Lääniste (varem Terikeste) k. Mootse t. saar talu kohal Ahja jões, mis tekkinud jõesilmuse läbikaevamise tõttu (vt. Kaevandu jõgi) [157; 472].

⁷³ Sõnast *sääs* ‘okstest punutud kalatõke võrkkotiga’ (EKSS); eelkõige lõunaestilise levikuga sõna (VMS).

⁷⁴ *tahr* ‘tara’ on lõunaestilise levikuga sõna; taraaia jaoks on ka omaette sõna *tahra(a)id* (VMS). Vrd. veel *tahr* ‘taraga piiratud suveaed loomade jaoks’ (Keem 1970: 35; Keem-Käsi 2002: 462).

Tanomi mets (mõts) – Lääniste (varem Terikeste) k. Mootse t. soomets talu lähedal, sellest 0,1 km läänes [472].

Tantsimägi [*tandsi*-] – Rookse k. Tipu nr. A-58 t. maal, Rookse oru põhjakaldal, endisest Rookse kõrtsist 0,2 km idakirdes asuv väike kungas. Siin käinud vanasti kõrtsilised tantsu löömas [234; 241]. Vanarahva jutu järgi pidanud sellel mäel kunagi olema hiie- ja ohvrikoht [E 23561].

Taremetso soo (suu) [*~ tarõ*-] – Rulli vk. kv. 235 loode-kagusuunaline pikk metsaheinamaariba Kuuksaare ja Pärnametsa t. vahel [329; 366]. Nimet. ka Taremetso niiduks. Soo ääres Turbaperves (vt.) on muistsed kääpad. Samuti on soo servas metsa all Pärnametsa-Kuuksaare tee ääres – kohal, kus Terikestelt tulev tee metsast niidule välja jõuab (Pärnametsa talust 0,8 km) – kivi, mille alla olevat raha maetud ja mille ümbert on palju kaevatud [366].

Teeääre talu nr. A-3 – Issaku k. asundustalu.

Tenno talu nr. 9 – Hammaste k. vanatalu, nime saanud Hammaste peremehelt Hanni Peetri Tennolt 18. sajandi algul või ka hiljem tolle järglaselt; 1811.–1858. a. revisjonikirjades esineb Ani (*Hanni*) taluna. Talu ostis 1877. a. päriks Hindrik Tenno. 20. sajandi algupoolel (kuni 1930. aastate ni) asus talu juures külakauplus, nn. Tenno pood.

Tenno talu – Issaku k. asundustalu.

Tenno talu nr. A-3 – Võnnu k. kirikuvalla endine renditalu, nime saanud 1760.–1770. aastatel peremehelt Tenno Rämmanilt või tolle pojalt Peetrilt. 1811.–1826. a. revisjonikirjades esineb *Tenno*, 1834.–1858. a. kirjades aga *Tennosaare* taluna. Talu juures olnud tuuleveski, mille möldriks oli luuletaja Lehte Hainsalu isa.

Terikeste kool nr. 67 – rajatud kohalike taluperemeeste palvel 1848. a. algul Tsõõrgsoo äärde, kust 1896. a. toodi üle Rodima ja Ani t. vahele vastehitatud kivihoonesse. Esimene koolimaja asunud viimasest 1 km kaugusel Rulli tee ääres, tollest 30 m läänes [351]. 1923. a. ühendati Terikeste kool Võnnu kooliga Võnnu kõrgemaks algkooliks ja viidi üle Võndu. 1880. a. ostis Terikeste kooli Kurista vallavalitsus.

Kooliõpetajad: 1848–1855 Jakob Jaani p. Ani (Anni) (õpetas lastele kirjutamist alates 1848 ja rehendamist 1854), 1855–1857 Kusta Danieli p. Mällo (Mahlstein), 1857–1893(?) Hindrik Johani p. Otsa (silmapaistvamaid koolmeistreid kihelkonnas, abikoolmeistriks oli 1890. aastatel Peeter Rodima), 1893–1900 Jüri Mangluse p. Asu (Assu), 1900–1907 Peeter Jaani p. Nagel,

1907–1909 Gustav Oskari p. Kooskora, 1909–1910 Oskar Danieli p. Rebase, 1910–1919(?) Eduard-Julius Gustavi p. Treifeldt, 1920–1921(?) Karl Friedrichi p. Pennert.

Terikeste (Tiriketsi) **körts** nr. XV – Terikeste k. körts, mis tegutses hiljemalt 19. sajandi keskel ja suleti 1895. a. Mõisamaal asuva körtsihoone koos krundiga müüs mõis 1896. a. Kikka t. peremehele Johan Jalajale⁷⁵.

Terikeste küla⁷⁶ (varem Teriketsi) – esines sellenimelise külana juba 16. sajandil (1536 *Terrikas*, 1582 *Terykiec*, 1588 *Terykiecz*; 1627 *Terekatz*, 1638 *Terreketz*⁷⁷; 1720 *Torrikotsi*, 1770 *Terrakaste*, *Terräkäste*). Küla nime saamise kohta räägib rahvasuu: “Edimält ol’le Terikeste külän üt’s tõrdutegija elänü sää’l mõtsan [---]. Ja sis ku na joba mõisan teol nakassiva käümä, sis om joba nakanuva ütlemä, et kehva teräkese oleva ollu, ain ja kahru kaar segämine, om selle küläle sis Terikeste või Teräkese külä jäänü [---].”⁷⁸ [KKI, MT 109, 3]. Küla nimi võib olla tuletatud ka isikunimest Tiirik või sõnast *tõrs* (gen. *tõrre(keste)*)⁷⁹. J. Simmu arvates on küla nimi saadud isikut tähistavast nimetusest; teiseks võimaluseks on sõnatüvi *terike*-.

Küla on varem sageli omanikku vahetanud: 1536. a. kuulus ta Uniküla mõisale, 1582. a. Kriimani, 1588. a. Ahja, 1627. a. Võnnu, 1638. ja 1684. a. Kastre mõisale, alates hiljemalt 18. sajandi algusest Kurista mõisale. 1582. a. oli küla 12 adramaast asustatud ainult 2, mida haris 3 talupoega. 1588. a. elas külas 4 talupoega ja üks pobul, 1627. a. 5 talupoega ja 1638. a. 3 talupoega. Järgnevalt oli külas talusid 1688. a. 7, 1758. a. 14, 1795. a. 19, 1811.–1858. a. revisjonide ajal 17. Pärast talumaade ümbermõõdistamist 1860. aastatel olid külas järgmised 22 talu: Ani, Aro, Kerkomäe, Kikka, Kollimetsa, Kuuse, Küüni, Lingotuse, Lodi Jakobi, Lätte, Maraniste, Mootse, Märdi, Peikri, Rodima, Rooma, Sandri, Sepamaa, Sulgoja, Terikeste kool, Uiibo ja Vahi (neist taludest on lõhutud Lodi Jakobi, Märdi, Sandri ja Sepamaa). 20. sajandi algul eraldati Kerkomäe talust Kirikumäe talu. Külla kuuluvad veel endisel mõisamaal asunud Terikeste körts, Terikeste metsavahikoht, Rulli

⁷⁵ Teist nimekuju vt. Kikka t.

⁷⁶ Olemas kõigis asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

⁷⁷ *Terrikest Kylla* (Simm 1977: 121).

⁷⁸ Häälduspärasem ümberkirjutus: *Edimält ol’le Terikeste külän üt’s tõrdutegijä, elänü sää’l mõtsan [---]. Ja sis ku na joba mõisan teol nakassiva käümä, sis om joba nakanuva ütlemä, et kehva teräkese olõvat ollu, ain ja kahrukaar segämine, om selle küläle sis Terikeste vai Teräkese külä jäänü [---].*

⁷⁹ *tõrs* ei ole lõunaeesti sõna, sellele vastavad Tartu ja Võru murdes *tõrdu*, *tõrdo* ning kõigis lõunaeesti murretes ka *tõrike(ne)* (VMS). Vrd. *tõrikõnõ* ‘tõrs’ (VES).

metsavahikoht, Kolimetsa ja Kuuksaare talu, Järve ja Saima asundustalu⁸⁰ ning järgmised endised popsikohad: Heinasaare, Kalamäe, Kanarbiku, Kastanja, Kingu, Küti, Nurmepera laas, Oja, Pärnametsa, Sepa, Tamme, Treiali ja Ōuna.⁸¹

Nagu nähtub 1684. a. kaardist, oli tollal külas 8 talu, mis paiknesid sumb-külana peamiselt praeguste Rodima, Ani, Kikka ja Rooma t. vahelisel alal. Ka 1839. a. Rückeri kaardil on küla koondatud peamiselt samasse piirkonda, ainult üks talu näib olevat paiknenud kusagil Peikri t. ümbruses. 1866. a. kaardil asuvad talud juba põhiliselt oma praegustes kohtades.

Terikeste metsavahikoht nr. XVI (varem Teriketsi, Tiriketsi) – Terikeste k. endine metsavahitalu, mille rajas 1880. a. paiku Terikeste Viira (hiljem Rulli) metsavaht Johan Rooma, kes ta ka 1897. a. päriseks ostis. Nimet. ka Viira taluks, Pikälombi (Pikalombi) taluks [537].

Terikeste peraots (peräots) – Terikeste küla lõunapoolne metsavaheline sopp Kirjulombist lõunas, Sepa t. (endise popsikoha) piirkonnas.

Terikeste viira e. Terikeste murd – Rulli vahtkonna vana nimetus kuni 19. sajandi lõpuni. Metsas asub Murru heinamaa (vt.), millelt mets ka nime saanud. Nimet. ka Teriketsi murruks.

Tigase⁸² talu nr. 23 [~ *tigasõ*] – Hammaste k. vanatalu, saanud nime nähtavasti sellenimeliselt peremehelt 19. sajandi kolmandal veerandil. Talu ostis päriseks 1878. a. Jüri Sagar, kelle järgi kutsuti seda ka Sagara taluks. Hiljem on talu poolitatud (vanatalu on läänepoolsem).

Tiigi talu – Võnnu k. (aleviku) asundustalu kirikutiigi (Hanilombi) lähedal.

Tiiriku talu nr. A-10 – Võnnu k. endise kirikuvalla renditalu (vana surnuaia juures). Talu on nime saanud 1760.–1770. aastatel Rebase Tiiriku või ta poja Peetri järgi, on 1811.–1858. a. revisjonilehtedel märgitud *Tiriko* e. *Tirike* taluna. Praegusse kohta on talu üle toodud 1878. a. Võnnu küla keskusest.

Tilga lomp – Terikeste k. Rodima t. maal, talust 0,5 km põhjaloodes, samanimelise metsa ääres olnud lomp, praegu lohk [351].

Tilga mets (mõts) – Terikeste k. Rodima t. karjamaal, talust 0,5 km põhjaloodes asuv 1 ha suurune metsatukk [329; 351].

⁸⁰ Samuti Räni asundustalu.

⁸¹ Vt. ka Kuusiku t. Mootse t. (ühes Räni taluga) on liidetud Lääniste külaga.

⁸² Sõnast *tiganõ* 'tihane' (VES).

Tipu talu nr. A-62 (varem Tippo talu nr. XII) – Rookse k. endine renditalu, mille rajas tõenäoliselt 18. sajandi algupoolel vabadikukohana Puksa (Pruksa) Hans, taluks muudetud tõenäoliselt 1770. aastatel, 1816.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas *Mällo* taluna (peremees 1802–1819 Mällo Jaan). Praeguse nime sai talu 1850.–1860. aastatel Tippo-nimeliselt peremehelt, kes tulnud siia Tarvastust. 1896. a. ostis talu päriseks Johan Jürgenson. Talu vana rahvapärane nimetus on Tigase talu [458].

Tipu talu nr. A-58 – Rookse k. endine kõrtsitalu, saanud nime 19. sajandil Tippo-nimeliselt perelt (1834. a. kõrtsmik Hans Tippo, 1888. a. Rookse kõrtsi vabadik Mihkel Tippu). Talu ostis 1890. aastatel päriseks Freiberg.

Tipuorg – Rookse k. Tipu (Tippo) t. org talust 0,3 km edelas, Mustjärvest ja Tsirkmäest läänes. Nimet. ka Karjaoruks, kuna seda mööda aeti karja metsa [262].

Tolltare nurm [~ *tarõ*] – Võnnu k. Nurmsoo t. põld talust põhjas. (Kurista vallakohtu 1850. a. protokollis kõneldakse Tolltare kurmust.)

Tootsi talu nr. 18 [*toodsi*] – Hammaste k. vanatalu, saanud nime 18. sajandi keskpaiku Hani Jakobi Tootsilt, 1811.–1858. a. revisjonilehtedel esineb *Hanni* taluna. 1882. a. ostis talu päriseks Saiba t. peremees Joosep Johanson. Tollal (kuni 1905. a.) asus talu hilisemast kohast ligi 1 km edelas oleval kõrgendikul. 1944. a. sõjategevuses talu hävis.

Tootsi talu – Kurista k. asundustalu, saanud nime esimeselt peremehelt. Talu maal, Tootsi ja Loote t. vahel, esimesest 0,1 km edelas, leidunud varem põllus oru kaldal palju kive, mis võivad vahest tähistada 1684. a. kaardil märgitud Tätte talu asukohta.

Treiali talu – Terikeste k. endine popsikoht, mille elanikuks olnud treial Adamson.

Truutsiristi siht (tsihk) [*truudsiristi tsihk*] – Rulli vk. kv. 239 ja 240 vahel põhja-lõuna suunas kulgev peasiht, mis möödub Kuuksaare talude lähedalt ja ulatub kuni Võngjärveni [73; 429]. 1893. a. jõulupühal tapsid salakütid sellel sihil metsavaht Märt Truutsi. (Mees leiti alles järgmisel päeval ja ta jõudis enne surma veel üles anda tapjate nimed; nood ei salanud oma süüd, väitnud aga, et metsavaht tulistanud neid esimesena; tapja Kusta Tätte mõisteti 3,5 aastaks vangi).

Tsialomp – Kurista k. endisel mõisapõllul olev lomp Vastse-Kuuste maantee ääres, Kivi talust 0,2 km lääneloodes [464].

Tsirkmägi – Rookse k. Tipu (Tippo) t. maal, talust 0,3 km edelas, Mustjärve ja Tipuoru vahel olev kõrgendik, millel 19. sajandi teisel poolel elanud Tsirk-Kristjan oma naise ja kahe lapsega [458].

Tsõõrgsoo (-suu) [*tsõõrg*-] – Terikeste k. Rulli tee ääres (tollest läänes), endisest koolimajast u. 1 km kaugusel olev väike soo (Küti ja Tamme t. kohal) [329].

Tsõõrgsoo (-suu) – Terikeste k. Peikri t. maal, talust 0,3 km edelas, Kõrvesilla teest idas asuv väike 60–70 m läbimõõduga soo [380].

Tulevik – esimene, 1948. a. rajatud kolhoos Rookse ja Kurista külas.

Turba talu nr. 17 – Hammaste k. vanatalu, samal kohal olemas juba 1684. a. kaardil; Turba nime sai arvatavasti 18. sajandi teisel poolel sellenimeliselt perelt (nimi oli Hammastel levinud juba 18. sajandi algul). Talu ostis 1894. a. mõisalt Jaan Pehap ja see hävis 1944. a. sõjategevuses.

Turba-Antsu laan [*-andsu*] – Rookse k. Lilli t. metsalõik Ahja-Metsküla piiril, Reisvoldi (Mäepaltsi) talust (vt. AHJA) 0,5 km kaugusel, kus 1870.–1880. aastatel elanud Turba Ants [233].

Turbaperv – Rulli vk. metsakvartal (kv. 235) Truutsiristi sihi ja Taremetso soo vahel, viimasest põhjas ja idas [73; 429]. (Nimi võib olla tuletatud Turba Johani nimest, kes 1830.–1840. aastatel oli Terikestel metsavaht, võib aga olla ka märksa vanem.) Turbaperve lääneservas Kuuksaare ja Pärnametsa t. vahelkohas (mõlemast kohast 1,5 km) on talusid ühendava tee ääres Mudasilla lähedal mõned vanad sõjakääpad, mis arvatakse pärinevat Põhjasõja aegadest [179].

Tuule talu nr. 20 [*~ tuulõ*] – Hammaste k. vanatalu kõrgendikul, millel 19. sajandi teisel poolel (1866. a. kaardil) asus tuuleveski. Talu on arvatavasti juba 18. sajandi algul, nagu ka 1811.–1858. a. revisjonikirjades olnud tuntud Turba taluna. 1894. a. ostis talu päriseks Gustav Paide.

Tuuleveski talu – Kurista k. asundustalu endise mõisa kivist tuuleveski juures. Viimane oli olemas juba 18. sajandi lõpul, ehitatud tõenäoliselt Kurista Kindrali (Alexander Guillemotte de Villebois) ajal.

Tõnise lohk [*tõnisse*] – Rookse k. Antsu t. maal, talust 0,3 km edelas asuv madalam koht külavaheteel, mille lähedal asunud 19. sajandi lõpul Kurista abikoolmeistri Kusta Tõnise maja [360] ja tuuleveski [458]. Viimane viidi 1915. a. üle praeguse Pedaja talu juurde [234].

Tõnise veski – Rookse k. Antsu t. maal kuni 1915. aastani tegutsenud tuuleveski.

Tõprapajo – Võnnu k. (endise kirikuvalla) Rebase t. maal, talust 0,3 km lääne-edelas, Sootaga tee ääres olnud lomp, praegu lohk, kuhu vanasti “tõprad” (kariloomad) sageli sisse vajunud [263].

Täte (Tätte) **tal** nr. 32 – Rookse k. vanatalu; asus pärimuse järgi põhiliselt samal kohal ja ka kandis sama nime juba 18. sajandi algul, vahest aga veelgi varem (1688. a. revisjoni ajal elas Kurista külas peremees *Tette Peter*, 1684. a. kaardi põhjal aga asus tolle talu Tootsi talu läheduses (vt. Tootsi talu)). Talu ostis 1866. a. päriseks Karl Sell, kes selle 1871. a. Hindrik Rämmannile edasi müüs. Hiljem oli talu üks jõukamaid kogu vallas. Enne päriseksostmist asunud talu praegusest kohast 150 m Luutsna pool, Vanasanna oru kaldal.

Talu maal Tartu-Räpina maantee ääres kasvab põline jalakas, mille olevat vanasti istutanud Rootsi kuningas [ERA II 241, 115/6 (7)]⁸³; ta pistnud neljaharulise suurtükkide kolgi maa sisse ja ennustanud, et kui see kasvama läheb, siis saab see maa kunagi jälle Rootsi omaks [2].

Täteorg – Rookse k. lõunapoolseim org Täte taludest põhjas, Tartu-Räpina maanteest idas (Makeoru idapoolne jätk), mis suubub Luutsna sohu. Nimet. ka Savioruks orukallaste savise pinnase tõttu.

Tüve talu – Hammaste k. endine popsikoht (Püve ja Saava t. vahel, kuulus 1963. a. Kuuste sovhoosile).

Uibo talu nr. 57 – Terikeste k. vanatalu, omandanud nime Uibo-nimeliselt perelt (pärit Tarvastust) tõenäoliselt 1860.–1870. aastatel. Talu ostis mõisalt 1875. a. Jaan Einmann.

Uibonurm – Rookse k. Lilli t. põld talu juures, sellest läänes. “Siin omal ajal kasunu kõrge uibo (õunapuu) pääl. Pärast olla pikne tema ära lõõnu”⁸⁴ [233].

Uiga talu nr. 4 – Hammaste k. vanatalu, kandis sama nime arvatavasti juba 18. sajandi algul (*uik*, gen. *uiga* – ‘lohk, madalam koht’). Talu ostis päriseks 1877. a. Mihkel Uiga.

⁸³ Viidatud tekst räägib Gustav Adolfi poolt Rasina valda (lähemalt täpsustamata) istutatud tammepuust tiislist.

⁸⁴ Häälduspärane ümberkirjutus: *Siin omal ajal kasunu `kõrge/`korge `uibo pääl. Peräst/perän olevat `pikne temä ära lõõnu/lõõnü.*

Uigaots – Hammaste k. Otsa, Madise, Uiga ja Mikkeli t. piirkonna nimetus [518].

Undla talu nr. A-113 – Kurista k. asundustalu, rajatud 1928. a.

Unesaar [~ *unõ-*] – Luutsna soos Kõrgessaare lõunapoolsem väike osa (Kõrgessaarest eraldatud madalama kohaga), mis kuulus Eesti Vabariigi ajal Kurista k. Alamäe t. peremehele Unele.

Uue-Issaku talu – Issaku k. asundustalu, rajatud endise Issaku mõisa moonamaja asemele. Talu õues on säilinud endise mõisaaida ja sepikoja ehitised.

Uue-Lilo talu nr. A-71 – Palu k. asundustalu, rajatud endise Lilo karjamõisa lähedale.

Uue-Lilo talu nr. A-72 – Palu k. asundustalu, rajatud 1929. a. endise Lilo karjamõisa häärberi kohale. Varem elanud siin kolm kandimeest. Säilinud on veel karjamõisa karjalaut.

Uue-Palutootsi talu nr. A-66 [*uvvõ-*] – Palu k. Vana-Palutootsi talu küljest 1900. a. paiku eraldatud talukoht.

Uus kabel⁸⁵ – Võnnu kihelkonna uus surnuaed, rajatud 1870. aastatel.

Vahesoo (-suu) – Võnnu k. Kubja t. juurest algav ja kiriku suunas u. 1 km ulatuses (kuni Tenno taluni) laiuv soine org [147], mis rahvajutu järgi pidavat olema Kalevipoja künnivagu (vt.). Nimet. ka Vaheniiduks [518]. Vanasti olevat siin, Kubja ja Marguse talu all, olnud järv.

Vahi talu nr. 58 – Terikeste k. vanatalu, saanud nime arvatavasti metsavaht Hindrik Vahi järgi 19. sajandi keskpaiku. Ka rahvas mäletab, et “mõtsavaht (Tiidu Jüri) om siin elanu⁸⁶”; tema ainus põld asunud Kirjulombi ääres, kuna praeguse talu piirkond olnud tollal üleni metsa all [29]. Metsavahikoht asunud siin vähemalt 1830. aastast kuni 1877. aastani, mil talu ostis päriseks Jüri Ottas.

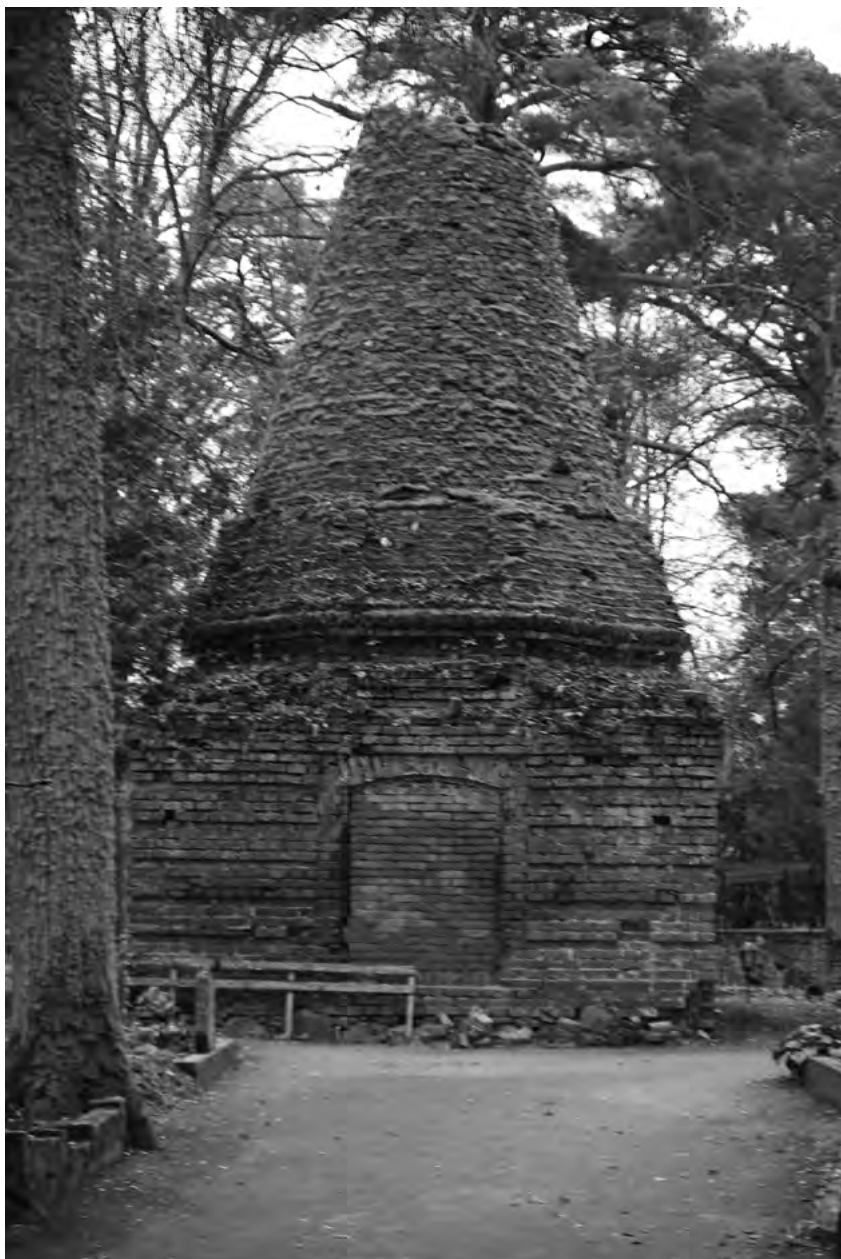
Talust 0,2 km idakirdes, praeguses põllus, olnud veel 20. sajandi algul tunda kolme kääbast, mis pidanud olema “sõjamatuse”⁸⁷; kääbaste keskosas leidunud kivid kanti hiljem lähedal asuvasse kivistikku; kääpaist on leitud rahasid, rauast potikaas jm. [29].

Vainu (Vaino) **tal**u nr. A-104 – Kurista k. asundustalu, rajatud 1934. a.

⁸⁵ Võnnu murrakus *‘vasne kapel’/‘vasnõ kapõl’*. Vrd. Uus kapel (AHJA).

⁸⁶ Võnnu murrakus *elänü*.

⁸⁷ Võnnu murraku sõna.

Alexander Guillemotte de Villebois' hauakamber Vönnu vanal kalmistul

Valgma⁸⁸ **soo** (suu) – Lääniste (varem Terikeste) k. soo Ahja jõe ääres, Mootse talust 0,25 km kirdes [472].

Vana kabel – Võnnu kihelkonna vana surnuaed Võnnu kirikust 1 km kagus; rajatud 1773. a., kiviaiaga ümbritsetud 1791. a., kivist värav ehitatud 1830. a. Kalmistul on Kurista mõisaomaniku Alexander Guillemotte de Villebois' (surnud 1781. a.) kivist hauakabel, Võnnu kirikuõpetajate Benjamin Sassi (surn. 1791), Ed. Ph. Körberi (surn. 1850) ja G. O. Oehrni (surn. 1877) hauad, samuti luuletaja-kirjandusteadlase Gustav Suitsu vanemate (Hindrek ja Liis Suitsu) ja lelle (Jaan Suitsu, kiriku kellamehe) hauad.

Vana-Lilo talu nr. A-67 – Palu k. endine renditalu, oli Lilo (Lillo) taluna olemas arvatavasti juba 18. sajandil.

Vana-Palutootsi talu nr. A-69 [*-palutootsi ~ -palotootsi*] – Palu k. endine renditalu, saanud nime 18. sajandi keskpaiku peremehelt Kärсна Tootsilt; 1811.–1858. a. revisjonikirjades esineb *Kersna* taluna (Hammaste külas). Eristamiseks Hammaste k. Tootsi talust nimet. Palutootsiks.

Vanasanna soo (suu) – Rookse k. Täte t. maal talu juurest algav ja kirde sihis Luutsna sohu kulgev soine org, mille lõunanõlval asunud kuni 19. sajandi kolmanda veerandini Täte talu, “vana sannatare”⁸⁹ [103].

Vana-Tamme talu nr. A-44 – Kurista k. asundustalu, rajatud 1930. a.

Variku moonatared – Kurista k. Tamme ja Lompri t. kohal Puraski variku (vt.) ääres kuni 20. sajandi alguseni asunud kaks moonamaja, milles kummaski elanud 8 moonakaperet.

Variku talu – Kurista k. asundustalu, nime saanud esimese omaniku perekonnanimest.

Vastse talu nr. A-49 – Kurista k. asundustalu endise Kõivusaare ehk Vastse mõisa karjamõisa naabruses. Talu asub endises veneusu kirikus, mis siia rajati 1851. a. ja 1878. a. üle viidi Kärsale. Hoone ülemisel korrusel elanud papi perekond (hiljem metsavaht), kuna alumisel korrusel peetud kaks korda nädalas (pühapäeval ja neljapäeval) jumalateenistust [234; 391]. Hoone olevat rootsiaegne.

⁸⁸ Vt. märkust 59 lk. 178.

⁸⁹ Tsitaat on Võnnu murrakus.

Veere-Suda heinamaa (ainamaa) – Rulli vk. heinamaa Rulli metsavahikohast 0,75 km läaneloodes, Mõtsa-Suda heinamaast 0,3 km läänes [325; 429]. Heinamaa idaservas, metsa all, Rulli-Terikeste külateest kraavi mööda minnes 0,6 km, on vanad kääpad [325; 429].

Veeriku talu nr. A-54 – Kurista k. asundustalu.

Veikeniiit – Rulli vk. põhjaosas, Kastre piirikraavi ääres, Kahrutare soo läheduses olev metsaheinamaa [325; 366].

Vene kabel (Venne kabõl) [*kapõl'*] – Rookse k. Täteoru põhjakaldal, Savimäe talust 0,3 km idas asunud endine veneusuliste surnuaed, kuhu olevat maetud seitse inimest, neist viimane 1870. aastatel [246]. Praegu on koht võsastunud ja osalt põlluks tehtud.

Vereva (Verevä) **linnamägi** – Võnnu k. Kristjani t. maal, talust 0,5 km läaneloodes Ibastemäel olev künkas, kuhu olevat linn maa alla vajunud; kui kõrv vastu maad panna, on vahel kuulda kirikukellade helinat [411].

Verioja oit – Hammaste k. Issaku t. juures Luutsna soo ääres olev põldudevaheline heinamaa, kuhu suubub Verioja org (vt.).

Verioja org – Hammaste k. Issaku t. juures olev oruke, mis algab Tartu-Räpina maantee äärest Aarike talu kohalt ja suubub Luutsna sohu [155]. “Säält om veri vanasti alla joosnu sõja ajal, nii palju tapeldu”⁹⁰ [ERA II 35, 348 (25)].

Vesilinnu talu nr. A-125 – Palu k. asundustalu.

Veski talu – Issaku k. asundustalu endise Issaku veski juures.

Veskimägi – Võnnu k. Kubja t. maal, Kullamäe talust 0,3 km kirdes olev kõrgendik, kus vanasti tuuleveski asunud [168].

Viidu-Ristioja – Rulli vk. piires looklev ojake, mis saab alguse Terikeste k. Sandri talu lähedalt (vt. Sandrioja, Märdioja) ja pärast metsa läbimist suubub Kuuksaare lähedal Ahja jõkke. Siia ojja, mis varem olnud märksa suurem, olevat kunagi Viidu-nimeline mees ära uppunud, mille mälestuseks pandud oja kaldale rist [294; 366].

Viinakoja (-koa) **järv** – Kurista mõisa endine veskijärv Viinakoja orus, Tartu-Räpina maantee ja endise mõisa viinakoja vahel, mis juba hiljemalt 19. sajandi keskpaiku alla lastud. (Kurista veskit on mainitud 1582. a. revis-

⁹⁰ Häälduspärane ümberkirjutus: *Säält om veri vanaste `alla joosnu sõa `aigu, nii pal`lu tapeldu.*

jonikirjades – *Korzysci mlyn*). Järvega on seotud mitmed muistendid. Nii ehitanud kord pärast sõdade ja katkude lõppu kolm tugevat noormeest – ainsad, kes koos oma emaga kihelkonna rahvast järele jäänud – selle järve kaldale kiriku, mis aga jäänud järvest allapoole; ühel pimedal sügisööl tulnud hall vanamees järvest välja, läinud kiriku poole ja nõudnud endale higi pühkimiseks üht õnnistatud siidirätti, mida aga kellelgi talle anda ei olnud; vanamees langenud seejärel maha ja vajunud maa sisse, järv aga hakanud edasi nihkuma ning uputanud lõpuks kiriku [E 29923]. Ühe teate järgi olnud selle kiriku õpetaja väga halb mees, kes rahvale liiga teinud; rahvas kaevanud oma häda Jumalale ja palunud, et see neid rõhujast vabastaks; seejärel vajunudki kirik maa sisse, asemele tekkinud rahva silmapisaratest järv [120]. Teise jutu järgi olnud selle kiriku köstril väga ilus tütar, keda õpetaja endale ihaldanud; köster ei ole aga tüdart õpetajale andnud, vaid lasknud nõial kiriku koos õpetajaga maa alla nõiduda; kiriku kohale tekkinud järv [160].

Viinakoja (-koa) kants – Kurista k. Viinakoja oru kaguveerul, Tartu-Räpina maanteest 0,5 km, Savikoja ja Kalda t. vahel olnud mõisa endise viinakoja varemed, mille Kurista asunikud 1930. aastatel laiali vedasid [391]. Viinakoda ehk viinavabrik ehitatud veel pärisorjuse ajal, milleks kutsutud Saksa-maalt ehitusmeister; telliskivid valmistatud lähedal asuvas savikojas [391], kivid tulnud inimestel seljas kohale kanda [464]. Viinakoja ehitustööd kestnud neli aastat ja läinud maksma miljon rubla. Viinakoda ise olnud 20 m kõrgune torn 5 korrusega ja kujutanud endast lossivaremeid, olnud väga tugev ja kindel, nii et pikne neli korda sisse löönud ilma erilist kahju tekitamata; lõpuks süüdanud viinapruul torni ise põlema, kuna kartuleid olnud järsku treppi mööda väga tülikas üles torni tassida [E 56886/8]. 1887. aastal, kui maantee äärde ehitati uus viinakoda, olnud vana ehitis juba varemetes [391]. Viinakoja kantsu juures oru veerus on allikas, kust vabrikusse vett kantud [392]. Viinakoja juures olnud ka veski, mille tammi (lүүsi) ase on veel tunda (1963. a. rajati siit üle autotee kolhoosi uue karjalauda juurde). Viinakoja juures oru kõrges kaldas olevat vanasti leidunud koopad ja maa-alused käigud [ERA II 150, 32/3 (28)].

Nimet. ka Viinakantsuks.

Viinakoja (-koa) org – Kurista k. endise mõisa juurest kirde sihis kulgev org, mille kaldal olnud 19. sajandil mõisa viinakoda (vt. Viinakoja kants) ja veski ning põhjas muistenditega seotud järv (vt. Viinakoja järv). Orgu nimet. ka Viinakantsu [-*kandsu*] oruks ja Lüüsioruks (veskilүүsi järgi) [30], ka Savikoja oruks.

Villako talu nr. 24 – Hammaste k. vanatalu, saanud nime Villako-nimelise pere järgi arvatavasti 19. sajandi kolmandal veerandil. Nimet. ka Lombi taluks, kuna talu juures asub lomp. 1878. a. ostis talu päriseks Jaan Heido.

Virga lomp – Rookse k. Lilli t. maal, talust 1 km lääneloodes, Kangromäe lähedal (sellest põhjas) olnud lomp, mille ase 20. sajandi algul põlluks künatud [233]. (Lombi nimi võib pärineda 18. sajandist: 1746. a. abiellus Kangro Peeter Virga Andrese tütreaga.)

Vosmi org [KN: *vośmi*] – Rookse k. Antsu (Vosmi) t. juures olev org.

Võimägi – põlluks künatud kungas Terikeste k. Sulgoja t. maal, Savihaude metsa ja Kassisoo vahel, talust 0,5 km lõunakagus olevas metsanurgas. Vanasti kippunud lehmad siin karjas olles magama, s.o. “võid tegema” [29; 478].

Võngjärv – Ahja jõe ääres olev järv pindalaga 15,0 ha; mõõtmed 0,52 × 0,40 km, suurim sügavus 2,5 m. Vanad nimed: 1536 *Wendenscher See*, 1627 *Wennde Jerwe*, 1638 *Wende Jerwe*, 1758 *Weinjerwe*, 1814 *Weinjerw*, 1820 *Kunnijerw*.

Võngjärve vars – Ahja jõe sirge lõik Võngjärve kohal.

Võnnu alevik – Võnnu k. tihedalt asustatud osa Võnnu kiriku piirkonnas, sellest idas. Alevikus on arsti- ja vet. jaoskond, apteek (asut. 1885, praeguses hoones alates 1910), sidekontor, kauplus, kultuurimaja jm.

Võnnu keskkool – Võnnu k. endise kihelkonnakooli (vt.), hilisema kõrgema algkooli hoones 1953. a. asutatud keskkool.

Võnnu kihelkonnakool – rajatud Võnnu k. Köstrimäel köstrikskoolina tõenäoliselt juba 17. sajandi lõpul (vähemalt eraldati 1694. a. siin koolmeistrile maatükk), ehkki pidevalt võib köstri- ehk kihelkonnakooli töötamist jälgida alles alates 1740. aastatest (1724.–1725. a. olid Võnnus koolmeistrid *Teno Jacob* ja *Rosa Märt*). Oma nime vääriv kihelkonnakool aga alustas oma tegevust alles 1847. a., mil Köstrimäel valmis uus koolihoone. Pärast viimase mahapõlemist 1902. a. ehitati uus koolihoone vana surnuaia juurde, kus kool alustas tegevust 1907. a. ja on tegutsenud tänini; vahepealsetel aastatel (1902–1907) peeti kooli Võnnu k. Mällo talus ja leerimajas kiriku juures. Kihelkonnakooli õpetajad on olnud: 1730(?) –1755 Lorens Sirach (?–1744–1755 abikoolmeister Koolmeistri Adam), 1756–1771 Hindrik Tätte, 1772–1806 Johann Retznig-Reudolph, 1806–1818 Daniel Reudolph, 1819–1820 Heinrich Bauert, 1820–1824 Loddi Gottlieb, 1824–1831 Carl Gustav Woywodt, 1832–1858 Gotthard Friedrich Hollmann (1856. a. lõpetas kooli kunstnik Konrad Mäe isa Andres Mägi, pärastine Kambja khk.

Sipe küla koolmeister), 1858–1876 Carl Gotthard Donner, 1876–1898 Peter Rosenfeldt, 1898–1908 Karl Neumann, 1909–1914 Juhan Kala, 1915–1916 Nikolai Tann, 1916–1918 Peeter Hansing, 1918–1937 Juhan Kala. Abikooliõpetajad olid järgmised: 1814–1817 Johann Wätsel, 1824–1825 Hinrich Laar, 1826–1828(?) Gottlieb Loddi, 1828–1831 Peter Korrol, 1831–1833 Adam Pahl, 1833–1835 Carl Michelson, 1835–1840 Carl Heinrich Suidt, 1840–1846 Wilhelm Peik, 1847–1852 Johan Limberg, 1852–1858 Ernst Leonhard Hollmann, 1868–1869 ja 1871–1874 Georg Morast, 1874–1876 Carl Peter Rossmann, 1876–1888 Carl Gotthard Donner, 1906–1908 Emilia Neumann, 1908–1914 Peeter Hansing, 1917 K. Vilberg.

1918. a. avati kihelkonnakooli juures tütarlaste klassid, 1919. a. alustas kool tööd ühendatud segakoolina – Võnnu kõrgema (6-kl.) algkoolina, millega liideti 1921. a. Võnnu ja Terikeste külakoolid. Alates 1944. a. töötab kool mittetäieliku (7-kl.) keskkoolina, alates 1953. a. keskkoolina.

Võnnu kirik – üks vanemaid kirikuid Eestis, ehitatud 1232.–1236. a. – pärast seda, kui Vana-Kastresse Emajõe äärde oli ehitatud kindel loss Oldenturn (1232. a.). Esimene kirikuhoone oli kivist, väike ja ilma tornita, õnnistati jakobipäeval ning pühendati apostel Jakobusele, kellest ka kirik nime sai (Võnnu Jakobi kirik). Võnnu nimi aga olevat tuletatud ühest vanast mõisast (mainitud esmakordselt 1360. a.)⁹¹, mis asunud Võnnu külas kiriku ja köstrikoha vahel. 17. sajandi algul toimunud sõdades sai kirik tublisti kannatada, säilisid vaid alusmüürid ja aknad. 1784.–1787. a. pikendati kirikut 10 sülla võrra, ehitati uus torn ning suurendati aknaid, mis ühtlasi tehti pealt kaaretaoliseks. 1810. a. osteti kirikule orel. 1818. a. ehitati altari taha suur käärkamber. 1870.–1871. a. ehitati kirikule altari kohalt kahele poole risti uued osad juurde, millega kirik omandas praeguse ilme. Kirikukell on pärit 1720. aastast, valatud ümber 1766. a. Riias ja 1908. a. Gatšinas. Prof. O. v. Molleri maalitud altaripilt pärineb 1870.–1873. a-st. Kirikus on veel Borodino lahingus 1812. a. langenud R. Nolckeni hauamonument kujur J. P. Martos'elt. Kiriku ümber oli varem surnuaed, kuhu matmine 1773. a. ära keelati. 1817. a. on kiriku ümber istutatud kased.

Rahvapärinus kõneleb Võnnu kiriku ehitamisest järgmist: Algul ei ole Võnnu kiriku asukoha suhtes olnud ühtset arvamist: ühed tahtnud kirikut ehitada Kilgimäele [ERA II 150, 79], teised Suitsumäele [ERA II 240, 705/6 (7)]. Suitsumäel koguni alustatud ehitamisega, kuid kuna päevane töö öösel lõhutud [samas], lastud lõpuks kiriku asukoht määrata härgadel: kahele

⁹¹ *Wenden* (Simm 1977: 122).

härjale pandud palk peale (või koorem taha) ja lastud omapead minna; härjad jõudnud soo äärde, praeguse kiriku kohale, ja hakanud siin sööma, kuhu siis asutudki kirikut ehitama [100; 294; 464]. Arvatakse, et siin juba varem olnud muistsete eestlaste kalme ning hiemägi, mida pühaks peetud; kiriku ümbruses ja ka kiriku all on hulgana leitud inimeste luid [E 54617; E 56875]. Ka uues kohas ei ole kiriku ehitustööd algul hästi edenenud, kuna siingi olnud päeval ehitatud müürid hommikuks alati maha lõhutud [E 54617; ERA II 241, 167 (43)]. Selle vastu leidnud ehitajad lõpuks nõu: otsustatud inimene kirikumüüri sisse müürida. Selleks küsitud rahvalt, kes on nõus hakkama kiriku võtmehoidjaks. Keegi mees, Jakob nimi, olnud sellega paha aimamata nõus ja astunud kärmesti ette; mees võetud kinni, tehtud unerohuga uimaseks ja müüritud elusalt müüri sisse [100; 360; 464] – naiste poole peale, kus ta veel praegu olevat [294]. Mõned teavad, et Jakob olnud peavaras, kes kiriku võtmehoidjana lootnud kiriku varandusi omastada [E 54841];⁹² teiseni järgi lasknud ta end sisse müürida vabatahtlikult, et sellega õndsaks saada [RKM I 5, 59 (1)]. Pärast inimese sissemüürimist jäänud kirikumüürid püsima ja kirik saanud peatselt valmis. Sissemüüritud Jakobi järgi hakatudki kirikut kutsuma Võnnu Jakobi kirikuks [ERA II 1, 773 (17)]. Hiljem on vaimud sageli kirikus kummitanud: igal uusaastaööl pööravat Jakob kõik kiriku ukсед lukust lahti [ERA I 2, 937 (3)]⁹³. Teiseni järgi, mis vähem levinud, kukkunud kiriku ehitusmeister Jakob kiriku ehitamisel ülevalt alla surnuks; tema mälestuseks nimetatud kirik Võnnu Jakobi kirikuks [391]. Kõneldakse veel ka, et kiriku ehitamise aegu on kirikumüürisse müüritud kellegi kuninga kolm sõrme, kes sellal parajasti surnud; need sõrmejäljed leitud 1870. a. kiriku ümberehitamise aegu [392].

Algul olnud Võnnu kiriku kell hõbedast [226] või vasest ja väga ilusa, puh-ta kõlaga [11; ERA II 240, 101/2 (2)]. Sõja ajal (1656. a.) võetud kell tornist maha ja peidetud vaenlase eest Luutsna sohu, kust teda aga hiljem enam üles ei leitud, kuna kõik kellaviijad saanud sõjas surma [samas; E 16293/4]⁹⁴. Teiseni järgi, mis vähem levinud, varastanud kella vaenlased [ERA II 240, 101/2 (2)] või kellegi krahvi käsul karjapoised, kelle käest see aga soos laukasse kukkunud [RKM I 5, 59/60 (2)]. Mõnel selgel suveööl on soo pealt kuulnud kella helinat [ERA II 240, 101/2 (2); ERA II 240, 672 (28)]. Kell pidanud olema maetud sohu kirikutelje pikenduse joonele [226]; teda kavatsatud matta täpselt kiriku ja Kurista viinakoja vahelisele joonele

⁹² Siin viidatud allikas (erinevalt järgmisest) pole Jakobi nime nimetatud.

⁹³ Ka see allikas räägib Jakobi asemel lihtsalt vanamehest.

⁹⁴ Viidatud allikad ei ütle muud, kui et kell sõja aja Luutsna sohu kukkunud või peidetud. E 16293/4 motiive kella kättesaamise tingimustest vt. siinses artiklis.

sohu, kus tollal järv olnud, aga tugeva tuule tõttu kaldunud paat, millega kella viidud, õigest kursist kõrvale ja seepärast tema täpset asukohta enam ei teata [120]. Rahvas on teadnud näidata soos kohta, mis koputamisel vastu kõbisenud, mistõttu arvatud kell peituvat just seal [11]. Kella võivat kätte saada tema matja jalaluu abil või ka siis, kui kolme 7 Moosese raamatu lehed viia sinna torni, kus see kell esimesele surnule oma häält kuulutas [E 16293/4]. Kella võivat näha ka kiriku “neljandast aknast”, ei teata aga, millisest aknast lugema hakata [120]. Ühe teate järgi pidanud Võnnu kiriku kell olema maetud hoopis Sonnatari kurmu Soome ja Molloka talu vahele Võnnu-Ahja tee äärde (vt. Vanaussaia sild (AHJA)).

Võnnu kiriku õpetajad on olnud: 1631–1645 Bernhard Schlorfius, 1645–1656 Magnus Lallerus, 1662–1668 Kaspar Pegau, 1669–1689 Günther Weberus, 1690–1702 Matthias Mollerus, 1703–1728 Johannes Svenske, 1729–1762 Bernhard Kristof Steindorf, 1765–1791 Benjamin Sass, 1792–1795 Paul Johann Körber, 1796–1846 Eduard Philipp Körber, 1847–1877 Gustav Oscar Oehr, 1878–1892 Gustav Axel Conrad Oehr, 1893–1913 August Eduard Warres, 1914–1923 Jaan Treumann, 1923–1944 August Eduard Ein.

Võnnu kirikuõpetajatest on Eesti kultuurilukku mõningaid jälgi jätnud Ed. Ph. Körber (1770–1850) oma poegadega. Eduard Philipp Körber oli Võnnu kirikuõpetaja 50 aastat, nimetatud oma vägeva hääle tõttu “taeva pasunaks”. Ta tundis suurt huvi kunsti ja teaduse, eriti muinasteaduse ja ajaloo vastu, olles Eestis üks esimesi kodumaa uurijaid (koos Hupeli ja Brotzega). Suure hoolega kogus ta kiriku arhiivi vanu dokumente ja kirjutas Võnnu kihelkonna ajaloo koos antikvaarsete märgetega. Teaduslike teenete eest valiti Ed. Ph. Körber auliikmeks Weimari mineraloogilise seltsi, Moskva loodusteadusliku seltsi ja lõpuks (1846. a.) ka Õpetatud Eesti Seltsi poolt. Eesti rahvasse suhtus ta vabameelselt ja südamlikult, soovides ja ennustades talle peatselt vaba, iseseisvat ja õnnelikku põlve.

Rahvas on pidanud lugu ka Ed. Ph. Körberi pojast Ludwig (Louis) August Körberist (1808–1892), kes oli 1836.–1846. a. Võnnu kiriku abiõpetaja. Ta olnud, nagu ta isagi, edumeelne mees, ennustades aega, mil talurahvas sõidab vedruvankritega ja mõisnikud puuvankritega, mispärast mõisnikud sundinud ta lõpuks Võnnust lahkuma [EKLA, f 199 m 38, l 66]⁹⁵ (hiljem oli ta kirikuõpetajaks Rannus ja Rõngus). Teistest Ed. Ph. Körberi poegadest, kes Võnnu kirikumõisas sündinud, on Eesti sentimentaalse voolu kirja-

⁹⁵ Viidatud allikas kausaalset seost ei esita.

nikena tuntuks saanud hilisem Vändra kirikuõpetaja Karl Körber (1802–1883) ja Anseküla kirikuõpetaja Martin Körber (1817–1893). Karl Körber oli heade muusikaannetega õige viljakas kirjanik (kirjutas üle 40 raamatu), kellelt algul ka J. W. Jannsen oma kirjanduslikuks tegevuseks õhutust sai; ta levitas rahvaharidust (1852.–1859. a. “Kirjotusse lehhed”) ja tegutses ka ajakirjanikuna (andis 1859. a. Tartus välja Tallorahwa Postimeest); kirikuõpetajana oli vabameelne, rahvale heasoovlik, kes ei pörganud tagasi isegi mõisnikele kantslist epistleid lugemast, mis talle lõpuks (1859. a.) ka koha maksis.

Martin Körber oli samuti viljakas kirjanik (kirjutas 29 eestikeelset raamatut, neist 8 luuletuskogu), kes maarahvale äratuseks ja õpetuseks soetas vaimuliku kirjavara kõrval ka ilmalikku, näiteks luuletuskogud “Sörwema löuke” (1862), “Sarema laulik” (1864), “Laulud Sörwemaalt” (1864, 1867), “Sarema Kuldnok” (1879) jt., mis osalt varustatud omaloodud nootide ja viisidega. Tema laulud “Ma olen väike karjane”, “Meil kätte jõudnud kevade”, “Kiigu, liigu laevukene”, “Vaikne, kena kohakene” jt. muutusid hiljem rahvalauludeks. Ansekülas tõusis tema mõjul terve luuletajate kool; lihtsa lapsemeelse kodukohaluule rajajana on ta mõjutanud ka hilisemaid luuletajaid (Fr. Kuhlbari, A. Reinvaldi). Martin Körber tundis huvi ka ajaloo vastu, andes välja 3-osalise teose “Oesel einst und jetzt” I–III (1887, 1899, 1915). Tema väljaantud koolikatekismus (“Öndsa Luteruse weike Katekismus”) oli omal ajal Eestis levinuim aastakümneid (anti 1864.–1900. a. välja 40 trükis).

1892.–1927. a. oli Võnnu kiriku kellameheks luuletaja Gustav Suitsu lell Jaan Suits, kes on üldiselt tuntuks saanud luuletusest “Kerkokell”. (Jaan Suitsu majake asunud kiriku ja kaupluse vahel maantee ääres; praegu on sellele kohale ehitatud uus maja.)

Võnnu kirikumõis – rajatud Rootsi aja algul, 1640. aastatel, mil krahv G. Oxenstierna eraldas kirikule Kastre mõisa maade küljest, Võnnu külast, 0,5 adramaad. See adramaade arv püsis veel 1757. a., aastaks 1823 oli tõusnud 1,85 ja 1874. a. 2,25 adramaale. 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul kuulus kirikumõisale 2045 vakamaad. Elanikke oli kirikuvallas 1758. a. 109, 1816. a. 141, 1834. a. 172, 1850. a. 158 ja 1858. a. 140. Talusid oli 1758. ja 1811. a. 9, 1834.–1858. a. revisjonide aegu 11. Talud asuvad laialipillatult endise Kurista valla talude vahel, varem aga asunud rohkem koos küla keskuses; 1870. aastatel on sealt välja veetud Laari, Metsa, Moosese, Tiiriku ja Rebase talu [263]. Talusid talupoegadele päriseks ei müüdnud ja nad

jäid kuni 1940. aastani kiriku renditaludeks. Vanatalud on järgmised: Ala-Kilgi, Mäe-Kilgi, Kullamäe, Laari, Metsa, Moosese, Mällo, Rebase, Tenno ja Tiiriku.⁹⁶

Võnnu kirikumõisa hoone asub Võnnu kiriku juures (vastu peast) ja on ehitatud 1824.–1825. a. Eelmine hoone asunud vahetult selle kõrval (vt. Körberi loss). Võnnu kirikumõisas on sündinud 1802. a. Karl Körber ja 1817. a. Martin Körber (vt. Võnnu kirik). 1837. a. sündis siin Võnnu kiriku abiõpetaja Ludwig Körberi pojana hilisem arstiteadlane ja statistik prof. Bernhard Körber (suri 1915. a. Tartus), kes 1879.–1895. a. oli Tartu Ülikoolis hügieeni ja kohtuarstiteaduse professoriks.

Kirikumõisa juures oleva pargi, nn. Inglise aia rajas 1798.–1806. a. tolleaegne Võnnu kirikuõpetaja Eduard Philipp Körber – “varjuks talle ja ta järglastele”. 1808. a. jüripäeval istutas tema naine pargi ette 8-aastase tamme, mille puhul Ed. Ph. Körber kirjutas: “Kui päevapalavus ahvatleb rõõmsamaid ja õnnelikumaid tulevaid põlvi selle tamme varjus puhkamisele, siis mõelgu nad küll tema 100-aastase tüve all tänuga minu ja mu hea abikaasa peale. Siis osutub meie rõhutud vendade eestlaste ränk ike juba ammu murdunuks. Siis on nad saanud jälle vabaks, iseseisvaks ja õnnelikuks rahvaks – quod Deus bene vertat!” See tamm on ammu raiutud. Kuid pargis on veel alles tamm ja pärn, mille istutas Ed. Ph. Körber 1819. a. talurahva vabastamise päeval selle sündmuse mälestuseks.

Võnnu kirikutalu nr. A-13 – Võnnu k. endine kirikumõisa hoone ja kirikuõpetajate elupaik (praegu majas keskkooliõpetajate internaat).

Võnnu kolhoos – Võnnu külas (endises vallamajas) asuva keskusega 1961.–1965. a. tegutsenud kolhoos, mis moodustati endise 1. mai nimelise (Võnnu, Terikeste), 21. juuni nimelise (Kurista, Rookse, Hammaste, Issaku, Palu) ja Lääniste (Lääniste, Kõnnu) kolhoosi liitmise teel. 8000 ha pindalaga oli ta suurim kolhoos Eesti NSV-s. 1. jaan. 1966 muudeti ta Võnnu sovhoosiks.

Võnnu kool nr. 36 – Võnnu k. endine koolitalu, milles asus ka külakool ja mille mõis müüs Kurista valla kogukonnale 1897. a. Võnnu külakool asutati ja ehitati üles 1787. a., ta hoone asus praeguse hoone lähedal, sellest 0,1 km kirdes, ja ta oli ühtlasi kasutusel vennastekoguduse palvemajana. 1874. a. ehitati endisele kohale uus, avaram koolimaja, mis on säilinud tänini. 19. sajandil oli õppeedukus koolis tänu koolmeistritele paremaid kihelkonnas. Kooliõpetajad: 1787(?)–1794 Kannapursa Jaan, 1794–1797 Tätte

⁹⁶ Vastavate talude artiklites on täpsustus “end. kirikuvalla”. Loetelust puudub Köstrimäe t.

Peetre Hindrik, ?–1809–1813 Vosmi Jüri Pärli, 1813–1840 Loddi Adame Gottlieb Loddi, 1840–1849 Hindrik Peebu p. Koor (hakkas 1846. a. õpetama lastele ka kirjutamist), 1849–1850 Jaan Johani p. Kerge (Gustav Suitsu vanaisa), 1850–1851 Peeter Gottliebi p. Mutze (Mootse), 1851–1857 Märt Jaagu p. Jakobson (kihelkonna parim koolmeister, hakkas 1853. a. õpetama rehkendamist, hiljem Helmes Eesti tuntud ärkamisaja tegelane), 1857–1866 Jaan Johani p. Kerge (abikoolmeistriks 1859–1863 Johan Jaani p. Kerge, 1865–1866 Hindrik Kotlepi p. Suits), 1866–1874 Hindrik Kotlepi p. Suits (Gustav Suitsu isa; 1873–1874 abikoolmeistriks Jaan Kotlepi p. Suits), 1874–1892 Jaan Kotlepi p. Suits, 1892–1921(?) Daniel Johani p. Loddi, 1922–1951 Eduard Johani p. Sõõru. Kuni 1921. aastani töötas kool siin iseseisva õppeasutusena, 1921–1951. a. Võnnu kõrgema algkooli filiaalina (1. ja 2. klassiga); 1951. a. kool antud hoones likvideeriti.

Võnnu koolimaja on olnud pikemat aega lähedalt seotud luuletaja Gustav Suitsu esivanemate ja lähemate sugulastega: siin oli 1857.–1866. a. pere-meheks ja koolmeistriks ta emapoolne vanaisa Jaan Kerge, hiljem aga ta isa Hindrik ja lell Jaan Suits, lõpuks veel õemees Daniel Loddi; 1883. a. sündis siin Gustav Suits ise ja siin surid ka ta vanemad (isa 1890. a. ja ema 1911. a.). Luuletaja Gustav Suitsu sünnikoht (rehetare) asunud koolimajast u. 40 m põhjakirdes, suurest puust 5 m põhjas, kus praegu on põld. Sellest kohast u. 50 m kirdes, endise vennastekoguduse palvemaja juures, kasvavad kased on luuletaja istutanud oma koolipõlves [160; 411]. Vana koolimaja lõhuti sajandivahetusel ja vennastekoguduse palvemaja 1925. a.

Võnnu kõrgem algkool – Võnnu külas 1919.–1944. a. töötanud 6-klassiline algkool (vt. Võnnu kihelkonnakool, Võnnu kool).

Võnnu küla⁹⁷ – koht on olnud asustatud juba hiljemalt I aastatuhande esimesel poolel, mida tunnistab Suitsumäel leiduv muistne kivikalme. Võnnu nimi olevat tuletatud ühest vanast mõisast, mis asunud kiriku ja köstri-koha vahel (esmakordselt mainitud 1360. a.⁹⁸). Võnnu nime puhul on oletatud selle lähtumist vadjalaste nimest (H. Laakmann⁹⁹), P. Ariste arvates aga on kohanimesse kätketud hoopis teine, vahest isegi soomeugrieelne etnonüüm (liivi k. *venede* – ‘vene’?). Vanimad teadaolevad nimekujud on *Wende*

⁹⁷ Asulate nimistutes: 1923. a. Võnnu k, 1945. a. Võnnu k. ja a.-k., 1977. a. Võnnu alevik (EH).

⁹⁸ *Wenden* (Simm 1977: 122).

⁹⁹ Ilmselt on tegemist baltisaksa ajaloolase Karl Heinrich Laakmanniga (1892–1955). Kirjandusallikat ei õnnestunud leida.

(1588), *Wenden* (1582, 1638¹⁰⁰), ka *Wendau* (1688); 18. sajandi algul esineb kirikuraamatutes juba *Wenno*, *Wönno*¹⁰¹. 16. sajandi keskel oli Võnnu juba suur küla. 1582. a. oli küla 12 adramaast haritud 3 ja siin oli 5 talu, 1588. a. aga kuulus küla 4 talule 1,75 adramaad ja 1638. a. 3 talule 1,25 adramaad. Küla kuulus 1582. a. Aldendorni (Kaagvere) mõisale, 1588. a. Ahja, 1627. a. Kastre mõisale, 1640. aastatel aga eraldati osa küla talusid vastrajatud Võnnu kirikumõisale; 1684. a. kuulus küla jälle Ahja, 18. sajandi algul aga juba Kurista mõisale. Nagu nähtub 1684. a. kaardilt, paiknes küla tollal 14 talust koosneva ridakülana u. 0,9 km pikkuselt Hammaste-Võõpste tee ääres, kirikust läänes ja põhjas. 1839. a. Rückeri kaardil paiknes sama tee ääres, Hammaste-Võnnu maantee ja Köstrimäe vahel, 11 talu, peale selle asus 5–6 talu praeguste Marguse ja Kullamäe t. ning Võnnu koolitalu vahemikus, samuti olid olemas Suitsu kõrts, Kristjani ja Nurmsoo talu. Nüüdisaegse ilme omandas küla alles 1860.–1870. aastatel, kui osa talusid külast välja veeti. Kurista mõisale kuulus Võnnu külas 1688. a. 8 talu, 1758. a. 13 talu (kirikumõisale 9), 1795.–1858. a. revisjonide aegu aga 15 talu (kirikumõisale 9–11). Pärast talude kruntiajamist kuulusid Kurista mõisale külas järgmised 16 talu: Abeniku, Ibaste, Klaose, Klämsi, Kopli¹⁰², Kristjani, Kubja, Kure, Marguse, Mällo, Nurmsoo, Piiri, Soopera, Ala-Suitsu, Mäe-Suitsu ja Võnnu kool; kirikumõisale kuulus samal ajal 10 talu (vt. Võnnu kirikumõis). Võnnu külla kuuluvad veel endised ppsikohad Kalda, Koidu, Lauri, Metsanurga ja Piirilombi, asundustalud Jeeriku, Kahre, Kalliku, Kivinurme, Koidu, Kure, Lohukingu, Lombi, Metsmaa, Palmi, Pedaku, Pihlamäe, Puistee, Pähna, Rae, Ratassepa, Suurekingu, Tiigi jt., endine kalmistuvahi talu Ansi, mõisamaatalu Kangro (ühendatud Piiri taluga, lõhutud), Võnnu Sepamaa talu, Marguse talust eraldatud Nurmeveere talu jt.¹⁰³

Võnnu Laulu ja Mängu Selts Lööke – Võnnu külas 1902.–1940. a. tegutsenud laulu- ja mänguselts, mille asutamise mõtte olevat algatanud Gustav Suits, Jaan Moodis ja Jaan Rootslane ja mida toetasid ka köster Fr. Pennert ning kihelkonnakooli õpetaja K. Neumann. (Tegelikult töötas selts juba u. 5 aastat varem ilma ametliku loata, juba 1898. a. oli peetud pidusid taluküünides jt. suuremates hoonetes, nagu Kristjani talus jm.). Seltsi

¹⁰⁰ *Wendo Källa* (Simm 1977: 122).

¹⁰¹ 1713: *Wennost* (Simm 1977: 122).

¹⁰² Hiljem poolitatud.

¹⁰³ Loetelusse tuleks lisada ka Võnnu kirikutalu. Asunikutalude artiklites on enamasti (aga mitte alati) mainitud, kas need on aleviku või kirikuvalla talud. Siinsest loetelust puuduvad Luiga, Mäe, Purika (asundust.), Semmeli (asundust.), Soopera (poolitamisel saadud) talud.

avapeol 29. dets. 1902 esinenud Gustav Suits väga vabamõttelise kõnega, mille lõpetanud luuletusega “Las kasvame me tõusev sugu”. Sellele järgnenud tormiline käteplagin, kirikuõpetaja Warres aga läinud näost viha pärast mustaks ning lahkunud mõisasakstega demonstratiivselt peolt enne selle lõppu [ERA II 150, 376/8].¹⁰⁴ Seltsi esimeseks esimeheks valiti Karl Neumann, näitejuhiks Jaan Moodis, esimese näitetrupi juhiks Mootse talu peremees Johan Mootse. Seltsi tegevust kandis juba algusest peale tugev rahvuslik vaim. Õpetaja Warres nimetanud seltsi K. Neumanni nime järgi halvustavalt “Kaarli koguduseks”. 1907. a. ehitas selts endale Marguse talu karjamaale vana surnuaia lähedale oma maja, mida kasutati kultuurimajana kuni 1965. aastani.

Võnnu Põllumeeste Selts – asutati 1896. a., põhikiri kinnitati 1897. a. Seltsi koosolekuil esinesid algul õpetlike kõnedega mõisavalitsejad, kirikuõpetaja Warres, köster Pennert ja ärksamad põllumehed. Aja jooksul lähtus seltsist rida suuremaid üritusi, nagu Peipsi veepinna alandamine, Luutsna soo kui-vendamine, Luunjasse parve asemele silla ehitamine jne. Esimene näitus peeti juba 1896. a. Seltsi juhatuses on pikemat aega töötanud A. Varres, F. Pennert, D. Suits, Joh. Zirk, J. Treumann, dr. M. Eller, O. Laanekuru, J. Kala, A. Varik, A. Rootsmann, H. Rässa, A. Suits jt. Alates 1900. a. on näitusi korraldatud peaaegu igal sügisel kiriku juures olevas aias, samas peeti ka mitmesuguseid võistlusi (künni-, lehmälüpsi-, hobuserautamise- jt.).

Võnnu Sepamaa talu nr. 71 [sepä-] – Võnnu k. endine sepatalu.

Võnnu sovhoos – Võnnu kolhoosist (vt.) 1. jaan. 1966 moodustatud sovhoos keskusega Võnnu alevikus.

Võnnu tütarlaste erakool – Võnnu k. leerimajas 1876.–1891. a. Elise Oot-singu juhtimisel tegutsenud tütarlaste 3-aastase kursusega erakool, kus peale tavaliste õppeainete õpetati veel kodumajandust (naiskäsitööd, toiduvalmistamist, aiandust jm.). Kool avati Kastre mõisaproua Sophie von Esseni soovil ning tema kapitaliga (2000 rubla). Õpilaste arv kõikus koolis 10 ja 25 vahel. Kool suleti venestuse survele. Hiljem, 1903. a., suutis kirikuõpetaja Ed. Warres kooli Põllutööministeeriumi loal uuesti käima panna perenaiste kursuste nime all, mille kestvus oli 4 aastat. Kooli juhatajaks oli 1903.–1905. a. Emilie Grossberg, 1905.–1913. a. Karoline Sell, 1913.–1914. a. Magdalene Käärrik, alates 1914. a. Salme Kaiv ja Liisi Kubu. Tütarlastekool ühendati 1918. a. poeglaste kihelkonnakooliga.

¹⁰⁴ Viidatud tekst nimetab küll seltsi avamispeo kuupäevaks 30. novembrit 1897 (või 1898).

Võnnumägi – Võnnu k. Sootaguste soo äärne kõrge kallas Rebase ja Mäe-Kilgi t. kohal, Sootaga külas (vt. MÄKSA) käibinud nimega [151].

Võnnupalu – Võnnu k. Kopli t. ja vana surnuaia vahel varem kasvanud männimets.

Võõbuse talu nr. A-17 – Issaku k. asundustalu endise metsavahitalu asemel [501]. Talu rajas 19. sajandi keskel Johan Võõbus.

Väike-Taevaskoda [-*taavas*-] – Rookse k. Rookse oru lõunakaldas, Raha-keldri mäe all, Suur-Taevaskojast 0,2 km läänes, Kuremäe talust 0,3 km idas olev devoni liivakivi paljand allikaga [246].

Välju talu [*ˈvälju*] – Hammaste k. Tuule t. endine popsikoht, kuulub praegu Kriimani külla (vt. KRIIMANI).

Õuna talu – Terikeste k. Uibo t. endine popsikoht; nimi tuletatud talunimest (*uibo* – ‘õun’).

Õunapuu talu nr. A-134 – Issaku k. asundustalu.

Ädoniit – Rulli vk. metsa alla kasvanud endine heinamaa metsavahikohast 0,5 km kagus, Sääsna põntsust 0,5 km põhjas [179].

Äduniidud [~ *ädo*-] – Rulli vk. kv. 209 asuvad kolm väikest 0,2–0,3 ha suurt heinamaad metsavahikohast 1,2 km läänes [429].

Ähnasoo (-suu) [*ähnä*-] – Võnnu k. Lohukingu t. lähedal, sellest 0,2 km kagus, endises Köstrimetsas asuv ligi 1 ha suurune soo [249]. *Ähn* tähendavat mingit lindu (kadakatäks?)¹⁰⁵.

Ülemäe nurm – Rookse k. Roosamärdi t. juures, talust lääneloodes asuv põld oru nõlvakul (Rookse oru ja Sepaoru vahel). Põllu nurgas Suda tee ääres olnud veel 1870. aastatel alles vana ahervare, mille juurest põllust leitud mitmesuguseid ehteasju ja poripotitükke [360]; sellest kohast 15 m kaugusel on veel praegu poolkuivanud allikas.

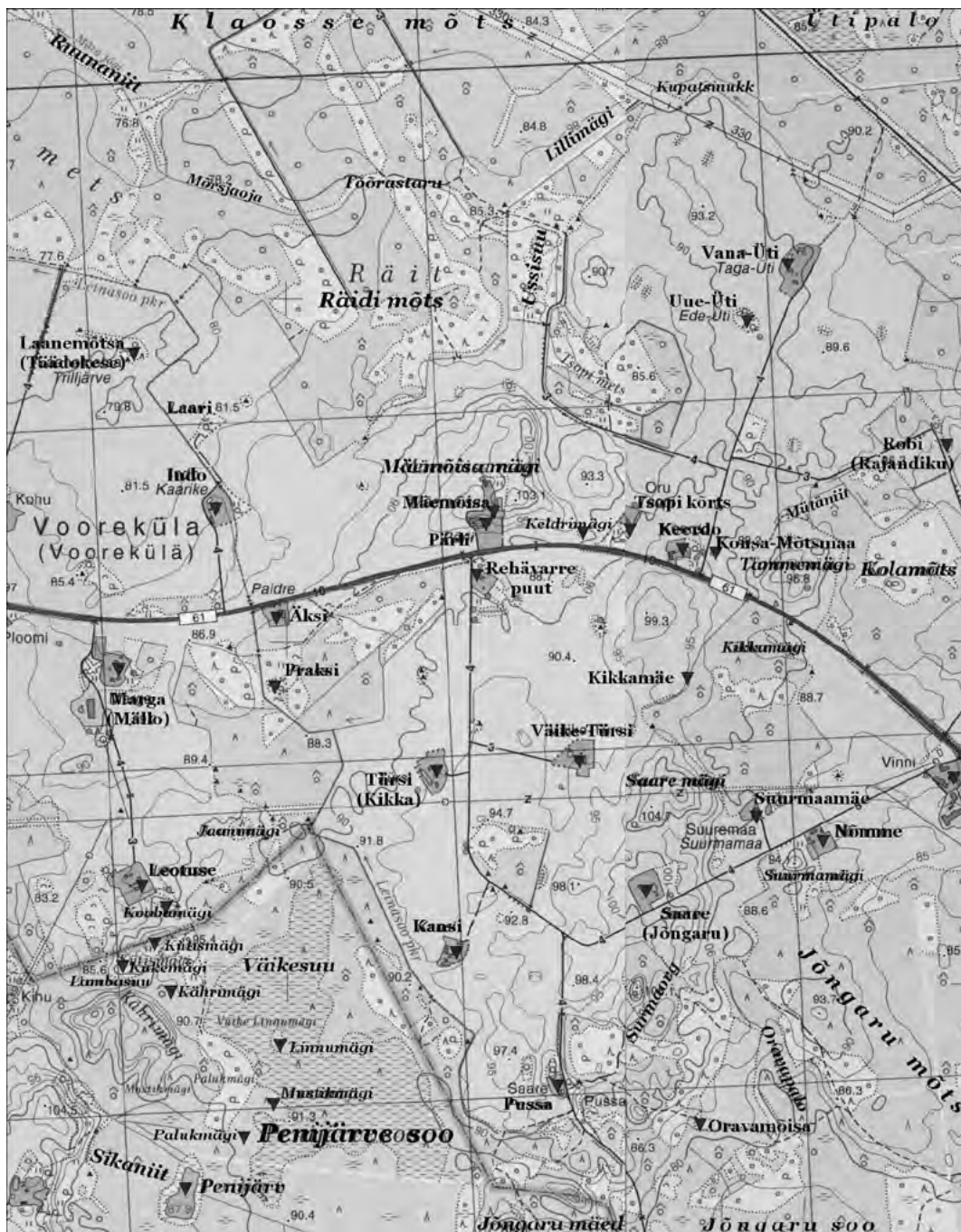
Ütiniit¹⁰⁶ – Terikeste k. Lingotuse t. heinamaa talust 0,2 km kirdes [329].

Ütsknõna käänd [*ütšk*-] – Ahja jõe käänukoht Kuuksaare (s.o. Ütskomäe ehk Ütsknõna) kohal, 1 km ülevalpool Ahijärve [85].

¹⁰⁵ *ähn* on rähni (eriti kirjurähni) lõunaestipärane nimetus, aga võiks tähendada ka muid tähnilise sulestikuga linde.

¹⁰⁶ Sõnast *üt* ‘kaelustuvi’ (VES).

372

Kaart 21. Vooreküla Vastse-Kuuste mõisa poolne osa.

374

Vastse-Kuuste

Mõis:	Vastse-Kuuste.
Karjamõisad:	Leevi ja Lootvina.
Vahtkonnad:	Laane, Möldripalu (vt. HAASLAVA), Riidma ja Vastse-Kuuste.
Külad:	Alaküla, Lootvina, Leevi, Padari, Vastse-Kuuste ja Voore (osalt Kambja khk.); Valgemetsa asundus.¹
Kaardid	2, 20–23.

Adami (Aadami) **tal** nr. A-138 – Vastse-Kuuste k. asundustalu; nime saanud esimese omaniku Adam Padarviski järgi.

Aesoo (-suu) – Alaküla Indi t. soo Mõraoja ääres, Mõrasillast 0,75 km lõunas; on üks osa Mõrasoost.

Aesoo (-suu) **mägi** – Alaküla Indi t. maal, talust 0,4 km läänes asuvad kolm mäekingukest Aesoo ääres [261; 373].

Aesoo (-suu) **nurm** – Alaküla Indi t. põld Aesoo lähedal.

Ahja jõgi – moodustab Vastse-Kuuste valla piiri selle kaguosas, Valgemetsa piirkonnas, mispärasest kutsutakse siin ka Valgejõeeks (vt.).

Aia talu nr. A-132 – Vastse-Kuuste k. asundustalu endises mõisasüdames.

Aidapera nurm [-perä] – Alaküla Raba t. põld talust loodes; nime saanud sellest, et asus varem talu vana aida taga [397].

Ala talu – Lootvina k. asundustalu endise Lootvina karjamõisa juures all orus, rajatud senise moonatare asemele. (Varasem moonatare asunud mäel maantee ääres, rehe vastas.)

¹ 1923. a. asulate nimistus on Leevi as. ja k. arvatud Vana-Kuuste valda, samuti Liiva al., mis võiks olla osa Voore külast; 1945. a. nimistus on Kiidjärve külanõukogus Liiva k. 1945. a. asulate nimistus on olemas ka Kõrkküla, kuhu on liidetud üks Alaküla taludest; muidu vastab siinne loetelu tollele nimistule, ainult et Lootvina ja Vastse-Kuuste küladele lisanduvad nimistus vastavad asundused, sealt puudub aga Valgemetsa as. (EH).

Ala-Kalda talu nr. A-134 – Vastse-Kuuste k. asundustalu. Talu rajaja soovitud talule Kalda nime, kuid kuna Leevil oli juba Kalda talu olemas, antud talule praegune nimi.

Ala-Kolli talu nr. 2 – Alaküla vanatalu, mille tõenäoliselt 18. sajandi algul rajas Kolli Mats. Talu juures maantee ääres kasvab iidne pärn (tüve ümbermõõt 5,7 m), mille vanust hinnatakse enam kui 300 aastale [470]. Talu ostsid 1880. a. päriseks Samuel ja Jaan Lätte ja 1944. a. põles ta maha.

Talust 0,2 km kirdes, teisel pool maanteed, on küngas, mis olevat muistne matusekoht; maanteeäärses mahakaevatud osas leidub 0,5 m sügavuses rohkesti luid (K. Paaveri andmetel osutusid need kontrollimisel lehma-, vasika- ja lambaluudeks).

Alaküla² – kuni Eesti Vabariigi ajani eksisteeris Logina küla nime all, ehkki kohalik rahvas nimetas teda Alakülaks juba 19. sajandil. Praegusel ajal mõistab rahvas Logina küla all ainult Alaküla kirdepoolseimat osa nelja (Logina, Ala- ja Mäe-Kolli ning Tiigete) taluga. Küla on rajatud 17. sajandi keskel või teisel poolel. 1684. a. kuulus ta Haaslava valla alla ja siin oli 5 talu, mis asusid praeguste Logina, Ostra, Kiho, Päärandi ja Raba t. piirkonnas; 1688. a. revisjonikirjades nimetati neist kolme esimest *Loggina* nimega, millest ka kogu küla nime sai. 18. sajandi algul kuulus küla Kuuste mõisale. 1758. a. oli külas juba 9 talu: Kolli, Logina, Oleski, Kiho, Ostra, Indi, Mikkeli, Päärandi ja Annuka, millele 1795. aastaks oli lisandunud veel kümnes talu Kolli talu poolitamise tõttu. Viimane talude arv (10) püsis kuni 1872. aastani, mil talumaad ümber mõõdistati ja rajati juurde rida uusi talusid – Rainova, Kongsi, Oiu, Sotsu, Putsaja, Tiigete, Raba, Äide ja Mõra; samuti liideti Logina (Alaküla) k. külge veel osa Lootvina küla talusid (Kõllamõtsa, Suusapalu, Palu). Eesti Vabariigi ajal jaotati küla kaheks – Ala I (Äide, Indi, Kiho, Oleski, Ostra, Logina, Ala- ja Mäe-Kolli, Tiigete ja Kongsi) ja Ala II (ülejäänud talud). Praegu kuulub küla alla 21 vanatalu: Annuka, Indi, Kiho, Ala-Kolli, Mäe-Kolli, Kongsi, Kõllametsa, Logina, Mikkeli, Oiu, Oleski, Ostra, Palu, Putsaja, Päärandi, Raba, Rainova, Sotsu, Suusapalu, Tiigete ja Äide (Mõra talu viidi nõukogude ajal üle Kõrkküla alla). Peale nende kuuluvad külla veel endised popsi-, kandi- või asundustalud: Kõivusaare, Kullamäe, Kuuse, Laaneveere, Mägitare (Männimetsa), Ojaveere, Piiri, Porilombi, Pärna, Pärna³, Tamme, Viski tare ja Võidu.

² Asulate nimistutes: 1923. a. eraldi Logina ja Logina-Ala; 1945. a. Ala k. (Logina puudub); 1977. a. sellist nime pole, kuid Vastse-Kuuste vallas on Logina k.; 1997. a. Haaslava vallas Alaküla ja Vastse-Kuuste vallas Logina k. (EH).

³ Laane metsavahitalu.

1872. a. vakuraamatu järgi olid küla põllumaad halvad, kuuludes enamikus IV kategooriasse; pisut paremaid põlde oli ainult Indi ja Kiho talu (kummalgi 1 vakamaa II kategooria põlde). Talude päriseksmüümist alustati 1874. aastal (osteti Logina, Äide ja Raba talu) ja see lõpetati 1882. a. (Kiho talu).

Oma nime on Alaküla saanud madalatest maadest. Sel põhjusel on küla vanasti kutsutud sõimamisi ka Tsolnakülaks (*tsolna* – ‘madal, porine’⁴). Kui Lootvina kõrtsis Lootvina mehed nimetanud Alaküla mehi pilkamisi Tsolnaküla meesteks, tõusnud sellest sageli taplus [373].

Alliku talu – Leevi k. asundustalu Leevi jõe kaldal allika lähedal.

Annuka talu nr. 15 – Alaküla vanatalu; saanud nime nähtavasti Hannuka Hansult, kes elas siin peremehena 18. sajandi keskel (esmakordselt mainitud 1743. a.). Varem, 1688. a., oli talus olnud peremeheks *Hinto Mick*, ja talu asus siis nähtavasti praegusest kohast vähe põhja pool, Raba talu piirkonnas, nagu nähtub 1684. a. kaardilt. 1811. a. revisjonikirjades seisab talu üleval *Hinti Annuka*, 1816.–1858. a. kirjades Hinti Annuka nime all. Päriseks ostis talu 1875. a. Hindrik Käärik.

Arakamõra – Alaküla Suusapalu t. heinamaa Vahi t. läheduses [11].

Ardasoo (-suu) – Alaküla Ostra t. lähedal, sellest 0,25 km põhja pool asuv metsaga kaetud kõlbmatu soo, millelt varem polevat maksugi võetud [373].

Ardasoo (-suu) **mägi** – Alaküla Logina ja Ostra t. vahel paiknev piklik, kohati katkev seljandik Ardasoo lõunaserval. Ostra t. lähedal leidub mäes rohkesti auke, kus asunud vanasti küla kartulihauad.

Aukupalu varik – Alaküla Kõllametsa talust edela sihis Voore k. Üti ja Rajandiku taluni ulatuv mets [11].

Endrikipalu – Valgemetsa vana nimetus nõukogudeaegse pioneerilaagri piirkonnas [274].

Englismulgu – Lootvina k. Tuuleveski ja Rässa t. Tsõõriksoos mäda põhjaga laukad, kus “maa engäs”⁵ [273].

⁴ Täpselt sellist sõna sõnaraamatuid ei leia, kuid seda saab tuletada sõnadest nagu *tsol'l* või *tsollama*, mis seostuvad pigem solistamisega. Vrd. *tsolistama*, *tsollama* ‘solistama’; *tsol'ma* ‘(segi) loksutama, sogaseks ajama’ (VES). (Vt. ka märkust 110 lk. 259.) Ka Simm 1972: 291 *tsol'na* Piirissaare ‘mõlaga tõugatav lamedapõhjaline lootsik, küna’.

⁵ Nimes tõenäoliselt trükiviga, peab olema *Engusmulgu*. Tsitaat on Võnnu murra-kus, kirjakeeli oleks *maa hingab*.

Enno talu nr. A-96 – Lootvina k. asundustalu; rajatud Lootvina karjamõisa põldudele esimesena, 1922. a. paiku.

Haava talu nr. A-170 – Vastse-Kuuste (Mõtsnurme) k. asundustalu.

Haudemägi⁶ [~ `audõ-] – Alaküla Mikkeli t. väike põllusaar talu ja Saarepääle se vahel oleval heinamaal, talust 0,2 km läänes [184].

Hengusmulk (Engusmulk) [`engüs-] – Alaküla Putsaja t. lähedal Lakesoos olev põhjatu laugas. Vanasti, kui veel korralikke kaeve ei olnud, toonud ümberkaudsed talud siit vett [270]. Kord “künniärjä ikken pannuva sinna juuma, vajasid mulku, ütski enam kätte es saa”⁷ [374]. Nimet. ka Lakesoo (-suu) järveks [~ lakõ-] [397].

Hengussoo (-suu) – Lootvina k. Kasemäe t. ja Kasemäe vahel, viimase läänejalamil asuv soo, milles on “engusmulgu”⁸ (hingamisaugud – laukad), kust vesi keerutades üles keeb. Nimet. ka Inglissooks [496].

Hernejärv (Ernejärv) – Lootvina k. Hernejärve t. maal, Ahja valla piiril paiknev väike järv, mille pindala 1,9 ha, mõõtmed 380 × 70 m. Järv on madalaks lastud ning kiiresti kinni kasvamas. Kuna asub Hernejärve ja Koroka t. vahel, nimet. ka Koroka järveks (peamiselt Ahja valla inimeste poolt). Järvest voolab lõuna suunas läbi Piiraja. Varem leotanud ümberkaudne rahvas järves linu ja siin olnud ka palju kalu. Järve lähedal on mäda koht (järvest põhjas), kust on leitud tammepalke ja 3 m sügavuselt ka põdrasarved [137].

Järve tekkimise kohta kõneleb muistend, et järv rännanud siia Rootsumäe orust [196] pilvega, mis praegusse kohta alla sadanud; siin asunud hernepõld, kus naised parajasti herneid katkunud, millest järv ka nime saanud [137; 138; 196; ERA II 63, 238 (5); ERA II 35, 383 (41)]. Ühe teate järgi varisenud vanasti siin, hernepõllu kohal, maa mingil põhjusel sisse, millest tekkinudki järv [11].

Hernejärve talu nr. 33 – Lootvina k. vanatalu, mille on rajanud 1872. a. ja päriks ostnud 1874. a. Jüri Roiland. Ernejärve-nimelist peret aga mainitakse Võnnu kirikuraamatus juba 1721. a. ja Ahja-Metskülas elas 1688. a. peremees *Herme Jerwe Mick*. Talu lähedal Riidma metsas, talust 0,5 km kaugusel, on varem olnud hulk “sõjakääpaid”, mis nüüd ära vajunud ja kust leitud täake, hobusekapju jm. [404].

⁶ Sõnast *aud* ‘auk, koobas’ (EMS).

⁷ Häälduispärasem ümberkirjutus: *künniärjä ikken `pannuva sinnä `juuma, `vaiuva `mulku, `ütski enämb kätte es saa*.

⁸ Võnnu murraku sõna, võimalik ka variant `engüsmulgu(?). Vt. Hengusmulk.

Hingusmulk (Ingusmulk) [*ˈingüs-*] – Alaküla Mäe-Kolli t. Rabasoo laugas Leerimäest lõunas, kus “maa ingas”⁹. Lauka sügavus olevat 4 sülda ja tema vesi olevat väga pehme [470].

Hirvitiigi (Irvitiigi) **lohk** [*ˈirvi-*] – Alaküla Tiigete t. maal, talust 0,2 km lääneloodes olev sügav lohk, kus vanasti hirved (metskitsed) joomas käinud [365].

Hundi (Undi) **tal**u – Padari k. endine popsikoht Huntsoo lähedal mäel.

Huntsoo (Untsuu) – Riidma vk. Padari k. talude endine heinamaa, Londi t. Varsaniidust põhjas. Vanasti olnud soos palju hunte, millest see saanudki nime [119]. Praegu on heinamaa põlluks küntud.

Hurda (Urda) **tal**u nr. 30 – Lootvina k. vanatalu, mille on rajanud 1872. a. ja päriks ostnud 1875. a. Johan Rebane. Võimalik, et talu kohal asus varem kodapoolikutare, kuna juba 1794. a. mainitakse Vönnu kirikuraamatus Lootvina k. elanikku Hurda Jüri ja talu on märgitud ka 1839. a. Rückeri kaardil. Pärimuse järgi saanud talu nime sellest, et vanasti vahetanud mõisnik selle talu hurda vastu [146].

Höbelombi talu nr. A-131 – Leevi k. asundustalu, saanud nime Höbelombi järgi.

Höbelomp (Öbelomp) [*õpe- ~ õpõ-*] – Leevi k. Höbelombi (varem Tenno) t. maal, talust 0,2 km edelas olev ümmargune, 10 m läbimõõduga lomp, kus kasvavad vesiroosid ja varem elutsenud kogred. (Läheduses leidub veel mitmeid vähemaid lompe.) Tenno talu rahvas on varem lombis linu leotanud [271]. Lombi juurest olevat vanasti kaevamisel leitud hõbedat, millest nimi-gi [320].

Härjakabel (Ärjakabel) [*ärjä-*] – Leevi k. Tenno t. maal, talust 0,5 km kagus kasvav metsatukk, mille idapoolsemas osas olnud varem küla loomade (ka härgade) matmispaik [271].

Indi talu nr. 10 – Alaküla vanatalu; oli tõenäoliselt selle nime all olemas juba 18. sajandi algul, mil Loginal elas *Hinti Mats* (*Hinto*-nimeline pere elas Loginal juba hiljemalt 17. sajandi lõpul). Talu oli vallas suurim: 1872. a. vakuraamatu andmetel oli ta väärtus 49 taalrit 88 krossi, talumaad aga hõlmasid hiljem 97 hektarit. 1877. a. ostsid talu päriks Jaan ja Johan Olesk.

⁹ Vt. Engismulgu (Engusmulgu).

Indo talu nr. 57 – Voore k. vanatalu, rajatud 1860. aastatel; osteti päriseks külas esimesena 1874. a. Ostja Kaarel Koimo müüs talu 1883. a. edasi Jaan Linnule. Nimet. ka Kaarike taluks, kuna vanasti oli peremehel olnud kaarik, s.o. kaarikvanker [181]. Hindo ehk Oleski Ado elas Voore külas 18. sajandi kolmandal veerandil.

Ipenurm – Vastse-Kuuste k. Võidu t. taga asuv metsäärne põld, mis kuulunud varem juut Ipele. Vanasti olnud põllu asemel mets, mille aga ostja lasknud maha raiuda.

Jaanimägi – Padari k. Krabi t. maal talu lähedal, Vastse-Kuuste maantee ääres, Ahja ja Lootvina teede hargnemiskohas, Kotiku sillast 0,2 km kaugusel olev mägi, mis nüüd kruusa vedamise tõttu vaid osaliselt alles [67]. Varem on mäel tehtud jaanituld.

Jaanimägi – Voore k. Leotuse t. maal, talust 0,5 km idas, Kikka t. tee ääres (sellest põhjas) asuv mägi, millel vanasti tehtud jaanituld [182]. Praegu kasvab mäel noor männimets.

Jakobi talu nr. 25 [*jakopi*] – Lootvina k. vanatalu, mis olemas juba 1684. a. kaardil, kuid siis Põdra (*Pöddra*) taluna; Jakobi nime kandis talu tõenäoliselt juba 18. sajandi algul, kui Lootvinas elas *Jakkobi Hinto*. Talu ostis 1877. a. päriseks Hans Kiisla, ta põllud olid parimaid vallas. Nimet. ka Jakapi taluks.

Juraksu lomp – Padari küla edelaosas Kuusiku talu juures, sellest 0,1 km edelas olev lomp [274]. Nimet. ka Juuraku lombiks, kuna selle juures elanud vanasti Juraku Leena [160].

Jõngaru mets (mõts) [*~ -aro*] – Voore k. talude mets Jõngaru t. ja Metsnurme vahel, mitu km läbi mõõta [182].

Jõngaru soo (suu) – Voore k. Jõngaru metsast lõunas, vastu Võrumaa piiri asuv soo [182].

Jõngaru talu nr. 63 (ametl. Jengero) – Voore k. vanatalu. 1795. ja 1811. a. revisjonilehtedel esineb *Soliko*, 1816.–1858. a. *Soosaare* taluna. Rahva seas tuntud ka kui Saare talu, selle nime all esines 1912. a. aadressraamatus. 1878. a. ostis talu päriseks Peeter Laar.

Jänesso (-suu) – Leevi külast põhjas ja Padari külast läänes asuvad sooheinamaad, mis praegu suurelt osalt üles küntud [274; 520]. Sood läbib selle idapoolsemas osas Tartu-Petseri raudtee.

Järve talu – Leevi k. asundustalu endise veskijärve lähedal.

Järvenaba niit – Lootvina k. Pikkjärve lõunakaldal olev sooheinamaa [204].

Järveotsa talu – Leevi k. asundustalu endise veskijärve põhjakaldal.

Järvepera talu – Lootvina k. asundustalu Tsõõrgjärve kirdekaldal.

Jürina talu nr. 39 [*jürinä*] – Padari k. vanatalu, mille rajas 1860. aastatel tõenäoliselt Peeter Jürise (Jürina) [487], kes talu ka 1879. a. päriseks ostis. Kuna talukoht eraldati Lella talu küljest, nimet. ka Uue-Lella [*uvve- ~ uvvõ-*] [487] ehk Vastse-Lella taluks [*'vahtse- ~ 'vahtsõ-*] [538].

Kaaliku talu – Lootvina k. Tuuleveski t. küljest 1912. a. eraldatud väiketalu-koht; nime saanud Eesti Vabariigi ajal.

Kaarla talu nr. 52 (ametl. Karla) – Leevi k. vanatalu, saanud nime Kusma Tooma Karlilt, kes tuli tallu peremeheks 1750. a. paiku Ahja-Metskülast. Talu ostis 1879. a. päriseks Otto Padar.

Kaasiku talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu, mille juures varem kasvanud kaasik.

Kabelimägi [*kabõli-*] – Alaküla Logina t. maal, talust 0,25 km põhjaloodes olev ja kirde-edela sihis kulgev seljandik, mis osalt rohke kruusavõtmisega hävitatud (kruusa hakati siit võtma 20. sajandi algul). Nimet. seepärast ka Kruusamäeks ja Kruusahaua (Kruusa-avva) mäeks [261]. Mäest on leitud massiliselt luid, nii et kohati on kruusavõtmine muutunud isegi võimatuks [273]. Luid on leitud väga mitmesugusest sügavusest, alates 3 jalast ja lõpetades 21 jalaga [273]. Silma torganud toruluude tohutu pikkus [318; 374; 470; 496]: keegi 2 m pikkune kohalik elanik Rebane võrrelnud leitud sääre- ja reieluid enda omadega, nood osutunud tema omadest veel pike- mateks [374]; koljud kuulunud kõik nähtavasti noortele inimestele, kuna olnud tervete hammastega [470]. Peale selle on mäest saadud veel rahasid, mõõku, pussnuge jt. esemeid [270]; Logina t. sulane leidnud tsaariaja lõpul kruusaaugust kuld- või hõbemõõga. Vanarahva arvates on mägi Põhjasõja- või katkuaegne matusekoht [470].

Kabelimägi – Lootvina k. Sepa t. juures, talust lõunas ja edelas olev väike kõrgendik mõlemal pool Padari k. teed, mis juba vanasti põlluks küntud. Põllul on mulla all kividest tehtud kastid, mõned kivid on ka näha. Siin asub II aastatuhande algusest pärinev maa-aluste põletusmatustega kalme, kuhu on maetud ka hiljem. 1946. a. kaevasid kalmet arheoloogid ja leidsid siit 9 luustikku 17. sajandist, samuti sütt, põlenud luukilde ja esemeid. Rahvas aga on siit leidnud kaevamisel kirveid, odasid, piike, nooli, ka ümmargusi kette, rahasid jm. [405]. Ümberkaudsetel põldudel toimunud

Vene-Rootsi sõja ajal lahing [EKLA, f 199, m 38, l 8] ja sealt on veel hiljuti sead välja sonkinud hobusekapju, tääke jms. [404]. Leidude põhjal arvatakse, et lahingukoht paiknenud Sepa t. põldudel 10–15 ha suurusel alal metsade vahel; pealahing toimunud kõrgemal kohal kahe madaliku vahel; 1930. aastate algul leitud sealt odaots, sirp, vikateid, kirveid jm., Sepa t. sulane leidnud 28 hobuserakmerõngast, ka hobuseluid. Veel on siit leitud rüütlite odaots liivase metsa all kruusa võtmisel, lahingukoha läheduses, samuti 0,5 m sügavuselt osaliselt põlenud konditükke [513].

Kadaka talu – Padari k. Kongsi t. endine popsikoht Ahja jõe kaldal, Kongsi talust 0,4 km ülalpool.

Kahruorg – Valgemetsas Ahja jõe vasakul kaldal, sellesse Koorvere k. Lodeski talust 0,5 km allpool suubuv u. 200 m pikkune org. Vanasti on siin pesitسنud ja talveund maganud karud [361]; “tan püvvetu kahre”¹⁰: kaevatud auk, mis kaetud pealt õlgedega, ja meelitatud karu sisse [75]; karupoja võtnud keegi mees kaasa, õpetanud ta tantsima ja kahel jalal kõndima [28] (vt. Vassoja talu (KIIDJÄRVE)). Oru alguses, jõest 0,2 km, olnud varem kaks kääbast, neist üks piklik ja teine ümmargune (rahva arvates Vene ja Rootsi kääbas), mis nüüd on lamendunud [509].

Kajaksoo (-suu) – Lootvina k. põhjarajal, Klaose ja Metsa taludest idas olev endine mädasoo mõõtmetega 1 × 0,5 km; asub Lootvina-Kurista maanteest läänes, Möldripalu vahtkonna rajal [43; 273].

Kalda talu nr. A-116 – Leevi k. asundustalu.

Kalevi talu – Lootvina k. asundustalu Pikkjärve edelakaldal, rajatud 1933. a.

Kalju talu nr. A-102 – Lootvina k. asundustalu (endisest Lootvina karjamõisast 0,5 km lääneloos).

Kandimäe mets (mõts) – Alaküla Kõllametsa t. mets vastu Suusapalu t. piiri [11].

Kanistik – Alaküla Suusapalu t. noor kasemets Kooljapalo ääres, talust 0,2 km loodes [11].

Kansi talu nr. 63 – Voore k. vanatalu, rajatud 1860. aastatel, päriseks ostnud 1878. a. Johan Paabo. Talu nimi pärineb arvatavasti tema varasemalt pere-mehelt.

Karjasilla nurm – Alaküla Raba t. põld talust lääneedelas, mille kaudu varem tee viinud üle karjasilla metsa äärde [397].

¹⁰ Tsitaat on Võnnu murrakus.

Karjasoo (-suu) – Lootvina k. Sooveere t. ja Alaküla Oiu t. vahel olnud mõisa-soo, kus talukarjadel lubatud söömas käia.

Karjasoo (-suu) – Lootvina k. Jakobi t. ja Vahi t. maal, viimase ja Koroliniidu vahel olev soo, mis nüüd üles haritud [11].

Karl Marxi nimeline kolhoos – hõlmas Lootvina ja Alaküla, välja arvatud viimase põhjapoolsemad talud (Ala- ja Mäe-Kolli, Tiigete ja Kongsi), keskusega endises Lootvina karjamõisas (Salumäe talus). Varem asus siin kolhoos Võit.

Karupedajas [~ *karo*-] – Lootvina k. Hurda t. maal, Tuuleveski t. piiril, Kikkamäe ja Tsõõriksoo vahel kasvanud mitmesaja-aastane mänd, millel 4 m kõrgusel olnud sisse raiutud ase, kus vanasti karusid varitsetud [ERA II 245, 623 (21)]; mees meelitanud karu ligi ja pugunud ise õõnsusse varju, aga kui karu talle puu otsa järele roninud, torganud siit talle jahinoa rindu [276]. Puu raiunud 1963. a. liiniehitajad.

Kase talu – Leevi k. (Jõeküla) asundustalu.

Kasemäe talu nr. A-92 – Lootvina k. endine mõisa kandikoht Kasemäe lähedal.

Kasemägi – Lootvina k. Uue-Lootvina t. maal, Tiigete talust 0,4 km kirdes, Möldripalu metsa ääres olev kõrge mäekink, mille otsas on kaasik ja tantsuplats [365]. Nimet. ka Kõivusaare mäeks [*kõõvo*-] [270].

Kassisoo (-suu) – Lootvina k. Pulsti t. maal, Hurda talust 0,5 km edelas olev soo [461].

Kausiorg – Lootvina k. Tuuleveski t. maal, Hurda talust 0,5 km läänes asuv kausitaoline org, mille kaldal asunud vanasti Kausitare [204]. Nimet. ka Viinakoa (-koja) oruks, kuna siin asunud vanal ajal mõisa viinakoda, mille jäljed on praegu veel oru lõunakaldal tunda [405; 461].

Keerdo talu nr. A-176 [KN: *keertu*] – Voore k. endine kandikoht; oli olemas juba 18. sajandil, kuid kandis siis (1758. a.) ja ka veel 1858. a. revisjoni ajal Tuudako (*Tudako*) nime, mida mäletavad ka veel vanemad inimesed [71]. Küll elas juba 1790. a. Voore külas peremees Keerdo Johan.

Keerdo ja Vinni t. vahel olevast maanteeäärsest lepikust leitud 1965. a. ühe kivi alt pott rahadega ja sõlg.

Keidlamägi – Alaküla Äide t. põllus, talust 0,3 km lõunaedelas olev liivakink, kus rebaseaugud ja rohkesti kive, peal pedastik [261; 374].

Keldrimägi – Voore k. Tsopi t. maal, Tsopi ja Mäemõisa t. vahel maantee ääres olev väike künkake, kus vanasti asunud Tsopi kõrtsi õllekeldrid [ERA II 241, 160 (30)].

Kiho talu nr. 11 – Alaküla vanatalu; asus samal kohal juba 17. sajandi lõpul (1684. a. kaardil), moodustades tollal nähtavasti Oleski taluga ühe talu (1688. a. peremees *Loggina Hans*); veel 1758. a. kandis talu Logina (*Loggina*) nime, praeguse nime aga omandas tõenäoliselt 18. sajandi lõpupoolel Kiho-nimeliselt peremehelt (1720. aastatel elas Loginal *Kihhu Jakop*). Talu ostis 1882. a. päriseks Peeter Anderson.

Kikka talu nr. 60 – Voore k. vanatalu, selle nime all tuntud nähtavasti juba 18. sajandi algul (1726. a. peremees *Kikka Petre*). Nimet. ka Türi taluks. Talu ostis 1880. a. päriseks Peeter Kripson, kes selle 1884. a. edasi müüs Jaan Rootslasele.

Kikkamäe talu nr. A-175 – Voore k. endine popsikoht Keerdo ja Jõngaru t. vahel; põles maha 1940. aastatel.

Kikkamägi – Tammemäega vastamisi olev mägi Voore k. Keerdo t. maal, talust 0,25 km kagus, maanteest lõunas [11]. Arvatavasti asus mägi vanasti Kikka talu maal või on kuidagi teisiti seotud Kikka-nimelise perega [ERA II 241, 161/2 (33)].

Kikkamägi – kolmelt poolt oruga ümbritsetud kõrgendik Lootvina k. Tuuleveski (Poti) t. maal, talust 0,1 km lõunas [276]. Nimet. ka Poti Kikkamäeks [276].

Kilgi talu nr. A-115 – Leevi k. asundustalu endise Leevi vesiveski lähedal, nime saanud esimese peremehe perekonnanimest; põles maha 1945. a. paiku.

Kirikupalu (Kerikopalo) [~ *'kerko-*] – Möldripalu vk. osa Kiriku- ehk Kõrge-mäe piirkonnas.

Kitseniit [~ *kitsõ-*] – Laane vk. metsavahikohast 0,5 km lõunaedelas, raudteest 150 m idas asuv metsaheinamaa, kus varem tehtud igal aastal metskitsedele heina [435].

Kiviste talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu, kuhu nõukogude ajal üle toodud Riidma metsavahikoht.

Kivisöödi lohk [-söödü] – Alaküla Tiigete t. maal, talust 0,2 km kirdes asuv sügav lohk põldude vahel, Uniküla teest 150 m idas, mille kaldal leidub palju linaleotamiskive. Kevaditi koguneb lohku lähedastelt kõrgendikelt väga palju vett, nii et lohk muutub siis järveks, mis vahel ujutab üle isegi maantee [365].

Klaose talu nr. A-90 ['klaosse ~ 'klaossõ] – Lootvina k. põhjapiiril asuv endine mõisa kandikoht.

Klaoseniit – Laane vk. metsaheinamaa Laane raudteepeatusest 0,7 km edelas, kus mõisa ajal elanud metsatööline Klaos [435]. Võib olla sama mis Labiniit.

Kodunurm [~ kodo-] – Alaküla Raba t. juures, talust põhjas olev põld [397].

Kohvisoo (-suu) – Alaküla Oleski talust 0,25 km lõunas ja Rainova talust 0,25 km läänes algav soo, 2–3 ha suur [374].

Kolamets (-mõts) – Voore k. Rajandiku ja Vinni t. vahel kasvav väike mets [176].

Kollimägi – Alaküla Mõrasoos Mõraoja ääres, Päärandi¹¹ talust 0,75 km loodes olev väike kõrgendik, kus asub Kolli t. heinamaa.

Kolmeraja talu – Leevi k. asundustalu (raudtee ülesõidukoha juures), mis nime saanud sellest, et asub raudtee, maantee ja teeraja vahel. Talu esialgne nimi olnud Sooveere.

Kommussaare niit – Vastse-Kuuste v. Alaküla ja Vana-Kuuste v. Kõrkküla piiril Mõraoja ääres, Mõra talust 1 km edelas olev metsaheinamaa.

Kongsi talu nr. 5 – Alaküla vanatalu, rajatud 1872. a. Talu ostis 1877. a. päriks Mihkel Prost, kellelt selle 1878. a. omandas Jüri Tõlk.

Kongsi talu nr. 38 – Padari k. vanatalu; rajatud 18. sajandil (võib-olla juba sajandi algul), kuid asus siis külas (Jürina t. läheduses või praeguse Kadalaka t. ja jõe vahel), kandis tollal Padarimäe Kongsi nime (1811.–1834. a. revisjonide järgi) ja toodi sealt praegusse kohta Ahja jõe äärde üle tõenäoliselt 1860. aastatel. Nime on talu saanud Kongsi Jaani Hindrikult, kes tuli tallu peremeheks Lootvinalt 1780. a. paiku. Talule kuulunud vanasti ka Piirajal olev vesiveski [277]. 1885. a. müüs Vastse-Kuuste mõisaomanik talu oma sugulasele Sonny von Akermannile, kes kasutas seda suvemajana;

¹¹ Käsikirjas siinkohal *Peerandi*; talu ametlik nimi on praegu Päärandi.

“tondilossi” põletas hiljem rahva arvates maha omanik ise, kuna see olnud kallilt kindlustatud [538]. Eesti Vabariigi ajal elas siin Valgemetsa omanik R. Schabak. Kuna talu asub jõe ääres, nimet. teda uuemal ajal Jõe taluks.

Konsa-Metsmaa talu – Voore k. Indo t. endine popsikoht.

Kooljapalo (Kuuljapalo) – Laane vk. kirderajal, Alaküla Palu ja Suusapalu t. vahel olev soine metsalõik liivakünkaga, kus kasvab väga palju mustikaid ja pohli, kuid leidub ka palju rästikuid [152; 273]. Kooljapalo kõrgendikul olnud vanasti rohkesti kääpaid (peamiselt Suusapalu t. pool küljes [11]), mille asemel on nüüd rohkem või vähem sügavad augud: siit on hiljem liiva võetud [11] ja auke on külaelanikud kasutanud ka kartulikoobastena [270], kusjuures on nähtavale tulnud inimeste luid [11]. Kõneldakse, et siin toimunud vanasti rootslaste ja venelaste vahel lahing, mille järel enamik langenuid maetud Kooljapallu, vähem osa Suusapallu [11]. Teised teated on ebamäärasemad: siia maetud vanasti sõja ajal inimesi [152; 190], ühe teate järgi katkuohvreid [273]. Mäkke olevat maetud ka kulda [11].

Koopamägi [*kooba*-] – Voore k. Leotuse t. juures olev kungas, milles varem olnud kartulikoopad [182].

Koplimägi – Leevi k. Tõnnu t. kohal teisel pool Leevi jõe olev kink, mille jalamil jõe ääres olnud varem küla koppel [271].

Koplipäälne – Lootvina k. Jakobi t. heinamaa talu lähedal, sellest loodes; ulatub kuni Karjasooni [276].

Koroliniit – Lootvina k. Palli, Jakobi ja Vahi t. heinamaa, ulatub Sotsu t. lähedale (tollest 0,25 km kagus) [190; 276]. Niidu nimi võib tuleneda vahest 18. sajandi algupoolel ja hiljem Lootvinas elunenud Koroli-nimelistest isikutest. Nimet. ka Koroliks [113], Korolipääliseks [276].

Kotiku¹² (Kotko) **järv** [*ˈkotˈko*] – Padari k. endine Kotiku veski paisjärv Padari ojal, alla lastud 1944. a.; olnud väga vähirikas nagu ojagi.

Kotiku (Kotko) **kõrts** – Padari k. endise Kotiku veski ülemisel korrusel paiknenud kõrts, mainitud esmakordselt 1872. a. vakuraamatus ja suletud 1914. a. paiku.

¹² Sõnast *kotik* ‘väike kott’ (EMS).

Kotiku talu nr. A-181 – Padari k. endine mõisa kandikoht samanimelise veski juures. Juba 19. sajandi algul oli Padarimäel olemas Kotko talu, mis aga ei ole arvatavasti identne hilisema Kotiku taluga. Talu põllus teisel pool oja, talust 0,3 km loodes on kääpataoline moodustis – endise mõisa savikoja ase, mis põles maha 1900. a. paiku [382].

Kotiku (Kotko) veski – Padari k. vesiveski samanimelisel ojal, mis oli olemas juba vähemalt 1768. a. ja töötas kuni u. 1940. aastani.

Krabi talu nr. 36 – Padari k. vanatalu, mis on märgitud samal kohal juba 1684. a. kaardil ja sai praeguse nime hiljemalt 18. sajandi keskel, tõenäoliselt aga veelgi varem (1720. aastatel *Krabi*-nimeline pere). Talu ostis külas esimesena päriseks 1874. a. Hans Saldan.

Kriisiots – Lootvina k. Sepa t. heinamaa Piiraja käärus, talust veidi kagus [146].

Kruusamäe niit – Leevi k. Sepa t. heinamaa Kruusamäe juures, sellest lõunas [89].

Kruusamäe talu nr. A-93 – Lootvina k. endine mõisa kandikoht.

Kruusamägi – Vastse-Kuuste k. Variku t. lähedal Munnmäe kõrgem läänepoolne osa, kust on rohkesti kruusa veetud [274].

Kuivlomp – Alaküla Mäe-Kolli t. maal, talust ligi 0,2 km idas (talust ja Kõrge-mäe vahel) olev madalam koht [470].

Kukemägi – Voore k. Leotuse t. maal, talust 0,4 km lõunas olev kungas [182].

Kullaaugud (Kullaaugu) – Leevi k. Soe t. maal metsa ja raudtee ääres kaks kivikalmet (kivist kohta), kust vanasti olevat raha otsitud ja ka leitud [395]. Põhjapoolsem neist, mida nimet. ka Rahaauaks (vt.), asub raudteest 10–15 m idas, raudtee ülesõidukohast ligi 0,4 km Valgemetsa pool; lõunapoolsem kullaaug asub eelmisest 0,2 km lõunas, raudteest 50 m läänes. Viimase juures kasvanud kase alt on kaevamisel leitud kulda, mis asunud süte hulgas savipotis [ERA II 241, 141 (2)].

Kullamäe talu – Alaküla Suusapalu t. endine popsikoht (talust 0,4 km edelas), lõhutud 1960. a. paiku.

Kunnalomp – Leevi k. Sepa t. maal olev lomp.

Kunnimägi¹³ – Alaküla Palu t. maal, talust 0,2 km põhja pool olev kungas, millel kasvab pedastik ja kus vanasti olevat jaanituld tehtud [190; 373].

¹³ Sõnast *kuñn* : *kunni* ‘muhk, kühm; käbi; kurnimäng’ (EMS).

Kupatsinukk – Laane vk. piirkond peasihtide ristumiskohas, Voore k. Üti talust 0,75 km põhjas, raudteest 0,25 km läänes; sihtide ristumiskohta tähistab piirikivi ehk kupats.

Kuresoo (-suu) [~ *kurõ-*] – Lootvina k. Sepa t. heinamaa Piiraja ääres, vastu Hernejärve t. piiri [146].

Kurmuniit¹⁴ – Alaküla Mäe- ja Ala-Kolli ning Logina t. heinamaa Murimetsa ääres, sellest idas, Mõraoja lähedal, Logina talust 0,5 km läänes [183; 496].

Kuuse talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu, mille juures varem kasvanud kolm kuuske.

Kuuse talu – Alaküla Tiigete t. endine popsikoht Mõraoja ääres (Ojaveere ja Tamme t. vahel).

Kuusiku talu – Leevi k. asundustalu (Alliku ja Järveotsa t. vahel).

Kuusiku talu – Leevi k. asundustalu (Valli t. kõrval, teisel pool maanteed).

Kuusiku talu – Padari k. asundustalu (Tsõõriksoo t. lähedal).

Kuusiku talu nr. A-194 – Padari k. asundustalu (Ülelombi t. lähedal).

Kõivusaare kont [*kõõvu-* ~ *kõõvo-*] – Alaküla Kõivusaare t. lähedal (sellest loodes) olev väike kõrgendik [270].

Kõivusaare talu – Alaküla Annuka t. maale 1941. a. rajatud asundustalu (Annuka talust 0,25 km põhjas). Nimet. ka Väike-Annuka taluks.

Kõivusaare tee (tii) – Laane vk. metsavahikoha juurest Alaküla Laaneveere t. lähedale minev tee [11].

Kõllametsa (-mõtsa) **tal** nr. 22 – Alaküla vanatalu; kuulus 18.–19. sajandil Lootvina k. alla, olles selle nime all ja samas kohas tõenäoliselt olemas juba 18. sajandi kolmandal veerandil (1774. a. Lootvinas Kongs'i e. Kellamõtsa Rein); 1811.–1834. a. revisjonilehtedel oli kirjas *Kongs'i* taluna. Talu ostis 1876. a. päriseks Mihkel Kiisel.

Kõrgemäe talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu (Adami ja Luha t. vahel); asub kõrgendikul.

Kõrgemägi [*'korge-* ~ *'korgõ-*] – Alaküla Ala-Kolli t. maal, talust 0,3 km idas, Möldripalu serval olev kõrge, pealt metsaga kaetud mägi, u. 80 m pikk ja 20–30 m lai; Võnnu kihelkonna kõrgeim punkt, 120 m üle merepinna, relatiivne kõrgus 38 m. Oletatavasti muistne linnamägi: mäe põhjapoolses osas

¹⁴ Sõnast *kurm* 'üksik maa)nurk; maakitsus' (EMS).

esineb vall, mille taga asub kraav; varem on mäel leidunud suuri kive, mis nüüd alla veeretatud. Nimet. ka Kirikumäeks [*keriku-*] (kirikutee möödub mäe jalamilt) ja Vaevamäeks [*vaava-*] (mäest on vaevaline üles ronida) [496].

Kõrgemägi – Lootvina k. Savi t. maal Riidma metsas, Pulsti talust 0,6 km läänes olev kõrgendik, millel vanasti olnud põld ja Eesti Vabariigi ajal lasketiir. Nimet. ka Savi Kõrgemäeks [204; 273] ja Võidumäeks [*võõdu-*].

Kährimägi¹⁵ – Möldripalu vk. seljandik Vastse-Kuuste ja Haaslava valla piiril, Tsõõriksoost 0,3 km läänes, milles leidub palju kähriurge (mägrakoopaid) [37; 213].

Kährimägi – Voore k. Leotuse t. maal, talust 0,5 km kagus olev metsaga kaetud kungas, milles palju kähriurge [182].

Kännumets (-möts) [*kannu-*] – Riidma vk. metsalõik Kännumetsa t. piirkonnas.

Kännumetsa talu nr. A-143 – Vastse-Kuuste k. endine mõisa kandikoht (Vastse-Kuuste raudteejaamast 0,75 km põhjas).

Kännustiku talu nr. A-168 [*kannistiku*] – Vastse-Kuuste (Metsnurme) k. endine mõisa kandikoht. Nimet. ka Kännistiku taluks.

Käo talu nr. A-171 – Vastse-Kuuste (Metsnurme) k. asundustalu.

Käpasoo (Käpäsuu) – Alaküla Suusapalu t. heinamaa talu juures, talust idas ja kirdes [11]. Nimet. ka Käpaniiduks.

Käsperi talu – Leevi k. asundustalu (endises Jõekülas), kus mõisa ajal asunud Käsperi talu. [274; 320].

Kääpamägi (Kääpämägi) – Padari k. Lella t. maal Ahja, Leevi ja Vastse-Kuuste maantee kokkupuutekohal asuv männimetsaga kaetud kungas, mis saanud nime kääpaist, kuhu Rootsi sõja ajal maetud langenud sõjamehi [67]. Mäe kõrgeimal kohal on veel praegu üks kääbas selgesti tunda, mitmed on ka veel aimatavad. Kääpaist on leitud mõõku ja muid sõjariistu [EKLA, f 199, m 38, l 8]. Mäel asub 1925. a. ehitatud kolme talu kuivatushoone.

Kütiorg [*~ kütü-*] – Lootvina k. Oru t. (peremehe järgi Küti t.) juures, talust põhjas ja läänes asuv org, mis lõunas läheb üle Lasnaoruks [43].

Kütismägi – Voore k. Leotuse t. maal, talust 0,2 km lõunakagus asuv kungas [182].

¹⁵ Sõnast *kähr* 'mäger' (EMS).

Laane raudteepeatuskoht – peatus Tartu-Petseri raudteel.

Laane talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu.

Laane talu – Leevi k. asundustalu (küla edelapiiril, jõe ja metsa ääres).

Laane vahtkond [~ *laanõ*] – Vastse-Kuuste v. Alaküla ja Vana-Kuuste v. Kõrkküla vahele jääv metsamassiiv, mida läbib Tartu-Petseri raudtee ja mis kuni 20. sajandi algupooleni kuulus Vana-Kuuste valla piirkonda. Nimet. ka Laane metsaks. Metsa vana nimi oli Mõralaan [183] ja ka Pärnalaan [71] (*Poerna* metsavahti on mainitud juba 1811. a. revisjonikirjades).¹⁶

Laanemets (-mõts) – Alaküla Logina ja Ostra t. vahel olev mets [374]. Vana-rahva jutu järgi olevat siin vanasti sõda olnud: metsa all olevail mättail olevat sõditud [373]. (Mättaid metsas ei ole, küll aga on seljandik, kus varem võisid kääpad olla, kuna seal on kaevamise jälgi.)

Laanemetsa talu nr. A-121 – Voore k. endine mõisa kandikoht (küla loodeservas). Nimet. vanasti ka Täädokese [~ *täädokõsõ*] ja Pullikese taluks [~ *pullikõsõ*]. Viimane nimi saadud sellest, et vanasti maamõõtmise ajal kinkinud Indo naabertalu peremees maamõõtljale pullikese, mille eest too mõõtnud talle praeguse Laanemetsa talu küljest heinamaa [465].

Laanemäe talu nr. A-171 – Lootvina k. asundustalu (endise Lootvina kõrtsi lähedal).

Laanepõllud – Alaküla Mäe-Kolli t. põllud talust läänes, Laanemetsa ääres [470].

Laanetagune [~ *tagonõ*] – Leevi k. talude heinamaad Munamäest lõunas [196].

Laaneveere talu – Alaküla Suusapalu t. endine popsikoht Laanemetsa ääres.

Laarimärdi talu nr. 23 – Lootvina k. vanatalu, märgitud praeguses kohas juba 1684. a. kaardil, kuid siis Põdra (*Põddra*) nime all. Hiljemalt 1730. aastatest kuni 1830. aastateni elas talus Räsä-nimeline pere, mistõttu 1816.–1858. a. revisjonikirjades esineb talu Räsä taluna. 18. sajandi algupoolel elas Lootvinas küll Lauri e. Laari Märt, oma praeguse nime aga on talu ilmselt saanud Peep Laarilt, kes tuli siia 1830. a. paiku Alaküla Laarimärdi (Suusapalu) talust peremeheks. Talu ostis 1875. a. päriseks Troffe Raudsepp, kelle järgi talu ongi praegu tuntud rohkem Raudsepa taluna.

¹⁶ Kohanimeuuriija Evar Saare arvates oli varasem nimi *Pörnalaan*, millest on uue-
mal ajal saanud *Pärnä*- või *Pärnalaan*.

Labiniit – Laane vk. metsaheinamaa [11] (võib olla sama mis Klaoseniit).

Lakesoo (-suu) [*~ lakõ-*] – Alaküla Raba, Putsaja ja Oiu t. vahel asetsev suur kuremarjasoo [374; 397]. Nimi pärineb tartumurdelisest sõnast *lake* ‘lage’. Nimet. ka Palanusooks, kuna vanasti olevat soo põlenud [270].

Lakesoo (-suu) **nurm** – Alaküla Raba t. põld talu ja Lakesoo vahel, talust idas [397].

Lambasoo (-suu) – Voore k. Leotuse t. maal, talust ligi 0,5 km lõunas, Kütismäe taga olev metsaga kaetud soo [182].

Lambavedamise kivi [*-vidämise*] – Lootvina k. Mäeotsa t. Maeseniidu (vt.) lääneservas olev suur kivi (mõõtmed 5 × 2,5 × 1 m), mille ümber olevat vanasti lambaõnne saamiseks lambaid talutatud [538].

Lasnaorg – Lootvina k. Enno t. juures, sellest lõunas ja edelas olev sügav org, mille põhjas mätassoo [204; 496]. Siin olnud vanasti järv, mis hiljem rännanud praeguse Tsõörgjärve kohale, algkohast 0,5 km kaugusele [273].

Leeni talu – Leevi k. asundustalu, saanud nime esimese perenaise nimest.

Leerimägi – Alaküla Mäe-Kolli t. rabasoo, talust 150 m kagus olev metsaga kaetud saareke [470].

Leevi jõgi – tungib Leevi k. juures läänest suure silmusena Vastse-Kuuste valda, et siis Kiidjärve v. Koorvere küla all suubuda Ahja jõkke. Vanasti olnud jõgi õige vährikas, ka leidunud jões pärlikarpe; kord aga tulnud saksad ja korjanud kõik ära, mispärast hiljem pole siit karpe enam leitud [303].

Leevi karjamõis – Leevi k. Valli asundustalu kohal varem olnud karjamõis *Lewiküll*, mida mainitakse esmakordselt 1829. a. 1834. ja 1850. a. vahemikus lõhuti karjamõisa põldude laiendamise eesmärgil Leevi külas 6–7 talu, nn. Jõeküla. Karjamõisas kasvatatud ainult lambaid [320]. Karjamõisa rehe kohal (karjamõisast 0,2 km Koorvere (vt. KIIDJÄRVE) pool, ida pool maanteed oleval kõrgendikul) tulnud 1960. a. kruusa võtmisel välja suurel hulgal inimeste luid (pealuud olnud kõik tervete hammastega). Pärimuse järgi olevat see katkuaegne matmispaik – arvatavasti Põhjasõja aegadest, mil Leevi küla rahvas surnud viimse hingeni katku [320]. Teiste teatel olevat see Rootsi sõja aegne matusekoht [160], kuhu maetud lahingus langenud [EKLA, f 199, m 38, l 8].

Leevi kool – rajatud külakoolina tõenäoliselt juba 1765. a. Kool töötas algul nähtavasti ebaregulaarselt ja mitmel pool talurehtedes, kuni 1821. a. valmis Leevi vesiveski lähedal (praeguse Sooääre t. kohal) koolihoone. 1882. a. viidi kool siit üle uude majja tolleaegse Padari küla piiril (praegusse Piiraja

tallu), kus tegutses kuni 1925. aastani, mil viidi üle Vastse-Kuuste mõisahäärberisse. Kooliõpetajad: 1786 Ivani Jakobi Märt, 1794 Jaan, 1811–1814 Ivani Märdi Pärle, 1810–1811 ja 1814–1819 Suitso Adame Märt, 1819–1837 Jüri Peetre Jaan Jürrison, 1837–1844 Jaan Paide, 1844–1874 Johan Praggi (hakkas lastele õpetama 1854. a. kirjutamist ja 1859. a. rehkendamist; abikoolmeistriteks olid 1864–1866 poeg Kusta ja 1873–1874 poeg Jaan), 1874–1881 Karl Laar, 1881–1886–? Taniel Jüri p. Lätti, 1887–1889 Hans Hendriku p. Tauk, 1889–1893 Jaan Peetri p. Väljaots, 1893–1900 David Mihkli p. Rammul, 1900–1908 Jaan Johani p. Polli, 1908–1911 Karl Joosepi p. Pajo, 1911–1912 August Jakobi p. Klaos, 1912–1914 Kristjan Joosepi p. Kure, 1914–1915 Jaan Siimu p. Madisson, 1916–1917 Adele Jaani t. Sommer, 1917(?) –1925 Joosep Poolakes. 1922. a. avati kooli juures 3. ja 4. klass, mispuhul õpetajateks olid 1922–1924 Friedrich Poolakes ja 1924–1925 Elfriede Jalajas.

Leevi Koolimaa talu nr. 67 – Leevi k. endine koolitalu (mõisamaa kandikoht).

Leevi kõrts – Leevi k. vesiveskiga 19. sajandil ühes hoones asunud kõrts, mis suleti 20. sajandi algul ja mille ruume kasutati hiljem koorejaamana [89]. Hoone põles 1932. a. paiku maha.

Leevi küla¹⁷ – kuulus kuni 1829. aastani Kurista mõisale, enne viimase rajamist (16.–17. sajandil) aga Ahja mõisale. Küla oli olemas juba piiskopi-valitsuse ajal, 16. sajandil (1534 *Lewenkuyll*, 1582 *Liewikulla*, 1588 *Lewyküla*; 1627 *Lewakuella*, 1638 *Lewo kylle*). 1582. a. kuulus külale 4 adramaad, millest olid haritud 1,5 adramaad ja kus asus 4 talu, samuti veski. 1588. a. oli talusid 6, 1601. a. 5, 1627. ja 1638. a. üks. 1684. a. kaardil on Leevi külas märgitud 11 talu, millest 7 asusid Leevi jõe “silmuse” idakaldal, umbes praeguste Sepa ja Tammiku t. vahemikus; 3 talu asus jõe kaldal Leevi vesiveskist kuni 0,5 km ülalpool, kuna üks paiknes alamjooksul hilisema Savikoja piirkonnas. 1758. a. ja ka veel 1834. a. revisjoni andmetel oli külas 17 talu, millest 1850. aastaks oli Leevi karjamõisa rajamise tõttu alles jäänud veel vaid 10 talu (lõhuti nn. Jõeküla talud Leevi jõe alamjooksul, millest 5 asunud Vastse-Kuuste-Koorvere maanteest läänes) [320]. Nagu nähtub Rückeri 1839. a. kaardilt, paiknesid tollal kõik talud Leevi jõe vasakul kaldal reas praegusest Otsa talust alates kuni Valli taluni (Leevi endise karjamõisani), osa talusid veel Kase-Lätte-Käsperi t. piirkonnas. Pärast 1872. a. talumaade mõõdistamist jäi külla 7 vanatalu: Kaarla, Otsa, Paabo, Raudsepa, Sepa, Soe ja Tõnnu. Peale nende, endise Leevi vesiveski ja Roosa kandikoha on

¹⁷ Asulate nimistutes: 1923. a. Leevi as. ja k.; 1945. a. Leevi k., 1977. a. Leevijõe k. (EH).

külas veel järgmised asundustalud: Alliku, Höbelombi, Järve, Järveotsa, Kalda, Kase, Kilgi, Kolmeraja, Kuusiku, Kuusiku, Käsperi, Laane, Leeni, Lilleoru, Lombi, Lätte, Metsa, Piiri, Posti, Poti, Puiestee, Sooääre, Tammi-ku, Toome ja Valli.¹⁸

Vanatalud müüdi päriseks 1874.–1879. a., neist esimesena Soe, Raudsepa ja Otsa. Pärimuse järgi tahtnud keegi Viljandimaa mees Vastse-Kuuste mõis-
nikult ära osta kogu küla 7 taluga, kuna aga üks talu olnud juba müüdud, jäänud kaup katki.

Talumaade põllud on suhteliselt head: seitsmest vanatalust viiel domineeris 1872. a. vakuraamatu andmetel III järk ning leidus vähesel määral ka II järgu maad.

Leevi vesiveski nr. A-120 – Leevi k. endise vesiveski alusele rajatud asundus-
tal. Vesiveskit märgitakse juba 1582. a. inventarinimestikus ja ta töötas kuni Eesti Vabariigi ajani, põledes maha 1932. a. paiku.¹⁹ Veski asunud villaketramis- ja kraasimistööstus.

Lella talu nr. 40 [*lellä*] – Padari k. vanatalu; oli olemas tõenäoliselt juba 18. sajandi keskel, kuid nimetati veel 1834. a. revisjonilehtedel Krabi nimega (*Krabbi Thoma* talu); 1850. a. esines juba *Lella* taluna (nimi võib ehk olla tuletatud peremehe *Krabbi Tooma Lillo* nimest, kes elas siin 19. sajandi algupoole?). 1879. a. ostis talu päriseks Jaan Parm. Nimet. ka Vana-Lella taluks.

Talu hoonete taga, neist 40 m lõunas, asus varem oru perval vennaste-
koguduse palvemaja, millel olnud ka orel ja mis 19. sajandi lõpul maha põles [538].

Leotuse mets (mõts) [~ '*leotusõ*] – Lootvina k. Laarimärdi t. mets Leotuse soo ääres [113].

Leotuse põld – Lootvina k. Laarimärdi t. põld Leotuse soo ääres, talust lõunas [113].

Leotuse soo (suu) – Lootvina k. Savi t. ja Alaküla Kõllametsa t. vahelt algav ning lõunasse ulatuv laialdane sooheinamaa, mis raudtee lähedal läheb üle Ussi- ehk Tondisooks. Soo asemel olevat vanasti olnud järv; rahvas mäletab soos veel endise järve jäänusena linalootiike, kus linu leotatud ja millest tuleneb ka soo nimi [11; 113; 273]. Nimet. ka Leotussooks [273], Kõllametsa sooks.

¹⁸ Loetelust puudub Leevi Koolimaa t., endine kandikoht.

¹⁹ Kohaliku elaniku Edgar Õkva suulise teate järgi põles veski nõukogude ajal.

Leotuse talu nr. 59 – Voore k. vanatalu, selle nime all tuntud juba 18. sajandi keskel (1758. a. peremees *Leutusse Peter*) ja võib-olla isegi 17. sajandi lõpul (peremees *Lertes Jaack*). Nime saanud talu lähedal asunud Penijärvest, mida külaelanikud kasutanud linaleotamise kohana [182]. 1879. a. ostis talu päriks Johan Palts, kellelt selle mõni aasta hiljem omandas Vidrik Mets, 1887. a. aga Kaarli Kotkas. Viimane olnud tuntud “nõid”, kes vallanud suurt sõnajõudu ning osanud ka ussisõnu, parandades nendega ussist salvatuid [160]. Mäletatakse üht lugu 1915. aastast, kui uss salvanud Penijärve lähedal Leotuse talu karjapoissi. Peremees löiganud peenikese sarapuukepi, sõitnud õnnetuskohale, lasknud endale näidata mätast, mille alla uss kadunud, ja sidunud karjapoisi silmad rätikuga kinni. Pärast seda tõmmanud peremees sarapuukepiga mätta ümber ringi, misjärel selle alt väljunud uss ning hakanud poisi jalga salvatud kohast imema. Peremees sõidelnud tasele häälel ussi ning lasknud tal siis minna. Poisi jalast alanenud paistetus kiiresti ja see olnud peagi terve. Jutustaja Liine Laja on ise olnud juhtunu tunnistajaks [160].

Lepaloidu (Lepäloidu) – Laane vk. piklik metsaheinamaa Laane raudteepeatuskohast 0,7 km kirdes [435]. Ka Lepaloot (Lepäluut).

Lepiku talu nr. A-141 – Vastse-Kuuste k. asundustalu (Lootvina maantee ääres, raudteest 0,3 km). 1963. a. asus majas veterinaarjaoskond.

Lillemägi (Lillimägi) – Laane vk. Kupatsimäe lähedal, Voore k. Üti talust 0,75 km põhjaloodes, raudteest 0,5 km olev väike kõrgendik [465], milles rebaseurud.

Lilleoru talu nr. A-117 – Leevi k. asundustalu.

Limbaku heinamaa (ainamaa) – Leevi k. endine talude heinamaa Munnmäe ääres (tollest lõunas), mäe ja Kalda t. vahel. Arvatavasti sama mis Laanetagune.

Linnumägi – Voore k. Penijärve soos, Kährimäest veidi ida pool asuvad kaks väikest küngast [182].

Liugemägi [~ 'liugõ-] – Valgemetsa as., endisel Leevi k. Raudsepa t. maal, Valgemetsa raudteepeatuskohast 0,5 km kagus asuv Ahja jõe vasak kõrge kallas, milles paljastub Puusta pae (vt.) [274].

Logina talu nr. 1 – Alaküla vanatalu, rajatud 17. sajandi keskel või teisel poolel – rajaja oli pärimuse järgi keegi Vene kasakas Loginov [183] (1711. a. suri Logina Ivani Märtn). 18. sajandi algul elas külas juba 4–5 Logina-nimelist peret. Talu juures on vanasti arvatavasti küla olnud: veel 19. sajandi lõpul

seisnud talu lähedal põldude sees 13 tare ahjuaset, mille juurest leitud põlenud kive, potikivitükke jm [183]. Talu ostsid mõisalt 1874. a. Johan ja Samuel Logina.

Lombi talu nr. A-128 – Leevi k. asundustalu (küla lõunapiiril).

Londi talu nr. 41 – Padari k. vanatalu, rajatud 1872. a. Hundi talu nime all; hilisema nime sai talu Jaan Lond'ilt, kes talu 1877. a. päriseks ostis.

Lootvina (Luutvina) **karjamõis** – Lootvina k. praeguste Salumäe ja Valli t. juures kuni mõisaaja lõpuni asunud karjamõis (õieti kõrvalmõis, saksa k. Beigut Lothwen, rahva hulgas tuntud mõisana), mille kohta esimesi teateid leidub 1815. aastast. Midagi mõisataolist aga oli siin tõenäoliselt juba hoopis varem: sellele viitab 1627. a. revisjonis Lootvina paralleelnimetuse-na kasutatud *Buschenhoff* ja 1630. a. kaardil selles kohas märgitud *Pomeranschi* mõisaline asula; juba varem (1588. ja 1627. a.) oli Lootvina välja renditud erasikule. Pärast Uue-Lootvina karjamõisa rajamist 19. sajandi kolmandal veerandil tähistati endist Lootvina karjamõisat Vana-Lootvina (*Alt-Lothwen*) nimega.

Lootvina kool – rajatud külakoolina tõenäoliselt 1765. a. 1786. a. oli kooli kasutada omaette korstnaga varustatud hoone. 1811. a. ehitati täiesti uus koolimaja, mis tunnistati parimaks kogu kihelkonnas. Hiljem ehitati veelkord uus koolimaja 1866. a. ja lõpuks samale kohale kivist koolihoone 1899. a., mis on säilinud tänini. 1919. a. muudeti kool 2-klassiliseks, veidi hiljem 6-klassiliseks; nõukogude ajal töötas kool 4-klassilise algkoolina.

Kooliõpetajad: 1770 Sosse Kersna Johan, 1778 Kersna Andres, ?–1785–1789–? Tõlgo Tooma Jaan, 1798 Tõlgo Tooma Hans, ?–1805–1818 Kangro Andres Michelson, 1818–1819 Heinrich Bauert, 1819–1828(?) Rässa Märdi Johan, 1828(?) –1830 Kristian Freiberg, 1830–1837(?) Johan Goldberg, 1837–1855 Johan Pähn (hakkas lastele õpetama kirjutamist 1849. a. ja rehkendamist 1855. a.), 1855–1885 Jüri Jaani p. Lätti, 1885–1915 ja 1918(?) –1920 Davit Jüri p. Lätti, 1915–1918(?) Pauline Madise t. Rotka, 1920–1921 Salme Loderaud, 1921–1930–? Elmar Jaani p. Kadaja. Alates 1921. a. oli koolil kaks õpetajat.

Lootvina Koolimaa talu nr. 64 – Lootvina k. endine koolitalu, mille 1879. a. ostis mõisalt Vastse-Kuuste vallavalitsus.

Lootvina (Luutvina) **kõrts** – tegutses samal kohal hiljemalt 19. sajandi algupoole ja suleti 20. sajandi algul; hiljem asus siin koorejaam.

Lootvina (Luutvina) küla²⁰ – esines sama nime all juba 16. sajandi keskel (1557 *Lottfin*, 1582 *Lotwin*, 1588 *Lotthwynn*; 1627 *Luttwin*, *Ludwin*, saksa k. Buschenhoff, 1638 *Lothwin*). (J. Simm arvas kohanime võivat ühendada mingi vene isikunimega.) Küla on varem sageli omanikku vahetanud: nii kuulus ta 1582. a. Tähtvere mõisale, 1588. ja 1601. a. Ahja mõisale, 1627. a. nähtavasti Kriimani mõisale, 1638. a. Kuuste mõisale. Pärimuse kohaselt tulnud küla esimesed asutajad Rootsimaalt [EKLA, f 199, m 38, l 36]. 1582. a. elas külas ainult üks talupoeg, kes haris poolt adramaad (enne sõda 4 adramaad). 1588. a. oli külas 5 talu, millest 1601. a. kaks olid tühjaks jäänud; 1627. a. elas külas 2 peremeest (neist üks venelane²¹), 1638. a. jällegi üksainus. 1684. a. kaardil on märgitud Lootvina külas 6 talu, millest 4 asusid praeguste Kalevi ja Savi t. vahel, üks Laarimärdi t. ja üks Suusapalu t. kohal (viimane kuulub praegu Alaküla piirkonda); peremeeste arv oli 1688. a. 7. 1758. a. oli külas 9 talu (praegused Palli, Jakobi, Laarimärdi (või Rässa?), Marga, Savi, Suusapalu ja Palu, peale selle Virga ja Kisla²² küla põhjaosas). Aastatel 1795–1834 oli külas talusid 10 (juurde olid tekkinud Kõllametsa ja Rässa *resp.* Laarimärdi), 1850–1858 11 (juurde rajatud Sepa ja Pulsti, hävitatud Kisla t.). Pärast 1872. a. maade ümbermõõdistamist oli päristalude arv külas 13; need olid: Hernejärve, Hurda, Jakobi, Laarimärdi, Marga, Mäe, Palli, Pulsti, Rässa, Savi, Sepa, Tuuleveski ja Vahi (siia pole arvatud Kõllametsa, Suusapalu ja Palu talu, mis liideti Alaküla külge).²³ Eesti Vabariigi ajal rajati juurde veel hulk asundustalusid (osa neist kandikohtade alusel) endise Lootvina karjamõisa maadele, nimelt: Ala, Enno, Järvepera, Kalevi, Kalju, Kasemäe, Kloose, Kruusamäe, Laanemäe, Uue-Lootvina, Luhalaane, Ojametsa, Oru²⁴, Pikkjärve, Pärna, Roose, Salumäe, Sarapuu, Sooveere, Talli ja Vahejärve, mis moodustasid kokku Lootvina asunduse, nõukogude ajal aga liideti Lootvina külaga.²⁵ Lisanduvad veel üksikud endised popsikohad (Kaaliku, Männiku ja nn. Peramõtsa²⁶ popsikohad).²⁷

²⁰ Asulate nimistutes: 1923. ja 1945. a. Lootvina k. ja as., 1977. a. Lootvina k. (EH).

²¹ *Luttwin Iwann* (Russ.) (Simm 1972: 290).

²² *Kisla t. (Simm 1972: 293).

²³ 1872 rajati ka Sillaotsa t., mis hiljem poolitati ja alles nõukogude ajal liideti Padari k. külge.

²⁴ Kaks sellenimelist talu: asundustalu ja endine kandikoht.

²⁵ Loetelust puudub Metsa t. – endine kandikoht – ja Muuga t.

²⁶ Käsikirjas siinkohal *Perametsa*.

²⁷ Nimetamata on Lootvina Koolimaa t.

Vaade Lootvina küla vahel

Huvitav on märkida, et pärast Rootsi aega olid kõik Lootvina k. talud teotööst vabastatud, makstes näiteks 1758. a. ainult raharenti. Küla keskuses (Palli, Jakobi, Rässa, Marga ja Savi t. piirkonnas) olid põllumaad suhteliselt head: 1872. a. vakuraamatu andmetel domineerisid siin III järgu põllumaad ülekaalukalt IV järgu ees ning siin leidis pisut ka II järgu põldu. Vanatalud müüdi talupoegadele 1874.–1879. a., neist esimestena Rässa, Pulsti ja Hernejärve.

Lubjamägi – Alaküla Indi t. maal, talust 0,3 km edelas põllu all olev kõrgendik, kus leidub lubjakive [261; 374].

Lubjanurm – Alaküla Indi t. põld Lubjamäel.

Luha talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu.

Luhalaane (Lualaane) **tal** nr. A-94 – Lootvina k. endine mõisa kandikoht (Kurista maantee ääres, endisest Lootvina karjamõisast 1 km), Kriimani v. Luhalaane ääres.

Luiga talu nr. 42 – Padari k. vanatalu, rajatud 1872. a. Talu esimene peremees olnud Luik, kellelt ka talu nime saanud. Talu ostis mõisalt 1878. a. Jaan Ostra.

Lätetemägi – Alaküla Kongsit. lähedal, sellest idas olev kõrgendik, mille jalamil on kaks allikat ehk lätet; neist on varem Tiigete t. rahvas vett viinud, kuna talul kaevu polnud.

Läti talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu.

Lätte talu – Leevi k. asundustalu nn. Sepalätte juures.

Lättemägi – Alaküla Mäe-Kolli t. maal Möldripalu ääres, Kõrgemäest veidi lõuna pool asuv mägi, mille juures vanasti olnud allikjärv [470; 496].

Lätteorg – Alaküla Mäe- ja Ala-Kolli t. piiril Möldripalu ääres, Kõrge- ja Lättemäe vahel olev org, milles vanasti asetsenud allikjärv [496].

Maasika talu – Vastse-Kuuse k. asundustalu, mille esimene peremees olnud Masinkov.

Maasikamäe talu nr. A-164 – Vastse-Kuuste k. asundustalu Maasikmäel (endise mõisa lähedal), rajatud 1937. a.

Maasikmägi – Vastse-Kuuste k. Maasikamäe t. maal, Tuulemäest 0,2 km põhja pool olev lage kõrgendik.

Maasikmägi – Alaküla Putsaja t. maal, talust 0,25 km põhjas, Lakesoo ääres olev kungas, millel kasvab lepestik [373].

Maesenit [*maese*-] – Lootvina k. Mäeotsa t. metsaheinamaa Riidma metsas, talust 0,6 km idas, Huntsoost veidi põhja pool. Nimi tulnud sellest, et siit paikneb ümbrusest veidi kõrgemal kohal, “maisal maal”²⁸ [538].

Mahlakõõsu – Lootvina k. Sepa t. maal, talust 0,5 km lõunas asuv väike põldudeäärne soonurk [404]. Nimet. ka Mahlakõivuks²⁹ [*-kõõvo*] [146].

²⁸ Vig Pil SJn Võn Ote *maese*- ‘kuiv (ja kõrge) maa, aru(-)’; *mais*a-, *maes*amaa ‘aru-maa, kuiv (ja kõrge) maa’ (EMS).

²⁹ Ka *Mahlakõõsu* algne vorm võiks olla *Mahlakõõvosuu*.

Marga talu nr. 27 – Lootvina k. vanatalu; oli olemas hiljemalt 18. sajandi keskel, arvatavasti aga isegi sama sajandi algul, mil Lootvinas oli juba Marga-nimelisi peresid. Talu ametlik nimi 1758. a. ja ka veel 1858. a. revisjoni ajal oli Põdra (*Põddra*), rahva seas aga oli ta juba 18. sajandi keskel tuntud Marga taluna (1758. a. peremees *Marga Märt*). Talu ostis mõisalt päriiseks 1878. a. Jaan Mark.

Marjavarik – Lootvina k. Sepa t. endine kaasik põldude keskel Hernejärve teest läänes [404]; praegu võsastunud heinamaa.

Metsa talu nr. A-91 – Lootvina k. endine mõisa kandikoht küla põhjaosas, endisest Lootvina karjamõisast 1,5 km kaugusel metsa lähedal, Kajaksoo ääres.

Metsa talu – Leevi k. asundustalu (küla lõunapiiril).

Metsanurga talu nr. A-169 [*-nuka*] – Vastse-Kuuste (Metsnurme) k. endine mõisa kandikoht. Mõisa ajal nimet. Metsnurme (Mõtsnurme) taluks.

Metsmaa (Mõtsmaa) – Leevi k. Raudsepa ja Soe t. metsatagune põld taludest 1,5 km idas [395].

Metsnurme (Mõtsnurme) **küla** [*~ -nurmõ*] – Vastse-Kuuste k. lääneosas, Voo-re k. naabruses asuva kahe endise kandikoha (Metsanurga ja Kännustiku) ja kahe asundustalu (Käo ja Haava) üldnimetus. Küla rajatud omal ajal metsa (esmakordselt märgitud 1873. a. Kiidjärve vallakohtu protokollis), sai nime Mõtsnurme kandikohalt.

Mikkeli talu nr. 13 [KN: *mikeli*] – Alaküla vanatalu; oli olemas hiljemalt 18. sajandi keskel, kuid siis ja ka veel 1858. a. revisjoni ajal ametlikult *Lauri* talu nime all. Praeguse talu nime päritolu ei ole päris selge: ühelt poolt võib ta ulatuda tagasi 17. sajandi lõppu, mil praegused Mikkeli ja Päärandi talu kuulusid kokku ja talu peremeheks oli Mihkli (*Michli*) Hans; tõenäolisem aga on talu nime tuletada Mihkel Logina nimest, kes pidas seda talu 1823.–1834. a. ja kelle poeg Samuel Logina ostis talu 1878. a. päriiseks.

Munamägi – Vastse-Kuuste k. Variku t. juures, Tuulemäest 0,5 km edelas asuv väike ümmargune kink.

Munamägi – Alaküla Logina ja Piiri t. vahel, viimasest 0,2 km lõunas olev väike kõrgendik [496].

Munamägi – Lootvina k. Hernejärve t. lähedal metsas (praegu raiesmik), talust 0,2 km loodes olev ümmargune, 20–30 m läbimõõduga kink [137]; teine samasugune kink asub esimesest 40 m põhjas. Kingud meenutavad vanu sõjakääpaid (vt. Hernejärve talu).

Munnepalo [~ *munno*] – Vastse-Kuuste vk. lõik Võrumaa piiril, endisest Vastse-Kuuste mõisast 1,5 km edelas, Munnmäe ümbruses (tollest läänes). Nimet. ka Palopäälne [176].

Munnmägi – Vastse-Kuuste k. Kännustiku talust 0,3 km lõunas ida-lääne suunas kulgev 0,5 km pikkune metsaga kaetud madal seljandik [176; 196]. Nimet. ka Kunnimäeks³⁰ [274]. Mäe idapoolsemat kõrgemat osa, kust kruusa veetud, nimet. Kruusamäeks.

Murimets (-mõts) – Alaküla Ostra ja Ojaveere t. vahel kuni Mõraojani ulatuv 63 vakamaa suurune endine riigimets, mille hiljem ostis endale Indi t. peremees [261; 397].

Muriniit – Alaküla Indi t. heinamaa, 35 vakamaad suur, Mõraoja ääres, Ojaveere ja nn. Viski tare vahel [261]. Ka Muri, Muris, Murist, Murri [261; 470].

Mustikmägi – Voore k. Penijärve soos, Linnumäe ja Palukmäe vahel asuv väike kõrgendik, kus kasvab rohkesti mustikaid [182].

Mustlase org [~ *mustlasõ*] – Lootvina k. endise kõrtsi taga, sellest edelas olev sügav org, kus vanasti Lootvina laatade ajal mustlased alati laagris olnud [204].

Muuga talu – Lootvina k. asundustalu (Kurista maantee ääres, endisest Lootvina karjamõisast 0,4 km).

Mõra heinamaa (ainamaa) – Alaküla Äide t. heinamaa Mõrasoos, Mõrasillast lõunas.

Mõra talu – endine Alaküla mõisaaegne kandi- ja metsavahikoht (nüüd Kõrkküla koosseisus) Mõraoja ääres, Laane raudteepeatuskohast 0,7 km lääneedelas.

Mõranurm – Alaküla Raba t. põld talust 0,2 km läänes [397].

Mõraoja³¹ – Alaküla ning ühtlasi Võnnu kihelkonna läänepiiri tähistav oja.

Mõrasild – Alaküla Äide t. lähedal Mõraojal olev sild Sipe külla viival teel [261].

³⁰ Sõnast *kuín* : *kunni* 'muhk, kühm; käbi; kurnimäng' (EMS).

³¹ Vt. ka HAASLAVA.

Mõrasoo (-suu) – Alaküla Mõraoja piirkonnas, Võnnu ja Kambja kihelkonna piiril laiuv soo. Soost on välja võetud tammepakke, mis tunnistab, et siin vanasti on kasvanud tammemets.

Mõrsjakääbas – Lootvina k. Hernejärve t. maal, talust 0,8 km põhjaloodes, tee lähedal (sellest läänes) põllu nurgas olev kõrgem koht ehk “kont”. Vanasti tahtnud kaks poissi üht tüdrukut; tehtud kohus, kes mõistnud kummalegi poisile pool tüdrukut; tüdruk võetud kinni, seotud Mõrsjakääpa juures kahe allapainutatud kõivuladva külge ning tõmmatud niiviisi pooleks [270]. Kohta ei ole enam tunda ja temaga seotud legendi kohalik rahvas üldiselt enam ei tunne.

Mõrsjaoja – Laane vk. lääneosas hiljuti (1920. aastatel) ära kuivanud oja, mis algab Voore k. Ussisoost, Mäemõisa talust 0,6 km põhjakirdes, kulgeb siit loode suunas läbi Räidimetsa, läbib Ruunaniidu ja Kommussaare niidu, möödub Mõra talust 0,2 km läänes ja suubub kraavi kaudu Mõraoja. Oja nimetuse kohta on mitu legendi. Ühe jutu järgi veetud muistsel ajal oja ääres, Mäemõisa ja Mõra t. teel (Mäemõisa talust 1 km põhjaloodes), keegi mõrsja hobuste vahel lõhki, kuna ta armastanud kahte noormeest, kes teda samuti tahtnud; kohus mõistnud seepeale mõlemale mehele pool tüdrukut, millega too rõõmuga nõustunud [174]. Teisendi järgi uputanud siin kohal enese oja keegi mõrsja [361]. Kolmanda jutu järgi olevat siin vanasti, kui naiste röövimine olnud veel moes, keegi mõrsja ära röövitud. Neljas lugu pajatab: kord meeldinud üks tüdruk kahele poisile; kuna tal olnud raske otsustada, lasknud ta seda teha hobusel, lastes end temal vedada ning vaadates, kumma poisi poole ta kaldub; mõrsja vedamisest tekkinud vagu ja seda mööda hakanud jooksuma vesi [182; ERA II 241, 161 (32)].

Mäe talu nr. 34 – Lootvina k. vanatalu, mille rajas 1872. a. ja ostis mõisalt 1879. a. Johan Palzer. Rahva seas tuntud kui Mäeotsa talu.

Mäe-Kolli talu nr. 3 – Alaküla vanatalu, rajatud 18. sajandi teisel poolel eraldamise teel Ala-Kolli talust (või vastupidi?). 1878. a. ostis talu päriseks Hendrik Koll.

Mäemõisa talu nr. A-178 – Voore k. endine mõisa kandikoht, rajatud endise Mäemõisa karjamõisa asemele; viimast mainitakse esmakordselt 1814. a. ja ka veel 1872. a. vakuraamatus. Mäe-nimelisi peresid esines Voore külas juba 1770. aastatel.

Mäeotsa Munamägi – Lootvina k. Mäe t. maal, talust veidi lõunakagus asuv kõrgem kink.

Mägitare – Alaküla Logina t. endine popsikoht, saanud nime omaaegse elaniku nimest. Sama, mis Männimetsa talu. 1950. aastatel ostis selle maja endale luuletaja Felix Kotta.

Mällo talu nr. 58 – Voore k. vanatalu; oli olemas sellenimelisena nähtavasti juba 1770. aastatel, kuid arvatavasti teises kohas (puudub 1839. a. Rückeri kaardil). Talu nimetus võib ulatuda tagasi isegi kuni 17. sajandi lõppu (1688. a. Voore külas peremees *Mollo Peep*). 1881. a. ostis talu päriseks Andres Pöder, kellelt selle 1885. a. omandas Jaan Vomm. Rahva seas tuntud rohkem Marga taluna – nähtavasti kunagise peremehe järgi.

Talu lähedal maantee lõunapoolsel kaldal olnud varem neljakandiline kirjadega kivi (kihelkondade piirikivi?), mille alla olevat peidetud varandus.

Männiku talu – Lootvina k. endine popsikoht Kausioru lähedal, sellest edelas.

Mätistik – Alaküla Kiho t. mätlik heinamaa Mõrasoos, Mõra ja Plaatka heinamaade vahel [397].

Mätistik – Alaküla Mikkeli t. mätlik heinamaa talust 0,5 km edelas, Haudemäest lõunas [184].

Mütamõis – Voore k. Rajandiku t. lähedal asuva endise popsitare vana naljanimetus.

Mütaniit³² [*mütä*-] – Voore k. Keerdo t. heinamaa Rajandiku t. põllu ääres, Kolametsa ja Tammemäe vahel [71].

Nõiakoobas – Valgemetsa as. V. Johanson (Juhansoo) suvila rahvapärane nimetus ehitise müstilise kujunduse tõttu [67]. Suvila ehitati 1932–1933. a., esimesena Valgemetsas.

Nõmme talu nr. A-133 – Vastse-Kuuste k. asundustalu (raudtee ääres, sellest läänes).

Nõmme talu nr. A-174 – Voore k. asundustalu (Vinni ja Jõngaru t. vahel).

Nööriurmed (-nurme) – Alaküla Ala-Kolli t. põllud talust põhjas. Põldude piirid olnud sirged nagu “nööri lõigatud” [470].

Oiu talu (ametl. Oijo) nr. 18 – Alaküla vanatalu, rajatud 1872. a., mil enamik talumaid oli veel metsa all. Talu ostis 1878. a. päriseks Johan Utter.

Ojametsa talu nr. A-93 – Lootvina k. asundustalu (endise Lootvina kõrtsi lähedal).

³² Sõnast *mütt* ‘mutt (loom)’ (VES).

Ojaveere talu – Alaküla Indi t. endine popsikoht Mõraoja ääres (kolmest siinsest popsitarest lõunapoolseim).

Oleski talu nr. 7 – Alaküla vanatalu; oli olemas juba 17. sajandi lõpul, kuid nimetati siis, ka veel 1816. a. revisjoni ajal, ametlikult Logina taluks ja asus teises kohas, Indi ja Kiho t. vahel; 1826. a. esineb juba praeguse nimega. Oleski-nimelisi peresid leidis Loginal juba 18. sajandi algupoolel (1726 *Olleske Peep*; Olesk on vana mehenimi, tuletatud vene mehenimest Aljoša). Praegusse kohta toodi talu üle 1872. a. maade ümbermõõdistamise ajal, ja kuna siin asunud varem sepatare, on talu rahvapärane nimi veel praegugi Sepa talu [373]. Talu ostis mõisalt päriseks 1878. a. Johan Rütli.

Oravamõis – Voore k. Jõngaru metsas asuva Jõngaru t. endise popsitare vana pilkenimetus [71].

Orjakäär – Leevi k. jõekäärus jõe paremal kaldal, endisest Leevi vesiveskist ligi 0,5 km ülalpool, Allika t. vastas olev kõrgem koht, mis praegu põllu all. Orjaajal ajanud mõisnik siia rahva kokku ning saatnud tööle Võrumaale Kähri ja Puuri mõisasse [320]. Nimetus on vana, praeguse rahva hulgas peaaegu tundmata. Nimet. ka Orjaplatsi kääruks [320].

Orjatamm – Leevi k. Otsa t. õueväravas vanasti kasvanud põline tamm [89; 160].

Oru talu nr. A-95 – Lootvina k. endine mõisa kandikoht Kütioru idakaldal. Nimet. ka Küti taluks.

Oru talu – Lootvina k. asundustalu Salumäe all orus.

Ostra talu nr. 8 [KN: 'ostra] – Alaküla vanatalu; märgitud juba 1684. a. kaardil samas kohas, kandes siis ja ka veel 1758. a. revisjoni ajal Logina nime. Ostra-nimeline pere oli Loginal elanud juba 18. sajandi algul, selles talus aga hiljemalt sama sajandi keskelt alates kuni 19. sajandi III veerandini. Ostra taluna esineb ta ka 1816.–1858. a. revisjonikirjades. 1876. a. ostis talu päriseks Hans Rebane.

Otsa talu nr. 48 – Leevi k. vanatalu, olnud samas kohas juba 17. sajandi lõpul; nime saanud Otsa Peetrilt, kes tuli tallu 1777. a. paiku Hammastelt pere-meheks ja kelle järglased elasid talus 19. sajandi II veerandini. Talu ostis 1874. a. päriseks Johan Logina.

Otsa võrendik – Leevi k. Otsa t. kohal endine sügav koht Leevi jões, kus vesi alati virvendanud [274] (praegu sel kohal keset jõge saareke).

Paabo talu nr. 53 – Leevi k. vanatalu; nime saanud tõenäoliselt juba 18. sajandi algul Tenno Paabult (viimase pojapoeg *Paabo Tenno Jaan* oli 1758. a. talus peremees). Nimet. ka Palu [~ *palo*] taluks. 1879. a. ostis talu päriseks Jaan Tõlk.

Padari küla³³ – oli olemas juba 16. sajandil: 1582. a. inventarinimestikus mainitakse Ahja mõisa maal tühja *Padarme* küla. 1688. a. revisjoni ajal oli külas, praeguse Krabi t. piirkonnas, 2 talu (peremehed *Pöddra Hinrich* ja *Naila Johan*), mis arvati aga tollal Lootvina küla alla. 18. sajandi algul märgitakse Võnnu kirikuraamatus juba Padarimäe küla³⁴ – see nimetus on rahvapärasena osalt säilinud tänini ja on tuletatud sellenimelisest mäest (vt. Padarimägi) ning talust. 1758. a. oli külas 3 talu (kaks Krabi ja Padarimäe), 1795. a. aga 4 (Krabi, Lella, Kotiku (=Pari?) ja Kongsi), nagu ka veel 1858. a. revisjoni ajal. 1866. a. kaardil on Padari külas märgitud 7 talu (Krabi, Pari, Jürina, Parmo, Lella ja veel 2 talu Leevi teest lõunas (üks neist tõenäoliselt Kongsi), kus praegu enam talude olemasolu ei mäletata). Pärast talumaade ümbermöödistamist 1872. a. rajati juurde Luiga ja Londi (Undi) talu, hiljem aga liideti Padari küla külge senised Leevi k. talud Piiraja (Leevi kool), Tsõõriksoo, Suursoo ja Ülelombi. Nõukogude ajal liideti Padari küla külge veel Lootvina k. 2 Sillaotsa talu. Praegu on Padari külas 12 vanatalu: Jürina, Krabi, Lella, Londi, Luiga, Pari, Parmo, Piiraja, Sillaotsa (2), Suursoo, Tsõõriksoo ja Ülelombi³⁵, peale selle kaks Kuusiku asundustalu, Kotiku endine veskitalu, Hundi endine popsikoht jt.³⁶

Põllumaad olid külas 1872. a. vakuraamatu järgi suhteliselt kehvad: üldiselt domineerisid IV järgu põllud III järgu omade ees, kuna II järgu maad puudusid; parimad põllud olid Pari talul. Talude müümist alustas mõis 1874. a. (müüdi Krabi talu) ja see viidi lõpule 1885. a.

Padari oja – Padari k. idapiiril, vastu Ahja ja Kiidjärve valdade piiri olev oja, mis ülemjooksul, Lootvina küla kohal, on tuntud Piirajana, Padari küla kohal aga veel Kotiku (Kotko) ojana, suubudes siin Ahja jõkke. Ojal olnud varem Kotiku veski ja selle juures paisjärv.

³³ Olemas kõigis asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

³⁴ 1714: *Paddarimäelt* (Simm 1977: 117).

³⁵ Viimane on omaette artiklis kirjas kui Vastse-Kuuste k. talu, kuid nimetatud küla artiklist puudub.

³⁶ Nimetamata on Kongsi (Jõe) talu. Kuna vanatalusid olevat 12, siis vahest tuleks loetelust maha arvata Sillaotsa t., mis on külaga hiljem liidetud. Lisaks kuulub küla alla Kadaka endine popsikoht; Riibma popsikoht on ammu lõhutud.

Padarimägi – Padari k. Ahja maantee ääres (sellest põhjas), Kotiku sillast 0,5 km läänes asuv kõrgendik [389; 487]. Siin peetud Rootsi ajal rootslaste ja venelaste vahel lahingut; mäel asetsenud patareid, millest mägi ja hiljem külagi nime saanud [101; 273]; Rootsi väed taganenud õhtu poole, venelased ajanud neid taga [EKLA, f 199, m 38, l 49/50]).

Palli talu nr. 24 – Lootvina k. vanatalu; olemas juba 1684. a. kaardil, 1688. a. oli talu peremeheks *Lottwina Hent*. Praegust nime kannab talu tõenäoliselt alates 18. sajandi algusest, mil talu pidas Palli Jüri; viimase järglaste käes püsis talu kuni selle päriseksostamiseni (Pall < Balthasar). Talu ostis 1877. a. mõisalt Samuel Mark. Talu põllud olid primad kogu vallas.

Palomets (-mõts) – Alaküla riigimets Putsaja ja Sotsu t. vahel, Palu taust idas [152]. Varem nimet. ka Suusapaloks [11; 270]. Rootsi sõja ajal maetud siia üks osa langenuid, suurem osa aga maetud Kooljapallo [11].

Palopäälina – Alaküla Palometsa läänepoolsem, kõrgem osa [11; 190].

Palu (ka Palo) **tal** nr. 16 – Alaküla (18.–19. saj. Lootvina) k. vanatalu; oli olemas juba 18. sajandi keskel, kuid siis ja ka veel 1858. a. revisjoni ajal ametlikult Põdra (*Põddra*) nime all. Talu ostis 1876. a. päriks Jaan Mark.

Palukmägi – Voore k. Penijärve soos järve lähedal (sellest kirdes) olev väike kõrgendik, kus kasvab palju pohli e. palukaid [182].

Paluniit – Riidma vk. metsavahimajast 1 km ida pool ida-lääne sihis kulgev piklik heinamaa [23].

Pari talu nr. 37 – Padari k. vanatalu; esineb selle nime all ametlikult esmakordselt 1872. a. vakuraamatus, tegelikult aga võis esineda Padarimäe (Kotiku) nime all juba 18. sajandil või veelgi varem. Talu nimi võib olla Padari nime lühend. Mõisalt ostis 1877. a. talu Jaan Tigane, kellelt selle omakorda 1881. a. ostis Hans Tomson.

Parmo talu nr. 43 – Padari k. vanatalu, rajatud tõenäoliselt 1860. aastatel ja saanud nime *Parmo*-nimeliselt perelt, kes elas Padari külas juba 18. sajandi III veerandil. Talu ostis mõisalt 1878. a. päriks Jaan Anni.

Paurae – Alaküla Kõllametsa t. endine metsatukk Leotuse soo ääres, mille ostis ja raius maha Eesti Vabariigi ajal Pau-nimeline isik.

Pedaja talu nr. A-139 – Vastse-Kuuste k. endine mõisa kandikoht Pedajamäel, Padari tee ääres, Vastse-Kuuste endisest mõisast 1 km.

Pedajamägi [*pedäjä-*] – Vastse-Kuuste k. idaosas, Vastse-Kuuste endisest mõisast ligi 1 km idakirdes olev kõrgendik. (1839. a. Rückeri kaardil on sellele kohale märgitud tuuleveski.)

Peedokese veski [*~ peedokõsõ*] – Valgemetsa as. Ahja jõel, Liugemäe ja Kaku-mäe vahel 19. sajandi keskpaiku asunud veski, mille kohta praegu tähistab karestik [274].

Penijärv [*pini-*] – Voore k. Leotuse t. lähedal, sellest 1 km lõuna pool Penijärve soos, Võnnu, Kambja ja Põlva kihelkonna piiril olev metsajärv, mille pindala on 1,3 ha, mõõtmed 0,16 × 0,10 km. Vanasti leotanud Voore k. rahvas selles järves oma linu. Kunagi uputanud keegi järve oma koerad, millest ka järve nimi [182].

Penijärve soo (suu) – Voore k. suur, ligi 1 km² pindalaga soo Penijärve ümbruses Võrumaa piiril, Leotuse ja Kansi t. vahel [71; 182].

Peramõtsa [*perä-*] – Lootvina k. Pulsti, Sepa ja Savi t. maal Riidma metsas, Pulsti talust kagus ja lõunas asuva viie popsitare üldnimetus.

Persema tee (tii) – Laane vk. tee Ütipalo kondi ja Kõllametsa t. vahel [11].

Piiri talu nr. A-123 – Leevi k. asundustalu Võrumaa piiril, Karilatsi tee ääres.

Piiri talu – Alaküla Ala-Kolli t. maale 1912. a. rajatud popsikoht (talust 0,7 km põhjaloodes).

Piiriniit – Laane vk. kirdepiiril, metsavahimajast 0,7 km idas, Annuka t. lähedal (tollest 0,5 km) olev metsäärne heinamaa [435].

Piiraja – Lootvina k. idapiiril (vastu Ahja valda) Pikkjärvest kuni Hernejärveni ulatuv endine oja (nüüd kraavitatud), mis lõuna pool Padari ehk Kotiku ojana suubub Ahja jõkke [404]. Varem olnud oja väga vähirikas [113].

Piiraja – Padari k. Jürina ja Piiraja t. vahelt Kongsu t. juures Ahja jõkke suubuv oja, mis olnud varem piiriks Padari ja Leevi k. vahel [89; 274; 520].

Piiraja pool (puul) – Lootvina k. Sepa t. heinamaa Piiraja ääres [404].

Piiraja talu nr. 44 – Padari k. 1872. a. rajatud vanatalu Piiraja ääres, mille ostis 1878. a. mõisalt Vastse-Kuuste vallavalitsus. 1882.–1925. a. asus siin Leevi (ja Padari) kool.

Pikanurmed (Pikänurme) – Alaküla Indi t. põllud talu ja Lakesoo vahel.

Pikkjärv – Lootvina k. ja Ahja-Metsküla vahel olev järv, mille pindala 2,5 ha, mõõtmed 650 × 65 m. Vt. AHJA.

Pikkjärve talu nr. A-110 – Lootvina k. asundustalu Pikkjärve läänekaldal.

Pikkniit – Riidma vk. lõunaosas, metsavahimajast 1 km idakagus olev piklik, metsasihti mööda lääne-idasihiline heinamaariba, Padari teest 0,25 km põhja pool [23].

Pikknurm – Alaküla Raba t. põld talust 0,5 km läänes, kulgeb pikuti põhjalõuna sihis [397].

Pimeorg (Pimmeorg) – Voore k. Pussa t. lähedal asuv org [ERA II 241, 164/5 (40)].

Pimeorg (Pimmeorg) – Möldripalu vk. Päkamäest 0,25 km ida pool põhjalõuna sihis piklik ja 30 m sügav lohk. “Kui tan väga suur mõts pääl ollu, sis keskpäiva ajal ollu mõtsan väga pimme”³⁷ [213]. Kuna orgu ei paistnud päike, siis ei kasvanud siin ka rohi [273]. Lohus leidub alati vett, mispärast arvatud, et tal on salaühendus Kriimani järvega, kuna vanasti siin isegi kalu leidunud [213]. Nimet. ka Põrguoruks.

Pimeorg (Pimmeorg) – Valgemetsa as. ligi 0,5 km pikkune org, mis lõikab raudteed Valgemetsa raudteepeatuskoha ja Ahja jõe vahel ning suubub jõe ürgorgu raudteest idas. Varem kasvanud oru ümber suur mets ja orus valitsenud hämarus [75].

Plaatka heinamaa (ainamaa) – Alaküla Palu, Mikkeli, Päärandi jt. talude heinamaad Mõrasoos, Mikkeli t. kohal, Aesoost lõunas, Saarepäälsest läänest [397].

Ploomi talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu.

Porilombi talu – Alaküla Annuka t. endine popsikoht Laane metsa ääres madalas, porises kohas [270]. Nimet. naljatlevalt ka Porilombiks [270].

Posti talu – Leevi k. asundustalu.

Posti talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu. Talust 0,1 km loodes asub väike mäekink, kus 19. sajandi lõpul asunud mõisa tellisevabrik.

Poti lepestik – Vastse-Kuuste k. Leevi tee ääres, endisest mõisast (praegusest koolimajast) 0,2 km kaugusel oleval kõrgendikul kasvav lepestik, kus õige vanasti potivabrik olnud. Viimase ase on tunda kõrgendiku idanõlval tee ääres (viimasest idas) kolme kääpana; savi augud asunud teispool teed. Ühe teate järgi asunud siin ka mõisa õllekoda [277].

³⁷ Hääliduspärasem ümberkirjutus: *Kui tan `väega suur mõts pääl ollu, sis keskpäävä `aigu ollu mõtsan `väega pimme.*

Poti talu – Leevi k. asundustalu Poti lepestiku lähedal, rajatud endise mõisatöölise maja asemele.

Potiorg – Lootvina k. Tuuleveski (Poti) t. juures, talust 0,1 km põhja pool olev org, mille kaldal asuvad vanade potipõletusahjude ahervaremed (osalt ära veetud). Potte on siin põletatud väga ammu, kuna isegi kõige vanemad elanikud ei tea sellest midagi [405].

Praksi talu nr. XVIII – Voore k. mõisamaa endine popsikoht, müüdud 1916. a. Johan Märtinile.

Puiestee talu nr. A-127 – Leevi k. asundustalu endise Leevi karjamõisa rehe vastas teispool teed, mõisa istutatud puiestee ääres. Rahvajutu järgi maetud siia endisse Leevi parki vanasti Rootsi kuningas, mida tunnistanud kaua aega maakamarasse lõigatud rist [361].

Pulga kalju – Ahja jõe vasak kõrge devoni liivakivikallas Leevi k. Raudsepa (Pulga) t. maal Valgemetsas, Valgemetsa raudteesillast 0,3 km jõe mööda ülevalpool [509].

Pulga mets (mõts) – Leevi k. Raudsepa (Pulga) t. mets talust 1 km idas, teispool raudteed. Pulga ja Soe t. metsas, raudteest 0,1–0,2 km idas, Valgemetsa raudteepeatuskohast ligi 1 km kaugusel on 2-hektarilisel alal üle 40 kääpa (üks piklik mõõtmetega 16 × 8 m), osa ilmselt veel hävitatud. Rahva arvates on need Rootsi sõjakääpad [196; 277]; siin toimunud vanasti rootslaste ja venelaste vahel lahing, rootslased taganenud eest ära ja matnud siia oma langenud [EKLA, f 199, m 38, l 7].³⁸ Raudtee lähedal, Soe t. maade piiril metsa ääres kasvab vana kaheharuline mänd, mis Rootsi sõja ajal olnud männipõõsas; kõik rootslased saanud lahingus surma, ainult nende väeülem, kes end selle põõsa taha ära peitnud, jäänud ellu. Metsa on siin mitu korda maha võetud (viimati 50–60 aasta eest), kuid see mänd jäetud väeülema mälestuseks alles [395]. Kääpaist on kaevamisel saadud püssitikke [273], mõõgapea ja musti, kõvu savipotitükke; nendes leidunud ka parajaid, tõstetavaid kive, luid aga pole leitud [EKLA, f 199, m 38, l 8]. Teise teate järgi on kääpaist leitud ka inimeste luid ja mõõku [395]. 1938. a. paiku leitud ühe kääpa servast hellebardi pronksist ots, Rootsi raha 1686. aastast ja Vene raha 1770. aastatest ning üks pealuu.

Kõneldakse, et kääpaisse olevat maetud ka palju kulda, mida vaimud kaitsvat; karjased olevat neid siin sageli näinud; ühel pimedal ööl aga tulnud rootslased ja viinud kulla ära. 1907. a. käinud külas keegi võõras mees ja

³⁸ Viidatud allikas ei maini taganemist ega matmist.

küsinud kääbaste juurde teed; samal suure reede ööl olevat üks raudtee lähedal olevaist kääpaist olnud lahti kaevatud ja inimesed leidnud kaevatud augu äärelt poripotitükke, millest ühele olnud peale kritseldatud “10000” [277; 320; 509].

Pulga pae – Valgemetsa as., endisel Leevi k. Raudsepa (Pulga) t. maal, Valgemetsa raudteepeatuskohast 0,25 km lõunas olev Ahja jõe vasak kõrge devoni liivakivikallas, u. 12 m kõrge. Nimet. ka Oromäe kaljuks, Taevaskojaks [*taavass-*], Pulga Taevaskojaks [274], uuemal ajal Mutso paeks (kalju peal asunud varem Mutso suvila).

Pulsti talu nr. 32 – Lootvina k. vanatalu; rajatud 1834. ja 1850. a. vahel *Tilsina* talu nime all, millena esineb ka veel 1858. a. revisjonikirjades; sama nime all mäletab teda ka vanarahvas. (*Tilsina*-nimeline pere elas 1770. aastatel Logina külas). Talu ostis 1874. a. päriseks Peeter Mikko.

Purdesoo (-suu) [~ *'purdõ-*] – Lootvina k. Jakobi t. heinamaariba (0,5 km pikk ja 50 m lai) [276].

Purdesoo (-suu) – Alaküla Lakesoo põhjapoolne osa Rainova ja Kiho t. vahel [374]. Nimet. ka Purrete [~ *purrotõ*] sooks.

Pussa talu nr. 62 [KN: *puśsa*] – Voore k. vanatalu, rajatud 1860. aastatel. Mõisalt ostis talu 1877. a. Hendrik Prikkel.

Putsaja talu nr. 17 – Alaküla vanatalu, rajatud 1872. a. Mõisalt ostis talu päriseks 1877. a. Hans Mark. Talu saanud nime oma esimese peremehe hüüdnimest: too olnud jõukas mees ja uhke hobusega sõites tavatsenud praalida: “Ma sõida nagu putsai!”³⁹, millest saanudki endale rahvalt nime [270]. Too Hans Mark olnud noores eas mõisa toapoiss, osanud veidi saksa keelt ja ka mõisniku säärikuid õige puhtaks viksida ehk putsata (sks. *putzen*) [485].

Puusta pae – Valgemetsa as. Liugemäe 13 m kõrgune devoni liivakivipaljand Ahja jõe vasakul kaldal. Nimet. ka Aabeli kaljuks mäel asunud Aabeli suvila järgi.

Puustasöödi – Valgemetsa as. Ahja jõe vasakul kaldal Kakumäe ja Liugemäe (Puusta pae) vahel olev kitsas heinamaariba, tõenäoliselt kunagine sööt.

Pähnamäe talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu.

³⁹ Häälduspärasem: *Ma sõida/sõõdä nigu putsai! putsai : pudsaja* ‘(udu)sulg, ebe, kübe, helves; edev naine’ (VES).

Päkämägi (Päkämägi) – Alaküla Ala-Kolli t. metsas, Piiri t. kohal, Uniküla maanteest 0,75 km idas olev mägi [496]. Mäe nimi tulnud sellest, et ta on “ümmargune mägi, nagu päkk näitas”⁴⁰ [470].

Pärli talu nr. A-179 – Voore k. endine mõisa kandikoht; oli mõisa ajal üks Mäemõisa taludest, Eesti Vabariigi ajal sai nime Pärli-nimelise peremehe nimest.

Pärna talu – Laane metsavahikoha (metsavahitalu) ametlik nimetus; endine Pärna metsavahikoht.⁴¹

Pärna talu – Alaküla Ostra t. endine popsikoht. Vanasti, enam kui 100 aastat tagasi, on siin olnud mõisa savikoda, mida tunnistavad ka lähedal asuvad savihauad.

Pärna talu nr. A-105 – Lootvina k. asundustalu; rajatud endise Lootvina karjamõisa rehe kohale.

Päärandi talu nr. 12 – Alaküla vanatalu, märgitud samal kohal juba 1684. a. kaardil (1688. a. peremees *Michli Hans*). Praeguse nime sai talu 18. ja 19. sajandi vahetusel peremehelt Mihkli Jaani Parendilt ehk Pärliilt, kuni 1811.–1858. a. revisjonilehtedel esineb veel Mihkli (*Michkeli*, *Michkle*, *Michkli*) nime all. Talu ostis 1878. a. mõisalt päriseks Jaan Käärik.

Raba talu nr. 14 – Alaküla vanatalu, rajatud 1860. aastatel; saanud nime ilmselt sellest, et asub kahe soo – Mõrasoo ja Lakesoo – vahel. 1874. a. ostis talu mõisalt päriseks David Savisaar.

Rabasoo (-suu) – Alaküla Mäe-Kolli t. maal, talust 0,25 km kagus olev pikk, soine, sügav mägedevaheline lohk; kujutab endast kinnikasvanud järve. Soos on veel praegu laukaid, ühte neist uppunud kord Ala-Kolli t. lehm [365].

Rahahaud (Raha-aud) – kivine koht Leevi k. Soe t. maal, raudteest 10–15 m idas, põhjapoolsem kahest “kullaaugust” (vt. Kullaaugud) – muistne kivi-kalme, rahva arvates aga mingi vana maja vundament [ERA II 241, 166 (42)] või ahervare, “rahakelder”, kuhu olevat vanasti sõja ajal palju raha maetud [EKLA, f 199, m 38, l 11]. Kord vanasti, kui sel kohal mets kasvanud, käinud siin kolm võõrast meest oradega varandust otsimas ning saanud kätte potitäie Rootsi kulda [160]. Raudtee ehitamise ajal (1930. aastate algul) tahetud siia maja ehitada, vundamentki tehtud valmis, kuid töö

⁴⁰ Murdepäraselt: *ümärik/`öörgune mägi, nigu päkk `näitäss. päkk ‘pöial’* (VMS).

⁴¹ On kirjas Alaküla artiklis.

pandud riigivalitsuse poolt seisma (vundamendi ase on veel alles) [277]. Lähedale metsa äärde on veetud rohkesti kive, mis pärinevad arvatavasti kivikalmest. Nimet. ka Soe Rahahauaks.

Rahahaud (Raha-aud) – Leevi k. Soe t. maal, raudteest 10–15 m läänes, mõlema “kullaaugu” vahel olev tihe kividekogumik (endine kivikalme?), kust vanasti on sageli raha otsitud, kuid tulemusteta [181]. Varem olnud kivistik suurem, ulatudes ka põllule [181].

Rahu – 1963. a. rajatud kolhoos keskusega Vastse-Kuuste külas endiste Ždanovi-nimelise ja EK(b)P VI Kongressi nimelise kolhoosi liitmise tulemusena. Kolhoosi territoorium hõlmas endise Vastse-Kuuste valla territooriumist Padari, Leevi, Vastse-Kuuste ja Voore küla.

Rainova talu nr. 6 [KN: (‘)*rainova*] – Alaküla vanatalu, rajatud 1872. a. Talu ostis 1877. a. päriseks Johan Maal.

Rajandiku talu nr. 55 [KN: *raiandiku*] – Voore k. vanatalu, rajatud 1872. a. metsaraiesmikk. Talu ostis 1878. a. päriseks Hans Parkel. Rohkem tuntud Robi taluna.

Raudsepa talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu.

Raudsepa talu nr. 50 – Leevi k. vanatalu; oli olemas samal kohal juba 17. sajandi lõpul ja sama nimega tõenäoliselt 18. sajandi algul, kui Leevil elas Raudsepa-nimeline pere; *Raudsepa* taluna esineb ka 1816.–1858. a. revisjonikirjades. Rahva hulgas tuntud kui Pulga talu (1858. a. revisjonikirjas olid Raudsepa ja Pulga naabertalud, mispärast oletatavasti talumaade ümbermõõdistamisel need talud ühendati. Pulga-nimelisi peresid leidis Leevil juba 1730. aastatel, nimi olevat söimunimi). Talu ostsid 1874. a. päriseks Jaan Padar ja Johan Paabo.

Kord kästud üht meest öösi unes üles tõusta ja minna kaevama Pulga ja Otsa talu piiripeenrale, kus on üks auk, ja mitte tähele panna musta koe-ra, kui see kallale kipub. Mees läinud paari päeva pärast vaatama, leidnud juhatatud kohal äsjakaevatud augu ning selles potitükke [196].

Rehavarre pood (puut) – Voore k. Mäemõisa t. juures üle maantee asunud pood, mis suletud 1910. aastate lõpul [181].

Riibma talu – Riidma vk. metsas Huntsoo lähedal olnud talu, mis lõhutud 1930. a. paiku [119]; oli Padari k. Lella t. popsikoht.

Riidma vahtkond – Vastse-Kuuste, Padari ja Lootvina k. vahel olev suurem metsamassiiv. Vanasti kutsutud metsa Riibma metsaks, mis omakorda saanud nime sellenimeliselt talult (vt.) [119].

Rooni talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu.

Rooniit – Laane vk. metsaheinamaa Laane raudteepeatuskohast 0,7 km kirdes [435].

Roosa talu nr. A-122 – Leevi k. endine mõisa kandikoht, oli olemas juba hiljemalt 18. sajandi lõpul; rajanud tõenäoliselt 1760. aastatel Roosa Lillo, kes tuli siia Võnnust. Roosa (*Rosa*) nimega on talu tähistatud ka 1816.–1858. a. revisjonikirjades.

Kuna talu asub Leevi jõe kaldal, pidanud talu rahvas varem osa rendist mõisale tasuma vähkidega, keda tollal jões rohkesti leidunud [303]. Talu põllul kasvab suur mänd, mille juurte alt on leitud Karl XII aegne raha [ERA II 241, 143 (6)].

Roose talu – Lootvina k. asundustalu.

Roosi talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu, kuhu nõukogude ajal rajatud kauplus. Nimet. ka Vahtriku taluks.

Rootsumäe org [*roodsu-* ~ *roodso-*] – Lootvina k. Rootsumäe ja maantee vahel olev org [204]. Siin asunud varem järv, mis murdnud endale läbi Rootsumäe tee ning tekitanud Virga järved [286]. Teisendi järgi rännanud järv siit Hernejärvele (vt.).

Rootsumägi – Lootvina k. Tsõörgjärve lääne- ja loodekaldal põhjaloode-lõunakagu sihis kulgev u. 450 m pikk ja 30–50 m lai seljandik; ulatub Lootvina-Kosova teest Ala taluni (endise Lootvina karjamõisa lähedale), on läänest piiratud Rootsumäe sooga. Kõige kõrgem on seljandiku põhjaosa, mida nimet. uuemal ajal ka Kiigemäeks, kuna siia on rajatud peoplats ning üles seatud kiik [43]. See seljandiku osa on põhja ja lõuna poolt piiratud kõrgema valliga, meenutades Kalevipoja sāngi, ning vāārib ũldse tēhelepanu kui tēnāoline muistne pelgupaik (vōi koguni linnus). Keskkohast on Rootsumāgi lābi kaevatud 20. sajandi algul. Māe nimi on mōnede arvates tuletatud ta piklikust, rootsutaolisest kujust [113], teised aga seostavad seda Rootsi kullaga, mida siin mēel ũhe puu alt kunagi olevat leitud. Ka olevat siin vanasti rootslased ja venelased lahingut pidanud, mida tunnis-tavat mēest kaevamisel pēäevalgele tulnud inimluud, pũssitikud jm [273]. Rootsi kulda kāinud 20. sajandi algul kaks rootslast otsimas. Vanasti elanud mēel Rootsi kindral ja mēe all olnud salakāik [485]. Māe mōlemal kal-

dal leidunud varem Rootsi kääpaid, mis nüüd on ära vajunud. Mäe lõunapoolsest otsast (kruusaugu kohalt) viinud järvele vaitee, mille jäänuseid on maa seest leitud. Lähedalt leitud ka auguga kivist kirves [513]. Kuna varem (20. sajandi algul) leidunud mäe ida- ja läänenõlvadel ümmargusi ning piklikke kääpaid, ka kaevikuid, olnud mägi varem tuntud ka kui Kääpamägi (Kääpamägi) [485].

Rootsumägi – Alaküla Indi t. maal, talust 0,3 km lääneedelas asuv väike kõrgendik [261].

Ruunaniit – Laane vk. 0,75 km pikkune metsaheinamaa Mõrsjaoja ääres, Voore k. Laanemetsa talust u. 1 km loodes [181; 465].

Räidi⁴² **mets** (mõts) – Laane vk. osa Voore k. lähedal, Üti talust põhjas ja loodes [176]. (Nime tunnevad vaid üksikud vanemad inimesed.)

Rässa talu nr. 26 [KN: *rässä*] – Lootvina k. vanatalu, mille rajas tõenäoliselt 1780. a. paiku Rässa Andres (*Rässa*-nimelisi peresid elas Lootvinas juba 18. sajandi algul). Rässad elasid talus kuni 1874. a., kui selle ostis päriseks Samuel Savisaar. Talu põllumaad olid tollase (1872. a.) vakuraamatu alusel vallas parimad.

Röövlimäe (Rüüvlimäe) **kont** – Alaküla Annuka t. maal, talust 0,2 km idakirdele olev väike küngas (vanasti metsa all, praegu lage) [152]. Nimet. ka Palandiku kondiks [11].

Saare talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu, nime saanud Saare-nimeliselt peremehelt.

Saaremägi – Voore k. Jõngaru t. maal, talust põhja pool põllu all olev kõrgendik.

Saarepäälne – Alaküla Mikkeli t. põld talust 0,5 km läänes; kujutab endast otsekui saart keset heinamaid, mis teda läänest, lõunast ja idast piiravad [184].

Sabaku rae – Valgemetsa (Endrikipalo) kohal Eesti Vabariigi ajal olnud raiesmik. Metsa lasknud maha raiuda Valgemetsa omanik R. Schabak.

Saibasoo (-suu) – Padari k. Krabi t. maal, talust 0,25 km idas olev soo, kus varem võsa kasvanud “nagu”⁴³ saiba” (teibad).

⁴² Vrd. *räüd* ‘praht, puru’ (VMS).

⁴³ Võnnu murrakus *nigu*.

Salumäe talu nr. A-104 – Lootvina k. asundustalu endise Lootvina karjamõisa südames; 1963. a. Karl Marxi nimelise kolhoosi keskus.

Salumägi – Lootvina k. endise Lootvina karjamõisa kohal olev kõrgendik [365], mis kõrgub 30 m üle Tsõõrgjärve pinna. Varem nimet. ka Visnapuu mäeks, kuna mäe kaldal kasvanud visnapuud (kirsipuud), uuemal ajal Võidumäeks, kuna siin asunud algul kolhoosi Võit keskus.

Sarapuu talu nr. A-99 – Lootvina k. asundustalu (Uniküla tee ääres, endisest Lootvina karjamõisast 0,4 km põhjas).

Savi Liivakumägi – Lootvina k. Savi t. maal, talust 0,4 km lõunas, metsa piiril olev mäekallak [273].

Savi talu nr. 28 – Lootvina k. vanatalu, olemas sel kohal juba 1684. a. kaardil, kuid siis (1688. a.) nähtavasti Põdra (*Põddra*) talu nime all. 18. sajandil elas talus Kongsi-nimeline pere, mistõttu 1811.–1834. a. revisjonilehtedel esineb ta *Põdra Kongsi*, 1850.–1858. a. kirjades aga jälle *Põdra* taluna. Praeguse nime sai talu talumaade kruntiajamise aegu (1872. a.) saviste põldude järgi [273], võib-olla aga ka Savisaare-nimeliselt perelt, kes elas talus hiljemalt 1770. aastatest kuni 1878. a., kui selle ostis päriseks Jaan Padar. Talus elasid 18. ja 19. sajandil riigitegelase Edgar Savisaare esivanemad.

Savikoja kont – Leevi k. Puiestee t. maal Leevi jõe kaldal olev kungas, kus vanasti asunud mõisa savikoda (telliste põletamise ahi) ja Savikoja kandi-koht. Viimases elanud kaks vene perekonda, kes omavahel vaenus olnud, kuni talu 1880. a. paiku maha põlenud. Kindlustusraha eest ehitanud siis mõisnik Leevi karjamõisa lähedale suitsurehe [320].

Savikoja (-koa) mägi – Alaküla Logina t. maal, talust 0,2 km edelas asuv kõrgendik, kus õige vanasti olnud savikoda (telliste põletamise ahi) [183]. Savi olnud siin väga hea ja pehme nagu kitt; veel 19. sajandi lõpul leidunud siin rohkesti savikivide tükke [183].

Sepa talu nr. 31 [KN: *sepä*] – Lootvina k. vanatalu, rajatud 1834. ja 1850. a. vahemikus, mõisa sepikojana aga oli tegelikult olemas juba 18. sajandi lõpul; talu peremees olnud ühtlasi sepp ning teotööst vabastatud, makstes mõisale renti rahas [EKLA, f 199, m 38, l 74].⁴⁴ Vana sepikoja ase on talu juures teisel pool teed veel tuntav. 1878. a. ostis talu mõisalt päriseks David Buck. Talu rahvapärane nimetus on Sika talu [458].

⁴⁴ Viidatud allikas ei maini raharenti.

Sepa talu nr. 49 [*sepä*] – Leevi k. vanatalu, rajatud arvatavasti 1872. a. endise sepikoja juurde, mis asunud talust 50 m põhja pool; on aga ka võimalik, et talu oli siin olemas juba varem, sel juhul teise nime all. Talu ostis päriseks 1878. a. Margus Asso.

Sepaläte – allikas Leevi k. Roosa t. kohal Leevi jõe vasakus kaldas (Lätte t. all), mille lähedal olnud 19. sajandil sepikoda; allika lähedalt viinud lüüs üle jõe [320]. Selles piirkonnas leidunud vanasti jões rohkel arvul suuri “konnakarpe” (ebapärlikarpe) [303].

Sikaniit – Alaküla Mäe-Kolli ja Tiigete t. metsaheinamaa Piiri t. lähedal, tollest 0,5 km lääneloodes [470; 496].

Sikaniit – Voore k. Leotuse t. heinamaa Penijärvest loodes (järve ja Kangro t. vahel), endise Vastse-Kuuste ja Suure-Kambja valla piiril [182].

Sillaotsa talu nr. 35 – Padari (varem Lootvina) k. vanatalu, rajatud 1872. a. ja pärast talu põlemist 19. sajandi lõpul poolitatud; talu esialgne asukoht olnud praeguste talude vahel, kust ka sild üle Kotiku oja käinud [382]. Talu ostsid 1879. a. päriseks Samuel ja Margus Ostra. 1886. a. sündis siin ühiskonnategelane, poliitik ja kirjanik Alma Ostra-Oinas (1886–1960).

Silmasoo (Silmäsuu) – Alaküla Oleski t. maal, Oleski ja Kangro t. vahel olev 3 ha suurune soo, kus “vanasti ollu palju unte⁴⁵, silmä paistnuva sääl suu veeren” [374]. Hunditee käinud Tiigete talu juurest alla sohu [211].

Simpkatre nurm – Alaküla Raba t. põld talust 0,5 km idakagus Lakesoo ääres, kus vanasti elanud pops Simpka (viimase maja lõhutud 1937. a.) [397].

Soe talu nr. 51 – Leevi k. vanatalu, olemas juba 1684. a. kaardil; 18. sajandil ja ka veel 1858. a. revisjonikirjades esines Rüütli (*Rüttele, Rüttele*) talu nime all; Soe taluna rajati 1872. a. tõenäoliselt kahe Rüütli talu asemele. Talu põllumaad olid kogu vallas parimad. 1874. a. ostis talu päriseks Jaan Richmann, kellelt selle 1877. a. omandas Jaan Paabo, viimaselt omakorda 1879. a. Ado Jürgenson.

Talu maal (Metsmaal) olnud 19. sajandi keskpaiku kellegi lesknaise maha jäetud lagunenenud maja, kuhu kord hunt sisse läinud ja väljapääsu leidmata kärvanud. Sellest saanudki talule Soe nimi [395]. Talu metsas, teispool raudteed, on hulk muistseid kääpaid (vt. Pulga mets).

Soekraav – Alaküla Annuka t. maal, talust 0,2 km loodes olev madalam koht, kus vanasti hunte püütud [152].

⁴⁵ Murrakupäraselt: *vanast(e) ollu pal'lo `unte/susse*.

Sookuru (Suukuru) – Alaküla Kõllametsa t. metsäärne heinamaa [11].

Soosaare talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu (viimane talu Lootvina tee ääres).

Sooveere talu nr. A-101 – Lootvina k. asundustalu Karjasoo ääres (Lootvina endisest karjamõisast 0,5 km loodes).

Sooääre talu nr. A-114 – Leevi k. endine kandikoht, kus kuni 1882. aastani asus Leevi külakool.

Sotsu talu (Tsotsu, ametl. Zotso) [KN: *tsotsu*] – Alaküla vanatalu, rajatud 1860. aastatel. Talu ostis 1876. a. mõisalt Jaan Lond.

Sulendu [*~ sulõndu*] – Alaküla Ala-Kolli t. heinamaa talust 0,2 km idas, talu ja Kõrgemäe vahel. Heinamaa asub lohus, olnud enne kraavitamist õige tüma põhjaga: suurveega tekkinud siia alati järv, kuna vee äravool lohust olnud igas suunas suletud; sellest ka heinamaa nimi [470].

Surmaorg – Voore k. Jõngaru t. maal, talust 0,3 km lõunas, metsa ääres asuv väike, järskude kallastega ja soise põhjaga org. Nime saanud org 20. sajandi algul Jõngaru t. peremehelt sellest, et kuuma ilmaga pole õhk orus liikunud ning olnud kui “surnud” [283].

Surnuaia lomp – Leevi k. endise mõisarehe juures olev lomp.

Suurmaamäe talu – Voore k. asundustalu väikesel põllumäel (Nõmme t. lähedal, tollest veidi Kikkamäe pool).

Suursoo (-suu) – Padari k. lääneosas, Suursoo t. juures olev 70 vakamaa suurune soo [520].

Suursoo talu nr. 46 – Padari k. vanatalu, rajatud Suursoo äärde 1872. a.; nimetatud kuni u. 1900. aastani rahvapäraselt Uibumäe taluks [*~ uibo-*] [520]. Talu ostis mõisalt 1882. a. Kristjan Otti.

Suusapalu talu nr. 21 – Alaküla (18.–19. saj. Lootvina k.) vanatalu; olemas juba 1684. a. kaardil, kuid siis (1688. a.) Põdra (*Põddra*) talu nime all. 18. sajandi algusest kuni 1830. aastateni elas talus Laari- ehk Lauri-nimeline pere, mistõttu 1811.–1834. a. revisjonikirjades esineb ta *Lauri* taluna, 1850.–1858. a. kirjades aga *Nööla Johani* nime all. Praeguse nime sai talu lähedal asuvast Suusapalust. 1875. a. ostis talu päriks Jaan Anni.

Sükävorg – Lootvina k. Uue-Lootvina talust 0,25 km lõunas, Karjasoo ja Tsõõriksoo vahel asuv org [43].

Ždanovi-nimeline kolhoos – kuni 1963. a. eksisteerinud kolhoos keskusega endises Vastse-Kuuste mõisas, mille territoorium hõlmas Vastse-Kuuste, Leevi, Padari ja Voore küla. Ühendati EK(b)P VI kongressi nimelise kolhoosiga Rahu kolhoosiks.

Taganurm – Padari k. Lella t. põld Lootvina teeotsa piirkonnas [538].

Taguotsa laanemaa – Alaküla Ostra t. põld talust 0,5 km idas, mis talu päriseksostmise ajal metsa alt üles haritud; praegu võsa all.

Talli talu nr. A-103 – Lootvina k. asundustalu endise Lootvina karjamõisa keskuses (kõrvuti Salumäe taluga).

Tamme talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu (Suur-Tuulemäe edelajalamil). Talu juures kasvanud vanasti suur tamm.

Tamme talu – Alaküla Kiho t. endine popsikoht Mõraoja ääres.

Tammemägi [~ *tammõ*-] – Voore k. Keerdo t. maal, talust idas, Vastse-Kuuste maanteest põhja pool asuv kõrgendik, millel kasvab iidne tamm [71].

Tammiku talu nr. A-126 – Leevi k. asundustalu.

Tasa talu nr. A-140 – Vastse-Kuuste k. asundustalu (küla kirdepiiril).

Tatrikumägi – Vastse-Kuuste k. Suur-Tuulemäe ja Maasikmäe vahel, esimesest u. 50 m põhja pool olev kõrgendik, mis 1961. a. maantee läbikaevamise tõttu hävitati. See olnud kuiv, liivane koht, kus tatar hästi kasvanud.

Teguvamägi – Alaküla Indi t. maal, talust 0,5 km lääneedelas olev kõrgendik [261]. Nimet. ka Tegujamäeks.

Teguvanurm – Alaküla Indi t. põld Teguvamäel. Nimet. ka Tegujanurmeks.

Tiigete talu nr. 4 – Alaküla vanatalu, rajatud 1872. a., müüdüd 1878. a. David Rossmannile. Talu nimi on tuletatud tiikidest, mis asuvad Lootvina tee ääres (üks 150 m teest paremal, teine 300 m teest vasakul) [42].

Tondisoo (-suu) – Vastse-Kuuste (Metsnurme) k. maantee juurest algav ja kirde suunas kuni raudteeni (Vastse-Kuuste raudteejaamast 0,5 km loodes) ulatuv rabastunud, metsaga kaetud sooriba [71; 274]. Vanasti saadud siit häid pürrupuid [274]. Vanadel aegadel peidetud sõja ajal sohu ühe suure kivi alla raha ning kulda, mida aga kaevamisel pole kätte saadud [ERA II 241, 142 (4)]. 1910. a. paiku matnud keegi munaostja siia ühe suure männi alla enne surma oma raha [ERA II 241, 146/7 (13)].

Toome talu – Leevi k. asundustalu.

Tsiakapel – Laane vk. tüma koht Laane metsavahikoha ja Alaküla Kullamäe t. vahel, viimasest 0,5 km kaugusel metsas, kuhu omal ajal Kõllametsa t. sea-kari (16 siga) sisse vajunud ning uppunud [11]. Metsloomad armastanud millegipärast seda kohta ja neid võib siin sageli kohata [11].

Tsirukurm – Alaküla Annuka ja Raba t. metsavaheline heinamaa Laane met-sa ääres, Raba talust 0,5 km edelas [397].

Tsirukurmu nurm – Alaküla Raba t. põld, mis ulatub talu juurest edela suu-nas kuni Tsirukurmuni [397].

Tsopi kõrts – Voore k. endine kõrts, mida mainitakse Mäemõisa kõrtsi nime all juba 1816. a. ja mis suleti 1914. a. *Zoppi* kõrtsi mainitakse esmakord-selt 1872. a. vakuraamatus. Muistendi järgi saanud koht nime kotisopist: Kalevipoeg pistnud Vastse-Kuuste Tuulemäel elanud nõia kotisoppi ja ase-tanud siia maha, kus rahvas ta surnuks vemmeldanud [Eisen 1901: 10–11].

Tsopi talu nr. A-177 – Voore k. asundustalu, rajatud endise Tsopi kõrtsi ase-mele.

Tsõõrgjärv [KN: *tsõõrgjärv*] – Lootvina k. ja Ahja-Metsküla vahel olev järv, mille pindala 3,3 ha, mõõtmed 0,27 × 0,15 km. Vt. AHJA.

Tsõõriksoo (-suu) – Lootvina k. Uue-Lootvina ja Sarapuu t. vahel olev maan-teeäärne soo [42].

Tsõõriksoo (-suu) – Lootvina k. Tuuleveski ja Rässa t. maal, esimesest talust 0,5 km lõunas asuv väike, ümmarguse kujuga soo [276; 461]. Soos esineb laukaid (vt. Englismulgu).

Tsõõriksoo (-suu) – Padari k. Tsõõriksoo t. metsas, talust 0,1 km lõunas olev väike sookailuraba.

Tsõõriksoo talu nr. 45 – Padari k. vanatalu, rajatud 1872. a. Talu ostis mõisalt 1882. a. Jaan Lind. Talu nimi on tuletatud lähedal asuvast Tsõõriksoost. Talu endisele karjamaale, mis praegu metsa all, talust veidi lõuna pool, ole-vat rootslased vanasti oma kulla matnud, mida hiljem rahvas tagajärjetult otsinud [101; 389].

Tuulemägi [~ *tuulõ*-] – Vastse-Kuuste k., endisest mõisast läänes, Voore k. tee ääres (Lootvina-Padari k. teeristist 0,4 km) asuv puudega kaetud ja pealt tasane kõrgendik [181; 196]. Mäe veerul olnud maantee ääres varem mõis-nike koerte matusepaik [89]. 1860. aastatel tahtnud mõisnik mäe kagu-nõlvale lossi ehitada, kuid kuna öösel päevane töö lõhutud, jäänudki ehi-tus pooleli; lossi vundament on praegusest rahvamajast 30 m lõunas veel

näha [196]. Muistendi järgi elanud mäel vanasti nõid, kes siit tuulispeana käinud endale ümbrusest varandust röövimas (vt. Tsopi kõrts). Nimet. ka Suur-Tuulemäeks.

Tuuleveski talu nr. 29 – Lootvina k. vanatalu, rajatud 1872. a. kunagise tuuleveski lähedale, mis töötas 18. sajandi lõpul ja 19. sajandi algul. Talu ostis päriseks 1878. a. Jaan Timusk. Nimet. ka Poti taluks, kuna vanasti asunud siin tellisevabrik potipõletusahjudega (vt. Potiorg) [11; 405].

Tõnnu talu nr. 54 (ametl. Tenno, Tõnno) – Leevi k. vanatalu, olemas umbes samal kohal juba 1684. a. kaardil, praeguse nime saanud arvatavasti 18. sajandi algupoolel Paabo Tenno või ta poja järgi. 1811.–1834. a. revisjoni-kirjades esineb Paabo (*Pabo*), 1850.–1858. a. kirjades *Tenno* taluna. 1879. a. ostis talu päriseks Jaan Paabo.

Tõrvahju mägi – Vastse-Kuuste k. Soosaare t. lähedal (talust 0,2 km kirdes) Lootvina tee ääres (teest idas), Riidma metsa serval olev väike kõrgendik ja muistne matusapaik, kuhu mõis arvatavasti 19. sajandi teisel poolel ehitatud tõrvapõletamise ahju [23]; viimane töötanud umbes 1890. aastani. Mäe sees on väga palju kive ja siin olnud ka Rootsi kääpad. Tõrvaahju ehitamisel tulnud mäest päevavalgele palju inimeste luid [274], hiljem on mõisa teo-mehed siit leidnud peale luude veel ehteasju, nagu sõrmuseid, sõlgi jm., mis antud üle mõisaomanikule von Cossartile [ERA II 241, 162 (35)]. Rahva arvates on siin tegemist sõjaaegse matuskohaga, kuhu maetud ka kulda [ERA II 241, 143/4 (7)].

Tõõrastaru (< Tõõraste aru) – Laane vk. heinamaa Voore k. Laanemetsa talust 0,75 km kirdes, Ruunaniidust idas, Klaoseniidust lõunas. Vanasti kuulus heinamaa arvatavasti Vana-Kuuste v. Tõõraste karjamõisale, mis lõhuti 1880. aastatel [181].

Uibu talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu.

Uibumägi [~ `uibo-] – kõrgendik Padari k. Suursoo (Uibumäe) t. juures.

Ussisoo (-suu) – Vastse-Kuuste k. Tondisoo jätk raudteest idas, Vastse-Kuuste raudteejaamast 0,5 km loodes [71]. Varem olnud selles soos massiliselt rästikuid, kes tunginud ka Vastse-Kuuste asundustaludeni, pärast raudtee ehitamist aga on neid jäänud vaid üksikuid.

Ussisoo (-suu) – Voore k. Mäemõisa t. maal, Mäemõisa ja Üti t. põldude ääres, Üti taludest 0,75 km läänes olev mõne hektari suurune soo, kus vanasti olnud väga palju rästikuid [465; ERA II 241, 160 (31)]. Soost saab alguse Mõrsjaoja (vt.).

Uue-Lootvina talu nr. A-100 [*uvve-`luutvina ~ uvvõ-`luutvina*] – Lootvina k. endine mõisa kandikoht (Uniküla maantee ääres, endisest Lootvina karjamõisast 1 km). 19. sajandi teisel poolel oli siin mõnda aega Uue-Lootvina (*Neu-Lothwen*) karjamõis. Nimet. ka Raendiku taluks.

Vahejärve talu – Lootvina k. asundustalu kahe järve vahel, endise kõrtsi vastas.

Vaheniit – Alaküla Raba t. heinamaa talust 1 km läänes, Laane metsa ja Mõrasoo vahel [397].

Vahi talu nr. 20 – Lootvina k. vanatalu, rajatud tõenäoliselt 1860. aastatel; oli varem arvatavasti Rässa t. kodapoolikukoht, kus 18. ja 19. sajandi vahetusel elanud metsavaht. Talu ostis 1877. a. päriseks Jaan Logina.

Vahipoolne põld [*-`puulne ~ -`puulnõ*] – Lootvina k. Laarimärdi t. põld Vahi t. maade piiril [113]; praegu võsastunud.

Vahtra talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu.

Vainupäälne [*`vainu-*] – Leevi k. Raudsepa t. juures, talust idas, teisel pool külateed asuv põld, kus vanasti olnud küla vainu [395].

Valgejõgi – Ahja jõe rahvapärane nimetus Valgemetsa piirkonnas. Nimi arvatakse olevat tulnud selgest jõeveest.

Valgemets (Valgimõts) – Ahja jõe vasakul kaldal Kiidjärve v. Koorvere k. piirilt kuni Padari k. Kongsu taluni ulatuv mets, mis oma nime saanud Valgejõelt [37], mõnede arvates aga väga valgest liivast, millest koosneb metsaalune pinnas [75]. Nimet. ka Valgeveeruks [274].

Valgemetsa asundus⁴⁶ – rajatud suvituskohana Tartu-Petseri raudtee valmimise järel 1930. aastatel. Algul kuulus see maa-ala, 200 ha suur, Vastse-Kuuste mõisale; oli osalt tühi, kanarbikuga kaetud liivanõmm, kuhu mõisaomanik laskis külvata ning istutada männimetsa. 1913. a., kui Vene valitsus kavatses ehitada Tartu-Pihkva raudtee, milleks aeti läbi Valgemetsa siht, ostis mõisalt 14000 rubla eest metsa (Valgemets XX ja Morramets X) kogupindalaga 124 tessatini 555 ruutsülda õuenõunik ja loomaarst Robert Schabak, kes pidas ise Kongsu talu. Tartu-Petseri raudtee valmimisel 1930. aastate algul laskis R. Schabak Valgemetsa maad planeerida väikesteks suvilakruntideks ja hakkas neid müüma. Esimene suvila ehitati siia 1932. a., 1940. aastaks aga oli neid juba 60.

⁴⁶ Asulate nimistutesse ilmub Valgemetsa alles 1977. a. – külana (EH).

Valgemetsa kaljud (Valgimõtsa kaljuse⁴⁷) – Valgemetsas Ahja jõe kaldail olevad devoni liivakivipaljandid: Pulga kalju, Pulga pae ja Puusta pae.

Valgemetsa raudteepeatuskoht – peatus Tartu-Petseri raudteel Valgemetsa as.

Valli talu nr. A-125 – Leevi k. asundustalu, rajatud endise Leevi karjamõisa asemele. Talust 150 m edelas kasvab kähar, üle 300 aasta vanune mänd; kui puu olnud veel paarikümneaastane, lõigatud ta latv maha; kuhu suvel keskpäeval (kell 12) männi vari langeb, seal olevat peidus kast kulla, hõbeda ja muude väärisasjadega [ERA II 241, 195/6 (15)]. Männi lähedal, Valli ja Puistee t. vahel tee ääres, kus praegu kasvab metsatukk, olnud savivõtmise koht savikojale, mis asunud Leevi jõe ääres (vt. Savikoja kont) [320].

Vangu võsu [~ võso] – Leevi k. vesiveskist 0,2 km idakagus, Leevi jõe paremal kaldal jõekäärus olev mets, kus varem leidunud palju marju, olnud kiik ja külanooruse kokkutulekukoht [274]. Metsas jõe kaldal, vesiveski lähedal arvatud varem kulda maetud olevat, mida ka otsitud. Metsa nimi tuletatud sellest, et ta asub jõe käärus ehk vangus. Nimet. ka Vangu lepestikuks, uue-
mal ajal Vangu metsaks [395].

Variku talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu (endisest mõisast 0,5 km edelas).

Varsaniit – Padari k. Londi t. heinamaa Vastse-Kuuste maantee ääres (sellest põhjas), Piiraja kaldal [67], kus mõisa ajal olnud varsakoppel [119]. Põhja pool läheb niit vahetult üle Huntsooks.

Vastse-Kuuste kool – Vastse-Kuuste endises mõisahäärberis 1924. a. rajatud algkool, mis esimesel aastal töötas 5 ja järgnevatel aastatel 6 klassiga, nõukogude ajal 8 klassiga. Esimene koolijuhataja 1924.–1925. a. oli August Kull, järgnevalt 1925.–1927(?) a. Eduard Kovit, kuni 1928. a. Artur Freiberg, 1928. a. Eduard Pütsepp, 1928.–1929. a. Eduard Nigol, alates 1929. a. jällegi Artur Feiberg jne.

Vastse-Kuuste küla⁴⁸ [KN: 'vahtsõ-'kuustõ] – Vastse-Kuuste endise mõisa põldudele 1920. aastatel rajatud küla, algaastakümnetel nimetatud asunduseks. Küla alla kuulusid järgmised talud: Adami, Aia, Ala-Kalda⁴⁹, Haava, Kaasiku, Kiviste, Kuuse, Kõrgemäe, Kännumetsa, Kännustiku, Käo,

⁴⁷ Võnnu murrakusse sobitatud mitmuslik vorm pigem põhjaeestilisest sõnast *kalju*.

⁴⁸ Asulate nimistutes: 1923. a. Vastse-Kuuste as., 1945. a. Vastse-Kuuste k. ja as., 1977. a. Vastse-Kuuste alevik (EH).

⁴⁹ Käsikirjas siinkohal *Alakalda*.

Lepiku, Luha, Läti, Maasika, Maasikamäe, Metsa⁵⁰, Metsanurga, Muuga⁵¹, Nõmme, Pedaja, Ploomi, Posti, Pähnamäe, Raudsepa, Rooni, Roosi (Vaht-riku), Saare, Soosaare, Tamme, Tasa, Uibu, Vahtra, Variku, Võidu, Ööbiku jt.⁵² Neist taludest olid enne asunduse rajamist olemas ainult 4 kandikohta (Kännumetsa, Kännustiku, Metsanurga ja Pedaja) ja mõisa südamesse rajatud Aia talu. Nõukogude ajal rajati külla jaoskonnahaigla, apteek jm.

Vastse-Kuuste Küla TSN Täitevkomitee – territoorium hõlmas endise Vastse-Kuuste ja Kiidjärve valla terves ulatuses, välja arvatud Alaküla kõige põhjapoolsemad (Kolli, Logina) talud.

Vastse-Kuuste mõis (saksa k. Neu-Kusthof) – rajatud eraldamise teel Kuuste (hilisema Vana-Kuuste) mõisast 1789. a., abimõisana aga juba nähtavasti 1750. aastatel endise Mustamõisa küla asemele, mis sellega seoses varsti lammutati. Mustamõisa külas oli 1688. a. revisjoni ajal 5–6 talu, 1758. a. 7 ja 1777. a. 4 talu. Mustamõisa küla nimetus eeldab, et siin on juba varem, hiljemalt 17. sajandil, olnud mõis või karjamõis. Mustamõisa nimetust Vastse-Kuuste mõisa kohta on kasutatud ka veel Mellini 1798. a. atlases ja isegi veel 1815. a.

Mõisa esimeseks omanikuks oli maanõunik Otto Magnus von Richter, kes selle 1789. a. pantis Vana-Kuuste mõisa omanikult parun Ungern-Sternbergilt ja endale ostis 1807. a. Tema poeg Eduard von Richter⁵³ omandas 1829. a. Kurista mõisalt Leevi karjamõisa koos küla ja vesiveskiga, müüs 1844. a. kogu mõisa Alexander von Rennenkampffile, kellelt see 1852. a. omakorda läks Carl von Belowi kätte. Viimane müüs 1854. a. ära Kambja kihelkonna piiridesse jääva Vana- ja Uue-Voore karjamõisa koos 8 taluga, mis 1859. a. kinnitati Suure-Kambja mõisa valduste külge. 1872. a. ostis endale mõisa Carl von Cossart 186000 hõberubla eest, kelle poeg Arved selle 1916. a. edasi müüs Johan Peetile. Viimaselt võõrandati mõis 1926. a.

19. sajandi algul kuulus Vastse-Kuuste mõisale neli küla – Logina (Alaküla), Lootvina, Padarimäe ja Voore, millele 1829. a. lisandus senine Kurista mõisa küla Leevi. 19. sajandi algupoolel rajati kaks abi- ehk karjamõisat, üks Leevile, teine Lootvinasse; neile lisandusid sajandi lõupoolel

⁵⁰ Puudub eraldi artikkel, pole ka mujal tekstis mainitud.

⁵¹ Puudub eraldi artikkel, pole ka mujal tekstis mainitud.

⁵² Eraldi artikkel on veel Laane t. kohta.

⁵³ Tema vend oli orientalist Otto Friedrich von Richter, kes sündis Vastse-Kuuste mõisas aastal 1791.

veel Mäemõisa ja Uue-Lootvina karjamõisad. Mõisa maa-ala hõlmas 20. sajandi algul 16668 vakamaad. Elanikke oli mõisa territooriumil 1758. a. 499, 1816. a. 914, 1834. a. 1279 ja 1858. a. 1377.

1872. a. vakuraamatu andmetel olid mõisapõllud hea, karjamõisate põllud aga keskmise kvaliteediga; mõisa heinamaad olid võrdlemisi head, karjamaad enamasti kuivad ja keskpärased; ehitus- ja põletuspuid jätkus rikkalikult. Talumaad mõõdistati 1872. a. ja talukohti hakati müüma 1874. a. (11 talu); suurim ostuaeg oli 1877.–1879. a. (38 talu), viimane talu müüdi 1885. a. Taalri hind kõikus 160–200 rubla vahel, kõige sagedamini oli see 190 rubla.

Rahvajutu järgi asunud mõisahoone keldriruumides vanasti piinakeldrid [395]. Vastse-Kuuste (eriti Lootvina ja Logina) rahvas olnud mõisa ajal suhteliselt jõukas ning iseteadev, kultuursem ja haritum kui naabervaldades.

Vastse-Kuuste raudteejaam – jaam Vastse-Kuuste k. Tartu-Petseri raudtee ääres.

Vastse-Kuuste vahtkond – metsamassiiv Vastse-Kuuste külast läänes. “Vastse-Kuuste riigi metsa ääres olevat maetud Rootsi kuningas. [...] Leevi asunduse mehed käinud seda kord kaevamas aga pole midagi leidnud” [ERA II 241, 197 (17)]. (Siin mõeldud arvatavasti Leevi rehe juures olevat matusekohta.)

Vastse-Kuuste vallamaja – Lootvina k. Palli ja Jakobi t. vahele Vastse-Kuuste maantee äärde 19. sajandi lõpul ehitatud hoone, mida vallamajana kasutati kuni 1940. aastani. Vallamaja ümbrusest on maa seest leitud palju pealuid, mispärast rahva arvates on siin vanasti toimunud lahing rootslaste ja vene-laste vahel [EKLA, f 199, m 38, l 8].

Veskijärv – Leevi k. endise vesiveski juures Leevi jõel olev paisjärv; nüüd alla lastud.

Veskinurm – Leevi k. endine vesiveski põld jõe vasakul kaldal, veskist ülalpool, kuhu nüüd ehitatud Järveotsa, Kuusiku, Alliku, Lilleoru ja Kalda talu. Nimet. ka Möldrenurmeks.

Vinni talu nr. A-173 – Voore k. endine mõisa kandikoht; talu märgitud selles kohas juba 1684. a. kaardil, kuid esines siis Mustamõisa küla Piitsikese (*Pitska*, *Pitsche*) talu nime all, nagu ta on märgitud ka 1811.–1858. a. revisjonikirjades – seda nime mäletavad ka veel üksikud vanad inimesed.

Viski tare – Alaküla Ala-Kolli t. endine popsikoht Möraoja ääres (Äide t. taga), kus elanud Viski-nimeline pere. Talu ametlikku nimetust ei teata.

Voore küla⁵⁴ [~ *voorõ*] – selle nime all olemas juba hiljemalt 17. sajandi algupoolel (1627 *Wohro*, 1638 *Wora*), mil kuulus Kuuste mõisale. Varasema aja kohta andmed puuduvad, 1627. a. aga oli külas 4 ja 1638. a. 3 talu, adramaade arv vastavalt 1,25 ja 1,75. Edasi oli külas talusid 1688. ja 1758. a. 11, 1795.–1811. a. 17, 1816.–1858. a. 16. Vanimad talud, mis olid olemas juba 18. sajandi lõpul, olid Vinni (Piitsikese), Keerdo (Tuudako), Üti, Jõngaru (Soo-saare), Kikka, Mällo ja Leotuse. Ülejäänud 8 talu kinnistati 1859. a. Suure-Kambja mõisa külge, millega Vastse-Kuuste v. Voore k. talude arv vähenes 7-le. 1866. a. kaardil on lisaks mainitutele märgitud veel Tsopi kõrts (olemas juba varem), Pussa, Kansi (?) ja Mäemõisa talu. Praegu kuuluvad küla alla järgmised vanatalud: Indo, Jõngaru, Kansi, Keerdo, Kikka, Leotuse, Mällo, Pussa, Rajandiku, Vinni (kandikoht) ja Üti (poolitatud), endised mõisa kandikohad Laanemetsa, Mäemõisa, Pärli ja Tsopi (kõrts) ning popsikohad Kikkamäe, Konsa-Metsmaa, Praksi ja Äksi, end külakauplus “Rehavarre pood” ja samuti Eesti Vabariigi ajal rajatud Nõmme ja Suur-maamäe asundustalu.⁵⁵

Eelmistel sajanditel kuulus küla suuremalt jaolt Kambja kihelkonda (1839. a. Rückeri kaardil kulgeb kahe kihelkonna piir Mäemõisast vähe läänes) ja alles 19. sajandi lõpul näis olukord olevat muutunud rohkem Võnnu kihelkonna kasuks. Selge piir kihelkondade vahel puudub.

Nime on Voore küla saanud kõrgendike järgi, mis esinevad küla lõunapoolses osas ning selle naabruses.

Võidu talu – Alaküla Sotsu t. endine popsikoht (talust põhjas).

Võidu talu nr. A-144 – Vastse-Kuuste k. asundustalu (raudteejaamast 0,5 km kirdes).

Väikesoo (-suu) – Voore k. Leotuse t. heinamaa Penijärve soos, Kährimäest loodes [182].

⁵⁴ 1923. a. asulate nimistus on Voore k. Vastse-Kuuste vallas; 1938. a. vallapiiride muutmiseega on Kiidjärve valda arvatud Kambja valla Voore asundus ja Kari-latsi valla Voorepalu k.; 1945. a. asulate nimistus on Kiidjärve vallas Kiidjärve külanõukogus Voorepalu k. ja Vastse-Kuuste külanõukogus Voore k.; 1977. a. Vastse-Kuuste külanõukogus Vooreküla (EH).

⁵⁵ Lisaks on eraldi artiklid olemas kahe kunagise popsitare – Mütamõisa ja Orava-mõisa – kohta.

Väike-Tuulemägi [~ -tuulõ-] – Vastse-Kuuste k. kõrgendik Tuulemäest 0,1 km läänes, viimasest madalam [181].

Äglilomp – Alaküla Ala-Kolli t. maal, talust 0,5 km põhjas, maanteest läänes olnud lomp, kus leotatud talu äkkeid (“äglisid”⁵⁶) [470].

Äide talu nr. 9 (ametl. Eide) [KN: `eide ~ `äide] – Alaküla vanatalu, rajatud 1872. a., päriseks ostnud 1874. a. Märt Vomm.

Äksi⁵⁷ **tal** nr. XVI – Voore k. endine mõisamaa popsikoht, mille ostis endale 1916. a. Kusta Paidrason.

Ööbiku talu – Vastse-Kuuste k. asundustalu; saanud nime ööbikute järgi, kes varem talu lähedal metsa ääres laksutanud.

Ülelombi talu nr. 47 – Vastse-Kuuste (varem Padari) k. vanatalu, rajatud 1872. a. Talu ostis 1877. a. mõisalt Margus Kodar.⁵⁸

Üti talu nr. 56 (ametl. Hütiti) – Voore k. vanatalu, oli selle nime all olemas juba hiljemalt 18. sajandi keskel. Nimi olevat tuletatud metstuvideist (“ütistest”⁵⁹), keda talu lähedal metsas palju elutsenud [ERA II 241, 162 (34)]. Talu ostsid 1879. a. mõisalt Samuel Padar ja Rein Martin, kes selle omavahel poolitasid; eristamiseks hakati põhjapoolsemat vanatalu kutsuma Vana-Üti, lõunapoolsemat uustalu aga Uue-Üti nimega [176].

Ütiline – Alaküla Suusapalu t. endine kuusemets Palu ja Vahi t. vahel, mis nüüd enamikus maha raiutud [11; 190].

Ütipalo – Laane ja Riidma vk. piiril olev metsalõik Üti ja Kõllametsa t. vahel.

Ütipalo kont – Laane ja Riidma vk. piiril, Kõllametsa talust 1 km läänes, raudteest u. 1 km idas olev väike kõrgendik, millel (ja mille ümbruses) leidub kaevatud künkakesi (kääpaid?) ja mida läbib Kõllametsa ja Üti t. vaheline tee (vt. Persema tee) [435]. Nimet. ka Palo kondiks. Laiemas mõttes kutsutakse Ütipalo kondiks kogu seljandikku, mis ulatub välja kuni raudteeni; raudtee ehitamisel kaevatud siit välja kaevusalved, mis tunnistab, et siin on vanasti elatud [261].

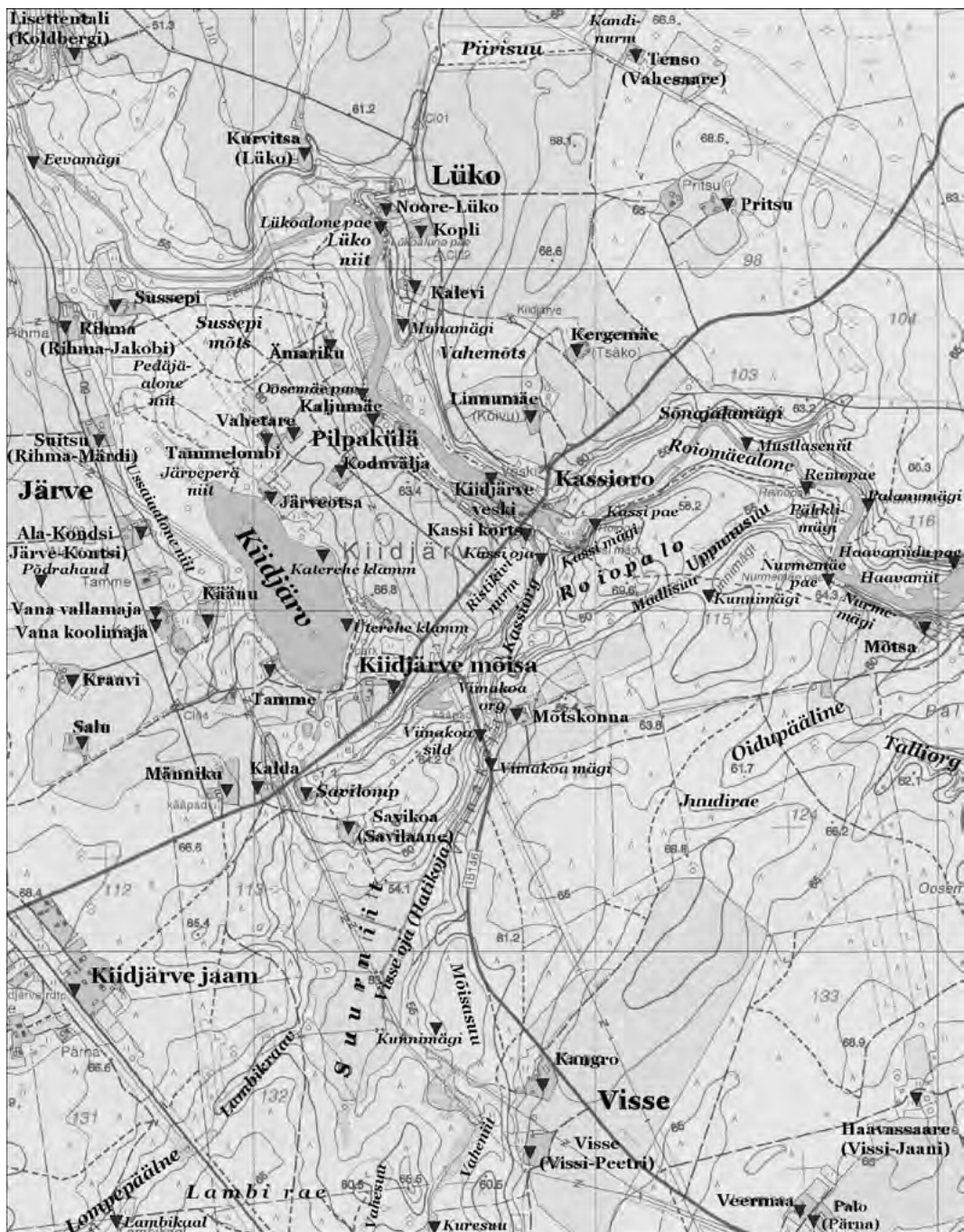
⁵⁶ Ainsuses *ägli*; peamiselt lõunaeesti sõna (VMS).

⁵⁷ Sõnast *äks* ‘ääs’ (VES).

⁵⁸ On kirjas ka Padari küla (vt.) juures, kus on öeldud, et see oli endine Leevi k. talu.

⁵⁹ Ainsuses (*h*)*ütt*; peamiselt lõunaeesti sõna (VMS).

426

Kaart 24. Kiidjärve mõis ja Lükö, Järve ning Visse küla.

Kiidjärve

Mõis:	Kiidjärve.
Vahtkonnad:	Kiidjärve, Laari.
Külad:	Järve, Koorvere, Lüko ja Visse.¹
Kaardid	22–24.

Ahja jõgi [~ *ahja*] – läbib Kiidjärve valla maa-ala; on teatud ulatuses valla piiriks edelas (vastu Võrumaad), põhjas (vastu Vastse-Kuuste valda) ja idas (vastu Ahja valda). Koorvere küla kohal nimet. Koorvere jõeks [*kuur-*], Valgemetsa asunduse ja osalt Lüko küla kohal Valgejõeks [*valgõ-*].

Ala-Tsea talu nr. 2 [*-tsia*] – Koorvere k. vanatalu; oli olemas samal kohal juba 17. sajandi lõpul, kuid siis arvatavasti teise nimega; Tsea (*Sea, Zea*) nimega on ta märgitud 1758. ja ka 1795.–1858. a. revisjonikirjades. Rahvajutu järgi tulnud Põhjasõja ajal siia tallu sissid, kelle eest sulane parsile pagenud; kui aga selgunud, et röövlikeks on naised, peksnud sulane nood talust puuhaltu minema [361; EKLA, f 199, m 38, l 51]. Ka tahtnud Põhjasõja ajal rootslased talu põlema süüdata, tuli aga saadud ära kustutada; poolpõlenud palgid talu rehe seinas olnud veel hiljuti selle tunnistajaks (rehi lõhutatud 1961. a.) [361]. Põhjasõja sündmuste tunnistajaks on ka veel põline poolkuivanud mänd talu nurmel, talust 0,6 km kagus, Mäe-Tsea t. piiril, Põlva maanteest 150 m kaugusel, mille istutanud vanasti sõja ajal Tsea talu peremees van-dega, et see puu mingi kasvama juhul, kui sõda rahule jääb ja sissid saavad tapetud, vastasel juhul aga kuivagu ära [361].

19. sajandi keskel oli talu rendiperemeheks Jakob Konts (sünd. 1813), kuulus tark ning “nõid”. Kord veeretanud Pärtli talu sulased Jakob Kontsi veski-kivi jökke. Rukkilõikuse ajal olnud Pärtli talu rahvas ussidega hädas, kes neile põllul iga sammu peal ette juhtunud. Pärtli talu peremees Rihma Peep

¹ 1923. a. asulate nimistus jagunevad need külad kahe valla vahel: Vana-Kuuste vallas Kiidjärve as., Lüko, Visse; Vastse-Kuuste vallas Järve, Koorvere. Siinne külade loetelu vastab 1945. a. asulate nimistule (sel ajal kuulus Kiidjärve valla koosseisu ka end. Vastse-Kuuste v.) (EH).

aimanud, milles asi, läinud Jakob Kontsi palvele, et too ussid ära kaotaks. Too käskinud sulastel enne vesikikivi jõest tagasi veski juurde veeretada. Kui see tehtud, kadunud Pärtli talu põldudel ka kohe ussid ära [361].

Hiljem olnud samasugune tark Jakob Kontsi väimees, Ala-Tsea talu hili-sem peremees Jaan Rosenberg (sünd. 1833), kel olnud samuti vägev sõna-võim. Kodus olnud tal mustade kaantega ja mustade lehtede ning valgete tähtedega raamat, mis seisnud koduorelil ("õrilatel"²). Kord viibinud pere-rahvas Kiisa talus matustel, kui Ala-Tsea talu tüdrukul tärpanud uudis-himu ja ta otsustanud raamatu avada. Sedamaid ilmunud tuppä frakis ja silindris härrad, kellest tuba peagi täis saanud. Tüdrukul tekkinud suur hirm. Samas jõudnud koju peremees, kelle süda hakanud matustel valu-tama otsekui õnnetust aimates ja kelle eest härrad nüüd toas taandunud. Too astunud raamatu juurde ning hakanud seda kiiresti lehitsema, mis-järel härrad kadunud jäljetult. Peremees tõelnud tüdrukuga ja keelanud tal edaspidi raamatu puutumise, kuna raamatut peab oskama õigest kohast avada. Tüdrukul olnud hiljem hirm iga raamatu ees [361].

Kord jätnud Jaan Rosenberg otsekui kogemata kotiga soolaliha aida trepile, mille lähedalt külatee mööda käinud. Tulnud keegi võõras, haaranud koti selga ja tahtnud eemalduda, pole aga saanud: hakanud küll minema, pöör-dunud aga vähe aja pärast jälle tagasi, ja niiviisi korduvalt. Talurahvas mär-ganud võõrast ja rutanud sellest Jaan Rosenbergile teatama. Too öelnud: "Kui talle kotti vaja on, siis mingi edasi, kui mitte, siis pangu kott tagasi!" Vaevast saanud ta nii öelda, kui mees pääsenud kotiga liikuma [361].

Kord hammustanud Kiisa talu tüdrukut uss. Mindud paluma Jaan Rosen-bergi, et ta hädalist aitaks. Too läinud koos haige tüdrukuga kihunniku juurde, kus toda uss oli salvanud, vilistanud tasa ning vehkinud vitsaga. Kohe roomanud kihunnikust uss välja. Jaan Rosenberg käskinud tüdru-kul paistetatud jalga välja sirutada, mida too vastumeelselt teinud, ja haka-nud ise ussisõnu pomisema. Uss limpsinud keelega haiget jalga, mispeale paistetud hakanud kohe alanema. Siis löönud Jaan Rosenberg ussi kolm korda vitsaga ja sõidelnud teda, et too oli töö ajal inimest salvanud, lõpuks käskinud ussil ära roomata. Peale ussisõnade osanud Jaan Rosenberg ka roosisõnu. Oma pojale Karlile ei ole ta ussisõnu õpetanud, kuna too olnud järsu loomuga ja ta kartnud, et poeg meelepahaga võiks mõnele halba teha. Teise poja, Danieli aga pühendanud ta oma salatarkusse: toogi osanud hil-jem sõnadega arstida ussihammustust, ussiviga, roosi ja jooksvat [361].

² Võnnu murrakus tarvitatakse sõna mitmuses: *õrila*(²); alalütleva käände murraku-pärane tarvitatus on *õrilide* pääl.

Talu ostis mõisalt päriseks 1911. a. Karl Rosenberg, Jakob Kontsi tütrepoeg.

Atikoja – voolab Kiidjärve valda Põlva kihelkonnast Hatiku küla alt, suubub Ahja jõkke Kiidjärvel endise Kassi kõrtsi juures. Nimet. veel Rakeojaks [*rakõ-*], Visse ojaks (Visse k. kohal), Viinakoja (-koa) ojaks (endise mõisa viinakoja, praeguse metskonna maja piirkonnas), Kassi ojaks (endise Kassi kõrtsi piirkonnas, oja alamjooksul).

Viinakoja lähedal on mõis lubanud rahval ojas linu leotada [378]. Kassi kõrtsist mõnisada meetrit ülesvoolu on oja kaldal kolm devoni liivakivipaljandit, kõrgus 3–5 m. Siit veel ülalpool, metskonnajast 0,2 km allpool, kus ojal kärestik ja oja vasakul kaldal on kõrgem kühm lohuga keskel, asunud kunagi veski [63].

Atikoja talu nr. A-30 – Koorvere-Kanariku maantee ääres Atikoja kaldal, Võrumaa piiri lähedal asuv talukoht, mis kunagi Vana-Prangli mõisnikule kaardimängus maha mängiti.³

Edeniit – Koorvere k. Vassoja t. heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal, talust 0,5 km allpool [509].

Edeniit – Koorvere k. Tenno-Peebo t. heinamaa Koti tee ääres (tollest lõunas), kõrtsist 0,25 km [446].

Edesoo (-suu) – Koorvere k. Kruusamäe t. soine heinamaa Leevi jõe vasakul kaldal jõe suubumiskoha lähedal, Karilatsi teest lõunas [119]. Nimet. ka Edeniiduks.

Eevamägi – Järve k. Partsi t. maal, talust 0,3 km lõunas olev Ahja jõe parem kõrge kallas. Mägi saanud nime sellest, et vanal ajal siin keegi Eeva-nimeline neiu, kes kahte peigmeest pidanud, lõhki olevat tõmmatud [75]; teise jutu järgi uputanud kunagi Eeva-nimeline neiu siia mäe alla jõkke oma lapse [47]. (Võib-olla on tegemist Rihma Peetri 23-aastase tütre Evaga, kes 25. sept. 1779 leiti Kiidjärve jõest uppununa.) Vanasti arvatud mäel rahahaud olevat, kuna öösiti nähtud siin sageli tuld ja mäel on ka kaevatud [497].

EKP VI Kongressi nimeline kolhoos – kolhoos keskusega Karilatsis, mis hõlmas endise Kiidjärve valla territooriumi ja 1963. a. nimetati ümber Rahu kolhoosiks.

Emandasoo (Emändäsuu) – Laari vk. metsas kahel pool Koorvere-Kanariku maanteed, Koorvere sillast 2,7 km kaugusel olev soo. Siin olevat vanasti röövlid tapnud kellegi suurtsugu emanda [361; 476]. Muistendi kohaselt

³ Pole käsikirjas arvatud ühegi küla talude hulka.

olnud vanasti soo kohal järv, mis tekkinud nõnda: kord sõitnud hulk jumalakartratuid emandaid läbi metsa ja istunud siia puhkama; Jumal lasknud nad kõik maa sisse vajuda, millest tekkinud algul suur lohk ja lõpuks järv; hiljem rännanud see järv siit Kiidjärve paruni palve peale ära praeguse Kiidjärve kohale, järele jäänud soo [ERA I 2, 933 (1)]⁴. Teisendi järgi vajunud järv maasse Kiidjärve paruni sõna peale: too vedanud kellegagi kihla ja käskinud kaotuse korral järvel alla vajuda ning nii ka juhtunud [361].

Emandasoo kael (Emändäsuu kaal) – Laari vk. metsas asuv Emandasoo kitsas koht, mida läbib Koorvere-Kanariku (Põlva) maantee [476].

Haavaniidu pae e. kalju [-niidü] – devoni liivakivipaljand Visse k. Metsa t. kohal Ahja jõe vasakul kaldal [458]. Nimet. ka Tiku kaljuks (Metsa t. pere-rahva järgi), Sõnajala kaljuks (lähedal oleva Sõnajala t. järgi) [457].

Haavaniit (Aavaniit) – Lüko k. Hainjärve t. heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal, Metsa talust 0,5 km ülalpool [459].

Hainjärv (Ainjärv) – Lüko k. Hainjärve talust 0,25 km idas asunud lomp metsas, nüüd kinni kasvanud. Varem nimet. ka Tütilombiks [tüülü-] [305] ja Kikassaare [~kikkassaarõ] lombiks [160]. Viimasesse olevat Rootsi sõja ajal sisse pandud venetäis raha [ERA II 241, 206 (30)].

Hainjärve talu nr. 4 – Lüko k. vanatalu, arvatavasti 1870. a. paiku eraldatud Tikuta talu küljest (esmakordselt mainitakse 1876. a. vallakohtu protokollis). On tõenäoliselt identne 19. sajandi revisjonikirjades märgitud *Lukko* metsavahikohaga. Varem nimet. ka Tütilombi taluks [tüülü-].

Herneloosik (Erneloosik) [*luusk ~ loosk*] – Järve k. Mets-Kontsi t. heinamaa Ahja jõe paremal kaldal allpool Ussiloosku mäge, vastu Valgemetsa [75].

Hämariku talu – Järve k. asundustalu Ahja jõe paremal kaldal, Sussepi metsa ääres; rajatud 1928. a.

Jaani loosk [*luusk ~ loosk*] – Visse k. Metsa t. heinamaa Ahja jõe paremal kaldal, Tallioru kohal [459].

Joodalomp – Järve k. Mets-Kontsi t. maal, teispool raudteed, Kivistiku t. lähedal olev lomp, kus vanasti õitsiliste karjad joomas käinud [75].

Juudaniidu kalju [-niidü] – Järve k. Järve-Kontsi t. maal Ahja jõe paremal kaldal olev 7 m kõrgune devoni liivakivipaljand ülalpool Juudaniitu [75]. Varem nimet. ka Juudapaeks, uuemal ajal Saksa paeks (vastaskaldal el-

⁴ Viidatud allikas täpsustab järve asukohta: “Emandasoo kaela pääl” (vt. Emandasoo kael).

va majaomaniku järgi). Kaljus olnud väiksem koobas, mis nüüd umbseks vajunud; seal on ennemuiste nähtud valgetes rõivastes naist ketramas ja raudtelgedel kangast kudumas; mõnikord nähtud teda ka jões suurel kivil istumas ja juukseid kammimas [Kumari 1972: 10].

Juudaniit – Järve k. Järve-Kontsi ja Partsi t. heinamaariba Ahja jõe paremal kaldal vastu Padari k. Kongsi talu. Heinamaa nimi on ilmselt tuletatud Vana-Juudast ehk Vanapaganast: see olnud üksik koht metsa sees, kus arvatud juudaid elutsevat [272]; karjalapsed pole siia meelsasti tahtnud karjaga tulla, kuna kartnud, et juudad tulevad neid kimbutama [75].

Juudirae – Visse k. talude mets (28 vakamaad suur) Metsa ja Kangro t. vahel, mille Kiidjärve parun omal ajal juudile maha müünud [459].

Jõeniit – Lüko k. Lüko t. heinamaa talu kohal teispool Ahja jõe [305].

Järve küla⁵ – olemas endise mõisa ja järve ümbruses Kidijärve külana⁶ juba 16. sajandil (1521 *Kidierve*⁷, 1582 *Kidra*, 1588 *Kydra*; 1627 *Kydiger*, 1638 *Kidigerf*⁸, *Koszjerwe* (?); alates 18. sajandist esineb juba Kiidjärve (*Kidjerw*)⁹ ja 19. sajandi algupoolsest alates Järve küla nime all.¹⁰ Küll on küla märgitud Kidijärve külana kohati veel 19. sajandi algul, ka 1811. a. revisjoniraamatus, samuti on teda 18.–19. sajandil kirja pandud veel Järveveere (1793. a. kiriku-raamatus) ja Ülejärve (1834. a.) nime all.

Kuna kuni 18. sajandini ei ole dokumentides Visse ja Lüko küla Järve külast eristatud, on külade asustuse käiku raske jälgida. 1582. a. oli külal 2 adramaad, neist 1,75 adramaad haris 7 talupoega; külas oli ka veski. 1588. a. elas külas 4 talupoega (neist üks mölder), 1627. a. aga ainult üks ja 1638. a. 2 talupoega. Kõigi tolleaegsete revisjonide ajal kuulus küla Ahja mõisale, nagu see nähtub ka veel 1684. a. kaardilt; siis on praeguse Järve küla piirkonda märgitud 10 talu (üks hilisema mõisa kohal, 2 järve läänekaldal praeguste Käänu ja Järve-Kontsi t. piirkonnas, 4 järve idakaldal ja 3 Atikoja ääres). 1688. a. loendatakse külas (koos praeguste Lüko ja Visse külaga) 12 talu, 1758. a. koguni 19 talu. 17. sajandi lõpul või 18. sajandi algul rajati

⁵ Asulate nimistutes: 1923. a. Kiidjärve as. (Vana-Kuuste vallas) ja Järve k. (Vastse-Kuuste vallas), 1945. a. Järve k., 1977. a. Kiidjärve k. (EH).

⁶ Kiidjärve as. (Simm 1977: 112).

⁷ *Kivierve* (Simm 1977: 112).

⁸ *Kidigerf kyllle* (Simm 1977: 112).

⁹ 1714: *Kidjerwelt*; 1744: *Dorff Kidjerwe*; Mellin 1798: *Kidijerw* (Simm 1977: 112).

¹⁰ 1698. aastal eraldati Kiidjärve küla pärandi jagamisel Kuuste mõisast (Kambja khk) ja külanimega nimetati edaspidi vastasutatud mõisat (Simm 1977: 112).

nelja talu baasil Kiidjärve mõis, talud ise viidi eemale võsamaadele. 1795. ja 1811. a. revisjonide ajal on külas loetletud 11 talu (koos kahe Tikuta taluga, mis praegu kuuluvad Lüko külla), alates 1816. a. 9 talu (Lodeski, 3 Kontsi, 2 Rihma, Partsi ja 2 Tikuta). Praegu on külas 6 vanatalu: Järve-Kontsi, Mets-Kontsi, Lodeski, Partsi, Rihma-Jakobi ja Rihma-Märdi, peale nende veel Kiidjärve koolimaja, endine Kassi kõrts ja järgmised asundustalud: Hämariku, Järveotsa, Kalda, Kaljumäe, Kiidjärve, Kivistiku, Koduvälja, Kraavi, Käänu, Linnassoo, Männiku, Salu, Sussepi, Tamme, Tammelombi, Vahetare ja Välja.¹¹

Järve-Kontsi talu nr. 11 (ametl. Konsi) [-*kondsi*] – Järve k. vanatalu, olemas juba 1684. a. kaardil. Talu nimi pärineb arvatavasti 18. sajandi algusest, mil Kiidjärvel elas Kungsi-nimeline pere. Nimet. ka Ala-Kontsi taluks. 1867. a. ostis talu päriseks Daniel Kons.

Järvekurm – Visse k. Metsa t. padrik Ahja jõe paremal kaldal, Metstare mäest veidi allpool, jõekäänaku (Kiinikäaru) kohal [459]. Nimet. ka Sarappõlluks lähedal kasvanud tiheda sarapuuvõsa tõttu [459].

Järveotsa talu – Järve k. asundustalu Kiidjärve kirdekaldal.

Järvepera niit [-*perä*] – Järve k. Mets-Kontsi t. heinamaa Kiidjärve põhjakaldal.

Kabelikotus [*kaböli*-] – Kiidjärve vk. (kv. 149) Atikoja vasak kõrge kallas Visse k. Vissi-Petri talust 0,4 km lääneedelas. Vanarahva jutu järgi olevat see vana matusekoht, kust on leitud ka ehteasju [146].

Kakumägi – Ahja jõe kõrge parempoolne kallas Järve k. Järve-Kontsi t. maal, liivakivipaljandiga vastu Valgemetsa, Juudaniidu kaljust 0,4 km ülalpool. Mäe nimetus tulnud kakkudest, kes siin läheduses varem elutsenud [75].¹² Mägi on õige kõrge ning järsk, mispärast teda nimet. ka Kuradimäeks [47; 117]. Siit on varem mitmel korral inimesi alla kukkunud; kõneldakse kellestki ratsanikust, kes siit vanasti valge hobusega ülepeakaela jõkke sõitnud [67]. Sakslased nimetanud varem mäge Hundikuristikuks (Wolfsschlucht) [47]. Nimet. ka veel Sadama paeks, kuna asub vastu Valgemetsa asunduse Sadama tänavat.

¹¹ Lisaks on eraldi artiklid Kiidjärve vallamaja ja veski kohta.

¹² Kohanimeuurija Evar Saarele seletati 2000. aasta välitöödel järgmist: vana nimega Juudaniidu kalju on nüüdne Sadama pae; Juudaniit ulatus Juudapaest võimsama Juudaniidu kaljuni; Kakumägi on laiemalt kogu kõrge kalda nimi, paed on osa Kakumäest.

Kalda talu – Järve k. asundustalu.

Kalevi talu nr. A-13 [*kalõvi*] – Lüko k. endine mõisa kandikoht. 19. sajandil asus selle ja Lüko-noor talu vahel veel kaks Lüko talu [305].

Kaljumäe talu – Järve k. asundustalu Ahja jõe paremal kõrgel kaldal Oonemäe pae kohal. Talus sündis 1928. a. laulja Kalmer Tennosaar.

Kandinurm – Lüko k. Vahesaare t. (mõne teate järgi ka Hainjärve ja Tülinurme t.) piirkonnas olnud endine mõisa kandimeeste põld [72].

Kangro talu nr. 18 – Visse k. vanatalu; oli olemas juba hiljemalt 18. sajandi algupoolel, tollal ja ka veel 1858. a. revisjonilehtedel Vissi (*Wissi*) talu nime all. Praeguse nime on talu saanud nähtavasti peremehelt Jaan Kangrolt, kes tuli tallu 1842. a. Kokorast. Talu ostis päriseks 1868. a. Jüri Laurson.

Kapsaloosik [*ˈkapstaluusk ~ ˈkapstaloosk*] – Järve k. Mets-Kontsi t. väike heinamaa Ahja jõe paremal kaldal Kiviniidu kalju juures, sellest veidi allpool [75].

Kapstaaia kurm – Visse k. Metsa t. heinamaa Ahja jõe paremal kaldal, talust 0,3 km allpool, kus “vanasti kapsta pidama kasuma”¹³ [459]; nüüd vee all (väikese nõo kohal, mis suubub jõkke).

Kassi – Järve k. endise Kassi kõrtsi ümbruskonna majade üldnimetus.

Kassi kõrts – endine kõrts Järve k. Ahja jõe paremal kaldal kohas, kus Atikoja suubub jõkke, mainitud juba 1782. a. revisjoniraamatus, suleti 1910. a. paiku. Kassi-nimeline pere oli Kiidjärvel olemas juba 1758. a. Praegu elab endises kõrtsihoones Kiidjärve metskonna metsnik.

Kassi pae – Kassimäe all olev põhjapoolsem liivakivipaljand Ahja jõe kaldal.

Kassimägi – Kiidjärve vk. Roiupalus Kassi kõrtsi lähedal olev Ahja jõe ja Atikoja parempoolne kõrge kallas [459].

Kassiorg – Atikoja (Kassioja) jõkke suubumise koha piirkonnas asuv kitsas org, milles voolab oja. Nime on org saanud kassidest, keda orus kasvavad palderjanid varem siia hulgana kokku meelitanud [28].

Katerehe klamm [*katõrehe klaním*] – Kiidjärve idaosas madalaveeline lahesopp, mille kaldal asunud vanasti mõisa rehi [416; 459].

¹³ Nähtavasti on mõeldud: *vanast(e) ˈkapsta pidänu/pidänü kasuma*. Vt. märkust 10 lk. 432.

Kergemäe talu nr. A-14 – Lüko k. endine mõisa kandikoht Akste tee lähedal; saanud nime arvatavasti Kerge-nimeliselt perelt, kes elas Kiidjärvel 1860. aastatel ja hiljem. Endise peremehe järgi nimet. ka Tsäko taluks.

Kiidjärv – Järve k. järv, mille pindala 13,8 ha, mõõtmed 0,73 × 0,30 km, suurim sügavus 10 m. Vanasti on järve kutsutud Kidijärveks (1627 *Kydi Jerwe*) ja Kitsjärveks, kuna ümbruskonnas elutsenud karjade viisi metskitsi [361]. Muistendi järgi rännanud järv siia Emandasoost (vt.) Kiidjärve paruni palvel, kuna mõisa ümbruses polevat vanasti vett leidunud [ERA I 2, 933 (1)]¹⁴.

Kiidjärve haigla – Järve k. Rihma-Jakobi talus 1945. a. rajatud tuberkuloosihaigla. (Haigla profileeriti 1979. a. ümber Põlva Rajoonihaigla teraapiaosakonnaks ja likvideeriti 1982. a.)

Kiidjärve kool – asutatud tõenäoliselt 1765. a. külakoolina (mainitakse esmakordselt 1766. a. 20. nov. kirikukatsumise protokollis). Kuni 1786. aastani asus kool Koorvere kõrtsi lähedal, kust viidi üle Lambi karjamõisa juurde; 1810. a. töötas kool Kiidjärve mõisas. 1813. a. valmis Järve külas mõisa lähedal kooli jaoks uus hoone; see asunud praeguste Rihma-Märdi ja Järve-Kontsi t. vahel [416], teistel andmetel aga Salu t. lähedal väljal, ja põles maha 1883. a. Veel samal sügisel ehitati koolimaja uuesti üles ning on seisnud tänini. Eesti Vabariigi ajal töötas kool 6-klassilise, nõukogude ajal 4-klassilise algkoolina, kuni 1970. a. suleti.

Kooliõpetajad: 1786 Tenno Pedro Märt, ?–1799–1811 Kalla Mihkle Hindrik, 1811–1814 Visse Juhani Jüri, 1814–1846 Tikota Peebo Peeter Tikk, 1846–1851 Johan Peetri p. Tikk (hakkas 1848. a. lastele kirjutamist õpetama), 1851 Jaak Peetri p. Tens, 1852–1857 Kusta Danieli p. Mällo (hakkas õpetama rehkendust), 1855–1857 Jaan Peetri p. Konts, 1858–1872 Hans Reinu p. Kallas, 1872–1884(?) Johan Weiken, 1884–1886 Peeter Lüüde, 1886–1890 Jaan Hansu p. Hannus, 1890–1899 David Juhani p. Uin, 1899–1903 Peeter-Friedrich Jaani p. Kõiv, 1903–1909 August Jüri p. Lass, 1909–1910 Heinrich Hansu p. Kahu, 1910–1914 Abel Andrese p. Lepasaar, 1915–1917 Minna Jaani t. Rööp, 1918–1936 August Hernits jne.

Kiidjärve mõis (saksa k. Kiddijerw) – asutatud 1726. a. eraldamise läbi Vana-Kuuste mõisast.¹⁵ 1758. a. revisjonist selgub, et mõis on rajatud nelja talu maadele, mis viidud üle võsamaadele. Pärimuse kohaselt asunud mõis algul praegusest kohast 1,5 km lõunaedelas, endise Lambi karjamõisa kohal, kust hiljem toodud praegusse kohta [117; 221; 447].

¹⁴ Viidatud allikas veepuudust ei maini.

¹⁵ Vt. märkust 10.

Mõis on nähtavasti kogu aeg säilitanud oma piirid Koorvere, Järve, Lüko ja Visse küla, kui mitte arvestada 1849. a. Vastse-Prangli mõisale müüdud 592 vakamaad metsa koos Koorvere kõrtsiga. 20. sajandi algul hõlmas mõisa valdkond 6940 vakamaad; inimesi elas siin 1758. a. 308, 1816. a. 253, 1834. a. 370 ja 1858. a. 465. 1820. a. hinnangu järgi olid mõisa põllu-, heina- ja karjamaad keskmise kvaliteediga, ehitus- ja põletuspuudest ei tuntud puudust. Talumaad mõõdistati juba 1857. a., hiljem veel 1862. ja 1867. a. Talusid hakkas mõis müüma päriseks varem kui teised ümberkaudsed mõisad, neljandana kogu Eestimaal. Esimene taluost sai teoks juba 1835. a.; suurim ostuaeg aga oli 1867.–1868. a., mil talupoegadele müüdi peaaegu kõik talud, arvult 19; müügihinnad olid suhteliselt soodsad, keskmiselt 100 rubla taaler.

Veel enne mõisa rajamist, 1698. a., restitueeriti Kiidjärve von Zoegede järeltulijatele. 1726. a. omandas mõisa v. Zoegede tütar H. v. Schlippenbach; 1729. a. kuulus ta Moskva kaupmehele H. Schlüterile, 1746. a. paruness S. H. Wrangellile ja 1748. a. tolle pojale, parun N. J. Wrangellile, kes 1755. a. pantis mõisa J. G. v. Rennenkampffile. Viimase vend loovutas mõisa 1772. a. oma kälimehele Heinrich Johann v. Baerile (K. E. v. Baeri vanaisale), kelle lesk ja pojad müüsid 1787. a. mõisa parun L. a. Bruiningkile. Tollelt sattus mõis 1791. a. F. G. Pottwigile, kes 1803. a. pantis mõisa A. A. Schultzile. Viimaselt ostis mõisa major G. Schoultz, kes selle 1814. a. vahetas C. L. Schultziga Vana-Prangli mõisa vastu. 1846. a. ostis mõisa kolleegiuminõunik dr. med. Carl von Schultz, 1853. a. maanõunik August von Sivers ja 1875. a. parun Paul Maydell, kelle pojalt Erichilt mõis 1926. a. võõrandati.

Kiidjärve mõisas on sündinud Balti aadli liberaalse tiiva juht Liivimaa maapäeval, parun Karl Axel Bruiningk (1782–1848), kes juba varakult innustus Garlieb Merkeli ideedest, hakates võitlema pärisorjuse kaotamise ja rahvahariduse levitamise eest. 1818. a. nõudis ta talurahvale ühes priiusega ka õigust maale. 1835. a. kavatses ta Väike-Rõngus asutada koolmeistrite seminari, milleks ei saanud aga haridusministrilt luba. 1840. aastatel esitas Bruiningk maapäevale oma agraarprogrammi, mis mõnes osas läks veel kaugemale liberaalse aadli kavast, sisaldades sundusliku raharendile ülemineku nõude; oma programmiga jäi ta aga maapäeval üksi.

Rahvas kõneleb piinakeldreist mõisa häärberi all [31]. Mõisa keldriruumidesse olevat rahva arvates ka maetud parun Paul Maydell, kes sattunud riigivalitsusega vastuollu (reetis tähtsad dokumendid rootslastele?) ja

end mõisa keldris varjanud, kuni surnud (u. 1900); pärast tema ametlikku surmakuulutust (öeldi, et ta surnud võõrsil) näinud mõisarahvas teda mitmel korral mõisaruumides ja pidanud teda kodukäijaks [458].

1920. aastatel rajati mõisa asemele Kiidjärve talu (vt.).

Kiidjärve palo – endine Kiidjärve mõisa mets mõisa ja Koorvere küla vahel [361].

Kiidjärve raudteepeatuskoht – ehitatud seoses Tartu-Petseri raudtee valmimisega 1933. a.

Kiidjärve talu nr. A-6 – Järve k. asundustalu endises mõisasüdames; kingiti 1920. a. Põllutöoministeeriumi poolt polkovnik Mutt'ile, kuigi Vastse-Kuuste vallavalitsus tahtis siia rajada kooli. 1949. a. paigutati endisse mõisahäärberisse kolhoosi Proletaarlane kontor, mis 30. dets. 1950 maha põles.

Endise mõisa ja Kalda t. vahel, järvest 60–70 m, praeguse Mältoni maja juures mäekallakul põliste tammede all asuvat rootsiaegne sõjakalmistu [457]. Lahingus langenuid matma kamandatud terve kogukond; kallakul on kääpad tunda, siia maetud 80 Rootsi soldatit [457].

Kiidjärve vahtkond – Kiidjärve valla idaosas olev metsamassiiv. Kv. 139 ja 140 leidub rahva arvates rootsiaegseid sõjakääpaid [31; 458]. Kvartalis 139, 40–50 m lõuna pool metskonna- Metsa t. teed, metskonna majadest 0,2–0,4 km kagus ja idakagus, on metsas kolm ümmargust kääbast ja ristkülikukujuline vall mõõtmetega 30 × 10 m, peale nende veel mitmeid ebamääraseid kääpataolisi moodustisi, mis aegade jooksul nähtavasti moondunud ning osalt hävinud. Kvartalis 140, nimetatud teest 0,1 km põhja pool, metskonna majadest 0,6 km idas, on teine ristkülikukujuline vall mõõtmetega 50 × 20 m ümmarguse kääpaga keskel. Rikutud piklikuks kääpaks peetakse ka metskonna ja Metsa t. vahelist teed ristavat väikest seljandikku mõlema oletatava kääbastiku vahel [457]. Paksus metsas pidavat veel leiduma kääpaid, mida aga kohalikud elanikud enam näidata ei oska.

Kiidjärve vallamaja – Järve k. koolimaja ja Järve-Kontsi t. vahel asuv hoonne, kus kuni 1893. aasta alguseni, Kiidjärve ja Vastse-Kuuste valla ühendamiseni, paiknes Kiidjärve vallamaja. Eesti Vabariigi ajal kasutati hoonet vaestemajana.

Kiidjärve veski – Järve k. endisest Kassi kõrtsist 0,2 km põhja pool Ahja jõeale 1914. a. mõisaomaniku ehitatud villa- ja jahuveski, mis töötas vee jõul.

Kiinikäär – Ahja jõe käänukoht Metstare mäe all, Järvekurmu ehk Sarapõllu (vt.) kohal, mille kaldal varem kasvanud tihe sarapuuvõsa, kuhu lehmad armastanud kiini joosta [459].

Kiisa oit – väike org Koorvere k. Kiisa t. lähedal Ahja jõe paremal kaldal (sama mis Veriorg?).

Kiisa pae – Koorvere k. Kiisa t. juures Ahja jõe kaldas olev väike liivakivipaljand.

Kiisa talu nr. 8 – Koorvere k. vanatalu, oli selle nimega olemas nähtavasti juba 18. sajandi algul, mil külas elas mitu Kiisa-nimelist peret; Kiisa (*Kisa*, *Kiessa*) nime all esineb ka 1795.–1858. a. revisjonikirjades.

Talu vana rahvapärane nimi on Sika, mis pärineb arvatavasti samuti 18. sajandi algusest või koguni 17. sajandi lõpust ning mida kasutati talu kohta veel 1875. a. vallakohtu protokollis. 1867. a. ostis talu päriseks Koorvere veskiomanik Jakob Konts Jaan Nemvaltsi nimele. Talu asus varem jõe lähedal, oru jalamil [251].

Talu juures, sellest 0,1 km põhjas, Ahja jõe paremal kaldal on vana kääbas (keskelt kaevatud), kuhu olevat maetud Põhjasõja ajal toimunud lahingus maha löödud sissid [361].

Kirbu võrendik – Ahja jõe väike karestik Koorvere k. Kiisa t. kohal Kirbuniidu lähedal [251].

Kirbuniit – Koorvere k. Vassoja t. heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal, allpool Kirbuorgu. Siin olnud varem palju heinakirpe (pisikesi pruune putukaid), kes heinalisi kurjasti tülitanud [361].

Kirbuorg – Koorvere k. Vassoja t. maal Kiisa t. kohal Ahja jõkke suubuv väike sälkorg [251].

Kitse talu [*kitsõ*] – Koorvere k. Kruusamäe t. endine popsikoht Kärberi mäel, vastu Teeääre talu; praegu hüljatud (lõhuti 1960. aastatel).

Kitseniit – Kiidjärve vk. endine mõisa heinamaa, Lambiniidu jätk ida pool raudteed, ulatub kuni Suurniiduni [416].

Kivistiku talu – Järve k. Mets-Kontsi t. endine popsikoht; saanud nime kiviste põldude tõttu: neilt olevat 30 kuupmeetrit kive välja veetud.

Kiviallikas – Valgemetsa Suur-Taevaskoja juures oleva allika uueaegne nimetus.

Kiviniidu kalju [-niidü] – Järve k. Mets-Kontsi t. maal, Ahja jõe paremal kaldal olev kõrge devoni liivakivipaljand allpool Kiviniitu [75].

Kiviniit – Järve k. Mets-Kontsi ja Lodeski t. pikk heinamaariba Ahja jõe paremal kaldal jõekäärus, Kiviniidu ja Tsuba kaljude vahel, Lodeski talust 0,25 km allpool. Niidul on suur kivi, millest ka nimetus [509]. Kohalik rahvas eristab veel Suur- ja Väike-Kiviniitu.

Kivipalu mets (Kivipalo mõts) – Visse k. Vissi-Jaani t. lähedal olev mets Ahja jõe paremal kaldal, Vanakivi mäe vastas [459].

Koduvälja talu – Järve k. asundustalu.

Kongeniidu pae ['koŋeniidü] – Ahja jõe paremal kaldal Kongeniidu (vt.) juures, sellest ülevalpool olev devoni liivakivipaljand [459].

Kongeniit – Visse k. Metsa t. suur heinamaa Ahja jõe paremal kaldal, talust 0,5 km allpool, Savioidu vastas, nüüd uputatud. Vanasti seatud siia niidule üles rohkel arvul mesilaste konge – puutarusid [459].¹⁶

Kontsiniit [kondsi-] – Järve k. Mets-Kontsi t. heinamaa (kaks niitu) Ahja jõe paremal kaldal, talust põhjakirdes, raudteesillast ülevalpool [75].

Koorvere kõrts – Koorvere k. endine kõrts (praegu Koorvere talu); oli olemas juba 1782. a. revisjoni ajal, müüdi 1849. a. Vastse-Prangli mõisale, põles ära 1905. a. paiku.

Koorvere (Kuurvere) **küla**¹⁷ [KN: sisseütl. *kuur`verde*] – oli selle nime all olemas juba 15. sajandil (1449 *Korever*, 1498 *Koriver*¹⁸; 1511 *Korver*, 1582 *Korfier*, 1588 *Korwer*); kuulus 1498. a. Kioma mõisale, 1582. ja ka veel 1684. a. kaardi põhjal Ahja mõisale, hiljem aga on olnud Kiidjärve mõisa valdkond. 1582. a. elas külas 3 talupoega, kes harisid siin olnud 3 adramaast ühte; 1588. a. oli järele jäänud veel üksainus talupoeg. Järgnevates sõdades on küla raskesti kannatada saanud, sest 1627. a. külal haritud maad ei olnud ja küla oli tühi (mainitakse ainult ühte elanikku), 1638. a. aga oli külas üks 0,25-adramaaline talu. 1684. a. kaardil on külas märgitud 4 talu, 1688. a. revisjoniraamatus aga juba 5 (*Tickota*, *Sincka*, *Puicka* ja 2 *Kalla*). Nagu nähtub kaardilt, paiknesid tollal talud umbes praeguste Ala-Tsea, Pärtli ja Tenno-Peebo t. ning Koorvere endise kõrtsi kohal. 1758. a. oli talusid külas 10–11, 1795. a. 9 (peale nende veel kõrts), 1811.–1858. a. revisjonide ajal 11 (2 *Tenno*, 3 *Simka*, 3 *Zea*, 2 *Zilgo* ja *Kissa*). Nagu nähtub 1839. a. Rückeri kaar-

¹⁶ *koŋ* 'taru (mesilassülemi püüdmiseks)' (EMS).

¹⁷ Olemas kõigis asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

¹⁸ *Gesinde Koriver und Hattikas* (Simm 1977: 113).

dilt, oli küla koondunud peamiselt jõe paremale kaldale Ala-Tsea ja Kiisa t. vahele; olemas olid ka Pärtli talu (Kioma v.), Koorvere kõrts ja Vassoja talu, kuna Tenno talud olid nähtavasti eksikombel jäänud märkimata.

Praegu on külas 10 vanatalu: Kiisa, Kruusamäe (lõhutud), Silgo, Simka, Tenno, Tenno-Peebo, Ala-Tsea, Mäe-Tsea, Pärtli-Tsea¹⁹ (Kioma v.) ja Vassoja, peale nende Koorvere endise kõrtsi asemele rajatud Koorvere talu, 3 endist popsikohta (Kitse, Mäe ja Teeääre) ja Tedre asundustalu.

Koorvere talu nr. A-33 – Koorvere k. endine kõrts.

Koorvere vesiveski – Koorvere k. Ala-Tsea t. juures olev vesiveski Ahja jõel. 1861. a. ostis selle mõisalt päriseks Jakob Konts.

Kopli niit – Järve k. Rihma-Märdi t. ja Rihma-Jakobi t. heinamaa.

Kopli talu – Lüko k. Lüko-noor t. endine popsikoht, rajatud 1877. a. paiku talu kopli äärde, kus kasvanud suured kased ja pärnad.

Kotiku²⁰ **oja** – Kiidjärve v. Lüko k. ja Vastse-Kuuste v. Padari k. piiri tähistav oja, suubub Ahja jõkke.

Kraavi talu nr. A-1 – Järve k. asundustalu.

Kruusamäe niit – Koorvere k. Kruusamäe t. heinamaa talu juures Leevi jõe kaldal, talust 0,1–0,2 km põhjaloodes [119]. Nimet. ka Kruusa niiduks.

Kruusamäe talu nr. 5 – Koorvere k. vanatalu, toodud praegusse kohta küla keskusest 1860. a. paiku. 1866. a. kaardil on talu Kruusamäe nime all märgitud juba praeguses kohas, talu varasem nimi aga oli Simka Jaani talu (peremees Jaan Wisk'i järgi); hiljem ristiti talu Kruusamäeks, eristamaks teda teisest Simka talust. 1868. a. ostis talu päriseks Jaan Visk (Viss). 1950. aastatel talu lõhuti.

Kunnimägi²¹ – Järve k. Partsi t. põllul, talust 0,2 km loodes olev väike kõrgendik [47].

Kunnimägi – Visse k. Kangro t. maal, talust 0,4 km lääneloodes, Atikoja paremal kaldal asuv pikergune küngas, mis kuni 1950. aastateni oli põllu all ja nüüd on kaetud võsaga [146; 170].

¹⁹ Käsikirjas siinkohal *Pärtle-Tsea*.

²⁰ Sõnast *kotik* 'väike kott' (EMS).

²¹ Vrd. *kuún* : *kunni* 'muhk, kühm; käbi; kurnimäng' (EMS).

Kunnimägi – Kiidjärve vk. Roiupalus, Metsa t. ja endise Kassi kõrtsi vahelise tee ääres, sellest 0,1 km läänes olev Madlisoo kõrge lõunakallas [361; 416; 459; 62]. Vanasti olevat mäelt keegi kuningas pikksilmaga jälginud lähedal toimuvat lahingut, millest ka mäe nimi [361]. Mõisaaja lõpul korraldanud Kiidjärve parun sellel mäel mõisarahvale jaanituld, kuhu kogunenud ka külaharvast; tollal olnud see koht veel lage, nüüd aga on mets peale kasvanud [458].

Kunnimägi – Koorvere k. Silgo t. põllul Lodeski t. lähedal, viimasest 0,5 km lõunas olev väike kõrgendik [251; 361]. Sel mäel jälginud vanasti Rootsi kuningas lähedal toimuvat lahingut [361].

Kuradikoobas [-kuup] – Koorvere k. Kiisa t. maal, talust 0,5 km allpool Ahja jõe parempoolses kõrges kaldas (Kiisa paes) olev 2 m kõrguse sissekäiguga koobas [75; 251]. Koopa juurde jõkke olevat vanasti maetud rahapada, mida seni ei ole veel keegi kätte saanud [75]. Rahvajutu järgi võivat varandust kätte saada vana-aasta öösi kell 12, kui rahakatla ette rakendada kolm musta takku [ERA II 244, 625 (7)]; teiste järgi saavat varanduse kätte siis, kui võtta kaasa üleni must kukk [ERA II 241, 199/200 (20)]. Varanduse otsijaid on tulnud hirmutama hirmsad loomad [75]. Ka koopa tagumisse otsa olevat lõpmata hulgal vara peidetud, mida samuti pole kellelgi õnnestunud kätte saada: kes koopasse läinud, see sinna ka jäänud; arvatud, et koopas elab Kurat, kes iga sissetungija surmab [361]. 19. sajandi keskpaiku läinud Ala-Tsea talu peremees Jakob Konts koobast uurima, saanud juba üsna kaugele, kuid siis lõõnud mehele vastu kange tuuletõmbus ning mees pole julgenud enam kaugemale tungida [361].

Kuresoo (-suu) [kurõ-] – Visse k. Vissi-Peetri t. heinamaa Atikoja ääres, talust 0,5 km ülevalpool; on Vaheniidu ja Sikaniidu vahejätk [146].

Kärberi mets (mõts) – Koorvere k. Kruusamäe ja Tenno-Peebo t. mets, ulatub lõunas kuni Kärberi mäeni. Nime on mets saanud arvatavasti Võnnu kirikuõpetaja Ed. Ph. Körberi järgi, kes siin 19. sajandi esimesel poolel käinud jutlust pidamas [361]. Nimet. ka Kärbeni metsaks, Palandsoo metsaks [119].

Kärberi mägi – Koorvere k. Teeääre t. juures Koorvere-Karilatsi maanteel, Leevi jõe sillast 0,1 km kaugusel olev kõrgendik [515]. Nimet. ka Kärbeni mäeks ja Venne mäeks, kuna mäel asunud popsitares (Teeääre talus) elanud varem veneusuline Rihma-nimeline pops [447].

Käänu talu nr. A-23 – Järve k. asundustalu, rajatud mõisaaegse moonamaja asemele. Talu aias on näha piklik, järve suunas kulgev kivivundament, kust on leitud hulgana loomaluid [117].

Laanemets (-mõts) [*laanõ-*] – Koorvere k. Kruusamäe talust idas olev mets [119]. (Endine Tennolaas?)

Laari vahtkond – metsamassiiv Kiidjärve valla lõunaosas.

Lambaaed (-aid) – Koorvere k. Kiisa t. väike heinamaa Ahja jõe paremal kaldal, talust 0,2 km allpool. Varem käidud siin jõe ääres talu lambaid pesemas [251].

Lambi karjamõis – Kiidjärve mõisa karjamõis 18. sajandil, mis likvideeriti 19. sajandi algupool (1815. a. veel olemas, ka 1839. a. kaardil *Lampe* nime all veel olemas). Karjamõisa ase (kivid) on veel tunda Lambiniidu ääres Kiidjärve metsas, Kiidjärve raudteepeatusest 0,6 km lõunas, 0,2 km lääne pool raudteed. Ümbruses on tunda ka veel künnivagude jälgi [117].

Vanarahva teatel asunud Kiidjärve mõis algul Lambiniidu ääres, kust ta 17. sajandi lõpul või 18. sajandi algul üle viidud Kiidjärve äärde [75; 117; 221]. Igatahes 1684. a. kaardi järgi oli Lambi karjamõisa koht juba asustatud. Kirikuraamatus on 1719. a. mainitud Lambi Jürit, 1737. a. ka Lambi küla. 1786. a. toodi Kiidjärve külakool ajutiselt Lambi karjamõisa. Rahvas mäletab aga karjamõisat rohkem Lampe nime all. Veel 19. sajandi keskpaiku veetud siit mõisasse vett, kuna seal kaev puudunud [75].

Rahvas mäletab, et Lampe mõisa ehitamise aegu on üks toatüdruk teopisiga patustanud ning jäänud rasedaks, mispärast mõisnik lasknud tüdruku elusalt müürida häärberi nurka, jättes ainult üheks ööks müüri sisse väikese ava, et tal oleks võimalik oma emaga jumalaga jätta. Hiljem, kui Lampe mõis ära põlenud, leitud müüri seest naise ja väikese lapse luukere [361]. Teise jutu järgi vajunud see mõis maa alla ning tema asemele tekkinud järv; viimanegi kuivanud ja järele jäänud praegune Lambiniit [361]. Tegelikult olevat mõisa häärber siit veetud Põlva alevisse, kust temast saanud vennastekoguduse palvemaja, mille hoone alevi põhjapiiril on veel praegugi alles [221].

Lambi rae – Kiidjärve vk. osa Lambiniidu (endise Lambi karjamõisa) piirkonnas [361].

Lambiniit – Kiidjärve vk. endine mõisa heinamaariba Kiidjärve raudteepeatuskohast 0,7 km lõunas, raudteest läänes. Heinamaa saanud nime Lambi karjamõisast, mis vanasti asunud selle niidu põhjaserval [75]. Nimet. ka Lambipääliseks [459], Lambikaelaks [-*kaal*].

Leevi jõgi – Koorvere k. kohal Kiidjärve valla läänepiiri tähistav jõgi.

Linajärve soo (suu) – Kiidjärve vk. Roiupalus, endisest Kassi kõrtsist 0,4 km idas asuv soo Ahja jõe lähedal. Soo asemel olnud vanasti järv, millest hiljem lomp järele jäänud, kus Visse küla rahvas käinud linu leotamas [459]. Lomp olnud põhjatu: tema sügavuse mõõtmiseks jätkatud kokku latte 7 sülla pikuselt, põhja aga pole siiski kätte saadud [459]. Praegu on lompki kinni kasvanud.

Nimet. ka Uppunu sooks, kuna siia uputanud kunagi enda Metsa talu pere-mehe vend.

Linnassoo (-suu) – Järve k. Lodeski t. ja raudtee vahel paiknev väike soo, mis saanud nime sellest, et ümberkaudu olnud siin vesised põllud, mispärast odrad kippunud enne koristamist alati idanema, s.o. linnaseks minema [361]. Teiste arvates olevat soo nimi tuletatud lindudest – tetredest, kes siin varem hulgana mängimas käinud [460].

Linnassoo talu nr. 50 (ametl. Linnasoo) – Koorvere k. asundustalu Linnassoo ääres.

Linumäe talu nr. A-11 – Lüko k. endine mõisa kandikoht Akste tee lähedal; esineb sellisena (*Linnomäe*) juba 1871. a. vallakohtu protokollis. (Nimet. ka peremehe järgi Kõivu taluks.)

Lisettental – Lüko k. Tikuta talust 19. sajandi III veerandil eraldatud talukoht; saanud nime esimese peremehe, mõisa kärner Goldbergi (Madis Laatsi tütrepoja) naise Lisette järgi [117]. Nimet. lihtsustatult ka Lissentalikks.

Lodeski talu nr. 7 (ametl. Lodjase, Lodjaske)²² – Järve k. vanatalu; oli olemas selle nime (*Loddeski*) all tõenäoliselt juba 18. sajandi algul või veelgi varem (1688. a. Kiidjärve külas peremees *Ladiska Willem*), kuigi vist mitte täpselt samas kohas. Talu nime aluseks näib olevat vene isikunimi Lodōška. 1867. a. ostis talu päriks Peeter Konts.

Nimet. ka Rainova taluks [KN: '*rainova*'], millena ta esineb muide ka juba 1866. a. vallakohtu protokollis, ja uuemal ajal endise peremehe järgi Tsuba taluks.

²² Lodjaski t. (Koorvere k.) (Simm 1972: 293).

Lodjaske niit – Järve k. Lodeski t. ja Koorvere k. Kiisa t. Ahja valla piiril Rakeoja ääres [251].

Lüko küla²³ – küla Kiidjärve valla lääneosas Ahja jõe vasakul kaldal. Lüko küla mainitakse kirikuraamatus esmakordselt 1760. aastatel, kuid tegelikult oli praeguse küla territooriumil juba 1684. a. kaardil märgitud kaks talu (Tikuta ja Lüko-noor t. piirkonnas). Küla on saanud nime Lükko-nimeliste perede järgi, keda Kiidjärvel leidis juba 18. sajandi algul. 1795.–1858. a. revisjonikirjades on märgitud juba 4 Lüko talu, samuti kuulus siia arvatavasti veel viieski samanimeline metsavahikoht, mis rajati 1800. a. paiku. 1866. a. kaardi põhjal asusid need talud kõik praeguste Lüko talude piirkonnas Ahja jõe käänukoha ligidal. (Tikuta ja Singa talu arvati 19. sajandil Kiidjärve küla alla.)

Praegu on külas 14 talu, neist vanatalud Hainjärve, Lisettental, Lüko, Lüko-noor, Singa, Tikuta ja Tülinurme, peale selle endised kandikohad Kalevi, Kergemäe, Linnumäe, Pritsu ja Vahesaare, endine Sõnajala puulõikajakoht ja Kopli popsikoht.

Lüko niit – Lüko k. Lüko ja Lüko-noor t. ning Järve k. Rihma-Jakobi t. heinamaa.

Lüko talu nr. 14 – Lüko k. vanatalu, oli sellenimelisena olemas juba 18. sajandi algul. Talu ostis 1867. a. päriseks Johan Lukk, kes selle 1877. a. edasi müüs Juhan Kurvitsale. 19. sajandi lõpul asunud talu krundil 12 popsikohta [497].

Lükoalune pae [-*alonõ*] – Lüko k. Lüko-noor t. ja Kalevi t. vahel asuv kõrge devoni liivakivipaljand Ahja jõe vasakus kaldas [459]. Kuna liivakivi on siin valkjas, nimet. ka Valgepaeks [*`valgõ-*] [459], samuti Lüko paeks [460].

Lüko-noor talu nr. 15 (ametl. Lüko) [-*nuur*] – Lüko k. vanatalu, märgitud juba 1684. a. kaardil, omas Lüko (*Lükko*) nime hiljemalt 18. sajandi algul. Talude päriseksostmise aegu, 1860. aastatel, olid mõlemas Lüko talus pere-meesteks Jaanid; teine neist olnud noorem, sellest saanudki talule nimi [305]. 1867. a. ostis talu päriseks Johan Lukk. Kuni 20. sajandi alguseni asunud talu lähedal orus [305]. Talust 50 m allpool, jõe kõrgel kaldal, asunud varem Lüko nr. 16 talu (praeguse Kopli t. kohal) [497].

Madlisoo (-suu) – Kiidjärve vk. Roiupalus, Linajärve soost lõunas kuni pea-aegu Atikojani ulatuv soo, mille laukasse vanasti Madli-nimeline naine ära uppunud [459].

²³ Olemas 1923. ja 1945. a. asulate nimistutes, 1977. a. kaotatud (EH).

Marananiit – Koorvere k. Kiisa t. heinamaa Ahja jõe paremal kaldal, talust 0,4 km allpool, ulatub kuni Kuradikoopani. Nimi tuletatud maranatest, mida siin kasvab rohkesti [251]. Varem, talude päriseksostmise ajal, kuulus heinamaa Silgo talule Sika kuusiku nime all [448].

Masinakoa käard [*massinakua*] – Koorvere k. Kruusamäe t. kohal Leevi jõe käänukoht, kus varem olnud laastuhööveldamis-, linarabamis- ja rehepeksmisveski, mis põles maha 20. sajandi algul [119].

Metsa (Mõtsa) **tal** nr. 17 – Visse k. vanatalu, asus mõisa kvootemaal ja eksisteeris samanimelisena juba 1782. a. revisjoni ajal. Talu asub üksikus paigas Ahja jõe kaldal, paksu metsa sees. Varem asunud ta praegusest kohast 0,15 km lääneedelas, veel varem 0,3 km ülalpool jõe kaldal [457]. (1775. a. saanud Metsa t. peremehe Kalla Jaani poeg Mihkel oma õe Triinuga poja.) Talu aiamaalt leiti 1925. a. paiku kaks Rootsi raha 1673. aastast [457]. Talu ostis 1868. a. päriks Jaan Lukk.

Metsavahialune niit (*Mötsawahhi allone niit*) [*mötsavahialonõ*] – Järve k. Lodeski t. ja Koorvere k. Mäe-Tsea t. heinamaa Ahja valla piiril. Esimese talu heinamaa asunud Laari metsavahikoha juures, talu sauna taga, teise oma aga Rakesilla juures oja kaldal (sillast allpool).

Metsaülema tal – Visse k. Atikoja paremal kaldal Viinakoja silla lähedal asuv Kiidjärve metsaülema maja, ehitatud 1930. aastatel. (Sel kohal esineb kaks talu 1684. a. kaardil.) Siin, Viinakoja oru kaldal, arvatakse olnud olevat Kiidjärve Jüri kabel ja kalmistu, kuna siit on maa seest luid leitud [117].

Mets- (Mõts-) **Kontsi tal** nr. 10 [*-kondsi*] – Järve k. vanatalu, Kiidjärve äärest praegusse kohta, endisele küla karjamaale üle toodud 1857. a. [75]. Talu ostis 1867. a. päriks Hans Kallas, kellelt ta 1880. a. omandas David Hintzer. Talu ja Ahja jõe vahel olnud vanasti mitu tiiki, kuhu käidud kokku õitsile.

Munamägi – Ahja jõe ürgoru vasakpoolne kõrge kallas Lüko k. Kalevi t. juures, talust 0,1 km edelas [72]. Varem olnud mäel kaks küngast (kääbast?), mida hiljem kasutatud talu kartulikoopaina [72].

Mustlaseniit [*'mustlasõ-*] – Lüko k. Ahja jõe vasakul kaldal, Kassimäest veidi allpool asuv Hainjärve t. heinamaa, kus mustlased vanasti sageli laagris olnud [72; 459].

Mõisamägi – Koorvere k. Laanemetsas, Kruusamäe talust 0,5 km kirdes asuv Leevi jõe vasakpoolne kõrge kallas (seljandik), asub Vastse-Kuuste valla piiril [119].

Mõisasoo (-suu) – Visse k. Kangro t. maal, talust loodes olev metsaga kaetud soo [170], mis vanasti kuulunud mõisale [146].

Mõrsjakivi – Koorvere k. Simka t. põllul Leevi tee ääres, Kiidjärve ja Vastse-Kuuste valla piiril olev kivirist. Vanasti olevat seal kohal keegi mõrsja kahe härja vahel lõhki kistud, sest talle olid kaks peigmeest võrdselt armsad olnud, kellest ta ei suutnud loobuda [160; 196; 361]; kui härjad juba valmis seatud, hakanud ühel peigmehel neust kahju ning ta palunud ta ellu jätta; teine peigmees aga sellega ei olnud nõus, sest tundnud, et mõrsja teda vähem armastab, ja kohtuotsus viidud täide [160]; nii saanud kumbki mees endale pool tüdrukut [196].

Kivi nimet. ka Neitsiristik [160], Neitsikiviks [361]. Teatakse, et kivirist on sel kohal seisnud juba Rootsi ajal [509] ja tähistavat lihtsalt kahe mõisa piiri [274; 320; 447]. Mõned jälle teavad jutustada, et kiviristi lasknud siia püstitada keegi oma tapetud sõbra mälestuseks [28]; siin surmanud vanasti kuri pull karjuse [395] (pulli sarvelööki sümboliseerivat auk ristis); siia maetud keegi lahingus langenud väeülem [251; 509] või Rootsi kindral [320]. Kivi lähedale maetud kulda [251].

Mõsumäealune [-*alonõ*] – Visse k. Vissi-Jaani t. heinamaa Ahja jõe paremal kaldal, vahetult allpool Mõsumäge [459]; praegu uputatud.

Mõsumägi – Visse k. Vissi-Jaani t. maal, talust 0,7 km kagus, Ahja jõe paremas kaldas olev devoni liivakivipaljand ja ürgoru kõrge kallas. Vanemal aegadel käinud Valgesoo küla (vt. AHJA) naised selle mäe all jõe ääres “mõsu mõskman”²⁴ (pesu pesemas), millest ka mäe nimi. Nimet. ka Kaku-mäeks – kakkude järgi, kes varem ümbruskonnas pesitsenud.

Mäe talu – Koorvere k. Kruusamäe t. endine popsikoht Kärberi mäel, Leevi jõe kaldal.

Mäe-Tsea talu nr. 9 [KN: *mäetsia*] – Koorvere k. vanatalu; oli selle nime all kirjas juba 1795. a. revisjonilehtedel ning asunud samal kohal juba 1867. a., kui Jakob Konts talu päriks ostis (koos Koorvere vesiveskiga). Nimet. ka Karsova taluks – kunagise peremehe järgi [361]. Talu lõhuti 1970. a. paiku.

Männiku talu – Järve k. asundustalu. Veel 1940. a. paiku olnud talu juures reas 6 kääbast, millest idapoolseimale on nüüd ehitatud maja. Ka ülejäänud kääpad on enamikus hävitatud ning jäänud põllu alla; tunda on veel kaks kääbast talu hooneist 20–30 m läänes [117]. Rohkesti kääpataolisi moodustisi, mis osalt kaevamisega tugevasti rikutud, leidub ka metsas talu vastas

²⁴ Vanapärasem ja tõenäolisem variant: *mõssu* ‘*mõskman*’.

teispool maanteed; need olevat vanad sõjakääpad [361]. Mõnede arvates tähistavad need kääpad rootsiaegset matusekohta, kuhu on maetud lahingus langenud sõdurid [221]; teiste arvates on need mõisaaegsed kartulikuhtad [272]. Kääpaid on kaevatud, kuid nendest pole midagi leitud [117].

Tõenäoliselt asus siin, kääbaste piirkonnas, vanasti Kitse ehk Jüri kirik, mis öeldakse olevat asunud savivabriku lähedal²⁵ [EKLA, f 199, m 38, l 3]; paganuse ajal tehtud siin tuld ja põletatud nõidu ning hävitatud see sakslaste tulekul [ERA II 241, 44/5 (3)]. Seda oletust kinnitab ka teade, mille järgi kirik olnud väike ning asunud savikoja lähedal [361]; ta asunud “saviabriku vastas, teispool Kiidjärve-Koorvere teed, metsas, kust karjatee läbi käinud” [376]. Hiljem võis siin asuda ka ohvrikoht, kus austatud “hobusejumalat”, mis hävitati kirikuvisitatsiooni protokollis andmetel 1680. aastal.

Märasoo kael (Märasuu kaal) [*märä*-] – Järve k. Singa t. maal, talust 0,15 km lõunas asuv väike vesine metsaheinamaa [67].

Nurmemäe pae [*nurmõ*-] – Visse k. Metsa t. juures Ahja jõe paremas kaldas Nurmemäes olev liivakivipaljand.

Nurmemäealune [*-alonõ*] – Visse k. Metsa t. kitsas heinamaariba Ahja jõe paremal kaldal, talust ülevalpool, talu ja Valgemäe vahel [459]; nüüd uputatud.

Nurmemägi – Visse k. Metsa t. juures, sellest 0,2 km põhjas asuv Ahja jõe parempoolne kõrge kallas, mille juurde ulatuvad talu põllud [459].

Ohvrikivi – Kiidjärve vk. Roiupalus Atikoja paremal kaldal, Kassi kõrtsist 0,1 km ülevalpool asuv u. 1 m läbimõõduga pealt tasaseks lihvitud kivi, mille keskel sügav lohk [271] (näib olevat pooleldi väljaraiutud vesikivi). Kivi ojapoolse serva alt on varem sütt leitud [271].

Oidupäälaine²⁶ – Visse k. Metsa t. maal, talust 0,4 km edelas asuv piklik edelakirdesuunaline märg heinamaariba [459]. Selle ääres on kunagise popsitare ase.

Ojamägi – Lüko k. Tikuta t. maal olev kungas kohas, kus Kotiku oja suubub Ahja jõkke ja mille all vanasti mustlased armastanud laagris viibida [305].

²⁵ Alliktekstis: “saevabriku lähedal”.

²⁶ Sõnast *oit* ‘nõgu, kus pisut vett; vesine heinamaa’ (EM).

Oonemäe pae [*oonõmäe*] – Järve k. Kaljumäe t. kohal, Kiidjärve sillast 0,4 km ülevalpool, Ahja jõe parempoolses kaldas olev devoni liivakivipaljand, milles on suur oos ehk koobas [459]. Koobas olevat kaevatud Kiidjärve paruni Erich von Maydelli korraldusel 20. sajandi algul [497]. Nimet. ka Oonemäeks, Koopamäeks [*kooba-*] [458].

Oromäe niit – Järve k. Rihma-Märdi t. heinamaa Ahja jõe paremal kaldal, vastu Valgemetsa Oromäe kaljut (vt.), sellest veidi ülevalpool.

Palanumägi – Kiidjärve vk. Sõnajalamäe ja Visse k. Metsa t. Nurmemäe vahel Ahja jõe vasakus kaldas olev liivakivipaljand, mille juures 1900. a. paiku oli suur metsapõlemine [459].

Palanupäälne – Visse k. Metsa t. mets Ahja jõe paremal kaldal talust allpool, Järvekurmu ja Jaani loosku vahel, kus 19. sajandi lõpul olnud metsatulekahju [459].

Palanusoo (-suu) – Koorvere k. Kärberi metsas, Tenno-Peebo t. lähedal Koti tee ääres olev soo [446]. Nimet. ka Palassooks.

Partsi talu [*pardsi*] – Järve k. vanatalu, rajatud tõenäoliselt 18. sajandi esimesel poolel, kuna juba 1758. a. mainitakse Kiidjärve küla peremeest Partsi Jürit (*Partzi Jürri*). 1835. a. ostis talu koos Tikuta ja Singa taluga päriseks Madis Laats (vt. Tikuta talu), kelle järglased ristasid talu ümber Parthofiks. 1964. a. suri talus esimene Eesti matemaatikaprofessor Hermann Jaakson (sünd. 1891).

Pedajaalone niit [*pedäjäalonõ*] – Järve k. Rihma-Jakobi t. heinamaa (tõenäoliselt heinamaariba, mis kulgeb talu juurest Kiidjärve suunas).

Peraniit [*perä-*] – Koorvere k. Mäe-Tsea t. heinamaa Ahja jõe paremal kaldal, kohe allpool Kuradikoobast [361].

Piirioit – Kiidjärve ja Ahja valla piiri tähistav vesine heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal, Visse k. Metsa talust 1 km allpool [459], praegu uputatud. Nimet. ka Piiroiduks, Piirioruks.

Piirisoo – Lüko k. Lüko-noor ja Hainjärve t. vahel olev soine ala, kus mets peal kasvab [305].

Pikalombi (Pikälombi) – Järve k. Järve-Kontsi t. maal, talust ligi 0,75 km läänes asuv paarisaja meetri pikkune ja 5–10 meetri laiune madal oruke, milles leidub alati natuke vett [117; 272; 416]. Oru kaldal asunud varem kaks popsitaret. Mõnede arvates kujutab org endast kunagist rootslaste kaevatud kaitsekraavi [416].

Pikalombi nurmed (Pikälombi nurme) – Järve k. Mets-Kontsi t. põllud Pikalombi ääres, sellest läänes.

Pikkloosk [-luusk ~ -loošk] – Visse k. Metsa t. u. 100 m pikkune endine kitsas heinamaariba Ahja jõe paremal kaldal, Rebaseniidust 0,2 km allpool [459]; võsastus juba 19. sajandi lõpul, nüüd uputatud.

Pikkniit – Järve k. Lodeski t. 0,2 km pikkune heinamaariba Ahja jõe paremal kaldal, kulgeb talu juurest ülespoole [509].

Pilleniit – Koorvere k. Kruusamäe t. heinamaa Leevi jõe vasakul kaldal, talust 0,3 km allpool [119].

Pilpaküla – Järve k. Kiidjärvest idas asuvate asundustalude pilkenimetus.²⁷

Pritsu talu – Lüko k. endine mõisa kandikoht Akste tee lähedal metsas.

Proletaarlane – 1949. a. Kiidjärvel rajatud esimene kolhoos keskusega endises mõisahäärberis.

Puhasto²⁸ **niit** – Lüko k. Lüko t. heinamaa endises mõisa metsas.

Puustuseniit²⁹ [ˈpuustusõ-] – Koorvere k. Simka (Puustuse) t. heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal (kahes jõekäärus), Lodeski talust 0,2–0,5 km ülevalpool.

Põdrahad (Põdra-aud) – Järve k. Järve-Kontsi t. põllus, talust 0,5 km läänes, Pikalombi teest 50 m lõunas olev väike lohk, endine kruusaaug, mis nüüd kividega täidetud. Lohus käinud vanasti põdrad magamas [272]. (Kivid on osalt kindlasti põldudelt kokku veetud, osa aga on reastatud kivi kalmetailiselt.)

Põrguoja kraav – Lüko k. Singa ja Tikuta t. vahel asuv väike, paarisaja meetri pikkune oruke, mis suubub ida poolt Kotiku oja [67].

Põrste sild [ˈpõrstõ] – Koorvere k. Kärberi mäe all olev sild Leevi jõel, Võrumaa piiril.

Pähklimägi – Ahja jõe parem kõrge kallas Palanumäe ja Sõnajalamäe vahel Roiupalus. Nimet. ka Roiümäeks (vanem nimetus).

Pärna talu – Visse k. Vissi-Jaani t. endine popsikoht.

²⁷ Pilpaküla – Kiidjärve ühe osa nimi. Rahvasuus veel ka Kungla, Popsiküla, Väike-Järveküla, Väikeküla. Kohanimi Kungla on tekkinud tehissõnast *kungla* ‘õnne-maa’ ja on üsna hiline (Simm 1977: 114, 118, 123).

²⁸ *puhastik* ‘raiesmik’ (EM).

²⁹ Sõnast *‘puustus* ‘söötis või kõlbmatu maa; lage plats, uudismaa’ (Faster, Saar 2002: 86–87).

Pärtli-Tsea talu [-tsia] – Koorvere k. vanatalu, kuulub aga Põlva khk. Kioma valda; esineb sellenimelisena (*Pertli* talu) juba 1782. a. revisjonikirjas. Rahvajutu järgi olevat Kiidjärve parun selle talu vanasti kaardimängus Kioma parunile maha mänginud. Keegi Pärtel olnud kunagi selle talu peremees. Talu ametlik nimetus on Koorvere talu (nr. 27), mida aga rahvas ei tea.

Rahu – kolhoos, mille territoorium hõlmas endise Kiidjärve valla; keskus Vastse-Kuustes.

Rakeniit [*rakõ-*] – Koorvere k. Kiisa t. heinamaa Ahja valla piiril Rake silla lähedal, Metsavahialusest niidust allpool.

Rakesild – Atikojal olev sild Koorvere-Põlva maanteel.

Rebasekalju [*rebäse-*] – Visse k. Vissi-Jaani talust 0,5 km põhjas, Ahja jõe paremas kaldas olev pikk, suure “oone”³⁰ ehk koopaga devoni liivakivipaljand [459]. Varem leidunud kalju peal hulgaliselt rebaseurke [378]. Enne Saesaare hüdroelektrijaama ehitamist asunud kaljus olev koobas jõepinnast 3–4 m kõrgemal (nüüd uputatud), olnud 3 m kõrge ja mitu m lai, tekkelt arvatavasti vana allika ase. Mõnede arvates aga olevat koobas kaevatud Kiidjärve paruni käsul, kes tahtnud seda kasutada varjupaigana sõja ajal. Koopast minevat sügavale pikad ja hargnevad käigud, mis rahva arvates ulatuvat kuni Kiidjärve mõisani, isegi Tartusse, Narva, Petserisse ja ka paljudesse Venemaa linnadesse (Moskvasse, Peterburi, Kiievisse, Pihkvasse). Kord ajanud koer jänest taga, kes jooksnud sellesse koopasse ja hiljem välja tulnud Narva juures [515]. Selle koopa taga olevat veel seitse suuremat koobast, millel ees suurte raudpiitade ja -hingedega rauduksed; uste taga olevat varjul suuri aardeid ja muistseid relvi). Kord lasknud karjased oina köiega koopasse, pärast köit välja tõmmates leidnud selle otsast ainult sarved; teinekord aga laskunud keegi noormees köie abil koopasse ja hiljem leitud köie otsast vaid kitse pea. Koopas elavat Vanapagan: kui neljapäeva õhtul minna koopa juurde, siis kuulduvat koopast kangaspuude klobinat [459]. Põhjasõja ajal olnud selles koopas Rootsi sõjaväesalk varjul ja matnud siia enne põgenemist varanduse [459]. Veel hiljuti olnud võimalik koopakäiku mööda tungida mitmekümne meetri sügavusele, kus käik hargnenud kaheks; pärastpoole varisenud kõik kinni.

Mäge nimet. ka veel Rebasemäeks [460], Koopamäeks [*kooba-*], Oosemäeks [*oosõ-*], Oonemäeks [*oonõ-*], Oonegamäeks [*oonõga-*]; 18.–19. sajandil on teda nimetatud Vastseks Taevaskojaks [*vasnõ taavaskoda*].

³⁰ *uuh* : *oonõ* (*uus* : *oosõ*) ‘urg; õõs’ (VES) on sõna Võru murdes ja piirnevail Tartu murde aladel (VMS).

Rebaseniit – Visse k. Metsa t. u. 100 m pikkune heinamaariba Ahja jõe paremal kaldal Rebasekalju juures, viimasest allpool [459]; praegu uputatud. Ametlik nimi varem Rebaste loosk.

Rebaseorg – sügav org Rebasekalju juures metsas Ahja jõe paremal kaldal.

Reino pae – Kiidjärve vk. Ahja jõe paremas kaldas Sõnajalamäe ja Palanumäe vahel olev liivakivipaljand.

Rihma-Jakobi talu (ametl. Rihma) [-*jakopi*] – Järve k. vanatalu. Rihma nimi olevat saadud kelleltki mõisakupjalt, kes tublisti orje rihmutanud [361]. Sellenimelised kaks peremeest (Rihma Andres ja Rihma Märt) elasid Kiidjärve külas juba 17. sajandi lõpul – kohal, kuhu hiljem rajati Kiidjärve mõis; arvatavasti alates tollest ajast asuvadki praegused Rihma talud praeguses kohas. 19. sajandi keskel oli talus peremeheks Jakob Lukk, kellelt ka talu oma nime sai ning kes 1867. a. talu päriseks ostis. Nimet. ka Üterihma taluks. 1945.–1982. a. asus siin haigla (vt. Kiidjärve haigla).

Rihma-Märdi talu nr. 12 – Järve k. vanatalu, praegusse kohta toodud 19. sajandi lõpupoolel Rihma-Jakobi t. lähedalt (tollest lõuna poolt), kus ta maha põles. Talule on nime andnud 19. sajandi keskel talus peremeheks olnud Märt Rihma (Riem). 1867. a. ostis talu päriseks Daniel Suits. Nimet. ka Katerihma taluks [katõ-].

Risti pedajas – Koorvere k. Vassoja t. maal Vassoja mäel kasvanud ristikujuline mänd, mille torm maha murdnud [361].

Ristikivi nurm – Järve k. endise Kiidjärve mõisa kuivatushoone ja Kassi kõrtsi vahel maanteest lõuna pool olev endine mõisa põld, mille ääres kraavi kaldas, Kassi kõrtsist 0,1 km, seisab kivist, millesse omakorda rist sisse raiutud [459]. Vanasti asunud see kivist kaugemal põllul, Viinakoa oru pervel metsa ääres [31; 271; 272; 416], kus aga jäänud ühtelugu adrale ette ning toodud seepärast üle maantee äärde; teise teate järgi asunud rist varem maanteest põhja pool praeguse Koduvälja t. lähedal [208; 361], kust mõisa ja Kassi kõrtsi vaheline tee mööda käinud. Kivist olevat siia püstitatud Rootsi sõja ajal kellegi langenu mälestuseks [170; 208; 416]; mõned aga kõnelevad kõrtsilisest, kes siin kohal ära tapetud [208; 515]. 1968. a. maantee laiendamisel lükati kivist teehöövliga eemale ja lõhuti kaheks tükiks, mille L. Rootsmäe paigutas teisele poole teed nõlvakule kahe vana männi alla.

Roiumäealune [-*alonõ*] – Visse k. endine mõisa heinamaa Ahja jõe paremal kaldal, Palanumäest veidi ülevalpool [459].

Roiupalu [~ -*palo*] – Kiidjärve vk. osa Kassi kõrtsi ja Visse k. Metsa t. vahel Ahja jõe paremal kaldal [459]. Metsas pidavat olema vanu sõjakääpaid, mida aga keegi juhatada ei oska [458] (võib-olla sama, mis märgitud Kiidjärve vahtkonna all).

Saareniit [*saarõ*-] – Visse k. Vissi-Jaani t. heinamaa Atikoja ääres Laari metsavahikoha ja raudtee vahel, esimesest põhja pool; on Singaniidu ja Visseniidu vahejätk.

Salu talu nr. A-22 – Järve k. asundustalu. Talu põllus, hoonetest 0,2 km kagus, olnud veel hiljuti kivine koht, kus pole künda saanud (vana Kiidjärve küla-kooli vundament?).

Savikoda – Kiidjärve mõisa lähedale, sellest 0,25 km edelasse, teisele poole maanteed 20. sajandi algul mõisa poolt rajatud savitööstus, mis 1965. a. paiku likvideeriti. Savi olnud siin väga hea.

Savilaane talu – Visse k. asundustalu endise mõisa savikoja juures. Talu ümbruses on rohkesti saviauke, mille kaevamisel on maa seest leitud kaevu salved ja 2 m sügavusest põlenud palke. Vanarahva arvates asunud siin ja üldse Kiidjärve mõisa ümbruses vanasti linnatüüpi alev [221].

Sika kuusik – Koorvere k. Silgo t. heinamaa, müüdud 19. sajandi lõpul Kiisa talule [448]. Vt. Marananiit.

Sikaniit – Visse k. Metsa ja Vissi-Jaani t. Atikoja-äärne heinamaa raudtee ääres, sellest idas [459]. Oli tuntud ka Singaniidu nime all, mis tegelikult asus Sikaniidust läänes.

Silgo talu nr. 6 – Koorvere k. vanatalu; oli olemas selle nimega arvatavasti juba 1758. a. (peremehed *Silgo Jaan* ja *Silgo Michel*), nagu on märgitud ka 1795.–1858. a. revisjonikirjades. Varem, 17. sajandi lõpul, kandis talu arvatavasti Kala (*Kalla*) nime (viimasest võib olla lähtunud Silgo ja Kiisa t. nimetus).

Põhjasõja-aastail peetud Silgo t. maal Kiidjärve maantee ääres parajasti laata, kui metsast salkkond sisse välja ilmunud; laadaliste hulgas viibinud sellal keegi suur ja tugev Karilatsi mees, kes võtnud vankriaia ja õhutanud ka teisi sissidele vastu minema; ühisel jõul löödudki sissid põgenema, kes hiljem siia enam ei julgenud tagasi tulla [448].

1867. a. ostis talu päriseks Jüri Visk, kellelt ta järgmisel aastal endale ostis Jaan Peetsu.

Silgoniit – Koorvere k. Silgo t. heinamaa Ahja jõe paremal kaldal, vastu Valgemetsa Liugemäge [416].

Silgoniit – Koorvere Silgo t. heinamaa Rakeoja ääres, Rakeniidust ülalpool [251].

Sillaotsa niit – Koorvere k. Kiisa t. heinamaa Leevi jõe ääres Pörste silla juures, sellest ülevalpool [251].

Simka talu nr. 3³¹ – Koorvere k. vanatalu, selle nimega olemas tõenäoliselt juba 18. sajandi algupoolel, võib-olla isegi juba Rootsi ajal (1638. a. Koorvere peremehel *Martzin Heyduck*'il poeg *Simpka*). Talu nime aluseks on ilmselt vene isikunimi Simka. Kuni 1860. aastateni paiknenud talu küla keskuses, kusagil Vassoja talu läheduses, siis aga, seoses talude kruntiajamise ning päriseksoostmisega, toodud praegusse asustamata asukohta, nn. puustusse³², mispärast talu rahvapärane nimi ongi nüüd Puustuse talu [509], nagu ta on märgitud ka 1866. a. vallakohtu protokollis. Talu ostis 1867. a. päriseks Jüri Visk.

Singa talu – Lüko k. vanatalu; asunud kuni umbes 19. sajandi keskpaigani Kotiku tee ääres, hilisema metsavahikoha kohal [117]. 1795.–1858. a. revisjonikirjades esineb talu Tikuta (*Tikotaja*, *Tickota*, *Tikkota*) nimega. Talu uuem nimetus pärineb varem Koorveres elanud mehelt Simka e. Singa Johanilt, kes pidas seda talu 1807.–1831. a.

1835. a. ostis Singa talu koos Tikuta ja Partsi taluga päriseks Madis Laats (vt. Tikuta talu).

Singaniit – Visse k. Metsa t. Atikoja-äärne heinamaa Laari metsavahikoha läheduses, raudteest põhiliselt läänes [459].

Surmahaud (Surma-aud) – Visse k. Metsa t. lähedal, sellest 0,1 km allpool Ahja jões olev sügav hauakoht, kuhu kunagi inimene ära uppunud [459].

Sussepi mets (mõts) – Järve k. Sussepi ja Hämariku t. vaheline mets Ahja jõe paremal kaldal.

Sussepi talu – Järve k. endine mõisa puulõikajakoht. Nimet. ka Sossepi taluks.

Suurniit – Visse k. endine mõisa heinamaa Visse küla ja raudtee vahel, mõisast 0,3–1 km lõunas [378; 459]. Heinamaa kultiveeriti 19. sajandi algul, oli Liivimaal üks esimesi kultuurheinamaid.

³¹ Simpka t. (rk. n. Puustuse) (Simm 1972: 292).

³² 'puustus' 'söötis või kõlbmatu maa; lage plats, uudismaa' (Faster, Saar 2002: 86–87).

Suurniit – Koorvere k. Vassoja t. heinamaa.

Sõnajala talu – Lüko k. endine puulõikajakoht Valgesoo tee ääres, Piiroidu põhjakaldal.

Sõnajalamägi – Kiidjärve vk. Ahja jõe vasakus kaldas olev devoni liivakivipaljand Kiidjärve silla ja Palanumäe vahel, mille ümbruses kasvab palju sõnajalgu.

Tagametsa [-mõtsa] – Visse k. Vissi-Peetri t. endine metsapõld talust 1 km lõunakagus [146]. Praegu on põld metsa täis kasvanud.

Taganiit – Koorvere k. Vassoja t. heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal, vastu Kuradikoobast [509].

Tagasoo niit – Koorvere k. Tenno ja Vassoja t. heinamaa Leevi jõe kaldal. Nimet. uuemal ajal Taganiiduks.

Talliorg – Visse k. Metsa t. maal, talust 0,5 km kagus, Rebasekaljust 0,2 km ülevalpool Ahja jõe ürgorgu suubuv org, mille kaldais olnud Rootsi ajal rootslaste hobusetallid [459]. Varem on siit sambla alt leitud hobuste pea- ja sääreluid, vasest kette, pandlaid jms. [459]. Lähedal ühe laia lameda kivi all pidavat peituma Rootsi kuld [457].

Tamme talu – Järve k. asundustalu endise mõisa külje all järve kaldal; kuulus Eesti Vabariigi ajal riigitegelasele prof. Ants Piibule.

Tammelombi talu – Järve k. asundustalu Kiidjärve kirdekaldal.

Tedre talu – Koorvere k. endine sepa (nn. Karsova sepa) talukoht Mäe-Tsea t. naabruses.

Teeääre talu – Koorvere k. endine popsikoht (nn. Rihma tare) Kärberi mäel, mis kuulus varem Lüko-noor talule. Eesti Vabariigi lõpul nimetati ümber Ööbiku taluks.

Tenno talu nr. 1 – Koorvere k. vanatalu; oli selle nime all ja samas kohas olemas tõenäoliselt juba 18. sajandi algul, mil Koorvere külas elas mitu Tenno-nimelist peret; selles kohas on märgitud talu juba 1684. a. kaardil. 1870. a. ostis talu päriseks Daniel Tõns. Nimet. ka Mäe-Tenno taluks.

Vanasti olnud Koorvere ümbruses kõige suurem sissisõda, milles kõik elanikud surma saanud, nagu ka Leevil, Karilatsis jm. Sel ajal, pärast üht rüüsteretke, kui maa oli tühi, sattunud praeguse Tenno talu juurde keegi soldat, kes inimesi otsides huiganud ja lõpuks, inimese jälgi silmates, neid suudelnud. Talu juures kuulnud ta lapse nuttu ja leidnud haokubude

alla peidetult 3-aastase tütarlapse, kelle vanemad nähtavasti sisside käe läbi surma olid saanud. Soldatil olnud inimhinge üle hea meel, ta asunud siia elama, kasvatanud tüdruku üles ja hiljem abiellunudki temaga [361].

Tennolaas [-*laas*] – Koorvere k. Tenno, Tenno-Peebo, Simka, Vassoja ja Kruusamäe t. metsa vana nimetus.

Tenno-Peebo talu nr. 2 – Koorvere k. vanatalu (vt. Tenno talu), olemas vähemalt juba 18. sajandi keskel. Nimet. ka Ala-Tenno taluks, kuna enne talude kruntiajamist ja päriksostmist 1860. aastatel asunud ta teisest Tenno talust “allpool” (jõe pool), tollega kõrvuti, kust toodud praegusse kohta [447]. Tenno-Peebo talu nimetuse saanud ta 19. sajandi keskel sellenimiselt peremehelt (Tenno Peep Tensilt). Talu ostsid 1868. a. päriks Tenno Peebu pojad Jaan ja Gusta Tönsid.

Tikuta küla – praeguse Lüko k. Tikuta ja Singa ning Järve k. Partsi t. piirkonna rahvapärane nimetus, mida on kasutatud ka Võnnu kirikuraamatus 19. sajandi algul.

Tikuta talu – Lüko k. vanatalu Ahja jõe vasakul kaldal, mis kandis seda nime ja asus samal kohal juba 17. sajandi lõpul (1688. a. peremees *Tickota Märt*). Talu juures on 19. sajandil, aga ka juba 17. sajandil ja tõenäoliselt veelgi varem vesiveski olnud. Põhjasõja ajal põgenenud talu pererahvas Rootsi ning matnud varanduse talu lähedale jõekaldasse. 1835. a. 23. jaan. ostis selle talu koos Partsi ja Singa taluga mõisalt päriks Madis Laats – see oli ühtlasi üks esimesi taluoste kogu Liivimaal; talude koguväärtus olnud 71 taalrit 37 krossi ja hinna, 10500 hõberubla, maksnud Madis Laats välja sularahas [117], asudes ise elama Tikuta tallu. Madis Laats (1789–1878) oli sündinud Haaslava vallas Kokke küla kodapooliku Voitka Jaani pojana, oribunud varakult, käinud veel sandikakkudega leeris, kuid hiljem paistnud sakste ees silma, hakanud energiliselt raha koguma ning saanud rahvajutu järgi Haaslava mõisa ja Võnnu kirikumõisa valitsejaks; hiljem tulnud ta rikka mehena Kiidjärvele, kus ostnud nimetatud kolm talu; ise olnud ta kirjaoskamatu (hiljem õppis kirjutama oma nime) ning kirjutanud talude ostulepingule alla kolm risti [117]. Siin arendanud ta linakasvatust, ostis 1856. a. endale ka Tikuta vesiveski, kus hakanud jahvatama nelja paari kividega; mõisnik kaevanud sel puhul Madis Laatsi kohtusse ning saavutanud nii palju, et lubatud veskil töötada ainult kahe paari kividega [EKLA, f 199, m 38, l 100]. Madis Laats oli neli korda abielus. Talud jätnud ta oma kahele tütrele, Mari Taraskile ja Liis Goldbergile (lesena Hintser), kelle järglased hiljem talusid tükeldanud, nii et kolmest talust saanud kümme talu [117].

Talu juures kasvab Madis Laatsi istutatud tamm – lastelastele õnnistuseks – vandega, et selle puu maharaiuja käsi peab ära kuivama (kirjas 1879. a. vallakohtu protokollis).

Talu nimet. ka Tikutaja taluks. Tikuta jahu- ja villaveski põles maha 1910. a., kustpeale on varemetes; jõe teisel kaldal asunud Partsi saeveski lõpetas tegevuse u. 1920. a.

Eesti Vabariigi ajal on talus suvitanud luuletaja Juhan Sütiste, kes Tikuta talule pühendas ka oma poemi “Viljad ja veed”.

Tikutaja niit – Järve k. Partsi t. heinamaa Ahja jõe paremal kaldal jõekäärus, vastu Tikuta talu [47].

Tsuba kalju – Järve k. Lodeski (Tsuba) t. juures Ahja jõe paremas kaldas, talust 0,1 km allpool asuv devoni liivakivipaljand. Kalju juures on jõgi kärestikuline, täis hauakohti, mis rahva arvates tekkinud vanasti sõja ajal jõkke kukkunud suurtükikuulidest [361]. Siia tulnud kord naine oma lapsega pesu loputama; laps kukkunud jõkke ja kui ema rutanud talle appi, uppunud mõlemad; rahva arvates tõmmanud Vanakurat nad vee alla [361].

Nimet. ka Lodeski mäeks, Tsuba paeks [460].

Tülinurm [tülü-] – Lüko k. Tülinurme ja Hainjärve t. vaheline umbes 1 km pikk lõuna-põhja sihis kulgev endine põld, mille pärast talude vahel varem palju tülitsemist ja kohtuskäimist olnud [72]; kohtus käidud põllu pärast 50 aastat [117].

Tülinurme talu – Lüko k. talu, eraldatud 1866. a. Tikuta talust.

Ussaiaalone³³ **niit** [ussaiaalonõ] – Järve k. Järve-Kontsi ja Rihma-Märdi t., samuti Visse k. Kangro t. heinamaa.

Ussiloosk [-loosk] – Järve k. Mets-Kontsi t. väike oruke Ahja jõe paremal kaldal, Väike-Taevaskoja ja Ussiloosku mäe vahel, Valgemetsa raudteesillast 0,3 km idas [75].

Ussiloosku mägi – Järve k. Mets-Kontsi t. maal Ahja jõe paremas kaldas, Valgemetsa raudteesillast 0,4 km allpool asuv 9 m kõrgune devoni liivakivipaljand [75]. Kord tulnud kalju seest välja härg, kukkunud ning kadunud jõkke [ERA II 241, 145/6 (11)].

Vahemets (-mõts) – Lüko k. Linnumäe ja Kalevi t. vahel olev põldudevaheline metsatukk [305].

³³ Sõnast *ussaid* ‘õu’ (Keem 1970: 447).

- Vaheniit** – Visse k. Vissi-Peetri ja Kangro t. kitsas heinamaariba Atikoja ääres talude piirkonnas [146]. Sama mis Lükoniit?
- Vahesaare talu** – Lüko k. endine mõisa kandikoht, eraldatud 1866. a. Tikuta talust. Nimet. ka Otenkülliks (Otto Taraski järgi?).
- Vahesoo** (-suu) – Kiidjärve vk. soo Kabelikotusest loodes [146].
- Vahetare talu** – Järve k. asundustalu.
- Vainosoo niit** [*'vaino-*] – Koorvere k. Mäe-Tsea t. heinamaa Kähri v. piiril.
- Vainsoo niit** – Koorvere k. Tenno-Peebo t. heinamaa Leevi jõe ääres, talust lõunas.
- Valgem e. Valgema pae** [*'valgõma*] – Kiidjärve vk. Roiupalus Kassimäe läheduses asuv liivakivipaljand Ahja jõe kaldas (Kassimäest 2. paljand allavoolu). Nimet. ka Valgemäe paeaks [*'valgõ-*].
- Valgemägi** [*'valgõ-*] – Visse k. Metsa t. maal, talust 0,1 km ülevalpool asuv Ahja jõe kõrge parem kallas valgest liivakivist paljandiga [459].
- Vanaussaia**³⁴ **niit** – Koorvere k. Tenno t. heinamaa talust 0,2 km kagus [446]. Niidul kasvanud varem kuus põlist kaske, millest kolm veel järel.
- Vargamägi** – Visse k. Vissi-Jaani t. metsas Mõsumäe kõrval, sellest põhja pool asuv Ahja jõe kõrge, kahest salkorust piiratud kallas. Siin varjanud vanasti hobusevargad endid kolm päeva, kuni nad kinni võetud [378].
- Vargaoos** [*-uus*] – koobas Rebasekaljus, Ahja jõe paremas kaldas, kus vanasti vargad peidus olnud.
- Vassoja (Vasso) mägi** [*vaśsoja*] – Koorvere k. Vassoja t. maal, talust paarsada meetrit põhjas, Leevi tee ääres olev piklik seljandik, millest rohkesti kruusa veetud ja selle juures sageli inimeste luid leitud [11; 509]. Mägi on vanaaegne matusekoht, kuhu on maetud katkuohvraid ja hiljem ka lahingus langenud sõjamehi [361]; maetud on ka teisel pool Leevi teed olevasse kõrgendikku [361]. Varem leidunud mäel kääpaid ja siin seisnud ka kirik, mis aga sõjas hävinud [361]. Praegu on mäel suur ristiga kivi. Siin kasvanud varem ka nn. Risti pedajas (vt.). Selle puu juures, mäe lõunakallakul, olnud vanasti lomp, mille vesi põhjustanud kätele kooljaluu teket; pärast kuivanud see lomp ära ning küntud koos lähedal voolava Vassojaga põllu alla [361].

³⁴ Sõnast *ussaid* 'õu' (Keem 1970: 447).

Vassoja talu nr. 4 – Koorvere k. vanatalu, mille rajas 18. ja 19. sajandi vahetusel nähtavasti *Pajo Wasso Ado*. 1811.–1858. a. revisjonilehtedel seisab talu kirjas *Simka* taluna, 1866. a. vallakohtu protokollis aga *Wasso* taluna. Talu ostis 1867. a. päriseks Daniel Tikk.

Rahvajutu järgi saanud talu nime Vassojast, mis vanasti talu lähedal, sellest paarsada meetrit allpool jõkke voolanud (nüüd on oja põllu alla küntud), oja omakorda aga saanud nime Vassa-nimeliselt mehelt, kelle karu selle oja kaldal maha murdnud. Vassa oli metsast püüdnud karupoja, kasvatanud ta üles, maganud temaga ühes toas ja saanud temaga üldse sõbralikult läbi; kui aga karu suureks kasvanud, juhtunud ta ühe talle maha murdma ning muutunud seepeale tighedaks, mispärast Vassa pidanud ta metsa saatma; kord juhtunud karu Vassale metsas Vassoja juures vastu tulema, tõmmanud mehel peanaha tagant üle silmade ning murdnud siis maha [361].

Talu nimet. ka Vasso [*vasso*] ja Vasso-oja taluks [459].

Vassoniit [*vasso*-] – Järve k. Järve-Kontsi, Lüko k. Lüko-noor t. ja Visse k. Kangro t. heinamaa Atikoja ääres, Kabelikotuse all.

Verma talu – Visse k. Vissi-Jaani t. endine popsikoht.

Veriorg – Koorvere k. Silgo ja Kiisa t. piiril väike paarisaja meetri pikkune oruke, mis suubub Ahja jõe ürgorgu [361; 447; 448]. See org olnud Põhja-sõja ajal kaitsekraav, mille läheduses toimunud venelaste ja rootslaste vahel suur lahing; langenud väga palju mehi ja verist vett valgunud orgu mööda alla jõkke [251; 448]. Teise jutu järgi olevat oru juures sõja ajal väga palju sisse ära tapetud [361].

Viinakoja (-koa) **mägi** – Visse k. metskonna maja juures olev orukallak Viinakoja oja ääres [457].

Viinakoja (-koa) **org** – Visse k. metskonna maja juures olev org, milles voolab Atikoja (Viinakoja oja) ja mille kaldal varem asunud mõisa viinakoda [272]. Oru läänekaldal, Viinakoja silla lähedal (sellest 0,1 km), leidub maas suuri auke, kuhu vanasti sõja ajal olevat inimesi maetud [221]. Sellest kohast 60 m Savilaane talu (endise savikoja) poole minna on metsa all rohke kaevamisega rikutud kungas (möötmel 12 × 5–6 m), mille ümbruses leidub rohkesti kive; siin asunud kunagi väga ammu mõisa rehi [117] (või asus siin Kitse ehk Jüri kirik, mis 1680. a. hävitati).

Viinakoja (-koa) **sild** – Atikojal metskonna maja juures olev sild, millest kümmekond meetrit allpool, oja vasakul kaldal asuvad mõisa endise viinakoja varemed; viinakoda lõhutud 19. sajandi III veerandil [459].

Visse (Vissi) **küla**³⁵ – mainitud esmakordselt Võnnu kirikuraamatus 1760. aastatel, kuid tegelikult oli asustatud juba hiljemalt 17. sajandi lõpul. 1684. a. kaardil on siin märgitud üks talu (peremees 1688. a. *Plaxe Paap*). 18. sajandi algul elas Kiidjärvel juba mitu *Wissi*-nimelist peret, kellelt nähtavasti küla ka nime sai. 1758. a. oli külas 2 Vissi talu, hiljemalt 1762. a. aga eksisteeris ka juba Metsa talu. 18. ja 19. sajandi vahetusel lisandus ühe Vissi talu poolitamisega külla veel neljas talu, ja need neli talu säilisid kuni viimase ajani: Vissi-Jaani (Haavasaare), Vissi-Peetri (Visse), Kangro ja Metsa. Praegu kuuluvad küla alla veel Savilaane talu ja metskonna maja (Metsaülema talu).³⁶

Visseniit – Järve k. Rihma-Märdi t. heinamaa Atikoja ääres Laari metsavahikoha juures [416]. Arvatavasti sama mis Metsavahialone niit.

Visseniit – Visse k. Vissi-Jaani t. heinamaa Atikoja ääres, Vissi-Peetri talust veidi ülevalpool [378].

Vissi-Jaani talu nr. 20 – Visse k. vanatalu; oli selle nime all olemas arvatavasti juba 18. sajandi algul või veelgi varem, asus aga siis teises kohas – Kiidjärve-Saasaare tee ääres Kangro ja Vissi-Peetri t. vahel, nendest veidi idas, kust toodud praegusse kohta 1862. a., talude kruntiajamise järel. Talu on nähtavasti nime saanud Wissi Jaan Wiskilt, kes oli talus peremeheks 1820. aastatel. Alates 1860. aastatest nimet. ka Haavasaare talu [*aavas(s)aarõ*], kuna talu peremees olnud Saar ja talu koplis kasvanud ilus haavamets [378]. 1868. a. ostis talu päriseks Jaan Visk oma alaealise poja Danieli nimele.

Vissi-Peetri talu nr. 19 [-'piidre] – Visse k. vanatalu; eraldatud teisest Vissi talust (või vastupidi) 18. ja 19. sajandi vahetusel; nime saanud 19. sajandi esimesel poolel peremehelt Rihma Peetrilt. Ametlik nimetus Visse talu. 1868. a. ostis talu päriseks Peeter Visk.

Väikeniit – Koorvere k. Vassoja t. heinamaa.

Väike-Taevaskoda [-*taavass*-] – Järve k. Mets-Kontsi t. 10 m kõrgune devoni liivakivipaljand Ahja jõe paremas kaldas, Valgemetsa raudteesillast 0,25 km idas [75]. Nimet. ka Suurkaljuks, Alliku kaljuks, kuna kalju all asub suures koopas allikas (Kiviallikas), samuti nimet. Kikasmäeks, kuna mäe peal kasvab rohkesti kikkaseeni (kukeseeni) [160].

³⁵ 1923. a. ja 1945. a. asulate nimistutes Visse k., 1977. a. kaotatud (EH).

³⁶ Lisaks on omaette artiklid kahel endisel ppsikohal: Pärna ja Veerma.

Mäe juures on vanal ajal sageli uitanud vanajuudad, mispärast siin kardetud liikuda [274]. Koopas ehk oones aga elanud Vanakuri oma sellidega, kes kandnud siia kulda kokku; kaljust on sageli kuulnud kulla kõlinat [ERA II 241, 175/6 (1)] ja ka vasktelgedel kangakudumise klobinat; kui kalju poole vaadatud, vaikinud kangakudumine alati sedamaid [ERA II 241, 205/6 (29)]. Koopas olevat nähtud valgete riietega naisterahvast ketramas ja raudtelgedega kangast kudumas, kord ka jõel kivi otsas, koopast natuke eemal, juukseid kammimas [ERA II 241, 178 (3)]; teisendi järgi kudunud keegi preili koopas alati sukka [160]. Koopa seinas olevat ka uks, mida aga nõiduse tõttu polevat võimalik näha [ERA II 241, 178 (3)]. Kord, 1880. aastatel, läinud keegi koopasse ja näinudki selles rauast kangastelgi ühes kootava riidega, kanga peal istunud kass [ERA II 241, 145 (10)]. Koopas on käinud veel teisigi inimesi. Kord sidunud keegi julge karjapoiss endale nõöri ümber ning tunginud koopasse, nõöri väljatõmbamisel aga leitud selle otsast verine kitsepea [ERA II 241, 175/6 (1)]. Teinekord lastud koer köie otsas koopasse ja leitud hiljem köie otsast siku pea [ERA II 241, 145 (9)]. Paremini läinud ühel mehel, kel õnnestunud koopast algava salakäigu kaudu välja pääseda Kiidjärve kaldale [ERA II 241, 201/2 (22)].

Mäe peale, suurte sammaldunud raudkivide alla, olevat vanasti maetud raha, mida siit varem ka agaralt on otsitud [75]. Arvatavasti sama kalju alla jökke olevat Rootsi ajal visatud üks rahakast, raha täis, mida keegi pole jaksanud välja tuua; igal suvel kell 12 päeval pidavat see kast päikesepaistelise ilmaga jõe põhjas liiva sees näha olema [ERA II 241, 146 (12)].³⁷

Välja talu – Järve k. endisse mõisa magasiaita 1914. a. rajatud talu.

Ülejõe kopli – Visse k. Metsa t. heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal, talu vastas, Haavaniidu paest ülevalpool [459].

³⁷ Rootsmäed samastavad Alliku kalju ja pikema kaldalõigu üldnime Väike-Taevaskoja, koondades viimase alla mitu eri kaljut/paed ja nende koopaid. Ilmselt on jutumotiivid rahva suus rännanud ühest koopast teise ja mujalegi, ent näiteks siin viidatud tekstides ERA II 241, 145 (9–10) on üks ja sama esitaja kaljud ja koopad motiivitsi eristanud. Palas 9 on “raudtee silla juurest minna esimene kalju” ehk Alliku kalju, palas 10 (kangasteljed, kass) kolmas kalju, mis on samastatav Juudaniidu kaljuga (vt.). Samalt esitajalt on siinsest artiklist välja jäänud nende vahele jääv, “silla juurest minna teine kalju” [ERA II 241, 145/6 (11)] ehk Ussiloosku mägi (vt.). Artikli lõpul viidatud palas ERA II 241, 146 (12) on asukoht täpsustamata: “Valgemetsas jões...”. Samasse piirkonda jäävatest, kuid erinevaist kaljudest ja koobastest räägivad teisedki siin viidatud arhiiviallikad.

Üterehe klamm – Kiidjärve madalaveeline lahesopp järve kagukaldal, kus vanasti asunud mõisa rehi [416; 459].

Ütsku mets (mõts) [*ˈütʃku*] – Visse k. Vissi-Jaani t. lähedal Ahja jõe paremal kaldal, Mõsumäe ja Laaritsmäe vahel kasvav endine mõisa mets [378].

462

464

466

Ahja

Mõis:	Ahja.
Karjamõisad:	Kosova, Musta ja Vanamõisa.
Vahtkonnad:	Akste, Kivisilla, Kripsi, Kõnnu, Kärsa, Mudaku, Ropka, Soevariku ja Valgesoo.
Külad:	Ahja, Akste, Ibaste, Kosova, Kõnnu, Kärsa, Lokko, Lääniste, Metsküla, Musta as., Mustakurmu, Pilpa, Valgesoo, Vanamõisa ja Viisli.¹ NB! – Noorits-Metsküla ja Pedaspää paiknevad Võnnu kihelkonnast isoleeritult ning on käsitletud eraldi.
Kaardid	25–29.

Aabsalu – Valgesoo k. Nagla t. metsas, Palukurmest 0,5 km kirdes asuv loode-kagusuunaline piklik sooheinamaa [122; 173].

Aabukurm [KN: *A(a)bukurm*] – Akste k. edelaosas, Kärsa-Kiidjärve maanteest idas, Rebase t. kolme endise popsikoha (Metsa, Nurme ja ?) nimetus [133; 139; 341].² Popsikohad rajatud 20. sajandi algul suurde metsa, mis nüüd raiutud.³

Aabukurmu kenk – Akste k. Molloka talust 0,5 km lõunas, Aabukurmu piiril olev kink, mida ületab Molloka talust Aabukurmu viiv tee [505].

Aadu talu – Akste k. Rämmali t. endine popsikoht. Viimase juures asunud varem külakiik [53].

¹ Asulate loetelu vastab enam-vähem 1945. a. nimistule, v.a. Valgesoo-Taevaskoja, mida loetelus eraldi asulana ei mainita, ja Pilpa küla, mida pole nimistus; Musta on asulate nimistus kirjas kui küla (EH). Käsikirjas on omaette külana käsitletud ka Sonnatari kurmu; samuti puudub siinsest loetelust vahepeal kaotatud ja hiljem ennistatud Imste k.

² Aabukurm – Akste küla edelaosa rahvalik nimi (Simm 1975: 180).

³ Akste k. (vt.) talude loetelus pole neid talusid ega Aabukurmu ennast mainitud, nagu ka Järvekurmu; vastavate talude artiklites on siiski antud kuuluvus Akste k. Aabukurmu alla.

Aarike talu nr. 63 [*aaŕke*, KN *aariku*] – Akste k. vanatalu; asunud samal kohal juba vanast ajast, nimi pärineb 19. sajandi keskelt (1858. a. *Ariko*). Talu ostis 1886. a. päriseks Jaan Täll. Rahva seas tuntud kui Kitse talu [506].

Aarke oja [*aaŕke*] – Metsküla idaosas; algab Koopasoost, suubub endise Ahja-Metsküla kooli ja Nisu t. vahel Makeorgu [45]. Oja kaldal, Aarke sillast 0,1 km põhjas, asunud veel 19. sajandi keskel Aarke veski, mille ase on tunda [45]. Veskit on mainitud juba 1638. a. revisjonikirjades (*Harri Kock Andres*); *Harrika*- ehk *Arike*-nimelisi peresid on Ahja-Metskülas elanud 18. sajandi algusest kuni 19. sajandi II pooleni.

Aarke sild – Metsküla endise kooli juures Kosova teel olev sild, mis ületab Aarke oja [45].

Aavisto nurme – Lääniste k. Piirilääniste t. põllud Aavisto palo ääres, talust 0,25 km kagus [96].

Aavisto palo – endine mõisa männimets Kripsi vk., Lääniste k. idaosas Kõnnu k. tee ääres, tollest põhja pool [96].

Aavistu – Valgesoo k. Oja t. lähedal, sellest läänes varem kasvanud võsastik [173].

Ahja asundus [*~ ahía*] – Eesti Vabariigi ajal endise Ahja mõisa põldudele rajatud asundustalud; praegu Ahja ja Pilpa küla.

Ahja jõgi – läbib Ahja endise mõisa valdusi. Nähtavasti on jõge vanasti pühaks peetud (Ahdinjõgi – ohvrijõgi). Rahvajutu järgi tekkinud jõgi niiviisi, et “rebane olevat oma sabaga läbi metsa joostes vedanud kraavi, kuhu hiljem vesi sisse tuli” [540].

Ahja kolhoos – asutatud 1949. a. keskusega endises Ahja mõisas; territoorium hõlmas Ahja, Pilpa, Vanamõisa, Ibaste ja Lokko küla; varem nimet. Stalini-nimeliseks kolhoosiks.

Ahja kool – rajatud 1929. a. endise Ahja mõisa häärberis algkoolina (algul 5-kl., alates 1930. a. 6-kl.); alates 1948. a. töötab keskkoolina. Koolijuhatajad: 1929–1941 E. Püttsepp, 1944–1951(?) Osvald Võsu, kuni 1959. a. Arno Kikas, al. 1959. a. Ülo Kõpp.

Ahja küla⁴ – rajatud 1920. aastatel endise Ahja mõisa maadele, kandes tollal Ahja asunduse nimetust; külaks muudetud nõukogude ajal. Talud: Aia, Alasi, Allika, Eha, Hurdaoru, Juustu, Koidu, Kuusekõivu⁵, Laiva, Lepiku, Paatsi (Lipu), Loho, Maasika, Odra, Oru, Pargi, Palmi, Roosi⁶, Teeääre, Tasuja⁷, Tuulekivi, Uibo, Ääsi, Ööbiku jt.⁸

Tegelikult on Ahja küla mainitud juba 1582. a. revisjonikirjas (“ein Dörpt-sches Dörfchen, in ein Königl. Folwark umgewandelt”). 18.–19. sajandil nimetati Ahja külaks osa praegustest Lokko (Lokko ja Kupri t.) ja Kärša külast (põhja pool Kärša orgu), arvatavasti ka osa Mustakurmest.

Ahja külanõukogu – territoorium hõlmab endise Ahja mõisa valdkonna, välja arvatud Valgesoo, Lääniste, osa Imste ja Kõnnu küla; keskus endise Ahja mõisa juures.

Ahja metsaülema talu nr. A-60 – Vanamõisa k. tee ääres, endise Vanamõisa karjamõisa häärberist läänes olev maja, kus mõisa ja Eesti Vabariigi ajal elas metsaülem.

Ahja mõis (saksa k. Aya) – leiab ürikutes esmakordset mainimist 1553. a. (*Agill* – Ahja küla), tollane mõisamajandus aga likvideerus arvatavasti peatselt algava Vene-Liivi sõja käigus. Uuesti rajati mõis kuningliku majandusmõisana 1582. a. samanimelise küla asemele, mis oli varem kuulunud Tähtvere piiskopimõisale. Pärimuse kohaselt saanud mõis nime Aia kültalt, mis vanasti asunud mõisa lähedal, Lokokurmus [2; 369] (et seal on varem küla olnud, sellele viitavad vanad ahervaremed ja sepašüsi, mida on leitud praeguse Vaino t. maalt [369]. Algul, 16. sajandi lõpul, hõlmas mõisa valdkond peaaegu kogu Võnnu kihelkonna, välja arvatud Kastre (Varbeki) ja Kriimani mõisa alad; Põlva kihelkonnast aga kuulus Ahja mõisale veel Kauksi piirkond koos (Noorits-)Metskülaga. Mõisa esialgne asukoht oli hilisema Ahja Vanamõisa kohal, Ahja jõe ääres [2; 18; 212; 322; 369; 409], nagu see on märgitud ka veel 1630. a. kaardil. Praegusse kohta toodi mõis üle Rootsi valitsuse ajal, 17. sajandil, mida tunnistab 1684. a. välja antud kaart. Nii nimetatudki Ahja mõisat veel hiljuti vastukaaluks Vanamõisale

⁴ Asulate nimistutes: 1923. a. Ahja as., 1945. a. Vana-Ahja as. (vt. märkust 207 lk. 592), 1977. a. Ahja alevik (EH).

⁵ Käsikirjas siinkohal *Kuusekõivo*.

⁶ Samanimeline t. on olemas Pilpa k. artiklis; kuna talu asub külade piiril, siis vahet on teda arvatud nii ühe kui teise küla koosseisu.

⁷ Sellenimelist Ahja k. talu näitab ainult siinne artikkel; samanimeline, ka eraldi artiklina esineb ja mujal mainitud talu on Lokko külas.

⁸ Eraldi artiklina esineb veel Pöörde t. (moodustatud mõisa aidast).

Uueks mõisaks [18]. Oma lõplikud piirid omandas Ahja mõis nähtavasti alles pärast Põhjasõda, 18. sajandi algul. 1725. a. oli mõisaomanikuks Marienburgi endise praosti Ernst Glücki abikaasa, kes sai mõisa kingituseks nähtavasti keisrinna Katariina I käest, kes oli nooruses olnud ta kasutütar. 1743. a. kinkis keisrinna Elisabet mõisa praostiproua v. Glücki väimehele viitseadmiral François Guillemotte de Villebois'le, kelle poeg müüs mõisa 1766. a. von Liphartile. 1788. a. omandas mõisa von Knorring, 1790. a. von Löwis, 1819. a. (ametlikult 1821. a.) aga Conrad Siegmund von Brasch, kes rahvasuus sai tuntuks Kurihärja nime all ja suri 1835. a. Temalt päris mõisa ta poeg Conrad von Brasch, nn. Pimehärja, pärast viimase surma 1884. a. aga tolle poeg Alexander von Brasch (tema surma ja matusetalitust 1890. a. on kirjeldanud F. Tuglas oma raamatus "Väike Illimar"). Ahja mõisa viimaseks omanikuks oli Ernst von Brasch, kellelt mõis 1926. a. võõrandati. Hüvituseks jäeti vabariigi valitsuse poolt talle elamiseks endine mõisaaia hoone, peale selle 80 ha põldu ja 200 ha metsa, too aga ei pidanud kingitust enda vääriliseks (see ei pidanud tema sõnutsi elatama koeragi) ning müüs saadud maad edasi. Endine mõisahäärber, mis ehitatud 1740. a., anti 1929. a. Ahja vallavalitsuse poolt algkooli käsutusse.⁹

Mõisa territoorium hõlmas 18. sajandil 14 küla: Ahja, Ahja-Metsküla, Kärja, Akste, Valgesoo, Noorits-Metsküla, Viisli, Pedaspää, Vanamõisa, Ibast, Imste, Lääniste, Mets-Kõnnu ja Ahja-Kõnnu; 19. sajandil Vanamõisa ja Ahja-Kõnnu küla kaotati.

Ahja mõisa pindala hõlmas 1900. a. paiku 47441 vakamaad, elanikke oli siin 1816. a. 2076 ja 1834. a. 2775. Talude päriseksmüümist alustati suhteliselt vara – 1852. a. (Kooskora veskikoht ja Tilba t.), suurimaks ostuajaks oli 1879. a. (müüdi 52 talu), viimased talud müüdi 1911. a. Suur osa mõisamaast jäi siiski müümata: 1900. a. paiku oli müüdud kõigest 16863 vakamaad (36%).

Pärimuse järgi olevat Peeter Suur istutanud Ahja mõisa parki kuuse (häärberist veidi põhjas), kus see kasvanud suureks puuks [2; 377; 396; EKLA, f 199, m 38, l 12], kuni kuivas ning 1940. aastatel raiuti [396; 299]¹⁰ (ühe teate järgi olnud kuuse istutajaks Katariina [187]). Mõisa pargis, häärberist idas, praeguse apteegi juurde mineva tee ääres (maanteest 70 m) kasvab kaks põlist tamme, mille küljes olnud vanasti raudrõngad, millesse ahelda-

⁹ Alates 1. septembrist 1997 on kogu õppetöö üle viidud tänapäevasesse koolimajja. 9. oktoobril 2007 hävis tühjalt seisnud häärber tulekahjus, säilisid ainult müürid.

¹⁰ Viidatud arhiiviallikas aastast 1929: "Ahja mõisa parki istutanud Peeter Suur kuuse, kuid nüüd olevat see kuusk maharaiutud".

tud pektavaid orje; nüüd olevat rõngad puusse kasvanud, mispärast neid pole enam näha [20; 54; 187; 396], ühe teate järgi olnud rõngad põhjapoolse puu küljes, mis nüüd maha raiutud [391]. Pargi puude alla järve kaldale olevat mõisnikud lahkumisel peitnud kulda ja muid varandusi; häärberi põhjapoolsesse otsa olevat peidetud rahakast [ERA II 241, 46 (5)].

Ahja mõisa Puutares, nn. Alatares, sündis 1886. a. kirjanik ja kirjandusteadlane Friedebert Tuglas. Puutare asus Kadajasse viiva tee paremal poolel, sepikoja vastas, Tartu-Räpina maanteest ligi 100 m kaugusel. Kirjaniku lapsepõlvkoduks 1889.–1895. a. oli mõisa õllekoda, mis asub Lokokurmu ja Ahja-Metsküla teede ristil, sünnikodust 500 m läänes.

Ahja-Metsküla kool nr. 32 [*-mõtskülä*] – asutati külaelanike palvel 1814. a., kuna lähem kool Kärsal asus 5 versta kaugusel. Koolimaja valmis 1816. a., uus koolimaja ehitati 1864. a. Kooliõpetajad: 1814–1816 Matse Johani Vidrik, 1816–1828 Jüri Jaani p. Tenno, 1828–1840 Hindrik Peebu p. Koor, 1840–1863 Hindrik Peetri p. Wosman (Gustav Suitsu ema vanaisa; hakkas lastele õpetama kirjutamist 1843. a. ja rehkendamist 1859. a.), 1863–1865 Jaan Jakobi p. Tenno, 1865–1882 Taniel Jaani p. Lokko, 1882–1903 Gustav Tanieli p. Lokko (puuduliku vene keele oskuse tõttu pidas abilisi: 1897–1898 Samuel Palop, alates 1898 Peeter Prants), 1903–1906 Daniel Jakobi p. Ritsland, 1906–1909 Oskar Jaani p. Truu, 1909–1910 Hugo Hendriku p. Summer, 1910–1914 ja 1918–1919 Johan Jaani p. Kottisse, 1914–1915 Pauline Madise t. Rotka, 1915–1916 Oskar Augusti p. Grosvald, 1916–1917 Salme Loderaud. Edasi olid 4-kl. algkooli juhatajad 1919–1922 Jaan Tamm, 1922–1923 Peeter Lüüde, 1923–1924 Elfriede Jalajas ja 1924–1926 J. Sults (abiõpetajad Linda Tanni ja Miili Kirschbaum), 1926–1929 Peeter Timma (abiõpetaja August Plaks), 1929–1930 August Plaks (abiõpetaja 1928–1929 Tea Vilms), 1930–1934 Rudolf Leithammel (õpetajad Johannes Kits, Gabriele Jakobson ja Linda Hanniotti). 1. okt. 1934 algkool õpilaste vähesuse tõttu suleti ning ühendati Ahja kooliga. Nõukogude aja algul asutati Ahja-Metskülas algkool uuesti (vt. Metsküla kool).

Aia talu nr. A-22 – Ahja k. asundustalu endise mõisa aiatööliste maja asemel, mõisahäärberi kõrval (tollest läänes). Selles majas tegutses 20. sajandi algul nn. Praasi (Braschi) kool, mis asutatud mõisaproua v. Braschi poolt mõisateenijate ja -moonakate laste õpetamiseks, kus oli 2 klassi ja õpetati lugemise ja kirjutamise kõrval veel ka rehkendamist, käsitööd, saksa ja vene keelt. Kool suleti I maailmasõja ajal, mil ta andis õpetust 13–14, teistel andmetel

koguni 40 lapsele, kelle hulgas oli ka 5-aastasi [370; 36]. Õpetajaks oli Tallinnast palgatud vanaldane proua Julie Johanson, kelle järgi kooli hüüti ka Preili kooliks [299].

Aida talu nr. 140 [*aad'a*] – Ibaste k. vanatalu, mainitud selle nime all esmakordselt 1807. a. vakuraamatus, moodustas aga siis tõenäoliselt Klaose taluga ühise majapidamise; 1858. a. revisjonikirjas juba iseseisev talu. Nimet. ka Kükita (Kükitaja) talu, kuna 19. sajandil elanud siin sellise hüüdnimega peremees [219]. 1868. a. ostis talu päriseks Johan Moots.

Aidla talu nr. A-262 – Kõnnu k. talu, rajatud 1935. a. Kokke t. poolitamise teel; nõukogude ajal lõhutud.

Akste järv [*'akstõ*] – Akste k. läänepiiril olev järv, mille pindala 5,3 ha, mõõtmed 0,55 × 0,13 km, suurim sügavus 4,3 m; on ühenduses sookraavidega.

Rootsi sõja ajal olevat Akste järve peidetud laevapurjetäis raha, mida saab kätte siis, kui ohverdada poisslaps ja täkkvarss; keegi visanud järve lõpnud varsa, misjärel ilmunud raha küll vee peale, kuid kätte seda ei ole saadud [E, StK 36, 13 (13)].

1839. a. Rückeri kaardil on järv kirjas Linajärvena.

Akste küla¹¹ – esimesi teateid leidub 16. sajandist (1582 *Hakstkula*, 1588 *Axy*, *Hastküla*; 1627 *Hackaste*, 1638 *Hagsta*; 18. saj. *Haksi*, *Hakste*, *Hakeste*, *Hakkeste*, *Hacksti*, *Akkeste*). Juba 1582. a. elas külas 8 talupoega, kes harisid 2,75 adramaad (4 adramaast); 1588. a. oli talupoegi 11, 1627. a. 3, 1638. a. ainult 2; 1688. a. oli külas 9 talu (1684. a. kaardil märgitud praegused Sulbi, Miko, Sepa, Rämmali, Molloka, 2 Rebase ja Vilpu t.), 1758. a. 15 ja 1816.–1858. a. revisjonide andmetel 16 talu. Alates 19. sajandi lõpupoolest olid külas järgmised vanatalud: Aarike, Kuressaare, Kusma, Loomakse, Martinsoni, Miko, Molloka, Müüri, Peebu, Rebase, Rämmali, Sepa, Tootsi, Tohtri, Vahe, Valli ja Vilpu. Algselt on kõik talud asunud külas reas Akste oru kaldal [539]; Talude kruntiajamisel 1870.–1880. aastatel viidi külast välja Tohtri, Tootsi ja Müüri talu [139; 505; 539], Kuressaare ja Vahe talu rajati küla karjamaale [519].¹²

¹¹ Olemas kõigis asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

¹² Akste k. Järvekurmu ja Aabukurmu talud on loetletud vastavates artiklites. Siinsest loetelust puuduvad veel endised popsikohad Aadu, Kalju, Rätsepa, Sepa? (talusepa elukoht, vrd. Rätsepa t.), Serva, Silla ja Soonurga ning asunikutalud Ala, Rötusmäe ja Tiigi.

Pärimuse järgi olnud Akste küla esimeseks elanikuks pärast Rootsi-Vene sõda keegi Rüütli-nimeline, kes Ahja jõge mööda sõitnud lootsikus kohale ning siin peatuma jäänud [EKLA, f 199, m 38, l 32].

Akste mets, vahtkond – metsamassiiv Kiidjärve valla piiril.

Akste oja – Akste orus voolav ojake, suubub Ahja jõkke.

Akste org – Akste k. vahel Ahja jõe ürgoru suunas süvenev ning laienev org, mille mõlemal kaldal paikneb küla talude enamik. Nimet. ülemises osas Peebu e. Saava t. kohal ja sellest ülevalpool Saava oruks. Miko ja Rämmali t. vahelt viib üle oru rootsiaegne tammepuupakkudest tehtud nn. sõjatee [519].

Akste pettäi

Akste pettäi [~ *petäi*] – Akste k. Kusma t. maal Kärša tee ääres (teest idas) kasvav põline mänd. Varem olnud siin ka teine, veelgi vanem mänd, mis aga 1890. aastatel põlema pandud [123]. Veelgi varem kasvanud siin koguni neli mändi, mille juures vanad eestlased käinud kangast kudumas [ERA II 241, 203/4 (25)].

Mänd (männid) olevat Rootsi sõjameeste istutatud: “Rootsi sõja ajal löönu sinna sõjamehe männikepi, et kui kasuma lätt, sis tulep Ruuts tagasi” [292; 483]. Teise teate järgi löönud siin koguni Rootsi kuningas männikepi maasse ning öelnud seejuures: “Kui kasuma lätt, tulep Roots tagasi”¹³ [135]. Männi lähedal, sellest arvata 20 mõõgatait, olnud varem maapõues kastitais kulda peidus; täiskuuga näidanud puu vari õiget suunda; kord tulnud aga võõrad mehed ja kaevanud kulla maa seest välja [288].

Puud on kutsutud ka Mustlaste pettäiks, kuna vanasti, enne Brasche, elanud Ahjal halb mõisnik, kes lasknud männi juures perekonna mustlasi ära tappa ning tema alla maha matta, kuna need olid siin peatunud ning lasknud hobuse kaerapõllule sööma [101].

Akste talu nr. A-170 – Akste k. Järvekurmu endine kandikoht (Järve ja Poti t. vahel).

Ala talu – Akste k. asundustalu (Müüri talust 0,3 km idas).

Ala-Issako talu¹⁴ nr. 47– Mustakurmu k. vanatalu; nimi saadud Isako Jaago Jakobilt, kes tuli tallu peremeheks 1780. a. paiku Ahja-Metskülast. Nimet. ka Issako-Jaani talu (1807. a. peremees Issako Jaan). 1877. a. ostis talu päri-seks senine rendiperemees Jaan Kooskor (Koor).

Põhjasõja ajal tapetud Ala-Issako t. peremees vene kasakate (sisside) poolt Mäe-Issako t. “ussaia peal”¹⁵ [112].

Ala-Juko (Ala-Juka) talu – Viisli k. Nagla-Johani (lõunap.) t. endine popsi-koht.

Alakaevu soo (suu) [-*kaavo*] – Kõnnu k. Kangro t. maal, talust 0,25–0,5 km kagus, talu ja Kunnimäe vahel olev soo; nimi saadud külakaevust, mis asunud Kangro talust 0,2 km kagus [88].

¹³ Loomulikum kõnekeel tsitaatides oleks: *Roodsi sõa 'aigu löönu sinnä sõamehe(?) pedäjäkepi, et kui kasuma lätt, sis tulep Ruuts tagasi .. Kui kasuma lätt, tulep Ruuts tagasi.*

¹⁴ Rk. n. Ala-Issaku (Simm 1975: 183).

¹⁵ Võnnu murrakus *pääl; ussaid 'õu'* (Keem 1970: 447).

Ala-Kapsi talu nr. 125 – Lääniste k. vanatalu; oli olemas selle nime all juba 18. sajandi algul, pärimuse järgi aga veelgi varem: enne Põhjasõda olnud siin suur, jõukas talu suurte raudväravatega, mille sulgemise kõlin kostnud Ahja jõe taha Ütskomäele, s.o. 6 km kaugusele (vahepeal polevat tollal teisi talusid olnud); sõja ajal aga põletatud talu maha ja kõik talu elanikud saanud surma [ERA II 241, 69/71 (5)]. Talu ostsid 1879. a. päriseks Peeter Plaks ja Adam Piir.

Ala-Kondra talu nr. 129 [KN: *ala'kundra* ~ *ala'kondra*] – Lääniste (varem Imste) k. vanatalu; rajatud tõenäoliselt 18. sajandi algul venelase Kondrati poolt (1758 peremees *Conradi Mikita*, 1816 – *Ivan Kondratjeff*); moodustas kuni 19. sajandi keskpaigani Mäe- ja Mets-Kondra taluga ühe Kondra talu. Talu juures olnud 1870. aastateni vene küla, majad olnud reas talust lääne pool; samas olnud ka kirik [394]. Kondratjevid pidasid seda talu kuni talu päriseksmüümiseni 1879. a. Hindrik Laarile. Hindrik Laar käskinud talu ostmisel ühel venelasel Jerovgal pühapildi toa nurgast ära koristada, kuna tahtvat sinna riputada oma püksid; seepeale öelnud Jerovga: “Mina lähen siit välja silmaveega, aga sinul läheb veel halvemini!” Hiljem mees halvatudki ära, põdenud kaua aega, enne kui surnud [417]. Venelased sõitnud pisaraid valades jõge mööda lodjaga allapoole, öeldes: “Meie silmad jooksevad vett, aga Kondral saab kord veri jooksmas” [379]. Venelased lahkunud Varnjasse ja Kasepääle, vaid mõned pered jäänud [394].

Alaküla – Kärsa k. idapoolse, jõe- ja maantee-äärse osa rahvapärane nimetus [50; 125]. 1816.–1834. a. revisjonikirjades *Nieder-Kersa*.

Alaniit – Mustakurmu k. Mikkeli, Loko, Osmani ja Kerge t. heinamaa, asub Mikkeli ja Issako t. vahel [186].

Alaniit – Vanamõisa k. Puusepa t. juures olev Vaglasoo osa talu ja Kurepraksi vahel, talust lõunas [115].

Alasi talu – Ahja k. asundustalu Tartu-Räpina maantee ääres, Hurdaoru lõunakaldal.

Alasoo (-suu) – Ahja k. piires Tartu-Räpina maantee ja Kurepraksi vahel asunud suur soo, mis nüüd suurelt osalt üles haritud.

Alatare – Ahja k. Rasina tee ääres, Tartu-Räpina maanteest 0,1 km, 1909. a. ehitatud maja, kus elas kuus moonakaperekonda; samas olnud ka mõisatöölise saun, mis 19. sajandi lõpul õllekoja juurest üle toodi [399].

Albri talu nr. A-113 – Kärša k. vanatalu (mõisaaegne renditalu); praeguse nime saanud 19. sajandi keskpaiku tõenäoliselt sellenimiselt peremehelt (19. saj. algupoolel Viisli külas Alberi talu). 1858. a. revisjonikirjas esineb *Albere* (<Allpere?) taluna.

Allika talu nr. A-8 – Kosova k. asundustalu.

Allika talu nr. A-21 – Ahja k. asundustalu (Ahja mõisa ja Lülletemäe vahel, viimase nõlval).

Andomäe talu – endine popsitare Lääniste k. koolimaal.

Andomägi – Lääniste k. koolimaja ja maantee silla vahel olev väike mäekink, kus kuni 1912. aastani asus väike majake [265; 417].

Anne loomus [*annõ*] – kalapüüdmise koht Ahja jõe paremal kaldal Ütskomäe ja Ahijärve vahel. Siin uppunud kunagi Nunn-Jaani¹⁶ tütar [472].

Antsu talu [*andsu*] – Metsküla Matse t. endine popsikoht, mille rajanud 19. sajandi keskpaiku 25 aastat väljateeninud soldat Ants.

Ararati mägi – Akste k. Palo t. juures, sellest 0,1 km kagus asuva kõrge, metsaga kaetud kingu naljanimetuse; mäel pärisnimi puudub.

Arramäe pool (puul) – Kärša k. läänepoolseim osa Arramäe ja Akste järve vahel. Kõik siin olevad talud, Vana-Arramäe välja arvatud, on rajatud Eesti Vabariigi ajal. Talud: Vana-Arramäe, Arramäe, Järvepera, Kalda, Kivioru, Kruusamäe, Kuuse, Luige, Muru, Mäeotsa, Saare, Suuresoo, Sõorumäe, Tamme, Tigase, Visnapuu ja Õunapuu.¹⁷

Varem asunud siin Kärša küla talude karjamaa ning mõisnike jahimaa ja siin olnud kolm popsikohta (praeguste Õunapuu, Tigase ja Suuresoo t. kohal); veel varem (19. sajandi III veerandil) kasvanud siin suur mets [237].

Arramäe talu nr. A-166 – Kärša k. (Arramäe poole) asundustalu Vana-Arramäe t. kõrval (tollest lõunas), rajatud 1930. aastatel.

Arramägi – kõrgendik Kärša, Lokko ja Mustakurmu k. piiril. Rahvajutu järgi asunud vanasti Arramäe lähedal suur kivi, mille all peitunud varandus; mäel nähtud ka kummitusi. Nimet. ka Arromäeks¹⁸, Arumäeks.

¹⁶ Nunn-Jaani kohta vt. Nunnisoo.

¹⁷ Loetelust puudub Soopära talu, mille artiklis on mainitud kuuluvust Arramäe poole alla; võib-olla on ta turbalõikajakohana vanem kui asunikutalud.

¹⁸ 1874: *Arromäggi* (Simm 1977: 110).

Astmemägi [*ˈastmõ*-] – Valgesoo k. kõrgendik (arvatavasti Savimäe lõunapoolne osa). Mägi on trepisarnane, kuna igal aastal üks koht sellel mäel vajuvat ja teine tõusvat. Kord söönud Vanapagan sel kohal võileiba, millest läinud lõhki; ta poeg matnud ta siia võileivakannikate alla maha [E 31571/2].

Audsaar – Kripsi, Piiraja (vt. KRIIMANI) ja Turna vk. piiril olev kõrgendik (enamik kuulub Kripsi vahtkonda) [95].

Aukaotsa¹⁹ – Metsküla Reisvoldi (Ala-Paltsi) t. popsikohtade vana nimetus; hõlmab piirkonda Rookse k. piiril [147; 430].²⁰

Aukapraks [-*prakʃ*] – Metsküla Otikurmu juures (sellest läänes) olev mets. Nimet. ka Aukaundipraksiks: “siin undi unnanuva ja sis nimetiva Aukaundipraks”²¹ [255].

Avakari lamm – Ahja jõe paremal kaldal Mõtsa ja Piiraja t. vahel olev heinamaa [425]. Nimi pärineb nähtavasti sellenimeliselt perelt 19. sajandist.

Avitaja talu nr. A-57 – Vanamõisa k. asundustalu (Vanamõisast 0,8 km loodes), rajatud 1928. a. Daniel Rämmali (1861–1947) poolt. Daniel Rämmal asutas 1885. a. Ahja ümbruses esimese laulukoori, kus lauldi neljal häälel ja mis võttis osa Tartu laulupidudest; rahvas võrdles teda Väägvere Taavet Virkhausiga [EKLA, f 199, m 38, l 121] ja, kuna ta osanud mängida viiulit ning olnud kange laulumees, kutsunud teda Vanemuiseks [370]. Noor-mehena pidanud Daniel Rämmal Ahja-Metskülas Semmeli talu, mille aga, nagu rahvas kõnelnud, “laulnud maha”. Ka ta naine olnud musikaalne inimene [370]. 1890. aastatel pidanud D. Rämmal Võnnus kellamehe ametit, läinud sealt paariks aastaks Leevile kupjaks, siis Ahjale ja lõpuks Vanamõisa [370].

Eboläte – Valgesoo k. Puiga (nr. 78) talust 0,75 km kirdes oleval Saavaniidul, Vahemetsa servast 20 m jõe pool kõrgemal kohal asuv allikas, kust vanasti vett viidud ja kuhu kunagi Ebo-nimeline naine ära uppunud. Allikas olnud väga sügav – tema põhja ei olegi mõõtmisel kätte saadud, kuigi üksteise

¹⁹ Sõnast *haugas* ‘kull’ (VES).

²⁰ Metsküla artiklis pole mainitud seda piirkonda ega talusid. Sama kandi kohta käivad nimed: Linamu küla, Reisvoldi kurm; vähemalt esimene neist võiks siis Aukaotsaga ühte langeda.

²¹ Tsitaat sobib Võnnu murrakuga; maksab meeles pidada, et viimase ajani on olnud kasutusel ka hundi põline nimetus *susi*, mida arvatavasti ei peetud kohaseks vestluses teisest keelekeskkonnast pärit inimesega. Uuem sõna *uñt* on tunginud ka kohanimedesse või vähemalt nimeseletustesse, nagu siitki näha.

otsa jätkatud lattide kogupikkus ulatunud 16 meetrile – ja ta läbimõõt olnud varem 1,5 m, nüüd aga on allikas peaaegu juba kokku vajunud [218]. Nimet. ka Mõrsjalätteks: siia allikale tulnud kord üks mõrsja vett jooma, võtnud sõle rinnast, kuid see kukkunud allikasse ja seda ei saadudki enam kätte [3].

Eha talu – Pilpa k. asundustalu (Tegu ja Koidu t. vahel, Lüllemäe kabelist 0,3 km loodes).

Eha talu nr. A-44 – Ahja k. asundustalu (Kärsa k. piiril, endisest Kärsa kõrtsist 0,6 km põhjas, Koidu talust 0,6 km edelas).

Emaläte [emä- ~ imä-] – Valgesoo k. Väike-Taevaskoja kahest allikast põhjapoolsem, voolab välja koopast. See olevat vana silmaallikas, mille veega pesemine tervistanud silmi [173]. Nimet. ka Puiga lätteks.

Emmisesaar [emmis- ~ immis-] – Viisli k. Kooskora-Jakobi t. metsas, talust 0,75 km idakagus olev kõrgendik. Vanasti lahkunud emissiga karja juurest siia mäele, kus toonud pojad ilmale [393].

Endla talu – Lokko k. asundustalu (Reino t. naabruses, tollest kagus).

Erne talu nr. 44 – Mustakurmu k. vanatalu; 1858. a. revisjonilehtedel kirjas Joonase (*Jonasse*) taluna. 1911. a. ostis talu Jaan Saavason. 1960. aastate algul talu lõhuti.

Haava talu – Kärsa k. Popsikurmu endine popsikoht; lõhuti 1959. a.

Haava talu nr. A-108 – Musta as. asundustalu; rajatud endise Musta karjamõisa rehe kohale, mispärast nimetati varem ka Rehe taluks.

Haavalomp (Aavalomp) – Akste k. Vilpu ja Rämmali t. maal, Tootsi talust 0,1 km loodes olnud lomp väga pehmete kallastega, mille ümber haavad kasvanud ja mis 20. sajandi algul üles küntud [506; 519].

Haavassaar – Kripsi vk. kv. 55, metsavahikohast 1 km kirdes, endise Rosi tare lähedal olev kõrgem koht [95; 414].

Haavassaare (Haavasaare, Avasaare) **tal** nr. 24 [*aavassaarõ*] – Kõnnu k. vanatalu. 19. sajandi viimasel veerandil asunud siin kolm kandikohta, millest kaks äärmist (metsa ääres ja Kastmekoja tee ääres) lõhutud; talu maad olnud tollal võsa täis [291]. Nimet. ka Tossi taluks – peremehe järgi, kes 19. sajandi viimasel veerandil tuli tallu Kavastu Tossi talust [291]. Talu ostis 1879. a. päriseks Jakob Arens.

Harakanurm (Arakanurm) – Kõnnu k. Piiri t. põld Rädulaane ääres, talust 0,5 km põhja pool [323].

Hargi saar – Lääniste (varem Imste) k. Saava t. heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal, jõe ja Lipsoni järve vahel, Kondra t. kohal.

Heinassoo (Ainassoo) [*aañassuu*] – Kõnnu k. kirdeosas, Nagla t. ja Kõnnu metsavahikohast põhja suunas kuni Kastre piirikraavini ulatuvad endised Akste ja Noorits-Metsküla talude heinamaad [88; 371].

Heinassoo (Ainassoo) **sild** – Kõnnu k. Lepasaare t. lähedal Kastre piirikraavil olev sild, mida ületab nn. Heinassoo tee (vt.) [371]. Enne Mustajõe kraavitamist käinud siit parv üle.

Heinassoo talu nr. A-202 (ametl. Heinasoo) – Kõnnu k. endine puulõikaja-koht Kõnnu metsavahikoha kõrval, tollest läänes.

Heinassoo tee (Ainassoo tii) – Kõnnu k. Lepasaare t. lähedalt algav vana rootsiaegne palkidest tehtud sõjatee, mis ületab Heinassoo silla (vt.) ja pidavat välja viima Ahunapallu [371], teistel andmetel peaaegu Emajõeni. Tee polevat lõplikult valmis saanud, sest järvevaht Maks Saabas purustanud selle mitmes kohas püssirohuga; viimase laenguga hukkunud ta ka ise [541]. Praegu on tee säilinud Heinassoo 0,5 km ulatuses, palgid olevat paigutatud kolmes kihis; rootslased tulnud seda mööda Kivisaare poolt Kõnnu [371].

Heljo talu nr. A-16 – Pilpa k. asundustalu (Lüllemäe kabelist 0,75 km loodes); saanud nime peretütre eesnimest [377].

Hoole talu – Pilpa k. asundustalu (Kosova k. ja Metsküla piiril).

Hullniit (Ullniit) – Ropka vk., Ropka metsavahikohast 1,5 km idakirdes, Varsasaarest lõunas asuv 4-5 ha suurune, nüüd võsastunud heinamaa [328; 472; 507]. “Nimi tollest saadu, et üks ull (Nunn-Jaani poeg) uputanu enda sinna Kõnnu ojja ära”²² [328]. Nimet. ka Hulluniiduks [472] [KN: *ulluniit*].

Hundiärgitaja niit [*undiärgütāja*] – Metsküla Aukapraksis, Oti talust 0,2 km edelas asuv söötis metsalagendik, nüüd võsastunud. “Vanasti siin undi unnanuva ja lõõnu tantsu”²³ [255; 441].

Hurdaorg – algab Lokokurmest Kivi t. lähedalt kraavina, ületab Tartu-Räpina maantee endisest Ahja mõisast ligi 1 km lõunas ja siit kirde suunas kulgedes suubub Sinepsohu. Nime kohta õiget seletust ei teata: ühtede arva-

²² Murrakupärasem: *uputanu* ‘endä sinnä Kõnnu ‘ojja ärä(?)’.

²³ Murrakupärasem: *Vanast(e) siin undi/soe unnanuva ja lõõnu/lõõnu* ‘tandsu’.

tes tulenevat see oru siksakilisest kulust, mis meenutab hurda jooksu [322]; teise teate alusel olevat siin kunagi keegi kättemaksuks mõisniku hurda maha lasknud [2].

Hurdaoru nurm – endine Ahja mõisa põld Hurdaoru piirkonnas, ulatub Ahja mõisast Kärša küla piirini [322].

Hurdaoru talu nr. A-43 – Ahja k. asundustalu Hurdaoru põhjakaldal Tartu-Räpina maantee ääres.

Hällikont²⁴ [ällü-] – endine Akste ja Kärša küla kiigeplats Akste k. Loomakse t. maal, talust 0,6 km kirdes, Popsikurmu-lähedasel mäekallakul (Ahja jõe ürgoru kaldal); kohta tähistavad praegu kaks kasekändu: siin kasvanud puud, mille vahele oli kinnitatud kiik [483].

Härgjärv – kinnikasvanud järv Lokko, Mustakurmu ja Kärša k. piiril, Lokko k. Savi t. juures (sellest lääneloodes). Tänapäeval on järvest järele jäänud vaid soolaugas. Järv saanud nime sellest, et vanasti (19. sajandi keskpaiku) jooksnud ühel kuumal suvepäeval Kerge-nimelise teomehe härjapaar koos iketega kiini ja uppunud siia järve ehk laukasse [187]. Et järv on tõepoolest niiviisi nime saanud, seda tõendavad paljud elanikud [186; 237; 322; ERA II 35, 255 (22); ERA II 241, 60/2 (2); ERA II 241, 86/7 (5); ERA II 241, 117/8 (9)²⁵]. Nimet. ka Mädajärveks [mäda-].

Härgjärve org – Mustakurmu ja Lokko k. vahel ligi 1 km pikkune loode-kagu sihis kulgev org, mille loodepoolsemat osa nimet. Jaanioruks (?) ja kagu-poolsemas asub Härgjärv [237].

Härgjärve soo – Härgjärve oru soine põhi.

Härgjärve talu – Mustakurmu k. uusmaasaajatalu Härgjärve ääres, rajatud 1940. a.

Härma talu [ärmä] – Ibaste k. Kripsi t. ja metsavahikoha vahel olev talukoht, endine Varese tare; lõhutatud 1950. aastatel.

Ibaste küla²⁶ [ibastō] – oli selle nime all olemas juba 15. sajandil (1419 *Yppas*, 1512 *Yppacht*, 1582 *Ibasth*, 1588 *Hybastt*; 18. saj. algupoolel *Ibbasi*, 18. saj. II poolel *Ibaste*, 1764 ka *Iwwaste*). J. Simm pidas tõenäoliseks nime lähtumist

²⁴ Sönast *äl'l*: *älli* ~ *älli* 'kiik' (Keem 1970: 450).

²⁵ Arhiiviallikad ei täpsusta sündmuse aega ega kündja nime, ka on motiivides erinevusi siintoodust.

²⁶ Asulate nimistutes: 1923. a. Ibaste k., 1945. a. eraldi 3 Ibaste küla – Ahja, Laane ja Vönnu külanõukogus; 1977. a. nimistus on ainus Ibaste k. Ahja külanõukogus (EH).

mingist isikunimest. Ibaste ja Imste küla on ilmselt olnud tihedalt seotud, kuna 1627. ja 1638. a. revisjoni ajal on Ibaste paigutatud Imste küla alla. Praegu, nõukogude ajal, on osa Imste külast ühendatud Ibastega (teine osa Läänistega); Ahja jõest läänepoolsemat külaosa nimet. Ibaste I, idapoolsemat Ibaste II külaks.

Ibaste on põline Ahja mõisa küla. 1582. a. oli küla 2 adramaast haritud vaid 0,5 adramaad, kus elas üksainus talupoeg; 1588. a. oli talle lisandunud ka teine. 1627. ja 1638. a. kohta puuduvad andmed (revisjonilehtedel Ibaste küla puudub), 17. sajandi lõpul (1688. a.) aga oli külas 4 talu (1684. a. kaardil 5 talu, neist üks jõe idakaldal, Kripsi talust 0,5 km põhjas, 4 läänekaldal praeguste Saarva ja Piiri t. vahel). 1758. a. elas külas 6 peret; 1816.–1834. a. oli talusid 5 ja 1858. a. 7, nimelt praegused Klaose, Aida, Rooma, Saarva, Mikkeli, Kripsi ja Punni. Hiljem lisandusid neile talude poolitamisega veel Mäeklaose²⁷, Mäe-Rooma, Mäe-Saarva²⁸ ja Mets-Kripsi; Eesti Vabariigi ajal eraldati Kripsi talust Valliniidu talu.²⁹

Mõis müüs talud Ibaste külas varem päriseks kui mujal – 1860. aastatel; võib-olla seepärast ongi küla varem nimetatud ka Saksa külaks [370]. Samuti tuntakse küla veel Alaveere nime all [219; 425], seda nime on Ibaste ja Imste küla kohta kasutatud ka Võnnu kirikuraamatus 1840. a. paiku ja isegi 1760. aastatel (*Allawere, Allaweere, Allawer*), kuna küla paikneb Laanemäe “veere all”.

Ibaste veerealune [*veerealonõ*] – Kivisilla vk. kaguservas (kv. 46), metsavahikohast ligi 2 km kagus, Ibaste k. Mäe-Saarva ja Varjo t. kohal olev heinamaa [93].

Ilma põhjata tiik – Sonnatari kurmu Soome t. Tiigete soos (Kivisilla metsa servast 0,1 km), Kivisilla metsavahikohast 0,8 km loodes olev tiik – jäänus endisest kinnikasvanud järvest; varem oli 8 × 5 m mõõtmetega tiik, millest nüüd veel ainult väike loiguke (2 × 1 m) järele jäänud [93]. Tiigi sügavust on püütud varem mõõta (pandud neli 6-süllast latti üksteise otsa), kuid pole põhja kätte saadud [93; 214]. Varem olnud tiik väga selge veega ning andnud väga head linad [214]; sinna mahtunud korruga sisse 28 koormat linu [93].

²⁷ 1910 eraldati Klaose talust vaid popsikoht, 1943 samuti Klaose talust – talukoht; mõlemal on sama nimi – Mäeklaose (käsikirjas siinkohal *Mäe-Klaose*).

²⁸ Selle talu kohta pole artiklit, kuigi temale on tekstis korduvalt viidatud.

²⁹ Loetelust puuduvad popsikoht Järveääre, end. popsikoht Varjo, samuti Härma t., varasem Varese tare.

Imma talu nr. 51 – Sonnatari kurmu vanatalu (Võnnu-Ahja tee ääres); selle nimega tähistatud juba 1805. a. Liivimaa Maamõõdu Revisjoni komisjoni kirjades, kuigi revisjonilehtedel on *Imma* nime kasutatud esmakordselt 1858. a.; 19. sajandi algupoolel oli talu ametlik nimetus Poolakese (*Pohlakese*). Imma nime on talu saanud ilmselt Himma Jakobilt, kes 1790. aastatel tuli Noorits-Metskülast siia tallu peremeheks. 1877. a. ostsid talu päriseks Joosep ja Peeter Roots.

Imste küla³⁰ [~ `imstõ; KN: `impste]³¹ – oli ligikaudu sama nimega olemas juba 16. sajandil (1582 *Amps*, 1588 *Emps*, 1627 *Immente*, 1638 *Immaste*, 1713 *Hämsi*, *Ämsi*, 1741 *Emsti*, 18. saj. II poolel *Emsi*, *Emste*, *Embste*, *Emmiste*, *Emiste*, 1858 *Imste*). J. Simmu arvates on küla nime aluseks tõenäoliselt mehenimi Em(m)a või Im(m)a. 18.–19. sajandil on küla koos Ibaste külaga nimetatud ka Alaveere külaks (vt. Ibaste küla).

1582. a. kuulus Imste küla koos Võnnu, Lääniste ja Kõnnu külaga Aldendorni mõisale ja tema ühte adramaad haris 4 talupoega. 1588. a. oli küla juba Ahja mõisa omand; 1627. a. elas külas 4 talupoega ja üks pops, 1638. a. 2 talupoega. 1688. a. revisjoni andmetel oli külas 8 talu, 1684. a. kaardil aga on neid märgitud 7; viimastest paiknes üks jõe idakaldal Tiislari t. piirkonnas (Mihklimäel?), peale selle olid olemas veel Pedokese, Jüritare, Saava ja Ala-Kondra ning kahe viimase vahel veel kaks talu. Talusid oli külas 1758. a. 11, 1816.–1834. a. 10, 1858. a. 12, nimelt: Jüritare, Ala-, Mäe- ja Mets-Kondra, Nagla, Nagla-Peedo, Otsa, Pedokese, Piiri³², Tiislari, Saava ja Ülenurme. Talude kruntiajamisel olevat Nagla, Piiri, Nagla-Peedo, mõne teate järgi ka Otsa talu välja toodud praeguse Nagla-Peedo t. põllult, Mihklimäe vastast, Pedokese talust 0,25 km lõunas [247, 250].

Nõukogude ajal Imste küla nimi kaotati: osa külast ühendati Ibaste, teine osa Lääniste külaga (piir Ülenurme ja Otsa t. vahel). 1970. aastatel Imste küla nimi taastati.³³

³⁰ Asulate nimistutes: 1923. a. Imste k., 1945. a. puudub, 1977. a. Imste k. (EH).

³¹ Rk. n. Impste, Imste, Imaste (Simm 1975: 183).

³² Peale Piiri t. on 19. saj lõpust olemas ka samanimeline popsikoht.

³³ Käsikirjas puudub Ahja mõisa külade loetelus Imste nimi, kuid kõigi endiste Imste talude artiklite juurde on märgitud, et nad kuulusid Imstesse. Selgub, et Ibaste külla olid arvatud Imste k. Nagla (koos Tamme popsikohaga?), Nagla-Peedo ja Otsa t., samuti Kaera-Jaani tare ja Jõeääre popsikohad. Lääniste k. artiklis on eraldi üles loetud küla koosseisu arvatud Imste k. talud.

Irde talu nr. 100 [KN: *irde*] – Kõnnu k. vanatalu; nimi saadud 19. sajandi II poolel peremehe Irdi järgi, kes pärines Krüüdneri vallast ja elas siin talus 1870. aastatel. 1885. a. ostis talu päriseks Johan Kraav, kelle järgi talu nimet. ka Kraavi taluks.

Irdo talu – Valgesoo k. põhjaosas mõisaaegne metsavahitalu; saanud nime peremees Irdti järgi.

Issako talu nr. 29 – Metsküla vanatalu, rajatud sellenimelisena 17. sajandi lõpul või 18. sajandi algul (1688 peremees *Subba Thoma Isack*, 1729 *Issa-go Päril?*). 1911. a. ostis talu päriseks Jaan Lipson. Nõukogude ajal oli talus algkool.

Issakunukk – Mustakurmu k. loodeosas peamiselt Ala- ja Mäe-Issako t. maa-dele rajatud popsi- ja asundustalude üldnimetus (peale Issako talude kuu-luvad siia veel Kase, Nurmeotsa, Uustalu, Tiigi, Lepiku, Taali ja Jõõgri t.).³⁴

Ivani talu nr. 39 – Metsküla vanatalu, oli sellenimelisena olemas võib-olla juba 17. sajandi lõpul (1688. a. peremees *Ivani Jakob*). Varem nimet. ka Ivan-si [*ivantsi*] talu. 1816.–1834. a. revisjonikirjas *Iwani*, 1858. a. *Iwansi* taluna; noil aegadel oli Ivan(s)i talusid külas 3–4. Talu ostis 1911. a. päriseks Peeter Ivantal.

Jaani talu – Kärša k. Kahrukurmu endine kandikoht.

Jaanioja – Kärša vk. oja, mis algab Viisli ojast ning suubub Lutsu jõkke (vt. RASINA) Kadaja sillast 1,5 km eemal. Eristatakse Alumist e. Väike-Jaanioja (suubumiskoha läheduses) ja Ülemist e. Suur-Jaanioja (endise Jaani kabeli piirkonnas).³⁵

Oja on ilmselt nime saanud Püha Johannese ehk Jaani kirikust ehk kabelist [21; 50; 483; 375], mis asunud ojast ligi 0,5 km kaugusel nn. Kaarditee (vt.) ääres, Kärša vene kirikust 2 km eemal. Kabel olevat põletatud sõja ajal [E 54617]. Võnnu 1680. a. kirikuvisitatsiooni protokollist selgub, et see on Võnnu kiriku ainus abikirik, kus pastor varem on igal neljandal pühapäeval käinud jutlust pidamas, Herr Patronus aga on selle nüüd ära keelanud; kabelile allunud Valgesoo, Leevi, Koorvere, Kiidjärve, Viisli ja Noorits-Metsküla. Vanasti käinud Rápina maantee Jaani kirikust mööda; kirik olnud puuehitis, tema nurgakivid on veel tunda [EKLA, f 199, m 38, l 2]; tunda on ka veel kivitee ase; sild ületanud Ahja jõge Kärša ja Kadaja silla vahelt [375]. Kirik asunud teest u. 50 m kaugusel, metsa ja heinamaa piiril

³⁴ Mustakurmu k. (vt.) juures on neist nimetatud ainult Issako talud; Taali talul pole omaette artiklit.

³⁵ Vt. Jaanioja (NOORITS-METSKÜLA).

[21; 375]; tema surnuaed asunud ehitisest edelas, kus praegu veel sambla all leidub suuri kive, osa neist ilmselt tahutud; surnuaia kohal kasvab nüüd mets. Kiriku aseme ümbruses on varem marjulised ja seenelised vaime näinud: siin kuulnud oigamist [RKM II 213, 191 (1; 2)]³⁶; karjased näinud siin naisterahvast, kes talle lähenemisel järsku kadunud [50].

Juhkami niit – Mustakurmu k. Nurmeotsa talust 0,25 km põhja pool asuv endine Kärša k. Juhkami t. heinamaa Kährimäe (Jannimäe) lähedal [112].

Juhkami talu nr. 109 – Kõnnu k. vanatalu; nimi võib pärineda juba 18. sajandist (1760. aastatel saabus Ahja-Metskülast Kõndu Juhkami-nimeline pere), 1858. a. revisjonikirjas aga seisab Juhkami talu üleval veel *Kopli* taluna; 1871. a. vakuraamatus märgitud *Piirijuhkami* taluna. 1879. a. ostis talu päriseks Johan Padar.

Juhkami talu nr. A-130 – Kärša k. endine kandikoht, tuntud selle nime all juba vähemalt 19. sajandi algul ja võib-olla rajatud Juhkami Hansu (või tema järglaste) poolt juba 18. sajandi algul.

Juudakivi – Ibaste (varem Imste) k. Nagla-Peedo t. lähedal Ahja jões, jõe vasa-ku kalda läheduses olev suur kivi, millest ainult väike osa veest välja ulatub [219; 343; 247; 250; 24; 240]. Nimet. ka Juuda lingukiviks, Kuradikiviks, Põrgukiviks, Tondikiviks [E 28382 (1)], Vanapagana kiviks [E 24957/8], Nõrga jõu kiviks [E 29934/5 (2)]. Mõne teate järgi olevat selle kivi siia visanud Kalevipoeg ehk Kalev: Kalev kõndinud Hoburootsu (vt.) peal ja tahtnud lingukiviga tabada teisel pool jõge asuvat (Mihkli) kirikut, kivi aga libestunud lingupaela peal ning langenud jõkke [H III 16, 494/5 (2)]; teise teate järgi visanud selle kivi Kalevipoeg Lääniste Linnamäelt [80; 381], kolmanda järgi Peipsi äärest [ERA II 239, 595 (2)]. On ka kuulnud, et kivi on taevast kukkunud [247].

Laialt on levinud ka variant, et kivi visanud siia Vanapagan ehk Vanatont. See sündinud võiduviskamisel Kalevipojaga – ühe teate järgi Võrtsjärve äärest (Kalevipoja kivi langenud Peipsi järve) [E 29934/5 (2)], teise järgi Lääniste Linnamäelt (kivi langenud samuti Peipsi järve); kolmanda jutu järgi tahtnud Vanapagan selle kiviga surmata Lääniste Linnamäel puhkavat Kalevipoega ja viskamine toimunud Põrgu väravast; neljandate jutu järgi näinud Vanapagan ühel pühapäeval Vooremäelt, kuidas rahvas (Mihkli) kirikusse läinud, vihastudes pannud kivi lingule ja visanud, kuid nõor katkenud ja kivi kukkunud kiriku lähedale jõkke [ERA II 241, 109/10 (1)].

³⁶ Mõlemad viidatud palad nimetavad Märtna kirikut (vt. RASINA), kuigi objekti asukohakirjeldus vastab Jaani kirikule.

Ühe teate järgi pidavat see olema Kuradi vesiveski nurgakivi; muu ehitise pühkinud tugev õhtutuul laiali [E 28382 (1)]. Vanajuudas tahtnud siia veskit ehitada (lähedal jões on ka väiksemaid kive), mingil põhjusel aga jäänud töö pooleli [250].

Pühapäevahommikuti käinud Vanajuudas ilusa ilma korral kivi peal oma pead sugemas [354]. Ka olevat vanasti hilisõhtutel sageli nähtud kivi peal veenäkki pead sugemas, silmad olnud tal ikka nutused [H III 16, 494/5 (2)]; teisendi järgi sugevat siin kivi otsas näkk igal jaanipäeva hommikul pead, inimeste ilmumisel aga kaduvat kohe [E 24957/8].

Juuno-Jaani org – Valgesoo k. Mäe t. metsas, talust põhja pool, Porgandi teest 50 m põhja pool olev org, mis saab alguse Kalmetumäelt [173].

Juustu talu – Ahja k. asundustalu Tartu-Räpina maantee ääres, endisest mõisast 0,5 km põhja pool; rajatud mõisa ristikheinaküüni, nn. Kiviküüni juurde [377], kus vanal ajal asunud vesiveski [411]. Asundustalu rajajaks olnud juustumeister, millest ka talule nimi saanud.

Jõe talu – Valgesoo k. Mäe talust 1933. a. eraldatud talukoht jõe ääres, Porgandi veski lähedal.

Jõeveere talu nr. A-63 – Vanamõisa k. asundustalu.

Jõeääre talu – Ibaste (varem Imste) k. Nagla-Peedo t. maale 1920. aastatel rajatud popsikoht Ahja jõe ääres.

Jõõgri talu – Mustakurmu k. Issakunuka endine metsavahikoht (1870 *Buschwächtere Jäger*); varem nimet. Jäägri taluks, kuna metsavaht oli ühtlasi mõisa jääger (jahimees) [127]. Hilisema peremehe järgi nimet. ka Nepo taluks. Metsavahikoht viidi 19. sajandi lõpul üle Mudakule. Talu lähedal on kääbas, kust luid leitud.

Jänesesoo [*jänesse*-] – Kripsi vk. Trupsi soo idapoolne osa [95; 414].

Järve talu – Akste k. Järvekurmu endine kandikoht Akste järve idakaldal.

Järvekurm – Akste k. lääneosa Akste järve idakaldal, kuhu kuulub 6 endist kandikohta: Nepo, Nepovälja, Järve, Akste, Poti ja Kutsari [467].³⁷

Järvemäe järv – Valgesoo k. Järvemäe (vanema) t. juures, sellest 0,1 km kagus asuv endine küla linaleojärv Ahja jõe oru lammil, mis praegu kinni kasvamas [100; 101]. Varem olnud järves palju kokri.

³⁷ Neid talusid pole Akste k. (vt.) juures kirjas, kuid nende kohta on olemas eraldi artiklid.

Järvemäe talu nr. 79 – Valgesoo k. vanatalu; nimetus pärit 19. sajandi II poolest. Töenäoliselt on talu rajatud 1850. aastatel, 1870. a. vakuraamatus esineb *Wastsetallo* e. *Jerwemäe* nime all. 1905. a. ostis talu päriks Johan Kol-sar, 1924. a. ta aga kahe venna vahel poolitati (uus talu ehitati vanast 0,25 km põhja poole).

Vanema talu maal, sellest 0,3 km kagus, jõest 60 m kaugusel Liivamäe palo-serval on muistne kääbas [100].

Järveotsa soo – Akste järve põhjakaldal asuv kuremarjasoo.

Järvepera talu – Kärša k. (Arramäe poole) asundustalu Akste järve lähedal.

Järvesoo (-suu) – Valgesoo k. Tilba t. lähedal, talu põhja poolt ümbritsev soo, milles väike umbjärv, kus varem linu leotatud [519].

Järveääre talu – Ibaste k. Klaose t. (?) endine popsikoht nn. Kure järve ääres, Ahja jõe lähedal.

Jüri-Andrese soo (suu) [-*andrössō*] – Mustakurmu k. Issako t. maal, talust läänes (Kase ja Ala-Issako t. vahel) asuv soo, millest nüüd suur kraav läbi kaevatud [112]. Nime on soo saanud nähtavasti Piiri Jüri Andreselt, kes 19. sajandi algupooltel elas külakarjusena Issako talus.

Jüritare talu nr. 131 – Lääniste (varem Imste) k. vanatalu; saanud nime il-m-selt *Pedo Hanso Jüri*’lt, kes oli 18. sajandi keskel talus peremeheks. 1816.–1834. a. revisjonikirjades esineb talu *Pedo*³⁸, 1858. a. Jüri (*Jüry*) nime all. 1879. a. ostis talu päriks Jakob Nagel, kellelt selle 1885. a. omandas Kusta Nagel.

Kaani mets (mõts) – Lääniste k. Paabu t. (peremees Kaan) mets Võnnu tee ääres, talust 0,5 km, vastu Parmulaant.

Kaarditee (-tii) – Kärša vk. rootsiaegne tee, algab Kärša vene kiriku juurest idakirde suunas, möödub 2 km pärast endise Jaani kiriku asemest, ületab Jaanioja, läheb mööda Püvi talust ja kulgeb sealt sihti mööda Viisli külani [375]; kiviprügitus on endise Jaani kiriku juures veel tunda.

Kaarditee (-tii) – Akste k. Miko ja Rämmali t. vahelt kulgev iidne tee, mis viib Akste pedaja juurest Kusma talu juurde [66]. Seda teed mööda läinud vanasti Rootsi vägi üle Akste oru [133].

³⁸ *Peedu t. (Simm 1975: 193).

Kaasiku talu – Valgesoo k. Sõra talust 1901. a. eraldatud talu; nimi talule pandud 1930. aastate lõpul; sel kohal kasvanud talu poolitamise ajal kaasik [491].

Kabelte ainamaa [*kabõl'dõ*] – Ibaste (varem Imste) k. Nagla-Peedo ja Otsa t. heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal, Mihklimäe vastas [247]. Kõrgemal ürgoru kaldal on nähtavasti vanasti olnud surnuaed, nn. Kabelte ase (vt. Mihklimägi). Nimet. ka Kabeltealoseks [188; 250; 343], Kabeltealoseks ainamaaks [343], uuemal ajal Mihklimäe heinamaaks [343], Kabelde e. Kabelte sooks [250].

Kaera (Kaara) talu – Lääniste k. endine popsikoht Terikeste k. piiril; kohaomanik Matsoni (Kaera-Jaani venna) hüüdnimi olnud Kaera.

Kaera-Jaani tare – Lääniste (varem Imste) k. Saava t. maal, talust 0,1 km põhjas, tee ääres olev maja, kus 20. sajandi algul elanud Jaan Matson, rahva suus Kaera-Jaan (vt. Kaeratare).

Kaeratare – Kärša k. endise kõrtsi rehe taga, Kärša oru põhjakaldal Tartu-Räpina maantee ääres (sellest lõunas) asunud popsitare, mis 1950. aastatel lõhutatud. Siin elanud 19. sajandi lõpupoolel Peeter Matson, rahva hulgas tuntud Kaera-Piitre ehk Kaera-Keisri nime all, kuna ta oma onni ümber tavatsenud alati kaeru maha külda, öeldes: “Tii nii pallu kaaru, et saap keisrilegi!”³⁹ [Tuglas 1939: 357]. Oma hüüdnime saanud ta teiste arvates aga seeläbi, et kaevanud mõisnikule teomeeste peale, kui need mõisa kaera-põllult varastanud, mispärast nood mõisas läbi pekstud [123]. Laiemalt tuntuks saanud Kaera-pere Peeter Matsoni poja Jaani (1858–1921), rahva seas tuntud Kaera-Jaani kaudu, kes 1889. a. Ahja mõisa pesuköögis käinud suure tõrre tagant paljaid tüdrukuid varitsemas [Tuglas 1939: 357–358] ning kelle kohta Kärša k. Väike-Sepa t. perepojad Kleinschmidtid seepeale pilkelaulu septsenud [377], mida samas seotud viisi ja tantsuga (mis olid arvatavasti juba varem tuntud) ning mis “Kaera-Jaani” nime all kiiresti Eestis ja kaugemalgi üldtuntuks sai [Tuglas 1939: 358]. Jaan Matson elanud vanaks, töötanud hiljem Lääniste k. Kiltre t. juures sepana [131] ja surnud Lääniste (varem Imste) k. Saava t. popsitares [10], viimane lõhutatud 1967. a.

Kahrujärv – Kärša k. edelaosas Kahrujärve soos, Luige talust 0,3 km idas olev 200 m läbimõõduga kinnikasvanud järv [34; 237], kuhu vanasti olevat üks karu (kahr) ära uppunud [ERA II 35, 256 (23)]. Hiljuti uppunud sinna ka üks pull [34]. Varem on järve kutsutud ka Linajärveks [E 31564/5] ja Tondi-

³⁹ Tsitaat sobib Võnnu murrakuga, kui arvestada, et sõna *pal'lu* on peenendusega (võimalik ka tartumurdeline peenendus *pa'llu*).

järveks [samas; 237], kuna varem leotanud Kärša küla rahvas järves linu – need saanud väga ilusad ja valged nagu siid [237]. Järve ümbritsev soo olnud väga tüma, mispärast hobused, keda sunnitud järve juurde linu vedama, tihti värisenud ning tõrkunud [123]. Ka on varem järvel viirastusi nähtud: ühel sügishommikul nähtud musta lehma sammuvat läbi järve, kuigi see olnud väga sügav; teinekord nähtud järve ümber üheksat tuld paistmas jne. [E 31564/5]; kui hiljem hakatud linu ka teistes tiikides leotama, siis olnud linad hommikul tihti segamini ning tiigist välja loobitud [samas].

Kahrujärve soo – Kärša k. edelaosas, Kahrukurmu ja Akste järve vahel olev kuremarjasoo, milles asub kinnikasvanud Kahrujärv.

Kahrukurm – Kärša k. osa Arramäe ja Kiisamäe t. vahel, Kahrujärve soost põhjas. Kurmus on 4 talu: Tani, Kuiva, Taanieli ja Jaani. Mõisa ajal olnud need kandikohad, mille rajanud hiljemalt 19. sajandi keskpaiku kolm välja-teeninud soldatit [237]. Nimet. ka Karjamaaks [467].

Kalda talu nr. A-151 – Kärša k. (Arramäe poole) asundustalu Akste järve põhjakaldal, Kahrujärve soo ääres. Talu juures on varem elatud, mida tunnistavad leitud telliskivitükid ja vana kaevuase talust veidi lääne pool. Talust 0,2 km kirdes Kahrujärve soo äärest leiti kanali ehitamisel 2 m sügavusest tuhaase koos “briljantnööpidega”, palktee jäänused, keskaegne kirves ja hõberubla 1818. aastast [70].

Kalda talu – Ibaste (varem Imste) k. Nagla t. endine popsikoht Laanemäe kaldal.

Kalev – endine kolhoos Kõnnu külas.

Kalju talu – Akste k. Miko t. endine popsikoht Sulbi veski lähedal.

Kalju talu – Kärša k. Popsikurmu endine popsikoht (omanik Joonas).

Kalmetimägi [*kalmöti*-] – Valgesoo k. Mäe t. maal, talust 0,2 km põhja pool olev Ahja jõe ürgoru kallas põllu ja metsa piiril. Siin asub vana matusekoht [173] – mõne teate järgi Põhjasõja-aegne, kuhu maetud lahingus langenud sõjamehed [ERA II 241, 50/1 (10); 126]. 19. sajandi lõpul kasvanud mäel põline kuusk ja mänd, millele olevat vanasti ohvreid toodud [173]. Mäe juurest põllust on leitud luid, mõök [110; 173], pronksist käevõru [173] ja rinnasõlg [ERA II 241, 50/1 (10)], hiljuti ka suur Rootsi raha.

Nimet. ka Kalmetemäeks [*kalmötö*-] [504], Kalmetumäeks [*kalmötu*-] [100].

Kanarbiku talu – Lääniste k. asundustalu Terikeste k. piiril.

Kanariku talu – Kärša k. Popsikurmu endine popsikoht (Piirioru talust 0,4 km idas); nimi pandud omaniku järgi.

Kanarikumägi – Kärša k. Popsikurmu Kanariku t. maal, talust 60 m põhja pool olev kõrgem koht, kus kasvab peal kanarbik ja männivõsa [279]. Mäel on kaks kääbast – läänepoolsem piklik (14 × 7 m) ja idapoolsem enam-vähem ümmargune (10 × 7 m), mille vahe on u. 12 m; need olevat vanad sõjakääpad [396; 386], kusjuures piklikku kääpasse olevat maetud venelased ja ümmargusse rootslased [50]. Surnud on maetud kõik õige pindmiselt, varem olevat siit palju luid välja kaevatud [50].

Kangro talu nr. 98 – Kõnnu k. vanatalu veskiga; nimi tuletatud peremehe perekonnanimest, kelle esiisa Kangro Ado tuli Kõndu Läänistest 18. ja 19. sajandi vahetusel; 1816.–1834. a. revisjonilehtedel esineb *Kangro* taluna. 1879. a. ostsid talu päriseks Jakob ja Johan Killak.

Kangru (Kangro) talu nr. A-224 – Metsküla vanatalu; nimi tuletatud Kangro-nimeliselt perelt, kes elas siin 18. sajandi lõpul ja 19. sajandi algul. Talu põles maha 1944. a. sõja ajal.

Kantsu [*kandsu*] – Kõnnu k. Loori ja Vastla t. vahel olev madal heinamaa [488].

Kapsi veerealune [*-alonõ*] – Kivisilla vk. idaserval Kapsi talude kohal metsa ääres ja osalt metsas olev väga pikk (üle 1 km) ja kitsas heinamaariba [93]. Nimet. ka Pikkniiiduks [93].

Kapsinukk – Lääniste k. läänesopp Kapsi taludega. Nimet. ka Kapsikülaks.

Kargaja nurmed – Lääniste (varem Imste) k. Tiislari t. põllud krundi põhjaosas Kargajapalo läheduses, mõlemal pool Lääniste teed [381].

Kargajaalone [*-alonõ*] – Lääniste endise kõrtsi jt talude heinamaa Kargajapalo kohal Ahja jõe paremal kaldal.

Kargajapalo – Lääniste k. lõunaserval endisel mõisamaal, Ahja jõe paremal kaldal vastu Linnamäge ja Kiltre talu kasvav männimets. Metsas on Läänistest Kadaja poole mineva tee paremal poolel paarisaja meetri ulatuses kaks piklikku ja kolm ümmargust (10–11 m läbimõõduga) kääbast (1968. a. tee tegemisel üks piklik ja üks ümmargune kääbas hävitati), peale nende veel rohkesti teisi ebamääraseid kääpataolisi moodustisi; ka teisel pool teed on varem olnud piklikke kääpaid, mis aga viimase sõja ajal osaliselt lõhustatud. Rahva arvates käinud siit üle Rootsi-Vene sõda ja kääpaisse maetud lahingus langenud sõjamehed; ühtede järgi maetud venelased piklikesse ja

rootslased ümmargustesse kääbastesse [379], teiste teada maetud Kargajapallo ainult venelased, rootslased aga maetud teisel pool jõge olevale Linnamäele [417]. Ühe jutu järgi pidavat piklikud kääpad tähistama Põhjasõja aegset jooksupääl, sellal kui Linnamäel paiknenud rootslaste patareid [EKLA, f 199, m 38, l 1].⁴⁰ Kääbastest piirkonnas on varem nähtud öösiti valgeid kujusid [ERA II 241, 110/1 (2)].

Kargajasoo – Kripsi vk. Trupsi soo läänepoolne osa Kargajapallo piirkonnas [95].

Karjamägi – Akste oru kõrge perv Akste k. Rämmali t. juures [53]. Varem kasvanud siin nn. Karjamäe kõiv (ka Suurkõiv) – väga kõrge, 4 m ümbermõõduga kask, mille torm 1940. a. paiku maha murdnud [53; 66]. Kask hargnenud 2,5 m kõrguselt viieks haruks, mille vahel neli meest võinud kaarte mängida [135]. Puu all tehtud ka jaanituld ning tantsitud [66].

Karjasoo – Ahja jõe, Kastre piirikraavi, Heinassoo ja Ropka metsa vahel paiknev lai soine heinamaa, mis lääne-ida sihis üle 2 km pikk; idas läheb üle Heinassooks (Räädulaane lähedal) [371; 323]. Nimet. ka Purrete sooks [*purrotõ*], kuna soos liikumiseks tuleb kasutada purdeid [371].

Karjasoo – Kärsa k. Popsikurmu heinamaad Ahja jõe vasakul kaldal [483]. Nimet. ka Porisooks [177], Mäkipäälse sooks.

Karjasoo talu – Kärsa k. Popsikurmu endine popsikoht Karjasoo ääres.

Karulomp – Valgesoo k. Sõra t. maal, talust 0,5 km kirdes Palanusoo pool (Sooääre t. lähedal) varem olnud lomp, kus vanasti karu nähtud ja mis praegu põllu alla küntud [491].

Kasaka talu – Vanamõisa k. mõisaaegse vallakasaka koha rahvapärane nimetus; talu asub Kadaja silla juures, endisest Ahja vallamajast (praegusest jaoskonnahaiglast) 0,1 km lõunakagus.

Kase talu nr. A-225 – Mustakurmu k. Ala-Issako talust 1937. a. eraldatud väikekoht (omanik Valter Torga); asub talust läänes.

Kase talu nr. A-59 – Vanamõisa k. asundustalu endise Vanamõisa lähedal, sellest 0,2 km põhjas. Mõisa ajal asunud selle talu kohal kellatorn ja peksutulp (praeguse kolhoosi karjalauda põhjapoolsemas otsas).

Kase talu – Valgesoo k. Palukurmu väikekoht.

⁴⁰ Viidatud allikas: “kumb vastastest asus “linnamäel”, kumb ülejõe jooksupääl – on teadmata”.

Kasemetsa talu – Kõnnu k. Klaose t. endine popsikoht (Rasina maantee ääres, vastu Villa talu).

Kassijärv – Valgesoo k. Järvemäe t. lähedal, Liivamäe all, Säaseniidi käärus olev väike lombike (10 × 5 m), mis 6 m sügav [100].

Kassiorg – Lääniste (varem Imste) k. Laanemäel Võnnu-Vanamõisa teel, Otsa talust läänes olev org; saanud nime Kristjan Virga (Kassi-Kristjani) hüüdnimest, kes varem selle oru kaldal elanud. Orul olnud varem teine nimi, mida aga ei mäletata.

Kassiroogand – Kõnnu k. Kõivosaaare t. heinamaa Rädulaane ääres, talust 0,25 km kirdes [323].

Kastani talu – Valgesoo k. Indo t. popsikoht, nõukogude ajal lõhutud.

Katlaorg – Akste oru lõik Vilpu ja Kusma t. vahel [133; 135].

Katlapõld – Akste k. Vilpu t. põld Akste oru põhjas, talust 0,25 km kirdes, Oro t. lähedal [506].

Keldriküün – Ahja mõisa endine küün Vanakõrtsi taga, mõisa keldri kohal [299; 36]; lõhutud Eesti Vabariigi ajal.

Kelmiküla – Pilpa k. loodepoolsemate talude rahvapärane nimetus; siin elanud “pikanäpumehed” [18].

Keresemägi [*keresse-*] – Akste k. oja vasakul kaldal, Ahja jõe ääres olev Räm-mali t. kõlbmatu heinamaakõrgendik keset sood, millest nüüd kraav läbi kaevatud [133]. Nimet. ka Keresekondiks [135].

Kerge talu nr. A-236 – Mustakurmu k. endine kandikoht, mille rajas 19. sajandi keskpaiku Kerge-nimeline peremees, kes pärit Võnnust (luuletaja Gustav Suitsu vanalell Kerge Hindrik?).

Kerikuniit [~ *kefko-*; KN: *kefkuniit*] – Metsküla Nisu, Make ja Semmeli t. heinamaa Semmeli t. ja Sepa t. vahel (Semmeli talust loodes) [45].

Keskmine järv [*keskmäne*] – Ahja mõisajärv endise häärberi (praeguse koolimaja) ees, mõõtmed u. 300 × 30–40 m. Rahvajutu järgi olevat selle järve kaevamisel orjad sundijate kepi all nii kõvasti karjunud, et kisa Kuris-tale kuulda olnud [ERA II 241, 65/9 (4)]. “Kui sedasama järve siin laiemaks kaevatud, olnud orjadel üksainus ulgumine ja hammaste kiristamine. Kui aga järv valmis, olnud ka härra ise nagu tina tuhka kadunud. Tulnud tont järvest ja viinud ära” [Tuglas 1989: 265]. Nimet. ka Ahja järveks.

Järve läänepoolses otsas on allikas, kust mõisnikule vett toodud [36].

Kiisamäe talu nr. A-128 – Kärša k. endine kandikoht; mainitud esmakordselt 1870. a. vakuraamatus.

Kikkalomp – tiigike Metsküla Tenno t. maal, Piiri talust 0,5 km kirdes [124].

Kiljako talu nr. 94 – Kõnnu k. vanatalu; saanud nime Kiljako Jüri Märdilt, kes 18. ja 19. sajandi vahetusel tuli Läänistest siia tallu peremeheks; kuna mees tulnud Plaksa talust, nimet. talu 1816.–1834. a. revisjonilehtedel ka *Plaksi* taluks, 1858. a. aga juba *Killako* taluks. (Läänistes elas *Kelack Hanss* juba 1627. a.) 1883. a. ostis talu päriks Jakob Piirberg.

Kiltre talu nr. 118 – Lääniste k. vanatalu Linnamäe juures; nimi pärit 19. sajandi teisest poolest (1870. a. *Kiltre* talu). Talu linatiikide juures (koolimaja taga) toimunud muistsel ajal Kalevipoja kiviviskamine [ERA II 150, 352 (6)]. 19.–20. saj. vahetusel olnud talu lähedal sepikoda (Kapsi teeristist 150 m Imste pool), kus sepaks olnud Jaan Matson, nn. Kaera-Jaan (vt. Kaeratare) [131]. Talu ostis 1879. a. päriks Kusta Saarva.

Kiltre talu nr. 25 – Lääniste k. vanatalu; nimi tuletatud peremehe perekonnanimest; arvatavasti kuulus 1858. a. Tenno t. juurde. Talu ostis 1879. a. päriks Johan Tenno.

Kimera kaev [*kimõra*] – Valgesoo k. Kimera oru edelapoolse otsa kohal, Taevaskoja raudteepeatusest Saesaare elektrijaama poole mineva tee paremal poolel metsa ääres olev madal lohukoht. Teisel pool teed olnud varem põllus kivivare (Kivistik), kus rahva arvates pidanud vanasti asuma kirik; viimast kutsutud algul Taevakojaks, hiljem Taevaskojaks [ERA II 241, 152 (21)].

Kimera org – Valgesoo k. org endisel Tartumaa ja Võrumaa piiril, ulatudes Taevaskoja raudteepeatusest Saesaarele viivast teest kuni Väike-Taevaskojani Ahja jõe ääres.

Kindapäkamägi [*-päkä-*] – Valgesoo k. liivakivipaljand Ahja jõe paremal kaldal Visse k. Haavaasaare t. vastas, Mõsumäe ja Vanakivi mäe vahel. Mägi, s.o. paljand, on kõrge ja kitsas “nagu kindapäkk”⁴¹ [122]. Vanasti käinud siia keegi usklik vanaeit kindapäkka kudumas [503]. Eristatakse Suur- ja Väike-Kindapäkamäge (nüüd väiksem paljand uputatud).

Kingsepa talu nr. A-232 – Mustakurmu k. Mikkeli t. küljest 1937. a. eraldatud väiketalu (omanik Sepp).

⁴¹ Vt. märkust 40 lk. 410.

Kingu talu – Pilpa k. asundustalu (Lüllemäe kabelist 0,5 km loodes, Koidu ja Viiso t. vahel).

Kitse talu nr. 26 [*kitsõ*] – Lääniste k. vanatalu; nimi pärit 19. sajandi teisest poolest (1870. a. vakuraamatus *Kitse* kandikoht); 1816.–1834. a. revisjoni-kirjades esineb *Sorga* ja 1858. a. kirjades *Rooma* taluna; 19. sajandi algupoolel asus siin metsavaht. Talu ostis 1879. a. päriks Peeter Rooma.

Kitse-A talu – Lääniste k. Kitse talust 19. sajandi lõpul eraldatud popsikoht Võnnu-Lääniste tee ääres.

Kitsealtar – Ahja k. Laeva t. maal, Laeva ja Koidu t. vahel olev muistne kivikalme ning ohverdamiskoht. Veel 19. sajandi lõpupoolel (1880. aastatel) olnud siin kividega piiratud koht, kus vanemal ajal hobuseid ohverdatud (arvatavasti sõjajumalale) [Eisen 1917b: 197]. Kivikalme läbimõõt olnud 32 × 27 sammu [E 52949], übermõõt 70 sammu [E 54622]. Hiljem on siit väga palju kive mõisarehe, überkaudsete talude ja nende kõrvalhoonete alusmüüridesse veetud, mispärast kalmest ei ole enam palju säilinud [123; 125; 396; E 52949]. Kündmisel on siin maapõuest välja tulnud pea- ja sääreluid, kaks pronksist käevõru ja pronksõrmus [50; 396]. Vanasti olnud sel kohal mõisa peksukoht [E 52949]. Ühe teate järgi tahetud siia sakslaste tulekul ehitada Võnnu kirikut; teiste teatel olnudki siin Värtna kirik, paganausuliste ohverdamiskoht, mis aga hävinud Põhjasõja ajal [ERA II 241, 47/8 (7)].

Koha nimi tulnud sellest, et vanasti on siin kitsejumalale ohvrit toodud [16; E 54622]⁴²; Võnnu kirikukohtus on 1669. a. kaevatud, et Kärtsal kumardatakse kitsejumalat (Terikestel lamba- ja Kiidjärvel hobusejumalat). Kitse ohvriplatsil ohverdatud: jõukamad viinud suurema, vaesemad väiksema kivi, mille alla pandud oma and [RKM II 213, 34/6]. Veel 19. sajandi keskpaiku olevat siin üks naine käinud oma ohvriandi toomas [EKLA, f 199, m 38, l 9].

Kohta nimet. veel Kitsekumarduseks [16; E 54622], Kitseohvriks [396], Rihma kivistikuks [123] (Laeva t. peremees oli Rihma).

Kitсениit – Kivisilla vk. metsavahikohast 0,6 km idakagus olev heinamaa [93].

Kitseoja – Kõnnu vk. ja Turna vk. piiril, Villeniidust 0,5 km lõunas kinnikasvav oja; tõenäoliselt Mustjõe algus [163].

Kitseorg – Akste k. Akste oru lisaorg (väike, sügav sälkorg), mis algab Aarike (Kitse) t. lähedalt ja suubub Akste orgu Vilpu t. juures [53; 133].

⁴² Arhiiviallikas: "Muiste kumardanud rahvas seal kitse."

Kivesto talu nr. A-68 – Musta as. asundustalu; nimi on talule pandud kiviste maade järgi (vt. Kivestu).

Kivestu [*kivestü*] – Musta as. Kivesto t. maal, talust 0,3 km põhjakirdes (Issaku talude pool) olev väike kungas, mis kaetud männivõsaga ja kus leidub maa sees rohkesti kive. Kungast nimet. ka Liivamäeks, kuna siit on omal ajal liiva veetud.

Kivestu – Valgesoo k. Valli t. maal, talust (põhjapoolsemast) 0,2 km loodes olev lai põldudevaheline lohk, kus leidub palju kive; läheb ida pool üle Süvaoruks. Kündmisel on siit lähedalt leitud potitäis hõberahasid ja väike Rootsi hõbesõlg [173]. (Kivikalme?)

Kivi talu nr. A-186 – Lokko k. (varem Lokokurmu) moonamaja, kus vanasti elanud 8 moonakaperet [322]; hoone on tehtud põllukividest, millest ka talu nimi.

Kiviküüni org [*-küünü*] – Ahja k. põhjaosas olev org, mis ületab Tartu-Räpina maantee Juustu t. (endise Kiviküüni) juures, Ahja mõisast 0,5 km põhjas, ja suubub Alasohu. Maantee ääres oru kaldal olnud õige vanal ajal vesiveski [411].

Kivilüüsi kont – Akste k. Akste oja paremal kaldal, Kivilüüsi sillast 150 m ülalpool asuvad endise kivist lüüsi jäänused; vanasti asunud siin veski [139; 135; 53].

Kivilüüsi sild – Akste k. Sulbi veskist 0,5 km läänes Akste ojal olev sild [135].

Kiviorg – Kärsa k. (Arramäe poole) lääneosas Kivioru t. juures olev org, mis suubub Kahrujärve sohu [34]. Oru piirkonnas on palju kive, mida varem on rohkel hulgal laiali veetud.

Kivioru talu nr. A-120 – Kärsa k. (Arramäe poole) asundustalu Kivioru kaldal.

Kivisild – Sonnatari kurmu Kivisilla t. lähedal kirikuteel olev sillake uue ja vana surnuaia vahel, endisel Ahja ja Kastre-Võnnu valla piiril, mis vanasti olnud “kivist tettu” [214; 304]. Sillast on nime saanud Kivisilla metsavahikoht, talu ja ka mets.

Kivisild – Mustakurmu k. Ala-Issako t. maal (Issakunuka Tiigi talust 0,25 km kagus) kividest rajatud tee üle soise heinamaa [112].

Kivisilla mets, vahtkond – Võnnu uue surnuaia (kabeli) ja Vaglasoo vahel olev metsamassiiv, mis saanud nime Kivisillast (vt.). Varem on metsa nimeks olnud Alatski laan, mis pärineb Ibaste k. rahvalt: mets asunud külast alamal (madalamal) [115; 472].

Kivisilla metsavahitalu – Kivisilla vk. piires, Imma ja Molloka taludest 0,75 km idas; rajatud sellele kohale 1900. a. paiku [214].

Kivisilla talu nr. A-209 – Sonnatari kurmu talu Võnnu uue surnuaia juures, sellest 0,2 km kagus; u. 1870–1900. a. elas siin Kivisilla metsavaht.

Kivisilla talu nr. A-249 – Sonnatari kurmu talu uue surnuaia juures, sellest 0,2 km läänes. 1816. a. revisjonilehtedel on talu kirjas metsavahitaluna, 1870. a. vakuraamatus kandikohana.

Klaose talu nr. 107 [*'klaossō*] – Kõnnu k. vanatalu: saanud nime peremehe Hindrik Piirsoni (Klaose Hindriku) järgi, kes pärines Ibaste k. Klaose talust ja 1879. a. talu päriseks ostis.

Klaose talu nr. 139 – Ibaste k. vanatalu; saanud nime tõenäoliselt 18. sajandi algul oma rajajalt Märdi Klaoselt (Märti Klauss), kelle poeg Klaose Juhkam ning tolle järglased hiljem seda talu pidasid. 1816.–1834. a. revisjonikirjas seisab *Piiri*, 1858. a. *Klause* taluna. 1868. a. ostis talu päriseks Jaan Piirson. Nimet. ka Ala-Klaose taluks.

Kodassaare mägi (Põlva khk. Mooste v.) – Viisli k. Kooskora-Jakobi ja Nagla-Johani t. kohal olev Kodassaare oru kõrge läänekallas [393].

Kodassaare org – Viisli k. Kooskora-Jakobi ja Nagla-Johani taludest 0,25 km läänes olev org Mooste valla (Põlva khk.) piiril [326]. Nimet. ka Toome-oruks [*toomõ-*], Sarapuuoruks [393].

Koerakabel [*pinikapõl'*] – Lokko k. Soevariku ääres, Pilpa k. Allika t. lähedal (talust 0,1 km lõunas) teisel pool orgu olev koht, kuhu vanasti maetud mõisa koerad [4; 35].

Koidu talu – Pilpa k. asundustalu (Lüllemäe kabelist 0,4 km loodes, Eha ja Kingu t. vahel).

Koidu talu nr. A-46 – Ahja k. asundustalu Kärsa k. piiril, Laeva talust 0,25 km lääneedelas.

Kokke (Koke) **tal** nr. 97 [*kokō*] – Kõnnu k. vanatalu; nimi pärit 19. sajandi II poolest (varem Piiri talu?). Talu ostis 1879. a. päriseks Joosep Goldberg. Enne päriseksostmist asunud talu praegusest kohast 0,5 km läänes, lähes-tikku tollase Kopli taluga.

Koliavva palo – Ropka vk. osa Kõnnu k. Kõivosaares t. läheduses, talust põhjas ja loodes [328; 472; 323]. Nimet. ka Koli-auaks.

Kollilaan – Mudaku vk. (Mudakulaane) põhjapoolne osa [252; 516].

Kollimägi – Lokko k. Sika (Kupri?) t. maal, Lohu talust 0,1 km idas olev Kunnioru põhjapoolne kallas vastu Kunnimäge. Vanasti olevat keegi Kolli-nimeline mees siin kündnud ja elanud(?).

Kolmimäe talu nr. 126 [KN: *kol'mimäe*] – Lääniste k. vanatalu, rajatud 19. sajandi keskpaiku; nimi saadud kinkudest, mille vahel talu asub [248]. 1858. a. revisjoniraamatus on ta üks kolmest Kapsi talust; 1870. a. vaku-raamatus on Kolmimäe talu paigutatud Imste küla alla. 1883. a. ostsid talu päriseks Hindrik Nagel ja Joosep Plaks.

Kolo (Kollo) talu nr. A-147 [*kol'o*] – Kärsa k. endine renditalu.

Kolu talu nr. A-115 [KN: *kol'u*] – Kärsa k. endine renditalu; oli selle nimega olemas tõenäoliselt juba 18. sajandi algul või veelgi varem (1688. a. Kärsal 2 *Kolla*- ja 3 *Kolli*-nimelist peret).

Koluaid – Kärsa k. Variku t. maal, Saarva t. kohal olev põllukallak Tartu-Räpina maantee ääres, kus asunud vana Jaani kiriku surnuaed [376; 483]. Siit on kündmisel ja ka maanteekraavi kaevamisel maa seest sageli välja tulnud inimeste pea- ja sääreluid [483], leitud on ka vanu rahasid [123].

Kondra lamm – Ahja jõe vasak kallas Lääniste k. Kiltre ja Imste k. Kondra talude vahel, kus vanasti olnud vene küla ja klooster (kirik). Venelased tulnud siia Rootsi sõja järel ning jäänud siia elama kuni u. 1880. aastani, talude päriseksostmiseni, mil Ahja mõisnik nad siit minema ajanud ja küla lasknud põlema panna [379]. Enamik venelasi lahkunud Varnjasse, üksikud pered (Kondratjevid ja Ossipovid) jäänud ka kohale. Vt. ka Ala-Kondra talu.

Koobakont – Kärsa k. Popsikurmu Liivamäe t. juures (sellest läänes) olev väike kink, kus olnud talu kartulikoopad [177].

Koolimägi – Lääniste k. koolimaja kohal olev seljandik [265].

Koolipraks [-*prak's*] – Lääniste kooli männimets koolimajast läänes, teisel pool Vanamõisa teed [265].

Koolitare soo (suu) – Lääniste k. Linnamäe läänekalda all olev väike soo [110].

Koolitaremägi – Metsküla endise koolimaja kohal olev kõrgendik [45].

Koopasoo (Kuupasuu) [*kooba-*] – Metsküla Piiri t. juures, sellest loodes olev soo, kus vanasti järv olnud, mis nüüd aga põlluks tehtud [45]. Nimet. ka Kuupesooks [*'kuupõ-*], Joonase [*joonassõ*] sooks [287], Joonassooks [127] – seoses nähtavasti Joonase-nimeliste peredega, keda 19. sajandil elas Metskülas mitmeid.

Koopemägi [*'kuupõ-*] – Kõnnu k. Palandu t. maal, talust 0,4 km põhja pool olev väike kõrgendik, mis praegu põllu all [269, 507]. Vanasti asunud siin küla kartulikoopad [507].

Kooskora-Jakobi talu nr. 148 [*-jakopi*] – Viisli k. vanatalu, esineb selle nimega esmakordselt 1858. a. revisjonikirjas (*Koskora t.*). 1877. a. ostis talu päri-seks Jakob Koor.

Kooskora-Peetri talu nr. 145 [*-piidre*] – Viisli k. vanatalu. Kooskora-nimeline pere asus siia tallu elama tõenäoliselt 19. sajandi algul, tulles Noorits-Metskülast. Praeguse nime omandas talu 19. sajandi keskpaiku talu pidanud Kooskora Peetri (Peeter Koore) nime järgi. Talu ostis 1877. a. päriseks Peeter Kollo-Hindrikson. 1963. a. asus talus Mooste sovhoosi karjalaut.

Kopalomp – Kärsa k. Vatsa ja Kuriku t. vahel Kärsa orus olev lomp [123; 125].

Kopalomp – Sonnatari kurmus Ahja-Võnnu kirikutee ääres, Vanamõisa tee-lahkmest 0,1 km Võnnu pool asuv väike lomp [140].

Kopli – Kärsa k. Rüütli t. endine koppel Rüütli-B ja Partsi t. vahel, kus mada-lam koht.

Kopli – Lääniste (varem Imste) k. Saava t. madal heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal, talust põhja pool.

Kopli – Valgesoo k. lääneosas Paatsi, Kure ja Oja taludest läänes olnud hobustekoppel, kus varem kasvanud “valge ilves” (ahtalehine villpea), mil-lest ka Valgesoo küla nime saanud [126; 141; 173]. Varem olnud sel kohal järv; veel 1880. a. paiku olnud Paatsi t. kohal olev koppel nii tüma, et ei kandnud peal ühtki looma [173]. Nimet. ka Vainuks.

Kopli talu – Akste k. Rämmali t. endine popsikoht.

Kopli talu nr. 99 – Kõnnu k. vanatalu; esines 1816.–1834. a. revisjonilehte-del *Tennokese*, 1858. a. *Juhkami* nimega (peremees Kopli, endine Juhkam); 1871. a. vakuraamatus esineb juba *Kopli* taluna. Jakob Kopli ostis talu 1879. a. päriseks. Enne seda asunud talu praegusest kohast 0,5 km ida-kirdes, kohas, kus Irde ja Loori t. poole minev tee pöörab Liispõllu teelt kõrvale (praegu sel kohal alajaam) [371].

Koplimets – Kõnnu k. Haavassaare t. mets talust lõunas; praegu raiutud [79].

Koplipera (-perä) – Valgesoo veski võsastunud heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal põllu ääres, veskest 0,2 km ülalpool [504].

Korgekingu rae [*'korgõkengu*] – Soevariku vk. osa Korgekingu (vt.) piirkonnas, Mustakurmu k. Suuresöödi talust 0,5 km idas [516]. Nimet. ka Korgekondi raeks [127; 238], Korgeperse raeks [516].

Korgekink [-*kenk*] – Soevariku vk. lõuna-põhja sihis kulgev piklik seljandik Mustakurmu k. Suuresöödi talust 0,75 km idas [48; 49].

Korgepalo – Kripsi vk. osa Ibaste k. Kripsi taludest põhjas, läheb põhja pool üle Mihklimäe paloks [489]. Nimi tuletatud tõenäoliselt Korgepervest – Ahja jõe kõrgeist kaldast (vt.).

Korgeperv – kõrgem koht Ahja jõe paremal kaldal Korgepalo kohal, Ibaste k. Kripsi t. maal, Kripsi talust 0,5 km loodes. Siin toimunud vanadest aegadest peale küla simmanid [489].

Nähtavasti sama kohta nimet. ka Tondikaldaks: “Ahja jões on üks kõrge kallas, kellest rahvas nii moodi räägib: Vanatondi eluase olnud säääl kalda pääl ühe puu kännu sees.” Kord rebinud hundid teda siin kännu peal; teine kord, kui tont näinud suurt hundikarja tulemas, põgenenud oma kolme pojaga kalda alla vette. Sestsaadik pole tonti enam nähtud [E 29920]; tantsuplatsi juures nähtud vanapaganaid – härra sõitnud neljahobusesaani ga suve ajal, kadunud selle tantsuplatsi juurde ära [E 30971 (7)].

Korksild – Lääniste k. Korksilla ja Tulbamäe t. vahel olev sillake Korksilla ojal Lääniste-Kõnnu teel.

Korksilla oja – ojake Lääniste k. Korksilla t. juures, suubub Piiriojja.

Korksilla talu nr. 110 [KN: *korgsilla*] – Lääniste k.⁴³ vanatalu, nimi pärit 19. sajandi II poolest. 1879. a. ostis talu päriseks Hindrik Nagel. 1960. aastatel talu lõhuti.

Koroka järv – järv Metsküla ja Vastse-Kuuste valla piiril (vt. Hernejärv VASTSE-KUUSTE).

Koroka talu nr. A-78 – Metsküla endine kandikoht; nimi saadud kunagise peremehe perekonnanimest. 19. sajandil asunud talu praegusest kohast 0,2 km põhja pool, kus olnud ka sepikoda [137].

⁴³ Talu esineb Kõnnu (vt.), mitte Lääniste k. talude loetelus. Mujal artiklites on igal pool loetud Lääniste külla kuuluvaks.

Kosova karjamõis (saksa k. Karlsberg) – Ahja mõisa karjamõis Tartu-Räpina maantee ääres, rajatud arvatavasti 19. sajandi alguses (1812 *Hoflage Carlsberg*). Varem kasvanud siin mets [2], veel varem asunud siin Kosova küla [45].

Kosova (Kosuva) **küla**⁴⁴ – rajatud 1920. aastatel endise Kosova karjamõisa maadele, esialgu asunduse nime all. Talud: Allika, Kosova, Kuusesaare⁴⁵, Kõivusaare, Lossi, Lõhmuse, Mõisaaseme, Paatsi, Pärna, Rae, Raua, Sõõrikmäe, Süvaoru, Uku ja Viksi.

Kosova org – Kosova k. org, algab Kosova t. lähedalt (tollest läänes) ja suubub Rae t. lähedalt möödudes Luutsna ürgorgu [56].

Kosova talu nr. A-6 – Kosova k. asundustalu; rajatud endise Kosova karjamõisa asemele, kus elanud varem kubjas ja tallimees.

Kosova varik – Kosova k. idaosas Luutsna soo ääres kasvav mets.

Kotiku⁴⁶ (Kotko) **oja** [*'kotko*] – Musta as. ja endise Vastse-Kuuste valla piiril voolav oja.

Kotsi soo (suu) – Üväste soo lõunapoolsem osa Viisli k. idaosas, Rasina valla piiril [393].

Kraavi talu – Kärsa k. Popsikurmu endine popsikoht.

Kraavi talu – Mustakurmu k. Mikkeli t. küljest Eesti Vabariigi ajal eraldatud talukoht [187]. Talus ja naabermajades olnud kaks külapoodi, elanud sepp, tõldsepp, puusepp ja kingsepp, mispärast selle majaderühma pilkenimed olid Tinapurk (< Dünaburg), Tinapurgi liin, Pussuliin [186].

Kripsi mets, vahtkond – metsamassiiv Ahja jõe paremal kaldal Läänistest lõunas, Ropka ja Piiraja vk. (vt. KRIIMANI) vahel; mainitud esmakordselt 1870. a. vakuraamatus.

Kripsi talu nr. 113 – Ibaste k. vanatalu, mille rajas 1760. aastate algul Piiri Jaago Hanso Andres (Kripsi Andres); 1816.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas *Piiri* taluna. 1868. a. ostsid talu päriks Johan ja Peeter Kripson. Talu oli suurim Ahja vallas väärtusega 30 taalrit (100 ha). Nimet. ka Vana-Kripsi taluks.

⁴⁴ Asulate nimistutes: 1923. a. Kosuva as., 1945. ja 1977. a. Kosova k. (EH).

⁴⁵ Ainus nimetamine käsikirjas on siinses loetelus.

⁴⁶ Sõnast *kotik* 'väike kott' (EMS).

Kristjani lamm – Lääniste k. Laari-Nitka talust veidi kagus Ahja jõe paremal kaldal olev heinamaa, Lääniste sillast ligi 0,75 km kaugusel. Lammi kohal uppunud kunagi venelase Reeme lodi kogu kraamiga [379].

Kristjani-Peetri talu nr. A-210 [-'piidre] – Lääniste k. mõisaaegne Ropka metsavahikoht [328]. 19. sajandi keskpaiku elanud siin metsavahina Peeter Kristjani p. Klaus. 1870. a. vakuraamatus *Buschw. Kristjani Peter*.

Kroonu kaev (kaiv) – Valgesoo k. Tälli t. maal, talu lähedal tee ääres olev endine Valgesoo küla kaev, mis ehitatud kroonu poolt 19. sajandi keskpaiku, olnud 12 sülda sügav, nüüd aga on peaaegu kokku vajunud [173]. Veest olnud ometi tihti puudus: virgemad saanud vett, hilinejad aga jäänud sellest ilma [504]. Valgesoo külas asub põhjavesi väga sügaval, mispärast vanasti lõppenud kaevudes nii suvel kui talvel tihti vesi; see asjaolu saigi Kroonu kaevu ehitamise põhjuseks. Nimet. ka Külakaivuks [külä-] [126].

Kruusa talu – Valgesoo k. Nagla t. maale (tollest 0,4 km lõunasse) 1940. a. rajatud uusmaasaaja talu.

Kruusaaugu (Kruusa-avva) **tal**u – Vanamõisa k. asundustalu (Puusepa ja Väikeoja t. vahel); vanasti elanud siin lähedal asuva kruusaaugu vaht.

Kruusamäe nukk – Valgesoo k. Kruusamäe kohal olev Ahja jõe käänukoht [100].

Kruusamäe talu nr. A-58 – Vanamõisa k. asundustalu (Vanamõisast 1 km loodes, Avitaja talust 0,25 km läänes), poolitatud; asub kruusaaugu lähedal; rajatud 1928. a.

Kruusamäe talu nr. A-125 – Kärša k. (Arramäe poole) asundustalu.

Kruusamäe talu – Kõnnu k. idaosas, Kõnnu metsavahikohast 0,5 km idas asuv mõisaaegne metsatöölise maja [403].

Kruusamägi – Valgesoo k. Järvemäe (vanemast) talust 0,25 km kagus, Ahja jõe ürgoru kaldal asuv 8 m kõrgune järsk mägi, kust on kruusa veetud [100]. Mäe all on allikas. Mäe otsas on vanaaegse lubjaahju ase, mille põhjas veel praegugi leidub esmajärgulist lupja [100]. Mäel on ka Näkikivi (vt.).

Kubijaorg – Kosova k. Sõõrikmäe t. juurest algav org, mis suubub Luutsna ürgorgu. Sõõrikmäe asundustalu rajaja Aav olnud mõisaaegne Kosova karjamõisa kubjas [54].

Kuiva talu nr. A-159 [kuuvá] – Kärša k. Kahrukurmu endine kandikoht, rajatud 19. sajandi keskpaiku kellegi väljateeninud soldati poolt [237].

Kuivakuuse (Põlva khk. Mooste v.) [-*kuusõ*] – Valgesoo k. vastas Ahja jõe paremal kaldal, kohe allpool Riio vangu jõekäärus olev heinamaa, kus veel hiljuti seisnud kuivanud kuuse känd [100].

Kuivvang – Akste k. Mõrsjaoru suubumiskohal Ahja jõe ürgoru kõrge perve all olev Kusma t. heinamaa [133]; asub Sulbi veskist 1,5–2 km ülalpool, Plaksi lätest 0,5 km põhjas, Sarraniidust lõunas [4; 218].

Kullalomp – endine linalettiik 10 × 20 m läbimõõduga Valgesoo k. Palukurmus Otsa t. juures (üle tee); nüüd kuivanud [105].

Kullamäe nurm – Pilpa k. Kullamäe piirkonnas olev endine mõisapõld [322].

Kullamägi – kaks madalat seljandikku Viisli k. idaosas Üväste soo ja Rasina v. piirikraavi vahel, pealt metsaga kaetud. Madalam neist, lõunapoolsem, asub Kooskora-Jakobi t. maal, talust ligi 0,75 km idakirdes; kõrgem, põhjapoolsem seljandik asub eelmisest 0,1 km põhja pool Kooskora-Petri t. maal (põhjap. Nagla-Johani talust 0,5 km idakagus), kus maa sees rohkesti kive ja rebaseurget [19; 92; 393]. (Kõrgemal Kullamäel võis vanasti paikneda kivikalme?)

Kullamägi – Pilpa k. kõrgendik endisest Ahja mõisast 0,3 km loodes. Nimi tuletatud Kullaorust, mis asub mäe loodepoolse kalda all [299].

Kullaorg – Pilpa k. Kullamäe loodepoolse kalda all, Ahja endisest mõisast 0,5 km loodes, Lüllemäe kabelist 0,3 km kirdes olev järskude seintega org (kruusaaug) 60 × 20 m läbimõõduga, kust 19. sajandil olevat kruusa võetud [2; 18]. Ei ole teada, et siit midagi oleks leitud, kuigi varem arvatud, et Rootsi ajal olevat siia kulda maetud [35] või vanasti peitnud mõisnikud siia oma varanduse [2]. On säilinud järgmine rahvajutt: Kord öeldud kolmele vennale unes, et sääl mäes on laeva purjetäis kulda. Vennad läinud ühel neljapäeva öösel kaevama. Auk ulatunud juba üle meeste pea, kui kuuldunud kõlinal, mulla seest tulnud nähtavale hulk kullatükke. Samas aga kuuldunud ka vankri vurinat. Mehed karanud august välja ja vaadanud tee poole: mõisa poolt kihutanud suur must tõld, 6 hobust ees; mehed pidanud sõitjat paruniks ja põgenenud soo poole. Hiljem tulid peidust välja, kuid kaevatud augus pole enam ühtki kullatükki leidunud [ERA II 241, 116/7 (8)].

Orgu nimet. ka Kullaauguks [18], Kulla-auaks [20; 299; 322].

Kullissaar – Kripsi vk. metsasaar [95].

Kunnimäe talu nr. A-217 – Ahja-Metsküla Virga talust 1937. a. eraldatud 3,1 ha suurune väiketalu.

Kunnimägi⁴⁷ – Kõnnu k. Kangro t. Tedressaarel, Vastla talust 0,25 km põhjakirdes metsa ääres olev väike mägi [220; 463; 507], kus peal kaks popsi-kohta. Kuna ümbruses leidub väga palju parme ja sääski, kõneldakse nii: kui Jumal oli maailma loonud ja Peravallas olnud viimane loomine, siis Liispõllu poolt tulles puistanud ta Kunnimäel kotipõhjast välja kõik par- mud ja kihulased – ainsad, mis veel järele jäänud, mis saanud ümbruskon- nale suureks nuhtluseks [507]. (Kõneldakse, et parmud söönud siin lähedal viibinud Nunn-Jaani hobuse ära, keda koplis hoitud, nii et too surnud.) Mäge on kutsutud ka Kuningamäeks ja Kuningaplatsiks [ERA II 241, 7;⁴⁸ EKLA, f 199, m 38, l 7], sest sellel mäel seisnud kunagi Rootsi kuningas Karl XII. Siin toimunud lahing venelaste ja rootslaste vahel; venelased tul- nud Peipsi äärest üle soode-rabade ning võitnud Kuningaplatsil rootslasi; lahingus langenute arv olnud väga suur, need maetud kääbastesse [samal] praeguses Kõnnu metsas, Kunnimäest 1 km lõunas (vt. Kõnnu k. Kääpa t. Kääbastepäälne).

Mäel on suur kivi, millesse tähed raiutud. Vanasti ilmutatud Mosina Juha- nile kahel ööl, et selle kivi juurde on maetud varandus, juhatatud labidas ja raudkang kätte ning kästud minna kaevama; Mosin aga pole unenägu uskunud ja jätanud töö tegemata [323].

Kunnimägi – Viisli k. Nagla-Johani (lõunap.) t. maal, talust 0,2 km lõunas asuv väike kungas [326].

Kunnimägi – Metsküla Virga ja Reisvoldi t. vahel, esimesest 0,8 km, teest 30 m põhja pool põllus olev väike kungas [441].

Kunnimägi – Kärša k. Arramäe taludest 0,2 km kirdes asuv mägi, kus varem “latse kunni (kurni) mänginu” [237]. Mägi on rahva mällu jäänud kellegi harjukesel hauakünkana, kes siin ära riisutud ning tapetud, pea ja käed- jalad visatud leppade vahele haohunnikusse [ERA II 241, 84 (3)]. Hiljem on siin neljapäevaõhtuti kuulnud-nähtud urisejat luud [506]; mitme aasta jooksul olevat öösiti harjukesel luud-liikmed haohunniku ümber karelnud ning “umbluu-umbluu” karjunud, kuni kord küla vanim inimene Tooberi Leena luud meisisapalvega maha matnud [ERA II 241, 57/60 (1); ja ERA II 241, 84 (3)]. Vanasti olevat mäel nähtud ka ilma peata meest (tapetud har- jukat) pimedail ööl ringi käivat, vasikanahad ümber [ERA II 241, 57/60 (1)].

⁴⁷ Sõnast *kuín* : *kunni* ‘muhk, kühm; käbi; kurnimäng’ (EMS).

⁴⁸ Vale allikaviide, õiget ei õnnestunud leida.

Kunniorg – Kärša k. Kunnimäe juures olev org, mis piirab mäge põhjast ja idast. Ennevanasti käinud noored poisid-tüdrukud siia orgu mängima. Kord, kui poisid tihti nimetanud vanakurja nime, ilmunud maa alt väike, sarvenuttidega poiss, saba taga, jalad väga karvased, ning karjudes: “Kurat on siin, kurat on siin!” sibanud laste hulgas joosta nagu hull. Viimaks, kui üks tüdruk maininud Jumala nime, kadunud võõras poiss suure kolina ja mürinaga maa alla, sinine suits ja tuli tagant järele [ERA II 241, 85/6 (4)].

Kunnisoo – Kõnnu vk. metsavahikoha ja Kunnimäe vahel olev metsaheina-maa, Kunnimäest 0,25 km kirdes [88].

Kupri talu nr. A-163 – Lokko k. endine kandikoht; 1816.–1858. a. revisjonikirjades tõenäoliselt Lokko taluna (1858. a. peremees Kupri).

Kure järv [*kurō*] – Ahja jõe sopp Ibaste k. Klaose (peremehe järgi Kure) t. lähedal, sellest veidi allpool [24].

Kure talu nr. 108 – Kõnnu k. vanatalu; saanud nime 19. sajandi keskpaiku peremehe perekonnanimest (Hindrik Kurg e. Kurrik) [91; 371]; 1816.–1858. a. revisjonikirjades esineb Piiri (*Pieri, Piri*) taluna, 1870. a. vakuraamatus *Kure* taluna. 1879. a. ostis talu päriseks Peeter Mölder.

Kure talu nr. 88 – Valgesoo k. vanatalu; saanud nime peremehelt Kure Peetri Märdilt, kes siia tuli 18. sajandi lõpul Ahja Vanamõisast. 1881. a. ostis talu päriseks Johan Killak. Talu maalt leiti 20. sajandi algaastatel kasetohust torbiku täis hõberahasid.

Kure talu nr. A-52 – Vanamõisa k. mõisaaegne metsavahikoht [256; 370], Ees-ti Vabariigi ajal Ahja abimetsaülema asukoht. Mõisa ajal olnud siin faasani-kasvatus [256]. Nimi saadud lähedal olevast Kurenurmest ja Kurepraksist (vt.).

Kureküla – endisaegne küla praeguse Vanamõisa k. lõunaosas, Kadaja sil-last edelas [322]. Külas olnud mitu Kure talu, mis lõhutud 1860. aastatel [EKLA, f 199, m 38, l 86] ja mis asusid tõenäoliselt praeguse Lenno t. maal (vt.), Ahja jõe lähedal. Talude maad liidetud Vanamõisa maadega. Kure talu Vanamõisa külas oli olemas juba 1688. a. revisjoni ajal. Küla nimet. ka Kurekurmu külaks [samas].

Kuremägi – Vanamõisa k. kõrgendik endise Vanamõisa kohal [18; 256]. Nimet. ka Vanamõisa mäeks.

Kurenurm – Vanamõisa k. Kure, Tasa ja Lenno t. maade juures Kurepraksi ääres, Kärsa-Vanamõisa teest läänes olnud endine Ahja mõisa põld, mis viimasel ajal oli kasutusel karjamaana [115; 256; 370]. (Teest jõe pool asunud vanasti Kureküla.) Vanarahva jutu järgi peatunud vanasti sel põllul kevadistel ja sügisestel rändeaegadel alati suured sookureparved, millest arvatavasti ongi ümbruses rohkesti Kure-nimelisi kohti [127; 256].

Kurenurm – Ibaste k. Kripsi t. põld metsa ääres, talust 0,5 km idas, kus vanasti (19. sajandi II poolel) asunud Kure talu samanimelise perega [308]. Nimet. ka Kurepõlluks.

Kurepraks [-*praks*] – Vanamõisa k. ja Ahja k. Alasoo vahel olev mets, mida läbib Ahja-Kadaja maantee [115; 127; 225; 508].

Kuressaar [*kurõssaaŗ*] – Vanamõisa k. Kadaja silla juures moodustuv saar Ahja jõe ja ojasilmuse vahel [16].

Kuressaare talu – endine popsikoht Kõnnu k. põhjaosas.

Kuressaare talu – Pilpa k. asundustalu (Lülletemäe kabelist 1,2 km loodes). Talu esimene peremees olnud saarlane ja pannud talule nime Saaremaa pealinna Kuressaare järgi.

Kuressaare talu nr. 75 – Akste k. vanatalu; toodud külast välja küla karjamaale ja saanud praeguse nime 1870.–1880. aastatel [139] kurgedest, kes lähedal asuvas Suursoos sageli “tänitatud” [139; 519]. 1886. a. ostis talu päriseks Johan Serg.

Kuriku talu nr. A-133⁴⁹ [KN: *kuruka*] – Kärsa k. endine renditalu. Talu nimi on seotud tõenäoliselt Kuriku (Kurriku) Hanso Mikuga⁵⁰, kes Ahja Vanamõisast 18. sajandi viimasel veerandil Kärsale peremeheks tuli.⁵¹ Talu nimet. varem ka Kriisa taluks.

Kurksoo – Valgesoo k. Järvemäe (uuema) t. juurest algav ja siit idakirde suunas Türänaha palo ja Putsata pera vahelt kulgev 1 km pikkune org [100]. Soo õige nimi olnud Kurgsoo, mida aga rahvas hääldab Kurksoo [101]. Kord vanasti niitnud selles soos keegi naine, kellele karu kallale kipunud; naine kaitsnud end vikatiga ja pääsenud küll ära, aga kodus ometi läbielatud hirmu pärast surnud [101].

⁴⁹ Kurika t. (Simm 1975: 187).

⁵⁰ 1758: *Kurrika Mick* (Simm 1975: 187).

⁵¹ Vt. Vanamõisa karjamõis.

Kuruniidu kael [-niidü] – Metsküla ja Mustakurmu k. piiril olev heinamaariba [516].

Kuruniit – Metsküla Kusma t. heinamaariba Mudakulaanes, Kusma talust 1 km idas [252]. Nimet. ka Kurmuniiduks, Kurukaniiduks.

Kusma talu nr. 40 – Metsküla vanatalu. Kusma-nimelisi peresid on Metskülas elanud juba 18. sajandi algul ja ka 19. sajandil. 1858. a. revisjonikirjas *Kusma* talu, 1870. a. vakuraamatus *Ivani Kusma Jakobi* talu. 1911. a. ostis talu päriks Johan Kuruk.

Kusma talu nr. 62 – Akste k. vanatalu; praeguse nime saanud tõenäoliselt 19. sajandi III veerandil, 1816.–1858. a. revisjonikirjades tõenäoliselt Matsi (*Matzi*, *Matze*) talu nime all (tollane Kusma talu asus mujal). 1879. a. ostis talu päriks Jaan Tross, kellelt ta 1885. a. omandas August Kuusik. Talus asus Lenini-nimelise kolhoosi keskus, mis likvideeriti u. 1963. a.

Kutsari talu nr. A-168 – Akste k. Järvekurmu endine kandikoht.

Kutsari talu – Kärsa k. Popsikurmu endine popsikoht, nimi saadud omaniku perekonnanimest. Lõhutud 1964. a. paiku.

Kuulumägi (Põlva khk.) ['kuulu-] – Valgesoo k. Pikkniidu vastas teisel pool Ahja jõge asuv metsaga kaetud mägi [173]. Nime kohta on liikvel kaks seletust: ühe jutu järgi olnud mäe juures vanasti lahing, milles palju inimesi surma saanud (koolnud) ning siia maetud; teise jutu järgi karistatud orja ajal mäel vastuhakanud orje, paljud neist pekstud surnuks [173]. Mäe jalamil on kääbas, kuhu nähtavasti koolnud maetud [173]. Mäel, mõlemal pool Valgesoo veski teed, on mitu madalat küngast, kuhu samuti olevat vanasti sõja ajal inimesi maetud. Nimet. ka Kuulmemäeks ['kuulmõ-].

Kuupmäe org – Valgesoo k. Paatsi t. metsas, Kuupmäest ja Ämmapussumäest lõunas asuv org (Porgandi veskest 0,7 km põhjas) [173].

Kuupmägi – Valgesoo k. Paatsi t. metsas, Porgandi veskest 0,7 km põhjas, Ahja jõest 0,3 km kaugusel olev mägi, kus vanasti olnud kartulikoopad (*kuupe* – 'koobaste') [173]. Siin, Mäe ja Nagla t. vahel, toimunud Põhjasõja ajal rootslaste ja venelaste vahel lahing (rootslased olnud jõe vasakul ja venelased paremal kaldal), mida tunnistavat ka kaks madalat ümmargust kääbast Kuupmäe otsas ja kolm kõrgemat kääbast teisel pool jõge asuvas Varbuspalus (Porgandi veski ja Järvemäe t. vahekoht); Kuupmäele maetud langenud rootslased, Varbuspallu venelased [173]. Praegu on Kuupmäe kääpaid väga raske leida, kuna nad juba varem on olnud madalad ja neid on hiljem kaevamisega rikutud [173]. Mäge nimet. ka Koopamäeks [126].

Kuuse talu nr. A-123 – Kärsa k. (Arramäe poole) asundustalu.

Kuuse talu – Valgesoo k. Palukurmu väikekoht.

Kuusekõivu mägi [*kuusõkõõvo*] – Ahja k. Süvaoru variku kaguserval, Ahja endisest mõisast 1 km põhja pool olev mäekallak, mis kerkib Vaglasoost Tartu-Räpina maanteeeni [115; 140].

Kuusekõivu talu – Ahja k. asundustalu.

Kuusesaare käärd [*kuusõsaarõ*] – Ahja jõe käänukoht Akste k. kohal Saare niidu ja Kuivvangu vahel, viimase lähedal. Teisel pool jõge, Põlva khk. Mooste vallas, asunud varem Kuusesaare talu (endisaegne metsavahikoht), mis 1960. a. lõhuti [100].

Kuusiku talu nr. 122 – Lääniste k. vanatalu, mille 1883. a. mõisalt ostis Johan Laar ja 1884. a. Jaan Tenno. Enne seda elanud siin Kuusku Jaan, kes pärines Tervastust ning tuli siia tallu 1860. a. paiku Kurista k. Roosamärdi talust.

Kuustvalgme – Lääniste (varem Imste) k. Tiislari t. maal, talust ligi 0,5 km allpool asuv Ahja jõe käänukoht.

Kõivosaar [*kõõvo-*] – Kõnnu k. põhjaosas kõrgendik Kõivosaare taluga [323].

Kõivosaare ots – Kõnnu k. põhjaosa rahvapärane nimetus (seal asuvad Kõivosaare talu ja mõned asundustalud ja endised popsikohad) [269].

Kõivosaare talu nr. 93 – Kõnnu k. vanatalu; nimi pärit 19. sajandi teisest poolest. Talu ostsid 1879. a. päriseks Hindrik Pung ja Hindrik Peedosaar.

Kõivu talu nr. A-67 – Musta as. asundustalu (Mustakurmu k. Ala-Issako t. naabruses, tollest 0,25 km lõunaedelas).

Kõivusaare talu nr. A-13 – Kosova k. asundustalu (endisest Kosova karja-mõisast 0,2 km loodes, maantee ääres), rajatud endise moonamaja asemele.

Kõnnu küla⁵² – oli olemas juba 16. sajandil (1582 *Kiende*, 1588 *Kiend*, 1627 *Kõnda*⁵³, 1638 *Konto*⁵⁴; 18. saj. algul *Kõnnu*⁵⁵, al. 1766 kirikuraamatus ka *Mötskõnnu*, *Mötsa Kõnnu*; 1839. a. Rückeri kaardil *Metzkõndo*, 1870. a. vakuraamatus *Mets-Kõnnu*). Küla nimi tuleneb ilmselt sõnast *kond*, gen *konnu* – ‘kõlbmatu, harimatu (liivane, soine) maa’. 1582. a. kuulus Kõnnu koos Lääniste ja Imste külaga Aldendorni mõisale, kusjuures 2 adramaast

⁵² Olemas kõigis asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

⁵³ *Koenda* (Simm 1977: 114).

⁵⁴ *Konto kyll* (Simm 1977: 114).

⁵⁵ 1715: *Kõnnost* (Simm 1977: 114).

haris 0,5 adramaad üksainus talupoeg. 1588. a. kuulus küla juba Ahja mõisale; talupoegi oli siin 1588. a. 2, 1627. ja 1638. a. 3. 1684. a. kaardil on külas märgitud 5 talu Irde, Kiljako, Piiri ja Kangro t. vahel; 1688. a. vakuraamatu andmetel oli talude arv 6. 18. ja 19. sajandil kutsutakse küla Mets-Kõnnu nimega, eristamaks teda Ahja-Kõnnust (hiljem Rasina vallas).⁵⁶ 1758. a. oli külas talusid 9, 1816.–1834. a. revisjonide ajal 11, 1858. a. 12, 1870. a. 14. 20. sajandi algul oli külas 19 päristalu: Haavassaare, Irde, Juhkami, Kangro, Klaose, Kiljako, Kopli, Korksilla⁵⁷, Kokke (Koke), Kure, Kõivosaaare, Loori, Lätte (ja sellest eraldatud Pajo⁵⁸), Murimäe, Nagla, Palandu, Piiri, Räustava ja Vastla (ja sellest eraldatud Tiusti); peale selle Kõnnu ja Ropka metsavahikohad ning mitmed puulõikajakohad (Kristjani-Peetri, Heinassoo, Kruusamäe). Eesti Vabariigi ajal lisandusid neile veel Aidla, Tulbamäe, Piirisilla, Kääpa, Savioja, Lillemetsa, Sillametsa, Lepasaare, Männiku, Lepiku, Leppoja, Pedajamäe jt., neist osa endised popsikohad.⁵⁹

Pärimuse kohaselt tulnud pärast Vene-Rootsi sõda küla esimene elanik kusagilt kõnnust, millest küla ka olevat oma nime saanud [EKLA, f 199, m 38, l 32]. Vanasti, enne talude kruntiajamist, asunud küla talud peamiselt Lääniste-Liispõllu tee ääres (Kõnnu-Peräots) või selle lähedal, Piirioja kaldal (Piiri-Kõnnu). 1866. a. kaardil Kõnnu-Liispõllu tee veel puudub, Peravalda käidi Tagasipalu kaudu.

Kõnnu mets, vahtkond – valdavalt soine metsamassiiv Kõnnu k. ja Liispõllu k. vahel. Metsavahitalu asub Liispõllu tee ääres kõrvuti Heinassoo taluga.

Kõnnu oja – suubub lõuna poolt Ahijärve.

Kõnnu-Peräots – Kõnnu k. Piiri, Nagla, Kokke, Kangro, Kiljako, Irde ja Kopli t. rahvapärane üldnimetus [269].

Kõrgemäe talu – endine popsikoht Valgesoo k. põhjaosas Vahemetsa ääres.

Kõrgemägi (Korgemägi) [ˈkorgõ-] – Valgesoo k. metsas Ahja jõe lähedal, Porgandi veskest 0,75 km põhja pool olev kõrge, järsk mägi, Ämmapussumäe põhjapoolne kõrgem jätk [173].

⁵⁶ Koguteos “Tartumaa” (476) toob paralleelvormina veel *Mäekõnnu* (Simm 1977: 114).

⁵⁷ Kõigi viitamiste järgi käsikirja tekstis kuulub Lääniste k. koosseisu, Lääniste k. artiklis aga pole seda mainitud.

⁵⁸ Käsikirjas siinkohal *Paju*.

⁵⁹ Loetelust puuduvad Peetri (Uudismaa) asundustalu ja popsikohad Perve, Riio (nn. Ülesoo külas – vt.), Villa, Vätsa tare. Palootsa t. on nähtavasti nõukogude ajal arvatud Lääniste külast Kõnnu külla.

Kõrgeperv – Lääniste (varem Imste) k. Tiislari t. ja Mihklimäe vahel, talust 0,25 km kaugusel olev Ahja jõe ürgoru kõrge kallas (u. 100 m ulatuses). Perve all on allikas, mille juurde olevat vanasti maetud varandus, vist tünnitais kulda [381].

Kõrratare – Ahja k., endises mõisakeskuses Kärša ja Vastse-Kuuste maantee ristil olnud maja, kus mõisa ajal Lokokurmu moonarahvas käinud lõunat söömas. Siin elasid karjatalitajad, nn. kõrrategijad, kokku 3–4 perekonda (muuseas ka F. Tuglase “Väikese Illimari” Pöta Tõnis, Kuut-Karla ja Härja Kaanu Laka-Leenaga), siin hoiti ka tööriistu [20; 36; 299]. Nimet. veel Karjatareks, Nouskiks [299]. Nõukogude ajal oli siin kauplus. Hoone lõhuti 1980. aastatel.

Kõrtsiküün [*kõrdsi-*] – Ahja endise mõisa juures, teisel pool Tartu-Räpina maanteed, Vanakõrtsist 0,1 km põhja pool olev endine mõisa küün (kivitulpadega) maantee ääres; on praegu veel alles.

Kährimägi⁶⁰ – Mustakurmu k. Kraavi t. maal metsakäärus olev väike kõrgendik, mis põllu all; asub Musta as. Kõivu talust 0,5 km läänes. Mäes olnud vanasti kährikoopad [111; 137]. Nimet. ka Jannimäeks, kuna siin asunud varem Jannitare, kus elanud Jansoni-nimeline pere (Janni Mihkli pere) [112; 252].

Kännumetsa talu – Mustakurmu k. asundustalu (küla põhjapiiril).

Kärša apostliku õigeusu kihelkonnakool [*kärsä*] – asutatud 1878. a., Tartu- ja Võrumaa kihelkondades ühe viimasena; ehitatud kivihoonena kirikuga üheaegselt (tollest üle maantee) 1876.–1878. a. Esimesel õppeaastal õppis koolis 34 poissi, neist aga 30 luteriusulised; ka edaspidi olid õpilaste hulgas veneusulised suures vähemuses. Kooli õppekavas oli peale lugemise, emakeele, ristiusu ajaloo, koduloo ja geograafia ka vene keel. Kooli esimeseks ning kauaaegseks juhatajaks oli kohalik vaimulik Aleksei Verhoustinski, viimasteks vaimulikud A. Laar ja alates 1915. a. Konstantin Kokla. Kooliõpetajateks olid 1878–1880 Vladimir Bežanitski, 1880–1882 Dionüsius Martinson, 1882–1906 Aleksei Janson (abiõpetaja ?–1902–1913 Ivan Alto-saar), 1906–1912 Ilus, 1913–1918 Andrei Kozlov, Jaan Illison jt.

1919. a. anti kooli ruumid üle Kärša 2-kl. algkoolile, 1920. a. aga paigutati siia Kärša 4-kl. algkooli 3. ja 4. klass, mis 1929. a. viidi üle Ahja endisse mõisakeskusesse. Ka edaspidi jäi see hoone Kärša algkooli kasutusse.

⁶⁰ Sõnast *kähr* ‘mäger’ (EMS).

Kärse apostliku õigeusu kirik

Kärsa apostliku õigeusu kirik – Kärsa k. veneusu kirik, mille ehitamist alustati 1875. a., ehtis valmis 1878. a. ja õnnistati 16. sept. 1879; esimene preester olnud Peeter Skoropostižnoi.⁶¹ Kogudusel olnud liikmeid 1852. a. 407 (tollal oli kirik Kuristal), 1875. a. 658; sealt alates aga on koguduse liikmete arv pidevalt langenud, 1929. a. oli neist veel ainult veerand järele jäänud [EKLA, f 199, m 38, l 21; 29]. Preestri häärber asub kiriku kõrval (Sulbi pool küljes). Kirikul on neli surnuaeda, neist kaks endises Ahja vallas – kiriku lähedal ja Lääniste Linnamäel.

Kärsa kool – asutatud külakoolina arvatavasti 1765. a. (oli olemas 1766. a.). Kooliõpetajad: 1772 Lokko Maddise Jaak, 1778 ja 1791 Tennokese Rämmani Märt, 1786 Virolase Peeter, ?–1793–1795 Kooskora Mihkle Jakob, ?–1798–1822 Saarva Jüri Jaan, 1822–1823 Saarva Mihkel, 1823–1824 Lokko Hanso Kersna, edasi 1824–1849 Joosep Jaani p. Saarva (hakkas 1843 lastele kirjutamist õpetama; kool oli sellal kihelkonnas õpilaste arvu poolest suuremaid (1825 75 õpilast, 1848 151 õpilast) ja koolikülastuse poolest parimaid), 1849–1874 Kristjan Joosepi p. Saarva (hakkas 1857 lastele rehendamist õpetama), 1874–1886 Joosep Joosepi p. Saarva (abiõpetaja 1867–1874), 1886–1895 Peeter Lüüde (1888 põles koolimaja maha, ehitati järgmisel aastal üles), 1895 August Velner, 1895–1896 Aleksander Kivistik, 1896–1902 Daniel Ado p. Otsing, 1902–1912 Gustav Karli p. Kütt, 1912–1913 Oskar Karli p. Kool, 1913–1915 Friedrich Peetri p. Rodima, 1917–1919 Adele Meister. 1919. a. hakkas kool töötama 4-klassilise algkoolina, 1920. a. viidi 3. ja 4. klass üle senise Kärsa ap.-õigeusu kihelkonnakooli ruumidesse; 1927. a. muudeti algkool 5-klassiliseks, 1929. a. viidi 3.–5. klassid üle Ahja endisse mõisahäärberisse, kus 1930. a. avati ka 6. klass. 1934. a. Ahja 6-kl. kool eraldati ja Kärsa 4-klassiline algkool sai jälle iseseisvaks. Kooli juhatajad: 1919–1922 Johan Peebu p. Kottisse (õpetajad Anette Vannamb ja Hilda Tootsi), 1922 Aleksander Ilus, 1923–1924 Karl Tamm, 1924–1928 Rudolf Leithammel, 1928–1934 Eduard Püttsepp (õpetajad R. Leithammel, Luise Püttsepp, Peeter Timma, Linda Lint), alates 1934 August Plaks..

Kärsa kõrts – Kärsa k. Kärsa oru lõunapoolsel kaldal Tartu-Räpina maantee ääres olnud mõisakõrts, mis oli olemas hiljemalt 1744. a. ja suleti 19. sajandi lõpul(?). Praegu siin Kärsa talu. (vt.).

⁶¹ Praegu kuulub Eesti Metodisti Kiriku Kärsa kogudusele

Kärsa küla⁶² [KN: kärsä] – olemas hiljemalt juba 16. sajandil (1582 *Kiersakulla*, 1588 *Kierzany*, 1627 *Kerse*, 1638 *Kerste*; 18. saj. *Kärsä*, *Kärssa*, *Kersa*⁶³). Juba 1582. a. kuulus küla Ahja mõisale ja siin elas 7 talupoega, kes harisid 5 adramaast kolme. Edasi oli külas talupoegi 1588. a. 11, 1627. a. 8, 1638. a. 8. 1684. a. kaardil on märgitud Raudsepa ja Saarva t. vahel mõlemal pool teed tihedalt koos 17 talu, peale selle 2 Vatsa talu, kõrts, Kaeratare, Kolu ja Laiva t. 18. ja 19. sajandil loeti Kärsa küla alla ainult Kärsa orust lõuna pool asuvad talud, kuna orust põhja pool asuvad talud arvati Ahja küla alla. Nii oli 1688. a. Kärsa külas 21 ja Ahja külas 7 talu, 1758. a. vastavalt 31 ja 10. Kärsa küla omakorda jaotati Ala- ja Mäekülaks [50; 125] (1816.–1834. a. revisjonilehtedel *Ober-Kersa* ja *Nieder-Kersa*). 1816.–1834. a. revisjonide alusel oli praeguse Kärsa küla alal 42 talu (1834. a. neist üks tühi), 1858. a. umbes 32 (neist üks tühi). 20. sajandi algul oli Kärsa külas umbes 30 talu; neist endised Ahja küla talud Virolase, Kolu, Rüütli, Vatsa, Laaritse, Vosmi ja Viksi, Alaküla talud Albri, Raudsepa, Väike-Sepa, Rätsepa, Vildi, Variku, Saarva ja 2 Sulbi⁶⁴, Mäeküla talud Kärsa kõrts, Kärsa koolimaja, Kuriku, Juhkami, Kiisamäe, Küti, Kolo, Mikelsaare, Mudalapi, Taanieli, Kuiva, Jaani, Tani, Vana-Arramäe⁶⁵. Eesti Vabariigi ajal on juurde rajatud nn. Arramäe poole (vt.) talud, Arramäe⁶⁶, Piirioru, Sepa, Tammeoja⁶⁷, Soopära t.⁶⁸ jt⁶⁹. Kärsa küla alla kuuluvad ka Popsikurmu ja Sulbikurmu talukohad.⁷⁰

Keeleteadlased on pidanud tõenäoliseks küla nime tulenemist isikunimest. Rahvasuu räägib aga nime tekkimise kohta järgmist: ühel vaikselt laupäeva-õhtul, kui inimesed saunas olnud, tulnud linna poolt rõhkides ja vingudes

⁶² Olemas kõigis asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

⁶³ 1713: *Kärsalt* (Simm 1975: 188).

⁶⁴ Vahest on mõeldud veskit ja talu eraldi. Sulbi talu artiklis on 2 numbrit ilma seletuse, veski puhul – ei ühtki numbrit.

⁶⁵ Lisaks popsikoht Kaeratare.

⁶⁶ Kuulub tegelikult Arramäe poole koosseisu, erinevalt järgnevaist.

⁶⁷ Endine popsikoht.

⁶⁸ Puudub Arramäe poole artiklis, talu enda artiklis aga on nimetatud Arramäe poole taluks.

⁶⁹ Rüütli-B asundustalu, Teeääre asundustalu.

⁷⁰ Arramäe poole, Popsikurmu ja Sulbikurmu artiklite juures on talude loetelud. Talude endi artiklites on märgitud ka nende kuuluvus vastavatesse üksustesse, v.a. Arramäe ja Vana-Arramäe t. puhul. Omaette artikkel on veel Salatski küla kohta, mille popsikohtade nimesid pole antud.

suur metssiga lagendikule, kus asunud ainult paar hurtsikut, ja songinud kärsaga palju maad üles; nõnda tekkinud Kärsa orud ja küla endale nime saanud [ERA II 241, 91 (11)].

Ahja mõis Kärsa küla talusid päriseks ei müünud, kuna tahtis siia asutada uue mõisa.

Kärsa mets, vahtkond – metsamassiiv, mida piirab läänes Ahja jõgi, põhjas Lutsu jõgi, idas endine Võrumaa (Mooste v.) piir, lõunas Tartu-Räpina maantee (osalt ulatub ka sellest üle). Metsas, Sulbi veskist 0,5 km lõunas, jõest 100 m kaugusel on “Rootsi kääpad”. Samas metsas, “Mooste jäo pääl”, pidavat olema ka “Rootsi sild” (pakktee), mille pakud olnud veel 1910. a. paiku maas näha [ERA II 35, 252 (11)].

Kärsa org – Kärsa k. org, mis algab Kahrujärve soost Läpatu nime all ja suubub Tsiaoru nime all Albri ja Virolase ning Kolu t. vahel Ahja jõe ürgorgu. Org oli mõisa ajal piiriks Kärsa ja Ahja küla vahel [123]. Vanasti olnud orus kaks veskit: üks neist, nn. Vosmi veski, asunud maantee ja Kolu t. vahel (mõlemast 0,2 km), kus oru põhjas veel praegugi lüüs tunda; teine, vanem, asunud Virolase talust 0,2 km jõe pool, kus praegu kõrgem “kont” oru vastas [123; 292].

Kärsa talu nr. A-154 – Kärsa k. endine kõrts. Kõrtsihoonest 30 m põhja pool, maanteest 15–20 m läänes on Kärsa oru lõunaveerul vana surnuaed – mõnede arvates endise Jaani kiriku teine surnuaed (esimene asus praeguse Variku t. maal) [125], teiste sõnul aga “Rootsi sõjakääpä”⁷¹ [483]. Varem olnud siin pisut kõrgem koht (kont), millel kasvanud vana pihlakas (mõlemad hävisid 1960. a. maantee õgvendamisel) [483]. Maantee õgvendamisel on siit palju luid välja tulnud [125], mis olnud väga pikad [101]. Luid on leitud ka kõrtsi lauda alt, kus olnud tunda kirstu ase [123].

Kärnsasaar [ˈkärsnä-] – Kõnnu k. Heinassoos Kastre piirikraavi ääres olev soosaar, asub Kruusamäe talust 1 km põhja pool [371; 403].

Kääbastepäälne [kääbaste-] – Metsküla Tenno t. maal, talust 0,2 km lõunas, kiigeplatsi kohal üle tee asuv kõrgem koht, kus asub üks pooleldi lõhutud u. 50 m läbimõõduga kääbas. Kääbas olevat rootsiaegne, kaevamisel leitud sellest luid, sütt ja preese [287], ka rahasid ja muid esemeid [127], mõõga-pea, odaotsi, lõualuu jm. [286], ka pronksehe. Kääpast on teede peale vee-tud kruusa [286].

⁷¹ Murrakupärasem: *Roodsi sõa`kääpä*(?).

Kääbastepäälne – Mudaku vk. Metsküla-Koroka t. tee ääres (sellest põhjas), Metsküla Kusma talust 1,5 km kaugusel olevad nn. Rootsi kääpad [111; 238; 112; 516]. Siin olevat rootslaste ja venelaste vahel toimunud lahing, langenud rootslased maetud Mudaku metsa, venelased Akste Saavapallu [111]. Kääpaid on neli: Koroka pool asub kaks väiksemat ümmargust kääbast ja nendest ligi 100 m Metsküla pool kaks suuremat (läbimõõt 10–12 m), teisel pool teed aga asub endisaegne reduut (“sõjavall”⁷²). Kaevamisel on kääpaist leitud inimeste luid, mõõgapidemeid ja rinnamärke [EKLA, f 199, m 38, l 5]. Kõige suurema kääpa alla olevat maetud ülemus ja sellest olevat leitud 34 hambaga lõualuu, väga suured sääreluud ja mõõgatükke. Kääbaste läheduses on maas samblakattest vabastatud risti kujutis, mille esimesena kaapinud 19. sajandi keskpaiku langenud sõjameeste mälestuseks keegi kohalik naine; seda traditsiooni on kohalikud elanikud jätkanud tänapäevani.

Kääbastepäälne – Mudaku vk. Koroka tee ääres, Metsküla Kusma talust 0,6 km kaugusel, Mustakurmu k. Jõõgri talust 0,4 km põhjas, majakese juures lääne pool teed olev pikergune, 18 × 12 m mõõtmatega kääbas, mis kaevamisega osaliselt rikutud. Sellest kääpast on leitud luid. Läheduses vallil leidub ka teisi lõhutud kääpaid.

Kääbastepäälne – Kõnnu vk, Kõnnu k. Tiusti talust 0,5 km lõunas, Pajo talust 0,5 km kagus, taludest tuleva tee ääres metsa servast 0,2 km kaugusel asuvad kolm ligistikku paiknevat kääbast, mis kährikoopaid⁷³ täis ning jahimeeste poolt keskelt kaevatud. Kääpad olevat Rootsi sõja aegne matusekoht: “Sääl om sõjakääpa”⁷⁴ [371; 507; 220]. Siin pidanud rootslased ja venelased lahingut. Unes juhatatud mõnda meest minema kääbaste juurde raha otsima, kust need kaevanudki välja rahapotid; samas aga kuulnud küla poolt suurt müra, mis sundinud mehi hirmuga peitu jooksuma; pärast leidnud nad eest vaid tühjad potid [EKLA, f 199, m 38, l 4]. Teise jutu järgi pidavat kääpaisse maetud kuld veel alles olema; kulla peidukoha lähedal kasvanud pedajas, millel olnud märgitud kulla asupaik arvuga, mis näidanud mõõga pikkusi pedajast kullani [samas]. Kääpaid olevat kaevanud ka Nunn-Jaani pojad, kes hiljem mõlemad hulluks läinud ning enda uputanud [220]. Ühe kääpa all pidavat puhkama Rootsi sõjaväe ülem [220].

Praegu tunnevad kääpaid veel vaid mõned vanemad elanikud, kährihaudadena on nad aga üldtuntud. Nimet. Kähriavvaks.

⁷² Murrakupärasem: *sõaval'l*.

⁷³ *kähr* ‘mäger’ (EMS).

⁷⁴ Murrakupärasem: *Sääl oma(?) sõa'kääpä(?)*.

Käabastepäälne – kivilalme I aastatuhande 1. poolest ja 7 käabast 6.–7. sajandist (neist üks metsavahi tee ääres) Kõnnu k. Kääpa t. juures Ropka metsa ääres, Kõnnu-Lääniste teest 20–50 m põhjas. Kivilalmet nimet. Raha-hauaks, kuna siit on inimeste luude kõrval leitud ka vanu rahasid jm. [118]. Kivilalme lõunapoolses osas on kuhjatud kive eriti rohkesti: vanarahva arvates asunud siin varem kivitorn, mis põhja poole (metsa suunas) ümber kukkunud [118; 79]; kivitorni alla pidavat olema maetud Rootsi kuningas [507] või kindral koos kuldmöögaga [472], mõne teate järgi Rootsi kindrali vend ja kirstutäis polgu raha [ERA II 240, 584 (3); ERA II 240, 622 (10)]; siin toimus Rootsi ajal lahing [EKLA, f 199, m 38, l 4]. Kääpaist on leitud luid, põletatud sütt jm. [118]. Mõne teate järgi matnud üks Rootsi kindral siia hulga raha, mille aga keegi Rootsist tulnu hiljem välja mõõtnud ning kaasa viinud [EKLA, f 199, m 38, l 4]. Käabastepäälne olevat endine Rootsi sõjaväe kalmistu, mida ümbritsenud 2 m kõrgune kivimüür ja mille juurde viinud kivitee; värava juures seisnud alati valvel kaks Rootsi sõdurit [542]. Siia pidavat olema maetud ka kullast härjaike [507], pisut eemal (Käabastepäälse ja Piirisilla vahel) Rootsi kuninga mõök [507], veel kaugemal (Piirisilla otsa kohal) rahapada [118] või pajatäis kulda [10]. Viimast on käidud siin otsimas ning kaevamas, aga töö, mis päeval tehtud, olnud hommikul jälle kinni aetud [10]. Piirisilla lähedal olevat peidus veel mitu kastitait kuldmööku, kuld- ja hõberaha, mille matnud siia Põhjasõja ajal keegi vene aadlik. Kord kündnud üks talumees Käabastepäälse lähedalt välja kuldpeaga pistoda [541]; siit on leitud ka roostetanud mõõgatükke.

Käabaste peal on vanasti tondid inimesi kollitanud. Vahel on siin öösiti nähtud valgeis rõivais naisterahvast, kes oma pikki juukseid sügenud [118].

Tuntud ka lihtsalt kui Käabaste [472].

Kääpa talu – Kõnnu k. endine popsitare Juhkami t. maal; asub Ropka metsa ääres Käabastepäälse juures.

Kääruniit [kääro-] – Lääniste (varem Imste) k. Tiislari t. heinamaa Ahja jõe ääres, talust 0,5 km allpool, Kuustvalgme (vt.) kõrval (tollest idas). Nimi saadud arvatavasti niidu käärulistest piiridest, võib-olla ka asukohast jõe-kääru kaldal [381].

Külasoo – Valgesoo k. Sooveere t. juures (sellest loodes) olev väike sooke, kus varem kasvanud “valge ilves” (ahtalehine villpea) [173].

Küleniit – Lääniste k. Piirilääniste t. heinamaa Ahja jõe ääres, talust 0,3–0,4 km allpool, jõe ja Nõnanurme vahel; paikneb jõe ning nurme “külen”⁷⁵ (küljes) [96].

Küpärsepä niit – Kivisilla vk. Imma t. heinamaa (43. kv.), Kivisilla metsavahikohast 0,5 km kagus [93]. Nimet. ka lihtsalt Kypärsepaks.

Küti talu nr. A-144 – Kärša k. endine rendikoht; on seda nime kandnud arvatavasti juba 18. sajandi algul, kuigi asus tollal ja ka veel 19. sajandi esimesel poolel tõenäoliselt teises kohas (Alakülas).

Küününiit – Kivisilla vk. Molloka t. heinamaa Kivisilla metsavahikohast 0,9 km kagus [93].

Laane talu nr. A-72 – Musta as. asundustalu (endisest Mustamõisast 0,3 km edelas), mis nime saanud lähedal asuvast Pimmelaanest [382]. Talu maal, talust 0,25 km läänes, lõunapoolsema Sillaotsa t. vastas Kotiku oja ääres on kõrgem lepestiku all olev koht, kus 19. sajandil asunud savikoda [382].

Laanekurm [*laanõ-*] – Mustakurmu k. Ala-Issako t. metsatukk, endine karjamaa, talust 0,75 km põhja pool [112].

Laanemäe org – väike org Lääniste (varem Imste) k. Orovee t. juures (sellest põhjas), lõhestab Laanemäge.

Laanemäe talu – Lääniste (varem Imste) k. Jüritare t. endine popsikoht Laanemäel.

Laanemägi – pikk mäeseljandik Ibaste ja Lääniste k. lääneosas, mis ulatub põhjas Kapsi taludest lõunasse Vanamõisa lähistele, Avitaja taluni [248; 425; 370]. Mäe kõrgeim koht asub Nagla-Peedo t. lähedal, kust selge ilmaga paistab Ahijärv ja ka Peipsi. Varem olnud mägi üleni metsa all [256], praegu aga on kogu ulatuses põlluks küntud. Mäe nimi olevat seoses kõrgendikust läänes laiuvu Alatski laanega (Kivisilla metsaga), võis aga tegelikult tekkida ka sellest, et varem kasvas ka mäel endal suur mets. Kõrgendik ajavat sageli piksepilved laiali [370].

Nimet. ka Kapsimäeks [370].

Laanesoo – Alatski laane (Kivisilla metsa) ja Laanemäe vahel olev soo [219; 425].

Laari mets, vahtkond – metsamassiiv Kiidjärve valla piiril, enamik temast kuulub Kiidjärve valda.

⁷⁵ *külen* on Võnnu murrakus.

Laari talu – Pilpa k. asundustalu.

Laari-Nitka talu nr. 115⁷⁶ [KN: *laari-`miitka*] – Lääniste k. vanatalu; oli Nitka taluna olemas juba 1744. a. (peremees *Nitka Iwan*), mis asunud Ahja jõe vasakul kaldal, sillast 0,5 km allpool, kus praegu kasvab kolm vana pärna [157] ja kus vanasti asunud Lääniste külakool [212]. (Nitka talu oli kõrvuti Paabu taluga, neist lõuna pool järgnesid Kooli ja Plaksa talu). 1868. a. ostis talu Peeter Laar, kellelt talu ka praeguse nime sai.

Laarisaar – Lääniste k. Piirilääniste t. heinamaa Ahja jõe paremal kaldal, Laari-Nitka t. kohal, ümbritsetud kolmest küljest jõe ning kraaviga [96].

Laaritse talu nr. A-122 [Simm 1975: 188 *laaritse*, *'laartse*] – Kärša k. endine renditalu. Talu nimi võib ulatuda tagasi juba 17. sajandi lõppu, mil Valgesool elas kolm Lauritsa-nimelist peret; tõenäoliselt aga pärineb ta 18. sajandi lõpust, mil Kärsale tuli Valgesoolt peremeheks Laaritse Andres. Algselt asus talu tõenäoliselt Kärša orust lõunas (1816.–1834. a. revisjonikirjas talu paigutatud Kärša-Mäekülla, 1858. a. aga Ahja külla).

Laaritsmägi – Laari vk. (Valgesoo k.), Laari metsavahikohast 0,3 km lõunas olev kõrgendik endise Kiidjärve valla piiril [476].

Laaritsmägi – Valgesoo vk. Valgesoo k. all Ahja jõe paremal kaldal, Kure talust 0,6 km läänes olev kõrge liivakivipaljandiga jõekallas [126; 503]. Nimet. ka Laaritsamäeks [173], Lauritsmäeks [122], Naaritsmäeks. Ühe teate järgi pandud mäele nimi Lauritsa auks, kes Põhjasõja ajal olevat aidanud kustutada tulekahju Valgesoo külas [503].

Laiva talu nr. A-146 8 [*'laiva*] – Ahja k. mõisaaegne väljavahikoht (Laiva moonamaja asunud teisel pool teed). 1858. a. revisjoni aegu esines Ahja külas kaks Laiva (*Laiwa*) talu; 1834. a. ja varasemas revisjonikirjas seisab kõnesolev talu tõenäoliselt *Kurriku* nime all (1834. a. siin peremeheks Hans Laiw, pärit Ibastest). Laiva talu maal asub Kitsealtar (vt.).

Laivanurm – Ahja k. endine mõisapõld Laiva t. (moonamaja) piirkonnas [322].

Lakalomp – Metsküla Neemsalu t. lähedal, Sepa talust 0,2 km kaugusel metsa ääres olev lomp, mille ääres varem elanud pops Laka Jakob [45].

Lambaaid – võsastunud heinamaa Valgesoo k. Ahja jõe vasakul kaldal, Saesaare ja Laaritsmäe vahel, kus Valgesoo naised käinud lambaid pesemas; seoses Saesaare paisjärve rajamisega jäänud vee alla [504].

⁷⁶ Laari-Niitka t. (Simm 1972: 293).

Lambamõsuniit – Valgesoo k. Tilba t. heinamaa talust põhja pool, Atikoja ääres, kus varem talu lambaid pestud [276].

Lambaoja – kinnikasvanud oja Kõnnu k. lõunapiiril, Räustava taludest ligi 0,5 km kagus, saab alguse Villeniidust [88; 193].

Lauri talu nr. A-187 – Lokko k. (endises Lokokurmus) endine moonamaja (Kivi t. kõrval, tollest lõunas), kus mõisa ajal elanud neli moonakat [322].

Lautemõtsa⁷⁷ **nurm** [*lautõ-*] – Kõnnu k. Kangro t. põld talust kagus Ala-kaevu soo ääres, kus vanasti kasvanud mets [220].

Leenosse tee (tii) [*leenossõ*] – Kripsi vk. tee Sõraniidu sihi⁷⁸ ja Tsoriniidu vahel [95].

Lehtla talu nr. A-223 – Valgesoo k. asundustalu Taevaskoja raudteepeatuskoha ja Puiga t. (nr. A-221) vahel, viimase lähedal, nõukogude ajal bioloogiajaam.

Lenini-nimeline kolhoos – keskus Akste k. Kusma talus, territoorium hõlmas Akste ja Kärša küla; likvideeriti 1963. a. paiku, kui ühendati Ahja kolhoosiga.

Lenno (Lennu) **tal** nr. A-49 – Vanamõisa k. asundustalu endisel Kurenurmel, Kadaja sillast 0,5 km edelas. Talust 350 m idas jõe lähedal kõrgemal kohal asunud varem mitme (Kureküla?) talu varemed. Talust 0,2 km kaugusel, Kärsale mineva tee paremal poolel on risti ning kirjadega kivi; selle alt kaevanud 1929. a. kolm rootslast välja teise kivi, millel olnud peal mingid tähed ning suund, mis juhatanud u. 5 km Rasina poole, Aarniko lähedale, kus nähtavasti pidanud ühe kivi all olema varandus peidus [256].

Lepasaare talu – Vanamõisa k. asundustalu (Vanamõisast 0,5 km läänes).

Lepasaare (Lepässaare) **tal** – 1900. a. paiku rajatud endine popsitare Kõnnu k. põhjaosas Heinassoo ja Rädulaane ääres; nimi saadud Rädulaanest, mida nimetatud ka Lepässaareks.

Lepiku talu nr. A-48 – Ahja k. asundustalu (Laiva t. naabruses, tollest 0,1 km kagus).

Lepiku talu – Mäe-Issako t. endine popsikoht Mustakurmu k. Issakunukas.

Lepiku talu – Kõnnu k. asundustalu (Palandu talust 0,25 km idakirdes).

⁷⁷ Sõnast *laut*, mitmuse osastav *laute* 'laut'.

⁷⁸ Pole kusagil mujal käsikirjas mainitud.

Leppoja – Kõnnu k. Piirioja nimetus Kure t. piirides, Mülgetesoo [118; 291; 507]; enne 1963. a. süvendatud.

Leppoja talu – Kõnnu k. talukoht.

Lepälaan – Metsküla Reisvoldi (Mäe-Paltsi) t. juures, talust idas asetsev mets [147; 430].

Lepäloit – Metsküla Lepälaanes olev väike pehmepinnaseline heinamaa kahe tüma kohaga [147].

Lepäniidu soo (suu) [-niidü] – Mudaku vk. metsavahikohast ida suunas kuni Metsküla taludeni ulatuv soo, mitu kilomeetrit lai, kuulus kuremarjade, pohlade jt. marjade poolest [45; 287, 516].

Liinamäe surnuaed – Lääniste k. veneusuliste surnuaed [379]. Vt. Linnamägi.

Liiva talu – Vanamõisa k. asundustalu küla loodeosas (Visnapuu ja Õunapuu taludest 0,15 km läänes).

Liiva talu – Valgesoo k. Palukurmu väiketalu.

Liivakenk – Kivisilla vk. metsavahikohast 0,7 km põhja pool asuv kink, millest varem on liiva võetud [93].

Liivaku talu – Valgesoo k. Piiri t. endine popsikoht Änningumäe lähedal.

Liivamäe palo – Valgesoo k. kirdeosas olev mets Liivamäe ümbruses [100].

Liivamäe talu – Kärša k. Popsikurmu endine popsikoht endise Liivamäe lähedal.

Liivamägi – Ahja jõe ürgoru kõrge liivane kallas Kärša k. Popsikurmus, muudeti nõukogude ajal kruusakarjääriks; asub Pille talust põhjas, Liivamäe ja Kalju taludest läänes. Liivamäe all jões olevat lootsikutäis hõberaha; juudas hoidvat seda ning lubanud raha sellele, kes annab talle musta täku ja poisslapse; jaaniööl kuivatavat juudas siin raha [H II 33, 692 (18)].⁷⁹

Liivamägi – Valgesoo k. Järvemäe (vanast) talust 0,5 km kirdes olev seljandik [100].

Liivaniit – Valgesoo k. Liivamäe juures Ahja jõe kaldal olev Valgesoo veski heinamaa [173].

Liivlombi soo (suu) – Mudaku vk. metsavahikohast 1 km idas ja kagus Liivlombi ümbruses olev soo [45; 287].

⁷⁹ juudas on lõunaeesti keeles 'kurat'.

Liivlomp – Mudaku vk. metsavahikohast 1 km kagus olev lomp; olnud vanasti liivase põhjaga, nüüd aga on taimi täis kasvanud [124; 516].

Lillemetsa talu – Metsküla asundustalu Pilpaküla piiril.

Lillemetsa talu – Kõnnu k. Kõivosaaire talust 1938. a. eraldatud talukoht (tollest 0,15 km kirdes).

Linajärv – Valgesoo k. Tilba t. Järvesoos väike kinnikasvanud järveke, kus varem linu leotatud.

Linamu küla – Metsküla Reisvoldi (Mäe-Paltsi) t. ja selle ümbruskonna rahvapärane nimetus.⁸⁰

Linamunukk – Metsküla Reisvoldi (Mäe-Paltsi) t. piirkond enne talu rajamist (20. sajandi algul) – metsaäärne (Lepälaane-äärne) mahajäetud sööt, kus mõisa ajal antud taludele võimalus teatud maatükkidele linu külvata [441].

Linnamäe (h)aud [liina-] – 6 m sügav hauakoht Ahja jões Lääniste Linnamäe kohal.

Linnamägi (Liinamägi) – Lääniste k. Kiltre t. maal Lääniste koolimaja juures Ahja jõe vasakul kaldal asuv muistne linnamägi, mille pikkus 73 m, laius 25 m, kõrgus 8–10 m. Mäel on praegu mahajäetud vana veneusuliste surnuaed ja siin kasvab võrdlemisi tihedalt põõsaid ja ka üksikuid suuri puid, nimet. seepärast ka Kabelimäeks [265; 417]. Väliselt meenutab mägi Kalevipoja sängi, mispärast teda on hakatud selle nimega ka kutsuma [250], seda küll vaid kirjanduslikes kirjeldustes [E 52956]; järelikult on linnusega seotud Kalevipoja muistendid uuemat päritolu.

Linnamägi on muistsete eestlaste linnus. Mäe all on jõgi varem olnud väga sügav (vt. Linnamäe haud) ega külmu talvel praegugi selles kohas kõvasti kinni, mis omal ajal oli strateegiliselt tähtis [samas]. Vanasti on linnust arvatavasti ka teiselt poolt ümbritsenud jõgi, mida tunnistab mäest läänes olev madal ärakuivanud soo (Koolitare soo), mis varem läbipääsmatu olnud. Linnamäe tekkimise kohta kõneldakse, et inimesed olevat selle kokku kandnud [RKM I 5, 75 (1)], mõne teate järgi mütsidega [RKM I 5, 312 (2)]. Siin olnud Rootsi kindlus [419], mille Rootsi-Vene sõja ajal kaevanud rootslased [RKM I 5, 303 (2)]⁸¹ ja mis hävitatud Põhjasõja ajal [ERA II 241, 110/1 (2)]. Siin ümbruses toimunud rootslaste ja venelaste vahel ägedad lahingud [EKLA, f 199, m 38, l 4], kusjuures rootslased asunud Ahja jõe läänekaldal

⁸⁰ Kas võrdub Reisvoldi kurmuga? Vähemalt popsitalusid on kutsutud ka Aukaotsaks (vt.).

⁸¹ Viidatud allika põhjal olid kaevajaiks rootslaste sõjavangidest eestlased.

Lääniste linnamägi

(Linnamäel), venelased aga ida pool [RKM I 5, 307 (2)]; rootslaste patarei paiknenud Linnamäel ja venelaste kahurid üle jõe, Kargajapalos [EKLA, f 199, m 38, l 1].⁸² Lahingus langenud maetud märke [RKM I 5, 312 (2)]; siin olnud Rootsi kääpad [417] ehk “Rootsi matuseplats” [96]; teise teate järgi maetud tapetud inimesed Kargajapallo kuiva liiva sisse [ERA II 241, 110/1 (2)]. Köneldakse veel, et Põhjasõja ajal tapnud kohalikud partisanid mäe juures 400 venelast, kes pillutud Ahja jõkke [ERA II 150, 352 (7)].

⁸² Viidatud allikas siiski ei nimeta, kumb vastastest kummal pool jõge asus, vt. Kargajapalo (AHJA).

Levinud on ka jutt, et mägi kerkinud Kalevipoja särgisiilu täiest mullast, mille vägilane siit möödudes endale asemeks maha puistanud [EKLA, f 199, m 38, l 2]. Kalevipoeg tulnud siis Peipsi poolt, olnud väsinud ja heitnud mäele puhkama, kus maganud kaks ööd ja päeva [RKM I 5, 43/4 (2)]⁸³. Sellal tahtnud Sorts [48] või Vanapagan [313] teda lingukiviga surmata, see aga ei tabanud märki ja langenud Ahja jõkke (vt. Juudakivi). Mäelt on ka Kalevipoeg kive visanud [80; 381] (vt. Juudakivi) ning siin toimunud Kalevipoja ja Vanapagana võiduviskamine [RKM I 5, 303 (1); ERA II 150, 352 (6)].⁸⁴

Linnamäes teab rahvasuu koopaüd, maa-aluseid tubasid olevat [EKLA, f 199, m 38, l 1], kuhu jõest sissekäik minevat. Neis keldreis olevat kunagi käinud üks mees, Adam Kivi, ning näinud seal üht suurt raamatut, tooli ja mehe pealuud, surnud aga seejärel 3 nädala pärast ära [E 28382 (2)]. Nüüd olevat sissekäigud kinni vajunud ja keegi ei tea enam nende kohta.

Mäeseljandiku harjalt on leitud mitmeid muinasriistu. Nii on Linnamäest vanasti leitud luid ja preese [EKLA, f 199, m 38, l 1], helmeid [379], koolimaja õuest palju ehteasju ja sõjariistu [E 52956] ning luid [110], püksirihmapandlaid [379] jm. Linnamäel pidavat ühe suure kivi all leiduma kulda [RKM I 5, 308 (5)], mis siia Rootsi sõja ajal peidetud [417], ja siin olevat rahakast peidus [ERA II 150, 351 (5)], mida varanduseotsijad olevat tsaariajal Tartust laevaga öösiti kaevamas käinud, tulemusi aga rahvas ei tea [351]. Öösiti on mäel nähtud varavalvajate tulukeste vilkumist ja kuulnud ohkeid [RKM I 5, 48 (5)].

Lipsoni järv – Lääniste (varem Imste) k. Ala-Kondra t. lähedal olev Ahja jõe sopp [24; 417]. Nimet. varem Kondra järveks [24].

Litasild – Akste k. orus Kaarditeel olev sild, mille all kunagi keegi tüdruk sünnitanud kaks kutsikat [135].

Litsi kabel – Ibaste (varem Imste) k. Nagla-Peedo t. maal kasvav kuusetukk Laanemäe läänejalamil Laanesoo ääres. Siin olevat kunagi keegi tüdruk oma lapse tapnud; kaua seisnud selle koha peal rist [425].

Loho (Lohu) talu nr. A-42 – Ahja k. asundustalu (Ahja ristteest 0,6 km lõuna-kagus), mille rajas 1928. a. Hendrik Rämmal.

Lohu talu nr. A-233 – Mustakurmu k. Mikkeli t. endine popsikoht (Kärsa k. piiril, Arramäe juures); lõhutatud 1950. aastatel.

⁸³ Kumbki allikas ei maini Peipsit.

⁸⁴ Viimati viidatud allikas räägib vaid Kalevipoja kiviviskest. Vt. Kiltre talu nr. 118.

Lokko (Loko) **küla**⁸⁵ – osa endisest Ahja külast (18.–19. saj.) resp. Ahja asundusest (Eesti Vabariigi ajal), Lokokurmu nime all tuntud juba hiljemalt 19. sajandi algul, tõenäoliselt varemgi⁸⁶. Mõisa ajast on pärit endised Lokokurmu moonamajad (Kivi, Lauri, Müüri t.), praegused Loko ja Kupri talu (endised kandikohad), Savi⁸⁷ ja Lohu talu⁸⁸ (endised popsitared, viimane lõhutud). Eesti Vabariigi ajal on juurde ehitatud Endla, Miku, Parts, Reino, Sõbra, Uue-Salo, Tasuja, Tiigi, Vaino, Variko⁸⁹, Viinamäe, Võidu, Väljaotsa jt.⁹⁰ talud.

Loko talu nr. A-217 – Lokko k. endine kandikoht. Sellenimelisi peresid leidis Ahjal juba 18. sajandi algupoolel. Talu oli 19. sajandil tõenäoliselt ametlikult tuntud kui Joonase (*Jonasse*) talu ja hiljem (19. saj. II poolel, 20. saj. algupoolel) kui Surmaoru talu, kuna asub Surmaoru idakaldal. Mõnede arvates pärineb Surmaoru talu nimetus sellest, et varem siin kõik peremehed varakult või õnnetult surma leidnud.

Loko (Lokko) **tal** nr. 45 – Mustakurmu k. vanatalu, mille rajas tõenäoliselt 18. sajandi algul *Lokko Hans*. 1877. a. ostis talu pärieks Jaan Lokko, kes ehitas talule häärberi, mis oli esimene taoline ümbruskonnas [186].

Lokokurm – praeguse Lokko k. kolme mõisaaegse moonamaja (Kivi, Lauri ja Müüri t.) ühisnimetus [322].

Lokonurm – Ahja mõisa endine põld Lokko k. Tasuja ja Miku t. ümbruses [322].

Lombi talu – Vanamõisa k. asundustalu (küla loodepiiril, Liiva talust 0,2 km põhjas).

Lombi talu – Kärsa k. Popsikurmu endine popsikoht; nimet. rahvasuus ka Sooveere taluks [*suu*-].

Loomakse (Loomakese) **tal** nr. 61 [*loomakõsõ*] – Akste k. vanatalu; 1816.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas *Molloka* taluna. Talu ostis pärieks 1905. a. Johan Lukk (pärit Peri vallast), kelle järgi nimet. ka Luku taluks.

⁸⁵ Asulate nimistutes: 1945. a. Lokko, 1977. a. Loko k. (EH).

⁸⁶ 1874: *Lokkokurm* (Simm 1977: 116).

⁸⁷ Selle talu kohta puudub eraldi artikkel; tekstis on seda ka mujal mainitud; on olemas artikkel Mustakurmu k. Savi talust, mis on eraldatud Lokko t. küljest.

⁸⁸ Lokko küla Lohu talust pole eraldi artiklit, küll on seda mainitud seoses Kolli-mäega.

⁸⁹ Käsikirjas siinkohal *Variku*.

⁹⁰ Eraldi artiklitena veel Sikka (Sika), Võsu, Ülenurme t.

Loori talu nr. 101 – Kõnnu k. vanatalu; 1816.–1834. a. revisjonilehtedel kirjas Nagla ja 1858. a. Tennokse taluna; praegune nimi pärit 19. sajandi III veerandist, mil talu peremeheks oli Loor. 1883. a. ostis talu mõisalt Jaan Mootse, kellelt selle 1886. a. omandas Johan Telemann. Nimet. peremehe järgi ka Vaiga taluks.

Loosalu talu nr. A-218 – Lokko k. asundustalu, eraldatud Loko talust 1920. a. paiku.

Loosk⁹¹ [*luusk ~ loosk*] – vesine koht Sonnatari kurmu Kivisilla nr. A-249 t. maal, talust 0,7 km lõunas, Ahja poole mineva tee vasakul poolel. Sama nimega kutsutud varem ka kõrvalolevat põldu [304; 508].

Lossi talu – Kosova k. asundustalu, endine moonamaja.

Lubjaahjo lamm – Lääniste k. Piirilääniste t. maal, talust 0,1 km allpool Ahja jõe kaldal olev madalik, kus 19. sajandil lubjaahi olnud [96].

Luha heinamaa – Ibaste k. Klaose t. heinamaa Ahja jõe ja Kure järve vahel [24].

Luige talu nr. A-75 – Musta as. asundustalu (endisest Mustamõisast 0,3 km lääneloodes).

Luige talu – Kärša k. (Arramäe poole) asundustalu (Kivioru ja Õunapuu t. vahel), rajatud 1930. a. paiku. Talu juures leiti 1939. a. lombi kaldalt üks käsikivi pool (läbimõõt 40 cm) ja suur luisk [34].

Lukusaar – Akste k. Loomakse talule kuuluv toasuurune saar Ahja jões, milles pakktee jäänused [66].

Luunjakurm – Sonnatari kurmu Kivisilla nr. A-249 t. lähedal, talust 0,4 km edelas Luutsna soo ääres olev kõrgem koht, kus varem olnud kolm popsitaret [304; 508].

Lõhmuse talu nr. A-11 – Kosova k. asundustalu.

Läpatu [*läpätü*] – Kärša k. Kahrukurmu Taanieli talust 0,25 km idas asuv soine org, mis ühendab Kahrujärve sood Kärša oruga; olnud varem tüma, nii et loomad alati jalgupidi sisse jäänud [237].

⁹¹ *luuss ~ luusk* : *loosu* 'madal vesine koht, veeloik' (EMS).

Läsänaese org [-naaše] – Valgesoo k. Nagla t. lähedal metsas, Kõrgemäe ja Maaskmäe vahel olev org, mis suubub Ahja jõe ürgorgu. Siin elanud vanasti lesknaine (lesknaisi?), kelle lõpuks keegi vana soldat ära võtnud [503]. Orgu tuntakse ka Pondo-oru nime all, kuna siin elanud varem Pondo-nimeline mees [126].

Lätte talu nr. 103 – Kõnnu k. vanatalu; 1816.–1858. a. revisjonikirjas märgitud Viro (*Wirro*) taluna. Talust 150 m idas asub läte – veevõtukoht, millest talu ka oma nime saanud. Talu ostsid 1879. a. päriseks Johan Kilter ja Kusta Punni. Temast on varem eraldatud teine, Pajo talu, mis asub Lätte talust 0,1 km põhjas. Nimet. ka Lätete taluks.

Lääniste kolhoos – Kalevi ja Molotovi-nimisest kolhoosist moodustatud kolhoos, mis likvideeriti 1961. a. (ühendati Võnnu kolhoosiga). Kolhoosi keskus asus Lääniste k. Piirilääniste talus, ta territoorium hõlmas Lääniste ja Kõnnu küla.

Lääniste kool nr. 117 – Lääniste k. koolitalu Linnamäe juures, mille 1882. a. ostis mõisalt Ahja vallavalitsus. Lääniste külakool asutati tõenäoliselt 1765. a. (1766. a. oli juba olemas). 1767.–1768. õppeaastal oskas kooli 37 õpilasest juba 12 lugeda, mis oli kihelkonna 13 kooli hulgas parim näitaja. Koolis käisid viie küla (Lääniste, Kõnnu, Imste, Ibaste ja Vanamõisa) lapsed. 1815. a., kui vana koolimaja oli varisemisohus, ehitati Laari-Nitka t. lähedale jõe kaldale uus koolimaja, mis 1884. a. maha põles. Samal, 1884. aastal ehitati Linnamäe juurde praegune koolihoone.

Kooliõpetajad: ?–1769–1770 Piiri Märt, 1773 Kangro Jüri Peep, edasi Peedo Jüri Johan, 1783–1803 Piiri Jüri Jaan, 1810–1813 Piiri Peedo Johan, 1813–1830 Miko Peedo Johan Pedoksaar, 1830–1856 Johan Kärсна p. Naggel, 1856–1886 Jakob Adami p. Kooskor (hakkas 1856 lastele õpetama nooti, kirjutamist ja rehkendamist; 1840.–1850. aastatel oli Lääniste kool õpilaste arvu (125–173) poolest kihelkonnas suurimaid koole), 1886–1915 Jaan Jakobi p. Kooskor (oli olnud abiõpetaja 1880–1886, soetas koolile raamatukogu), 1915–1917 Elisabet Johani t. Sternfeldt, 1917–1951 Herman Mihkelson (hilisema nimega Mihkel Milliste, tema ajal oli kauaaegseks teiseks õpetajaks Meeta Kübar). Kool suleti õpilaste vähesuse tõttu 1971. a.

Lääniste kõrts – Lääniste k. kõrts kirikutee ääres Ahja jõe paremal kaldal, asutatud tõenäoliselt 1780. aastatel ja suleti 1899. a., kui kõrtsi omanikuks oli Nagel. Kõrts asus Piirilääniste talust 0,2 km lõunas, olevat koos tollega

üks küla kõige vanemaid ehitisi. Kõrtsi rehe taga olevat kartulikoobaste kaevamisel varem maa seest leitud hulgaliselt luid [10]. Praegu on siin Lääniste talu. Kõrtsihoone lõhuti 1970. a. paiku.

Lääniste küla⁹² [~ 'läänste] – küla oli sellenimelisena olemas hiljemalt 16. sajandil, kuid kandis kuni 17. sajandi lõpuni paralleelnime Lääliste (1582 *Liendza*, 1588 *Lendza*, *Lalcze*, 1627 *Lellest*, 1638 *Leleste*; 18. saj. *Lähnsi*, *Len-si*, *Lensti*, *Länste*, *Läänste*, *Laeniste*, *Lenneste*, 1758 ka *Lehliste*). Arvestades *n* ja *l* võrdlemisi sagedat vaheldust Lõuna-Eesti vene laensõnades, võib oletada, et Lääniste nime puhul võib tegu olla vene asukate mõjutusega; see on seda tõenäolisem, et Läänistes ja Imstes on 17.–19. sajandil elanud palju venelasi (näiteks 1638. a. 6 talupojast 3 venelased), mida tunnistab Läänistes ka vana vene surnuaed. Ka pärimuse järgi elanud Läänistes väga vanast ajast ainult venelased, kellest 1929. a. oli säilinud veel vaid kolm perekonda [EKLA, f 199, m 38, l 21]. (Ahja mõisnik v. Brasch olnud suur vene usu vastane, mispärast Lääniste k. venelastest talupidajad jäänud talude ostmise ajal oma taludest ilma [sammas, 21 ja 95]). J. Simm on pidanud võimalikuks küla nime tuletumist isikunimest Lello. On oletatud ka nime tuletamist sõnast *liin*⁹³ – 'linn, linnamägi', nt. Liinaotsa > Liinotsa > Liintsa jne. Pärimus kõlab: Vanasti läinud siit rändajad läbi, piimalänitsad⁹⁴ (-pütid) kaasas, ja joonud need jõekaldal tühjaks, millest pandudki külale nimeks Lääniste ehk Läänitsa [10]. Ka kõneldakse, et küla esimesteks elanikeks ning rajajateks olnud läänlased; et küla asemel olnud vanasti lagedad läänimaad jne. [RKM I 5, 51 (1); RKM I 5, 311 (2)].⁹⁵

1582. a. kuulus küla Aldendorni, 1588. a. aga juba Ahja mõisale. 1582. a. elas külas 4 talupoega, kes harisid 4 adramaast kahte. Ka 1627. ja 1638. a. oli siin 4 talupoega, 1688. a. aga juba 9. 1684. a. kaardil on külas märgitud 8 talu, neist 7 jõest lääne pool, Plaksa ja Nitka t. vahelisel alal, jõest kuni 0,5 km kaugusel; ida pool jõge oli ainsaks praegune Piirilääniste talu. 1758. a. elas külas 11 peremeest ja 8 elanikku; ka 1816. ja 1834. a. oli külas 11 talu, 1858. a. aga juba 15. 20. sajandi algul olid külas järgmised 20 talu: Ala-Kapsi, Mäe-Kapsi, 2 Kiltre, Kitse, Kolmimäe, Laari-Nitka, Lääniste kool,

⁹² Asulate nimistutes: 1923. a. Lääniste k; 1945. a. jagatud Kõnnu kn. ja Võnnu kn. vahel; 1977. a. Võnnu kn.-s Lääniste k. (EH).

⁹³ Tartu ja Võru murde sõna (VMS).

⁹⁴ Sellist sõna sõnaraamatud ei tunne. Küll on kogu Eestis levinud sõna *län(n)ik* 'kahe kõrva ja kaanega laudnõu' (EMS).

⁹⁵ Viidatud allikad ei nimeta läänimaid, mis leiavad mainimist näiteks RKM I 5, 304 (4).

Lääniste kõrts (praegu Lääniste k.), Kuusiku, Mets-Laari, Miko, Paabu, Piirilääniste, Plaksa, Pähna, Sepa ja Tenno, peale selle Savikoja talu (endine savikoda) ja varem Imste k. alla kuulunud Tiislari talu.⁹⁶ Nõukogude ajal liideti Läänistega järgmised Imste k. talud: Ala-Kondra, Mets-Kondra ja Mäe-Kondra, Jüritare, Pedokese, Saava ja Ülenurme.⁹⁷

20. sajandi algul hakkas Lääniste keskus kujunema alevik; esimese maja ehitas kõrtsi lähedale Kõnnu k. tee äärde mõisa kokk.

Lääniste külas olnud vanasti Uku kivi, millele viidud kukk ohvriks; see pidanud soodustama vilja kasvu ja tooma häid ilmu [Eisen 1917b: 276].

Lääniste talu nr. A-262 – Lääniste k. endine kõrts.

Lükki talu – Kärsa k. Sulbikurmu endine popsitare.

Lüllete varik – Pilpa k. Lülletemäel varem kasvanud mets, peamiselt männik, mis 1938. a. paiku suurelt osalt maha lõigatud [18]. Vanasti kutsutud metsa Lillede varikuks; et aga mõisnik oma orjad, kes sõna ei kuulanud või härra vastu eksisid, ahelasse köitnud, siis hoopide all mõisast välja Lüllete varikusse ajanud, siin veriseks peksnud ning siis üles poonud, sai Lillede varikust Lüllete (lülide)⁹⁸ varik. Surnukehad rippunud seitse päeva, nii et kaarnad neil silmad peast nokkinud. Hiljem (1884. a.) ehitanud mõisnik endiste orjade vere sisse hauakabeli (õnnistusmaja). Kuna seal palju verd valatud, on selle mälestuseks sinna palukad kasvanud, mis igal aastal korra punase verena maad katavad. “Seal põlismändide külgedes olnud veel hiljuti vägevad raudrõngad. [---] Orjapõlve ajal olevat seal inimesi ahelais peetud ja koortega puretud” [Tuglas 1989: 47].

Metsa nimet. ka Lüllete metsaks, Lülliti varikuks, vanasti ka Härravarikuks [errä-] [411].

Lülleteküla nurm – Pilpa k. kohal olnud mõisapõld [322].

Lülletemägi – Pilpa k. lääneosas, Ahja endise mõisa häärberist 0,7 km lääne-loodes asuv kõrgendik, kuhu 1884. a. ehitati Ahja mõisaomanike v. Brashide hauakabel ja kus praegu asub surnuaed. Mäel (surnuaia kohal)

⁹⁶ Loetelust puuduvad endised popsikohad Andomäe, Kaera (Kaara), Parmo, Pärna ja Vahtra ning asunikutalud Kanarbiku, Praksi ja Sõraniidu; Korksilla t. leidub Kõnnu k. (vt.) talude loetelus, kuid eraldi artiklis on ta märgitud Lääniste külla kuuluvaks, nagu ka sama talu popsikoht Tulbamäe t.

⁹⁷ Lisaks Orovee (popsikoht), Piiri (+ Piiri ja Vahtra popsikohad), Sepamaa, Tiislari, Veskimäe t. Läänistega on liidetud ka end. Terikeste k. Mootse t.

⁹⁸ Vt. järgmist märkust.

Von Braschide hauakabel Ahja kalmistul Lülletemäel

olnud vanasti vanad pedajad [322; 286] või postid [54], nende küljes omakorda “lülled” ehk raudrõngad; “sääl ollu puude külge pantu keti lülese, sinna poodu ja pestu inemisi”⁹⁹ [508; 2; 20; 18; 54; 322]. 1920. aastate algul on puulõikajad siin puid lõigates leidnud “pedäjäte seest rõngat, igaveste puu sisse kasunu”¹⁰⁰ [18; ERA II 35, 364 (6)]. Mäel olnud ka võllas üles seatud [samas].

Ketilülidest ongi mägi oma nime saanud. Lugu petetud pruudist Lilletist, kes mäel nutnud ning surnud, kuulub ilmselt fantaasia valda [E 31625]. Ühe jutu järgi maetud vanasti mõisnike kohtu otsuse alusel siin mõisa köögitüdruk kaelast saadik maa sisse ning küntud tal kahehobuse adraga pea otsast, kuna ta oli julgenud elada armuelu mõisniku pojaga ning sellest rasedaks jäänud [18]. Mäge nimet. ka Lülleteküljeks [2; 48; 49; 299] ja Kabelimäeks [*kabõli*-] [369].

Muistendi järgi on Ahja mäed tekkinud kividest, mille Kalevipoeg ja Vanatont kokku kandnud ja millele Kalevipoeg hiljem veel hõlmataie mulda peale toonud [E 29935 (3)]¹⁰¹.

Lüüsiorg – Metsküla Makeoru ülemine lõik, mis saab alguse Koopasoost. Ojal on varem veski (Aarke veski) ning lüüs olnud [276].

Maasika talu – Ahja k. asundustalu (Ahja ristteest 0,4 km lõunaedelas).

Maasikmägi – Sonnatari kurmu Kivisilla nr. A-209 t. maal, Kivisilla ja Soome t. vahel (mõlemast 1 km) tee ääres (sellest lõunas) asuv kõrgem koht, kus kasvab suvel palju maasikaid. Varem olnud siin põld, mis aga nüüd metsa ning võsa alla kasvanud [304].

Maasikmägi (Maaskmägi) [*maas'k*-] – Valgesoo k. Nagla t. lähedal metsa idaserval, Kõrgemäe ja Kruusamäe vahel jõe lähedal olev mägi, kus kasvab rohkesti maasikaid [173].

Make (Makke) **tal** nr. 30 [KN: *makõ*] – Metsküla vanatalu. Juba 18. sajandil (1761. a.) leidis Metskülas *Makke*-nimeline pere ja tõenäoliselt ka talu, ametlikult kasutatakse seda talunime aga esmakordselt 1858. a. revisjoni-

⁹⁹ *lülese* – Tartu murdele iseloomulik mitmus sõnast *lüll* ‘lülil’. Murrakupärasem lause oleks: *sääl ollu(?) puie ‘külge ‘pantu(?) keti lülese(?) sinnä(?) ‘puudu .. ja ‘pestü inemi(i)si*.

¹⁰⁰ Murrakupärasem: *pedäjide seest ‘rõnga(?) igäveste puu ‘sisse kasunu(?)*.

¹⁰¹ Pole selge, miks viidatakse allikale just Lüllemäe artiklis, ainuke kohasidus lause muistendis on: “Neid mägesi võib Ahja maade pääl praegugi näha”.

kirjas (1816.–1834. a. revisjonilehtedel *Hanso* talu – nähtavasti Peetri Hanso järgi, kes 18. sajandi algul oli selle talu peremees). 1911. a. ostis talu päri-seks Kusta Issak.

Make talust 0,4 km läänes (Oru talust 0,3 km lõunas) on Makeoru lääne-kalda lähedal, Kerikuniidu põhjapiiril lame, kraaviga piiratud liivakink, mille läbimõõt u. 30 × 50 m. See asub nn. sõjaaegsel kaitsevallil, mis jätkub siit lõuna suunas, ületab Tenno, Palu ja Kusma t. ja kulgeb ligikaudu 3 km pikkuselt piki Koroka teed kuni Koroka taluni. Liivakingust on leitud luid ja süsi, see on ilmselt vana kalme. Nimetatud vallil on kokku 7 kääbast, peale selle mitmeid arvatavaid kääpaid, mis kaevamisega lõhutud.

Makeorg [KN: ~ *makõ*-] – Metsküla Make talu juurest algav org, mis kulgeb põhja suunas, möödub Oru talust ida poolt ning pöörduv siis kirdesse, jõu-des Tartu-Räpina maanteeeni Ahja ja Kurista valla piiril Savikoja talu juu-res. 19. sajandi esimesel poolel olnud oru põhjas voolav ojake suur jõgi, mis aga nüüd süvendatud ning kinni kasvanud [45]. Oru ülemist lõiku nimet. ka Lüüsiorku (vt.).

Makepraks [-*praks*] – Metsküla Make t. mets Sepa talu lähedal; üks osa Palan-dust (vt.) [45].

Mandli talu – Mustakurmu k. asundustalu.

Martinsoni talu nr. 64 – Akste k. vanatalu; nimi saadud Peeter Martinsonilt, kes pidas seda talu 19. sajandi III veerandil; 1816.–1858. a. revisjonikirjades esineb *Mikko* taluna (nr. 55). 1905. a. ostis talu päri-seks Jaan Rebane (vt. Suursoo). Talu rahvapärane nimetus on Merde talu.

Marukabel – koht Kosova k. Allika t. lähedal, Tartu-Räpina maanteest 10–15 m idas, kuhu kunagi maetud marupull [54]. “Kosova kari lännu marru, sinna om üt's suur marupull ära tapetu ja maetu”¹⁰² [2]; “Looma nakanu tolle koha pääl maurama, lännu marru, aetu sinna auku”¹⁰³ [140]. Maru-kabeli kohal olnud vanasti praks (padrik) [2]; sinna maeti ainult marupull, kuna ülejäänud kariloomad maetud Luutsna soo lähedale metsa, nn. Kosova varikusse, kus praegu veel augud näha [54].

¹⁰² Murrakupärasem näiteks: *Kosova kari lännu 'marru, sinna om üt's suur marupul'l ära tapetu ja matetu*.

¹⁰³ Murrakupärasem näiteks: *Looma nakanu tolle kotusse pääl 'maurama, lännu 'marru, 'aetu sinna 'auda*.

Matse talu nr. A-226¹⁰⁴ [*ˈmatˈse*] – Metsküla endine rendikoht; saanud nime Matse (*Maddisse*) Jaani Jürilt, kes tuli siia tallu peremeheks 1770. aastatel (arvatavasti Kärsalt). Möisnik polevat seda talu (samuti Tenno ja Palu talu) müünud seepärast, et talul olnud palju metsa [48; 49].

Matsoni talu – Kärsa k. Popsikurmu endine popsikoht. Talule tahetud panna nimeks Variku, aga kuna Kärsal juba sellenimeline talu oli, anti talle omamiku nimi.

Meltsalaan¹⁰⁵ [*ˈmeltsa-*] – Ibaste k. Kripsi t. mets Kurepõllu lähedal; nimi on vana ja tänapäeval teda kohapeal enam ei tunta [124].

Metsa talu – Akste k. Aabukurmu endine popsikoht.

Metsanurga (Mötsanurga) **tal**u [*-nuka*] – Kärsa k. Sulbikurmu endine popsikoht.

Mets-Kondra talu nr. 127 [KN: *mötsˈkundra ~ mötsˈkondra*] – Lääniste (varem Imste) k. vanatalu, rajatud 19. sajandi keskpaiku. 1879. a. ostis talu Jaan Saarva, 1884. a. Hindrik Moonson.

Mets-Kripsi talu nr. 23 – Ibaste k. vanatalu, rajatud 1868. a. eraldamise teel Kripsi talust.

Metsküla¹⁰⁶ (Mötsküla¹⁰⁷) – olemas hiljemalt juba 16. sajandil (1582 *Meckulla*, 1588 *Meizküla*, 1638 *Mettest*, *Metzekylle*; 18. saj. *Aija Metzküll*, *Ahja-Mötskühla*). Kuni nõukogude ajani oli küla tuntud Ahja-Metskülana (eristamaks teda Noorits-Metskülast).

Küla asutamise kohta räägib pärimus: kord asunud ühte suurde metsa mõisa ajal perekond elama; hiljem asunud ka teisi inimesi juurde, nimetati metskülaks¹⁰⁸, sest asus keset suurt ja kohutavat metsa [ERA II 241, 92 (13)].

1582. a. elas külas 2 talupoega ja enamik maid olid harimata (3 adramaast asustatud 0,5); 1588. a. elas siin 3 talupoega ja 2 popsi, 1638. a. üks talupoeg. 1688. a. oli külas 10 talu, 1684. a. kaardil aga on neid märgitud 6, millest 5 Issako¹⁰⁹, Semmeli ja Raudsepa t. vahel, peale selle veel Virga talu; oli olemas ka Ernejärve ja Mustakurmu Issako talu, Mustamõis ja üks talu Loko-

¹⁰⁴ Ka Matsi t. (Simm 1975: 190).

¹⁰⁵ Sõnast *meltsas* ‘hallpea-rähn, roherähn’ (EMS).

¹⁰⁶ Asulate nimistutes: 1923. a. Ahja Metsküla, 1945. a. Metsküla, 1977. a. Mötsküla (EH).

¹⁰⁷ 1976. a. alates ametlikult Mötsküla.

¹⁰⁸ Originaalis: “nimega metsa küla”.

¹⁰⁹ Käsikirjas siinkohal *Issaku*.

kurmu piirkonnas. 1758. a. elas külas juba 17 peremeest ja 11 elanikku. 19. sajandi revisjoniraamatutes on Ahja-Metsküla juurde arvatud ka Sonnatari kurm (3–4 talu), millega kokku oli külas talusid 1816. ja 1834. a. 23, 1858. a. 22. Tolleaegne küla asunud põhiliselt Makeoru kaldal, enamasti koolimaja ümbruses [286]; eraldi seisis Virga ja Reisvoldi talu. Talude kruntiajamise ajal veeti külast välja Tenno, Saava, Ivani, Kusma ja Palu(?) talu [286].

20. sajandi algul olid Metskülas järgmised talud: Ahja-Metsküla kool, Issako, Ivani, Klaose¹¹⁰, Kusma, Make, Matse, Mudaku¹¹¹, Müta, Nisu, Oru, Palu, Raudsepa, 2 Reisvoldi, Saava, Savikoja, Semmeli, Tenno, Villemi ja Virga. Eesti Vabariigi ajal on juurde rajatud veel Lillemetsa, Mäeotsa, Piiri, Sooääre ja Üti, peale selle Otikurmu endised popsitared (Oti, Soovere ja Neemsalu).¹¹²

Mõis müüs Metsküla taludest talupoegadele päriseks ainult umbes pooled, nimelt Virga, Reisvoldi, Saava, Issako, Make, Semmeli, Ahja-Metsküla kooli, Nisu, Raudsepa, Müta, Ivani ja Kusma; ülejäänud talud jäid rendikohtadeks.

Metsküla kool – Metsküla Make talus nõukogude ajal taasavatud 4-klassiline kool.

Mets-Laari talu nr. 114 – Lääniste k. vanatalu; rajatud 19. sajandi keskpaiku (1834.–1858. a. vahemikus); nimi saadud Laari-nimeliselt peremehelt; talu ümbruses leidunud tollal rohkesti metsa [157]. Nimet. ka Roni taluks.

Mihklimäe palo – Lääniste (varem Imste) k. Tiislari talust lõunas, Ibaste k. Korgepalost põhja pool olev mets Ahja jõe paremal kaldal Mihklimäe piirkonnas [381].

Mihklimägi – kõrgem koht Kripsi vk, Lääniste (varem Imste) k. Tiislari talust 0,4 km lõunas, Ahja jõe paremal kaldal; saanud nime Mihkli kirikust, mis vanasti sellel mäel asunud ja Rootsi sõja [381; E 24957/8] *resp.* Põhjasõja [ERA II 241, 109/10 (1)] ajal ära hävitatud; ühe teate järgi põletatud ta maha Gustav Adolfi ajal [E 52947]. Kirik olnud ühtlasi vana ohvrikoht; jõgi olevat kiriku juurest sirgeks kaevatud [EKLA, f 199, m 38, l 2] ja kiriku juurest läinud sild üle jõe, mis ka vanade kaartide peal üleval [256]. Teisel pool jõge olnud kabel (surnuaed) ja seda kohta tuntud varem Kabelte aseme nime all [E 30971 (7)]. Pärast kiriku hävitamist seisnud see kaua varemetes; veel

¹¹⁰ Vt. Reisvoldi kurm; mujal käsikirjas ei esine.

¹¹¹ Koos metsavahitaluga tegelikult kaks sellenimelist talu.

¹¹² Loetelust puuduvad Kangru vanatalu, endised popsitalud Antsu, Aukaotsa (mitu), Sambla, Sepa (endine sepa talu), Tamme ja Tammemetsa.

Ahja jõe kallas Mihklimäe juures

19. sajandi lõpul ulatunud vanad kirikumüürid mehele rinna kõrguseni, kuni need lõpuks laiali veetud [381] – suur osa neist Tiislari talu hoonete vundamenti [308]. Ka jõe põhi on Mihklimäe kohal kive täis [10; 308], kaks kiriku nurgakivi on mäest veidi allpool jõe kaldal näha [24]. Kirikukell olevat sõja ajal peidetud jõe põhja [80; 381; E 30971 (7); EKLA, f 199, m 38, l 2], kus see olevat veel praegugi [E 24957/8]; kord suvel põua ajal, madala vee puhul, olevat inimesed kella isegi näinud, ja seda võivat ka veel nüüd ilusate ilmade korral [samas]. Johan Kepp [80] on 1880. aastatel Mihklimäe all jões ühel päikesepaistelisel keskpäeval näinud kivide vahel kirikukella serva; suure tuule ja veelainetuse ajal on aga siin kuuldud ka vaikset kella-helinat [543]. Koos kellaga olevat jõkke maetud veel vasklootsik ja vaaditais

raha [E 30971 (7)], teistel andmetel isegi vaskpaaditais raha [E 24957/8]. Ka Mihklimäe kiriku varemetesse, salakeldrisse, olevat sõja ajal peidetud kolm rautatud tünni täit mõõku ja kuus püsse, keldri sissekäiku aga ei teata [ERA II 241, 109/10 (1)]. Teiste teatel matnud rootslased Rootsi sõja ajal Mihklimäe koobastesse palju kulda ja hõbedat, mida pärast sõda tulnud siia otsima, polevat aga seda enam üles leidnud, kuigi varanduse asukoht olnud märgitud lähedal asuvasse kivisse [543].

Vanal ajal sissid ehk peninukid röövinud rahvast ja jäänud Mihklimäele korterisse, kus Kärša Jakob nad oma meestega maha löönud [537] (Ed. Ph. Körberi koostatud Vönnu kiriku kroonikas on juttu Kärša kütist Löövokese Mikust, kes 1704. a. vene röövsalga Ahja jõe kõrge perve peal oma kaaslastega hävitas).¹¹³

Mihklimäe juurest algab ümmarguse, 15 m läbimõõduga kääpaga ja kulgeb idakirde sihis liivast vallitaoline moodustis (pikk kääbas), mis lõpeb u. 200 m kaugusel, Lääniste-Kadaja tee ääres teise, 12 m läbimõõduga kääpaga. Valli idapoolsema otsa lähedalt hargneb temast lõuna poole teine, lühem vallitaoline moodustis, mille juures asub veel üks ümmargune, 10 m läbimõõduga kääbas ja teine, ebamäärasema kujuga kääbas. Valli laius on läänepoolsemas otsas u. 40 m ja idapoolsemas 12 m. Kääbastes leiduvad lohud tähistavad ilmselt kaevamise (rahaotsimise) jälgi; siit on 1904. a. ka Tiislari talu ehitustööde tarvis liiva võetud. Kääbaste piirkonda nimet. Kääbastepäälseks [*kääbäste*-] [E 52947]. Rahva teada toimunud siin venelaste ja rootslaste vahel suur lahing [E 24957/8] ning kääpad kujutavat endast massihaudu [381], kuhu maetud lahingus surma saanud inimesed (ühe teate järgi umbes 1000 meest). Kaevamisel on kääpaist leitud rohkesti luid [381; E 52947; EKLA, f 199, m 38, l 2], mõõku ja muid sõjariistu [188; E 24957/8], vanu rahasid, paguneid jm [381]; kord kaevatud siit välja püsti maetud luukere koos mõõgaga [80], ühel sääreluul aga olevat noa moodi raudriist kontide vahel veel alal olnud [E 52947]. Vanasti pole öösiti juletud Mihklimäest mööda käia, kuna nähtud kirikuvaremetes sarvilisi tonte [544]. Suvel pühapäeviti, ka jaanipäeval ja suviste keskmisel pühal käinud külanoored mäel tantsimas [394; E 24957/8], siin tehtud 19. sajandil ka jaanituld [394]. 1967.–1969. a. Mihklimägi koos kääbastega hävitati ning muudeti kruusakarjääriks. Siit olevat rahva teatel leitud hulgaliselt luid, vanu rahasid, preese, helmeid ja jõe lähedal olnud liiv kohati söesegune. Arheoloogse toimunust ei informeeritud.

¹¹³ Vt. Körber 2003: 29.

Mikelimägi – Metsküla Raudsepa t. maal, talust 0,2 km idakagus Pilpa ja Kosova k. piiril olev kõrgendik [2; 124; 377]. Mikkeli-nimelisi peresid leidis Metskülas 18. sajandil ja ka 19. sajandi algupoolel; juba 1638. a. oli siin peremeheks *Metzkülle Michel*, 1688. a. elasid siin *Michel Hans* ja *Michel Philip*.

Mikelsaare talu nr. A-150 – Kärsa k. endine renditalu; saanud nime Peeter Mikelsaarelt, kes 1850. aastatel tuli Akstest tallu peremeheks. 1816.–1834. a. revisjonilehtedel esineb *Koljo* ja 1858. a. *Kollo* taluna.

Mikkeli talu nr. 46 [KN: *mikeli*] – Mustakurmu k. vanatalu; nimi tuletatud *Lokko Hansu Mikkeli*’i nimest, kes elas talus 18. sajandi lõpul; 1816.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas *Lokko* taluna. 1877. a. ostis talu päriks David Jürgenson.

Mikkeli talu nr. 143 [KN: *mikeli*] – Ibaste k. vanatalu; talu nimi saadud *Penti Mikkeli*’lt, kes elas talus peremehena 18. sajandi esimesel poolel. 1816.–1834. a. revisjonikirjas seisab *Pendi*, 1858. a. Variku (*Warrik*) taluna. Talu ostsid 1868. a. päriks Johan Varik ja Peeter Kurg; 1880. a. müüs Johan Varik oma osa talust edasi Peeter Kurele.

Miko (Mikko) **tal**u nr. 59¹¹⁴ – Akste k. vanatalu, mille rajas tõenäoliselt 18. sajandi algul *Mikko Kärsna*. 1905. a. ostis talu mõisalt Hindrik Kurg.

Miko (Mikko) **tal**u nr. 121 – Lääniste k. vanatalu, mille rajas tõenäoliselt 18. sajandi algupoolel *Mikko Jüri*. 1816.–1834. a. revisjonikirjas seisab *Pedo*, 1858. a. *Mikko* taluna. Talu metsas, teisel pool Võnnu-Lääniste teed, Kitse-A talust 0,2 km põhjas on kõrgem küngas (kääbas), paarkümmend meetrit läbi mõõta, keskel sügav kaevatud auk, tuntud kui Rootsi aud [353]; see olevat rootslaste matusekoht (vt. ka Kristjani talu (KURISTA)). “Üks sõa kääbas [---] Ta on täis inimese luid ja vanu sõa riistu ja säääl on imestamise väärt suuri luid, üks sääre luu on nüüdse aja sääre luuga kõrvu mõõtes pool pikem” [E 23562].

Miku talu nr. A-294 – Lokko k. asundustalu (Ahja ristteest 1 km edelas). Talu lähedal, sellest 0,25 km kirdes (Lokokurmu tee ääres, endisest mõisa õllekojast 0,2 km, teest 20 m idas) asunud vana mõisarehi, nn. Paide rehi, kus väike Illimar käis Avvus-Jaaniga tondilugusid kuulamas [20].

¹¹⁴ Ka Miku t. (Simm 1975: 191).

Mintsimägi [*mindsi*-] – Kärša vk. lääneserval, Kärša sillast 1,5 km põhjas, Ahja jõest 0,5 km kaugusel olev kõrgem koht, kus leidub kähri-¹¹⁵ ja rebase-urge [21; 375].

Molloka talu nr. 66¹¹⁶ [*moloka*] – Akste k. vanatalu, mille ajalugu ulatub ilmselt tagasi 17. sajandisse (1688. a. Akstes 3 *Molloka*-nimelist peret; juba 1627. a. siin *Molloka*-nimelisi¹¹⁷ talupoegi, kes tulnud siia Kirumpäält). *molok* on vana vene laensõna Lõuna-Eesti murdes, tähendab piima sisse segatud vedelat kamatoitu.¹¹⁸ Talu ostis 1879. a. päriseks Mikk Vilipson.

Molloka talu nr. 50 – Sonnatari kurmu vanatalu, suurim endises Ahja vallas (93 ha); nime saanud Molloka Peetrilt, kes tuli siia 1800. a. paiku Akstest peremeheks. 1877. a. ostis talu päriseks Jaan Raud.

Molotovi-nimeline kolhoos – Lääniste k. esimene kolhoos, asutatud 1949. a.; ühendati hiljem Kalevi kolhoosiga Lääniste kolhoosiks.

Moonsoni saar – Lääniste (varem Imste) k. Mets-Kondra t. heinamaa Ahja jõe ja Lipsoni järve vahel, Hargi saarest kraaviga eraldatud.

Mudaku mets, vahtkond – metsamassiiv Ahja valla läänepiiril, mida piirab läänest Vahisoo (Vastse-Kuuste valla piiril), põhjast Metsküla, idast Metsküla ja Mustakurmu küla, lõunast Musta asundus. Nimi tulnud sellest, et mets olnud vanasti “mudane, pehme kotus, põlvini porin pidänu siin käima”¹¹⁹ [516]. Nimet. ka Mudakulaaneks [516].

Mudaku talu nr. A-198 – Metsküla (nüüd Lootvina k.) endine puulõikajakoht.

Mudaku talu nr. A-199 – Metsküla (nüüd Lootvina k.) Mudaku metsa-vahikoht, kirjas juba 1870. a. vakuraamatus.

Mudalapi talu nr. A-150 – Kärša k. endine renditalu. Nimi talule saadud madalatest maadest, kus palju mudalompe [237].

Murimäe talu nr. 106 – Kõnnu k. vanatalu; kirjas selle nimega esmakordselt 1871. a. vakuraamatus. Talu saanud nime peremehelt, keda hüütud Muriiks [79]. 1879. a. ostis talu päriseks Jaan Karjus, kelle järgi nimet. ka Karja ehk Karjuse [*karjussõ*] taluks.

¹¹⁵ *kähr* ‘mäger’ (EMS).

¹¹⁶ Moloka t. (Simm 1972: 293–294).

¹¹⁷ *Mollocke* (Simm 1972: 293–294).

¹¹⁸ Vrd. J. Simmu seletusi (Simm 1972: 293–294).

¹¹⁹ Tartu ja Võru murdele omasem `muane/`muano, vokaalharmooniale vastavalt peab olema `käimä/`käümä.

Murimägi – Kõnnu k. Murimäe t. maal, talust 0,2 km põhja pool olev väike kõrgendik [79].

Muru talu nr. A-118 – Kärša k. (Arramäe poole) asundustalu, lõhutud 1960. aastate algul.

Murussaar – Kripsi vk. kv. 60, metsavahikohast 1,5 km idakirdes asuv 6 ha suurune kõrgem heinamaa [80]. Nimet. ka Murrussaareks [414].

Murussaare soo – Kripsi vk. Murussaare ümbruses, metsavahikohast idas olev soo [80].

Musta asundus¹²⁰ – endise Musta karjamõisa maadele 1921. a. rajatud asundustalud: Haava, Kivesto, Kõivu, Laane, Luige, Musta, Mändmetsa, Naarismaa, Ojaääre, Tamme, Tsõõriksoo, Vahe jt¹²¹. Asundustalud jagatud eeskätt endistele mõisatöölistele loosiga.

Musta karjamõis (saksa k. Louisenthal) – 18. sajandi lõpupoolel rajatud Ahja mõisa karjamõis; praegu siin Musta talu. Karjamõisa häärber asunud talu õue lõunaosas ning on nüüd lõhutud. 1870. a. oli siin ka kõrts. Musta talu oli Ahja-Metskülas olemas juba 17. sajandi lõpul.

Musta talu nr. A-70 – Musta as. asundustalu endise karjamõisa kohal. Nimet. uuemal ajal ka Alliku taluks, kuna talu lähedal (talust läänes) olev mäenõlvak on täis allikaid.

Mustakurmu küla¹²² – Mustakurmuna paigutatud 18. sajandi kirikuraamatutes ja 1816.–1834. a. revisjonikirjades Kärša küla alla (1858. a. Ahja küla alla). On endine Kärša küla osa, rahvapärane nimetus aga oli tuntud tõenäoliselt juba 18. sajandi algupoolel (1734.–1738. a. kirikuraamatus mainitud *Musta Kusma* ehk *Kusma* küla on ilmselt identne Mustakurmuga).

Mõisaaegsed vanatalud on järgmised: Erne, Loko, Mikkeli, Ala-Issako ja Mäe-Issako (päristalud), Kerge, Osmani ja Suuresöödi (renditalud) ning Jõögri (endine metsavahikoht). Eesti Vabariigi ajal on rajatud Kraavi, Nürme, Sõõru jt.¹²³ talud.¹²⁴

¹²⁰ Asulate nimistutes: 1923. a. Musta as., 1945. a. Musta k.; 1977. a. kaotatud (EH).

¹²¹ pärna t.

¹²² Puudub 1923. a. asulate nimistus, on olemas 1945. a. ja 1977. a. nimistus Mustakurmu külane (EH).

¹²³ Omaette artikkel on olemas veel Soevariku talul.

¹²⁴ Loetelust puudub ka 1940. a. rajatud Härgjärve uusmaasaajatalu. Samuti puuduvad Issakunuka (v.a. Ala- ja Mäe-Issako vanatalud) talud, mis on loetletud vastavas artiklis.

Mustasaar – Kõnnu vk. idaserval Mustjõe ääres, Liispõllu sillast 0,15 km edelas asuv metsasaar heinamaa sees [88]. Nimet. ka Mustsaareks [220].

Mustjõgi – Kõnnu vk. idapiiril, Ahja ja Kastre valla piiril Liispõllu silla piirkonnas olev endine jõgi ehk oja, mis nüüd kraavitatud [88; 300]; moodustub Tiusti, Pürremi ja Uulike(?) ojast. Nimet. ka Mustajõe peräks [403], Mustkraaviks.

Mustlase kaiv [*mustlasõ*] – Kärsa k. Vana-Arramäe t. ees, talust 0,1 km ida pool põllus olev väike heinamaa, milles on lomp [237; 349].

Mustlase lomp – Akste vk. peasihil, Kärsa k. Kalda talust 0,5 km kaugusel olev lohk, kus vanasti mustlased sageli laagris olnud [70; 467].

Mustukese soo [*mustukõsõ*] – Valgesoo vk. ja Akste vk. piiril, Valgesoo metsavahikohast 1 km kaugusel, Tsõõriksoost ligi 0,5 km kirdes olev soo [122]. Vanasti kasvanud siin “ilves” (ahtalehine villpea) peal, praegu on kõige jõhvikarikkam piirkond. Tuntud ka kui Mustukene (Mustukõnõ), varem ka Musukõnõ (vanasti olevat siin keegi noorpaar käinud musutamas) [503].

Mustukese vang – Mustukese soo käär [122].

Muugassaar – Kripsi vk. metsasaar, asub Murussaarest 0,25 km idas [95].

Mõisaaseme talu nr. A-311 – Kosova k. asundustalu, rajatud endise Kosova karjamõisa karjalauda asemele.

Mõrsjaläte – Kärsa k. Sulbikurmus Tartu-Räpina maantee ääres (sellest 15 m idas), Kärsa sillast 1,5 km kaugusel olev kinnikasvanud allikas, millel varem olnud ilus liivapõhi [256]. 1966. a. aeti uus maantee üle allika ning see hävis. See on endine ohvri- ja terviseallikas: kelle silmad vigased olnud, saanud seal pestes terveks [ERA II 241, 121/2 (13)]; kes sellest allikast esimest korda jõi, sellel pidi kurk haigeks jääma [ERA II 241, 156/7 (25)]. Allikas on ümbruskonnas väga populaarne ning seotud paljude muistenditega. Ühe jutu järgi tekkinud allikas kahe mõrsja silmapisaratest: kord vanasti kevadisel ajal, kui teed väga halvad olnud, põrganud siin kaks pulmarongi kokku; kuna kumbki ei tahtnud teisele teed anda, tekkinud tüli, tõmmatud mõõgad välja, tekkinud tapluses saanud mõlemad peigmehed surma; mõrsjad nutnud nii palju, et pisaratest saanud allikas [ERA II 241, 121/2 (13)]. Kõige levinuma jutu järgi olevat selle allika juures sillal paganuse ajal keegi mõrsja lõhki tõmmatud, kuna ta võtnud kahelt peigmehelt kihlad vastu; kohus mõistnud kummalegi mehele pool tüdrukut, sest ta oli lubanud naiseks minna ühele, läinud aga teisele mehele [H III 16, 495/6 (3); E 54617; 16; 218; 245; 101; 376; 235]; kirikuteel tulnud pulmarongile

esimene peigmees vastu ning nõudnud oma õigust [101; E, StK 36, 1/2 (2)]. Mõrsja seotud ühe jalaga ühe ja teise jalaga teise hobuse külge ning tõmmatud niiviisi lõhki [samas; 218; Körber 2003: 18]; teise jutu järgi toimunud mõrsja lõhkitõmbamine härgade vahel [16; E 54617]; kolmanda jutu järgi nii, et mõrsja seotud jalgupidi kahe mahapainutatud kase ladva külge, mis seejärel lahti lastud [245]; neljanda jutu järgi raiunud peigmehed pruudi pooleks [ERA II 246, 277 (2b)]; viienda jutu järgi küntud mõrsjal pea otsast [376]; kuuenda jutu järgi kiskunud peigmehed mõrsja kirikuteel pooleks [ERA II 241, 156/7 (25)]; seitsmenda jutu järgi kiskunud koguni neli peigmeest, kellele kõigile mõrsja oli end lubanud, ta neljaks [E 24958]. Mõrsja olevat samasse kohta maha maetud [H III 16, 495/6 (3)]. Lähedal olevasse kivisse raiutud selle sündmuse mälestuseks ja neidudele hoiatuseks sisse sõlg, kivi aga viidud Kärša vene kiriku ehitamise ajal kiriku alusmüüri [16]. Mõrsja pealint rippunud Võnnu kiriku siseseinal kuni kiriku ümberehitamiseni 1870. a. [235]. Kõneldakse veel, et muiste sõitnud keegi peigmees oma mõrsjaga mööda seda teed ning Mõrsjalätte juures puistanud noaga tolle soolikad välja [209]. Ka mõistetud siin surma oma lapse tapnud tüdruk: ta seotud jalgupidi kahe mahapainutatud puu ladva külge ning rebitud siis lõhki [289]. Allikat nimet. ka Mõrsja-allikaks [125].

Teisel pool maanteed olnud allika kohal veel 20. sajandi algaastatel valge puuristike, mis tähistanud kellegi neiu hauda, kes siin oma elu lõpetanud, kuna peigmees ta maha jätnud [87]. Kuuvalgetel öödel olevat nähtud vahel neidu lätte juures end pesevat.

Mõrsjaorg – Akste k. Kuressaare t. maal, Tohtri talust 150 m lõunas Valgesoo teed ristav oruke metsatukas. Igivanal orjaajal lubanud üks tüdruk minna naiseks kahele mehele; kui ta ühega loetusele läinud, tulnud Mõrsjaorus neile teine peigmees vastu; korraldatud kohus ning mõistetud kummalegi mehele pool tüdrukut: too seotud kahe mahapainutatud kase ladva külge ning tõmmatud niiviisi lõhki [100; 506]; teise jutu järgi tõmmanud mõrsja lõhki mõlemad peigmehed [53]. Ühe jutu järgi tõmmanud tüdruku pooleks vanapaganad [ERA II 241, 204 (26)].

Vanarahva teada olevat siin varem öösiti nähtud valgeis rõivais kõndivat naisterahvast [218]; selles kohas on paljud näinud mõrsja vaimu [ERA II 241, 204 (26)].

Mõrsjasild – Kärša k. Sulbikurmus Mõrsjalätte juures Tartu-Räpina maanteel olev madalam koht, kus varem olnud sild [376]. Sel sillal kistud vanasti mõrsja pooleks (vt. Mõrsjaläte) [E 24958].

Mõsumäe palo – Valgesoo k. mets Ahja jõe vasakul kaldal, vastu Mõsumäge (vt. KIIDJÄRVE).

Mõtstare mäelune – Valgesoo k. Ahja jõe vasakul kaldal Mõtstare mäe all olev sügav org, mis Valgesoo küla poolt tulles suubub jõe ürgorgu [459].

Mõtstare mägi – Valgesoo k. Palukurmu taludest ligi 1 km loodes, Ahja jõe vasakul kaldal, Savioidust 0,4 km lõunas asuv liivakivipaljandiga mägi, mille lähedal metsas vanasti tare asunud [459].

Mõtuseniit [*mõtussõ*] – Kivisilla vk. metsavahikoha lähedal, sellest 0,2 km idas olev heinamaa [93; 214; 338].

Mädajärv (Mädäjärv) – Metsküla Reisvoldi (Ala-Paltsi) t. Papisoos, talust 0,5 km läänes olev tüma, ilma põhjata koht, kus vanasti linu leotatud [45; 287].

Mädasild (Mädäsild) – Metsküla Koroka t. lähedal, talust 0,3 km, Mudaku metsa ääres Metskülla mineval teel varem olnud põhjata koht [137; 516]. Nimet. ka Mäesillaks.

Mädasilla rae – Metsküla Koroka t. lähedal asuv Mudaku vk. osa [252]. Nimet. ka Mäesilla raeks.

Mäe talu nr. 89 – Valgesoo k. vanatalu; 1816.–1834. a. revisjonikirjas Sulbi (*Sulpi*), 1858. a. Piiri (*Piri*) taluna. Nähtavasti on talu varem rahvapäraselt kutsutud Piirimäe taluks (1858. a. peremees *Kersna Piir-Mägi*), nagu seda veel praegugi mäletatakse [101]. Hiljem, 20. sajandi algul, oli siin pere-meheks Kotlip (Kota) Vossmann, mispärast nimet. talu ka Kota [*kotá*] ja Vossmani taluks [173]. 1879. a. ostis talu pärieks Kusta Vosmann. Talu põles 1968. a.

Talu juures kasvab iidne pärn – arvatavasti vana ohvripuu.

Mäe-Issako talu¹²⁵ nr. 48 – Mustakurmu k. vanatalu; arvatavasti eraldatud Ala-Issako talust 18. sajandi lõpul või 19. sajandi algul. Nimet. ka Issako-Peetri [-*piidre*] talu (1807. a. peremees *Issako Peeter*). 1877. a. ostis talu pärieks Peeter Issak, kellelt selle 1887. a. omandas Hindrik Tootsi.

Mäe-Kapsi talu nr. 124 – Lääniste k. vanatalu, eraldatud Ala-Kapsi talust 19. sajandi keskel. 1883. a. ostis talu pärieks Jaan Kusma.

Mäeklaose talu nr. 139-a [-*klaossõ*] – Ibaste k. Klaose talust 1910. a. paiku eraldatud popsikoht Laanemäe veerul.

Mäeklaose talu – Ibaste k. Klaose talust 1943. a. eraldatud talukoht.

¹²⁵ Rk. n. Mäe-Issaku (Simm 1975: 183–184).

Mäe-Kondra talu nr. 128 [KN: *mäe-`kondra*] – Lääniste (varem Imste) k. vanatalu, mille 1879. a. ostis koos Ala-Kondra taluga Hindrik Laar. Talu juures tee ääres olnud varem ka veski, mille varemed on veel alles.

Mäeküla – Kärsa k. kesk- ja läänepoolse osa rahvapärane nimetus [50; 125] (arvatavasti sama, mis *Ober-Kersa* 1816.–1834. a. revisjonikirjades).

Mäeniit – Vanamõisa k. Puusepa t. juures (sellest põhjas) olev heinamaa [115].

Mäeotsa talu – Akste k. Kuressaare t. endine popsikoht; praegu hüljatud.

Mäeotsa talu nr. A-301 – Metsküla asundustalu Ahja-Metsküla kooli juurde (üle tee) koolmeistri maa peale 1920. aastatel rajatud talukoht [48; 49]. Talu juures arvatakse olevat vana matusekoht, kuna siit on varem maa seest leitud luid.

Mäeotsa talu – Mustakurmu k. asundustalu.

Mäeotsa talu – Kärsa k. (Arramäe poole) asundustalu (Tani talust 0,2 km edelas).

Mäe-Rooma talu nr. 141-A – Ibaste k. Rooma talust 1868. a. (?) eraldatud talu. Vt. Rooma talu.

Mäesoo – Lääniste (varem Imste) k. Tiislari t. maal, talust 1 km edelas (Nagla-Peedo t. kohal) Ahja jõe paremal kaldal olev soine heinamaa [80].

Mäetaguse (-tagutse) **tal** nr. A-56 [-*tagotsõ*] – Vanamõisa k. asundustalu (Vanamõisast 1,3 km põhjaloodes, Õunapuu talust 0,2 km idas).

Mäkipäälne – Kärsa k. Popsikurmu kohal Ahja jõe ürgoru kõrge, sopiline kallas rohkete orgude ja mägedega [483]. Nimet. ka Kärsä Mäkipäälseks [483]. Vt. ka Popsikurm.

Mändmetsa talu nr. A-98 – Musta as. asundustalu (Mustamõisast 0,25 km idakirdes). Nimet. ka Männimetsa taluks.

Männa talu – Pilpa k. asundustalu (küla loodepiiril, vastu Metsküla).

Männi talu – Kärsa k. Popsikurmu endine popsikoht.

Männi talu – Lääniste k. Pähna t. endine popsikoht Võnnu mnt. ja Kaani metsa ääres.

Männiku talu – Kõnnu k. Kõivosaares t. lähedal Räädulaane ääres endine popsitare. Nimet. ka Paluotsa (peremehe järgi) ja Tammiotsa taluks (vana nimetus): suurveega valguvat vesi talu linaleotiikidest niitudele, mispärast poisikesed ehitanud veele tamme ette [323].

Määmalaa¹²⁶ [‘määma-] – Kõnnu k. Klaose t. ja Lääniste k. Piirilääniste t. u. 10 ha suurune mets Klaose ja Korksilla t. vahel, Kastmekoja tee ja Piirioja vahel [91].

Mülgete perä – Kõnnu k. Karjasoos, Ahijärvest 1 km idakagus, Kastre piirikraavi ääres olev tüma, “mülgetega”¹²⁷ (mülgastega) koht [403; 323].

Mülgete soo (suu) – Kõnnu k. Leppoja t. lähedal, talust põhja pool olev mülkasoo, mida läbib Piir(i)oja (siin Leppoja nime all) ning kus varem Kõnnu k. talud on käinud linu leotamas [291]. “Kõik küla linamülke oleva sääl ollu”¹²⁸ [507]. On Piirisoo (vt.) vaheosa. Nimet. ka Leppoja sooks [269].

Müta¹²⁹ (Mütta) **tal** nr. 35 [KN: *mütä*] – Metsküla vanatalu; 1816.–1858. a. revisjonikirjades tõenäoliselt Ivani (*Iwani*) taluna, 1870. a. vakuraamatus aga juba *Mütta* taluna. 1911. a. ostis talu päriseks Jaan Jaakson. 1944. a. sõjasuvel põles talu maha.

Müta¹³⁰ (Mütta) **tal** nr. 7 – Valgesoo k. vanatalu; talu nimi pärineb 19. sajandi II poolest, mil talu seoses talumaade ümbermõõtmisega koos Nagla ja Puiga (nr. 78) taluga külast välja viidi; veel 1870. a. paiku asunud Müta maja Sae t. aia taga, talust lõunas [126]. Talu ostis 1883. a. päriseks Johan Lodjak.

Müüri tal nr. 72 [*müürü*] – Akste k. vanatalu, esmakordselt märgitud selle nimega 1858. a. revisjonikirjas (1816.–1834. a. kirjades *Matzi* talu). Mõne teate põhjal paiknenud talu enne talude kruntiajamist Tohtri kengu ja Rebase t. vahel [519]. 1883. a. ostis talu päriseks Johan Rootslane.

Müüri tal nr. A-188 – Lokko k. endine Lokokurmu moonamaja, kus mõisa ajal elanud 1–2 moonakaperet [322]. Varem asunud selle talu juures (sellest paarkümmend meetrit edelas) Joonase talu.

Naarismaa tal – Musta as. asundustalu Kotiku oja kaldal; rajatud keset sood ümmargusele, naeritaolisele põllule, millest ka nime saanud.

Nagla tal nr. 80 – Valgesoo k. vanatalu; 1858. a. revisjoni aegu eksisteeris talu sama nime all, varasematel revisjonilehtedel märgitud Nagla talu aga oli nähtavasti teine talu. Talude kruntiajamise ajal viidi talu külast välja [173]. Nagla nime tõi Valgesoole Imstest 1770. a. paiku Nagla Jaagu Jüri.

¹²⁶ Sõnadest *mädä maa*, omastavas käändes *mää maa* ‘mäda maa’ (VES).

¹²⁷ Võnnu murraku sõna.

¹²⁸ Murrakupärasem: *Kõik külä lina`mülke olevat sääl ollu*. Vt. ka eelmist märkust.

¹²⁹ Sõnast *mütt* ‘mutt (loom)’ (VES).

¹³⁰ Vrd. Mütaots [*mütäots*] – Valgesoo küla ühe osa rahvalik nimi (Simm 1977: 117). Vt. ka eelmist märkust.

Talu nimet. ka Tsäkani taluks ta esimese peremehe järgi (1746 *Zaggani Hans*) ja Kõimani taluks ta praeguse peremehe järgi [173]. 1883. a. ostis talu päriseks Karl Kõima.

Nagla talu nr. 96 – Kõnnu k. vanatalu, eraldatud 19. ja 20. sajandi vahetusel Piiri talust kunagise Nagla talu asemele [220; 323]. Nagla talu ostis 1879. a. koos Piiri taluga päriseks Jaan Piir.

Nagla talu nr. 137 – Ibaste (varem Imste) k. vanatalu, sellenimelisena olemas tõenäoliselt juba 18. sajandil (1816.–1834. a. revisjonikirjade järgi oli Imstes 4, 1858. a. koguni 5 *Nagla* talu). Juba 18. sajandi algul elas Imste külas peremehena *Nagla Jaak*. Pärimuse kohaselt leidnud Rootsi sõja ajal, kui maa oli laastatud ning inimestest tühi, Nagla-nimelise sugukonna esiisa (Nagla Jaak?) ühe hukkunud laeva, lõhkunud selle ära ning toonud “naglarämps”¹³¹ Ahja jõe kaldale kõrgemale kohale (praegusest Pedokese talust 0,25 km lõunas), kuhu rajanud ka esimese talu; naelarämpsust saanud mees ja ka talu oma nime [248]. Mõisalt ostis talu 1879. a. Hindrik Tislar ja viimaselt 1889. a. Johan Hargi; viimase järgi nimet. Nagla talu ka Hargi taluks.

Nagla-Johani talu nr. 144 – Viisli k. vanatalu (kahest Nagla talust põhjapoolsem); 1858. a. revisjonikirjades märgitud *Nagla* taluna (varasem nimi teadmata). 1879. a. ostis talu päriseks Johan Roos.

Nagla-Johani talu nr. 149 – Viisli k. vanatalu (kahest Nagla talust lõunapoolsem); saanud nime Nagla Andreselt, kes tuli tallu 1830. a. paiku Imstest peremeheks; 1816.–1834. a. revisjonikirjas seisab Täräli (*Terali*) taluna. 1885. a. ostis talu päriseks Jakob Tislar. Nimet. ka lihtsalt Nagla taluks.

Nagla-Peedo (Nagla-Peedu) **tal**¹³² nr. 135 – Ibaste (varem Imste) k. vanatalu, omandanud nime 19. sajandi keskpaiku peremehelt *Nagla Peedo Naggel*’ilt. 1816.–1858. a. revisjonikirjades märgitud *Nagla* taluna. 1877. a. ostis talu mõisalt Peto Nagel, kellelt ta 1884. a. omandas Peeter Nagel.

Nahaküla – Akste k. lõunapoolne piirkond.

Nasari org – Viisli k. Paatsi ja Pedokese taludest läänes, Mooste valla piiril olev org [393].

Neemsalu talu – Metsküla Otikurmu endistest popsitaredest kõige põhjapoolsem.

¹³¹ Eesti kirjakeeles *naelarämps*.

¹³² Käsikirjas on selle artikli nimes küll *Nagla-Peedu*, kuid teistes artiklites, sealhulgas Imste k. talude loetelus, on valdav kirjaviis *Nagla-Peedo*.

Neitsikoobas – Valgesoo k. Väike-Taevaskojas olev koobas, kust voolab välja Kuldallikas [101]. 19. sajandi keskpaiku olnud koobas praegusest hoopis avaram [128]. Koopas olnud palju tubasid, tema sissekäik aga olnud väga kitsas ning madal, mida pärastpoole avardati [Brasch 1857: 767]. Vanarahva arvates viinud koopast tee Narva. Kord keegi mees läinud koopasse, köis ümber; kui hiljem köis välja tõmmatud, olnud selle otsas vaid verine oina pea [459]. Mõnede arvates aga viivat koopast tee otse põrgusse. Koopasse võivat küll vaadata, aga kaugemale minnes mindavat kas hulluks, jäädavat pimedaks või kurdiks jne. Siin olnud Vanapagana eluase, kes kaevanud kaldasse hulga tubasid, ühe kaunima kui teise. (Neitsikoobas ja ka teised koopad liivapaljandites on arvatavasti juba jääajal põhjavete uuristatud ning hiljem inimeste laiendatud.)

Koopa sügavuses kudevut kauneil suveõil kuldjuukseline neitsi kuldtegelgedel kangast [Vahtra, Ivask 1940: 99]. “Taivaskuan Kuldallika man old vanast kuuldu, et kangast koetas allikan. Koetu kuldkangas kuldlangust. Üts näkineitsi pidi kudama”¹³³ [101]. Koopast olnud kuulda kolinat ja lõginat, kui kõrv pandud koopasuu juurde. Arvatud, et jüripäevast mihhklipäevani koovad siin näkineiid kangast [RKM II 208, 93/4 (10)]. Ka võidavat vaikseil suveõil sellest koopast kuulda näkineidude või murueide tütarde laulu; jaanilaupäeva õöl peetavat seal pidu, mispärast siis kuuldat seal rõõmsaid viise ja isegi pillimängu; muil õil aga olevat laulud leinaviisilised [Vahtra, Ivask 1940: 82–83]. Mõnede arvates viivat Neitsikoobas pahareti ehk jõevarmu elukohta, kus uppunud neidude hinged peavad nõiatelgedel kuduma allilmarahvale riideid ning pesema allikavees kulda; seepärast olevatki allika vesi kesköö paiku sogane. Kord nähtud koopa suu ees tüdrukut õmblemas; hiljem läinud mehed koopasse, näinud seal väikest järve ohvrikiviga keskel; mehed põgenenud ja pärast vajunud koopasuu kinni.

Neitsioja – oja Ahja ja Vanamõisa k. piiril, mis enne suubumist Ahja jõkke ristub Sinepsilla (vt.) juures Vanamõisa-Kärsa teega. Vanarahva teatel murdnud vanasti üks pruut oma peigmehele truudust ning tahtnud teise mehega abielluda; Neitsioja kaldal tee ääres tõmmatud truudusetu pruut kahe mahapainutatud puu vahel pooleks, mõlemad mehed saanud siis endale poole armastatust [EKLA, f 199, m 38, l 12]; teise teate kohaselt lõõdud siin mõrsja pooleks [483].

Oja kaldal Sinepsilla juures on hulk kive – kunagise veski varemed [396].

¹³³ Murrakupärasem: *Taivaskuan Kuldallika/Kuldlätte man ol’ vanast ’kuultu, et kangast ’koetas allikan/lätten. ’Koetu kuldkangas kuldlangust. Üts näki ’neitsi pidi kudama.*

Nepo (Neppo) **tal** nr. A-214 – Akste k. Järvekurmu endine kandikoht (kuni u. 1920. aastani Nepovälja taluga üks talu), Järvekurmu lõunapoolseim talu. On kirjas juba 1870. a. vakuraamatus (Neppo talu).

Nepovälja (Neppovälja) **tal** nr. A-213 [-väljä] – Akste k. Järvekurmu endine kandikoht, kuni u. 1920. aastani Nepo taluga üks talu.

Niidu tal – Kärsa k. Variku t. endine popsikoht, lõhutatud 1964. a.

Niitejõgi [ˈniite-] – Ahja jõe rahvapärane nimetus Kiidjärvest Valgesoo veskini [173]: jõgi voolab siin “niite” (niitude) vahel.

Nisu tal nr. 33 – Metsküla vanatalu; 1816.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas tõenäoliselt *Semmeli* taluna. 1915. a. ostis talu päriseks Oskar Raudsepp.

Nukaniit – Kivisilla vk. heinamaa, asub Vanamõisa k. Puusepa talust 0,4 km põhja pool [115].

Nunnimaa – endise popsikoha maa Kõnnu k. Vastalo ja Tiusti t. piiridel (praeguse Kõnnu vk. maal), kus vanasti asunud Nunn-Jaani tare [472] (vt. Nunnisoo).

Nunnisoo (-suu) – Kõnnu k. Vastla ja Tiusti t. lähedal, viimasest 0,2 km kagus, Kõnnu metsa ääres olev soo, kus 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul olnud Nunn-Jaani (Jaan Johanson, 1848 – u. 1912) eluase [463]. Nunn-Jaan oli omal ajal laialt kuulus suursöömar, kelle kohta liigub veel nüüdki rahva hulgas rohkesti pool-legendaarseid, osalt liialdatud lugusid. Pärit olnud ta Läänistest, kus ta isal olnud kusagil Plaksa ja Laari-Nitka t. vahel talu. Nunn-Jaan ei olnud suur mees, kuid tal olnud suur, rippuv kõht, mis pärast tugevat söömaaega pugutaoliselt ette tunginud; jalad olnud tal lühikesed, kandnud punast ratashabet. Tööd pole ta armastanud teha ja vahel jätnud ka külvatud vilja lõikamata, öeldes: “Mina Jumalalt protsente ei taha: kui selle tagasi saan, mis mulda panen, olen rahul”. Aeg-ajalt käinud ta taludes kõhutäit teenimas või ümberkaudu pidudel, kus lõbustanud rahvast omatehtud lauludega, jalaga takti lüües ning üsna vaimukalt “tõmmates” neid, keda vaja. Sageli käinud ta ka Ahja mõisas, kuhu jäänud sageli nädalapäevadeks. Kord lubanud ta kellelegi ristiku koristamisel abiks minna, jäänud aga magama, nagu seda tihti juhtunud pärast head kõhutäit; kohale jõudnud ta parajasti siis, kui ristik juba kokku pandud ning alanud tugev vihma sadu; ei jäänud siis üle muud, kui jooksupäri ristikurõugu alla varju rutata.

Nunn-Jaani söömaaeg kestnud ikka 4–5 tundi, millele ta maganud mitu päeva otsa. Kord sõitnud ta vankri pera peal külanaiatega linna, toobritäis mustikaid vankril. Naised tahtnud linnas mustikad maha müüa ning saadud raha eest pada osta, linnas aga selgunud, et toober on tühi, s.o. mustikad on söödud. Nunn-Jaan katsunud asja parandada ning lubanud naistele paja tuua: läinud kaupmees Pedraudse juurde (Henningi platsil) pada ostma ja leppinud tollega kokku, et kui jõuab 3–4-ämbrise paja ääreni mustust täis teha, saab tolle tasuta endale. Kui see tõesti teoks saanud, saatnud Pedraudse mehe südametäiega koos pajaga uksest välja; too läinud jõe äärde, loputanud paja vees puhtaks ning viinud naistele [131].

Kord söönud Nunn-Jaan korraga pätsi leiba ja 3 kg heeringaid ära; heeringad olnud väga soolased ja ajanud jooma; mees joonud endale kõhu ette, aga kui see pole aidanud, võtnud riided seljast ja roninud kaelani Ahja jõkke, kus kükitanud terve päeva. Kord tulnud Nunn-Jaan Lääniste Plaksa talu rehepeksmise ajal; perenaisel olnud laual 16 kaussi kaeratangupudrugaga, igal võisilm sees, lubanud Nunnile ka ühe kausitäie; kui perenaine veidi aja pärast tagasi tulnud, lõpetanud Nunn-Jaan parajasti viimast kaussi. Pärast seda läinud mees Võndu, saanud Ibastemäel tuttavaga kokku ning kiitnud Plaksa talu putru: “Ma sööks veel kirikutäie niisugust putru ja tornitäie võid veel peale!”

Teinekord kiitnud keegi mõisnik Ahja v. Braschile oma tõulambaid ja eriti üht suurt oinast. Ahja Brasch vedanud kihla, et toob mehe, kes selle oina ühekorraga ära sööb, pannes suure summa mängu. Toodud Nunn-Jaan, kes saanudki selle vägitükiga hakkama, küsinud pärast söömaaega veel toobi õlutki peale. Võõras mõisnik, kes kihlveo kaotanud, hüüdnud seepeale meelepahas: “Vii too tobras ära, ma lase maha te molema!” Selle teo eest kinkinud von Brasch Nunn-Jaanile Kõnnu küla metsa veerde (Nunnisoo äärde) väikese 5-vakamaalise maatüki ning lasknud ka maja peale ehitada. Hiljem ässitanud metsnik Rässa mõisniku Nunn-Jaani vastu üles. Algas pikk protsessimine, mis lõppes sellega, et Nunn-Jaan mõisteti majast välja ja maja lõhuti maha (1912. a. paiku).

Kord hakanud Lääniste kaupmees Kaan linnas ühe söögimaja peremeest väikeste söögiportsjonite pärast hurjutama: tema isa söövat niisugusi 25 tükki ära! Löönud söögimajapidajaga käed 50 rubla raha ja pudeli viina peale (teisendi järgi 100 rubla peale). Nunn-Jaan olnud parajasti ka linnas ja Kaan palunud temalt abi. Mees olnud juba küll söönud, lubanud aga siis-

ki proovida. Söögimajas toodud Nunn-Jaanile 25 söögiportsjonit ette; kui need ära söödud, tellinud Kaan Nunn-Jaanile veel omalt poolt kolm portsjonit juurde [131 jt.].

Nunn-Jaan ravitsenud ka inimesi, lasknud naistel saunas aadrit, vahel nõudnud tasuks ka naist ennast [131]. Tal olnud kaks nõrgamõistuslikku poega, kes end lõpuks mõlemad ära uputanud – üks Ahijärve, teine Ahja jõkke. Vt. ka F. Tuglase “Väike Illimar” [Tuglas 1989: 235–236].

Nurga talu – Vanamõisa k. endine popsikoht vallamaja aia nurga taga.

Nurme talu – Akste k. Aabukurmu endine popsikoht.

Nurme talu – Mustakurmu k. asundustalu (Arramäe lähedal Lokko ja Kärsa k. piiril).

Nurmeotsa talu – Akste k. Martinsoni t. endine popsikoht.

Nurmeotsa talu nr. A-226 – Mustakurmu k. Ala-Issako t. endine popsikoht, eraldatud talust 1937. a. (asub Issakunukas Mudaku metsa ääres).

Nõmme talu – Lääniste (varem Imste) k. Tiislari t. endine popsikoht, rajatud Eesti Vabariigi ajal.

Nõnanurm – Lääniste k. Piirilääniste t. põld talust põhja pool (algab talust 0,3 km kauguselt, ulatub kuni Laari-Nitka talu kohani), ulatub maaninana soo sisse [96].

Näkikivi – Valgesoo k. Järvemäe (vanema) t. lähedal, talust 0,3 km kagus, Kruusamäe nõlval Ahja jõest 0,1 km kaugusel olev kivi, 2–3 m läbi mõõta. Vanasti (enne 1880. aastat) näinud keegi karjapoiss mäe all jõe ääres ilusat neidu oma pikki lahtiseid juukseid kammimas, kes poissi märgates vette kadunud; varsti näinud ta neidu ka Näkikivi otsas; teisel päeval läinud poiss mäe alla jõkke suplema ning uppunud [100; 101; ERA II 241, 155/6 (24)]. “Karjus nännü, et nuur tütlärlats säääl suginu pääd. Tullu koju ja kõnelnu. [---] Tõine päiv lännü sukleva ja uppunu ärä”¹³⁴ [101].

Oboroots (Hoburoots) [-ruuts] – Ibaste (varem Imste) k. Nagla-Peedo talust 0,2 km kagus olev kõrgendik – mäesalg, pealt hobuse selgroo kujuline [425; 24; 343]. “Kalev kõndinud hobu roodsu pääl ja tahtnud lingu kiviga üle jõe kiriko juure visata, kivi libestanud lingu paela pääl parema jõe poolse serva poole jõkke” [H III 16, 494/5 (2)] (vt. Juudakivi). Varem olnud siin Oburootsu pood (praegu koorejaam) [24].

¹³⁴ Murrakupärasem: *Karjus nännü, et nuur tütlärlat's säääl suginu pääd. Tullu kodo ja kõnelnu .. Tõõne päiv lännü `tsukleva ja uppunu ärä.*

Odra talu – Ahja k. asundustalu (Ahja ristteest 0,5 km lõunaedelas).

Ohvrikivi – $3 \times 4 \times 1,5$ m mõõtmetega kivi, kus vanasti ohverdatud, Valgesoo k. Piiri t. maal, talust 0,2 km lõunaedelas, Piiri ja Liivaku t. vahel oleval künkal, kus rohkesti kive. Vt. Piiri talu.

Oidopäälne¹³⁵ – Kärša k. Popsikurmu Liivamäe t. juures, sellest kirdes olev kõrgem koht (“liivane kont”), kus vanasti küla lapsed käinud “kunni”¹³⁶ mängimas [177].

Oja heinamaa – Kõnnu k. Palandu t. juures Piirisoos, talust idas ja kirdes asuv heinamaa [507].

Oja talu nr. 87 – Valgesoo k. vanatalu; saanud nime talu lähedal olevast kraavist, mis suurvee ajal muutub veerikkaks ojaks [126; 173]; 1858. a. revisjonikirjas seisab Piiri (*Piri*) taluna. Nimet. ka Piira taluks, mis tuletatud Piirjast [126]. 1889. a. ostis talu päriseks Jaak Matson.

Ojamäe talu – Akste k. Rämmali t. endine popsikoht.

Ojaveere heinamaa – Vanamõisa k. Kuusesaare ja Lepasaare talust lõunas, endise Veskijärve kohal olev heinamaa.

Ojaääre talu – Musta as. asundustalu (Mustamõisast 0,6 km lõunaedelas), 1950. aastatel lõhutatud.

Oksi vang – Valgesoo k. Piiri t. heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal jõekäärus, Vananiidu ja Vossmani kääru vahel [173]. Nimet. ka Hiire vanguks [126].

Oro talu – 4-vakamaaline endine popsikoht Akste k. oru põhjas, mis mõisalt ostetud ning millel omakorda oli veel kaks pops.

Oroee talu – Lääniste (varem Imste) k. Saava t. endine popsikoht Laanemäe oru lõunakaldal, rajatud 1890. aastatel. Kaardil kirjas Tohvri taluna.

Oru talu nr. A-41 – Ahja k. asundustalu (endise mõisarehe juures, Ahja teeristist 0,3 km lõunakagus).

Oru talu nr. A-246 – Metsküla endine kandikoht. Varasem rahvapärane nimi – Kolonitsa talu [45].

¹³⁵ Sõnast *oit* ‘nõgu, kus pisut vett; vesine heinamaa’. Vt. Piirioit (KIIDJÄRVE, AHJA).

¹³⁶ Vrd. Kunnimägi (Kärša k.), Kunnmägi (MÄKSA).

Osmani talu nr. A-239 – Mustakurmu k. endine renditalu; rahvapäraselt Võsmi ehk Vosmi talu, nagu see on kirjas tõenäoliselt ka 1816.–1858. a. revisjonilehtedel (*Wosmi talu*). Talu ametlik nimi on ilmselt tuletatud Vossmanni-nimelise peremehe nimest 19. sajandi keskpaiku.

Oti talu – Metsküla Otikurmu endistest popsitaredest lõunapoolseim.

Otikurm – Metsküla põhjaosas, Kurista v. Rookse k. piiril asuva kolme endise popsitare (Oti, Neemsalu ja Soovere t.) üldnimetus [430].

Otiniit – Kivisilla vk. Imma t. heinamaa (kv. 44/41) metsavahikohast 0,6 km idas [93]. Nimet. ka lihtsalt Otiks [93].

Otsa talu nr. 134 – Ibaste (varem Imste) k. vanatalu; 1816.–1858. a. revisjoni-kirjas märgitud *Nagla* taluna (1858. a. peremees *Peter Naggel-Otsa*). 1877. a. ostis talu mõisalt Pedo Nagel, kellelt ta 1885. a. omandas Hindrik Nagel.

Otsa talu – Valgesoo k. Palukurmu endine popsikoht.

Paaboniit – Lääniste k. Plaksa ja Laari-Nitka t. heinamaa talude vahel Ahja jõe vasakul kaldal [454]. Siin lähedal asunud vanasti, 19. sajandil, Paabo talu, mille pererahvas rännanud Venemaale, pärast seda varsti põlenud ka talu maha [368]. Nimet. ka Paabosooks.

Paabonurm – Lääniste k. Plaksa t. põld (varem kuulus Paabo talule) Sügävoru taga, ulatub talust põhja suunas kuni Laari-Nitka t. piirini [368].

Paabu (Paabo) talu nr. 119 – Lääniste k. vanatalu, mille rajas Piiri Paabu 18. sajandi algul Plaksa ja Laari-Nitka t. vahele; esineb 1816.–1858. a. revisjoni-kirjas Paabo (*Pabo*) taluna. 1884. a. ostis talu mõisalt Johan Hango, tollelt omakorda 1886. a. Johan Vosmi. Talu hävis 1944. a. sõjategevuses.

Paali talu – Mustakurmu k. Issakunukas Mäe-Issako t. endine popsikoht; nimi tuletatud omaniku perekonnanimest.

Paatsi rehi [*paadsi*] – Ahja k. endine mõisarehi praeguse Paatsi talu juures; üks ots on säilinud [20; 299].

Paatsi talu – Ahja k. asundustalu endise Paatsi rehe juures (Ahja ristteest 0,6 km loodes); ehitatud rehe katlakambri asemele. Nimet. ka Lipu taluks.

Paatsi talu nr. 146 – Viisli k. vanatalu, oli sama nimega olemas juba 1858. a. revisjoni ajal (varasem nimi teadmata). 1877. a. ostis talu pärieks Hindrik Roos.

Paatsi talu nr. 86 – Valgesoo k. vanatalu, mille rajas tõenäoliselt 18. sajandi algul Paatsi Hans¹³⁷ või tolle poeg Toomas, 1816.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas *Paatsi*¹³⁸ taluna. Talu ostis 1879. a. päriseks Hans Lenzius.

Talu aiamaalt on leitud kaks Karl XI kujutisega Rootsi raha [173].

Paatsi talu nr. A-12 – Kosova k. asundustalu Paatsisoo ääres.

Paatsiperä – Ahja k. Juustu t. (endise Kiviküüni) juures, sellest läänes olev soine ala, endise veskijärve jäänus; läheb loode suunas üle Paatsisooks [20; 299]. Lähedal on endine Paatsi rehi.

Paatsisoo (-suu) – Ahja kl, Pilpa kl, Kosova k. ja Süvaoru variku vahel olev soo, mis nüüd üles küntud [20; 35; 115].

Paatsisoo nurm – Ahja ja Pilpa k. Paatsisoo ääres olnud endine mõisa nurm [322].

Paide rehi – Ahja k. endine Ahja mõisa puust koodi- ning suitsurehi, mis lõhuti 1920. aastatel. Siin olevat rehepapp Vanapaganat näinud [36]. Seda kohta kartnud lapsed, kuid ka vanad kartnud selles ümbruses öösiti liikuda [20; 299]. Kõneldud, et Vanajuudas veab öösiti käruga lapsi Paatsiperält Paide rehe juurde. Nimet. ka Vanareheks.

Pajo talu – Kõnnu k. vanatalu, eraldatud 1890. a. paiku(?) Lätte talust (asub tollest põhjas).

Paju talu – Lääniste (varem Imste) k. Piiri (Voitka) t. endine popsikoht, rajatud Eesti Vabariigi ajal. Talu juures kasvanud varem vanad pajud.

Paju talu – Kärša k. Popsikurmu endine popsikoht vana paju juures.

Palandare niit – Kõnnu k. Palandu t. heinamaa metsa ääres, talust lõunas [269].

Palandu – Metsküla Make, Nisu, Semmeli ja Issako t. mets, ulatub Sepa talust kuni Saava taluni, kus läheb üle Saava raeks ja Lepälaaneks [45].

Palandu (Palando, Pallando) **tal** nr. 105 – Kõnnu k. vanatalu, rajatud 19. sajandi II poolel; olevat siia toodud Juhkami talu juurest, teiselt poolt teed. Nähtavasti rajati talu mõne põlenud maja ("paland tare"¹³⁹) asemele või lähedale, kuna talu on kutsutud ka Paland(t)are taluks [507]. 1879. a. ostis talu päriseks Peeter Villak.

¹³⁷ 1715 (meetrika): *Patsi Hans* (Simm 1975: 192).

¹³⁸ 1826: *Paatzi* (Simm 1975: 192).

¹³⁹ Murrakupäraselt *palanu tare*. Vrd. *palandu* ~ *palanu* 'põlenud koht metsas' (Faster, Saar 2002: 96).

Palandusoo (-soo) – Akste k. Molloka talust 0,5 km lõunas olev soo, mis nüüd üles küntud; soo olevat vanasti põlenud [341].

Palanulomp – Kõnnu k. Leppoja ja Pedajamäe t. vahel, mõlemast 0,2 km kaugusel olev väike (30 × 60 m) tüma heinamaa, mis kunagi olevat põlenud [269].

Palanusoo (-soo) – Valgesoo k. Sae ja Tsuba t. piiril, viimasest 0,4 km idakirdes olev väike soo, mis varem olevat mitmel korral põlenud [126].

Palmi talu – Ahja k. asundustalu (Hurdaoru põhjakaldal, Tartu-Räpina maantee ääres).

Palo talu – Akste k. 1934. a. rajatud asundustalu (Tohtri talust 0,4 km idakagus).

Palootsa talu – endine mõisamaa popsikoht Kõnnu (varem Lääniste) k. Aavisto palo idaserval.

Palopäälne – pedastik Metsküla Tenno t. juures, talust läänes, kus asub iidne kiigekoht ning tantsuplats (Tenno talust 0,2 km lõunaedelas) ja kuhu veel 20. sajandi algul käidud 1. mail ja jaanilaupäeval 10 versta tagant kokku pidutsema [287].

Palotagune [-tagonõ] – Metsküla Kusma, Palu ja Tenno t. põld Palopäälse ja Mudakulaane vahel [287].

Paltsi org [paldsi] – Metsküla Reisivoldi (Mäe- ja Ala-Paltsi) talude vahel olev org [147].

Paltsi talu – Kärsa k. Popsikurmu endine popsikoht (Kanariku t. naabruses).

Palu (Palo) **tal** nr. A-232 – Metsküla endine renditalu (mõis ei müünud teda seepärast, et talul oli palju metsa). 1858. a. revisjonikirjades märgitud Ivansi (*Iwansi*) taluna.

Palu talu – Valgesoo k. Palukurmu endine popsikoht.

Palukurm [~ palo-] – Valgesoo k. loodeosa popsikohtade ja asundustalude üldnimetus. Mõisa ajal olnud siin (põhjapoolsemas osas) 7–8 popsikohta, millest 4 veel alles. Talud: Otsa, Sepa¹⁴⁰, Tamme, Kase, Kuuse, Liiva, Visnapuu ja Silla (?).

¹⁴⁰ Valgesoo k. artiklis on Sepa t. mainitud kui vanatalu; eraldi artiklina on olemas ainult Sepa t. kui “endine popsikoht”. Nähtavasti on esimesel juhul mõeldud hoopis Sepamaa talu.

Palupera mets (Paloperä mõts) – Kõnnu k. keskosas, Loori, Pedajamäe ja Räustava t. vahel olev mets [220; 488], mis kuulus Lätte ja Loori talule.

Papisoo – Metsküla Mudaku, Kangru ja Virga t. vahel olev rabasoo [147], ühenduses Lepäniidu sooga; saanud nime pappide tapmisest, mis kunagi vanasti siin toimunud [147]. Muistend kõneleb, et vanasti olnud soo asemel järv, kuhu keegi papp ära uppunud; rahvas pidanud seda järve pühaks ja hoidnud ta vee puhta; uuema põlve rahvas aga hakanud järves pesu pesema ja temasse jätiseid pilduma, kord visanud üks mees järve koguni hobuse raipe; sellest järv vihastunud: ühel päeval tulnud suur must pilv, mis võtnud kogu järve vee endaga ühes ning kandnud lääne poole; pilve ees lennanud suur must kaaren ja kisendanud; praeguse Lootvina (Virga) järve kohal laskunud lind maha ja hakanud maad kraapima; nüüd hakanud pilvest alla sadama mitmesuguseid veeloomi ja lõpuks vihma nagu oavarrest – tekkinud Virga järv [ERA II 241, 119/20 (11)].

Räägitakse ka ühest inimesest, kes kunagi soo peal ära tapetud. Pärast kuulnud öösiti ühtelugu soo peal karjumist “umbluu-umbluu..”. Mindud vaatama ning leitud sääreluu; kui see teise kohta maha maetud, lakanud ka karjumine.

Sood nimet. ka Papisaare sooks [124], Mäda järve sooks [45; 287] ja Priisooks (soos ei kasva heina ega marju, seega ta on “prii”, s.o. temale pole kellelgi nõudlusi) [138; 516], Virga sooks.

Pardi lomp – Ahja jõe sopp Valgesoo k. Puiga (nr. A-221) t. lähedal jõe paremal kaldal, Saesaarest 0,2 km ülevalpool. Nimet. ka Pardi oiduks.

Pargi talu – Ahja k. asundustalu endise mõisapargi ääres.

Parmo talu – Lääniste k. Plaksa t. endine popsikoht Parmolaane ääres, kuhu ta 1912. a. Laari-Nitka t. lähedalt üle toodi [454].

Parmulaan (Parmolaan) – Lääniste k. põhjapiiril, Lääniste-Võnnu maantee ja endise Kurista valla piiri vahel, Lääniste sillast 1 km loodes olev Plaksa t. mets; saanud nime paljudest parmudest [409]. Muistend kõneleb, et vanasti olnud siin väga palju usse; mindud targalt nõu küsima, kes olnud nõus aitama tingimusel, et metsas ussikuningas puudub; tark kaevanud metsa augu, teinud tule ümber ja hakanud kure sääreluust tehtud vilega vilistama; tekkinud hirmus kohin ja vusin, kõikjalt roomanud usse kokku ning hüpanud auku; lõpuks tulnud punase harjaga uss, ussikuningas, keerutanud end ümber targa ning tõmmanud selle koos endaga auku; siitpeale pole enam metsas usse nähtud [E 31598].

Partsi talu – Lokko k. asundustalu (küla idaosas, Lokokurmest 0,5 km idas).

Parveniit [*parvõ-*] – Lääniste k. Plaksa t. heinamaa endise parve lähedal Ahja jõe vasakul kaldal [454]. Nimet. ka Parveotsa [KN: *parvõotsa*] niiduks [454] e. ainamaaks [417].

Passakpajo org – Kärsa k. org, mis algab Kärsa-Kiidjärve maantee juurest, Kärsa endisest kõrtsist 0,6 km kauguselt ja suubub Ahja jõe ürgorgu Variku ja Saarva t. vahel. Vanasti olnud siin orus pajuvõsa, nüüd aga on org põlluks tehtud. “Siin paju nagu passaku kasuva”¹⁴¹ [467]. Nimet. ka Passakpa [483], Passakpao [467], Passakupajo [505], Passapa [483] ja Passapao [139] oruks.

Pedajamäe talu – Kõnnu k. Kopli t. endine popsitare, praegu koorejaam. Nimet. peremehe järgi ka Valli taluks.

Pedajamägi (Pedäjämägi) – kõrgendik Kõnnu k. Kopli t. maal, kus praegu piima vastuvõtupunkt (Pedajamäe talu). Siin kasvanud varem palju pedajaid [472].

Pedajasaar (Pedäjäsaar) – Kripsi vk. metsasaar [95].

Pedokese talu nr. 133¹⁴² [KN: *peedokõsõ*] – Lääniste (varem Imste) k. vanatalu, saanud nime tõenäoliselt *Pedokese Peebo Hindrik*’ult, kes 1760. aastatel tuli siia peremeheks Noorits-Metskülast Pedokese ehk Sikuti talust (järglaste perekonnanimi Sikut). 1816.–1834. a. revisjonilehtedel kirjas *Pedo*, 1858. a. *Pedokese*¹⁴³ nime all [KN: *peedukse*]. Rahvasuus tuntud kui Sikti talu. 1877. a. ostsid talu päriseks Jaak Pöder ja Johan Sorga.

Pedokese talu nr. 147 [KN: *peedokõsõ*] – Viisli k. vanatalu; saanud nime *Pedokese Andrese Hans*’ult, kes asus siia tõenäoliselt 19. sajandi algul Noorits-Metskülast. 1816.–1834. a. revisjonikirjades märgitud *Pedokese*, 1858. a. *Pedokse* taluna. 1877. a. ostis talu päriseks Fritz Pintson. Nõukogude ajal kuni 1960. aastani asus talus J. Tombi-nimelise kolhoosi keskus.

¹⁴¹ Murrakupärasem võiks olla: *Siin paju nigu passaku kasuva/kasussõ*, kuid sõna *passak* ise on kahtlustäratav. Tartu, Võru jmt. murdes esineb küll *patsak(as)* (VMS); võib-olla sobib see sõna tähistama ka eraldiseisvat tihedat pajupõõsast.

¹⁴² *Peedukese* t. (Simm 1975: 193).

¹⁴³ *Pedokse* (Simm 1975: 193).

Peebu talu nr. 65 – Akste k. vanatalu; 1816.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas Vilpo (*Wilpo*) taluna; praeguse nime sai talu Peep Torkilt, Vilpo Jaani pojalt, kes 19. sajandi algupoolel oli talus kaua aega peremeheks (viimase järglased said 1854. a. uueks perekonnanimeks Peebo). Talu rahvapärane nimetus Saava talu.¹⁴⁴ 1879. a. ostis talu päriks Johan Kõllamets.

Peenikevõsu [~ -võso] – Mustakurmu k. Ala-Issako t. metsatukk (Nurmeotsa talust 0,2 km lõunas ja edelas), nüüd raiutud.

Peetri talu – Kõnnu k. riigimaale 1936. a. rajatud asundustalu; nimi pandud peremehe isa mälestuseks. Kaardil Uudismaa talu nime all.

Penikabel [*pinikapõl'*] – Lääniste k. Kitse t. lähedal, talust 0,25 km lõuna-edelas olev koht, kuhu maetud talu koerad [353].

Peralaan (Perälaan) – Kärša vk. põhjaosa Jaaniojast põhja pool [483; 375].

Peraniit (Peräniit) – Mustakurmu k. Ala-Issako t. heinamaa (Tiigi talust 0,2 km idas) [112].

Peraniit – Valgesoo k. Paatsi t. heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal, Puiga (nr. 78) ja Müta t. vahel [173].

Pergete¹⁴⁵ – Kärša k. Väike-Sepa t. heinamaal, Ahja jõe vasakul kaldal, Kärša sillast 0,25 km allpool olev tüma koht [386].

Peroste mets [*perostõ*] – Kõnnu vk. osa Peroste soo piirkonnas [371].

Peroste soo – Kõnnu vk. soo metsavahikoha ja Liispõllu vahel, metsavahikohast 0,5 km lõunas, Liispõllu teest 0,25 km lõunas [88; 371; 472]; Tiusti soo osa. Nimi tulnud arvatavasti sellest, et soo oli “perātu”¹⁴⁶ (põhjata) ja sellel käimine oli raske [88]. Nimet. ka Peruste [KN: *perustõ*] sooks [88].

Perve talu – Kõnnu k. endine popsikoht.

Piidre lomp – väike lomp Metsküla Palandu (metsa) idaserval Make t. maal, Sepa talu lähedal (Selemändi lombist veidi põhjas). Nimi saanud lombile kellegi popsitüdruku poja Piidre sündimise puhul, kuna lomp kaevati samal päeval [45].

¹⁴⁴ Päritolu vt. Simm 1972: 292.

¹⁴⁵ Sõnast *perge*: ‘perke Vön Röp ‘mülgas; õõtsuv soopind’ (VMS). Vt. ka Perke jõgi (KASTRE).

¹⁴⁶ Sõnal *perātu/perätü* (Võru murdes ka *perädü*) on ka teisi tähendusi, näiteks ‘lõputu’, ‘troostitu’ (VES). Sõnatüvi *pero-* aga näib viitavat hoopis mingile muule sõnale (või nimele?).

Piiri (Voitka) **tal** nr. 136 – Lääniste (varem Imste) k. vanatalu, mille rajas tõenäoliselt 18. sajandi algul Piiri Jaak. 1816.–1834. a. revisjonilehtedel esineb Piiri (*Pieri*), 1858. a. *Nagla* talu nime all. 1879. a. ostis talu mõisalt Jaan Moonson, 1888. a. aga omandas talu Johan Voitk.

Piiri talu nr. 95 – Kõnnu k. vanatalu. Piiri-nimeline pere oli Kõnnus elanud juba 1638. a. (peremees *Piiri Paap*) ja ka hiljem, talu aga sai praeguse nime arvatavasti 19. sajandi esimesel veerandil Piiri Peedolt, kes siia tuli peremeheks Läänistest. Endine Vätsa e. Vetsa talu? 1879. a. ostis talu päriseks Jaan Piir.

Piiri talu nr. 150 – Viisli k. lõunapoolseim vanatalu Mooste valla piiril, rajatud tõenäoliselt 19. sajandi teisel poolel. Nimet. ka Piirimäe taluks [393]. Talu ostis päriseks 1886. a. Jaan Joonas.

Piiri talu – Lääniste (varem Imste) k. Piiri (Voitka) t. endine popsikoht, olemas juba 19. sajandi lõpul.

Piiri talu nr. A-233 – Metsküla uustalu, rajatud 1920. aastatel Palu talust eraldamise teel.

Piiri talu nr. 90 – Valgesoo k. vanatalu, saanud nime tõenäoliselt Piiri Jaago Kärsnalt või tolle pojalt Mikult, kes tulid tallu 1760. aastatel Imstest. 1886. a. ostsid talu mõisalt Kaarel Kraav ja Johan Jurs.

Piiri t. maal, talust 0,3 km lõunakagus, jõest 0,1 km kaugusel on ürgoru kaldal (Sikaniidu ja Vananiidu vahekoahas) muistne kääbas (13 m läbimõõduga). Kord näidatud kahele vennale unes, et kääpas on rahakast; mehed leidnudki kasti, ei jõudnud aga seda liigutada; tundmatu hääl hüüdnud, et andku üks meestest oma laps temale; kui seda ei tehtud, muutunud kast kiviks ja mehed jäänud pimedaks [E 52951].

Kääpast 150 m, Piiri talust 0,2 km lõunaedelas oleval karjamaal on kungas, kus rohkesti kive, üks neist õige suur (vt. Ohvrikivi). Mäel on varem lupja põletatud ja tema juures on tiik: “Ahja jõe kaldal Valgesoo küla karjamaal nn. “Pikaniidu” käärus olla vana ohverdamise koht. Koht on lääne poole kerkival jõe nõlvakul. Sihis 140°–320° 62 sammu pikk 35 sammu lai. Kuha keskel paistab maast grupp morään kivirahnusi. Leidustest ei teata. Koht ikke lage olnud kadaka põesaline. [---]” [E 52952].

Talu maal olnud varem ka teine kääbas, mis nüüd ära küntud; 1870. aastatel leitud sellest 1,5 sülla pikkune kett, mõök ja 6 raudkirvest.

Piiri-Kõnnu – Kõnnu k. läänepoolne osa 19. sajandi keskpaigani, kus asus 3 Piiri talu.

Piirilääniste talu nr. 111 – Lääniste k. vanatalu, mille rajas 18. sajandi algul Piiri Hans endise Piiri Peetri talu asemele, mis Põhjasõjas hävis. 1816.–1858. a. revisjonilehtedel esineb talu Piiri (*Pieri*) taluna, kuid veel 19. sajandi lõpupoolel tundis rahvas teda Piirihansu talu nime all. Pärimuse kohaselt on see talu koos Lääniste kõrtsiga küla vanim talu. 1865. a. ostsid talu päriks Johan ja Kristjan Klaosson, kelle järgi talu nimet. ka Klaussoni taluks. Nõukogude ajal asus siin kuni 1961. aastani Lääniste kolhoosi keskus (kolhoos ühendati Võnnu kolhoosiga).

Piirimägi – Viisli k. Piiri t. kohal olev kõrgendik Mooste valla piiril [393].

Piirioja – Kõnnu k. endiste talumaade piiri tähistav oja ehk piirikraav; algab Räustava t. lähedalt Leppojana (vt.), mis edasi voolab Kure ja Klaose t. vahelt Juhkami ja Korksilla talu alla juba Piiriojana [118; 291; 507].

Piiriorg – Viisli k. Piiri t. lähedal Mooste valla piiril olev org [19].

Piiriorg – Kärsa ja Akste k. piiri tähistav org, algab Kärsa-Kiidjärve maantee juurest Piirioru t. lähedalt ja suubub Ahja jõe ürgorgu [292].

Piirioru talu nr. A-205 – Kärsa k. kooli maale 1930. a. rajatud talu.

Piirisild – Kõnnu k. Piiriojal sild Piirisilla ja Tulbamäe t. vahel Lääniste-Kõnnu maanteel.

Piirisilla talu – Kõnnu k. Lääniste koolitare maale 20. sajandi algul rajatud talu [118].

Piirisoo – Kõnnu k. soo Piirioja ääres, ulatub koos tollega Kõnnu k. Palandu t. lähedalt kuni Korksilla t. lähistele, kus suubub Ahja jõe soisesse ürgorgu [91; 118; 379; 507].

Piiroidu mäealune [-*alonõ*] – Ahja ja Kiidjärve valla piiril Ahja jõe vasakul kaldal Piiroidu kohal olev heinamaa [459].

Piirioit – Ahja ja Kiidjärve valla piiri tähistav oit (nõgu, kus pisut vett) Ahja jõe vasakul kaldal [459]. Nimet. ka Piirioiduks, Piirioruks [459].

Pikkjärv – Metsküla ja Lootvina k. (vt. VASTSE-KUUSTE) piiril olev järv, mille pindala 2,5 ha, mõõtmed 650 × 65 m.

Vanasti olevat sõja aegu Virga t. raudväratid peidetud Pikkjärve, kus need veel praegugi olevat [138]. Muistendid järve kohta vt. Papisoo ja Virga järved.

Nimet. ka Lootvina (Luutvina) järveks.

Pikkniit – Valgesoo k. Valli t. heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal talust 0,5 km allpool, Änningemäest läänes [173]. Nimet. ka Pikaniiduks [*pikä*]. Pika- niidu ja Sikaniidu vahel jõe ääres metsa serval on arvatav vana ohvrikoht (vt. Piiri talu).

Pikkorg – Akste k. Valli t. põllust, Sulbi teest 0,2 km lõunas algav org, mis kulgeb läbi Saavapalu kirde suunas ja suubub Ahja jõe ürgorgu [337].

Pikk-Papisaar – Metsküla Papisoos pikk edela-kirde-sihiline seljandik (kont), asub Kangru talust 1 km edelas [138].

Pikkpõld – Valgesoo vk. Ahja jõe vasakul kaldal Mõtstare- ja Vanakivimäe vahel olev endine põld [122].

Pikksoo (-suu) – Metsküla Saava t. lähedal, talust lõunas, Mudaku metsa ääres [45] olev soo.

Pikässaar – Kripsi vk. metsasaar (Muugassaarest lõunas) [95].

Pilkuse läte [*pilkusõ*] – Akste k. Valli ja Vilpu t. maade piiril Akste oru kalda all metsaserval Ahja jõe lähedal, Akste ojust 0,5 km lõunas olev allikas [135; 505; 519]. Nimet. ka Pinkuse lätteks [*pinkusõ*].

Pille talu – Kärsa k. Popsikurmu endine popsikoht.

Pillekont – Kärsa k. Popsikurmu Pille t. juures, sellest lõunas olev väike, ümmargune kink [177], kus vanasti Mäkipäälse rahvas mai- ja jaanituld teinud. Nimet. ka Pillemäeks.

Pilpa küla¹⁴⁷ – Ahja mõisa endistele nurmedele Ahja mõisa ja Metsküla tee äärde 1920.–1930. aastatel rajatud asundustalud. Kuna kõigil majadel olnud ühtemoodi pilpakatused, pilganud peremehed asunikke: “Küll Brasch tuleb tagasi ja teeb pilpaile rattad alla!” [18; 508]. Lülletemäe järgi nimet. ka Lülletekülaks. Talud: Eha, Heljo, Hoole, Kingu, Koidu, Kuressaare, Laari, Männa, Pärna, Roosi¹⁴⁸, Suurelätte, Tamme, Tegu, Viiso ja Ühingu.

Pimmelaan – Akste vk. osa Musta asunduse juures Kiidjärve valla piiril; olnud vanasti kõrge, tihe ja pime mets, millest ka nimi [111; 382]. Nimet. ka Mustalaaneks.

¹⁴⁷ Ei esine selle nime all üheski asulate nimistus (alates 1923. a.-st) (EH).

¹⁴⁸ Vt. Ahja küla; kuna eraldi artiklit Pilpa k. Roosi t. kohta pole, siis ilmselt on siin- sse loetelusse sattunud Ahja k. sellenimeline talu.

Plaksa talu nr. 115 – Lääniste k. vanatalu, mille rajas tõenäoliselt 18. sajandi algul Plaksa Jaak, oli aga arvatavasti 1720. aastatest kuni 18. sajandi lõpuni Kiljako-nimelise pere käes; 1816.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas *Piiri* talu-na (peremehe järgi). 1879. a. ostis talu päriseks Hindrik Klaos.

Talu krundis, teisel pool Sügävorgu, lääne pool Laari-Nitka t. teed, talust 150 m kaugusel on vana Piiri (Nunni) talu kaev – talu kuulunud Nunn-Jaani isale [417; 409].

Talu karjamaal, Võnnu maantee põhjapoolsel kaldal, Männi talust 80 m Võnnu pool on varem asunud kääpad, mis nüüd madaldunud ning osalt hävitatud; paar kääbast tuleb pika peenrana välja maantee äärde ja on veel märgatavad [354; 454]; kääpaist on leitud luid [409].

Plaksi läte – Akste k. Kuressaare t. popsimajade lähedal, nondest 0,25 km idas, Ahja jõe ürgoru kalda all maa seest vulinal üleskihisev allikas (kolme auguga) [4; 3; 218]. See koht asub Akste-Valgesoo teest 0,5 km idas, metsa idaserval, Kuressaare talust 1 km idas. “Läte keese kalju alt, juusk otse vulinal”¹⁴⁹ [218]. Allika nimi tulnud sellest, et siin kunagi peigmees ja mõrsja (plaksuga) suudelnud, millest tekkinud läte; hiljem peigmees tapnud Mõrsjaorus oma pruudi ära [3].

Plaksi lätte juures on veel kaks allikat: üks neist voolab 5 m kaugusel välja mäerinnaku alt, teine väljub u. 30 m ülevaltpoolt maa seest. Allikad ja vihmaveed on siin ürgoru kaldasse uuristanud sügava sätkoru.

Pleekaed (Pliikaid) [*pliiKaid*] – aed (väljak) endise Ahja mõisa Keskmise järve kaldal, kus vanasti kuivatati mõisnike pesu (lähedal asub pesukoda) [299].

Poole talu – Vanamõisa k. asundustalu, poolitatud (Avitaja talust läänes ja loodes).

Popsikurm – Kärša k. kagupoolne osa Ahja jõe ürgoru kõrge kalda veerul. Vanasti olnud siin Ahja mõisnike jahimaa, kus korraldatud jänesejahte [177; 483]. 19. sajandi keskpaiku lasknud mõisnik ehitada siia vaestele inimestele popsitared, kokku 17 majapidamist (praegu neist alles 13) ning andnud igale 2 vakamaad [50; 483]; veel 1920. aastatel leidis siin korstnata suitsutaresid. Popsikurmu nimet. ka *Mäkipäälseks* [50] ja pilkamisi Troio liinaks [483]. Pärimuse järgi olevat vanasti siia kuhugi maetud kullakast

¹⁴⁹ *kalju* on Tartu ja Võru murdes peaaegu tundmatu sõna, ilmselt hiline laen põhjaeesti murretest või eesti kirjakeelest; Võnnu murrakus on selle asemel *paе*, võibolla ka *müür* vm. Sõna *otse* vaste Võnnu murrakus oleks siin *õkva*.

[50]. Talud: Suurekõivo, Paju, Matsoni (endine Variku), Pille¹⁵⁰, Liivamäe, Kalju, Karjasoo, Paltsi, Kraavi, Kanariku, Männi, Lombi, Haava, Raa ja Kutsari (kolm viimast lõhutud).

Porgandi veski – veski Valgesoo k. Ahja jõe ääres, allpool Valgesoo veskit. Veski ehtas 1918. a. paiku endine Akste küla sepp Kärсна-Muuga, kelle hüüdnimi olnud Porgandi¹⁵¹ [173]. Praegu asub siin Himmaste velskri-ämmaemandapunkt ja apteek. Veski juures olev kivisild olevat piiskopi-aegne.

Porilomp – Mudaku vk. Liivlombi lähedal, tollest veidi lõunas olev lomp [124].

Poti talu nr. A-171 – Akste k. Järvekurmu idapoolseim endine kandikoht; märgitud juba 1870. a. vakuraamatus.

Praksi talu – Lääniste k. asundustalu Koolipraksi ääres.

Puhastik¹⁵² – Valgesoo k. Tilba t. heinamaa Atikoja ääres, Rakesillast¹⁵³ veidi allpool [276]. Nimet. ka Puhastikuniiduks.

Puiga talu nr. A-221 [KN: `puiga] – Valgesoo k. endine renditalu Ahja jõe paremal kaldal Saesaare lähedal. Valgesoo külas elas Puiga-nimelisi peresid juba 18. sajandi algupoolel, revisjonide andmetel oli Puiga talusid külas 1758., 1816. ja 1834. a. üks, 1858. a. 3. (Juba 1688. a. elas Valgesool *Puika Thoma Andres*.) Talus olevat vanasti olnud Ahja mõisa karjamõis [459]. Nimet. ka Puigamäe taluks, Ülejõe-Puigaks [101].

Puiga talu nr. 78 – Valgesoo k. vanatalu; praegusse kohta talude kruntiajamisel 19. sajandil koos Müta ja Nagla taluga külast välja veetud [173]. Praeguse nime sai talu 19. sajandi keskpaiku; varem nimet. ka Küla-Puiga taluks [küla-]. 1883. a. ostis talu päriseks Jaan Joonas.

Puigamäe – Ahja jõe kõrge parema kalda üldnimetus, hõlmas piirkonna Valgesoo k. Puiga nr. A-221 talust kuni Suur-Taevaskojani. Vanasti olevat seda piirkonda kutsutud Puugimäeks, kuna siin leidunud rohkesti puuke.

Pulga oja – Lääniste k. Plaksa t. juures Sügävorus varem olnud lühike, vee-rikas oja, mis suubunud talu tagant Ahja jõkke ja kus leotatud linu [265; 417].

¹⁵⁰ Käsikirjas siinkohal *Pilli*.

¹⁵¹ *porgand'* 'lobasuu' < *porgatama* 'lobisema' (EVS).

¹⁵² *puhastik* 'raiesmik' (VMS).

¹⁵³ Vt KIIDJÄRVE.

Punane Koit – kolhoos keskusega Metsküla Ivani talus; territoorium hõlmab Metsküla, Mustakurmu küla, Musta asunduse ja Kosova küla.

Punni talu nr. 22 – Ibaste k. vanatalu, rajatud 19. sajandi keskpaiku eraldamise teel Kripsi talust. Nimi talule saadud esimese peremehe Peeter Pungi järgi, kes pärines Noorits-Metsküla Punni talust (juba 1816. a. elas Ibastes metsavaht Punni Jaan). 1879. a. ostis talu mõisalt Peeter Pung, 1884. a. aga omandas selle Joosep Pung.

Punnialune [-*alonõ*] – Ibaste k. Punni t. heinamaa talu kohal Ahja jõe paremal kaldal [187].

Purreteotsa [*purrotõ*-] – Kõnnu k. põhjaosas Karjasoo (Purrete soo) ja Räädu-laane vahel, viimase ääres leiduv madalam koht, millest ülepääsemiseks tuleb kasutada purdeid [323].

Pussumägi – Soevariku vk. ääres Pilpa k. Kuressaare t. lähedal olev kõrgendik [299].

Pussusaar – Akste k. Rebase t. (endise Valgesoo vk.) metsas, Valgesoo metsavahikohast 0,6 km edelas asuv 0,25 ha suurune soosaar Suursoos [218].

Putsata pera – Valgesoo k. kirdeosas Liivamäe palo ja Türanaha palo vahel, Kurksoost lõunas asuv jõeäärne mets (kahest mainitud metsast väiksem) [100; 101]; kujutab endast Liivamäe palo kirdepoolset otsa (3 ha), asub Järvemäe talust ligi 1 km idakirdes [KN: *putsataperä palo*].

Puumõtsa niit – Lääniste k. Korksilla t. heinamaa talust 0,75 km kagus; praegu võsastunud [95].

Puurae soo (suu) – Metsküla Virga ja Reisvoldi (Ala-Paltsi) t. vahel, esimesest 0,5 km idas, mõlemal pool Kosova teed kasvav soine mets [138].

Puusepa talu nr. A-79 [-*sepä*] – Sonnatari kurmu endine kandikoht, rajatud 1900. a. paiku [115; 214].¹⁵⁴

Puustaid – Lääniste k. Plaksa t. maal, talust 0,1 km põhjas, Sügävoru põhjakaldal asuv põllulapike [417].

Puutare – Ahja k. Kadaja tee ääres, Ahja ristteest 0,1 km asunud maja, kus elasid varem mõisa tallimees ja mölder ja mis põles maha 1944. a. sõjasuvel. Kirjanik Friedebert Tuglase sünnikoht, mis tähistatud mälestuskiviga. Mõisa puusepad käinud siia tööle [36].

¹⁵⁴ Sama talu nimetatakse mujal tekstis Vanamõisa k. taluks; leidub ka Vanamõisa k. (vt.) talude loetelus.

Põlde jõgi [*ˈpõldõ*] – Ahja jõe nimetus Valgesoo k. kohal allpool Valgesoo veskit, kus jõgi voolab põldude vahel [173].

Põllu talu – Vanamõisa k. asundustalu (küla loodeosas, Kivisilla metsa ääres).

Pähna talu nr. 116 [KN: *pähnä*] – Lääniste k. vanatalu, mille ostis mõisalt 1879. a. Jaan Nagel ja omandas 1885. a. Juhan Kahn. Talu põles 1890. aastatel ja uuesti samasse kohta enam üles ei ehitatud. Rahva teatel olevat Juhan Kahn (Kaan) hiljem ostnud endale ka Paabu ja Tenno talu, ja kuna nende hooned olnud lagunened, ehitanud maantee äärde uue talu, kus avanud ka poe (1963. a. asus siin kolhoosi sepikoda).

Pähna tee (tii) – Pilpa k. Lülletemäelt Paatsi rehe suunas kulgev pärnaallee [20].

Pärna talu nr. A-7 – Kosova k. asundustalu.

Pärna talu – Lääniste k. Plaksa t. endine popsikoht Parmolaane ääres.

Pärna talu – Pilpa k. asundustalu (Kosova k. piiril, ligistikku Paatsi taluga).

Pärna talu nr. A-109 – Musta as. asundustalu.

Pöörde talu nr. A-35 – Ahja k. asundustalu endises mõisa aidas. Eesti Vabariigi valitsus andnud selle mõisnik von Braschile, kes selle aga edasi müünud Sarensile.

Püttsepa talu nr. A-201 [KN: *püttsepä*] – Sonnatari kurmu endine kandi- ja puulõikajakoht, rajatud rahva teatel 1900. a. paiku, tegelikult aga oli ilmselt olemas juba hiljemalt 1870. a. (Sonnatari külas Püttsepa Hansu ja Püttsepa Johani talu). Talu on seotud ka Friedebert Tuglase vanaisaga, kes siin 1871. a. suri.

Raa talu – Kärsa k. Popsikurmu endine popsikoht, mille omanik olnud Raag. Talu lõhuti 1964. a.

Rabasoo – Kivisilla vk. kv. 41/38, metsavahikohast 0,7–0,8 km kirdes olev raba [93].

Rae talu nr. A-5 – Kosova k. asundustalu.

Rahahaud (-aud) – Kõnnu k. Irde t. maal Pedajamäele mineva tee ääres (teest vasakul), Irde talust 0,6 km kaugusel asuv tiik. Selle tiigi juures hakanud kunagi pull maad kaapima ning puskima; kui Piiri talu karjane läinud vaatama, leidnud ta maa seest kasti, kuld- ja hõberaha täis; karjapoiss rääkinud kodus asjast peremehele, kes kogu varanduse endale võtnud [269; 323].

Raie talu – Vanamõisa k. asundustalu endise Vanamõisa karjamõisa asemel.

Rakesilla talu nr. A-197 [*rakõ-*] – Valgesoo k. endine Tilba metsavahikoht Koorvere-Põlva maantee ääres Rakesilla¹⁵⁵ lähedal, Mammaste k. piiril; metsavahikoht kaotati 1930. aastatel.

Raua talu nr. A-9 – Kosova k. asundustalu¹⁵⁶.

Raudsepa talu nr. 34 [*-sepä*] – Metsküla vanatalu; saanud nime Raudsepa (*Rautseppa*) Märdi Hindrikult, kes siia tallu tuli 1760. aastatel peremeheks Sonnatariilt. 1816.–1858. a. revisjonikirjades esineb Raudsepa (*Rautzeppa*) taluna. 1911. a. ostis talu päriseks Daniel Kure.

Raudsepa talu nr. A-142 – Kärsa k. endine renditalu; esines sama nime all juba 1816. a. revisjoni ajal. Kärsal elas Raudsepa-nimelisi peresid juba 18. sajandi algul.

Rebase talu nr. 67 [KN: *rebäse*] – Akste k. vanatalu; 1858. a. revisjonikirjas tõenäoliselt Saava (*Sawa*), 1870. a. vakuraamatus *Saava Molloka* taluna. Praeguse nime sai talu peremehelt Mikk Rebaselt, kes ostis talu päriseks 1879. a.

Rebasevarik – Vanamõisa k. lääneosas Avitaja talust kuni Kivisilla metsani ulatunud mets, mis raiuti 19. sajandi lõpupoolel. Praegu on metsast säilinud kaks põlist mändi Avitaja talu juures [370].

Rehe talu nr. A-61 – Vanamõisa k. asundustalu (Vanamõisast 0,5 km loodes), rajatud karjamõisa rehe juurde [256; 370].

Reino talu – Lokko k. asundustalu (Lokokurmu endiste moonamajade lähedal, neist 0,25 km Kärsa kõrtsi pool).

Reisvoldi kurm – Metsküla osa Reisvoldi, Villemi, Klaose ja Saava taluga [276].¹⁵⁷

Reisvoldi talu nr. 41 – Metsküla vanatalu; saanud nime arvatavasti riigimetsa (*Reichswald*) järgi, mille lähedal ta asub; mainitud esmakordselt 1870. a. vakuraamatus (*Streugesinde Reisvoldi*). Rahva arvates aga on talu saanud nime Reisvoldi-nimeliselt peremehelt 19. sajandi lõpupoolel, kes siia tulnud Poka vallast Palsi talust: talu hakatud sealt peale kutsuma ka Paltsi taluks ja alates 20. sajandi algusest, pärast talu poolitamist, Ala-Paltsi taluks; uut

¹⁵⁵ Vt KIIDJÄRVE.

¹⁵⁶ Lavastaja, tantsupedagoogi ja folkloristi Kristjan Toropi (1934–1994) sünnikoht; 23.10.2004 avati siin talle mälestuskivi.

¹⁵⁷ Klaose t. esineb ainult siin ja Metsküla artiklis; selgusetuks jääb, kas Reisvoldi kurm ja Linamu küla kattuvad ja kas ka Aukaotsa nimetuiks jäetud popsitared kuuluvad siia.

talude kutsutud Mäe-Paltsiks [147]. (1816. a. elas Reisvoldi-nimeline pere Metsküla Semmeni talus, aga ka Valgesool). Reisvoldi talu ostis päriseks 1868. a. Jaan Käärrik, kellel arvati olevat puuk. Talu hooned lõhuti 1964. a.

Riio talu – Kõnnu k. Looori t. endine popsikoht Tedressaarel, rajatud 1905. a. paiku. Nimi on talule pandud Kusta Mosina järgi, kes peremeestega 30 aastat selle maa pärast rielnud [220].

Riiu (Riio) vang – Akste k. Tohtri t. heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal, Valgesoo k. piiril, Valgesoo k. Puiga (nr. 78) talust 1 km idakirdes. Vanasti käinud Akste ja Valgesoo k. rahvas siia hobustega õitsile, kusjuures õitsiliste vahel juhtunud sageli riidu ja taplust, sest kummagi küla rahvas pidanud seda heinamaad omaks [100; 101; 139; 519]. Hiljem, talude ostmise ajal, läinud Tohtri ja Kuressaare t. peremehed selle heinamaa pärast kohtusse; esimese peremees maksnud kohtunikule altkäemaksu ning saanud heinamaa endale [218].

Riivsilla org – Kõnnu k. Klaose t. maal, Klaose ja Leppoja t. vahel olev org, mis suubub Piirisohu [91].

Ristimägi (Põlva khk.) – Valgesoo k. Sikaniidu vastas Ahja jõe paremal kaldal (Eoste k. Plado t. heinamaal), Vanasilla otsa kohal olev väike küngas. See olevat endisaegne kalme [126], kus vanasti olnud ka ohvrikivi, millel jumalatele käidud ohvreid toomas, ning kuhu rüütlite ajal püstitatud rist [173]. Kalmest on leitud vaskvöö, prees ja vaskraha [E 52952]. Praegu on mäest pool ära uhtunud, siit on leitud ka luupuru.

Ristnurme kink (kenk) – Valgesoo k. Sõra (Kaasiku) t. väikesel kõrgendikul olev põld, talust mõnisada meetrit läänes [491]. Nimi pandud arvatavasti sellest, et siin varem teerajad ristusid.

Roestu soo (suu) – Mustakurmu k. idaosas Mudaku metsa ääres Kährimäe lähedal olevad Mustamõisa ja Valgesoo k. talude heinamaad.

Roistoja – suubub Ahja jõkke ida poolt Karjasoost, Ahijärvest ülaltpoolt [472].

Roogandu – Kivisilla vk. metsavahikohast 0,8 km kagus, Kününüidu ja Vareseniidu vahel olev Kivisilla t. heinamaa. Nimi sellest, et vanasti on heinamaa saamiseks selles kohas raiesmik “ära roogitu” [93].

Rooma talu nr. 141 – Ibaste k. vanatalu, mille rajas 18. sajandi algul tõenäoliselt Rooma Pärtel (pärimuse järgi toodud Roomade esiisa siia Pärnu maalt vahetatuna jahikoera vastu; nimi on tuletatud isikunimest Roomo e.

Roomu < Fromhold). 1816.–1834. a. revisjonikirjades seisab talu Raudsepa (*Rautzeppa*), 1858. a. juba Rooma (*Roma*) taluna. 1868. a. ostsid talu päri-seks Jaan ja David Raudsepp, kes selle poolitasid.

Roosi talu nr. A-19 – Ahja k. asundustalu (Süvaoru variku lähedal, Pilpa k. piiril).¹⁵⁸

Ropka mets, vahtkond – Kõnnu küla, Ahja jõe ja Kastre piirikraavi vahel olev metsamassiiv. Ahja mõisnik v. Brasch kinkinud selle metsa omal ajal Ropka mõisnikule v. Braschile “hambarahaks” [91], teistel andmetel mänginud ta selle kaardimängus maha.

Ropka metsavahikoht – Ropka vk. mõisaaegne puulõikajakoht.

Rosi tare – endine popsitare Kripsi vk. Haavassaare juures; nüüd lõhutud.

Ruunalomp – Mudaku vk. Metsküla-Koroka t. tee ääres, Koroka talust 1 km kaugusel olev lomp. “Tan ollu mädä kotus, ütél inemisel uppunu sinna ruun-obene ärä”¹⁵⁹ [287; 516].

Ruunaniit – Kõnnu k. idaosas, Kruusamäe talust 0,5 km kagus olev heinamaa [163; 300]. Nimet. ka Ruunasooks [403] ja Kilginiiduks, kuna siin lähedal elanud vanasti Kilgi-nimeline mees [300].

Rõtusmäe talu – Akste k. Tootsi ja Valli t. vahel, esimese lähedal olev asundus-talu Rõtussoo ääres.

Rõtussoo – Akste k. Rämmali, Tootsi ja Vilpu t. maal, Tootsi talust 0,25 km loodes olev väike soo [139].

Rämmali talu nr. 69 [KN: *rämmäli*] – Akste k. vanatalu; saanud nime ilmselt Rämmali-nimeliselt perelt, kes elas talus juba 18. sajandi algul ja vahest varemgi (1688. a. peremees *Remann Philip*); 1816.–1858. a. revisjonilehte-del kirjas Vilpo (*Wilpo*) taluna, 1870. a. vakuraamatus Rämmali (*Remme-li*) taluna; (rahvasuus on olnud ilmselt kogu aeg tuntud Rämmali taluna). 1886. a. ostis talu päri-seks Mihkel Soe koos Kusta Matsoniga.

Rämmali t. metsas olevat Rootsi-Vene sõja ajal lahingut peetud [EKLA, f 199, m 38, l 5]. Talust 0,4 km idas, Akste oru lõunapoolsel kaldal, Sulbi teest 50–60 m põhja pool on metsas lähestikku kolm ümmargust kääbast (läbimõõt 6–10 m) ja neist 100 m lääne pool tihnikus veel üks väiksem kää-bas, mida kutsutakse Rootsi kääpaiks [376] ehk Rootsi sõjakääpaiks [483], kuhu olevat maetud ka üks Rootsi kindral [376]. 19. sajandi lõpul olevat

¹⁵⁸ Nähtavasti on sama talu sattunud ka Pilpa k. (vt.) talude loetelusse.

¹⁵⁹ Tsitaat on Võnnu murrakus.

siit kaevamisel leitud roostetanud puss [376]; siit on kätte saadud ka mõök [139], pealuu [53; 134], mitmesuguseid muid relvi ja plekist rahasid [539]. Keegi inimene, kes siin kaevanud, jäänud varsti põdema ning surnud [483].

Kääpaid olnud varem metsas ürgoru kaldal rohkemgi, mis aga nüüd madalaks vajunud [539]. Kääbaste lähedal olevast kruusaaugust olevat välja toodud hulgaliselt luid [376].

Rätsepa talu [ˈrätsepä] – Kärsa k. idaosas Ahja jõe kaldal (Raudsepa talust 0,3 km idas) asuv endine mõisa rätsepa maja [32].

Rätsepa talu – Akste k. Arike t. endine popsikoht maantee ääres, mille rajas 1912. a. paiku külarätsep.

Räustava (Räüstävä) küla – Kõnnu k. kolme (varem viie) Räustava talu varasem rahvapärane üldnimetus [269; 472]. Nimet. ka Räustava nukaks.

Räustava (Räüstävä) talu¹⁶⁰ nr. 104 – Kõnnu k. vanatalu, mille ostsid päriseks 1882. a. viis meest – Hindrik Semmel, Hindrik Peedosaar, Adam Ratas, Johan Nagel ja Jaan Mollok. Varem olnud siin viis taret, praegu ligistikku kolm talu [220].

Räädulaan¹⁶¹ (Räädülaan) – Ropka vk. idaosa Kõnnu k. Kõivosaare ja Lepasaare t. vahel; Eesti Vabariigi ajal maha raiutud. Varem kasvanud siin lepitik, mispärast nimet. ka Lepässaareks [323]; praegu kasvab siin noor haavasegamets [371; 472; 323].

Rüütli talu nr. A-117 – Kärsa k. endine rendikoht; saanud praeguse nime 19. sajandi II veerandil Rütli-nimeliselt perelt; 1816.–1834. a. revisjonikirjas Paatsi (*Paatzi*), 1858. a. *Rütli* taluna. Talus on 1871. a. sündinud advokaat ja ühiskonnategelane Oskar Rütli.

Rüütli-B talu – Kärsa k. Rüütli talust erald. asundustalu.

Saare talu – Kärsa k. (Arramäe poole) asundustalu.

Saare talu nr. A-62 – Vanamõisa k. asundustalu (Vanamõisast 0,5 km kirdes).

Saarelomp [saarõ-] – Lääniste k. Kitse t. karjatee ääres olev lomp, mille juures varem saared kasvanud [353].

¹⁶⁰ Vrd. 'räüssäm(m)ä 'maha tallama, purustama', räüsätämmä 'sonkima' (VMS); 'räestü 'raiesmik', räü 'metsaheinamaa' (Faster, Saar 2002: 98).

¹⁶¹ Vrd. räüüd 'praht, puru' (VMS).

Saarepalo – Kärša k. Popsikurmu kohal Ahja jõe vasakul kaldal Kärša silla ja Sulbi veski vahel olevad Mustakurmu talude heinamaad; nüüd võsastunud [177].

Saarva talu nr. A-135 – Kärša k. endine renditalu; kannab sama nime tõenäoliselt alates juba 18. sajandi algusest, mil Käršal elas mitu Saarva-nimelist peret, võib-olla aga isegi juba 17. sajandist (1688. a. Käršal 4 Saarva (*Sarwa*) talu). Varem nimet. ka Tooma taluks [KN: *'tuuma*].

Saarva talu nr. 142 – Ibaste k. vanatalu, mille rajas 18. sajandi algupoolel tõenäoliselt Tennokese Peedo Peeter, kelle järgi 1816.–1834. a. revisjonilehtedel märgitud *Tennokese* taluks; 1858. a. juba Saarva (*Saarwa*) talu. Praeguse nime sai talu Joosep Saarvalt, kes siia tuli 1820. a. paiku Ahja mõisast pere-meheks.

Talu juurest külateele mineva tee paremal poolel, külateest 30 m, on vana ohvrikoht ja kivikalme, kust enamik kive on küll juba laiali veetud [425; EKLA, f 199, m 38, l 9]. Kalmest mõned meetrid põhja pool, kus praegu kasvab pihlakas, olnud veel 19. sajandi lõpul alles iidne ohvritamm [425]. 1868. a. ostsid talu päriseks Jaan Otsing ja Fritz Pintson.

Saarvakont – Mustakurmu k. Loko ja Mikkeli t. piiril, viimasest 0,1 km põhjas, põllus olev väike küngas [186]. Varem tahetud siia veskit ehitada.

Saarökene [*saarökõnõ*] – Ibaste k. Klaose t. heinamaa Ahja jõe ja Kure järve vahel, luhahainamaast kraaviga eraldatud [24].

Saava rae – Metsküla Saava t. juures, talust põhja pool kasvav mets (Lepälääne ja Palandu vahel) [45].

Saava talu nr. 28 – Metsküla vanatalu; saanud nime tõenäoliselt 18. ja 19. sajandi vahetusel sellenimeliselt perelt; 1816.–1858. a. revisjonikirjades esineb Saava (*Sawa*)¹⁶² taluna. (Saava-nimeline pere elas Metskülas küll juba 18. sajandi keskel; nimi on tuletatud vene isikunimest Savvei e. Savva.) Siin asus luuletaja Gustav Suitsu isapoolse vanaema Mai Suitsu (neiuna Vossmann) lapse- ja neiupõlvkodu. Talu on 1870. aastatel külast, Nisu t. ja oru vahelt välja veetud [286]. 1911. a. ostis talu päriseks Daniel Tenno.

Saava talu nr. 130 – Lääniste (varem Imste) k. vanatalu, mille rajas tõenäoliselt juba 18. sajandi algul Peedo Hans; 1816.–1834. a. revisjonilehtedel esineb talu Peedo (*Pedo*) talu nime all. 1830. aastate algul tuli tallu peremeheks Peep Saava (Saarva), kellelt pärineb ka talu praegune nimi (1858. a. revisjonikirjas *Saava* talu). Imstes leidus küll juba 1627. ja 1638. a. revisjonide

¹⁶² 1826: *Saawa* (Simm 1972: 292).

ajal *Saava*-nimeline pere, kellega aga talul pole arvatavasti midagi ühist. 1879. a. ostis talu päriseks Vidrik Harkmann. Talu juures olvas sepikojas töötas ning elas oma elu viimasel perioodil (1908–1921) Jaan Matson, rahva seas tuntud Kaera-Jaan (vt. Kaeratare).

Saavaniit – Akste k. Peebu e. Saava t. heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal Valgesoo küla piiril, Kõrgemäe talu kohal [3].

Saavapalu – Akste k. Valli (Saava) t. mets talust idas. Metsas olevat vanasti suur lahing toimunud [505] ja mets on kääpaid täis, neist osa ära vajunud [66; 133; 156]. Kääpaid on nii pikki (nt. Ala t. lähedal, sellest põhjas) ja ka ümmargusi (üks selline Rämmali t. kääpaist 0,2 km kagus). Kääpaid nimet. Rootsi kääpaiks [*roodsi*] [505], kuid ühe teate järgi olevat neisse maetud lahingus langenud venelased [111]. Metsa nimet. ka Aadopaluks [135].

Saavapalu – Akste k. Aabukurmu juures olev Peebu (Saava) t. mets [506]; nimi uuemat päritolu.

Sae talu nr. 84 – Valgesoo k. vanatalu, mille rajas sellenimelisena 18. sajandi algupoolel arvatavasti Sae Jüri (juba 1588. a. elas Valgesool talupoeg *Hans Soya*). Talu nimi olevat tuletatud saeveskist, mis vanasti (18. sajandil) kuulunud talu juurde. 1883. a. ostis talu päriseks Madis Lätti. Nimet. rahva hulgas ka Nagla taluks [126; 173].

Sae ussaid – Valgesoo k. Saesaare kohal (Saesaare hüdroelektrijaamast 0,1 km allpool) olev Ahja jõe parem kall [173].

Saeniit – Valgesoo k. Tilba t. heinamaa Laari metsavahikoha lähedal, Laaritsmäe all [276].

Saesaar – Valgesoo k. Väike-Taevaskojast 0,5 km ülevalpool Ahja jões olnud väike saar (10 m pikk, 3–4 m lai), mis 1951–1952. a. seoses hüdroelektrijaama ehitamisega hävitati (paisust asus saar ligi 100 m allpool). Kunagi asetse-
nud siin jõekaldal põlismetsa peidus sepikoda, kus elanud kuulus sepp, kes tagunud muistsetele eestlastele mõõku ja odasid. Hiljem hävitanud maa-
le tulnud ordurüütlid relvatehase ning ehitanud asemele saeveski. Kord aga tulnud kevadel nii suur vesi, et pühkinud veski jäljetult minema; teise jutu järgi hävinud veski sõdade ajal. Endise sepikoja olemasolu tõendavad jõepõhjas ja kalda murukamara all leidunud rauatükid ja sulatusjätted, mida vesi aeg-ajalt päevavalgele toonud [Vahtra, Ivask 1940: 101]. Varem on siin jõe perve peal tunda olnud hoonete asemed ning hüdroelektrijaama ehitamisel satunud vana tammi rindpalgile [101], tulnud päevavalgele ka poolik veskikivi ja vanaaegsed palktarad, samuti jalaahel või käerauad.

Veski olnud varakas, möldrid rikkad [173; Vahtra, Ivask 1940: 84]; kaldal asuvates keldrites olnud peidus rohkesti vara, kulda ja hõbedat, mis veel praegugi seal puhkavat. Varanduse kättesaamiseks pidavat julge mees enne jaanipäeva täiskuu ajal üksinda kaevama järgimööda kolmel neljapäeva ööl keskööst kukelauluni, mida olevat ka üks mees teha proovinud, olnud aga kolmandal ööl sunnitud kaevamise katkestama, kuna kadunud inimesed, kes piduks valmistunud, tulnud teda kummitama [Vahtra, Ivask 1940: 84]. Teise jutu järgi võivat varandust kätte saada jaanipäeva keskpäeval, kui õnnestuks varanduse peidukoha juurde pääseda nii, et mitte ükski elusolend, ka mitte putukas ega ussike, seda ei märkaks – siis olevat kullakelder avatud [173].

Rahva jutu järgi matnud ka rootslased siia Põhjasõja ajal kulda: Rootsi väed põgenenud kullakastidega läbi Valgesoo küla ning jõudnud Saesaare mäele, kust järsk ning käänuline tee alla jõe äärde viinud (mis veel praegu tunda); mäest alla minnes kukkunud rahakassat vedav hobune maha ja murdnud jalaluu, teised uperpalli talle otsa; kuna kulda edasi toimetada oli võimatu, kaevatud auk ning maetud kuld maha jõe perve sisse [101; ERA II 241, 150 (18); EKLA, f 199, m 38, l 10/1]¹⁶³ – ühe teate järgi kaks pütti kulda ja üks pütt hõbedat [101], teise järgi kolm pütti kulda [122], kolmanda järgi koguni 7 pütti kulda [173]. Pärast Põhjasõda sattunud Valgesoo Sae talu peremees Saeberg Võrus käies kellegi Rootsi sõduriga kokku, kes kuuldes, et Saeberg on pärit Valgesoolt, avaldanud soovi temaga kaasa sõita ning koos varandus välja kaevata, kuna teadvat selle täpset asukohta. Koduteel peatunud mehed Kirumpää kõrtsis, kus sõdur laua peale pikali heitnud ning magama jäänud. Kuna Saeberg oli kulla peidukoha teada saanud, jätnud ta sõduri magama, sõitnud üksi koju ning hakanud juhatatud kohas kaevama. Olnud palav päev, töö väsitunud ja mees heitnud lõpuks augu kõrvale väheks puhkama – näinud unes, et ilmunud Vanajuudas ja öelnud: “Luba heng ärä, sis saat kulla kätte!”¹⁶⁴ Mees ärganud, näinud kaevatud augus madu, võtnud labida ja jätnud kulla sinnapaika, kus see veel praegugi olevat [101].

Kord läinud Ülejõe-Puiga (Puiga nr A-221) talu sulane ühel laupäeva õhtul Saesaare juurest üle jõe, et koos teiste külapoistega koguneda Piira (Oja) tallu ning sealt ühiselt minna külla tütarlaste juurde lõbutsema. Tõusnud Saesaare mäele, näinud ta all jõe ääres tuleõhet; arvanud, et kaaslased tulnud siia tulega västrapüügile, roninud ta mäest alla ja kõndinud jõe kaldal ringi, pole aga midagi näinud, kõik olnud vaikne. Mees roninud uuesti

¹⁶³ Viimati viidatud allikas nimetab Saekoja mäge, siintoodud motiive ei esita.

¹⁶⁴ Võnnu murrakule sobivam oleks: *Lupa (h)eng ärä*.

mäele, näinud sealt uuesti tuleõhet, läinud jälle alla kaaslasi otsima, keda aga pole leidnud. Lõpuks mees kohkumisega taibanud, et siin on Vanakurat tegevuses, läinud jooksega, näost valge, Valgesoo külla, kus jutustanud loost teistele [101]. Kord jälle kõndinud üks mees jaaniööl Saesaare ümbruses, märganud siin tuld, läinud ligemale ning näinud paari vanameest tuletukke segamas; vahtinud neid tükk aega, pööranud mees hetkeks näo kõrvale, kui aga pilgu tagasi pööranud, olnud kõik kadunud; kesköö olnud möödas ja hakanud juba koitma [100; 122].

Vanarahva jutu järgi ratsutanud vanasti ratsanik mustal hobusel öösiti Saesaare mäel ringi ning hirmutanud kullaotsijaid. Saesaare lähedal mäekaldal olnud varem kääpad, mis aga nüüd on lõhutud [476; 503]. 19. sajandil olnud Saesaare, nagu Taevaskodadegi juures jõe kaldal põllud; kuna aga mõis hakanud nende põldude eest maksu nõudma, lasknud peremehed need sööti minna ning metsal peale kasvada.

Saesaare mägi – Valgesoo k. Ahja jõe kõrge vasem kallas Saesaare juures; läheb vahetult üle Savimäeks. Nimet. ka Saekoja mäeks [-kua].

Saesaare paisjärv – Saesaare juures Ahja jõel 1952. a. seoses hüdroelektrijaama ehitamisega ülespaisutatud järv, pindala u. 4 ha.

Sakssild – Ahja endise mõisa Keskmisel järvel olev sild (varem laiem), mis mõisaaida ja tõllakuuri vahelt viinud häärberi ette [20; 411] ja on ka praegu alles. (Kord mõisa ajal sõitnud Kripsi talu peremees ja peakohtumees Peeter Kripson hobusega üle selle silla häärberi ette, mis põhjustanud mõisarahva hulgas suurt segadust ning pahandust; mõisnik aga andnud Kripsonile õiguse, kuna ta pidas valla peakohtumehe ametit [370]).

Salatski küla [KN: *salatski*] – Kärsa k. idaosas Ahja jõe ääres Albri, Raudsepa ja Väike-Sepa t. maal oleva nelja popsitare üldnimetus [32; 125; 292]. Varem olnud popsitaresid rohkem.

Sambla talu – Metsküla koolitalu endine popsikoht.

Sannaplats – Metsküla Make t. maal, talust 0,4 km läänes olev kalme, kust vanasti leitud luid ja sütt [45]. Vt. Make talu.

Sarraniit – Akste k. heinamaad Ahja jõe vasakul kaldal Sarraoru suubumiskoha läheduses, Sulbi veskist 1 km lõunas, Kuivvangust veidi põhja pool [139; 337].

Sarraorg – Akste k. Tohtri t. maal olev org, mis ületab Valgesoo tee Tohtri ja Müüri t. vahelt (Müüri talust 0,2 km lõunas) ja suubub Ahja jõe ürgorgu [139].

Savi talu – Mustakurmu k. Loko t. küljest 1939. a. eraldatud 5,7 ha suurune väiketalu (küla lõunaosas, Mustakurmu ja Kärša k. piiril).¹⁶⁵

Savikoja talu nr. A-247 – Metsküla endine kandikoht, mis metsavahikohana kirjas juba 1870. a. vakuraamatus. (Juba 1805. a. elas Metskülas *Sawikodda Jahn.*)

Savikoja talu nr. A-254 – Lääniste k. endine kandikoht; saanud nime savistest põldudest. Talust 0,1 km läänes oleval väikesel kingul, mille keskohta on lohk sisse kaevatud, asunud vanasti mõisa savikoda [248], kus tehtud käsitsi savikive [506].

Savimägi – Valgesoo k. Saesaare ja Väike-Taevaskoja vahel olev Ahja jõe ürgoru kõrge vasakpoolne kallas [173].

Savimägi – Kivisilla vk. metsavahikohast 0,6 km põhja pool asuv savine kõrgendik [93].

Saviniit – Kivisilla vk. metsavahikohast 0,6 km idakirdes olev heinamaa [93].

Savioidu mäealune [-*alonõ*] – väike, tasane heinamaa Valgesoo k. Savioidu all Ahja jõe vasakul kaldal [459].

Savioidu pae – liivapaljandiga kalju Valgesoo vk. (k.) Ahja jõe vasakul kaldal allpool Savioitu, Piirioidu ja Mõtstaremäe vahel [459].

Savioit – madalam koht Valgesoo vk. (k.) Savioidu pae juures Ahja jõe vasakul kaldal, Kiidjärve v. Metsa talust 1 km idakagus, Kongeniidu vastas [459].

Savioja talu – Kõnnu k. asundustalu (Juhkami ja Kääpa t. vahel).

Selemändi lomp – Metsküla Sepa talust 50 m kaugusel olev metsäärne lomp, Piidre lombist veidi põhja pool [45].

Semmeli talu nr. 31 – Metsküla vanatalu; nimi ilmselt seotud *Vilippo Semen'*iga, kes elas Metskülas 18. sajandi algul, või ta järglastega, kes hiljem kandsid perekonnanime Semmel. 1816.–1834. a. revisjonikirjades on Metskülas märgitud nii Vilpo, Semmeli kui ka Semmeni talu – kõik Vilippo Semen'i järglaste talud; 1858. a. revisjonikirjas on kaks Semmeli (*Semeli*) talu. 1911. a. ostis talu päriseks Peeter Padar.

¹⁶⁵ Vrd. Lokko k. (vt.) Savi t.

Sepa talu nr. 123 [*sepä*] – Lääniste k. vanatalu (endisel mõisamaal), kus 19. sajandi teisel poolel elas külasepp (1870. a. *Dorfs Schmied*). 1879. a. ostis talu päriks Peeter Laar, kellelt see 1883. a. läks üle Johan Laarile. Viimane, jõukas taluomanik ning kõrtsmik, ehitanud siia uhked kivihooned [157; 411], mispärast tema talu hakatud kutsuma Samblamõisaks, kuna talu asub madalas kohas ning tema ümbruses kasvab palju valget sammalt.

Sepa talu nr. 60 – Akste k. vanatalu; 1816.–1834. a. revisjonilehtedel kirjas Vilpo (*Wilpo*), 1858. a. Sepa (*Seppa*) taluna. 1879. a. ostis talu päriks Hindrik Torg. Kunagise peremehe järgi nimet. ka Tsäko (Tsäkko) taluks.

Sepa talu [*sepä*] – Akste k. Miko t. endine sepa elukoht maantee ääres (kõrvuti Rätsepa taluga). Teisel pool teed olnud 20. sajandi algul külapood.

Sepa talu – Metsküla endine sepa talu.

Sepa talu nr. A-302 – Kärša k. asundustalu, rajatud Eesti Vabariigi ajal kahe endise soldati (sepa ja rätsepa) maale [187].

Sepa talu – Valgesoo k. Palukurmu endine popsikoht.¹⁶⁶

Sepamaa talu nr. 76 [*sepä*-] – Valgesoo k. sepa talukoht (Nagla ja Puiga (nr. 78) t. vahel). Talu ostis 1879. a. päriks Juhan Kusma.¹⁶⁷

Sepamaa talu nr. 138 – Lääniste (varem Imste) k. sepa talukoht. 1879. a. ostis selle koos Ülenurme taluga Jaan Nagel.

Serva talu – Akste k. Rämmali t. endine popsikoht talu all orus.

Sibula läte – Akste k. orus Miko t. kohal olev allikas, mille juures 1920.–1930. aastatel elanud Sibula-nimeline pops.

Sibulaperä – Metsküla Soevariku ääres (praeguse Üti talu kohal) olnud maa-koha nimetus, kus vanasti keegi venelane sibulaid kasvatanud [48; 49]. Nimetus ulatub arvatavasti tagasi 18. sajandisse (1758. a. Metskülas *Zibbola Micko* lesk).

Siiloja – Kõnnu k. Räustava t. lähedalt algav ja Leppoja t. juures Leppojja suubuv looklev ojake [269].

Siivalomp – Akste k. Vilpu t. maal Rõtussoo lähedal (Müüri talust 0,25 km läänes) olnud lomp [66; 519].

¹⁶⁶ Valgesoo k. artiklis esinev Sepa t. võib olla hoopis Sepamaa t. (vt.).

¹⁶⁷ Valgesoo k. artiklis on vanataluna kirjas Sepa, mitte Sepamaa t.; tõenäoliselt mõeldakse just Sepamaa t., kuna Sepa t. on Palukurmu endine popsikoht.

Sika lamm – Ahja jõe paremal kaldal Kuuksaare vk, Kuuksaare ojast 0,2 km ülevaalt pool olev luht, kus vanasti sokud ja kitsed tavatsenud üle jõe ujuda [472].

Sika (Sikka) talu nr. A-164 – Lokko k. Kupri talust eraldatud asundustalu.

Sikaniit – Valgesoo k. Valgesoo veski ja Valli t. heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal, Ännigemäest idas [173].

Silla talu – Valgesoo k. Palukurmu lõunapoolseim väiketalu.

Silla talu – Akste k. Rämmali t. endine popsikoht.

Sillametsa talu – endine popsikoht Kõnnu k. põhjaosas Lepassaare t. naab-ruses.

Sillukeste [*sillukõstõ*] – Kärša k. Kahrukurmu lääneosas, Tani ja Mäeotsa t. vahel olev org, mis ühendab Kunniorgu Kahrujärve sooga; orust käinud varem sild üle, millest ka nimi [237]. Veel 20. sajandi algul olnud Sillukeste oru kaldal tunda kahte kääbast, neist üks Mäeotsa t. lähedal, teine teisel pool teed, madalamas kohas, eelmisest 15 m kaugusel. Kääpad olnud ümmargused, toasuurused ja lamedad. Praegu on kääpad üles künatud ning põllu all. Vanasti on kääbaste juures kuulnud öösiti “umbluu” karjuvat luud [237].

Silmilise – Kõnnu k. Kõivosaares t. heinamaa talust 0,3 km lõunaedelas, metsa ja põllu vahel [323]. Nimet. ka Kahruperäks; vanasti istunud siin Ropka metsavaht kännul ning teinud suitsu, kui märganud äkki endale selja tagant kahel jalal lähenevat karu; metsavaht haaranud põlvedelt püssi ja lasknud karu maha; kuna karu olnud tollal ümbruskonnas viimane, saanud niit sellest endale nime [323].

Sinepsild – Ahja ja Vanamõisa k. piiril Kärša-Vanamõisa teel, Laiva talust 0,3 km Vanamõisa pool olev sild Sinepssoos [396].

Sinepssoo – Alasoo lõunapoolne jätk Ahja ja Vanamõisa k. vahel, Kurepraksist lõunas [256; 396]. Nimetus tulnud sellest, et mõisa ajal olnud Laiva välja-vahi maja lähedal soo ääres sinepipõld [256].

Sinesoo – Ropka vk. metsavahikohast 1 km kirdes, Ütskomäest lõunas olev madalate rabamändidega kuremarjasoo, mis “ei idane ega mädane”¹⁶⁸ [328; 507].

¹⁶⁸ Kirjakeelne väljend, kuid *idanema* ja *mädänemä* on ka lõunaeesti sõnad.

Singa (Senga) **tal** nr. A-262 – endine Akste vk. metsavahikoht Kiidjärve ja Vastse-Kuuste valla piiril Pimmelaane ääres, Kiidjärve v. Singa talu naabrus. Talus on metsavahiametit pidanud kirjanik Friedebert Tuglase vanaisa Jaan Michelson.

Sitiksaar¹⁶⁹ – Lääniste k. Kristjani-Peetri t. maal, talust 0,3 km lõunas Piirioja ääres olev soosaareke, millel kasvab põline mänd.

Soe oos (uus) (Põlva khk.) [*uus*] – Valgesoo k. Suur-Taevaskojast 0,5 km allpool Ahja jõe paremas kaldas kalju varjus olev väike, u. 60 cm läbimõõduga ava, kust viib käik maa sisse [101; 173]. Koht on väga varjukas, kuhu päike iialgi ei paista. Rahvajutu järgi elanud seal vanasti emahunt kahe kutsikaga; hunt olnud juba vanadusest hall, väga suur ja teiste huntide vastu sallimatu (mõnede arvates huntide kuningas või libahunt), ümbruskonna karjadele aga polevat ta kurja teinud. Kord teinud keegi koopa suu ette hundi äraolekul suure tule, mistõttu hundikutsikad hukkunud; hiljem leitud sealt inimese pealuu ja puredud sääreluud; arvatud, et hunt kättemaksuks tuletegitaja murdis [Vahtra, Ivask 1940: 79]. Kord tahtnud keegi Kusta-nimeline mees “oone” sügavust järele uurida, sidunud endale kõie ümber ja tunginud kirvega varustatult koopasse, mis aga tagantpoolt sisse varisenud, ja kui läbi kitsa praao kõis välja tõmmatud, olnud selle otsas sarvilise soku pea; Kusta jäänud kadunuks ja koopasuu sulgunud jäädavalt [samas].

Soe oos olnud vanasti allikas; kui aga koerakoonlased ehk peninukid maale kippunud, uuristatud see tagantpoolt laiemaks ning asunud sinna pelgu; kui aga ühel põuasel suvel allikas kuivanud ja pelgupaik enam küllalt kindlat kaitset ei pakkunud, kasutatud teda edaspidi sõdade ajal vaid varanduste peitmiseks [samas]. Vanasti kaevanud rootslased Rootsi-Vene sõja ajal siit tee kuni Kiieveni, et pääseda venelaste selja taha [128]. Keegi Zirgu-nimeline mees leidnud siit sõetükke ning põlenud kive [173]. Ka on “oone” juures sageli kummitusi nähtud; öökull seal vahel öösiti naerab, vahel nutab.

Soemägi – Mudaku vk. peasihil, metsa põhjaosas, Kangru talust 1 km kagus olev kõrgendik, kus vanasti “undi unnanuva” [255].

Soeoone (-uune) **org** (Põlva khk.) [-oonõ] – Valgesoo k. Suur-Taevaskojast 0,3 km idas, Soe oone¹⁷⁰ juures olev org [194].

¹⁶⁹ Sõnast *sitik* ‘must sõstar’ (VMS).

¹⁷⁰ Vt. Soe oos.

Soevarik – Metsküla, Mustakurmu, Pilpa ja Lokko k. vahel olev metsamassiiv. Kord olnud sõja ajal siin hirmus taplus, palju inimesi ja hobuseid saanud surma; öösi käinud hundid (soed) neid laipu rebimas ja ise ulunud koledasti [ERA II 241, 118/9 (10)]. Vanasti olnud siin palju hunte, kes iga päev murdnud inimesi ja hobuseid, kelle laipu ning korjuseid olnud maantee alati täis; kord palaval suvepäeval läinud mets põlema, inimesed läinud huntidele vastu ja löönud neid hulgana maha; seitsaadik jäänud hundid metsas vähemaks [E 31567].¹⁷¹ “See oli väga ammu, suure katku ajal. Mõis ja vald surid, kõik surid, ei jäänud enam palju kedagi. Ja siia metsa äärdenad maeti, suurtesse ühishaudadesse. Öhtuti tulid hundid kokku ja nende hulgumine kostis mõisani. Ning sellest see nimigi – Soevarik” [Tuglas: 1989: 45–46].

F. Tuglase kiri 14.06.1963: “Soevarik on mõisa lähedal, Vastse-Kuuste poole viiva maantee paremal pool. Minu lapsepõlves olid seal otse esimeste puude all veel selgelt näha mingid künkad, hiljem pole ma neid nagu enam märganud.” (Praegu on siin kruusavõtmise koht.)

Soevariku mets, vahtkond – vt. Soevarik. Metsavahikoht asub Vanakõrtsis, Tartu-Räpina maantee ääres.

Soevariku talu – Mustakurmu k. asundustalu Soevariku ääres.

Sonnatari kurm¹⁷² – Kivisilla metsa ja Luutsna soo vaheline ala, mis ulatub põhjas endise Võnnu kirikuvalla piirist (Kivisilla taludest) lõunasse kuni Vaglasooni (praeguse Ahja ja Vanamõisa k. piirini). 1688., 1758. a. vakuraamatus ja 1816. a. maamõõdurevisjoni andmetel kuulus Sonnatari kurm Vanamõisa külla, 1816.–1858. a. revisjonilehtedel aga on ta paigutatud Ahja-Metsküla alla; Eesti Vabariigi ajal moodustas ta omaette Sonnatari küla.

Juba 1688. a. elas siin, arvatavasti hilisemas Imma talus, *Sontor Matz*; kirikuraamatus esineb kohanimena 18. sajandil *Sonitahre*, *Sonnitahro*, *Sonnatari*, *Sunnatari* jne¹⁷³. Sonnatari kurmu alla kuuluvad järgmised talud: Kivisilla (2 talu), Soome, Molloka, Imma, Kivisilla metsavahikoht,

¹⁷¹ Vale arhiiviviide, õiget ei õnnestunud leida.

¹⁷² Pole öeldud, millise küla koosseisu käsikirja valmimise ajal kuulus; siinsete talude omaette artiklid nimetavad üksnes Sonnatari kurmu, kuid peatüki algul toodud loetelust selline küla puudub. Teda ei leidu ka asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

¹⁷³ 1734: *Sonnatarrest* (Simm 1977: 120).

Püttsepa ja Puusepa¹⁷⁴. Need talud olnud muust maailmast küll võrdlemisi eraldatud, kuid see-eest jõukad, mispärast pilkamisi on kasutatud ka nimesid Saksakurm ja Sandikurm [214]. Kohanime aluseks näib olevat sõna *sonn*, gen. *sonni*, mis tähendab ülejutatud väikest heinamaad või jõeäärset ala, ka vesist pehmet maapinda ning mäda kohta heinamaal.¹⁷⁵

Soome soo (suu) [*soomō*] – Sonnatari kurmu Soome t. kohal olev Luutsna soo osa; vanasti olnud ta mädasoo [45].

Soome talu nr. 49 – Sonnatari kurmu vanatalu, mis esines rahvasuus selle nimega juba vähemalt 18. sajandi lõpul, 1816.–1858. a. revisjonikirjades aga esineb Mällo (*Mello*) taluna (1730. a. paiku asus siia peremehena elama *Mello Jaak*). Varem, 18. sajandi algul, ka hiljem on talu paralleelnimega kasutatud ka *Sonnatari* ehk *Sunnotari* nime. 1868. a. ostis talu päriiseks Märt Kurro.

Soomusemägi (Põlva khk.) [*soomussō*] – Valgesoo k. Pikkniidu vastas Ahja jõe paremal kaldal olev mägi; asub Kuulumäe kõrval (tollest läänes, väiksem), Porgandi veski juurde mineva tee ääres.

Soonurga talu – Akste k. Martinsoni t. endine popsikoht Kiidjärve tee lähedal, Tiigi t. taga.

Soopära talu [*suuperä*] – Kärsa k. (Arramäe poole) endine turbalõikajakoht Suursoo ääres.

Soosaar – Suursoo kagupoolne osa, kus praegu kasvab tihe mets peal. Vanasti elutses siin palju hunte, nimet. Hundisooks [503].

Soosaare mets – Metsküla Villemi t. juures Paltsi orus kasvav mets, praegu suurelt osalt raiutud [147].

Sootaguse nurme [*-tagotsō*] – Mustakurmu k. Loko ja Mikkeli t. põllud Ala- niidu ääres, Musta asunduse piiril [186].

Sooveere talu – Valgesoo k. endine kandikoht.

Soovere talu – Metsküla Otikurmu endine popsitare (Oti ja Neemsalu t. vahel).

¹⁷⁴ Sama talu nimetatakse mujal tekstis Vanamõisa k. taluks; leidub ka Vanamõisa k. (vt.) talude loetelus.

¹⁷⁵ Ka J. Simmu (1977: 120) arvates on nimes sõna *soñn* : *sonni*, teine komponent oleks *tahr* 'karjaaed'. Kohanimeuurija E. Saare arvates võib *-tari* seostada sõnaga *tare*, mis on Võnnu kihelkonnas levinud popsikoha tähenduses. *Sonni*- võiks sel juhul olla isikunimi või selle tuletis. Soome t. ongi kutsutud ka *Sonnatari* ehk *Sunnotari* t. Igatahes on isikunimi *Sontor* siin olemas juba 1688.

Sooääre talu – Valgesoo k. Sae t. endine popsikoht (Irde ja Järvemäe t. vahel).

Sooääre talu nr. A-230 – Metsküla asundustalu, rajatud 1920. aastatel Tenno talust eraldamise teel [48; 49]; asub Koopasoo ääres.

Sulbi talu nr. 57, 58 – Kärša k. vanatalu Ahja jõe paremal kaldal, Sulbi veski lähedal. Sulbi-nimelisi peresid leidis Valgesool juba 17. sajandi lõpul ja Käršal 18. sajandi algul, talu aga on nime saanud arvatavasti Hans Sulp'ilt, kes tuli siia peremeheks 1820. aastatel; 1816.–1834. a. revisjonikirjades esineb talu *Kubja* taluna, 1858. a. juba *Sulbi* taluna. 1877. a. ostis talu päriseks Johan Mutso. Talust (veskist) 0,5 km jõe mööda ülevalpool on jõe lähedal mäekallak, kus vanasti kuuldud tihti kangaspuude klobinat [70].

Sulbi veski – Kärša k. Sulbi t. juures Ahja jõel olev vesiveski, mis oli olemas hiljemalt 19. sajandi algul.

Sulbikurm – Kärša k. Sulbi t. metsas, ida pool Tartu-Räpina maanteed asuva nelja popsitare (Lükki, Metsanurga, Võso ja ?) üldnimetus. Popsikohad rajati 20. sajandi algveerandil. Sulbikurmu lähedal metsas, kohas, kus Viisli tee pöördub ära Tartu-Räpina maanteelt, on ümmargune kääbas teedeenurgas; siin toimunud vanasti rootslaste ja venelaste vahel lahing, langenud maetud kääpasse [50].

Surmaorg – Lokko k. Loko ja Loosalu t. vahel Soevariku ääres olev madal org, mis ühendab Härgjärve ja Viinamäe sood. Siin olevat kunagi keegi mees tapetud ja siin leidunud umbluu-karjuja luu [18]. Vanajutt räägib, kuidas teomehed saadetud kord sealt orust kruusa tooma. Teel hakatud vaidlema, kes on härrale kõige armsam. Üks teomees pidanud selleks end, kuna olevat viie viljavarga ja seitsme laiskleja peale härra ees tõtt tunnistanud. Teised võtnud selle mehe kinni ja matnud õlgadest saadik maa sisse. Mees röökinud nii hirmsasti, et hundid ümberkaudu undama hakanud ja keegi polevat kolmel päeval julgenud enam läbi selle oru käia [E 31562].

Surnukont – Lääniste k. Plaksa t. maal, Laari-Nitka t. lähedal asuv veidi kõrgem koht, kus kunagi keegi talu inimestest hobusega surma saanud [368].

Suurekõivo talu – Kärša k. Popsikurmu endine popsikoht (põhjapoolseim maja); saanud nime suurest kõivust, mis talu juures kasvab.

Suurelätte talu [suurõ-] – Pilpa k. asundustalu (Lüllemäe kabelist 0,8 km põhjaloodes, Heljo talust 0,3 km põhjakirdes). Talu juures on allikas (läte) [18].

Suuresoo heinamaa – Lääniste (varem Imste) k. heinamaad Ahja jõe vasakul kaldal Saava t. piirkonnas.

Suuresoo talu nr. A-134 – Kärša k. (Arramäe poole) endine popsikoht Suuresoo ääres.

Suuresöödi talu nr. A-235 [-söödü] – endine kandikoht Mustakurmu k. põhjaosas [286].

Suurkalju allikas e. läte – Valgesoo k. Suur-Taevaskoja allikas.

Suursoo – Musta asunduse, Kärša k. ja Valgesoo k. vahel olev suur soo, mille põhjapoolsem osa on kuremarja- ja turbasoo; soo kaetud suurelt osalt soometsaga [139; 173; 187; 382]. Vanasti Akste k. Martinsoni (Merde) t. peremees Jaan Rebane tüssanud juuti, müües tollele siit 100-aastast metsa, mis aga olnud vaevalt mehekõrgune [173].

Nimet. ka Kärša Suursooks, Valgesoo Suursooks, Valgesoo ja Akste k. vahel Vahesooks.

Suur-Taevaskoda (Põlva khk) [-*taavass*-] – Ahja jõe parem kõrge liivakivikaljuga kallas Valgesoo k. lõunapiiril; see on poolkumer ja hääli kajab sellelt hästi vastu, millest on nähtavasti tekkinudki Taevaskoja nimi [E 52952]. Chr. Kelch oma Liivimaa kroonikas, hiljem ka Pabst [1857: 725] on nimetanud teda Vana-Taevaskojaks (*Wanna taiwas kodda*); kaljus, vee-pinnast mitme jala kõrgusel, olnud lõhe, millest inimene vaevalt läbi mah-tunud [Brasch 1857: 767]; sissekäigust viinud tee tuppa ja kolme kambrisse [Pabst 1857: 724]. Vanasti on Taevaskotta ohvreid viidud [RKM II 208, 317 (10)], Taevaskoja mäel asunud vanasti ka kirik [EKLA, f 199, m 38, l 2], mis aga hiljem märke vajanud. Mõned pidanud kõrget kallast ohvrikohaks ja all jões asuvat kaunis suurt, ümmargust kivi endiseks ohvrikiviks, mis ülalt kaldalt jökke kukkunud; õhtuti istuvat sellel kivil näkineid ja siluvat kuldkammiga juukseid. Kalju vahelt immitsevaist allikaist on silma arsti-miseks vett toodud.

Vanal ajal olnud Suur-Taevaskoda suvistepühade ajal ja jaanipäeval kuul-saks rahvakogunemiskohaks [459]. Õige vanasti olnud Suur-Taevaskoja kalju varjus sõjanõupidamise koht, jões asuval suurel kivil asunud kõnele-ja ning juht; kivil toodud ka ohvrit ja tehtud nõidumist; kaljudel ja teistel kõrgematel küngastel olnud sellal vahid väljas, kes takistanud kõrvaliste inimeste pääsemist koosolekukohale [Vahtra, Ivask 1940: 80]. Suure kivi tekkimise kohta on mitu muistendit. Ühe järgi hiilunud kord vaenlase sala-kuulaja kalju varjus mööda jõesäangi koosolekukoha poole, kuid valvuri

Vaade Valgesoo kaitseala vaatetornist üle Kärsä Suursoo

pilgust või noolest tabatuna muutunud ta silmapilkselt suureks kiviks jões; teise järgi on kivi muistne kuulus nõid, kes pidanud nõidumisel alati nina vees hoidma, mis muidu hirmus kuumaks ja pikaks olevat läinud; et aga muiste jões palju suuri vähke elutsenud, haaranud üks selliseid hiiglasi nõia ninast kinni ja pigistanud nii armutult, et nõid suure valuga kogemata enese vähi asemel kiviks nõidunud [samas: 80–81]. Vanasti, veel Põhjasõja ajal, olnud Taevaskoja kaljus pelgukoobastik, mis aga nüüd sisse langenud; arvatud, et need koopad tsaar Ivan Vassiljevitsi ajal ehitatud [Eisen 1916b: 295–296]. 19. sajandi lõpul on neis koopais käinud mitu Valgesoo küla elanikku (Kure, S. Kolsar): pärast paarimeetrilist kitsast käiku tulnud vastu mitu toasuurst kambrit, mehed pole aga pimeduse tõttu julenud enam

kaugemale tungida [101]. Kord leitud siit vanad raudteljed, pajad, kolmjalad jm rauast esemed, mille Ahja mõisnik v. Brasch lasknud mõisa viia [E, StK 34, 100 (31)].

Vanarahva arvates viivat siit koobastest edasi kolm salakäiku, üks neist Himmastesse, teine Riiga ja kolmas koguni Kiievisse [126]. Kord saatnud karjalapsed oina koopasse, see aga tulnud välja Väike-Taevaskojast, pea verine; arvatud, et Vanapagan oina pea ära söönud [EKRK I 28, 151/2 (1)]. Üldiselt on koobastikku kardetud, kuna arvatud, et seal on kuradite asupaik [H II 33, 318 (8)]. Kord julgenud siiski üks poiss, köis ümber keha, alla laskuda, kus jõudnud majani, milles laua taga kaks mustas riides saksa kirjutanud; poiss tõmmanud köit, teda hakatud välja tõmbama, kuid saksad visanud köie otsa musta kera ja jätnud poisi alla [samas]. Teinekord laskunud keegi tüdruk kinniseotud vööga koopasse, kui aga vöö pärast tagasi tõmmatud, olnud selle otsas verine sea pea [E, StK 34, 99 (29)]¹⁷⁶. Kord jälle lasknud karjased oina nõoriga koopasse; varsti tundnud nad väikest rapsatust, tõmmanud nõori tagasi, mille otsas olnud ainult oina pea [ERA II 241, 48/9 (8)]. Mõnede arvates elutsenud koopas madu [samas]¹⁷⁷.

Ühel jaaniööl otsustanud kaks noormeest Taevaskoja kalju sisse hästi suurelt oma nimed kraapida. Üks noormees sidunud endale köie ümber, kuna teine jäänud köit hoidma. Korraga muutunud köis raskeks, nii et teine noormees pole seda enam jõudnud hoida, sidunud kiiruga köie otsa ümber puu ning jooksnud koju. Teisel hommikul vaatama minnes leitud köie otsast verine härja pea [Vahtra, Ivask 1940: 82]. Jüriöööl olevat kalju all kuulda kangaste kudumise klobinat [EKRK I 28, 151/2 (1)].

Kaljut nimet. ka Taevamäeks [‘*taiva-*’] [292; EKLA, f 199, m 38, l 2] ja Suurkaljuks.

Sõbra talu nr. A-32 – Lokko k. asundustalu (Lokokurmu lähedal, Kivi ja Uue-Salo t. vahel).

Sõra talu nr. 81 – Valgesoo k. vanatalu; 1816.–1858. a. revisjonilehtedel eksisteerib tõenäoliselt Piiri (*Piri*, *Pieri*) taluna. 1879. a. ostis talu päriiseks Jüri Vall. 1901. a. talu poolitati (vt. Kaasiku talu).

Sõraniidu talu – Lääniste k. Sõraniidule 1926. a. rajatud asundustalu.

¹⁷⁶ Allikas: “verine sika pää”, s.o. soku pea.

¹⁷⁷ Pole kindel, kas viidatud arhiivitekstis on juttu just Suur-Taevaskoja koopast: “Ahja vallas, Taevaskoja paes”.

Sõraniit – Kripsi vk. ääres, Lääniste k. Korksilla talust lõunas olev Lääniste kõrtsi endine heinamaa, mis Eesti Vabariigi ajal taludele välja jaotati [95].

Sõõrikmäe talu nr. A-10 – Kosova k. asundustalu.

Sõõrikmägi [*tsõõrik-* ~ *tsõõrg-*] – Kosova k. Sõõrikmäe talust kagus olev kõrgendik Luutsna soos.

Sõõrikniiit – Kosova k. Sõõrikmäe juures, mäest lõunas olev heinamaa.

Sõõru talu – Mustakurmu k. Osmani t. maale 1930. aastatel rajatud popsi-koht (Soevarikus, Osmani talust 0,3 km).

Sõõrumäe talu nr. A-145 – Kärša k. (Arramäe poole) asundustalu; nüüd lõhutud.

Sälitüsmägi [*sälütüs-*] – Kärša vk. Ahja ja Mooste valla piiril, Tartu-Räpina maantee ääres (sellest lõunas) metsas olev piklik mäeseljandik, mis kruusaveo tõttu suurelt osalt hävitatud [139; 337]. Mäel olevat maanteest mõnekümne meetri kaugusel (maanteest läänes) vanad kääpad [375]: siin toimunud vanasti suured lahingud [483]. Samas asunud ka Rootsi kuninga laud, kus ta lahingu aegu oma väeülematega einestanud [375; 505].

Muistendi järgi kohanud kord Kalevipoeg selle kingu juures kolme paharetipoega, kes omavahel isa päranduse pärast kiselnud. Kalevipoeg käskinud neil kõigil selili heita, et kepiga nende pikkust mõõta: kes kõige pikem, saavad päranduse endale. Kui paharetipoisid maas selitanud, löönud Kalevipoeg kadakase kepiga mõne vopsu üle poiste ja kohe olnud need kadunud. Kalevipoeg teinud tule üles ja põletanud nende asjad ära [E 29907].

Mäge nimet. ka Sältüsmäeks [505], Sälütüsmäeks [16].

Sääseniidi käärd [KN: *sääsäniit*] – Valgesoo k. Järvemäe t. lähedal olev Ahja jõe käänukoht, talust 0,6–0,7 km allpool; koht on sääserohke, millest ka nimi¹⁷⁸ [100].

Sügävorg [*sükäv-*] – Lääniste k. Plaksa t. juures, talust põhja pool olev lühike, sügav org, mis suubub Ahja jõe ürgorgu [368].

Süvaorg (Süväorg) – Valgesoo k. Piiri ja Valli t. vahel olev sügav org, mis suubub Ahja jõe ürgorgu [173]. Nimet. ka Sükävoruks [173].

¹⁷⁸ Vrd. ka: *sääs* 'okstest punutud kalatõke võrkkotiga' (EKSS); eelkõige lõunaeestilise levikuga sõna (VMS).

Süvaorg – Soevariku vk., Kosova k. Süvaoru t. lähedal Süvaoru variku serval (Ahja mõisast 2 km) olev org, mis ristub Tartu-Räpina maanteega. Siin silla all olnud vanasti üks luu, mis juba pool suve olnud mõlemast otsast vahu välja ajanud ja tasakesi ulunud. Kord kuulnud seda keegi möödasõitev talumees ja küsinud poolnaljaldi: “Miks sa siin nii teed?” Nüüd seletanud luu, et sada aastat on täis saanud ajast, mil ta ära tapeti, ja palunud meest, et see temale ristiuse kombe kohaselt matmisesõnad loeks. Kui mees seda teinud, muutunud luu tuhaks. Mees kaevanud sinna augu, pühkinud tuha sisse ning teinud hauale puuokstest risti peale [E 56759 (13)].

Süvaoru talu nr. A-13 – Kosova k. asundustalu Süvaoru variku ääres. Talu on poolitatud: maanteest lääne poole jäävat talu kutsub rahvas Ala-Süvaoru ja ida poole jäävat talu Mäe-Süvaoru nimega.

Süvaoru varik [KN: *süvääro*] – Soevariku vk., Ahja ja Kosova k. vahel mõlemal pool Tartu-Räpina maanteed olev mets, mille Kosova-poolsel serval asub Süvaorg.

Taanieli (Danieli) **tal** nr. A-158 – Kärsa k. Kahrukurmu endine kandikoht, mille rajanud 19. sajandi keskpaiku keegi väljateeninud soldat [237].

Taevaskoja raudteepeatuskoht¹⁷⁹ – peatus Tartu-Petseri raudteel. Varem olnud selle koha juures sõjakääbas, mis aga raudtee ehitamisel jäänud raudtee muldkeha alla [Vahtra, Ivask 1940].¹⁸⁰

Tagavarik – Viisli k. Nagla-Johani (lõunapoolsema) t. mets talust 0,75 km kagus [326].

Taguja – kaks lompi Valgesoo k. Sõra t. metsas, Irdo talust 0,25 km loodes (Ede- ja Taga-Taguja) [491; 504].

Tamme talu – Ibaste (varem Imste) k. Nagla t. endine popsikoht, rajatud Eesti Vabariigi ajal. Maja juures kasvab tamm.

Tamme talu nr. A-131 – Kärsa k. (Arramäe poole) asundustalu; nüüd lõhutud.

Tamme talu – Musta as. asundustalu (Mustamõisast 0,75 km kirdes, Haava ja Vahe t. vahel).

Tamme talu – Metsküla Ala-Paltsi t. endine popsikoht Rookse k. piiril (omanik Kütt).

¹⁷⁹ Asulate nimistutes: 1945. a. Valgesoo-Taevaskoja k., 1977. a. Taevaskoja k. (EH).

¹⁸⁰ Allikaviidet ei õnnestunud kontrollida.

Tamme talu nr. A-15 – Pilpa k. asundustalu (küla põhjaosas Paatsi t. ümbruses).

Tamme talu – Valgesoo k. Palukurmu endine popsikoht.

Tammelomp (Tammõlomp) – Valgesoo k. Irdo ja Sooääre t. vahel olev lomp [491; 503].

Tammemetsa talu – Metsküla Nisu t. endine popsikoht.

Tammeoja talu nr. A-162 – Kärsa k. endine popsikoht.¹⁸¹

Tani talu nr. A-161 – Kärsa k. Kahrukurmu endine kandikoht, mille rajanud 19. sajandi keskpaiku keegi väljateeninud soldat [237].

Tanieli soo – Kivisilla vk. metsavahikohast 0,6 km lõunas (kv. 42/43) [93].

Tarsapalu – Kivisilla vk. lõunapoolne ots (kv. 47), metsavahikohast 2 km lõunakagus [93].

Tasa talu nr. A-50 – Vanamõisa k. asundustalu (Kadaja sillast 0,5 km läänes).

Tasuja talu nr. A-38 – Lokko k. asundustalu (Lokokurmest 0,5 km põhjakirde, Vaino t. lähedal), rajatud 1928. a.

Tedressaar – Kõnnu k. Kangro ja Loori t. maal olev kõrgendik, millel asub Kunnimägi. Saarel on kaks popsikohta, millest ühe rajanud 1890. aastatel keegi väljateeninud soldat (kingsepp), teine (Riio talu) asutatud 1905. a. paiku [220]. Vanasti “olevat tedre siia mängmä käänü”¹⁸² [463].¹⁸³

Teeääre talu – Kärsa k. asundustalu Piirioru lähedal.

Teeääre talu – Ahja k. asundustalu (Paatsi rehe lähedal, sellest 0,1 km idas).

Tegu talu nr. A-18 – Pilpa k. asundustalu, ehitatud endise mõisa küüni, nn. Lille küüni juurde (Lülletemäe kabelist 0,3 km põhjakirde) [18].

Tenno talu nr. 120 – Lääniste k. vanatalu; saanud nime Tenno Andrese Jaanilt, kes tuli siia peremeheks 1780. a. paiku Ahja-Metskülast; 1816.–1858. a. revisjonikirjades esineb *Tenno* nimega. 1879. a. ostis talu pärieks Jaan Kure, 1885. a. omandas ta Johan Nagel ja 1887. a. (teine) Johan Nagel. Talu hävis 1944. a. sõjategevuses.

¹⁸¹ Kärsa k. (vt.) juures oleva talude loetelu järgi rajatud Eesti Vabariigi ajal.

¹⁸² Murrakupärasem oleks: *olevat tedre(?) siiä(?) mängmä käänü(?)*.

¹⁸³ Vt. Ülesoo k.

Tenno talu nr. A-229 – Metsküla endine renditalu, praegusse kohta toodud 1870. a. paiku [286] koolimaja sauna kohalt (koolimajast 20 m põhjas); nime saanud Jüri Tenno järgi, kes oli Ahja-Metsküla koolmeistriks 1816.–1828. a. ja pärines Läänistest. Mõis seda talu eraisikule ei müünud, sest talul oli palju metsa [48; 49].

Tigase talu¹⁸⁴ – Kärsa k. (Arramäe poole) endine popsikoht.

Tiigete soo – Sonnatari kurmu Molloka ja Soome t. vahel Kivisilla metsa ääres olev soo, kus vanasti olnud järv; viimase jäänus on Ilma põhjata tiik (vt.) [214]. Tiike olnud siin mitu, millest ka soo nime saanud [214].

Tiigi talu nr. A-189 – Lokko k. asundustalu (Lokokurmust 0,75 km edelas), mille nimi tuletatud ligiolevast tiigist. Nimet. ka Partsilombi taluks [*pardsi*-].

Tiigi talu – Mustakurmu k. Issakunuka talu, rajatud 1941. a. Ala-Issako t. maale. Lähedal on talu linalootiigid [112].

Tiigi talu – Akste k. Martinsoni t. maale rajatud asundustalu (Kiidjärve maantee ääres).

Tiislari talu nr. 112 – Lääniste (varem Imste) k. vanatalu. 19. sajandi algul elas siin mõisa puusepp ehk tisler (1807. a. *Tislari Mert*, 1811. a. *Tischler Johan*). 1816.–1834. a. revisjonikirjades esineb *Nagla*, 1858. a. aga *Tislari* nime all. 1868. a. ostis talu mõisalt Joosep Saarva, kellelt see 1875. a. läks edasi Kristjan Saarva kätte.

Tilba talu – Valgesoo k. vanatalu; oli selle nimega olemas arvatavasti juba 18. sajandi algupoolel ja esineb ka 1816.–1834. a. revisjonikirjades. Talu osteti Ahja vallas päriseks esimesena (koos Noorits-Metsküla Kooskora Kruusamäe taluga): 1852. a. omandas ta Jakob Konts 850 hõberubla eest.¹⁸⁵

Tillipera [*-perä*] – Kivisilla vk. põhjapiiril, Kivisilla nr. A-209 talust 0,5 km idakagus asuv heinamaa [508], kus vanasti elanud Tilli-nimeline pops. Ilmselt ulatub nime ajalugu tagasi 18. sajandisse: 18. sajandi II veerandil elas Sonnatari külas Tilli Märt, tema poeg Tilli Peep oli siin 1770.–1780. aastatel metsavaht (suri 1799. a.).

Tillipera järgi ennustatud ilma: kui Tillipera aurab, siis tuleb vihma [268].

¹⁸⁴ Sõnast *tiganõ* 'tihane' (VES).

¹⁸⁵ Talu on jagatud Ala- ja Mäe-Tilba taluks; vt. Valgesoo k.

Timmati¹⁸⁶ **niit** – Metsküla Tenno t. maal, talust 0,4 km kirdes asunud heinamaa, mis nüüd põlluks küntud [287].

Tiusti soo – Kõnnu vk. idaosas vastu Kastre valla piiri olev suur soo; läheb loodes üle Heinassooks [300; 371].

Tiusti talu – Kõnnu k. vanatalu, eraldatud 1900. a. paiku Vastla talust (asub tollest lõunas).

Tohtri kenk – Akste k. Molloka ja Rebase t. juures, Molloka talust 0,1 km põhja pool olev Akste oru kallas, kus enne talude kruntiajamist (u. 1880. aastani) asunud Tohtri talu [505]. Siin elanud kuulus külaarst Tohtre Ann (Ann Õigus), kelle juures vanasti käinud paljud abi otsimas. Ta olnud ka kidalõikaja; arstinud ussidest keedetud rohuga; keegi kõhn naisterahvas olnud tema juures kuu aega ravil ning läinud tema rohu mõjul paksuks [ERA II 150, 95]. Tohtri talu saunas ravitsenud ta tihti ka higistamiskuuridega, vahel olnud ravil korraga 7–8 inimest; arstinud ka hulle; paljud saanud tema juures abi. Tema juures käidud isegi Peipsi tagant. Oma teadmised omandanud ta noores põlves kelleltki arstilt, kelle juures olnud tüdrukuks. Ta arreteeriti mitmel korral, kuid lasti jälle lahti ning lõpuks anti talle ka rohitsemise luba [519]. Ann Õigus suri 1898. a. algul 76 aasta vanuses, temast kirjutab 28. jaan. 1898 ajaleht Sakala: “Kadunud arst on oma pika arstimise aja sees väga paljudele inimestele, eriti Jurjewi ja Wõru kreisides, mõjuvat arsti abi andnud.”

Tohtri talu nr. 73 – Akste k. vanatalu; toodud praegusse kohta 1875. a. paiku Molloka talu tagant, Tohtri kengult (vt.). 1858. a. revisjoniraamatus arvata-vasti üks *Molloka* taludest. 1879. a. ostis talu päriseks Johan Õigus.

J. Tombi nimeline kolhoos – keskus asus kuni 1960. aastani Viisli k. Pedoke-se talus; ühendati Mooste sovhoosiga.

Tootsi talu nr. 71 – Akste k. vanatalu; asunud enne talude kruntiajamist Vilpu ja Valli t. vahel, esimese lähedal oru kaldal [506; 519]; praeguses talu asuko-has olnud tollal külavainu, kuhu aetud küla kari [66; 506]. Tootsi-nimeline pere elas Akstes juba 1730. aastatel ja ka hiljem, talu aga on 1816.–1834. a. revisjonilehtedel kirjas *Rodima*, 1858. a. *Vatsari* ja 1870. a. *Vatsa* nime all. 1883. a. ostis talu päriseks Johan Palts, 1886. a. omandas ta Joosep Kade.

Truia liin – Akste k. orus olevate popsimajade naljanimetus [133] (varem olnud popse rohkem).

¹⁸⁶ Sõnast *timmat* ‘timut’ (VES).

Truia liin – Viisli k. Kooskora-Jakobi ja Nagla-Johani (lõunap.) t. maal olnud nelja popsitare pilkeline üldnimetus [393]; praegu on neist säilinud veel Truia ja Ala-Juko talu.¹⁸⁷

Truia talu – Viisli k. Kooskora-Jakobi t. endine popsitare.

Trupsi soo – Kripsi vk. põhjapoolses osas, Lääniste k. Tiislari t. ja Kõnnu k. Haavassaare t. vahel olev rabasoo, kus kasvavad peal madalad rabamännid; ulatub põhja suunas Lääniste-Kõnnu maantee lähistele [308]. Nimet. ka Krupsi sooks [80], Jänesesooks [*jänesse*-] [414], läänepoolsemat osa Kargajasooks [95].

Tsaia-Leena rae – Mudaku vk. metsavahikohast 1 km kirdes olev kuusemets [516].

Tseasaar (Tsiasaar) – Lääniste k. Laari-Nitka t. maal, Laari-Nitka ja Mootse t. vahel Ahja jõe vasakul kaldal olev väike, kraaviga jõest eraldatud 20 m² suurune saareke (teisel pool jõge on Koristasaar). Siin olevad kunagi sead läbi jää jõkke kukkunud [157].

Tsiaorg – Kärša k. Kärša oru jõepoolne osa Tartu-Räpina maanteest idas [123]. Siin on varem lähedased talud sigu karjatanud (“tsikuga karjan käinu”¹⁸⁸) [123]. Mõned on arvanud Tsiaoruks Virolase talust 0,2 km jõe pool, Albri t. maal olevat kõrvalorukest, mis vana veskiaseme kohal suubub lõuna poolt Kärša orgu [292], või Kärša orgu selles piirkonnas.

Tsirguvitsa – Kõnnu k. Palandu t. põld talust 0,25 km kirdes, kus talu rajamise ajal olnud pedastik [269; 507].

Tsori¹⁸⁹ **niit** – Kripsi vk. metsavahikoha lähedal olev Lääniste k. Tiislari t. heinamaa (talust 1,5 km) [80; 381]. Arvatavasti sama mis uuemal ajal Kitse-niit [414].

Tsuba talu nr. 82 – Valgesoo k. vanatalu; saanud nime arvatavasti Tsuba Peetri Jakobilt, kes 1765. a. paiku tuli siia tallu Ahja-Vanamõisast (Ahja-Metskülas oli elanud Tsuba-nimelisi inimesi juba 17. sajandil; nimi on oletatavasti tuletatud vene isikunimest Suba, Šuba). 1816.–1858. a. revisjoni-lehtedel esineb Tsuba (*Zubba*) taluna. 1870. aastate lõpul jaotati talu kaheks krundiks ning müüdi päriseks: 1879. a. ostsid talu Johan Killak ja Jakob

¹⁸⁷ Nimetatud talude artiklites pole märget Truia liina kohta; Viisli k. (vt.) juures neid talusid mainitud pole.

¹⁸⁸ Tsitaat sobib Võnnu murrakuga, kuigi Ahja v. kõnepruugile oleks omasem *käinu* asemel *käänü*(?).

¹⁸⁹ *tsori* ‘oja, kraav; niiske heinamaariba’ (VES).

Hansen; 1881. a. müüs Johan Killak oma (lõunapoolsema Tsuba) talu Jaan Kurele. Talus on sündinud Tartu Ülikooli nõukogudeaegne (1940–1941) prorektor, marksismi-leninismi õppejõud prof. Kristjan Kure.

Tsõörgjärv [*tsõõrg-*] – Ahja mõisa endise sepikoja taga olnud nn. Alumine mõisajärv, mis lasti alla Eesti Vabariigi ajal ja mille asemel on praegu lohk [48; 49].

Tsõörgjärv – Metsküla ja Lootvina k. piiril, nn. Virga järvedest põhjapoolsem, pindala 3,3 ha, mõõtmed 0,27 × 0,15 km.

Tsõörgjärv olevat siia rännanud Lootvina Lasnaorust (vt. VASTSE-KUUSTE). Vt. ka Papisoo ja Virga järved. Teatakse rääkida, et järv olevat tekkinud endise soo põlemisest [11]. Kuna järve kalda on pehmed, nimet. ka Mädajärveks [*mädä-*] [441]; peale selle veel Virga järveks [138;276] ja Tsõõrikjärveks.

Tsõõriksoo – Valgesoo vk. metsavahikohast 1,5 km läänes, Savioidu löikumiskohast Valgesoo-Kiidjärve teega 0,25 km idas olev soo pindalaga u. 15 ha [122; 476]. Nimet. ka Tsoorsooks [122].

Tsõõriksoo (-suu) – raba Lääniste k. Aavisto palus [96]. Nimet. ka Sammelsooks [*sammõl'*].

Tsõõriksoo – Musta as. Tsõõriksoo ja Kivesto t. vahel, Mustamõisast 0,75 km kirdes (Ahja teest läänes) olev rabasoo, millel kasvab männimets.

Tsõõriksoo talu – Musta as. asundustalu Tsõõriksoost edelas.

Tsõõrkniiit [*tsõõrk-*] – Lääniste (varem Imste) k. Saarva t.¹⁹⁰ ümarguse kujuga heinamaa talust 0,2 km loodes.

Tulbamäe talu – Lääniste k. Korksilla t. endine popsikoht Kõnnu k. piiril Tulbamäel, Kõnnu-Kastmekoja teede lahkmel [118]. Talu juures kasvab põline kask, mille istutanud keegi rändaja enda mälestuseks Põhjasõtta minnes [545].¹⁹¹

Tulbamägi – Lääniste k. Korksilla t. lähedal, Kõnnu-Kastmekoja teelahkmel olev kõrgendik, kus praegu Tulbamäe talu. Mägi saanud nime teelahkmel olnud tulba (teeviida) järgi.

¹⁹⁰ Mõeldud nähtavasti siiski Saava t. (Saarva t. on Ibastes).

¹⁹¹ Kask on hävinud.

Tuulekivi kenk [*tuulõ-*] – Kõnnu k. Piiri t. juures, talust idas olev kõrgem kühm, kus vanasti asunud tuuleveski; viimane põlenud ära 19. sajandi keskpaiku [301].

Tuulekivi talu – Ahja k. asundustalu Kärša k. piiril (Kärša endisest kõrtsist 0,7 km loodes). Vanasti asunud siin mõisa tuuleveski (märgitud 1839. a. Rückeri kaardil), mis lõhutatud 1935. a. paiku. Talus on elanud Friedebert Tuglase lellepoe Karl Mihkelson.

Tõrvaahjo nurm – Sonnatari kurmu Molloka t. maal, Soome talust 0,25 km idas, Kivisilla metsa ääres olev põld. 19. sajandi algupooltel olnud siin tõrva-ahi ja elanud tõrvategija, ahjust on veel praegu kivivaremed tunda [214; 508].

Tõrvaorg – Valgesoo k. Mäe t. metsas, Porgandi veskest 0,4 km loodes Ahja jõe ürgoru kaldasse lõikuv org [173]. Oru allosas on allikas (endine linaleo-tiik).

Tälli talu nr. 85 – Valgesoo k. vanatalu, mainitud selle nimega esmakordselt 1858. a. revisjonilehtedel. 1879. a. ostsid talu päriseks Johan Täll ja Ado Raudsepp.

Türänaha palo – Valgesoo k. kirdeosas, Putsata perast ja Kurksoost põhja pool olev mets [100; 459].

Uamo – Lääniste (varem Imste) k. Tiislari t. juures olev Ahja jõe parempoolne kallas talust 0,1 km ülevalpool, talu ja Kõrgeperve vahel [381]. Uamo juures olnud vanasti hea kalapüügikoht [381].

Uibo talu – Ahja k. asundustalu (Ahja teeristist 0,5 km lõunas, Odra ja Palmi t. vahel).

Uibonurm – endine mõisa põld Lokko k. Vaino t. piirkonnas [322].

Uku talu nr. A-250 – Kosova k. asundustalu, eraldatud Viksi talust.

Uuepuiga (Uue-Puiga) **tal** nr. A-222 – Valgesoo k. asundustalu Kiidjärve v. Visse küla piiril, Puiga talust põhjas; rajatud 1922. a.

Uue-Salo talu nr. A-30 – Lokko k. asundustalu (Soevariku ääres, Variko ja Viinamäe t. vahel).

Uus kapel e. surnuaed [*-aid*] – Sonnatari kurmu Kivisilla talude juures, rajatud 1870. aastate algul [508]. Rajamise aegu olnud siin veel lage mägi, kus kasvanud üksik vana mänd, mille aga tuul hiljem maha murdnud.¹⁹²

¹⁹² Vt. Uus kabel (KURISTA); Võnnu murrakus ka 'Vasnõ k.

Uustalu – Mustakurmu k. Issakunuka Ala-Issako t. maale 1945. a. rajatud asundustalu.

Vaestemaja – endine Ahja valla vaestemaja Vanamõisa k. Kadaja ja Kärša teede hargnemiskohal, asutati 1897. a. ja likvideeriti Eesti Vabariigi ajal.

Vaglaoja – Vanamõisa k. Vaglasoos olev ojake, mis saab alguse Luutsna soost ja voolab Vanaveski ojana Vanamõisa ja Kadaja silla vahelt Ahja jõkke [115].

Vaglasild – Vanamõisa k. Süvaoru variku all Vaglaojal olev sild, Tartu-Räpina maanteest 0,2 km [118; 225].

Vaglasoo – Kivisilla vk. (Alatski laane) ja Kurepraksi vahel asuv paari km² suurune soo [115; 140; 225].

Vahe talu nr. A-104 – Musta as. asundustalu (Mustakurmu k. piiril Ahja tee ääres). Nimet. ka Vahemetsa taluks [-*mõtsa*].

Vahe talu nr. 74 – Akste k. vanatalu; toodud küla keskusest praegusse kohta, endisele küla karjamaale 1870.–1880. aastatel, hiljem poolitatud [139; 505; 519]. 1905. a. ostis talu päriseks David Raag. Nimet. ka Vahetare taluks [-*tarõ*], sest varem (19. sajandi lõpul) olnud siin “vahede pääl tare”¹⁹³ [139] – vahest seesama sepikoda, mis lõhuti 20. sajandi algul [519].

Vahemets (-*mõts*) – Valgesoo vk. endine riigimets Valgesoo ja Akste k. vahel [173]. Metsas, Valgesoo k. Kõrgemäe talust 0,5 km põhjas, Akste teest 0,2 km idas (metsasihist 150 m lõunas) on kivi (mõõtmed 2 × 1,4 × 0,9 m), mille Kalevipoeg olevat sinna pillanud; kivil on tunda peo ase [ERA II 241, 45 (4)] (teine, püramiidjas kivi asub sellest veidi põhja pool, teisel pool sihti). Samas metsas, Kõrgemäe talust natuke ida pool leidub kivihunnikuid ning ahervaremeid [ERA II 241, 49/50 (9)].

Vahesoo – Valgesoo ja Akste k. vahel oleva Suursoo lõunapoolsema osa paralleelnimetus.

Vahesoo – Lääniste (varem Imste) k. Ülenurme ja Saava t. heinamaa Ülenurme orus.

Vahisoo (-*suu*) – Mudaku metsa ja Lootvina k. (vt. VASTSE-KUUSTE) piirkraavi ning Koroka ja Mudaku t. vahel asuv Mustakurmu k. ja Metsküla talude 3 km pikkune heinamaa soisel pinnasel, praegu suurelt osalt üles

¹⁹³ Tsitaat sobib Võnnu murrakuga, kuigi jääb selgusetu, miks kasutatakse siin mitmuse vormi *vahede*.

küntud [287]. Piirikraavi lähedal (sellest 0,1 km), Lootvina k. Sepa talust 0,25 km idas on kääpataoline kungas – rahva jutu järgi vana sõjakäabas; varem olnud siin rebaseurud, 1963. aastal aga oli kolhoosi siloauk [273].

Vahtra talu – Lääniste k. Plaksa t. endine popsikoht Parmolaane ääres, rajatud 19. sajandi lõpul [454]. Talu juures kasvab vana vaher.

Vahtra talu – Lääniste (varem Imste) k. Piiri (Voitka) t. maale Eesti Vabariigi ajal rajatud popsikoht.

Vaino talu nr. A-37 – Lokko k. asundustalu (Lokokurmest 0,5 km kirdes, Tasuja t. lähedal). Talu maalt on varem leitud ahervaremeid, sepasütt: siin asunud vanasti Aia küla [369].

Valgemägi (Põlva khk) [ˈvalgõ-] – Ahja jõe ürgoru kõrge parempoolne kallas Valgesoo veski juures.

Valgesoo kool nr. 83 – Valgesoo k. koolitalu, mille Ahja vallavalitsus ostis Ahja mõisalt 1882. a. Valgesoo külakool asutati vastvalminud hoones 1797. a. praeguses kohas; uus koolimaja ehitati üles 1867. a. Kooliõpetajad: 1798 Rodima Peedo Kärсна, ?–1809 Kapsi Peebo Jakob, 1809–1818 Sae Tooma Jaan, 1818–1826 Piiri Miko Jakob Piir, 1826–1827 Jaan Mölder, 1827–1835 Jakob Jaani p. Päiv, 1835–1841 Daniel Ehrlich, 1841–1846 Madis Märdi p. Vardja, 1846–1864 Johan Jaani p. Jüris (Jürrison; hakkas 1850. a. lastele õpetama ka kirjutamist, kuid veel 1870. aastatel olevat seda tehtud ahjusuu ees tuha peal [101]), 1864–1883 Johan Kristjani p. Mollok (hakkas 1868. a. õpetama lastele ka rehkendamist), 1883–1892 Kusta Johani p. Mollok (vallandati vene keele mitteoskamise pärast), 1892–1906 Hendrik-Adolf Johani p. Klaosson, 1906–1910 August-Johannes Aleksandri p. Arst, 1910–1914 Nikolai Augusti p. Tann, 1914–1917 Ida-Lovisa Jaani t. Taniel, 1918 Mühlbach; edasi olid algkooli juhatajateks 1918–1926 Peeter Johani p. Timma, 1926–1927 Karl Normann, 1927–1929 Valentin Podekrat, 1929–1945(?) Adolf Karli p. Zopp-Tammela (?) jt. Kooli tegevus lõpetati 1956. a. paiku ja ta viidi üle Taevaskoja raudteepeatuskoha juurde, kus tegutses edasi Saesaare 4-klassilise algkoolina.

Valgesoo kõrts – Valgesoo veski juures 19. sajandil tegutsenud kõrts (1870 *Walgeso Mühlenschenke*).

Valgesoo (-suu) **küla**¹⁹⁴ [*'valgõsuu*] – oli selle nimega olemas hiljemalt 16. sajandil (1582 *Walkiezo*¹⁹⁵, *Walgezo*, 1588 *Walgezo*¹⁹⁶; 1627 *Walgasuh*, 1638 *Walckosa*¹⁹⁷). 1582. a. oli küla 4 adramaast asustatud 1,25 ja siin elas 4 talupoega; 1588. a. oli talupoegi 8, 1627. a. 5, 1638. a. 3. 1688. a. elas külas 15 peremeest (neist 2 möldrit); 1684. a. kaardi kohaselt olid küla 15 talust 9 kobaras praeguste Kure ja Sae t. vahel, olid olemas ka Valgesoo ja Porgandi veski, kaks Puiga talu, üks talu Saesaare juures ja üks praeguse Mäe t. kohal. 1758. a. elas külas 20 peremeest ja 9 elanikku, 18. sajandi lõpul oli siin talusid 24, 1816.–1834. a. 20, 1858. a. 15 ja 1870. a. 17. 20. sajandi algul oli külas 20 vanatalu: Järvemäe, Kure, Mäe, Müta, Nagla, Oja, Piiri, Puiga, Paatsi, Puiga (Puigamäe), Sae, Sepa¹⁹⁸, Sõra¹⁹⁹, Ala- ja Mäe-Tilba²⁰⁰, Tsuba, Tälli, Valgesoo kool, Valgesoo veski ja Valli, peale selle Sooveere kandi-koht.²⁰¹ (Talude kruntiajamise ajal veeti külast välja Puiga, Müta ja Nagla talu.) Eesti Vabariigi ajal on juurde rajatud Porgandi veski, Uuepuiga, Valgesoo, Lehtla jt.²⁰² talud.²⁰³

Vanasti olnud Valgesoo küla kohal niit, kus külamehed käinud hobustega õitsil; niitu ümbritsenud suur ja peaaegu läbipääsmatu laas, mis kubisenud huntidest, karudest ja teistest metsloomadest [ERA II 241, 46/7 (6)]. Nime olevat küla saanud “valgest ilvesest” (ahtalehisest villpeast), mida vanasti hulgaliselt kasvanud küla lääneosas paiknevas koplis (vt. Kopli) jm. küla ümbruses [504]. 1821. a. vakuraamatu andmetel oli Valgesoo külal tollal ainsana kogu Ahja vallas ka II järgu põllumaad (Paatsi ja Piiri t.), mis tunnistas head põllupinda. Sellele vaatamata nimetanud rahvas Valgesoo küla Ahja Praasi (Braschi) Siberiks, kuna ta asus mõisapõldudest kaugel (teol pidi käima Mustamõisas [126; 173]), mis halbade teeolude tõttu teinud mõi-

¹⁹⁴ Asulate nimistutes: 1923. a. Valgesoo k., 1945. a. Valgesoo ja Valgesoo-Taevaskoja k., 1977. a. eraldi Valgesoo ja Taevaskoja k. (EH).

¹⁹⁵ *Walkieso* (Simm 1977: 122).

¹⁹⁶ *Walgeso* (Simm 1977: 122).

¹⁹⁷ *Walckosa kylla* (Simm 1977: 122).

¹⁹⁸ Tõenäoliselt on siin mõeldud Sepamaa t., sest Sepa t. on hoopis Palukurmu endine popsikoht.

¹⁹⁹ Lisaks sellest eraldatud hilisem Kaasiku t.

²⁰⁰ Tilba t. artiklis pole talu jagamisest juttu; ka mujal tekstis kõneldakse lihtsalt Tilba talust; Ala- ja Mäe-Tilba taludele viidatakse, kuid vastavad artiklid puuduvad; siinsest loetelust puudub ka Tilba metsavahikoht ehk Rakesilla t.

²⁰¹ Loetelust puudub mõisaaegne metsavahikoht, ka praegu olemasolev Irdo t.

²⁰² Tekstis esineb veel Jõe t.

²⁰³ Loetelust puuduvad Palukurmu talud ja Sooääre endine popsikoht.

saorjuse eriti raskeks; ka olnud põllud küla ääremaadel põuakartlikud ning kehvad; Ahja mõisnik paigutanud siia tihti elama inimesi, kes olid mingil põhjusel langenud ebasoosingusse [122; 123; EKLA, f 199, m 38, l 33].

Valgesoo murrak koos Akste omaga on mõnevõrra erinev ümbruskonna murrakust: siin kõneldakse *saavjäs* (saivas e. teivas), *taavjäs* (taevas), *lõõv-jokõnõ* (lõõvokene e. lõoke), *lääme laaluga kaavjõle* (lähme lauluga kaevule) jne.²⁰⁴

Valgesoo mets, vahtkond – metsamassiiv Valgesoo külast põhja pool, suurelt osalt Suursoos; läheb põhja pool üle Akste vahtkonnaks.

Valgesoo talu nr. A-215 – Valgesoo k. asundustalu.

Valgesoo veski nr. 92 – Valgesoo k. veskitalu. Veskit on mainitud juba 1582. a. revisjoniraamatus. 1877. a. ostis koha Jüri Rebane, kellelt ta omandas 1880. a. Jaan Otten. Viimase järgi ongi veski rahva seas tuntud Otteni ehk Ottani veskina. (Jaan Otten tuli siia Vastse-Antslast, olnud Oti Anne poeg [173].) Veski vana nimetus (arvatavasti juba 17. sajandil) on Nuti veski, millega ta esineb ka Rückeri 1839. a. kaardil.

Valgus – Valgesoo k. esimene kolhoos, rajatud 1949. a.

Valli kalju e. mägi – Valgesoo k. Valli t. kohal Ahja jõe vasakus kaldas asuv 4–5 m kõrgune liivakivipaljand (-pae), milles koobas allikaga, kust vanasti käidud vett toomas [128].

Valli talu nr. 91 – Valgesoo k. vanatalu; oli rahva seas selle nimega tuntud arvatavasti juba 18. sajandil (1758. a. Valgesool peremees *Walli Peter*), ametlikuna aga võetud praegune nimetus kasutusele alles 19. sajandi II poolel. 1905. a. ostis talu päriseks Johan Sarapuu. Eesti Vabariigi ajal talu poolitati ja krundi põhjapoolsemasse ossa ehitati uus talu.

Talu maalt on leitud vanu hõberahasid.

Valli talu nr. 70 – Akste k. vanatalu; saanud nime 19. sajandi keskpaiku Valli nimeliselt peremehelt, kes tuli siia Valgesoolt; 1858. a. revisjonikirjas esineb Saava (*Sawa*) taluna. Vanasti asunud talu Rämmali t. kõrval Akste oru kaldal vastu Sepa talu (Sepinge värava all, üle tee) [66]. 1885. a. ostsid talu

²⁰⁴Täpsem ümberkirjutus: *saaväs, taaväs, lõõvokõnõ, lääme laaluga kaavõle*. Siiski jääb selgusetuks, mida siin pidada eriliseks: need keelejooned (nõrgas astmes diftongide assimilatsioon) on omased tervele Võnnu kihelkonnale. Vahest on mõeldud erinevust Põlva khk. külade suhtes, mis seda piirkonda teisel pool Ahja jõe kolmest küljest ümbritsevad. Põlva murrakus on nimetatud keelenähtus haruldasem.

Hindrik Palts ja Jaan Vall, kel omavahel olnud talu pärast palju tüli. Kui 1903. a. talu põlema läinud, laskunud üks peremeestest põlvili ning tänanud Jumalat, sest nüüd võivat ka tema endale uue maja ehitada.

Valliniidu talu – Ibaste k. asundustalu, rajatud Kripsi t. Valliniidule.

Valliniit – Ibaste k. Kripsi t. endine heinamaa Mets-Kripsi talust 0,3 km idas, kuhu Eesti Vabariigi ajal rajati Valliniidu talu.

Vana-Arramäe talu nr. a-165 – Kärsa k. (Arramäe poole) endine kandikoht Arramäest 0,25 km kagus.

Vanajõe pera [*perä*] – Vanamõisa lähedal Ahja jõe paremal kaldal, Kadaja sillast 1 km allpool asuv heinamaa vana jõesäangi ja praeguse jõe vahel [489].

Vanakivi palo – Valgesoo k. Palukurmu ja Vanakivimäe vahel olev mets [173].

Vanakivimägi – kõrge liivakivipaljand Valgesoo k. Palukurmu taludest 0,5 km läänes, Ahja jõe vasakul kaldal. Kalju nurga juures jõe kaldas olnud kuni viimase ajani näha poolik vesikivi: siin olnud õige vanasti vesiveski [126; 459]. Kui Valgesoo inimesed tahtnud mäe juurde minna, öeldud ikka: “Lääme kivile!”²⁰⁵ [173]. Nimet. ka Vanakivikaljuks [459], Kivipalumäeks [*-palo-*].

Vanakõrts – Ahja mõisa endine kõrts mõisa juures Tartu-Räpina maantee ääres, Rasina teeharust 0,1 km Tartu pool. Kõrts oli olemas juba 1814. a., suleti u. 1890. a. Pärast kõrtsi sulgemist elasid siin “karjasaks” (*Futtermeister* Appelgren) ja moonakad [36; 299], teiste hulgas ka F. Tuglase raamatust “Väike Illimar” tuntud Mark Jaan (mõisa viljakuivataja ja puusepp) ja Avvus Jaan.²⁰⁶

Vanalaut – Ahja mõisa kaks karjalauta Tartu-Räpina maantee ääres Kadaja teeristi lähedal. Lautades oli 90 lehma ja 4 pulli. Laudad lammutati Eesti Vabariigi ajal [299].

Vanamõisa järv – Vanamõisa k. Kuremäe e. Vanamõisa mäe lõunakalda all vanasti olnud paisjärv (1793 *Wanamois See*).

Vanamõisa karjamõis (saksa k. Marienhof) – Ahja mõisa karjamõis, rajatud 18. sajandi lõpupoolel (märgitud 1798. a. Mellini atlases) – tõenäoliselt 1760.–1770. aastatel, kui kaotati Vanamõisa k. Jaanikese ja Kurika talud.

²⁰⁵ Tsitaat on Võnnu murrakus.

²⁰⁶ Vt. Soevariku mets, vk.; seal on ka mainitud, et Vanakõrtsis asus metsavaht.

Varem, 17. sajandil, asunud siin Ahja mõis (vt. Ahja mõis) (märgitud 1630. a. kaardil, 1684. a. aga enam mitte). 1921. a. karjamõis plaanistati ning jagati kruntideks. Karjamõisa endise häärberi asemel on praegu Raie talu.

Vanamõisa küla²⁰⁷ – oli olemas juba 17. sajandil (1627 *Wanna Moyss*, 1638 *Wanna Moyse*²⁰⁸), mil hõlmas praeguse Vanamõisa küla ja ka Sonnatari kurmu (viimane on 19. saj. revisjonilehtedel arvatud Ahja-Metsküla alla); kaotati 18. sajandi teisel poolel seoses Vanamõisa karjamõisa rajamisega.

Uus Vanamõisa küla rajati endise karjamõisa maadele 1920. aastate algul – esialgu Vana asundusena, mis nõukogude ajal muudeti Vanamõisa külaks. Siia kuuluvad järgmised talud: endine Ahja vallamaja (praegu Ahja jaoskonnahaigla), Ahja metsaülema, Avitaja, Jõeveere, Kasaka, Kase, Kruusa-augu, Kruusamäe, Kuusesaare²⁰⁹, Lenno, Lepasaare, Liiva, Lombi, Kure, Mäetaguse, Nurga, Poole (2 talu), Puusepa²¹⁰, Põllu, Raie, Rehe, Saare, Tasa, Visnapuu, Väikeoja, Väikse-Tamme, Vasara, Õunapuu jt^{211, 212}

Vananiit – Valgesoo k. Piiri t. heinamaa Ahja jõe vasakul kaldal, talu kohal, Sikaniidu ja Oksi vangu vahel [126].

Vanasilla luutsna (Põlva khk.) – Valgesoo k. kohal, Ahja jõe paremal kaldal Porgandi veski ja Ristimäe vahel olev väike, väga sügav “rampaid”²¹³ täis järveke, mis jõega ühenduses [101]. (*luutsna* – ‘suur lomp, lohk’²¹⁴ [101]).

Vanasilla ots – Valgesoo k. Sikaniidu-äärne Ahja jõe kallas Ristimäe kohal ja sellest allpool. Siit käinud vanasti, arvatavasti Rootsi ajal, sild üle jõe [100; 101]; sillakoht asunud Ristimäe ja Porgandi veski vahel, kus mägi jõe parempoolsele kaldale kõige ligemal.

²⁰⁷ 1923. a. asulate nimistus Vanamõisa as.; 1945. a. nimistus on Vana (k.), aga ka Vana-Ahja as., mis vist küll tähendab praegust Ahjat, kuna Ahja asulat eraldi pole märgitud; 1977. a. nimistus Vanamõisa k. (EH).

²⁰⁸ *Wanna Moise kyll* (Simm 1977: 122).

²⁰⁹ Esineb ka mujal tekstis, kuid selle kohta puudub eraldi artikkel.

²¹⁰ Sama talu on nimetatud ka Sonnatari kurmu (vt.) juures; ka Puusepa t. enda artiklis nimetatakse teda Sonnatari kurmu taluks.

²¹¹ Küläs asub ka Vaestemaja (vt.).

²¹² Vt. ka Vanamõisa k. (RASINA).

²¹³ Võnnus oleks keeleomane *rampi(i)d/rampit*, sõnast *rambe* (VMS); *rambõ?* : ‘*rampõ* ‘vettinud puunott, känd’ (VES).

²¹⁴ Vt. märkust 74 lk. 227.

Vanatare lohk – madalam koht Kõnnu k. Piiri t. maal, talust 0,2 km põhja-loodes, kus vanasti elatud; siin asunud Ala-Piiri t. ahervaremed on veel tunda [220; 323].

Vanaussaia²¹⁵ **sild** – Sonnatari kurmu Soome ja Molloka t. vahel olev sillake Võnnu-Ahja teel, kus madalam koht [294; 338]. Sillast mõlemal pool teed on vanad linatiigid: ühte neist pidanud vanasti olema maetud Võnnu kiriku kell, teise kuldtejed; üks kord aastas kerkivat need üles; varandust hoidvat Kurat, kes varanduseotsijat tulevat võsast hirmutama [294].

Vanaveski oja – Vaglaoja alumine Vanamõisa tee ja Ahja jõe vaheline lõik Vanamõisa k. Kuremäe ja Ahja-Rasina maantee vahel (varem voolas ta välja Veskijärvest, mis asus Vanamõisa teest läänes). Silla (veskitammi) juures, sellest kagus, on endise Vanamõisa veski varemed; veski olevat sel kohal seisnud 400–500 aastat [256], pärast veskijärve allalaskmist ja veski sulgemist pandud veskisse elama moonakad [256; 370]; veski hävis 1944. a.(?). Veskitammi juures seisnud pärisorjuse ajal kaks tulpa, mille küljes pekstud laisku orje [EKLA, f 199, m 38, l 12].

Varbuse võsu (Varbusvõsu) [~ võso] – Mustakurmu k. Mäe-Issako t. metsatukk talu ja Mikkeli t. vahel, kus vanasti küla noorsugu armastanud kokku tulla ning tantsida [112; 239].

Varbuspalu (Põlva khk.) [KN: '*varbuspalo*] – Valgesoo k. Porgandi veski ja Järvemäe t. vahel Ahja jõe paremal kaldal kasvav mets. Selles on kolm kääbast, kuhu vanasti olevat maetud lahingus langenud venelased (vt. Kuupmägi) [173].

Vareseniit [*varõssõ*] – Kivisilla vk. metsavahikohast 0,6 km kagus olev heinamaa (kv. 43/44) [93]. Arvatavasti sama mis Elseniit [214].

Vargasaar – Akste ja Valgesoo vk. piiril (kv. 107/114), Akste metsavahikohast 1 km lõunakagus Suursoos olev kõrgem koht, kus vanasti hobusevargad endid koos hobustega varjanud [341]. See juhtunud 1880. aastatel; Aabukurmu Kusta (Rebane) sattunud neile juhuslikult peale (läinud sohu aia-vitsu otsima) ning teatanud nendest võimudele; kuna aga keegi vargaid hoiatanud, õnnestunud neil põgeneda [519].

Variko talu nr. A-29 – Lokko k. asundustalu Soevariku ääres (Ahja ristteest 1,5 km lääneedelas).

Variko veer [*viirf*] – Metsküla Kusma, Palu, Matse ja Tenno t. heinamaa Soevariku loodeservas [287].

²¹⁵ Sõnast *ussaid* 'õu' (Keem 1970: 447).

Variku talu nr. A-137 – Kärša k. vanatalu; olemas sama nimega (*Warriko*) juba 1816.–1858. a. revisjonilehtedel; rajanud tõenäoliselt *Variko Hans* 18. sajandi algul. Varem nimet. ka Koruka²¹⁶ taluks.

Varjo talu – Ibaste k. Saarva t. endine popsikoht Kivisilla metsa ääres, Vanamõisa k. piiril.

Varsasaar – Ropka vk. metsavahikoha ja Kõnnu k. Kõivosaare t. vahel Hullniidu lähedal (tollest põhjas) asuv kõrgem, metsaga kaetud koht ida-läänesuunalise sihi peal, Ahja jõest 0,5 km kaugusel [472].

Vasara talu – Vanamõisa k. asundustalu; praegu arsti maja.

Vasila kenk – Akste k. Kusma t. maal talu kohal oru põhjas olev väike, kõrge kink, mille ümber varem kased kasvanud ja kus olnud külanoorte tantsuplats [53; 539]. Kink olevat siia kokku veetud ja vanal ajal peetud sellel “kerikut”²¹⁷ [133]. 19. sajandil elanud kingul keegi Vasila-nimeline mees ning seal olnud pood [66].

Vastla talu nr. 102 – Kõnnu k. vanatalu. 1816.–1858. a. revisjonikirjades on Kõnnus Vastalo (*Wastallo*) talu olemas, rajatud tõenäoliselt Vastsetalo Jüri poolt 18. sajandi algul; on aga teadmata, kas tegemist on tolle taluga; küll aga on talu oma nime saanud Vastalo-nimeliselt perelt (1858. a. Kõnnus peremees *Adam Wastall*). Talu ostis 1879. a. pärieks Jakob Paabor, seejärel talu poolitati: lõunapoolsema talu nimeks sai Tiusti. Nimet. ka Vastalu taluks [301].

Vastne rehi [*ˈvasnõ*] – Ahja mõisa rehi, ehitatud 1880. aastatel; asub Ahja k. Oru t. lähedal.

Vatsa talu nr. A-119 [KN: *vadsa*] – Kärša k. endine renditalu, esines samanimelisena juba 1816.–1858. a. revisjonikirjades. Vatsa oli 19. sajandi algupoolel levinud talunimi Käršal (5 talu), ja juba 17. sajandi lõpul elasid siin peremehena *Watza Jürgen* ja *Kärsten*.

Venne kerko mägi [*ˈkeʁko*] – kõrgendik Kärša k. apostliõigeusu kiriku juures Ahja jõe paremal kaldal [375].

Veskijärv – Vanamõisa k. praeguse Ojaveere heinamaa kohal varem olnud Vanaveski oja paisjärv, mis alla lasti 19. sajandi lõpupoolel [16]. Järve põhjakaldal, praegusest Kuusesaare talust 0,1 km edelas olnud suur kivi, millel vanasti näkineid istunud, juukseid kamminud ja mehi võrgutanud; kui

²¹⁶ Koroka t. (Simm 1972: 295).

²¹⁷ Sõna vastab Võnnu murrakule (teine võimalus: *ˈkeʁkot*).

plaksutatud käsi, kadunud ta järve [16]. See kivi kaevatud 1935. a. maa seest välja ning viidud Kadaja silla otsasambasse [256]. Varem nimet. ka Vana-mõisa järveks.

Veskimäe nurm – Ahja k. Tuulekivi t. ümbruses varem olnud Ahja mõisa põld [322]. Nimet. ka Veskinurmeks.

Veskimäe talu – Lääniste (varem Imste) k. Pedokese talust 19. sajandi lõpul(?) eraldatud talukoht (koos veskiga).

Viinakoda – Ahja k. endise mõisa juures Tartu-Räpina maantee ääres, Kesk-mise järve idakaldal varem olnud Ahja mõisa viinavabrik, mis põles 1944. a. sõjategevuses ja lõhuti 1964. a. Asemele ehitati piimatööstus.

Viinamäe nurm – Lokko k. Viinamäe ja Võidu t. ümbruses varem olnud Ahja mõisa põld [322].

Viinamäe soo – Lokko k. lääneosas Soevariku ääres olev soo. Mõne teate järgi loeti Viinamäe sooks soo metsaosa, Loko sooks aga metsaäärset lagedat osa.

Viinamäe talu nr. A-190 – Lokko k. asundustalu Soevariku ääres Viinamäe lähedal.

Viinamägi – Lokko k. Viinamäe ja Võidu t. vahel olev kõrgendik [322]. Vanasti käidud sellel mäel hulgana viina ajamas, kus seda ka paljud käinud ostmas; lõpuks võetud viinaajajad kinni ning pandud vangi [ERA II 241, 91/2 (12)].

Viisli järv – Viisli ojal olnud järv Viisli k. Paatsi talust läänes, mis nüüd kinni kasvanud, veel 20. sajandi algul aga võinud temas ujuda ja ta olnud õige kalarikas [326; 393]. Järv asus Ahja ja Mooste (Moisekatsi) valla piiril ja teda on mainitud 1758. a. Moisekatsi mõisa vakuraamatus. Läbi järve läinud kivitee, mida mööda parunid sõitnud [375].

Viisli küla²¹⁸ – märgitud juba 16.–17. sajandi dokumentides, kuid siis tuntud nähtavasti rohkem Viisna või Visna külana (1582 *Wisnakilla*²¹⁹, 1588 *Wyznaküla*, *Wysly*²²⁰; 1627 *Wissele*, *Wissel*²²¹, kuid 1638 *Kiwipe*²²²; 18. saj.

²¹⁸ Olemas kõigis asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

²¹⁹ 1584: *Wiznakila* (Simm 1977: 122).

²²⁰ *Wisli albo Wyszakula* (Simm 1977: 122).

²²¹ *Wissell* (Simm 1977: 122).

²²² *Kivipea* k.: 1627: *Kywi Poehe* (veski Ahja mõisa järgi); 1638: *Kiwipe kylle* (Simm 1977: 113).

Wisli, *Wiisli*²²³). Arvatavasti on küla nimi tuletunud vene sõnast *višnja* – ‘kirss, kirsipuu’, mis tartu ja võru murdes on kodustunud sõnana *visna*(*puu*) ~ *visla*(*puu*). J. Simm on pidanud võimalikuks seost isikunimega Viso(la).

Juba 16. sajandil kuulus küla Ahja mõisale. 1582. a. elas külas üksainus talupoeg, kes haris 0,25 adramaad (küla 2 adramaast); 1588. a. oli siin 2 peret, 1627. ja 1638. a. jälle üksainus. Edasi on külas olnud talusid 1688. a. 4, 1758. a. 6, 1816.–1858. a. ja ka 20. sajandi algul 7, nimelt praegused Nagla-Johani nr. 149, Nagla-Johani nr. 144, Kooskora-Jakobi, Kooskora-Peetri, Paatsi, Pedokese ja Piiri.²²⁴

1. jaan. 1924 liideti küla Rasina valla külge.

Viisli oja – Viisli k. läänepiiril, Mooste valla piiril olev oja [393].

Viiso talu nr. A-17 – Pilpa k. asundustalu (Lüllemäe kabelist 0,5 km loodes).

Viksi talu nr. A-1 – Kosova k. endine kandikoht (“kolonitsa talu”²²⁵). Juba 1730. aastatel, ka 19. sajandil elas Ahja-Metskülas mitu Viksi-nimelist peret. Oli mõisa ajal tuntud Vindse taluna.

Viksi talu nr. A-126²²⁶ – Kärsa k. endine renditalu; 1816.–1834. a. revisjoni-lehtedel kirjas *Jaani*, 1858. a. juba Viksi (*Wiksi*) taluna. Talu on nime saanud Viksi-nimeliselt peremehelt, kes elas talus 1820.–1830. aastatel. (Juba 1688. a. Kärsal peremees *Wixi Peter*.)

Vildi talu nr. A-139 – Kärsa k. endine renditalu; 1816.–1834. a. revisjoni-lehtedel kirjas tõenäoliselt Küti (*Kütti*) ja 1858. a. Variko (*Warriko*) taluna. Praeguse nime on talu saanud 19. sajandi teisel poolel sellenimeliselt peremehelt (1858. a. peremees *Jaan Watzar-Wild*).

Villa talu – Lääniste k. Piirilääniste t. maale rajatud popsikoht, mis saanud nime sellest, et omanik pärinenud Rasinalt Villa talust [95].

Villemi talu nr. A-197 – Metsküla endine renditalu; nime saanud vabatalupoeg Villem (*Wilhelm*) Klausilt, kes elas siin juba 1819. a., oli ühtlasi kingsepp ja hiljem, 19. sajandi III veerandil, metsavaht. 1870. a. mõisa vakuraamatus on mainitud Reisvoldi ehk Villemi metsavahikohta. 1950. aastatel talu lõhuti.

²²³ 1730: *Viisli Kul*, 1758: *Dorff Wisla* (Simm 1977: 122).

²²⁴ Loetelust puuduvad Truia liina talud.

²²⁵ Võnnust pärit muredetektis on sõna *kololine* tähendusega ‘mõisa rendikoha pidaja’ (Keem 1970: 430). *tal*u asemel on Võnnu murrakus *o-ga talo*. Rääp *kolónits* ‘väikekohapidaja, uusasunik’ (VMS).

²²⁶ Eerli t. (am. n. *Viksi*) (Simm 1975: 182).

Villemmets [KN: *villemõts*] – metsalõik Kõnnu vk. lõunaosas, kus olevat üksinda elanud Villemi-nimeline mees [546].

Villeniit – Kõnnu vk. lõunapiiril Kõnnu-Liispõllu täisnurksest teekäänust 0,5 km lõunas asuv heinamaa [163]. See olevat endine, kinnikasvanud umbjärv, varem olnud heinamaa siin väga tüma [284]. Nimet. ka Villesooks [284].

Vilpu (Vilpo) **tal** nr. 68 [KN: '*vilpo*] – Akste k. vanatalu. Talu nimi on seotud Vilipi (*Wilippo*, *Wilpo*) Peetriga²²⁷, kes elas Akstes 18. sajandi algul ja kelle järglased pidasid seda talu veel 19. sajandi keskel. 1816.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas Vilpo (*Wilpo*) taluna. 1879. a. ostis talu päriseks Peeter Torg.

Vindseniit [*vindsõ-*] – Kosova k. Viksi (Vindse) t. ümbruskonnas, sellest läänest olev endine karjamõisa heinamaa [2].

Virga järved [*järve?*] – Metsküla Virga talu juures olevad kaks järve – Pikkjärv ja Tsõõrgjärv (vt.), asuvad Vastse-Kuuste valla piiril. Järvede tekkimise kohta on olemas järgmine muistend. Virga talus olnud ilus peretütar, kellel palju kosilasi käinud, kes aga kõik tagasi lükatud. Lõpuks isa sundis tüdrukut minema ühele õige jõukale kosilasele; kui tütar vastu pani, ajas isa ta majast välja. Tüdruk, kes endale armukese oli valmis vaadanud, kes elas Tõmmujärve ääres, nutnud koplis, et peiuke teda päästma tuleks, too aga uppunud öisel kalapüüdmisel Tõmmujärve ära. Tüdruku palve peale läinud järv pooleks; üks osa nihkunud Virga koplini ja tüdruk mattunud lainetesse; teine osa järvest jäänud heinamaa peale, kuna peremees koplis ees seisnud. Nii sai Tõmmujärvest kaks järve – Virga järved. Tüdruk ühes ja peigmees teises järves muutunud näkkideks ning kõndivat öösiti järve ääres valges rüüs. Jaanilaupäeva öösiti on öitsilised neid näinud, kuid näkid olid siis kohe teine teise järve kadunud [E 29928/9].

Teatakse ka, et järved olevat siia tulnud Lootvina k. Rootsumäe orust (vt. VASTSE-KUUSTE), kust murdnud endale tee läbi seljandiku.

Virga talu nr. 27 – Metsküla vanatalu küla läänepiiril, Pikk- ja Tsõõrgjärve kaldal. Tõenäoliselt oli talu olemas juba 18. sajandi algul, kui Ahja-Metskülas elas Virga Märt; 1816.–1858. a. revisjonilehtedel on ta kirjas Virga (*Wirga*) taluna.

Pärimuse kohaselt olnud talu vanal ajal väga rikas; kahe järve vahelisel sillal, valdade piiril, seisnud raudväravad ees, mille sulgemist olnud kuulda mitme kilomeetri taha Metskülla; sõja ajal peidetud väravad Pikkjärve, kus nad puhkavat veel praegugi [138]. Virga talu lähedal, Pikkjärve idakaldal

²²⁷ 1713 (meetrika): *Wilipi Petter* (Simm 1975: 200).

olnud varem põllul kaks suurt kivi, mille juurde olevat peidetud rahakast; nüüd on need kivid maasse maetud [138]. Talu ostis 1877. a. päriseks Jakob Ivanson.

Virolase talu nr. A-114 [*virolasõ*] – Kärsa k. endine renditalu; 1816.–1834. a. revisjonilehtedel kirjas tõenäoliselt Raudsepa (*Rautzeppa*), 1858. a. aga juba praeguse (*Wirrolasse*) nimega. Virolase-nimelisi peresid on Kärsal elanud juba 18. sajandi algul.

Visnapuu talu nr. A-127 – Kärsa k. (Arramäe poole) asundustalu; nüüd lõhutud.

Visnapuu talu – Valgesoo k. Palukurmu väiketalu.

Visnapuu talu – Vanamõisa k. asundustalu küla põhjapiiril (Ibaste k. Mäe-Saarva t. naabruses).

Vosmi talu nr. A-124 [KN: *vośmi*] – Kärsa k. endine renditalu, mille rajas tõenäoliselt 18. sajandi algul Vosmi Peeter; 1816.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas Vosmi (*Wosmi*) taluna. (Peale nimetatud talu oli Kärsal 18. ja 19. sajandil veel kolm Vosmi talu, mille juured ulatuvad samuti tagasi 18. sajandi algusse või veelgi kaugemale – 1627. a. elas Kärsal venelane *Wossme Mick*.)

Rahva jutu järgi olevat Vosmi sõimunimi (kas mitte tuletatud venekeelsest sõnast *voš*, *voška* – ‘täi’?).

Vossmanni vang – Valgesoo k. Mäe t. jõeäärne heinamaa Porgandi veski lähedal, sellest 0,2 km ülevalpool, jõekäärus.

Võidu talu nr. A-31 – Lokko k. asundustalu (Lokokurmest läänes, Soevariku ääres, Viinamäe ja Uue-Salo t. vahel).

Võso talu – Kärsa k. Sulbikurmu endine popsikoht.

Võsoalune [*-alonõ*] – Kivisilla vk. metsavahikohast 0,8 km lõunakagus asuv Molloka t. heinamaa [93].

Võsu talu – Lokko k. asundustalu; nüüd lõhutud.

Vägeva (Väkeva) **org** [*vägevä*] – Akste k. Sepa t. maalt, Miko talust 0,2 km kirdes algav org, mis suubub Ahja jõe ürgorgu Akste orust põhja pool. Siia orgu maetud vanasti hobuseid, koeri jt. koduloomi [133; 483].

Väikeoja talu – Vanamõisa k. asundustalu (Puusepa ja Kruusaangu t. vahel).

Väike-Papisaar – Pikk-Papisaare edelaots Metsküla Papisoos; koos eelmisega vana pelgukoht sõjaaegadel [138; 147]. Nimi tulnud sellest, et siin vanasti pappe tapetud [147; 255].

Väike-Sepa talu nr. A-140 [-sepä] – Kärša k. endine renditalu. 19. sajandi teisel poolel oli talus peremeheks Kleinschmidt, kellelt talu ka nime saanud [32]. Kleinschmidt pojad olevat teinud Jaan Matsoni kohta pilkelaulu, mis on saanud üldtuntuks “Kaera-Jaani” nime all.

Väike-Taevaskoda [taavas-] – Valgesoo k. Puiga (nr. A-221) t. maal Ahja jõe paremal kaldal, Suur-Taevaskoja ja Saesaare vahel olev liivakivikalju suure koopa ning allikaga (vt. Emaläte, Neitsikoobas). Kaljus on vanasti olnud pelgukoobastik (vt. Suur-Taevaskoda).

Nimet. ka Pesukojaks – arvatavasti seepärast, et vanasti Valgesoo naised käinud siin jões pesu pesemas [396].

Väikse-Tamme talu – Vanamõisa k. asundustalu (Kivisilla metsa ääres, Ibas-te k. piiril).

Väljaotsa talu nr. A-193 – Lokko k. asundustalu (Lokokurmest 1,5 km edelas, Savi ja Ülenurme t. vahel).

Vätsa tare – Kõnnu k. Kõivosaares t. juures (talust 20 m põhja pool, tee ääres, viimasest läänes) varem seisnud popsimaja, mis lõhutud Eesti Vabariigi ajal [507]. (Vätsa talu oli Kõnnu külas olemas 18. sajandi algusest 19. sajandi keskpaigani, tema täpsem asukoht aga pole teada.)²²⁸

Õllekoda [öllõ-] – endises Ahja mõisas Vastse-Kuuste tee ääres (Ahja teeristist 0,2 km) olnud hoone, kus kirjanik Friedebert Tuglas saatis mööda oma lapsepõlve. Tema aidamehest isa perekonna kasutada oli maja lõunapoolne ots, järvepoolsemas otsas asunud pesukoda ning saun (tuntuks saanud Kaera-Jaaniga seoses, kes siin käis paljaid tüdrukuid luuramas). Pärast aidamehe ärakolimist tulnud siia elama kubjas, kelle järgi nimet. ka Kubijatareks [299]. Nimet. ka Õlleperäks.

Õllekoja niit [-kua] – Ahja mõisa endise õllekoja juurest algav ja lääne (Soe-variku) suunas kulgev heinamaa Lülletemäest lõunas [2].

Õlleperä – Ahja mõisa õllekoja taga (sellest põhjas) olev soo, mõisa Ülemise järve jäanus [20]. Nimet. ka Õllekoja (-koa) perä. Õlleperä nimetust kasutati ka õllekoja tähenduses.

Õnnemägi [õnnõ-] – Metsküla Semmeli t. maal, Saava talust 0,5 km idakirdes metsa (Palandu) ääres olev kõrgem koht (Kosova-Lootvina teest 0,25 km põhjas), kus varem kasvanud õnneheinad [255].

Õunapuu talu nr. A-129 – Kärša k. (Arramäe poole) endine poksikoht.

²²⁸ Vt. Piiri talu nr. 95.

Õunapuu talu – Vanamõisa k. asundustalu (Avitaja talust 0,5 km Võnnu pool).

Äglilomp – Valgesoo k. Irdo talust 0,6 km põhjakirdes, Aabsalust 0,5 km idas, Valgesoo metsavahikohast 0,7 km edelas rabametsas (selle servast 0,2 km) olev lomp. Lombis on vanasti puust äglisid (äkkeid) leotatud, et need hästi vintsked oleksid ega töötamisel puruneks [122; 173].

Ämmapussumägi [ämmä-] – Valgesoo k. Kuupmäe lähedal, tollest 0,25 km idas, jõest 0,15 km kaugusel olev väiksem kõrgendik metsa serval, Porgandi veskist 0,75 km kaugusel [173]; läheb põhja suunas üle Korgemäeks. Mäe jõepoolsel nõlval on grupp kivirahne.

Änningemägi – Ahja jõe ürgoru kõrge kallas Valgesoo k. Piiri t. maal Pikkiidu ja Sikaniidu vahel [173]. Nimet. ka Änningumäeks, uuemal ajal Ännimäeks. Rahva teatel olevat siia mäele vanasti, vist Rootsi sõja ajal, maetud keegi kindral. Henninge-nimelisi peresid on 17. ja 18. sajandil elanud Põlva kihelkonnas Koiolas.

Ääsi talu – Ahja k. väljaehitamata jäänud talu Hurdaoru kaldal, Alasi t. naabrus.

Ööbiku talu – Ahja k. asundustalu (Ahja ristteest 0,3 km edelas).

Ühingu talu nr. A-14 – Pilpa k. asundustalu (küla loodeotsas, Hoole ja Pärna t. vahel).

Ülemine järv – Ahja endisest kolmest mõisajärvest läänepoolseim, õllekojast põhjas, Pilpa k. teest idas; kasvas kinni 20. sajandi algastatel. Vt. Õlleperä.

Ülenurme org [-nurmō] – Lääniste (varem Imste) k. Saava, Jüritare ja Pedoke-se t. juures, taludest läänes (Ülenurme talust põhjas) olev org, mille põhjas on Vahesoo.

Ülenurme talu nr. A-191 – Lokko k. asundustalu (küla edelaosas, Loko ja Väljaotsa t. vahel).

Ülenurme talu nr. 132 [KN: *ülenurmō*] – Lääniste (varem Imste) k. vanatalu; 1816.–1834. a. revisjonilehtedel kirjas tõenäoliselt *Jaani* ja 1858. a. *Nagla* taluna. 1879. a. ostis talu koos Sepamaa taluga päriks Jaan Nagel.

Ülesoo küla – Kõnnu k. Kunnimäe piirkonna popsitarede üldnimetus [EKLA, f 199, m 38, l 7].²²⁹

Ülesoo nurm – Kõnnu k. Murimäe t. põld metsa ääres [79].

²²⁹ Popsikohti on kaks; üks neist – Riio t.; Kõnnu k. artiklis pole Ülesoo küla nimetatud.

Üti talu nr. A-266 – Metsküla Ivani talust 1933. a. eraldatud talukoht [48; 49].

Ütiniit [~ *ütü-*] – Metsküla Üti talust 0,2 km põhja pool olev heinamaa, mille ümbruses vanasti elutsenud palju hütte ehk metstuvisid [48; 49].

Ütsko käänd [*ütško*] – Ahja jõe käänukoht Ütskomäe kohal, Lääniste sillast 3 km allpool [73].

Ütsko lamm – Ahja jõe paremal kaldal, Ütskomäe kohal, Ahijärvest u. 1 km ülevalpool olev heinamaa jõe ääres [73].

Ütsko palo [KN: *ütšku*] – Ropka vk. loodeosas metsalõik vastu Ahja jõe [472].

Ütsko soo – Ütskomäe juures olev soo Ahja jõe paremal kaldal.

Ütskomägi – Ropka vk. serval Ahja jõe paremal kaldal (jõest 0,2 km kaugusel), Lääniste sillast 3 km allpool olev madal sooseljandik, mis 0,6 km pikk ja 20–35 m lai (mägi keskelt kitsam ja madalam). Mägi on peetud muistseks linnamäeks või pelgukohaks. Mäe põhjapoolses otsas on tunda neljanurgelise kindluse ase, kust viib kraav läbi soo jõkke; kraavi suubumiskohas olevat jões kindluse värat, mis koputamisel vastu kõmisevat [506]. Arvatava muinaslinnuse mõõtmed on 160 × 35 × 2 m [Laid 1923: 61]. Mäe edelapoolses osas on aimatavad mõned ümmargused ja tõenäoliselt ka piklikud kääpad – rahva arvates Rootsi sõjakääpad [73; 323; 472], tegelikult vist matusekoht 15.–18. sajandist. Mäe edelaotsast veidi ida pool on 3–4 m laiune lohk – endise kaevu või tiigi ase [E 52946].

Mägi olevat nime saanud sellest, et ta on “*ütšk*²³⁰ kotus” (üksik koht), mille läheduses puuduvad inimelamud [73], või et siin asunud kunagi üksik talu [ERA II 241, 69/71 (5)] või linn, kus elanud vanem nimega Üksik [E 54620], Ütsik [273] või Ütsko [E 52946]; viimane langenud sõjas vaenlastega, toodud siis oma kodulinna ja maetud siia maha ühes oma varandusega [samas].

Rahvajutu järgi asunud ennevanasti mäel suur, jõukas talu, mida piiranud raudaed [328] ja millel olnud nii suured raudväravad, et nende sulgemise kõlinat on kuulnud Kapsimäele Läänistes (s.o. 6 km kaugusele) (vt. Ala-Kapsi talu). Sõja ajal põletatud talu maha, peremees aga jäänud elama (Kapsimäel saanud kõik surma); ta pannud talu raudväravale 6 paari hārgi ette ja vedanud need alla jõkke, kus sellest veel praegu suur kärestik (Ütsko lammist vähe ülevalpool); kui kalamees siia kohta oma võrgu heidab, siis tihti jäävat see raudvärava taha kinni ning teda ei saavat enam

²³⁰ Võimalik lühiteisend sõnast *ütsik*.

vabastada [ERA II 241, 69/71 (5); 472; 73]. Ka oma kulla ja hõbeda olevat Ütskomäe peremees mäe juurde matnud, mida aga polevat juletud kartu-
 sest pahade vaimude ning õnnetuste ees otsima hakata [ERA II 241, 69/71
 (5)]. Mõne teate järgi olevat siia maetud kastitais kulda, mida ka otsimas
 käidud [E 52946], teise järgi olevat märke maetud hoopis Rootsi kindral
 koos sadulaga [328] ja hõbemõõgaga, millel kullast käepide [118]. Siin toi-
 munud Rootsi ja Vene laevastiku vahel lahing [472] ja mäel olevat Rootsi
 kindrali haud [353]. Kõneldakse mäel olnud Rootsi kindlusest, mille kohal
 jões olnud raudväravad, nn. Ütsko värat [237], mida vajadust mööda saa-
 nud mööduvatele laevadele avada või sulgeda [73; 472]. “Pidava²³¹ olema
 siin kindluse raudväreti jões” [73]. Teise teate kohaselt kuulunud need
 raudväravad Ütsko linnale [E 52946].

Ka Ütskokenk [73; 118; 472], Ütsko nukk [323], Ütsknõna [190].

Ütülomp – Valgesoo k. Oja t. lähedal, sellest 0,25 km läänes, metsa ääres olev
 madalam koht, mis nüüd põlluks tehtud. Varem elutsenud siin ümbruses
 palju hütte ehk metstuvisid [173].

Üväste soo (suu) – Viisli k. viie põhjapoolsema talu põhja-lõuna-suunaline
 pikk heinamaa Rasina valla piiril, taludest u. 0,5 km idas; muudetud
 1930. a. paiku kultuurheinamaaks. Soo saanud nime Üvästenuka järgi, mis
 asub lähedal, kuid kuulub juba Rasina valda [326; 393].

Noorits-Metsküla

Eevamägi – Poti t. maal, talust 0,2 km lõunas olev kõrgendik, kuhu varem
 külanoored kokku käinud, kus asunud külakiik ja tehtud mai- ning jaani-
 tuld [244].

Esinurm – Otsa t. lähedal olev põld.

Haavalomp – Laanemetsa talust 0,25 km läänes olev lohk; asub metsas, on
 haabadega ümbritsetud [244].

Heegomägi – Veski t. piirkonnas olev Jaanioja kõrge kallas, maantee sillast
 0,25–0,5 km ülevalpool [244].

²³¹ Kahtlane vorm Võnnu murraku jaoks; loomulikum oleks *‘piävä/’peävä* olema või
pidävät olema.

Heegoorg – Veski t. kohal Heegomäe all olev org, milles voolab Jaanioja.

Hiiumetsa talu – Tartu-Räpina maantee ääres Kalmatumäel endise veski vastas olev asundustalu.

Jaanioja – Kooskora veski alt läbivoolav ja Ahja jõkke suubuv ojake, mis saab alguse Adistest [244]. Nimet. ka Kooskora ojaks.

Juhorka nukk – Palootsa, Piiri ja Kärba t. piiril (viimasest talust 1 km edelas) asuv metsalõik, kus (küla tagamaadel) vanasti elanud Jurka- ehk Juhorka-nimeline vanamees, kes laiskuse tõttu pole tööst lugu pidanud. Kui külaelanikel lõpnud mõni loom ning see maha maetud, kaevanud Jurka looma maa seest välja ja tarvitanud söögiks, ise lausudes: “Oh Jummal Juhorkat õnistap.”²³² [158; 244].

Juudraniit – Oro t. heinamaa Lutsu jõe (vt. RASINA) kaldal [26].

Järvemäe talu nr. 166 – vanatalu Sikuti järve kaldal. Talu ostis 1905. a. mõisalt Daniel Koosa.

Kaaru küla – hõlmab alates nõukogude ajast endise Noorits-Metsküla kirdepoolseimad vanatalud – Otsa, Oro ja Sulbi – koos nende juurde kuuluvate popsikohtadega.

Kahrukurm²³³ – Otsa t. põld talust 0,5 km põhjas, ulatub otsaga Mooste-Jaanimõisa teeni [26].

Kalmatumägi – Sikuti t. maal Tartu-Räpina maantee ääres, maanteesillast 0,1 km Kauksi pool, endise veski juures olev kõrgem koht, kus vanasti kabel (surnuaed) olnud [390]. Luid on leitud mäekallakust mõlemalt poolt maanteed; inimesed on maetud korrapäraselt, nii et arvatavasti on siin olnud külakalmistu.

Keejaläte (Kiijaläte) [*ˈkiijä*-] – koht Kooskora veskest 50 m allpool Jaaniojas, kust maa seest keeb vett koos kruusaga üles nagu purskkaevust [244]. Allikas on väga külma veega: omal ajal Kooskora veskiomanik tahtnud siin kalakasvandust rajada, kalad aga jäänud vees pimedaks [244].

Kitseoru talu nr. A-203 – Otsa talust 1936. a. eraldatud väikekoht.

Klaose talu nr. 157 [*ˈklaossõ*] – vanatalu küla keskuse lähedal, koolimaja ja Poti t. vahel. Talu saanud nime Torga Klaus’elt²³⁴ 18. sajandi esimesel poolel või mõnelt tema järglaselt. 1879. a. ostis talu päriks Jaan Kiesel.

²³² Võnnu murrakus oleks täpsem: *Oh Jummal Juhorkat õnistass*.

²³³ Sõnast *kahr* ‘karu’ (EMS).

²³⁴ *Torga Claus* (Simm 1975: 198–199).

Koit – kolhoos keskusega Miiaste k. Plaki talus; territoorium hõlmab Adiste, Miiaste ja Noorits-Metsküla. Algselt oli kolhoos Vorošilovi-nimeline.

Kombastu talu nr. 168 – vanatalu. Talu saanud nime sellest, et talu krundis on palju “kombastikku” (madalat, märga, mätlikku maad)²³⁵.

Kombi mõts – Oro talust 0,5 km loodes olev mets [26]. Kuna metsa ees oleval Korgemäel asunud varem vaatetorn, nimet. ka Torni mõtsaks.

Kooskora järv – Kooskora veski juures Jaaniojal kuni 1961. aastani olnud paisjärv, mis nüüd alla lastud [244].

Kooskora Kruusamäe talu nr. 194, 195 – vanatalu koos Kooskora veskiga. Talu ajalugu ulatub tagasi 17. sajandisse (1627. a. Ahja vallas tühi Kooskora (*Koskor*) küla; 1688. a. elas Kooskora veskikohal *Koskora Mick*). Talu ostis 1852. a. päriks esimesena Ahja vallas (samaaegselt müüdi ka Valgesoo k. Tilba talu) endine Võisiku mõisavalitseja Ado Mühlberg; talu maad hõlmanud 486 vakamaad ja ostja maksnud hinna sularahas kinni. Oma rikkuse saanud mees sellest, et kord killavooriga Pihkva minnes jäänud ta Rasi-na taga Töldsepa laande öömajale, viimane aga osutunud röövlikoopaks; mehel õnnestunud kolm röövlit kirvega maha lüüa ning omastada nende varandus. 1927. a. jaotati Kooskora talu Ado Mühlbergi järglaste vahel viieks krundiks: Kooskora Kruusamäe, Veskimäe, Veski, Laanemetsa ja Tagametsa.

Kooskora talu metsas, veskist u. 1 km kirdes, on varem olnud kääpad, mis nüüd veel vaevalt aimatavad. Kääpad olevat Rootsi sõja aegsed; kaevamisel leitud siin ainult sütt [244].

Kooskora liivak – Kooskora Kruusamäe ja Veskimäe t. juures olev liivane kõrgendik [244]. Seda läbiv Mooste-Põlva maantee olnud varem nii liivane, et autod mäele tihti kinni jäänud.

Kooskora oja – vt. Jaanioja.

Kooskora talu nr. 155 [Simm 1972: 293 *kooskorra*] – vanatalu; oli tõenäoliselt sama nimega olemas juba 17. sajandil, kuna 1688. a. vakuraamatus on Noorits-Metskülas märgitud kaks *Koskora*-nimelist peret, neist üks elas veskikohal, teine aga ilmselt külas. Talu on kirjas ka 1758. a. vakuraamatus ja 1816.–1858. a. revisjonikirjades. 1879. a. ostsid talu päriks Hindrik ja Jaan Koor. Nõukogude ajal rajati tallu arstijaoskond.

²³⁵ Ote *kombastik* ‘kühmustik’; tähenduselt sobilik on ka Tartu ja Võru murde sõna *kombatuss* 1. ‘küngas, kühm’; 2. ‘mätastik; mätlik maa’ (Kam ka ‘vesine, soine koht metsas’) (EMS).

Kooskora veski – Jaaniojal Mooste-Põlva maantee ääres Kooskora Kruusamäe t. vastas (teisel pool teed) olnud veski, mis märgitud juba 1627. a. revisjoniraamatus ning töötas kuni 1961. aastani.

Korgemägi [ˈkorgõ-] – Oro t. maal, talust 0,5 km loodes olev kõrgendik, millel varem asunud vaatetorn [26].

Kruusamägi – Kooskora Kruusamäe t. maal, talust 0,5 km lääneloodes, Jaanioja paremal kaldal metsa ja heinamaa ääres olev väike kõrgendik [244]. Mäkke olevat Rootsi sõja ajal maetud varandus. Kord (umbes 100 aasta eest) tulnud Viljandimaalt keegi mees õhtusel ajal tallu ning küsinud labidat; hommikul olnud labidas oma kohale tagasi pandud, mees aga kadunud; mäel leidnud talurahvas värske kaevamise jälgi ning paja aseme [244].

Kruusapalo – Kooskora Kruusamäe t. mets Kruusamäe lähedal [244].

Kõrgekivi [ˈkorgõ-] – Poolakese t. ees Põdramäe idajalamil maantee ääres varem olnud 4 jala kõrgune kivi, millel olnud inimese jalajälge meenutav lohk. Selle löönud siia keegi tundmatu hall vanamees, kes enda Surma öelnud olevat. Külla tulles astunud vanamees kivi otsa ja öelnud: “Selle külale olgu arm; seija ei pea ütski katk, kollera, maru, ega miski muu õnnetus rikuma ega häävitama tulema.” Sest saadik on küla ka tõesti igast õnnetusest ilma olnud. Surm vajutanud kivile jalajälje pitseriks oma sõnadele kinnituseks [H III 16, 493/4 (1)]. Teistel andmetel on Surm kivi otsas lausunud: “Katk inimeste kui loomade üle ei tohi selle küla sisse ialgi tulla!” [ERM 139, 34]. Ühe teate järgi jätnud ta oma jalajälje kivisse selle kinnituseks, et porise tee tõttu ta siia külla enam ei tule [390].

Kärba (Kärbä) **tal** nr. 154 – vanatalu; saanud nime Kärbäks hüütud pere-mehelt Jakob Pungalt, kes 1868. a. Venemaale välja rännanud [244]. 1816.–1858. a. revisjonikirjades seisab talu Punni nimega, 1870. a. vakuraamatus aga juba Kärba taluna. 1905. a. ostis talu mõisalt Gustav Raudmanson.

Laanemetsa tal nr. 194b ja 195b – Kooskora Kruusamäe talust 1927. a. eraldatud talukoht. Varem elanud sel kohal rentnikud ja kohta kutsutud naljaviisil Tsõõrikmõisaks [244].

Liivaku tal – Kooskora veskest 0,5 km Põlva pool maantee ääres (sellest idas) olev asundustalu.

Liivamägi – Otsa t. maal, talust 0,3 km kirdes, Jaanimõisa teest vasakule jääv liivane kõrgendik [26].

Looritse soo (Luuritse suu) [*'luurtsõ*] – Sikuti järvest põhjakirde sihis kulgev soo, mille põhjas olev kraavitatud oja suubub Lutsu jõkke (vt. RASINA) [26; 158]. Vanasti nimet. Luto [*lu'õ*] sooks [244].

Mihkliniit – Oro t. heinamaa talust 0,5 km põhja pool [26].

Munaläte – Kooskora Kruusamäe t. heinamaal Mustalätte lähedal asuv endine allikas, mis mäekünkast väljudes ajas välja mädamuna maitsega roostest vett [244]. Allikas kuivanud pärast seda, kui lähedal hakatud turvast lõikama.

Mustaniidu mets [*-niidü*] – Kooskora veski lähedal olev mets. Selle keskel, 0,25 km Kooskora veskist, on suur kivi, mida vanarahvas arvanud Kalevi poja lingukiviks; selle pikkus on 5 ja laius 1,5 m [ERA II 245, 253/5 (6)].

Mustoläte – Kooskora Kruusamäe t. heinamaal, veskist 0,4 km lääneloodes, Jaaniojast 60 m põhja pool (Kruusamäest idas) olnud allikas, millel puudunud põhi ning kuhu kunagi must pull ära uppunud [158; 244]. Praegu on allika kohal toasuurune pehme, õõtsuv koht. Nimet. ka Mustlätteks [158].

Mustoniit – Kooskora Kruusamäe t. heinamaa Jaanioja paremal kaldal, talust ligi 0,5 km allpool, Mustolätte ümbruses.

Männimetsa talu – Laanemetsa talust Eesti Vabariigi ajal eraldatud talukoht.

Nimetu talu – Noorits-Metsküla koolimaale pärast kooli sulgemist (1925. a.) rajatud talu. Kuna peremees ei osanud maamõõtjale talu nime öelda, jäetudki see nimeta [244].

Noorits-Metsküla²³⁶ [KN: *noorits- ~ loorits-mõtskülä*] – kuulus 1582. a. ja 17. sajandi algupoleel Ahja mõisale, 1660. a. aga omandas Narva linnapea Lorenz von Nummers koos oma vennaga pandiõiguse Mooste ja Kauksi mõisatele ning koos nendega nähtavasti ka Noorits-Metskülale. Sellelt Lorenz von Nummersilt ongi nähtavasti küla oma nime saanud. Pärimuse järgi olevat küla omandanud nime Looritsa-nimeliselt külavanemalt [244]. Mooste parun olevat ta vanasti kaardilauas Ahja parunile maha mänginud; teise jutu järgi kinkinud Mooste parun selle küla hambarahaks oma risti-pojale, Ahja noorparunile. Igatahes 17. sajandi lõpul oli Noorits-Metsküla jälle Ahja mõisa omand.

²³⁶ Asulate nimistutes: 1923. a. Looritsmetsa k., 1945. a. Noorits-Metsaküla, 1977. a. Nooritsmetsa k. (EH).

Vanasti on küla nimetatud lihtsalt Metskülaks (1582 *Meckulla*, 1588 *Mezzküla*, 1627 *Metzkülla*), alles 17. sajandi lõpul hakati teda eristamiseks Ahja-Metskülalt kutsuma Noorits-Metskülaks (1680 *Nooros-Mezkulla*, 18. saj. algul *Nuritza mötzkühl*²³⁷). Kirikukirjades on kasutatud hiljem peamiselt Nooritsa, vallakirjades aga peamiselt Looritsa nimekuju (1760. aastatel kirikuraamatus *Noritse*, *Loritse*, *Luritza*, *Luritsa*, *Nurritse*; 1816.–1858. a. revisjonikirjades *Loritze*- ehk *Loritz-mötzküll*). Alates 1970. aastast Nooritsmetsa küla.

Talusid oli külas 1582. a. 3, 1588. a. 5 (ka üks veski), 1627. a. 3, 1688. a. 13, 1758. a. 15, 1816.–1858. a. revisjonide aegu 14. Rückeri 1839. a. kaardilt nähtub, et küla oli koondunud peamiselt Reino ja Kärba ning Poti t. vahelisele kõverjoonele; märgitud on ka Poolakese, Torga ja Punni talu. Mõisaeagsed vanatalud on Reino, Villako, Virolase, Kärba, Kooskora, Poolakese, Klaose, Poti, Otsa, Oro, Sulbi, Torga, Punni, Sikuti, Pedukese, Järvemäe, Noorits-Metsküla koolimaja, Kombastu, Salomõtsa, Palaotsa, Piiri ja Kooskora (veskikoht), peale selle Tamme talu, mis 1915. a. Virolase talust eraldati. Eesti Vabariigi ajal on juurde rajatud Hiiumetsa, Nimetu, Veski, Veskimäe, Laanemetsa, Tagametsa, Liivaku ja Männimetsa, peale selle endised popsikohad Kitseoru, Raa, Rammo, Sootaga jt.

Noorits-Metsküla koolimaja nr. 167 (ametlikult Loorits-Metsküla koolimaja) – mõisalt ostnud 1882. a. Ahja vallavalitsus.

Noorits-Metsküla külakool on asutatud arvatavasti 1766. a. (1767. a. oli juba olemas). Kooliõpetajad olid: 1788, 1796 Torga Kristowri Kersna Pee-ter, ?–1804–1807 Matse Jüri Adam, ?–1810–1830 Klausse Jaani Hans Klaus, 1830–1831 Klausse Tooma Ado Klaus, 1831–1834 Daniel Ehrlich, 1834–1852 Adam Peebu p. Kooskor (Koor) (hakkas 1843. a. üksikutele lastele kirjutamist õpetama), 1853–1856 Jakob Adami p. Kooskor (Koor) (1855. a. tegi algust rehkendamise õpetamisega), 1856–1886(89?) Kristjan Adami p. Kooskor, 1889–1898 Karl Kristjani p. Kooskor, 1898–1913 August Juhani p. Paal, 1913–1914 Joosep Jaani p. Temant, 1914–1916 Eduard Samueli p. Kangro. Viimased koolijuhatajad olid 1917–1922 Pauline Madise t. Rotka (1922 õpetaja Martin Ant) ja 1922–1925 Gustav Peetri p. Piirberg (õpetaja Jaan Tamm). Kool suleti 1925. a., kui Noorits-Metsküla liideti Mooste valla külge.

²³⁷ 1712: *Nuritza Mötz Kühlast* (Simm 1975: 191–192).

Oro talu nr. 160 – vanatalu; 1858. a. revisjonilehtedel kirjas Poolakese (*Polakse*) taluna. 1879. a. ostis talu päriseks Jakob Goldberg. Oro ja Sulbi talu vahele ehitati Eesti Vabariigi ajal baptistide palvemaja.

Otsa talu nr. 159 – vanatalu küla kirdepoolseimas otsas, vastu Jaanimõisat. 1816.–1834. a. revisjonikirjas Piiri (*Pieri*), 1858. a. Poolakese (*Polakse*) taluna. 1889. a. ostis talu päriseks Jaan Kooskora.

Paabumägi – Poolakese t. maal Tartu-Räpina maantee ääres maanteesilla lähedal olev kõrgendik, millele taluperemehed ehisasid Eesti Vabariigi ajal meierei. Nimetus on väga vana, tänapäeva rahvas ei tea talle tähendust anda.

Paland – Otsa t. maal, talust 0,2 km põhjas, Jaanimõisa teest vasakul olev metsatukk [26].

Palootsa-Piiri talu nr. 170, 171 – kaks vanatalu, mis ostis 1886. a. Joosep Toode, liites need üheks taluks. Talud asusid Mooste valla piiril, palu otsas [244]. Veel 1930. aastatel oli talu maal reas 4 popsitaret, mispärast maju kokku nimetati rahva poolt naljaviisi Nuustaku ehk Truia liinaks.

Paluots [*palo-*] – Palootsa-Piiri t. juures olev mets [244].

Pedukese talu nr. 165 [KN: *peedokõsõ*] – vanatalu; esineb sama nimega (*Pedokesse*, *Pedokse*) ka 1816.–1858. a. revisjonikirjades. Nimi (*Pedoksise*) esineb esmakordselt kirikuraamatus 1714. a., mil pidi külas olema juba sellenimeline pere. 1883. a. ostis talu päriseks Jaan Sikut. Nõukogude ajal oli talus veterinaariajaoskond.

Poolakese talu nr. 156 [*poolakõsõ*] – vanatalu. Poolakese-nimeline pere elas külas juba 17. sajandi lõpul (1688. a. *Polakarsse Jürgen*); 1758. a. oli külas sellenimelisi talusid 2, 1858. a. 3. 1758. a. sündis talus Jakob Hurda isa emaema Ano, Poolakese Andrese tütar. Talu maal asunud enne talumaade kruntiajamist koolimaja. 1879. a. ostis talu päriseks Hans Kripson.

Poti talu nr. 158 – vanatalu; nime olevat talu saanud sellest, et lähedal oleval Eevamäel tahtud vanasti jaanituld, mis puhuks ikka vana keedupott või pada ridva otsa kinnitatud [244]. 1858. a. oli tõenäoliselt Klaose taluga üks talu. 1879. a. ostis talu päriseks Kristjan Kooskor.

Punni talu nr. 163 – vanatalu. Külas oli Punni-nimeline pere olemas juba 18. sajandi algul ja 1758. a. märgitakse neli sellenimelist peret; 1816.–1834. a. oli Punni talusid 3 ja 1858. a. 2. 1885. a. ostis talu päriseks Kotta Piir.

Punnikont – Otsa t. lähedal, talust veidi lõuna pool asuv väike kinguke, millel kasvavad puud [26]. Nimet. ka Punnikenguks.

Punnilohk – Tagametsa ja Kooskora Kruusamäe t. piiril, esimesest 0,5 km lääneedelas olev piklik lohk, kuhu vanasti Punni Jaan kraavi kaevanud ja lohu võsast puhastanud [244]. Lohu kaldal tee ääres olnud varem väga suur kivi [244].

Põdramägi – Virolase t. maal, talust 0,3 km põhjas, Poolakese t. kohal (teisel pool maanteed) olev mäeküngas [244; 390; 492]. Mägi võib olla nime saanud Põdra Jaagult, kelle talu 1758. a. vakuraamatu järgi pidi piirnema Virolase Miku taluga.

Vanasti kasvanud mäel suur mets, kus jahimehed käinud põtru nülgimas [209]. Mäel asub suur kivi, endine ohvrikivi, kuhu rahvas vanasti toonud andeid ja kus käidud tähtsamate küsimuste puhul nõu pidamas [ERA II 246, 287 (8); 209]. Varem olnud kivis renn vere äravoolamiseks ja lohk [209]. Tõnisepäeval käidud siia Tennüsele ohvreid (sööki) toomas, ja kui paari päeva pärast mindud vaatama, olnud inimestel hea meel, kui leitud, et Tennüs oli ohvri vastu võtnud (ära söönud) [492]. Eesti Vabariigi ajal asunud mäel majake, kus elanud rätsep Liping, seepärast nimet. mäge ka Lipingemäeks. Põdramäe nime teavad veel vaid mõned vanad inimesed.

Nimet. ka Kirstemäeks [*'kirstõ-*], kuna siia “jaapani sõa aigu om kirstega matetu”²³⁸ [106].

Raa talu – Kooskora t. endine popsikoht.

Rammo talu – Sulbi t. endine popsikoht talust 0,4 km loodes, metsa ääres, mille rajanud Rammo-nimeline pere.

Reino talu nr. 151 – vanatalu; saanud nime Vosmi Reinult, kes elas peremehe-na talus 19. sajandi esimesel poolel. 1816.–1858. a. revisjonikirjades esineb Vosmi (*Wosmi*), 1858. a. *Reino* taluna. Varem on talu nimetatud Pedokese taluks; 1790. a. kosis siinse peremehe Pedokese Johani tütre Kade Jakob Hurda vaarisa Koti Ado Anto. 1898. a. ostis talu päriseks Joosep Arens.

Salomõtsa talu nr. 169 – vanatalu, mille ostis 1898. a. päriseks Hendrik Tislar.

Sepamaa talu nr. 172 [*sepä-*] – mõisalt 1900. a. ostetud talu.

Sikuti järv – kinnikasvav järv küla lõunaosas, mille mõõtmed 0,42 × 0,10 km, pindala 3,5 ha; kraavi kaudu ühenduses Lutsu jõega (vt. RASINA). Nimi tuletatud Sikuti talust, mille maad ulatuvad järve kaldale. Järve nimet. ka

²³⁸ Tsitaat on Võnnu murrakus.

Looritsa järveks [244], Metsküla [*mötskülä*] järveks (viimane nimi – *Mez-külsche See* – esineb juba 1627. a. revisjoniraamatus). Varem on külarahvas järves linu leotanud [244]. Järve vähenemist (kinnikasvamist) seletab rahvas sellega, et selles on “süüdi Vanapagan, kes tahtnud järve kõiega kokku vedada. Äikese tõttu jäänud töö pooleli” [ERA II 246, 279 (2e)].

Sikuti talu nr. 164 – vanatalu, mille ajalugu ulatub tagasi arvatavasti juba 17. sajandisse (1688. a. peremees *Sickota Jaack*). 1758. a. elas siin talus Pedokese Peeter ja selle juurde kuulus ka “Piiriveski” (*Greutz-Mühle*); 1816.–1858. a. esineb talu revisjonilehtedel *Pedokese* taluna. Talu maal Kalmatumäel asunud tuuleveski, mida on mainitud juba 1588. a. revisjonis, lammutati 1943. a. paiku. Talu ostsid 1882. a. päriks Hindrik ja Peeter Sikut.

Sootaga talu – Kooskora Kruusamäe t. endine popsikoht, asub Tagametsa talust 0,5 km idakagus.

Sulbi talu nr. 161 – vanatalu; 1816.–1858. a. revisjonikirjades esineb Kooskora (*Koskora*) taluna; nime sai talu tõenäoliselt peremehelt Sulbi Hindrik Sallopilt, kes tuli Viisli külast siia tallu peremeheks 19. sajandi II veerandil.

Tagamaa – Otsa t. kaugemate põldude nimetus.

Tagametsa talu nr. 194c,195c – Kooskora Kruusamäe talust 1927. a. eraldatud talu, mis tegelikult rajati juba 1904. a.; veel varem elanud siin metsavaht [244].

Tamme talu – Virolase t. küljest 1915. a. paiku eraldatud talukoht.

Torga talu nr. 162 – vanatalu. Juba 1688. a. elas külas Torga-nimelisi peresid (*Tarcka Peter* ja *Peep*), ka 1758. ja 1858. a. revisjonide ajal oli külas 2 *Torga* talu. 1885. a. ostis talu päriks Jüri Herzmann.

Vanatare mägi – Looritsa soo idakaldal Rammo t. lähedal olev kõrgem koht, mida ületab Poti talu juurest tulev tee.

Vargasoo (-suu) – Kooskora veskist 0,75 km loodes ja põhjas, teise otsaga Kitseroo sooni²³⁹ ulatuv endine mädasoo, mis muudeti osaliselt turbasooks (nimet. Turbasooks) ja osalt kolhoosi kultuurheinamaaks [244]. Vargasoo varjanud vanasti endid vargad ning hoidnud kaevatud koobastes varastatud kraami [ERA II 245, 275/7 (12)]. Soo salateid teadsid ainult kohalikud elanikud ja töid siia varjule mõisapõllult või -metsast varastatud puid, heinu, vilja jm. [244].

²³⁹ Põlva kihelkonnas.

Veski talu nr. 194a, 195a – Kooskora Kruusamäe talust 1927. a. eraldatud talu Heegomäe kaldal.

Veskimäe talu nr. 194d, 195d – Kooskora Kruusamäe talust 1927. a. eraldatud talu, ehitatud endise talu aida kohale.

Veskipalo – Kooskora Kruusamäe t. ja riigimetsa ühisnimetus Mooste-Põlva maantee ääres, Jaaniojast Põlva pool (talumets oli maanteest idas, riigimets läänes) [244]. Riigimetsas maantee ääres, veskest u. 100 m ulatuses oja ääres on mäe kallakul Rootsi sõja aegsed kääpad, mis osalt kaevamistega rikutud [244]; siin sõditud nii, et veri ulatunud põlvini.

Villako talu nr. 152 – vanatalu; 1816.–1834. a. revisjonikirjades esineb *Klause*, 1858. a. *Reino* nime all. 1898. a. ostis talu päriks Mihkel Oinas.

Virolase talu nr. 153 [*virolasõ*] – vanatalu. Juba 1688. a. elas külas peremees Virolase Jaak (*Wirrolasse Jaack*). 1758. a. elas külas kaks Virolase-nimelist peret, kes aga 19. sajandi alguseks välja surid. 1816.–1834. a. revisjonikirjades esineb talu Viro (*Wirro*), 1858. a. *Torga* nime all. Nähtavasti on talu rahvapärane nimi (Virolase) siiski läbi sajandite säilinud. 1815. a. võttis Jakob Hurda vanaisa Koti Anto Jakob siit talust naise – Jaani Tooma Hindriku tütre Eva. 1887. a. ostis talu päriks Johan Villak.

Pedaspää

Arosoo (suu) – Pedaspää küla keskel, Järve ja Otsa t. vahel kasvav väike kaasik, nn. külapark [406].

Edesaar – Virvissaare osadest läänepoolseim, Pedaspää külast 2,5 km läänes, kuhu 1932. a. rajati kaks talu (Mäe ja Tamme).

Hummarsaar [KN: *ummarsaaf*] – Peipsi järve ääres, Pedaspää külast 2 km lääneloodes asuv soost ümbritsetud kõrgendik – ümmarguse kujuga, millest nähtavasti ka nimi [406]. Soosaarel on varem põld olnud [367], mis nüüd võsastunud.²⁴⁰

Hummarsaare nurm – Hummarsaarel varem olnud põllu nimetus [406].

²⁴⁰Vrd. Humma (Kõnnu külas) (Simm 1975: 199) ja nime kohalik hääldus: *ummas-saaf*.

Härma ruukene [ärmä 'ruukõnõ] – Pedaspää lahe idakaldal, Härmaoja ja Kassioja vahel asuv roostikuga kaetud saar, alt õõnes [428]. Nimet. ka Härma pillirooks.

Härmakurm (Härmakurm) [KN: ärmakurm] – Pedaspää lahe idakaldal, Hummarsaarest 0,5 km edelas, Härmaoja ja Kassioja suubumiskohal olev soine heinamaa [428; 443].

Härmaoja – Peipsi järve (Hummarsaarest 0,3 km maanina pool) ja Pedaspää lahte ühendav oja [367; 443]. Lõunapoolset haru, millega oja enne lahte suubumist uuesti ühineb, nimet. Kassiojaks.

Jaagu talu nr. A-314 – Pedaspää k. talu (Linnu ja Järve t. vahel).

Järve talu – Pedaspää k. talu, endine koolimaja ja palvemaja küla lõunaosas. Talust 80 m kagus kasvanud varem kolm kaske, mille all olnud rahaauk, kuhu maetud Rootsi ajal raha; kellelegi ilmutatud aga unes, et see olevat määratud ainult leskedele ja vaeslastele; kätte ei olevat raha keegi saanud [406].

Jürimaa põld – Virvissaare Kesksaare talust 0,2 km edelas asuv põld. 19. sajandi lõpul rentinud keegi Jüri-nimeline vanapoiss selle põllutüki Ahja mõisalt ning harinud teda labida ja kirkaga [428].

Kahrusaar²⁴¹ – Virvissaare ja Ridassaare (ning Palksaare?) vahel asuv soosaar, kus veel 1900. a. paiku olnud põld [406; 428].

Kassioja – Härmaoja (vt.) lõunapoolne haru [443].

Kassioja saar – Pedaspää lahe idakaldal, lahe ja Härmaoja vahele jääv saar [428].

Kesksaar – Virvissaare keskmine osa, kuhu 1932. a. rajati Kesksaare talu.

Kesksaare talu nr. A-326 – Kesksaarele 1932. a. rajatud talu (omanik Tsovo).

Kivinõna – Peipsi järves, Pedaspää külast 1 km kaugusel kaldajoonega rööbiti kulgev kivistäga (rahu), kus keskmise veetaseme korral on vee sügavus 1 süld [40; 443].

Kodonurm – Pedaspää k. talude põld küla lääneotsas [367].

Kodunurme talu nr. A-320 – Pedaspää k. talu (omanik Kliiman).

Kolatski nukk – Edesaare lõunaosas olev põld [428].

²⁴¹ Sõnast *kahr* 'karu' (EMS).

Kuuseeniit [*kuusõ-*] – Kahrusaare ja Ridassaare vahel olev endine heinamaa [428].

Kääruots – Peipsi järves (Pedaspää lahes), Pedaspää nukast 0,5 km kaugusel asuv sügavam koht, kus 2 sülda vett ja kala hästi võtab [443].

Külätagune soo [*-tagonõ*] – Pedaspää külast läänes laiuv soo [367].

Lahepera [*-perä*] – Pedaspää külast 1 km kaugusel Peipsi järve kaldal, küla ja Hummarsaare vahel soos olev kõrgendik, kus kuni 1924. aastani asunud Pedaspää küla talude põllulapid [367; 443]. 1932. a. ehitati siia kaks talu (Madise ja Tenno). Kuna järve kallas sel kohal on kõrgem ja koosneb punakast liivakivist, nimet. kohta ka Verevämäeks [443] ehk Verevä liivamäeks [367]. Järves leidub sel kohal kive ning tuulega murrab laine siin kõige rohkem, mispärast paadiga on siin siis ohtlik sõita. Kui vanasti Pedaspää ja Meerapalu rahvas tormise ilmaga linnast paadiga koju sõitnud, lausunud: “Oles Jumal siit kohast läbi aitas!”²⁴² [443].

Lahepera nurm – Laheperal varem olnud külanurme nimetus [428].

Leeteots [KN: '*liiteots*] – Peipsi järves, Pedaspää nukast 0,7 km Praaga pool olev koht, kus veealune leede järsku lõpeb ja vesi läheb sügavaks. Veel vähem kui 100 aastat tagasi saanud madala vee korral hobusega sõita kuni leede lõpuni. (Edasi tulevat 0,8 km laiune sügavam koht – Sügävjuum²⁴³, kust siis algavat nn. Vedämä leede, mida mööda olevat võinud hobusega sõita kuni Varnjani [443].) Nimet. ka Liiteotsaks.

Linnu talu nr. A-315 – Pedaspää k. talu järve kaldal, Madise ja Palanu t. vahel (omanik A. Sasnitski).

Looss²⁴⁴ [*luuss*] – Pedaspää k. lääneotsas varem olnud küla karjamaa, mille juurde Eesti Vabariigi ajal rajati Loosu talu [367].

Loosu talu nr. A-331 – Pedaspää k. lääneotsas asuv talu, mis saanud nime lähedal asuva küla karjamaa (loosu) järgi [367]. Talu lähedal asunud kuni 20. sajandi alguseni Padari (Loosu talust kirdes), Tsovo (põhjas) ja Tenno (loodes) talu [367].

Löütükivi – Peipsi järves, Laheperast 3 km põhjakirdes leiduv veealune kivi, mis teistest kividest hiljem olevat “üles leitud” [443].

²⁴² Vastavalt kohalikule keelepruugile: *Olõs Jummal' siist kottalt läbi avitasi?*

²⁴³ Vt. KASTRE.

²⁴⁴ *luuss* ~ *huusk* : *loosu* ‘madal vesine koht, veeloik’ (EMS).

Madise talu nr. A-317 – Pedaspää k. idaosas järve kaldal asuv talu, mis 1904. a. tulekahjust jäänud puutumata ning kus varem asunud vene kool [406]. Nimet. ka Madjuse [*madjussõ*] taluks (omanik P. Ignatjev).

Madise talu – Lahepera taludest kagupoolsem, rajanud 1932. a. Madis Sasnitski.

Mikitsaar – Pedaspää küla ja Virvissaare vahel (Ridassaarest 0,5 km) olev piklik soosaar, kus vanasti põld olnud ja kus leidub kaevamise jälgi (maa künkaiks kokku aetud) [406; 428; 443].

Mäe talu nr. A-324 – Edesaarele 1932. a. rajatud talu (kahest talust lõunapoolsem).

Nurme talu – Pedaspää k. talu, endine kõrtsmiku maja, mis 1904. a. tulekahjust jäi puutumata (omanik A. Ignatjev) [428].

Otsa talu nr. A-318 – Pedaspää k. talu küla idaosas (samas majas koos Võsu taluga), mis 1904. a. tulekahjust jäi puutumata; endine Ilbo talu (omanik Ilus, endine Ilbo) [406].

Padari talu nr. A-330 – Pedaspää k. talu (omanik J. Padar).

Palanu talu – Pedaspää k. talu järve kaldal Linnu ja Sireli t. vahel, jäi puutumata 1904. a. tulekahjust. Talu saanud Eesti Vabariigi ajal nime sellest, et talle eraldati põlenud soolõik (omanik P. Sasnitski).

Palksaar – Laheperast 1 km edelas (Pedaspää-Virvissaare teerajast 0,25 km põhjas) olev piklik soosaar, kus vanasti põld peal olnud, mille peenravaod veel tunda [367; 406]. Nime saanud soosaar nähtavasti oma piklikust, palgi-taolisest kujust [406; 443].

Pedaspää kool – asutatud külakoolina 1803. ja 1808. a. vahemikus. Koolimaja valmis alles 1815. a., seejärel ehitati uued koolimajad 1859. ja 1884. a. Tollal asus kool Tsakari (praegu Sireli) talus, kust ta 19. sajandi lõpul üle viidi vastehitatud palvemajja (praegusse Sireli tallu). Viimases kohas likvideeriti kool 1930. a. õpilaste vähesuse tõttu ning viidi üle Meerapallu [406; 428].

Kooliõpetajad: ?–1810–1830 Ado Paap, 1830–1841 Hanso Peetre Jaan Harjus (Hansen), 1843–1846 Paap Peetri p. Issak, 1846–1853 Peeter Jaani p. Harjus (Hanso), 1853–1885(?) Joosep Jaani p. Harjus-Zakarias (tegi 1853. a. algust kirjutamise ja rehkendamise õpetamisega), 1885–1887 Kusta Käärrik, 1887–1888 Siim Kaspari p. Horn, 1888–1896 Hindrik Johani p. Rooma, 1896–1905 Gustav Jüri p. Blumenthal-Truus, 1905–1907 Jaan Mihkli p. Küits, 1907–1910 Voldemar Gustavi p. Velzbach, 1910–1914 Aleksander Kar-

li p. Klimberg, 1914–1916 Peeter Johani p. Timma, 1917–1918 Linda Tanni, 1918–1919 Peeter Timma(?), 1920–1925 Peeter Otto p. Viiard, 1927–1929 Alide Karli t. Viller-Kallas, 1929–1930 Linda Lint.

Pedaspää kurm – Pedaspää lahe viimase idapoolse sopi rand [40].

Pedaspää kõrts – olemas hiljemalt 18. sajandi keskel, suleti 1905. a. paiku [428]. Kõrts asunud Ilbo (praegu Otsa) talust vähe idas, järve kaldal; see koht on praegu järve jäänud, sest 1926. a. lõhkusid lained sel kohal kalda [40].

Pedaspää küla²⁴⁵ [KN: *pedäspää*] – ajalugu ulatub tagasi vähemalt 16. sajandisse (1582 *Pedaspe*, 1588 *Pedaspe*, 1627 *Pädespäh*²⁴⁶, 1638 *Pedeszpe*²⁴⁷). Küla nimi on tuletatud tõenäoliselt suurest männimetsast (*pää* – ‘ots, lõpp’), mis ümberkaudu kõikjal praeguse soo peal kasvanud; kord aga läinud mets põlema, mille tagajärjel tekkinud soo; tulest puutumata jäänud ainult praegused soosaared [406]. Küla esimesteks elanikeks olnud põgenikud, kes endid siin riigivalitsuse eest varjanud [406]. Ümbruskonna metsad olnud tollal hunte täis. Suurveega tuli mõisa sõita paadiga. (Kord orjaajal saabunud õhtul kell 11 külla korraldus teomeestele järgmisel hommikul kell 5 mõisas olla. Kuna teed olnud halvad ja ülepääs Ahja jõest raskendatud, jäänud muidugi hiljaks, mille eest mõisas peksta saadud [428].)

1582. a. revisjoni ajal kuulus Pedaspää küla Räpina mõisa alla, alates 1588. a. revisjonist aga Ahja mõisale. Elanikke oli külas 1582. a. 2, 1627. a. 4 (neist 2 lätlast), 1638. a. 3; edasi oli siin talusid 1758. a. 10, 1816.–1834. a. 7, 1858. a. 13, 1870. a. 16, 20. sajandi algul 20. 1904. a. jüripäeval süüdanud keegi tindiahju põlema [367], millele järgnenud tulekahjus hävis enamik küla talusid (Pedaspää oli tänavküla) [428]. Eesti Vabariigi ajal osa talusid likvideeriti (osalt pealetungiva järve tõttu), osa peremehi siirdus mujale, osa said krundi Laheperra ja Virvissaarde (2 resp. 4 talu). Praegu on külas 11 maja, mis 1920.–1930. aastatel said endale uued nimed: Otsa + Võsu, Madise, Järve, Nurme, Palanu, Sireli, Loosu, Padari, Tootsi²⁴⁸, Linnu ja Jaagu, neist 5 esimest on säilinud 19. sajandist.²⁴⁹ Majaomanikest on 6 eestla-

²⁴⁵ Olemas 1923. ja 1945. a. asulate nimistus; 1977. a. kaotatud. Ühendatud Meerapalu küla, nagu ka Meerapalu ja Pedaspää vahel, Räpina khk. piiri ääres asuv Tammistu k. (EH).

²⁴⁶ *Poedes poeh* (Simm 1977: 118).

²⁴⁷ *Pedeszpe kylle* (Simm 1977: 118).

²⁴⁸ Endine Ranna t.

²⁴⁹ Loetus pole Lahepera ja Virvissaare talusid ega ka Kodunurme t. (nimevahetus?).

sed ja 5 venelased, viimastest mõned eestistunud. Peamiseks tegevusalaks on kalandus. Varem eristati külas Vene otsa (idaosas) ja Eesti otsa (lääneosas). Külas oli palvemaja, kõrts, kool, kauplus ja surnuaed.

Küla on aegade jooksul pidanud järve ees aegamööda taanduma, kuna maa vajub ning vesi lõhub kallast; nii on osa endisaegseid talusid nüüd juba järve uppunud. 1900. a. paiku asunud järvekallas praegusest umbes 200 m kaugemal, 1900. a. Postimehes aga on kirjutatud, et 30 aastat tagasi (s.o. 1870. a.) olnud kallas tervelt 1 versta võrra kaugemal. Eriti purustav olnud 1924. a. suurvesi, mil see lainetanud kuni Ahja jõeni, millest vaid Pedaspää küla ja Virvissaar saartena välja paistnud [367; 406]. 1926. a. olevat järv lõhkunud 6–8 talu [40].

Pedaspää laht – Peipsi järve laht Pedaspää nuka ja Kaevandu jõesuu vahel. Veepinna tõus ja mõõn olevat lahes väga tuntav [428].

Pedaspää nukk – Pedaspää külast 4 km lääneloodes oleva poolsaare lõunaosa Peipsi järve ja Pedaspää lahe vahel [367]. Kord uhtnud lained siia välja pronksist ehteasju, vanu rahasid jm. [428]. Nimet. ka Ninapäälse nukaks [443][KN: *nõna`päältse*], Maanõna nukaks [40; 428].

Pedaspää surnuaed – asub küla lõunapiiril; siia maetud Pedaspää ja osalt ka Praaga k. inimesi [406] [KN: *pedäspää kapõl*].

Perässaar [KN: *peräsaar*] – Virvissaare edelaosa (“perämine ots”²⁵⁰), kuhu 1932. a. rajati Randalu talu (sõjast saadik tühi ja lagunenu).

Piirakusaar – Ridassaare ja Mikitsaare vahel olev soosaar, kujult piklik nagu vormileib või pirukas [428]. Nimet. ka Pirukasaareks [367].

Pikknõna – Pedaspää Maanõna nukast põhja suunas kulgev pikk leede (veealune madalik) [40], lõpeb Leeteotsaga.

Põdrasaar – Perässaarest 0,1 km põhja pool asuv väike soosaareke [428]; saarel kasvab hiigeltamm.

Pähnässaar – Pedaspäält 0,5 km edelas asuv soosaar, kus vanasti olnud küla põllud [40].

Pähnässaare nurm – Pähnässaarel olev põld [443].

Randalu talu – Perässaarele 1932. a. rajatud talu, praegu lagunenu ja tühi.

²⁵⁰ Tsitaat vastab kohalikule keelepruugile.

Ranna talu nr. A-335 – Pedaspää k. talu (omanik Toots)²⁵¹. Talu ja Linnu t. vahel asunud vanasti Lükko talu²⁵² [406].

Rantsu kivi [*randsu*] – Peipsi järves, Laheperast 1 km põhjakirdes olev veealune kivi [443], mis varem madala veega veest välja paistnud [40].

Ridassaar – Pedaspää külast 2 km edelas (Ahja, Kastre ja Meeksi valla piiril) asuv soosaar, millel varem küla põllud olnud [40; 406].

Ridassaare nurm – Ridassaarel varem olnud külapõld [406].

Sireli talu – Pedaspää k. läänepoolseim järveäärne talu – kohal, kus enne 1904. a. tulekahju asunud Tsakari talu (endine koolimaja) [443]. Talu ja praeguse järvekalda vahel asunud varem Varese talu [367].

Suurkivi – Peipsi järves, Pedaspää nukast mitu kilomeetrit ida pool olnud suur kivi, mis madala veega näha olnud; I maailmasõja ajal, kui Piirissaare vene kirikut ehitatud, lõhutud see kivi ning viidud kiriku müüri [443]. Vana rahvajutu järgi visanud selle kivi siia Kalevipoeg Tartu Toomemäelt; Vanapagana kivi kukkunud maha juba Ihastes [ERA II 265, 589/91 (3)]. Teisendi järgi olnud kivi viskajaks jumala poeg võiduviskamisel juuda pojaga; kuna kivi leidjaks olnud Indokese Märt, kutsutud kivi ka Indokese kiviks [ERA II 265, 675 (26)]²⁵³.

Tamme talu nr. A-325 – Edesaare kahest talust põhjapoolsem, rajatud 1932. a.

Tenno talu nr. A-323 – Lahepera kahest talust loodepoolsem, mille rajas 1932. a. Joosep Tenno [443].

Vaheliksaar – Lahepera ja Virvissaare vahel (Palksaarest 0,25 km loodes) olev soosaar [443].

Virvissaar – Pedaspää külast 2,5–3 km läänes asuv soosaar, mis koosneb Ede-, Kesk- ja Perässaarest. Varem asunud soosaarel Pedaspää 20 talu põllutükid, igaüks 1,5 vakamaad suur, mille eest tuli mõisale maksta renti 30 rubla aastas [428]. Suurveega muutunud Virvissaar tõeliseks saareks [406]. 1932. a. rajati saarele 4 talu.²⁵⁴

²⁵¹ Küla artiklis talude loetelus uue nimega – Tootsi talu.

²⁵² Selle kohta pole artiklit.

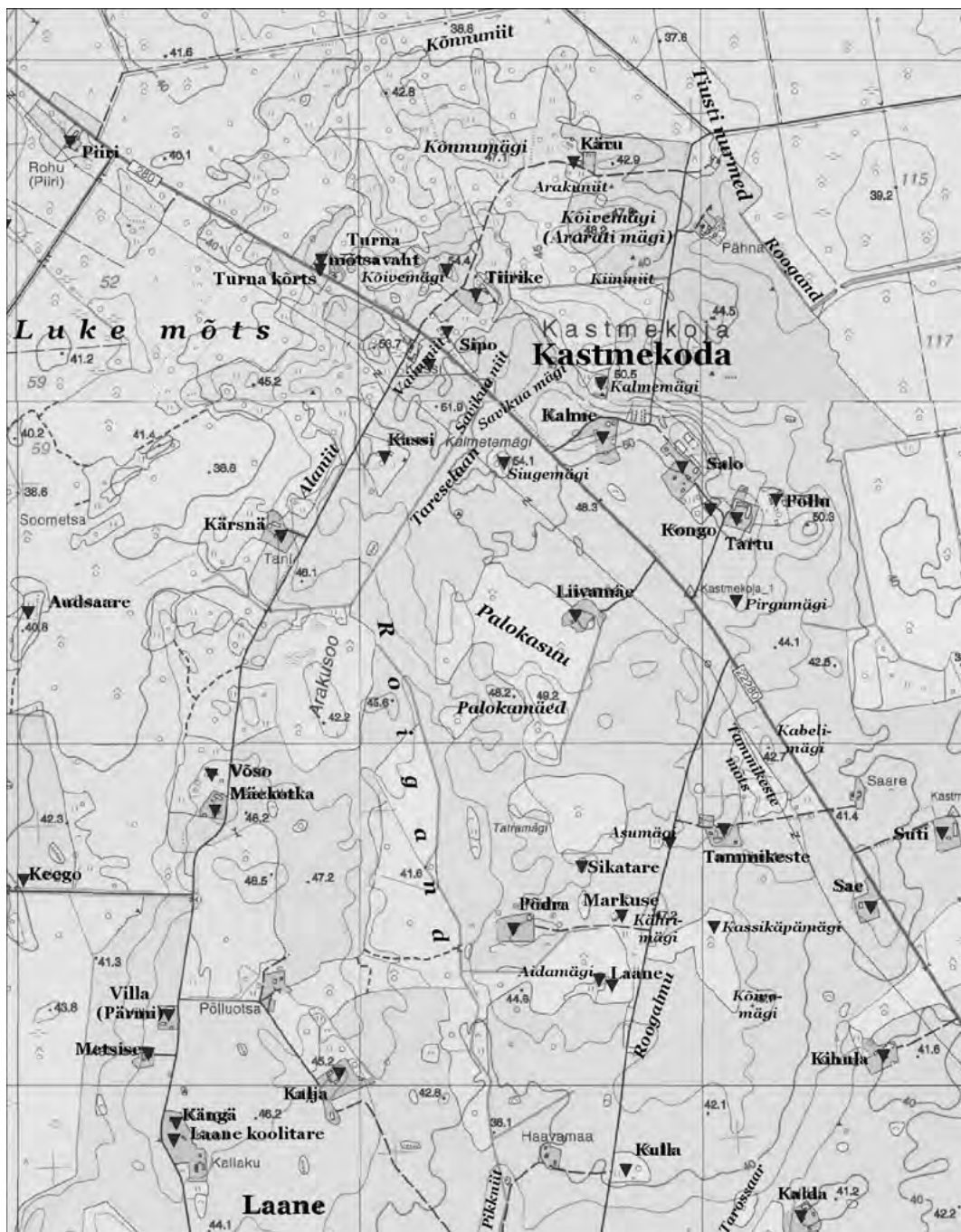
²⁵³ Viidatud allika põhjal on Indokese kivi ja Suurkivi kaks eri kivi, Suurkivi olla I maailmasõja ajal lõhutud ja temast ehitatud Piirissaare uus vene kirik.

²⁵⁴ Talud: Kesksaare, Mäe, Randalu, Tamme.

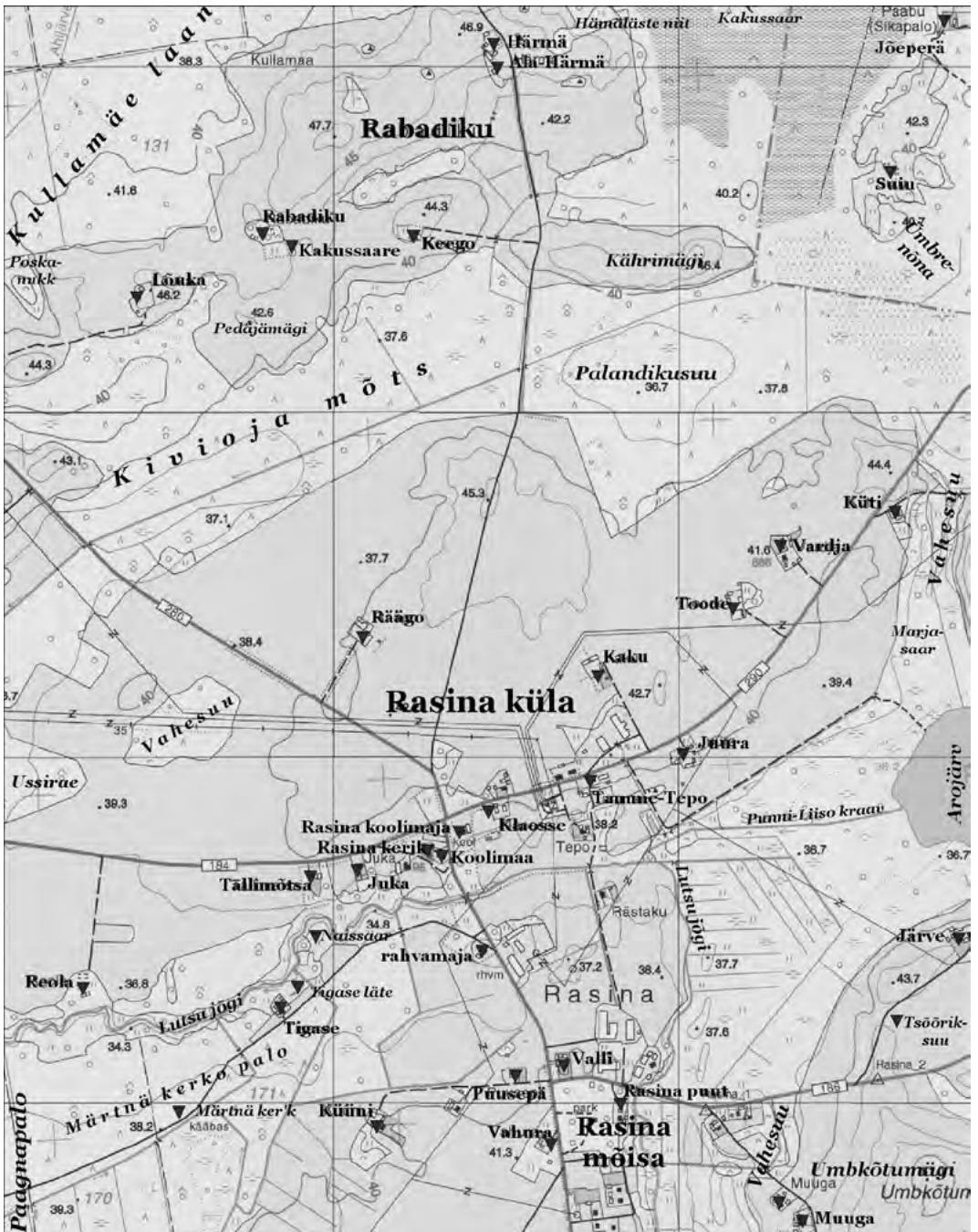
Kündmisel on Virvissaarelt leitud savinõu kild (üle antud TA Ajaloo Instituudile 1953. a.), pärit metalliajast (L. Jaanitsa arvates võis siin olla vana asula; sama võimalus püsib teiste soosaarte kohta Emajõe suudmealal, mis on enamasti uurimata).

Virvissaare-alune [-*alonõ*] – soo Virvissaare ümbruses, saare ja Pedaspää küla vahel [367].

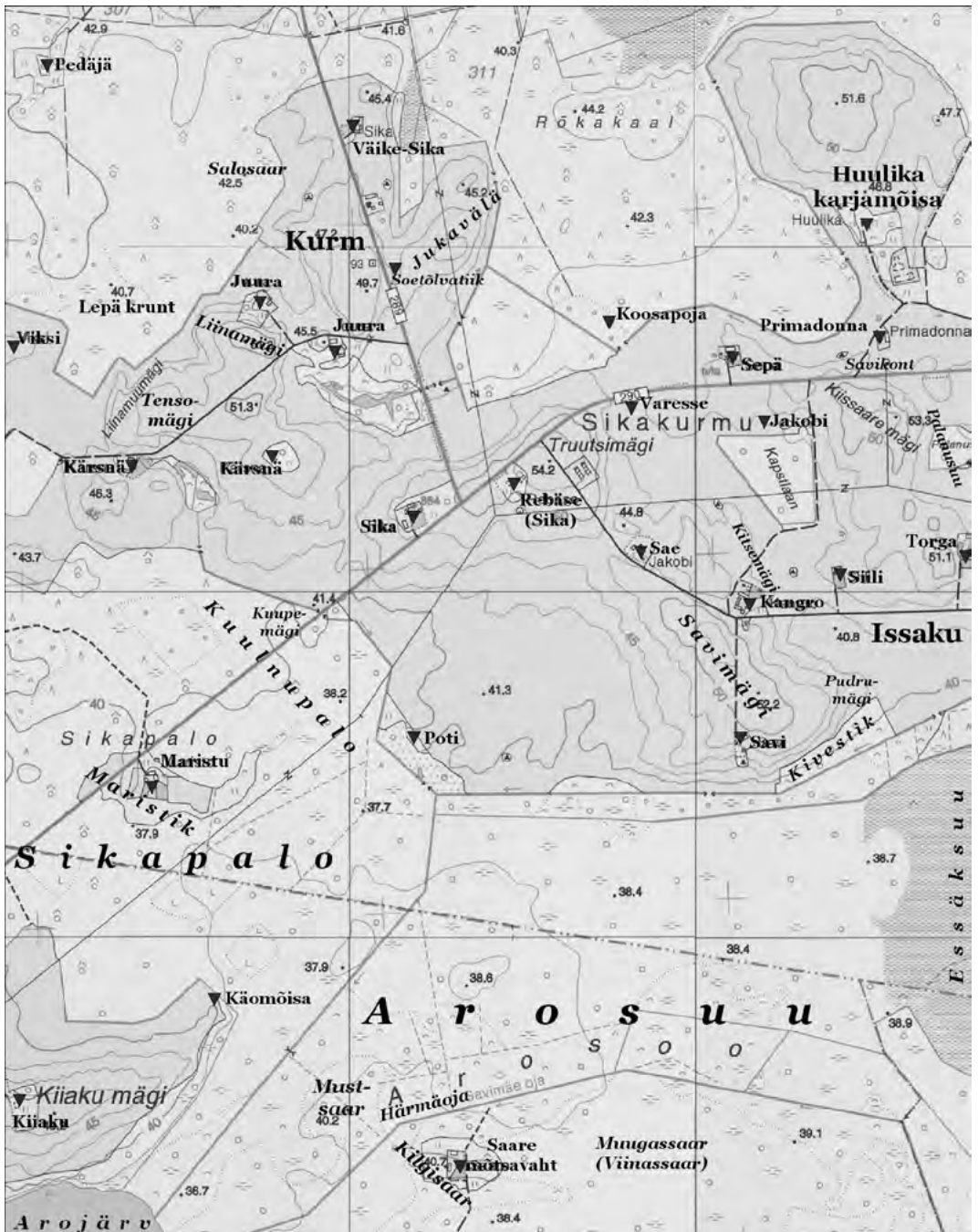
Võsu talu nr. A-321 – Pedaspää k. talu (ühes majas Otsa taluga), paikneb endise Ilbo t. kohal.

Kaart 30. Kastmekoda (Kastmekoja) küla ja Laane küla põhjaosa.

Kaart 31. Rasina mõis, Rasina küla ja Rabadiku küla.

Kaart 32. Sikakurmu küla keskosa.

Rasina

Mõis:	Rasina.
Karjamõisad:	Nisumäe, Oti, Savimäe ja Ulika.
Vahtkonnad:	Peramaa, Saare ja Uhametsa.
Külad:	Arojärve, Kadaja, Kastmekoja, Laane, Laho, Matsisaare, Nisumäe, Rabadiku, Rasina as., Rasina, Savimäe, Sikakurmu, Terepi ja Üleküla.¹
Kaardid	30–32.

Aarike tare – Laane k. endine popsikoht, mille rajatud 19. sajandil Kadak-Jakob [148].

Aarnika talu nr. 5 – Kadaja k. vanatalu, poolitatud²; kohanimena tuntud juba 18. sajandi algupoolel (1714 *Hariko*³, 1731 *Harika*, 1773 *Arniko*). Nimet. ka Aarnike, Aarniku taluks [KN: '*aarnike*']. 1878. a. ostis talu päriseks Peeter Kaasik.

Aarnika talu – Kadaja k. asundustalu, eraldatud 1936. a. Aarnika talust (asub Aarnika nr. 5 ja Luige t. vahel).

Aarniko veski – Kadaja k. Lutsu jõe ääres olev veski, mis oli olemas juba 18. sajandi algul (1714 *Hariko*⁴). Tema ehitajaks olnud üks Rasina valla asutaja Muuga poegadest [EKLA, f 199, m 38, l 35]. 19. sajandi algul ja hiljemgi olnud siin vesiveskeid koguni kaks.

¹ Erinevused 1945. a. asulate nimistust: loetelusse on lisatud Arojärve ja Nisumäe küla; 1945. a. nimistu "Üheküla" all on mõeldud Üleküla ehk Ülejõe küla (EH). Puuduvad nõukogude ajal(?) kaotatud Paagna küla ja Issaku küla. Neist esimese talusid on artiklites nimetatud endisse Paagna või isegi lihtsalt Paagna külla kuuluvaks.

² Kadaja k. (vt.) talude loetelus ongi nimetatud kaks Aarnika t.

³ [*arikilt, harikolt*] (Simm 1975: 180).

⁴ [*arikilt, harikolt*] (Simm 1975: 180). Vrd. Aarnika t.

Aidamägi [*aadä-*] – Laane k. Laane t. õues olev väike kungas (40 × 25 m), millel vanasti seisnud ait [143]. Vanarahvas kutsunud kungast ka Kalevi-poja sängiks [192].

Alaniit – Kastmekoja k. Kärsna t. heinamaa talust 0,2 km kirdes.

Alaräelmu – Laane k. Orava t. juures Rasina maanteest lõunas kasvav mets (*räelmu* – ‘padrik’, “pragastikumõts”⁵) [148].

Allika talu nr. 44 – Laho k. vanatalu. 1887. a. ostis talu päriseks Hindrik Rämmann.

Anni talu nr. 72 – Arojärve k. vanatalu, oli sellenimelisena olemas arvata-vasti juba 18. sajandil (18. sajandi algul Rasinal mitu *Hanni*-nimelist peret, ka juba 17. sajandi lõpul). 1878. a. ostsid talu päriseks Adam Mürsepp ja Jakob Jansen.

Arakuniit – Kastmekoja k. Kärü t. heinamaa talu lähedal Kõivemäe juures [200].

Arike (Aarike) **tal** nr. 20 – Sikakurmu k. vanatalu endisel mõisamaal, Meek-si v. Aravu k. piiril. Nimet. ka Essaku taluks – kõrtsi järgi, mis vanasti talu juures asunud. 1899. a. ostis talu koos Essaku kõrtsiga mõisalt Jaan Brunhof.⁶

Arojärv – Rasina endisest mõisast 1,2 km kirdes asuv järv, mille pindala 31,5 ha, mõõtmed 0,85 × 0,45 km.

Arojärve küla⁷ – nõukogude ajal Arojärvest lõuna pool asuvatest taludest moodustatud küla. Küla piirkonda kuuluvad endised vanatalud Anni, Järve ja Neitsioja, popsikohad Metsa ja Soodla ning Saare metsavahikoht. Nimet. varem Savikurmu külaks [E 49796].⁸

Arosoo (-suu) – Arojärve ümbritsev sooheinamaa, ulatub Lutsu jõest Essaku sooni Sikakurmu k. (Savi t.) all.

⁵ Vrd. Plv Vas Ráp ‘*räelmu*’ (‘*räelmo*’ ‘*räälmē*’) ‘raiesmik’; *pragastik* ise on kahtlusi äratav sõna, vahest lihtsalt tuletit Võnnu-pärasest sõnast *prakš* ‘rägastik’; *padristik* on Tartu murdes levinud, nagu ka põhjaeesti murretega ühine *padrik* (VMS).

⁶ Vt. Essaku t.

⁷ Savikurmu ega Arojärve küla pole asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

⁸ Pole selge, millistest küladest ta siis moodustati ja kas ühtib täpselt endise Savikurmuga. Talude artiklites on märgitud ainult “Arojärve”, mitte endist kuuluvust. Vrd. Arujärve k. [*arøjärve*] (rk. n. Savikurmu); 1744: *Dorff Arrokküll*; Mellin 1798: *Arrojerw* (Viehhof oder Hoflage) (Simm 1977: 110).

Asumägi – Laane k. Tammikeste t. maal, talust 0,2 km lõunaedelas tee ääres olev väike küngas, mis liivavõtmise tõttu poolenisti hävitatud. Nimi on uueaegne, tuletatud Tammikeste t. peremehe Asuküla nimest.

Asuripalu – end. Kadaja (nüüd Vanamõisa) k. Sillaotsa t. mets talust põhja pool (Sillaotsa t. peremees oli 19. saj. lõpul Asor); kuulus vanasti Luke mõisale.

Erra talu nr. 76 [*errä*] – Matsisaare k. vanatalu; selle ostis 1883. a. päriiseks Peeter Hallisk, kellelt ta 1891. a. omandasid Gusta Truuts ja Jaan Klimberg. Talu nimi olevat tuletatud kunagise peremehe (Errä) nimest [400]; teised aga arvavad, et nime aluseks on asjaolu, et talu olnud kaua aega “herra”⁹ (mõisniku) oma, kuna tal algul polevat õnnestunud talukohta müüa.

Essaksoo talu nr. 68 – Sikakurmu k. endise Ulika karjamõisa küljest Eesti Vabariigi ajal eraldatud krunt, kuhu aga taluhooned jäid peale ehitamata.

Essaku kõrts [*essäku*] – Sikakurmu k. Arike t. juures, sellest paarkümmend meetrit Aravu pool maantee ääres kuni 19. sajandi lõpuni asunud kõrts, mille ajalugu ulatub tagasi arvatavasti kuni 17. sajandini. Siia tulnud Räpina poolt üle soo talitee, mida kasutanud suured killavoorid [400].

Essaku soo (suu) – Meeksi valla piiril olev soo, mida piirab põhjas Sikakurmu (varem Issaku) küla, läänes ja lõunas Saare vahtkond, idas Meeksi valla piir. Nimet. ka Essaksooks, Essäkeste sooks, Issaksooks. Kuna piir läänes paikneva Arosooga pole selge, nimet. mõned teda ka Arosooks.

Essaku (Essäku) **tal** nr. 8 – Sikakurmu k. Arike t. uueaegsem nimetus, tuletatud talu juures olnud Essaku kõrtsist; talul on omaette krunt, taluhooned aga on Arike taluga ühised.¹⁰

Haagi talu nr. 46 – Laho k. endine vakutalu, mille ostis 1898. a. päriiseks Jaan Zengov.

Haava talu nr. 56 – Sikakurmu k. endise Ulika karjamõisa küljest Eesti Vabariigi ajal eraldatud hoonestamata krunt.

Hainsoo talu – Kastmekoja k. idaosas Peramaa vk. piiril asuv endine popsi-koht, mis kuulus Üleküla Matsi talule.

Hansu talu – Terepi k. Sudissaarele, Lutsu jõe kaldale, tolleaegsele riigimaale 1936. a. rajatud asundustalu; saanud nime peremehe poja järgi.

⁹ Kohalikus keelepruugis (*h*)*errä*.

¹⁰ Vt. Arike t.

Haudemäe (Audemäe) **tal** [*ˈaudõmäe*] – Rasina k. lääneosas Ahja tee ääres Talimetsa t. endine popsikoht, nn. Kriisa tare, mis renditi 1909. a. 20 aastaks Jaan Kriisale. Varem asunud siin sepikoda.

Hoorapalu – Saare vk. osa (kv. 140) Matsisaare külast läänes, Erra ja Siimu t. vahelisel alal, ulatudes välja Ülekülani. Orjaajal mõisatööl olles käinud poisid ja tüdrukud siin aeg-ajalt armatsemas [185]. Ühe teate järgi teinud siin metsas keegi poiss ühele tüdrukule lapse [311]. Nimet. ka Litsimõtsaks [185; 311] ja Suurpaluks [493] (viimane võib olla Hoorapalust põhja pool asuv metsalõik).

Hämälaste mägi [*ämäläste*] – Peramaa vk., Rabadiku k. Härma talust 0,5 km kirdes asuv kõrgendik, millel kasvab praegu 30-aastane kuusemets. Vanasti asunud sel mäel Hämälaste talu [109; 148] või mõis [242], mida ümbritsenud kindel kraav ja millel olnud raudväravad; kui viimaseid suletud, kõmanud terve mets [109; 148]. (Teine samasugune talu asunud Mägiotsal, Töldsepa laanes. Üldse olnud tollal Rasinal ainult neli talu [148]; kui õhtul ühes väravaid suletud, olnud see teise tallu, 6–7 km kaugusele, kuulda). Vanemad inimesed mäletavad veel mäel olnud tammepuusalvedega kaevu aset [148; 242]. Hämälaste talu arvatakse olevat mäel asunud mitusada aastat tagasi [242] (Võnnu kirikuraamatus esineb sellenimelisi isikuid Rasinal 1740.–1760. aastatel). Viimasest Hämälaste talu peremehest kõneldakse, et see kord kiidelnud: “Ma olen nii rikas, et mul pole enam midagi vaja!” Samas tulnud äikesepilv, välk sähvanud maja põlema ning kogu talu hävinud (see olevat sündinud ligi 100 aastat tagasi) [451].

Mäge nimet. ka Kährimäeks, kuna mäes leidub kähri¹¹ ja rebasekoopaid [109; 148], samuti Hämälatsi mäeks [*ämäˈläidsi*] [451].

Hämälaste niit – Rabadiku k. Härma t. heinamaa metsa ääres, talust 0,25 km kirdes.

Hämälaste rae – Peramaa vk. lõik Hämälaste mäe ehk Kährimäe piirkonnas.

Härma talu nr. 23 [KN: (*h*)ärmä] – Rabadiku k. vanatalu, ostetud päriseks 1891. a. Rahvasuus Ärmä talu.

Härmaoja [*ärmä*] – Saare vk. osa metsavahikohast ligi 3 km idakagus, Kassisaarest lõunas [185; 423].

Härmaoja – Saare vk. oja, mis saab alguse Kassisaare lähedalt, suundub algul põhja suunas ja pöörduv siis kraavina lääne suunas, möödub Saare metsavahikohast 0,5 km põhja poolt ja suubub Arojärve [185].

¹¹ *kähr* ‘mäger’ (EMS).

Issaku küla¹² – Sikakurmu k. idaosa endine nimetus Eesti Vabariigi ajal ja ka 19. sajandil (1811 *Issako* küla, 1816 ja 1826 *Essako* küla ühe taluga). Praegu seda küla nimetust ei tunta, kuigi 1920. aastate kaardil on ta veel olemas.¹³

Issaku tiik – Sikakurmu k. Kärсна (läänep.) t. juures olev tiik (asub teisel pool teed) [452].

Jakobi talu nr. 41 – Sikakurmu k. asundustalu hoonestamata krunt Sepa t. lähedal (talust põhjas); nimi tuleb omaniku eesnimest [164].

Jeroma talu nr. 87 – endine Sikakurmu (nüüd Rihtemetsa) k. talu.

Juka mõts – Rasina k. Juka t. mets Rasina-Ahja maantee ja Rabadiku k. Kakuvälja t. vahel. Taluomaniku nime järgi nimet. ka Juksaare metsaks.

Juka talu nr. 35 (ametl. Jukka) – Rasina k. vanatalu. See on Rasina valla üks vanemaid talusid, juba 17. sajandil leidis siin sellenimelisi peresid (1627 *Jochim Mert*, 1638 *Jocko Martt*, 1688 *Jucko Hanso Iwan* ja *Paap*). Mõne teate järgi olevatki Rasina valla asutajaks olnud üks selle talu rajajaid, Juksaarte esiisa: suurte sõdade ajal põgenenud ta Rasinale, leidnud teel kraavist veel ühe mehe, Muugade esiisa, ja rajanud koos tollega siia esimesed talud [EKLA, f 199, m 38, l 34]. Teiste teada rajanud Rasina valla Jukk, Madi ja Muug [samas], kolmandate järgi Tsiirnad, Juksaared ja Madissonid [EKLA, f 199, m 38, l 34/5]. Vanasti suure sõja ajal tapetud Juka talu rehetoas kolm peninukki [EKLA, f 199, m 38, l 51]. Talu oli jõukas ning hakkas vallas esimesena maksma raharenti. Ka päriks osteti ta vallas esimesena – 1865. a., ostja oli Peeter Juksaar. Kuni 1873. aastani töötas Rasina külakool Juka talu rehetoas, Jukkad ja nende järeltulijad olevat siin koolmeistri ametit pidanud enam kui 100 aastat, kuus põlvkonda [EKLA, f 199, m 38, l 30/1].

Jukavälja (-välä) – Sikakurmu k. Juura t. põld ning heinamaa Rõka teest idas, Rõka tee ja metsa vahel [68; 450; 451]. Vanasti kuulunud heinamaa Rasina k. Juka talule [451], siin käinud ka mehed jõudu katsumas ning kaklemas.

Juura talu nr. 22 – Sikakurmu k. vanatalu, mille ostsid 1899. a. päriks ning poolitasid Jaan Kalla ja Joosep Tensing; Eesti Vabariigi ajal rajati veel kolmas talu Rõka tee äärde. Vana põlistalu asunud praegusest läänepoolseimast Juura talust 0,3 km lõunas kuni 1906. aastani [450], on 1811.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas Tsääro (*Zäro*) taluna.

¹² 1923. a. asulate nimistus Essakeste küla (EH).

¹³ Küla nime teatakse ikka veel ja see on olemas ka hilisemal kaardil.

Muistne külakalmistu Kabõlimägi Kastmekojas

Juura talu nr. 28 – Rasina k. vanatalu; saanud nime sellenimeliselt peremehelt (1861. a. Rasinal peremees *Adam Jura*). Talu ostsid 1885. a. päriks Viido ja Jaan Tootmann.

Jõepera talu nr. 39 [-*perä*] – Paagna (Laane) k.¹⁴ vanatalu Lutsu jõe vasakul kaldal, mille ostis 1878. a. päriks Jaan Tätte.

Jõepera talu nr. 54 – Sikakurmu k. endine Ulika karjamõisa renditalu Sika-palu ääres; peremees Jakob Seping tuli siia Jõeperalt (Meeksi vallast).

¹⁴ Laane küla (vt.) juures pole seda talu mainitud, küll aga Viisli küla (vt.) juures koos teiste endise Paagna küla taludega.

Järve talu nr. 70 – Arojärve k. vanatalu. 1887. a. ostis talu päriseks Mihkel Käärrik.

Kabelimägi (Kabõlimägi) – end. Kadaja (nüüd Vanamõisa) k. Sillaotsa t. maal Kadaja silla juures Ahja jõe paremal kaldal olev ovaalne kungas, vana mullakalme, mille edelapoolne ots on ära kaevatud; varem ulatunud kungas vana sillani [33]. Kruusa vedamisel on künkast tulnud päevavalgele tulirelvi [256], ka väga palju luid [E 56874; EKLA, f 199, m 38, l 5]; toruluud olnud väga pikad [16]. Mõne teate järgi olevat märke maetud Rootsi sõja ajal Rootsi sõdureid [370]. Mäe nimet. ka Linnamäeks [*liina*-] [308] ja Surnumäeks [18].

Kabelimägi – Kastmekoja k. Põllu t. metsas, Laane k. Tammikeste talust 0,25 km kirdes, Rasina maanteest 100 m põhja pool asuv kõrgem koht 50–60 m läbimõõduga, mis rohke liivavõtmise ja punkrite ehitamise tõttu viimase sõja ajal tugevasti rikutud [197]. Mäel asunud vana kalme, nn. Kabeli ase, kust liiva võtmisel on leitud sirpe [197]. Ühtlasi olevat siia kalmesse Rootsi sõja ajal maetud ka langenud Rootsi sõdureid ja üks ohvitser. 1936. a. küntud Kabelimäe juures olevast põllust (mäest u. 10 m idas) välja savipott vanade (1760. a.) Vene rahadega [192]. Kohta nimet. ka Kalme metsasaareks [*'kalmõ*] [349], Põllu e. Kohka e. Kaldma kabeliks (Põllu t. peremehe nimi Kaldma, varem Kohk).

Kadaja küla¹⁵ – olemas selle nime all (*Kaddaja*) vähemalt juba 18. sajandi algul.¹⁶ 1811.–1858. a. revisjonide aegu oli külas 2 *Kadaja* talu. Uuemas ajal on Kadaja küлага liidetud veel endine Aarniku küla. 20. sajandi algul kuulusid külla Vesilinnu I ja II, Sillaotsa, Kure, Luige, 2 Veski ja 2 Aarnika talu ning Aarniko veski, ka Soe talu¹⁷; Eesti Vabariigi ajal rajati asundustalud Aarnika, Palu, Pütsepa¹⁸ ja Sirgu.¹⁹

Kahrussaar – Uhametsa vk. metsavahikoha ja Viisli (Paagna) k. Känno t. vahel asuv metsaga kaetud kõrgendik, kus vanasti elutsenud palju karusid [51; 92].

¹⁵ Olemas kõigis asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

¹⁶ 1715: *Kaddajalt*; Mellin 1798: *Kaddaja* (Simm 1977: 111).

¹⁷ Kunagi Aarniku k., praegu Laane k. koosseisus.

¹⁸ Talu enda artiklis: end. mõisamaatalu.

¹⁹ Siinses loetelus on ka nüüdseks Vanamõisa küla koosseisu arvatud talud. AHJA peatüki Vanamõisa k. artiklis pole nende loetelu, kuid siin, RASINA peatüki artiklis, mis käib samanimelise küla kohta, on nad nimetatud. Nende talude eraldi artiklileid on märke: endine Kadaja (nüüd Vanamõisa).

Kaku talu nr. 29 – Rasina k. vanatalu; olemas selle nime all tõenäoliselt juba 17. sajandi lõpul (1688. a. peremees *Kacko Jaack*); 18. sajandi algul elas Rasinal juba mitu *Kakko*-nimelist peret. 19. sajandi lõpupoolel oli rahva seas tuntud Pilli taluna [266]. 1887. a. ostis talu pärioseks Johan Pill. Enne seda asunud talu Tamme-Teppo ja Juura t. vahel.

Kakusaar [KN: *kakussaař*] – Rabadiku k. Härma talust 0,75 km idakirdes asuv soosaar, kus vanasti olnud vaene talu (lähedal olev Hämälaste talu oli jõukas). Eesti Vabariigi ajal tahetud soosaarele uuesti maja ehitada, mille vundament on veel alles.

Kakusaare mets – Peramaa metsavahikoha ja Sikakurmu k. Viksi t. vahel olev mets Kakusaare piirkonnas; kuulus varem Ulika karjamõisale.

Kakusaare talu – Rabadiku k. Rabadiku t. endine popsikoht talu ja Keego t. vahel. Nimi tuletatud Kakusaarest (vt.), kuhu pererahvas tahtnud 1920. aastatel maja ehitada.

Kakuvälja talu nr. 38 [-välä] – Rabadiku k. vanatalu, mille 1878. a. ostis pärioseks Taniel Peiker.

Kalda talu – Rabadiku k. asundustalu; peremehe nimi olnud Kallas.

Kalja talu nr. 3 [KN: *kal'a*] – Laane k. vanatalu, mille 1878. a. ostis pärioseks Peeter Kalja.

Kaljo talu nr. A-14 – Nisumäe k. asundustalu, rajatud endise mõisa kandi-koha (Pudeli talu?) asemele.

Kalju talu nr. 45 – endine Sikakurmu (nüüd Rihtemetsa) k. endise Ulika karjamõisa renditalu.

Kallako talu nr. A-3 – Savimäe k. asundustalu.

Kalme talu nr. 15 [*'kalmõ*] – Kastmekoja k. vanatalu, saanud nime talu juures olevast Kalmemäest (vt.). 1811.–1858. a. revisjonikirjades esineb Madi (*Maddi*) taluna. 1878. a. ostis talu (koos Kärü taluga) pärioseks Peeter Madisson.

Kalmemägi – Kastmekoja k. Kalme t. maal, talust 0,1 km põhja pool olev kungas, mille peal väike kasetukake ja mõned männid, mäe juures mitu vana tiigi aset. Mäe lõunajalamil on kivihunnik – jäänus kunagisest möldri majast (veski asunud Kalme t. juures) [192; 200]. Veel 19. sajandi keskel ümbritsenud mäge suur kuuse-männimets [192].

Mägi on vana kalmekoht. Mäest on kaevamisel leitud luupuru [348], palju pealuid, pussnuge, pronksasju [200], kett, preese [198] jm.; veel hiljuti leitud siit 1680. a. münditud Rootsi raha [192]. Rootsi sõja ajal maetud märke Rootsi kindral [33; 284]. 19. sajandi lõpupoolel elanud mäel 25 aastat kroonut teeninud soldat, kes kinnitanud, et mäes olevat kirik: suvel pühapäeviti mäel pikutades võinud ta vahel kuulda, kuidas mäe all “kerikut peetu”²⁰ – kuulnudun jutlusesõnu, kellahelinat jne. [200].

Mäge nimet. ka Kalmetumäeks [*kalmõtõ-*] [200], Kalmistumäeks [259], Kalme kabeliks [192].

Kalmetuniit [*kalmõtu-*] – Kastmekoja k. Kalme t. heinamaa Kalmemäe juures, selle ja Kõivemäe vahel [200].

Kangru mõts – Laane k. Orava t. endine mets Laane-Teppo t. piiril, raiutud maha Eesti Vabariigi ajal [148].

Kangru talu nr. 24 – Sikakurmu k. vanatalu (endine mõisamaatalu), mille ostsid 1901. a. Meeksi mõisalt Jaan ja Kusta Lambing. Vanasti elanud talus mõisa kangur [162].

Kangrumõtsa niit – Laane k. Orava t. heinamaa endise Kangru metsa ääres Laane-Teppo t. piiril [148].

Karjapraks [*-praks'*] – Laane k. Orava t. endine mets, praegu võsa talust 0,2 km idas, Rasina maanteest põhja pool [148].

Karu talu nr. 45 – Laho k. vanatalu (endine vakutalu), mille 1898. a. ostis päriseks Daniel Kiilo. Vanasti kasvanud ümberringi suur mets, kus elutsenud karusid [227].

Karvajärv – Arojärve k. Järve t. maal, talust veidi lääne pool asuvad kaks suurt linaleotiiki, mille ümber kasvavad “karvased heinad” [185].

Kase talu nr. A-72 – Savimäe k. asundustalu, rajatud endise Savimäe karjamõisa moonatare asemele. Talu õues kasvab suur kask.

Kase talu nr. A-44 – Laane k. asundustalu, rajatud endise Oti karjamõisa asemele.

Kase talu – Sikakurmu k. asundustalu (Viksi ja Pedaja t. vahel), praegu hüljatud ja lagunenu.

Kasemetsa talu nr. A-5 – Savimäe k. asundustalu.

²⁰ Kohalikus keelepruugis *kerikut*/*ke'kot* *peetü*.

Kaseoru talu nr. A-191 – endine Sikakurmu (nüüd Rihtemetsa) k. endise Uli-ka karjamõisa rendikoht, praegu hüljatud ning lagunened.

Kassi talu nr. 8 – Kastmekoja k. vanatalu (endine vakutalu); saanud nime esimeselt peremehelt Kassi Antsult, kes pidanud palju kasse [412]. 1901. a. ostis talu päriseks Gustav Sorga.

Kassikäpamägi [-käpä-] – Laane k. Laane t. maal, talust 0,5 km idakirdes asuv kõrgendik, kus peal kuused ning kasvab palju kassikäppi [143].

Kassisaar – Saare vk. lõik metsavahikohast 2 km idas, Viinassaare taga, tollest 300–400 m laiuse sooribaga eraldatud [185; 423].

Kastani talu – Rasina as. asundustalu.

Kastmekoja küla²¹ [ˈkastmõkua] – selle nime all olemas juba 16. sajandil (1582 *Kastmut*, 1601 *Kastmutt*, 1627 *Kassmah*, 1638 *Kaszma*²²; 18. saj. *Kasmakodda*, *Kastmoa*, *Kastmakoa*, *Kastmekoa*²³). 1582. a. kuulus küla Aldendorni mõisale, endisest 2 adramaast 0,5 adramaad haris 2 peret; 1601. a. oli külas peremehi 3. 1627. a. oli küla juba Rasina mõisa omand ja siin elas, nagu ka 1638. a., üksainus peremees. 1688. a. oli talusid 4, 1758. a. 5, 1811.–1858. a. revisjonide aegu 6. 20. sajandi algul oli külas 13 vanatalu, nimelt Kalme, Kassi, Kongi, Kärnsna, Kärü, Piiri, Põllu, Sae, Salo (Sallo), Sipo, Tartu, Tiirika ja Vahi, peale selle Turna metsavahikoht (endine kõrts), Suti renditalu, Liivamäe ja Hainsoo popsikoht (nimed pandud Eesti Vabariigi ajal); Eesti Vabariigi ajal rajati veel Kungla ja Piirimetsa talu.²⁴

Küla nime tähendust püütakse seletada mitmeti. Ühe jutu järgi asunud vanal ajal kusagil Turna läheduses mäe jalamil tare, kuna koda asunud mäel; pere olevat all tare juures putru söönud ja üles mäele koja juurde käinud putru kastmas [200; 412]. Teise jutu järgi olevat vanasti Kõnnu küla rahvas käinud Kastmekojale putru kastma [348] *resp.* küla moonakatel polevat peale kartulite ja kastme midagi muud süüa olnud [192]. Mõned jälle arvavad, et küla nimi tuleneb sitkest savisest pinnasest, millesse pori ajal jalad kleepuvad, otsekui savi kastaksid [349]; Räpina mehed kurtnud, et Kastmekoja teedel nende hobused pidanud sumama otsekui kastme sees [192].²⁵

²¹ Olemas kõigis asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

²² *Kaszma kylle* (Simm 1977: 111–112).

²³ 1714: *Kastmakoa*; Mellin 1798: *Kastmakodda* (Simm 1977: 111–112).

²⁴ Tekstis on artikkel ka Tõntsi tare kohta, mis on ammu lõhutud.

²⁵ Vt. ka J. Simmu seletust (Simm 1977: 111–112).

Küla nimet. ka Kastmekojaks (nimetavas käändes: Kastmekoda), Kastme külaks [148; 198]. Naljanimetusena on käibel ka Sousti küla.

Keego talu nr. 22 – Rabadiku k. vanatalu (endine vakutalu); praegu hüljatud ning lagunenu. 1811.–1858. a. revisjonikirjades esineb tõenäoliselt Keego (*Koego*, *Kego*) taluna, 1904. a. kaardil aga kirjas Käsperi taluna. 1901. a. ostis talu päriseks Joosep Vanemb.

Kellävere mägi – Nisumäe k. Tamme t. kohal Lutsu jõe vasakul kaldal olev kõrgendik, ümbritsetud heinamaaga, peal pedastik [227]. Kuulus varem Laho k. Allika talule, mille peremehe Rämmali järgi nimet. ka Rämmäli-saareks [57].

Kesa talu nr. A-16 – Nisumäe k. asundustalu, rajatud Eesti Vabariigi ajal mõisa ja endise Pudeli t. maale; peremehe nimi olnud Kesa.

Ketre talu nr. 36 – Sikakurmu k. endine Ulika karjamõisa renditalu.

Kihula talu nr. 49 – Rabadiku k. vanatalu, mille ostis päriseks 1878. a. Vidrik Möller.

Kiiako karjamõis – asus Rasina k. Kiiako t. juures; oli olemas juba 1815. a., tõenäoliselt veel märksa varem, likvideeriti ning müüdi talukohana 1870. aastatel(?).

Kiiako mägi – Rasina k. Kiiako t. juures olev kõrgendik.

Kiiako talu nr. 24 [*kiiaku*] – Rasina k. vanatalu, mille ostis päriseks 1892. a. Johannes Juksaar, kusjuures talule anti ainuõigus kalapüügile Arojärvel [59]. Varem olnud talu kohal Kiiako karjamõis. Veel varem – mõne teate järgi Rootsi ajal [59], teiste järgi isegi kuni 19. sajandi II veerandini – asunud siin mõis, kuna Rasinal olnud karjamõis [200; EKLA, f 199, m 38, l 36]; alles Woldemar von Stackelberg (“Ütssilm”) viinud mõisa üle Rasinale [74; 456], kuna Kiiakol puudunud võimalus mõisapõlde laiendada (lõunas Arojärv, idas Arosoo, põhjas Sikapalu) [59]. Vana mõisa ase (kivivare) on veel praegu Kiiako talu kohal järve kaldal (tollest 20 m kaugusel) tunda [59; 109].

Kiige talu – Üleküla asundustalu, mille rajanud Eesti Vabariigi ajal rätsep Kiik [423].

Kiininiit – Kastmekoja k. Kalme t. heinamaa talu ja Kõivemäe vahel, viimase jalamil. Arvatavasti jooksnud siia vanasti loomad kiini [200].

Kilgisaar – Saare metsavahikoha kohal, Arojärvest ligi 1 km idas olev kõrgendik [311]. Mõisa ajal elanud siin metsavaht Kilk, kes aga pärast oli mõisniku eest sunnitud põgenema Venemaale, kuna oli mõisa metsast müünud kolme maja palgid.

Kirivakade mägi [*kiriväkadõ*] – Viisli (varem Paagna) k. Paagna talust 0,5 km läänes, Mooste valla piiril Laisapail olev kõrgendik [245]; praegu põllu all. Vanasti katnud mäe mets, kus keegi põgenik end varjanud. Nimet. ka Kirivasaareks [*kirivä-*] [92].

Kitse talu nr. 60 [*kitsõ*] – Terepi k. vanatalu, mille 1878. a. ostsid (koos Tamistu taluga) päriseks Peto ja Kaarel Joonason.

Kitsemägi – Sikakurmu k. Kangru t. maal, talust 0,1 km põhja pool asuv väike mägi. Praegu on mäel põld, kuid vanasti kasvanud siin mets ja asunud väike majake. Kord olevat kits sel mäel puude vahele sarvipidi kinni jäänud [162].

Kivestik – Sikakurmu k. Savi ja Kangru t. karjamaal olev tihe kivikülv, mis algab Savi talust 0,2 km kagus u. 50 m laiuse ribana ning kulgeb kirde sihis ligi 0,5 km pikkuselt, lõppedes Pudrumäe all [162].

Kivi talu – Rasina as. asundustalu. Varem olnud talu lähedal kivihiid, mis mõisapõldudelt kokku veetud [456].

Kivioja mõts – Rabadiku k. ja Rasina k. Räägo t. vahel kasvav mets. Metsas on oja, mida arvatavasti varem on kutsutud Kiviojaks [74].

Kivipalo – Saare vk. osa (kv. 141) Terepi ja Matsisaare k. vahel (täpsemalt Üleküla Kruusamäe t. ja Terepi k. Kitse t. vahel ühelt poolt ja Matsisaare k. Erra ja Pooski t. vahel teiselt poolt). Metsas erilisi kive või kivestikke ei teata olevat; nime seostatakse sellega, et varem käidud sellest metsast läbi Taalbärgi veskile, s.o. “kivile”²⁶ [423].

Klaokse talu nr. 33 [*'klaossõ*] – Rasina k. vanatalu. 1877. a. ostis talu päriseks August Schmalz; Eesti Vabariigi ajal kuulus Rasina endisele mõisaomanikule Mindingile.

Koiva talu nr. 27 – Sikakurmu k. vanatalu (endine mõisamaatalu); osteti 1912. a. paiku(?) Meeksi mõisalt.

Kongi²⁷ **tal** nr. 17 [KN: '*konge*] – Kastmekoja k. vanatalu, mille ostis 1878. a. päriseks Kaarel Lüdumus.

²⁶ *veski* asemel *kivi* nimetamine on iseloomulik just vanapärastele kohanimedele.

²⁷ Sõnast *końg* ‘taru (mesilassülemi püüdmiseks)’ (EMS).

Konna talu nr. 47 – Laho k. vanatalu, mille 1885. a. ostis päriseks Jakob Jaagomann. Talu juures olevat vanasti elutsenud rohkesti konni [227].

Koobamägi – Laane k. (varem Kadaja k.) Soe t. maal, talust 0,1 km põhja pool olev kõrgendik, milles rohkesti kaevamise jälgi: vanasti olnud mäes küla kartulikoopad.

Koolimaa talu nr. 34 – endine vallamaja Rasina k. koolimaja naabruses, ostetud Rasina vallale 1867. a. 700 rubla eest.

Koolnupalo [*'kuulnu-*] – Sikapalu idapoolne osa Sikakurmu k. läheduses maantee piirkonnas. Siin, maantee äkilise kurvi kohal, tapetud enne I maailmasõda ära kõrtside maksukoguja [192]. (Metsa nimetus on kasutusel vaid kitsamas ringkonnas.)

Koosapoja talu – Sikakurmu k. endine popsikoht; nimi tuletatud kunagise elaniku perekonnanimest.

Kopliniit – Kastmekoja k. Kärsna t. heinamaa.

Kraavi talu – Rasina as. asundustalu (Sepa ja Kivi t. vahel).

Kraavi talu – Rasina as. asundustalu (Savikünka ja Lombi t. vahel).

Kruusa talu nr. A-7 – Savimäe k. asundustalu.

Kruusamäe talu nr. 64 – Üleküla vanatalu, omal ajal poolitatud (vanatalu on läänepoolsem). 1878. a. ostis talu päriseks Adam Olesk, kellelt ta 1884. a. omakorda omandas Viido Härmask.

Kulla talu nr. A-81 – Laane k. mõisaaegne ja hiljem vabariigiaegne riigi renditalu; poolitatud.

Kullamäe laan – Peramaa vk. osa metsavahikohast 1,5 km edelas, Kastmekoja ja Rabadiku k. vahel (Suti t. läheduses). Nimetus on vana. Praegu mets kohati raiutud [153; 200].

Kullamätäs (Räpina khk. Meeksi v.) – ümmargune kääbas, 10 m läbi mõõta Rasina ja Meeksi valla piiril, endises Ulika t. metsas (talust 3 km põhjakirdes) Haavametsa k. Kirjo talust 0,75 km lõunaedelas, Riiupalos. Kääpa kõrgus olnud varem 2 m, nüüd aga rohke kaevamise tõttu veel vaid 0,5 m. Siia maetud Rootsi sõja ajal hulk kulda (sõjakassa). Vanasti olnud karjased siin karjaga, pullikesed puselnud sarvedega maast välja mõõga käepideme [46]. Varem läinud kääpast mööda hobusetee, nüüd on sellest alles jäänud vaid jalgrada.

Kungla talu nr. 114 – Kastmekoja k. Tiirika talust Eesti Vabariigi ajal eraldatud krunt (hooned ühised Tiirika taluga).

Kungla talu – Rasina as. asundustalu endise mõisa lähedal, sellest 0,3 km läänes. Kungla ja Puusepa t. vahel, kummastki 0,1 km, kõrgemal kingul, asunud vana mõisarehi, nn. Alarehi, mis Eesti Vabariigi ajal lõhuti.

Kungla talu – Rasina as. asundustalu (Savikünka t. lähedal).

Kungla talu – Rasina as. asundustalu (Kastani t. lähedal).

Kure talu nr. 3 [*kurō*] – Kadaja k. vanatalu (endine vakutalu). 1901. a. ostis talu päriseks Jaan Laisk.

Kuupemägi [*'kuupō-*] – Sikapalu idaserval Rasina maantee ääres (teest põhjas) Sikakurmu k. piiril olev kõrgendik, millel arvatavad vanad kartulikoopad [451; 452]. Nimet. ka Koopamäeks.

Kuupemägi – Sikakurmu k. Viksi t. maal, talust 0,25 km lõunas, Viksi ja Jõepera t. vahel põllus olev kõrgem kink rohkete aukudega, mis olevat endised kartulikoopad [451]. Mägi meenutab kalmet. Nimet. ka Koopamäeks.

Kuupemägi – Saare vk. (kv. 144), Matsisaare k. Pooski talust 2,2 km edelas, kihelkonna piiri lähedal, Säkna-Räpina maanteest 0,5 km idas olev Põhjasõja-aegne pelgupaik, kuhu olevat ka varandusi maetud; tollest ajast on mäes sügavad augud, tolleaegsed kartulikoopad [185]. Mäel kasvab praegu noor mets.

Kuusiku talu nr. 58 [KN: *'kuuśku*] – Terepi k. endine Mooste mõisa renditalu(?). 1878. a. ostis talu päriseks Vidrik Abenik.

Kõivemägi [*'kõivō-*] – Kastmekoja k. Tiirika t. maal, talust 0,1 km loodes põllu sees olev kõrgem koht läbimõõduga 20 × 30 m; mäes leidub kive, peal kasvavad kased [33; 284]. Mäel on varem kiik olnud, siin tehtud mai- ja jaanituld [samas]. Veel 19. sajandi keskel on ümberringi kasvanud põline kuuse-männimets [192]. Teatakse, et mägi on vana matusekoht ehk kalme [80; 423]; mõne teate järgi olevat siia inimesi maetud Põhjasõja ajal [348] ja siis siin ka sõja eest varju otsitud [192]. Mäkke olevat koguni maetud Rootsi kuningas [189].

Mäge nimet. ka Kõivumäeks [*kõõvo-*] [192] ja Havakatsi mäeks (Tiirika t. peremehe järgi).

Kõivemägi – Kastmekoja k. Kärü t. maal, talust loodes olev kõrgendik, mis praegu põllu all, varem aga kasvanud siin ja ümbruskonnas suur mets [200]. Kuna mägi on õige kõrge, on teda nõukogude ajal hakatud naljatavalt kutsuma Ararati mäeks, millisena ta on laialt tuntud [192]. Vana nimetust enam ei teata.

Kõivo talu [kõõvo] – Sikakurmu k. vanatalu Ulika endise karjamõisa lähedal, kus varem elanud karjamõisa omanik Vardja.

Kõivomägi – Üleküla Kruusamäe (läänep.) t. õues, talu ja tee vahel olev 25–30 m läbimõõduga kungas, milles leidub kive ja kus kasvab kasesalu [57]. Mäel asunud vanasti küla kiigekoht, kus ümbruskonna noorsugu kokku käinud ja jaaniõhtutel tuld tehtud [517]. Mägi on vana kalme ehk matusekoht, millest aga kohalik rahvas enam midagi ei tea.

Nimet. ka Kõivemäeks, Kruusamäeks [332] ja Härmaski mäeks [härmäski] (endise taluomaniku järgi).

Kõivomägi – Laane k. Laane t. maal, talust 0,5 km idakagus, Kihula t. piiril olev kungas [143].

Kõivumägi [kõõvo-] – Laho k. Laho t. juures, talust 0,1 km lõunas asuv u. 100 m pikkune seljandik, millel kasvab metsatukk ja milles leidub auke (endised kartulikoopad). Mägi võib olla, eriti selle maanteepoolses otsas, vana kalme, mida aga kohalik rahvas ei tea.

Nimet. ka Kõivosaares [166] ja Kuupemäeks (*kuupe* – ‘koobaste’) [‘kuupõ-].

Kõnnumägi – Kastmekoja k. Tiirika t. maal, talust 0,3 km põhja pool olev kõrgendik [33].

Kõnnuniit – Kastmekoja k. Tiirika t. metsaheinamaa Kõnnu k. lähistel [33].

Kõrgevarik (-vark) [‘korgõvaŕk] – Kadaja k. Kure t. juures, põhja pool Ahja-Rasina maanteed 19. sajandil kasvanud suur männimets, millest veel 20. sajandi algul olnud alles kannustik; praegu põld [159].

Kõrve talu nr. 55 [kõrvõ] – Nisumäe k. endisaegne talu, mis 1875. a. (koos Nisumäe ja Pudeli taluga) Jaan Anniotti poolt päriseks osteti ja varsti pärast seda lõhuti.

Kährimägi²⁸ – Laane k. Markuse t. juures väike kungas [143]. Nimet. taluomaniku järgi ka Markusemäeks [‘markusõ-].

²⁸ Sõnast *kähr* ‘mäger’ (EMS).

Kährimägi²⁸ – Rabadiku k. Härma t. maal, talust 1 km kagus metsanurgas olev väike kink, kus põld peal; mäe lääneots 1962. a. maha kaevatud [153; 198].

Kährimägi – Peramaa vk. metsavahikohast 1 km põhja pool olev kõrgendik [143; 148; 199].

Kährimägi – Uhametsa vk. metsavahikohast 0,6 km idas olev väike, väga järskude nõlvadega kungas, ümbritsetud sügavate aukude ning kraavidega. Mäes on rohkesti kährikoopaid. Eesti Vabariigi ajal oli siin lasketiir [19].

Kährimägi – Laho k. Lahkikivi t. piiril, Mooste sovhoosi metsas, Lahkikivi talust 0,75 km loodes olev kõrgem koht, kus vanasti olnud kährikoopad [87].

Känga talu nr. 52 [KN: *kängä*] – Laane k. vanatalu, nimi tuletatud kunagise peremehe Kängsepa nimest. Mõisa ajal eraldati temast 3 talu – Villa, Kulla ja Metsise – pärast seda, kui Rasina valla kogukond oli talu 1878. a. 1900 rubla eest mõisalt ära ostnud.

Känno talu nr. 41 [*kannu*] – endise Paagna (nüüd Viisli) k. vanatalu, rajatud 19. sajandi III veerandil metsa, kännustikku [92]. Talu ostis 1865. a. päri-seks Hindrik Klaus.

Käomõis – Rasina k. Kiiako t. tööliste maja Sikapalu ääres, talust 0,7 km lääneloodes, mille taluperemees 19. sajandi lõpupoolel lasknud oma kahele töölisele ehitada; maja lammutati 1920. aastatel [423]. Nimi oli käibel nal-janimetusena, tulles käo kukkumisest, millest lähedal olev mets kevadeti rõkanud [59].

Kärsna talu nr. 23 – Sikakurmu k. vanatalu; saanud nime Anni Kärsnalt (hilisem perekonnanimi Anijärv), kes tuli tallu 1811. ja 1816. a. vahemikus Kadajalt peremeheks; 1816.–1858. a. revisjonikirjades esineb *Anni* taluna. 1899. a. ostsid talu mõisalt Jakob Tensing ja Johan Vardja; 1914. a. talu poo-litati (vana talu asunud mõlema talu vahekohas [452]).

Kärsna talu nr. 9 [KN: *'kärsnä*] – Kastmekoja k. vanatalu (endine vakutalu) Laane k. tee ääres. Saanud nime 18. sajandi algupoolel Muuga Kärsna järgi (1744 *Muga Kersten*); 1811.–1816. a. revisjonikirjades esineb *Muuga*, 1826. a. aga juba *Kärsna*²⁹ taluna. 1904. a. ostis talu päri-seks Peeter Varend koos Samuel Taninguga.

²⁹ 1826: *Kersna* (Simm 1975: 188).

Talu maal, talust 0,15 km põhjaloodes, on Suurkivi (vt.). Teine, u. 1 m kõrgune kivi asub talust 0,4 km kirdes mäejalamil; kivil leidub mitmeid 2–3 cm läbimõõduga augukesti (ohvriaugud?).

Käru talu nr. 14 – Kastmekoja k. vanatalu; toodud praegusse kohta 1870. aastatel Savikoa mäelt; arvatavasti 1811. a. revisjonilehtedel kirjas *Tirga* ja 1816.–1858. a. Madi (*Maddi*) taluna. 1878. a. ostis talu päriseks Peeter Madisson.

Küti talu – Rasina as. asundustalu.

Küti talu nr. 25 – Rasina k. vanatalu; saanud nime mõisa küti järgi, kes selles talus elanud [109] (18. sajandi algul Rasinal *Kütti Pede*; hiljem seda nime siinkandis ei esine.) 1878. a. ostis talu päriseks Adam Narusbek.

Küüni talu nr. A-35 – Rasina as. asundustalu Paagnapalu ääres.

Laane kool – asutatud külakoolina 1874. a., sai oma hoone 1879. a. Kooliõpetajad: 1874–1875 Peeter Juksaar, 1875–1896 Fritz Paalmann (hakkas 1880. a. lastele vabatahtliku ainena õpetama vene keelt), 1896–1906 Daniel Jaani p. Vigel, 1906–1908 Karl Karli p. Unt, 1908–1910 Paul Jakobi p. Saksing, 1910–1915 Rudolf Vilhelmi p. Reiman³⁰, 1915–1917–? Aleksander Reinu p. Koch, <1920–1921–? A. Veber, 1925–1926 Hans Mardi p. Jürgens, 1926–? Juhan Juksaar jt. 1922. a. avati kooli juurde lastevanemate palvel 3. klass; nõukogude ajal töötas kool 4-klassilise algkoolina. 1963. a. lõpetas kool tegevuse laste vähesuse tõttu.

Laane küla³¹ [*laanõ*] – rajatud tõenäoliselt 19. sajandi III veerandil. Varem laiunud küla asemel lai laas [192]. Külas on olemas järgmised vanatalud: Kalja, Kase (endine Oti karjamõis), Kulla, Känga, Laane-Teppo (2 talu), Laane, Metsise, Orava, Põdra, Soe³² ja Villa, peale selle Laane algkool ja Aarike tare³³; Eesti Vabariigi ajal rajati juurde Oti, Sõe ja Õunapuu talu³⁴.³⁵ Varem kutsutud küla ka Piirilaane külaks.

³⁰ Rudolf Reiman (1893–1957), kirjanik ja pedagoog; tema luulekogus “Läbi öö” (1925) leidub ka poem “Laane koolimaja”.

³¹ Asulate nimistutes: 1923. a. Piirilaane k., 1945. a. Laane k., 1977. a. kaotatud (EH).

³² Varem Kadaja k. (vt.), ka tolle küla talude loetelus nimetatud.

³³ Loetelust puudub Markuse t., endine popsikoht; samuti Sika tare, mida pole enam ammu.

³⁴ Samuti Tammikeste t.

³⁵ Ka endine Paagna k. Jõepera t. on eraldi artiklis märgitud Laane k. koosseisu, kuigi see on ka Viisli k. (vt.) juures nimetatud. Loetelust puuduvad Raeküla koosseisu arvatud Võsu ja Mäekotka t., kuid eraldi artiklitenä on need just RASINA peatükis olemas koos viitega endisele kuuluvusele.

Laane talu nr. 50 – Laane k. vanatalu. Varem, kui Laane küla kohal laius veel suur laas, olnud praeguse talu kohal õitsilkäimise koht, nn. Öödsiplats. 1865. a. ostis talu päriseks Hindrik Kadak.

Laane-Tepo (Teppo) **tal**u nr. 2 – Laane k. vanatalu. 1877. a. ostsid talu päri-seks vennad Peeter ja Jaan Zirk, kes talu omavahel poolitasid; uuem, maan-teeäärne, talu rajas kannustikku Jaan Zirk, kes ehitas siia ka veski (lõhuti 1962. a.) [148].

Laari tare – Rasina k. endine popsitare; ametlik nimi teadmata. Maja asub Tenno ja Haudemäe t. vahel.

Lahkikivi talu nr. A-10 [*lahki*-] – Laho k. endine renditalu, mis ostja puudu-sel jäänud omal ajal müümata. Talu ees maantee ääres (talutee ja maantee idapoolses nurgas) olnud varem hiiglasuur lõhkine kivimürakas kolmes osas, mille maapealse osa kõrgus ulatunud üle 2 meetri, läbimõõt 4–5 m; 1908. a. lasknud talu peremees Rikka Jakobil kivi ära lõhkuda ning talu lauda müürid selle kivi tükkidest laduda; kive saadud siit 38 hobusekoor-mat [87].

Laho küla³⁶ (Lahuküla) – rajatud endise suure metsa asemele tõenäoliselt 19. sajandi III veerandil, umbes 100 aastat tagasi [87]; tollal ulatunud lai laas Mooste piirilt kuni Nisumäe taluni [227]. Külas on 8 vanatalu: Allika, Haa-gi, Karu, Konna, Lahkikivi, Laho, Nõmme ja Rae.

Laho talu nr. 42 – Laho k. vanatalu (endine vakutalu), mille 1900. a. ostis päriseks Jaan Kisand. Nimet. varem Laho mõisaks [227].

Lahosoo (-suu) – Laho k. ja Nisumäe k. vahel olev sooriba [87].

Laisapai [*laaša*-] – Paagna soo osa Paagna talust 0,5 km läänes. Soo oma-nik olnud Laik, rahvas aga kutsunud teda Laisaks, kuna lasknud heinamaa pajuvõsa täis kasvada [51].

Lati talu nr. 78 – Matsisaare k. vanatalu, mille 1878. a. ostis päriseks Kaarel Punning. Nõukogude ajal talu lõhuti.

Lepa talu nr. 62 – Sikakurmu k. endise Ulika karjamõisa hoonestamata krunt.

Lepiku talu – Rasina as. asundustalu.

Liinamägi – Sikakurmu k. Juura (läänep.) t. maal, talust 150 m läänes asuv sooäärne mäekallak, kuhu vanarahva arvates olevat linn sisse vajunud [450]. Mäe veerul lohus on mäda koht (kinnikasvanud tiik), kus vanasti

³⁶ Asulate nimistutes: 1923. a. Lahu, 1945. ja 1977. a. Laho k. (EH).

lapsed käinud endid õõtsutamas; läbi kelme ei olevat 3–4-süllase latiga põhja kätte saadud [450]. Räägitakse, et Rootsi ajal olnud mäel linn [451]. Väliselt meenutab mägi Kalevipoja sängi. Varem asunud siin kiik.

Liivamäe talu – Kastmekoja k. Salo t. endine popsikoht.

Lillemetsa talu – Savimäe k. asundustalu, rajatud endise puulõikaja maja asemele (viimane ehitati 1911. a.).

Loho (Lohu) talu nr. A-18 – Rasina as. asundustalu.

Lombi talu – Rasina as. asundustalu; nime saanud talu juures olevast lombist.

Luha talu nr. A-25 – Rasina as. asundustalu. Eesti Vabariigi ajal küntud talu põllust välja merevaigust kaelahteid, kõrvarõngaid, sörmuseid jm., mis antud üle muuseumile [259].

Luige talu nr. 4 [*luiga*] – Kadaja k. vanatalu (endine vakutalu). Talu ostsid 1901. a. päriks Kristjan Andre ja Johan Virro.

Luke mõts – endine Luke mõisa mets Kastmekoja k. Kärsna t. ja Rae k. Audsaare t. (vt. KRIIMANI) vahel.

Lutsu jõgi – algab Võrumaalt Holvandi vallast Lutsu küla lähedalt, millest ka jõe nimi. Kesk- ja alamjooksul läbib jõgi Rasina valla, suubudes Kadaja silla juures Ahja jõkke. Rasina valla piires on jõgi uuemal ajal peaaegu kogu ulatuses kraavitud.

Luuba talu nr. 74 – Matsisaare k. vanatalu; poolitatud. 1887. a. ostsid talu päriks Mihkel Peetson ja Peeter Limak.

Lõokese talu – Rasina as. asundustalu.

Lõuka talu nr. 20 – Rabadiku k. vanatalu, mille ostis 1884. a. päriks Peep Madisson.

Mannasaar [*mańna*-] – Laho k. Lahkikivi t. maal, talust 0,5 km kagus olev veidi kõrgem koht, peal kultuurheinamaa, kus 20. sajandi algul elanud keegi lesknaine Mari, hüüdnimega Manna [87].

Marguse talu nr. 43 – Sikakurmu k. endine Ulika karjamõisa hoonestamata krunt.

Maristik – koht Sikakurmu k. Sikapalus, kus kasvab palju marju (mustikaid) [228]. Praegu on siin Maristu talu.

Maristu talu nr. 52 – Sikakurmu k. endine Ulika karjamõisa renditalu; 19. sajandil ja ka veel 1912. a. olnud siin metsavahikoht (*Forstei*).

Marjasaar (Marasaar) [*marjasaar* ~ *mar'asaar*] – Rasina k. Küti t. maal, talust 0,3 km lõunas Arosoos olev kõrgem koht, kus kasvab palju marju (pohli) [109].

Markuse talu – Laane k. endine popsikoht, mille omaniku nimi oli Markus.

Matsi talu nr. 68 – Üleküla vanatalu. Matsi talu oli külas olemas juba 18. sajandi lõpul (1816.–1858. a. revisjonilehtedel Ülekülas 3 *Matsi* talu), ka 17. sajandi lõpul (peremees *Matze Hans*), kuid pole kindel, et tegemist oli sama taluga. 1885. a. ostis talu päriseks Jaan Anniotti, 1888. a. omandas ta Daniel Piir. Talu maal, kahe Muuga t. vahel, asus varem sepikoda, mille hoone on veel alles.

Matsisaare küla³⁷ – tõenäoliselt rajasid küla lammutatud Sikti (Sikuta) küla elanikud 19. sajandi III veerandil või mõnevõrra varem. Tollal kasvanud praeguse küla kohal mets, mistõttu küla rajamine olnud väga raske [EKLA, f 199, m 38, l 35]. Küla alla kuulub 8 talu: Erra, Lati, Luuba, Pooski, Siimu, Siguri, Sooniidu ja Tegova (mõisaaegne metsavahikoht).

Mehitseoja³⁸ – Rasina k. Tanno t. lähedal voolanud oja, mis suubus Lutsu jõkke talust 0,1 km läänes; 1963. a. üles küntud.

Metsa talu – Arojärve k. Järve t. endine popsikoht.

Metsanurga talu – Rasina k. endine popsikoht, nn. Kängsepa tare, Rabadiku k. piiril (vastu Kalda talu).

Metsise talu – Laane k. Känga talust mõisaaja lõpul eraldatud talukoht.

Mikelimägi – Nisumäe talule kuuluv kõrgendik Terepi k. Lutsu jõe paremal kaldal, millel hiljuti kasvas pedastik; praegu mägi põlluks tehtud. Vanasti elanud mäel Mikeli-nimeline mõisa niiduvaht.

Moonatare org – Laho k. Konna t. ja Mooste v. Säknalohu k. vahel olev org. Nimi saadud teisel pool orgu asunud moonatarest (praegu see K. Laugi maja) [227].

Mooste sovhoos [*'mooste*] – territoorium hõlmas peaaegu kogu endise Rasina valla, välja arvatud Sikakurmu küla.

Mustoja talu nr. 65 – Üleküla vanatalu; asunud juba vanasti samal kohal. Nimi saadud lähedal olevast Lutsu jõest, mille vesi on must (tume). 1878. a. ostis talu päriseks Hindrik Muuga.

³⁷ Olemas asulate nimistutes 1923. ja 1945. a.; 1977. a. kaotatud (EH).

³⁸ Sõnast *mehine* 'mesilane' (EMS).

Mustonurm – Üleküla Tsirna ja Sika t. põllud Terepi k. teest idas, metsa ääres [424; 493]. Põllul oru kaldal, Sika talust 0,2 km kagus, kasvab põline pedajas (mänd).

Mustsaar – Saare vk. põhjapiiril, metsavahikohast 0,5 km põhja pool algav ja u. 1 km pikkuse ribana ida suunas kulgev endine mets, mis 1932. a. raiuti ja heinamaaks muudeti; praegu võsastunud [185]. Nimet. ka Mustassaareks [68].

Mustsaar – Saare ja Mägiotsa vk. piiril Suursoos (s.o. Võnnu ja Räpina khk. piiril) ida-lääne suunas kulgev piklik sooseljandik, millel kasvab männi- ja kasemets [185; 311]. Nimet. ka Mustasaareks [517], Kõivsaareks. (Mäe naabrus, Räpina khk piirides, asub Illossaar, edasi Ristsaar jt.)

Mutsuniit – Laane k. Laane t. heinamaa talust idas [143].

Muuga talu nr. 69 – Üleküla vanatalu. Muuga-nimelised pered olid juba 17. sajandil Rasinal levinud (1627. a. peremees *Mucke Peep*; 1688. a. Väike-Rasina külas (Ülekülas) *Muga Cäsper Paap*, Kastmekojas 2 ja Suur-Rasina külas 3 Muuga-nimelist peret; 1758. a. oli Rasina vallas 11 Muuga-nimelist peremeest ja 4 elanikku). Üleküla Muuga talu oli tõenäoliselt olemas juba 17. sajandi lõpul, kindlasti aga 18. sajandi lõpul.

Vanasti olnud Muuga talu koos Juka ja mõne teise taluga vallas jõukamaid ning läks esimesena üle raharendile [EKLA, f 199, m 38, l 90]. 1885. a. ostsid talu päriks Hindrik Anijärv ja Wilhelm Fuchs, kes talu poolitasid (lõunapoolsem on vanatalu) [12]. Uuema talu krundis asunud varem mõisa lubja-ahi ja telliseahi, mille asemed on jõe lähedal heinamaal veel tunda [456]. Ühe puu all pidavat peituma varandus. Põhjapoolsema Muuga talu ja Matsi t. sepikoja vahelt (viimasest 20 m) lähtub Terepi teest lõunaedela sihis vana Rootsi sõjatee, mida kohati tähistab veel madal mullavall (nõukogude ajal osalt üles küntud, osalt ära vajunud), millest on leitud kive ning palke [12; 185; 424; 456]. Tee kulgeb kuni peaaegu Tsirna taluni, millest 0,2 km kaugusel pöörduv Lutsu jõe poole, ületades selle Rasina as. Vaino t. (endise Sikti küla) läheduses [12; 437].

Muugassaar – Saare vk. metsavahikohast 0,3 km idas algav ja ida suunas u. 1 km pikkuselt ulatuv mets pindalaga 80 ha [185]. Nimet. ka Viinassaareks [185; 423]. Mõne teate järgi nimet. metsa läänepoolsemat osa Muugassaa-reks ja idapoolsemat Viinassaareks.

Mõrsjaoja – saab alguse Saare vk. Võllsaare metsast, ületab Arojärve k. Anni t. maal (Anni ja Lillemetsa t. vahel) Rasina-Räpina maantee ning suubub Arojärve [57; 311]. Vana rahvajutu järgi “kaksatud”³⁹ siin kunagi mõrsja pooleks, kuna tal olnud kaks peigmeest [12; 57]. Täpsemini jutustab sellest pärimus: ühel tüdrukul olnud kaks peigmeest; tüdruk lubanud minna ühele naiseks, teisega aga sõitnud õpetaja juurde loetusele; Mõrsjasilla juures (kohal, kus oja ületab maantee) olnud esimene peigmees vastas ja tekkinud rüelemises kistud tüdruk peigmeeste poolt lõhki [484]. Teisend räägib, kuidas ühel mõrsjal olnud kaks peigmeest, kes mõlemad tahtnud teda endale naiseks. Neiu eelistanud ühte meest rohkem; teine mees hakanud neidu taga kiusama, mõrsja põgenenud ära. Peigmehed läinud teda otsima, saanud neiu kätte jõe ääres. Neiu tahtnud põgeneda üle silla, hüpanud põgenedes ühe kivi peale, kus praegu veel jalajälg alles. Silla peal saadud mõrsja kätte, hakatud teda mõlemale poole kiskuma – mõlemad tahtnud mõrsjat endale saada. Kiskunud seni, kui tõmmanud mõrsja lõhki [ERA II 241, 122/3 (14)]. (Silla juures, sellest põhja pool on kraavis praegu väiksem kivi, milles olev jäljend meenutab inimese jalajälge.) Kellegi mõisniku jutu järgi tekkinud oja mõrsja kusemisest [311].

Nimet. ka Mõrsjaoja kraaviks [484]; vanasti olnud see suur ja sügav, nüüd ära kasvanud ning kuivanud [484].

Mõrsjasild – Arojärve k. Anni t. maal, Rasina-Räpina maanteel (Savimäe k. Lillemetsa t. lähedal) olev Mõrsjaoja sild, kus vanasti keegi mõrsja peigmeeste poolt lõhki kistud [12] (vt. Mõrsjaoja). Nimet. ka Mõrsjaoja sillaks [ERA II 241, 122/3 (14)].

Mäe talu – Rasina as. endine popsikoht.

Mäekotka talu nr. 76 – Rae (varem Laane) k. vanatalu.⁴⁰

Männa talu nr. A-49 – Savimäe k. asundustalu.

Männi talu nr. A-34 – Rasina as. asundustalu. Talu maal asunud vanasti Poti küün (vt.).

Märasaar [mära-] – Saare vk. (kv. 139 lõunaosas), Üleküla Kiige talust 0,25 km kagus asuv sooga kolmest küljest piiratud kõvem paikkond metsas [185; 493].

³⁹ Kohalikus keelepruugis *kaksatu*?

⁴⁰ Vt. KRIIMANI.

Märtna kabel e. kirik (Märtnä kerk) [*kefk*] – Rasina k. Tigase t. maal Paagnapalu ääres, talust 0,4 km kaugusel Paagna k. tee ääres olevast kääpast (Märtnä pettäi'st) 60–70 m [245; 484] (või paarsada meetrit?) põhjakirdes asunud Vönnu kiriku abikirik, nn. Püha Martini kabel, mis hävis Põhjasõja ajal. Vanemate inimeste mälestuses on see koht veel Kabeli aseme nime all [259].

Kabel allutati 1680. a. Mehikoorma kirikule (koos Rasina vallaga ja mõnede Kastre valla osadega), mille alluvusse ta jäi kuni oma hävimiseni Põhjasõjas. Kiriku eestseisja parun Rosen taotles 1772.–1773. a. kabeli ülesehitamist põhjendusega, et kuna Vönnu kirik on jäänud väikeseks, võimaldaks Rasina abikiriku ülesehitamine paremini rahuldada kihelkonna vajadusi: Rasina kabelit hakkaksid kasutama pool Ahja valda, Kastre-Peravald ja kogu Rasina vald.

Märtna kabeli ümbruses toimunud Rootsi-Vene sõja ajal ägedad lahingud; pärast kiriku purustamist jäänud järele vaid kiriku lävekivi [484], millesse olnud raiutud arusaamatud tähed [EKLA, f 199, m 38, l 3]; 20. sajandi algupoolel on ka lävekivi kaduma läinud ja kiriku aset ei tunnista enam midagi; endise kiriku kohal kasvab nüüd mets. Kiriku kell maetud sõja ajal maa sisse, kus ta vahel löövat öösiti [samas]. Kiriku nimepanekust kõnelatakse: “Kui kirikud ehitama hakatu, küsitud rahva käest, et kes tahab kiriku võtmeid kanda.” Selleks pakkunud end keegi Märdi-nimeline mees. Mees müüritud kiriku müüri sisse [ERA II 241, 113/5 (6)]. Hiljem vajunud Märtna kirik maa alla [samas; E 52950]. Vanemad inimesed olevat oma lapsepõlves maa alt pühapäeva hommikuti karjas olles kella häält kuulnud [E 52950]; teised kuulnud siin vana-aasta öhtul laulu ja kellahelinat [ERA II 241, 113/5 (6)]. Kiriku keldrisse olevat olnud maetud 9 pütti kulda [259]. Üks muistend kõneleb, kuidas Rasina Vanamõisa karjased olnud ühel ilusal pühapäeva hommikul Märtna nõmme peal soo ääres karjaga. Vanemal karjasel janu, läks vett otsima, leidis nõmme peal ühe koopa, mille ukse ees olnud suur hulk vaskseid härjaikkeid maas päevapaistel. Koopas kudunud üks saksa naisterahvas peenikest valget sukka, koopas olnud ilmatu hulk raha, kulda, hõbedat ja vaske. Naisterahvas andnud karjasele hõbekruusiga juua, mispeale see tänades lahkunud, seletanud teistele karjastele. Mindud uuesti hulgana koobast otsima, pole aga seda enam kuskilt leitud [H III 16, 249/51 (2)].

Paagna k. tee ääres olev kääbas, mis asunud kiriku läve ees ja millel kasvab vana mänd, Märtna pettäi, olevat üks Rootsi sõjakääpaist, milliseid on Paagnapalus teisigi. Kui Tigase t. peremees kääpassse 20. sajandi algul kar-

tulikooa kaevanud, tulnud sealt välja hulk pealuid [57; 245], hõbeprees, hõberist ja karikas [266]; siit on leitud ka mõõgatükke ja naiste kaelaehteid [259].

Märtna kiriku surnuaed asunud Paagna k. tee ääres, kirikust veidi Paagna küla pool [148; 259]. Siia maetud nii mõisnikke kui talupoegi veel 19. sajandil [484], haudade asemeid olnud siin veel 20. sajandi algulgi tunda [266]. Surnuaia ümbruses nähtud varem sageli vaime ning öösiti kardetud seal liikuda; kord nähtud siin kõndimas preilit võtmekimbuga peos [227], kord jälle sõidetud siin tõllaga [245] jne. Kuna surnuaeda maetud ka mõisnikke, kaevatud vanasti sageli öösiti nende haudu lahti lootuses leida ehteid ning raha [484]. Veel tänapäeval on rahva seas üpris laialt tuntud Juka Elsu lugu: Rasina k. Juka talu peretütar Juka Els haaranud kord taignasõtkumise ajal hammastega sõrmest sõrmuse, neelanud selle kogemata hingedõrri ning lämbunud. Kuna vanasti ei olnud surnu majasviibimise ajal lubatud tööd teha, maetud Els juba järgmisel päeval maha. Samal päeval maetud samale kalmistule ka Rasina mõisaproua Juka Elsu lähedusse. Juka talu sulane (või mõisa kutsar) läinud öösel surnuaeda, kus tahtnud lahti kaevata mõisaproua hauda, lootes sealt ehteid leida, kaevanud aga eksikombel lahti Juka Elsu haua. Kui mees põlvedega naise rinnale vajutanud, pigistanud ta sõrmuse Juka Elsu hingedõrist välja ning too ärganud ellu. Sulane pistnud hirmuga jooksu, Els taga. Juka talus peetud veel peiesid. Els ei julgenud oma valge surisärgiga tuppa minna, läinud lehmalauda hommikut ootama. Kui hommikul naised lauta astunud loomi talitama, olnud muidugi ehmatuse Elssu elusana eest leides suur, vaatamata sellele, et too neid palus end mitte karta. Elsu elupäästja saanud oma teo eest suure tasu. Els elanud pärast seda veel 13 aastat [122; 423; 517].

Märtnä kerko palo [*ˈkeŕko*] – Paagnapalu nimetus endise Märtna kiriku piirkonnas.

Märtnä pettäi [*~petäi*] – Rasina k. Tigase t. maal, talust 0,4 km Paagna küla poole mineva tee ääres muistsel kääpal kasvav mänd endise Märtna kiriku läheduses. 1960. a. paiku mänd kuivas [87; 227; 245]. Vt. Märtna kabel.

Naissaar – Rasina k. Talimetsa t. heinamaa Lutsu jõe vasakul kaldal, jõe ja allika vahel, Tigase talust 0,3 km läänes. Nimi pärinevalt endiselt Talimetsa t. peremehelt, kes leidnud, et see koht otsekui Naissaar palgiparveta-mist segavat [266].

Neitsioja talu nr. 71 – Arojärve k. vanatalu; nimi saadud lähedal olevast Neitsiojast (vt. Piirikraav). 1884. a. ostis talu Viido Jaagomann.

Nisumäe küla⁴¹ – nõukogude ajal endise Rasina asunduse ühest osast moodustatud küla Nisumäe talu piirkonnas.⁴²

Nisumäe nurme [nurmõ?] – endised mõisapõllud Nisumäe k. kohal [259; 456].

Nisumäe talu nr. 56 – Nisumäe k. ainus vanatalu. 1875. a. ostis talu (koos Kõrve ja Pudeli taluga) päriseks Jaan Anniotti. Varem olnud see suur talu, kus mõisa ajal elanud seitse moonakaperekonda ja mõisa nurmevaht [456]; oli ühtlasi Rasina mõisa karjamõis, mille maad 1921. a. plaanistati ning välja jagati. Siin kasvanud vanasti hea nisu: mõisatöölised, kes sõnnikut vedanud ja mõisast lõunakella kuulnud, tavatsenud siin ikka sõnniku maha visata, millega maa sai hästi väetatud.

Nurgakivi talu nr. A-21 – Rasina as. asundustalu.

Nõmme talu nr. 43 – Laho k. vanatalu (endine vakutalu), mille ostis 1901. a. päriseks Jakob Saava.

Oassaar [uassaar] – Matsisaare k. Tegova t. juures, sellest põhja pool kasvav mets [185; 311]. Nimet. ka Lokosaareks, kuna mõisa ajal elanud siin, Tegova talus, metsavaht Loka [185; 311].

Oinaalune [-alonõ] – Kadaja k. Vesilinnu I t. põld Lutsu jõe paremal kaldal, talust 1,2 km idas, Kure t. piiril. Teisel pool jõge, Mooste valla maal, elanud 19. sajandi lõpupoolel Oina Hindrek, kelle talu kaevurakked metsa ääres veel hiljuti näha olnud [159].

Orava talu nr. 51 – Laane k. vanatalu; saanud nime Orava (Raudsepa?) Jaanilt, kelle sepikoda asunud 19. sajandi algul praegusest talust 0,35 km läänes, maanteest 0,15 km kaugusel (praegu seal küün) [148]. 1811.–1816. a. revisjonikirjades esineb *Raudseppa*, 1826.–1858. a. *Wenne* taluna. 1877. a. ostis talu päriseks Jakob Arik, 1889. a. omandas selle Peeter Käärrik.

Orgo (Orgu) talu nr. 26 [KN: *orgo*] – Sikakurmu k. vanatalu (mõisamaal), osteti Meeksi mõisalt 1911. a.

⁴¹ Pole üheski asulate nimistus (alates 1923. a.) (EH).

⁴² Ainus vanatalu: Nisumäe, 20. saj. algul karjamõis; asundustalud: Kaljo, Kesa, Otsa, Tamme, Toome; endine popsikoht: Silla; endisaegsed talukohad: Kõrve ja Pudeli; mõisaaegne popsitare: Tootsko tare. Kõigis Nisumäe külla kuulunud talude artiklites on märgitud ainult kuuluvus Nisumäe koosseisu, mitte aga hilisemat kuuluvust. Küll on Rasina asunduse (vt.) talude loetelu juures öeldud, et sinna hulka on arvatud ka praegused Nisumäe talud.

Oti karjamõis (saksa k. Marienberg) – rajati 1905. a. paiku endistele Oti, Vahi ja Sõe t. maadele; siin elanud neli moonakat [148]. Rahvas kutsunud karjamõisat Marumõisaks [148] ja Maarikamõisaks. 1921. a. karjamõis plaanistati ning jagati välja kruntidena. Praegu asub karjamõisa asemel Laane k. Kase talu.

Oti talu nr. A-46 – Laane k. asundustalu endise Oti karjamõisa naabruses.

Oti (Otti) talu nr. 34 – Sikakurmu k. endine Ulika karjamõisa renditalu, eraldatud Puustuse talust.

Otsa talu nr. A-71 – Nisumäe k. asundustalu. Mõisa ajal asunud selle talu lähedal Tootsko tare.

Otssaar – Saare vk., Matsisaare k. Tegova talust 0,5 km lõunakagus asuv kõrgendik metsa sees [185; 311].

Paagna küla – arvatavasti 18. sajandi lõpul rajatud küla, mis nõukogude ajal liidetud (Ahja v.) Viisli külaga ning viidud tolle koosseisu. 1811. a. oli külas 2, 1816. a. 3 ja 1826.–1858. a. revisjonide aegu 4 talu. 19. sajandi teisest poolest käesoleva ajani kuuluvad külla Jõepera⁴³, Känno ja Paagna (vanasti 2 tarega) talu. Varem nimet. ka Paagnanurga külaks [-nuka], Paagnanurgaks.⁴⁴

Paagna soo (suu) – Paagna k. lääneosas, kihelkonna piiril, Lutsu jõest Viisli külani ulatuv soo [92].

Paagna talu nr. 40 – endine Paagna (nüüd Viisli) k. vanatalu, kus vanasti asunud 2 taret. Nimet. ka Pahkna taluks [245]. Pahkna-nimeline pere elas Rasinal 18. sajandi algul, hiljem seda nime Võnnu kirikuraamatus enam ei mainita (1811.–1858. a. revisjonilehtedel esineb küla nimena). 1865. a. ostsid talu päriseks vennad Joosep ja Otto Mürsepp.

Paagnapalu – Uhametsa vk. mets Paagna küla, Rasina asunduse ja Lutsu jõe vahel. Paagnapalu ääres asunud vanasti Märtna kirik ja surnuaed (vt. Märtna kabel). Siin leidub ka Rasina-Paagna tee ääres mitmeid kääpaid: üks endise Märtna kiriku juures nn. Märtnä pettäiga (vt.), kolm kääbast Uhametsa metsavahikoha läheduses (Paagna talust 0,8 km, üks teest põhja ja kaks lõuna pool) (varem olnud siin kääpaid 4–5 [245]). Rahvajutu järgi olevat need Rootsi sõjakääpad, kuhu Rootsi sõja ajal maetud inimesi [ERA II 35, 219 (1); 74]. Teiste arvates on need Rootsi sõja-aegsed kindlustused

⁴³ Talu kohta käivas artiklis nimetatud Laane, mitte Viisli külla kuuluvaks; on siiski ka Viisli k. artiklis mainitud.

⁴⁴ Vt. ka Viisli k. (RASINA).

[423], millel paiknenud kahurid [EKLA, f 199, m 38, l 6]. Paagnapalu läbib endine Rootsi sõjatee (Rasina-Paagna tee, mille ääres asuvad ka kääpad), mis tulevat Ülejõe külast (Ülekülast) ja minevat Paagna talu juurest Viisli külla, sealt aga edasi Kärsale [samas; 245]. Siin peetud Rootsi sõja ajal väga suur lahing [samas]. Paagnapalus pidavat asuma ka rahakelder, nn. Kindrali laegas [122]. Kääpaist on vanasti käinud väga paljud kulda otsimas, nii et mõned neist on kaevamisega õige suurel määral rikutud [484]. Rahva arvates pidavat igasse kääpasse olema maetud kulda; liiva vedamisel on neist inimluude kõrval leitud preese [EKLA, f 199, m 38, l 6]. Ühest Paagna talu nurme veerest 200 sammu metsa poole minna pidavat peituma tervelt 7 tünni kulda [EKLA, f 199, m 38, l 11].

Paju talu – Rasina as. asundustalu.

Palandik – Saare vk. osa, endine põline männimets, Matsisaare k. Siimu t. juures, talust läänes. Nimet. ka Palandiku mõtsaks.

Palandiku soo (suu) – Rasina k. Vardja t. metsaäärne soo talust 0,25 km põhja pool [109].

Palanusoo (-suu) – Sikakurmu k. Primadonna t. maal, Kõivo talust 0,5 km lõunaedelas olev soo [400].

Palokamäe – Kastmekoja k. Liivamäe t. lähedal Palokasoo olevad künkad.

Palokasoo (-suu) – Kastmekoja k. Liivamäe t. lähedal, talust edelas ja lõunas olev soo, kus kasvavad palukad (pohlad).

Palu talu nr. A-48 – Kadaja k. asundustalu.

Pedaja (Pedäjä) **tal**u – Sikakurmu k. asundustalu, rajatud 1939. a. endise Ulika karjamõisa maale.

Pedajamägi [*pedäjä*-] – Laho k. Laho t. maal, talust 0,25 km loodes olev künegas [166; 227]. Mäel kasvanud varem väga kõrged, jämedad pedajad (männid), arvult 5–6 [87; 129]. Siin leidub ka sügavaid auke, endisi kartulikoo-paid [129]. Kuna mäel elanud varem Sipu Jakob, nimet. mäge ka Sipumäeks [166; 227].

Pedajamägi (Pedäjämägi) – Rabadiku k. Lõuka t. maal, talust 0,3 km idakagus olev väike, liivane kõrgendik, mis põlluks küntud. Vanasti kasvanud mäel suur pedajamets [198].

Pedokese talu nr. 63 [KN: *peedukse*] – Üleküla vanatalu, mille 1884. a. ostis päriseks Juhan Mäll.

Peramaa mets, vahtkond [*perämaa*] – Rasina valla põhjapiiril asuv 1880. a. paiku Luke mõisale müüdnud mets, mida piirab läänest Kastmekoja küla, lõunast Rabadiku küla, idast Sikakurmu küla, põhjast Rõka ja Kõnnu vahtkond. Metsavahikoht rajatud siia, tollal sügavasse metsa, 1905.–1906. a. paiku, kuna metsniku maja olnud siin olemas juba varem [153]. Rasina valdaga liideti mets uuesti 01.01.1924.

Piiri talu – Rasina as. asundustalu (asunduse läänepiiril).

Piiri talu nr. 11 – Kastmekoja k. vanatalu, mille 1878. a. ostis päriseks Johan Roht.

Piiri talu nr. A-19 – Rasina as. asundustalu (Laho k. tee ääres, Tamme ja Suislepa t. vahel).

Piirikraav – Arojärve k. Neitsioja ja Anni t. piiril, mõlema talu vahelt Arojärve suubuv kraav [484]. Nimet. ka Neitsiojaks, millest juuresolev talu ka nime saanud [484]. Ühe teate järgi uputanud enda siia ojja kunagi tütarlaps, kel olnud õnnetu armastus [517].

Piirimetsa talu – Kastmekoja k. asundustalu, rajatud 1930. a. Piiri t. naabrusse.

Piiriorg – Terepi k. ja Mooste v. Säkna k. piiril, teest 0,2 km läänes algav oruke; kuulub Säkna k. Kulli talule [332].

Piirmani lohk – Laane (varem Kadaja) k. Soe ja Pütsepa t. vahel olev madal org; nimi tuletatud Soe t. peremehe perekonnanimest.

Pikklomp – Kadaja k. Vesilinnu I t. maal, talust 1 km idas, mõlemal pool Rasina maanteed olev oruke, kus veel 20. sajandi algul olnud lomp; praegu heinamaa [159].

Pikkniit – Laane k. Orava talust 0,2 km läänes algav ja Kalja t. suunas kulgev heinamaa [148]. Niidu põhjapoolses otsas on kõrgem koht, kont, kus Põhjasõja ajal peidus käidud ning vanasti majake asunud [148]. Niidu lõunapoolses otsas asunud 19. sajandil sepikoda (vt. Orava talu).

Pikksaar – Sikakurmu k. Viksi talust 0,75 km lääneloodes olev piklik soosaar, kus leidub kaevamise jälgi. Siin olevat Põhjasõja ajal peidus käidud [451].

Pirgumägi – Kastmekoja k. Tartu t. maal, talust 0,3 km kagus asuv kõrgem küngas, millel põld peal. Vanasti kasvanud mäel pirrumets, s.o. mets, kust toodud puid, millest peerge ehk pirdusid lõigatud [199].

Pooski (Puuski) **tal** nr. 79 [KN: *'pooske ~ 'pooski*] – Matsisaare k. vanatalu. 1878. a. ostis talu mõisalt Johan Kraav, 1880. a. omandas ta Johan Zirna.

Porgaste tal nr. 59 [*porgastõ*] – Terepi k. vanatalu. 1877. a. ostis talu päriseks Peep Otsing, kellelt ta 1880. a. omakorda ostis Märt Uibo.

Pori tal – Rabadiku k. vanatalu (mõisamaatalu). 1913. a. ostis talu päriseks Julie Seping. Talu on kahjutules hävinud.

Poskanukk – Rabadiku k. Lõuka t. metsäärne heinapõld talust 0,3 km loodes [198].

Poti küün – Rasina as. praeguse Männi t. maal tee ääres (sellest läänes), Mooste maanteeharust 0,3 km kaugusel asunud mõisaküün (koos rehealusega), mis Eesti Vabariigi ajal lõhutud [456].

Poti tal nr. 51 – Sikakurmu k. endine Ulika karjamõisa renditalu.

Poti tal nr. 54 – Rasina as. Üvästenuka endine vakutalu, 1901. a. ostetud päriseks Mihkel Kääriku poolt. Talu maal, talust vähe ida pool, asunud vanasti nähtavasti potivabrik, kuna seal on kündmisel maa seest välja tulnud kausitükke [19].

Primadonna tal nr. 40 – Sikakurmu k. asundustalu; rajatud mõisaaegse moonamaja asemele, kus elanud neli Ulika karjamõisa moonakat.

Proska tal nr. XI [KN: *proška*] – Rabadiku k. endine mõisamaatalu, mille 1913. a. ostis päriseks Hendrik Juksaar.

Pudeli tal nr. 57 – Nisumäe k. endine vanatalu, mille ostis 1875. a. (koos Kõrve ja Nisumäe taluga) päriseks Jaan Anniotti ja mis pärast seda lõhuti.

Pudrumägi [*pudro-*] – Sikakurmu k. Kangru t. maal, talust 0,3 km kagus oleva kõrgendiku idapoolne ots, kus peal põld. Varem olnud mäel väike majake [162].

Punni-Liisu kraav – Arojärve Lutsu jõega ühendav kraav, mis talvel kunagi kinni ei külmu [195]. Nimet. ka Punnikraaviks [192]. 1905. a. leiti siit kraavist uppunult Kiiako t. karjanaine Punni Liisa, kes olnud rase; rahva arvates uputanud ta tolleaegne vallavanem, Kiiako t. peremees, kes pidanud olema Punni Liisa tulevase lapse isa [87; 195; 517]. Tehtud rahvalaul: “Esä sieie Eko liha, poig poie Punni Liiso...”⁴⁵

⁴⁵ Tsitaat vastab kohalikule keelepruugile. Kirjakeeles: “Isa sõi Eko liha, poeg poos Punni Liiso...” Vt. ka Rasina kõrts.

Punningesaar – Matsisaare k. Sooniidu ja Lati t. lähedal Suursoos, talude ja Saare vk. piiril olev väike soosaar (asub Pähnsaarest idas) [185]. Nimi tuletatud Lati t. peremehe perekonnanimest (Punning).

Puusepa talu – Rasina as. asundustalu, mille omanik olnud ametilt puusepp.

Puustuse⁴⁶ **tal** nr. 35 [*puustusõ*] – Sikakurmu k. endine Ulika karjamõisa renditalu.

Põdra talu nr. 78 – Laane k. vanatalu. Kuni Eesti Vabariigi ajani olnud talu ametlikuks nimeks Põdramäe talu. Vanasti laiunud ümberkaudu suured metsad, kus elutsenud rohkesti põtru. Talu liivaküngastesse olevat Põhja-sõja ajal keegi Rootsi ohvitser matnud kuldkae, mille ta kuningalt kingituseks saanud [192]. 1959. a. leitud talu maalt 2 m sügavuselt turbamullast kibulaud [192]. Talust kirdes, talu ja Tammikeste t. vahel, asunud varem Mindingite ehitatud mõisa tellisevabrik, mis tegutses kuni 1916. aastani ja lõhuti 1939. a. Praeguse Põdra t. laudad on tehtud vabriku kividest [192].

Põdramägi – Saare vk, kihelkonnapiirist 0,1 km väljaspool, Mooste v. Määrastu k. all Suursoo ääres olev mäeseljandik, Pähnsaarest 0,75 km lõunas. Kuna seljandik ulatub ühe otsaga sohu, arvatakse, et ta on vanasti sõja ajal siia kokku kantud [517]. Seljandikus leidub mitmel pool kaevamise jälgi, mõne teate alusel olevat need endised hundiaugud. Mõnede arvates on seljandik muistne maalinn [332]; siin olevat vanasti nähtud kummitusi [517]. Nime on mägi saanud põtradest, kes siia vanasti kokku käinud.

Põllu talu nr. 19 – Kastmekoja k. vanatalu, mille 1904. a. ostsid päriseks Karl ja Aleksander Kogh.

Pähnsaar – Matsisaare k. Pooski talust 1 km lõunakagu pool Suursoos olev veidi piklik soosaar, mis 3,8 ha suur ja millel kasvab haava-kasemets. Saarel on vanasti elatud, kuna siit on leitud puusalvedega kaevu ase [311]. Nimet. ka Pähnassaareks [*pähnäs-*] [517].

Pärminiit – Turna vk. Aitusaarel Laane k. Villa t. (Pärmi t.) heinamaa [201].

Pärna talu nr. 66 – Sikakurmu k. endine Ulika karjamõisa hoonestamata krunt.

Pürjermu niit – Peramaa vk. metsavahikohast 0,5 km kirdes olev heinamaa [452]. Arvatavasti sama mis Saksaniit.

⁴⁶ Sõnast *puustus* 'söötis või kõlbmatu maa; lage plats, uudismaa' (Faster, Saar 2002: 86–87).

Pütsepa talu [*ˈpütsepä*] – Kadaja k. endine mõisamaatalu, mille ostis 1913. a. Juhan Kalla.⁴⁷

Rabadiku küla⁴⁸ – rajatud kohalike elanike arvates 1850. a. paiku, mil pandi alus Härma, Keego, Rabadiku ja Lõuka talule; kümme aastat hiljem rajatud ka Proska talu [198]. Tänapäeval kuuluvad küla alla veel Kakuvälja, Kihula ja Pori talu, Peramaa metsavahikoht, Kakusaare ja Kullamaa⁴⁹ endised popsikohad ja Kalda asundustalu.

Enne küla rajamist olnud küla kohal mets, mis maha raiutud, tehtud “kütist ja sõõrdõ”⁵⁰ ning haritud üles põllumaaks [198]. Nime on küla saanud soisest-rabasest pinnasest, mis teda ümbritseb [192]. Küla maa-alal leidub rohkesti suuri kive, mis nüüd hunnikusse veetud.

Nimet. ka Rabandiku külaks.

Rabadiku talu nr. 21 – Rabadiku k. vanatalu, rajatud 1850. a. paiku, päriseks ostnud 1883. a. Mihkel Käärrik.

Talu maal, talust 150 m edelas, asub suur kivirahn (väljaulatuva osa mõõtmed 5 × 4 × 1 m), mida pole suudetud lõhkuda; kes seda proovinud, see saanud surma [ERA II 241, 51/2 (11)].

Nimet. ka Rabandiku taluks.

Rae talu nr. 48 – Laho k. vanatalu (endine vakutalu) Mooste valla piiril. Talu ostis 1898. a. päriseks Joosep Porosson.

Rahvaste Sõprus – kolhoos keskusega Aravu külas (endine Räpina khk. Meeksi v.); hõlmab endisest Rasina vallast Sikakurmu küla.

Rasina asundus⁵¹ – endise Rasina mõisa nurmedele 1920. aastatel rajatud küla.⁵² Siia kuuluvad (koos Nisumäe külaga) järgmised talud: Kaljo, Kastani, Kesa, Kivi, Kraavi (2 talu), Kungla (3), Küti, Küüni, Lepiku, Loho, Lombi, Luha, Lõokese, Mäe, Männi, Nisumäe, Nurgakivi, Otsa, Paju, Piiri (2), Poti, Puusepa, Rasina, Savikünka, Sepa, Silla (2), Suislepa, Tasa, Tamme (2), Toome, Tsääro, Uueni, Vahuri, Vaino, Valli, Velli, Võidu, Ööbiku, Üväsi⁵³.

⁴⁷ Küla artiklis talude loetelus asundustaluna.

⁴⁸ Olemas asulate nimistutes 1923. ja 1945. a.; 1977. a. kaotatud (EH).

⁴⁹ Selle kohta pole eraldi artiklit.

⁵⁰ S.t. 'kütist ja alet'. Võib häälduda ka *kütüss*; 'sõõrdõ' on mitmuse vorm, ainsuses oleks 'sõõrdul' 'sõõrdo'.

⁵¹ Asulate nimistutes: vt. märkust 56 lk. 654.

⁵² Kohalik paralleelnimi: Mõisanurmõ.

⁵³ Käsikirjas siinkohal *Üvasi*.

Rasina kirik – Rasina k. Koolimaa ja Juka t. vahele 1931.–1933. a. endise mõisa magasiaida kohale ehitatud Võnnu kiriku abikirik; oli kasutusel 1940. aastateni; praegu lagunemas.

Rasina kool – asutatud nähtavasti kohe pärast 1765. a. patenti; 1766. a. juba olemas. Kauemat aega töötas külakool Rasina k. Juka talu rehetoas, mille elanikud olid koolmeistriteks enam kui 100 aasta jooksul. 1873. a. valmis praeguse koolimaja õuel uus koolihoone (pole säilinud), praegune 2-korruseline koolihoone (endisest koolimajast 50 m kirdes) on ehitatud 1933.–1935. a. Kuna veel 19. sajandi keskpaiku oli Rasina külakool vallas ainuke, ulatus tollal õpilaste arv 140–160-ni ja vahel isegi üle 200, mis avaldas muidugi mõju ka õppeedukusele (1866. a. kooliaruandes kurdetakse koolipiirkonna suuruse ja ka lapsevanemate hoolimatuse ning rumaluse üle). Olukord paranes mõnevõrra pärast Laane külakooli avamist 1874. a. Eesti Vabariigi ajal töötas kool 6-klassilise algkoolina. Kooliõpetajad: 1770 Juka Jakobi Johan, 1782 Juka Johani Peeter, 1782–1810 Juka Peetre Joosep, 1812–1814 Juka Joosepi Rein, 1814–1863 Juka Joosepi Hindrik Juksaar (tegi algust kirjutamise õpetamisega 1842. a., 1862. a. hakkas õpetama ka rehendamist), 1863–1874 Peeter Hindriku p. Juksaar, 1874–1883 Jaan Johani p. Praggi, 1883–1889 Daniel Kotlipi p. Punnisson (abikoolmeister 1888 Samuel Kerd, Jaan Rammul), 1894–1899 Adam Vidriku p. Solba (abikoolmeister 1897–1899 Samuel Vigel), 1899–1900 Samuel Jaani p. Vigel, 1900–1906 Gustav Peetri p. Juksaar (abikoolmeistrid Peeter Madisson ja Jaan Uiga), 1906–1907 Aleksander Jaani p. Sihver (2. õp. Aleksander Laumets), 1907–1913 Hendrik-Aleksander Hansu p. Ainson (alates 1912 2. õp. August Klaus), 1913–1914 Jaan Gustavi p. Karotsing (2. õp. Ferdinand Klimberg), 1914–1915 Nikolai Augusti p. Tann, järgnesid Vilhelm Reinmann jt.

Rasina kõrts – olemas juba 18. sajandi keskpaiku, suleti I maailmasõja ajal, põles maha 1930. a. paiku. Kõrts asus praeguse Rasina rahvamaja kohal (endise mõisa ja vallamaja vahel); oli 25 sülda pikk 2-korruseline puumaja [192]. Hoone lõunapoolses otsas olnud nn. Setosaal – suur katusealune, kus setud-rändkaupmehed hobuseid hoidnud; samas olnud suur ruum naridega magamise jaoks [266].

Rasina kõrtsis juhtus 19. sajandi lõpupoolel sündmus, millest üldiselt kõneldakse veel tänapäevalgi. Tollal olnud kõrtsmikuks keegi Oinas [456], kes töötanud varastega käsikäes ning kelle ajal kõrtsiliste vankritelt ühtelugu asju kaduma läinud. Kord varastatud siin Rasina veski (nn. Taalbärgi veski) rentnikult Stahlbergilt vankri pealt vasikas, mille eest mees otsustanud kõrtsmikule kätte maksta. Kodus olnud tal suur must koer nimega Eko.

Mees nuumanud selle rasvaseks, tapnud siis ära, leotanud liha paar päeva jõevees, et see hästi pehme oleks, ja teinud siis ühel varahommikul lihaga asja linna. Rasina kõrtsi juures pidanud mees hobuse kinni, läinud kõrtsi, tellinud endale viina ja jutustanud kõrtsilistele, et läheb linna vasikat müüma. Kui mees tüki aja pärast välja läinud, olnud koeraliha ta vankrist kadunud. Õhtul läinud mees uuesti kõrtsist läbi, kus kõrtsmik heldelt külastajaid praetud lihaga kostitanud. Seda pakutud ka Stahlbergile, kes aga valjult lausunud: “Mina oma Eko liha ei söö!”⁵⁴ Puhkenud suur skandaal, mitmed mehed, kes enne liha söönud, hakanud öökima. Lugu levinud laiali ja Rasina valla meestele jäänud aastakümneteks külge sõimunimi “Eko liha süüjä” või lihtsalt Eko. Kui Mooste või Võnnu mehed Rasina meestele selle sõna poetanud, läinud kohe tapluseks (Rasina mehed sõimanud omakorda Mooste mehi raudsikesteks, s.o. punasteks sipelgateks). Levinud naljalaul: “Eko sõi liha krõmpst ja krõmpst ja võttis viina pääle lõmpst..”⁵⁵ Veel Eesti Vabariigi ajal on Võnnus Eko nime pärast leeripoiste vahel kaklust ette tulnud, nii et õpetaja pidanud selle sõna nimetamise valju karistuse ähvardusel ära keelama [192; 423; 437; 456; 517].

Rasina küla⁵⁶ – oli olemas juba 15. sajandil (1418 *Rasien*⁵⁷, 1582 *Razyn*, 1588 *Rasyenn*, 1627 *Rasinm*⁵⁸, 1638 *Rasina*). 1627. ja 1638. a. revisjoniraamatutes, samuti 1811.–1826. a. kirjades on küla tähistatud Suur-Rasina (*Gross-Rasin*) nimega, vastandamaks teda Väike-Rasina külale (Ülekülale). Juba 1582. a. elas külas 9 talupoega, kes harisid 3,75 adramaad (endisest 8 adramaast). 1627. ja 1638. a. elas külas talupoegi 5, 1688. a. 9, 1758. a. 15. 19. sajandil (1811.–1858. a. revisjonide andmetel) oli külas 14 talu. Sama arv talusid oli siin ka 20. sajandi algupoolel: Juka, Juura, Kaku, Kiiako, Klaokse, Koolimaa, Küti, Reola, Räägo, Talimetsa, Tamme ja Teppo (liidetud Tamme-Teppo taluks), Toode ja Vardja. Siia tuleb lisada veel Tanno talu (endine karjamõis) ja endised popsikohad Metsanurga (Kängsepa tare), Haudemäe (Kriisa tare) ja nn. Laari tare.⁵⁹

⁵⁴ Kohalikus keelepruugis: *Mina oma Eko lih(h)a ei süü*’.

⁵⁵ Laulu sõnad on põhja-lõunaeeesti segakeeles; võimalik, et laul juba loodigi sellisena, kuid täiesti võimalik on ka puhtalt omakeelne variant: *Eko sei lih(h)a krõmpst ja krõmpst ja võtte viina pääle lõmpst...*

⁵⁶ 1923. a. asulate nimistus ainult Rasina k.; 1945. a. nimistus nimetatud Rasinat kaks korda, nähtavasti on ühel juhul mõeldud asundust; 1977. a. nimistus Rasina k. (EH).

⁵⁷ (*dorf zu*) *Rasyen* (Simm 1972: 290).

⁵⁸ *Klein Rasin*, *Gross Rasin* (Simm 1972: 290).

⁵⁹ Samuti kandi- ja puulõikajakoht Tigase t.

Rasina mõis (saksa k. Rasin) – rajatud tõenäoliselt 16. sajandi lõpul Stephan Bathory ajal Rasina külla, millelt omandas ka nime (1588. a. mõisat veel ei olnud). 17. sajandi algupoolel kuulus mõisale 3 küla – Suur-Rasina (praegu Rasina), Väike-Rasina (praegu Üleküla) ja Kastmekoda. Ehkki hiljem tekkis juurde uusi külasid, jäid mõisa piirid põhiliselt samaks kuni 19. sajandi teise pooleni, mil Sikakurmu küla müüdi Meeksi mõisale.

Algselt asus mõis praeguse Kiiako talu kohal, kus ta on märgitud 1630. a. kaardil; 1686. a. kaardil seisab ta aga juba oma hilisemal kohal. Esimesed karjamõisad olid Ulika (rajatud 18. ja 19. sajandi vahetusel) ja Kiiako, millest esimene müüdi 19. sajandi II poolel Meeksi mõisale, teine aga samal ajal pärieks taluna. 20. sajandi algul rajati karjamõisad veel Otil, Nisumäel ja Savimäel, kus nad püsisid mõisate riigistamiseni.

18. ja 19. sajandil kuulusid Rasina mõisale Rasina, Ülejõe (Üleküla), Pesiva (Sikakurmu), Sikota (lõhuti 19. sajandi III veerandil), Aarnika, Kadaja ja Kastmekoja küla (19. saj. algupoolel esinesid väikeküladena veel Issako, Ulika ja Paagna); 19. sajandi teisel poolel tekkisid juurde veel Laane, Rae, Rabadiku, Laho ja Matsisaare küla.

Adramaid on mõisal olnud 1627. a. 5,5, 1641. a. 6, 1688. a. 7,75, 1725. a. 4,25, 1734. a. 7,38, 1757. a. 8,25, 1823. a. 10,62, 1874. a. 18,938. 1900. a. paiku oli mõisal maid 13795 vakamaad, millest 7972 kuulus talupoegadele (6402 vkm. ära müüdnud).

Pärimuse kohaselt olnud algul kogu Rasina vald metsa all [EKLA, f 199, m 38, l 36], nagu seda hästi mäletab ka tänapäeva vanarahvas oma vanemailt (näiteks praegune Laane, Rae, Rabadiku, Laho ja Matsisaare ning suur osa Kastmekoja külast olnud põline mets). Rasina valla esimesteks asukateks olnud hilisemate Jukade ja Muugade esiisad: suurte sõdade ajal põgenenud üks mees Rasinale, teel leidnud ta kraavist veel ühe mehe; Muuga asunud elama Kadajale, Jukk aga Rasinale [EKLA, f 199, m 38, l 35]. Teise jutu järgi olnud Rasina valla asutajateks kolm meest – Jukk, Madi ja Muuk, ehk kolm sugu – Juksaared, Madissonid ja Tsiirnad [EKLA, f 199, m 38, l 34].

18. sajandil on mõis korduvalt omanikku vahetanud. 1790. a. pantis ja 1796. a. ostis selle endale Gottlob Siegmund von Brasch, kes selle 1803. a. pärandas oma tütrele Dorothea Amalie von Stackelbergile. Viimane jättis mõisa 1850. a. oma pojale Woldemar von Stackelbergile, kellelt see 1857. a. üle läks viimase õele Antonie von Knorringile ning tolle pojale. Hiljem, 1879. (juriidiliselt 1881) a. omandasid mõisa von Mindingid, kellelt see 20. sajandi algupoolel võõrandati.

Rasina mõisnikest on erilise kurikuulsuse omandanud Woldemar v. Stackelberg (sünd. 1809, Rasina mõisaomanik 1850–1857, rahvasuus Taagelbärk), kellest vanarahvas veel praegu teab lugusid jutustada. Ta olnud kuri ning vali mees ning väga tiirane [H III 28, 614/6 (20)], seejuures siiski teatud mõttes õiglane ning otsekohene [EKLA, f 199, m 38, l 60]. Kihelkonnakohtunikuna olnud ta mõisnike hulgas mõjuvõimas. Rahvas kutsunud teda selja taga Ütssilmaks või Tinasilmaks, sest kord jahil olles olevat ta püssi laadimisel kogemata teist silma haavanud, mis tuli asendada tinasilmaga [ERA II 35, 220 (4); ERA II 57, 179 (1)]. Aga häda sellele, kes juhtus Tinasilma nime nimetama valjemini kui tarvis, nii et too seda kuulis! Kord saanud üks talupoeg selle eest 60 (või 30) hoop [EKLA, f 199, m 38, l 60]. Tema ajal pekstud inimesi iga päev [samas]; mõisas tehtud seda mõisa pärnapuude all [EKLA, f 199, m 38, l 76]. Kui kubjas rahvast peksuga küllalt taga ei sundinud, saanud ta Tinasilma käest ise peksta [192]. Teel tõlla või saaniga sõites olnud tal kombeks nuudiga kutsarit peksta, kui see tema arvates küllalt kiiresti või hästi ei sõitnud [198]. Kord teinud kutsar saaniga head sõitu, saan aga olnud kitsas ja halva tee tõttu puutunud kutsar härra külge. Too tõuganud kutsari saanist maha, pannud ta hobuse kõrvale jooksmas ja andnud ikka ühe hoobi hobusele ja teise kutsarile, kuni mees pistnud viimaks nurme pidi põgenema. Härä kihutanud talle järele, tõmmanud mehe saani ja lasknud talle mõisas anda põgenemiskatse eest 60 hoop [E 56781/2 (4)]. Kord sõitnud Tinasilm metsas ja silmanud, et üks puu oli maha lõigatud. Mõõtnud puu ära, ja et metsavahid puuvarast ei teadnud nimetada, lasknud nendele iga tolli eest anda ühe hoobi, kokku 20 hoop [samas]. Kord ei andnud üks potikoormaga setu Tinasilmale Võnnu mäel teed. Suitsu kõrtsi juures võetud setu kinni ja pekstud läbi, Tinasilm seisnud juures ning öelnud: “Lase müüda saksa ja lase müüda santi!” [ERA II 57, 179 (1); ERA II 35, 220 (4)]. Joomist pole Tinasilm sallinud, käinud tihti kõrtsist joodikuid välja ajamas [EKLA, f 199, m 38, l 62]. Vallas kihutanud ta alatasa ringi ning vaadanud, kuidas inimesed töötavad [samas]. Kartulipõllul nõudnud ta, et kartuleid võetaks upakil; kes seda tegi põlvili või kükitades, sai peksta [148]. Halvas tujus olles käinud Tinasilm kogu mõisaorjade rivi läbi ja andnud igähele jalahoobi tagumikule [148]. Alati käinud ta ka loomalautades lüpsmist kontrollimas. Kui loomad olnud puhtad, saanud naised kiita, kus ta aga silmanud sõnnikust lehma ja selle kõrval peenema pihaga naisterahvast, lasknud ta tolele kohe peksta anda või teinud seda koguni ise. Tugevamaid ja ka rasedaid naisi polevat ta peksnud [198]. Naist ei ole tal olnud, see-eest elanud ta talutüdrukutega. Igal õhtul toodud talle külast mõisa naisterahvas; kord toodud talle eksi-

kombel kaks tüdrukut, mispeale Tinasilm käratanud: “Ega ma karjapull ole!” [148; EKLA, f 199, m 38, l 61]. Käskinud seejärel ühel tüdrukul jääda ja teisel minna. Kui viimane ei taibanud küllalt ruttu lahkuda, lasknud ta talli viia ja selja kuumaks kütta [148]. Kui naine jäi rasedaks, lasknud ta sellel endale mehe valida, andnud talukoha, paari härgi ja viljaseemet [143; 148; ERA II 35, 220 (4)]. Vanarahva arvestuse järgi pidanud Tinasilmal valas olema 90 vallaslast [148]. Ka muidu olnud ta suure teovõimega mees, ehitanud teid ja sildu, mis hästi vastu pidanud [EKLA, f 199, m 38, l 61]. Tema lasknud õgvendada ja laiendada Ahja-Rasina tee, mis varem olnud loogeline külavahetee [192]. Tema ajal rajatud ka kaseallee mõisa juurest kõrtsi ning Rasina küla suunas kuni jõeni [423] (vt. Tinasilma tee), ka istutatud mõisa juurde tammepuiestik (-allee), mis veel alles [87; 259]. Kes puude istutamisel sirgest reast täpselt kinni ei pidanud või hiljem julges tamme küljest väiksegi rao murda, saanud peksta [87; 259] (G. Oja vanaisa saanud 15 kepihoopi, sest oli ühe tamme istutanud veidi kõrvale.) Kord märganud Tinasilm, kuidas üks mees lasknud vett vastu mõisa aeda; peksnud mehe läbi ja lasknud tal oma mütsiga aia kuivaks pühkida [143]. Vanarahva jutu järgi pidavat Tinasilm teises maailmas ülekohtuse elu trahviks koos Kurista Kindraliga hobusena Kuradit orjama; valatud inimeste veri olevat nende jook ja raudnaelad kaerte asemel nende söök [H III 28, 614/6 (20)].

Ka vana Minding (Stackelberg?) olevat naiste vastu nõrkust tundnud ja kõik talutüdrukud mõisas ära proovinud [109]. Kord varastanud Kasper Liis, kellel olnud härralt kolm vallaslast, mõisa nurmelt heinu, kus teda nurmevaht tabanud. Kui viimane hakanud Liisu süüdistama, kähvanud too, et ega ma endale võta, vaid härra lastele! Kui Minding asjast kuulnud, käskinud ta nurmevahil naine rahule jätta, öeldes: “Ära teda kimbuta, las võtab palju tahab, tal suured lõuapärad!” [109].

Rasina talu nr. A-37 – endine Rasina mõis, jäetud Eesti Vabariigi ajal tema endisele omanikule von Mindingile. Praegu on endisest mõisahäärberist säilinud ainult kaks äärmist tiiba, kuna keskosa on hävinud. Nõukogude ajal kooperatiivile kuulunud hoones olnud mõisa köögiplakk. Rahva arvates ulatuvat häärberi iga tagasi Rootsi aega või veelgi kaugemale (ühe teate järgi 700 aastat, mis on muidugi liialdus). Igatahes on v. Mindingid häärberi 19. sajandi lõpupoolel lasknud mõnevõrra ümber ehitada. Vanas häärberis on varem ja veel hiljutigi kummitanud: keegi kõndinud toas, kuulnud ohkamisi jne., nii et keegi pole tahtnud seal elada [192]. Kuna kunagi olevat selles hoones keegi ära tapetud, arvatud varem, et tegemist on tapetu vai-

muga [192]. Eluhoone all asunud keldrid, mille laes raudrõngad; nende külge olevat mõnede arvates vanasti inimesi üles riputatud [148; 259]; hiljem on neid rõngaid kasutatud seasinkide ülesriputamiseks [166].

Rasinapalo – Saare vk. mets Rasina ja Mooste valla piiril Terepi k. lõunaosas, teest idas [57; 423].

Reola talu nr. 37 – Rasina k. vanatalu, mille ostis 1877. a. päriks Mihkel Kilp.

Rihtemetsa küla [-*mõtsa*] – asus varem Röpina khk Meeksi vallas; nõukogude ajal on Rihtemetsa küla külge liidetud Sikakurmu (Issaku) küla taludest Kalju, Jeroma, Sihi, Sireli, Kaseoru, Sooveere ja Seileri.

Riiupalo talu nr. 69 – Sikakurmu k. endine Ulika karjamõisa hoonestamata krunt Kastre valla piiril Riiupalo ääres.

Ristsaare mägi – Peramaa vk. (kv. 141) metsavahikohast 1,5 km kirdes olev kõrgendik Rõka vk. piiril [153].

Roestu – Kastmekoja k. Tartu t. heinamaa metsa ääres, talust idas [349]. Võib-olla sama, mis Roogand.

Roigand – Kastmekoja k. Kalme t. heinamaa Siugemäe juures, sellest läänes [192]. Siin asunud vanasti küla linaleotiigid (vt. Tareselaane tiigi).

Roigand – Laane k. Põdra talust 0,5 km läänes asuv pajuvõsaga täis kasvanud soo, milles leidub auke. Rahva arvates tekkinud sinne soo ning augud kunagisest metsapõlemisest (soo asemel olnud siin varem mets) [192].

Roogalmu – Laane k. Laane t. maal, talust 0,1 km idas asuv heinamaa, mis siia kunagi rajatud metsa asemele [143].

Roogand – Kastmekoja k. Tartu t. heinamaa talust 0,5 km kagus [199]. Võib-olla sama mis Roestu.⁶⁰

Roogand – Kastmekoja k. Kongi t. heinamaa talust 1 km põhjakirdes, metsa ääres [199]. Nimet. ka Rooganduks [349]. Nimi tuletatud sõnast *rookima* [‘*ruukma*’ ‘rookima’] – võsast roogitud heinamaa [349].

Räägo (Räägu) talu nr. 32 – Rasina k. vanatalu; nimi tuletatud rukkiräägust, keda siin rohkesti leidunud [202]. Tsaariajal asunud talu praegusest kohast 0,5 km läänes, kus veel praegu taluase tunda [202; 456]. 1816.–1858. a. revisjonilehtedel on talu kirjas tõenäoliselt Muuga (*Muga*) taluna. 1882. a. ostis talu päriks August Schmalz.

⁶⁰ Nime seletusi vt. Roogitu soo (MÄKSA), Roogandu (AHJA).

Saare mets, vahtkond – metsamassiiv, mida piirab põhjast Arojärve küla, Arosoo ja Essaku soo, läänest Üleküla ja Terepi küla, lõunast ja idast kihelkonna *resp.* valla piir. Metsavahikoht asus praeguses kohas arvatavasti juba 19. sajandi lõpul, kuigi mõisaaja lõpul asus siin ajutiselt puulõikaja ja metsavaht elas Matsisaare k. Tegova talus; alates 1919. a. kuni siiani on metsavaht elanud praeguses kohas (vt. Kilgisaar).⁶¹

Saarepäälne – kõrgem koht soos Üleküla põhjapoolsema Muuga t. piirkonnas [12].

Sae talu nr. 9 – Kastmekoja k. vanatalu (endine mõisamaatalu). Talu nimi tuletatud tõenäoliselt kunagise peremehe nimest (19. sajandi keskel ja hiljem elas Kastmekojas perekond Saag). 19. sajandil oli ümbrus siin laialt võsa all ja talus elas metsavaht. Talu ostis 1913. a. päriseks Peeter Madisson.

Sae talu nr. 29 – Sikakurmu k. vanatalu (endine mõisamaatalu); osteti Meeksi mõisalt päriseks 1914. a.

Saksaniit – Peramaa vk. metsavahikohast 0,5 km kirdes (Kastmekoja k. Hainsoo talust 1 km idas), Tiusti tee ääres asuv metsaheinamaa; kuulus Peravalla sakslasest metsnikule [348]. Arvatavasti sama, mis Pürjermu.

Salo (Sallo) talu nr. 16 – Kastmekoja k. vanatalu; 1811.–1858. a. revisjonikirjades esineb *Soe* taluna. Talu osteti päriseks 1899. a. 1963. a. asus talus rahvakauplus.

Salosaar – Sikakurmu k. (Väike-)Sika t. maal, talust 0,25 km loodes asuv veidi kõrgem koht, kus vanasti Salo Taavet elanud [451; 452]. See koht asub Rõka vk. piiril ja talle on mets peale kasvanud.

Savi talu nr. 25 – Sikakurmu k. vanatalu (endine mõisamaatalu), osteti päriseks Meeksi mõisalt 1910. a. paiku. Talu põllud on savised, millest ka talu nimi.

Savikoa mägi [-*kua*] – Kastmekoja k. Kärü t. maal, Kalme ja Sipo t. vahel asuv kõrgem kink, mida ületab Rasina-Lääniste maantee ja kus 19. sajandi keskpaigani asus mõisa savikoda (tellisevabrik); aeg-ajalt leitakse siit nüüdki savikivitükke [192; 200]. Kuna varem (Eesti Vabariigi ajal) asunud mäel triangulatsioonitorn, nimet. mäge peamiselt Tornimäeks [192; 349].

Savikoa niit – Kastmekoja k. Kalme t. heinamaa Savikoa mäe ja Kassi talu vahel [200].

⁶¹ Puudub eraldi artikkel metsavahikoha kohta, kuid seda on mainitud Arojärve k. (vt.) juures.

Savikont – väike kungas Sikakurmu k. Sepa t. maal, Primadonna talust 0,1 km lääneedelas, Rasina-Meeksi maanteest 30 m lõunas oleva kõrgendiku kallakul, lepavõsa täis kasvanud. Vanasti olnud siin tellisevabrik; siit leetakse nüüdki tellisetükke [400]. Nimet. ka Savimäeks.

Savikünka talu – Rasina as. asundustalu.

Savimäe karjamõis (saksa k. Marienberg) – 20. sajandi algul praeguse Savimäe küla kohale rajatud Rasina mõisa karjamõis. Viimasel olnud 7 põldu ja 3 moonataret, millest 2 asunud praeguse Savimäe talu ja üks Kase talu kohal. 1921. a. planeeriti karjamõis Eesti Vabariigi valitsuse poolt talundeks.

Savimäe küla⁶² – 1920. aastatel endise Savimäe karjamõisa maadele rajatud küla järgmiste taludega: Kallako, Kase, Kasemetsa, Kruusa, Lillemetsa, Männa, Savimäe, Soodla, Vahe, Viinajärve ja Öuna.

Savimäe talu nr. A-4 – Savimäe k. asundustalu, rajatud 1920. aastate algul endise Savimäe karjamõisa kahe moonatare asemele, kus asunud ka karjalaut.

Savimägi – Savimäe k. kõrgendik saviste põldudega Vahe, Savimäe ja Kasemetsa taluga.

Savimägi – Sikakurmu k. Kangru t. värava taga, talust lõunas olev mäekallak, kus juba vanasti ja ka uuemal ajal savi võetud [162].

Saviorg – Laho k. Lahkikivi ja Laho t. vahel olev org, mille kaldaist on varem savi võetud [129; 166]. Nimet. ka Savisilla oruks [129].

Savisild – Laho k. Lahkikivi t. lähedal, talust 0,2 km kaugusel Mooste maanteel Savioru kohal olev sild [129].

Seileri talu nr. 44 – endine Sikakurmu (nüüd Rihtemetsa) k. endine Ulika karjamõisa renditalu. Nimi tuletatud peremehe perekonnanimest.

Sepa talu – Rasina as. asundustalu; omanik olnud ametilt sepp.

Sepa talu nr. 42 – Sikakurmu k. asundustalu. Nime on talu saanud sepikojast, mis mõisa ajal asunud talu lähedal Ulika karjamõisa juures (Primadonna t. kohal, Rasina-Meeksi maanteest põhjas).

⁶² Olemas 1945. ja 1977. a. asulate nimistutes (EH).

Sibisoo – Rasina k. Räägo ja Klaokse t. soine heinamaa Juka metsas, Rasina k. Haudemäe t. ning Laari tare ja Rabadiku k. Kakuvälja ning Kalda t. vahel. Mõnede arvates nimet. seda sood Sibisooks seepärast, et ta kasvatavat halba heina, mida loomad süüa ei taha [74; 202]; teiste teada tühjendatud siia vanasti mõisa väljakäike.

Nimet. ka Tsibisooks [456].

Siguri talu nr. 73 [KN: *tsiguri*] – Matsisaare k. põhjapoolseim vanatalu, ostetud päriseks 1891. a.

Sihi talu nr. A-190 [*tsihi*] – endine Sikakurmu (nüüd Rihtemetsa) k. vanatalu.

Siimu talu nr. 75 [KN: *siimo*] – Matsisaare k. vanatalu, mille ostsid 1885. a. päriseks Jakob ja Kusta Tensing.

Sika talu nr. 50 – Sikakurmu k. endine Ulika karjamõisa renditalu, ostetud 1928. a. Nimet. ka Väike-Sika taluks.

Sika talu nr. A-21 – Sikakurmu k. vanatalu veskiga, mis hiljuti lõhuti; rajatud sellanimelisena tõenäoliselt juba 18. sajandi algupoolel (1730. a. *Sicka Jaan*), kuid 1811.–1858. a. revisjonilehtedel kirjas arvatavasti Tsääro (*Zäro*) taluna. 1899. a. ostsid talu mõisalt Jakob Kalla ja Jaan Truuts, kes talu poolitasid.

Sika talu nr. B-21 – Sikakurmu k. vanatalu, eelmise taluga 1899. a. koos ostetud ning seejärel poolitatud.

Sika (Sikka) talu nr. 66 [KN: *tsika*] – Üleküla vanatalu; oli samanimelisena olemas tõenäoliselt juba 18. sajandi algul või veelgi varem (1638. a. Suur-Rasina külas *Sicko Thomasz*). 1883. a. ostis talu päriseks Joosep Vardja. Enne seda asunud talu vana jõesäangi ääres Tsirna ja Mustoja talu vahel (praegu seal suur pärn; vana külatee läinud läbi praeguse talu õue [493]).

Sika tare [KN: *tsikatarõ*] – Laane k. Põdra t. maal, talust 0,1 km kirdes iidse pärna all vanasti asunud tare [192]. Kohta kutsutakse ka praegu niiviisi.

Sikakurmu⁶³ **küla**⁶⁴ – omandas ametlikus läbikäimises praeguse nime nähtavasti alles 19. sajandi teisel poolel – ilmselt Sika talu (või Sikapalu) alusel, sellal kui 17.–18. sajandi dokumentides ja ka veel 1839. a. Rückeri kaardil esines Pesiva (*Pesiwa*, *Pessiwa*) külanä⁶⁵ – seda nime tänapäeva rahvas enam ei mäleta. 1627. a. revisjonikirjas esinev Ahja mõisale kuulunud tühi küla *Pessweh* on tõenäoliselt sama Pesiva.

⁶³ Sõnast *kurm* 'üksik maa)nurk; maakitsus' (EMS).

⁶⁴ Olemas kõigis asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

⁶⁵ *Pessiva k. (Simm 1977: 118).

18. sajandi lõpul, samuti veel 1858. a. revisjoni ajal oli külas 3 talu – praegused Sika, Kärсна ja Juura, mis hiljem kõik poolitati. 1880. a. müüdi Sikakurmu küla (koos Uluka karjamõisaga, Uluka ja Issaku külaga) Meeksi mõisale. Nõukogude ajal eraldati osa Sikakurmu k. talusid Rihtemetsa küla alla (vt. Rihtemetsa küla).⁶⁶ 20. sajandi algul olid Sikakurmu külas olemas järgmised vanatalud: päristaludest Sika (2 talu), Kärсна (2), Juura (2), Sae, Kangru, Savi, Uluka (karjamõis), Orgo, Kõivo, Koiva, Viro ja Arike⁶⁷ (peale selle Kaseoru ja Sihi t., mis nüüd kuuluvad Rihtemetsa küla alla); karjamõisa rendi- ehk kandikohtadest Suiu, Jõepera, Viksi, (Väike-)Sika, Maristu, Poti, Torga, Ketre, Puustuse ja Oti (peale selle Seileri ja Kalju t., mis nüüd Rihtemetsa külas); popsikohtadest Koosapoja, Varese. Eesti Vabariigi ajal on juurde rajatud Kase, Pedaja, Sepa ja Primadonna t., peale selle rida krunte, mis aga jäid välja ehitamata (Jakobi, Marguse, Sireli, Sooveere, Soo, Haava, Lepa, Pärna, Essaksoo, Riipalo jt.).

Sikapalu – Sikakurmu ja Rasina k. vahel olev suurem metsamassiiv; saanud nime sikkudest (metskitsedest), keda vanasti siin metsas väga rohkel hulgal elutsenud (mäletatakse aega, kus nad öhtul karjana inimest õueväravasse jälitanud).

Sikuta küla – endine küla (1730 *Sikkuti*⁶⁸, 18. saj. II poolel *Sikkoti*, *Sikkota*, 1839. a. kaardil *Sikuta*), mis paiknes Rasina mõisast u. 1 km lõunas Mooste tee ääres, umbes praeguse Rasina as. Vaino talu piirkonnas [87; 129; 148; 259; 266; 456] ja lõhuti mõisapõldude suurendamise eesmärgil v. Knorringite ajal 1860.–1870. aastatel [148; EKLA, f 199, m 38, l 86/7]. Talusid oli Sikuta külas 1688. a. 4, 1758. a. 10, 1811.–1858. a. revisjonide ajal 7. Veel tänapäeval satuvad traktorid sel kohal kündmisel vanadele ahervaremetele põllus – eeskätt ida pool maanteed, kuna vana tee kulgenud praegusest paarkümmend meetrit idas (v. Minding lasknud tee sirgeks ajada) [129; 456]. Küla kohal läinud sild üle Lutsu jõe Ülekülla (vt. Muuga talu) [87; 456]. Külas olnud ka veski, nn. Sikuti veski, mis asunud praegusest Vahuri talust 0,3 km lõunas, teest idas [259; 456].

Küla olevat olemas olnud juba enne Rasina mõisa asutamist [EKLA, f 199, m 38, l 86] – olnud suur, ilusate põldudega ja rikas [EKLA, f 199, m 38, l 3; 148]. Elamute ukSED olnud rauast ja nende sulgemine öhtuti kuulnud kaugele [EKLA, f 199, m 38, l 3]. Kuna külarahvas hakanud tõstma nina

⁶⁶ Need talud esinevad ka järgnevas loetelus, v.a. Jeroma, mille artiklis pole ka talu vanust ega muud teavet.

⁶⁷ Samuti Essaku (vt.)?

⁶⁸ *Sikkuti Kül* (Simm 1977: 119).

kõrgemale kui see mõisnikule meeldinud, aetud elanikud majadest välja ning majad lõhutud maha [148]. Osa külaelanikest rajanud metsa Matsisaare küla ja Üleküla (Ülelүүsi = Terepi?)⁶⁹; mõned hakanud popsideks, mõned aga rännanud Venemaale [EKLA, f 199, m 38, l 86].

Rahva mälus elab küla edasi peamiselt Sikti [*'sikti*], harvem Sikuti või Sitki nime all.

Silla talu – Rasina as. asundustalu.

Silla talu nr. A-12 – Nisumäe k. endine popsikoht; asub Lahosoo ääres silla lähedal.

Sillaotsa talu nr A-131 – endine Kadaja (nüüd Vanamõisa) k. vanatalu Kadaja silla lähedal; 19. sajandil ostis talu (koos Vesilinnu taluga) Luke mõisaomanik v. Knorring; siin elas Luke mõisa metsavaht. 1887. a. ostis talu päriseks Asor.

Simsesaar – Laho k. Lahkikivi t. maal, talust 0,25 km põhja pool olev kõrgem koht Lahosoo lähedal, kuhu vanasti keegi Oti-nimeline mees, hüüdnimega Simse, tahtnud maja ehitada [87].

Sipo (Sippo) **tal** nr. 10 – Kastmekoja k. vanatalu. Talu müüdi Luke mõisale 1891. a. Nimet. ka Sipu taluks.

Sipunurm – Laho k. Laho t. põld Pedajamäe ehk Sipumäe juures.

Sireli talu nr. 47 – endine Sikakurmu (nüüd Rihtemetsa) k. Sihi talu juurde Eesti Vabariigi ajal eraldatud krunt; hooned ühised Sihi taluga.

Sirgu talu [KN: *tsirgu*] – Kadaja k. asundustalu; talu rajaja perekonnanimi oli Zirk.

Siugemägi [*'siugõ-*] – Kastmekoja k. Kalme t. maal, talust 0,3 km edelas, Lääniste-Rasina maanteest 50 m läänes olev kõrgem koht, muistne kalme. Vanasti olnud siin ümbruses väga palju usse ehk siuge, millest ka mäe nimi [348]. Mägi olevat Põhjasõja-aegne pelgukoht [192] ning siia olevat maetud Rootsi kindral [33; 284]. Veel 19. sajandi keskel kasvanud siin ümbruses suur kuuse-männimets ja mäel asunud nn. Siuge tare, mille mälestusena kasvab siin veel praegu kaks metsikut õunapuud [192; 200]. Leitud ei ole mäest midagi.

⁶⁹ Vt. märkust 73 lk. 668.

Sivvusaar (Räpina khk. Meeksi v.) – Aravu k. Käbi t. maal (Rasina v. Sikakurmu k. piirist 0,2 km), Käbi talust 0,2 km kagus asuv väike põldudevaheline küngas, millel kasvavad põlised kased ja männid. Mäel on palju auke, mis osalt pärit vanast ajast (küla kartulikoopad), osalt viimase sõja ajast (punkrid). Rahva jutu järgi on mäel vana matusekoht. Mäe juures on Georg Stepanovi maja, kelle järgi mäe nimet. ka Jürimäeks, Jürisaareks.

Soe talu nr. 7 – Kadaja k. vanatalu (praegu Laane k.); asus kuni pärisekstomiseni (1878. a.) nähtavasti Aarniko veskile lähemal, kuna 1826.–1858. a. revisjonikirjades on *Soe* talu paigutatud Aarnika külla (rahvasuus *Sae* taluna). Talu ostis 1878. a. päriseks Mihkel Oolo, kellelt ta 1881. a. omandas Peeter Piirmann.

Soeroogalmu – Peramaa vk. (kv. 139) metsavahikohast 1 km loodes paiknevad kaks metsaheinamaad, kus vanasti kasvanud padrik ja leidunud hundipesasid [153].

Soetõlva tiik – kinnikasvanud tiik Sikakurmu k. Juura (idap.) t. maal, Rõka teest 50 m idas (Eesti Vabariigi ajal ehitatud Juura talust 0,2 km kagus), kus varem ja ka veel praegu palju “soetõlvu”⁷⁰ (hundinuie).

Soldani tare ase [‘*soldani tarõ asõ*] – Saare vk. (kv. 143, kv. 144 piiri lähedal), Terepi-Säkna maanteest 50 m idas olev kivihunnik (majaase) ja kaevuase, kus varem elanud keegi 25 aastat väljateeninud soldat [185].

Soo talu nr. 55 – Sikakurmu k. endine Ulika karjamõisa hoonestamata krunt.

Soodla talu – Arojärve k. Järve t. endine popsikoht.

Soodla talu nr A-1 – Savimäe k. asundustalu, nimi tuletatud peremehe perekonnanimest. Talu praegu hüljatud.

Sooniidu talu nr. 77 [*suuniidü*] – Matsisaare k. vanatalu, mille ostis 1885. a. päriseks Hindrik Madisson. Talu lõhutatud nõukogude ajal.

Sooveere talu – endine Sikakurmu (nüüd Rihtemetsa) k. Kaseoru talu juurde Eesti Vabariigi ajal eraldatud krunt; hooned ühised Kaseoru taluga (lagunenud).

Sudissaar – Terepi k. Hansu t. kohal Lutsu jõe paremal kaldal olev pikk seljandik, mille lähedal (Kuusiku talus) elanud vanasti Suti-nimeline mees [87; 332].

⁷⁰ Kohalikus keelepruugis sageli *o*-line: *soe'tõlvo*.

Muistne külakalmistu Siugõmägi Kastmekojas

Suislepa talu nr. A-22 – Rasina as. asundustalu; esimese peremehe vanemad pärinenud Suislepast Viljandimaalt.

Suiu talu nr. 53 – Sikakurmu k. endine Ulika karjamõisa rendikoht Sikapalus. Kuna talu asub Ümbrenõna metsas, nimet. ka Ümbrenõna taluks.

Suti (Sutti) talu – Kastmekoja k. endine renditalu (mõisamaatalu), mille rajas 1860. aastatel metsa keegi Suti-nimeline mees, kelle mõis ajas 1900. a. paiku talust välja, kuna ta ei jõudnud renti ära maksta. Talu ostis 1913. a. päriseks Karl Seping.

Suurkivi – Kastmekoja k. Kärсна t. maal, talust 0,15 km põhjaloodes olev kivi, mille mõõtmed 4,5 × 3,8 × 2,2 m.

Suurniit – endine mõisa heinamaa Laane k. Laane-Tepo talude kohal Lutsu jõe ääres, nõukogude ajal üles küntud.

Suursoo – ümbritseb Matsisaare küla kolmelt poolt, ulatudes Rápina lähis-tele [332]. Nimet. ka Matsisaare [*matsissaarõ*] sooks [311], Rápina [*räpinä*] sooks.

Sõe talu nr. A-45 – Laane k. asundustalu; nimi tuletatud mõisaaegsest Sõe talust, mis asunud siin lähedal ning seoses Oti karjamõisa rajamisega lõhutud. Nimet. ka Üdse⁷¹ taluks.

Talust üle jõe on vana savikoja ase [148].

Süvaorg [*süvä-*] – Sikakurmu k. Orgo t. ja teiselt poolt Kõivo ning Puustuse t. vahel olev sügav org; algab kahe esimese talu vahelt Rasina-Meeksi maantee äärest, kulgeb algul lõuna suunas ja pöördub varsti läände [400].

Taalpärgi järv – Terepi k. Terepi t. juures Lutsu jõel, nn. Taalpärgi veski juures varem olnud paisjärv.

Taalpärgi sild – Terepi k. ja Rasina as. vaheline sild Lutsu jõel nn. Taalpärgi veski juures.

Taalpärgi veski – Terepi k. Terepi t. maal Lutsu jõe paremal kaldal asunud endine Rasina mõisa veski, mis rajatud Woldemar v. Stackelbergi (Taagelpärgi) ajal; lõpetas tegevuse juba 19. sajandi lõpupoolel; hiljem olnud siin moonamaja [129]. Veski olevat nime saanud kunagisest veski rentnikust Stahlbergist, kes omal ajal sai kuulsaks Eko-skandaaliga ning kellele Rasina mehed võlgnevad tänu Eko-sõimunime eest [129; 517] (vt. Rasina kõrts).

Talimetsa talu nr. 36 [KN: *tallimõtsa*] – Rasina k. vanatalu, mille 1865. a. ostis päriseks Adam Juksaar.

Tamme talu – Nisumäe k. asundustalu (Nisumäe ja Piiri t. vahel).

Tamme talu – Rasina as. asundustalu.

Tamme-Tepo (-Teppo) **tal** nr. 30, 31 [*tammõ-*] – Rasina k. vanatalu, päriseksostmise ajal kokku liidetud Tamme ja Tepo talust. Talu ostis 1878. a. päriseks Jakob Muuga (Mugu?), kelle järgi nimet. talu ka Muuga taluks. Talu juures on vana veski. Talu maal, talust 1 km põhja pool Peramaa tee ääres (teest idas, metsa servast 0,25 km) asunud õige vanasti surnuaed [59; 349].

⁷¹ *hüdsi* 'süsi' (VES).

Tammikeste [*tammikõstõ*] – Kastmekoja k. Tartu t. metsatukk ja selle juures olev põld talust 0,75 km lõunas, Laane k. Tammikeste t. juures (tollest kirides) [199; 349]. Talu ostmise ajal kasvanud siin, praegusel põllul, tamme-mets, millest praegu pole enam midagi järele jäänud [192]. Metsa nimet. ka Tammikeste mõtsaks.

Tammikeste talu – Laane k. asundustalu Kastmekoja k. piiril, eraldatud Eesti Vabariigi ajal Põdra talust [192]. Nimi saadud lähedal kasvavast Tammi-keste metsast.

Tammistu talu nr. 61 – Terepi k. vanatalu (olemas juba 19. sajandi keskel). 1878. a. ostsid talu (koos Kitse taluga) päriseks Pedo ja Kaarel Joonason.

Tanno talu nr. A-43 [*tañno*] – Rasina k. vanatalu, kus 19. sajandil asunud karjamõis [148].

Tareselaan [*tarõssõ*] – Kastmekoja k. Kalme t. maal, talust 0,5 km läänes, Siugemäest 0,25 km läänes (linatiikide taga) vanasti kasvanud mets, kus asunud palju popsikohti (taresid) [199; 200; 348; 349]; praegu siin noor männivõsa.

Tareselaane tiigi [*tiigi*²] – endised küla linalootiigid Kastmekoja k. Kalme t. maal, Siugemäe juures (sellest läänes), praegu kinni kasvanud [200].

Tarossaar – Laane k. Kulla t. ja Rabadiku k. Kalda t. vahel, viimasest 0,2 km läänes kasvav metsatukk, mis raiuti 1963. a. [74].

Tartu talu nr. 18 [*tarto*] – Kastmekoja k. vanatalu; 1811.–1858. a. revisjoni-lehtedel kirjas Madi (*Maddi*) taluna. Nime olevat talule pannud talude kruntiajamise ajal maamõõtja, kes talus ööbinud [199]. 1865. a. ostsid talu päriseks Jakob ja Adam Maddison, kellest viimane omandas 1889. a. kogu talu.

Tasa talu – Rasina as. asundustalu.

Tegova talu nr. A-89 [KN: *tõgova*] – Matsisaare k. mõisaaegne metsavahitalu (1919. a. viidi metsavahikoht üle Arojärve külla, Kilgimäele [311] (vt. Saare vahtkond). Tegova tähendavat teoorjusetalu [311].

Tensomägi – Sikakurmu k. Kärсна (läänep.) ja Juura (läänep.) t. vahel olev kõrgendik; mäe nimi tuletatud Kärсна ja Juura t. peremeeste Tensingute perekonnanimest.

Terepi küla⁷² – rajatud nõukogude ajal Terepi talu piirkonda, mida varem nimet. Terepinukaks, ka Ülelüüsi (-lüüsi) külaks; viimane nimetus tulnud arvatavasti sellest, et Rasina mõisa suhtes asunud küla “üle lüüsi”, s.o. teisel pool (Taalpärgi) veskitammi.⁷³ Küla olevat asutanud umbes 100 aastat tagasi lammutatud Sikuta küla elanikud [EKLA, f 199, m 38, l 35]. Külla kuuluvad Terepi, Tammistu, Kitse ja Porgaste vanatalud, Kuusiku (endine Mooste mõisa renditalu), Hansu (asundustalu) ja nn. Taalpärgi veski.

Terepi talu nr. 62 – Terepi k. vanatalu; nimi tuletatud arvatavasti venekeelsest sõnast *tereb* – ‘põõsastest puhastatud koht e. sõõrd’. 1877. a. ostis talu mõisalt Märt Uibo, 1880. a. omandas ta Kaarel Karheiding ja 1889. a. Hindrik Rooma.

Tigase läte [*tigasõ*] – Rasina k. Tigase t. juures, sellest 50 m kirdes olev allikas [266].

Tigase talu – Rasina k. endine puulõikaja- ja kandikoht Lutsu jõe vasakul kaldal Paagnapalu ääres. Talu saanud nime 19. sajandi lõpul Tigase-nimeliselt⁷⁴ peremehelt [266]. Taluhoone olevat 200 aastat vana, ehitatud kirvega tahumata palkidest [266].

Tiirika talu nr. 13⁷⁵ – Kastmekoja k. vanatalu (endine vakutalu), kirjas sama nimega (*Tirike*, *Tirecke*) juba 1811.–1858. a. revisjonilehtedel; nime ajalugu ulatub tagasi 18. sajandi algusse. Talu ostis 1901. a. päriks Otto Havakats.

Tinasilma tee (Tinäsilmä⁷⁶ tii) – Rasina endise mõisa juurest Rasina kõrtsi juurde viinud otsetee, mis ehitatud 19. sajandi keskel Rasina mõisaomaniku Woldemar v. Stackelbergi (Tinasilma) poolt ja millest praegu on säilinud vaid võrdlemisi lühike lõik madala vallina Valli talu juures; kahel pool teed kasvanud varem kõrged kased [423]. Teine samasugune tee kulgenud endise mõisatalli juurest põhja suunas kuni jõeni, mis aga nüüd on täielikult üles küntud. Teid kasutanud saksad jalutamiseks.

⁷² 1923. a. asulate nimistus on Terepi ja Ülejõe k., puudub Üleküla nimi; Terepi k. on ka 1945. ja 1977. a. nimistus (EH).

⁷³ Nime järgi otsustades on Terepinukk olnud varem Ülejõe küla ehk Üleküla osa. Tõenäoliselt on ühelt poolt Ülejõe ehk Üleküla ja teiselt poolt Ülelüüsi nimede sarnasus ning külade geograafiline ja ajalooline side põhjustanud segadust, näiteks pärineb esimesest Eesti Vabariigi ajast kaarte, kus Ülejõe nimega on märgitud just Ülelüüsi (ehk) Terepi küla, sellest põhja pool asuvale külale aga on jäetud Üleküla nimi.

⁷⁴ *tiganõ* ‘tihane’ (VES).

⁷⁵ Tiiriku t. (Simm 1975: 197–198).

⁷⁶ ä-line vorm on keeleliselt kahtlane; kindlalt sobib murrakuga *Tinasilmä*.

Tiusti niit – Turna vk. Rasina k. Räägo ja Tamme-Tepo t. heinamaa, läheb põhja suunas üle Peroste sooks [202; 284].

Tiusti nurme [*nurmõ?*] – Kastmekoja k. Kongi t. põllud Roogandu taga [349].

Toode talu nr. 27 [*toodõ*] – Rasina k. vanatalu; esineb sellenimelisena (*Tode*) juba 1811.–1858. a. revisjonikirjades, kuid *Tode Mikk* elas Rasinal juba 1720. aastatel (Toode – vana mehenimi). Talu ostis 1878. a. päriks Hindrik Käsper.

Toome talu – Nisumäe k. asundustalu; saanud nime toomingavõsast, mis talu ümber kasvanud.

Tootsko tare [*tootsko*] – Nisumäe k. Otsa t. lähedal mõisa ajal asunud popsi-tare.

Torga talu nr. 37 – Sikakurmu k. endine Ulika karjamõisa renditalu.

Traadi tare – Uhametsa vk. Paagnapalus, Rasina k. Tigase talust 1 km Paagna k. pool 20. sajandi algul asunud popsitare [266].

Tsirna talu nr. 67 [*tsirna*] – Üleküla vanatalu, olemas selle nime all (*Zirna*) juba 1811.–1858. a. revisjonikirjades ja ka 18. sajandi lõpul (*Zirna*, ka *Sirna*-ja *Zerna*-nimelisi peresid elas Rasinal juba 18. sajandi algul). 1867. a. ostsid talu päriks vennad Jakob ja Johan Tsirna, neist esimene omandas 1883. a. kogu talu. Talu juures, üle tee, on veel hiljuti veski olnud, mis nüüd lõhutud.

Tsukelus [*tsukõlus*] – supluseks sobiv jõelõik Laane k. Orava t. lähedal, talust 0,2 km Rasina pool kohas, kus Lutsu jõgi läheneb Ahja-Rasina maanteele.

Tsõõriksoo – madal soine ala põldude vahel Arojärve k. Järve t. maal, talust 0,3 km edelas.

Tsõõrksaar [*tsõõrk-*] – Sikakurmu k. Viksi talust 0,3 km edelas, Kuupmäest 0,1 km lääne pool soos asuv väike saar [452].

Tsääro talu – Rasina as. Üvästenuka endine kandikoht. Juba 1638. a. elas Väike-Rasina külas *Zsera Pep*; 18. sajandi algupoolel oli nimi (*Zäro*, *Zeaorro*, *Seaorro*) Rasinal levinud.

Turba talu – Üleküla lõunapiiril endine mõisa turbalõikaja maja, ehitatud 20. sajandi algul.

Turna kõrts – Kastmekoja k. kõrts, mis 1880. a. renditi Meeksi mõisale ning suleti 1890. aastate algul; viimane kõrtsmik olnud Mootse [200]. Pärast kõrtsi sulgemist rajatud siia Turna metsavahikoht, mis on püsinud tänapäevani [284]. Kõrtsihoone on säilitanud oma välimuse täielikult [192].

Omal ajal olnud Turna kõrts laiemalt tuntud kui Kastmekoja küla [284]. Siin olnud Räpina rahval, kes Tartu vahet sõitnud, tähtis peatuskoht, kuna Turna kõrts asunud just poolel teel [192].

Turna mets, vahtkond – metsamassiiv Kripsi vahtkonna (läänes), Kõnnu küla ja vahtkonna (põhjas) ning Rõka ja Peramaa vahtkonna (idas) vahel. Metsavahikoht asub alates 1890. aastate algusest Kastmekojas endises Turna kõrtsis (vt.).

Tõprakapel (Põlva khk. Mooste v.) – teeäärne koht Laho k. lõunapiiril, tollest 0,1 km, Tõpraoru lõunakaldal (maanteest läänes), kuhu vanasti maetud Mooste mõisa kariloomi; tollal kasvanud siin veel suur mets.

Tõpraorg – Laho k. lõunapiiril Rasina ja Mooste valla vahel olev org (Tartu- ja Võrumaa piiril), mis saanud nime Tõprakapel'ist (vt.).

Tõntsi tare [tõndsi] – Kastmekoja k. Liivamäe talust 0,25 km edelas asunud tare, mis nüüd lõhutatud.

Tõntsilomp – Kastmekoja k. Liivamäe talust 0,25 km edelas asuv lomp.

Uhametsa vahtkond – metsamassiiv, mille piirid ühtuvad põhijoontes Paagnapaluga (vt.). Metsavahikoht rajatud praegusse kohta 1890. a. paiku [51].

Ulika karjamõis [uulika] – praeguse Sikakurmu k. territooriumil asunud karjamõis, mida juba 1700. a. märgitakse Rasina kõrvalmõisana (*Hullacke Land*), 18. sajandil kuulus Ahja mõisale, 1800. a. müüdi taas Rasina mõisale, kelle poolt siia rajati Ahja-Kõnnu (*Ayakondo*) ehk Ulika karjamõis, mis 1880. a. koos Sikakurmu külaga eraldati Meeksi mõisale; viimase kätte jäi karjamõis kuni võõrandamiseni Eesti Vabariigi valitsuse poolt. (18. sajandi keskel oli Ahja-Kõnnu külas 2 talu, teine neist Ulika-nimeline⁷⁷.) 19. sajandi lõpul omandas Vardja Ulika karjamõisa poolmuidu; Eesti Vabariigi ajal kuulunud talle siin 9 talukohta, kokku 702 ha. Karjamõisale kuulunud 11 renditalu [400]: Suiu, Jõepera, Viksi, (Väike-)Sika, Maristu, Poti, Torga, Ketre, Puustuse, Seileri ja Kalju.

Rahvas kutsub kohta ka nimedega Uulika, Uulike, Uulkide ja Uulikide [KN: `uul'ke, uulikede].

Ulika soo – Sikakurmu k. Ulika talust põhja pool laiuv soo Rasina valla sopis Kastre ja Meeksi valla vahel. Nimet. ka Uulika, Uulike, Uulkide ja Uulikide sooks.

⁷⁷ 1758: *Ullicka Tönnis Land* (Simm 1975: 200).

Ulika talu – Sikakurmu k. endise Ulika karjamõisa asemele Eesti Vabariigi ajal rajatud talu.

Ulika- e. **Ulikenukk** – Sikakurmu k. osa endise Ulika karjamõisa piirkonnas.

Umbkõtt – Üleküla Muuga t. väike umbsoo Umbkõtu mäel Arojärve k. tee lähedal, tollest lõunas, Muuga talust 0,5 km. Vanasti olevat siin mäe all keegi “umbe” pekstud, nii et see surnud ning maetud karjamaale suure kivi alla. Hiljem on siin rehelised ja kõrtsilised öösiti kuulnud “umbluu” karjuvat luud [185; 195; 484]. Siin on üks mees peksnud teist ning sõimanud: “Umbkõtu!” ja “Umbkõtu!” [RKM II 210, 155 (9)].

Umbkõtu mägi – Üleküla kirdepiiril asuv mägi, kust Savimäe-Räpina maantee üles tõuseb [311; 484]. Nimi tuletatud lähedal asuvast Umbkõtust (vt.). Nimet. ka Üleküla mäeks [484].

Ussirae – Rasina k. Juka metsas Sibisoo ääres (tollest Rasina pool) asunud raiesmik, kuhu praegu mets peale kasvanud.

Ussisoo – Peramaa vk. metsas, Kastmekoja k. Hainsoo talust 0,5 km kaugusel olev soo, mis pidavat ussidest kubisema [348].

Uueni talu – Rasina as. asundustalu.

Vahe talu nr. A-2 – Savimäe k. asundustalu.

Vahesoo – Rasina k. Räägo talust edelas, Kastmekoja ja Kadaja k. tee vahel olev soo, mis osalt metsaga kaetud [202]. Soo heina ei kasvatavat.

Vahesoo – Üleküla Muuga taludest 0,25 km idas olev soo [12].

Vahesoo – Rasina k. Kiiako ja Küti t. vahel olev soine heinamaariba.

Vahevarik – Laho k. ja Viisli k. vahel kasvav mets, mille Rasina mõisnik v. Minding 1911. a. paiku 17000 kuldrubla eest kellelegi juudile ära müünud [87].

Vahi talu nr. 12 – Kastmekoja k. põhjapiiril asuv vanatalu. 1865. a. ostis talu päriseks Peeter Hanniotti, kellelt ta 1883. a. omandas Johan Anni. Kõnnu k. rahvas kutsub talu Ülesoo taluks.

Vahuri talu – Rasina as. asundustalu (endise mõisapargi juures).

Vaino (Vainu) talu nr. A-33 – Rasina as. asundustalu, mille piirkonnas kuni 19. sajandi III veerandini asunud Sikuta küla (vt.). Nõukogude ajal paigutati tallu velskripunkt.

Vainuniit [*vainu-*] – Kastmekoja k. Kassi t. maal, talust 0,25 km kirdes asunud külavainu, kuhu vanasti kogunetud õitsile minekuks [349].

Valli talu nr. A-38 – Rasina as. asundustalu. Talu nimi tuletatud talu juures olevast muldvallist, mis on jäänus Tinasilma teest (vt.).

Vanamõisa küla – kuulub põhiliselt Ahja valda. Endisest Rasina vallast liideti temaga nõukogude ajal Vesilinnu ja Sillaotsa talud, mis varem kuulusid Kadaja külla.

Vanatare mägi – endise Paagna k. Kirivakade mäest (vt.) 0,2 km lõunas olev kõrgendik.

Vardja talu nr. 26 – Rasina k. vanatalu, rajatud 19. sajandi teisel poolel endise popsitare asemele [109]. 1878. a. ostis mõisalt talu Ando Koosapoig.

Varese talu – Sikakurmu k. endine popsikoht Meeksi maantee ääres (Sika B-21 talust 0,4 km); nimi tuletatud omaaegse omaniku perekonnanimest.

Velli talu nr. A-20 – Rasina as. asundustalu.

Vesilinnu I talu nr. 2 – end. Kadaja (nüüd Vanamõisa) k. endine kandikoht (“lapitalu”); liideti 1924. a. koos Sillaotsa taluga Ahja valla külge.

Vesilinnu II talu nr. 2 – end. Kadaja (nüüd Vanamõisa) k. endine kandikoht (“lapitalu”) eelmisest lõunas. Vesilinnu talu oli omal ajal suurim Rasina vallas (30 taalrit). 1865. a. ostsid ta päriseks Juhan ja Hindrik Muuga. 1902. a. sündis talus hilisem EPA põllumajanduse professor August Muuga.

Veski talu nr. 6 – Kadaja k. vanatalu Aarniko veski lähedal. Teine samanimeline talu on temast eraldamise teel rajatud. 1878. a. ostis talu päriseks Hans Kõllamets.

Viinajärve talu nr. A-50 – Savimäe k. asundustalu. Talu nimesaamisest kõneldakse: Kui 1920. aastatel taludele nimesid pandi, kutsutud peremehed vallamaja juurde kokku. Praeguse Viinajärve talu peremees olnud purjus, ja kui temalt küsitud, millist nime ta oma talule tahab, ei osanud ta midagi vastata. Seepeale pannud vallaisad talule nimeks Viinajärve.

Viinanõru kraav – Sikakurmu k. Pedaja ja Kase t. vahelt kulgev ja siis läbi Ulika metsa Rõka vahtkonna piiridesse pöörduv kraav, mille ääres, Pedaja talust 0,3 km läänes, asunud vanasti viinakoda [451] ja asuvad praegu kolm kääbast (teisel pool kraavi). Kääpad on 8–10 m läbi mõõta, paiknevad kraavist 20 m kaugusel 5 ja 15 m vahedega, äärmised neist on viimase sõja ajal oluliselt kannatada saanud, kuna kohalikud elanikud kaevanud sinna punkreid [242]. See koht asub raiesmikus, Rõka vahtkonna piirist 0,1

km kaugusel, Peramaa vahtkonna piirist 0,2 km. Räägitakse, et siin olnud vanasti suur lahing; kääpaist olla kaevamisel saadud püssitikke, aga ka mõõga käepide ja koguni kuldmõök [451]; leitud ka mõõgatükke, sütt jm. [242]. Kõige paremini on säilinud keskmine kääbas, kuigi ka teda on vanasti nähtavasti kaevatud. Varem olevat kääpaid olnud veel rohkem, nüüd aga on nad kas ära vajunud või võssa kasvanud, kus neid raske leida [242]. Kääbaste juures on kraavil kõrged kaldad ning siksakiline kulg, mispärast arvatakse, et siinkohal on kraavi Rootsi sõja ajal kasutatud kaitsekraavina [450].

Kraavi nimet. ka Viinakoa nõruks [-*kua*] [450].

Viirgild – Rasina k. Laari tare juures maanteekraavi kohal olev sild (truup).

Viisli küla – kuulub põhiliselt Ahja valda. Nõukogude ajal ühendati Viisli küllaga endine Paagnanurk ehk Paagna küla Känno, Paagna ja Jõepera⁷⁸ talu.

Viksi talu nr. 32 – Sikakurmu k. endine Ulika karjamõisa renditalu; peremehe nimi olnud Viksi.

Villa talu nr. 53 – Laane k. vanatalu, eraldatud vanasti Känga talu küljest; nime saanud esimeselt peremehelt Villa Piitrelt. 1878. a. ostis talu päriseks Peeter Madisson, 1885. a. omandas talu Jaan Nagel. Vanasti nimet. Pärmi taluks.

Virissaar – Nisumäe külast läänes, Lahosoost põhja pool kasvav mets [87].

Viro talu nr. 28 – Sikakurmu k. vanatalu; osteti Meeksi mõisalt 1912. a. paiku.

Võidu talu nr. A-26 – Rasina as. asundustalu.

Võllsaar [KN: *võl'lsaar*] – Saare vk. metsalõik Matsisaare ja Savimäe k. põhjaosade vahel (Savimäe t. ja Luuba t. vahelisest joonest põhjas) [185; 195]. Selles metsas eksitud vanasti tihti. Kord keegi mees kõndinud kogu talveöö metsas ringi ja alles hommikul jõudnud siit välja; siis selgunud jälgedest, et mees oli kogu aeg käinud ringiratast [484]. Nimet. ka Võllsaare metsaks [484].

Võsu talu nr. 75 [*võso*] – end. Laane (nüüd Rae) k. vanatalu.

Väikesaar – Saare vk. Suursoos, Pähnsaarest 0,25 km kagus asuv soosaareke, millel kasvab väike männisalu ja kus kasvab palju pohli [185].

⁷⁸ Selle talu artiklis on küll nimetatud hoopis Laane küla, kuid Laane küla artiklist talu nime ei leia.

Väike-Tiusti niit – Turna vk. Tiusti niidu algusosa (lõunaosa?) [284].

Õuna talu nr. A-6 – Savimäe k. asundustalu.

Õunapuu talu – Laane k. Laane-Tepo talust Eesti Vabariigi ajal eraldatud talukoht (Ahja-Rasina maantee ääres).

Ööbiku talu nr. A-17 – Rasina as. asundustalu.

Üleküla⁷⁹ (Ülejõe küla) – olemas juba 17. sajandil, kuid siis Väike-Rasina (*Klein-Rasin*) külana; Väike-Rasina ehk Ülejõe küla oli küla tuntud ka 18. ja 19. sajandil⁸⁰ (1839. a. Rückeri kaardil *Uellejõe*), Eesti Vabariigi ajal aga juba Ülekülana.

1627. a. elas külas 3 peret, 1638. a. 5, 1688. a. 7, 1758. a. 10, 1811.–1858. a. revisjonide aegu 9 (tõenäoliselt koos praeguse Arojärve küla). 20. sajandi algul, nagu praegugi, on külas järgmised vanatalud: Kruusamäe (2 talu), Matsi, Mustoja, Muuga (2), Pedokese, Sika ja Tsirna; mõisaaja lõpul rajati Turba talu (turbalõikaja maja) ja Eesti Vabariigi ajal Kiige talu.

Ümbrenõna – Sikapalu läänepoolne metsalõik põhja pool Rasina-Meeksi maanteed, Rabadiku k. Kährimäest kagus, Sikakurmu k. Suiu t. ümbruses ja sellest lõunas [74; 296].

Üväsi talu nr. A-27 – Rasina as. asundustalu endise mõisa nurmevahi maja asemel. Nimet. ka Üväste taluks sellenimelise (Üväste, Üväsi) mõisa küüni ja rehe järgi, mis asunud talu juures, sellest lõunas. Mõisaaegne kiviküün on siin veel praegu alles.

Üväste nurme [*nurmõ?*] – Rasina as. maa-alal, praeguse Üväsi ehk Üväste t. piirkonnas laiunud endised mõisapõllud [259; 456].

Üvästenukk – Rasina as. edelasopi (Viisli k. vastas) mõisaaegne nimetus. Üvästenukas oli kolm kandikohta – Tsääro, Poti ja Vainu (viimane asunud Poti talust 0,2 km idakagus ja lõhuti 1913. a.) [19]. Arvatavasti kuulus Üvästenuka alla ka veel Üväste küün ja seal juures olnud nurmevahi maja, praegune Üväsi talu.

Nimet. ka Üvästeperäks [259].

⁷⁹ 1923. a. asulate nimistus on Terepi ja Ülejõe külad, puudub Üleküla nimi; 1945. a. asulate nimistus on “Üheküla” koos toimetaja kommentaariga: “Üleküla, Ülejõe?”; 1977. a. nimistu järgi pole vallas ühtki “Üle-” liitega külanime (EH). Segadusest Ülejõe küla nimega vt. märkust 73 lk. 668.

⁸⁰ 1744: *Dorff Klein Rasin oder Üllejöküllä* (Simm 1977: 123).

Summary

The Place Names and Past of Võnnu Parish

A manuscript, compiled by Lemming Rootsmäe and Ilse Rootsmäe and titled “The Place Names and Past of Võnnu Parish” reached the Estonian Folklore Archives in 1990. Most of the data presented in it derive from the years 1961–1963, when the authors travelled around historical Võnnu parish in Tartu region, as well as the bordering areas in Kambja parish, collecting toponyms and place lore. All in all, the information was gained from 546 people, who made it possible to record 5,690 place names. In its scope and thoroughness the project serves as a unique example of work carried out in the field of areal studies half a century ago and is a testimony to the contributors’ admirable energy and love for their home region.

Lemming Rootsmäe (1921–1997) was born to the family of Taavet Rootsmäe, Professor of Astronomy at the University of Tartu and was originally from the village of Rookse in Võnnu parish. While still at school, this multitalented young man enjoyed drawing and playing the piano, dreamed of becoming a writer and took an interest in areal studies, geography and genealogy. After finishing secondary school he entered the Faculty of Medicine at the University of Tartu. Side by side with his practice as a doctor, Lemming Rootsmäe managed to pursue his hobbies of bird watching, areal studies and history, with significant results. Ilse Rootsmäe (1925–2006) was originally from Tapa and was also a graduate of the University of Tartu’s Faculty of Medicine; later, she held the post of director of the Tuberculosis Sanatorium at Kiidjärve. Together with her husband, Ilse Rootsmäe dedicated her spare time to the hobbies of ornithology and areal studies.

The brief preface that has been added to the manuscript that serves as the basis for this book mentions that the Rootsmäes studied every part of Võnnu parish. This meant collecting toponyms and local lore as they moved from farm to farm. The toponyms (particularly those with natural and agricultural

referents), and the lore related to these that the authors recorded directly from the people using them, constitute the greatest value of the book. Both of these are on the verge of disappearing or have already disappeared in connection with changes in settlement patterns and landscapes. However, the authors have also added plentiful data from archives and other sources: the History Archives, the Estonian Folklore Archives, the Institute of the Estonian Language, and the Latvian History Archives, as well as many books and journal articles that had appeared by that time. Historical events and almost all local legend motifs spread in the area have been mentioned together with a number of toponyms that occur in older documents. Attention has been paid to historical figures connected with Võnnu parish and local celebrities who live on in folklore. There are lists of manor owners, pastors, schoolteachers, and farmers who first purchased their farms from the manor owners.

The manuscript reached the Estonian Folklore Archives in 1990 and was the object of lively attention from scholars studying Võnnu parish in subsequent years. In 2008 the decision was made to publish the manuscript as a collaboration between the Estonian Folklore Archives at the Estonian Literary Museum and the Võro Institute.

The editorial aim in turning the archival manuscript into a source publication was to focus on the linguistic aspect of toponyms and lore from around Võnnu as well as to check the archival references. The number of entry articles was reduced by removing those that only included a synonym for a toponym accompanied by a reference to the main version of the name (the relevant synonyms are given in the article following the main version and can also be found in the index).

Additional contributions from the editors and archive workers have been provided in the footnotes. Thus settlement toponyms were compared with those included in Jaak Simm's Candidate of Sciences dissertation "The Settlement Toponymics of Võnnu Parish" from 1973; the versions of the names that appear in Simm's publications were also included in the comments. Rootsmäes' manuscript contains numerous etymologies deriving from oral usage or earlier literature or else suggested by the authors. More recent scholarly commentary on these has been provided in the editor's footnotes. The place names in the Rootsmäe's book are also accompanied by pronunciation guidelines that are partly based on the toponym collection of the Institute of the Estonian Language, and partly on the regularities of the reconstructed Võnnu sub-dialect.

The book ends with lists of the informants, references and sources, as well as an index of personal and place names.

Recording the place names and past of Võnnu parish was not finished with the gargantuan enterprise of Lemming and Ilse Rootsmäe. In 1986 the Estonian Folklore Archives organised a field expedition to Võnnu parish; the material collected is stored at the archives both as written and audio recordings. In 2013 the Hiite Maja Foundation conducted a study of natural sacred sites in Võnnu parish; copies of the resulting materials reached the Folklore Archives while this book was in the process of being edited. Thus, there is a rich collection of lore from Võnnu parish waiting for worthy successors to the Rootsmäes who could unite all the material and depart from new premises.

Lisad

Teatmeandjad

Nimi, sünniaeg, elukoht

1. Aarik, Ida, 1903, Terikeste.	27. Grigor, Irene, 1903, Agali.
2. Aarik, Kusta, 1889, Kosova.	28. Haidak, Emilie, 1874, Koorvere.
3. Aarna, Julius, 1897, Akste.	29. Hango, Herman, 1903, Terikeste.
4. Aarna, Miili, 1886, Akste.	30. Hansen, Helmi, 1914, Kurista.
5. Adoberg, Gustav, 1899, Mäletjärve.	31. Hansi, Villem, 1893, Järve.
6. Adomägi, Hendrik, 1902, Meerapalu.	32. Hansing, Valter, 1887, Kärsa.
7. Albre, Marta, 1902, Ahunapalu.	33. Havakats, Edgar, 1922, Kastmekoja.
8. Aljak, Jaan, 1879, Vööpste.	34. Hindma, August, 1899, Kärsa.
9. Aljak, Liine, Hammaste.	35. Hint, Hilda, 1903, Pilpa.
10. Alla, Juhan, 1889, Lääniste.	36. Hint, Pauline, 1905, Ahja.
11. Ani, Arnold, 1906, Alaküla.	37. Hintsar, Johannes, Valgemetsa.
12. Anijärv, Daavet, 1888, Üleküla.	38. Hüdse, Liine, 1899, Kriimani.
13. Ankru, Karl, 1891, Parveotsa.	39. Ilo, Minna, 1883, Vana-Kastre.
14. Arjukese, Ants, 1910, Rõka.	40. Ilpus, Jaan, 1910, Parveotsa.
15. Arjukese, Liisa, 1882, Ahunapalu.	41. Ilves, August, 1882, Tamme.
16. Asor, Leena, 1877, Vanamõisa.	42. Ilves, Aleksander, 1880, Kärevere.
17. Astovere, Eduard, 1892, Aru as.	43. Ilves, Helgi, 1946, Lootvina.
18. Asur, Alma, 1906, Pilpa.	44. Ipsberg, Eduard, 1887, Võru k.
19. Aumets, Daniel, 1883, Rasina as.	45. Issako, Oskar, 1890, Tartu l.
20. Avvus, Helene, 1887, Ahja.	46. Jaaguberg, Voldemar, 1906, Haavametsa.
21. Ehrglis, August, Leevi.	47. Jaakson, Erika, Tartu l.
22. Eimo, Liisa, Piiri.	48. Jaaniorg, Amalie, 1898, Metsküla.
23. Ellen, Voldemar, 1906, Vastse-Kuuste.	49. Jaaniorg, Ida, 1900, Metsküla.
24. George, Klavdia, 1907, Ibaste.	50. Jaansoo, Miili, 1885, Tartu l.
25. Goldberg, Liine, 1877, Sootaga.	51. Jaas, Arnold, 1912, Paagna.
26. Goldberg, Liisa, 1878, Kaaru.	52. Jaas, Linda, 1911, Mäletjärve.

53. Jakobson, Salme, 1896, Akste.
54. Janson, Kusta, 1879, Kosova.
55. Jantsen, Leo, Uniküla.
56. Joonas, August, 1885, Kosova.
57. Joonasson, Paul, 1896, Terepi.
58. Juhkam, August, 1906, Haavametsa.
59. Juksaar, Julius, 1906, Tartu l.
60. Jõksi, Maali, 1888, Ahunapalu.
61. Järv, Juhan, 1893, Ahunapalu.
62. Järvis, Evald, Järve.
63. Järvis, Leo, Järve.
64. Jäär, Elmar, 1921, Võru k.
65. Kaaro, Gustav, 1895, Võru k.
66. Kade, Erni, 1903, Akste.
67. Kaha, Marta, Lüko.
68. Kala, Ida, 1891, Sikakurmu.
69. Kala, Juhan, 1899, Kastre as.
70. Kalda, Adolf, 1896, Kärša.
71. Kaldemäe, Salme, 1896, Voore.
72. Kaldma, Eduard, 1900, Lüko.
73. Kalla, Samuel, 1894, Terikeste.
74. Kallas, Alide, 1898, Rabadiku.
75. Kallas, Salme, 1904, Tartu l.
76. Kalmus, Kusta, 1889, Haaslava.
77. Kangur, Oskar, 1904, Palu.
78. Karila, Oskar, 1905, Piirissaar.
79. Karjus, Peeter, 1897, Kõnnu.
80. Kepp, Johann, 1877, Lääniste.
81. Kibal, Jaan, 1894, Poka.
82. Kibal, Leopold, 1909, Tartu l.
83. Kibbal, Leena, 1866, Kägari.
84. Kiho, Helene, Hammaste.
85. Kihu, Adele, 1901, Võnnu.
86. Kiiple, Jaan, 1892, Vööpste.
87. Kiipli, August, 1894, Laho.
88. Kiljak, Endel, 1911, Kõnnu.
89. Kilk, Mahta, 1904, Kärša.
90. Kirsipuu, Anna, 1872, Tartu l.
91. Klaos, Emilie, 1886, Kõnnu.
92. Klaos, Herman, 1898, Paagna.
93. Klaos, Oskar, 1908, Kivisilla.
94. Klaos, Salme, 1898, Akste.
95. Klaus, Alfred, 1914, Kõnnu.
96. Klausson, Liisi, 1886, Lääniste.
97. Klink, Mari, 1868, Poka.
98. Kohu, Karla, 1887, Oru.
99. Kolin, Jaan, 1884, Oru.
100. Kolsar, Kristjan, 1894, Valgesoo.
101. Kolsar, Saamu, 1880, Valgesoo.
102. Konsa, Ida, 1880, Kaevandu.
103. Konsen, Hilda, 1892, Rookse.
104. Konsin, Karl, 1881, Vööpste.
105. Konts, Albert, Valgesoo.
106. Koor, Alma, 1892, Noorits-Metsküla.
107. Koort, Eduard, 1884, Tigase.
108. Koort, Peeter, 1894, Telliskivi.
109. Koosapoe, Alviine, 1890, Rasina.
110. Kooskor, Ella, Lääniste.
111. Kooskora, Jaan, 1873, Mustakurmu.
112. Kooskora, Taavit, 1878, Mustakurmu.
113. Koppel, Oskar, 1885, Lootvina.
114. Krigor, Johannes, 1908, Ahunapalu.
115. Kriisk, Alfred, 1912, Vanamõisa.
116. Krooman, Emilie, 1884, Kokke.
117. Kroll, Linda, Järve.
118. Kroon, Taniel, 1898, Kõnnu.
119. Kruusa, Johannes, 1908, Vastse-Kuuste.
120. Kubja, Robert, 1933, Võnnu.
121. Kuldma, Emilie, 1880, Vana-Kastre.
122. Kulmar, Alfred, Valgesoo.
123. Kulp, Davet, 1876, Kõnnu.
124. Kurg, Jaan, 1879, Metsküla.
125. Kurg, Voldemar, 1920, Kärša.
126. Kure, Elmar, 1908, Valgesoo.
127. Kurruk, Johannes, Kärevere.
128. Kurvits, Elmar, Mammaste.
129. Kurvits, Aleksander, 1888, Rasina as.
130. Kurvits, Viido, 1891, Alevi.
131. Kuslap, Gustav, 1903, Lääniste.
132. Kusma, Adele, 1889, Kägari.
133. Kusma, Davet, 1908, Akste.
134. Kusma, Liine, 1882, Akste.
135. Kutsar, Oskar, Akste.
136. Kuus, Julius, 1878, Väike-Kambja.
137. Kuuse, Aksel, 1904, Lootvina.
138. Kuusik, Anna, Metsküla.

139. Kuusik, Ernst, 1891, Akste.
140. Kuusik, Luise, 1908.
141. Kõima, Gustav, 1884, Valgesoo.
142. Kõiv, Aksel, 1918, Praaga.
143. Kõllamets, Liisa, 1878, Kadaja.
144. Käsper, August, 1897, Issaku.
145. Kääri, Ella, 1900, Metsanurga.
146. Käärrik, Helin, 1895, Tartu l.
147. Käärrik, Ida, 1887, Metsküla.
148. Käärrik, Jaan, 1887, Laane.
149. Käärrik, Juhan, 1882, Päkste.
150. Käärrik, Leonhard, 1906, Tamme.
151. Käärrik, Mahta, 1900, Sootaga.
152. Käärrik, Roosi, 1883, Alaküla.
153. Kütt, Elmar, 1903, Rabadiku.
154. Laane, Juuli, Tartu l.
155. Laanekuru, Amalie, 1884, Poka.
156. Laar, August, 1887, Terikeste.
157. Laari, Harri, 1914, Lääniste.
158. Laine, Arno, 1928, Noorits-Metsküla.
159. Laisk, Ants, 1906, Kadaja.
160. Laja, Liine, 1896, Võnnu.
161. Lambing, Alfred, 1907, Sarakuste.
162. Lambing, Anna, 1883, Sikakurmu.
163. Lambing, Endla, 1923, Kõnnu.
164. Lambing, Juuli, 1885, Sikakurmu.
165. Lauer, August, 1892, Sootaga.
166. Lauk, Kristjan, 1890, Säknalohu.
167. Laur, Alide, 1891, Tamme.
168. Laur, Johan, 1870, Võnnu.
169. Laur, Johan, 1894, Rehe.
170. Laurson, Richard, 1908, Tartu l.
171. Leego, Pauline, Ahunapalu.
172. Lehepuu, Armilde, Alevi.
173. Lenzius, Oskar, 1903, Valgesoo.
174. Lentso, Meeta, 1910, Kõrkküla.
175. Lestal, Jüri, 1884, Uniküla.
176. Lillefeld, Mahta, 1904, Vastse-Kuuste.
177. Lilleorg, Juuli-Marie, 1890, Kärsa.
178. Lillo, Elfriede, 1902, Uniküla.
179. Lillo, Helmi, 1912, Terikeste.
180. Lillo, Miili, 1909, Palu.
181. Lind, August, 1909, Voore.
182. Lind, Emilie, 1884, Voore.
183. Logina, August, 1884, Tartu l.
184. Logina, Ferdinand, 1908, Tartu l.
185. Lokk, Enn, 1911, Arojärve.
186. Lokko, Johannes, 1917, Alaküla.
187. Lokko, Kristjan, 1878, Ibaste.
188. Lokko, Taavet, 1889, Ibaste.
189. Lomp, Bernhard, 1923, Lääniste.
190. Lond, Johannes, 1917, Alaküla.
191. Looga, Eduard, Agali.
192. Looga, Meinhard, 1924, Laane.
193. Loor, Leo, 1892, Kõnnu.
194. Luts, Johan, 1884, Kanariku.
195. Lutsu, Ella, 1908, Arojärve.
196. Lõivokene, Amanda, 1901, Vastse-Kuuste.
197. Lüpsik, Liisa, 1876, Raeküla.
198. Madismäe, Joosep, 1874, Rabadiku.
199. Madisson, Aksel, 1915, Kastmekoja.
200. Madisson, Davet, 1878, Tartu l.
201. Madissoo, Rosalie, 1886, Kastmekoja.
202. Malts, Vilhelmine, 1886, Rasina.
203. Manglus, Anna, 1903, Palu.
204. Marga, Aksel, 1904, Lootvina.
205. Meltsas, Jakob, 1881, Päkste.
206. Mets, Emilie, 1897, Mäletjärve.
207. Metsa, August, 1914, Tartu l.
208. Metsar, Adele, Järve.
209. Metsküla, Ain, 1894, Tartu l.
210. Miina, Jaan, 1876, Metsanurga.
211. Mikkil, Liisa, 1885, Tamme.
212. Milliste, Mihkel, 1885, Lääniste.
213. Mitt, Karl, 1881, Palu.
214. Mollok, Gustav, 1888, Vanamõisa.
215. Molloka, Helene-Rosalie, 1893, Tamme.
216. Mooses, Emilie, 1892, Kõrvesilla.
217. Mooses, Jolanda, 1923, Rookse.
218. Mootse, Elmar, 1903, Valgesoo.
219. Mootse, Elmar, 1914, Ibaste.
220. Mosin, Kusta, 1881, Kõnnu.
221. Mudasa, Ida, 1902, Tartu l.
222. Mugu, Harald, 1918, Tartu l.
223. Muna, Aleksander, Veskimäe.

224. Muruaas, Mahta, 1904, Tamme.
225. Must, Anna, 1894.
226. Must, Oskar, 1899, Palu.
227. Musting, Liisa, 1877, Laho.
228. Mutso, Hans, 1931, Agali.
229. Mutso, Kusta, 1887, Parapalu.
230. Mutso, Mihkel, 1890, Alevi.
231. Mutson, Liisa, 1875, Vööpste.
232. Muutra, Joosep, 1886, Piirissaar.
233. Mõrd, Karl, 1889, Rookse.
234. Mõttus, August, 1900, Rookse.
235. Mõttus, Mari, 1860, Rookse.
236. Mäekala, August, 1889, Tartu l.
237. Mägi, Ida, 1890, Kärša.
238. Mägi, Osvald, 1897, Mustakurmu.
239. Mägi, Taavet, 1893, Mustakurmu.
240. Mäletjärv, Juhan, 1900, Mäletjärve.
241. Mällo, Joosep, Vönnu.
242. Männiste, Gustav, 1889, Sikakurmu.
243. Männo, Alfred, 1913, Tartu l.
244. Mühala, Adelberg, 1899, Noorits-Metsküla.
245. Müürsepp, Davit, 1884, Paagna.
246. Nagel, Alvine, 1895, Rookse.
247. Nagel, Ida, 1887, Ibaste.
248. Nagel, Rudolf, 1900, Lääniste.
249. Nagla, Anna, 1887, Vönnu.
250. Nagla, Valter, 1909, Ibaste.
251. Nemvalts, Mahta, Koorvere.
252. Neppo, Davet, 1908, Valgemetsa.
253. Nestra, Jaan, Rookse.
254. Nestra, Jennny, Vana-Kastre.
255. Noring, Roosi, 1879, Metsküla.
256. Nurmes, Artur, 1915, Vanamõisa.
257. Nursi, August, 1887, Kõrvesilla.
258. Nursi, Miina, 1881, Aruaia.
259. Oja, Gustav, 1893, Rasina as.
260. Ojasalu, Liine, 1899, Raeküla.
261. Olesk, Arved, 1899, Rookse.
262. Olesk, Ella, 1900, Rookse.
263. Otsa, Jaan, 1886, Vönnu.
264. Otsa, Luise, 1903, Vönnu.
265. Otsa, Selma, 1915, Lääniste.
266. Ott, Gustav-Eduard, 1895, Rasina.
267. Otti, Olev, 1930, Tartu l.
268. Paabo, Albert, 1894, Vönnu.
269. Paabo, Ida, 1896, Kõnnu.
270. Paabo, Jaan, 1875, Alaküla.
271. Paabo, Marta, 1898, Järve.
272. Paarmets, Oskar, 1895, Tartu l.
273. Padar, Eduard, 1886, Lootvina.
274. Padar, Kusta, 1877, Leevi.
275. Padar, Liine, 1883, Oru.
276. Padar, Osvald, 1900, Lootvina.
277. Padar, Voldemar, 1902, Leevi.
278. Palk, Samuel, 1897, Ahunapalu.
279. Palts, Eduard, 1877, Kärša.
280. Panksepp, Aksel, 1896, Terikeste.
281. Parisalu, Värđi, 1884, Uniküla.
282. Paurson, Albert, 1897, Tartu l.
283. Pedak, Reelee, Tartu l.
284. Pedmanson, Maks, 1912, Kastmekoja.
285. Peebu, Rudolf, 1894, Rõka.
286. Peedosaar, Jaan, 1898, Kosova.
287. Peedosaar, Juhan, 1902, Metsküla.
288. Peedoston, Taavit, 1880, Alaküla.
289. Peetma, Liisa, 1872, Kanasaare.
290. Peets, Anna, 1893, Koorvere.
291. Peetso, Kusta, 1875, Kõnnu.
292. Peetso, Mari, 1876, Kärša.
293. Peikre, Evald, 1924, Terikeste.
294. Penk, Liisa, 1888, Tartu l.
295. Persem, Elisabet, 1887, Sikakurmu.
296. Persem, Emilie, 1887, Sikakurmu.
297. Peterson, Jaan, 1886, Melliste.
298. Pihlap, Peeter, 1888, Raeküla.
299. Pihu, Julie, 1890, Metsküla.
300. Piir, Ida, 1896, Kõnnu.
301. Piir, Liine, 1885, Kõnnu.
302. Piirmann, Liisi, Vönnu.
303. Pille, Lilli, Leevi.
304. Pint, Kusta, 1891, Vönnu.
305. Ploom, Lilli, Lükö.
306. Poks, Anna, 1878, Ahunapalu.
307. Poks, Jaan, 1886, Paaga.
308. Poksi, August, 1889, Ibaste.

309. Poska, Alma, 1892, Ahunapalu.
310. Poska, Gustav, 1911, Liispõllu.
311. Poska, Ida, 1883, Matsisaare.
312. Poska, Kusta, 1891, Liispõllu.
313. Poska, Rudolf, 1916, Sootaga.
314. Praakle, Eduard, 1890, Kägari.
315. Praakli, Jaan, 1897, Poka.
316. Praakli, Oskar, 1898, Telliskivi.
317. Priikko, Karl, 1897, Poka.
318. Pruks, Johannes, 1885, Uniküla.
319. Prulles, Alide, 1887, Päkste.
320. Puistaja, Liisi, 1896, Leevi.
321. Pulk, Voldemar, 1907, Sarakuste.
322. Pung, Gustav, 1888, Lokko.
323. Pung, Oskar, Kõnnu.
324. Punga, Liisa, 1889, Kriimani.
325. Pungar, Eduard, 1894, Terikeste.
326. Punnmann, Paul, 1909, Viisli.
327. Pöder, Mihkel, 1889, Võnnu.
328. Pöder, Richard, 1916, Kõnnu.
329. Põdersoo, Leonhard, 1912, Terikeste.
330. Põlluste, Jaan, 1917, Tartu l.
331. Päiv, Adele, 1891, Päkste.
332. Päärand, Daniel, 1892, Säkna.
333. Püttsepp, Karl, 1898, Tamme.
334. Raag, Miili, 1886, Palu.
335. Rammul, Liide, 1889, Agali.
336. Ratas, Mari, 1884, Terikeste.
337. Rattik, Juuli, 1888, Vanamõisa.
338. Raud, Paul, 1915, Vanamõisa.
339. Raudkats, Evi, 1909, Kaagvere as.
340. Rebane, Elise, 1894, Rookse.
341. Rebane, Meinhard, Akste.
342. Rebase, Jaan, 1892, Võnnu.
343. Reedi, Johannes, 1897, Ibaste.
344. Reili, Juhan, 1910, Metsanurga.
345. Rein, Juhan, 1879, Sarakuste.
346. Reino, Taavet, 1889, Vööpste.
347. Rihm, August, Koorvere.
348. Rihma, Liisa, 1883, Kastmekoja.
349. Rihma, Luise, 1912, Kärša.
350. Rodima, Arnold, 1892, Terikeste.
351. Rodima, Värdis, 1895, Terikeste.
352. Rooma, Adelberg, 1895, Terikeste.
353. Rooma, Anna, 1892, Lääniste.
354. Rooma, Juula, 1882, Tartu l.
355. Rooma, Liisa, 1882, Issaku.
356. Roose, Oskar, 1907, Uniküla.
357. Rootsi, Helene, 1900, Võru k.
358. Rootslane, Elmar, 1913, Voore.
359. Rootslane, Oskar, 1892, Veskimäe.
360. Rootsmäe, Taavet, 1885, Tartu l.
361. Rosenberg, Erna, 1908, Valgemetsa.
362. Rosenberg, Marie, 1887, Palu.
363. Rosi, Anna, 1882, Mäletjärve.
364. Rosi, Salme, 1900, Kõrvesilla.
365. Rossmann, Liine, 1896, Alaküla.
366. Rull, Erich, 1890, Terikeste.
367. Russin, Larissa, 1899, Pedaspää.
368. Rutin, Juuli, 1887, Lääniste.
369. Rämmal, Gustav, 1886, Lokko.
370. Rämmal, Paul, 1905, Vanamõisa.
371. Räsä, Taavit, 1875, Kõnnu.
372. Ründal, Jaanus, 1911, Tartu l.
373. Rüütli, Adele, 1891, Alaküla.
374. Rüütli, August, 1895, Alaküla.
375. Saag, Juhan, 1912, Kärša.
376. Saag, Leena, 1873, Kärša.
377. Saar, Aleksander, 1889, Pilpa.
378. Saar, Ferdinand, 1893, Lükko.
379. Saar, Liine, 1898, Kaarli.
380. Saar, Oskar, 1882, Terikeste.
381. Saarva, Bernhard, 1906, Mustvee l.
382. Saavik, Veronika, 1890, Musta as.
383. Sagar, Reinhold, Kokke.
384. Sakk, Peeter, 1895, Piirissaar.
385. Saks, Aleksander, Oru.
386. Saks, Liisa, Kärša.
387. Saks, Olga, 1894, Elva l.
388. Saksman, Liine, 1886, Aruaia.
389. Saldum, Liisa, Padari.
390. Salumägi, Ida, 1897, Noorits-Metsküla.
391. Sandre, Alide, 1895, Kosova.
392. Sandre, August, 1887, Hammaste.
393. Sandre, Marie, 1891, Viisli.
394. Sarvina, Akulina, 1867, Varnja.

395. Savas, Lisette, 1904, Leevi.
396. Savik, Aleksander, 1889, Ahja.
397. Savisaar, Ella, 1903, Alaküla.
398. Schuster, Aksel, Poka.
399. Schwalbe, Ernst, 1902, Palu.
400. Seiler, Voldemar, 1909, Sikakurmu.
401. Selliste, Eduard, 1910, Metsanurga.
402. Sellkääri, Anna, 1888, Metsanurga.
403. Semm, Arnold, 1926, Kõnnu.
404. Siilbeck, Amanda, 1900, Tartu l.
405. Siilbeck, Arnold, 1927, Lootvina.
406. Siiloja, Jaan, 1897, Pedaspää.
407. Siim, Liisa, 1883, Poka.
408. Simka, Oskar, 1905, Kastre as.
409. Sirel, Liisi, 1898, Lääniste.
410. Soodla, Endla, Tartu l.
411. Soovalla, Liisa, 1887, Lääniste.
412. Sorga, Salme, 1899, Kastmekoja.
413. Sorok, August, 1897, Terikeste.
414. Suit, Kalju, 1919, Lääniste.
415. Suits, Arnold, 1911, Veskimäe.
416. Suits, Gustav, 1886, Järve.
417. Sulbi, Ida, 1888, Lääniste.
418. Sulbi, Meinhard, Kivisaare.
419. Säre, August, 1889, Tamme.
420. Säre, Peeter, 1874, Aru as.
421. Zirna, Amanda, 1913, Ahunapalu.
422. Zirna, August, 1896, Ahunapalu.
423. Zirna, Davet, 1890, Savimäe.
424. Zirna, Leena, Üleküla.
425. Zirnask, Alide, 1916, Ibaste.
426. Zoo, Eduard, 1900, Sarakuste.
427. Zoobel, Alfred, 1902, Tartu l.
428. Zovo, Eduard, 1888, Pedaspää.
429. Tamm, Endel, 1917, Terikeste.
430. Tammsalu, Aksel, 1907, Rookse.
431. Tani, Leena, 1883, Ahunapalu.
432. Tanni, Johanna, 1892, Kõrvesilla.
433. Tanni, Liisa, 1876, Ahunapalu.
434. Tarakanova, Linda, 1904, Kriimani.
435. Tarask, Kristjan, Alaküla.
436. Teder, Juhan, 1895, Kokke.
437. Teder, Leonhard, 1899, Kaagvere.
438. Tegova, Ella, 1899, Ahunapalu.
439. Tekkel, Evald, 1892, Tartu l.
440. Tenno, Alma, Võnnu.
441. Tenno, Arnold, 1915, Metsküla.
442. Tenno, Daniel, 1902, Hammaste.
443. Tenno, Jaan, 1901, Pedaspää.
444. Tennokese, August, 1895, Võõpste.
445. Tennosaar, Saamu, 1891, Järve.
446. Tens, Anna, 1891, Koorvere.
447. Tens, Joosep, 1876, Koorvere.
448. Tens, Salme, 1899, Koorvere.
449. Tensbek, Helene, 1896, Tartu l.
450. Tensing, Albert, 1906, Sikakurmu.
451. Tensing, Daniel, 1897, Sikakurmu.
452. Tensing, Jaan, 1902, Sikakurmu.
453. Tensing, Salme, 1888, Tigase.
454. Teppan, Villem, 1888, Lääniste.
455. Tiirik, Alma, Sootaga.
456. Tiirik, Jaan, 1892, Rasina as.
457. Tikk, Ervin, 1918, Tartu l.
458. Tikk, Helmi, 1891, Vissi.
459. Tikk, Oskar, 1883, Vissi.
460. Tikk, Oskar, 1893, Järve.
461. Timusk, Alfred, 1900, Lootvina.
462. Tippo, Anne, Sootaga.
463. Tooming, Ida, 1905, Kõnnu.
464. Toots, Hilda, 1911, Kurista.
465. Trilljärv, Jakob, 1903, Voore.
466. Trofimov, Jegor, 1902, Kikassaare.
467. Troon, Daniel, Akste.
468. Truuts, Voldemar, 1879, Jõepera.
469. Tšura, Ella, 1900, Tartu l.
470. Tätte, Aksel, 1893, Tartu l.
471. Tätte, Alide, 1904, Kurista.
472. Tätte, Arnold, 1908, Lääniste.
473. Tätte, Julius, 1889, Võru k.
474. Tätte, Marie, 1880, Rookse.
475. Tüür, Liisa, 1877, Melliste.
476. Udumets, Meinhard, 1919, Vissi.
477. Uiga, Ann, 1875, Ahijärve.
478. Uiga, Arnold, 1909, Terikeste.
479. Uiga, Juhan, 1904, Sarakuste.
480. Uiga, Miili, 1889, Ahunapalu.

481. Undrits, Johan, 1894, Haaslava as.
482. Unne, Gustav, Kokke.
483. Urbla, Salme, 1889, Kärsa.
484. Urgart, Elise, 1893, Arojärve.
485. Utter, August, Alaküla.
486. Utter, Jaan, 1887, Kriimani.
487. Vaher, Johannes, 1881, Padari.
488. Vaiga, Daavet, 1888, Kõnnu.
489. Valdmann, Liine, 1886, Ibaste.
490. Valdsoo, Leeni, 1889, Tartu l.
491. Valli, Alide, 1901, Valgesoo.
492. Vana, Amalie, 1897, Noorits-Metsküla.
493. Vardja, Luise, 1911, Üleküla.
494. Varik, Eduard, 1902, Kurista.
495. Vasila, Oskar, 1907, Sarakuste.
496. Veermann, Arved, 1896, Alaküla.
497. Vellmann, Liisa, 1878, Lüko.
498. Viira, Eduard, 1894, Kaarli.
499. Viira, Jaan, 1888, Kastre as.
500. Viksi, Eduard, 1894, Kaarli.
501. Viksi, Leena, 1886, Rookse.
502. Viksi, Miili, 1896, Ahunapalu.
503. Viljak, Aarne, 1934, Valgesoo.
504. Viljak, Valve, 1930, Valgesoo.
505. Viljamäe, Ernst, 1901, Akste.
506. Viljasto, Herman, 1895, Lääniste.
507. Villako, Liisi, 1899, Kõnnu.
508. Viro, Johan, 1888, Võnnu.
509. Visk, Taavit, 1899, Koorvere.
510. Vohla, Richard, 1911, Kurepalu.
511. Voitka, Liidia, 1910, Tartu l.
512. Voltri, Amanda, 1905, Kärevere.
513. Voltri, Voldemar, 1907, Kärevere.
514. Vombas, Kusta, 1886, Hammaste.
515. Vool, Hilda, 1911, Lüko.
516. Vosmi, Kusta, 1880, Metsküla.
517. Vuchmann, Olga, 1896, Tartu l.
518. Võõbus, Johan, 1873, Hammaste.
519. Õigus, Johannes-Voldemar, 1899, Kärsa.
520. Õkva, Eduard, 1898, Padari.
521. Link, Johannes, 1892, Tartu l.
522. Ojamaa, Emilie, Aardla.
523. Grossberg, Eduard, 1883, Aardla.
524. Ärs, Eduard, 1898, Aardla.
525. Jerkavits, Emilie, 1891, Igevere.
526. Klausen, Elmar, 1902, Igevere.
527. Toom, Leho, 1885, Igevere.
528. Kitsel, Eduard, Tuigo.
529. Koppel, Arved, Tuigo.
530. Silm, Oskar, 1888, Igevere.
531. Klink, Eduard, 1883, Päkste.
532. Pendla, Marie, 1893, Kärevere.
533. Mugra, Harald, 1918, Tartu l.
534. Tsovo, Eduard, 1888, Pedaspää.
535. Uiga, Taavet, 1909, Ahunapalu.
536. Krigul, Teodor, 1907, Tartu l.
537. Riis, August, 1897, Terikeste.
538. Parm, Johannes, 1910, Padari.
539. Klaos, Leena, 1881, Akste.
540. Ranna, M.
541. Kiljak, T.
542. Peepson, A.
543. Lepikov, A.
544. Toots, E.
545. Kiljak, I.
546. Paabor, E.

Kirjandus

- Ariste, Paul 1962. Mõnda substraadist. – *Keel ja Kirjandus*, nr. 1, lk. 13–17.
- Brasch, C[onrad] von 1857. Himmelshäuser. (Korrespondenz. Livland.) – *Das Inland: Eine Wochenschrift für Liv-, Esth- und Curland's Geschichte, Geographie, Statistik und Literatur*, nr. 46, vrg. 766–767.
- Bruiningk, H. 1923. *Livländische Güterurkunden (aus den Jahren 1501 bis 1545)*. Bd. II. Im Auftrage und auf Kosten des Lettländischen Bildungsministeriums herausgegeben von H. Bruiningk. Riga.
- EH = Uuet, Liivi 2002. *Eesti haldusjaotus 20. sajandil*. Tallinn: Eesti Riigiarhiiv.
- Eisen, Matthias Johann 1901. *Endised jõumehed: Lood Kalewipojast, Suurest-Töllust, Leigrist ja teistest*. Trükki antud M. J. Eiseni rahvaluule kogust. Narwa: R. Pöder.
- Eisen, Matthias Johann 1916a. Kaks wahitorni kantsi Emajöel, Warbek ja Oldentorn. – *Postimees*, nr. 50, lk. 2; nr. 52, lk. 2.
- Eisen, Matthias Johann 1916b. Maa-alused teed. – *Eesti Kirjandus*, nr. 8, lk. 260–266; nr. 9, lk. 291–302.
- Eisen, Matthias Johann 1917a. Pühad puud. – *Eesti Kirjandus*, nr. 11–12, lk. 293–304.
- Eisen, Matthias Johann 1917b. Loomaohver. – *Eesti Kirjandus*, nr. 5, lk. 193–198; nr. 6, lk. 209–216; nr. 8–10, lk. 276–279.
- Eisen, Matthias Johann 1920. *Teised eesti kohalikud muistejutud*. Tallinn: Eestimaa Kooliõpetajate Vastastiku Abiandmise Seltsi raamatukauplus.
- Eisen, Matthias Johann 1924. Eesti keelest kadunud, saksa keeles püsinud eestikeelsed kohanimed. – *Eesti Keel*, nr. 3–4, lk. 67–82.
- EKSS = *Eesti keele seletav sõnaraamat* 1–6. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2009. – <http://www.eki.ee/dict/ekss/>.
- EMS = *Eesti murrete sõnaraamat* I–V. Tallinn: Eesti Keele Instituut, 1994–2013. Eesti murrete sõnaraamatu 24.–26. vihik (lõpetis–mussis). – <http://www.eki.ee/dict/ems/>.
- Faster, Mariko 2005. *Võru- ja Setumaa kohanimed determinandid*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool, eesti keele ajaloo ja murrete õppetool.
- Faster, Mariko jt. (koost.) 2014. *Eesti-võro sõnaraamat = Eesti-võro sõnaraamat*. [Võru]: Võro Instituut.
- Faster, Mariko, Evar Saar 2002. *Võromaa kotussõnimmist. Võro Instituudi toimõndusõq = Publications of Võro Institute* 13. Võro: Võro Instituut.
- Hermann, U. 1966. Emajõe “kaevandid”. – *Eesti Loodus*, nr. 3, lk. 171–172.
- Iva, Sulev (koost.) 2002. *Võro-eesti synaraamat = Võru-eesti sõnaraamat. Võro Instituudi toimõndusõq = Publications of Võro Institute = Võro Instituudi toimetised* 12. Tartu; Võro: Võro Instituut. – <http://www.folklore.ee/Synaraamat/>.

- Joalaid, Marje 2000. Hammaste ja hambad: ühe Lõuna-Tartumaa küla nimetraditsioonist. – *Õdagumeresoomõ piirisüämeq = Keskused läänemeresoome piiridel: konverents Verskan, rehekuu* 28.–30. 1999. Võro Instituudi toimõndusõq = *Publications of Võro Institute* 10. Võro: Võro Instituut, lk. 137–146.
- Jung, Jaan 1879. *Eesti rahwa wanast usust, kombedest ja juttudest. Kodu-maalt*, nr. 6. Tartu, Laakmann.
- Keem, Hella 1970. *Tartu murde tekstid. Eesti murded* III. Tallinn: Valgus.
- Keem, Hella, Inge Käsi 2002. *Võru murde tekstid. Eesti murded* VI. Tallinn: [Eesti Keele Sihtasutus].
- Kettunen, Lauri 1955. *Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen. Suomalaisen Tiedeakademian Toimituksia*. Sarja B, nide 90, 1. Helsinki.
- Kirm, Taivo 2011. Oskar Rütli – 140 aastat sünnist. – *Teataja: Haaslava valla infoleht*, nr. 11 (207), lk. 4. – <http://www.haaslava.ee/pages/files/teataja/infoleht207.pdf>.
- Kumari, Eerik 1972. *Ahja jõe ürgorg*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Körber, Ed[uard] Ph[ilipp] 2003. Võnnu kihelkonna ajalugu. – *Võnnu kihelkonna ajaraamat. VLMS "Lööke" toimetised* I. Koostanud Tiit Meerits. Võnnu: Võnnu Laulu- ja Mänguselts "Lööke", lk. 3–53.
- Körber, Eduard Philipp 1837. Notizen über das Schloss Oldenthorn im Kirchspiel Wendau. – *Das Inland: Eine Wochenschrift für Liv-, Esth- und Curland's Geschichte, Geographie, Statistik und Literatur*, nr 17, vrg. 277–279.
- Laid, Eerik 1923. *Eesti muinaslinnad*. Tartu: Loodus.
- Ligi, Herbert 1961. *Eesti talurahva olukord ja klassivõitlus Liivi sõja algul (1558–1561)*. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, Ajaloo Instituut.
- Moora, Aliise 1964. *Peipsimaa etnilisest ajaloost: ajaloolis-etnograafiline uurimus Eesti-Vene suhetest*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Mäger, Mart 1967. *Eesti linnunimetused*. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia.
- Norvik, Madis 1962. Kohanimedest Koka-, Koke-, Koki-. – *Emakeele Seltsi Aastaraamat* VIII/1962, lk. 75–86.
- Pabst, Eduard 1857. Zwei Himmelshäuser unter der Erde. – *Das Inland: Eine Wochenschrift für Liv-, Esth- und Curland's Geschichte, Geographie, Statistik und Literatur*, nr. 44, vrg 724–728.
- Pall, Valdek 1973. Väikeste loodusesemete nimesid. – *Keel ja Kirjandus*, nr. 3, lk. 163–166.
- Reiman, Willem 1909. Eesti kohanimed. – *Eesti Kirjandus*, nr. 5, lk. 177–188.
- Riikoja, Heinrich 1934. *Eesti järvede nimestik*. Tartu: Tartu Ülikooli juures olev Loodusuurijate Selts.
- Ruus, P. 1911. Mõned mälestused Võnnu kihelkonnast. – *Olewik*, nr. 28, lk. 467–468.
- Simm, J[aa]k 1972. Vene elemente Võnnu asulanimeses. – *ENSV TA toimetised. Ühiskonnateadused* 21, nr. 3, lk. 287–299.
- Simm, Jaak 1973. *Võnnu kihelkonna asustusalane toponüümika*. Väitekirj filoloogika kandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks. Tallinn: Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Simm, Jaak 1975. Isikunimedest tulenenud Võnnu asulanimesid. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 19–20 (1973–1974). Tallinn: Eesti Raamat, lk. 179–204.

- Simm, Jaak 1977 Võnnu külanimesid. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 22 (1976). Tallinn: Eesti Raamat, lk. 109–126.
- Teataja 2001. Kodukandilood (LIV). Lehekülgi Haaslava valla ajaloost. – *Teataja: Haaslava valla infoleht*, nr. 8 (87), lk. 7. – <http://www.haaslava.ee/pages/files/teataja/infoleht87.pdf>
- Tuglas, Friedebert 1939. Märkmeid Kaera-Jaani kohta. – *Eesti Kirjandus*, nr. 8, lk. 357–360.
- Tuglas, Friedebert 1989. *Kogutud teosed* 4. Väike Illimar. Tallinn: Eesti Raamat.
- Tuulse, Armin 1942. *Die Burgen in Estland und Lettland. Öpetatud Eesti Seltsi toimetused* XXXIII. Tartu: Dorpater Estnischer Verlag.
- Vahtra, Jaan; Ivask, Al. 1940. *Taevaskoda ja Valgemetsa: koguteos*. Tartu.
- Valk, Uno (koost.) 1988. *Eesti sood*. Tallinn: Valgus.
- Vilbaste, Gustav 1993. *Eesti taimenimetused = Nomina vernacula plantarum Estoniae. Emakeele Seltsi toimetised* 20 (67). Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia.
- Vilberg, Gustav 1931. *Eesti loodusmälestusmärke. Eesti Looduskaitse Osakonna toimetised* 8. Eesti Looduskaitse Osakonnale saadetud teadete järele koostanud G. Vilberg. Tartu.
- VMS = *Väike murdesõnastik* 1–2. Toim. Valdek Pall. Tallinn: Valgus, 1982, 1989.

Käsikirjalised allikad

EAA – Eesti Ajalooarhiiv
EKLA – Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuuriloolise Arhiivi käsikirjakogu
EM – Eesti Keele Instituudi eesti murrete kartoteek
KKI, MT – Keele ja Kirjanduse Instituudi murdetekstid
KN – Eesti Keele Instituudi kohanimekartoteek
LVVA – Läti Riiklik Ajalooarhiiv

Rahvaluulekogud Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivis

E – Matthias Johann Eiseni rahvaluulekogu
E, StK – M. J. Eiseni stipendiaatide rahvaluulekogu
EKmS – Eesti Kirjameeste Seltsi rahvaluulekogu
EKRK – Tartu Ülikooli eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri kogu
EKS – Eesti Kirjanduse Seltsi rahvaluulekogu
ERA – Eesti Rahvaluule Arhiivi rahvaluulekogu
ERM – Eesti Rahva Muuseumi rahvaluulekogu
H – Jakob Hurda rahvaluulekogu
RKM – Eesti TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. (Riikliku) Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonna rahvaluulekogu

I. V. – Ilmar Voltri suulised ja Haaslava valla infolehes Teataja 2000–2002 ilmunud teated

Illustratsioonid

Ilse ja Lemming Rootsmäe 1967. aastal	10
Vooremägi	70
Kriimani järv	77
Roiu vesiveski	93
Poka järved	109
Endine kooli- ja palvemaja Ahunapalus	189
Ahijärv	285
Kurista mõisa häärber	307
Rahakeldri mägi (Väike-Taevaskoda) Rookse orus	333
Suitsumäe ohvipärn	346
Suur-Taevaskoda Rookse orus	349
Alexander Guillemotte de Villebois' hauakamber Võnnu vanal kalmistul	358
Vaade Lootvina küla vahel	397
Akste pettäi	473
Kärsa apostliku õigeusu kirik	509
Lääniste linnamägi	520
Von Braschide hauakabel Ahja kalmistul Lülletemäel.	527
Ahja jõe kallas Mihklimäe juures.	532
Vaade Valgesoo kaitseala vaatetornist üle Kärsä Suursoo.	577
Muistne külakalmistu Kabõlimägi Kastmekojas	627
Muistne külakalmistu Siugõmägi Kastmekojas	665

Kaardid

Kaardiväljavõtetes on aluskaardina kasutatud Maa-ameti Eesti põhi-kaarti 1:20 000 (aastatest 1997, 2001, 2006), mis siinses väljaandes on esitatud halltoonides. Aluskaardile lisatud asustusnimed (sh hävinud talukohad) on esitatud püstkirjas, loodusnimed kaldkirjas.

1. Haaslava mõis, Mõra küla ja Kriimani mõisa Kurepalu küla.	24
2. Uniküla kesk- ja lõunaosa, Möldripalu, Kriimani Paloküla edelaosa ja Vastse-Kuuste Alaküla põhjaosa.	25
3. Päkste küla, Roiu alevik ja Vooremägi.	26
4. Eelmise kaardi idapoolne jätk. Haaslava mõisa Kitseküla ja Iljamõisa ning Uniküla põhjaosa. Idaservas Kriimani mõisa lääneosa.	27
5. Poka mõis, Melliste ja Mäletjärve küla.	99
6. Kaagvere mõis, Vana-Kastre küla lõunaosa, Tõlgu metsa idaosa ja Võruküla.	115
7. Sarakuste mõis, ajalooline Sudaste küla ja ajalooline Sarakuste küla (nüüd ametlikult Sudaste). Kaardi kirdeservas Mäksa mõisa talud.	141
8. Tammevaldma küla ning selle lõunapoolsed eraldi osad Piitrejaagu ja Olli. Kagus Poka mõisa Mäekala ja Tuimäe külad.	154
9. Tasa küla ja selle ümbruse soosaared Perävalla soos.	181
10. Kastre mõis, Alevi küla ja Aruaia küla.	182
11. Kastrest ida poole jäävad kohad Emajõe ja Ahja jõe ääres.	183
12. Leego järve ja Leego küla väikeste kohtade nimed Perävalla soos.	184
13. Ahunapalo (Ahunapalu) küla Kastre-Perävalla keskosas.	185
14. Agali küla, Liispõllu ja Järvselja põhjaosa. Eelmise kaardi lõunapoolne jätk.	186
15. Amaste (Hammaste) küla, Issaku kõrvalmõis ja Kurista mõis.	279
16. Ruukse (Rookse) küla ja Kurista asunduse lõunaosa – eelmisest kaardist lõunas.	280
17. Terikeste küla ja Võnnu küla kirdeosa (Köstrimõts).	281
18. Võnnu küla, Võnnu alevik ja Kurista Saarepääln.	282
19. Võnnu küla idaosa, Lääniste küla lääneosa ja Terikeste küla Peräots.	283
20. Lootvina karjamõis, Lootvina küla põhjaosa ja Alaküla idaosa.	372

21. Vooreküla Vastse-Kuuste mõisa poolne osa.	373
22. Padari küla ja Kiidjärve mõisa Tikuta küla.	374
23. Koorvere küla ning Vastse-Kuuste mõisa Leevi küla (Leevijõe) ja Valgemetsa. 426	
24. Kiidjärve mõis ja Lüko, Järve ning Visse küla.	427
25. Kõnnu küla.	462
26. Ahja-Mõtskülä ja Mustakurmu küla põhjaosa.	463
27. Ahja mõis ja Kärša küla.	464
28. Akste küla ja Kärša küla lõunaosa.	465
29. Valgesuu (Valgesoo) küla.	466
30. Kastmekoda (Kastmekoja) küla ja Laane küla põhjaosa.	619
31. Rasina mõis, Rasina küla ja Rabadiku küla.	620
32. Sikakurmu küla keskosa.	621

Kohanimeregister

Raamatu kohanimeregister on esitatud nimede registrina, s.t. ühele registris antud nimele võib vastata mitu eri kohta maastikul.

Registrisse on võetud üksnes need nimed, mis XX sajandi teiseks pooleks olid rahva mälus säilinud. Siit leiab ka toimetaja poolt lisatud nimekujud, loobutud on foneetilise transkriptsiooni märkidest (näiteks on registris nimekuju *vaanussaar* asemel Vaanussaar). Erandina on registris sees saksakeelsed mõisanimed.

Paksus kirjas numbrid juhatavad lehekülgedele, kus vastav kohanimi on ühtlasi märksõnaartikli pealkirjaks. Selliste nimede puhul pole antud muid lehekülgi, kus vastavat kohta mainitakse (enamasti paiknevad need samas peatükis, kus põhiline artikkelgi).

Ülejäänud nime(kuju)d esinevad raamatus enamasti vaid mõne muu, Rootsmäedel põhiliseks peetud nime(kuju) sünonüümidenä. Registris ongi selliste nimede järel ära toodud vastav lehekülg, mõnel puhul lisaks ka mõni muu lehekülg, kus leidub täiendavat teavet.

Kui Võnnu murrakus nimekuju sisaldab mõnd liigisõna, mis on olemas sissejuhatava osa vastavas sõnastikus, siis pole sellist nimekuju registris eraldi antud (näiteks Lambasuu, Nõiasuu lomp, Vargatii, mis on Rootsmäedel antud kui paralleelvormid nimedele Lambasoo, Nõiasoo lomp ja Vargatee). Paljusid Rootsmäedel puuduvaid murrakupäraseid nimekujusid esindavad registris Võnnu murraku sõnad või sõnatüved, mis juhatavad kirjakeelsemate, Rootsmäede poolt esitatud variantide juurde (näiteks “Mõts- vt. ka Mets-”).

Kui ühes ja samas artiklis esinevad paralleelnimed asetsevad tähestiku järjekorras kõrvuti, siis on need registris koondatud ühele reale. Sellist koondamist on rakendatud ka juhtudel, kui kõigi samanimeliste kohtade puhul võib kasutada sama sünonüümi (näiteks “Rätsepa talu, Rätsepä talo”).

Kaldkirjas numbrid osutavad raamatus sisalduvatele kaartidele. Rootsmäedel esineva kohanime taha on registris märgitud kaardi lehekülg ka neil vähestel juhtudel, kui kaardil on nimi tunduvalt erineval kujul (näiteks Metsaülema talu 427 **445**, mis on kaardil Mõtskonna talu nime all). Ühtlasi on aga registris eraldi ära toodud ka sellised nimekujud.

Selgitagu eelnevat näitena üks registri kirje:

Sepa talu 25 **58** 62 99 **112** 115 **135** 172 185 233 **253** 279 283 **342** 403 **414** **415** 463 464
465 466 **570** 621 **660**

Nime järel on 10 (paksus kirjas) leheküljenumbrit, mis juhatavad eri talusid, kus “Sepa talu” on artikli pealkirjaks; 3 lehekülge, kus see nimi esineb sünonüümina, ja 11 (kursiivis) kaardilehekülge. Tartu murdes hääldub see kohanimi “Sepä”; hääldusest lähtudes võib vajaliku kirjeni jõuda, järgides viidet “Sepä(-) vt. ka Sepa(-)”.

1. mai nimeline kolhoos 288	Aarnike talu 622	Ahijärve küla 188
21. juuni nimeline kolhoos	Aarniko veski 622	Ahijärve palo 188
294	Aarniku talu 622	Ahijärve saar 285
Aabeli kalju 409	Aasa talu 182 187	Ahijärve soo 188
Aabsalu 466 467	Aassassaar 193	Ahijärve suu 285
Aabukurm 465 467	Aaslavva vt. Haaslava	Ahijärve vars 285
Aabukurmu kenk 465 467	Aavalombi talu 154 155	Ahja alevik 469
Aabu-Kusta talu 465	Aavalomp 478	Ahja asundus 468
Aada(-) vt.- Aida(-)	Aavaniit 431	Ahja jõgi 183 188 375 426 428
Aadamamägi 264	Aavisto nurme 468	468
Aadami talu 375	Aavisto palo 468	Ahja järv 491
Aado(-) vt. ka Aadu(-)	Aavistu 468	Ahja kolhoos 468
Aado talu 139 284	Abeniku talu 283 284	Ahja kool 468
Aadopalu 566	Abukurm 467	Ahja küla 469
Aadu(-) vt. ka Aado(-)	Abõniku talo 284	Ahja külanõukogu 469
Aadu talu 139 465 467	Adami talu 375	Ahja metsaülevaade talu 469
Aage org 72	Adiste küla 604	Ahja mõis 464 469
Aage talud 72	Ado talu 279 284	Ahja vallamaja 592
Aage veski 26 72	Aeniidi küün 82	Ahjajõe suu käänd 188
Aagemägi 26 72	Aeniit 72 115 116 185 187	Ahjalaan 188
Aanas- vt. Heinas-	Aesoo 375	Ahjametsa talu 73 372
Aardla järv 28	Aesoo mägi 375	Ahja-Metsküla vt. ka
Aardla küla 28	Aesoo nurm 375	Metsküla
Aardla polder 53	Agali järv 141 142	Ahja-Metsküla kool 463 471
Aardla soo 29	Agali küla 155 186 187	Ahja-Mõtsküla vt. Metsküla
Aardlapalu 29	Agali küün 155	Ahjasoo vars 205
Aardlapalu küla 29	Agali mets, vahtkond 188	Ahtakene jagu, Ahtakõnõ
Aarike talu 279 284 465 468	Agali talu 155	jagu 280 285
623	Agalimägi 156	Ahtik 185 188
Aarike tare 622	Age vt. Aage	Ahtiknurm 188
Aariku, Aarke vt. ka Aarike	Aha(-) vt. Ahja(-)	Ahtikunurm 188
Aarke oja 463 468	Ahali järv 142	Ahunapalu kool 185
Aarke sild 463 468	Aheniit 25 29	Ahunapalu küla 185 189
Aarke veski 468 528	Ahijärv 188 284	Ahunapalu surnuaed 185 190
Aarnika talu 622	Ahijärve kraav 188	Aia küla 469 588

- Aia talu **156 375 471**
 Aianurme talu **29**
 Aida talu **471 472**
 Aidamägi **619 623**
 Aidapera nurm **375**
 Aidla talu **462 472**
 Ainaotsa 110
 Ainas- vt. ka Heinas-
 Ainassild 194
 Ainjärv 431
 Aitusaar **73**
 Aitusaare mets 73
 Ajaniit 72
 Akali jõgi 190
 Akali kaevand 110
 Akaljõgi **190**
 Akalsuu loomus **190**
 Akerdaja talo 156
 Akerta talu 156
 Akertaja talu **156**
 Akkali järv 142
 Akste järv **472**
 Akste küla **465 472**
 Akste mets, vahtkond **465 473**
 Akste oja **465 473**
 Akste org **465 473**
 Akste pettäi **465 474**
 Akste talu **474**
 Akstõ vt. Akste
 Ala I küla 376
 Ala talu **285 372 375 465 474**
 Ala II küla 376
 Ala-Aljaku talu 228
 Ala-Aljaku talu 192
 Alakondra talo 475
 Ala-Härmä talu **620**
 Ala-Issako talu **474**
 Ala-Issaku talu 474
 Ala-Ivantsi talu 463
 Ala-Juka talu, Ala-Juko talu
 474
 Alakaavo suu, Alakaevu soo
 462 474
 Alakalda talu 421
 Ala-Kalda talu **376**
 Ala-Kapsi talu **475**
 Ala-Kihu talu 297
 Ala-Kilgi talu 282 **286**
 Ala-Klaose talu 495
 Ala-Kolli talu 25 **376**
 Ala-Kondra talu **475**
 Ala-Kontsi talu 427 433
 Alakundra talo 475
 Alaküla 25 107 372 **376 464**
 475
 Alalepik **29**
 Ala-Lilo talu 24 **29**
 Ala-Luusepera talu 47
 Ala-Musta talu 279 **286**
 Alamäe talu 280 **286**
 Ala-Naritse talu 26 97
 Alaniidu talu 27 **29**
 Alaniit **475 619 623**
 Alapalgi talu vt. Alapargi talu
 Ala-Paltsi talu 561
 Alapargi talu 330
 Ala-Pihlapuu talu 86
 Ala-Piiri talu 593
 Alarehi 635
 Ala-Roosa talu 280 337
 Alaräelmu **623**
 Alasi talu **464 475**
 Alasniidi mets 27 **29**
 Alasniit 27 **29 30**
 Alasoo **286 464 475**
 Ala-Suitsu talu, Ala-Suudso
 talo 282 **286**
 Ala-Süvaoru talu 580
 Alatare **464 475**
 Alatasa talu, Ala-Tasa talu **181**
 191
 Ala-Tenno talu 455
 Alatiigi talu **30**
 Ala-Tilba talu 582 589
 Ala-Tsea talu, Ala-Tsia talo
 426 428
 Alatski laan 495
 Ala-Tsuudso talo 286
 Ala-Täte talu 280
 Alaveere küla 481 482
 Ala-Väikesepä talu **463**
 Albre talu **191**
 Albri talu **116 464 476**
 Aleja 182 **191**
 Alevi küla 182 **191**
 Alevi mets **192**
 Aljaku talu **192**
 Allika talu 27 73 99 **100 141**
 156 279 286 464 476 623
 Allikjärv **156**
 Allikmäe talu 279 **286**
 Alliku vt. ka Allika
 Alliku kalju 426 459
 Alliku talu 73 **116 279 286**
 377
 Altenturm (talu) **115 116**
 Altenturmi talu 116
 Alumine Jaanioja 483
 Alumine (mõisa)järv 585
 Amasi küla 288
 Amaste küla 279 288
 Andomäe talu **476**
 Andomägi **476**
 Andrenina **192**
 Andruska loomus **192**
 Andsoruu 274
 Andsu vt. Antsu
 Ani talu 281 **286**
 Anikoa mets **30**
 Anikoa talu **30**
 Anikoja talu **186 192**
 Animatsi talu 279 **286**
 Anitiik 290
 Anne loomus **476**
 Annemägi 27 99 **117**
 Anni talu **623**
 Annuka talu **377**
 Annuka-Palu talu **141 157**
 Annõ loomus 476

Ansi talu **30 282 287**
 Antsoru **274**
 Antsu mets **287**
 Antsu talu **116 168 287 463 476**
 Antsuruu **274**
 Apnasaar **184 192**
 Apnasaare jõgi **192**
 Apnasaare mets, vahtkond **192**
 Apnassaar **192**
 Araka sild **287**
 Araka talu **26 73**
 Arakamõra **372 377**
 Arakamägi **26 73**
 Arakanurm **462 479**
 Arakuniit **619 623**
 Ararati mägi **465 476 619 636**
 Ardasoo **25 377**
 Ardasoo mägi **377**
 Arike vt. ka Aarike
 Arike talu **623**
 Armi talu **26 73 279 287**
 Aro(-) vt. ka Aru(-)
 Aro talu **281 283 287**
 Aroaia karjamõisa **192**
 Aroid **192**
 Arojärv **620 621 623**
 Arojärve küla **623**
 Aroniit **287**
 Arosoo **611 621 623**
 Arramäe pool **476**
 Arramäe talu **476**
 Arramägi **476**
 Arro karjamõis **157**
 Arromägi **476**
 Aru(-) vt. ka Aro(-)
 Aru asundus **157**
 Aru karjamõis **157**
 Aru kool **157**
 Aru talu **24 117 182 192**
 Aruaia asundus **182**
 Aruaia karjamõis **192**

Aruaia küla **182 193**
 Aruaia mets, vahtkond **183 193**
 Aruaia metsavaht **182**
 Aruaia metsnik **182**
 Aruid **193**
 Arula talu **287**
 Arumägi **476**
 Aruniit **287**
 Aruääre talu **182 193**
 Aslasaar **193**
 Assi org **280**
 Assi pedastik, Assi pedastik **281 287**
 Assi talu **154 157 280 287**
 Asta talu **287**
 Astlasaar **193**
 Astlasaare soo, Astlassaare soo **184 185 193**
 Astmemägi, Astmömägi **466 477**
 Asu talu **464**
 Asumägi **619 624**
 Asuripalu **624**
 Atikoja **427 430**
 Atikoja talu **430**
 Aude- vt. Haude-
 Audoja **32**
 Audsaar **477**
 Audsaare mets **73**
 Audsaare soo **73**
 Audsaare talu **73 619**
 Audumäe talu **99 100**
 Audõ- vt. Aude-, Haude-
 Aukalaan **185 193**
 Aukamägi **33**
 Aukaotsa **477**
 Aukapraks **463 477**
 Aukaundipraks **477**
 Aukupalu varik **377**
 Avakari lamm **477**
 Avasaare talu **478**
 Avitaja talu **477**

Avvamõtsa küla **194**
 Aya **469**
 Braschi kool **471**
 Brinkenhof **78**
 Britholmi talu **287**
 Castre-Mühle **139**
 Danieli talu **580**
 Danja **277**
 Ebenina **181 193**
 Eboläte **477**
 Ede-Aage talu, Edeage talu **26 74**
 Edemäe talu **99 100**
 Edeniit **426 430**
 Edenurme talu **340**
 Ede-Rootsi talu **338**
 Edesaar **611**
 Ede-Saar(i)k **185 193**
 Edesoo **430**
 Edessaar **193**
 Ede-Taguja **580**
 Eerika talu **24 30**
 Eeringaniit **27 33**
 Eerli talu **596**
 Eevamägi **427 430 602**
 Eevassaar **184 193**
 Eha talu **74 287 464 478**
 Eide küla **100**
 Eide talu **114 425**
 Ekardi(-) vt. ka Ikardi(-)
 Ekardi soo **24 30**
 Ekardimägi **24 30**
 EKP VI Kongressi nimeline kolhoos **430**
 Ellari talu **279 287**
 Elsekurm **117**
 Elseniit **593**
 Elsessaar **195**
 Emajõe kolhoos **193**
 Emaläte **466 478**
 Emandasoo **430**
 Emandasoo kael **431**
 Emmisesaar **478**

- Emmismägi **157**
 Emmissesaar **478**
 Emä- vt. Ema-, Imä-
 Emändä- vt. Emanda-
 Endla talu **288 464 478**
 Endrikipalo **426**
 Endrikipalu **377 426**
 Englismulgu **377**
 Engusmulk **378**
 Engüs- vt. ka Hengus-
 Engüsmulgu **378**
 Enno talu **372 378**
 Ennu talu **47**
 Eppenõna **193**
 Erne- vt. ka Herne-
 Erne talu **478**
 Erneloosk **431**
 Erneluusk **431**
 Erra talu, Errä talo **624**
 Errä- vt. Härä-
 Ersu talu **31**
 Esinurm **602**
 Essaksoo **624**
 Essaksoo talu **624**
 Essaku kõrts **624**
 Essaku soo **621 624**
 Essaku talu **624**
 Essäkeste soo **624**
 Essäksuu vt. Essaku soo
 Essäku vt. Essaku
 Everti talu **26 74**
 Haabsaare kenk **194**
 Haagi talu **624**
 Haaslava järv **24 31**
 Haaslava kõrts **24 31**
 Haaslava küla **31**
 Haaslava mõis **24 31**
 Haaslava vallamaja **24**
 Haaslava vanadekodu **32**
 Haava talu **378 478 624**
 Haavalomp **465 478 602**
 Haavametsa küla **194**
 Haavametsa talu **194**
 Haavametsa vahtkond **194**
 Haavaniidu kalju e. pae,
 Haavaniidü pae **427 431**
 Haavaniit **427 431**
 Haavasaare talu **427 459 478**
 Haavassaar **194 478**
 Haavassaare talu **478**
 Haaviku talu **99 100**
 Hainjärv **431**
 Hainjärve talu **431**
 Hainsoo talu **24 32 624**
 Halja talu **279 288**
 Halliku talu **141 142 194**
 Hammaste kool **288**
 Hammaste küla **279 288**
 Hammaste oja **289**
 Hammaste org **279 289**
 Hammaste Sepamaa talu **290**
 Hani talu **463**
 Hanilomp vt. Hanitiik
 Hanitiik **282 290**
 Hanso talu **32 287**
 Hansu talu **624**
 Hapnassaar **192**
 Harakanurm **462 479**
 Haraksaar **372**
 Hargi saar **479**
 Hargi talu **542**
 Harju talu **32**
 Haselau **31**
 Haudelomp **279 290**
 Haudemäe talu **625**
 Haudemägi **279 290 378**
 Haudoja **24 32**
 Haukamägi **33**
 Haumani talu **466**
 Havakatsi mägi **635**
 Havusilla **194**
 Havvamõtsa küla **194**
 Havvanõna **184 194**
 Heegomägi **602**
 Heegoorg **603**
 Heeringaniit **27 33**
 Heido küla **100**
 Heidohof **110**
 Heinamaa talu **74**
 Heinasaare talu **290**
 Heinasoo talu **479**
 Heinassild **194**
 Heinassilla soo **195**
 Heinassoo **195 479**
 Heinassoo sild **479**
 Heinassoo talu **479**
 Heinassoo tee **479**
 Heiti talu **74**
 Helina seltsimaja **115 118**
 Heljo talu **479**
 Helsingisaar **184 195**
 Hengusmulk **372 378**
 Hengussoo **378**
 Hennu talu **24 33**
 Hernejärv **374 378**
 Hernejärve talu **374 378**
 Herneloosik **426 431**
 Hiieplats **121**
 Hiire vang **547**
 Hiiumetsa talu **603**
 Hiiusaar **195**
 Hiiusoo **195**
 Hiljamois **34**
 Hingusmulk **379**
 Hirveaed **141 142**
 Hirvitiigi lohk **372 379**
 Hoburoots **546**
 Hobuse- vt. ka Obese-
 Hobusekael **131**
 Hobuseorg **26 74**
 Hobuserae, Hobusterae **195**
 Hoole talu **479**
 Hoorapalu **625**
 Hoorepi talu **195**
 Hortmanshof **110**
 Hullniit **462 479**
 Hulluniit **479**
 Hummarsaar **611**
 Hummarsaare nurm **611**

Hundi talu 374 **379** 395
 Hundikoopa pae 426
 Hundikuristik 433
 Hundinurm 280 **290**
 Hundipea **33**
 Hundisoo 574
 Hundiärgitaja niit 463 **479**
 Huntsoo 374 **379**
 Hurda talu **379**
 Hurdaorg **157 479**
 Hurdaoru nurm 464 **480**
 Hurdaoru talu 464 **480**
 Hõbearu talu **33**
 Hõbelombi talu **379** 426
 Hõbelomp **379** 426
 Häide talu 115 **117**
 Häido küla 99 **100**
 Hälliaid 426
 Hällikont 465 **480**
 Hämariku talu 427 **431**
 Hämälaste mõis 625
 Hämälaste mägi **625**
 Hämälaste niit 620 **625**
 Hämälaste rae **625**
 Hämälaste talu 625
 Hämälatsi mägi 625
 Härgjärv **480**
 Härgjärve org **480**
 Härgjärve soo **480**
 Härgjärve talu **480**
 Härjakabel **379** 426
 Härjatiik **117**
 Härma pilliroog 612
 Härma ruukene **612**
 Härma talu **480** 620 **625**
 Härmakurm **612**
 Härmaoja **612** 621 **625**
 Härmaski mägi 636
 Härämä(-) vt. ka Härma(-)
 Härämäski mägi 636
 Härarakabel **157**
 Häravarik 526
 Hübli talu 137

Hütti talu 425
 Ibaste I küla 481
 Ibaste küla **480**
 Ibaste II küla **74**
 Ibaste talu 283 **290**
 Ibaste veerealune **481**
 Ibastemägi 283 **290**
 Ibastõ(-) vt. ka Ibaste
 Ibastõ veerealonõ 481
 Igevere kool **33**
 Igevere küla **33**
 Ihese talu **195**
 Iholoputamise tiik,
 Ihuloputamise tiik **290**
 Iideoja 142
 Iideorg
 Iidoja 115 **142**
 Iidoja org, Iidorg **143**
 Ikardi(-) vt. ka Ekardi(-)
 Ikardi mets 24 **33**
 Ikardi soo 30
 Ikardi talu 24 **33**
 Ikardimägi 31
 Ilbo talu 614
 Ilja talu **34**
 Iljamois, Iljamõis 27 **34**
 Iljamõisa küla **34**
 Illossaar 642
 Ilma põhjata tiik **481**
 Imakeste soo, Imakste soo
 186 **195**
 Imaste küla 482
 Imma talu **482**
 Immastõsuo 195
 Immismägi 157
 Immissesaar 478
 Imste küla **482**
 Imä- vt. Ema-, Emä-
 Imäkeste soo 195
 Indi talu **379**
 Indo talu 99 373 **101** 154 **158**
 380
 Indokese kivi 617

Indomägi 154 **158**
 Inglissoo 378
 Ingusmulk, Ingüsmulk 379
 Indsikese org, Insikese org
 281 **290**
 Ipenurm **380**
 Irde talu 462 **483**
 Irdo talu 466 **483**
 Irveaid 142
 Irvitiigi lohk 379
 Issako(-) vt. ka Issaku(-)
 Issako talu 463 **483**
 Issako-Jaani talu 474
 Issako-Peetri talu, Issako-
 Piidre talo 539
 Issaksoo 624
 Issaku(-) vt. ka Issaku(-)
 Issaku asundus 291
 Issaku järv 279 **290**
 Issaku kool **290**
 Issaku küla 279 **291** 621 **626**
 Issaku mõis 279 **291**
 Issaku talu **291**
 Issaku tiik **626**
 Issaku veski 279 **291**
 Issakuniit **158**
 Issakunukk 463 **483**
 Ivani talu 115 **117** 152 463 **483**
 Ivansi talu, Ivantsi talo 463
 483
 Jaago talu **291**
 Jaagu talu 154 **158** **612**
 Jaani kabel, Jaani kirik 483
 Jaani loosk, Jaani luusk **431**
 Jaani talu 464 **483**
 Jaanimäe talu **118** 279
 Jaanimägi 373 374 **380**
 Jaanioja **483** **603**
 Jaaniorg 480
 Jaanissaar **282** **291**
 Jaanitulemägi 92
 Jaanuseniidi talu **195**
 Jaava talu 280 **292**

Jakapi(-) vt. ka Jakobi
 Jakapi talu 292 380
 Jakapi-Aariku talu 279
 Jakobi vt. ka Jakapi(-)
 Jakobi talu 279 **292 372 380**
 621 **626**
 Jakopi talo 380
 Jalaja talu **158**
 Jalaka talu **34**
 Jamsi mets 148
 Jannimägi 508
 Jannitare 508
 Jantkapalu 27 **34 74**
 Jantkapalu nurm 27 **34**
 Jantkapalu soo 60
 Jaskaniit 195
 Jaskapera **195**
 Jeeriko talu 280 **292**
 Jeeriku talu 281 **292**
 Jengero talu 380
 Jeroma talu **626**
 Jompal 280 **292**
 Joodalomp 426 **431**
 Joonase soo 497
 Joonase talu 331
 Joonassoo 497
 Joonassõ vt. Joonase
 Joosti talu, Josti talu 182 **195**
 196
 Jostiniit **196**
 Jugari talu 24 **34**
 Juhani talu **35**
 Juhkami niit **484**
 Juhkami talu 462 464 **484**
 Juhorka nukkk **603**
 Juka mõts **626**
 Juka talu 620 **626**
 Jukavälja, Jukavälä 621 **626**
 Jukka talu 626
 Juksaare mets 626
 Juraksu lomp **380**
 Juri ruu **274**
 Jutra talu 25 35

Juuda lingukivi 484
 Juuda-Jüri soo **158**
 Juudakivi **484**
 Juudaliin 35
 Juudalomp 35
 Juudaniidu kalju, Juudaniidü
 pae 426 **431**
 Juudaniit 374 **432**
 Juudapae 431
 Juudaperse lohk 185 **196**
 Juudimägi **74**
 Juudipalu 281 283 **292**
 Juudirae **74 115 118 427 432**
 Juudraniit **603**
 Juuno-Jaani org 466 **485**
 Juura talu 620 621 **626 627**
 Juuraku lomp 380
 Juuropi linn 237
 Juustu talu **485**
 Jõe talu 35 182 **196 386 466**
 485
 Jõeküla 392
 Jõeniit **432**
 Jõepera talu 620 **627**
 Jõesuu küla 241
 Jõeveer **196**
 Jõeveere talu 75 **485**
 Jõeviir
 Jõeääre talu 35 141 **143 196**
 280 **292 485**
 Jõksi talu **196**
 Jõmmsaar **292**
 Jõmmsoo **196**
 Jõmmtee **196**
 Jõngaro mõts, Jõngaru mets
 373 **380**
 Jõngaru mäed 373
 Jõngaru soo 373 **380**
 Jõngaru talu 373 **380**
 Jõõgri talu 463 **485**
 Jänese talu 154 **158**
 Jänesepajo 282 **292**
 Jänese soo 485 584

Jänesse(-) vt. Jänese(-)
 Jänessoo **380**
 Järve kaevand **196**
 Järve küla 427 **432**
 Järve talu 24 35 75 **158 292**
 380 426 485 612 620 628
 Järvekaja talu 99 **101**
 Järvekalda talu 99 **101**
 Järve-Konsi talo, Järve-
 Konsi talu, Järve-Kontsi
 talu 427 **433**
 Järvekurm 466 **433 485**
 Järvemäe järv **485**
 Järvemäe talu **486 603**
 Järvemänniku talu 101
 Järvenaba niit 372 **381**
 Järveotsa soo **486**
 Järveotsa talu 99 **143 159 381**
 427 **433**
 Järvepera 281 **293**
 Järvepera mets 154 **159**
 Järvepera niit 427 **433**
 Järvepera org 154 **159**
 Järvepera soo 182 **196**
 Järvepera talu 154 **159 182**
 197 372 381 486
 Järvesaar 99 **143**
 Järvesoo **486**
 Järvetaga talu, Järvetaguse
 talu 99 **101**
 Järveääre talu **486**
 Järvelja järv 253
 Järvelja jahiloss **197**
 Järvelja küla 186
 Järvelja mets, vahtkond **197**
 Järvsällä vt. Järvelja
 Jäägri talu 485
 Jüri kabel, Jüri kalmistu 445
 Jüri kirik 447
 Jüri-Andrese soo, Jüri-
 Andrössõ suu **486**
 Jürimaa põld **612**
 Jürimägi 664

Jürina talu, Jürinä talo 374
381

Jürisaar 664

Jürissaar 181 **197**

Jüritare talu **486**

Kaaguveere mõis 119

Kaagvere asundus **118**

Kaagvere kool **118**

Kaagvere käänd **197**

Kaagvere küla 115

Kaagvere loomus **197**

Kaagvere loss 115

Kaagvere mõis **119**

Kaali talu **197**

Kaaliku talu **381**

Kaani mets **486**

Kaanjärv 27 75

Kaansoo 27 75

Kaara(-) vt. ka Kaera(-)

Kaara talu **197**

Kaarditee 281 **293 486**

Kaarike talu 380

Kaarla talu **381 426**

Kaarli asundus 237

Kaarli karjamõis **197**

Kaarli küla **198**

Kaarli org **198**

Kaarli talu **198 463**

Kaarlimõis 197

Kaarlioja **198**

Kaarlioja küla **198**

Kaarlioja mets **199**

Kaarlioja niit **199**

Kaarlioja soo 199

Kaarna tare 35

Kaaru küla **603**

Kaasiku talu 35 141 **143 280**

293 381 466 487

Kaavandu vt. Kaevandu

Kaave talud 119

Kabelde soo 487

Kabeli ase 628 644

Kabelikants 154 **159**

Kabelikotus **433**

Kabelikurm **199**

Kabelikurmu talu **200**

Kabeliküngas 159

Kabelilohk 24 35

Kabelimets 172

Kabelimäe nurm **200**

Kabelimägi 25 26 **36 75 159**

200 279 281 293 381 519

528 619 628

Kabelinurm 185 **200 281 293**

Kabeliorg 35 **159 200**

Kabelipalu 282 **293**

Kabelivarik 279 **294**

Kabelte ainamaa **487**

Kabelte ase 531

Kabelte soo, Kabeltealone,

Kabeltealone ainamaa 487

Kaböldö(-) vt. Kabelte(-)

Kaböli(-) vt. Kabeli(-)

Kadaja küla **628**

Kadaja talu **36 64**

Kadaka talu 75 374 **382**

Kaera(-) vt. ka Kaara(-)

Kaera talu **487**

Kaera-Jaani tare **487**

Kaeratare 464 **487**

Kaevandu jõgi 196 **294**

Kaevandu küla **200**

Kaevude niit **200**

Kaha talu 374

Kahi talu 75

Kahre talu 282 **294**

Kahrujärv **487**

Kahrujärve soo **488**

Kahrukurm 464 **488 603**

Kahrulaan 296

Kahrunina talu 185 **200**

Kahruorg **382 426**

Kahruperselaan 296

Kahruperä 571

Kahrusaar **612**

Kahrusoo 294

Kahrussaar **628**

Kahrutare soo 281 **294**

Kahuri talu 27 75

Kaiaotsa käänd **201**

Kaiaotsa loomus **201**

Kaigu talu **36**

Kaijuri talu 279

Kaikajärv, Kaikjärv 99 **143**

Kaikjärve talu 99 **143**

Kajaksaar **294**

Kajaksaare käänd 317

Kajaksaare oja **294**

Kajaksaare talu **294**

Kajaksaare vars **294 317**

Kajaksoo **382**

Kaku talu 620 **629**

Kaku tare 50

Kakumägi 426 **433 446**

Kakusaar 620 **629**

Kakusaare mets **629**

Kakusaare talu 620 **629**

Kakussaar 629

Kakussaarõ vt. Kakusaare

Kakuvälja talu, Kakuvälä talo

629

Kala talu **159**

Kalamehe talu 198

Kalamäe talu **294**

Kalasaar, Kalassaar 181 **201**

Kalda talu 24 **36 75 99 101 102**

115 120 201 279 280 282

294 295 382 427 434 488

619 629

Kaldma kabel 628

Kalev **488**

Kalevi talu 75 **295 372 382**

427 434

Kalevipoja adrajälg 143

Kalevipoja adravagu **36**

Kalevipoja koorma ase **295**

Kalevipoja künnivagu,

Kalevipoja künnüvagu 25

27 36 101 143 282 295

Kalevipoja lingukivi 279 **295**
 Kalevipoja säng 104 519 623
 Kalinini-nimeline kolhoos
 159 201
 Kalja talu 619 **629**
 Kaljo talu 99 **629**
 Kalju talu 141 **143 372 382**
 464 465 **488 629**
 Kaljumäe talu 427 **434**
 Kallako talu **629**
 Kallasaar 280 **295**
 Kalli jõgi 254
 Kalli järv 181 **201**
 Kalli kõrts **201**
 Kalli loomus **201**
 Kalli talu **201 280 296**
 Kalliku mägi 298
 Kalliku talu 37 **120 296**
 Kalliotso rand 184 **201**
 Kallipera **201**
 Kallissaar **201**
 Kalmatumägi **603**
 Kalme kabel 630
 Kalme metsasaar 628
 Kalme talu 619 **629**
 Kalmemägi 619 **629**
 Kalmetemägi 488
 Kalmetimägi 466 **488**
 Kalmetumägi 488 630
 Kalmetuniit **630**
 Kalmistu talu 37
 Kalmistumägi 630
 Kalmumägi 27 37
 Kalmõ(-) vt. Kalme(-)
 Kalmõtimägi 488
 Kalmõtu- -vt. Kalmetu-
 Kalmõtõmägi 488 630
 Kaluri talu 24 37 **75**
 Kalõvi(-) vt. ka Kalevi(-)
 Kalõvipoja kuurma asõ 295
 Kanajala soo 185 **202**
 Kanarbiku talu 24 75 283 **296**
 488

Kanariku talu 465 **489**
 Kanarikumägi 465 **489**
 Kandimäe mets 372 **382**
 Kandinurm 427 **434**
 Kandsatare 75
 Kandsi(-) vt. Kantsi(-)
 Kandsitagone aanamaa,
 Kandsitagonõ aanamaa
 205
 Kandsu 489
 Kangro(-) vt. ka Kangru(-)
 Kangro talu 99 **102 296 427**
 434 462 489
 Kangromägi 280 **296**
 Kangru(-) vt. ka Kangro(-)
 Kangru mõts **630**
 Kangru talu 37 141 **143 489**
 621 **630**
 Kangrumõtsa niit **630**
 Kanistik 372 **382**
 Kannistiku talu 75
 Kannu(-) vt. ka Känno,
 Kännu(-)
 Kannu küla, Kannumetsa
 küla, Kannuræ küla **159**
 Kansi talu 373 **382**
 Kañstu vt. Kantsu
 Kantsi kõrts 182 **202**
 Kantsi käänd 183 **205**
 Kantsisaar **205**
 Kantsitagune heinamaa 182
 205
 Kantsu 462 **489**
 Kapsaloosik 426 **434**
 Kapsi käänd 183 **205**
 Kapsi loomus **205**
 Kapsi talu 280 **296**
 Kapsi veerealonõ, Kapsi
 veerealune **489**
 Kapsiküla 489
 Kapsimägi 515
 Kapsinukk **489**
 Kapsitare 75

Kapstaaia kurm **434**
 Kapstaloosik, Kapstaluusk 434
 Kardhallikas 54 70
 Kargaja nurmed **489**
 Kargajaalone, Kargajaalonõ
 489
 Kargajamägi 184 **205**
 Kargajapalo **489**
 Kargajasoo **490 584**
 Kargetagune, Kargõtagonõ
 184 **205**
 Karja talu 535
 Karjakeriko mägi 185 **206**
 Karjakerko pettäi 206
 Karjalamm 181 **206**
 Karjamaa 488
 Karjamaa talu 75
 Karjamäe kõiv 490
 Karjamägi 465 **490**
 Karjaorg 354
 Karjapraks **630**
 Karjasilla nurm **382**
 Karjasilla org 99 **144**
 Karjasilla soo 99
 Karjasilla talu 99 **144**
 Karjasoo **206 281 296 345 372**
 383 465 490
 Karjasoo talu **490**
 Karjassaar **206**
 Karjatare 224 508
 Karjuse talu, Karjussõ talo
 535
 Karl Marxi nimeline kolhoos
 383
 Karla talu 381
 Karlsberg 499
 Karnits 185 **206**
 Karnitsa kink **206**
 Karnitsa mets **206**
 Karnitsasoo 206
 Karnitse niit **206**
 Karnitsepalo 206
 Karnitsesoo 185 **206**

Karo(-) vt. Karu(-)
 Karsova talu 426 446
 Karsova-Sepä talu 426
 Kartuliaudõ nurm 184 206
 Karu talu 37 160 630
 Karulaan 296
 Karulomp 466 490
 Karupedajas 383
 Karvajärv 630
 Karvaksoo 141 144
 Kasaka talu 490
 Kase talu 38 76 115 120 160
 182 206 296 383 426 490
 630
 Kasela talu 185 206
 Kasemetsa talu 141 144 491
 630
 Kasemäe talu 383
 Kasemägi 383
 Kaseoru talu 631
 Kasepää loomus 207
 Kasesalu talu 160 296
 Kasevarik 102
 Kassi 427 434 619
 Kassi kõrts 427 434
 Kassi oja 430
 Kassi pae 427 434
 Kassi talu 631
 Kassijärv 491
 Kassikäpamägi 619 631
 Kassikäpp 181 207
 Kassikäpamägi 631
 Kassilohk 281 296
 Kassilomp 281 296
 Kassimets 27 102
 Kassimägi 427 434
 Kassioja 427 612
 Kassioja saar 612
 Kassiorg 427 434 491
 Kassioro 427
 Kassiroogand 462 491
 Kassisaar 184 207 281 296 631
 Kassisoo 281 283 296 297 383

Kastaani talu 160
 Kastani talu 160 491 631
 Kastanja talu 283 297
 Kastekaku nurm 281 297
 Kastme küla 632
 Kastmekoda 619 632
 Kastmekoja küla, Kastmõkua
 küla 631
 Kastre asundus 182 207
 Kastre mõis 182 207
 Kastre talu 210
 Kastre-Peravald, Kastre-
 Perävald 185 210
 Kastõkaku nurm 297
 Kasuvarik 99 102
 Kasumõts 426
 Kasvandikumägi 76
 Kasvandumägi 76 85
 Katerehe klamm 427 434
 Katerihma talu 451
 Katlaorg 491
 Katlapõld 465 491
 Katri lomp 280 297
 Katõrehe klamm 434
 Katõrihma talo 451
 Katõtamm 427 210
 Kausiorg 383
 Kausitare 383
 Kawershof 119
 Kebe koht, Kebe talu 38
 Kede talu 160
 Keego talu 76 619 620 632
 Keejaläte 603
 Keerdo talu 141 144 373 383
 Keerdo talu 144
 Keertu talo 383
 Keidlamägi 373 383
 Keldriküün 464 491
 Keldrimägi 384
 Kellamägi, Kellämägi 298
 Kellävere mägi 632
 Kelmiküla 160 491
 Kengu(-) vt. ka Kingu(-)

Kengu talu 114
 Kenguotsa ruu 274
 Kerdu talu 144
 Keresekont 491
 Keresemägi 491
 Keresse- vt. Keresse-
 Kerge talu 463 491
 Kergemäe talu 427 435
 Keriko(-), Keriku(-) vt. ka
 Kerko(-), Kiriku(-)
 Kerikuniit 463 491
 Kerikusaar 210 297
 Kerko(-) vt. ka Kiriku(-)
 Kerkomõisa 282
 Kerkomäe talu 281 297
 Kerkomägi 281 297
 Kerku(-) vt. Kerko(-),
 Kiriku(-)
 Kesa talu 38 632
 Keskkopli talu 211
 Keskmäe järv, Keskmäe
 järv 464 491
 Kesksaar 612
 Kesksaare talu 612
 Ketre talu 632
 Kevad 38 76
 Kevade talu 24 76
 Kibalimägi 160
 Kiddijerw 435
 Kidijärv 435
 Kiho talu 384
 Kihu talu 280 297
 Kihula talu 619 632
 Kiiako karjamõis 632
 Kiiako mägi 632
 Kiiako talu 621 632
 Kiiaku vt. Kiiako
 Kiidjärv 427 435
 Kiidjärve haigla 435
 Kiidjärve kool 427 435
 Kiidjärve küla 432
 Kiidjärve mõis 427 435
 Kiidjärve palo 426 437

- Kiidjärve raudteepeatuskoh **427 437**
 Kiidjärve talu **437**
 Kiidjärve vahtkond **437**
 Kiidjärve vallamaja **427 437**
 Kiidjärve veski **427 437**
 Kiige talu **632**
 Kiigemägi 412
 Kiigeorg **120**
 Kiigeoru hiieplats **120**
 Kiijaläte, Kiijaläte 603
 Kiilako talu **102**
 Kiinikärd **466 438**
 Kiininiit **619 632**
 Kiipuse karjamõis 121
 Kiipuse mets, vahtkond **38 121**
 Kiipuse metsavahikoht **38**
 Kiipuse ohvripettäi **121**
 Kiipuse talu **121**
 Kiisa oit **426 438**
 Kiisa pae **426 438**
 Kiisa talu **426 438**
 Kiisamäe talu **464 492**
 Kiisatsoll **181 211**
 Kiivitaja talu 76
 Kikasmägi 459
 Kikassaar **211**
 Kikassaare kõrts **183 211**
 Kikassaare küla **211**
 Kikassaare lomp 431
 Kikassaare soo **183 211**
 Kikassaare vars **183 211**
 Kikiniit **186 211**
 Kikka küla **141 160**
 Kikka talu **141 154 161 166 281 282 297 373 384**
 Kikkalomp **463 492**
 Kikkamets **121**
 Kikkamäe talu **373 384**
 Kikkamägi **24 38 154 161 280 298 373 384**
 Kikkaniit **298**
 Kikkasaar **211**
 Kikkasaarõ vt. ka Kikassaare
 Kikkasiir **211**
 Kikkasild **281 298**
 Kikkasoo **211**
 Kilgi mets **282 298**
 Kilgi talu **76 384**
 Kilgimägi **282 298**
 Kilginiit 563
 Kilgisaar **621 633**
 Kiljako talu **462 492**
 Kiljaku talu **24 76**
 Kiltre talu **283 463 492**
 Kiluorg 350
 Kiluotsa talu 334
 Kimera kaev **492**
 Kimera org **466 492**
 Kimõra vt. Kimera
 Kindapäkamägi,
 Kindapäkamägi **466 492**
 Kindlusemägi **27 38**
 Kindrali laegas 648
 Kindralisoo **161**
 King- vt. ka Käng-
 V. Kingissepa nimeline
 kolhoos **102 144**
 Kingsepa talu **279 299 492**
 Kingu(-) vt. ka Kengu(-)
 Kingu talu **121 161 182 211 279 299 493**
 Kinguotsa talu **281**
 Kirbu järv **38**
 Kirbu põld 426
 Kirbu talu **38 211**
 Kirbu võrendik **426 438**
 Kirbuniit **426 438**
 Kirbuorg **426 438**
 Kiressaar **211**
 Kiriku(-) vt. ka Kerko(-)
 Kiriku ase **25 38**
 Kirikumäe talu **299**
 Kirikumägi **25 39 389**
 Kirikupalu **25 384**
 Kirissaar **211**
 Kirissaare kink **211**
 Kirissaare mets **211**
 Kirivakade mägi **633**
 Kirivamarjasoo **76**
 Kirivasaar 633
 Kirivä- vt. Kiriva-
 Kiriväkadõ mägi 633
 Kirjo talu (= Kiro talu) 634
 Kirjulamm **183 212**
 Kirjulomp **281 283 299**
 Kirmiküla **26 76**
 Kiro talu (= Kirjo talu) 194
 Kirsi talu **161**
 Kirsimägi 332
 Kirstemägi, Kirstõmägi 609
 Kisla talu **115 141 144**
 Kislaniit **299**
 Kitsas jagu 285
 Kitsasjoom, Kitsasjuum **212**
 Kitsasvars **299**
 Kitse järv 39
 Kitse kirik 447
 Kitse küla vt. Kitseküla
 Kitse ruu **274**
 Kitse talu **27 39 74 212 283 438 426 465 468 493 633**
 Kitse tare
 Kitse-A talu **493**
 Kitsealtar, Kitsekumardus
 493
 Kitseküla **27 39**
 Kitseküla järv **27 39**
 Kitsemägi **621 633**
 Kitseniit **384 438 493 584**
 Kitseohvri 493
 Kitseoja **493**
 Kitseorg **465 493**
 Kitseoru talu **603**
 Kitsepera soo **76**
 Kitseroo soo 610
 Kitsjärv 435
 Kitsõ(-) vt. Kitse(-)

Kivessaar 212
 Kivestik 492 621 **633**
 Kivestiku vt. ka Kivistiku
 Kivestiku lomp **161**
 Kivestiku niit **212**
 Kivestiku talu 179 426 **438**
 Kivesto talu **494**
 Kivestu 466 **494**
 Kivistulaan **212**
 Kivestü(-) vt. Kivestu(-)
 Kivi talu **76 115 121 154 161**
 300 464 494 633
 Kiviallikas **438 459**
 Kiviküün 485
 Kiviküüni org, Kiviküünü
 org **494**
 Kivila talu **122**
 Kivilavva mets *115 122*
 Kivilüüsi kont **494**
 Kivilüüsi sild 465 **494**
 Kiviniidu kalju 426 **439**
 Kiviniit **161 186 212 426 439**
 Kivinurm **161**
 Kivinurme talu 282 **300**
 Kivinõna **612**
 Kivioja 633
 Kivioja mõts 620 **633**
 Kivioja talu 280 **300**
 Kiviorg **494**
 Kivioru talu **494**
 Kivipalo 466 **633**
 Kivipalu mets **439**
 Kivipalumägi 591
 Kivisaar **212**
 Kivisaare mets, vahtkond **212**
 Kivisild 282 **494**
 Kivisilla mets, vahtkond **495**
 Kivisilla metsavahitalu **495**
 Kivisilla talu 282 **495**
 Kiviste talu **384**
 Kivistiku vt. ka Kivistiku
 Kivistiku talu 27 **39**

Kivisöödi lohk, Kivisöödü
 lohk **385**
 Klaokse talu **633**
 Klaose(-) vt. ka Klaosse(-)
 Klaose talu **40 283 300 385**
 462 **495 603 620**
 Klaoseniit **385**
 Klaosniit **40**
 Klaosse(-) vt. ka Klaose(-)
 Klaosse mõts 373
 Klaossõ(-) vt. Klaokse,
 Klaose(-), Klaosse(-)
 Klaussoni talu 555
 Kliima talu 27 **40**
 Kliimi Piitre tare 27 71
 Kloostrimägi 126
 Klämsi talu 282 **300 302**
 Kobali heinamaa *115 122*
 Kobali mets **122**
 Kobratu org *141 144*
 Kobratu sild **144**
 Kodassaare mägi **495**
 Kodassaare org **495**
 Kodo- vt. ka Kodu-
 Kodonurm **612**
 Kodotsoll *181 212*
 Kodu- vt. ka Kodo-
 Kodunurm **385**
 Kodunurme talu **612**
 Koduvälja talu 427 **439**
 Koerakabel 464 **495**
 Kohisaar **212**
 Kohka kabel 628
 Kohtumägi *115 122*
 Kohu talu **122**
 Kohvisoo **385**
 Koidu talu 281 282 **300 464**
 495
 Koiksi talu *154 162*
 Koit **604**
 Koiva talu **633**
 Koiwo-mois 316
 Kokamägi **40**

Koke vt. Kokke
 Kokke Koke küla **40**
 Kokke Koke talu 462 **495**
 Kokkemois 51
 Kokota kapõl 199
 Kokota küla, Kokuta küla,
 Kokutaja küla **212**
 Kokõ vt. Kokke
 Kolamets 373 **385**
 Kolatski nukk **612**
 Koldbergi talu 374 427
 Kolga talu 26 **76 162 372**
 Koli-aud 496
 Koliavva palo 462 **496**
 Kolimetsa talu 281 **300**
 Kolla- vt. ka Kõlla-
 Kollametsa talu 280 **300**
 Kollilaan **496**
 Kollimetsa järv 281 **300**
 Kollimetsa mägi 301
 Kollimetsa talu 281 **300**
 Kollimägi **385 496**
 Kollo talu 496
 Kolmenurga talu **76**
 Kolmeraja talu **385**
 Kolmimäe talu **496**
 Kolo(-) vt. ka Kolu(-)
 Kolo talu 464 465 **496**
 Kolonisti talu *115 122*
 Kolonitsa talu 463 547
 Kolu(-) vt. ka Kolõ
 Kolu talu 464 465 **496**
 Koluaid 464 **496**
 Kombastu talu **604**
 Kombi mõts **604**
 Kommide rae **301**
 Kommussaare niit **385**
 Kondi talu 27 41 *115 122 213*
 Kondra järv 521
 Kondra lamm **496**
 Kondsiniit 439
 Konge talo 633
 Kongeniidu pae **439**

Kongeniit 466 **439**
 Kongi talu 619 **633**
 Kongs vt. ka Konksi
 Kongs talu 372 374 **385**
 Konksi vt. ka Kongs
 Konksi pae 374
 Konksi talu 374
 Konna talu **634**
 Konnakaevand **213**
 Konnalomp 280 **301**
 Konnaoja 53
 Konnumäe talu 299
 Konsa käänd, Konsa vang **214**
 Konsa-Metsmaa talu 373 **386**
 Konsveki talu 331
 Konteri kants 227
 Kontsiniit 426 **439**
 Kooba- vt. ka Koopa-
 Koobakont 464 **496**
 Kooba-Kusta mägi 46
 Koobamägi **162 634 635**
 Kooli talu 27 **41 77 144 154**
162 185 214 279
 Koolimaa talu 115 **144 279**
301 620 634
 Koolimaja talu 99 **102 122**
 Koolimõtsa järv 281
 Koolimõtsa talu 281
 Koolimägi **496**
 Koolipraks **496**
 Koolitare soo **496**
 Koolitare tee 115 **122**
 Koolitaremägi 463 **496**
 Kooljapalo 372 **386**
 Koolnupalo 621 **634**
 Koolukraav 27 **41**
 Koopa- vt. ka Kooba-
 Koopamägi **41 280 301 373**
386 448 450 462 505 635
 Koopasoo 463 **497**
 Koopemägi 462 **497**
 Koordi mägi 426
 Koordi talu 426

Koormasaar **214**
 Koorvere vt. ka Kuurvere
 Koorvere jõgi 428
 Koorvere kõrts 426 **439**
 Koorvere küla **439**
 Koorvere talu **440 450**
 Koorvere vesiveski 426 **440**
 Koosa käänd 183 **214**
 Koosapoja talu 621 **634**
 Kooskora järv **604**
 Kooskora Kruusamäe talu
604
 Kooskora liivak **604**
 Kooskora oja **604**
 Kooskora talu **604**
 Kooskora veski **605**
 Kooskora-Jakobi talu,
 Kooskora-Jakopi talo **497**
 Kooskora-Petri talu,
 Kooskora-Piidre talo **497**
 Kooskorra(-) vt. Kooskora(-)
 Kopalomp 464 **497**
 Kopli **497**
 Kopli niit **440**
 Kopli talu 99 **102 141 162 282**
301 427 440 462 464 466
497
 Koplimets **498**
 Koplimägi **386 426**
 Kopliniit 185 **214 634**
 Kopliots 184 **214**
 Koplipera 466 **498**
 Koplipäälaine 372 **386**
 Kordsoo **41**
 Korg- vt. Kork-
 Korge- vt. ka Korgõ-, Kõrge-
 Korgekingu rae 463 **498**
 Korgekink **498**
 Korgekondi rae 498
 Korgemägi **605**
 Korgepalo **498**
 Korgeperse rae 498
 Korgeperv **498**

Korgessaar 219
 Korgoa org 141 **162**
 Korgoa talu 141 163
 Korgõ- vt. ka Korge-, Kõrge-
 Korgõkengu rae 498
 Korgõkenk 498
 Korgõs- vt. Korges-, Kõrges-
 Korista vt. ka Kurista
 Korista mägi 281 **301**
 Korista saar **301**
 Korista soo 306
 Koristaja mõis 306
 Koristaja varik 331
 Korksild **498**
 Korksilla oja **498**
 Korksilla talu **498**
 Koroka järv 378 **498**
 Koroka talu **498 594**
 Korol 386
 Koroliniit, Korolipäälaine 372
386
 Kortsu talu **41**
 Kortsuu 41
 Koruka talu 594
 Koruli- vt. ka Koroli-
 Kosova vt. ka Kosuva
 Kosova karjamõis **499**
 Kosova küla **499**
 Kosova org **499**
 Kosova talu **499**
 Kosova varik **499**
 Kosuva vt. ka Kosova
 Kosuva asundus 499
 Kota talu 88 129 539
 Kotasaar 343
 Kotiaud **301**
 Kotiavva käänd **302**
 Kotiavva pajo **302**
 Kotiku järv **386**
 Kotiku kõrts **386**
 Kotiku oja 374 **440 499**
 Kotiku sild 374
 Kotiku talu 374 **387**

Kotiku veski 374 **387**
 Kotkapesa mänd **214**
 Kot'ko vt. Kotiku
 Kotsi soo **499**
 Kraavi talu **214 280 302 427**
 440 483 499 634
 Krabi talu 374 **387**
 Krandsilomp, Krantsilomp
 154 **162**
 Krausi ruu **274**
 Kriimani asundus 78
 Kriimani järv 27 **77**
 Kriimani kool 88
 Kriimani küla **78**
 Kriimani mõis 27 **78**
 Kriimani oja 27 **79**
 Kriimani org 37 **79**
 Kriimani rae **79**
 Kriimani Raeküla 91
 Kriisa talu 27 **41 464 504**
 Kriisa tare 625
 Kriisiots **387**
 Kriiva leplik 182 **214**
 Kriiva talu 154 **162**
 Kriivanurm 182 **214**
 Kriivatare 182 **214**
 Kripsi mets, vahtkond **499**
 Kripsi talu **499**
 Kristjani lamm **500**
 Kristjani talu 283 **302**
 Kristjani-Peetri talu **500**
 Kroonu kaev, Kroonu kaiv
 466 **500**
 Krupsi soo 584
 Kruusa niit 440
 Kruusa talu **41 500 634**
 Kruusaaugu talu 24 **41 214**
 500
 Kruusa-avva mägi 324 381
 Kruusa-avva talu 500
 Kruusahaua mägi 381
 Kruusamäe niit **387 426 440**
 Kruusamäe nukk **500**

Kruusamäe talu 24 **41 79 162**
 214 387 426 440 500 634
 Kruusamägi **79 381 387 400**
 500 605 636
 Kruusaniit **162**
 Kruusapalo **605**
 Kubijaorg **500**
 Kubijapõld **79**
 Kubijapõllu mets **79**
 Kubijatare 599
 Kubja talu **302**
 Kuianõna 185 **215**
 Kuianõna nurm 215
 Kuiva talu 464 **500**
 Kuivakuuse **501**
 Kuivassaar 185 **215**
 Kuivlomp 25 **387**
 Kuivsaar 215
 Kuivvang **501**
 Kuke talu 24 **41**
 Kukemägi **302 373 387**
 Kukessaar 141 **144**
 Kulbi kõrts 99 **102**
 Kulbi küla 99 **102**
 Kulbi talu 99 **103 302**
 Kulbimäe talu 102
 Kulbimägi 99 **103 117**
 Kuldallikas 543
 Kuldilmä nurm 184 **215**
 Kulkna karjamõis 80
 Kulkna kõrts 80
 Kulla talu 27 **42 302 619 634**
 Kulla-aud 501
 Kullaagu 387
 Kullaagu talu 464
 Kullaaugud 374 **387**
 Kullaauk 501
 Kullaküür **302**
 Kullalomp 466 **501**
 Kullamäe kraav **215**
 Kullamäe käänd **215**
 Kullamäe laan 620 **634**
 Kullamäe nurm 464 **501**

Kullamäe talu **215 283 302**
 372 **387 464**
 Kullamäe vars 215
 Kullamägi 25 **42 215 219 280**
 283 **303 464 501**
 Kullamätas **634**
 Kullaorg 464 **501**
 Kullerkupuniit 266
 Kulli praks 25 **42**
 Kulli talu 649
 Kulli tare 39
 Kullimägi 27 **42 80 92 141 145**
 Kullisoo **215**
 Kullissaar **501**
 Kullõrkupuniit 266
 Kulpna karjamõis **80**
 Kulpna kõrts **80**
 Kulpna talu **80**
 Kultna kõrts 80
 Kungla küla 449
 Kungla talu 27 **80 279 304 635**
 Kunimäe talu 115
 Kuningakopli **304**
 Kuningamägi 502
 Kuningamänd **216**
 Kuningaplats 502
 Kunnalomp **387**
 Kunnimäe mets 115 **123**
 Kunnimäe talu **123 501**
 Kunnimägi 27 **42 43 103 115**
 123 162 374 387 400 426
 427 **440 441 462 502**
 Kunniorg **503**
 Kunnisoo 462 **503**
 Kuhnimägi 154 **162**
 Kupatsinukk 373 **388**
 Kupri talu **503**
 Kuradikivi **304 484**
 Kuradikoobas 426 **441**
 Kuradiläte 54
 Kuradimägi 433
 Kuradisõlm 283 **305**
 Kurdla nõna 184 **216**

Kure järv **503**
 Kure metsavahikoht **98**
 Kure talu **24 80 162 185 216**
 282 305 462 466 503 635
 Kureaid **185 216**
 Kurekurmu küla **503**
 Kureküla **503**
 Kuremäe talu **280 305**
 Kuremägi **503**
 Kureniit **185 216**
 Kurenurm **504**
 Kureoja **216**
 Kurepalu **24 80**
 Kurepalu küla **81**
 Kurepalu mets **33**
 Kurepraks **464 504**
 Kurepõld **504**
 Kuresaare kink **123**
 Kuresoo **388 427 441**
 Kuressaar **185 216 504**
 Kuressaare talu **465 504**
 Kuretsoll **185 216**
 Kurevaldmik **216**
 Kurevalgme **185 216**
 Kurgsoo **504**
 Kurgupäälne **184 216**
 Kurika talu **504**
 Kuriku talu **464 504**
 Kurimaa **275**
 Kurista vt. ka Korista
 Kurista asundus **305**
 Kurista kool **341**
 Kurista küla **305**
 Kurista mõis **279 306**
 Kurista mõisakõrts **279 315**
 Kurista oja **280 315**
 Kurista palo **280**
 Kurista Sepämaa talu, Kurista
 Sepämaa talo **315**
 Kurista valla- ja kohtumaja
 288
 Kurjamaa nuk **275**
 Kurksaar **216**

Kurksoo **504**
 Kurm **154 163 275 621**
 Kurma **275**
 Kurmu talu **154 140 163**
 Kurmumets **123**
 Kurmuniit **25 388 505**
 Kurrista **306**
 Kuruka talu **463 504**
 Kurukaniit **505**
 Kuruniidu kael **463 505**
 Kuruniit **505**
 Kurvitsa talu **163 427**
 Kurvitssaar **184 216**
 Kurõ(-) vt. Kure(-)
 Kurõs- vt- Kures-
 Kusma talu **281 300 463 465**
 505
 Kusta talu **163**
 Kutsari talu **466 505**
 Kuuksaar **216**
 Kuuksaare mets, vahtkond
 315
 Kuuksaare oja **571**
 Kuuksaare talu **217 315**
 Kuuljapalo **386**
 Kuulmemägi, Kuulmõmägi
 505
 Kuulnupalo **634**
 Kuulumägi **505**
 Kuupa- vt. ka Koopa-
 Kuupasuu **497**
 Kuupe- vt. ka Koope-
 Kuupemägi **621 635 636**
 Kuupesoo **463 497**
 Kuupmäe org **466 505**
 Kuupmägi **466 505**
 Kuupõ- vt. Koopa-, Koope-,
 Kuupe-
 Kuurmasaar **214**
 Kuurvere vt. ka Koorvere
 Kuurvere laan **426**

Kuuse talu **25 27 43 81 163**
 182 217 279 281 305 315
 316 388 463 506
 Kuusealune nurm **217**
 Kuusealutse nurm **185 217**
 Kuusekõivo talu **469**
 Kuusekõivu mägi **506**
 Kuusekõivu talu **506**
 Kuuseniit **613**
 Kuusesaare käärd **506**
 Kuusesaare talu **99 103 499**
 506 592 594
 Kuusiku talu **26 43 81 115 123**
 141 163 217 281 283 316
 388 426 506 635
 Kuusikukurm **24 123**
 Kuusku(-) vt. Kuusiku(-)
 Kuuste sovhoos **81**
 Kuustvalgme **506**
 Kuusõ(-) vt. ka Kuuse(-)
 Kuusõalotsõ nurm **217**
 Kuusõkõõvo vt. Kuusekõivo,
 Kuusekõivu
 Kuuva(-) vt. Kuiva-
 Kuuvassaar **215**
 Kõdratsoll **217**
 Kõdretsoll, Kõdrõtsoll **181 217**
 Kõevistvarre kraav **217**
 Kõevistvarre loomus **217**
 Kõevistvars **218**
 Kõevisvars **218**
 Kõevusvarre kraav **217**
 Kõevusvars **218**
 Kõimani talu **542**
 Kõivala **43**
 Kõivaluse talu **26 81**
 Kõivavva jõgi **181 217**
 Kõivealutse **43**
 Kõivemägi **26 43 619 635 636**
 Kõivo talu **636**
 Kõivoja **217**
 Kõivomägi **619 636**
 Kõivosaar **462 506 636**

Kõivosaares ots 462 **506**
 Kõivosaares talu 462 **506**
 Kõivosvarre käänd 218
 Kõivsaar 642
 Kõivu küla **81**
 Kõivu talu **218 443 506**
 Kõivumõis 284 316
 Kõivumägi 635 **636**
 Kõivusaar **316**
 Kõivusaare karjamõis 280 **316**
 Kõivusaare kont **388**
 Kõivusaare küla **218**
 Kõivusaare mägi 383
 Kõivusaare org 280 **316 337**
 Kõivusaare talu **218 388 506**
 Kõivusaare tee **388**
 Kõivusvarre käänd **218**
 Kõivusvars 218
 Kõivõ- vt. Kõive-
 Kõkksaar 181 **218**
 Kõllametsa talu 25 **81 388**
 Kõllametsa soo 394
 Kõllamõtsa talu 388
 Kõnnu küla **506**
 Kõnnu mets, vahtkond 462
 507
 Kõnnu metsavahikoht 462
 479
 Kõnnu oja **507**
 Kõnnumägi 619 **636**
 Kõnnuniit 619 **636**
 Kõnnu-Peräots 462 **507**
 Kõomõis 316
 Kõrbe talu 43
 Kõrbesild 316
 Kõrbesoo 316 345
 Kõrbõ(-) vt. Kõrbe(-)
 Kõrdsi(-) vt. Kõrtsi(-)
 Kõrge- vt. ka Korge-, Korgõ-
 Kõrgekivi **605**
 Kõrgekuuse talu 186 **218**
 Kõrgemäe talu **388 507**

Kõrgemägi 25 26 **43 81 163**
 184 **218 388 389 466 507**
 Kõrgeoja talu 141 **163**
 Kõrgeperv **508**
 Kõrgessaar **219 316**
 Kõrgessaare varik 280 **316**
 Kõrgevarik 280 **316 636**
 Kõrratare 464 **508**
 Kõrtsi talu **43**
 Kõrtsiküün 464 **508**
 Kõrtsiorg 464
 Kõrve talu **636**
 Kõrvesild **219 281 316**
 Kõrvesilla küla **219**
 Kõrvesilla niit **219 281**
 Kõrvesilla ots 219
 Kõrvesilla soo **316 345**
 Kõrvessaar 317
 Kõrvõ(-) vt. Kõrve(-)
 Kõrvõssaar 317
 Kõuni veer e äär **219**
 Kõveramaa nukk **275**
 Kõveramaa ruu **275**
 Kõveraoja mets 185 **220**
 Kõveraoja põld 185 **220**
 Kõverkäänd **220**
 Kõvervang 220
 Kõvverkäänd 197
 Kõvvõr- vt. Kõver-
 Kõvõra- vt. Kõvera-
 Kõõvistvarre, Kõõvistvarrõ
 vt. Kõevistvarre
 Kõõvistvars 218
 Kõõvo(-) vt. Kõivo, Kõivu(-)
 Kõõvossaarõ vt. Kõivusaare
 Kõõvosvarre käänd,
 Kõõvosvarrõ käänd,
 Kõõvusvarre käänd,
 Kõõvusvarrõ käänd,
 Kõõvusvars 218
 Kåbi talu 24 **81 664**
 Kågara talu **82 99**
 Kågari küla **163**

Kågari org 130
 Kågari talud 164
 Kågari vt. ka Kågari
 Kågari talu 99
 Kågärä talo 82
 Kähriaude rae **164**
 Kähriavva **220 513**
 Kährimägi 25 31 **43 82 317**
 373 **389 619 508 620 625**
 636 **637**
 Kährisoo **220**
 Kåki talu **123**
 Kång- vt. ka King-
 Kånga talu 619 **637**
 Kångsepa tare 641
 Kångsepå talo vt. Kingsepa
 talu
 Kångå talo 637
 Kännistiku talu 389
 Kånno talu **637**
 Kånnumets **389**
 Kånnumetsa talu **389 463 508**
 Kånnuræ 194
 Kånustiku talu **389**
 Kåo talu 24 **43 389**
 Kåokenk **220**
 Kåomõis 621 **637**
 Kåpa(-) vt. ka Kåpā(-)
 Kåpa talu 115 **123 279 317**
 Kåpaniit 389
 Kåpasoo 372 **389**
 Kåpassaar 282 **317**
 Kåpā(-) vt. ka Kåpa(-)
 Kåpånukk **220**
 Kåpåssaar 317
 Kårajate mägi 43
 Kårba talu nr. 154 **605**
 Kårbeni(-) vt. ka Kårberi(-),
 Kårbåni(-)
 Kårbeni mets 441
 Kårbeni mägi 441
 Kårberi(-) vt. ka Kårbeni(-),
 Kårbåni(-)

Kärberi mets 426 **441**
 Kärberi mägi **441**
 Kärba talu 605
 Kärbäni(-) vt. ka Kärbeni(-),
 Kärberi(-)
 Kärbanimäe talu 426
 Kärdonõna 185 **220**
 Käre talu 154 **164**
 Käremaegi 25 **43**
 Kärna talu **220**
 Kärnaoja **220**
 Kärnä(-) vt. Kärna(-)
 Kärša apostliku õigeusu
 kihelkonnakool **508**
 Kärša apostliku õigeusu kirik
510
 Kärša kool 464 **510**
 Kärša kõrts 464 **510**
 Kärša küla 464 **511**
 Kärša mets, vahtkond **512**
 Kärša org 464 **512**
 Kärša Suursoo 465 466 576
 Kärša talu **512**
 Kärša-Alaküla 511
 Kärša-Mäeküla 464 511
 Käršna talu 619 621 **637**
 Käršnasaar **512**
 Käršnä(-) vt. Käršna(-)
 Käršä(-) vt. ka Kärša(-)
 Käršä Mäkipäälne 540
 Käršämäe talu 464
 Kärü talu 619 **638**
 Käsperi talu 76 **389** 426
 Kääbaste 514
 Kääbastepäälne,
 Kääbastepäälne 462 463
512 513 514 533
 Käänu talu 427 **442**
 Kääpa ase 99 **124**
 Kääpa talu **514**
 Kääpamägi 25 **44** 374 **389** 413
 Kääpä(-) vt. Kääpa(-)
 Kääriku talu **164**

Kääro- vt. Kääru-
 Käärtsi talu 50
 Kääruniit **514**
 Kääruots **613**
 Kõrberi loss **317**
 Kõstri käänd **317**
 Kõstrimets 281 **317**
 Kõstrimäe talu **317**
 Kõstrimägi 281 **317**
 Kõõni pedajas 124
 Kõõni talu **124**
 Kõõnü oja **317**
 Kübärälakk 280 **317**
 Küdsekala lamm **220**
 Kükita(ja) talu 472
 Küla- vt. ka Külä-
 Külakaiv 500
 Küla-Loku talu 30
 Küla-Puiga talu 558
 Külasoo 466 **514**
 Külavainu 265
 Küleniit **515**
 Külmjärv 276
 Külä- vt. ka Küla-
 Küläaid, Küläasõmö põld 185
220
 Küläjärv 426
 Küläsuu 185 **220**
 Külätagonõ suu, Külätagune
 soo **613**
 Künäpä niit 222
 Künnapoja 182 **221**
 Künnapoja heinamaa 182 **221**
 Künnapoja käänd 182 **221**
 Künnapoja küla Künnapu
 küla 182 **221**
 Künnapuu heinamaa 221
 Künnapuu küla, Künnapä
 küla 222
 Künnapä niit **222**
 Künnapälaan 182 **222**
 Künnapää küla 222
 Künnapoja vt. Künnapoja

Künnapä(ä)(-)
 vt. Künnapä(ä)(-)
 Künäpä niit 222
 Küpärsepp 515
 Küpärsepä niit **515**
 Küpärsepä org 280 **317**
 Küpärsepä saar **318**
 Küti talu 115 **124 164 318** 403
 464 **515** 620 **638**
 Kütiorg 372 **389**
 Kütismägi 373 **389**
 Kütü(-) vt. Kütü(-)
 Kүүni talu, Kүүnü talo 82
164 182 222 279 281 318
 620 **638**
 Kүүnūniit 186 **222 515**
 Laane kool 619 **638**
 Laane küla 107 619 **638**
 Laane külanõukogu 74
 Laane mets, vahtkond **222**
 Laane metsavahikoht 165 410
 Laane raudteepeatuskoht **390**
 Laane talu **44 103 154 182 222**
 283 302 **318 374 390** 426
515 619 639
 Laane vahtkond **165 390**
 Laanekurm **515**
 Laanemets 165 212 283 **318**
390 442
 Laanemetsa talu 373 **390 605**
 Laanemäe org **515**
 Laanemäe talu 372 **390 515**
 Laanemägi **515**
 Laaneniit **318**
 Laaneotsa talu **223**
 Laanepõllud **390**
 Laanesoo **515**
 Laanetagune **390**
 Laane-Tepo talu, Laane-Teppo
 talu **639**
 Laaneveere talu **165 372 390**
 Laanõ(-) vt. Laane(-)
 Laari mets, vahtkond **515**

- Laari nurmed *115 124*
 Laari talu *115 124 182 223 282 318 373 516*
 Laari tare **639**
 Laari vahtkond **442 515**
 Laari-Miitka talo 516
 Laarimägi *115 124*
 Laarimärdi talu *372 390*
 Laari-Niitka talu, Laari-Nitka talu **516**
 Laarisaar **516**
 Laaritsamägi 466 516
 Laaritse talu 464 **516**
 Laaritsmägi 466 **516**
 Laartse talo 516
 Laasapai 639
 Laatsarus **223**
 Labi talu 32 **44**
 Labiniit **391**
 Lagedi talu **223**
 Lagemu, Lagime **44**
 Lagime jõgi 53
 Lagimu 44
 Lahepera **613**
 Lahepera nurm **613**
 Laheperä tsoll *184 223*
 Lahkikivi talu **639**
 Laho küla **639**
 Laho mõis 639
 Laho talu **639**
 Lahosoo **639**
 Lahuküla 639
 Laiakivi mets 222
 Laigo talu **82**
 Laigu talu **82**
 Laine talu **223**
 Laisapai **639**
 Laiva talu 464 **516**
 Laivanurm 464 **516**
 Lajakivi mõts 222
 Lakalomp 463 **516**
 Lakesoo *372 391*
 Lakesoo järv *372 378*
 Lakesoo nurm **391**
 Lakesuu vt. Lakesoo
 Laksi talu **44**
 Lakõsuu vt. Lakesoo
 Lalli talu 463
 Lambaaed 426 **442 466**
 Lambaaid 442 **516**
 Lambalomp 281 283 **318**
 Lambamõsuniit **517**
 Lambaoja 261 462 **517**
 Lambasaare talu 190
 Lambasoo **44 373 391**
 Lambavedamise kivi, Lambavidämise kivi **391**
 Lambi karjamõis **442**
 Lambi rae 427 **442**
 Lambikael 427 443
 Lambikraav 427
 Lambiniit, Lambipäoline **443**
 Lammassaar **223**
 Lammassaare järv **223**
 Lammassaare talu *185 223*
 Lampe karjamõis 442
 Lange küla 54
 Lasnaorg 372 **391**
 Lati talu **639**
 Laugi talu 24 **44**
 Lauri talu **318 464 517**
 Lauritsmägi 516
 Lautemõtsa nurm 462 **517**
 Lavatse järv 103
 Lavatsi järv 99 **103**
 Lavatsi talu 99 **104**
 Lavaõue järv 103
 Lebedevi ruu 275
 Leede **275**
 Leegi talu 279 **319**
 Leego järv **223**
 Leego jõgi *181 184 239*
 Leego küla *184 223*
 Leego talu *184 223*
 Leego-Aslasaar **223**
 Leego-Käabassar, Leego-Käabassar **224**
 Leegu järv 223
 Leeni talu **391 426**
 Leenosse tee, Leenossõ tii **517**
 Leerimägi **391**
 Leeteots **613**
 Leevi jõgi **391 426 443**
 Leevi karjamõis **391 426**
 Leevi kool **391**
 Leevi Koolimaa talu **392**
 Leevi kõrts **392**
 Leevi küla **392 426**
 Leevi rehi 279 **319**
 Leevi vesiveski **393**
 Lehela talu 279 **319**
 Lehisaar **224**
 Lehtla talu **44 517**
 Lehtpuu talu *185 224*
 Lehtsaar 237
 Lehtse talu 26 **82**
 Leikari lohk 27 **44**
 Lella talu 374 **393**
 Lelloja **319**
 Lellä talo 393
 Lellä soo 374
 Lembitu talu **44 115 125 224**
 Lemmiksaar *181 224*
 Lemmiksaare talu **224**
 Lenini-nimeline kolhoos **517**
 Lenno talu, Lennu talu **517**
 Leotuse mets *372 393*
 Leotuse põld **393**
 Leotuse soo **393**
 Leotuse talu *373 394*
 Leotusoo 394
 Leotusõ vt. Leotuse
 Lepa talu *621 639*
 Lepalamm **224**
 Lepaloidu, Lepaloot **394**
 Lepasaar **224**
 Lepasaare talu **517**

Lepiku talu 27 **45 82 115 125**
145 182 198 224 300 394
 462 463 464 **517 639**
 Lepiku tare 211
 Lepikutare küla **224**
 Lepistu talu **45**
 Leppoja 462 **518**
 Leppoja soo 541
 Leppoja talu 462 **518**
 Lepä(-) vt. ka Lepa(-)
 Lepälaan 463 **518**
 Lepäloit **518**
 Lepäluut 394
 Lepäniidu soo **518**
 Lepäniit 186 **224**
 Lepässaar 564
 Lepässaare talu 517
 Lesenaise pedajas **319**
 Libiseja org **104 319**
 Libiseja talu 102
 Libisejä vt. Libiseja
 Liibri praks 25 **45**
 Liinaketsi talu 127
 Liina- vt. ka Linna-
 Liinamäe surnuaed **518**
 Liinamägi 621 **639**
 Liipirae **224**
 Liisamõis 293
 Liisosuu 426
 Liispõllu küla **224**
 Liispõllu mets, vahtkond **225**
 Liiteots 613
 Liiva küla 375
 Liiva talu **45 280 319 463 466**
518
 Liiva-avva tsihk **125**
 Liivak **27 45**
 Liivakenk 126 **518**
 Liivakingu talu **280 319**
 Liivakink **115 125 225**
 Liivaku popsid **45**
 Liivaku talu **45 466 518 605**
 Liivalaht **225 275**

Liivamäe palo **518**
 Liivamäe talu **45 115 135 464**
 619 **640**
 Liivamägi 25 **45 464 494 518**
605
 Liivaniit **518**
 Liivlombi soo **518**
 Liivlomp **519**
 Lille(-) vt. ka Lilli(-)
 Lille küün 581
 Lille talu **125 185 225**
 Lillede varik 526
 Lillemetsa talu **182 225 462**
 463 **519 640**
 Lillemäe talu 207
 Lillemägi 373 **394**
 Lilleoru talu nr. A-117 **394**
 Lilli(-) vt. ka Lille(-)
 Lilli talu **280 319**
 Lillo talu 320
 Lilo karjamõis **320**
 Lilo talu **24 45**
 Lilonukk **320**
 Lilonurm **320**
 Lilo(-) vt. Lilo(-)
 Limbaku heinamaa **394**
 Linajärv 487 **519**
 Linajärve soo **443**
 Linamu küla **519**
 Linamunukk **519**
 Lingi talu **45**
 Lingotuse mägi **281 320**
 Lingotuse talu **281 320**
 Lingotusõ vt. Lingotuse
 Lingumägi 104
 Lingutusmägi **99 104**
 Linnakese mägi **115 125**
 Linnakese talu **115 127**
 Linnamäe (h)aud **519**
 Linnamägi 126 **519 628**
 Linnasoo vt. Linnassoo
 Linnassoo **443**
 Linnassoo talu **426 443**

Linnu talu **613**
 Linnumäe talu **427 443**
 Linnumägi 25 **82 373 394**
 Linnutare 82
 Lipingemägi 609
 Lipsoni järv **521**
 Lipu talu 548
 Lisettental Lissental 374 **427**
443
 Litalomp **127**
 Litasild 465 **521**
 Litsi kabel **521**
 Litsimõts 625
 Liugemägi, Liugõmägi **394**
 426
 Lobatsoll **184 225**
 Lodeski mägi 456
 Lodeski talu **426 443**
 Lodi Jakobi talu, Lodi Jakopi
 talu **320**
 Lodi talu **225 279 281 320**
 Lodjase talu 443
 Lodjaske niit **444**
 Lodjaske talu, Lodjaski talu
 443
 Logina küla 376
 Logina talu 25 **27 45 395**
 Loho(-) vt. ka Lohu(-)
 Loho talu **24 464 521 640**
 Lohu(-) vt. ka Loho(-)
 Lohu talu **46 521 522**
 Lohu tare 46
 Lohukingu talu **281 283 320**
 Loigu talu 82
 Lokko vt. ka Loko
 Lokko küla **522**
 Lokku talu 46
 Loko vt. ka Lokko
 Loko soo 595
 Loko talu **80 522**
 Lokokurm **464 522**
 Lokokurmu küla 522
 Lokonurm **464 522**

Lokosaar 646
 Loku talu **46**
 Lombi talu 25 46 **82 115 127**
 165 320 362 395 426 465
 522 640
 Lompe soo 182 **225**
 Lompe talu 182 **226**
 Lompepäälne 427
 Lompri talu **320**
 Londi talu 374 **395**
 Loodisoo **226**
 Looga küla 185 **226**
 Looga talu 185 **226**
 Loomakese talu, Loomakse
 tal, Loomakõsõ talo 465
 522
 Loori talu 462 **523**
 Looritsa järv 609
 Looritse soo **606**
 Loorits-Metsküla, Loorits-
 Mõtsküla vt. Noorits-
 Metsküla
 Loosalu talu **523**
 Loosi talu 24 **46**
 Loosk **523**
 Looskumägi 24 **46**
 Looss **613**
 Loosu talu **613**
 Loote talu 280 **321**
 Lootvina asundus 396
 Lootvina järv 556
 Lootvina karjamõis 372 **395**
 Lootvina kool 372 **395**
 Lootvina Koolimaa talu **397**
 Lootvina kõrts 372 **395**
 Lootvina küla 372 **396**
 Lossi talu 280 **523**
 Lossimägi 46
 Lothwen 395
 Louisenthal 536
 Luaaane talu 398
 Luaots 184 **226**
 Luasaar **226**

Lubjaahjo lamm **523**
 Lubjamägi **397**
 Lubjanurm **398**
 Luha heinamaa **523**
 Luha talu **46 226 398 640**
 Luhalaan 82 398
 Luhalaane niit **82 372**
 Luhalaane talu 372 **398**
 Luhari talu **46**
 Luiga talu 282 **321 350 374**
 398
 Luige talu **46 374 523 640**
 Luigujõe talu **165**
 Luite talu **46**
 Luke mõts 619 **640**
 Luke ruu **275**
 Lukerae 115 **127**
 Luku talu 465 522
 Lukusaar **523**
 Lukõ(-) vt. Luke(-)
 Lullissaar 226
 Lullsaar **226**
 Lullsaare soo 184
 Lusti talu **105 154**
 Luto soo 606
 Lutsu jõgi 620 **640**
 Lutsu soo 321
 Lutsu talu 154 175 **226**
 Lutsu veski **227**
 Luuba talu **640**
 Luunja kaevand 126
 Luunjakurm **523**
 Luunjarae 115 **127**
 Luuritse suu, Luurtsõ suu 606
 Luusepera mägi 43
 Luusepera talu 26 **47**
 Luuskumägi 46
 Luuss 613
 Luutsna jõgi **321**
 Luutsna oja **82 105 127 141**
 145
 Luutsna saar 185 **227**

Luutsna soo 141 **145 154 165**
 185 **227 282 321**
 Luutsna tsoll 185 **227**
 Luutsna-Edesaar 227
 Luutsnapera saared, Luutsna-
 Peräsaar, Luutsnaperä
 saarõ **227**
 Luutvina vt. Lootvina
 Lõhmuse talu 24 **47 105 154**
 165 182 227 279 321 523
 Lõhmussaar **227**
 Lõiksaar 186 **227**
 Lõikuse kael, Lõikusõ kaal
 275
 Lõokese küla 108
 Lõokese mägi 99 **105**
 Lõokese nukk 99 **105**
 Lõokese org 99 **105**
 Lõokese rae 105
 Lõokese talu 99 **105 640**
 Lõuka talu 620 **640**
 Lämmijärv **275**
 Läpatu, Läpätü 464 **523**
 Läsjanaese pettäi, Läsjanaase
 petäi 319
 Läsänaase org 524
 Läsänaase org 466 **524**
 Lätete talu 524
 Lätetemägi 372 **398**
 Läti talu **398**
 Lätte talu **47 227 279 281 321**
 322 398 462 465 524
 Lättekurm **227**
 Lättemägi 25 **398**
 Lätteorg 25 **398**
 Lätteperä **228**
 Lääniste jõgi vt. Ahja jõgi
 Lääniste kolhoos **524**
 Lääniste kool **524**
 Lääniste kõrts **524**
 Lääniste küla **525**
 Lääniste talu **526**
 Läänistemägi 283 290

Läänste(-) vt. Lääniste(-)
 Löötukivi **613**
 Löötunukk 280 **322**
 Löötunurm 280 **322**
 Löötüorg 280 **322**
 Lükki talu **526**
 Lükko talu 617
 Lüko küla 427 **444**
 Lüko niit 427 **444**
 Lüko pae 444
 Lüko talu 427 **444**
 Lükoalonõ pae, Lükoalune
 pae 427 **444**
 Lükoniit 457
 Lüko-noor talu, Lüko-nuur
 talo 427 **444**
 Lüllete mets 526
 Lüllete varik 464 **526**
 Lülleteküla 556
 Lülleteküla nurm 464 **526**
 Lülletekül 528
 Lülletemägi 464 **526**
 Lülliti varik 526
 Lüti talu 99 **105**
 Lüüde kabel **127**
 Lüüde parv **127**
 Lüüde talu 24 **127**
 Lüüde vahemets **128**
 Lüüsi küün **165**
 Lüüsiorg 361 463 **528**
 Maaniidi koht, Maaniidi
 kotus **128**
 Maanõna nukk 616
 Maarikamõisa 647
 Maasika talu **398** 464 **528**
 Maasikamäe talu **228** **398**
 Maasikamägi 281 **322**
 Maasikmäe talu 228
 Maasikmägi **228** 372 **398** **528**
 Maask- vt. Maasik(a)-
 Madise talu 279 **322** **614**
 Madisemägi 281 **322**
 Madisse(-) vt. Madise(-)

Madissoni talu 466
 Madjuse talu, Madjussõ talo
 614
 Madlisoo 427 **444**
 Maeseniit 374 **398**
 Mahlaja kurm 185 **228**
 Mahlakurm 228
 Mahlakõivu, Mahlakõõsu,
 Mahlakõõvo **398**
 Mahlane kurm 228
 Maietare lomp 280 **322**
 Maime talu 372 73
 Majatsaare oja **228**
 Make talu 279 328 463 **528**
 Makeorg **529**
 Makepraks 463 **529**
 Makerga 184 **228**
 Makerga palo 184 **228**
 Makke talu 528
 Makõ(-) vt. Make(-)
 Makõrga(-) vt. Makerga(-)
 Malkoja talu **228**
 Mamselimägi 27 47
 Mandli talu **83** **529**
 Mangu maja, Mangu talu 26
83
 Mannasaar **640**
 Mara- vt. Marja-
 Maranamägi 27 47
 Marananiit 426 **445**
 Marandi mõts 228
 Marandi niit 228
 Maraniidi mõts 185 **228**
 Maraniit **228**
 Maraniste talu, Maranitsa
 talu 281 **322**
 Maransaar 229
 Marasaar 641
 Mardi talu 99 **105**
 Marga talu **322** 372 373 374
399 402

Marguse talu, Margusse talo,
 Margussõ talo 26 47 **83** 282
323 **640**
 Marienberg 647 660
 Marienhof 591
 Mariniit **323**
 Maristik 621 **640**
 Maristu talu 621 **640**
 Marja- vt. ka Marjas-
 Marjamägi 99 **105**
 Marjasaar 620 **641**
 Marjassaar 181 **228**
 Marjassoo **228**
 Marjassoo niit **229**
 Marjavarik **399**
 Markuse talu 619 **641**
 Markusemägi, Markusõmägi
 636
 Marrasaar **229**
 Martinsoni talu 465 **529**
 Marukabel **529**
 Marumõisa 647
 Masinakoa käärd,
 Massinakua käärd 426 **445**
 Matse talu 463 **530**
 Matsi talu 25 **83** **641** 530
 Matsisaare küla **641**
 Matsisaare soo 666
 Matsoni talu 464 **530**
 Meckshof 167
 Meeme talu **323**
 Meerapalu küla 615
 Meežanukk **275**
 Mehitse talu 165
 Mehitsemäe talu 154 **165**
 Mehitseoja **641**
 Meiksoo 24 47
 Meistri talu **165**
 Meliste küla 106
 Melliste kõrts 99 **105**
 Melliste küla 99 **106**
 Melliste oja **106**
 Melliste org 99 **106**

Meltsalaan **530**
 Meose talu, Meosse talo *154*
165 207
 Meosse talu *182 229*
 Merde talu *465 529*
 Meža küla **275**
 Mets- vt. ka Mõts-
 Metsa(-) vt. ka Mõtsa(-)
 Metsa talu *24 83 115 128 166*
182 229 283 323 399 422
426 427 445 463 465 530
641
 Metsakopli talu **229**
 Metsala talu *24 47*
 Metsamäe talu *141 145*
 Metsanurga küla **128 166**
 Metsanurga talu *182 229 279*
282 323 399 530 641
 Metsapoole talu **166 182 229**
 Metsasalu talu **128**
 Metsaselli talu **128**
 Metsataguse talu **83**
 Metsatare talu *280 323*
 Metsavahi saar **47**
 Metsavahialune niit **445**
 Metsaveere talu **83**
 Metsaääre talu *115 128*
 Metsaülema talu *427 445*
 Metsise talu *619 641*
 Mets-Kondra talu **530**
 Mets-Kontsi talu *426 445*
 Mets-Kripsi talu **530**
 Metsküla *463 530*
 Metsküla järv *610*
 Metsküla kool **531**
 Mets-Laari talu **283 531**
 Mets-Loku talu *46*
 Metsmaa *374 399*
 Metsmaa talu **282 323**
 Metsnurme küla **399**
 Metsnurme talu *399*
 Metstare talu *280 323*
 Mihkli kirik **531**

Mihklimäe heinamaa *487*
 Mihklimäe palo **531**
 Mihklimägi **531**
 Mihkliniit **606**
 Miimissaar, Miimsaar *229*
 Miina asundus *132*
 Miina karjamõis **129**
 Miina küla *132*
 Miina talu *99 115 129*
 Miinamõis *129*
 Miinamõisa mets **129**
 Miinamõisa org *289*
 Miinamõisa soo **129**
 Mikeli talo *323 399 534*
 Mikelimägi **534 641**
 Mikelsaare talu *465 534*
 Mikiska niit **229**
 Mikitsaar **614**
 Mikkeli talu *279 323 399 534*
 Mikko vt. Miko
 Miko(-) vt. ka Miku(-)
 Miko talu *141 145 283 465*
534
 Miksoni talu *279*
 Miku(-) vt. ka Miko(-)
 Miku talu *32 48 464 534*
 Miku-Antsu talu *32*
 Miku-Mõtsa talu *141*
 Mindsimägi, Mintsimägi **535**
 Miropolski ruu *275*
 Mitšurini-nimeline kolhoos
48
 Molliku talu **48**
 Molloka talu *465 535*
 Moloka talu *535*
 Molotovi-nimeline kolhoos
535
 Moonatare org **641**
 Moonsoni saar **535**
 Mooritse talu **106 154**
 Moosese talu, Moosesse talo
283 323
 Mooste sovhoos **641**

Moosõssõ talo *323*
 Mootse talu **323**
 Mootsesaar *301*
 Mudaku mets, vahtkond *463*
535
 Mudaku talu **535**
 Mudakulaan *535*
 Mudalaht **275**
 Mudalamm **229**
 Mudalapi talu *465 535*
 Mudasild **229 324**
 Muhumaa *252*
 Mullaste talu **83**
 Munajärv *273*
 Munaläte **606**
 Munamäe talu *182 230*
 Munamäed **83**
 Munamägi *25 43 282 324 374*
399 400 427 445
 Mungalinn *125*
 Munkade surnuaed *141*
 Munnepalo **400**
 Munnmägi **400**
 Murakaniit **230**
 Murakasoo *267*
 Mure talu *138*
 Muri *400*
 Murimets *25 400*
 Murimäe talu *462 535*
 Murimägi *462 536*
 Muriniit, Muris, Murist,
 Murri *25 400*
 Murru heinamaa **324**
 Murrussaar *536*
 Muru talu **536**
 Murujaani talu **166**
 Murulaane küla **166**
 Murulaane mets, vahtkond
166
 Murulaane talu **166**
 Murrussaar **536**
 Murrussaare soo **536**
 Mussjärv *324*

Musta asundus **536**
 Musta karjamõis **536**
 Musta talu 27 **48 99 129 536**
 Mustajõe perä 537
 Mustajärv 75
 Mustakurmu küla **536**
 Mustalaan 556
 Mustamurd 186 **230**
 Mustaniidu mets **606**
 Mustaniit **230**
 Mustasaar **537 642**
 Mustassaar 642
 Mustikmägi 373 **400**
 Mustjõgi **537**
 Mustjärv 75 280 **324**
 Mustkepalo **324**
 Mustkraav 537
 Mustlase kaiv **537**
 Mustlase lomp **537**
 Mustlase org 372 **400**
 Mustlase soo **230**
 Mustlaseniit 427 **445**
 Mustlaste kabel 293
 Mustlaste pettäi 474
 Mustlasõ(-) vt. Mustlase(-)
 Mustläte 606
 Mustoja talu **641**
 Mustoläte **606**
 Mustoniit **606**
 Mustonurm **642**
 Mustsaar **230 537 621 642**
 Mustsoo **48 129**
 Mustukene 466 537
 Mustukese soo 466 **537**
 Mustukese vang **537**
 Mustukõnõ 537
 Mustukõsõ vt. Mustukese
 Mustumurd 230
 Musukõnõ 537
 Mušumägi 24 **83 281 324**
 Mušusaar 281 **324**
 Muti niit **230**
 Mutso pae 426 409

Mutsu loomus **230**
 Mutsu talu 175
 Mutsuniit **642**
 Muuga loomus **230**
 Muuga talu 372 **400 422 620**
 642 666
 Muugalinn 126
 Muugaorg 67
 Muugassaar **537 621 642**
 Mõisaaseme talu **537**
 Mõisamägi 426 **445**
 Mõisanurmõ 652
 Mõisasoo 427 **446**
 Mõra heinamaa **400**
 Mõra jõgi 48
 Mõra küla **48**
 Mõra talu **400**
 Mõrajärv 39
 Mõraküla luht **48**
 Mõralaan 390
 Mõranurm **400**
 Mõraoja 24 **48 83 400**
 Mõrasild **400**
 Mõrasoo **401**
 Mõrra talu 320
 Mõrsja-allik 538
 Mõrsjakivi **84 426 446**
 Mõrsjakääbas **401**
 Mõrsjaläte 478 **537**
 Mõrsjamäe org 49
 Mõrsjamägi 25 **49**
 Mõrsjaoja 373 **401 643**
 Mõrsjaoja kraav 643
 Mõrsjaoja sild 643
 Mõrsjaorg 25 **49 465 538**
 Mõrsjasild **538 643**
 Mõsumäe palo 466 **539**
 Mõsumäealonõ,
 Mõsumäealune **446 466**
 Mõsumägi **446 466**
 Mõts- vt. ka Mets-
 Mõtsa(-) vt. ka Metsa(-)
 Mõtsa talu 166 229 323 445

Mõtsakurm 280 **325**
 Mõtsakurmu heinamaa **230**
 Mõtsanuka vt. Metsanurga
 Mõtsanurga talu 530
 Mõtsaperä talu 194
 Mõtsa-Suda heinamaa **325**
 Mõtsavahialonõ niit 445
 Mõts-Kondsi talo 445
 Mõtskonna talu 427
 Mõts-Kontsi talu 445
 Mõts-Kundra talo 530
 Mõtsküla 530
 (Mõts)-Loku talu 46
 Mõtsmaa 399
 Mõtsmooritse talu **230**
 Mõtsnurme küla 399
 Mõtsnurme talu 340 399
 Mõtsnurmõ vt. ka
 Metsnurme, Mõtsnurme
 Mõtstare mäealune 466 **539**
 Mõtstare mägi 466 **539**
 Mõttuse talu, Mõttuse talu 280
 325
 Mõtuserniit **539**
 Mõtusse(-), Mõtussõ(-) vt.
 Mõttuse(-)
 Mädaajärv **231 325 480 539**
 585
 Mädaajärve soo 551
 Mädalombi soo 294
 Mädasild 324 **539**
 Mädasilla niit **231**
 Mädasilla rae **539**
 Mäda- vt. Mäda-
 Mäe talu **49 84 106 129 134**
 231 280 282 325 374 401
 426 **446 466 539 614 643**
 Mäe-Aariku talu 279
 Mäe-Aljaku talu 192
 Mäe-Issako talu, Mäe-Issaku
 talu **539**
 Mäejärv 464
 Mäekala küla **106 154**

Mäe-Kapsi talu **539**
 Mäe-Kastre küla 118 138
 Mäe-Kihu talu 320
 Mäe-Kilgi talu 282 **325**
 Mäeklaose talu **539**
 Mäe-Klaose talu 481
 Mäeklaossõ vt. Mäeklaose,
 Mäe-Klaose
 Mäe-Kolli talu 25 **401**
 Mäe-Kondra talu **540**
 Mäekotka talu 619 **643**
 Mäekõnnu küla 507
 Mäeküla **540**
 Mäela talu 54
 Mäelombi talu **166**
 Mäe-Luusepera talu 47
 Mäe-Musta talu 279 **325**
 Mäemõisa mägi 373
 Mäemõisa talu 373 **401**
 Mäeniit **540**
 Mäeotsa Munamägi **401**
 Mäeotsa talu 27 **49 84 166 231**
 282 **325** 344 374 401 463
 465 **540**
 Mäepalgi talu 279 **325**
 Mäe-Paltsi talu 562
 Mäepargi talu 279 325
 Mäe-Pihlapuu talu 86
 Mäe-Rooma talu **540**
 Mäeroosa talu 280 **325**
 Mäe-Rootsi talu 280
 Mäe-Rüütli talu 464
 Mäe-Saarva talu 481
 Mäesagara talu 25 **84**
 Mäesild 539
 Mäesilla rae 539
 Mäe-Sirgu talu **231**
 Mäesoo **540**
 Mäe-Suitsu talu 282 **325**
 Mäe-Süvaoru talu 580
 Mäetagotsõ talo, Mäetaguse
 talus **540**
 Mäetagutse nurm **166**

Mäetagutse talu 540
 Mäe-Tenno talu 454
 Mäe-Tilba talu 582 589
 Mäe-Tsea talu, Mäe-Tsia talo
 426 **446**
 Mäetsirgu talu, Mäe-Tsirgu
 talo 231
 Mäe-Tsuudso talo 325
 Mäe-Täte talu 280
 Mäe-Valli talu 466
 Mäe-Vasõ talu 426
 Mäeveere talu 26 **84**
 Mäeveski talu 279 **325**
 Mägede talu 26 **84**
 Mägi pood 336
 Mägistet talu **166**
 Mägitare 25 **402**
 Mäha talu, Mähä talo 185 **231**
 Mähäniit 185 **232**
 Mäkipäälne 464 465 **540**
 Mäkipäälse soo 490
 Mäksa asundus **166**
 Mäksa Hariduse Seltsi erakool
 167
 Mäksa kõrts **167**
 Mäksa mõis **167**
 Mäksa soo 345
 Mäksa talu **168**
 Mäksä vt. Mäksa
 Mälestuse määnd 256
 Mäletjärv **129**
 Mäletjärve küla 99 **107 129**
 Mäletjärve org 27 **130**
 Mäletjärve talu **130**
 Mäletjärve veski 99 **130**
 Mäletsjärv 75
 Mällo pood 336
 Mällo talu 24 **49 84 168 282**
 325 373 **402**
 Mändmetsa talu **540**
 Männa talu **325 540 643**
 Männi talu 27 **84 107 182 232**
 540 643

Männiku talu 24 **50 99 115**
 130 145 402 427 446 540
 Männimetsa talu 402 540 **606**
 Männisaal 122
 Männisalu talu 115 **130 280**
 325
 Männistu talu 462
 Märasaar **643**
 Märasoo kael, Märasuu kaal
 374 **447**
 Märdi talu 154 174 191 281
 283 **326**
 Märdi veski **232**
 Märdikese talu 374
 Märdioja **326**
 Märtna kabel e. kirik 620 **644**
 Märtna nõmm 644
 Märtnä vt. ka Märtna
 Märtnä kerko palo 620 **645**
 Märtnä pettäi **645**
 Mära- vt. ka Mära-
 Märanukk **232**
 Mätistik **402**
 Mätistiko talu 154 **168**
 Mätku talu **50**
 Mätliku talu **50**
 Määmalaan 462 **541**
 Möldrenurm 423
 Möldrimäe talu **232**
 Möldrimägi **232**
 Möldripalu 25 **50**
 Möldripalu mets, vahtkond
 84
 Möldripalu metsavahitalu 25
 50
 Mülgete perä **541**
 Mülgete soo 462 **541**
 Mülleri talu **326**
 Müta talu 463 **541**
 Mütamõis **402**
 Mütaniit 373 **402**
 Müttaots 541
 Mütta talu 541

- Mütä(-) vt. Mütä(-)
Müüri talu 464 465 **541**
Müürsepa talu 115 **130**
Müürü talu 541
Naarislombi talu 182 **232**
Naarislomp **232**
Naarismaa talu 374 **541**
Naarissaar 181 **233**
Naaritsemägi 516
Nagla talu 462 463 466 **541**
542 566
Nagla-Johani talu **542**
Nagla-Peedo talu, Nagla-
Peedu talu **542**
Naha talu 115 138
Nahaküla 465 **542**
Naissaar 620 **645**
Naritse talu 26 **84** 141 **145**
Nasari org **542**
Neemsalu talu 463 **542**
Neeruti lomp **50**
Neio- vt. Neiu-
Neitsikivi 446
Neitsikoobas **543**
Neitsioja **543** 649
Neitsioja talu **645**
Neitsirist 426 446
Neiuniit 186 **233**
Nepo talu 463 **544**
Nepovälja talu, Nepovälja talo
544
Neppo(-) vt. Nepo(-)
Neu-Kusthof 422
Niidu talu **544**
Niiduserva talu **50**
Niiluse talu, Niilussõ talo **168**
233
Niitejõgi **544**
Niitoja talu **85**
Nimeta nurm, Nimete nurm
233
Nimetu talu **606**
Nimetä nurm 233
- Ninapää loomus **233**
Ninapäälse nukk 616
Niso vt. Nisu
Nisu pedastik, Nisu pedastik
99 **107**
Nisu talu 154 **107** 463 **544**
Nisumäe karjamõis 646
Nisumäe küla **646**
Nisumäe nurme **646**
Nisumäe talu **646**
Nooritsmetsa küla 607
Noorits-Metsküla **606**
Noorits-Metsküla koolimaja
607
Noorits-Mõtsküla vt. Noorits-
Metsküla
Noortemaja 59
Nopi talu **168**
Nouski 508
Nuka kandikoht 157
Nukaniit **544**
Nunni talu 557
Nunnimaa 462 **544**
Nunnisoo 462 **544**
Nurga talu **546**
Nurgakivi talu **646**
Nurme talu **233** 283 465 **546**
614
Nurmemäe pae 427 **447**
Nurmemäealune **447**
Nurmemägi 427 **447**
Nurmeotsa lomp 140
Nurmeotsa talu 463 465 **546**
Nurmepera laas **326**
Nurmeselli talu 134
Nurmeveere talu 281 283 **326**
Nurmsoo 283 **326**
Nurmsoo talu 283 **326**
Nurmõ(-) vt. ka Nurme(-)
Nurmõmäealonõ 447
Nursi talu 186 **233**
Nursinukk 182 191
Nussusaar **233**
- Nuti org 465
Nuti veski 590
Nuustaku liin 608
Nõiakoobas **402**
Nõiakuuusk 141 **145**
Nõialomp 131
Nõiasoo 115 **130**
Nõiasoo lomp **131**
Nõiasõlm 305
Nõmme kolhoos **233**
Nõmme talu **50** **233** 373 **402**
546 **646**
Nõmmiku talu 115 **131**
Nõnakuru nurm 184 **233**
Nõnanurm **546**
Nõnapää loomus 233
Nõnapäälne nurm 184 **233**
Nõnapäältse nukk 616
Nõnapää-päälne 194
Nõnatagotsõ nurm,
Nõnatagutsõ nurm **233**
Nõrga jõu kivi 484
Nõukogude Armee (nimeline)
kolhoos **131** **146** **168**
Näkikivi **546**
Nõõrinurmed 25 **402**
Oaasaar **646**
Obese- vt. ka Hobuse-
Obesekaal **131**
Obesterae 195
Oboroots, Oboruuts **546**
Oburootsu pood 546
Obussaar 185 **234**
Obussaare nurm 185 **234**
Obõstõrae 195
Obõsõ- vt. Hobuse-, Obese-
Odra talu **234** 464 **547**
Ohvrikivi **447** **547**
Oidopäälne 464 **547**
Oidupäälne 427 **447**
Oijo talu 402
Oina küün 168
Oina talu **168**

- Oinaalonõ, Oinaalune **646**
 Oinasaar **234**
 Oinasoo **27 85**
 Oiu talu **372 402**
 Oja heinamaa **462 547**
 Oja talu **24 25 50 99 108 115 131 168 185 234 279 326 466 547**
 Ojametsa talu **402**
 Ojamäe talu **465 547**
 Ojamägi **374 447**
 Ojapera **185 234**
 Ojapera mets **234**
 Ojapera niit **234**
 Ojapera nurm **185 234**
 Ojaperä mägi **168**
 Ojapõlde palo, Ojapõldõ palo **262**
 Ojapõllu nurm **234**
 Ojasuu **184 234**
 Ojaveer **181 234**
 Ojaveere heinamaa **234 547**
 Ojaveere talu **99 108 403**
 Ojaviir **234**
 Ojaääre talu **26 50 85 374 547**
 Oksi rae **141 146**
 Oksi tare **146**
 Oksi vang **466 547**
 Oksisoo **50**
 Oleski talu **403**
 Olli järv **154**
 Olli küla **154 169**
 Olli talu **154 169**
 Ollikurm **234**
 Olliorg **154 169**
 Ondova heinamaa **326**
 Ondova küla **281 326**
 Oonegamägi **450**
 Oonemäe pae **427 448**
 Oonemägi **448 450**
 Oonõ- vt. Oone-
 Oonõgamägi **450**
 Oosemägi, Oosõmägi **450**
 Orava talu **182 234 646**
 Oravamõis **373 403**
 Oravapalo **373**
 Oravaperä **234**
 Oravaperä Pikktimp **240**
 Oravapera talu **196**
 Oravik **99 108**
 Orgo talu, Orgu talo **646**
 Orja kask **327**
 Orjakäär, Orjaplatsiäär **403**
 Orjatamm **403**
 Oro(-) vt. ka Oru(-)
 Oro talu **99 465 466 547 608**
 Oromäe kalju **409**
 Oromäe niit **426 448**
 Orovee talu **547**
 Oru(-) vt. ka Oro(-)
 Oru küla **99 108 131 146**
 Oru talu **27 50 85 146 182 207 235 280 327 372 403 463 547**
 Orula talu **279 327**
 Oruniit **328**
 Orupäälne **27 51**
 Oruääre talu **464**
 Osjalomp **281 283 328**
 Osmani talu **548**
 Ossepi talu **85 372**
 Ossisaar, Ossissaar **185 235**
 Ostra talu **403**
 Otenküll **457**
 Oti karjamõis **647**
 Oti talu **463 548 647**
 Otikurm **463 548**
 Otiniit **548**
 Otossaar **235**
 Otsa pood **336**
 Otsa talu **154 169 182 235 279 328 403 466 548 608 614 647**
 Otsa võrendik **403**
 Otssaar **647**
 Ott **548**
 Ottani veski, Otteni veski **466 590**
 Otti talu **647**
 Otusaar **235**
 Paabo vt. ka Paabu
 Paabo talu **141 146 280 328 426 404 548**
 Paaboniit **548**
 Paabonurm **548**
 Paabosoo **548**
 Paabu talu **26 85 279 283 328 548**
 Paabumägi **608**
 Paabussaar **181 235**
 Paabuta talu **99 131**
 Paadsi(-) vt. Paatsi(-)
 Paagna küla **647**
 Paagna soo **647**
 Paagna talu **647**
 Paagnanuka küla,
 Paagnanurga küla,
 Paagnanurk **647**
 Paagnapalu **620 647**
 Paali talu **463 548**
 Paapõhi **372**
 Paatsi rehi **464 548**
 Paatsi talu **466 548 549**
 Paatsiperä **549**
 Paatsisoo **549**
 Paatsisoo nurm **549**
 Paavli ruu **275**
 Paavo talu **306**
 Padari küla **404**
 Padari oja **404**
 Padari talu **614**
 Padarimäe küla **404**
 Padarimägi **374 405**
 Pado talu, Padu talu **184 235**
 Pae allik **108**
 Paeläte **99**
 Pahkna talu **647**
 Paide rehi **549**
 Paide talu **279**

- Pajo talu **235 462 549**
 Pajosaar **235**
 Paju talu **51 115 131 235 464 507 549 648**
 Pajulombi talu **131**
 Pajulomp **280 328**
 Pajusaar **235**
 Pajuste talu **51**
 Pajuveere talu **115 131**
 Paland **608**
 Palandare niit **462 549**
 Palandare talu **549**
 Palandi **235**
 Palandik **185 235 648**
 Palandiku heinamaa **235**
 Palandiku kont **413**
 Palandiku mõts **648**
 Palandiku soo **620 648**
 Palando talu **549**
 Palandrae **328**
 Palandsoo mets **441**
 Palandsoo talu **169**
 Palandtare talu **549**
 Palandu **463 549**
 Palandu talu **25**
 Palandusoo **465 550**
 Palanu talu **614**
 Palanukarge põld,
 Palanukargõ põld **184 235**
 Palanulomp **281 282 328 462 550**
 Palanumägi **81 427 448**
 Palanunina **181 235**
 Palanupalu **132**
 Palanupäälne **448 466**
 Palanurae **236**
 Palanusoo **169 328 391 448 466 550 621 648**
 Palanusuu mõts **441**
 Palaskilaan **236**
 Palassoo **448**
 Paldsi vt. Paltsi
 Paljamaa lamm e. nukk **275**
 Paljasmägi **25 51**
 Palksaar **614**
 Pallando talu **549**
 Palli talu **372 405**
 Palmi talu **282 328 464 550**
 Palo(-) vt. ka Palu(-)
 Palo **228**
 Palo kont **425**
 Palo talu **426 427 465 550**
 Palojärv **236**
 Palokamäe **619 648**
 Palokasoo **619 648**
 Palomets **405**
 Palonurme **466**
 Palootsa talu **462 550 608**
 Palootsa-Piiri talu **608**
 Paloperä mõts **462 551**
 Palopõld **328**
 Palopäälne **405**
 Palopäälne **282 372 400 463 550**
 Palotagonõ, Palotagune **463 550**
 Palovalli talu **465**
 Palsa talu **465**
 Palsi allik **99 108**
 Palsi talu **99 108 465**
 Palsiperä, Palsipära **236**
 Palsiäär **236**
 Palss **236**
 Paltsi org **550**
 Paltsi talu **550**
 Palu(-) vt. ka Palo(-)
 Palu küla **85 329**
 Palu mets, vahtkond **329**
 Palu metsavahikoht **329**
 Palu talu **51 141 170 372 405 463 466 550 648**
 Paluaia põld, Paluaid **240**
 Palukink **115 132**
 Palukmägi **373 405**
 Palukurm **185 236 329 466 550**
 Paluküla **29**
 Paluküla vt. ka Palu küla
 Palumännik **329**
 Paluniit **86 405**
 Palunurm **184 236**
 Paluots **236 608**
 Paluotsa põld **236**
 Paluotsa talu **540**
 Palupedästik **329**
 Palupera mets **462 551**
 Palutootsi talu **359**
 Paluveere talu **329**
 Paluääre talu **329**
 Palvela talu **51**
 Panniniidud **170**
 Pannitare **178**
 Papa kabel, Papa kabelipäälne **51**
 Papa talu **51**
 Papi kaiv **275**
 Papikäänd **236**
 Papilamm **183 236**
 Papilepik **329**
 Papipajo **236 282 329**
 Papisaar **329**
 Papisaare soo, Papisoo **372 551**
 Papivars **236**
 Pardi lomp **466 551**
 Pardi oit **466 551**
 Pardsi(-) vt. Partsi
 Pargi talu **279 330 464 551**
 Pari talu **374 405**
 Parmo talu **374 405 551**
 Parmolaan **551**
 Parmu soo **374**
 Parmulaan **551**
 Parthof **448**
 Partsi saeveski **456**
 Partsi talu **194 374 448 464 552**
 Partsilombi talu **582**
 Partsilomp **154 170**

- Parvekõrts 115 **132**
 Parveniit **552**
 Parveotsa ainamaa, Parveotsa
 niit **552**
 Parveotsa küla **237**
 Parveotsa talu **237**
 Parvõ- vt. Parve-
 Passakpa org, Passakpajo org,
 Passakpao org, Passapa
 org, Passakupajo org,
 Passapao org, 464 **552**
 Paurae **405**
 Pedaja talu **108 170 237 330**
405 621 648
 Pedajaalane niit 427 **448**
 Pedajamäe talu 462 **552**
 Pedajamägi **237 406 462 552**
620 648
 Pedajanurm **330**
 Pedajasaar **552**
 Pedaku talu **51 282 330**
 Pedaspää kool **614**
 Pedaspää kurm **615**
 Pedaspää kõrts **615**
 Pedaspää küla **615**
 Pedaspää laht **616**
 Pedaspää nukk **616**
 Pedaspää surnuaed **616**
 Pedastiku talu **170**
 Pedastikusaar 298
 Pedokese talu **552 648**
 Pedroska **238**
 Pedukese talu **608**
 Pedäjä(-) vt. ka Pedaja(-)
 Pedäjäalonõ niit 448
 Pedäspää vt. ka Pedaspää
 Pedäspää kapõl 616
 Pedästikusaar 298
 Peebu talu 465 **553**
 Peedokese veski **406**
 Peedokõsõ vt. Pedokese,
 Pedukese, Peedokese
 Peedso talu 464
 Peedukese talu 552
 Peedukse talu 552 648
 Peenikevõso, Peenikevõsu **553**
 Peetri karjamõis **51**
 Peetri talu **553**
 Peetrijaagu küla 154 **170**
 Peetrisaar 181 **238**
 Peetsu talu 24 **52**
 Peikri talu 281 **330**
 Peipsi järv **276**
 Peipsi kaevand 196
 Peipsi kalurikolhoos **238**
 Peksmise pähn 279 **330**
 Penijärv 373 **406**
 Penijärve soo 373 **406**
 Penikabel **553**
 Pepefer 167
 Peralaan **553**
 Peramaa mets, vahtkond **649**
 Perametsa talu 396
 Peramõtsa **406**
 Peraniit 426 **448 463 553**
 Peravalla jõgi 181 185 **238**
 Peravalla kool **238**
 Peravalla mets **238**
 Pergete **553**
 Perke jõgi 181 184 **239**
 Peroste mets **553**
 Peroste soo **553**
 Perostõ vt. Peroste
 Persekurm **52**
 Persema tee **406**
 Peruste soo 553
 Perustõ vt. Peroste, Peruste
 Perve talu **86 553**
 Perä- vt. ka Pera-
 Peräjärv **239**
 Peräsaar, Perässaar **239 616**
 Perüssild **239**
 Pe(s)smise pähn 279 330
 Peterhoff 51
 Petersoni veski 321
 Pihapi talu 279
 Pihla talu **132**
 Pihlaka talu 182 **239**
 Pihlamäe talu 283 **330**
 Pihlapuu Tiiriku talu 26 **86**
 Piidre(-) vt. ka Peetri(-),
 Piitre(-)
 Piidre lomp **553**
 Piimoja **132**
 Piira talu 466 547
 Piirakusaar **616**
 Piiri küla **132 276**
 Piiri talu 25 26 **86 132 182 239**
 279 283 **330 406 462 463**
 466 619 **554 608 649**
 Piirihansu talu 555
 Piiri-Kangro talu 330
 Piirikivi soo **87**
 Piirikivi talu **109**
 Piirikraav 239 **649**
 Piirikraavi käänd 239
 Piiri-Kõnnu **555**
 Piirikäänd **239**
 Piirilaane küla 638
 Piirilombi talu **52 281 283 330**
 Piirilääniste talu **555**
 Piirimaa talu 280 **330**
 Piirimetsa talu **649**
 Piirimäe talu 554
 Piirimägi **555**
 Piiriniit **406**
 Piirinurm 181 **239**
 Piirioidu pae 466
 Piirioit **448 555 466**
 Piirioja 48 **555**
 Piiriorg 448 465 **555 649**
 Piioru talu 465 **555**
 Piiriotsa kraav **239**
 Piiriotsa käänd 239
 Piiriotsa loomus **240**
 Piirisild **555**
 Piirisilla talu 555
 Piirisoo 99 **146 427 448 462**
555

Piirissaare kool **276**
 Piirissaare küla **276**
 Piirmani lohk **649**
 Piiroidu mäealonõ, Piiroidu
 mäealune **555**
 Piioit **448 555**
 Piioja **87 374 406**
 Piioja mets, vahtkond **87**
 Piioja metsavahikoht **87**
 Piioja pool **406**
 Piioja talu **75 279 374 406**
 Piitre(-) vt. ka Peetri(-),
 Piidre(-)
 Piitrejaagu vt. Peetrijaagu
 Piitresaar **238**
 Piitsikese talu **423**
 Pika(-) vt. ka Pikä(-)
 Pika talu **87**
 Pikalombi **448**
 Pikalombi nurmed **426 449**
 Pikalombi talu **281 330**
 Pikalomp **87**
 Pikamäe mets **26 87**
 Pikamäe soo **25 52**
 Pikamägi **25 42 52**
 Pika-Mällo talu **87**
 Pikaniit **556**
 Pikanurmed **406**
 Pikapajo põld **330**
 Pikapajo soo **330**
 Pikasaare **240**
 Pikasaare talu **240**
 Pikassaar **240**
 Pikatimbu saared **240**
 Pikkand **184 240**
 Pikkjärv **372 406 555**
 Pikkjärve talu **372 407**
 Pikkklomp **281 283 330 331**
649
 Pikkloosk **449 466**
 Pikkmägi **26 87**
 Pikkniit **170 240 331 407 426**
449 466 489 619 556 649

Pikknukk **276**
 Pikknurm **407**
 Pikknõna **616**
 Pikkorg **465 556**
 Pikk-Papisaar **556**
 Pikkpõld **184 240 466 556**
 Pikksaar **240 649**
 Pikksoo **463 556**
 Pikktimp **240**
 Pikkvang **231**
 Pikkvars **183 240 331**
 Pikä(-) vt. ka Pika(-)
 Pikälombi talu **330 353**
 Pikäniidu **240**
 Pikäpõllu mõts **240**
 Pikäpõllu nurm **240**
 Pikäs- vt. ka Pikas-
 Pikässaar **181 240 241 556**
 Pilkuse läte, Pilkusõ läte **556**
 Pille talu **464 556**
 Pillekont, Pillemägi **464 556**
 Pilleniit **426 449**
 Pilli talu **558 629**
 Pilpa küla **237 556**
 Pilpaküla **132 427 449**
 Pime- vt. ka Pimme
 Pime-Kikka tare **38**
 Pimeniit **154 170**
 Pimeorg **25 407 426**
 Pimessaar **241**
 Pimme- vt. ka Pime-
 Pimmelaan **556**
 Pimmessaar **241**
 Pini- vt. Peni-
 Pinkuse läte, Pinkusõ läte **465**
 Pirgumägi **619 649**
 Pirukasaar **616**
 Pitso talu, Pitsu talu **280 331**
 Plaadik **283 331**
 Plaatka heinamaa **407**
 Plado talu **562**
 Plaksa talu **557**
 Plaksi läte **465 557**

Pleekaed, Pliikaid **557**
 Ploomi talu **407**
 Poka asundus **109**
 Poka järv **99 109**
 Poka kool **110**
 Poka koolimaja **102**
 Poka küla **99 110**
 Poka mõis **99 110**
 Poka talu **111**
 Poka varik **102**
 Poka vesiveski **99 111**
 Poka-Kooli talu **110**
 Pokamäe talu **27 52**
 Pokamägi **27 52**
 Poksi talu **241**
 Poligoni tee **241**
 Politsei **241**
 Polli talu **331**
 Poltra jõgi **181 265**
 Poltra küla, Poltra talud **241**
 Poltraga talu **181 241**
 Pondoorg **524**
 Poodi talu **26 87**
 Poolakese talu, Poolakösõ talo
608
 Poole talu **557**
 Poolepä talu, Poolepäeva talu,
 Poolepäävä talo **169**
 Pooske talo, Pooski talu **650**
 Popa ruu **276**
 Popsikurm **464 465 557**
 Popsiküla **426 449**
 Porga kabel **36**
 Porga küla **277**
 Porga talu **25 52**
 Porgandi veski **466 558**
 Porganukk **277**
 Porga(s)saar **52 277**
 Porgaste talu, Porgastõ talo
650
 Pori talu **27 53 650**
 Porijõgi **53**
 Porilombi talu **182 241 407**

Porilomp 407 **558**
 Porioja 24 **53**
 Porisoo 490
 Porka küla **277**
 Porka saar 274
 Porkasaar **277**
 Poskanukk 620 **650**
 Posti talu **407** 426
 Poti Kikkamägi 384
 Poti küün **650**
 Poti lepestik **407**
 Poti talu 372 **408** 419 465 **558**
 608 621 **650**
 Potimägi **53** 372
 Potiorg 372 **408**
 Praaga küla **241**
 Praaganurm, Praagaots 185
 242
 Praasi kool 464 471
 Praasi Siber 589
 Prahm-Krug 132
 Praksi talu 373 **408** **558**
 Praksiperä **242**
 Prantska loomus **242**
 Preili kool 472
 Priisoo 551
 Priisoo talu **87**
 Priiuse talu 27 **88**
 Prilli karjamõis **146**
 Prilli kõrts **146**
 Prilli loošk, Prilli luusk 141
 146
 Prilli org 141 **147**
 Prilli talu 141 **147**
 Primadonna talu 621 **650**
 Pringi loomus **242**
 Pritsu talu 427 **449**
 Proletaarlane **449**
 Proska talu **650**
 Prosta loomus **243**
 Prukse talu 25 **53**
 Pruuli talu 54 **243**
 Präksi talu 73

Pudeli talu **243** **650**
 Pudromägi, Pudrumägi 621
 650
 Pudsaja talu vt. Putsaja talu
 Puhastik, Puhastikuniit **558**
 Puhasto niit **449**
 Puiestee talu 182 **243** 279 282
 331 **408** 426
 Puiga läte 478
 Puiga talu 466 **558**
 Puigamäe 466 **558**
 Puigamäe talu 558
 Pukardi tee **243**
 Pulga kalju **408** 426
 Pulga mets 374 **408** 426
 Pulga oja **558**
 Pulga pae, Pulga Taevaskoda
 409 426
 Pulga talu 411
 Pullikese talu, Pullikõsõ talo
 390
 Pulsti talu **409**
 Punane Koit **559**
 Punikese käänd **243**
 Punikse vars, Puniksõ vars,
 Punikõsõ käänd 243
 Punkarimois 197
 Punni talu **559** **608**
 Punnialonõ, Punnialune **559**
 Punnikenk 609
 Punnikese käänd 243
 Punnikont **609**
 Punnikraav 650
 Punnikõsõ käänd 243
 Punni-Liisu kraav 620 **650**
 Punnilohk **609**
 Punnimägi 279 **331**
 Punningesaar **651**
 Puraski varik **331**
 Purdesoo, Purdõsuu 372 **409**
 Purika nurmed 115 **132**
 Purika talu 115 **132** 282 **332**

Purikakurm, Purikalamm
 132
 Purrete soo 409 490
 Purreteotsa **559**
 Purrõtõ(-) vt. Purrete(-)
 Pussa talu 373 **409**
 Pussuliin 499
 Pussumägi 280 **332** **559**
 Pussusaar 465 **559**
 Putani talu 263
 Putsaja talu 372 **409**
 Putsata pera, Putsataperä palo
 559
 Puugimäe 558
 Puumõtsa niit **559**
 Puurae soo 372 **559**
 Puusepa talu, Puusepä talo
 115 **133** 182 **243** **559** 620
 651
 Puuski talu 650
 Puusta pae **409** 426
 Puusta talu 26 **88**
 Puustaid **559**
 Puustasõõdi **409** 426
 Puustuse talu 426 453 **651**
 Puustuseniit 426 **449**
 Puustusõ(-) vt. Puustuse(-)
 Puutare 464 471 **559**
 Põdra talu **243** 619 **651**
 Põdra-aud, Põdrahaud 427
 449
 Põdralombi talu **88**
 Põdramäe talu 651
 Põdramägi **609** **651**
 Põdranina talu 181 **243**
 Põdranõna 181 **243**
 Põdranõna nurm **243**
 Põdrapalu talu **243**
 Põdrasaar **616**
 Põdrasilla niit **244**
 Põka talu **244**
 Põlde jõgi **560**
 Põlde talu 99 **111**

Põldoja talu **244**
 Põldrõugu talu *181* **244**
 Põldõ vt. Põlde
 Põlenud rae 328
 Põllu kabel 628
 Põllu talu **560 619 651**
 Põltsavariku niit **244**
 Põrguallik 111
 Põrgukivi 484
 Põrgumägi *24* **54**
 Põrguoja kraav *374* **449**
 Põrguorg *54* 407
 Põrgusoo 30
 Põrguvalu läte 99 **111**
 Põrste sild, Põrstõ sild *426*
449
 Päeva(-) vt. ka Päivä(-)
 Päeva talu *115* **133**
 Päevanuka popsid 133
 Päevanukk *115* **133**
 Pähklimägi *427* **449**
 Pähna talu **170 279 282 332**
560
 Pähna tee *464* **560**
 Pähnamäe talu **409**
 Pähnamägi 324
 Pähnaorg 337
 Pähnäs- vt. ka Pähnäs-
 Pähnasaare talu 190
 Pähnassaar *184 181* **244 651**
 Pähnassaare nurm **244**
 Pähnassaare talu *181* **244**
 Pähni kabel 244
 Pähnialonõ, Pähnialune *182*
244
 Pähnsaar **651**
 Pähnä(-) vt. Pähna(-)
 Pähnäs- vt. ka Pähnäs-
 Pähnässaar **616**
 Pähnässaare nurm **616**
 Päiva(-), Päivä(-) vt. Päeva(-)
 Päkamägi *25 280* **332 410**
 Päkste kabel 91

Päkste kool **88**
 Päkste küla **89**
 Päkste oja 26 83
 Päkämägi 332 410
 Pärasaar 239
 Pärlu talu 373 **410**
 Pärimi talu *619* 673
 Pärminiit **651**
 Pärna metsavahikoht 410
 Pärna talu 132 **133 245 342**
410 427 449 560 651
 Pärnalaan 390
 Pärnametsa talu **332**
 Pärtle-Tsea talu 440
 Pärtli talu 280 **332 426**
 Pärtlilomp **332**
 Pärtlipraks **332**
 Pärtli-Tsea talu, Pärtli-Tsia
 talo **450**
 Päärandi talu **410**
 Päsukese talu **170**
 Päävä(-) vt. Päeva(-)
 Pöörde talu **560**
 Pöörsoo **245**
 Pöörsoo kraav 216
 Pöörsoo talu **245**
 Pöörusoo *184* **246**
 Püha Johannese kirik 483
 Püha Martini kabel 644
 Pühamäe talu **54**
 Pürjermu niit **651**
 Pürrem, Pürremi heinamaa
246
 Pürremi oja **246**
 Pürremi perä **246**
 Pütsepa talu **652**
 Püttsepa talu **560**
 Püve talu **170 279 332**
 Püürsuo vt. Pöörsoo
 Püürüssuo 246
 Raa talu **560 609**
 Raadi talu 374
 Raamatu talu **54**

Raasuniit 334
 Raba talu **410**
 Rabadiku küla *620* **652**
 Rabadiku talu *620* **652**
 Rabandiku küla 652
 Rabandiku talu 652
 Rabasoo *154 171* **410 560**
 Rae küla **90**
 Rae talu *281 283* **332 560 652**
 Raendiku talu **332 420**
 Rahaad 387 410 411
 Rahaaugu nurm **54**
 Rahahaud *54 374* **410 411 462**
514 560
 Rahakeldri mägi *280* **333**
 Rahakivi **334**
 Rahenõna **246**
 Rahenõna heinamaa **246**
 Rahu **411 450**
 Rahvaste Sõprus **652**
 Raiandiku talo 411
 Raie talu **560**
 Raigla talu *280* **334**
 Rainova talu **411 443**
 Raja talu *26 186 91 171 182*
246
 Rajala talu **54**
 Rajandiku talu *373* **411**
 Rakeniit **450**
 Rakeoja 430
 Rakesild **450**
 Rakesilla talu **561**
 Rakõ- vt. Rake-
 Rammi talu **91**
 Rammo talu **609**
 Rammuli kurm *186* **246**
 Rammuli talu *186* **247**
 Randalu talu **616**
 Randsu kivi 617
 Ranna talu **617**
 Rannu talu **91 133**
 Rantsu kivi **617**
 Rasin 655

- Rasina asundus **652**
 Rasina kirik 620 **653**
 Rasina kool 620 **653**
 Rasina kõrts **653**
 Rasina küla 620 **654**
 Rasina mõis 620 **655**
 Rasina rahvamaja 620 653
 Rasina talu **657**
 Rasinapalo **658**
 Rasva talu 73
 Rasvaniit 280 **334**
 Ratassepa talu **334**
 Raua talu **561**
 Raudallik 54
 Raudallikas 136
 Raudläte 26 27 **54 55**
 Raudniit **247**
 Raudniidu talu 374
 Raudsepa kivistik 38
 Raudsepa talu **56 185 247 390**
411 463 464 561
 Raudsepä vt. Raudsepa
 Raudtee **247**
 Rausi talu 464
 Ravvasilmä heinamaa,
 Ravvassilm 186 **247**
 Rebas- vt. ka Rebäs-
 Rebase talu 88 **171 279 282**
334 465 561 621
 Rebase tare 334
 Rebasekalju **450**
 Rebasemägi **56 133 450**
 Rebaseniit **334 451 466**
 Rebaseorg 279 281 **334 334**
451
 Rebasevarik **561**
 Rebassaare talu **247**
 Rebaste loosk 451
 Rebäse(-) vt. Rebase(-)
 Rebässaar **247**
 Rebässaare kraav **247**
 Rebässaare käänd 183 **247**
 Rebässaare loomus **247**
 Rebässaare soo 256
 Rebässaare talu 247
 Rebäste talu 561
 Reedo- vt. Reedu-
 Reedukivi **248**
 Reedusoo **248**
 Rehavarre pood 373 **411**
 Rehe(-) vt. ka Rihe(-)
 Rehe küla **171**
 Rehe talu 99 **171 478 561**
 Rehemäe talu **91**
 Rehenopi talu 99 **111**
 Rehavarre puut vt. Rehavarre
 pood
 Reino pae 427 **451**
 Reino talu 26 **91 279 334 464**
561 609
 Reinossaar 248
 Reinu vt. ka Reino
 Reinu talu 244
 Reinussaar **248**
 Reisvoldi kurm **561**
 Reisvoldi talu **561**
 Remmelga talu **56**
 Reola jõgi **56**
 Reola talu 620 **658**
 Ridassaar **617**
 Ridassaare nurm **617**
 Rihe(-) vt. ka Rehe(-)
 Rihekenk 464
 Rihma kivistik 493
 Rihma talu 283 330 427 451
 Rihma tare 454
 Rihma-Jakobi talu, Rihma-
 Jakopi talo 427 **451**
 Rihma-Märdi talu 427 **451**
 Rihmaniit **335**
 Riitemetsa küla **658**
 Riibma mets 412
 Riibma talu 374 **411**
 Riidma põld 374
 Riidma vahtkond 374 **412**
 Riio(-) vt. ka Riio(-)
 Riio talu 462 **562**
 Riio vang **562**
 Riikraav **133**
 Riilombi mets 134
 Riilomp **133**
 Riiumets 134
 Riiumägi **171**
 Riipalo **248**
 Riipalo talu **658**
 Riurae **134**
 Riisild **134**
 Riivsilla org 462 **562**
 Risti pedajas **451**
 Ristikivi 26 **56**
 Ristikivi mets **56**
 Ristikivi nurm 427 **451**
 Ristikivi talu **56**
 Ristimägi 181 186 **248 562**
 Ristiperä **248**
 Ristnurme kink 466 **562**
 Ristoja **335**
 Ristorg 280 **335**
 Ristsaar **248 642**
 Ristsaare kraav **248**
 Ristsaare mägi **658**
 Ritsike kurm **134**
 Ritsiko talu, Ritske talo **134**
 Ritso talo, Ritsa talu 26 **91**
 Roa talu 24 **56**
 Robi talu **56 373 411**
 Rodima talu 281 **335**
 Roestu **658**
 Roestu soo **562**
 Rohtla talu **248**
 Roigand 619 **658**
 Roio(-) vt. ka Roio(-)
 Roio Karjamaa talu 26 **91**
 Roio karjamõis 92
 Roio kivistik 92
 Roio kõrts 92
 Roio talu 26 **91 115**
 Roio veski 92
 Roistoja **335 562**

- Roiu(-) vt. ka Roio(-)
 Roiu alevik 26 89
 Roiu järv 26 **91**
 Roiu karjamõis 26 **92**
 Roiu kivistik 26 **92**
 Roiu kõrts 26 **92**
 Roiu talu **134 248**
 Roiu veski **92**
 Roiumäealonõ, Roiumäealune
 427 **451**
 Roiumägi 449
 Roiupalu 427 **452**
 Roni talu 283 531
 Roodik, Rood'k 280 **335 337**
 Roodna Kusta mägi 46
 Roodna talu nr. 61 **56**
 Roodsi vt. Rootsi
 Roodso-, Roodsu- vt. Rootsu-
 Rooga tiik **56**
 Roogalmu 619 **658**
 Roogand 619 **658**
 Roogandu **562 658**
 Roogendniit **249**
 Roogitu niit 185 **249**
 Roogitu soo **171**
 Roogitud heinamaa 92
 Roogõndniit 249
 Rookese kõrts **335**
 Rookese küla 336
 Rookese talu 280 **335**
 Rookse järv **335**
 Rookse kõrts 280 **335**
 Rookse küla **336**
 Rookse org **336**
 Rookse talu **336**
 Rooma talu 281 **337 562**
 Rooni talu **412**
 Rooniit **92 337 412**
 Roopraks **337**
 Roosa talu **412**
 Roosalaan 280 **337**
 Roosamärdi talu **337**
 Roose talu 372 **412**
- Roosi talu **412 563**
 Roosimäe talu 141 **147 337**
 Roosoo **171**
 Roostesoo 282 **337**
 Rootk 335
 Rootsi (h)aud 318 534
 Rootsi kaevand 196
 Rootsi kaitsekraav 249
 Rootsi karjamõis 280 **337**
 Rootsi kasarmu(d) 253 316
 Rootsi kivitee 195
 Rootsi kuninga tamm 193
 Rootsi mets 280 **337**
 Rootsi org 280 **337**
 Rootsi pakktee 250
 Rootsi pettäi 121
 Rootsi sild 512
 Rootsi soldani tare 322
 Rootsi talu **171 280 338**
 Rootsumäe org 372 **412**
 Rootsumägi 372 **412 413**
 Ropka mets, vahtkond 462
 563
 Ropka metsavahikoht **563**
 Rosi talu 280 **338**
 Rosi tare **563**
 Rosteniit 25 27 **57 132 249**
 Rostesuu, Rostõsuu 282 **337**
 Rotimägi 25 **92**
 Rotiorg 141 **147**
 Rua talo 56
 Rulli mets, vahtkond **338**
 Ruu- vt. Roo-
 Ruudna vt. Roodna
 Ruukese vt. Rookese, Rookse
 Ruuketsi saar **249**
 Ruukse, Ruuksõ vt. Rookse
 Ruukõsõ vt. ka Rookese,
 Rookse
 Ruukõsõ küla 336
 Ruukõtsi saar 249
 Ruunalomp **563**
 Ruunaniit 373 **413 563**
- Ruunasoo 563
 Ruvva talu 27 50
 Rõika kraav **249**
 Rõika talu **249**
 Rõipekabel, Rõipõkapõl 245
 Rõka küla **249**
 Rõka mets, vahtkond **249**
 Rõka talu **250**
 Rõkakaala sild 229
 Rõkka vt. Rõka
 Rõngasküla 139
 Rõtusmäe talu 465 **563**
 Rõtussoo 465 **563**
 Rõuste nurm 184 **250**
 Rõuste soo 184 **250**
 Rõustõ vt. Rõuste
 Räidi mets 373 **413**
 Räidiküla 338
 Räidimets **338**
 Räidinukk **338**
 Rämmali talu, Rämmäli talo
 465 **563**
 Rämmälisaar 632
 Räni talu **338**
 Räpina soo, Räpinä suu 666
 Rässä talu 96 372 **413**
 Rätsepa talu, Rätsepä talo 57
 93 194 250 279 339 464 465
 564
 Rästava küla, Rästava nukk
 462 **564**
 Rästava talu 462 **564**
 Rädulaan, Rädülaan **564**
 Räägo talu, Räägu talu 620
 658
 Rääguniit **339**
 Rästävä vt. Rästava
 Räüt **339**
 Rõövli- vt. ka Rüüvli-
 Rõövliauk **93**
 Rõövlikaev 25 **94**
 Rõövliliki **339**
 Rõövlikõrts 84

- Röövlimäe kont **413**
 Röövliorg **94** 104
 Röövlipalu, Röövlisaar 193
 Rügässaar 181 **250**
 Rüütli talu 24 **57** 464 **564**
 Rüütli-B talu **564**
 Rüüvli- vt. ka Röövli-
 Rüüvlikaiv 94
 Rüüvlikõrts 183 **250**
 Saage talu **57**
 Saago talo, Saagu talu 280 **339**
 Saapa sild 279 **339**
 Saapa talu 279 340
 Saare karjamõis **339**
 Saare kõrts 282 **339**
 Saare küla **277**
 Saare mets, vahtkond 621 **659**
 Saare sild 282 **339**
 Saare talu **94** 99 **111** 147 182
 250 280 373 **340** 380 **413**
 466 **564**
 Saarealone, Saarealone 280
 340
 Saarelomp **564**
 Saaremaa talu **57**
 Saaremägi 184 **250** 373 **413**
 Saareniidi käänd **134**
 Saareniit **452**
 Saarenukk **251**
 Saarenurm 185 **251**
 Saareoja 185 **251**
 Saarepalo **565**
 Saarepera soo 281 **340**
 Saareperä 181 **251**
 Saareperä kaevand 183
 Saareperä käänd 183 **251**
 Saareperä nurm **251**
 Saarepääline 282 **340** **413** **659**
 Saargi mägi **277**
 Saariksoo 263
 Saariksoo mets 279 **340**
 Saariksoo talu 279 340
 Saariku kenk **251**
 Saariku talu **57**
 Saarke mägi 277
 Saarksoo talu 340
 Saarksuu mõts 340
 Saarlase talu 27 **94**
 Saarva talu 464 **565**
 Saarakont **565**
 Saarõ(-) vt. ka Saare(-)
 Saarõalonõ 340
 Saarõkene, Saarõkõnõ **565**
 Saava org 465 473
 Saava rae 463 **565**
 Saava talu 279 **340** 463 465
 553 **565**
 Saavaniit **566**
 Saavapalu 465 **566**
 Sabaku rae **413**
 Sabali talu 27 **57**
 Sadama pae 426 433
 Sae talu 194 466 **566** 619 **659**
 664
 Sae ussaid 466 **566**
 Saekoja mägi 568
 Saeniit **566**
 Saesaar 466 **566**
 Saesaare (hüdro)elektrijaam
 466 492 568
 Saesaare mägi 466 **568**
 Saesaare paisjärv **568**
 Sagara talu 27 **94** 279 353
 Sagara tare 50
 Sagarapalu 25 **94**
 Saiaamägi 99 **147**
 Saiba talu 279 **340**
 Saibasoo **94** 374 **413**
 Saima talu **340**
 Saki talu 185 **251**
 Sakiaid 185 **251**
 Saksa küla 481
 Saksa Nussusaar 194 233
 Saksa pae 431
 Saksa talu 267
 Saksakurm 574
 Saksaniit **659**
 Saksasoo **251**
 Saksaväret **251**
 Sakssild **568**
 Salatski küla 464 **568**
 Sallo talu 659
 Salo(-) vt. ka Salu(-)
 Salo talu 619 **659**
 Salolahe **251**
 Salolahe loomus 184 **252**
 Salolaht 184 **252**
 Salomõtsa talu **609**
 Salomägi 184 219 **252**
 Salopõlde 184 **252**
 Salosaar 621 **659**
 Salu(-) vt. ka Salo(-)
 Salu talu **57** **171** 427 **452**
 Salumäe talu 372 **414**
 Salumägi 348 **414**
 Sambla talu 182 **252** 463 **568**
 Samblamõis 570
 Samblaniit **340**
 Samblasoo 57 **94** **134** 252
 Sammelsoo 25 **57** 115 185 **252**
 585
 Sammelsuu mõts 181 **252**
 Sammelsuu nurm 185 **252**
 Sammõl- vt. Sammel-
 Sandikurm 154 **171** 574
 Sandikurmu talu 163
 Sandre talu 279
 Sandri talu 281 283 **341**
 Sandrioja **341**
 Sandrioja talu 281 283 341
 Sannaplats 463 **568**
 Sanniksaar **252**
 Sannsaar 181 **252**
 Sapi põld 26 **94**
 Sapi talu **94**
 Sarakuste asundus **147**
 Sarakuste kirik e. kabel 152
 153
 Sarakuste kool **147**

Sarakuste küla 141 **148**
 Sarakuste mets 141 **148**
 Sarakuste mõis 141 **149**
 Sarakuste talu **150**
 Sarakuste veski 124
 Sarakutsi küla 149
 Sarappöld 433
 Sarapuu talu 372 **414**
 Sarapuulepik 57
 Sarapuumäe talu **94**
 Sarapuumägi 25 **57 94**
 Sarapuuorg 495
 Saraslamm, Saraslammi nuka
 heinamaa, Saraslammi
 nukk **252**
 Sarrakus 149
 Sarraniit **568**
 Sarraorg 465 **569**
 Sassi pedastik **112 154**
 Sassi talu **112 154**
 Savi Kõrgemägi 389
 Savi Liivakumägi **414**
 Savi talu **94 372 414 522 569**
 621 **659**
 Saviaudõ vt. Savihaude
 Saviangu talu **252**
 Saviavva mõts 341
 Saviavva suu 341
 Savihaua mets 341
 Savihaua soo 341
 Savihaude mets **281 341**
 Savihaude soo **341**
 Savijõgi 57
 Savikants **171**
 Savikoa kants 115 **134**
 Savikoa mets 115 **134**
 Savikoa mägi 619 **659**
 Savikoa niit 619 **659**
 Savikoa nukkk **252**
 Savikoa talu 341
 Savikoda **452**
 Savikoja kont **414 426**
 Savikoja küla 176

Savikoja mägi 25 **414**
 Savikoja nurm 279 **341**
 Savikoja org 279 361
 Savikoja talu **95 279 341 414**
 427 **569**
 Savikont 621 **660**
 Saviksaare niit **252**
 Saviku kaevand 213
 Saviku käänd **252**
 Saviku loomus **253**
 Saviku saar **253**
 Saviku talu **253**
 Savikurmu küla 623
 Savikunka talu **660**
 Savila talu 27 **95**
 Savilaane talu 427 **452**
 Savilepistik 426
 Savilomp 427
 Savimaja talu **253**
 Savimäe karjamõis **660**
 Savimäe kool 280 **341**
 Savimäe küla **660**
 Savimäe talu **95 99 112 134**
 253 280 **342 660**
 Savimägi 53 280 **342 466 569**
 621 **660**
 Saviniit **569**
 Savioidu mäealonõ, Savioidu
 mäealune **569**
 Savioidu pae 466 **569**
 Savioit 466 **569**
 Savioja talu **569**
 Saviorg 356 **660**
 Saviору niit 280 **342**
 Savipajo **58**
 Savipajo põllo, Savipajo
 põllud 26 **95**
 Savisild **660**
 Savisilla org 660
 Savivabriku talu 374
 Seerva **253**
 Seerva tsihk **253**
 Seervasaar, Seevassaar **253**

Seileri talu **660**
 Selemändi lomp **569**
 Selgjärv **253**
 Seljäjärv 276 277
 Selli nurmed 115 **134**
 Selli talu 26 **95 97 115 134 342**
 Seljäjärv 277
 Semmeli talu 24 **95 283 342**
 463 **569**
 Senga talu 572
 Senka talu, Sentka talu 154
 172
 Sentka veski 280 **342**
 Sepa(-) vt. ka Sepä(-)
 Sepa loomus **253**
 Sepa talu 25 **58 62 99 112 115**
 135 172 185 233 253 279
 283 **342 403 414 415 463**
 464 465 466 **570 621 660**
 Sepaläte **415**
 Sepamaa talu 26 **95 279 280**
 282 **342 570 609**
 Sepamägi 160
 Sepaorg 280 **342**
 Sepikoja lohk 254
 Sepikoja mägi **172**
 Seppani talu 115 **135**
 Sepä(-) vt. ka Sepa(-)
 Sepäaid 185 **253**
 Sepäpaa lohk, Sepäpaja lohk
 182 **254**
 Serge talu 263
 Serva talu, Servä talo 465 **570**
 Setosaal 653
 Severitski trostõ 277
 Sibisoo **661**
 Sibula läte **570**
 Sibulaniit **343**
 Sibulaperä 463 **570**
 Siguri talu **661**
 Sihi talu **661**
 Sihiposti raiesmik 25 **58**
 Siidimägi 281 **343**

Siidiniit 135
 Siili talu 621
 Siiloja 462 **570**
 Siimo talu **58**
 Siimu talu **661**
 Siimuse talu 25 84
 Siirako talu 101
 Siirva(-) vt. ka Seerva(-)
 Siirvasaar 253
 Siisisild 295 **343**
 Siiva Mai tare vt. Siivatare
 Siivalomp 465 **570**
 Siivamäe talu **135**
 Siivamägi 115 **135**
 Siivatare 115 117 135
 Siivatare mets 135
 Siivatare nukk 115 **135**
 Sika Jakapi talo, Sika Jakobi
 talu 343
 Sika kuusik 426 445 **452**
 Sika lamm 571
 Sika talu **58** 99 **112** 279 **343**
 414 426 438 **571** 621 **661**
 Sika tare 619 **661**
 Sikakurmu küla **661**
 Sikalohk **95**
 Sikaniidi mõts 182
 Sikaniidi talu vt. Sikaniidu
 talu
 Sikaniidu talu 182 **254**
 Sikaniit 25 **254** 373 **415** **452**
 466 **571**
 Sikaorg 99 **112**
 Sikapalu 621 **662**
 Sikapära soo **95**
 Sikasaar 184 **254** 282 **343**
 Sikka talu vt. Sika talu
 Sikkniit 135
 Sikksaar 181 **254**
 Sikti küla 663
 Sikti talu 552
 Sikuta küla **662**
 Sikuti järv **609**

Sikuti küla 663
 Sikuti talu **610**
 Sikuti veski 662
 Silgo talu 426 **452**
 Silgoniit 426 **453**
 Silgu org 426
 Silla talu 141 **150** 172 465 466
 571 **663**
 Sillametsa talu 462 **571**
 Sillaotsa as. 59
 Sillaotsa kool 26 **58**
 Sillaotsa niit 426 **453**
 Sillaotsa talu 27 **59** 115 **135**
 172 374 **415** **663**
 Sillaperve talu 117
 Sillasoo 186 **254**
 Sillukese 185 **254**
 Sillukese tiik **254**
 Sillukeste 571
 Sillukeste sild 281 **343**
 Silluköstö vt. ka Sillukeste
 Silluköstö 254
 Sillukösö vt. Sillukese
 Silmaläte, Silmarohuallik 136
 Silmasoo **415**
 Silmilise 462 **571**
 Silmä- vt. Silma-
 Silvaku talu 24 **95**
 Simka Jaani talu 440
 Simka talu, Simpka talu 426
 453
 Simpkatare nurm **415**
 Simsesaar **663**
 Sinepsild 464 **571**
 Sinepsoo 571
 Sinesoo 571
 Singa talu 374 **453** 572
 Singaniit **453**
 Singi talu **112** 154
 Sinimäed 25 **95**
 Sinimägi 331
 Sipo talu, Sippo talu 619 **663**
 Sipu talu 186 **254** 663

Sipumägi 648
 Sipunurm **663**
 Sireli talu **95** **617** **663**
 Sirgaste talu **59**
 Sirgo talu **95** 99 **112**
 Sirgu talu **254** **663**
 Sirguniit 262
 Sirgupalu **95**
 Sisaski talu **59**
 Sissisild 295 343
 Sitalepik 329
 Sitaniit 135 254
 Sitapää jõgi, Sitapäälitse jõgi,
 Sitapäälne, Sitapäälse jõgi,
 Sitapäältse jõgi **254**
 Sitasaare mets **135**
 Sitiko talu 141 **150**
 Sitiko veski 141 **150**
 Sitikoja talu 150
 Sitiksaar **572**
 Sit'ke lomp 27 **59**
 Sitki küla 663
 Sit'ksaar 181 254
 Sitsisaar 280 **343** **344**
 Sitsisaare mets **344**
 Sittniit 115 **135**
 Siuge tare 663
 Siugemägi 619 **663**
 Siugsaar 184 **254**
 Siugsoo 154 **172**
 Siugö(-) vt. Siuge(-)
 Siukso talu 115 **135**
 Siuksoo 115 **136** **172**
 Siuksoo mets 115 **136** **172**
 Siuksoo talu 154 **172**
 Siuksu talu 135
 Sivvusaar 237 **664**
 Soe oos **572**
 Soe Rahahaud 411
 Soe talu **415** **664**
 Soe uus **572**
 Soeavva vt. ka Soehaua,
 Soehavva

- Soeavva tee **136**
 Soehand **344**
 Soehanna põld **344**
 Soehaua org **280 344**
 Soehavva saar **281 344**
 Soekraav **415**
 Soelomp **27 59**
 Soemäe mõts **255**
 Soemäe org **255**
 Soemäe soo **255**
 Soemäe talu **255**
 Soemägi **572**
 Soeone org, Soeoonõ org **466 572**
 Soeorg **255**
 Soepurre **112**
 Soeroogalmu **664**
 Soesaar **255 281 344**
 Soesilla talu **112**
 Soetõlva tiik **621 664**
 Soeuune org **572**
 Soevarik **464 573**
 Soevariku mets, vahtkond **573**
 Soevariku talu **463 573**
 Soitse jõgi **181**
 Soitsejärv, Soitsjärv **184 255**
 Soldani tare ase, Soldani tarõ asõ **664**
 Soldaniniit **280 344**
 Sondiorg **115 125**
 Songi talu **152**
 Sonnatari kurm, Sonnatari küla **573**
 Sonnimets **115 136**
 Sont **125**
 Soot talu **24 59 255 466 664**
 Soodla talu **664**
 Sookopli **27 59**
 Sookuru **416**
 Soola talu **25 59**
 Soolasoo **255**
 Soolgo- vt. Sooliko-, Sooliku-
- Soolikoniit **136 172**
 Soolikonukk **173**
 Soolikumägi **25 60**
 Soolkoniit **136 172**
 Soome soo **574**
 Soome talu **99 113 574**
 Soomusemägi, Soomussõmägi **466 574**
 Soomõ vt. Soome
 Sooniidu talu **664**
 Soonurga talu **465 574**
 Soopera talu **344**
 Soopära talu **574**
 Soora käänd **183 255**
 Soora loomus **183 255**
 Sooru asundus **60**
 Sooru mõis **51**
 Soosaar **574**
 Soosaare mets **574**
 Soosaare talu **27 60 416**
 Soosu talu **136**
 Sootaga küla **173**
 Sootaga soo **345**
 Sootaga talu **610**
 Sootaguse nurme **574**
 Sootaguste sild **282 345**
 Sootaguste soo **282 345**
 Sooveere talu **60 115 136 141 150 263 372 385 416 463 465 466 522 574 664**
 Soovere talu **27 115 255 574**
 Sooääre talu **416 463 466 575**
 Sorokaid **185 255**
 Sossepi talu **453**
 Sotniko talu **26 95**
 Sotsu talu **372 416**
 Sousti küla **632**
 Stalini-nimeline kolhoos **468**
 Steppanilamm vt. Teppani lamm
 Suda talu **280 345**
 Sudaste küla **141 150**
 Sudissaar **664**
- Suhki mets **24 33 60**
 Suhki soo **24 60**
 Suhki talu **24 60**
 Suislepa talu **665**
 Suitsu kool **282**
 Suitsu kõrts **282 345**
 Suitsu pood **279 296**
 Suitsu talu **427 214**
 Suitsumägi **282 345**
 Suitsuniit **348**
 Suitsuotsa küla **282 348**
 Suiu talu **620 665**
 Sulasma talu **115**
 Sulbi surnuaid **465**
 Sulbi talu **99 113 182 255 465 575 610**
 Sulbi veski **465 575**
 Sulbi-Eedi talu **466**
 Sulbikurm **575**
 Sulbinukk **99 113**
 Sule talu **182 255**
 Sulendu **25 416**
 Sulgoja talu **281 348**
 Sulgsoo **173**
 Sulgsoo talu **173**
 Sulõndu **416**
 Surma-aru **256**
 Surma-aud, Surmahaud **453**
 Surmalomp **173**
 Surmaniit **256**
 Surmaorg **256 373 416 575**
 Surmaoru talu **522**
 Surnu käänd **256**
 Surnu loomus **256**
 Surnuaia lomp **416 426**
 Surnukont **575**
 Surnumägi **27 60 628**
 Surnuselg **256**
 Surnusoo **256**
 Surnusälg **256**
 Sussepi mets **427 453**
 Sussepi talu **427 453**
 Suti talu, Sutti talu **619 665**

Suu(-) vt. ka Soo(-)
 Suudso(-) vt. Suitsu(-)
 Suur Taivaskoda vt. Suur-
 Taevaskoda
 Suurekeste soo 281 **348**
 Suurekingu talu 281 **348**
 Suurekivi talu 24 **60 174**
 Suurekuuse mägi 279 **348**
 Suurekuuse niit 174
 Suurekõivo talu 464 **575**
 Suurelätte talu 575
 Suuremäna 256
 Suurepalu 122
 Suuresoo heinamaa 576
 Suuresoo talu 576
 Suuresöödi talu 463 **576**
 Suure-Südame elamu 32
 Suure-Tamme talu 182 **256**
 Suure-Uiga talu 141 **150**
 Suur-Jaanioja 483
 Suurjärv 255 276
 Suurkalju 459
 Suurkalju allikas e. läte 576
 Suur-Kindapäkamägi 492
 Suurkivi **617 665**
 Suur-Kiviniit 439
 Suur-Kliima talu 40
 Suur-Kungla talu 80
 Suurkõiv 490
 Suurlomp 115 **136**
 Suurmaamäe talu 373 **416**
 Suurmamägi 373
 Suur-Marjasoo 256
 Suurniit 426 427 **453 454 666**
 Suurorg 280 336 **348**
 Suurpalu 625
 Suur-Poriska järv 277
 Suur-Saar(i)k 184 **256**
 Suursoo 27 **60 256 374 416**
 465 466 **576 666**
 Suursoo kraav 27 **60**
 Suursoo talu **416**
 Suur-Sõoru talu 115 137

Suur-Taavaskoda, Suur-
 Taevaskoda 280 **348 466**
 576
 Suur-Tuulemägi 419
 Suurõ- vt. Suure-
 Suurõkõstõ suu 348
 Suurõsöödü talo 576
 Suusa talu 25 **61**
 Suusapalo 405
 Suusapalu talu 372 **416**
 Suutagoste, Suutagostõ vt.
 Sootaguste
 Suutagotsõ nurmõ 574
 Suutsoll **256**
 Suvike talu 85
 Sõbra talu 464 **578**
 Sõnajala kalju 431
 Sõnajala talu **454**
 Sõnajalamägi 427 **454**
 Sõra talu 466
 Sõraniidu siht 517
 Sõraniidu talu **578**
 Sõraniit **579**
 Sõrmussaar **256 257**
 Sõstra talu **257**
 Sõõrikmäe talu **579**
 Sõõrikmägi **579**
 Sõõrikniiit **579**
 Sõõrpõllu talu 186 **257**
 Sõõru talu 154 **174 463 579**
 Sõõrumäe talu **579**
 Säina talu **174**
 Säknä küla 649
 Säknalohu küla 641
 Sälitüsmägi, Sältüsmägi,
 Sälütüsmägi **579**
 Sääpera jõgi, Sääpera tsoll **257**
 Sääselammi tsoll **257**
 Sääseniidi käärd **579**
 Sääskoja heinamaa 186 **257**
 Sääskoja mets 186 **257**
 Sääskoja talu 186 **257**
 Sääsna käänd **349**

Sääsna põnts **350**
 Sääsna vars 349
 Sääsna-alune **350**
 Sääsnõna vars 349
 Sääsnä(-) vt. ka Sääsna(-)
 Sääsnäalonõ 350
 Sääsaniit 579
 Sõe talu **666**
 Sõehaua talu **174**
 Sõotipere nurm 257
 Südame talu **61**
 Sügäorg **61**
 Sügävuum **257**
 Sügävkraav 282 **350**
 Sügävorg **579**
 Sükäv- vt. ka Sügäv-
 Sükävorg 372 **416 579**
 Süvaorg **113 466 579 580 666**
 Süvaoru nukk **113**
 Süvaoru talu **113 580**
 Süvaoru varik **580**
 Sүvā- vt. ka Sүvā-
 Sүvāaud 277
 Sүüteperi nurm 257
 Sүüteperä niit **257**
 Sүüteperä timp 185 **257**
 Zotso talu 416
 Ždanovi-nimeline kolhoos
 417
 Želatško küla 277
 Taalbärgi veski vt. Taalpärgi
 veski
 Taalpärgi järv **666**
 Taalpärgi sild **666**
 Taalpärgi veski **666**
 Taanieli talu 464 **580**
 Taari talu **61**
 Taavas- vt. Taevas-
 Taevakoda 492
 Taevamägi 578
 Taevaskoda 409 492
 Taevaskoja küla 580 589
 Taevaskoja pae 578

- Taevaskoja raudteepeatuskoh **580**
 Taga talu **96 131**
 Taga-Aage talu, Taga-Haage talu **26 96**
 Tagamaa **610**
 Tagametsa **454**
 Tagametsa talu **96 610**
 Taganiit **426 454**
 Taganurm **374 417**
 Taga-Rootsi talu **338**
 Taga-Saar(i)k **185 258**
 Tagasipalo **258**
 Tagasoo niit **426 454**
 Taga-Taguja **580**
 Tagatsolli heinamaa **258**
 Tagavarik **580**
 Tagavariku talu **27 96**
 Taguja **466 580**
 Tagujasuu **466**
 Taguotsa laanemaa **417**
 Tahramets **282 350**
 Tahrametsa talu **282 350**
 Taiva- vt. ka Taeva-
 Taivatahr **25 61**
 Talimetsa talu **620 666**
 Talli talu **372 417**
 Tallimõtsa talo **666**
 Talliorg **427 454**
 Tamme järv **141 151**
 Tamme kool **174**
 Tamme küla **154 174**
 Tamme talu **25 61 141 151 154 175 258 280 350 417 427 454 466 580 581 610 617 666**
 Tammelombi talu **427 454**
 Tammelomp **466 581**
 Tammemetsa talu **463 581**
 Tammemäe talu **175**
 Tammemägi **280 350 373 417**
 Tammeniidi heinamaa **24 136**
 Tammeniit **258**
 Tammenurm **235**
 Tammeoja talu **464 581**
 Tamme-Tepo talu, Tamme-
 Teppo talu **620 666**
 Tammevaldma küla **154**
 Tammikeste **619 667**
 Tammikeste mõts **619 667**
 Tammikeste talu **619 667**
 Tammiksaar **181 258**
 Tammiksaare kenk **258**
 Tammiku talu **27 417 426**
 Tammikõstõ vt. Tammikeste
 Tammina järv **151**
 Tammiotsa talu **540**
 Tammistu talu **667**
 Tammjärv **151**
 Tammõ(-) vt. Tamme(-)
 Tandsimägi **351**
 Tani talu **27 42 61 185 250 258 464 581**
 Tanieli soo **581**
 Tanipalu **185 258**
 Tanipalu nurm **236**
 Tanissaar **350**
 Tanivalgme, Tanivalgmõ **185 259**
 Tanno talu **667**
 Tanomi mets **351**
 Tantsimägi **280 351**
 Tanuma **184**
 Tardanelli talu **182 259**
 Taremeta niit, Taremeta soo **351**
 Tareselaan **619 667**
 Tareselaane tiigi **667**
 Taressaar **259**
 Taropedaja mõts **186 259**
 Taropedajate niit,
 Taropedäjide niit **259**
 Taropedäjä mõts **259**
 Tarossaar **259 619 667**
 Tarsapalu **581**
 Tarto vt. Tartu
 Tartu talu **619 667**
 Tarussaar **259**
 Tarõ- vt. Tare-
 Tarõssaar **259**
 Tarõssõ- vt. Tarese-
 Tasa kapõl **200**
 Tasa küla **181 260**
 Tasa loomus **260**
 Tasa talu **181 260 417 581 667**
 Tasaaja **181 260**
 Tasuja talu **96 464 581**
 Tatriku talu **113**
 Tatrikumägi **417**
 Tatrikusaar **317**
 Tedre talu **426 454**
 Tedressaar **185 260 462 581**
 Tee Kommunismile **61**
 Teelahkme talu **260**
 Teeääre talu **24 279 351 426 454 465 581**
 Tegova talu **667**
 Tegu talu **581**
 Tegujamägi **417**
 Tegujanurm **417**
 Teguvamägi **417**
 Teguvanurm **417**
 Telliskivi küla **176**
 Telliskopli talu **260**
 Tenno pood **351**
 Tenno talu **279 18 282 283 351 426 454 463 581 582 617**
 Tennolaas **455**
 Tenno-Peebo talu **426 455**
 Tenso soo **25 61**
 Tenso talu **25 62 427**
 Tensomägi **621 667**
 Tenu talu **57 62**
 Teokopli **99 114**
 Teperitsa **201 260**
 Teppani lamm **183 260**
 Terepi küla **668**
 Terepi talu **668**
 Terepinukk **668**

- Terepitsa vt. Teperitsa
 Terikeste kool **281 351**
 Terikeste kõrts **281 352**
 Terikeste küla **281 352**
 Terikeste metsavahikoht **353**
 Terikeste murd **353**
 Terikeste peraots **283 353**
 Terikeste viira e. Terikeste
 murd **353**
 Terikeste-Viira mets,
 Terikeste-Viira murd **338**
 Teriketsi vt. ka Terikeste
 Teriketsi murd **353**
 Terrävkivi **176**
 Terviseallikas, Tervüseläte **27**
 62 136
 Terävkivi, Teräväkivi **176**
 Tigase küla **176**
 Tigase läte **620 668**
 Tigase talu **94 279 353 354**
 582 620 668
 Tigasenukk **176**
 Tigasõ(-) vt. Tigase(-)
 Tiiga talu **279**
 Tiigete soo **582**
 Tiigete talu **372 417**
 Tiigi talu **62 282 353 463 464**
 582
 Tiirakeste tsoll **184 260**
 Tiirika talu **619 668**
 Tiirike talu **619 136**
 Tiirikemägi **136**
 Tiiriku talu **282 353 668**
 Tiislari talu **582**
 Tiisleri talu **466**
 Tiislioja **62**
 Tiislioja org **27 62**
 Tiitso käänd **183 260**
 Tiitso lamm **183 260**
 Tiitso loomus **183 261**
 Tiitso vars **260**
 Tiitulomp **176**
 Tiksi kaev **96**
 Tiksi kõrts **84**
 Tiksi talu **96**
 Tiksipalu **96**
 Tiku kalju **431**
 Tiku talu **24 62**
 Tikuta küla **374 455**
 Tikuta talu **374 455**
 Tikuta veski **374 455**
 Tikutaja niit **374 456**
 Tikutaja talu **456**
 Tilba metsavahikoht **561**
 Tilba talu **25 63 582**
 Tilga lomp **353**
 Tilga mets **281 353**
 Tillipera **582**
 Timmati niit **583**
 Timukeste mets, Timukeste
 ots **184 261**
 Timukeste põld **184 261**
 Tinapurgi liin, Tinapurk **499**
 Tinasilma tee, Tinasilmä tii,
 Tinäsilmä tii **668**
 Tipu talu **280 354**
 Tipuorg **280 354**
 Tiriketsi kõrts **352**
 Tiriketsi metsavahikoht **353**
 Tisleri talu **176**
 Titiootsa vars **183 205**
 Tiusti niit **669**
 Tiusti nurme **619 669**
 Tiusti soo **261 583**
 Tiusti talu **462 583**
 Tohtri kenk **465 583**
 Tohtri talu **465 583**
 Tohvri talu **115 137 176**
 Tohvriiniit **176**
 Tollimägi **126**
 Tolltare nurm **281 283 354**
 Tolsta talu **262**
 J. Tombi nimeline kolhoos
 583
 Tondi heinamaa **261**
 Tondijärv **487**
 Tondikallas **498**
 Tondikivi **304 484**
 Tondimägi **343**
 Tondisaar **261**
 Tondisoo **130 261 417**
 Toode talu **620 669**
 Toodsi talo **354**
 Toodõ talo **669**
 Tooma talu **565**
 Toome talu **96 137 177 182**
 261 417 426 669
 Toomelombi talu **177**
 Toomemägi **25 63**
 Toomeorg **495**
 Toomiste talu **63**
 Toomu mets **27 63**
 Toomu talu **27 39 63**
 Toomu tare **39**
 Toomõ(-) vt. Toome(-)
 Toona küla **277**
 Tooni küla **277**
 Tootsi talu **279 280 354 465**
 583 617
 Tootsko tare **669**
 Tordi talu **26 96**
 Torga talu **610 621 669**
 Tormi talu **96**
 Torni mõts **604**
 Tornimägi **26 63 659**
 Tornitagonõ põld,
 Tornitagune põld **184 261**
 Toro talo, Toru talu **141 151**
 Tossi talu **478**
 Traadi tare **669**
 Traksi talu **177**
 Traksikõrrõ mõts, Traksikõrs
 261
 Traksisaar **262 294**
 Treiali talu, Treiäli talo **63 154**
 155 354
 Triinu saarepääline **141 151**
 Triinu talu **141 146**
 Troia liin **225**

Troio liin 557
 Troogelmaa, Troogõlmaa **262**
 Trosta talu 185 **262**
 Truia liin 76 465 **583 584** 608
 Truia talu **584**
 Trulli mets 165
 Trupsi soo **584**
 Truudsiristi tsihk, Truutsiristi
 siht **354**
 Träksissaar **262**
 Tsaia-Leena rae **584**
 Tsäkani vt. Tsäkani
 Tsakari talu 617
 Tseakopli **177**
 Tseasaar **584**
 Tseasõra soo **262**
 Tseela talu **177**
 Tseerma talu 63
 Tsia- vt. ka Tsea-
 Tsiakapel **418**
 Tstialomp **354**
 Tsiaorg 464 **584**
 Tsiasaar 584
 Tsibiotša **262**
 Tsibisoo 661
 Tsigalaht **277**
 Tsiguri talo 661
 Tsihi(-) vt. Sihi(-)
 Tsiigunina loomus **262**
 Tsiirma talu **63**
 Tsika talo 661
 Tsikatarõ 661
 Tsirgasse talu 58 59
 Tsirgaste talu 59
 Tsirgo(-), Tsirgu(-) vt. ka
 Sirgo, Sirgu(-)
 Tsirgu ruu 274
 Tsirgu talu 254
 Tsigukant **262**
 Tsiguniit **96 262**
 Tsigusaar **262**
 Tsiguvitsa 462 **584**
 Tsirkmägi 280 **355**

Tsirna talu **669**
 Tsirukurm **418**
 Tsirukurmu nurm **418**
 Tsitsisaar 343
 Tsobi talu 24 **63 177**
 Tsolli talu **63**
 Tsolli tare 27 63
 Tsolnaküla 377
 Tsoori mõis 52
 Tsoorsoo 585
 Tsooru mõis 52
 Tsopi kõrts 373 **418**
 Tsopi talu **418**
 Tsori niit **584**
 Tsori talu 249
 Tsotsu talu 372 416
 Tsuba kalju **456**
 Tsuba pae 426 456
 Tsuba talu 426 443 466 **584**
 Tsukelus, Tsukõlus **669**
 Tsuru talu 213
 Tsuudso(-), Tsuudsu(-) vt.
 Suitsu(-)
 Tsõõrdpõlde **262**
 Tsõõrg- vt. ka Sõõrik-,
 Tsõõrik-, Tsõõrk-
 Tsõõrgjärv 372 **418 585**
 Tsõõrgsoo 281 **355**
 Tsõõri talu 115 **137**
 Tsõõrik- vt. ka Sõõrik-
 Tsõõrikaid **262**
 Tsõõrikjärv 372 585
 Tsõõrikmõis 605
 Tsõõrikmägi **96**
 Tsõõrikpalo 184 **262**
 Tsõõriksaar 256 **263**
 Tsõõriksoo **96 185 263 372**
 374 **418 466 585 620 669**
 Tsõõriksoo talu 374 **418 585**
 Tsõõrikuaid 262
 Tsõõrk- vt. ka Tsõõrg-
 Tsõõrkniiit **585**
 Tsõõrksaar 256 **669**

Tsõõrksoo 263
 Tsäkani talu 465 466 542
 Tsäkkö talu, Tsäko talu 570
 Tsäpsi soo **263**
 Tsääro talu **669**
 Tubakumägi 25 **96**
 Tuigo kool 24 **63**
 Tuigo küla **64**
 Tuigo metsavahikoht 24 36 **64**
 Tuigo mõis 63 **64**
 Tuigo vahtkond, Tuigopalu **64**
 Tuigu(-) vt. Tuigo(-)
 Tuime küla, Tuimäe küla **114**
 154
 Tuksisaar, Tuksissaar 185 **263**
 Tulbamäe talu **585**
 Tulbamägi **585**
 Tulevik **355**
 Tullu talu 27 **64**
 Turba talu 279 **355 669**
 Turba-Andsu laan, Turba-
 Antsu laan 280 **355**
 Turbaperv **355**
 Turbasoo 87 **177 610**
 Turna kõrts 619 **669**
 Turna mets, vahtkond 619 **670**
 Turna metsavahikoht 669
 Tuudak 67
 Tuudako talu 383
 Tuule talu **64 141 152 186 253**
 263 355
 Tuulekivi kenk 462 **586**
 Tuulekivi talu 464 **586**
 Tuulemägi **263 418**
 Tuuleveski kants **177 263**
 Tuuleveski talu **177 279 355**
 419
 Tuulõ(-) vt. Tuule(-)
 Tuuma talo 565
 Tuviksemägi **177**
 Tuvimäe küla 114
 Tõiksaar **263**
 Tõiksaare talu **263**

- Tõlgu metsavahikoht 137
 Tõlgu talu 24 **137**
 Tõlgu vahtkond **64 97 115 137**
 Tõmmujärv 597
 Tõnise lohk 280 **355**
 Tõnise veski 280 **356**
 Tõnisse vt. Tõnise
 Tõnnu talu **419**
 Tõprakapel 245 **670**
 Tõpraorg **670**
 Tõprapajo 282 **356**
 Tõrmmäelohk 263
 Tõrvaahjo nurm **586**
 Tõrva-avva mets 137
 Tõrvahju mägi **419**
 Tõrvaja mets 137
 Tõrvamäe tiik 186 **263**
 Tõrvamägi 186 **263**
 Tõrvaorg 466 **586**
 Tõrvava mets 115 **137**
 Tõrvava talu 138
 Tõugsaar, Tõuksaar 263
 Tõõrastaru 373 **419**
 Tälli talu 466 **586**
 Täte talu 141 **152 280 335 356**
 Täteorg **356**
 Tätte talu vt. Täte talu
 Täädokese talu, Täädokösö
 talo 373 390
 Tõgova talo 667
 Tõndsi(-) vt. Tõntsi(-)
 Tõnno talu 419
 Tõntsi tare **670**
 Tõntsilomp **670**
 Tõрма lohk 263
 Tütilombi talu 431
 Tütilomp 431
 Tülinurm **456**
 Tülinurme talu **456**
 Tülü- vt. Tüli-
 Türi talu 384
 Türsi talu 373
 Türänaha palo **586**
 Tüve talu 279 **356**
 Tüüra talu **137**
 Uamo **586**
 Uassaar 646
 Udu talu **177**
 Uhametsa vahtkond **670**
 Uibo(-) vt. ka Uibu(-)
 Uibo talu **177 263 281 356**
 464 **586**
 Uibo-Mari kask **264**
 Uibonurm 280 **356 464 586**
 Uibu talu **419**
 Uibumäe talu 374 416
 Uibumägi **264 374 419**
 Uiga mets 141 **152**
 Uiga praks 183 **264**
 Uiga soo vt. Uigasoo
 Uiga talu 152 279 **356**
 Uigaots 279 **357**
 Uigasoo 99 **114 264**
 Uku kivi vt. Ukukivi
 Uku talu 280 **586**
 Ukukivi 346 526
 Ukumägi 348
 Ulika karjamõis 621 **670**
 Ulika soo **670**
 Ulika talu **671**
 Ulikanukk e. Ulikenukk **671**
 Ullniit, Ulluniit 462 479
 Umbjärv 273 325
 Umbkõtt **671**
 Umbkõtu mägi 620 **671**
 Umboea aid 264
 Umboja mets 185 **264**
 Umboja niit 185 **264**
 Umboja nurm 185 **264**
 Umbsoo **178**
 Umbõaid 264
 Ummarsaar, Ummassaar 611
 Undemägi 27 **64**
 Undi(-) vt. ka Hundi(-)
 Undipää 33
 Undiärgitaja niit,
 Undiärgütaja niit 479
 Undla talu nr. A-86 **178 357**
 Unesaar **357**
 Uniküla **65**
 Uniküla järv 25 **66**
 Uniküla kõrts 25 **66**
 Uniküla oja 48
 Uniküla veski 25 **66**
 Unikülaveski talu 25 **66**
 Unnemägi 24 **66**
 Unnukene 264
 Unnuketsi 264
 Unnuksaar **264**
 Untsuu 374 379
 Unõsaar 357
 Upitsemägi **178**
 Uppunu soo 427 443
 Urda(-) vt. Hurda(-)
 Urdla tsoll **264**
 Urusoo **264**
 Ussaiaalone niit 427 **456**
 Ussilooak **456**
 Ussiloošku mägi 426 **456**
 Ussimägi 82
 Ussiniidu praks **97**
 Ussiniit **97 264**
 Ussirae 620 **671**
 Ussisoo 182 185 **264 373 419**
 671
 Ute talu 24 **66**
 Uudla talu 178
 Uue-Issaku talu 279 **357**
 Uuekopli talu **265**
 Uue-Lella talu 381
 Uue-Lilo talu **357**
 Uue-Lootvina karjamõis 372
 420
 Uue-Lootvina talu **420**
 Uueni talu **671**
 Uue-Palutootsi talu **357**
 Uuepuiga talu, Uue-Puiga
 talu **586**

Uue-Salo talu 464 **586**
 Uue-Sirgo talu **97**
 Uuetallo, Uuetalu 115 **138**
 Uue-Üti talu 373 425
 Uulika(-) vt. ka Ulika
 Uulika 670
 Uulika soo 670
 Uulike 670
 Uulike soo 670
 Uulikede, Uulikide 670
 Uulikide soo 670
 Uulke, Uulkide 670
 Uulkide soo 670
 Uus kabel 282 **357**
 Uus kapel e. surnuaed **586**
 Uus mõis 470
 Uus ruu **278**
 Uus surnuaed, Uus surnuaid
 586
 Uusi talu **138**
 Uus-Prantska loomus 242
 Uustalu 463 **587**
 Uvve- vt. ka Uue-
 Uvve-Lellä talo 381
 Uvve-Luutvina talo 420
 Uvvõ- vt. ka Uue-
 Uvvõ-Lellä talo 381
 Uvvõ-Luutvina talo 420
 Uvvõ-Palotoodsi talo 357
 Vaanussaar 265
 Vaavamägi 389
 Vabaduse talu 27 **66 97**
 Vadsa(-) vt. Vatsa(-)
 Vaenussaar **265**
 Vaestemaja **587**
 Vaevamägi 389
 Vaglaoja **587**
 Vaglasild **587**
 Vaglasoo **587**
 Vagula talu **138**
 Vahe talu 465 **587 671**
 Vahejärve talu 372 **420**
 Vahelaan 186 **265**

Vahelaane nurm **265**
 Vahelasesaar **265**
 Vahelepistik **114**
 Vaheliksaar **617**
 Vahemets **67 427 456 465 587**
 Vahemetsa talu 141 **152 466**
 587
 Vaheniit **265 357 420 427 457**
 Vahenurme talu **178 182 265**
 Vahesaare talu 427 **457**
 Vahesoo 25 **66 173 282 357**
 427 **457 587 620 671**
 Vahetare talu 427 **457 587**
 Vahevarik **671**
 Vahi talu 115 **138 141 152 281**
 283 **357 372 420 671**
 Vahipoolne põld, Vahipuulne
 põld, Vahipuulnõ põld 372
420
 Vahisoo **587**
 Vahtra talu **67 265 420 427**
588
 Vahtriku talu 412
 Vahtse(-) vt. ka Vastse(-)
 Vahtse-Lellä talo
 Vahtsõ(-) vt. ka Vastse(-)
 Vahtsõ-Kuustõ vt. Vastse-
 Kuuste
 Vahtsõ-Lellä talo 381
 Vahuri talu 620 **671**
 Vaiga talu 523
 Vaigu talu 24 **97**
 Vaikna talu **67**
 Vaimulaan 222
 Vaino(-) vt. ka Vainu(-)
 Vaino talu **265 357 464 588**
671
 Vainola talu **97 265**
 Vainosoo niit 426 **457**
 Vainsoo niit **457**
 Vainu(-) vt. ka Vaino(-)
 Vainu 185 **265 497**

Vainu talu 154 **178 265 357**
 671
 Vainuniit 619 **672**
 Vainupäälne **420**
 Vaksal **265**
 Valge jõgi vt. Valgejõgi
 Valge talu 141 **152**
 Valgejõgi 181 **265 420 428**
 Valgeliiva augud **97**
 Valgem e. Valgema pae **457**
 Valgemets **420**
 Valgemetsa asundus **420 426**
 Valgemetsa kaljud **421**
 Valgemetsa küla 374 420 426
 Valgemetsa
 raudteepeatuskoht **421 426**
 Valgemäe pae 457
 Valgemägi **457 466 588**
 Valgeoja 238 **265**
 Valgeoja niit **265**
 Valgepae 444
 Valgesoo kool 466 **588**
 Valgesoo kõrts **588**
 Valgesoo küla **589**
 Valgesoo mets, vahtkond **590**
 Valgesoo Suursoo 465 466 576
 Valgesoo talu 466 **590**
 Valgesoo veski **590**
 Valgesuu talu 466
 Valgeveer 420
 Valgijõgi 426
 Valgimõts 421
 Valgimõtsa kaljuse 421
 Valgma jõgi 57
 Valgma mets, vahtkond 154
178
 Valgma niit **266**
 Valgma soo **359**
 Valgme 181 185 259 **266**
 Valgmenurm 181 185 **266**
 Valgoja 265
 Valgus **590**
 Valgõ(-) vt. ka Valge(-)

- Valgõma pae 457
 Valli kalju e. mägi 466 **590**
 Valli talu **421** 426 465 466 552
 590 620 **672**
 Vallimäe talu **67**
 Valliniidu talu **591**
 Valliniit **591**
 Vana asundus 592
 Vana kabel 282 **359**
 Vana-Arramäe talu **591**
 Vanaesä tiik 186 **266**
 Vanaesäniit 186 **266**
 Vanajõe pera **591**
 Vana-Kastre küla **138**
 Vana-Kastre veski 115 **139**
 Vanakengu ruu **278**
 Vanakivi palo 466 **591**
 Vanakivikalju 591
 Vanakivimägi 466 **591**
 Vana-Kripsi talu 499
 Vanakõrts 464 **591**
 Vanalaut 464 **591**
 Vana-Lella talu, Vana-Lellä
 talo 393
 Vana-Lilo talu **359**
 Vana-Lootvina karjamõis,
 Vana-Luutvina karjamõisa
 395
 Vanametsa talu **178**
 Vanamõisa järv **591** 595
 Vanamõisa karjamõis vt. ka
 Altenturm
 Vanamõisa karjamõis **591**
 Vanamõisa küla 470 **592** **672**
 Vanamõisa mägi 503
 Vanamõisa perasaared **266**
 Vanamõisa perä **266**
 Vanamõisa veski 593
 Vanamõisaperä saarõ 266
 Vananiit 466 **592**
 Vanapagana kivi 26 **67** 484
 Vana-Palotootsi talo, Vana-
 Palutootsi talo, Vana-
 Palutootsi talu **359**
 Vana-Prantska loomus 242
 Vanarehi 549
 Vanaruukene, Vanaruukõnõ
 278
 Vanasanna soo **359**
 Vanasilla luutsna 466 **592**
 Vanasilla ots 466 **592**
 Vana-Taavaskoda, Vana-
 Taevaskoda 576
 Vanatalu talu 266
 Vana-Tamme talu 280 **359**
 Vanatare ase 323
 Vanatare lohk 462 **593**
 Vanatare mägi **610** **672**
 Vanatare nurm 185 **266**
 Vanatare talu 25 61 **67** 185
 266
 Vanatondikivi 304
 Vanaussaed **67** **266**
 Vanaussaia niit 426 **457**
 Vanaussaia sild **593**
 Vanaussaid 25
 Vana-Vehmre tii 181
 Vanaveski oja **593**
 Vanaveski talu 185 **267**
 Vana-Üti talu 373 425
 Vangi kuusistik **67**
 Vangi talu **67**
 Vangimägi **67**
 Vangiorg **67**
 Vangu lepestik, Vangu mets,
 Vangu võso, Vangu võsu
 421
 Vanka talu 24 **68**
 Varbeki kindlus 202
 Varblasõsaared 184 **267**
 Varbuse võsu **593**
 Varbuspalo, Varbuspalu **593**
 Varbusvõso, Varbusvõsu 593
 Vardja talu 620 **672**
 Varese küla 182 **267**
 Varese loomus **267**
 Varese sild 287
 Varese talu 182 254 **267** 617
 621 **672**
 Varese tare 480
 Varese veski 27 **68**
 Vareselepik 141 **152**
 Vareselomp 27 **68**
 Vareseniit **593**
 Varesesaar **267**
 Varesmäe talu 26 **97**
 Varesmägi **97**
 Varesaar **267**
 Varesse(-) vt. Varese(-)
 Vargamägi **457** 466
 Vargaoos **457**
 Vargasaar 465 **593**
 Vargasoo **68** **610**
 Vargatee 25 **68**
 Vargauus 457
 Variko vt. ka Variku
 Variko talu 464 **593**
 Variko veer, Variko viir **593**
 Variku vt. ka Variko
 Variku moonatared (-majad)
 280 **359**
 Variku talu 27 **97** **359** **421** 464
 522 **594**
 Varikuorg 27 **97**
 Varjo talu **594**
 Varsakopli **97**
 Varsaniit 374 **421**
 Varsasaar 462 **594**
 Varõs- vt. Vares-
 Varõssõ(-) vt. Varese(-)
 Vasara talu **594**
 Vasila kenk 465 **594**
 Vasila org 154 **178**
 Vasila talu 26 **97** 154 **179**
 Vasila-tapetu niit **179**
 Vasne kapel' 357
 Vasnõ vt. ka Vastne

- Vasnõ kapõl 357
 Vasnõ Taavaskoda 450
 Vaßso mägi 457
 Vaßso talu 426 458
 Vassoja 458
 Vassoja mägi 426 **457**
 Vassoja talu 426 **458**
 Vassoniit **458**
 Vasso-oja talu 458
 Vastalu talu, Vastla talu 462
 594
 Vastne rehi 464 **594**
 Vastne Taevaskoda 450
 Vastse talu **179 280 359**
 Vastse-Kuuste asundus 421
 Vastse-Kuuste kool **421**
 Vastse-Kuuste küla **421**
 Vastse-Kuuste Küla TSN
 Täitevkomitee **422**
 Vastse-Kuuste mõis **422**
 Vastse-Kuuste raudteejaam
 423
 Vastse-Kuuste vahtkond **423**
 Vastse-Kuuste vallamaja **423**
 Vastse-Lella talu 381
 Vastse-Marga talu 372
 Vastsemõis, Vastsemõisa
 karjamõis 316
 Vastse-Soola talu **68**
 Vasula heinamaa **267**
 Vasula käänd 197
 Vatsa talu 464 **594**
 Vatsakoti soo **267**
 Vedämä leede **268**
 Veera mets 338
 Veere ruu **278**
 Veere-Suda heinamaa **360**
 Veeriku talu **280 360**
 Veerma talu **427 458**
 Vehmre kurm 181
 Veikenit **360**
 Velli talu **672**
 Vene(-) vt. ka Venne(-)
 Vene kabel 280 **360**
 Vene kaevand 183 **268**
 Vene talu 25 **68**
 Venekolaan 268
 Venessaar 183 **268**
 Venne vt. ka Vene
 Venne kabõl 360
 Venne kerko mägi **594**
 Venne mägi 441
 Venne talu 426
 Venokalaan **268**
 Vereva linnamägi 283 **360**
 Verevä liivamägi 613
 Verevä linnamägi 360
 Verevämägi 613
 Verioja **139**
 Verioja kraav 183 **269**
 Verioja käänd 183 **269**
 Verioja loomus 183 **269**
 Verioja oit **360**
 Verioja org 104 279 **360**
 Verioja sild **139**
 Verioja soo 183 **269**
 Verioja vars 269
 Veriorg 104 **458**
 Vesilinnu talu **360**
 Vesilinnu I talu **672**
 Vesilinnu II talu **672**
 Vesiste talu 115
 Veski loomus **179 230**
 Veski talu 24 **68 179 360 611**
 672
 Veski tiigid 235
 Veskijärv **423 594**
 Veskikants 141 **153**
 Veskimäe küla **179 269**
 Veskimäe nurm 464 **595**
 Veskimäe talu 141 **153 179**
 372 **595 611**
 Veskimägi 141 **153 179 186**
 232 **269 281 283 360**
 Veskinurm **423 595**
 Veskiorg **179**
 Veskioru talu **179**
 Veskipalo **611**
 Veskitiigid 185 **269**
 Viibremägi 24 **68**
 Viidiksaare (küla) 69
 Viidiksaare mets 24 **69**
 Viidiksaare talu 24 **69**
 Viidu-Ristioja **360**
 Viinajärve talu **672**
 Viinakandsu org 361
 Viinakants 361
 Viinakantsu org 361
 Viinakoa nõrg 673
 Viinakoa org 383
 Viinakoa talu **179**
 Viinakoda 464 **595**
 Viinakoja järv 279 **360**
 Viinakoja kants 279 **361**
 Viinakoja mägi 427 **458**
 Viinakoja oja **269 430**
 Viinakoja org **361 383 427**
 458
 Viinakoja sild 427 **458**
 Viinakurm **269**
 Viinamäe nurm **595**
 Viinamäe soo **595**
 Viinamäe talu **595**
 Viinamägi **595**
 Viinanõru kraav **672**
 Viinassaar 621 642
 Viira mets, vahtkond **269**
 Viira talu 181 241 353
 Viiravalgme 181 **269**
 Viirgsild **673**
 Viisli järv **595**
 Viisli küla **595 673**
 Viisli oja **596**
 Viiso talu **596**
 Viksi talu 159 280 464 **596**
 621 **673**
 Vildi talu 464 **596**
 “Villa Hortensia” 43
 Villa Maaaja 24 **98**

- Villa talu **596 619 673**
 Villako talu **362 611**
 Villemi talu **596**
 Villemmets **597**
 Villeniit, Villesoo **597**
 Vilpo talu, Vilpu talu **465 597**
 Vindse talu **596**
 Vindseniit **280 597**
 Vindsõ(-) vt. Vindse(-)
 Vinni talu **423**
 Virga järv **585**
 Virga järve, Virga järved **597**
 Virga lomp **362**
 Virga soo **372 551**
 Virga talu **372 597**
 Virissaar **673**
 Virnja varik **184 270**
 Viro talu **673**
 Virolase talu, Virolasõ talo
 464 598 611
 Virvissaar **617**
 Virvissaare-alune,
 Virvissaarõ-alonõ **617**
 Viski tare **424**
 Vislasaar **270**
 Visnapuu mägi **414**
 Visnapuu talu **466 598**
 Vissa talu **115 139**
 Visse(-) vt. ka Vissi(-)
 Visse küla **427 459**
 Visse oja **427 430**
 Visse talu **179 427 459**
 Visseniit **459**
 Vissi(-) vt. ka Visse(-)
 Vissi-Jaani talu **427 459**
 Vissi-Peetri talu, Vissi-Piidre
 talo **427 459**
 Vistlasaar **270**
 Vitsa-aagu rand, Vitsaauugu
 rand **270**
 Vitsaku rand **184 270**
 Voitka talu **554**
 Wolfsschlucht **433**
- Voltri talu **50**
 Vomma talu **182 270**
 Voms küla **182 270**
 Voms küün **182 270**
 Voms leplik **270**
 Voms mägi **182 270**
 Vomsinukk **270**
 Voore küla **424**
 Voore linn **70**
 Voore talu **27 69 115 139**
 Vooreküla **373 424**
 Vooremäe mets, vahtkond
 69 98
 Vooremäe metsavahitalu **69**
 Vooremäe talu **26 98**
 Vooremägi **26 69**
 Voorõ(-) vt. Voore(-)
 Vorošilovi-nimeline kolhoos
 604
 Vorstimägi **270**
 Vorstiorg **182 270**
 Vorstioru järv **182**
 Vosmi org **280 362**
 Vosmi talu **159 280 287 464**
 548 598
 Vosmi veski **512**
 Vossmani talu **539**
 Vossmani vang **466 598**
 Võidu talu **27 98 286 424 598**
 673
 Võidumägi **389 414**
 Võimägi **281 283 362**
 Võit (kolhoos) **383 414**
 Võlli küla **179**
 Võllimäe I talu **154 179**
 Võllimäe II talu **154 180**
 Võllinukk e. Võllinurk **154**
 180
 Võllsaar, Võllsaare mets **673**
 Võlsi vt. ka Võltsi
 Võlsi talu **245**
 Võlsi tsihk **180**
 Võltsi kink **180**
- Võltsi siht **180**
 Võltsi talu **245**
 Vöngjärv **362**
 Vöngjärve vars **362**
 Vönnu alevik **362**
 Vönnu keskkool **362**
 Vönnu kihelkonnakool **282**
 362
 Vönnu kirik **363**
 Vönnu kirikumõis **282 366**
 Vönnu kirikutalu **367**
 Vönnu kolhoos **180 367**
 Vönnu kool **282 367**
 Vönnu kõrgem algkool **368**
 Vönnu küla **282 368**
 Vönnu Laulu ja Mängu Selts
 Lööke **369**
 Vönnu mõis **323**
 Vönnu Põllumeeste Selts **370**
 Vönnu Sepamaa talu **370**
 Vönnu sovhoos **370**
 Vönnu tee **181 271**
 Vönnu tütarlaste erakool **370**
 Vönnumägi **282 371**
 Vönnupala **371**
 Vöru küla **115 139 153**
 Vörüküla vt. Vöru küla
 Vösmi talu **548**
 Vöso vt. ka Vösu
 Vöso talu **598**
 Vösoalonõ, Vösoalune **598**
 Vösu vt. ka Vöso
 Vösu talu **24 71 180 598 617**
 619 673
 Vööbste vt. Vööpste
 Vööbuse talu **282 371**
 Vööbusse talu **279**
 Vöödu(-) vt. Võidu(-)
 Vööpste kool **271**
 Vööpste küla **271**
 Vööpstõ vt. Vööpste
 Vägeva org, Vägevä org **465**
 598

- Väike Taivaskoda vt. Väike-Taevaskoda
 Väike talu **24 98**
 Väike-Akaljõgi **272**
 Väikeand, Väikeanni **272**
 Väike-Annuka talu **388**
 Väike-Jaanioja **483**
 Väike-Järveküla **449**
 Väike-Karu talu **71**
 Väike-Kesa talu **71**
 Väike-Kindapäkamägi **492**
 Väike-Kiviniit **439**
 Väike-Kliima talu **27 71**
 Väike-Kooli talu **27 98**
 Väike-Kungla talu **98**
 Väike-Kure talu **24 98**
 Väikeküla **449**
 Väikelomp **140**
 Väike-Mangu talu **90**
 Väike-Marguse talu **26 98**
 Väikeniit **459**
 Väikeoja talu **598**
 Väikepalu **115 140 372**
 Väike-Papisaar **598**
 Väike-Pihlapuu talu **26 98**
 Väike-Poriska järv **278**
 Väike-Pödranõna nurm **181 272**
 Väike-Pödrapalu talu **272**
 Väike-Reino talu **26 98**
 Väikesaar **272 673**
 Väike-Saar(i)k **184 272**
 Väike-Sepa talu, Väike-Sepä talo **464 599**
 Väike-Sika talu **621 661**
 Väike-Sillaotsa talu **374**
 Väikesoo **373 424**
 Väike-Sõoru talu **115 133**
 Väike-Taavaskoda, Väike-Taevaskoda **280 333 371 426 459 466 599**
 Väike-Tiigete talu **372**
 Väike-Tiusti niit **674**
 Väike-Tsotsu talu **372**
 Väike-Tuulemägi, Väike-Tuulõmägi **425**
 Väike-Türsi talu **373**
 Väikse-Tamme talu **599**
 Väikse-Uiga talu **141 153**
 Väkeva org **598**
 Välja talu **182 272 460**
 Väljak **184 272**
 Väljaotsa talu **115 140 182 272 272 599**
 Välju talu **371**
 Vällä(-) vt. Välja(-)
 Vä(l)lāk **184 272**
 Väratikivi, Väretikivi **26 71**
 Värtna kirik **493**
 Vätsa tare, Vätsätare **462 599**
 Vääbnasaar, Vääbnässaar **184 273**
 Öbe- vt. Höbe-
 Öllekoda **464 599**
 Öllekoja niit **464 599**
 Öllekoja perä, Ölleperä **599**
 Öllō- vt. Ölle-
 Önnemägi **463 599**
 Önnvälja talu **99 114**
 Önnō- vt. Önne-
 Öpe-, Öpō- vt. Höbe-
 Öuna talu **24 98 182 273 281 283 371 674**
 Öunapuu talu **180 279 371 599 600 674**
 Ädoniidü **371**
 Ädoniit **371**
 Äduniidud **281 371**
 Äglilomp **25 425 600**
 Ähnasoo, Ähnäsuu **281 283 371**
 Äide talu **99 114 425**
 Äijärv **273**
 Äksi talu **373 425**
 Ällü- vt. Hälli-
 Ämmapussumägi, Ämmäpussumägi **466 600**
 Ämäläidsi mägi **625**
 Ämälaste vt. Hämälaste
 Änik- vt. Ännik-
 Änniksaar **181 273**
 Änniktsoll **181 273**
 Änniktsolli veer, Änniktsolli viir **181 273**
 Ännimägi, Änningemägi, Änningumägi **466 600**
 Äpe **278**
 Äpe järv **278**
 Äpemägi **278**
 Äpenukk e. Äpe **278**
 Ärja-, Ärjä- vt. Härja-
 Ärmä(-) vt. ka Härma(-)
 Ärmä ruukõnõ **612**
 Ääniktsoll **273**
 Äärekopli talu **273**
 Ääru talu **325**
 Äärumägi **348**
 Ääsi talu **464 600**
 Ööbiku talu **71 273 279 425 454 464 600 674**
 Öödsiplats **639**
 Üdse talu **666**
 Üdseavva talu **174**
 Ühingu talu **600**
 Ülejõe kopli **460**
 Ülejõe küla **191 674**
 Ülejõe-Puiga talu **466 558**
 Üleküla **674**
 Üleküla mägi **671**
 Ülelombi talu **425**
 Üleluisi küla, Ülelöösi küla **668**
 Ülemine Jaanioja **483**
 Ülemine järv **600**
 Ülemine Pringi loomus **262**
 Üleminina nurm, Üleminõna nurm **273**
 Ülemäe nurm **280 371**

Ülenurme org **600**
 Ülenurme talu 182 **273 600**
 Ülenurmõ vt. Ülenurme
 Ülesilla maa **273**
 Ülesilla nurm 181 185 **273**
 Ülesoo küla 462 **600**
 Ülesoo nurm 462 **600**
 Ülesoo talu **274** 671
 Ülevere küla 115 118
 Ülima nurm 185 **274**
 Üliminina talu 185 **274**
 Üliminõna nurm 185
 Ülimä nurm vt. Ülima nurm
 Ülimänõna 185
 Ümbrenõna 620 **674**
 Ümbrenõna talu 665

Ürila tare 342
 Üterehe klamm 427 **461**
 Üterihma talu 451
 Üti talu 141 **153 373 425 463**
 601
 Ütiline 372 **425**
 Ütiniit 281 **371 463 601**
 Ütipalo 373 **425**
 Ütipalo kont **425**
 Ütsknõna 602
 Ütsknõna käänd **371**
 Ütsko käänd **601**
 Ütsko lamm **601**
 Ütsko linn 602
 Ütsko nukk 602
 Ütsko palo **601**

Ütsko soo **601**
 Ütsko värat 602
 Ütskokenk, Ütskomägi **601**
 Ütsku(-) vt. ka Ütsko(-)
 Ütsku mets **461** 466
 Ütü(-) vt. ka Üti(-)
 Ütülomp 466 **602**
 Üvasi talu 652
 Üväsi küün 674
 Üväsi talu **674**
 Üväste küün 674
 Üväste nurme **674**
 Üväste soo **602**
 Üväste talu 674
 Üvästenukk, Üvästeperä **674**
 Üütamm 274

Isikunimeregister

Raamatu isikunimeregister on esitatud nimede registrina, s.t. samanimelisi isikuid käsitlevad leheküljed on esitatud ühe ja sama nimekuju järel. Ära on toodud kõik raamatu artikliteosas (ka märkustes) esinevad perekonnanimed. Loobutud on perekonnanime-eelsetest talupojanimedest. Eran-dina on valitsevate isikute (nagu piiskopid, tsaarid) puhul esitatud perekonna-nimede asemel eesnimed.

Aabel 409	Annison, Samuel 129	Blanckenhagen, Johanna
Aarik, Jaan 334	Ansip, Andres 151	Elisabeth v. 78
Aav 500	Ant, Martin 607	Blumenthal-Truus, Gustav 614
Abenik, Vidrik 635	Appelgren 591	Bock, Otto Wilhelm v. 78
Adamson 354	Arens, Jakob 478	Bock, Paul 110
Adamson, Kusta 64	Arens, Joosep 609	Bock, v. 110
Ainson, Hendrik-Aleksander 653	Arik, Jaan 292 314	Boettiger, A. v. 78
Akermann, Sonny v. 385	Arik, Jakob 646	Brasch, Alexander v. 78 470
Aleksander II 208	Arike, Johan 284	Brasch, Conrad Siegmund v. 470
Aljak, Jaan 301	Arike, Kusta 284	Brasch, Conrad v. 470
Allfeldt, Chr. 119	Ariste, E. 131	Brasch, Ernst v. 470
Alt 98	Ariste, Paul 276 368 682	Brasch, Gottlob Siegmund v. 655
Altosaar, Ivan 508	Arst, August-Johannes 588	Brasch, v. 79 471 474 525-527 545 556 560 563 578 589
Anderson, E. 119	Asor 624 663	Brikker 167
Anderson, Peeter 384	Asso, Margus 415	Brincken 78
Andre, Kristjan 640	Assu (Asu), Jüri 351	Brotze 365
Ani, Jaan 245	Asuküla 624	Bruiningk, Karl Axel, parun 436
Ani, Jakob 286 351	Aun, Ella 238	Bruiningk, L. A., parun 436
Ani, Johan 328	Aunapuu, Johannes 59	Brunhof, Jaan 623
Anijärv 637	Baer, Heinrich Johann v. 436	Buchard, Gotthardt Ernst 208 243
Anijärv, Hindrik 64	Baer, Karl Ernst v. 436	Buck, David 414
Anja, Jaan 81	Bauert, Heinrich 362 395	Bulgarin, Helene v. 149
Ankro, Märt 39	Beckmann, Hans 110	Buxhöiwden, Heinrich 34
Ankro, Rein 39	Bellingshausen, H. C. v. 111	Buxhöiwden, Kersten 34
Anni, Jaan 405 416	Below, Carl v. 422	Cossart, v. 419
Anni, Jakob 351	Bernhard II, piiskop 202	Cossart, Arved v. 422
Anni, Johan 671	Bežanitski, Vladimir 508	
Anniotti, Jaan 636 641 646 650	Birkenthal-Hagen 167	
Annison, Jaan 131	Black, Johan 41	
	Blanckenhagen, Johann v. 78	

- Cossart, Carl v. 422
 Delwig, M. E. C., paruness
 Donner, Carl Gotthard 363
 Duberg 133
 Dücker, Joh. 31
 Eber, Voldemar 118
 Ehrlich, Daniel 588 607
 Eichelmann, Johanna 118
 Eimann 30
 Ein, August Eduard 365
 Einmann, Jaan 356
 Eldring, Selma 78
 Elisabet, keisrinna 310
 Eller, dr. M. 370
 Erikson, Ado 110
 Erikson, Karl 110
 Ernits, Enn 89
 Ers, Mihkel 71
 Essen, v. 157 173 208 211 212
 219 224 229 244
 Essen, Alexander v. 197 210
 224 245
 Essen, Nikolai v. 157 167 191
 192 197 209 210 239 247
 261
 Essen, Otting 208 209
 Essen, Otto v., kindralleitnant
 rüütel 111 167 207-209
 Essen, Sophie v. 370
 Freiberg 354
 Freiberg, Artur 421
 Freiberg, Kristian 89 395
 Fuchs, Wilhelm 642
 Gavel, C. G. v. 78
 Gavel, G. F. v. 78
 Gavel, K. G. v. 78
 Gellert, Otto 238
 Gilsen, Heinrich 116 167
 Glück, Ernst 470
 Glück, praostinna 310 470
 Gnadenteich, Peeter 59
 Gold, Jaan 42
 Goldberg, Jaan 118
 Goldberg, Jakob 608
 Goldberg, Johan 395
 Goldberg, Joosep 495
 Goldberg, Kaarel 139
 Goldberg, Liis 455
 Goldberg, Lisette 443
 Grosberg, Jaan 46
 Grosberg, Johan 56
 Grossberg, Emilie 370
 Grosvald, Oskar 471
 Grölich, Johann 116
 Grönberg, Johan 238
 Grünberg, Mihkel 91
 Grünfeldt, Kristjan 238
 Grünthal, Peeter 80
 Guillemot de Villebois vt.
 Guillemotte de Villebois
 Guillemotte de Villebois,
 Alexander, kahurväe
 ülemkindral 121 308 313
 355 358 359
 Guillemotte de Villebois,
 Elisabeth 308
 Guillemotte de Villebois,
 François, viitseadmiral
 rüütel 308 470
 Guillemotte de Villebois,
 Stephan 149 294 308
 Gustav II Adolf 167 207 356
 531
 Hagel, Jaan 52
 Hainsalu, Lehte 78 84 351
 Hallisk, Peeter 624
 Hango, Johan 548
 Hango, Karl 37
 Hanniotti, Linda 471
 Hanniotti, Peeter 671
 Hannus, Jaan 435
 Hansen, Jaan 614
 Hansen, Jakob 584
 Hansen, Johan 58
 Hansen, Lillo 30
 Hansing, Peeter 363
 Hanso, Peeter 614
 Hargi, Johan 542
 Harjus-Zakarias, Joosep 614
 Harjus, Jaan 614
 Harjus, Peeter 614
 Harkmann, Vidrik 566
 Hartmann, Dietrich 110
 Hasse, L. B. v. 149
 Havakats, Otto 668
 Heido, Jaan 362
 Heido, Peeter 335
 Henn, Jaan 47
 Henn, Johan 47
 Henn, Margus 47
 Hering, Hendrik 276
 Hermann, piiskop 125
 Hernits, August 435
 Hers, Johan 31
 Herzmann, Jüri 610
 Hint, Maimu 157
 Hintser, Liis 455
 Hintzer, David 445
 Hollmann, Ernst Leonhard
 363
 Hollmann, Gotthard
 Friedrich 362
 Hoppe, Jaak 276
 Hoppe, Peeter 276
 Horn, Siim 614
 Hupel 365
 Härmask, Viido 634
 Ignatjev, A. 614
 Ignatjev, P. 614
 Ilbo 614
 Ilja 37 61
 Illison, Jaan 508
 Ilpus 237
 Ilus 508 614
 Ilus, Aleksander 510
 Ilves, Kristjan 174
 Ilves (Ilwes), Peeter 147 174
 Ilves-Viira, Alma 271
 Ird 483

- Irdt 483
 Issak, Kusta 529
 Issak, Paap 614
 Issak, Peeter 539
 Ivan Vassiljevits (Ivan IV),
 tsaar 577
 Ivan, Peeter 44
 Ivanson, Jakob 598
 Ivantal, Peeter 483
 Ivask 291
 Ivask, Georg 340
 Jaagomann, Jakob 634
 Jaagomann, Viido 645
 Jaakson, Hermann 448
 Jaakson, Jaan 541
 Jaanits, L. 618
 Jaas, David 108
 Jaas, Kustav 106
 Jagušinski, krahv 207
 Jakobson, Gabriele 471
 Jakobson, Märt 368
 Jalajas, Elfriede 392 471
 Jalajas, Johan 352
 Jallajas, Jaan 337 342
 Jallajas, Johan 298
 Jallajas, Juhan 298
 Jannsen, J. W. 366
 Jansen, Jakob 623
 Jansen, Peeter 117
 Janson 508
 Janson, Aleksei 508
 Jantsen, Johan 32
 Janus, Johan 143
 Jelizaveta Petrovna, keisrinna
 310
 Johanson, Jaan (Nunn-Jaan)
 544
 Johanson, Joosep 340 354
 Johanson, Julie 472
 Johanson, V. 402
 Johanson, Valter 157
 Joonas 488 497
 Joonas, Jaan 554 558
 Joonas, Peeter 144 331
 Joonason, Kaarel 633 667
 Joonason, Pedo 633 667
 Juhansoo, V 402
 Juhkam 497
 Juhkam, Anna 84
 Juksaar 626 655
 Juksaar, Adam 666
 Juksaar, Gustav 653
 Juksaar, Hendrik 650
 Juksaar, Hindrik 653
 Juksaar, Johannes 632
 Juksaar, Juhan 638
 Juksaar, Peeter 626 638 653
 Jurjew, Juschka, bojaar 31
 Jurs, Johan 554
 Jõepera, Johan 320
 Jõks 225
 Jänes 80
 Jänes, Karl 74
 Jänes, Mart 74
 Jänes, Märt 145
 Jürgens, Hans 638
 Jürgenson, Ado 415
 Jürgenson, David 534
 Jürgenson, Johan 354
 Jürina, Peeter 381
 Jüris, Jaan 315
 Jüris, Johan 588
 Jürise, Peeter 381
 Jürrison, Jaan 392
 Kaan 486 545 546
 Kaan, Juhan 560
 Kaarus 199
 Kaasik 174
 Kaasik, Peeter 622
 Kaasik, Selma-Alinda 148
 Kadaja 304
 Kadaja, Elmar 288 395
 Kadak, Hindrik 639
 Kade, Joosep 583
 Kahn, Juhan 560
 Kahu, Heinrich 435
 Kaiv, Salme 370
 Kala, Aino 157
 Kala, J. 370
 Kala, Juhan 363
 Kalamees, Renate 174
 Kaldma 628
 Kalja, Peeter 629
 Kalla, Jaan 626
 Kalla, Jakob 661
 Kalla, Juhan 652
 Kallas 629
 Kallas, Hans 435 445
 Kanderpass, Hans 89
 Kangro, Eduard 607
 Kangro, Jaan 434
 Kanig, Johan 110
 Kanig, Johannes 102
 Kaps, Daniel 296
 Karheiding, Kaarel 668
 Karjus, Jaan 535
 Karl XII 42 268 412 502
 Karo, Maria 148
 Karotsing, Jaan 653
 Katariina I 310 470
 Katariina II 244
 Kawer 119
 Kelch, Chr. 576
 Kepp, Johan 532
 Kerd, Samuel 653
 Kerge 491
 Kerge, Ann 302
 Kerge, Hindrik 491
 Kerge, Jaan 59 301 323 344
 368
 Kerge, Johan 368
 Kern, Jüri 52
 Kesa 632
 Kettunen, L. 276
 Kibuvits, Leida 81
 Kiesel, Jaan 603
 Kiik 632
 Kiilo, Daniel 630
 Kiisel, Mihkel 388

- Kiisla, Hans 380
 Kikas 166
 Kikas, Arno 468
 Kilk 633
 Kilk, Joosep 84
 Kilk, Peeter 127 137
 Killak, Jakob 489
 Killak, Johan 489 503 584 585
 Kilp, Mihkel 658
 Kilter, Johan 524
 Kink 167
 Kirschbaum, Miili 471
 Kirsipuu, Jaan 238
 Kisand, Jaan 639
 Kisla, Peeter 144
 Kisla, Taavit 92
 Kits, Johannes 471
 Kits, Mihkel 74
 Kivi, Adam 521
 Kivistik, Aleksander 510
 Klaos 385
 Klaos, August 392
 Klaos, Hindrik 557
 Klaos, Johan 72 74
 Klaos, Jüri 92 96
 Klaossen, Mihkel 147
 Klaosson, Hendrik-Adolf 588
 Klaosson, Johan 555
 Klaosson, Kristjan 555
 Klaus, Ado 607
 Klaus, August 653
 Klaus, Hans 607
 Klaus, Hindrik 637
 Klaus, Jaan 44
 Klaus, Peeter 500
 Klaus, Villem (Wilhelm) 596
 Klausen, Jaan 59 68
 Klausen, Johan 35 54
 Klauts, Jaan 34
 Kleinschmidt 487 599
 Klempsi, Peeter 300
 Kliim, Johan (Jaan) 67
 Kliim, Jüri 40
 Kliiman 612
 Klimbek, Jaan 276
 Klimberg, Aleksander 615
 Klimberg, Ferdinand 653
 Klimberg, Jaan 624
 Klink, Eduard 55
 Knorring, Antonie v. 655
 Knorring, v. 470 662 663
 Koch, Aleksander 59 638
 Kock, Hans 40
 Kodar, Margus 425
 Kogh, Aleksander 651
 Kogh, Karl 651
 Kohk 628
 Kohu 133
 Koimo, Kaarel 380
 Kokla, Konstantin 508
 Koldberg, Jaan 137
 Kolin, Peeter 112
 Kolk 174
 Koll, Hendrik 401
 Kollamets 300
 Kollo-Hindrikson, Peeter 497
 Kolsar, Johan 486
 Kolsar, S. 577
 Kondratjev 475 496
 Kons, Daniel 433
 Konsa, Jaan 220 237
 Konsvek 331
 Konts, Jaan 435
 Konts, Jakob 428-430 438 440 441 446 582
 Konts, Peeter 443
 Kool, Oskar 510
 Koor, Adam 607
 Koor, Hindrik 368 471 604
 Koor, Jaan 474 604
 Koor, Jakob 497 607
 Koor, Peeter 497
 Koort, August 107
 Koort, Johan 53
 Koosa, Daniel 603
 Koosapoig, Ando 672
 Kooskor, Adam 607
 Kooskor, Jaan 474 524
 Kooskor, Jakob 524 607
 Kooskor, Karl 607
 Kooskor, Kristjan 607 608
 Kooskora, Gustav 352
 Kooskora, Jaan 608
 Kopli 497
 Kopli, Jakob 497
 Korrol, Peter 363
 Kozlov, Andrei 508
 Kotkas, Kaarli 394
 Kotta, Felix 402
 Kottisse, Johan 471 510
 Kovit, Eduard 421
 Kraav, Johan 483 650
 Kraav, Kaarel 554
 Kriisa, Jaan 625
 Kriiva 342
 Kripson, Hans 608
 Kripson, Hindrik 344
 Kripson, Jaan 301
 Kripson, Jakob 300
 Kripson, Johan 287 499
 Kripson, Joosep 148
 Kripson, Mai 287
 Kripson, Peeter 384 499 568
 Kriveler 174
 Kroll, Vidrik 65
 Kroomann, Jaan 58
 Kruse, Elert 167
 Kruusi 133
 Kubu, Liisi 370
 Kuhlbars, Fr. 366
 Kukk, Ernst 341
 Kull 42 92
 Kull, August 421
 Kulp, Jaan 302
 Kupits, Jaan 81
 Kupri 503
 Kure 577
 Kure, Daniel 561
 Kure, Jaan 581

- Kure, Kristjan 392 585
 Kurg 305
 Kurg, Hindrik 503 534
 Kurg, Peeter 534
 Kurre, Johan 238
 Kurrik, Hindrik 503
 Kurro, Märt 574
 Kurro, Tõnis 297
 Kuruk, Johan 505
 Kurvits 225
 Kurvits, Ado 284
 Kurvits, Juhan 444
 Kurvits, Rudolf 284
 Kurvits, Viido 205
 Kusma, Jaan 300 539
 Kusma, Juhan 570
 Kuus, Jaak 127 135
 Kuus, Julius 125
 Kuusik, August 505
 Kuusik, Jakob 291
 Kuusik, Luise, 1908
 Kõima, Karl 542
 Kõiv 443
 Kõiv, Peeter 112
 Kõiv, Peeter-Friedrich 435
 Kõllamets, Hans 672
 Kõllamets, Johan 553
 Kõllamõts, David 81
 Köpp, Ülo 468
 Kängsepp 637
 Kappa, August 59
 Käsper 76
 Käsper, Hindrik 669
 Käärrik, Hendrik 83
 Käärrik, Hindrik 377
 Käärrik, Jaan 165 410 562
 Käärrik, Jakob 114
 Käärrik, Johan 95
 Käärrik, Kusta 83 614
 Käärrik, Magdalene 370
 Käärrik, Mihkel 628 650 652
 Käärrik, Märt 83 95
 Käärrik, Peeter 276 646
 Käärrik, Vidrik 287
 Körber, Bernhard 367
 Körber, Eduard Philipp 78 125
 167 217 317 359 365 367
 441 533
 Körber, Karl 366 367
 Körber, Ludwig (Louis)
 August 365 367
 Körber, Martin 366 367
 Körber, Paul Johann 365
 Kübar, Meeta 524
 Kuits, Jaan 614
 Kütt 580
 Kütt, Gustav 510
 Laaber, Märt 62
 Laan, Hans 287
 Laane, Juuli, Tartu l
 Laanekuru, O. 370
 Laar 120 531
 Laar, A. 508
 Laar, Hindrik 475 540
 Laar, Hinrich 363
 Laar, Johan 506 570
 Laar, Karl 392
 Laar, Peep 390
 Laar, Peeter 380 516 570
 Laarman, Jaak 113
 Laats, Madis 443 448 453 455
 456
 Laik 639
 Laineste, Salme 157
 Laisk, Jaan 635
 Lait 167
 Laiw, Hans 516
 Laja, Liine 394
 Lallerus, Magnus 365
 Lamberg, Adolf 73
 Lambert, Andreas v. 78
 Lambing, Alfred 124
 Lambing, Jaan 630
 Lambing, Kusta 630
 Laredei, Andrei 118
 Lass, August 435
 Laug, K. 641
 Laumets, Aleksander 653
 Laur 318
 Laurson, Jüri 434
 Laursoo, Kusta 157
 Lauson, Jaan 331
 Lausson, Hans 300
 Lausson, Hindrik 150
 Lausson, Miili 300
 Lebedev, Pavel 275
 Leisk, Jüri 148
 Leithammel, Rudolf 471 510
 Lenzius, Hans 549
 Lepasaar, Abel 435
 Lepasaar, Avo 157
 Lepasaar, A. 174
 Lepasaar, Aleksander 157
 Lepik 157
 Leppund, Samuel 116
 Libbesi 102
 Lill, Jaak 290 334
 Lille, Johan 125
 Lillo 332
 Lillo, Jaan 85 297
 Lillo, Mari 297
 Limak, Peeter 640
 Limberg, Johan 363
 Lind, Jaan 380 418
 Ling, Johan 51
 Link, Johan 31 45
 Lint, Linda 510 615
 Liphardt, v. 232 207 208 470
 Liphart, Gotthard v. 111 167
 Liping 609
 Lipp, Jüri 74
 Lipp, M. 77
 Lipson, Jaan 483
 Loddi, Daniel 368
 Loddi, Gottlieb 363 368
 Lode, Till 34
 Loderaud, Salme 395 471
 Lodesson, Peeter 116
 Lodi 225 320

- Lodjak, Johan 541
 Loewenstern, C. D. v. 111 167
 Loewenstern, Carl Otto v. 111 167 197 207 208
 Loewenstern, G. D. v. 111
 Loewenwolde, krahv 207
 Logina, Jaan 420
 Logina, Johan 395 403
 Logina, Mihkel 399
 Logina, Samuel 395 399
 Lokk 646
 Lokko, Gustav 471
 Lokko, Jaan 522
 Lokko, Taniel 471
 Lomp, Ado 59
 Lond, Jaan 416
 Loor 523
 Lotta 54
 Lubja 133
 Luha, Jaan 91
 Luha, Kaarel 85
 Luha, Peeter 59
 Luigujõe 165
 Luik 350 398
 Lukk, Jaan 445
 Lukk, Jakob 451
 Lukk, Johan 444 522
 Luts, Märt 91
 Luude 133
 Lätt, Toomas 86
 Lätte, Jaan 376
 Lätte, Samuel 376
 Lätti, Davit 395
 Lätti, Jüri 395
 Lätti, Madis 566
 Lätti, Peeter 97
 Lätti, Taniel 392
 Löwis, v. 470
 Lüdimus, Kaarel 633
 Lüpsik, Johan 108
 Lüüde, Juhan 151
 Lüüde, Peeter 435
 Lüüsi 176
- Maal, Johan 411
 Maddison, Adam 667
 Maddison, Jakob 667
 Maddisson, Peter 118
 Madi, Aleksander 113
 Madisson 626 655
 Madisson, Hindrik 664
 Madisson, Jaan 392
 Madisson, Johan 322
 Madisson, Kusta 343
 Madisson, Peep 640
 Madisson, Peeter 629 638 653 659 673
 Mahlstein, Kusta 351
 Manglus, Johan 83
 Manglus, Mari 83
 Mannteuffel, krahv 207
 Mark 199
 Mark, Hans 409
 Mark, Jaan 399 405
 Mark, Samuel 405
 Marken, Peeter 59
 Markus 641
 Martin, Rein 425
 Martinson, Dionüsius 508
 Martinson, Karl 322
 Martinson, Peeter 529
 Martos, J. P. 363
 Masinkov 398
 Matson 487 530
 Matson, Jaak 547
 Matson, Jaan (Kaara-Jaan) 487 492 566 599
 Matson, Kusta 563
 Matson, Peeter 487
 Maydell, Erich v., parun 436 448
 Maydell, Paul v., parun 436
 Mecks, Johann 167
 Mecks, Reinhold 167
 Meier, Lilo 63
 Meister, Adele 510
 Mengershausen, Elias 34
- Merilaan, Kristjan 110
 Merkel, Garlieb 436
 Mestmann, B. 119
 Mets, Vidrik 394
 Michelson, Andres 395
 Michelson, Carl 363
 Michelson, Jaan 572
 Michelson, Peeter 147
 Mihkelson, Herman 524
 Mihkelson, Jüri 74
 Mihkelson, Karl 586
 Miina, Mihkel 73
 Mikelsaar, Peeter 534
 Mikko, Peeter 409
 Mikson, Joosep 323
 Miljan, Elfriede 174
 Milliste, Mihkel 524
 Minding, v. 633 651 655 657 662 671
 Mitt, Karl 94
 Moller, O. v. 363
 Mollerus, Matthias 365
 Mollok, Jaan 564
 Mollok, Johan 588
 Mollok, Kusta 588
 Mollok, Peeter 89
 Moodis 294
 Moodis, Jaan 302 369 370
 Moonson, Hindrik 530
 Moonson, Jaan 554
 Moonson, Kotlip 341
 Moora, Aliise 208 277
 Mooses, Emilie 250
 Mooses, Jaan 105
 Moots, Johan 472
 Mootse 669
 Mootse, Gustav 302
 Mootse, Jaan 302 326 341 523
 Mootse, Johan 323 370
 Mootse, Peeter 302 368
 Morast, Georg 363
 Mosin, Juhan 323
 Mosin, Kusta 562

- Mugu, Hans 118
Mugu, Jakob 666
Muna, Aleksander 199
Must, Anna, 1894
Mutso 409
Mutso, Jaan 147
Mutso, Johan 105 147 575
Mutso, Kusta 204
Mutso, Peeter 112
Mutsu, Taavet 223
Mutze, Peeter 368
Mutt 437
Muuga 67 558 626 655
Muuga, August 672
Muuga, Hans 238
Muuga, Hindrik 641 672
Muuga, Jakob 666
Muuga, Juhan 672
Mörd, Villem 320
Möttus, Juhan 325
Mäekala, Karl 101
Mäekala, Peeter 102
Mägi, Andres 362
Mägi, Konrad 362
Mägiste, Julius 276
Mäletjärv, Jaan 122
Mäll, Juhan 648
Mällo, Hindrik 75
Mällo, Jaan 286
Mällo, Johan 288
Mällo, Kusta 351 435
Mälton 437
Männi, Kristjan 112
Männiko, Peeter 345
Märdi, Gottlieb 326
Märks, Kristjan 118
Märtin, Jaan 56
Märtin, Johan 408
Mölder, Jaan 588
Mölder, Peeter 503
Möller, Johan 113
Möller, Vidrik 632
Mühlbach 588
Mühlberg, Ado 604
Müller, August 300
Müller, Miili 300
Münnich, J. G., krahv 119
Müürsepp, Adam 623
Müürsepp, Joosep 647
Müürsepp, Otto 647
Mylius 167
Nagel 524
Nagel, Hindrik 496 498 548
Nagel, Jaan 323 560 570 600 673
Nagel, Jakob 486
Nagel, Johan 564 581
Nagel, Kusta 486
Nagel, Pedo 542 548
Nagel, Peeter 351 542
Nagelson, Johan 262
Naggel, Johan 524
Naggel, Karl-Osvald 118
Nahk 138
Napsep, Johan 98
Narusbek, Adam 638
Neerot 50
Neiman, Mihkel 148
Nemvalts, Jaan 438
Neumann, Emilia 363
Neumann, Karl 363 369 370
Nigol, Eduard 421
Niilus, Karl 233
Nolcken, v. 119 149 308
Nolcken, Eduard 133
Nolcken, Erich, parun 293 314
Nolcken, Marie, paruness 119
Nolcken, R. 363
Nolcken, Sophie, paruness 149
Norman, Ants 117
Normann, Karl 588
Nummers, Lorenz v. 606
Nurk, Rudolf 276
Nursi, Eduard 102
Nursi, Jaan 213
Nõmmik 75
Oehrnr 313
Oehrnr, Gustav Axel Conrad 365
Oehrnr, Gustav Oscar 359 365
Oinas 653
Oinas, Mihkel 611
Oja, Gustav 657
Olesk, Adam 634
Olesk, Jaan 379
Olesk, Johan 379
Oolo, Mihkel 664
Ootsing, Elise 370
Opman, Helmi 59
Opmann, Jaan 43
Opmann, Johan 48
Ossep, Margus 85
Ossip, Hindrik 85
Ossipov 496
Ostra, Jaan 398
Ostra, Margus 415
Ostra, Samuel 415
Ostra-Oinas, Alma 415
Otsa, Hindrik 351
Otsa, Jaan 328
Otsing, Daniel 510
Otsing, Jaan 565
Otsing, Peep 650
Ottas, Jüri 357
Otten, Jaan 590
Otti, Kristjan 416
Oxenstierna, Axel 330
Oxenstierna, Gabriel 207 366
Oxenstierna, Gabriel Bengtson 31
Oxenstierna, krahv 167
Paabo, Gustav 344
Paabo, Hindrik 290
Paabo, Jaan 415 419
Paabo, Johan 382 411
Paabor, Jakob 594
Paabut, Juhan 328
Paal, August 607

- Paal, Juhan 148
 Paalmann, Fritz 638
 Paap, Ado 614
 Paatsi 342
 Paaver, K. 376
 Pabst 576
 Padar, J. 614
 Padar, Jaan 411 414
 Padar, Johan 484
 Padar, Otto 381
 Padar, Peeter 569
 Padar, Samuel 425
 Padarvisk, Adam 375
 Paddar, Johan 276
 Pahl, Adam 363
 Paide, Gustav 355
 Paide, Jaan 392
 Paidrason, Kusta 425
 Pajo, Karl 392
 Pala, Johan 57
 Paldrock, A. 74
 Paldrock, Heiti 74
 Palla, Johan 57
 Palop, Samuel 471
 Palzer, Johan 401
 Palts, Hindrik 591
 Palts, Johan 394 583
 Panksepp, Margus 318
 Parisalu, Ferdinand 59
 Parkel, Hans 411
 Parm, Jaan 393
 Parson, Ferdinand 59
 Patsman, Eduard 103
 Pau 405
 Paucker, G. 268
 Paul, Albert 308
 Pedak, Ants 174
 Pedak, Mart 153
 Pedmanson, leitnant 174
 Pedoksaar, Johan 524
 Pedraudse 545
 Peebo 553
 Peedosaar, Hindrik 506 564
 Peek, Jaan 124
 Peet, Johan 422
 Peeter I (Suur) 32 207 268 310 321 470
 Peetso, Jaan 148
 Peetson, Mihkel 640
 Peetsu, Jaan 452
 Pegau, Kaspar 365
 Pehap, Jaan 288 355
 Pehap, Johan 334
 Pehka, Aleksander 143
 Peik, Wilhelm 363
 Peiker, Taniel 629
 Peikri, Hindrik 330
 Peikri, Johan 330
 Pennert, Fr. 369 370
 Pennert, Karl 276 290 352
 Peterson, Jaan 112
 Peterson, Peeter 103
 Piip, Ants 454
 Piir, Adam 475
 Piir, Daniel 641
 Piir, Jaan 542 554
 Piir, Jakob 588
 Piir, Kotta 608
 Piirberg, Gustav 238 607
 Piirberg, Jakob 492
 Piirmann, Peeter 664
 Piirson, Hindrik 495
 Piirson, Jaan 495
 Pill, Johan 629
 Pintson, Fritz 552 565
 Plaks, August 471 510
 Plaks, Joosep 496
 Plaks, Peeter 475
 Plettenberg, Walter v. 119
 Podekrat, Valentin 588
 Poll, Richard 331
 Polli, Jaan 392
 Poolakes, Friedrich 392
 Poolakes, Joosep 392
 Porosson, Joosep 652
 Poska 225
 Posti, Johan 288
 Pottwig, F. G. 436
 Praggi, Jaan 653 392
 Praggi, Johan 392
 Praggi, Kusta 392
 Prants, Peeter 471
 Prikkel, Hendrik 409
 Priikko, Leena 42
 Priko, Johan 46
 Prost, Karl 145
 Prost, Mihkel 385
 Pruks, Jaan 53
 Pruks, Johan 30
 Prüüs 53
 Pung, Hindrik 506
 Pung, Jakob 605
 Pung, Joosep 559
 Pung, Peeter 559
 Punga 225
 Punni, Kusta 524
 Punning 651
 Punning, Kaarel 639
 Punnisson, Daniel 653
 Pöder, Andres 402
 Pöder, Jaak 552
 Pöder, Jaan 35
 Pöderson, Andres 98
 Pöderson, Jaan 86
 Pöderson, Kaarel 84 94
 Pöderson, Karl 76
 Pähn, Johan 395
 Päiv, Gottlieb 88
 Päiv, Jakob 588
 Päiv, Mihkel 88
 Päiv, Reinhold 88
 Pärli 410
 Pärli, Jüri 368
 Pü(t)tsepp, Eduard 421 468 510
 Püttsepp, Luise 510
 Raag 560
 Raag, David 587
 Raamat 54

- Raasik, Juhan 321
Rammo 609
Rammul, David 392
Rammul, Jaan 653
Ramul, Konstantin 247 254
Rasva, Peeter 73
Ratas, Adam 564
Ratassepp 156
Ratassepp, Jaan 138
Raud, Jaan 535
Raudmanson, Gustav 605
Raudsepp, Ado 586
Raudsepp, David 563
Raudsepp, Leena 330
Raudsepp, Oskar 544
Raudsepp, Troffe 390
Rebane 334 381
Rebane, Hans 403
Rebane, Jaan 529 576
Rebane, Johan 334 379
Rebane, Jüri 590
Rebane, Kusta 593
Rebane, Mikk 561
Rebase, Daniel 297
Rebase, Oskar 341 352
Rebbase, Hindrik 334
Reial, Gustav 59
Reier, Jüri 59
Reili, Jaan 129 130
Reili, Johan 130
Reili, Juhan 116
Reili, Kusta 137
Reiman, Rudolf 638
Rein, Johan 144
Reinhold, Mihkel 157
Reinmann, Vilhelm 653
Reino, Jaak 147
Reinot 95
Reinvald, A. 366
Rennenkampff, Alexander v. 422
Rennenkampff, J. G. v. 436
Retznig-Reudolph, Johann 362
Reudolph, Daniel 362
Richmann, Jaan 415
Richter, Eduard v. 422
Richter, Otto Friedrich v. 422
Richter, Otto Magnus v. 422
Riegemann, Dietrich 78
Riem, Märt 451
Rihma 441 493
Rihma, Märt 451
Riikoja, H. 103 151
Rikka, Jakob 639
Ritsland, Daniel 471
Rodima, Friedrich 510
Rodima, Hindrik 320
Rodima, Jaan 335
Rodima, Peeter 351
Roht, Johan 649
Roiland 91
Roiland, Jaan 62
Roiland, Jüri 378
Roimann 91
Roio 91 134
Roog 50
Rooma 156
Rooma, Hindrik 276 301 614 668
Rooma, Johan 74 353
Rooma, Peeter 493
Roos, Hindrik 548
Roos, Johan 542
Roots, Joosep 482
Roots, Peeter 482
Rootsi, Juhan 59
Rootslane 171
Rootslane, Ann 327
Rootslane, Jaan 286 338 369 384
Rootslane, Johan 541
Rootslane, Joosep 286
Rootslane, Peeter 317 338
Rootsman, Jaan 337 338
Rootsmann, A. 370
Rootsmann, Kusta 287
Rootsmann, Peeter 337
Rootsmäe, Lemming 451
Rootsmäe, Taavet 287 337 338 341
Rosen, parun 207 644
Rosenberg, Daniel 429
Rosenberg, Jaan 429
Rosenberg, Karl 429 430
Rosenfeldt, Peter 363
Rosenthal, Eduard 59 68
Rosenthal, Jaan 38 59 68
Rosenthal, Juhan 94
Rosi, Arnold 338
Rossmann, Carl Peter 363
Rossmann, David 417
Rotka, Pauline 395 471 607
Rökka, Jakob 271
Rökka, Kristjan 271
Rökka, Mihkel 271
Rämmal 632
Rämmal, Daniel 477
Rämmal, Hendrik 521
Rämmann, Hindrik 356 623
Rässa 413 545
Rässa, H. 370
Rässa, Jaan 284
Rööp, Minna 435
Rütli 564
Rütli, Aksel-Herman 59
Rütli, Johan 403
Rütli, Karl 148
Rütli, Oskar 87 564
Saabas, Maks 479
Saabel, Jaan 286
Saabel, Johan 47
Saag 659
Saago, Hans 339
Saal, Jaan 195 199
Saap, Jaan 340
Saar 413 459
Saar, Evar 271 390 433 574

- Saar, Georg 148
 Saar, Kusta 249
 Saar, Mihkel 249
 Saar, Oskar 304
 Saarva, Jaan 530
 Saarva, Joosep 510 565 582
 Saarva, Kristjan 510 582
 Saarva, Kusta 492
 Saarva, Peep 565
 Saava, Jaan 340
 Saava, Jakob 646
 Saava, Peep 340 565
 Saavason, Jaan 478
 Sabas, Peep 340
 Sabur, Johannes 342
 Sagar, Jüri 353
 Sagar, Peeter 92
 Saks, Jakob 41
 Saksing, Paul 638
 Saldan, Hans 387
 Sallop, Hindrik 610
 Sarapuu, Johan 590
 Sarens 560
 Sasnitski, A. 613
 Sasnitski, Madis 614
 Sasnitski, P. 614
 Sass, August 288
 Sass, Benjamin 161 359 365
 Sawegerwe, H. 34
 Savik, Jaan 40
 Savisaar, David 410
 Savisaar, Edgar 414
 Savisaar, Samuel 413
 Schabak, Robert 386 413 420
 Scharenberg, B. v. 167
 Schlippenbach, H. v. 436
 Schlorfius, Bernhard 365
 Schlüter, H. 167 436
 Schmalz, August 633 658
 Schmidt 238
 Schoultz, G., major 436
 Schultz, A. A. 436
 Schultz, C. L. 436
 Schultz, Carl v., dr. med. 436
 Schuster, Jaan 104
 Schwalbe, Liis 82
 Schwengelm, G. 207
 Seemen, Juhan 87
 Sell, Axel 342
 Sell, Eduard 342
 Sell, Jaan 129
 Sell, Kaarel 127
 Sell, Karl 335 356
 Sell, Karoline 370
 Sellkääri, Jaan 123
 Semmel 569
 Semmel, Hindrik 564
 Sentka 342
 Seping, Jakob 627
 Seping, Julie 650
 Seping, Karl 665
 Sepp 492
 Seppa, Ado 341
 Serg, Johan 504
 Sibul 570
 Sihver, Aleksander 653
 Sikut 552
 Sikut, Hindrik 610
 Sikut, Jaan 608
 Sikut, Peeter 610
 Sild, Karl 94
 Sild, Peeter 94 199
 Silm, Jaan 37
 Simm, Jaak 104 106 107 119
 276 352 396 480 482 525
 535 596 631
 Simonsson, J. 119
 Simus, Anna 84
 Simus, August 82
 Simus, Peep 84
 Sirach, Lorens 362
 Sirge 203 225
 Sisask, Johan 118
 Sivers, August v. 436
 Skoropostižnõi, Peeter 510
 Skytte, Johann 31
 Sobre 133
 Sobre, Mihkel 131
 Soe, Mihkel 563
 Solba, Adam 653
 Sommer, Adele 392
 Songisepp, Jaan 152
 Songisepp, Peeter 152
 Soo, Jaan 33
 Soo, Peeter 56
 Soobel, Jaan 61
 Soobel, Johan 38
 Soosaar, Hindrik 286
 Soosaar, Jaan 325
 Sooso, Mihkel 138
 Soots, August 238
 Sope 51
 Sorga, Gustav 631
 Sorga, Johan 552
 Sorok 199
 Sorokof, Peeter 247
 Stackelberg, (v.) 79 116 657
 Stackelberg, Dorothea Amalie
 v. 655
 Stackelberg, Woldemar v. 632
 655 656 666 668
 Staackelberg 119
 Stahlberg 653 654 666
 Stamberg, Märt 59
 Steindorf, Bernhard Kristof
 365
 Stepanov, Georg 664
 Stephan Bathory 31 119 207
 655
 Sternfeldt, Elisabet(h) 59 524
 Sternfeldt, Leena 315
 Stralborn 110
 Stralborn, Hans 110
 Stryk, Wilhelm v. 78
 Suidt, Carl Heinrich 363
 Suits 214 345
 Suits D. 370
 Suits, A. 370
 Suits, Daniel 144 451

- Suits, Gottlieb 301 302 323
Suits, Gustav 286 300-302 323
344 345 359 366 368-370
471 491 565
Suits, Hindrik (Hindrek) 271
288 323 359 368
Suits, Jaan 359 366 368
Suits, Johan 271
Suits, Liis 359
Suits, Mai 565
Suits, Peeter 300
Sulg, Toomas 343
Sulp, Hans 575
Sults, J. 471
Summer, Hugo 471
Sunts, Johan 122
Svenske, Arvid 121
Svenske, Johann(es) 119 365
Sõõro (Sõõru), Eduard 288
341 368
Sõõru, Märt 174
Säre, Karl 165
Sütiste, Juhan 286 323 456
Šeremetjev, Boris,
kindralfeldmarssal krahv
32 78
Zeiger, Juhan 291 297 350
Zengov, Jaan 624
Zinzendorf, krahv 77
Zirk 572 663
Zirk, August 334
Zirk, Jaan 639
Zirk, Joh. 370
Zirk, Peeter 639
Zirna, Johan 650
Ziukmann, Artur 94
Ziukmann, Jaan 94
Zobel, Hindrik 57
Zoege, v. 436
Zopp-Tammela, Adolf 588
Taar, Jüri 61
Talvi, Aino 300 302
Tamm, Daniel 110
Tamm, Jaan 471 607
Tamm, Karl 510
Tamm, Mart 110
Taniel, Ida-Lovisa 588
Taning, Samuel 637
Tann, Nikolai 363 588 653
Tanni, August 238 276
Tanni, Jaan 250
Tanni, Johan 238
Tanni, Linda 276 471 615
Tanni, Moorits 230
Tarask, Mari 455
Tarask. Otto 457
Tark, Karl 288
Tatrik, Karl 107
Taube 116
Taube, Reinhold 34
Tauf, Hans 392
Tekkel, Hans 87
Tekkel, Jaan 84 87
Tekkel, Paul 87
Tekkel, Peeter 84 87
Telemann, Johan 523
Temant, Joosep 607
Tenn 62
Tenno 66
Tenno, Daniel 565
Tenno, Hindrik 351
Tenno, Jaan 471 506
Tenno, Johan 492
Tenno, Joosep 617
Tenno, Jüri 471 582
Tenno, Marta 288
Tennokese 217
Tennosaar, Kalmer 434
Tens, Jaak 435
Tens, Jaan 89
Tens, Jüri 59 89
Tens, Peep 455
Tensing 667
Tensing, Jakob 637 661
Tensing, Joosep 626
Tensing, Kusta 661
Tensing, Rudolf 157
Tetin, Feodor 221
Thomson, J. Fr. 149
Tiesenhausen, Hans v., parun
78
Tiesenhausen, v. 79 119
Tigane (Tigase?) 668
Tigane, Jaan 405
Tigase (Tigane?) 668
Tiiga 332
Tiirik, Jaan, 1892, Rasina as
Tikk, Daniel 458
Tikk, Ervin, 1918, Tartu l
Tikk, Johan 435
Tikk, Samuel 288 341
Tikk, Peeter 435
Tiksi, Rein 297
Timm, Liisa 87
Timma, Peeter 471 510 588
615
Timusk, Jaan 419
Tippo 354
Tippo, Hans 354
Tippu, Mihkel 354
Tislar, Hendrik 609
Tislar, Hindrik 542
Tislar, Jakob 542
Todesson 249
Tolsta-Nagelson, Johan 238
Tompson, Juhan 294
Tomson, Hans 405
Toode, Joosep 608
Toom 44
Toom, Jaan 63
Toom, Johan 61
Toom, Mari 63
Toom, Märt 45
Toomis 148
Tootmann, Jaan 627
Tootmann, Viido 627
Toots 617
Toots, Jakob 299
Tootsi, Hilda 510

- Tootsi, Hindrik 539
 Torg, Hindrik 570
 Torg, Peeter 597
 Torga, Valter 490
 Tork, Peep 553
 Torop, Kristjan 561
 Torro, Jakob 151
 Torro-Tuul, Jakob 147 151
 Treifeldt (Treufeldt), Eduard-Julius 343 352
 Treumann, J. 370
 Treumann, Jaan 365
 Tross, Jaan 505
 Truu, Oskar 471
 Truuts, Gusta 624
 Truuts, Jaan 661
 Truuts, Märt 354
 Tsirna 626 655
 Tsirna, Jakob 669
 Tsirna, Johan 669
 Tsovo 612
 Tuglas, Friedebert 74 470 471 508 546 559 560 572 573 586 591 599
 Tull, Jüri 59
 Tull, Märt 64
 Turk 167
 Tölk, Jaan 404
 Tölk, Jüri 385
 Töns, Daniel 454
 Täll, Jaan 468
 Täll, Johan 586
 Tätte, Hindrik 331 362
 Tätte, Jaan 627
 Tätte, Kristjan 302 302
 Tätte, Kusta 354
 Töns, Gusta 455
 Töns, Jaan 455
 Türk, Anna 32
 Tüür, Hindrik 106
 Tüür, Johan 133
 Uexküll-Güldenbrandt, Anna Therese Eleonore, paruness 149
 Uibo 356
 Uibo, Märt 650 668
 Uiga 231
 Uiga, Jaan 238 267 653
 Uiga, Jakob 238
 Uiga, Juhan 144
 Uiga, Mihkel 348 356
 Uiga, Peeter 238
 Uin, David 435
 Undrits 55
 Une 357
 Une, Jaan 98
 Ungern-Sternberg, parun 422
 Unne 66
 Unt, Karl 638
 Unterfehrt, E. 119
 Utter, Johan 402
 Vahi 138
 Vahi, Hindrik 357
 Vahi, Johan 288
 Vahi, Kaarel 138
 Vall, Jaan 591
 Vall, Jüri 578
 Vanemb, Joosep 632
 Vannamb, Anette 510
 Vardja 636 670
 Vardja, Johan 637
 Vardja, Joosep 661
 Vardja, Madis 588
 Varend, Peeter 637
 Vares vt. Warres
 Varik, A. 370
 Varik, Jaan 325
 Varik, Johan 534
 Varik, Taavet 174
 Varres (Warres), August Eduard 65 133 210 365 370
 Vasila, Jaan 111
 Vassar, A. 131
 Veber, A. 638
 Weber, David 147
 Weber-Kangur, Willem 143
 Weberus, Günther 365
 Weiken, Johan 435
 Velner, August 510
 Veltbach, Voldemar 614
 Verhoustinski, Aleksei 508
 Veske, M. 119
 Vigel, Daniel 638
 Vigel, Samuel 653
 Viiard, Peeter 615
 Wiira, Peeter 148
 Viksi 596 673
 Vilberg, K. 363
 Vilipson, Mikk 535
 Villak, Johan 611
 Villak, Peeter 549
 Villako 362
 Villebois vt. ka Guillemotte de Villebois
 Villebois, v. 294 297 315
 Villebois, Alexander de 339
 Villebois, Franz Leopold Gottlieb v. 308
 Villebois, Franz v. 308
 Villebois, Moritz Carl Stephan v. 308
 Villebois, Stephan v. 308
 Viller-Kallas, Alide 615
 Vilms, Tea 471
 Virga, Kristjan 491
 Virkhaus, Taavet 477
 Viro, Jaan 57
 Virolas, Juhan 54
 Virro, Jaan 57
 Virro, Johan 640
 Visk, Daniel 459
 Visk, Jaan 440 459
 Wisk, Jaan 440 459
 Visk, Jüri 452 453
 Visk, Peeter 459
 Visnapuu, Hendrik 238
 Visnapuu, Kaspar 149

Viss, Jaan 440	Wosman, Hindrik	Võõbus, David 341
Wissak-Wissenberg, Jaan 118	Vosmann, Kusta 539	Võõbus, Jaan 314
Vohla, Richard, 1911,	Vosmi, Erich 326	Võõbus, Johan 288 341 371
Kurepalu	Vosmi, Johan 326 548	Võõbus, Liis 314
Voikov, Paul 238	Vosmi, Taniel 287	Võõbus, Märt 314 322
Voites, Johan 96	Vossmann 548	Väljaots, Jaan 392
Voitk, Johan 554	Vossmann, Kotlip 539	Wätsel, Johann 363
Volt, Aleksandra 157	Vossmann, Mai 565	Vään, Peeter 95
Voltre, Johan 60	Woywodt, Carl Gustav 362	Õigus, Ann 583
Voltre, Jüri 58	Wrangell, N. J., parun 436	Õigus, Johan 583
Vombas, Kusta 339	Wrangell, S. H., paruness 436	Õkva, Edgar 393
Vomm, Märt 425	Vuchmann, Jaan 152	Ärs, Eduard 51 71
Vomm, Jaan 402	Võsu, Osvald 468	Ääro, Jaan 325